

**Beschryving der stad Haarlem, behelzende zyn opkomst,
aanwas en geschiedenissen ... waar in men vind een net
verhaal van al het voorgevallene in 't wonderjaar 1748 ...
benevens de levensbeschryvingen der voornaamste konst
schilders deezer stad**

<https://hdl.handle.net/1874/179779>

~~BRONNEN II NEDERL. (SCHREVELIUS)~~
BOUWKUNST.

1963 /
828

Schrevelius

(m. witze v. verso p. 755)
In schrevelius ex US Theod. Schrevelius
Hartemias... Hartemias (J. Malakosom) 1754,
dat schrevelius nra. ant. proctae n. geill.

e) pa 1647

171 Mykoff 1952 No 273

bundende 30 p 403/4

B E S C H R Y V I N G
D E R S T A D
H A A R L E M ,

B E H E L Z E N D E

Z Y N O P K O M S T , A A N W A S E N
G E S C H I E D E N I S S E N ,

In Vreede en Oorlog tot op deezen tyd;

Waar in men vind een net Verhaal van al het
voorgevallene in 't

W O N D E R - J A A R 1748.

D E K E U R E N E N P R I V I L E G I E N , K E R K E N .
S T A A T , S C H O O L E N , H E T M I L I T A I R E
E N D E R E G E E R I N G ;

benevens

D E L E V E N S B E S C H R Y V I N G E N D E R V O O R N A A M S T E
K O N S T S C H I L D E R S D E E Z E R S T A D .

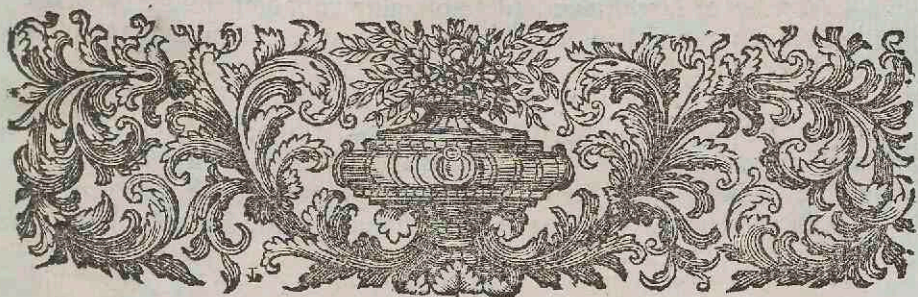
T E A M S T E R D A M ,

By { ANTHONY JOORMAN, ten Oosten de Beurs, }

E N

DIRK KLUYT, in de Oude Lelystraat, }

Boekver-
kopers.

E E R S T E B O E K.

Van de
Oorsprong, Oudheid en eerste Stichtinge
der STAD

H A A R L E M.

Dat *Haarlem* een zeer oude en wydberoemde Stad is, daar van melden de oude Chronyken, in 't leven van *Odibaldus*, Bisschop van Utrecht, by *Heda*: en zulks betuigt ook, dat die van *Haarlem* in de Vergaderinge van de Heeren Staaten, als de Dagvaarden geleit worden, de naaste plaats aan die van Dordrecht hebben. Dat deze Stad gebouwd is over veele honderde jaaren, moeten wy alle bekennen; maar op wat juiste tyd, is niet genoeg bekend. Hier van zyn verscheide beraamingen: de onpartydige Leezer mag daar van oordeelen: ik hebbe in 't zyn myn oordeel daar van op te schorten, als zynde aan niemand verplicht.

Oudheid
en Oor-
sprong
van
Haarlem.

A

Haar-

Stichting van de Stad.

Haarlem of *Haralemum*, (dat zommige voor best houden) voor dat het binnen zyn wallen en vesten besloten was, was maar een Gehugt en Boere Dorp, van de Stara van Haarlem; waar van daan ook de naam komt. De giffing van zommige is, dat de Stad is gebouwd, na de geboorte van onzen Heere Jezus Christus, in den jaare 506; alzo zulks beruigt de oude Chronyk van Holland. Maar voor het eerste bouwen dezer Stede, (zo men zegt) heeft eenen *Lem* of *Willem*, om wel bewaard te wezen, een sterk en machtig Kasteel gebouwd, met eene muur bewalt, met toorens verheven, met gragten bewaart tegen 't geboeste en struikroovers, die hy met 'er tyd onder zyn geweld gebragt heeft door fortse van wapenen, een schrik zyner vyanden, alzo dat de faam en luister van zyn dapperheid en manhafte klockheid, tot die daar omtrent en verre gezeten waren, gekomen is. Als hy nu de struikroovers en geweldenaars, die geheel West-Vriesland plaagden, onder contributie verdreven en geslagen hadde, in zyn Barony en heerlyke plaats een Gehugt geleidt heeft, huis aan huis, en nu bezig was om de plaats met een wal te besluiten, en een Stad daar van te maaken: zo heeft hy met een de Plaats genoemt na zyn naam, *Heer-Lem*, als wezende de Heerlykheid van *Lem*. Naderhand is by ieder een de Stad genoemt Haarlem, en deze naam is gebleven door alle eeuwen, tot dezen huidigen dag toe. Terstond uit de nabuurige Plaatzten is kragt van volk gekomen, als tot de Vryheid. *Heer Lem*, die uit een Doorluchtig Huis van de Vriesen gesproten was, heeft van alle wegen byeen doen brengen alles dat tot den Bouw scheen dienstig te wezen: en heeft geboden, dat alle *Matriakalen* daar gevoert zouden worden, om de Stad te bouwen, en waar hy groot geld aan te kosten geleit heeft, niet om te waardeeren. 't Is ongelooffelyk om te zeggen, met wat een vaardigheid en yver de gragten rondom geschooten, en hoe schielyk de Stads wallen, huizen en kerken om hoog gestygart zyn: want zommige van 't volk schooten de gragten, zommige sterkten de vesten, andere haalden de wallen op met een borstweeringe; even als *Virgilius Maro* verhaalt van nieuw *Carthago*. Alzo was by ieder dezelve lust en yver om de Stad te bouwen. Andere die houden 't daar voor, dat *Heer Lem*, zoone van *Dibbaldus*, de Stichter is geweest van onze Stad en Kasteel; daarom, zo ik denke, om dat hy de eerste stichtinge dies te heerlyker zoude maaken; die daar na, Koning van de Vriesen, eene Huisvrouw getrouwt heeft, meer als gemeen van lengte,

te, die een gang had als *Juno*, Koninginne der Goden, uit dewelke hy gewonnen heeft een Zoone, die de naam gegeven is van zyn Grootvader *H. Lem*, een uitsteekend Man, van Ridderlyke ordre; dat het die geweest is, die in zandige en Bosch-plaatzen een sterk Kasteel gebouwt heeft, omtrent den jaare na onzes Heeren geboorte 506; en dat hy daar na van 't Kasteel een Stad gebouwt heeft, die hy *Heerlem* genoemd heeft, als een Barony van de Stichter *Heer Lem*; en van die tyd af is de naam van Haarlem gebleven tot dezen dag: en dit alles na het gevoelen van de vermaarde en hooggeleerde *Hadrianus Junius*, een man zonder wederga. Daar zyn ook zommige oude Schryvers, die de oorsprong van Haarlem afleiden en trekken uit de Familie van de oude Haarlemmers, wien 'er Adel uit de Chronyken van Holland, en de orgineeie Schriften van Egmond, in lange Registers, van den jaare 1124 verhaalt worden; want wie weet niet te spreken van de oude *Willemen*, *Branden*, *Sibranden*, *Simons*, *Diderikken*, *Floriffen* en ontallyke andere Ridders en Baronnen van de voornaamste Adel. Van de Heer *Bouderwyn* van Haarlem, word ook gewag gemaakt in de oude Chronyken, die in den oorlog tegen de Vriessen verslagen is. Onder deze zult gy ook vinden den *Abt* van Egmond, en *Symon*, beide van 't Haariens Geslacht; van welke de rest het Carmeliten Klooster gesticht heeft in den jaare 1249, als de andere Abt gestorven is. Noch vind men van eenen *Johannes* van Haarlem, die in den Haag Raadsheer geweest is in den Hoogen Raad. Ik ga voorby, dat die van Haarlem met de Familien van de grootste Adel van 't Land geallieert zyn door huwelyksband, als met die van Assendelft, van Brederode, en Berkenrode, welks Nacomelingen by ons gedenken noch geleefd hebben, en nu op heden uitgeleefd, en daar zo oude en edele Stam met hunne Wapenen begraven is. En zo men *Hadrianus Junius* mag geloven, zo is 't dat die Stam van Haarlem zyn oorsprongk heeft van de Vriessche Koningen, waar van de oude Wapenen noch in wizen zyn in een oud Zegel.

Haarlemmers
van Adel.

*Twaalf Meerlen in het rood, bek, pooten afgesmeeten,
Met noch een zilver Kruis, daar Ridder opgezeten
Te paarde zich vertoont, valjant en onvertzaagt,
Met degen in de vuist zyn vyand heeft verjaagt.*

Dit Wapen, na dat de Stad eerst gebouwd is, hebben de Ingezetenen van de Stad Haarlem, zo in vrede als oorlog, altyd gevoerd ter eeren van die Stam. Naderhand is ingevoerd 't Wapen van een dorre Boom, met een Zilveren glans, in een Zwart velt. Waar van daan 't Wapen van een dorre Boom ons is toegekomen, zoude het zelve niet derven zeggen. Dit is zeker, dat deze dorre Boom veele honderde jaaren van te vooren in eere gehouden is, tot deze huidige dag, en dat dezelve noch voor 't Stadhuis, op de Markt, voor de Kerken en Poortalen, en Stads Poorten geduurig verthoont is geweest, 't zy dan tot geheugenis van 't oude Bosch, of tot uitbeelding van de veroude eeuwen. Dit is het geene dat ik van 't Kasteel en de Stad van *Heer Lem* te zeggen hadde, 't zy of men voor geeft, dat die gebouwd zoude zyn van *Heer Lem*, of (dat my min geloofelyk dunkt) van de Nakomelingen van 't Geslacht van die van Haarlem. Hier en boven, (dat ik niet overslaa) is 'er noch geweest een ander Kasteel van Haarlem, omtrent de derde Steen of Mylpaal van Haarlem, op de Rivier, dicht aan Heemskerk; het is gebouwt van gebakke steen, van twee voeten in de lengte: dat het uitgeroeit en tot de aarde geslegt is, ('t zy dan of dit geschied is door onmachtige of onverdraagelyke heerschappyc eens tyrans, of by openbaare oproer van onstuimig volk) daar van zyn sterke geruchten geweest; 't geen *Hodriannus Junius* ook bekend in zyn *Batavia*. Dit zal ons doen gelooven, een uitmuntend exempel van zonderlinge trouwe en liefde van een Vrouwe tegen haar getrouwde Man: want als de Heer van die gemelde Plaats, om kragt en geweld, die hy pleegde, met tyrannie tegen de nabuurige Huislieden en Vassalen, de haat van alle menschen op zyn hals gehaalt hadde, zo is het eindelyk daar toegekomen, dat al het volk gaande geworden is, en dat zy dat Slot van Haarlem zeer sterk benaauwt en belegert hebben: en als die van 't Slot in de uitterste benaauwdheid waaren, door gebrek van Vivres en Mondkosten, is 't Heerschap eindelyk gedrongen om 't Slot over te geeven. De Huisvrouw, door zonderlinge Godsdienstigheid en genegentheid, meer als gemeen, tegen haar wettelyken Man, is veraccordeerd met de Vyand, om het Slot over te geeven, met dit beding, dat haar zoude vergunt worden, om daar uit te mogen brengen, 't geen zy het alderlieft had: zy al haar Juweelen, Kleinodien en Schatten verlaatende, heeft haar Man in een Bolk op den hals geschort, en met hulp van de maagd buiten het Slot gebragt. Een no-

tabel exempel, 't geen ook nagevolgt heeft de Huisvrouw van den Hertog van Beyeren, met name *Guelphes*. Wat daar van zy, of 't Slot van *Haarlem* in den jaare 506, na de geboorte onzes Heeren, of eenige honderde jaaren daar na gesticht is, wil ik daar laten. Dit gaat wel zo vast, dat dit Slot in de Bofschagie (dat ik zo mag spreken) geboren en opgequeekt is. Dit geeft ook te kennen 't woord *Bakenes*, *Oud Haarlem*. Zommige willen met geweld, dat dit geweest is *Bachus Bofch*, met veele Olmboomen beplant, weleer de Heidensche Afgod *Bachus* toegeweid: derhalven, de Inwoonders van *Bakenes* zyn weleer genaamt *Bachiades*, als van *Bachus* afkomstig. Van *Bakenes* dan komen de *Bachiades*, zo men zegt, die naderhand *Haarlemmers* genoemd zyn, als Inwoonders in de Concreye van *Oud Haarlem*. Dit geeft men noch een glimp van waarheid, met de meenigte van Olmboomen onder de aarde, (daar de Wyngaarden plachten op te rusten) en de wortelen van dien uitnemende dik, in 't bouwen van de huizen opgedolven, bevonden zyn, (zo men zegt:) andere wederom hebben verdicht, een andere geheimenisse van benaamingen, die wat nader schynt te komen aan de eigenschap van onze Taal, en alzo meenen zy, dat *Bakenes* benoemt is geweest van een Baken in moerassige plaatzen, om dat daar weleer de gebuurte van Visschers geweest is, die, welke (zo ik giffe) uit vischen gevaren zyn, tot de Tooren van *Bakenes*, als tot een Bake hun cours genomen hebben. Maar de Heer *P. Schrieverius*, die de Hollandse Chronyk wel doornuffelt heeft, geeft klugtig te kennen, dat dit geweest is Zwynen-land, en zegt, maar by raaminge, dat *Bakenes* daar van benoemt is, dat Baak, in onze oude Taal beduid een Zwyn, en dat Nes bercekt moerassige plaatzen. En dit schynt zo vreemd niet gezegt, om dat in de Bofschagen en onder de Akerboomen de vette Zwynen weiden: doch de regte waarheid daar van is noch in 't duister onbekent. Maar dat is zeker en gewis, dat dit een plaats is geweest van luister by onze Voorouderen, al voor 200 jaaren en meer, dat de oude naamen noch te kennen geven zo van Mannen als Vrouwen, alle van voornaame Adel; déwelke onze Broeder *S. Ampsing* zal: verhaalt in zyn Beschryving der Stad *Haarlem*. Onder deze brengt hy voor aan *Nikolaas van Bakenes*, Schepen van *Haarlem*, in den jaare 1358, in een lang Register, tot *Bartholdus Bakenes*, Hofmeester van de Graaf van *Edmond*: benevens deze word ook gewag gemaakt in de oude geschreven Chronyk, van eenen *Dirk*

Oud
Bake-
nes.

van *Bakenes*, in den jaare 1391. Insgelyks van eenen *Johan Bakenes*. *Barthout* nu had een Huisvrouw getrouwt, *Sonke* genaamt, van Delft, die gestorven is in den jaare 1513. Maar, op dat ik weder mag keeren tot myn vorige reden, zo zegge ik, dat de Stad van *Heer Lem* gebouwt en uitgebreid is onder de Eike Bosschen en struwellen; 't welk ook kan blyken uit het geene nu gezegt is. Nu komt hier noch by, dat het Stads Gasthuis in 't Bosch gefondeert was, gelyk als zulks betuigen de Bezegelde Brieven van Graaf *Floris*, vereert in het jaar onzes Heeren 1284, daags voor St. Nicolaasavond. Daar en boven blykt het hier ook uit, dat steegen en straaten van de Bosschen den naam gegeven is, als de Kleine en Groote Houtstraat en de Poorten. Hier door is 't dat de zoetigheid van de Lucht, en gelegentheid van plaats, veele Ridderen, ja Graaven, die in de Jacht hun vermaak hadden, in deze onze quartieren gelokt en getroont hebben, om Kasteelen en Hoffleden te bouwen, bequaam tot de Jacht. Omtrent den jaare 1280 heeft Graaf *Floris*, de zevende van die naam, een Huis doen bouwen ter eere van *Diana*, Godinne van de Jacht, na Hoofs wyze. Hier van daan is 't Huis van Weelden, dat men noemde de Vogelezang, van het queelen der Vogelen, alwaar alle vermaak was dat men konde bedenken: Hoven by 't Bosch, groene plaizante Duinen en Dalen, zeer vrugtbaar van allerhande Wild: daar was weelig Land, en tusschen beide moerassen, bequaam om Vogelkooyen te houden: hier waren ook Zandbergen, om Konynen en Haazen te jaagen, die daar in meenigte geteelt worden: hier is de Meer, ryk van Visch: hier zyn ook Duin-wateren, om zomers te verkoelen en te verfrissen: hier zyn alle soorten van Nimphen tot vermaak; in de Bosschen zyn de *Driades* en *Hamadriades*, in 't Gebergte de *Oreades*, in de Wateren de *Najades*, die aan 't Sparen haar onthouden; also wy, nakomelingen van *Heer Lem*, wel mogen tarten de Baay van Campanie, in Italië. Hoe veele Kasteelen rondom de Stad geweest zyn, geven de Ruinen op heden noch te kennen, onder welke *Aalbertsberg* niet van de minste is geweest; alwaar van ouds geweest is 't Hof en Schatkamer van de Graaf. In dezelve Contreye, aan wederzyde, waren veele Slooten en Kasteelen van een zwaar gebouw: en naby de Stad zyn heden noch te zien de Ruinen en vervallen Muuren van 't Huis ter Kleef. Daar zyn noch andere Huizen geweest, als Velzen, Heemskerk en Renichom, Berwyk, Gastercom, Poelenburg, en andere meer; onder de welke

ke in oudheid en Adel uitsteekt 't Kasteel van die van Brederode, op 't scheiden van den Ryn, daar van noch vervallen Muuren staan; alle welke, hoewel zy op diepe Fondamenten gegrond zyn, zo heeft echter ten deele de oudheid, ten deele de brand, en eindelyk de verderffelyke wreedheid der Spanjaarden, dezelve gedistruuert. En dit is ten naasten by de eerste Stichtinge van onze Stad, voor de distructie en uitroeying van Huizen en Kasteelen, die omtrent de Stad gelegen waren; dewelke door verscheiden ongelukken en krygsverderf gedistruuert, en wedeom opgebouwt zyn, daar noch eenin hun Ruinen staan. Verder, wat voor Lieden de *Heer Lem* of zyn Nazaaten tot Regeerders gestelt heeft, over deze nieuw gebouwde Stad, de Naamen van dien hebben wy niet, dewelke ten deele door rukelooze tyden, ten deele door inval en verwoestinge der Vyanden en Struikroovers vermist en verwoest zyn. Nochtans, daar is niet aan te twyffelen, of de eerste Stichter dezer Stad heeft order in de Politie gegeven, Magistratuure gestelt, na het exempel van *Romulus*, die Rome gesticht heeft; die daar vooral mede bezig is geweest, dat hy zyn volk eerst verdeelt heeft, onderscheiden in stonden, dat de jonge manschap altyd op de wacht waren te paard en te voet, altyd in de wapenen tegen alle inbreuk en geweld, zo binnen als buiten: de Raad op alle voorvallende zaaken was by de Oud-raaden, die de wysheid pleegden, dewelke, om de aanzienlykheids wille, Vaderen des Vaderlands genoemd wierden, en van hun bejaagde jaaren oude Werhouders genaamt: 't waar anders onmooglyk geweest, dat zo schoone Stad, maar klein in 't begin, zo zoude hebben toegenomen in groote en macht, dat deze onder andere Steden van Holland 't hoofd opgesteeken heeft:

*Als Cyfers boom om hooge stygt,
En 't laage hout daar onder nygt.*

Want deze Stad is altyd van geheel Kennemerland de Hoofdstad gehouden geweest: en dat meer is, als 's Lands Vierschaar, om allerlei zaaken te bepleiten, en partyen van een te scheiden, nadien de Graaven, Souverainen van Holland, zulks geordineert en gewilt hadden, dat daar de plaatze van 't Gerecht zoude wezen, alwaar de Justitie best bedient was geweest. Hier van daan is 't, dat die van Haarlem 't recht behouden hebben van een Scherprechter te stellen; dat

dat de oude Bulle van *Graaf Willem* te kennen geeft, in den jaare 1345. Wat daar van is, laat ik daar; dat is zeker, en buiten alle twyffel, dat, na het bouwen van de Stad, ook Wetten ingestelt zyn, en dat 'er, van de Hooge Machten beschreven, is een zegel en manier van gebieden, maar ook van te gehoorzaamen, en de Opper-machten te erkennen; en dat alzo de Societeit en onderlinge gemeenschap der Burgeren te zamen vereenigt is, in Wetten te geven, en te ontvangen, zonder de welke noch huis, noch hof, noch steden, noch landen, kunnen bestaan, en zonder de welke de natuur zelve van alle geschapene dingen zoude moeten bezwyken: alzo 'er niet aan is te twyffelen, of daar is eenige staat gemaakt van een nieuwe ordre tot welstant van de Gemeente; hoedanige wy ook in alle andere steden noch hebben, gelyk daar geweest zyn Collegien van de Raaden, onderscheiden van de gemeene Burger, van welker getal en ordre niet altyd een en dezelve geweest is. De verkiezinge van Magistraaten is altyd geweest uit de Burgerye, van die geene die in dapperheid, wysheid en middelen, en andere qualiteiten andere overtroffen. De Steden hebben haar Collegien van Burgemeesteren, Schepenen en Raaden, onderscheiden in getale: want zommige onzer Steden hebben in den breeden Raad van Vroedschap 40, 36, 32, 28, en die van de minste 24 en 20 Hoofden: welke gemelde Collegien zo oud zyn, als de Steden zelve, die noch vermeerdert, noch vermindert kunnen worden, als van hooger Macht. De Perzoonen eens verkoozen in den breeden Raad, die men Vroedschappen noemt, wierden niet ligt afgezet, bleven geduurig in hun staat zo lang zy leefden: in plaats, van die aflyvig waren, of uit de Stad vertrokken, plachten van ouds by dezelve Collegien andere gekozen te worden, met vrye stemmen, uit het geheele corpus van de Burgerye, die de plaats van de aflyvige bekleeden. By dit Collegie van Vroedschap was de opperste gezach en macht, om van alle publyke Stads zaaken, als ook van Lands zaaken te ordonneeren en bepalen: en al het geene van hen gearresteert en besloten was, werd zonder reproche van alle Burgeren vastgesteld en onverbreckelyk. In dit zelve Collegie is de oude costume, dat alle jaaren Burgemeesteren en Schepenen gekozen worden. In zommige Steden is maar enkele verkiezinge; in andere de nominatie met dubbeld getal, uit welke de verkiezinge gedaan word by de Prins of Gouverneur, of by de Provinciaale Hove. De Burgemeesteren word de Politie vertrouwt, en de

de zorg dat de Stads Goederen wel gemenageert worden en bewaart. Schepenen word de Justitie bevolen, en 't Gerecht, zo in Crimineele als Civiele Burgerlyke zaaken, als die de hoogste macht aan haar neemen, van halszaaken, en over de Goederen der Burgeren hebben te disponeeren en condemnereen, volgens hunne Instructie, en na de Wetten van 't Land.

Dit is nu ten naastenby de Politieke Regeeringe van de Steden van Holland, by onze Voorouderen ingestelt, en ons van hand tot hand nagelaaten, van welke de Wetten en Costumen noch ten huidigen dage in 't gebruik zyn; daar van wy naderhand wat breeder zullen spreken. Als nu de fondamenten en gronden van de Stad, en de Politie van dien wel gelegd zyn, en de Regeeringe stand gegrepen heeft en vast gestelt is, zo is het ongelooffelyk, hoe zeer des Stads welyaaren, door de merkelyke zegen van God, toegenomen heeft. Maar doe ter tyd is die meest opgekomen en vermaard geworden, als *Willem*, achttiende Graaf van Holland, te Haarlem gewonnen en gebooren, en van kindsbeen af opgequeekt en opgevoed, dewelke in 't jaar onzes Heeren 1245, door de gratie Gods, Koningk van Rome gekoren is. Deze nu machtig geworden zynde, en tot den hoogsten top van Majesteit gekomen, heeft de liefde van zyn Geboorteplaats niet kunnen afleggen, noch die vergeeten: maar heeft die Stad, daar hy eerst des Hemels licht aanschouwt hadde, met zeer treffelyke Privilegien en Vryheden begiftigt en vereert, en gewilt dat zy boven alle andere, die maar Ingezetenen van Holland waren, Burgers van Haarlem genoemt zoude worden, als met een Eertytel, van de oude en Edelde Geslagte van die van Haarlem. Dit is het geene ik te zeggen had van de oorsprong onzer Stede; voorts zullen wy spreken van 't uitzetten en vergrooten der Stad, zo God de Heere onskragt en gezondheid daar toe verleenen zal.

Derhalven dan als de meenigte en 't getal der Burgeren en Ingezetenen hoe langs hoe meer toe nam, en als in korten tyd de macht en rykdom van den Burger vermeerderde, door gunst en weldaadigheid van *Graaf Willem*, hier boven gemeld, zo is 't, dat onze Stad, geen van de nabuurige steden in macht of grootheid van alle geweken heeft op die tyd. Doe heeft men in ernst beginnen te spreken in volle Vroedschap van de Stad te vergrooten, en Stads vesten uit te leggen. Na lange deliberatie is eindelyk gerezolveert en beraamt, dat men aan de zuidzyde, op het scheiden van de Rivier, (de Beek

Het toeneemen van de Stad.

genaamt) 't werk zoude beginnen, welke de Landpaale van de Kennemerlanders bereikten, en dewelke aan de oude Stads wallen spoelde; maar nu passeert ze door de Stad, digt aan de Markt, en voorby de Grootte Kerk, looptze in 't Spaaren. Derhalven de Vesten van de oude Stad, die scheide van den anderen de grenzen en landpaalen van Kennemerland. Van 't uitleggen en vergrooten der Stad zyn noch in wezen Brieven van Oefroy, (hoewel noch andere veel ouder) die in de origineele Schriften gevonden zyn, vergunt van *Philippus de tweede*, Koning van Spanje, en Graaf van Holland, die gewag maaken andermaal van dat de Stad vergroot is; van welke de eerste vergrootinge gehouden word zyn begin genomen te hebben van de Kraan, aan 't Spaaren, (bequaam om de Schepen te ontladen) strekkende alzo voort tot de Oude Gragt, die in 't rond loopt door de Bakeneffer Gragt tot het Spaaren. Maar alzo 't begrip van de Stad noch te klein viel, is nochmaals geresolveert de Stad te vergrooten, en een groot plein in de ronte af te stecken. Derhalven hebben zy de ploeg dieper in de aarde geslagen, plaatze afgestoken en een Gragt gemaakt, en nieuwe woonsteden met bruggen aan den anderen gebragt, en met een Wal besloten. En dit niet alleen, maar hebben ook de aanzienlykheid van den Raad met meerder getal willen vermeerderen en voorzien, tot groote versterkinge en bevestinge van de Stad, in het jaar 1333, als 'er noch geen huizen waaren over 't Spaaren, of weynige. Door deze Vergrootinge van de Stad, hebben onze Burgers noch al verder gepeurt, en moed scheppende door zo een voorspoedige aanvang, hebben nochmaals hunne paalen verder uitgebreid; gelyk te zien is uit eene publyke Acte van Schepenen, met het Zegel daar aan, in het jaar onzes Heeren 1380, op het Ecess van *Valencyn*, zynde den 14 van February. Van voor die tyden hebben ook de Ingezetenen hun woonsteden over 't Spaaren gebragt, huizen gebouwt van zwaare timmeragie, en bruggen over 't Spaaren geslagen, aan beiden de oevers, en daar buiten noch wegen gemaakt. Hier van daan is 't, dat de Agterstraat geleid is, de Dyk van 't Spaaren met aarde gevult, om de aanpersing van de Rivier, als het hoog water is uit de Meer, die daar niet wyd van daan is. Over 't Spaaren is noch de Hagestraat, buiten met Tuinen en doornen bezet, daar de Burgwal al voorby loopt. Voor deze Gragt is noch een straat, die daar loopt na de Raamen, alwaar de Volders en Laken-bereiders hunne Lakens plagten op te hangen, om te luchten en droogen. En al

alzo zyn de Stads muuren en vesten, die als noch de Stad omcingen, ten uiterste. Van de andere zyde, na 't oosten, is de Dyk tegen 't Spaaren, ook binnen de muuren, daar men plagt zwaare Schepen te maaken, ingehaalt, Scheepmaakers Dyk genaamt, nu geleiden omtrent 200 jaaren. Verders, in den jaare 1524 is de Stad verdeeld in 24 Quartieren of Hoofdmanfchappen, by zekere limieten van steegen en straaten. Wyders, in den jaare 1610, als de Wevery en Redery zeer toenam, en de prys van de Webben dagelyksrees, omtrent nu vyftig jaaren geleden, dat ons noch heel wel heugt, zyn de Stads vesten niet uitgeleit, maar om plaats te winnen, is de Ramen buiten de Stad geleit, buiten de Raam-Poort, tot geryf van Kooplieden en Volders, die daar met meenigte van ouds altyd geweest zyn; ten dien einde heeft de Magistraat die plaatze verordineert om nieuwe Huizen te bouwen, en gelegenheid vergunt tot timmeragie en 't opbouwen der Stad: alwaar terstond de St. Anna Kerk is herbouwt, en bequaam gemaakt ter Godsdienst, en tot Huizen en Erven is de plaatze uitgegeven, na behoорlyke afmeeting; men heeft ook de Gragt geschooten, en Bruggen gemaakt, alzo dat in korten tyd met alle spoed te weege gebragt is, dat die plaatze, die verordineert was tot gebruik van Trapeniers en Volders, fatzoen kreeg van een nieuwe Stad. Eindelyk, als om de meenigte van Inwoonders, geene Huizen nochmaals genoeg waaren, en noch Wooningen ontbraken, bequaam tot Neering, heeft de Ed. Magistraat en die van de Vroedschap, de geheele grond en 't Hof van St. Jan verordineert tot Huizen te bouwen, daar zy Straaten door en weer door geleit hebben, bequaam tot burgerlyke handel en wandel; alwaar de Koopers van die grond en erven noch op heden van kant aan bouwen, elk om fryd, zo dat nu byna alle de Erven met schoone Huizen betimmert staan (God zy lof) in goede welvaaren en neeringe. En dit zyn byna de voornaamste stukken, die ik beschreven vinde; ten deele na de oude Chronyk, en ten deele dat ons noch gedenkt, en voorgekomen is.

Op wat tyd de Stad Haarlem eerst gebouwt en gesticht is geweest, en de eerste fundamenten gelegd zyn, hebben wy in 't begin gezegt, hier nevens de vergrooting en toeneeming van de Stad, die ongeloofelyk is. Alzo dat het begrip van de Stad in het ronde op dezen huidigen dag noch is 639 Stads Roeden, gemeeren van de Blinde Tooren af, tot de *St. Catharina's Brugge*, na het noorden: gelyk wy

De Stad
in het
ronde.

't Ge-
bouw van
Huizen.

't Paleis
der Graa-
ven.

Domini-
caanen
Klooster.

Raad-
huis.

ook verscheide gevallen en geschiedenissen verhaalt hebben, omtrent die tyden gebeurt. Nu gaan wy over tot Huizen en Erven, dewelke of publyk tot de Stad behooren, ofden Burger eigen zyn: noch de Heilige Plaatzten, tot de Godsdienst verordent, als daar zyn Kerken, Kapellen, Kloosters van Mannen en Vrouwen, of Huizen tot troost van de Armen en Kranken, als ook verscheiden Godshuizen en Gasthuizen binnen de Stads Vesten. Voor eerst vertoont zich het Koningklyk Huis, en Paleis van Graaven, daar de Graaven van Holland en Zeeland en de voornaamste Heeren van 't Ryk hun Hof gehouden hebben, van de tyden van *Graaf Floris*, de vyfde van die naam, af, van den jaare 1291, tot *Philippus*, de eerste van die naam, de Goede genaamt, die de 29de Graaf van Holland is geweest. Dit kan ook ligtelyk voor waarheid aangenomen worden, om dat in de Gevel van dit Koningklyk Paleis veeler Graaven Beelden, in hartsteen gehouwen, opgerecht zyn, cierlyk verguld, tot een eeuwige gedachtenis onzer Graaven. Daar omtrent is noch de Koningkstraat, door welke *Willem*, de tweede van die naam, Koningk van Rome, en in rang de 18de Graaf van Holland, na de Kerk van *Gangolf* tot zyn devotie pleeg te gaan; daar van daan is noch bekend de Paarlesteeg, digt aan 't Hof, daar Juweliers, die met Paarlen en Gesteente hun geneerden in te koopen en te verkoopen, tot geryf van 't Hof, omtrent het jaar na de geboorte onzes Heeren 1250. Daar na heeft *Floris*, de vyfde van die naam, en in rang de 19de Graaf, een gedeelte van 't Koningks Hof, aan de westzyde, daar af genomen, tot de Godsdienst geschikt, en de grond vereert aan de Predikheeren van *St. Dominicus*: en hier komt van daan de *Jacobine Steeg*. De *Jacobinen* hebben hun naam gekreegen, om dat zy binnen Parys welcer gewoont hadden, in de *St. Jacobs straat*. De voorgemelde *Floris*, de vyfde van die naam, als die Ichielyk door een geweldige dood weggerukt was, zo heeft *Jan*, de eerste van die naam, en andere Edelen en Hovelingen zich na den Haag begeven, na 't oude Hof van de Graaven, 's Gravenhage. Zommige ook zyn derwaarts getrokken om de *Dagvaarders*, die daar geleit zyn; en andere ook bewogen zynde, om daar te komen door de glans van 't hooge Hof, dat daar altyd geweest is. Alzo is 't Hof eindelyk getransporteert na 's Gravenhage. 't Hof van de Graaf is verordent tot Stads Raadhuis; de Graaf had daar niet tegen, die daar in bewilligde. Voor die tyd had de Magistraat hun Raadhuis digt aan de Markt, aan 't Zant; welk Stadhuis naderhand bewoont heeft

heeft *Mr. Johan van Zuyren*, een voornaam Man en Oud Burgemeester, op de hoek van de Smeefstraat, daar men gaat na 't Weeshuis. Alzo is 't Hof der Graaven van de Politieke Magistraat ingenomen; die daar gebragt hebben alle de Stads Kisten, origineele Schriften, Handvesten, Blassarden, Registerboeken, en verder alle de Secreeten der Republyk; alwaar onze Voorouderen plagten Recht te wyzen en Vierſchaar te spannen, en Stads Gerechtigheid te mainteneeren en te bewaaren, tot op huiden dezen dag. Maar alzo de Republyk meer en meer begon te storeren, schenen de bepalingen van 't Raadhuis veels te naauw en te eng, om dat ze geen Gevangenis hadden binnen de muuren van 't Stadhuis. Alzo is het Stadhuis merkelyk vergroot, welks Gebouw treffelyker geweest en noch is, dan het oude Gebouw van de Graaven.

In oudheid, meen ik, dat naast komt Stads Schoole, over veele honderde jaaren gesticht, afgezonderd van alle straat gewoel, en daar geen wagens voorby konden passeeren; de School-steegen noch op huiden wyzen dat uit, die ter wederzyden rondom loopen, is gelegen naby her oude Stadhuis, digt aan de Markt. Dat dit een oud Gebouw is, blykt daar uit, dat *Albrecht*, Hertog van Oostenryk, in den jaare 1389 't recht aan die van Haarlem verleent heeft, om aldaar een Schoole te stichten, om de jonge Jeugd op te trekken in alle wetenschap en goede zeden. In deze Schoole ben ik ook onderwezen, en hebbe de fondamenten gelegd van de Latynsche en Grickſche Taalen. Daar na, (weet niet met wat inzicht) is de Schoole verleit in de Jacobine-straat, alwaar weleer geweest is het Cellebroers Klooster; daar ik ook cenige jaaren gewoont hebbe by de Rector *Schoneus*.

Stads
Schoole.

Tot de Schoole behoort aldernaast de Bibliotheek, die ik meene dat van ouds by de Schoole geweest is; deze is ook verplaatst en getransporteert in 't Klooster van de Jacobinen, naby de Schoole, boven in 't inkomen van 't Prince-n-hof, alwaar een zeer treffelyke Bibliotheek is, voorzien van alle soorten van Boeken, in allerhande faculteiten en wectenschappen, en Orientaalsche Taalen: hier en boven zyn 'er ook veele Manuscripten, op Percament geschreven, en van groote waarde. De opzicht van deze Bibliotheek hebben tegenwoordig de Heeren *Johan Crucius* en *Diderik van Wykenburg*, Bedienaars van het Heilig Evangelium alhier te Haarlem. Daar zyn ook Hallen, oude en nieuwe, en andere Stadshuizen meer, die gebouwt zyn tot lystocht; als eerst, de Vleeshalle, zo oude als nieuwe. De

Biblio-
theek.

Vlees-
hal.

oude is gebouwt al in den jaere 1385, begonnen op St. Maartens dag, staande in de Warmoesstraat, digt aan de Kerk van *St. Bavo*, daar een Brug was om over te gaan, van gemelde Hal na de Kerk, gefundeert met goede ordre en Keuren voorzien, alle welke de *Hertog van Beyeren* ook bevestigt heeft by speciaale Privilegie, daar toe vergunt.

Ordonnantie op de Vleeshal.

Ordonnantie op de Vleeshal.

Albrecht, deur Gods genade Palens grave op den Rhyn, Hartog van Beyeren, Drossart van Hannou, van Hollandt, Zeeland en *Vrieslandt*, doen kondt allen en yeder, voor ons en onse Naekomelingen, dat wy voor goet en vast houden, alle de Keuren en Ordonnantien die onse Stad van *Haerlem* bedacht hebben en doen Publiceeren tot gemeene beste van de Ingeseten en Vleeshouwers en stallinge in de Hal, en van 't slachten van de Beesten en 't Vlees te venten in de Hal, waer in wy beloven dat wy niet sullen manqueren, noch niet in gebreken blyven om de Ordonnantien, die de Raden van de stad by Mandament gepubliceert hebben te maintineren; daer toe verleeneude onse brieven van hooger hant, daer aen wy ook willen en gebieden datmen onse Zegel sal aenhangen, dat namentlyk die van de Gerochte onser Stede haer recht bewaeren, en de voor gemelte Statuten en Ordonnantie sullen voorstaen en maintineren, sonder eenige conniventie, of oogluykinge of exceptie, en dat sy altyd bereyt zyn, om de boeten af te eyschen die sy schuldig zyn, so menigmael als sy voor 't Gericht sullen verschynen, en vermaent zynde, van die gene, die daar toe last hebben en gestelt zyn, en dit voor altyd, behouden onser Domeynen en heerlykheyt. En om alle dese vast en bondig te maken, hebben wy ons Zegel hier doen aenhangen, gedateert in 't jaer 1388, op Saterdag den 25 Januarij, na de bekeeringe van den *H. Paulus*.

De tweede nieuwe Hal is begonnen in den jaere 1600, digt aan de Markt, aan 't wester van de Groote Kerk, zeer treffelyk van Gebouw, en zo men de zwaarte van 't Gebouw wil aanzien, frekt het meer na een Paleis, dan na een Hal. Alzo is 'er ook een Stads Huis, de Waag genaamt, om een ieder zyn gewigt in allerhande Waaren te geven. De oude Waag is eerst geweest laag en klein van

De Waagge, oude, nieuwe.

van begrip, oud en vervallen, niet na proportie van de Stad. Naderhand, na genomene resolutie, heeft men beginnen te bouwen een nieuwe Waag, zeer maffief uit Blaauwe Arduin-steen, een werk duurzaamer als yzer of staal. Noch zyn 'er twee Doelens of Schutters Huizen, tot vermaak en byeenkomst van de Burgers, die 't Geweer draagen, tot oeffening van de Wapenen en militaire plichten; van welke d'een Doelen gestaan heeft naby de *Gangolfs Kerk*, daar ten huidigen dage de Olfemarkt is: de andere is in de Houtstraat, niet verre van de Hout-poort, in 't Klooster van *St. Michiel*: beide de Doelens hebben treffelyke Zaaln, Kamers en Verrrekken, voornaamentlyk de Oude Doelen, met een Koningklyke Zaal en schoon Plein en Hof: beide deze Plaatzn zyn tot vermaak en uitspanninge van de Burgery, die de Wapenen draagen, tot bewaring van de Stad. Hier en boven zyn ook de Markten, daar alles te koop komt; van welke de eerste en grootste is midden in de Stad tot Burgerlyke Handel, deze word het Zant genaamt; welk Marktveld *Flo-ris*, Graave van Holland, ten meesten deele geschonken heeft en ter hand gestelt aan *Albrecht van Velsen*, in den jaare 1266. Hier nevens is de Vischmarkt, gewulst en overdekt, met Pilaaren onderstut, en met Vischbanken bezet, tot gerief van Koopers en Verkoopers. Noch onder de blaauwen Hemel is weleer geweest de Olfemarkt; en daar na buiten de Kruispoort in den jaare 1572: na de verschrikelyke Brand te Haarlem, is de Olfemarkt gebragt op de ledige Erf en Kerkhof van *St. Gangolfs Kerk*. De Varkenmarkt is op de Krocht geleit, omtrent het Weeshuis: alwaar ook de Korenmarkt is des Maandags. Boven alle deze is 'er noch de Melkmarkt op 't Spaaren, by de Vischbrugge, en andere meer.

Doelens.

Markten.

Kerke in Bakenes.

St. Gangolfs Kerk.

De oudste Kerk van deze Stad is geweest in Bakenes; want dit quartier van de Stad word Oud-Bakenes genaamt; de Kerk is veele ryd in zyn geheel en ongeschonden gebleven, behoudens dat een gedeelte daar van tot Huizen gemaakt is, en de oude fondamenten van de Kerk zyn in haar geheel gebleven. Naderhand, als de Gemeente van de Gereformeerde Kerk merkelyk dagelyks toenam, de binnen-muuren afgebroken zynde, is de Kerk wederom herbouwt, en toegestelt tot Godsdienst, alwaar men wederom begonnen heeft het Evangelium en Gods Woord te prediken, zuiver en met geene Pauselyke superstitie bezoedelt. 't Naast in oudheid is geweest de Kerk van *St. Gangolf*, daar nu de Olfemarkt is, alwaar ordinair te Kerke quamen de Graa-

Graaven en Heeren van 't Land, voornamentlyk met groote devotie *Willem de tweede*, Koningk van Romén, en in ordre de 18de Graave van Holland; daar van daan noch de Koningkstraat haar naam heeft.

„ Wannecr *St. Gangolf* gelceest heeft, die deze Kerk geconsacreert

„ is, daar van melden de oude Chronyken, dat *Gangolf*, doorluchtig door vroomme Daaden in de Krygshandel, heeft onder Puppinius

„ gedient, tegen de Saraceenen: hy word ook geprezen over een

„ heilige wandel van Leven. Deze word ook 't Mirakel toegeschreven, dat hy een Fontein doen springen heeft, na dat hy zyn Staf

„ in de aarde gesteken had. Die Mirakelen, die *S. Ampsing* verhaalt, zyn meer belagchelyk, dan gelooffelyk: dat is zeker, dat hy een Man geweest is van goede naam en faam, waar door hy gestelt en verheven is onder 't geral der Heiligen, als de superstitie's menschen hart had ingenomen. Op wat tyd de *Gangolfs* Kerk gebouwt is, zoude ik niet durven zeggen. Dat is altyd zeker, dat het Klooster der Carmeliten is gesticht en gebouwt van enen *Simon van Haarlem*, een Man van Adel en Ridderlyke afkomst, die zyn eigen Huis verlaaten hebbende, de Grond geschonken heeft aan de Geestelyke Perzoonen, en 't Klooster verrykt met veele Goederen en Inkomsten; die gestorven is in den jaare 1280, en aldaar op zyn eigen grond begraven, voor het hooge Altaar. In dit Klooster is een groot stuk Schildery geweest, in welke alle de Graaven van Holland geschildert zyn, van *Diderik* de eerste van 't Geslacht af, die afkomstig is (zo men mag staan op de oude Chronyken en Jaarboeken) van 't bloed der Trojaanen en Koningen van Vrankryk, zo in Geslachte als Krygshandel doorluchtig, tot *Maximiliaan*, Hertog van Oostenryk, dewelke getrouwt had *Maria*, Hertoginne van Bourgondie, en Graavinne van Holland en Zeeland; gelyk noch te zien is hier op het Stadhuis in de Geslachtregister op een rei van de Graaven van Holland en West-Vriesland. Dit Klooster is gansch uitgeroeit en afgebroken tot de grond toe, noch by onze tyd. De Schildery en Tafereel van de Graaven is bewaart, en op 't Stadhuis gebragt, in 't oude Hof, ter eere van onze Graaven. Hier nevens komt de Kerk van *St. Jan Baptist*; zo vermaard als oud. d'Ordre van *St. Jan* heeft al begonnen in den jaare 1110; na dat zy het Eiland Rhodus ingenoomen en vermeerstert hadden, zynze eerst gekomen te Haarlem, op *Maria Magdalena's H. Dag*, omtrent den avond, in hun eigen Klooster van *St. Jan*, 't welk Johan van Denemark, Bisschop van Sunden,

Carmeliten
Klooster.
No. 1249.

St. Jans
Kerk.

den, gesprooten uit Edelen Huize van Utrecht, en Commandeur van 't Huis van St Catharyn, hem nagelaaten van Heer *Gerard van Tetrode*, Kanunnik te Utrecht, gefondeert en gesticht hadde, ter eere Gods, de Maagd Maria, en St. Jan de Dooper, de Voorlooper van Christus. By na op die tyd, als de Ordre van de Tempeliers in alle gewesten der waereld op een dag omgebragt en gedempt is, zomen zegt: immers de oude Chronyken melden, dat de Ordre van de Tempeliers op een dag uitgeroeit en vernietigt is; en dat in Vrankryk de Heeren van die Ordre op een dag gevangen genomen zyn, en de Generaal en Overste van die Ordre, en de naaste aan hem te Parys met den vuure verbrand zyn: of zulks geschied is door nydigheid van *Philips*, doe Koning van Vrankryk, of door hun ongebonden leven, laat ik daar: 't schynt dat 't spreekwoord niet te vergeefs is, dat men zegt: *Hy drinkt als een Tempelier*: dat is altyd duidelyk in de oude Chronyken bekend, dat alle hunne Goederen gebragt zyn tot inkomen van de Heeren van *St. Jan Baptist*, van de Ordre van Rhodus. De naam van Tempeliers is hun toegekomen, zo de oude Chronyken melden, van wegen dat zy gedurig de wacht hadden in de Poortalen der Kerken, tegen de Saraceenen en Turken, die de Christenen aldaar op 't lyf vielen, en zогten te verjaagen; deze, om datze hun tegen 't geweld van de godlooze Turken mannyk gedragen hadden, zyn een Geestelyke Ordre geworden, en Gekanoniseert van Paus *Eugenius*, de tweede van die naam. Maar de Tempeliers, die omtrent Haarlem woonden in 't Bosch, door ingeven en raad van *Willem van Egmond*, van Edelen huize, zyn opgebrooken en verhuist met alle hunne Goederen en Inkomen in 't Huis van *St. Jan*, in den jaare 1313. Een wyl daar na, in den jaare 1316, heeft de voornoemde Bisschop van Suden een Koningklyke Zaal te Haarlem gebouwt: in 't volgende jaar de schoone Kerk gesticht en de hooge Toorn, en in 't naaste jaar voltrokken: op welke tyd *Diderik van Broderode*, tot de dienst geschonken en vereert heeft een kostelyke Goude Kelk. En dit zyn te naastenby de eerste beginzelen geweest van St. Jans Gasthuis, dat in korte tyd zeer toegenomen heeft. De eerste Commandeur van 't Huis van St. Jan is geweest de Heer *Jacob Suden*, Bisschop van Utrecht, die verordineert en gestelt heeft *Broeder Arnold*, tot Vice-commandeur en Stedehouder van 't Huis van St. Jan, mer volle macht om de Goederen en Inkomen te transporteren, te besteden, op renten uit te zetten, en te verkoopen

alle de Goederen, in wat Parochie die mogten leggen. En cinde-lyk, de voornoemde *Jacob van Suden* heeft de Commandeur, en de Broeders van St. Jans Hospitaal-huis erfgenaamen gemaakt van alle zyne Goederen, roerende en onroerende, waardig gerekent 800000 Ponden. En na hem heeft ook de Heer *Klaas Eggeslyn*, Kappellaan, alle zyne Goederen, geene uitgezondert, die hy tegenwoordig heeft of noch bekomen mocht, geconsecrert en vereert Gode, de zalige Maria, en St. Jan de Dooper, en verder de Heer Commandeur en de Broeders van St. Jans Gasthuis, in den jaare 1326. En alzo zy by de Grooten wel gezien waren, en wel ten Hove stonden, zo zyn met 'er tyd de Heeren van St. Jan machtig geworden, en hebben het Huis verrykt. Voor eerst munt uit de milddaadigheid van *Graaf Willem*, die in een Veldslag tegen de Vriessen gebleven is, by welke hy de Heer Commandeur, en andere Broeders van St. Jan, alle Heere gewaden, Leenen en Leen-goederen, die in het Graafschap van Holland tegenwoordig of toekomstende zyn, macht gegeven om die te verzoeken en in te maanen, daar toe verleent, tot meer zekerheid, Bezegelde Brieven, en die met voorwaarde en conditie, dat die voorgemelde Graaf, en zyne Nakomelingen, 't recht van herberge zouden genieten, en hun logys hebben in 't Hospitaal-huis van St. Jan. En eenige tyd daar na, *Albrecht*, Paltsgraaf op den Ryn, en Hertog van Beyeren, om meerder gewigt te brengen tot deze beloften, heeft de Uiterste Wil van zynen Oom van Moeders wegen met zyn Brieven en Zegelen vast gemaakt, in den jaare 1433. Alzo heeft ook *Philippus*, Hertog van Bourgondien, in den jaare 1447, veele Geschenken gedaan aan het Hospitaal-huis van St. Jan, Tienden, jaarlyksche Renten en andere Prerogativen, met deze voorwaarde, dat zyne Nakomelingen, zo Graaven als Graavinnen, in 't Huis van St. Jan zouden logement neemen. De Heer *Diderik van Wassenaar*, om zyn gunst mede te betuigen, heeft gelegateert aan de Commandeur en Broeders van dit H. Huis veele Landeryen en Morgentaalen. Ik sta voorby veele andere Heeren en Vorsten, die met een zeer goede genegenheid en iever van Godvruchtigheid een groot deel van hunne patrimoniale Goederen aan 't Hospitaal-huis van St. Jan besteed hebben. Deze Ordre van die van St. Jan, by geduurige succeffie van Commandeurs, heeft al begonnen voor 300 jaaren en meer; dat noch te zien is in 't Prinsenhof, daar een Tafereel hangt van alle de Commandeurs, die professie gedaan hebben van St. Jan de Dooper, van

Arend, de eerfte, die geweest is in den jaare 1310, tot *Mr. Andries van Souwen*, de laaste Commandeur, in den jaare 1618, en daar mede was 't uit. Maar boven alle andere Kerken steekt uit de Kerk van *St. Bavo*, een Werkstuk van zeer treffelyk gebouw, waar van nauwelyks haars gelyke in Nederland is; die niet wykt voor de Kerk van *Diana*, noch in kunst, schoonheid, of treffelyk Gebouw. Een Kerk, zo *Hadr. Janius* verhaalt, van Keizerlyk Gebouw, en na het oordeel van alle Architekken en Bouwmeesters, de allervermaardste en schoonste, rustende op zeer vaste Kolommen, en met een schoon Verwulft van binnen. Op wat tyd den Bouw van deze Kerk eerst begonnen is, of wanneer de eerste fondamente van zo een groot Werk gelegd zyn, weet men niet zeker, de waarheid hier van is duister; behalven dat *Petrus Montanus* verhaalt, dat 't Gebouw van deze Kerk voltrokken is omtrent den jaare 1472. Zy is eerst begonnen gebouwt te worden, als de Stad floreerde en zeer toenam in Rykdom, in getal en meenigte van Burgeren en Ingezetenen, die eerden in een heiligen wandel. Op deze tyd omtrent zyn de Fondamente gelegd van de Groote Kerk, een stout bestaan, en hebben die *St. Bavo* toegeëigent en geheiligt; daar toe *Albert*, Hertog van Beyeren, geholpen, en 't Werk van zo een groot gewigt gevordert heeft; die van Paus Bonifacius de negende, Pauselyke Aflaaten verworven had, om den Bouw van dat Heilige Huis te bevorderen en te voltrekken. Aanstonds uit alle gewesten van de waereld, uit alle Landen is veel volk gekomen, om de Bulle van de Paus te verdienen, tot vergevinge van hunne zonden. Alzo hebben de luiden jaat op jaar, op de eerste Zondag na 't Pinxterfeest, veel Gelds milde-lyk toegebracht tot opbouw van de Kerk, en de Schatkisten met groote Schatten verrykt. Gelyke Aflaaten heeft ook Paus *Clemens*, de vyfde van die naam, vergunt tot opbouwen van de Kerk, die de *H. Man Bavo* toegeheiligt was; zo ruim, dat zy alle het gevonden, geroofde en gestoole Goederen, en alle daar men niet rechtvaardig aangekomen was, na 't overtuigen van consentie, zonder eenige restitutie van goederen, zo de naaste Erfgenaamen niet bekend waren. Paus *Sixtus*, in den jaare 1472, heeft de voorige Bullen en Pauselyke Aflaaten met een loode Zegel daar aan vernieuwt, versterkt en bevestigt, met toedoen van alle fauten en gebreken, daar iemand in kon vervallen. En na deze ook Paus *Innocentius* de achtste van gelyke, in den jaare 1490; want die arme menschen, die in

De
Groote
Kerk.

de duisternis van het Pausdom doen leefden, hebben dat geloove gehad van de Pauselyke Bullen, zo meenig als 'er Brieven van Aflaat gekogt hadden, dat zy van de eeuwige Zaligheid hun verzekert hielden, en voor een orakel gehouden: ja zyn zo verblind geweest, dat zy voor vast hielden, dat zo haast als de Penningen in de Offerkist gesteecken, klank gaven, dat terstond de ziele uit het Vagevuur naden Hemel opgenomen wierd. Hier en boven hadden die blinde menschen dit geloove, dat 'er geen zonden zo groot was, die niet konde gezuivert worden door Brieven van Aflaat. Eindelyk, het was zo verre gekomen, dat de arme luiden hun zelve diets of wys gemaakt hadden en daar voor hielden, dat zy daar door Pardon hadden van alle booze daaden en schelmstukken. Dit zy genoeg gezegt van de Aflaaten, by de Pausen vergunt, tot opbouwinge van de Groote Kerk. Wie nu de Opperste Werkbaazen van dit Gebouw geweest zyn, de Naamen van dien zyn ons onbekent; dat is zeker en ontwyffelbaar, dat 'er twee geweest zyn, niet op eene tyd, die dit Werk aangenomen hebben als Opperste Bouwmeesters. Dit zelve is af te meeten uit de byzondere styl van gebouw, en de verscheidentheid van Kolommen, of Pilaaren; want de Kolommen na het westen tot het steene Verwulft trekken zeer na de Toskaansche, met dubdelde Capiteelen: maar de Kolommen die van 't Choor in 't oosten beginnen tot het steene Verwulft toe, schynen te trekken na de Jonische kunst. 't Is wel gelooffelyk dat deze Architekken en Bouwmeesters om sryd 't Werk aangelegt hebben, om elk zyne kunst te toonen, en dat zy meer gelet hebben om eere in te leggen, dan op dagloon of winst: en hoewel onder groote Kunstenaars alle vergelykinge odieux en haatelyk is, zo is 't nochtans dat 'er merkelyk onderscheid in 't Werk te bespeuren is, dat het voorste Gebouw van de Kerk, na 't oosten, volgens het oordeel van de alderbeste Bouwmeesters, in proportie, glans en netrigheid schynt uit te steeken; men geloofft het ook, daar de Capiteelen zoetjes na de Pilaaren zakken en verdwynen. Wat voor Bouwmeesters die geweest zyn, dezelve zyn waardig dat men hun in eeuwige gedachtenisse houde, en dat hunne Naamen op de Kolommen, die zy gemaakt hebben, geschreven worden. Behalven de Kolommen ter wederzyden, is 'er noch een zwaar Gebouw om hoog te zien, in 't midden met een steene Verwulft, heel ciertyk getrokken en beschildert in den jaare 1483, voor 't Sacraments-huis, en naderhand 't Poortaal in 't zuiden, in den jaare

re 1490. Alzo nam de iever van de Bouwmeesters dagelyks meer en meer toe. Hier en boven de Verwulften van hout in 't midden van 't oosten tot het westen, zeer kunstig gedaan, met verwulfd Stylen te zamen gebragt, een wonder om te zien, hoe de Stylen nabeneden zakken, ondervangen op steene Pilaaren, en in de muur gehegt: van welke het eerste deel, namentlyk van 't westen, is begonnen in den jaare 1518, het andere houtte Verwulft is begonnen van 't oosten in den jaare 1532, en volmaakt in den jaare 1538, endoer ter tyd zyner tweemaal Beden gedaan door de geheele Stad. De Bouwmeester van dit Werk is geweest eenen *Pieter Bagyn*: maar het steene Verwulft, midden in de Kerk, is ook omtrent deze tyd voltrokken in den jaare 1535, daar op de onuitspreekbaare zwaarte van den Tooren gebouwt is, ondersteut met 16 Pilaaren, die vier aan vier gebouwt in malkander gewrocht zyn, als of zy in malkander gewasschen waren. Daar is ook een Tooren geweest boven op de Kerk niet zeer zwaar; maar alzo 'er geen proportie scheen te wezen, na het zwaar Gebouw van die Kerk, zo zyn de Kerkmeesters te rade geworden en hebben geresolveert een Tooren te bouwen van Hartsteen. Dit Werk was al begonnen in den jaare 1502, met groote kosten; maar te vergeefs en kosten verlooren, want gedurende de timmeratie van den Tooren nu drie jaaren lang, hebben ze daar aan te kosten gehangen 1186 guldens: maar de Fondamenten begonnen te zinken, en de Kolommen te bezwyken, waar op hy gebouwt was, dus staaktenze hunne resolutie, en wierden genoodzaakt deze zwaare Tooren wederom af te breeken, en de Hartsteenen na beneden te laten komen. Doch, nadien 't Gebouw van zulk een Werk wel een hooge Tooren evenwel vereischte, hebbenze in 't volgende jaar een Tooren van hout beginnen te bouwen, hoog in de lucht; met verscheidene Ommegangen en Trappen na boven om hoog, tot den Appel, doorluchtig van kunstig yzerwerk. Hier aan is gegaan veel hout, en is begroot tot 30 Ponden Vlaams op die tyd. Als nu deze Tooren zyn behooryke hoogte had, hebben de Meesters van 't Werk tot cieraad dezelve met Lood overtrokken; en niet lang daar na is 'er op de top van den Tooren een Yzer Kruis opgemaakt, weegende 162 ponden zwaar, dat gekost heeft twee Ponden Zilver en zes Schellingen, kunstig gesmeed door *Jacob Simonsz. van Edam*, in den jaare 1519. Het Kruis op den Tooren gesteld zynde, is de naaste zorg om de Klokken: de Heeren van de Magistraat hebben daar toe ge-

contribueert uit de gemeene Beurs 200 Guldens. Maar alzo de Stads Kasse niet wel voorzien was, hebben de Kerkmeesters met de Geestelyke en Kapellaanen ingestelt een generaale Collecte over de geheele Stad, en van huis tot huis subsidie verzogt: en als de Burgery milde handreikinge gedaan hadde in het jaar 1503, den 26 September, is de Brandklok te Haarlem gegooten, door toedoen van *Mr. Gerrit van Campen*; een stuk van zwaar gewigt, weegende 11000 Ponden. Deze Klok is de naamgegeven in een belagchelyke doop van *Roeland*. Weinige jaaren daar na zyn 'er noch 8 opgehangen tot het Voorslag van de Uuren, die 'er gebragt zyn van een Burger van Mechelen, welke ze aanbesteed waren; voor ieder van dezelve hebben Kerkmeesteren betaalt 100 Ponden en 35 Stuivers. En nadien wy nu hier gewag maaken van Klokken, zo vind men ook een groot Klokhuis aangelegt op zig zelve, sterk gebouwt en met Binten aan malkander gehegt, een wonder om te zien, gemaakt by eenen *Gerrit van Ry*; alwaar ook alle de Klokken, na de wyze van 't Pausdom en de oude superstitie, gedoopt zyn, met deze naamen, als, *Jezus, Maria, Jeronimus, Lambertus, Blasius, Catharina, Veronica, Anna*, en de laatste van die Santen onzen *Bavo*, Patroon der Kerk. Deze heeft men, op 't verzoek van een Burger, alle te gelyk geluit, waar uit ontstaan is een geluid als van Donderslagen. Wy hebben nu onze beschouwing genomen in de beschryving van de Kerk om hoog, nu zullenwe zagtyes nederdaalen tot het geene dat beneden is, zo van 't geene dat strekt tot de dienst en gebruik, als tot cieraad: onder alle dezen is niet het minste de Vond, daar de jonge Kinderen in gedoopt worden, gemaakt van kostelyk Koper, te Mechelen, in den jaare 1422: hier benevens een Gestoelte van de Vond; en rondom Traliewerk van yzer, zeer kunstig gemaakt op de fatzoen van een Hek. Zo haast het gebouw van de Kerk eenig fatzoen kreeg, en de Vloeren nu gelegd waren, is 'er een Predikstoel om hoog opgereggt, vol werk en kunst, in den jaare 1432; de naam word niet verzwegen van de Meester, was genaamt *Jacob de Beeldsnyder*. Op welk Gestoelte de eerste Predicatie gedaan heeft, over 't Lyden onzes Heeren, een moedige Monnik van Amsterdam, uit het Klooster van de Minnebroeders, in den 1461. Op de Choor stond de Sacrifiti, als 't Heilige der Heiligen, dat niemand mogt genaken dan de Priesters. Het Heiligdom stond besloten binnen Glas-vensteren: dit werk is gesticht en volmaakt in den jaare 1452. Tot den dienst en zamen tot

cie-

cieraad strekken de Altaaren van 't Heilige Kruis, en zalige Maria, in den jaare 1435. En in 't zelve jaar heeft men ter eere van *St. Bavo*, een Beeld van massief Zilver opgerecht, zeer kunstig gewrogt, dat negen ponden zwaar was, Keuls gewigt: En alzo die gecne die over 't Heiligdom gestelt waren, de Reliquie van *St. Bavo* zeer religieus bewaarden en in eere hielden, zo hebben zy beslooten, dat zy de Beenderen van *St. Bavo* in een Zilver Koffertje zouden leggen: alzo, na gedaane Collecte uit den Burger, is het Koffertje gemaakt, en geconsacreert met groote eerbiedinge, in den jaare 1472. Tien jaaren omtrent daar na is 'er ook een Zilver Kruis opgereggt, weegende vyfen een half pond zwaar. Voorts, om dat 'er niets zoude ontbreken tot Beeldendienst, hebbenze ook gehegt aan het Verwulft en laten zakken 't Beeld van *St. Maria*, de Moeder Gods, in den jaare 1506. En zo voort, hebbenze ook andere Ornamenten en Kleinodien tot cieraad van de Kerk bygebragt, om alle de oogen van de menschen te begochelen en te verblinden. Alzo is 't ook dat de Pelikaan, van 't beste Koper, in groote devotie gehouden word, door een verborgendheid op de Afbeelding van Christus. De Schilders hebben verdicht, dat de Pelikaan een Egyptische Vogel was; doch de Historiefchryvers van alle natuurlyke dingen, die verhaalen met styve kaaken, dat zodanige Vogel in de natuur niet te vinden is: maar, dat de Schilders verdicht hebben van de Pelikaan: dat zelve byna hebben de Egyptenaaren by geschrift nagelaaten van de Gier, die 'er is, dat het deze is, die zich zelve een wonde opent onder de buik, waar mede hy zyne Jongen aast, op dat ze van honger niet zouden vergaan. Nochtans zo is 't, dat beide *Hieronimus* en *Augustinus*, gewag maaken van de Pelikaan; deze, hoewel zy een weinig in woorden verschillen, zo is 't nochtans dat zy in de geheimenis van de Vogel over een komen, beide erkennen zy een Vogel die Jongen heeft aan de borst, en die zy met bloed laaft. Behoudens de waarheid, zal volgen 't gemeene gevoelen, dat hier een Pelikaan staat in de Groote Kerk, in 't koper alzo uitgebeeld, dat zy haar Jongen dood met haar bek, en dat zy drie dagen daar over treurt, en als het treuren ophoud, dat als dan de Moeder haar zelve quetst en bloed laat uit de borst, en stort het over haare Jongen, die aan de borst hangen; waar door zy wederom levendig worden. Dit is alle tyd gehouden voor een wonder in de Natuur. Deze Pelikaan, hier staande in de Kerk, is uitgebeeld zeer kunstig van Meester *Johan Feris*, en is op 't

Choor:

Choor gezet op *St. Crispyns* dag. Verder, tot cieraad van de Kerk zyn de Kopere Tralien voor 't Choor ingebragt, van een schoone glans, te Mechelen gemaakt, in den jaare 1510; de Model daar van had *Diderik Sybrandsz.* gepraktifcirt en geinventcirt. Eindelyk zyn daar in den jaare 1509 gebouwt en gestelt 't groote Poortaal van hout, is noch in weezen aan 't westen, en noch twee anderen, beide mede van hout, aan de noord en zuidzyde; deze zyn vernieuwt, en de witte quaft daar over gehaalt. Tot cieraad van de Kerk, komen ook ter wederzyden de Kapellen; aan de eene zyde, na 't noorden, is een groote Kapel, alwaar, benevens andere Lyken, daar begraven, ook 't Graf is van *Maarten van Heemskerk*, een tweede *Apelles*, en Phenix in de Schilderkunst; die ter eeren van de Schilderkunst, besproken en gelegateert heeft een zekere zomma Gelds, voor schamele doch eerlyke jonge Echte Lieden, die op zyn Graf zouden trouwen door verband van Huwelyk. Daar naast is de Kapel, verordent voor de afgestorven van den Huize van Schagen. Daar regt over, aan de andere zyde, na 't zuiden, is de Brouwers Kapel; alwaar ook de Deken en Vinders van 't Brouwers Gilde hun Comptoir hebben. Hier en boven zyn 'er sekreete plaatzen, als de Kamer van de Heeren Kerkmeesteren, de Consistorie, 't Comptoir van de Diaconen en Leproosvaders, en de groote Zaal van de Classicaale Vergadering. Dit zyn meest alle de voornaamste Kerken. Ik kome nu tot de Kloosters, die ook haare Kerken gehad hebben, geproportioneert na haare Conventen en Collegien, zo van Broeders als Zusters, die tot de maagdelijke staat hen begeben hadden. Hier kome my eerst te vooren, door een voorrecht van oudheid, de Kloosters van de *Dominicaanen* en *Carmeliten*, van de welke de eerste (als gezegt is) door gunst en indulgentie van *Graaf Floris*, de vyfde van die naam, gebouwt en gesticht is; die een groot deel van 's Koningks Hof, na 't westen, tot Godsdienst geschikt heeft, en Gode geconfaceert. Het tweede, dat van de Carmeliten, is gesticht van de Heer *Simon van Haarlem*, van Ridderlyk Geslacht; waar van wy ook hier boven gewag gemaakt hebben. Digt aan Haarlem is een Klooster gebouwt met de naam van de *Visitatie van Maria*, omtrent den jaare 1406, door beleid van de Heer *Simon Golsmit*, Priester. 't Klooster van de *Augustynen*, is gesticht in den jaare 1490, en begonnen den 20 October. d'Ordre van de Franciskaner Minnebroeders, is ingestelt by 't Collegie, in den jaare 1455. 't Klooster van *St. Antonis*, is ingenomen van den Abr van 't

Domi-
nicaanen
en Car-
meliten
Klooster.

Angu-
stynen
Klooster.

Eiland van Maria in de Betue, in 't Landfchap van Culenburg, behoudende de zelve naam; waar van gewag gemaakt word in de Stads origineele Brieven, in Augustus in denjaare 1470. Wederom 't Collegie van de Witte Heeren Broers, 't Collegie dat van de Abt *Marianus* gesticht, en eerst gefondeert is by de *Regulieren*, omtrent 70 jaaren van te vooren. Dat Klooster is naderhand genaamt een Proostdy van *St. Anthonis*: de Monniken daar van zyn, na haar Gewaad, *Witte Heeren* genoemt; waar van noch de straat haar naam heeft. Deze Monniken, alzo zy in 't Klooster mooyweer speelden, en een ongebonden leven leiden, tot schandale van de H. Kerk, zyn alle gelyk uit het Klooster gezet, en hunne Goederen en Inkomsten aangeflagen, met consent van den Paus, en geschikt en getransporteert tot onderhoud van *St. Elisabeths* Gasthuis, den 9 Maart in den jaare 1541. Daar is ook binnen Haarlem geweest 't Collegie van de Kanoniken, 't welk bestond uit een Deken en 14 Kanoniken, afkomstig van 't oude Collegie Kanoniken, van denjaare 1307, van *Niclaas Püttens* en *Alytha van Stryen*. Dit Collegie is verplaatst en te Haarlem gebragt, als de Stoel van de Bisschop te Haarlem geplant is aan de Groote Kerk, in den jaare 1561. Daar zyn ook niet minder in getal geweest Vrouwe Kloosters, van welke de voornaamste deze volgende waren, die voor eenige jaaren gesticht zyn, dewyl 'er veele Jongkvrouwen geweest zyn, zo Edele als gemeene Burgers Dochters, die haar tot de Maagdelyke staat begeven hadden; hier toe heeft de Heer van *Sassenheim* de Maagden daar toe aangeleid en vermaand, die uit liefde en iever van de Maagdelyke kuischheid, 't Bagynhof zo 't een als 't ander gesticht, en verrykt met veele Inkomens; 't is ongelooffelyk, hoe veele Landen en Hofsteden en jaarlyksche Renten en Inkomen zy gehad hebben; dit is een bekende plaats, 't Groote Bagynhof genaamt. 't Zelve is begonnen gesticht en gebouwt te worden in den jaare 1262; daar nu tegenwoordig de Fransche Kerk is, van den jaare 1590. Hier na komen de Maagden van *St. Magdalena*, digt gelegen aan de Stads Vesten; daar nu het Pesthuis is. De memorie van dit Klooster is vry oud, waar van gewag gemaakt word in de oude Schepens Brieven, gezegelt van *Wolter van Bekefeyn*, en *Johan Pieterz. Hals*, den 30 May, in denjaare 1475. 't Convent van de Zusters van *St. Michiel*, is weleer geweest op de driespiong van de Houtstraat, niet verre van de Poort, daar nu tegenwoordig is het Schutters Hof, de Nieuwe Doele: 't

Witte
Heeren.

Kanoniken.

Vrouwe
Kloosters.Groote
Bagynhof.St. Michiels
Klooster.

Convent is gesticht den 8sten April, in den jaare 1488. En niet verre van hier is 't daar de Maagden van *St. Anne* haar Religieus Convent van devotic gehad hebben. Alzo is 'er naauwlyks een quartier van de Stad geweest, daar geen Collegien geweest zyn van Geestelyke Maagden. Omtrent de *Gangolfs Kerk*, by de Volders Gragt, zyn ook *Barrevoete-Zusters* geweest. Aan de Oude Gragt, by de *Jacobyne Brug*, waren de *Zwarte Zusters*. En niet verre daar van daan, de *Zusters van 't Zylklooster*, die Devotariffen waren, en zeer naarstig om 't Klooster te verryken met spinnen, weven, en die haare Prooff in alles gediensig waren: hier van daan heeft de Zylstraat haar naam. Op de Krocht, daar nu de Varkenmarkt is, tot de Soetemelks-Witbroods steeg, de *Maagden van St. Catharina*. En digt daar by zyn de *Maagden van St. Ursel* geweest; daar van ook de straat de naame heeft. Digt by de Kruis-poort was 't Convent van *St. Margriet*. En niet verre van *St. Jans-poort*, onze *Lieve Vrouwe Kerk*. Einde-lyk, de Maagden van *St. Cecilia*; daar van de straat haar naam behoud. Alzo hebben onze Voorouders, onervaaren in de Goddelyke Schriften, door iever gedreven zynde om de Pauselyke Religie voort te planten, daar toe gearbeid, dat zy het botte en slegte volk tot heiligheid des levens zouden brengen, als zy veele Collegien en Kloosters van Monniken en Bagynen gesticht hebben, die onder malkander ieverde om sryd, door een streng en inagetogen leven. Maar myns bedunkens zyn onze Voorzaaten hier in te pryzen, dat zy voor de Nakomelingen als de Banier opgesteeken hebben, om hunne karitaaten aan de armen te bewyzen, nadien zy zo veele Godshuizen voor de arme oude ongevallige menschen gesticht, en groot Inkomen besprooken hebben, zo by Testament als Legaten: gelyk daar is 't Collegie van over veele honderd jaaren, omtrent na de geboorte onzes Heeren Jezus Christus 1300, te Haarlem gesticht, van de Opzienders, die hun naam ongetwyffelt voerden van den *H. Geest*; die de zorge bevolen was van de armen en krankten, van 't ryke Inkomen van Testamentaire Dispositie, die hun plagten te houden in de Kerk van *St. Bavo*: alwaar op huiden noch de Vaders van 't Sieken hun Comptoir houden; alwaar de *H. Geest*, in de gedaante eener Duive, in hartsteen uitgehouwen is. En daar is ook nooit getwyffelt geweest aan de Stichter van dit Heilige Geesthuis, nadien 't genoeg bekend is uit oude Boeken, daar van gehouden, dat eenen *Coene van Oosterwyk*, by Le-gaat gemaakt en gefchonken heeft aan de Stad Haarlem, een Huis en

H. Geest-
huis.

Er-

Erve, tot onderhoud en troost van behoeftige en zieke zwakke menschen, staande aan de *Alb. straat*, alwaar aan de zyde de Krocht legt, aan de andere zyde staat de *Zaal van Wouster van Rolland*, en heeft gewild, dat het voorschreven Huis den H. Geest toegeëigent zoude worden; daar van daan is de naam Heilige Geesthuis, of by gemeene lieden, *Coenens Huis*. En wel te recht, want hy heeft daar en boven tot behoef van de armen eenige morgen Lands, en jaarlyksche Renten en Inkomen op dit Huis mildelyk toegebracht. En dit zyn byna van de eerste stichtingen de Beginzelen geweest. In volgende jaaren heeft dit Huis, door de liberaalheid van machtige en gequalificeerde Burgeren, zeer toegenomen, en niet tegenstaande 't Huis zeer verrykt en gebeneficeert was, heeft 't de oude naam behouden noch op den huidigen dag, en word het Heilige Geesthuis genaamt. In dit Huis is eerst geweest een zeker getal van arme en behoeftige menschen, zo Mannen als Vrouwen, die onderscheidene woonsteden en eetzaalen hadden, en alle wecken hunne bepaalde Provens; hebben daar en boven de eerste Fondateurs van dit Huis gewilt, dat men arme schamele Ambagts Jongens, om hun te lokken tot de kennisse van de Letteren, hun Proven zouden hebben met brooden uit te deelen, hoofd voor hoofd, na ouder gewoonte. Ten laatsten, zyn ook in dit Huis arme vaderlooze en moederlooze Kinderen, die men Weezen noemt, die daar welen eerlyk gehouden en getraecteert worden, en niets ontbreeken van kost en kleeren. Op de opvoeding en onderwyzing word voornamentlyk gelet. Die gewoonte van de arme Weezen te houden, is begonnen in den jaare 1425. Maar als dag aan dag 't getal van arme en ongevallige toenam en grooter wierd, en diensvolgens de last van de lyfchocht en onderhoud, zo hebben de Opzienders van 't Huis en Regenten van die tyd af zeer nauw gelet, om de last van 't Huis wat te verligten; want zo haast als 't Oude Manhuis gesticht en gebouwt is, tot onderhoud voor arme en stoude Mannen, zo zyn de Proveniers van 't voorsz. Huis geordonneert, over te gaan tot het Oude Manhuis, in den jaare 1610. Noch verder, als ondertusschen 't getal van de Weezen grooter wierd, en geene plaatze meer was om te slaapen, zo hebben Burgemeesteren en Raaden, de zaake wel en met rype raad overwogen hebbende, met eenpaarige Stemmen gerzolveert, dat de oude Vrouwen en Proveniers zouden verhuizen in 't Gasthuis van *St. Jan*, en dat zy daar haar woonstede zouden hebben, zonder verkorting van haare

ordinaire Proven. En zo is eindelyk 't Huis van den H. Geest geheel gebleven tot gebruik en tucht van Weeskinderen, al over eenige jaaren. De verdere Gasthuizen zyn ook gesticht en gebouwt tot troost en onderhoud van de arme en gebrekkelyke Menschen. En voor eerst *St. Elizabeths* Gasthuis; op wat tyd 't zelve gebouwt is, weet men niet wel, 't is een oude vermaarde stichtinge, uitwyzende de oude Memorieboeken, die hier van gewag maken omtrent 300 jaaren voor dezen, van 't jaar 1348. Dit is zeker, dat in den jaare 1456, 't *St. Elizabeths* Gasthuis heel cierlyk en aanzienlyk in de Houtstraat is gesticht, daarby een Kerk, die zich uitstreckte van de Koningstraat tot de Houtbrugge toe: maar als door de verschrikkelyke Brand van den jaare 1576 dit Gasthuis verbrande, en tot de grond gerafeert wierd, zo is 't Klooster der Minnebroeders tot een Gasthuis gemaakt, op het Heilige Landt staande, in den jaare 1578. Daar nevens, in de zelve straat, is het Oude Mannenhuis; dat niet zo zeer kan geprezen worden van haar oudheid, als om de treffelykheid van 't Gebouw: de voornaamste Stichters van dit Huis zyn geweest *Gerard van Schooterbosch*, *Arent Meynaerdsz. Fabritius*, *Johan de Wael*, en *Hendrik Vegtersz.*, Burgmeesteren: deze, als zy beraadslaagden van 't Oude Manhuis te bouwen, waren Stads Middelen heel bekrompen, eensdeels door 't zwaare Beleg, en anderdeels door de verschrikkelyke en schadelyke Brand, hebben daarom goedgevonden, met advys van de Vroedschap, een Lotery op te regten. En als men begaan was om de Grond en Erve, om 't Huis te bouwen, zo heeft de Heer *Bekestyn*, uit mededogenheid van de oude Manschap, ten meestendeele de Grond en Erve daar toe geschonken, en benevens die een plechtelyke en vrolyke Maaltyd alle jaaren, op Zondag in October, de vierde van die Maand; tot gedachtenis van dien, als by Testament, doen schryven met goude letteren dusdaanig opschrift:

FRANCISCUS à BEKESTEIN, THEODOR. F. Begifter ten meestendeele van de Erve en Grond van 't Oude Manhuis, en van een jaarlyksche Maaltyd op den 4 October. Fundi gerotrophij magna ex parte donator, annuique Epuli ad 4 Octobris fundator.

Als nu de Grond en Erve afgemeeten was tot opbouwen van 't Oude Manhuis, is men terstond getreden tot de Lotery, die de Heeren Burgmeesteren en Raaden goedgevonden hebben, dat men zoude instellen op een solemneele wyze. Derhalven heeft men Kaarten gezonden

Oude
Mannenhuis
gesticht.

den aan de nabuurige Landen en Steden en naastgelegen Dorpen, in de welke, om de milddaadigheid te begiftigen, allerley soorten van Vergulde en Zilverre Koppen, Schaalen en Juweelen, kunstig gewrogt, gesneden en gedreven, in grooten getale, voor 't Stadhuis in Kasten opgehangen, voor elks oog. En nadien Burgemeesteren, de Heeren van 't Gerecht, mitsgaders de geheele Raad, wel en wijsfelyk geoordeelt had, dat het botte volk, meer door levendige Exempelen van deugden, dan door stom maakzel van kostelyke Pryzen, tot milddaadigheid, en werken van barmhartigheid konde beweegt worden, en een afschrik krygen van de heilige Gierigheid, zo hebben de voorsz. Heeren verordincert Toneelspelen, niet na de wyze van de oude Romcinen, in wulpsheid en dardelheid, niet schimpig of bits, of onkuisch in de oogen van eerlykelieden, hoedanig daar geweest zyn de geile Speelen van *Flora*; maar zedig van inhoud, kuisch en slichtelyk, en kragtig om 's menschen harte te bewegen tot milddaadigheid. Ten dien einde heeft de Ed. Magistraat goedgevonden byeen te roepen alle de Kamers van de Rethorykers van aanzien, als tot een vrye markt, van de uiterste paalen van Holland, door hunne Bodens, dewelke het volk ook gaande gegemaakt hebben, met vertooninge van Goude en Zilverre Pryzen. Alzo zyn 'er te Haarlem Stellagies opgereggt, Speeltoneelen gemaakt, met Tapyten bekleed en Gordynen behangen: daar is ook vergunt een solemneel en staatelyk inhaalen en destroyeren in Stads Herberg. Deze last de Broeders van de Oude Kamer alhier gekregen hebbende, is daar de solemneele vergadering van alle de Kamers, belast by publyke Kaarten, en verwittigt om op de bestemde dag te verschynen: en het leed niet lang, of de Oude Kamer, welks Blazoen is, *Trouw moet blyken*, heeft Brieven van Geloofbaarheid gezonden aan alle de Kamers van Holland, en dezelve vriendelyk genodigt, tot de solemneele Spelen, die zy voorhadden te vertoonen, Vraagen uitgevende, met de Pryzen van dien. De eerste Vraage was, *Wat voor een Deugd het was, die in de mensch krachtidaadig werkt de goede geneegtheit van Barmhartigheid? En wat voor Quaad het zy, dat een mensch onrustig maakt?* De tweede Vraage, *Wat beloominge die te verwagten hebben, die de Armen en Nooddruftigen uit liefde te hulpe komen? En wat straffen die te verwagten hebben, die de Behoefstigen zonder eenige troost laten heenen gaan?* Hier by zyn ook voorgestelt Pryzen, voor die geene, die de voorgestelde Vraagen 't best zouden uitleggen, en

grondig berigt daar van doen; gelyk ook deze, die in de Verzooningen de Perzoonagien op 't aartigst en cierlykst toegemaakt hadden; als mede de Spelers en Zangers, die 't beste zouden spelen en zingen; en voor die 't allerkunstigste Blazoën zouden inbrengen. De rustigheid van Burgemeesteren is zodanig geweest, dat die uit de verste quartieren van Holland zoude komen, niet verfteken zouden zyn van Prys. Eindelyk, is die ook Prys toegelegd van den Raad, die 't meeste inbragten en inleiden, tot onderstand van de schamele Oude Man. Alzo hebben de 12 Kamers, beneden beschreven, beloofd by missiven, om de iever van de kunst *Rhetorica* op te wekken, dat zy zouden komen tot zo solemneele Spelen, op de bestemde tyd, den 10^{den} van Augustus. Na datze aangekomen zyn, zo is ieder Kamer van logement voorzien, en elk zyne plaats aangewezen in de nieuwe Plantagie van 't Bosch, daar zy ook vernagt hebben. Daags daar aan is by lootinge ordre gegeven, die zy zouden volgen in hun Gewaad, byna op deze wyze, de eerste in ordre is geweest:

1. *De Vlaamsche Kamer van Leyden.*
2. *Die van Schiedam.*
3. *Van Katwyk op den Rijn.*
4. *Die van Haferwoude.*
5. *Leyden, in Holland.*
6. *Die van Vlaardinge.*
7. *Die van Amsterdam.*
8. *Die van Noordwyk.*
9. *Die van Haastrecht.*
10. *Die van Gouda.*
11. *Die van 's Gravenhage.*
12. *Die van de Ketel.*

Op welke dag eene ontelbaare meenigte van menschen als op een Jaarmarkt vergadert zyn, van alle quartieren zo van Zuyd- als Noord-Holland, allerhande soorten van menschen, zo Edelen, als Onedelen, Wethouders, Kinderen, Gemeene Lieden, groote Juffrouwen, in haare Koetzen zittende, Maagden en huuwbaare Dochters, mannen, vrouwen en kinderen: hier en boven veele Amsterdamsche wittebroods-kinderen, die te paard zittende, op de Baan in de groene weide met geduld verwagten de solemneele Pompe en Staat.

Staatſie van alle de Kamers *Rhetorica*, tot dat zy eindelyk in hun Gewaad, na de ordre der lootinge, in de Stad gekomen zyn. Zoudra zy in de Stad gekomen waren, wierden hun de Vertooninge gedaan. Voor eerſt voor de Doele van de Schutterye, 't Schutters Hof, een Triumphant Toneel, alwaar de Maagd van Haarlem haar vertoonde met de Wapenen van Damiaten, vergezelschap rondom met ſchoone Maagden, dewelke aan alle de geenen die hunne intrede deden haare reverentie deed, en vriendelyk en feestelyk welkom hetede. Van die plaats zyn alle die Kamers, door de oudſte Kamer dezer Stad, volgens de ordre, in hun Logiment gebragt. Des anderen daags zyn die zelve, de eene voor, en de andere na, wederom gekomen tot het Toneel, om verklaringe te doen van hun intentie en meeninge, van die Spelen, die zy in hun vol Gewaad vertoonen zouden. Dat Toneel was zeer treffelyk en aanzienlyk toegemaakt, behangen met koſtelyke Tapyten, behalven andere Schilderyen, daar *Rethorica* zat als een Godin, in Koninglyk Gewaad, en gecouleurde Satyne Tabbaart, verheven op een Throon, en alwaar de Zanggodinnen op iedere Acte zongen: zy, na datze de Kamers verwelkomt hadde, heeft door haare welſprekentheid en bevallige mynen gemaakt, dat alle oogen op haar geſlagen waren. Daarna, alles verrigt zynde, tot inleidinge van het werk, zyn hun eenige vierdagen vergunt, om hun Spelen op 't Toneel te brengen, met alle de toebehoorte; waar van de Exemplareen gedrukt zyn, en in 't licht gegeven, ter eeuwiger gedachtenis. Dit zyn de dingen, die vooraf gepaſſeert zyn, voor de fundatie van het Oude Manhuis, daar op gevolgt is het bouwen van 't Huis: de Architekken en opperſte Bouwmeesters zyn geweest de *Heer van Kampen*, en Meeſter *Lieven de Kay*, Stads Fabryk. En dit zyn byna de Gaſthuizen onzer Stad, tot trooſt voor de arme en ongevallige Menſchen, zomannen als vrouwen. Tot ontzach voor de moedwilligen is het *Tuchthuis* geſticht, digt by het Kerkhof van St. Gangolf, dat nu de Offemarkt is, in den jaare 1609. Daar nu het Tucht- of Werkhuis is, daar is wel eer 't *Peſthuis* geweest, en gebouwd in den jaare 1566. Naderhand is 't *Peſthuis* verleit in 't Klooster van St. Magalena, digt aan de Veste van de oude Stad. Het *Leproos-huis*, tot de ſchouw en gerief van Melaarſchen, is al over eenige honderde jaaren buiten geſticht: Hier van is een Bul van 't Hoſpitaal der *H. Lazarus*. De Kapel van *St. Jacob*, is al geſticht in den jaare 1319; dat de Giftbrieyen betuigen van

Tuchthuis.

Peſthuis.
Leproos-huis.

Ger -

Gerrit van Haren, te Egmond gebooren; die ook Voorschrift vergunt is van de Graaye van Holland, in dezen zin:

Wy Schout, Schepenen, en Raden van de Stad Haarlem, doen een ieder, en elk besonder, kundt, dat onse wettelyke Heere, Grave van Hollandt, geschonken en vereert heeft het Voor-recht, dat alle die met Melaetsbeidt besmet zyn, uit alle de Provincien van Hollandt en Zeelandt sullen komen tot 't Capel van St. Jacob in de streke van Dykendam, om gheschouwen en genesen te worden: En om de waerheit daer van te betuygen, hebben dese onse Brieven in 't licht gegeven, met aen-haengen van ons Zegel, in 't jaer 1413, op Vrydach nae St. Jacobs dagh.

Hier van is noch een Bulle, dat 't Hospitaal van St. Lazarus gefundeert is. Op dezeive plaatze is ook het *Dolhuis*, alwaar de dolle en krankzinnige Lieden bewaart en opgesloten gehouden worden, van den jaere 1564. Daar zyn noch andere heele oude Godshuizen, als die van *St. Jan*, en van *Coenen*. Het Gasthuis van *Coenen* is gesticht voor de Weezen, in den jaere 1394. Maar is cindelyk afgeschafft, als 't getal der Weezen zeer toenam; doch het Gasthuis van die van *St. Jan* is noch in wezen. Hier en boven zyn 'er noch andere mindere Gasthuizen, alleen tot behulp van eenige arme Lieden; hoedaanig daar zyn, 't Gasthuis van *St. Jacob*, *Remigius*, *Antonius*, en *Martinus*, gelyk ook onze Lieve Vrouwe *Maria* en *St. Barbera* Gasthuizen, die byna op eene tyd gesticht zyn, van den jaere 1430, en eenige volgende. *St. Jacobs* Gasthuis is by Testament van *Symon Gysbertsz. Coman* besproken en gesticht; maar van *Elizabeth*, weduwe van *Johan Bette*, verrykt met Huis en Hof, in den jaere 1436. De Kapelle van *St. Remigius*, is bekend uit Giftbrieven, bezegelt in den jaere 1431, op *St. Pontiaans* dag; in welke zeven Vrouwen gespysst worden: gelyk in *St. Barbera* Gasthuistwaalf. De Kapel van *St. Antonis*, heeft *Jan Klaasz. van Diertsen* doen maken, buiten de Schalkwyker Poort, dat hy gelegateert heeft de Deken en gezworen Broeders en Zusters, tegenwoordige of toekomstige, van 't Kruis-Gild; dat de Brieven vermelden, bezegelt van *Symon de Jonge van Adrichem* en *Gerrit van Noordwyk*, beide Schepenen van Haarlem, in den jaere 1440. In 't zelye jaar, op *St. Valens* dag, is ter cere van onze Lieve Vrouw een Hospitaal gesticht van *Nicolaas*, de Zoon van *Brensons*;

sons; daar van noch Bricven zyn, bezegelt van *Joban van Bekesleyr* en *Symon de Jonge van Adrichem*, beide Schepenen van Haarlem. *St. Maartens* Gasthuis, is over 't oude Pesthuis, daar nu het Tucht-huis is; van de Brouwers gesticht in den jaare 1472, voor oude of zwakke Vrouwen, en Dienstboden. Dit Gasthuis is in de zwaare Brand in de asch geraakt, gedistrueert en gerafeert, en tot de grond afgebroken in den jaare 1576; maar twee jaaren daar na, is 't wederom herbouwt en opgetimmert door de voornaamste Brouwers van die tyd. 't *St. Pieters* Huis, is gesticht uit enkele devotie van *Pieter Uitenhage* en *Lubbertje van Heussen*, Echte Lieden, in den jaare 1558. In dit Huis worden twaalf Jongensgehouden, meest Ambagtsgezellen; hoewel uit dit Huis gekomen zyn destige en geleerde Mannen, als daar zyn geweest *Egbert Verhoeven* en *Hendrik Geesteranus*, Bedienaars des H. Evangeliums binnen Haarlem; noch is uit dit Huis gekomen *Cornelis Jacobsz.*, tegenwoordig Predikant te Kampen. 't Waar te lang om te verhaalen en op te haalen, van alle de Gildens, die men Kamers of Hofjes noemt. De oudste Kamer is op Bakenes, die *Diderik van Bakenes* op zyn eigen grond gesticht heeft, in den jaare 1395. Deze Kamer is naderhand gebragt in de Appelaars-steeg. Op Bakenes is noch een Kamer geweest, gebouwt van *Pieter Uitenhage* en *Lubbertje van Heussen*, gesticht in den jaare 1558. Deze Kamer is ook verplaatst in de Cicillie-steeg, in den jaare 1600. In de Minnebroers-steeg zyn ook ettelyke Kamers geweest, gebouwt van Landryke Lieden, die lang met goede naamen Vaders van 't *St. Elizabeths* Gasthuis geweest zyn. Noch de Kamer van *Cornelis Wy.* Boven alle zyn 'er noch andere Wooningen, die men Hofjes noemt, van wegen dat ze vermaaklyk zyn om te bewoonen. Onder deze is wel 't aanzienlykste het Hofje dat afkomstig is van 't oude Geslacht van *Van Loo* gesticht, wel eer van *Simon van Loo* en *Gooltje Willems*, zyne Huisvrouw, in de straat van de Barrevoete-Zusters; 't Inkomen van dit Hofje word bezorgt door de Vaders van *St. Elizabeths* Gasthuis. Naast hier aan volgt het Hofje van *Van Heussen*, Oud-Burgemeester, gesticht in den jaare 1538. En na deze 't Hofje van *Gratie*, Huisjes met haar Erffenis, gebouwt voor twaalf Perzoonen, zo Mannen als Vrouwen, van *Gysbert van der Meulen*, en *Willem Diert*, staande in de Jacobine-sstraat, naast de groote Schoole, gesticht in den jaare 1554; dat de Brieven vermelden, by welke zy 't verkogte Goed gecedeert hebben in handen van Burgemeesteren, ten overstaan van *Joban van Zuyren* en *Joban*

St. Pieters Huis.

Hofjes.

van Gaal. Benevens alle deze is 'er noch 't Hofje van *Pieter Frederiksz. Deyman*, gesticht in den jaare 1565. Alzo is 'er noch 't Hofje van *Griet Glaase Lotsens*, gesticht op 't Heilige-land, in den jaare 1585. En de volgende eeuw heeft niet stül gestaan van diergelyke Hofjes te stichten; want in den jaare 1600, heeft *Frans Loenen* al zyn Goed gemaakt aan de arme Menschen, en daar over tot Voogd gestelt de Heer *Cornelius Schoneus*, Rector van de groote Latynsche Schoole, die de Goederen zoude administreeen: *Loenius* is overleden in den jaare 1605; en om dat hy zyn belofte zoude nakomen, heeft hy in de Witte-Heeren-steeg een Erve gekogt, en Huis gebouwt voor elfschamele Vrouwsperzoonen, die 'er in gebragt zyn in den jaare 1607. *Jacobus Zassius* heeft ook vyf Kamers doen bouwen, voor arme en oude Lieden, in den jaare 1609. Gelyk ook *Geertruid Barrits*, devotaresse, deze heeft ook willen nalaten een Pand van milddaadigheid voor den Armen, en in de naauwe Appelaars-steeg een Hofje gesticht. Eindelyk is 'er noch een Hofje van 't Koopmans-Gilde, in de Witte-Heeren-steeg gesticht, in den jaare 1613. En andere meer, die mynen Landsman *Ampsing* wydloopig ophaalt. Ik sla voorby veele andere gequalificeerde Matronen, die by haar leven wel voor gehad hebben Hofjes te stichten; onder alle deze heb ik gekent *Agatha Hermans*, de Zuster van *Wolphart Hermans*, Admiraal, die voor Bantam zich mannelyk gedragen heeft, en uitsteekende is geweest in Aalmoessen te geven aan den Armen.

Tot noch toe hebben wy gesproken van publyke Huizen, zo die tot welstand van de Stad als steraad zoude kunnen dienen, en burgerlyke Handel; zo tot Godsdienst, als daar zyn Kerken, Kloosters, Kapellen, Conventen, en Monniken-Kloosters, de voornaamste en oudste; zo tot troost van de armen en gebrekkelyke Menschen, als mannen en vrouwen, jong en oud, zo ingezetenen als vreemde. Nu resteert noch, dat wy van de voornaame en oude Burger-huizen spreken, die uitsteeken in hoogte en magnificentie, hoedanige binnon Leuven, Utrecht, en Aken zyn, die veele noch ongeschonden in haar geheel staan. Voor eerst, vooraan in de St. Jansstaat, die daar leid na de Kerk van St. Jan, is geweest een hoog Gebouw, een Huis als een Kasteel, bewoont van die van *Brederode*, daar zy ook hun Hof gehouden hebben. Naderhand is dit Gebouw tot meer Wooningen gemaakt; 't voorste gedeelte, na de Kerk toe, heeft *Fonker van Nuyzenburg* lang bewoont, en na hem *Mr. Thomas Blommert*,

Groote
Burger
Huizen.

smert, een eerlyk Koopman, en wel geleerd; het agterste gedeelte van die Wooning bewoonde *Jonkheer van Alkemade*, die tot een Huisvrouw getrouwt heeft *Goedelam van Oud Berkenrode*. Niet wyd daar van daan staat de oude Burgt, daar zyn woonplaats gehad heeft *Gerrit Stuyver*, in een nieuw Gebouw; en naderhand de Rentmeester *Coltermans*, beide Vader en Zoon. Niet verre daar van daan is noch het oude Huis van de *Bekesteynen*. En in dezelve Straat is ook een Heeren-huis geweest, daar boven op de muur Beelden stonden, die als een verschrikking waren voor de kinderen, die 'er voorby quamen. In de Smeestraat is een Burgt geweest en noch, hoog en vierkant, 't welk weleer bewoont heeft *Gerrit de Jonge*, en zyn Zoonen; in de Nederlandsche oorlog wel bekend, de Vader als Gouverneur, en de Zoonen als Kapiteins voor 't Vaderland gestorven. In dezelve Straat staat ook een Huis gebouwt op fatsoen van een Burgt, daar die van *Rolland* weleer plachten te wonen, en noch bewoont word van de *Heer Ramp*, die noch in 't leven is. Dat 'er veele zodaanige Huizen geweest zyn, die zeer na quamen 't Gebouw van *Kasteelelen*, denke dat dit de oorzaak geweest is, de schrik van *Struikroovers* en *Vrybuitets*, doen de Stad noch niet bewaart was tegen den inval der vyanden en roovers. Hier en boven in een ander quartier van de Stad is geweest 't Huis van de Heeren van *Schagen*, treffelyk in 't aanzien, en magnifiek in Gebouw, een Paleis in der daad; naderhand by veele treffelyke Koophieden bewoont, als noch van de *Heer Hofman*: maar de huizen van *Berkenrode* steeken uit onder andere machtige Burgers Huizen, drie op eene tyd byna gebouwt, verheven om hoog, en sierlyk van Gebouw, het eene staat noch tegenwoordig aan de Markt op 't Zant, het andere in de *Zylfraat*, en het derde is buiten de Stad gebouwt, 't Huis *Berkenrode* genaamt; daar de *Jonkers van Berkenrode* en *Nakomelingen* hun plachten te onthouden in de zomertyd, of by tyde van heete ziekte of pest. Men zegt van deze *Berkenrode*, die deze Huizen gebouwt heeft, dat hy wel 40 a 50 *Bastaarden* gehad heeft, zo Zoonen als Dochters, deze als die quamen te trouwen, gaf hy ten huwelyk ieder hondert Ponden. Behalven de Huizen en Wooningen, zo publyk als eigen, en zo Geestelyk als waereldlyk. Daar zyn noch andere dingen die de Stad een luister geven van wegen haar vermaak die zy hebben, als daar zyn 't *Spaaren* en 't *Bosch*. 't *Spaaren* loopt midden door de Stad, daar altyd een geduurige doortocht van *Schepen* is. De-

't Spaaren.
 ren.

ze Rivier heeft ongetwyfelt zyn oorsprongk van den Ryn; hoewel dat zommige meenen, datze uit de Meer zyn begin en aanwas genomen heeft. Deze Stroom is zeer vermaaklyk door de Scheepvaart en geduurige doortocht, d'eene na 't zuiden en d'andere na 't noorden, waar door alle de geene die aan 't Spaaren woonen, hunne oogen weiden en vermaaken. Aan de eene zyde is Spaarendam, naby gelegen aan Haarlem, daar het Verlaat is van 't Spaaren, een Sluis die op 't Y uitloopt, door verscheide loozingen van 't water. Wederom aan de andere zyde van de Stad loopt het Spaaren los met volle stroom in de Haarlemmer-meer. Na het zuiden is wederom plaazierig vermaak van 't Bosch; welke in 't Beleg, van wegen de onverdraagelyke koude, geheel uitgeroeit en vernielt is. Maar in den jaare 1585 hebben Burgemeesteren, Schepenen en Regeerders der Stad Haarlem resolutie genomen, om een nieuwe Boschagie te planten, en tot dien einde 't Land doen omspitten en de wortelen van de oude boomen daar uit gehaalt, en opgedolven, 't Land gezuivert en geëffent: daar op is terstond gevolgt de nieuwe plantagie. *Johan van Schooterbosch*, wiens Vader dien tyd Burgemeester was, heeft de eerste Boom geplant, ter eere van *Silvanus*, met deze wensch: dat God den wasdom tot dit werk wilde geven!

Den
Hout.

Oude
Geschie-
denissen.

Maar ik zal 't nu hier by laten, en spreken van die dingen die gebeurt zyn by oude tyden, in de oude Chronyk wel bekend. Voor eerst, dit is gedenkens waardig, en recommandeert zich zelve, dat de Vriezen te vuur en te zwaard het geheele Noorder Quartier van Holland en West-Vriesland geplaagt en geplundert hebben, en zich niet ontzien alle schenderyen te begaan, als zy 't Klooster van Egmond aan brand gestoken hebben, niet passende op 't gebod van Graaf *Diderik*, en die zy door hunne moedwilligheid niet hebben willen hulden tot hunnen Graaf. Na dat de Graaf dit qualyk nam, is hy met een Heyrleger na Vriesland getrokken, en heeft met macht van Krygsvolk hunne Landen en Steden verwoest en bedorven, eindelyk der rebelleerende Vriezen onder zyn gewelt gebragt, en dien trotschen en moedwilligen hoop door zyne Wapenen doen buigen: maar niet lang daar na, bragten zy alle hunne Macht te zamen, hebben wederom gerebelleert, en alles in roere gesselt, zyn West-Vriesland ingetrokken met branden en blaaken: ook binnen Alkmaar, en rondom Haarlem brand gesticht en alarm gemaakt, de Molens afgebrand, en geroofd zonder onderscheid, zo 't Geheiligde als

On

Ongeheiligde. 't Is niet te zeggen, hoe veele andere en veelzwaarder rampen deze onze Stad geleden en uitgegaan heeft, schadelyke verwoestingen, grouwelyke invallen in 't Land, rooven, plunderen van vrybuiters uit Kennemerland, en eindelyk 't Beleg, waar van de eerste deze is geweest, in den jaare 1132. De Vriezen, als *Floris* de Zwarte, (Broeder van Graaf Diderik) Veltheer over 't Leger was, hebben al hun Macht by een gebragt, en met geweld en kragt van Volk alle het Land afgeloopen en verwoest, de Hoeven en Huizen van plaizier geplundert, en de oude Graafelyke Kasteelen in brand gestoken tot Haarlem voor de Poort; ten spyt van zynen Broeder Graaf *Diderik*, en tot bederf van zyn Land en Heerlyke Goederen. Den welken die van Haarlem dapper gestuit en wederstaan hebben, door schermutzinge en uitvallen.

Maar onder alle dappere en loffelyke daaden van die van Haarlem, is voornamentlyk dit gedenkwaardig, dat door het innemen en veroveren van *Damiate*, gelegen op de Nyl, de Bataviers van Haarlem een eeuwige en onsterffelyke naam bekomen hebben, by volgende gelegenheid:

Als Paus *Alexander*, de derde van die naam, en *Frederik*, Keizer van Romen, die, door iever aangedreven van de Pauselyke Religie, ingestelt hebben by publyk Edict, een generaale Scheepvaart ter cere van het Kruis, om Jeruzalem wederom te veroveren en te bemachtigen. Daar is ook een Ambassadeur van groot aanzien gezonden na Ments op den Ryn; die in Duitschland een groot Leger zoude werven. Van deze tocht zyn de voornaamste Hoofden geweest grote Meesters, en doorluchtige Mannen van het geheele Christendom, onder welke wel de voornaamste is geweest *Fredericus*, de eerste Keizer van die naam; de naaste aan deze *Philippus*, Koningk van Vrankryk, en *Richardus* van Engeland. Benevens deze ook Herroegen, als van Saxen, Oostenryk, Lotharinge, en Braband. Hier en boven Graaven, als van Vlaanderen, Holland en Kleef. Die van Haarlem hebben ook hun op dien tocht begeven, en zyn *Floris*, de dertiende Graaf van Holland, gevolgt; nevens veele andere Prinsfen en Vorsten meer, die in den jaare 1188 zyn t'Scheep gegaan, op hoop van de Heilige Stad te veroveren. In *Calabria* geatriveert zynde, aan de linker zyde van Italien, zo was Keizer *Fredericus* ongeruust, en als hem iets quaads op de leden lag, zwaarmoedig, heeft hy eindelyk den Abt, die mede t'Scheep was, een uitlegger van de Heilige

Tocht
na Egypten.

Schriften, en vol van een Profeetische Geest, gevraagt: „ Wat ein-
 „ de en wat uitkomst deze Scheepvaart en tocht zoude hebben? Dén
 „ Abt over deze Vraag een wyle tyds zittende in diep gepeins, heeft
 „ eindelyk daar op dus geantwoord: „ Op deze tocht, daar byna alle
 „ Prinsfen en Monarchen van 't geheele Christendom, door zonderlin-
 „ ge iever gedreven, byeen gekomen zyn, en met ons in eene Vloot
 „ zyn, zal niets goeds vernicht worden; alles laat zich vreemd aan-
 „ zien; ik kan niet bespeuren eenig geluk; alles schynd my tegen
 „ wind en stroom; 't is al vergeefsche moeite, dat zy na 't Heilige
 „ Land hun koers neemen; want de schikkinge Gods zulks niet ge-
 „ hengt; zo anders myne Geest de waarheid betuigt: meer hiervan
 „ te zeggen, verschrikt myn gemoed. Hier zweeg hy. Maar de
 „ Keizer zich hier niet mede vergenoegt houdende, heeft den Abt ge-
 „ boden, dat hy verdere uitspraak zoude doen, van 't geene hun noch
 „ zoude overkomen, zo voor- als tegenspoed, en dat hy niets voor
 „ hem zoude verbergen. Doen heeft den Abt, niet zonder zwaar ge-
 „ zugt, voorzegt, wat hem wedervaaren zoude: „ God geve dat ik
 „ een valsch Propheet mag wezen! en zo het my vry staat te spree-
 „ ken, onze Keizer zal op deze tocht schipbreuk lyden en blijven,
 „ en zal nimmer weder tot de zyne komen. De Keizer dit gehoord
 „ hebbende, wierd vry verslagen in zyn gemoed; des niet tegenstaan-
 „ de vertoonde hy 't gelaat van goedsmoeds te zyn, en alles in de wind
 „ te slaan, bedekkende in zyn harte droefheid en angst; en zyn volk
 „ ernstig vermaand hebbende, neemt zyn koers door Bulgarien, en
 „ trekt regt op 't Heilige Land aan, neemende in met macht van Volk
 „ vele Steden en Kasteelen, tot de woestyne van Sur; doch heeft Je-
 „ ruzalem niet kunnen bemachtigen. Maar, op dat hy niets onbestaan
 „ zoude laten, hebben de geconfedereerde Prinsfen met gemeen advys
 „ voorgenomen, hun reis verder te begrypen, en zyn eindelyk met
 „ groot gevaar geland aan *Pelusia*, (deze Stad word *Damiata* genoemd)
 „ alwaar de Vloot een weinig tyd zich ophield; en men was zeer verlegen,
 „ om dat zy daar de Haven gesloten vonden met staal-yzere Kerenen,
 „ op dat 'er geen Schip zoude aankomen; het krygsvolk barste van
 „ boosheid; hier waar goede raad duur; men lag een ruime tyd voor
 „ de Haven, en dreven op anker: en als dit Beleg vry lang duurde,
 „ dat het de Soldaaten begon te verdrieten, hebben de Haarlemsche
 „ Bataviërs een vond gepraëctizeert, om hun daar door te redden; en
 „ een zwaar Schip toegerufft hebbende, hebbenze hun aanslag geopen-
 „ baart,

baart, en getoont, dat zy nu een Schip gereed hadden, wel gemonteert ten fryde, van vooren en van achteren, en onder beslagen met yzere Zaagen. En een sterke wind waargenomen hebbende, zyn daar op t'zeil gegaan na de Haven, en hebben door de straffe vaart de yzere Ketenen verbroken, 't zy door de zwaarte van 't Schip, of door de scherpte van de yzere Zaag, de weg geopent na de Stad, en zyn alzo tot binnen in de boezem van de Nylingeborsten, niet tegenstaande de Turken en Saraceenen gruwelyk hun te weere stelden, om de Kasteelen aan beide de zyden te bewaaren. Hier door is ontstaan een jammerlyk geschreeuw van den Vyand, en een gejuich en blydschap van de Christenen, zo Soldaaten als Bootsfolk: en alzo de Ketenen verbroken zynde, de Haven geopent, hebben de Haarlemsche Bataviërs voor de geheele Vloot der Christenen de Banier opgestoken, om deze hunne tocht wel en gelukkig uit te voeren, en hebben alzo gelegenheid gegeven om de stad *Damiata* te vermeesteren en te overweldigen. Dus de Stad ingenomen zynde, de Vyanden verslagen en verjaagt, hebben de Prinsen en Vorsten der Christenen hunne belofte aan God betaalt, en hem de eere gegeven van de Overwinninge, en toegezongen, *Te Deum Laudamus*. Na deze Christelyke Dankzegginge, heeft de Keizer, met naame *Barbarossa*, alle de Prinsen en Vorsten byeen doen komen, en heeft *Floris*, Graave van Holland, ter eere van de Hollandsche Bataviërs, beschonken met zeer loffelyke Pryzen en Ridderlyke Vereeringen, en de Haarlemsche Bataviërs een schild geschonken met het Wapen, ter eeuwigcr gedachtenisse van de tocht na Damiaten, een bloote Degen, met vier Sterren in 't vierkant: boven dien heeft de Patriarch van Jeruzalem, tot bewys van gunst en zegen, daar boven gezet, een Wit Kruis. Alzo zyn die van Haarlem, onze Burgers, gelukkig t'huis gekomen in 't Vaderland, en hebben van een ander gedeelte der Waereld hunne Schilden en Wapenen, tekenen van Victorie en Overwinning, mede gebragt, en met hunne Banieren getriumpheert over *Palusium*, Damiaten verovert. Tot geheugenis van deze Victorie, hebben de jonge Jeugd, de kinderen van die van Haarlem, de maniere onderhouden, dat zy geduurig van over eenige honderde jaaren, op de eerste dag van Januarius, de Banier opgestoken hebben van de Victorie van Damiaten, draagende op hunne handen Scheepjes, onder met scherp yzer beslagen, en gewapende Mannekens op staven gehegt, in processie. Deze manier van doen is

't Wapen van Haarlem.

onderhouden tot alle eeuwen; my gedenkt noch, dat de Kinderen op de fraat de mine daar van maakten; waar van noch dit spreekwoord is: *'t Is een Manneken om op een Praauw te zetten.* Dit word by zommigen voor een verdichtzel gehouden; maar de Klokjes van Damiate, die hier boven in den Tooren hangen, bevestigen zulks waarheid te zyn, en neemen alle twyffeling weg, die door een schel geluid van het allerbeste Metaal, en haare lieffelyke weerklink, noch op huiden te kennen geven de Victorie van Damiate; en worden noch geluid tot een teken van blydschap, als de Brand gebluscht is, of eenig gevaar geweest of verhoed is. *

Op deze Triumph van Damiate heeft *S. Ampsing*, in zyn Leven Leeraar van Christus Gemeente te Haarlem, en Beschryver der Stad in Vaerzen, dus gezongen:

*Als Keizer Frederik, voor meenig hondert jaaren,
Een groot en machtig heir te zamen deed vergaaren,
Op 't ongeloowig Volk, den Turk en Saraceen,
Rukt Floris, Hollands Graaf, ook al zyn Macht byeen,*

Met

* Verre de meeste Schryvers geven geloof aan deze Geschiedenis; zie, behalven onze Schryver, ook *S. Ampsing*, bl. 149. *Oudenhoven*, *Haarl. Wieg*, XXIII. Bedenk. bl. 81. en veel anderen. Men ziet zelfs Scheepjes, gelyk ze de Jongens jaarlyks op den eersten January, door de Stad plagten te draagen, noch, zo men meent, ter gedagtenis dezer overwinning, in de Grootte Kerk hangen. Hoewel anderen, met meer grond, uit de gedaante der Scheepjes, die nieuwerwets is, opmaakten, dat zy wel eervoor een Altaar van 't Scheepmaakers Gild geschikt zyn geweest. De Klokjes, die 's avonds van negen tot half tien uren te Haarlem geluid worden, draagen den naam ook van *Damiaatjes*. Ondertusschen hebben verscheiden Geleerden de euhtheid dezer geschiedenis, welke men by geene oude Schryvers verhaald vindt, in twyffel getrokken. Zie *M. Alting Notit. Germ. inf.* Part. II. p. 81. en vooral van *Leeuwen Besch.* van Leiden, bl. 332. 't Blykt klaar genoeg, dat men de overwinning der Syrische Stad Akkon of Ptolemais, in 't jaar 1191 voorgevallen, met die van Egyptisch Damiate verward heeft. Zie *J. Flud a Ghilde's Aantek. over Klaverius van de Tymonden*, II. Deel, bladz. 188 enz. Immers de innceming van Damiate word, van de oudste Schryvers, op het jaar 1219, geplaatst, zonder dat zy van de Haarlemmers of Zaagfchepen gewag maakten. Zie *Candboeven Kyonyk*, bl. 300. Van de verovering van Akkon vind men een verhaal van een Ooggetuigen, in *Emanis Chronicon apud Maith. Analeth.* Tom. II. p. 26 &c.; doch hier zyn de Vriezen, onder Graaf Willem den I, en juist niet de Haarlemmers in 't byzonder oorzaak der overwinninge geweest. En in *Egerik Beninga's Hiftoire van Oestfriesland*, p. m. 110. word het bemagtigen van Damiate, of, gelyk hy schryft, *Damia*, onder anderen, toegeschreven aan 't bestieren van een sterk *Coggen-Schip*, van vooren met Staal voorzien, en *harende tho Doocum in Westfreeslam*, zonder dat hy van de Haarlemmers een eenig woord gewaagt. Hy plaatst het geval op 't jaar 1229; doch getuigt tevens, dat anderen het op 't jaar 1219 stellen. Alle deze Aanmerkingen brengen ons, omtrent de verovering van Damiate, in merklyke onzekerheid. Ondertusschen schynt men der oude overlevering nog eenige achtung schuldig te zyn. Wat *Schrieverius* gezeyd hebbe, om de geloofwaardigheid der Haarlemfche dapperheid goed te maaken, kan in zyn *Oud Estavian*, in 't Leven van Willem den I, gezien worden.

Met Willem, zynen Zoon, byzonder uitgelezen,
 Van onze Burgery, en wat hier puik mogt wezen,
 De bloem van onze Jeugd. Zo zyn zy t'zeil gegaan.
 En doen in Palestyn de eerste haven aan:
 En zetten voet op 't land; en hebben steên met hoopen,
 En sterkten met geweld en stormen afgeloopen.
 Wat leit 'er menig Turk en Saraceen in 't zand
 Geweld en omgebracht door onzer mannen hand?
 En zo nu 't moedig Heir vast alles had gekregen
 Naar wil in 't Heilig Land, door Godes ryken zegen,
 Rukt wederom ter Scheep en dryft in d'oude Vloot,
 Daar Damiate legt, aan Zee, in Nilus schoot.
 Maar hier scheen 't ongeluk hun voor het hoofd te stooten,
 Alzo de Haven was met ketens toegeslooten.
 En toorens vast bezet; ten waare ons volk alleen
 Met hun getande Schip het tuig had afgesneên.
 En zo den weg gebaant; daar op zy met hun allen
 Van al de Vloot gevolgt, op Damiate vallen,
 Met uittersten geweld, en neemen in 't begin
 En hitte van den storm de Stad met vechten in.
 Myn Stad, hier is dyn roem! Myn Stad, gy die het open
 Al 't Leger hebt gemaakt de Haven in te loopen.
 Gy die de gantsche Vloot geleid hebt tot die Stad,
 Die niemand zonder dy veel licht gewonnen had.
 De Turken zagen dy op bunne ketens dringen
 En voor hun oogen die aan duizent stukken springen,
 En konden voor dyn macht en kloekheid niet bestaan;
 Myn Stad, hier is dyn roem, die nimmer zal vergaan!
 Hier volgt nu krygsgebruik, die hun party verachten,
 En 't uiterste geweld tot hun perykel wachten.
 Verkrachten hunnen staat en brengen Kind en Vrouw,
 En zich en al hun volk in ongeval en rouw.
 Dit is, ó Damiaat! ook over dy gekomen,
 Dy, zeg ik, die dyn heil niet wel hebt waargenomen:
 Zo treed het moedig Heir, dyn leven en dyn bloedt,
 Dyn Kroon, dyn eer en roem en Schatten met de voet.
 Zo zyt gy jammerlyk geplondert en geschonden,
 Zo heeft het bloedig Zwaard dyn manschap gantsch verslonden;

Zo heeft men dynen staat verdorven en verbeert,
 En in der asch geleit, en grondig omgekeert;
 Zo heeft men dy van Have en Goed voor dyne oogen,
 ó Jammerlyke Stad! beroofd en uitgetogen.
 En prys en buit gemaakt. Zo is dyn roem en macht,
 Dyn pracht, en praal, en trots, geheel tot niet gebracht.
 Maar gy, ó Batawiers! ó Helden! ó Landzaaten!
 Wat hebt gy ons een eer en prikkel nagelaaten!
 Wat hebt gy u en ons, door uwe dapperheid,
 Wat hebt gy onze Stad een naam en roem bereid!
 Zo, Fama! laat niet af ons lofbazuin te steken,
 En doet zo onze naam hoog door de wolken breken.
 En kroond ons gulden hoofd met Lauren om dit feit,
 En laat dat over al en wyd zyn uitgebreid.
 Ons klinkende Metaal zal ook dit dapper teken
 Van onze vroomigheid met helle stemmen spreken,
 En 't nieuwe Wapenschild zal onzen waarden prys
 Verheffen voort en voort, ook 't opschrift en dewys.
 De Moed verwind de Macht, het Veld en Zwaard getuigen,
 Dat Damiaat voor ons den hals heeft moeten buigen;
 De Sterren, dat ons naam steil tot de sterren gaat,
 En 't Kruis vermeld het eind en oorzaak van de daadt;
 De zekerheid hier van behoeft men uit geen boeken,
 Noch schimmelig papier zorgvuldig op te zoeken;
 Getuigenis genoeg. Dit tuigt ook even zeer,
 Zo meenig Wapenschild van meenig Baanderbeer.
 Van meenig dapper Held; de Wapens die zy voeren.
 De Wapens zyn 't die hier veel duizend tongen roeren.
 Die roepen luidkeels uit, die zy van deze tocht,
 Tot hunne eerenkroon mee hebben t' huis gebrogt.
 Getuig' dit, Mostaart-stam, met dyne Zwaarde knuiften,
 Die gy zo moedig vat in dyne sterke vuiften;
 En gy, die dynen arm uit 's Hemels wolken steekt,
 En eenen Ridders Helm met macht aan stukken breekt;
 Getuigt dit desgelyks, tot dyn en anzer eeren,
 Vuifsbamer, met dyn vuif van het Geslacht verweeren;
 Gy Knotzen, tuigt dit ook, van uwe Koddens-stam,
 En Koggeschip, waar mee der Kogmans Vader quam.

't Spinrokken van 't Geslacht en Stamme van de knaapen,
 En laat ook dezen lof der Haarlemmers niet slaapen.
 Dyn Pylen alle drie en Sterren, huis van Hals,
 En maaken ook dit feit en myn bewys niet vals.
 Ook kan der Wissens Stam, met hun drie Bogeschilden,
 En d'oude roem der Beets, ons grondig onderrichten:
 Zo met de witte Leeuw van Loo in blaauwe veld,
 En meenig ander schild, van meenig ander Held.
 Te recht dan plagten zich weleer in oude tyden,
 De Burgers onzer Stad hier over te verblyden.
 En tuigden deze zaak door teek'nen openbaar,
 Met uiterlyk Triumph den eersten dag van 't jaar.
 Als onze Schutters hier uit last van onze Heeren,
 In hunne monstoring de Wapenen banteeren:
 Zo kon het ook als dan wel staatlyk zyn gedaan;
 Laat die gedachtenis doch nimmer ondergaan.
 Zo dan, myn Haarlemmers, gy vroomme Batavieren,
 Zet op uw jeugdig hoofd een kroon van Lauwerieren.
 Iô Triumph! Iô! En gy myn Vaderstad,
 Verzegelt deze daad voor dynen besten schat.

En op Stads Wapen:

Wil iemand in zyn huis Stads Wapen plaatze geven?
 Laat deze Verzen dus daar onder zyn geschreven:
 Waar by men leeren mag, tot eere van dit feit,
 Tot eere van de Stad, wat al ons Wapen zeit:
 De Moed verwint de Macht, het Veld en Zwaard getuigen,
 Dat Damiaat voor ons den bals heeft moeten buigen;
 De Sterren, dat ons naam steil tot de sterren gaat,
 En 't Kruis, vermeld het eind en oorzaak van de daadt.

Verder, die van Haarlem hebben meest altyd vreemd avontuur
 gehad, nu voor- en dan tegenspoed, zo het God gaf, maar hebben
 zich kloekelyk altoos gered. En voor eerst, als de Stad nu in zyn
 fleur was, en de Republyk stand gegreepen had, is 'er lang rust en
 vrede binnen de Stad geweest, dat gelegentheid gegeven heeft om
 de Stad te vergrooten; daar was zo grooten welvaaren in de Stad,

De twe-
de rocht
van de
Kenne-
merlan-
ders.

en de Burgers waren vermaard voor ryke en machtige Lieden, zo dat Haarlem voor geene Stad week, en de Hoofdstad was van geheel Kennemerland. Maar 't is haast verandert, de kans is verkeert, op dat die van Haarlem meerder luiſter zoude krygen, en doorluetiger worden. Als hier op zyn gevolgt zeer zwaare Oorlogen, Brandſtichtingen, Invallen, Plunderingen, Verwoefingen, en meer diergelyke plaagen: want daar is geweest noch een andere rocht van die van Kennemerland, in den jaare 1268, waar by zy gerebelleert hebben tegen de Edelen, als zy hun onſlagen hadden van 't Gebied van Graaf *Floris*, om dat hy minder jaarig was, en hebben veel volk byeen gebragt; en al het Gebied gebragt hebbende tot de militaire tucht en ontzach, hebben zy met groote forſe, geweld en godlooze ongebondenheid, de voornaame Kasteelen en Sloten, en de voornaamſte Huizen van de Edelen verbrand, geplundert, en te gronde uitgeroeit. Waar door ontſtaan is groote elende en verſlagentheid, zo dat de Edelen, en die van grooten Huize waren, en Ridderlyk Geſlacht, ontbloot van alle hunne Goederen en Middelen, gedwongen en genoodzaakt zyn, om zich binnen de Stad Haarlem te begeven, daar te onthouden, en de gelegentheid waar te neemen, om in weerwraak hun afbreuk te doen. Naderhand de moed en trotsch allengskens hen begevende, als zy nu gereed ſtonden om te vertrekken, de plaats te verlaaten, en hun wederom na huis te begeven, zo is 't dat eenen *Mr. Gysbrecht van Amſtel*, die hun Raadsheer was, een Man van aanzien en voortreffelykheid, zulks afgeraden heeft, en moed gegeven om dit ſtuk te hervatten. Daar op hebben de Soldaaten nieuwe moed en couragie genomen, en van ſtonden aan 't Krygsvolk en al hun Macht byeen gebragt, zyn wederom na Kennemerland gekeert, na de Stad Haarlem getrokken, beſtaan zo een ſterke Plaats te belegeren, en met Krygsvolk te bezetten; alzo zy nu trotsch en moedig waren, door den roof en buit. Daar zynde, als zy nu begonnen heet te worden, door iever van vechten, en wagten op het teken, dat de Storm zoude aangaan, zyn de Trompetten geſtoken, en de Trommels geſlagen: waar door zy terſtond met alle geweld op de Stad aangevallen zyn, en hebben ſtormenderhand de Stads muuren beklommen, daar het meeſte volk was, met alle forſe en geweld van Wapenen, als Muurbreekers, Houweelen, Geſhut, Pylen, Staale Boogen, en wat dies meer is, Keyen en Bakſteenen waren 'er ook geen gebrek, 't ſcheen of 't Steenen hagelde; alwaar veel volks bleef

Beleg
van
Haarlem.

op de Wat, die hun keerden en onvertzaagt affloegen: hier viel eene bloedige slag of storm; alzo die van de Stad hun mannelyk weerden, en 't geweld van de Vyand stuiten, zo met Pieken, Haaken, Bylen, Voetboogen, en wat dies meer is. De Edelen, die zich in de Stad begeven hadden, en gevluht waren, hebben niemand van de Burgers geweken in vroomen daaden en manhaftigheid, ieverig tot wraake, en onvertzaagt in alle gevaar. Maar, als die van Kennerland het uitterste gevaar en perykel uitgegaan hadden, en 'er geen hoope was om de Stad te dwingen en te veroveren, hebben 't Leger opgebroken, en zyn afgeweken na huis: waar door de Ingezetenen eindelyk hun adem weder hebben geschept, zyn verquikt geworden, en in silte geraakt.

Omtrent deze tyd is 'er ook een Veldslag geslagen buiten Hillegom, omtrent het Mannepad, daar de *Heer van Heemstede* de Victorie had tegen de moedwillige Vlaamingen, in den jaare 1304. Maar niet lang daar na, zyn hun verscheide zwaarigheden over gekomen; onder anderen zo hebben de Geldersche Vriezen met 4 a 5000 Mannen Medenblik ingenomen, in brand gestoken en tot de grond bedorven. En in de zelve tocht, op de bodem van West-Vriesland zynde geraakt, moedig door hunne Victorie, hebben zy de Stad Alkmaar ingenomen en vermeestert, zo verre, dat zy eenige Burgers gevangen en mede gesleëpt hebben, tot spyt en hoon van die van Alkmaar; het Land doortrekkende, hebben zy alomme gebrand en geblaakt, de Heeren Huizen en Huismanen Wooningen geplunderd en verwoest tot de Stad Haarlem toe; alwaar zy op de Poorten als Vyanden ook geweld gedaan hebben: maar zyn afgeslagen en verjaagt.

Eenige jaaren daar na, als den Oorlog ophield, en de troublen gestild waren, zyn 'er op gevolgt verscheide nooden van Brand; die deze onze Stad veelyds onderworpen is geweest, tot een merkelyke plaag voor de Ingezetenen. Eerstelyk in den jaare 1328, als de Stads Poorten door den Vyand aan brand gestoken waren, is de Brand Steewaards ingeslagen, zo dat 'er veele Huizen van Ryken en Armen in de asche gelegd zyn, en tot de grond toe verbrand; 't is daar niet by gebleven, de Brand nam ook eenige Kerken en Kapellen weg, insgelyks Gasthuizen verdistruueert, behalven de Kapel van onze Lieve Vrouw; dat men voor een mitakel gehouden heeft; behalven dat ik niet spreke van de Menschen, die in deze Brand mede gebleven

Verscheide Branden ontstaan.

zyn. 't Is daar noch niet by gebleven, want weinig jaaren daar na, in den jaare 1347, is binnen de Stad Haarlem een verschrikkelyke Brand ontstaan boven alle Daken, zo dat 'er byna geen gedeelte van de stad vry was van 't vuur; daar ook de Stads Poort, en Voorstede in koolen gelegd zyn: de Kerken, ook Kapellen, en eenige Gasthuizen zyn verbrand, als met den Blixem geslagen. Insgelyks in den jaare 1351, is 'er een gevaarlyke en schadelyke Brand ontstaan, dat byna de helft der Stad door 't vuur vergaan is.

Haarlem
belegert
van
Vrouw
Jacoba.

Na dat deze Brand gebluscht is, zyn terstond daar aan weer nieuwe branden van Oorlog ontfoken, als *Jacoba*, in ordre de 28de Graavinne van Holland, niet tegenstaande dat die van Haarlem, de eerste van alle de steden, de *Vader van Jacoba*, zyn Dochter aan te neemen voor Graavinne en Gouvernante van Holland, met eede beloofd had. Deze *Vrouw Jacoba*, alle Macht van Volk byeen gebragt hebbende uit het Sticht van Utrecht, Gouda, Schoonhoven, en Oudewater, maakt een Leger uit, dat terstond, zo te land als te water, na Heemstede gemarcheert is, aldaar, zonder lang te vertoeven, even op de zelve dag als alle het Krygsvolk en Krygs-gereedschap gearriveert was, zyn terstond voor de Stad Haarlem getrokken, en hebben, onder 't beleid van de Heer *Willem van Brederode*, de Stad belegert; by welke hun gevoegt hebben die van *Kenemerland* en *Alkmaar*: deze te zamen al hunne Macht byeen gebragt hebbende, hebben de Stad naauw belegert. Die van Haarlem, die dit Beleg lang voorzien hadden, niet vertzaagt geworden zynde door alle deze train van Oorlog, grypen moed en couragie, en byeen geroepen hebbende de Heer *Jacobus Gaasbeek*, Gouverneur der Stad, benevens *Roeland Uitkerken*, en eenige andere militaire Perzoonen, ervaren in den oorlog, hebben hun gezamentlyk begeven en gestelt onder eede, om de Stad te bewaaren, Goed en Bloed daar by op te zetten. Derhalven de Burgers dezer Stad, om alle verhindering van defensie weg te neemen, hebben met Byten en Houweelen alle het Geboomte en Hoven afgehouden en omverre gesmeten. Daar op zyn de Poorten gefloten en toegebolwerkt. De Burgers en Ingezetenen van de Stad, met de Soldaaten die daar in lagen, de Wapenen opgevat hebbende, hebben hun vaardig gemaakt, om de Stad te bewaaren, den Vyand te stuiten, en alles uit te staan voor *Vrouw, Kinderen*, en behoudenis der Stad. De *Vyand* aan de andere zyde, die de Stad belegerde, dreigde de uiterste rui-

ruïne, zo ze zich niet wilden overgeven; derhalven begonnen zy aan de eene zyde van de Stad te branden en te blaaken, Huizen, Hofsteden, en Molens in brand te steecken; aan de andere zyde hebben de Kennemerlanders de geheele Voorstad van St. Jans- en Kruispoort met vuur en vlam geplaagt, en alles verjaagt en verwoest. Dit is de eerste aantocht en schermutsinge geweest; doch hebben 't 'er niet by gelaaten, alzo zy met meerder force en geweld op de Stad aangevallen zyn: by dag noch nacht is 'er geen ruste geweest, alzo zy de Wallen of Stads Vesten geduuriglyk beschoren en bestormden met Geschut, Pieken, Pylen en Houweelen, Vuurballen, en wat dies meer is. Maar als de Burgers gestadige wacht aan en op de Wallen hielden, en tegenstand deden aan hunne Vyanden met Spierzen, Polzen van naby, en Schigren van verre, en verder met alerhande Gereedschap dienstig ten oorlog, ontbreekende hun ook geene couragie, kloekmoedigheid en onvertzagtheid: waar door den Vyand allengskens begon te verslaauwen en te bezwyken: zo dat zy eindelyk, de moed verlooren gevende, opgebroken zyn, en de Stad hebben verlaaten.

Maar al voor deze tyd, in den jaare 1350, is de factie van *Hoeks* en *Kabeljauws* ontstoocken; gelyk die naamen groote zwaarigheid beduiden, zo zynze ook schadelyk geweest voor 't Gemeenebest, en aangenomen tot verderf van de oude Bataviers. Want de eene Party nam de naam van Kabeljauws aan, en hield die als een Krygs-eed; en de andere Party de naam van Hoeks, met gelyk voorneemen, om malkander te beschadigen en afbreuk te doen; want gelyk de Kabeljauw inslokt de kleine Visschen in zee, alzo dreigden zy 't bederf aan hunne Party; daar en tegen, de Party die de naam van Hoeks aangenomen had, daar de Kabeljauw mede gevangen word, bliezen vuur en vlam. Waar van daan deze factie 't eerste ontstaan is, kan men niet met zekerheid verhaalen. Ter wederzyden zyn 'er groote Hansen geweest, Aanstookers van deze factie. Aan de Kabeljauwsche zyde stonden Heer *Johan van Arkel*, Vader van de Bisschop van Utrecht dier tyd; *Johan van Egmond*, *Gerrit van Heemskerck*, en veele andere Edelen en voornaame Lieden; nevens eenige Steden, als Dordrecht, Haarlem, Delft, Gorcum, en andere meer, die aan deze factie vast waren. Aan de Hoekse zyde waren de voornaamste Voorgangers *Diederik van Brederode*, *Philips*, *Burggraave van Leyden*, *de Heer van Wassenaar*, *Johan van de Lek* en *Polaanen*,

Factie
van
Hoeks en
Kabel-
jauws.

Ja-

Jacob van Binkhorst, en veele andere Edelen en Schildknaapen; daar 't ook andere Steden mede hielden, en wel voornamentlyk die van Leyden. Deze factie is eerst onder gemeene Burgers, daar na onder de Grooten en Edelen, tusschen Leeken en Geestelyken, met zo een verbittertheid der gemoederen, dat niet in eene Stad, maar in de meeste Steden van Holland dit quaad, als een Suurdeezem van de Zatan, doorgekropen is: alzo dat in ieder Stad en Stam, en (zo men 't mag zeggen) in ieder Familie en Huisgezin, moorddaadige oneenigheid was. Dit was de regte Yzere Eeuw, daar de Poëten van schryven:

*Het was dier tyd alzo gesteld,
Dat d'eene vriend en d'ander med.,
Niet veilig was voor hun geweld,
De Broeders hadden ook geen vrede.*

Wat 'er van is, laat ik daar, dat is kennelyk, dat dit eene vervloekte en Duivelsche factie is geweest, die 't eerst ontstaan is met groot gevaar in den jaare 1350. Dit is de regte stof en materie geweest van alle onheil en booze daaden, die geheel Holland beroerd heeft, en in groot gevaar gebragt: want dit fenyn heeft zich alomme verspreit door alle de Leden en Steden van Holland, als de Duivel gestadig 't houtje daar onder stak. En deze factie en oneenigheden van haat en nyd hebben dagelyks meer en meer toegenomen; die verbitteringe en dölligheid, die niet te stillen was; heeft de gemoederen van hooge en laage, van Overheden en Onderdaanen, alzo verbittert en verwoest, dat de eene Burger, de eene Broeder tegen d'ander, was ingenomen met zo een haat en vyandschap, dat zy verbastert schenen van alle redelykheid, de beesten meer gelyk, dan de redelyke menschen. Alzo dat de Partyen malkanderen uit haare Huizen en Goed gestooten hebben, uit Landen verjaagt, en Steden verbannen. Maar binnen Leyden zyn wel de meeste onheilen en zwaarigheden geweest, niet regentstaande eenige van de Grooten dit spel zогten te verhinderen. En alzo wy de oorzaaken van deze factie wat hooger begeeren op te haalen, wy zullen bekennen dat dezelve beuzelachtig en ongerymt geweest zyn, en moeten ons zelve schaamen over zo eene opstinaate oproer en oneenigheid. Een Exempel van zo ongebonde reukeloosheid, (ik gaa voorby de Groote

te Naamen) dat hier ter Stede gebeurt is, op 't Paasch-feeft, als by geval *Adriaan Kroningen*, en *Hendrik*, een Bastaartzoon van de *Heer van Brederode*, met eenige andere Edelen, om hun wat te vermaaken en uit lust vande Jagt, te Haarlem gekomen waren. En als zy in hunne Herberg twee a drie dagen gelogeert waaren met den anderen, en meer voornaame Burgers van de Stad goede chier maakten, niet denkende op eenig gevaar, en gansch zorgeloos. Deze, tegen de nacht, als zy hun wilde begeven tot de rust, en nu al op hunne Bedden lagen, zo zyn 'er schielyk met een groot geschreeuw en rumoer een hoop Boeven en Rabouwen in 't Logement gevallen, die anders niet quamen als om die Lieden daar te vermoorden. Maar de Waard en zyne Huisvrouw, nevens de Huisknegten, alle onvertzaagt, hebben het geweld afgeslagen; en die geene die de plaats moesten ruimen dreigde d'uiterste ruine: alzo zyn de Gasten genoodzaakt uit hunne Bedden op te staan, en te begeven op de vlugt, om zich te salveeren; terwyl de Belhamels van deze oproerigheid woeden, en onverhindert de pypen stelden. En daar na, die met de ontloopenen Gasten aan de Tafel geweest waren, en gekomen om 't Gezelschap te vermaaken, ('t stond niet te lyden) wierden alle gebannen uit de Stad, als mede noch veele andere eerlyke Lieden, die dat stuk en zodaanige moedwille verfoeit hadden. Welke de eerste beginzelen geweest zyn van zulke dolligheid en beroerte, zullen de nakomelingen van Leyden weeten te verhaalen; de Chronyken van Holland zulks mede betuigen. Dat de beginzelen beuzelachtig geweest zyn, verhaalt ook *Johan Orlers*, Oud-Burgemeester, ter goeder trouwe, in de Beschryving van de Stad Leyden, en uit gemeene oneenigheid het toeneemen en aanwasch van zo grouwelyke factie zyn ongelooffelyk, d'uitkomst twyffelachtig en dangereus. Dikwyls heeft men verbond van vrede gemaakt, maar te vergeefs, en wederom verbroken, daar de Duivel, die Duizent-konstenaar, altyd in til was, en nieuwe moeite en oneenigheid brouwde. Deze dingen te heelen scheen geen menschen werk, maar moest van God komen: die eindelyk zich erbarmt heeft over zyn volk, als Keizer *Maximiliaan* met ontzach daar tusschen gekomen is, en als de Gravinne *Margriet* heeft komen verbidden de Gevangens, die al verwezen waren om aan den lyve gestraft te worden. Als nu eindelyk de Partyen bevredigt en verzoent waren, zyn 'er Bededagen verordineert, om Gods toorn te stillen.

Twede
Factie
van
Hoeks en
Kabel-
jauws.

Daar waren omtrent de hondert jaeren gepasseert, als nu alles scheen bevredeigd en vergeeten, wierden weer de vonken van de oude factie en oneenigheid opgehaalt, daar de Duivel dit vuur weder aanbliet. In den jaere 1438 is de factie van *Hoeks* en *Kabeljauws* noch heviger als voorheen uitgebarsten, en dat pestilential vergif verder gekroopen door geheel Holland. De Chronyken betuigen, dat de Stad Haarlem nochmaals daar niet vry van geweest is. *Reinier Snoy* maakt ook daar van gewag in zyne Historie: te weten, dat de Heer *Hugo van der Heilige*, van *Philips*, Hertog van Bourgondien, President over Holland gestelt zynde, beide Partyen van deze factie, door 't gewigt van zyn Authoriteit, aanzienlykheid, en zonderlinge bescheidenheid, in dwang gehouden heeft; zo dat niemand, zo lang hy leefde, daar omtrent eenig woord derfde uiten. De vonken van deze Duivelsche factie waren noch niet gesmoord, als 'er binnen Haarlem een nieuwe factie wederom ontstaan is, tot verderf van 't Gemeenebest, het volk gaande gemaakt was en rebelleerde tegen hunne wettelyke Overheid, als *Hugo About*, *Pont Uitenbroek*, *Gerard Hoen*, en *Jacob Dirksz*. Burgemeesteren waren, in den jaere 1444. Want als *Symon de Lalein* in zyn plaats gekomen was, heeft dit quaad van nieuws aan wederom beginnen in te breeken. Dus is men in het eerste jaar wederom tot de Wapenen gekomen. Op die tyd, zegt men, dat eene van de Burgemeesteren, die by geval de Schout te gemoet quam, met deze woorden angesproken heeft: *De Burgers dezer Stede zyn zeer verbittert tegen den anderen, en met haat ingenomen die onverzoenlyk is, laaten wy daar toe arbeiden, dat tusschen ons, en tusschen u en my eendragt is.* Maar hy heeft daar op gezegt: *Gy weet niet wat d'avond zal mede brengen.* Bedektelyk te kennen gevende, dat men noch eenmaal het harnas moest aantrekken, en zien wiens haan dat Koning zoude wezen. Dit trotsche antwoord was zodanig, dat 't een Officier niet betaamde: hy wilde zeggen, dat de Hoeksche behendig bestelt hadde, dat de Klok, geshort zynde, geen geluit zoude geven; om de Kabeljauwsche te verschalken, dat zy geene Vergadering zoude maaken; also meende hy, datze te ligter overvallen konde worden. Maar hy heeft niet verstaan de regte zin, want de Kabeljauwsche hadden heimelyk 't gebruik van de Klok in hun geweid; dewelke, zo haast als de Klok klepte, uit alle hoeken gewapent byeen gekomen zyn: met immers zo grooten iever quamen de Hoeksche ook te zaamen, stonden in de

de Wapenen op 't Marktveld twee geheele dagen, ja nacht en dag, aan weerzyden even opstinaat. Ondertusschen waren daar menigmaal goede Liederen, die tusschen beide gingen, om de peis te maaken; maar telkens te vergeefs, zy richtten niets uit; ja dat meer is, zoude malkander vyandlyk aangetast hebben, ten waare de Priester onder de verbitterde, die malkanderen reeds op 't lyf vielen, met de Hostie of 't Sakrament tusschen beide gekomen was. En als het dien tyd zeer sterk regende, zo heeft nochtans de zwaare regen, van den Hemel gevallen, hun niet kunnen scheiden: want daar was zo een hevige furie ontstookten ter wederzyden, dat zy liever wilden sterven, dan hun gelit verlaaten, of van hun plaats te wyken; de eene Buur d'ander by de hand vattende, zeiden malkander voor eeuwig adieu; zertende wel aan de eene zyde de Burgerhaat, behoudens de partyfchap daar zy by bleven, bereid om hun leven op te zetten voor de goede zaak; zo spraken zy. Eindelyk, zyn de Hoeksche van de Markt geweken, konden 't daar niet langer houden, hebben de vlugt genomen na de Koningkstraat, en hun begeven in het Huis van *Nicolaas van Adrichem*: daar word *Nicolaas* met zyn Vrienden bezet, en als belegert. Ter tyd toe, dat 'er gezonden wierd *Madame Izabella*, Gemalin van den Hertog; die de vrede zoude maaken: en heeft de zaak dus bygeleit en Paryen vereenigt, dat de Hoeksche voor zonneshyn de Stad zoude ruimen; mis hun in 't geheim belofte doende, dat zy binnen drie dagen hun wederom in de Stad zoude brengen; en heeft hun daar toe bewilligt. Zo zyn zy dan byeen vergadert buiten op de Baan, dicht onder 't Bosch; alwaar *Isabella* ook gekomen is, om hun geleide te doen. En, niet regendaande dat het regenachtig weêr was, zo is de Hertoginne evenwel genoodzaakt na Amsterdam met haare Uitgebannene te vertrekken: daar gekomen zynde, zo zyn de Hoeksche, die te Amsterdam waren, de Kabeljauwsche tot schrik geweest, om datze daar nu de sterkste Party zoude wezen: die, na de raad en 't verzoek van *Isabella*, te zamen na Haarlem getrokken zyn. En als Mevrouw aan wederzyden haar belofte niet konden nakomen, tot vermindering van haar Authoriteit en krenking van Gezach, zo is zy onverrichter zaake vertrokken, met deze recommandatie: „ Dat de Magistraat en Overheden goede acht zoude neemen op hun Volk, wel toezien, „ dat het Gemeenebest geen schade quam te lyden, en ieder zyne „ Stad zoude zoeken te bewaren. En dus is zy met haar geheel

Gevolg van Volk na Brussel vertrokken. Deze Raad was tegen geen dooven gezegt. Want die van Amsterdam, die daar het opperste Gezach hadden, hebben van stonden aan ontboden en in de Stad genomen *Reynolt van Brederode*, *Willem van Langerak*, die Opperste Diaken was, mitsgaders *Emilius van Muiden*, en andere meer van de zelfde factie; met die intentie, datze alle geweld en overlast op die wyze zoude weeren. Als de zaak dus stond, heeft Hertog *Philips* (de nood hem daar toe dringende) zich eindelyk na Holland begeven, van zyne Garde gevolgt. Derhalven, te Haarlem een weinig vertoeft hebbende, heeft hy na Amsterdam gezonden de Prelaat en Bisschop van Luik, dien hy des anderen daags gevolgt is, en aldaar verricht 't geene noodig was, en heeft bevonden dat hy 't daar toe voornamelyk moest aanleggen, dat zy de Partyen ter wederzyden zoude bevredigen; en de gemoederen gestilt hebbende, wederom zoude brengen tot eendragt, die God aangenaam is; en dat ieder een na zyne Stad en Goederen zoude keeren. Daar na, in Brabant wederom gekomen zynde, heeft hy de voornaamste Brandstokers en Belhamels door een Mandament gedagvaard, dat zy metten eersten te Brussel zouden komen. Men is aan wederzyden daar heen getrokken; daar was zo een grooten confidentie en vrymoedigheid, dat zy daar hun presentcerden tot 't beweeren van hun zaak. Als men de zaak ter nauwer examen had gebracht, en Partyen ter wederzyden gehoord, hebben de Rechters aldus geoordeelt: Dat in de plaats van *Symon Lalein*, een ander gestelt zoude worden: des is hy zonder blame afgezet: in welks plaats gestelt is *Mr. Gofuinus*; die zo zeer niet van Adel was, als wel uitstekende geleerd in de Rechten, en ervaren in allerlye zaaken.

de Factie
van de
Cleregie.

Op deze plaats, dunkt my, dat ik in deze Beschryving ook niet onvoegelyk kan melden van de factie der Cleregie, die in den jaare 1457, als de Heeren Burgemeesteren en Raaden dezer Stad, met een nieuw Edict voor hadden, nieuwe Last en Impost te stellen op de Geestelyken, eischende van hen, even als van de Leeken, Schattinge; waar van zy alle tyd vry en exempt geweest waren. Hier op is protestatie gedaan voor de Bisschop van Utrecht: en als de Geestelyke Priesters, nevens alle de Cleregie, met het oordeel van de Bisschop niet te vreden waren, zo is 'er geresolveert in den Raad, dat men eenige Gedeputeerden aan de Bisschop zoude zenden. Alzo, volgens Resolutie, zyn 'er afgezonden *Niklaas Yperen*, Burgemeester,

ster, *Gerrit van Noordwyk*, Schepen, en *Willem Raads*, Secretaris, die aan de Bisschop zoude verzoeken, om een Mandament te ligten tegen de Cleregie en Geestelykheid; waar door zy zouden gedwongen worden, om Impost nevens andere te beraalen. En by geval, als zy noch op de wagen zaten, digt by Utrecht, zo komt hun daar te gemoed de *Bastaartzoon* van de Heer van *Brederode*, met zyn gevolg; die met geweld op de wagen zyn aangevallen, en hebben beide de Burgemeester en Schepen deerlyk vermoord, buiten weeten van zyn Vader. Zy hadden anders geene reden, dan dat deze twee van Schout *Albert van Raaphorst*, deze *Walraven* vry wat trotsch en spytig bejegent had op 't Dorp Zantvoort, aan Zee, in zaaken van zyn Heer Vader: dat hy zo qualyk genomen had, dat hy de spyt niet konde verzetten, ja zo verre, dat hy in de zelve furie ook de Schout zoude afgemaakt hebben, zo hy daar by geweest was. Om welke oorzaak die Bastaartzoon van *Brederode* in zo groote ongena by de Vader is gekomen, die zich dat zo aantrok, dat hy ziek van hartzeer wierd, dat hy Zoon in veele tyd onder de oogen van zynen Vader niet derfde verschynen. Als dit gerugt van deze moord te Haarlem is gekomen, wierd 'er van hunne Vrienden, en veele Burgers droefheid en gekerm gchoort. Om die oorzaak, hebben andere van den Raad en Wethouders de zaak daar by laaten blyven, en berusten; en die van de Cleregie, om vrede wille, vryheid vergunt als vooren, op de oude manier. Alle deze dingen zyn geschied in 't voorgemelde jaar, op den 20sten van April; en tien jaaren daar na is die schandelyke moord eerst verzoent.

Maar, na deze, als 'er nu eenige jaaren gepasseert waren, is 'er wederom nieuwe zwaarigheid ontstaan, zwaarder Oorlog uit het Noorder Quartier, als die van Alkmaar, mitsgaders de Kennemelanders en Noorder Huislieden eene rocht deden, en nu al op de been waren, als de Overste van onze Stad 'er tusschen beide gekomen is, hun ten besten geraden heeft, tot vrede trachte te brengen, en die verbitterde gemoederen weder poogde te stillen: maar hy had naauwlyks zyn hielen uit de landstreek van Alkmaar geligt, of daar is terstond een meenigte van Volk uit alle quartieren en van alle kanten te hoop gekomen, op een nieuwen Krygs-eed van *Kaas en Brood*: deze naam heeft hun alle wel bevallen: daar op hebben zy de Banier met groote stoutigheid opgestoken; hier op zyn zy moedig en trotsch geweest, en hebben 't Leger geslagen voor onze Stad.

Walra-
ven.Factie
van de
Kenne-
merlan-
ders.

Maar, als zy vreesden voor laagen in 't open veld, hebben zy verzogt, dat zy in de Stad mogten logeeren en toegelaaten worden. Hier op is de Magistraat en Wethouders vergadert geweest, en be- raadslaagt, daar by ook geroepen hebbende de oudste en meest Vermogende Burgers; alwaar mer gemeen advys besloten en geresolveert is, dat men de Kennemerlanders buiten de Stad zouden houden, op dat de Gemeente en Republiek geen schade zoude lyden uit de oneenigheid van den Burger, en oproerigheid van zo een Volk, die eer en oneer, schaamte en schande evenveel achten, en die 't Recht voordren in den Degen; verbiedende by publiek Edict, dat zy niet ingelaaten zoude worden. Men is nochtans gekomen als tot onderhandeling by gesprek voor de Poorten; maar zyn onverrichter zaake gescheiden. Zo haast waren de Gedeputeerden niet in de Stad gekomen, die de Poorten bevolen hadden te sluiten, met Wacht bezetten en wel te bewaaren, of daar is terstond een oploop van moedwillige Burgers ontstaan, die Sloten en Grendels met geweld opgeslagen hebbende, voor iedereen de Poorten wyd open gezer hebben: hier uit is ontstaan een groot geschreeuw en geroep, van welkom! welkom! van die geene, die aan de zyde van de Kennemerlanders, als Verraders, gekomen waren. Deze in slagorder gestelt zynde, vallen met geweld en troupen gewapent in de Stad, tot op de Markt; daar liet het zich deerlyk aanzien, alwaar Baanderheeren, Edelen, en Overheden, in meenigte stonden voor 't Stadhuis, verslagen en ten einde raad, en verlaaten van hunne Burgery, hebbenze de Stad in de hoede van God moeten beveelen: hier op volgde verbaaftheid en vluchten, waar van eenige na hunne Huizen, andere na Kerken en Heilige Plaätzen; andere begaven hun, uit vreeze van gevaar, na 't Stadhuis, dewelke de Deuren toegesloten hebbende, en de yzere Grendels en Sloten daar voor en op, hebben hun aldaar voor cenige tyd onthouden binnen de muuren van 't Stadhuis. Maar als de dolheid en furie van Burgers en Soldaaten verschrikkelyk toenam, zo hebben eenige van hun de Deur van 't Stadhuis bestormt, geweld daar op gedaan met Bylen en Houweelen, om door te breeken: andere wederom hebben met Voetboogen, en Steenen te werpen, op 't Stadhuis gestormt, dat 'er niemand zo stout was die zyn Hoofd derfde uitsteeken. Maar, nadien 'er niet meer dan 40 Burger-mannen op 't Stadhuis waren, ongewapend, verlaaten van alle hulpe, en geen hoope van ontzet, hebben zy voor 't beste ge- acht,

De Kennemer-landers komen in de Stad.

acht, met de Vyand te accordeeren, dan het uiterste gevaar af te wagten: en verlof gekregen hebbende, om den anderen te spreken, zonder eenige hostiliteit te plegen, met voorgaande belofte van niemand te quetzen, hebben die van binnen de Deurgeopent; dewelke die van buiten met troupen en geweld ingenomen hebben, die in hunne quaadaartigheid niet te stillen waren, even als raazende en uitzinnige, dreigende alles te vermoorden dat 'er was; zommige, de Degen op de borst gezet hebbende, hebben zy evenwel laten gaan; maar *Willem van Ruiven*, Officier der Stad, *Pieter Thomasz.* Schepen, en zynen Broeder *Andries Thomasz.*, na zy hun geplaagt en geschonden hadden, zyn zeer deerlyk tegen den avond vermoord: en noch is den Burger geen ruste gegunt, want op middernacht, om dat zy te vryer hunne perzoonagie zoude kunnen spelen, hebben zommige Burgers ook van de Stad, nevens Ingezetenen van dien, straatgebaar gemaakt, even of de Stad verraaden was, de Huizen van Voornaame Burgers opgelopen, overweldigt en beroofd van Zilverwerk, daar en boven Kisten en Kasten opgebroken hebbende, Handvesten, Rekenboeken, en Bezegelde Brieven ontzegt, tot groote schade, die niet te vergoeden is, voor den Burger. Hier mede noch niet te vrede zynde, zynze weder gekeert na de Markt, en quamen als gevlogen op 't Stadhuis, alwaar zy Stads Sloten en Schakisten opgebroken hebben; en op de Weeskamer de Kasten geopent, publyke Acten, Inventarissen van Goederen, en Schuldbrieven gescheurt, en dat van die geene die het 't minst betaamde, en alle geweld hadden moeren weeren, door Uitheemsche begaan. Zo dat 'er geen aanzienlyk Burger binnen 's huis zich vertrouwde; want de gemoderen van Soldaaten en gemeene Burgers waren zo verbittert, datze noch einde noch maate hielden van rebellie en stoutheid, even of zy dol waren. Waarom de Voornaamste Burgers, die 't moest te verliezen hadden, zich verstekten en stil gehouden hebben, tot dat de furie van de Straatschenders en Moordenaars ophield. 's Anderendaags zyn 'er vier Bevelhebbers gekoren, die ieder dertig Mannen onder zich hadden, tot bewaaring der Stad; die met gewapenderhand zouden sruiten de schadelyke muitery en plunderingen. Als nu deze furie gestilt was, zo is by een Edict van 't Stadhuis afgelezen, dat alle die geene, die zich verstekten hadden, wederom voor den dag zouden komen, en hun op de straat laten zien. Ten anderen, dat alle die geene, die den Burger of Burgers-huizen beroofd had:

hadden, en de Goederen geroofd door de punt van den Degen, dat zy dezelve zoude op 't Stadhuis, en in 't geheel ter goeder trouwe wederom brengen; op verbeurte, dat die anders deed, aan den hals zoude gestraft worden. En om dat 't Edict meerder gewigt zoude hebben, zo is 'er op de Markt een Galg oppgeregt, om te stuiten de stoutheid en onvertzaagtheid van de moedwilligen hoop. Als de zaaken nu dus in 't uiterste gevaar stonden; de vroomen Burgers, die niet dersde spreken, beklaagde den elendigen stand onzer Stede; want dagelyks quam 'er uit het Noorder Quartier veel Volk, zo Huislieden als Stedelingen, die nieuwsgierig waren, hoe de zaaken zoude afloopen; zo dat te dier tyd te Haarlem by meenigte gekomen zyn die het met die van Kennemerland hielden. En deze maakten ook nieuwe toerusting van Oorlog, en met gemeener hand alle hunne Macht byeen gebragt hebbende, hadden in 't zyn een nieuwe tocht na 't Zuider Quartier. Dit niet alleen, maar hebben ook de beste Burgers met geweld, en gewapenderhand, aan hun zyde getrokken, en gedwongen de Stad te verlaaten, en hunne Vendels te volgen. Niet lang daar na, als zy hun Volk gemonstert hadden, verzamelden zy een Leger van ruim 3000 Mannen; die alle tegen den avond, omtrent ten vyf uren, de Stad uitgetrokken en gekomen zyn te Noordwyk, alwaar zy vernacht hebben. Daar niet lang vertoeft hebbende, zyn des anderen daags omtrent de middag te Leyden gekomen; daar zy hun met vliegende Vendels in postuur stelden, om 't hoofd te bieden en te vegten; zy hevig aanvallende, hebben met geweld het Bolwerk ingenomen; niet tegenstaande dat die van binnen hun dapper geweed hadden. 't Is niet om uit te spreken, wat geweld en overdaad zy daar bedreven hebben, moedig zynde op hunne Victorie. Terwyl hebben die van Haarlem hun adem gehaalt. De Kennemerlanders, en die van Alkmaar, die 't met malkanderen eens waren, wierden geboden de Stad te ruimen by publyk Edict. Zy daar en tegen maaken nieuw straatgerucht en muiteneeringe, komen in de Wapenen, en stellen hun daar tegen; o-pentlyk protesteerende, dat zy de Stad niet wilden ruimen, uit vreeze, zo zy de Stad quamen te verlaaten, dat zy voor altyd zoude uitgesloten wezen. Ondertusschen hebben die van Haarlem veele zwaarigheid en onheilen (te schandelyk om te verhaalen) uitgestaan. Daar is naauwlyks eenige rust geweest, geduurige Plaagen, de een op d'ander; want voor eerst *Albrecht*, Hertog van Saxen, die 'er ten

Eerste
nieuwe
tocht van
de Ken-
nemer-
landers.

hoog-

hoogften aan gelegen was, heeft na Holland (dat met gefladige Oorlogen geplaagt was) een groote Macht van Krygsvolk gezonden, die te Noordwyk eerst hun Leger geflagen hebben, daar zy alles vernielden en verjaagden; van daar na Zantvoort, alwaarze mede niets ongefchonden lieten, noch Geestelyk of Waereldlyk, Kerken en Huizen aan brand staken, de Beeften uit de weiden, en alle het Vee weg dreven, niets latende dan zwaarigheid, en zonder eenige tegenweer. Hier door de Soldaaten moedig zynde, neemen de stoutigheid om verder te marcheeren, en quamen de Liedden firoopen tot Haarlem toe, zonder eenige straf. Alzo leefden zy op den roof, dreven weg alle het Vee dat daar omtrent was; ook namen zy veele Huislieden gevangen. Zyn nu met Buit geladen, waar mede zy verlegen waren, zyn te Beverwyk gekomen, met voorneemen om die Plaats te overweldigen: maar de Inwoonders, en die daar omtrent woonden, hebben hun kloekelyk te weer gefelt, en poogden hun te doen vertrekken; doch te vergeefs. Want, alzo die Party sterker was, en zy gewoon te ftryden, ja trotsch op hunne Victorie, hebbenze eindelyk de overhand gekregen, en die Plaats mede vermeestert. Alzo dat de Inwoonders van die Plaats de vlucht hebben genomen, zyn verjaagt, geflagen, en in 't uitterfte gevaar gebragt; daar op is gevolgt 't verkrachten van Vrouwen en Maagden, Kerkfchendery, Roovery, en wat dies meer is; tot de Plaats in de grond bedorven, het onderfte boven, en zodaanig uitroovende, dat zy Man noch Vrouw, jong noch oud spaarden of verfoonden. Eindelyk, als zy de Inwoonders van de Plaats niets overgelaaten hadden, hebbenze alle de Mannen, behalven die 't ontvlucht waren, gevangen genomen, weggevoert, en niet los gelaaten, dan voor zwaar Rantfoen, en verder onder contributie gehouden. Dus is de floreerende Stede Beverwyk bedurven en uitgeput. En dit niet alleen, maar hebben ook om die Plaats een Bolwerk gemaakt, om te overwinteren. Ondertuffchen die van Haarlem, in zo een beroerte der gemeederen, beangft en verbystert zynde, niet weetende wat men doen zoude, dewyl zy geen gemeenschap van Oorlog met hun hadden, en liever begeerende zich neutraal en onpartydig te houden, ten waare daar zommige geweest waren, die hun dienst geprefenteert hadden tot Rebelle, die de Sloten en Grendels van de Poorten hadden opgebroken, en geraakt zyn tot een burgerlyke Oorlog, dat de Gouverneur trachte te verhinderen. Eindelyk is het

De Beverwyk geplundert.

daar toe gekomen, dat 'er eenige waren die hard aandrongen, dat men vreemde Garnisoenen zoude inneemen. Terstond daar op zyn Soldaaten gekomen, die de Vyand te gemoet zouden trekken, op den inval van vreemde Soldaaten, en die de etendige bedorven Burgers van de Beverwyk tot hulpe mogte komen, hun Bolwerken inneemen, en zy die Vrybuiters en Landverders mogten verslaan en verjaagen. Als nu de Huislieden en Boeren dus geplagt wierden, komt 'er tyding, dat de Hertog van *Saxen* zelve van zin was na Holland te komen; dat hy al op weg was met een groot Gevolg van Guarde en Soldaaten, en in den Haag reeds verwacht wierd. Die van Haarlem blyde zynde over de komst van den Hertog, hebben terstond eenige uit de hunne gedeputeert, Mannen van aanzien en fatsoen; die verzogten en verkregen hebben Sauvegarde, en zyn eindelyk ter audientie gekomen. En nu in 's Gravenhage gekomen zynde, en verlos om te spreken kregen van 't geene zy te zeggen hadden, zyn met den Hertog versproken, dat hy die van Haarlem, die nu *Crime lesse Majestatis* begaan hadden, voor Vyanden verklaart, in genade wilde aanneemen; dit was hun verzoek: waar in zyn Hoogheid bewilligt had, behoudens dat hy aan zich behield, dat hy van meening was die van Haarlem te bezoeken, en daar voor een tyd met zyn Hofgezin wilde blyven, ter bescherming van de vroomme Burgers, en straf der Rebellen; en heeft hun daar op de hand gegeven, met deze belofte: „ Dat hy tot hun als Vrind „ zoude komen, meer genegen tot gunst en genade, dan wraake. Maar dit hebben de Kennemerlanders, ook die van Alkmaar, qualyk genomen, uit vreeze van meerder quaad, als die bewust waren van alle onheilen en zwaartigheden. Ondertusschen heeft de moedwille van de Struikroovers niet opgehouden, deze, als zy niets overgelaaten hadden, zo hebben zy hunne Schanskorven verlaaten, en hun Volk op de naaste Dorpen gebragt, de Land- en Huislieden alomme verjaagt, en het oude Dorp Velzen geplundert; die van Schooten zyn ook niet vry geweest; ja tot dicht onder Haarlem hebben zy moedwillig Huizen, Hoven en Wooningen aan brand gestoken, en namen mede Koeien, Schaapen, Paarden, en al wat hunne gading was van Huisraad en Meubilen, en droegen 't te koop, overladen met Buit. Die van Haarlem, het spel nu moede zynde, en verdriet hebbende in alle de zwaarigheden, die hun overgekomen waren, zyn behendig en bedekt daar mede bezig geweest, dat zy 't Jok van de

Kennemerlanders afgeschut hebbende, zich weder in hunne oude vryheid zoude begeven. Derhalven zyn 'er vroomen en wyzen Lieden mede bezig geweest, dat zy 't Vaderland mogten verlossen uit alle deze verdertelyke onheilen. En niet lang daar na, om zulkste bevorderen, is by publyk Edict van 't Stadhuis afgelezen, dat alle Vreemde en Uitheemsche, gelyk als die van Kennemerland, met al hun Krygsvolk, Ruiters en Ruitersjongens, uit de Stad zoude vertrekken, en weer na huis gaan, van waar zy gekomen waren. Waar over de Kennemerlanders byna van spyt meenden te barsten; doch moesten evenwel vertrekken. Hier en boven waren 'er troupen Krygsvolk voor de Stad, uit het Land van Kleef, en Gelderland, die daar gekomen waren om die van de Stad te dienen voor Soldaaten, om de inlandsche Oorlogen, die ontstaan waren, en verzogten om ingelaten te worden in de Stad; maar 't wierd hun door de Overste der Stad plat afgeslagen, om dat 'er goede hoop voor handen was van Vrede, op de komst van den Hertog. Want niet lang daar na is zyn Doorluchtige Hoogheid, nevens een groote Suite van Edelen en Militaire Perzoonen schielyk na Haarlem getrokken. Als de Hertog noch maar naderende op weg was, zyn onderwyle alle Burgers ontwapent, en is alzo in de Stad gereden, en wierd staatelyk onthaalt: daar alle Geestelyke en Kanoniken vooraan gingen, waar van wel de eerste de Dominikaanen in processie waren; na deze volgde de voornaamste Burgers der Stad, nedrig in zwart habyt en in den rouw gekleed, den Hertog te voet vallende, hebben zy de Sleutels van de Poorten dmoedig gepresenteert in alle ootmoedigheid. Daar was by de Burgers zo eene verslagentheid, reverentie en eerbiedigheid, dat zy hun niet laager konden vernederen. Maar, de Boosdaadigen, qualyk bewust zynde, die de yzere Sloten en Grendels met geweld opgebroken hadden, en de Vyand de weg gebaant om de Stad in te neemen, en ontelbaare andere quaade stukken bedreven; die de Goederen van den Burger berooft hadden, in alle moedwilligheid; die de Huizen der Grooten gevioleert en geschonden, en by nacht oproer aangeregt hadden, zyn, door de komste van zyn Hoogheid, als vrywillige Ballingen uit de Stad geweken. Den Hertog van Saxon was nauwlyks gezeten, of daar wierd aanstonds op het Zand of Marktveld een Schavot en Galg oppgereggt, op dat de Boosdaadigen en Oproermaakers daar mogten gestraft worden. Maar nadien 'er veele Burgers uit de Stad geweken waren, uit vreeze van gevaar,

De Kennemerlanders zyn geboden de Stad te ruimen.

Komst van den Hertog.

alzo de oneenigheid der Burgers dagelyks toenam, wierdenze alle gelyk geboden wederom te keeren, op confiscatie van alle hunne Goederen: dies quamen de meeste wederom t'huis. Maar de voornaamste Belhamels van de Factie en Muitemaakters, die de Sloten van de Poorten opgebroken, die by nacht de geheele Stad in roere gestelt, en de Huizen van vermogende Burgers geplundert hadden, hebben hun op de vlucht begeven; want alle de geene die in de Stad niet wilden blyven, uit vrees van straffe, was vryheid gegunt om uit de Stad te gaan, onder Sauvegarde, voor de Hertog van Saxen in de Stad is gekomen. Als zyn Hoogheid zulks verstaan had, heeft 't hem zeer gelpeeten, en qualyk genomen; en die van Haarlem in groote zwaarigheid gebragt. Nadien zy van stonden aan, zonder eenige uitstel, geboden zyn op te brengen, 27000 Guldens, in *St. Andries* Goude munt: waar door de gemoederen van de Burgers niet weinig onstelt en verslagen zyn, als die door de geduurige Oorlog en beroovinge, door plunderen uitgeput waren, daar nu alle Handel en Traffyque stil stonden, als noch de gemeene Luidjes aan de kost niet konden komen, noch den Ambagtsman te werken had, om de kost te winnen, noch de Ryken hun jaarlyksche Inkomen kregen, daar de Landen alom dres lagen, het Beestiaal weggehaald was, de Hoffsteden en Boere-Wooningen verbrand, de Huislieden beroofd van alle hun Goed, en vluchtig waren; waar door zulk een schaarsheid en gebrek van Geld was, dat de Burgers niet in staat waren om te betaalen. Dus zag het 'er deerlyk met de Stad of deszelfs Burgers uit, die nu gebragt waren tot de uiterste desperatie en benaauwtheid. Wat zouden de arme Burgers doen? zy hebben alle hunne Juweelen, Goude en Zivere Vaten, gedrevenc en gesnedenc Schaalen en overdekte Koppen, ja al wat hun lief en waard was, uit de kasten gehaalt, en op het Stadhuis gebragt, na datze hoofd voor hoofd geschat waren. En dat noch het allerswaarste was, heeft de Hertog van Saxen geboden, na het Gebied dat hy had, dat de voornaame Burgers by hem zouden komen, en met hun brengen niet alleen alle de Vendelen en Banieren, maar ook alle hunne Privilegien, Statuten en Handvesten; die hy voor hem in bewaaringe gehouden heeft, en hun onwaardig verklaart, dat zy Vendels van 't Vaderland zouden opsteeken, en zulke Privilegien zoude houden, als die verbastert waren van hunner Voorzaaten vroom- en dapperheid. Deze en diergelyke dingen heeft onze Vaderlyke Stad moeten lyden, en op die

tyd voornamentlyk uitstaan, even of die van de Vyand ingenomen en overweldigt was. En om dat alle deze ongerymtheden eenige schyn van recht zoude vertoonen, is 'er op die tyd Vergadering gehouden, waar toe uit meest alle de Hollandsche Steden Leden gedagyaart zyn; welke met die van Haarlem geen medelyden hadden, maar meest hunne party waren, uit oude haat; 't welk men veelyds ziet gebeuren, dat de menschen zich verblyden over 't qualyk vaaren van anderen, door een verkeerden iever. Eindelyk en ten laasten, op dat de Hertog zyn Volk in dwang en ontzach zoude houden, om alle rebellie voor te komen, heeft hy een Bolwerk van aarde in de Schutters Doele doen opwerpen, om de trotsheid der Burgery te fluiten, zy te meer hem ook zoude ontzien, en onder hem buigen. En om dat hy verder de Republiek in goede stand zoude brengen, zo heeft hy noch in die zelve maand, op de laasten dag van May, een Stads Schout gekoren, nevens Burgemeesteren, Schepenen, Raaden, en Thesauriers, die Stads Inkomen vertrouwt zyn; als mede noch andere Officieren en Subalterne Magistraaten; die hy alle te zamen den Eed van getrouwigheid heeft afgnomen; om dat die van Haarlem van hunne Privilegien en Handvesten, met het Zegel, beroofd waren. Als nu de Republiek in goede stand en ordre gebragt was, is hy te raade geworden, dat de Justitie mogt gehandhaaft worden, en dat men tot een exempel straf zoude doen over de moedwillige Mui-temaakers, die Stads Poorten gevioleert, en in de Groote Huizen van de Goede Ingezetenen gevallen waren, en by nacht oproer in de Stad gemaakt hadden. 't Welk ook alzo is geschied; hier door is de schrik tot allen gekomen, maar de straffe tot weinige. De Republiek in goede stand en stilte gebragt zynde, zo heeft de Hertog van Saxen afscheid genomen, en is in de maand Juny van Haarlem vertrokken; en op de zelve nacht zyn alle Roers en Musquetten, Krygstoe-rustinge, grof Geschut, zo Metaal als Yzer, insgelyks kleine Veltstukjes, en Mink-yzers, die in de Toorens en Stads Vesten geplant waren tot krygsgebruik, van hun plaats na 't Stadhuis, daar op na 't Bolwerk, en eindelyk uit de Stad gebragt: Maar nadien de Hertog van Saxen 't allerquaadst genomen had de dood van *Willem van Rui-ven*, gewezene Officier van Haarlem, en hield 't daar voor, dat men noch zwaarder straffe behoorden te doen over zulke Moordenaars, zo heeft hy, als Gouverneur Generaal, vergunt Brieven van Pardon, in schyn van gratie, aan die van Haarlem, Alkmaar, West-Vries-land,

land, Kennemerland, en Dorpen van dien dependeerende, dat zy zouden aan de Bloedyrinden, Vrouw en Kinderen van *Willem van Ruiven*, gewezen Schout van Haarlem, die als de Stad Haarlem van 't geboefte overweldigt was, zeer deerlyk mishandelt en vermoord is, tot een amende en boete zullen opbrengen en betaalen, na 't voorschift van den Hertog aldus ingestelt:

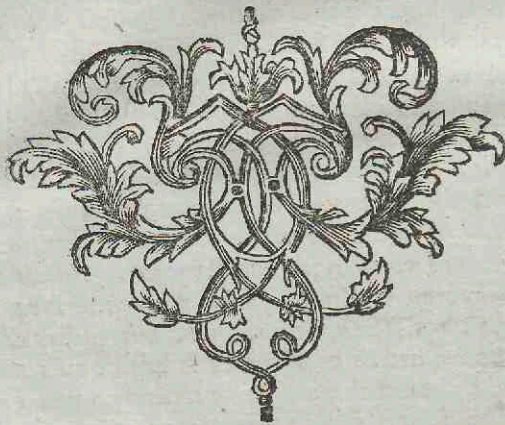
Ik *Albrecht*, Hertog van *Saxen*, hebbe verordineert en verklaert, verklaere en verordineere by dese tegenwoordige, dat die van *Haerlem* voorge-meldt, midsgaders die van *Vriesland*, *Kermerland* en hare Dorpen sullen opbrengen en betalen tot verquikkinge van de zalige *Ziele van Willem van Ruiven*, 400 *Andries Guldens*, yeder tot 24 *Stuyvers* gerekent, om in 't *Casteel van Saxen* een *Capelle* in te wijen tot *Haerlem*, met een *Tafereel*: waar in by gewilt heeft dat het *Conterfytzel van Willem van Ruiven* soude geschildert worden, in de welke uytgebeeld sou worden, hoe deerlyk by geschent en vermoord is geweest. Hier en boven 800 *Andries Gout-Guldens*, by de welke sy de *Capelrye* sullen heyligen en in-wyen in de selfde *Capelle*, en noch 40 *Gout-Guldens*, dat op die onkoste, alle dagen de *Misse-diensten* gehouden moeten worden, deur gedurige observantie, uytgesondert datse op *Donderdag*, de *Misse van 't Cruys* met gesang sullen houden, en dese sal alle daags gehouden worden in 't *Capel van Saxen*, voor gemelt. En de *Gifter van dese Capelrye* is geweest *Philips*, de *Sone van den Coning van Spangien* en alle syne *Nakomelingen*, so *Graven* als *Gravinnen van Holland*. En so het misschien den Hertog van *Saxen* sou gelieven het *Casteel* te doen afbreken, dat in sulken geval een *Misse* sal gedurig blyven, d'andere *Mis-diensten* sullen met alle devotie op de selfde wyse als nu geseyt is, op den *Autaeer in de groote Kerk van St. Bavo* onderhouden worden, in welke de voor gemelte *Willem van Ruiven* begraven leydt. En dit *Capel* sal in-gewydt worden tot *suivering* van 't *Moorddadig Schelm-stuk*, binnen de ses *Maenden*, daer over gestelt syn vrome en *Godsalige Mannen* met dese last en ordre, dat op die tyd als men besig is met dat *Capel* te bouwen, datter als dan dagelyksche *Misse* gedaen werde op den *Autaeer van 't Casteel van Saxen*. Hier en boven die van *Haerlem* en *Alkmaer*, en die van de *platte Landen*, sullen aen de *nagelatene Weduwe*, en de *Ersfgenamen van den Bloede van harent* wegen binnen drie *Maenden* eerst komende, op brengen en betalen 200 *Guldens*, alleen tot dien eynde, tot *gebeugenis van de begane Moort*, twee *Glazen*, een in de *Kerk van Haerlem*, d'andere in de *Kerk van Alkmaer*,

maer, met het opschrift van de Moort begaen aen de Persoon van Willem van Ruyven, saliger gedachten, op wat jaer en op wat dag sulks geschied is. Voorder sullen die van Haerlem en die van Alkmaer, mitsgaders die van de platte Landen daer onder sorterende, tot verquikking van de Ziele, van sonden aen een heylige Bevaert doen doen, en bevorderen tot Romen toe, en sullen bevelen, dat sy aldaer Petrum, Paulum, en andere Heyligen soude bezoeken, om dat de voor gemelte van Ruyven van een heylige Bevaert belofte gedaen had by syn leven. En dat die Bevaert aengenomen worde van een Religieus Man en devotaris, die de naeste Erfgenamen en Bloed-verwanten oordeelen zouden daer toe bequaem te wesen, en wie dat sou mogen wesen, binnen tyd van de eerste toekomende Maend, aen te vangen en in 't werk te stellen. Hier-en-boven sullen die van Haerlem vrydom geven, van Bier, Wyn, Greynen, en wat dies meer is, dat daer strekt tot mond-kust en andere behoeften. En dit alles voor de Weduwe van Willem van Ruyven met haer gantsche Familie, so lang als sy leeft: en na haer overlyden, de Dochter en de oudste Sonen van de voornoemde van Ruyven, so veele als daer in 's Vaders huis, staende op 't Zant, sullen woonen. Noch vorder, die van Haerlem en die van Alkmaer voornoemt, mitsgaders de Dorpen daer onder sorterende, sullen aen de voorschrewe Weduwe en aen hare Kinderen, mitsgaders d'Erfgenamen en Bloed-verwanten van harent wegen, 1000 Andries Guldens, tot volle reparatie en opbouwing van 't selfde huys, in soodanige stant als Willem van Ruyven Sal: by syn leven bewoont hadde, van welker onkosten sy, d'eene gedeelte sullen betalen op d'eerste dag van October, d'ander gedeelte op d'eerste dag van January vrywillig en sonder eenig tegenstreven. Aldus gedaen op den 6 Juny, 1492, in de tegenwoordigheyd van Graaf Adolph, Canelier, Grave van Egmond, Gouverneur Generaal van Holland; de Heer Berffel, Prooft van de Kerk van Maftricht; item, de Deken van Myffen; Doctor Weysleben, en Lowys Carree, beyde Raden; my ook present, die dit onder-teykent, Barry.

Alzo Haarlem, in Holland, en Kennemerland in 't noorden verlaaten hebbende, is de Hertog eindelyk garriveert in Zeeland.

Na 't afscheid van den Hertog, hebben de Burgers hunne Wapenen en Geweer wederom geëischt, tot bewaaringe en securiteit van de Stad. Dus heeft onze Vaderlyke Stad wederom eenige tyd haar adem gehaalt. 't Waar te lang om alles in 't byzonder te verhaalen, alle

le die onheilen en tegenspoeden, die hier geschied zyn, derhalven zal ik 't hier by laten beruften, en niet meer van spreken: nu zal ik komen tot het allerzwaarste, en dat 't meest gedenkwaardigst is, namentlyk, het zwaare en gevaarlyke Beleg van onze Stad.

T W E D E B O E K.

Waare en levendige Beschryving van het
zwaar Beleg der STAD

H A A R L E M.

u kome ik tot het allerzwaarste dat die van Haarlem uitgestaan hebben, namentlyk tot de Belegering van onze Vaderlyke Stad, welkers geruchte de waereld vervult heeft, van welke geene eeuwen zullen zwygen, en wiens geheugenis eeuwig zal duuren. Maar op dat wy in goede ordre mogen gaan, dient hier op gelet, voor eerst wat voor de Belegering gepasseert is, ten anderen 't geen gepasseert is gedurende 't Beleg: en eindelyk wat 'er omgegaan is in het einde van 't Beleg, namentlyk de uiterste miserie en elendigheit. En op dat ik de zaak hooger op neeme als van 't begin, is de zelve dus toegegaan: Als nu door zonderlinge genade en barmhertigheit Gods de waare Gereformeerde Religie, tot bevordering van de zuivere Godsdienst die in de Heere Jezus Christus is, en afbreuk van de Pausgezinde, dagelyks in de Nederlanden meer en meer toenam; en 't Licht des H. Evangeliums als de Zonnestraalen doorbrak en de wolken van die diepe duisternis verdweenen, en als een Blixem alomme uitberste; ja als 't geweld van de bloedige vervolging dagelyks verzwaarde, niet tegenstaande dat Keizer *Karel de vyfde* en *Philippus de tweede*, Koning van Spanje, deze Kettery zогten te dempen. Want na dat in den jaare 1550 tot Brussel een Placcaat was uitgegaan op den 9 April, en vyf jaaren daar na in December; 't welk van den Koningk niet meer uigeregt heeft, als of hy pik in 't vuur gestoken had. Omtrent deze tyd is 'er in 't Land een Kapitein geweest, van geboorte een Italiaan, *Vitellus* genaamt, die met zyn Volk te dier tyd te Haarlem

Wat 'er
voor 't
Beleg
gepas-
seert is.

was, die gepeilt heeft de diepte van Stads Gragten, de zwaarte en hoogte der Forten, de breedte van de Poorten, en alle de Limiten van de Stad afgemeeten, als een Spion van de Spanjaard. Deze is ook kort daar aan na Tessel getrokken, om de gelegenheid van 't Land te verspieden, in den jaare 1559. Eenige tyd daar na heeft de Hertoginne van Parma, Gouvernante van Nederland, met vernieuwinge van Placcaaten, haar uiterste devoir gedaan, dat zy haare Onderdaanen en Ingezetenen van deze Landen zouden brengen onder gehoorzaamheid, ten deele door vleijen, ten deele door dreigen, en dat noch meer is, heeft ook het zelfde gepoogt met alle praktyken en behendigheden die zy konde bedenken; door welke der menschen harten plachten bewogen en geaast te worden, maar 't was alles verlooren moeiten: als het nu desperaat werk was, en alle de raadslagen ydel waren: en als de Heeren van de Landen niets konde te wege brengen met alle hunne Placcaaten: zo is eindelyk *Ferdinand d'Alva*, Hertog van *Alva*, gekoren tot die tocht in den jaare 1566, die geen gelimiteerde, maar volle macht gegeven is, met 's Konings Zegel bekrachtigt, dat hy de vervallene zaaken in Nederland zoude herstellen, en wederom te recht brengen. Hier op is de voornoemde Hertog met veel Krygsvolk, en groote Macht van Soldaaten vertrokken zynde, in Nederland gekomen; als tot een plaag over de Landen, om wraak te doen over alle de schelmstukken, en boosheden, de *Crimina lesæ Majestatis*, dat is, schending van de Koninglyke Majesteit, Kerkshendery, noch onlangs begaan, en waar door de Kerken ontheiligt zyn, de Beelden ter neder geworpen, de Autaaren 't onderste boven gekeert; de Kapellen rot de grond toe afgebroken; en dit alles niet in een Quartier, maar over de geheele Provintie, ja 't geheele Land door, even of alle die dingen als door eene plaag van boven vervallen en ter neder gevelt waren. Insgelyks ook was den Hertog van Alva gezonden, om alle Ketters en Ketterye uit te roeijen en te verdelgen, om dat de oude Wetten en Privilegien afgeschafft en vernietigt zoude worden: eindelyk, om te verdrukken de oude Vryheid van onze Voorvaderen: en met een om de ongebonde oproerigheid van 't volk in den teugel en breidel te houden. Hier op oogende en op alles lettende, heeft hy de allersterkste Plaatzen in Nederland ingenomen, en de Ingezetenen daar toe gedwongen, dat zy vreemde en uitheemsche Guarnisoenen moesten in nemen: heeft ook verscheide nieuwe Kasteelen

De Hertog van Alva komt in 't Land.

ien en Forten, met Wallen bezet, doen bouwen. Ook de voornaamste Lieden het Land uitgejaagt, of om hals gebragt: als mede veele duizende Menfchen, om hunne Kettery in 't stuk van Religie, doen ombrengen. Heeft ook de *Prins van Oranje* voor vyand verklaart; *Lodewyk*, en zynen Broeder, Graaven van Bergen, zyn gedagvaart, als mede de Graave van Kuilenburg, en de Heer van Brederode. Eindelyk heeft hy alle de Ingezetenen van Nederland, vyanden van de Inquizitie, voor Kettters verklaart. Hier uit is ontftaan desperatie en twyffelmoedigheid van de Burgers, haat tegen den Tyran *Hertog van Alva*, en liefde voor de *Prins*. Dier tyd heeft de *Prins* in druk uitgegeven een Apologie van zyn onfchuld, waar door hy gepoogt heeft zich te zuiveren by den Koningk; maar 't was voor een doof mans deur geklopt. De *Prins* van alle menschelyke hulp verlaaten, na hy de naam des Heeren aangeropen had, heeft hulp verzogt aan de Prinzen van Duitfchland, die hem in Maagfchap beftonden; die hem ook niet verlegen lieten. Terftond hier op heeft men Soldaaten geworven en gemonftert, en het geld daar toe overgemaakt door Wissel; hier door is Oorlog ontftaan tuffchen den *Hertog van Alva*, en de *Prins van Oranje* en zyne Bondgenooten. Daar op de *Prins* ten Lande uitgebannen, mitsgaders de Edeelen, die uit hun welvaaren gezet zyn, ontbloot van hunne Middelen, en zommige ook verwezen tot de dood. De *Graaf van Egmond*, Admiraal der Zee, nevens de *Graaf van Hoorn*, zyn onthalt, uitwyzende de Brief van onfchuld, gefchreven aan de Majesteit van Spanje, byna van dezen inhoud:

Genadigfte Heer Koningk!

Dat het uwe Majesteit belieft heeft, in 't gerichte aen den hals my te condemneren, en fententie van de dood over my te wellen, daer over ben ik ten hoogften bedroeft, en hebbe 't selfde dese nacht verftaen met hart leetwefen, hier over hebbe ik voorgenomen my geruft te stellen, en my te begeven tot lydsaemheid en geduldigheid, bereyt om al het gunt te dragen dat de Heere onse God fal toefenden: Nochtans wilde ik wel dat syn Majesteit dit voor seker en gewis hielde, (betuige 't selfde by de getrouwigheid van Gode en Menfchen) dat ik noyt yets voor gehad hebbe; en dat my noyt anders in den fin gekomen is, dan dat uwe Majesteit of onze beroeping waerdig was tot de minste quetsing van 't Catholyque

Geloof, soo myne daden en werken by sommige gescheenen hebben elders toe te strekken, dat syn Majesteit dat gelooft, dat sulks den eysch van de tyd en tyds gelegentheyd moet geweten worden, maer niet d'ontrouw of meynedigheid, veel min eenige wrevel of rebelly. Derhalven (nadien 't de eenige weg is voor myn behoudenis) soo kome ik nedrig en ootmoedig tot uwe Majesteit, en roepe om uwe goedertierentheyd, en soo ik iewers in my besondigd hebbe, bidde om vergiffenis, dat uwe Majesteit believe om eeniger myner diensten sich t'erbarmen over myn huysvrouw en onnoofele kinderen, myne waerdste panden, mitsgaders myne getrouwe dienaeren. Dit is myn laetste verzoek, dit syn myne uytterste gebeden, soo haer Majesteit dese onse beden believe te verhooren, sal my ten hoogsten obligeren voor altoos. Hier op my verlatende, bevele ik my in de hoede des Alderhoogsten: geschreven tot Brussel op den 5 November anno 1568. Onder stond geschreven,

Van uwe Majesteits seer humble en getrouwe Dienaer en onderdaen, waerdig tot alle diensten tot der dood,

EGMOND, ADMIRAAL.

Maar alle de verzoeken en ootmoedige gebeden hebben by den Koningk, of zyne Dienaers niets uitgevoert, en alzo zyn de Graaven van Egmond en Hoorn aan den halse gestraft. En niet anders hadden die ook te verwagten, die gevlucht, en voor vyanden verklaart waren. De Burgers in dit gevaar gestelt zynde, doolden hier en daar zonder Hoofd, mismoedig, niet weetende wat zy zouden beginnen. Eindelyk heeft de *Prins van Oranje* de Banier opgestoken, rust een Leger toe, verzamelt Krygsvolk van alle gewesten uit Duitsland, uit Vrankryk, en is over de Maas getrokken met zyn Volk. Ondertusschen was de Hertog bezig met het Volk te schatten en te plaagen, en de Lieden 't Geld af te persen, eischende de Tiende en Twintigste Penning, meer bezig met vervolging, dan met de Wapenen, dagt op geene zwaarigheid, en was zonder zorge. Hier uit ontstond het opmerken van de Staaten, en klachten van de Ingezetenen. Ondertusschen, de *Prins van Oranje* heeft geene gelegentheid voorby laten gaan, om zyne zaak wel uit te voeren. Daar en tegen, de *Hertog van Alva* die woede alomme, als een Wolf om de schaapskooyen. Dus was 'er een deerlyke en jammerlyke stand aller dingen. De Heeren Staaten dan worden gedagvaart, en verklaart by de Bloedraad als Vyanden van 't Land. Maar de Heeren Regeerders

ders van Holland, en die van Utrecht, die verdriet hadden in de Alvasche tyranny, hebben onderstaan hun beklag te doen aan den Koningk. De Hertog van Alva daar niet op passende, vernieuwt wederom de Placcaten en Wetten van de Tiende en Twintigste Penning. Maar de Heeren Staaten hebben hun opentlyk en moedig daar tegen gestelt, en geweigert 't Placcaat te doen publiceeren. Die van Amsterdam hevig daar tegen op alle manieren, zo wierd hun een boete opgelegd van 20000 Guldens.

Omtrent deze tyd is'er een gevaarlyk Hoogwater geweest, door welk tempeest de Meer zeer verbolgen was.

ANNO
1570.

Eindelyk, op dat ik weer mag komen tot myn voorige verhaal, zo heeft de Hertog van Alva, die als op zyn vertrek stond, op dat hy eenige schyn van goedertierentheid en mededogen zoude toonen, by publyk Mandament en Placcaat in den jaare 1570 binnen Antwerpen laten uitgeven, by welke hy, die hun bekeerlyk zoude toonen, en niet vreemd van de waare Catholyke Religie waren, genade en pardon wilde vergunnen. Heeft ook alle afeisching van de Tiende en Twintigste Penningen geremittceert en afgeschafft. 't Kasteel van Utrecht by de Spaansche ingenomen, is wederom voor die tyd van de Spanjaarden verlost. Alzo alles gelukkigly uitgevoert hebbende, zo hy zich liet voorstaan, en inbeelde dat het geheele Nederland onder zyn geweld gebragt was, nadien de Republiek nu hersteld, en de Religie in zyn voorige stand gebragt waare, en daar nu ontzach was gemaakt onder het volk, heeft van zyne Koningk verzogt en verkregen zyn demissie, en afscheid genomen. Op deze zelve tyd is te Haarlem een Vendel Spanjaarden gekomen, en kort daar na noch een ander Vendel Soldaaten, die baldadig aangingen, de Burger-huizen beroofden, en dreigden de uiterste ruine; en als zy 't hier niet langer konden houden, zynze den 7 November na Utrecht vertrokken. En op dat den Hertog een teken van eeuwig Gedachtenis zoude nalaaten, heeft hy op 't Kasteel van Antwerpen een Beeld opgereggt, zo groot als 't leven, met dit volgende Opschrift: *Ter eere van de Gouverneur van Philippus de tweede, Koningk van Spanje, in de Nederlanden, dat by alle oproerigheid gestilt hebbende, de Rebellen verdreven, de Religie in haar voorige stand gebragt, de Justitie gemaintineert, die nu wrede in de Provintien te wege gebragt hadde, dienaar van zo goeden en genadigen Koningk opgereggt.* Dus zong de Hertog het Triumph-lied voor de Victorie, meenende dat het al gewonnen spel was; maar het is ge-

ANNO
1571.

Anno
1572, den
7 April.

heel anders uitgevallen: want als hy nu bezig was om na Spanje wederom te gaan, en blyde over zyn vertrek, ziet wat vreemds! daar komt een gerucht, dat den Briel van Zeeroovers ingenomen was. Door welke ryding hy eenigermaate verslagen zynde, verandert van raad en voorneemen, hy schort zyn vertrek op, en niet lang wagtende, gebied daadelyk de Graave van *Bossu*, die hy na den Briel zendt, dat hy die van de Stad te hulpe zoude komen; maar te vergeefs.

Revoer-
te in het
Land.

Op die zelve tyd ontstond ook te Utrecht muitineeringe van de Soldaaten; die aansfonds geordonneert wierden, uit Utrecht te vertrekken. De graaf van *Bossu* stond ook niet stil, maar heeft met behendigheid of verraad de Stad Rotterdam ingenomen; die maar verzogt had, met zyn volk door de Stad te trekken. Hier uit is ontstaan oploop van 't Volk binnen Gouda.

Als alle nadeelige geruchten hem ter ooren quamen, was hy bekommert en begaan met deze schielijke verandering; daar was geen nader noch beter raad, dan dat hy zyne Koningk de zaak bekend maakte, verzocht derhalven provisie van geld; dat hem ook ingewilligt en gevolgt is. Daar op neemt hy wederom de Wapenen aan, blaast vuur en vlam, en vervloekt de Rebellen voor den Duivel.

Te dier tyd is 'er ook te Enkhuizen onder den Burger oproer en oneenigheid geweest: de Prinsse Party verkreeg de overhand, die de geheele Wet verzetten, en deden den Eed aan de *Prins van Oranje*: en *Sonoy*, Gouverneur van 't Noorder Quartier, deed mede zyn best, maakten de Liederen gaande, en ontfak de harten en gemoederen van de Ingezetenen, om 's Lands Vryheid voor te staan en te bewaaren.

Anno
1572, in
Juny.

Hier tegen de *Hertog van Alva*, heeft al zyn Macht met groot gewoel byeen gebragt, ten einde raad zynde, niet weetende watte doen, en waar hy zich wenden of keeren zoude, als die van *Medenblik*, *Hoorn*, en andere Steden meer in 't Noorder Quartier, hun Eed gedaan hebben aan *Prins Willem van Nassau*. Ook waren 'er die de Stad *Alkmaar* ingenomen hebben, uit iever van de Vryheid te bewaaren, en daar voor hun leven te laten. Als de zaaken van het Land dus geheel verward stonden, en als desperaat, zo is de *Hertog van Medina* in Nederland gekomen, om al dit quaad weg te neemen. Die van *Vlissingen* begonnen hun ook ter zee op roof te begeven, en veroverden groote Buit. Die van *Oudewater* en *Gouda* begaven zich mede aan de zyde van den *Prins*. Verder die

die van Leyden, Dordrecht en Gorcum hebben hun zelve geprefenteert en overgegeven, uit iever voor de Vryheid. Hier en boven is Bommel ingenomen, en Buuren erkende ook haar wettelyken Heer Ann^o 1672. 3 July. de *Prins van Oranje*.

Die van Haarlem hebben zich ook bedektelyk beraaden, om hun mede te redden uit de Alvaasche slaaverny; weinige waren 'er in de Stad die 't met den *Prins* hielden, als daar waren *Gerard van Berkenrode*, *Johan Kolterman* en *Pieter Kies*, die met voorweeten van de *Prins*, poogden den stand van de Republiek te veranderen en te vernieuwen, zo het konde geschieden zonder oproer. Deze, als zy hier mede bezig waren, hebben hun eindelyk op 't vertrouwen van een goede zaak, hun raadslagen de Magistraat bekend gemaakt; die de meeste niet bevielen, zwaarigheid daar in vonden, en namen 't op hun beraad; maar, als zy daar na geopenbaart hadden, de doodelyke haat van de Burgers en Ingezetenen tegen den *Hertog van Alva*, en daar en tegen de liefde voor den *Prins*; zo is 't dat zy, hun slag waarneemende, *Berkenrode* en *Kolterman* voor de volle Raad verlichenen zyn, die Brieven van den *Prins* hebben vertoont, en begeerden daar op kort antwoord: waar op zy malkanderen dus verstaan hebben, namentlyk: „ Dat men den Eed aan de Koningk gedaan, zoude houden, en zyn Gouverneur den *Prins*e eeren; dat men niemand van den Raad zoude afzetten voor de komst van den *Prins*, „ en den Hertog voor Vyand houden: maar dat men 't Katholyk Ge- „ loof en oude Religie van onze Voorvaderen zoude behouden, „ nevens de Cleregie en Geestelyke zoude beschutten en beschermen. Maar de ongetoomde vryheid van de Soldaaten heeft de overhand genomen. Alzo zyn byna alle de Steden aan de zyde van de *Prins van Oranje* gekomen, en hebben aan hem den eed gedaan. Die van Amsterdam, even hardnekkig blyvende, zyn gebleven by den eed die zy *Koningk Philips* gedaan hadden, en zyn ook niet van den Hertog afgeweeken. De *Graaf van den Berg* nam veele Steden in 't Hertogdom van Gelderland: Ook schein Vriesland te hellen aan de zyde van den *Prins*. Alzo zyn 'er eindelyk verbonden van vrede en eenigheid gemaakt. Die van Holland hebben dagvaart van de Heeren Staaten te Dordrecht gehouden, en de Republiek is gefatzoeneert met Wetten en Ordonnantien. 't Geen strekte tot vrede en eendragt, hebben zy wel bezorgt en bezwagtelt, met afzweeringe van den Koningk, vervloeking der tyranny van de *Hertog van Alva*, en toelaatinge van Religions vryheid. On-

Anno
1572, in
July.

Ondertusschen sloop de Vyand niet, nu meer verbittert zynde, en haakende na die van Haarlem, eerst in het heimelyk en bedektelyk, daar na met openbaare Oorlog. Hier op is gevolgt, het voorspel van zwaare Oorlog, als Spaarendam aan brand gestoken is, en tot de grond uitgeroeit en verdelgt. Zantvoort ook, een Zeedorp, is met vuur aangestookt, geplundert en in koolen gelegd. *Christiaan van Sonneviet*, nam het Huis ter Kleef in, de Huislieden verjaagt, en de Molens in brand gestoken hebbende, verwoeste hy al wat 'er voorquam. Hier na de Soldaaten ontboden hebbende, die te Rotterdam noch in guarnisoen lagen, met zich neemende eenig Geschut van oorlog en andere Amunitie, passeerden voorby Delft onder de Stads Vesten, en marcheerende na den Haag. Maar die van den Haag, welke van den aanslag wisten, niet eens vervaart zynde door de schielijke komst van Soldaaten, zyn wel geruust geweest, ja de Raadsheeren van den Hoogen Raad, Koningks Rentmeesters en Ontvangers, die 's Koningks Bullen en origineele Schriften bewaarden, en meer andere, naamen, zo men meende, de vlucht. De Soldaaten, laattende die van den Haag onbeschadigt, als zy daar vernacht hadden, namen hun cours langs strand aan zee tot Haarlem toe, sloegen hun Leger in 't Bosch; alwaar de Hertog van *Sapeda* de Voorstede plaagden, en de Molens, buiten de Stad staande, aan brand heeft gestoken.

Hier uit is ontstaan groote verslagenheid en schrik by den Burger, en verbittering by de Soldaaten, die aanvielen op 't Minnebroers Klooster, en dat plunderde. En als de Vyand nader aan de Stad quam, en eenige schooten op de zelve deed, zo is 'er groot geloop van Burgers en Soldaaten geweest, en alle Burgers Kinderen, jong en oud, zonder onderscheid van jaaren, geboden aan Stads Vesten te komen, om te pionneeren en aarde te kruijen. Maar aan de andere zyde, *Baldeus*, Veldoverste van de Spaansche, Utrecht verlaaten hebbende, en vergunt zynde vrye pas van die van Amsterdam, om met zyn Volk door de Stad te trekken, heeft in 't gemeet van de andere 't Leger geleit met vyf Vendelen Soldaaten, op 't punt van de bestemde uur, met hoop om de Stad te veroveren.

Omtrent deze tyd is dit voornamentlyk gedenkwaardig, dat *Adriaan Jansz. van Dordrecht*, Schout van Haarlem, een maaltyd toebereid had 's avonds op een Zondag, wezende den 20 July, op welke maaltyd hy genodigt had de voornaamste Raaden en Burgers van de Stad, en met dezen ook *Johan Kolterman*, Gedeputeerde van den

Prins

Prins van Oranje, om hem te believen; maar dezen Heer zich zelve exculeerende: doch als de Dienaar van den Schout nader aanhield, en hem zeer hartig nodigde, is hy eindelyk mede ter maaltyd gekomen. Daar wezende midden onder de vreugde, en de gezondheden van d'een en den ander gedronken werdende, is 'er een Stads Bode ingekomen, die boodschapte, dat 'er een Edelman op een Brandfche overdekte Wagen gekomen was, die voor de Poort stond, en verzogt om ingelaaten te mogen worden binnen Stads Vesten. *Mr. Dirk Ramp*, Burgemeester, die daar mede aan tafel was, gebied: „ Dat hy op 't Stadhuis zoude gaan, en eischen de Sleutels „ daar van daan, die onder een Kuffen lagen, en dat hy de Poort „ zou laten open doen, en dezen Edelman van buiten inlaaten. *Kolterman*, als of zyn geest hem dat in gaf, achterdenken krygende, of 'er wat achter mogt schuilen, is van tafel opgestaan, en heeft rond uit gezegt, als of hy daar te gebieden hadde: „ Dat hy niet begeer- „ de dat de Poort zoude geopent worden, dan in zyne tegenwoor- „ digheid. Daar de andere tegen waren, en op hem verzogten, ja baden, dat hy daar wilde blywen: des niet tegenstaande, is hy na 't Stadhuis gegaan met de Stads Bode, en de Sleutels van de Poorten daar gevonden hebbende, heeft dien Edelman van den Graaf ingelaaten en gebracht aan zyn herberge. Hier by heeft hy 't noch niet laten berusten, alzo zyn hart en gemoed als van een Goddelyke kracht uit den Hemel geraakt zynde, bewust was van 't quaad: hy deed op die tyd zelve de ronde: en als hy aan de Spaarwouder Poort gekomen was, vond hy aldaar op de Wacht niemand meer dan een jong knecht, noch ongebaart: en verder gegaan zynde na de Schalkwyker Poort, heeft noch een man gevonden, wiens naam was *Matthys Florisz.*, die daar midden in de nacht op de Valbrug stond, gekeert zynde na den Dyk van Spaarendam; deze gevraagt zynde: „ Waar de andere van de Wacht waren? Zeide: „ zulks niet te weten; maar dat hy daar gekomen was, om de Boerinnen, die te melken zouden gaan, uit te laten. *Kolterman*, gelet hebbende, dat hy eenige maalen na den Dyk omzag, heeft ook derwaards zyne oogen gewend, en denkende meerder en meerder Schepen te zien, vraagde eindelyk: „ Wat die Schepen onder den Dyk met volle zeilen beduiden? Gaf hy wel spytig ten antwoord: „ Dat het Soldaaten waren. *Kolterman*, doe verschrikt zynde, door zo een nieuwe zaak die hem voor quam, en door gramschap ontstelt, roept luidkeels:

keels: „ô Gy Schelm! Verrader van 't Vaderland, en Booswigt! hebt „ gy alzo in 't zyn gehad uwe Burgers en Ingezetenen dezer Stad op „ een vlesbank te brengen? Fluks van hier, zeide hy, dat u de Ra- „ vens aan de galg eeten, gy uitgeschudde Boef: willende hem met een doorsteeken: maar den ander nam met alle spoed de vlucht. *Kolterman* merkende, dat hy van alle menschen verlaaten was, wekte de Buuren daar rondom, en haalde de Brug van de Poort weder op: en gebood aan die geenen, die hy op zyn hand had, en daar omtrent waren, metter haast om hulp te loopen, en dat zy Kapitein *Ruychaver* zouden verzoeken, die den 13 July met 200 Soldaaten te Haarlem was gekomen, dat hy met zyn Volk de Wapenen zoude aanneemen, alzo 'er prykel was in lang uitstel; en deed ook de Burgers in de Wapenen komen. Ondertusschen zo naderde de Vyand, lieten hen voorstaan dat de Poort voor hun open stond. Maar heel onverwagt quamen daar onze Soldaaten, de Kapitein vooraan, (den welken tot noch toe was toegelaaten de Wachten aan de Poorten te houden) zyn gewapent uitgevallen, en aanval op de Vyand gedaan hebbende, hebben met malkanderen geschermutzeert; de slag ging aan in de velden, dicht onder de Stad, by de Hofstede van *Johan Pietaamsz.*: de onze hebben daar de pas belet, waar door de digte slagordre van de Vyand niet konde passeeren (die op dit exploit door de *Graaf van Bossu* gezonden waren) en *Ruftenburg* niet konden genaaken. Deze, als zy derwaarts trokken, hadden dat voor, dat zy de Schalkwyker Poort zouden inneemen, en alzo in de Stad vallen. Als deze aanslag onverrichter zaake ontdekt was, zyn ze wederom na Spaarendam gekeert.

Omtrent ten 9 uuren op de zelve dag is te Haarlem Vroedschap gehouden; alwaar de voorgemelde Gedeputeerden, die 'er meest aan gelegen waren, als daar waren *Kolterman*, de Behoeder, met de Heer van *Berkenrode* en *Pieter Kies*, die gelykelyk voor den Raad verschenen, om de Burgers te stillen, en wederom in ordre te brengen; die door deze vreemde handel verbittert zynde, tot factie en oncenigheid ligt zouden geraakt hebben. Op de zelve tyd quam een Spaansch Vendel en andere Troepen uit den Haag te Haarlem, onder 't geleide van *Don Rodrigo de Sapeda*; deze heeft zyn Leger in 't Bosch aan de zuidzyde geslagen. In deze gelegenheid is 'er eindelijk by die van de Stad, met gemeen advys, besloten, dat de voornoemde *Kolterman*, met Brieven van geloof voorzien zynde, zoude trek-

ken

ken na de Gouverneur en Staaten van Noordholland, om in alle oormoedigheid hulp en bystand voor de Stad Haarlem te verzoeken, die nu in groot gevaar was, en dat het hun geliefde zo veel volk te zenden als zy konden missen. Deze volgden ook *Robert*, Luitenant van Kapitein *Cabeljauw*, en met hun *Jan Michielsz.*, die terstond de Zylpoort uitgetrokken zyn, onder 't geleide van Soldaaten. En getrokken zynde door de Duinen, zyn voorby 't Huis Brederode gepasseert. Noch is 't Volk niet gerust geweest, maar *Berkenrode* wierd van hooger hand belast, dat hy Brieven zoude gereed maaken aan de *Heer van Zwieten*, Gouverneur van Gouda, dat hy een Vendel of twee van zyn Volk te hulp wilde zenden; 't geen ook geschied is.

Kolterman ondertusschen t'Enkhuizen gearriveert zynde, is in alle oormoedigheid gekomen by *Sonoy*, Gouverneur van 't geheele Noorder Quartier, mitsgaders de Heeren Staaten aldaar, om hulp en bystand te verzoeken. En zonder verder bidden of smeeken heeft hy dit verkregen, dat de Overste *Lazarus Muller*, met twee Vendelen, ieder van 150 Mannen sterk, die van Haarlem te hulpe zoude komen, welke nu benaauwd en zeer verlegen waren. Als zy nu gemonstert en gereed tot die tocht waren, zynze terstond voortgetrokken; en met deze ook veele Burgers van Hoorn, en Volonrarijfen van Alkmaar, uit iever voor de Religie, en liefde tot de oude Vryheid, onder 't geleide van *Nicolaas Rop*. Dus te zamen uitgetrokken zynde, en in de Beverwyk gekomen, zo loopt het gerucht, dat alle de Spanjaards, die in 's Gravenhage in Guarnisoen gelegen hadden, te Haarlem gekomen waren, en met hun de Raaden en Ontvangers van den Koningk, mitsgaders andere Hovelingen, en hun Leger neergeslagen in 't naaste Bosch van Haarlem. Derhalven hebben die van Haarlem niet ongeraaden gedacht, by expresse Missive andermaal hulpe te verzoeken van de Gouverneur van Noordholland. Hy terstond vaardig zynde, heeft aan hun billyk verzoek genoeg gegeven; en het Krygsvolk, dat van Overyssel eerst gekomen was, tot hulpe gezonden, voorts geordonneert, dat alle Huislieden in die streek het Prinse Leger zoude voorzien met Proviant en andere Nooddrust, om de dierte voor te komen. *Muller* is terstond in de weer geweest, en des anderen daags, 's morgens voor den dageraat, tot aan de Zantpoort gekomen, als hy te vooren die van Haarlem van zyne komst verwittigt had, tot dien einde, na vermogen trachten

K 2

met

met al zyn kracht, om de gemeene goede zaak te helpen handhaven: als zy nu daar waren, hebben zy van verre gezien de Troupen van de Vyand komen aan marcheeren, in ordre van 't Huis ter Kleef, en trekkende na Spaarendam, de onze te gemoet, digt by de Kapel van de Zantpoort; alwaar zy malkander hevig bejegend hebben in een slag. Eindelyk zyn de Spaansche Troupen op de Vlucht geslagen, en te rugge geweken na Spaarendam. Op die plaats gelaaten hebben de meer als hondert mannen, en kleen verlies van Volk aan *Mullers* zyde. Maar men heeft hier met 'er daad bevonden, hoe aertig dat de Afgod *Mars* van de Grieksche Poëten met deze tytel beschreven word, van 't een op 't ander, over en weer over: want niet lang daar na, heeft de Fortuin haar anders laten aanzien: als alle de Spaansche, die van den Haag gekomen waren, met al hun gevolg, verwittigt zynde dat hun Volk verslagen en op de vlucht gedreven was, zo zyn zy op staande voet uit het Leger getrokken, en hebben in aller haast een bloedige slag geleverd, als dol op *Mullers* volk. Nadien de Spaansche meest alle oude wel geoeffende Soldaaten waren, hebben zy ligt het Krygsvolk van *Muller* op de vlucht gedreven, en verstrooit, waar van by Velzen wel 5. a. 600 in de vlucht verslagen zyn. *Muller* had niet gemanqueert, die zich zelve midden onder de Vyanden begeben had, ook met groot gevaar van zyn leven. Maar als hy gewaar wierd, dat de slagordre in confusie, en zyn Volk op de vlucht was, is hy ook te rugge geweken; op dat zyn Volk zoude ophouden van zo eene schandaleuze vlucht. In deze Slag, behalven gemeene Soldaaten, zyn 'er twee Vendrighs gebleven, doch niet ongewroken; en is voorgevallen den 27 July 1572. De Spaansche zyn met hun geheele Leger, als mede die van den Hoogen Raad, uit Holland na Utrecht vertrokken: maar alzo die van Utrecht Duitsch Guarnisoen binnen haar Stad hadden, hebben zy geweigert dit Spaansch Volk in te neemen; alzo zy voor dezen ondervonden hadden de onverdraagelyke moedwil en wreedheid van de Spanjaarden. Dus hebben de Spaansche, zonder dat eenige nood hen drong, doe de grenzen van Holland weder verlaaten. Die van Haarlem, welke over 't verlies van hun Volk treurden, en een weinig verquikt door 't vertrek van de Spaansche, droomde nu van rust en vrede.

Maar, helaas! hun zyn noch andere en zwaardere plaagen overgekomen. Want de *Hertog van Alva* heeft Bergen in Henegouwe belegerd, en de *Prins van Oranje*, nevens zyn Leger geslagen, die aanquam om de Stad te ontzetten. Op

Op die zelve tyd, in Augustus, zyn 'er binnen Haarlem Dagvaarden en Vergadering van de Heeren Staaten gehouden, om te overwegen, wat raad zy zouden neemen, tot behoudenis van de Republiek en 't Gemeenebest, ter bescherming van 't Vaderland, tegen de tyranny van de *Hertog van Alva* en Spaansche. Maar voornamentlyk, raadzaam achtende hier op te letten, dat de Ingezetenen Geld mogten verschaffen, en middelen bedenken, by de welke zy 't geweld van den Vyand zouden tegen gaan, en dat zy de Stad Amsterdam, om die, na gelegendheid, zouden belegeren; daar op de *Graave van Marque* hevig drong, en deze reden van raad gaf: „ Dat 't meeste
„ gedeelte van de Burgers. (dit was 't gemeen gevoelen) het met den
„ *Prins* hielden; dat zy niet liever wenschten, dan dat de Heeren
„ Staaten 't Beleg zouden bevorderen; en dat dan openbaar zoude
„ worden, wie 'er van de Burgers waren liefhebbers van 't Vader-
„ land, en voorstanders van de Vryheid.

Maar als de *Hertog van Alva* Bergen in Henegouwe met geweld had ingenomen: de *Prins van Oranje* zyn Krygsvolk, door gebrek van geld, had afgedankt en ontslagen van hua cedr: als Mechelen ingenomen en veroverd was, dat een roof is geweest voor de Soldaaten: en als de Soldaaten, die in dienst van de *Prins* waren, genoodzaakt wierden, de veroverde Steden te verlaten. Hier en boven, als Zutphen door de Zoon van den *Hertog van Alva* stormenderhand ingenomen was, en zeer deerlyk geplaagt en geplundert: als die van Naarden overvallen en verwoest zyn, de Burgers zeer jammerlyk vermoord, daar zy afgryffelyke schelmstukken bedreven, Kerkshendery begaan, en Vrouwen geschoffeert hadden: ja als nu geheel Holland beefde, is *Don Frederik*, trotsch en moedig door overwinning, met al zyn macht van Krygsvolk, en met zyn geheel Heyrleger door Amsterdam na Haarlem getrokken. Ondertusschen als alles gereed gemaakt wierd, dat tot zo een train van oorlog noodig was, zo heeft *Maximiliaan, Graave van Bossu*, Gouverneur van Holland, Westvriesland en Utrecht, Brieven gezonden aan die van Haarlem, by welke hy in schyn van mededoogtheit, en betuiging van zyn gunst over den Burger te verliezen, heeft willen als van te voren waarfchouwen en verwittigen, van hunne totale ruine en verderf, ten waare zy hun bekeerden en beter bedachten. De inhoud van de Brieven waren byna dus luidende:

Brieven van Maximiliaan, Graave van Bossu,
aan die van Haarlem.

Erentfeste, Wyze, Voorsichtige Heeren Burgemeesters en Raden, en Wel-geliefde Burgers.

Hoewel ik in myn conscientie wel bewust ben, en my selve vastelyk laet voorstaen, (neeme God en menschen tot getuigen) dat ul. ten vollen genoeg gedaen is, als ik ul. noch onlangs verwittigt hebbe van 't gevaer, onbeyl en swarigheyt, ja van totale ruïne die UE. nakende was, en dat myn gemoet my betuygt, dat u alle over 't hoofd hangt, dewyl g y-lieden zo heyligen Eede van geboorsaemheyt hebt durven breken, dien g y-lieden aen uwen Coning schuldig zyt, na de Goddelyke en menschelyke wetten, die dat gebieden, dat de Onderdanen, haren Prins, en opperste macht sullen geboorsamen. En hoewel ik een groote hope van ul. by my selven genomen hadde, dat g y-lieden deur aen-manen van onse beleeftheit, tot beter sinnen soude gebracht worden, deur eygen confessie, en leetwesen van voorgaende misdaden, dat de Onderdanen wel gepast zou hobben: nochtans so weet ik niet met wat quade Geest dat g y-lieden verleyt zynde, en met ydele hoop verlokt, in een labirinth getreden zynde, hebt niet gewilt af-stant doen van uw obstinate voornemen: niet tegenstaende, dat de nederlage van den Burger, en verderf van de Stad nu na by is, als geseyt is. Dese dingen gebiede ik dat g y-lieden wel ter herten wilt nemen: Om dese quaden te verhoeden, hebbe ik niet kunnen nalaten, na myne goetwillige en sonderlinge toe-genegentheyt tegen gants Holland, en voornamelyk tegen de Stad Haarlem, welke gunst ik ook op andere tyden (so daer noch eenige geheugenis is van 't gunt dat ik ul. goetgedaen) betoont en berwefen hebbe, en ben als noch bereyt om sulx te betonen, dewyl ik niet heb kunnen nalaten UE. voor de tweede mael deur dese myne Missive te vermanen van de merkelyke ruïne, en ondergang van den Burger eerlang. So g y nu met obstinate sinnen, niet en wilt gedogen, dat ik ul. op 't rechte padt brenge, daer ik ul. bidde en smecke, dat g y doch wilt daer ter degen op letten en overwegen, in hoe groot gevaer uwer aller welvaeren staet: Dat ik niet en sie, hoe ul. daer sult uyt redderen. Derhalven wild' ik wel, dat ul. dit wel bedacht en overleydet, hoe gevaerlyk en schadelyke verwisseling dat sou wesen, te verstopen een natuuryken erf Prins, deur recht van Successie, en in plaets

van

van dien aen te hangen een Vasal en Onderdaen, die schuldig is aen rebelle, ik zegge, in plaets van so vermogen Prins, die syns gelyk niet en heeft, een Veld-overste te volgen, die achter lant swerft, naekt en beroyt, die ul. self op 's lants kosten moet voeden, tot grote schade van de Gemeynthe, en interesse van ul. aller goederen, ('t is dulle luyse werk) te verlaten, so goedertieren Prince, en so een aenhangen, die hem selven in 't bederf gebracht heeft, niet anders soekende, dan dat hy met liegen en bedriegen dat botte en onbesinde volk mocht verleyden, gebruykende 'onrecht de tytel van Gouverneur van syn Coninklyke Majesteit in de Nederlanden; hier na trachtende, dat hy de arme Burgers met syn praktike in swarigheyt met hen soude trekken, en brengen in de uiterste misery en ellendigheyt, daer hy hem heeft ingesteken, nergens op passende. Soo alle dese by ul. niet mogen gelden, laet u dan bewegen de swarigheden van Mechelen, Dermond, Zutphen, noch onlangs gepasseert; ik wil nu voorby gaen andere Steden, die hy selfs geplundert, verwoest, en te gronde toe verdelgt heeft. En ul. hebt niet anders te verwachten van die gene, die syn geluk soekt uyt uwer aller ongeluk. Eindelyk als een ontrouwe Stuurman sal ul. eyndelyk verlaten, midden onder de tempeeste, dat ik soo spreek. En na dien dese alle niet tegenstaende die nu geseyt zyn, soo houde ik dat voor seker en gewis, en soude ook daer voor wel borge durven blyven, (en wilde ook wel, dat ul. daer aen geen rwyffel sloegt) dat de gewoonlyke goedertierentheit en mede-dogenheit van syn Coninklyke Majesteit noch openstaat voor ul. soo gy maer kunt vernederen tot de bekentenis van de begane misdaden, en bewaerdigt leetwesen te toonen van alle uwe doen, eer dat ul. meer geweld, die ul. niet sult kunnen onigaen, en Godes ongena schielyk overkomen: Ik belove ul. en wil daer borge voor blyven, dat ul. al te samen in genaden sult aengenomen worden. Deur welke middel ul. kunt behouden en hier metter woon blyven, en uwe goederen in vrede besitten met wyf en kinderen. Nadien 'er contrary, sult gewaer worden, so ul. van meening zyt de groote macht die nu al reede over den hals komt, daer voor ul. niet een dag soude kunnen bestaen te verwachten, soo sal ul. 't selfde ongeluk overkomen, dat die van Zutphen, die deur schoone beloften van den Prince van Orangien, verlost zynde, zyn so obstinaet gebleven, dat haer beter dochte het uysterste te verwachten, dan haer over te geven in handen van de vyanden; also dat de voornoemde stad, deur uytseinnigheyt van Soldaten deur 't geweld van 't geschut om verre geschoten is, en tot de gront niet alleen uytgeroeyt, maar ook zyn de Burgers meest al en de Soldaten.

sommig: met den swaerde omgekomen en gewurgt. 't Is een oud spreekwoord: Hy spiegelt hem sacht die aen 't gevaer van een ander spiegelt. De selfde swarigheyt zyn ul. nakende, en hebben alreede de wacht voor uwe poorten. En hoewel ik niet daer aen en twyffel dat wel sommige onder u zyn, die voor 't Vaderland gewillig soude leven en sterven, en haer begeven in de uyterste gevaer, even de selfde, die nu tegenwoordig gebracht zyn in dit gevaer, soudent licht veranderen van opinien en obstinate sinnen, dies te meer, om dat de saek, om de welke sy in haer bederf soude gaen, en niet soude schreumen voor 't Vaderland te sterven, ovenwel soodanig is, dat niemant die wel by syn sinnen is, hem soude willen begeven in sulken gevaer. Want ik kan niet gelooven, dat ul. alsoo verblint en betovert zyt, dat ul. niet soud verstaen, dat ul. tegen God, tegen uwe natuurlyke Prins, en tegen uwe eygen welvaert gezondigt hebt, waer uyt niet anders kan volgen, dan schending van Religie, en confusie van Justitie, en al de Politie, het onderste boven te brengen. En dat op die wyse, de verknoelde en bedurve saek niet te rechte kan gebracht worden, of stand grypen. Maar nu so gy-lieden soud willen vergelyken uwe macht, met de macht van syn Coninklyke Majesteit, of van die van Orangien, of der ver-eenigde Staeten: wie en siet niet, hoe ongelijke vergelykinge dat sulks zy, nadien (soo anders ul. noch enig verstand of redelykheyt over is) d'ongelykheyt van dese soude kunnen bemerken. Hier beneffens ul. kunt ook voor uwe oogen sien, de benaetheyt van 't volk, en de uyterste gebrek daer toe sy vervallen zyn, voornamelyk de gemene Burger, daer alle handel en trafycque stil staen, sonder de welke Hollant als dres legt, waer deur sy eyndelyk sullengenootsaekt zyn haer te keeren tot desperaete raetslagen, dat ul. niet sult kunnen ontgaen, ten zy dat ul. haer keert tot het auther vangehoorsaemheyt, en genade van den Prins, den welken de natuur ul. gegeven heeft, deur wettelyke successie. En so het gemene volk in die benaetheyt blyft, dat de Neeringe en alle hant-werk komt op te houden, dat in sulken geval niet anders te verwachten staet, dan dat sy deur dieren-tyd, en de nood haer daer toe dringende, de ryke en vermogende Burger sullen op 't lyf vallen, en dat sy noch sullen overig hebben, met geweld sullen benemen. En dit zyn de vruchten die ul. te verwachten hebt (myne Vrunden) van uwe rebelle entrotsheyt, die ul. noch soud kunnen ontgaen, so ul. wel bedacht zyt. De tyd die op 't eynde loopt, die gebiet u dese heylsamer raed te volgen, dat ik wel wilde dat ul. ook na quaemt op dese beloften; soo ul. als noch op myn begeerden, dat ik voor ul. sou intercederen en bidden, by den Coning myn genadige

Heer,

Heer, dat ik 't seer gaern sal doen, en sult bevinden metter daet, dat myne voorbiddinge vry van gewichte sal zyn. En nadien ul. saken nu soo staen, dat die geen langer uytstel soude kunnen lyden, so sullen ul. wel beraden moeten zyn, omme ul. te redderen uyt dit aenstaende gevaer, het Crygsvolk is al gemonstert, het heyr-leger is al gereet, de Soldaten beginnen al te marcheeren regel recht na Hollant toe. En dat ik eyndelyk een eynde make, sult alle devoir daer toe doen (soo ul. anders wel wilt geraden zyn) my te verwittigen deur brieven sonder vordere uytstel, wat ul. eyndelyk in 't sin hebt te doen of te laten, van welke antwoort hangt uwer aller heyl en welvaren, of totale ondergang en verderf. Ul. moet haer niet laten voorstaen, dat ik naer dese meer ietwos deur brieven sal laten weten, of deur andere doen waerschouwen. Derhalven Erentfeste, wyse, voorsienige, myn welbeminde en besinde Vrunden, d'Heere God wil ul. bystaen met syn H. Geest, die uwe Zielen versterke met ware en heylsaeme kennisse, dat ul. met uwen Prince en aldergoedertierenste Heere, deur natuurlyke recht van successie, meugt versoenen. Dit is de somma van myn wensch. Geschreven tot Utrecht op den 25 November in het jaer onses Heeren 1572. met dese ondertekening,

Uwer aller dienstwillige Vriend,

MAXIMILIAEN DE BOSSU.

De Graaf van Bossu heeft het hier by noch niet gelaten, maar meer andere Brieven aan die van Haarlem gezonden, byna van den zelve inhoud, den 2 December 1572. Omtrent deze tyd hebben die van Amsterdam, door mededogentheid voor hun naast gelegene en welbeminde Stad, ook heimelyk Brieven geschreven aan die van Haarlem, by welke zy niet duister hebben laten weeten, dat 's Koningks Heirleger, die 't op Haarlem gemunt had, naby was, en zy geresolveert waren de Stad te belegeren. Maar dat de zaak zo stond, byaldien zy noch in tyds opwaakten, voor het Leger de Stad quam bezetten, en ootmoedig om vergiffenis baden, dat zy genade zouden verkrygen; en verzekert waren, dat 't zelfde aangenaam zoude wesen; dat zy om de nabuurigheid van de Stad, en de onderlinge Koophandel, bereid en overbodig waren, voor de Burgers tusschen beiden te gaan, en hun beff zouden doen, dat zy zouden geraaken om een Accoord aan te gaan, zonder de welke zy niet behouden konden blyven; met een hun vermaanende, dat zy deze gelegent-

Brieven
van die
van Am-
sterdam,
aan die
van
Haarlem.

heid van hun te salveeren, niet zouden verzuimen, dat het anderzints nu geschapen stond, dat zy alle zouden omkomen.

De Magistraat deze dingen verstaan hebbende, waren t'einde raad, bekommert, beangst, en wisten niet wat zy doen zouden. Derhalven is de Raad ettelyke maalen vergadert geweest, om te beraatlaan wat noodig was te doen. Maar, nadien de advysen niet overeen quamen, de stemmen heel contrarie liepen, en de opinien van malkanderen vreemd waren, liep het slegt af, en elk stond de zyne voor. Daar waren zommigen van dit advys, en drongen daar zeer op aan, dat men de *Prins van Oranje* hier van zoude advertteeren, en hielden styf aan, dat men van hem hulpe zoude verzoeken. Andere waren van dat advys, dat men om genade zoude bidden, en dat om deze reden: vermits 'er geen Steden belegert, van de *Prins van Oranje* ontzet waren, maar in handen van de Vyand gekomen, en onder 't jok gebracht zyn. Daar tegen, dat de Macht van de Koningk onverwinnelyk, en dat het boven onze kragt was die te wederstaan; want het hart is tegen den prikkel te stooten. Noch anderen, die wonden voor, dat dit niet was het gebod van den Koningk, maar dat de *Hertog van Alva* alle dingen onderstond zonder last van den Koningk, en drongen daar op aan, dat men behoorde te appelleeren aan de hoogste Machten. En die hun advys gegeven hadden, dat men vergiffenis zoude verzoeken, meenden anderen, dat zy 't zelve te verwagten hadden, als die van *Zutphen*, *Mechelen* en *Naarden* overgekomen was. Wedrom anderen, die 't meest na de Vrede hielden, zeiden, dat het hoog spreken hier niet mogt gelden. En die drongen op vrede, meenden, dat men op staande voet, en zonder eenige uitstel, het hoofd in de schoot moest leggen, voor dat het Krygsvolk hen op den hals quam, om de Stad te belegeren. Om deze opinie te bevestigen, zyn voortgebracht de Brieven van *Jacob Wy*, Pastoor van 't groote Bagynhof te Haarlem, geschreven aan zynen Broeder, byna van dezen inhoud:

WELGELIEFDE BROEDER,

Na myne Gebiedenis. Ik twyffel niet of gy sult wel verstaen hebben in wat swarigheyt en gevaer uwer aller welvaren is, en ten zy daer promptelyk in voorsien werde en 't quaed gestuyt, (want daer is perykel in 't uytstel) so sal 't te doen wesen om uwer aller leven. De wreetheyt van

van den Spanjaert en die bloetdorsigheyt vanden Hertog van Alba, heeft hun alle verscbrikt, so dat de meeste van de vergadering liever hadde in de uytterste gevaer haer te begeben, dan te komen onder de macht en gewelt van dien Tyran. Ik, op dat ik uit de herten van dese luyden dese opinie en waen mach wech nemen, soo adverteer ik u by dese tegenwoordige, (men behoort immers syn broeder te geloven) dat men geensins moet twyffelen van de sachtmoedigheyt en genade van uwen Coning, als sy maer tot beter sinnen haer keeren, en met alle ootmoet komen, en haer verneideren onder de macht van den Hertog van Alba, daer sal geen perikel of swarigheyt wesen, ik belove en verseker ul. dat gy alle sult vry wesen van de straf, en datter een generael pardoen sal wesen van alle voorgaende misdaden en wrevel: En op dat gy meugt gelooven, soo beveel ik ul. dat gy wilt te rugge sien na andere steden die door den oorlog overwonnen en veroverert zyn, de welke niets quaeds geleden of uytgestaen hebben, die haer selven overgegeven hebben onder de macht van hare Conink, men heeft alleen tegen de moedwillige en rebellen hart geprocedeert, en tegen die gene die haer hebben durven versetten tegens 's Conings krygs-volk. Derhalven soude ik ul. raden als een vrient, dat gy niet laet voorbygaen van pardoen en genade te bekomen. Derhalven sullen Burgemeesters en Wethouders wel doen, dat sy haer humble en nederig vertoonen en geheel haer overgeven onder de macht van de Coninglyke Majesteit, dewyl ul. niet machtig zyt die te wederstaen, ongelyk in krachten. En wilde wel dat ul. wel en ter deegen mocht overwegen, hoe qualyk de sake sou uytvalen, so de Burgers van Haerlem halstarrig blyven in haer voornemen, en dat sy liever wilden besoecken de macht van de Coning, en uytterste gevaer te bestaen, dan te gehoorsamen.

Deze Brieven, als die in den vollen Raad gelezen zyn, is de eerste propositie geweest, of het niet geraden zoude wezen, dat 'er twee Perzoonen uit den Raad, by lotinge, na Amsterdam gezonden wierden, om met *Frederik van Toledo* r'acordeeren; of dat men verzoeken zoude, uitsfel van eenige dagen, op dat zy middelertyd de *Prins van Oranje* verwittigen mogten, hoe de zaak met de *Burgerye* stond? Alwaar zommigen in den Raad, die op de Spaansche weinig vertrouwen hadden, vermoedende dat alle deze dingen gecomoveert en opgehaalt wierden tot nadeel van de *Prins*, zyn van dat gevoelen geweest, dat men zodanige bezendinge niet zoude onderstaan. Alzo zyn die van den Raad onverrigter zaake gescheiden.

Maar op den 3de December, 's morgens voor 7 uren, is de Raad wederom vergadert, als de zelve questie nochmaals voorgestelt is; meest alle waren zy daar gelogeert, inzonderheid die Brieven hadden, welke meiden van zwaarigheid en door Vrinden gewaarschouwt, dat 'er aan *Don Frederik van Toledo* Gecommitteerden zouden gezonden worden: de stemme van deze hebben geprevalcrt, die gewild hebben, dat men Bezendinge by lotinge zoude doen. 't Lot heeft *Dirk de Vries*, en *Johan Verwer* gemeld. Maar als deze laatste wat aarfelde, en zich geheel onwillig toonden om die Bezending aan te nemen, zo heeft *Christoffel van Schagen* zyn dienst gepresenteert, en heeft die Bezendinge aangenomen, met hem neemende de Heer Pensionaris *Adriaan van Assendelft*: die noch dien zelven dag, voormiddags, met een Ysleede na Amsterdam vertrokken zyn. Ondertusschen dit geruchte onder de man komende, dat *Dirk de Vries* en *Christoffel van Schagen*, beide Burgemeesters, geconvojeert met de Pensionaris, na Amsterdam getrokken zyn, en gezonden waren aan *Don Frederico de Toledo*; daar de anderen van den Raad tegen geweest waren: hier uit is nadenken ontstaan, dat 'er verraad onder school, en maakte, by zich zelve zwaarhoofdige zynde, deze giflinge, dat de Stad haast zoude komen in handen van de vyanden. Deze en diergelyke propoosten strooyden men onder 't volk. Door deze geruchten is *Wybold Ripperda* in zyn gemoed zeer ontsteld geweest: want als hy zulks verstaan had, nu beter onderricht, zo heeft hy, door ongedult des harten ontsteld zynde, op die zelve dag, 's namiddags, doen vergaderen alle de Schutters of Burgers, die voor de Godsdienst, Vrouw en Kinderen altoos bereid zyn hun leven te zetten, in de Schutters Doele. De eerste in deze Vergadering is geweest *Wybold Ripperda*, en met hem *Lancelot van Bredero*, noch *Adriaan Jansz.* Schout der Stad, en *Gerrit Stuiver*, voorts alle Kapiteinen en Bevelhebbers; alwaar hy, audientie verzocht hebbende, dusdanige reden gehouden heeft:

Aan-
sprak
van Rip-
perda.

*Vroome een manhaftige Burgers deser Stede, die door uwe manhaftig-
heyt en vroome daden vermaert en geroemt syt geweest al over veele hon-
dert jaren met het inneemen van Pelusium of Damiaten! d'oorfak waer-
om ik ul. hier hebbe doen vergaderen, (om ront met ute gaen) is dese, na-
mentlyk: Dat ik u al-te-saem bekend sou macken, (want uwer alle is
daer aen ten hoogsten gelegen) dat Don Frederico, Soone van den Her-
tog*

tog van Alba, van Amsterdam soude komen, en dat by ons al na by quam met syn gantsch Heyr-leger, om dese onze Stad, gebaet by de Spaensche, en voor rebellen verklaert, sou komen te beleggen en benauwen. En't is kennelyk datter Brieven aen den Raed gekomen zyn, die vermelden, dat men noch genade konde bekomen, soo die van Haerlem van stonden aen, en sonder eenig uytstel, met ootmoet om vergiffenis quamen bidden. En om dies wille hebben Burgemeesters, mitsgaders de Raden tegen recht en alle billykheyt, ongeacht den eedt, waar by sy haer verplicht hebben aen de Prince van Orangien, sonder ons advys en buyten weten van vourname Burgers, Overste en bevelhebbers, met de vyand handelen en verding te maken: En tot dien eynde gesonden hebben na Amsterdam hare gedeputeerde met secreete last, namelyk, Dirk de Vries, en andere gedeputeerde met hem, om genade en pardoen te versoeken. Maer, (soo't u belieft) vroome Burgers, te overwegen, wat genade ul. te verwachten hebt van den Hertog van Alba, soo gebiede ik ul. wat te rugge te sien en urwe oogen eens te slaen op die van Mechelen, Zutphen, en laetst aen die van Naerden, hoe die gewaren zyn, wat hoop van vrede of genade haer gegeven is en vergunt. Hier-en-boven, soo wilde ik dit wel dat ul. ter degen bedacht, met hoe diere en Heyligen eedt wy al-te-samen aen den Prince van Orangien verplicht en verbonden zyn. Ik twyffel niet (soo gy-lieden alle dese voor oogen wilt stellen) of gy-lieden sult wel letten en regart nemen op den eedt die ul. so beyliglyk gedaen hebt, ook om urwe eer te betrachten, na myn exempel. Want ik neem God en menschen tot getuygen, dat ik voor my genomen hebbe, myn bloed tot de laetste druppel toe wyt te storten voor de Burgery, en dat ik myn leven wil op setten voor de vryheyt en behoudenis deser stede, by de uytterste adem! Maer wat ul. in't sin hebt te doen of te laten, dat wilde ik dat ul. 't selve vrymoedig en onversaegt te doen of te laten, te seggen en te verklaren. Want wy verhoppen met de hulpe Godes, ons uytterste devoir te sullen doen, met sulken fatsoen, dat onse Vyanden, de welke ons pogen en dreygen tot de uytterste benauehteyt te brengen, weynig eer daer van sullen behalen.

Door welke reden en aanmaaninge de Burgers, meest alle opgewekt zynde, met luider stemmen hebben uitgeroepen: „ Dat zylyf „ en goed voor 't Vaderland wilden opzetten! Alzo door onderlinge courage en toestemmen versterkt zynde om het gemeene te bevorderen en maintineeren, zynze alle vertrokken; die nu al lang van te vooren geleerd hadden, dat het zoet en betamelyk is voor het Va-

derland te sterven. *Ripperda* zich verwondert hebbende over de standvastigheid der Burgers, en getrouwheid van zyn Volk, grypt moed en courage. Derhalven zonder uitsfel, na hy die toegene- gentheid van de Burgers beproeft had, heeft hy aan den *Prins van Oranje* Brieven gezonden, en verwittigt hoe de zaaken van de Stad stonden. Op de zelve wyze zyn 'er Brieven afgevaardigt aan den Oversten *Lazarus*, dat die van zyn Krygsvolk eenige Vendels tot by- stand zoude zenden: dat hy ook gedaan heeft; want op den 4de van December zyn 'er 4 Vendels in de Stad gekomen tot secours, daar Oversten van waren *Jacob Steenbach*, en zyn Luitenant *Christoffel Vader*, noch *Lambert van Wittenberg* en *Maarten Pruys*; dit waren Mannen als Blixems in den Oorlog. Door de komst van deze, zyn de Burgers verquikt en hebben courage genomen, hoopende dat die de Goederen van den Burger en de Stad zouden bewaaren en bescher- men voor alle geweld. Hoewel 'er ook veele Burgers in groote vree- ze waren, dien het niet geraden noch veilig was, hen zelve te mel- den en te openbaaren, om het quaad vermoeden te ontgaan. Meest alle de Burgers waren genegen tot den oorlog, en de Oversten van de Stad verzuimde daar toe geene toerusting; zy hielden 't daar voor, dat men moest aanwenden alle mogelyke devoirs, dat zy de Stad mog- ten bewaaren en *Don Frederico* tegen te staan, zo hy de Stad zou kom- men belegeren; daar toe zy wedrom Soldaaten ingenomen hebben tot meerdere gerustheid. *Ripperda*, Groot-Commandeur over alle de Soldaaten, (daar de Burgers niet op dachten, en niets quaads vermoeden) is in de Groote Kerk gevallen, (een stout bestaan) en na de Afgoden en Heiligen om verre gestooten en te schande gemaakt te hebben, heeft hy met zyn Volk de Kerk geplundert, en als een *Janus*, die sluit en open doet, dezelve voor de Gereformeerde ge- opent; dat veele Burgers gespeten heeft, en van harten weedeed.

De
Groote
Kerk ge-
plundert.

Ondertusschen de afgezondene Gedeputeerden binnen gelaaten zynde; hebben audientie verzogt en verkregen. Als zy die din- gen, daar zy last van hadden, bekend gemaakt hadden, zynze met een blyd wezen en vriendelyk aanzicht van *Don Frederico* beje- gent, en kregen dusdaanig antwoord: „ dat hy verklaarde blyde en „ verheugd te zyn over 't leedwezen der Burgeren; beloovende „ zyn Vader, den *Hertog van Alva*, Brieven te zenden, dat hy „ deze Burgeren, om hun ootmoed en vernedering, in genade wilde „ aanneemen: maar dat zy ondertusschen wilden vertrekken, en

„ al-

„ alle devoir aanwenden, om de Soldaaten hun kwyt te maaken. Maar *Dirk de Vries*, niet zeer vertrouwende op zo een koel en slaauw antwoord, en lettende op de oorlogs toerusting, heeft zich te Amsterdam onthouden, veinzende of hy wilde afwagten gunstiger en beter antwoord. De twee andere Gedeputeerden den 5de December wederom te Haarlem gekomen zynde, en vernomen hebbende, dat de Beelden omverre gestooten waren, dat de dienst van de Pauselyke Religie afgeschafft was, dat de Kerken van Afgoderye gezuivert waren, en verslagen zynde door zo een vreemde zaak, hadden daar over quaad nadenken, en waren naauwelyks over den drempel van hun Huis getreden, of men heeft terstond de hand aan hen gelegd, zyn in verzekering gebragt, en overgegeven in bewaaring van de Soldaaten; die hen gevankelyk na de *Prins* te Delft gevoert hebben. Men zeide dier tyd, *Christoffel*, van Edelen Huize, als zy te Leyden een weinig vertoefde, om hun wat te ververschen, en men de vermoede 't voer gaf, dat hy ligt had kunnen ontkomen; maar op de gerechtigheid van zyn zaak hem verlaatende, en wel geruft zynde op 't advys van den Raad, dat hy alle gevaar zeer ligt geacht en in de wind geslagen heeft. Maar als de *Prins van Oranje* de zaak wat nader ingezien heeft, is 'er zwaarhoofdigh in geweest; want hy verstond 't also, dat 'er de Heeren Staaten ten hoogsten aan gelegen was, nadien hy de zaak dus begreep, dat niemand vermogt volle macht aan te neemen, van 't geene dat srydig waar tegen den eedt, en sreed met het officie van die zulks beveelden. Derhalven wierdenze te recht gesteld, en zyn ter dood verwezen: de *Pensioris* is de kop afgeslagen; en *Christoffel* is in de gevankenisse gestorven; doch men weet niet of door ongeduld van droefheid of door pyniging. Alzo heeft de *Prins*, nevens de Heeren Staaten, met gelyke zorge en toegenegentheid, gezamentlyk goedgedagt, hier toe te arbeiden en alle devoir aan te wenden, dat zy de benaauwde Burgers Brieven zouden toezenden, tot troost van de Ingezetenen, om hen een moed in 't harte te spreken en met alle macht te helpen, beboovende, dat zy alle onkosten van oorlog en betaalinge van Soldaaten zouden opbrengen en betaalen uit 's Lands Middelen, en alle schade vergoeden. Byna op de zelve tyd heeft het de *Prins* goed gedacht, de Magistraat van Haarlem ook te veranderen. Derhalven is ten dien einde de Heer van *St. Aldegonde* derwaards gezonden, dewelke als hy te Haarlem gekomen is, hebben eerst de Officier

Anno
1572, den
10 De-
cember,
nieuwe
verkie-
van

zing van
Magi-
straat. van de Schuttery by dubbel getal genomineert 8 Burgemeesteren en
14 Schepenen: uit welke 4 Burgemeesteren gekozen zyn, nament-
lyk:

Johan van Vliet,   *Gerard Stuyver,*
Niclaas van der Laan,   *Pieter Kies.*

En tot Schepenen:

Willem Adriaansz.,   *Niclaas Matheusz.,*
Jacob van Heussen,   *Adriaan van Berkenrode,*
Cornelis Ryken,   *Matheus Aug. Steyn.*
Pieter Bal,

In den breedten Raad zyn 'er 10 gekozen, en 10 afgezet, van welke zommige, die 'er in bewilligt hadden, dat men met den Vyand zoude accorderen en om genade bidden, die wierden voor eenige tyd in hun eigen Huizen bewaard; welks naamen wel bekend waren, wyze en verstandige Lieden, die 't wel meenden, als daar zyn geweest,

Dirk ramp,   *Dirk Jacobsz. Wy,*
Johan van Zuren,   *Jan Jansz. Verwer,*
Hugo Bol,   *Steven Dirksz. Brouwer,*
Sybrand van Berkenroo,   *Arent Piet. van Hoorn,*
Cornelis van Berkenroo,   *Cornelis Duyk, Rector van*
Thesaurier.   *de Schole.*

Nauwelyks was de Republiek in ordre gebragt, als daar van Amsterdam brieven gekomen zyn, ondertekent by *Dirk de Vries*, en eenige anderen, die vluchtig waren, by welke zy dreigden de uiterste benaauwtheid, om de harten van de Burgers kleinmoedig te maaken; en waar by zy bezwaarden en grooter maakten alle de zwaa- righeden die hun zouden overkomen, door 't aanstaande Beleg. De Brenger dezès had zyn Brieven een slegte Boer in de handen gesto- ken, om die te bestellen; die, daar na verraaden zynde, het met den hals moest betalen. Derhalven *Don Frederik* bemerkende, dat noch gebeden, noch dreigementen by die obstinate Lieden iets ver- mogten, heeft goedgeacht niet langer te wagten om met het Leger voort te trekken, en maakte zich vaardig tot dien tocht, voorheen afgezonden hebbende eenige Waaghalzen, en met die een gedeel-
te

Tocht
van Don
Frederik.

te van het Leger. Deze, als zy te Spaarendam gearriveert zyn, alwaar de Dyk byna doorgestoken was, en van beide zyden bevonden hadden met de schop doorgraven, en naauwlyks een Man konde gaan; daar men in 't midden een Scheid-dyk gelaaten had, en 't niet veel scheelde of de naaste Weilanden zouden in 't hoogwater hebben gestaan. En voorts gepasseert zynde over een klein Bruggetje, hebben zy van verre, aan beide zyden, twee Bolwerken gezien, wel versterkt van Soldaaten en Geschut, die de verdere passen verhinderden: het welk zy door Boden aan *Don Fredrik* bekent maakten. Die, op dat hy volkomen kennis hier van mogte hebben, heeft ten spoedigsten *Rodrigo de Sapata*, met 300 Soldaaten, aan gezonden, om de plaats te verspieden: maar die in den aantocht met veel geweld wierden afgeslagen; zo dat eindelyk *de Sapata* met een Kogel getroffen is, die een gedeelte van zyn arm tot aan de elleboog weggenomen heeft. Dus weerom gekeert zynde, heeft *Don Fredrik* verhaalt, dat het Bolwerk niet te genaaken was, door de trotsheid van de Soldaaten. Des niet tegenstaande, trekt de Veldoverste op met het Leger, en peurt met weinig Stukken Geschut na 't Fort, zonder eenig raadplegen of bedenken, die op staandevoet resolutie zoude neemen. Onderrusschen *Julianus Romero*, wel regard neemende op de behoudenis van zyn Volk, is by geval onder eenige Paapfche Huislieden geraakt; die hen de weg wezen na 't westen, alwaar een open was over 't ys. Men heeft de Huislieden geloofgegeven: van stonden aan heeft *Julianus* zyn Volk geboden, door het Fort te breeken, aan de zyde daar ze 't zwakste was. De volgende nacht is 'er meerder koude geweest, dat *Julianus* meer verzekeeringe heeft gegeven om over 't ys te komen. En derhalven niet lang gewagt hebbende, heeft hy op de tienden dag den Dyk trachten in te neemen; komende van achteren op de Schans aanvallen, op den Aanflag, daar geen Borstweering was, heeft hy dezelve, met zwaar verlies van Volk, ingenomen en overvallen. Die van Haarlem van verre ziende, dat dit Bolwerk in groote benauwtheid was, hebben hun toegezonden ter hulpe eenige Vendels Volk: maar, alzo 't geweld van den Vyand sterker was, en tegen hun niet konden bestaan, daar 300 Soldaaten op de plaats gebleven waren, (onder welke ook *Marten Pruis* is geweest) zyn de rest op de vlucht gedreven; doch, door behulp van 't ys, zyn zy 'er door geslagen; en, van de slag vermoeit zynde, hebben hun begeven binnen Stads Vesten.

Spaarendam in-
genomen.

Als nu Spaarendam veroverd was, zyn 'er twee Vendelen Waalen in garnisoen gelegd, ter bewaring van de Schans. Dit zyn byna de zaaken die gepasseert zyn voor 't Beleg. Nu zullen wy verhaalen 't geen gebeurt is geduurende 't Beleg; 't hart schrikt my noch en beeft!

*Want wie zou kunnen dit met woorden al bepaalen,
En treuren naar beoor', met traanen al verhaalen?*

Goedwillige Lezer, houd my dit ten besten, zo de woorden niet accordeeren met zo hooge en gewigtige zaaken.

Eerste
Aan-
tocht op
Haar-
lem.

Don Frederik, nu moediger door zyne Victorie, achte niet raadzaam langer te vertoeven, heeft 's anderen daags, den 11 Decem-ber, 's morgens vroeg, *Don Digo de Carvajal* vooruit gezonden; dewelke met 500 Spanjaards, alle Musquetiers, aan de Stad naderde; en is gekomen binnen schoots van 't Geschut. De Soldaaten der Stad, ontfteken door iever om te vegten, zyn uitgevallen, trachtende den Vyand te verdryven; maar met vergeeffche moeite, en ongelyke macht van Volk, hebben hun wederom binnen Stads muuren be-geven. Op de zelve tyd, als de wind gekeert, wat zoeter lucht en weder, en dat de koude vry vermindert was, heeft den Veld-overste goedgeragt, zonder lang uitstel, dat men het Leger uit de moerassige plaatzen zoude brengen, op dat zy op 't drooge en vaste land hen konden houden. Derhalven zo verdeelden hy zyn Krygsvolk, 36 Vendels van de Spaansche Soldaaten, die onder het noorder klimaat niet gewent zyn, hebben hun leger geslagen voor de Kruis-poort; en 18 Vendels van de Hoogduitschen moesten de wacht hou-den voor de Hout-poort, waar van Overste was de *Graaf van Oversteyn*: De Waalen hadden beslagen de Zand-duinen na 't westen, onder de Kapiteinen *Noircarmes*, *Capres* en *Liques*. De Troepen van de Ruitery besloten de naby gelegen Strand, en de weg die na Alk-maar legt; met deze order, dat zy 't Noorder Quartier van Holland, van 't zuiden zouden afscheiden. Als nu 't Krygsvolk in ordre ieder op zyn Quartier gebragt was, heeft *Don Frederik* die van de Stad doen verzoeken, om hun goeds moeds over te geven. Zonder eenig na-der bedenken of uitstel, hebben ze voor antwoord gegeven: „ Dat „ men de Spaansche niet mogt geloven; beter achtende hun in 't ui- „ terste gevaar te begeven voor Vrouw en Kinderen, en voor de „ Godsdienst alles uit te staan, dan Preuve te neemen van de Spaan- „ sche

„sche trouwe. Ondertuffchen zyn 'er van Amsterdam veele Stukken Geschut gezonden, van welke eenige 36, andere 40 ponden en meer Kogels schooten. Onder de toeruffinge van oorlog zyn 'er ook toegezonden yzere Schaatzten, om 't ys te betreden. Hier op heeft de *Hertog van Alva*, Vader van *Frederik*, ook hun noch 3000 Luiker Waalen toegezonden, om de Mynen te maaken en Loopgraven onder de aarde; doch die meest alle in de Loopgraven en omtrent de Wallen gebleven zyn; zo die voorgeven, die op dezelve hebben acht gegeven. Op den 12de, en eenige volgende dagen, is 'er een zwaarte nevel gevallen, die duifternis verwekte, en waar door de uitzicht over Stads muuren wierd belet; dat de Vyand gelegentheid heeft gegeven, om met de schop in de aarde te werken, hoogtens aan te leggen en 't Geschut aan alle kanten te planten; dat de Wacht van binnen niet was gewaar geworden, noch die van de Stad hadden kunnen merken. Die van de Stad hebben deze gelegentheid niet verzuimt, als zy hun volk hebben beginnen te voorzien van Proviant, Kooren, Geschut, Wapenen en meer Krygsvolk; dus hebbenze, voor de toevoer belet wierd, zo van Duitfche, Fransche, Waalen, Engelsche als Schotten, 4000 Soldaaten in Garnifoen gehad, waar over de volgende dappere en braave Kapiteinen gecommandeert hebben, welkers Naamen noch by ons bekend zyn, namentlyk: *Wybold Ripperda*, *Jacob Steenbach*, *Christoffel Vader*, *Lambert van Wirtenberg*, *Mathys Pruis*, *Christoffel Gunter*, *Schram van Brunswyk*, *Kurey*, *Vehemy Margottin*, *Ardenne*, *Sobey Paris*, *Seminado*, *Jasper Balfour*, *Mautenault*, *Mandoris* en *Michiel*. Hier by zyn ook gekomen eenige benden Ruiters, daar eenen *Qualter van Enkhuizen*, van Delft gebooren, Overfte over was. Daar en boven waren 'er noch 600 gewapende Burgers, die in krygshandel de andere Soldaaten, in garnifoen leggende, niet weeken. Noch waren 'er wel 1000 Pioniers, van alle zoorten, om de Stad te bewaren. Ook heeft men de kloekmoedigheid niet gemift in 't Vrouwvolk, waar van 300 geordonneert wierden, om de breuke van Stads Veften te boeten en aan te vullen. Onder welke wel de voornaamste geweest is, eene Vrouw van mannelijke onvertzaagtheid en courage, *Kenau Simons Dochter*, uit de Familie der *Haffelaaren*, die mannen dorste braveeren; een tweede *Andromache*, die 't onverschillig was, de Vyand te gemoed te gaan met een Spies, Lans, Roer, of dat haar in de hand quam. Ook was de Stad in Quartieren afgedeeld, om elk zyn werk te doen: daar zy

Krygs-
volk in-
genomen
in Janu-
ary.

alles bezorgde, dat tot versterking der Stad mogte dienen: maar voornamentlyk namen zy regard op 't Bolwerk aan de Kruis-poort, na 't noorden en 't Huis ter Kleef, dat de Veldoverste tot zyn Logement verkoren had.

De onge-
lukkige
tocht van
de Graaf
van Lu-
mcy.

Anno
1572, 13
Decemb.

's Koningks Volk had naauwlyks de voeten op 's Vyands land gezet, voor zy een wal hadden opgeworpen, of de *Prins van Oranje* zond de *Graaf van Lumey* met 4 Benden Ruiters en 15 Vendelen Voetvolk, die hy te Leyden als ter vlucht had aangenomen, en heeft hem geboden den Vyand te gemoet te trekken, dat hy nergens in moest verzuimen, alle gelegentheid waarneemen, de plaatzen wel gade slaan, en 't Bosch voor af neemen. Aldus *Lumey* gelast zynde, trekt met zyn Volk na Haarlem, en heeft zyn Leger te Saffem gebracht. Terstond zyn door Spions daar van daan de geruchten gekomen. Daar op is aanstonds van de Vyand vooruit te gemoet gezonden 't Krygsvolk onder *Bossu*, waar over dat Kapiteinen waren *Noircarmes* en *Romero*, met 70 Musquetiers, en 80 Karabyns of ligte Ruiters. Deze, als zy aan den Weeligen Berg gekomen waren, hielden stil, en verborgen zich aan wederzyden onder het geboomte en struellen. Op die zelve tyd viel 'er een dikke sneeuw, die 't gezicht benam: *Lumey* in een Valei, alom bezet zynde, aan de eene zyde met Kogels, aan de andere zyde met de Ruitery aangeranst zynde, en daar over stonden in slagordre de oude Soldaaten; die met zo een vaardigheid en geweld op de onze zyn aangevallen, dat zy de *Graaf van Lumey* geene tyd gaven om zyn Volk in ordre te brengen. Hier uit is ontstaan groote vertzaagtheid en noodwendig vluchten. *Lumey*, dat een Veldoverste wel betaamde, als de slagordre te rugge deinsde, gaf de moed noch niet verlooren, maar heeft zich midden onder de Vyanden geworpen, daar twee Paarden onder hem dood bleeven. Eenige Vaandragers waren van geene mindere courage; onder welke eenen *Jacob Maartensz.*, Zoon van een Raadsheer uit Vlaanderen, als hy van zyn Volk was verlaaten, heeft liever in 't Vaandel willen sterven, dan te vlieden. Hier uit is ontstaan een zwaare nederlaag; van de vluchtende zyn 'er meer als 600 verslagen, en men pleegde veele wreetheid aan de gevangenen: *Baptist van Trier* en *Johann Kellenaar*, zyn beide opgehangen aan de voeten, met de hoofden om laag; niet tegenstaande *Lumey* tot Rantsoen 200 Kroonen presenteerde. In deze slag zyn achter gebleven 4 stukken Geschut, de meeste Vendels en veele Proviand-wagens, Aan de Spaansche zyde waren 'er maar 12 verslagen.

Hier

Hier door is te Haarlem een groote verslagenheid en verbaastheid der gemoederen ontstaan. By de Spanjaarden, als zy weder gekomen waren, hoorden men Triumphliederen en Victorie-gezang. Dit was waarlyk voor de Stad een deerlyke nederlaag; en die *Don Frederik* meer courage gaf, om grooter dingen te bestaan. Want voor eerst heeft hy zyne wreedheid betoont aan de Gevangens. Na de nederlaag van *Lumey*, als 'er een in 's Vyands handen gevallen was, hebben zy die het Hoofd afgehouden, en in de Stad gezonden, met dit Opschrift: *Dit is het Hoofd van Phlips de Koning, die ongelukkige, die ongelukkige aanleider van zyn Soldaaten, om de Stad te ontzetten.*

Die van de Stad, door deze spyt en hoon verbittert zynde, en om dat zy zouden betoonen, dat hun het harte door deze wreedheid noch niet ontzonken was, hebben de naaste nacht daar aan 12 Gevangenen opgehangen, en 11 Koppen afgehakt, in een vat gekuipt, en de zelve van boven neer de Wal afrollende, in 's Vyands Leger gestuurt, met deze Spotreden of Opschrift: *De Hertog van Alba heeft voor deze al de Tiende Penning geëischt, nu geven wy, als een Penning te winst, het elfde Hoofd.*

Dit zo bitter verwyrt heeft den Veldoverste zeer gespeten: want op den 15den van December, als de Vyand nu had begonnen een Sterkte te leggen, en zyn Geschut te planten, om de Wallen van de Stad te beschieten, nam hy grooté courage en beloofde zich zelve al de Overwinning; ja maakte deze gissinge, dat het Garnisoen van de Stad tegen zo een groote Macht, als de zyne was, niet zoude kunnen bestaan: meenden, dat men met de Burgers niet veel bekomert behoeften te wezen, die noch wel konden geheugen 't overgaan van *Sutphen*, en de zwaarigheid van *Naarden*; waar door zy, verschrikt zynde, niet twyffelde of zy zouden van zelve hun overgeven. Dit was 't geen hy zich zelve door zotte verwaandheid had ingebeeld. Derhalven heeft hy terstond doen gereed maaken 14 stukken Geschut, die ze te gelyk tevens afbranden; zo dat het als een verschrikkelyke Donder van den Hemel liet hooren, en dus op eene dag 680 Schooten met zwaare yzere Kogels geschoten zyn. Men zegt, dat, als de Spaansche de slag begonnen, dat 'er eenige fugitive en uitgebanne Burgers, tot spyt en spot van die van binnen, als een blyde maar, en tot Lofzang zoude gezongen hebben:

Erste
Storm op
den 15
Decemb.

*Christus is opgestanden, de Victorie is nu bekomen,
En zullen wel haast in ootmoed de handen opsteeken;
Zo zal Haarlem ons haast tot een buit zyn.*

Christus erbermt u.

Dus hebben zy de Victory voor de Triumph gezongen; maar de uiterste dag van verderf was noch niet gekomen. Midden onder 't gevegt en stormen is 't geschied, zo gedenkwaardig als klugtig, dat een jonge Maagd, die aarde aandroeg, om de Stads Vesten te vullen, haare klederen met een yzer stuk van 't Geschut weg genomen is, als of zy afgeschoren waren, boven haare achterste quartieren. Dit Vrouwspersoon, als zy dus daar halfnaakt stond, niet wetende waar zy van schaamte zoude blyven, tot een spectakel van andere, zegt men, dat in deze ongelegenheid *Johan van Vliet*, Oud-burgemeester, uit compassie van de Maagd, en om haare naaktheid te bedekken, een Mantel toegeworpen heeft: zy een weinig ontzet en verflagen zynde, heeft haar daar mede na huis begeven. De meeste force en geweld deed den Vyand op de Kruis- en St. Jans-poort: ontrent de middag waren de Poorten bres geschoten, en de Vesten om verre gevallen. Hier door ontstond een t'zamen loopen van Soldaaten, waar onder ook veele Burgers, die kloekelyk hun geweert hadden, geen gevaar of perykel ontziende; alle welke de vervallene Stads Vesten geboet hebben, met puin daar aan te brengen, voornamentlyk by nacht, als zy de breuken en bressen met groote Wolzakken, uitgewortelde Boomen, en alle andere Matriaalen slopten. En dit waren de werken niet van eene dag; maar dag aan dag maakte de Vyand nieuw alarm, schermutserden dagelyks tegen die van de Stad, deden alle afbreuk die zy konden, en tegen den avond hun Geschut lossende, gestadig aan, zonder ophouden.

20 Dec-
ember.

Dus was 'er geen einde of maat van alarm te maaken met Trommels of Trompetten, zo by nacht als dag rammelde de Wapenen, en waar in 's Vyands leger geen rust. Daar en tegen, die van de Stad bleven even moedig en onvertzaagd, alle geweld afslaande, met grof Geschut, Kogels en Pylen bewaarden zy de Stad; ook hebben ze veel Volk van de Vyand afgemaakt, misten eenige weinige van de hunne, namentlyk 16 à 17, dat ongelooffelyk was: zy hadden zulk een vertrouwen op hunne Wapenen, dat zy dikmaalen hun begaven over de Vesten van de Stad na beneden, tot om laag, alzo

dat

dat zy de dooden beroofden, en 't Gewaad van de Spaansche tot buit mede bragten; ook zomtyds een Gevangen kregen; die zy aansonds aan de galg verwezen: dat hy, *Romero*, al te vooren mede gedaan had. Als deze Storm ophield, zyn de Burgers moediger geworden en vol van courage, alzo dat zo jonge als oude lieden, mannen als vrouwen, getrouwde en ongetrouwde, zonder onderscheid, die aan de Stads Vesten, om die te versterken, met gezang en vreugde wrochten, en om de Borstweeringe te verzwaaren, hun repten: ook warenze daar mede bezig, datze deze Wal zoude brengen tot de St. Catharina Brug toe, onder begunstiging van de nacht.

Als den Vyand ondervond, dat hy met geweld van Geschut, en verdere stormen, zeer weinig of geen voordeel deed; zo heeft *Don Frederik* het een en andere bedacht. Derhalven heeft hy *Francisco de Vargas* last gegeven, dat hy een Brug over de Stads Vesten zoude slaan, op ledige Tonnen rustende, met hem nemende een Vendel Spanjaards: dewyl hy met dit werk bezig was, en schoon door een loode Kogel geschoten, heeft hy nochtans niet nagelaaten de Brug over te brengen aan de andere zyde van 't water: daar op stonden voor en achter drie aan drie in het gelit, en namen de courage en stoutheid om tegen de Wal aan te gaan, en die te bestormen: maar als het aankomen hoog en styl was, zo zyn 'er weinig daar toe gekomen, dat zy boven om hoog konden geraaken; daar die van de Stad hun in 't gemoet quamen en trachten te stuiten: een van hun, te weeten, *Alphonso Galeasso*, vergezelschapt met eenige Pickeniers en gezwinde Soldaaten, zyn 'er gekomen; dewelke van den Overste *Steenbach* en zyn Volk alzo bejegt zyn, dat zy geen kans zagen om voort te rukken, doch evenwel stand hielden, en schermutseerden onder malkanderen: ondertusschen *Alphonso* en de overste *Steenbach* raakten handgemeen tegen malkanderen, even of zy in duël geraakt waren, en voet by 't stuk gezet hadden: middelertyd zo luide de Klok alarm! alarm! Die van de Stad geraakten op de been, 't liep al na de Wal toe; daar ontstond doe een schrikkelyke slag, 't Geschut wierd geloft, men schoot met geketende Kogels, yzer Schroot en loode Kogels in meenigte, tegen de Vyanden, die hun bestormden. En dat de Spaansche Soldaaten 't meest plaagden, was het werpen van vuurige brandende Kolen, Vonken van de Afch, daar Oly ingezoden was, benevens gepikte en brandende Hoepen, en wat dies meer is, dat het vernuft der Vrouwen meest bedacht en gepraetizeert had.

De tweede
Storm.

had. *Don Frederik*, bemerkende, dat dit een ongelukkige slag was, en zo een zwaare nederlaag, des niet tegenstaande, heeft hy, even obstinaat blyvende, geboden, ja gedwongen, dat wederom versch Volk d'aanflag zoude hervatten: die ook zulks bestaan hebben met groot gevaar; doch alles te vergeeffsch. Maar als de Overste van de Soldaaten, nevens de Bevelhebbers, zulks afraaden, heeft *Don Frederik*, door Trompetgeklank zyn Volk te rugge doen komen: *Romero*, die by na de prinsipaalste Autheur was van deze Storm, was 'er ongelukkig geweest, dewyl hem het eene Oog wierd uitgeschoten. Die van de Stad, zo Burgers als Soldaaten, haakende na den Buit, vervolgden neerwaards na beneden die geenens, die in den Storm gebleven waren, niet eens lettende op 't Geschut van den Vyand, dat niet stil stond. Aldaar zyn gevonden en geraapt een meenigte van Wapenen, Spiessen, Schilden, Degens, en alle soorten van Geweer. Daar was ook een groote hoop van dooden, tot 150 die daar lagen: en onder deze zyn veele Bevelhebbers geweest, en Edelen van grooten Huize; het waare te lang alle deze te verhaalen. Ook zyn 'er 300 zieken en gequetsten na Amsterdam gezonden. *Vargas* is aan de Stads Vesten van een wonde gestorven; en daags daar aan van 's Vyands volk gehaalt, met uitermaaten rouw en droefheid. Daar tegen, die de Stad bewaart hadden, zo Burgers als Soldaaten, misten maar 10 à 12 Mannen, dat naauwlyks geloofbaar is: maar daar waren 'er meer gequetst; onder de welke de Overste *Steenbach* was, die met een kogel door zyn regter arm geschoten was; een onvertzaagd Held, die, als zyn Volk hem beklaagden over dit ongeluk, deze kloekmoedige woorden uitboezemde: *Mannen, Krygsbroeders, daar is geen zwaarigheid of perykel, zo lang 't harte noch kloek en ongequetst is, zal ik UL. niet begeven of verlaaten, ja zo lang ik myn adem kan baalen!*

Die zelve avond hebben die van de Stad eene onder de dooden gevonden, die te seherper examen gebracht is: deze, als hy 't geheim van de Vyand geopenbaard had, is aan de Galg opgehangen. Dit is de droevige uitkomst geweest van die deerlyke harde Storm, van welke de aanval meermaal hervat is: alzo dat 'er een groote iever en sryd geweest is van dapperheid en eere in te leggen; als de Spaansche aan de eene zyde alles gaande maakte met vegten, en de Stad met courage te bespringen; daar aan de andere zyde die van de Stad zich dapper met een onyverwinnelyk harte verweerden. Alzo heeft
het

het Leger van den Groot Machtigen Koningk, die de waereld vervuld had met de roem van zyn macht, en voor wiens dapperheid niets heeft kunnen beftaan, daar 't al voor moest zwigten, moeten lyden, dat het afgeflagen wierd, en uitgesloten uit 's Vorften eigen erfelyke Domeinen. Derhalven, de Belegerde hun zaake alzo verricht hebbende, zyn met blydschap bevangen, God alleen toefchryvende de deerlyke nederlaag van den Vyand, hebben eene Bede- en Vastendag verordineert.

Anno
1572, 25
Decemb.

Dit is ook remarkabel, en myns bedunkens behoort men 't met ftilzwygen niet voorby te gaan, als de Memorien en Journaalen van onze Burgers melden, dat de Overfte *Steenbach*, als hy slaags aan den Vyand zoude gaan, met zyn Volk vooraf den Heere op hunne knien te voet vielen, en om de hulpe van de machtige en ftrydbaar God baden; na 't exempel van de Koningklyke Propheet David. Op deze gemelde nederlaag der vyanden heeft *Adrianus Junius*, ter eeuwig gedachtenisse nagelaaten:

*De trotse Spek en Spanjaard fel,
Bloedgierig, als in treurig fpeel,
Legt hier geflopt in d'aarde vast,
Dit is Gods wraak, en hooge laft.*

Daar waren naauwlyks 6 dagen gepaffieert, als de Vyand een nieuwe aanflag had gepraktizeert; zy, midden in de nacht, met loosheid en behendigheit, peurden over 't ys na de Stads Veften, alwaar aan de St. Jans-poort een bres gefchooten was: die van de Wacht daar geen acht op neemende, en geen achterdenken hebbende; waren de Vyanden ftillekens en met een ftille trom op de Veften; op de Wal gekomen, en aangedaan met witte Hemden, om die van de Stad fchrik aan te jaagen, hebben zy de Stad aangerand en besprongen, ja bestormt; en 't ftond dus of zo, of zy hadden de overwinninge gehad. Nooit is de Stad in meer gevaar geweest, geduurende het Beleg, en niet zonder perykel en gevaar van de zelve te veroveren: maar als de laagen van den Vyand ontdekt waren, is 'er terftond een groot gefchreeuw opgegaan; de Klok floeg alarm! alarm! daar waren maar 60 Mannen op fchildwacht; deze, al waren zy weinige in getal, hebben met zo een grooten yver en geweld aangegaan, dat zy de Vyanden ftuiten: die nu, verfteken van hunne Vic-

De derde
Stoorn.

torie, te rugge weeken. Hier op ontfond een groote toeloop van Burgers en Soldaaten, dewelke met zo een hevigheid daar op aangevallen zyn, dat zy den Vyand uit het Bolwerk geflagen hebben, op de vlucht gedreven, en hun vervolgt tot aan de Kruis-poort toe; alwaar zy noch een ander Bolwerk ingenomen hadden, dat ondermynt was; het welk die van de Stad by deze gelegenheid tot de grond toe met vuur en pulver hebben laaten springen, daar de vonken, armen en beenen, gezengt van 't vuur, in de lucht vloogen. Na dus getraecteert te zyn, is de rest door de vlucht verdwenen. 't Is onbegrypelyk, hoe kloek en dapper, zo wel Burgers als Soldaaten, zy zich hier gedraagen hebben, met wat een geweld zy hun gezet hebben tegen hunnen Vyand, en geen perykel ontziende. Ook heeft het aan de dapperheid der Vrouwen niet gemanqueert, die met Steenen, Toortfen, en Hoepen met pek beismeert, de Vyanden onthaalden. Onder deze is wel de Kapitein geweest eene Vrouw, die een mans harte in 't lyf had, boven genoemde *Kenau Simons Dochter*, oud omtrent 46 jaaren, die door 't rammelen van de Wapenen, of het verschrikkelyk geluit van 't Geschut, niet vervaart of verslagen was, en stond dikwerf vooraan in slagordre; deze was een Vrouw met mannelyke courage, die de Vyand wel dezelfde uitdaagen met de Degen, Spies of Roer. Maar, op dat ik ook iets melde van de nederlaag der Vyanden; voor eerst was 'er eene schandelyke vlucht en deerlyke nederlaag in deze slag onder 't vegten van Soldaaten, en bleven veele voornaame Hoofden, Edele en Doorluchtige Mannen, uit alle Natien: hierenboven zyn 'er wel 300 oude Soldaaten verslagen, behalven zeer veele gequetfen: daar die van de Stad, byna ongelooffelyk, boven 10 Mannen van hun Volk niet misten; onder welke geweest is een Overste van Soldaaten, *Lambert van Wirzenberg*, die, door een kogel getroffen, niet lang daar na is overleden, zyn getrouwheid noch betoonende voor de Burgers, met de laatste adem, als hy de geest gaf.

En nadien men ook de heldhaftigheid in zynen Vyand behoort te pryzen, zo is het volgende gedenkens waardig, om in onze Beschryving gebragt te worden, dienende tot een exempel voor de Nakomelingfchap; eenen *Ferdinando d'Avolos de Guadalafara*, uit de slag gekomen zynde, tot de binnenfte Borstweeringe, by geval rondom ziende, heeft hy zynen Broeder, *Johan van Zuniga*, gemist, waar op hy terstond zyn Schild genomen hebbende, met onvertzaagdheid

is te rug gekeert, niet vreezende het schieten van Musquetten of loode Kogels, keerde hy om en om de Dooden, die daar verflagen waren, en vond eindelyk die hy zocht; welke noch leefde en adem haalde, maar zwaarlyk door een kogel gequetst, en in de Myn van 't Boskruit geschonden: na hy zyn Wapentuig uiggeschud had, schorste hy hem op zyn schouderen, en draagende zyn lieve Pand, begaf zich wederom ten spoedigste na zyn Volk; en alhoewel hy onderwege met een loode kogel geschooten wierd, heeft nochtans niet geruust, voor aler hy zynen Broeder buiten 't gevaar gebragt had. *Don Frederik*, zich verwondert hebbende over de vroom- en getrouwheid van deze Broederen, heeft zorge voor hun gedraagen, en laaten geneezen, zonder kosten daar aan te spaaren.

Geduurende dezen Storm, zyn door de Schalkwyker-poort gekomen 170 Sleden met allerhande Voorraad en Proviand, onder 't geleide van 300 Musquetiers, omtrent 70 Ruiters, en den Ritmeester *Gualther Enkhuyser*, van Delft.

De Spaansche zyn vry wat verflagen geweest over deze nederlaag; en beraadslaagden wat hen te doen stond. Veele van hunne Grootten waren van gevoelen, dat men met het Leger zoude opbreeken, en 't Beleg staaken, dat zeer moeijelyk en elendig was, om de bittere winter-koude, dat men naauwlyks in 't Veld konde duuren; ook om de dapperheid van de frydyaare Mannen en kloeke Soldaaten, die zy tegen hadden, die, onverwinnelyk van gemoed, en na eer trachtende, bewaarde en beschermde ongelooffelyk Stads Vesten. En zy gaven voor, dat dit zeer te verwonderen was, dat die van de Stad, met zo weinig Volk, zo een machtig Leger had kunnen tegen staan, daar men zo dikwerf de slag hervatten. Want daar waren 'er veele (die de meeste Stemmen waren) van die gedachten, dat de Stad onverwinnelyk was, zo lang aan de zuidzyde de Meer open waar voor de Schipvaart, in 't zenden van alle Provianden, als Koooren, Behoefstens, en Krygs-toerusting, alle 't welke het Beleg verhinderde en vertraagde; hier nevens, dat de ongemakken van den Winter, de koude nachten en strenge lucht, in welke de Soldaaten in hun winter-leger in Hutjes, onder den blaauwen Hemel de wacht houdende, op schildwacht moeten staan, en verkleumen van stil te staan, en eindelyk bezwyken. Hier op hebben zy meest alle met volle keelen gekonsenteeert, en hunne stemmen daar by gegeven. Maar *Don Frederik* was zo niet gezint; die zich daar tegen met ge-

weld gezet heeft, ongeacht hunner aller advyzen, verklaarende dat hy heele andere last van zynen Vader, den *Hertog van Alva*, had: met eenen te kennen gevende, dat dit geen eere voor de Spaansche Natie zoude wezen, die door glorie van macht en dapperheid d'aardbodem vervult hadde. Zeide ook hier by, dat het ook niet zonder perykel zoude wezen, of andere Steden, ook die afgevallen waren, dat exempel ligt zouden volgen, en tot meerder stoutigheid hier na maals uitbarsten.

De *Hertog* ondertuffchen wel onderricht zynde van de intentie en meening van zyn Volk en Soldaaten, heeft terstond Brieven gedepecheert door *Don Bernardin de Mendoza*, aan zynen Zoon *Don Frederik*, by dewelke hy hem in ernst vermaande, dat hy de Stad niet zoude verlaaten, voor hy die met geweld zoude hebben ingenomen; en verder hem dreigende, zo hy anders dede, dat hy hem dan niet meer voor zynen Zoon zoude erkennen. En zo ondertuffchen zyn Zoon *Frederik* iets mogte overkomen, (dat God verhoede) hy in zo een geval zelve zoude komen in Perzoon, en dat hy in 't Beleg zou volharden, ter tyd toe, dat hy de Stad onder zyn geweld zou gebragt hebben. Met toezegging en belofte, dat hy nieuw Volk tot hulpe zoude zenden en Spaansch Garnisoen. Derhalven zo is 'er by de geheele Krygsraad eindelyk met volle en eenpaarige stemmen geresolveert en beslooten, dat men in dit Beleg zoude volharden, en niet ontzien noch armoede, noch gevaar, noch 's Legers ongemak, als mede de moeijelykheid van koude, sneeuw, hagel en onweder, ja alle tegenspoed en onheilen zouden verdraagen, op hoope van eer en dank te behaalen by hunnen Koningk.

Als nu *Don Frederik* dus zyn Volk moed in 't lyf gesproken, en door hoope van eer in te leggen, opgewekt had, zo heeft hy zynen Vader, *Duc d'Alva*, verwittigt van de mannyke resolutie der Soldaaten, die zy genomen hadden over de staat van den Oorlog, en Belegering der Stad. En heeft ook aanstonds, zonder eenige uitstel, *Don Bernardin*, een Man daar hy op kon vertrouwen, na Spanje gezonden, dat hy *Philippus*, Koningk van Spanje, de staat van de Nederlandsche Oorlog zoude boodschappen: die, na 6 wecken, te post weerom gekomen is, medebrengende een groote zomma Geld, en boodschapte, dat 'er 25 Vendelen Spanjaarden in de Nederlanden tot assistentie zoude komen, dewelke de *Viceroy van Kastilien*, dier tyd Gouverneur van Milanen, door last van den Koningk, zoude zenden.

Don Bernardin na Spanje gezonden.

On-

Ondertuffchen van doe af had hy al in de zin, en dat beft geraden dacht, de toefland van den Oorlog en manier van Belegering te veranderen, nadien op die manier van oorlogen geen kans noch geen hoope was om de Stad te vermeesteren. Derhalven had hy wat anders in de zin, namentlyk, dat hy door gebrek van Proviand, hun, uitgeput zynde, zoude brengen tot de uitterfte benaauwtheid, en eindelyk onder zyn geweld, de noodwendigheid daar toe dwingende. Tot dien einde heeft hy alle zyn raadflagen en poogen daar na gewent, dat hy de Haarlemmer Meer zoude fluiten, en alle toegangen beneemen, zich verzekerede, dat dan de Stad van zelve in zyne macht zoude komen. Des niet tegenftaande heeft *Don Frederik* niet nagelaaten de Stads Veften te beflringen, dat, zo die aan eenige kant vervallen was, dat de Soldaaten daar op geweld zouden doen. Maar deze florm meermaalen hervat zynde zonder geluk, heeft de gemoederen der Burgers minder verflagen, en 't donderen van 't Gefchut konde weinig voordeel doen tegen de onvertzaagden.

Ondertuffchen nam de floutheid der Ingezetenen dagelyks toe. Hier uit zyn ontfiaan verfeidene Uitvallen op 's Vyands Leger, of opentlyk voor de vuift, of by laagten te leggen zo dag als nacht. De Soldaaten nu gewoon zynde uitvallen te doen, haakende na den Buit, leefden op den Roof, nimmer rufende, nu buiten de Zyl, dan buiten de Schalkwyker-Poort, en te met buiten de Spaarwouder-Poort, met een flille trom uitgegaan zynde, hunnen Vyand buiten de Wal verflagen en verjaagt hebbende, met vuur en zwaard, zonder weerfland doordringende, hebben niet alleen gemeene Soldaaten, maar ook Voortreffelyke, zo Officieren als Vendrigs, gevangen weg gefleept: hier en boven, met Buit en Wapenen, Degens, Pantliers, en allerhande Krygs-toerufing geladen zynde, bragten met hun de Victorie; waar door de gemoederen der Vyanden zeer verbittert wierden, en ontfteken tot luft na wraak. Daar ontbraken ook gene die de Stads Soldaaten opwekten tot mannylike courage en dapperheid, voornamentlyk de *Heer van St. Aldegonde*; die in het begin van het jaar, zynde den eerfle January, als hy zich nu een geruime tyd te Haarlem onthouden had, in 't aanzien van den Vyand, die 't vergeefs trachte te verhinderen, geconvojeert met een uitgelezen troep Walfche Soldaaten, vertrokken is na Leyden. Even op dezen dag, dat by eenige verfoeijelyk en veyloekt fcheen te wezen, is 'er voor de Gereformeerde een Predikatie in de Grootte Kerk gedaan.

Het uitvallen van die van de Stad.

daan. Zo dat die van de Stad, voornamentlyk de Soldaaten, die 'er in garnisoen lagen, alles onteffens schein te wezen, zo 't geheiligde als ongeheiligde. Op welke tyd ook die van de Burgery van de Wachten verschoont zyn; die van de eerste tyd van 't Beleg af de wacht geduurig gehouden hadden, met een merkelyk betoog van forgeloosheid. Waar door den Vyand, ontstelt zynde, wederom op nieuw met vuur en vlam dreigde. Dus is des Spanjaards wreedheid wederom verbittert en ontsteken, dat zy de eene tyd looze alarm maakten, de Stad met grof Geschut fel beschooten, en die van binnen door hunne kogels schrik zогten aan te jaagen: op een andere tyd de Trompetten bliezen, de Trommels roerden, en in slag-ordre in de Wapenen stonden, even of zy zo aanstonds met hunne Vyanden aan de slag zouden gaan. Ook zomwylen, even of zy met groot geweld voor hadden Stads Vesten in te neemen.

Maar doe hebben de Spaansche wel de meeste kans gehad, als zy een aanval onvoorziens op 't Bolwerk deden, met vliegende Vendels Stads Vesten beklommen, en zy niemand gewaar wierden die op schildwacht stonden of de wacht hielden. Waar door den Vyand niet alleen zichzelf de overwinning beloofde, maar al Victorie! Victorie! zong. Maar de onze, zo haast als zy gewaar wierden het desly van den Vyand, als de Soldaaten, die op schildwacht stonden, uitgevallen zyn, zyn zy terstond verslagen en verstroot, dat zy naauwlyks wisten waar zy hun bergen zouden: dat de Spaansche deerlyk gespeeten heeft. Daar en tegen kreegen onze Soldaaten meer courage, en wierden moediger, als 't geluk hun diende, dat zy dagelyks versche toevoer hadden van alle het geene dat zy benodigt waren, eerst met Sleden, daar na, als 't ys uit het water was, met Schepen, overvloed van Proviant, Vivres, Kooren, en wat dies meer is, verder alle Amonutie van Oorlog, Geschut, Kogels en Boskruit, in grooten overvloed. Hier benevens altyd versch Volk, nieuwe Vendels Soldaaten met hunne Officiers, die de *Prins van Oranje, Vader des Vaderlands*, geduurig ons toezond, des noods zynde, alle kloeke en dappere Krygsmannen.

Van den
3, 5, 9 en
10den Ja-
nuary.

Nauwlyks passeerden 'er een week, of daar is ter assistentie nieuw Krygsvolk in de Stad gekomen, als onze Journaalen melden; gelyk den 5den van January is binnen gekomen een Vendel Soldaaten, onder Kapitein *Mandarys*. Wederom korts daar na noch een Vendel Waalen van 112 koppen, waar over kommandeerde eenen *Gaspar*, die,

die, vluchtig zynde voor de *Hertog van Alva*, aan de zyde der *Prins* overgekomen was. Als mede den 10den van January, zyn 'er van de *Baron van Batenburg* (die te Saffem zyn Leger had) ter hulpe toegezonden eenige Krygsvolkeren, bestaande in Engelsche, Schotten, Hoogduitschers en Waalen; doch ongelukkig, alzo dezelve door de duisterheid der nacht zyn verdwaalt, eenige in de Duinen, andere quamen te Amsterdam, en noch andere aan het Leger van den Vyand. Als die van binnen zulks vernomen hadden, hebben zy terstond eene Toorts voor een Baake doen ophangen, en aan de naaste Poort een Klok doen luiden; waar door 'er noch veele behouden binnen Stads Vesten zyn gekomen. Den 11den van January is 'er noch een Vendel gezonden, onder Kapitein *Caspar*.

Omtrent deze tyd zyn onze Soldaaten op den 14den van January uitgevallen buiten de Schalkwyker-Poort, tegen de Duitschers, die in Ruftenburg hun leger hadden; alwaar zy die meest geslagen hebben, mede neemende een Vendel en twee Trommels. Deze dagelyksche schermutsingen en uitvallen bragten mede veele nederlaagen en verlies van 's Vyands Volk. Eenige weinige van de Gevangenen ontquamen de Galg, maar wierden meest alle opgehangen. Den 15den van January zyn 'er weder 600 Soldaaten toegezonden; maar deze, als zy onverhoeds aan 's Vyands Leger quamen, zyn alle verjaagt en verstrooit, elk zyns weegs. En hoe 'er dagelyks meer zwaarigheid en nederlaagen gebeurden, zo veel te meer de Spaansche devoir deden om het uitterste gevaar te bestaan, of door openbaar geweld, of door bedrog, of door Mynen onder de aarde: in welke die van de Stad hun alzo te keer gingen, dat zy dikwerf voor den Vyand gereed en vaardig waren, als zy 't vuur daar in staken, waar door zy een verschrikkelyk spektakel maakten, als armen en beenen in de lucht vloogen. Maar als de wederparty bemerkte, dat zy niet veel voordeel deden door de Dwarswerken, hebbenze eindelyk dit werk gestaakt; hun Raadsman was eenen *Bartholomeus Campocasse*, die raadzaam vond, dat men regelregt na de Wal zoude peuren; derhalven hebben de Pioniers hunne Galleryen met Balken aan makanderen gehegt, hier over bragten zy Zakken, met Zand gevuld, op die hoogte, dat zy 'er veilig onder konden gaan, als onder eene zolder. Als zy nu de Stad door 't graaven genaakten, hebben zy de Gallery in tweeën gesplitst, op dat zy met meerder geweld tegen 't Bolwerk zoude aankomen en benaauwen, in 't planten van dubbeld

Ge-

Gefchut. Alzo waren de werken en praktyken van de Krygslieden dag aan dag heviger en vinniger. En de zaak is zo verre gekomen, dat zy niet alleen met Roers en Musquetten van verre, maar met Spiefen en Degens onder malkanderen vochten, om een tredje lands te veroveren.

Die van de Stad, als zy bemerkten, dat het voornaamste Bolwerk in gevaar stond, en dat het zelve niet konde gefalveert worden, zyn te rade geworden, te rugge binnen de Vesten een halve Maan van allerhande Matriaaln te leggen, van 't westen omtrent de Krayenhorster-gragt, na 't oosten tot de St. Jans-poort toe, daar in gefloten hebbende de oude Stads Vesten, met het werk te besluiten in de rondte ten halven aan wederzyden. Hier en boven hebben zy van onder de Kruis-poort opgehaalt een zwaar Werk om hoog, als een Tooren te zamen gebragt, met Horden, Aarde en Vuilnis, met Balken verspart en gehegt, na 't fatzoen van een Horde. Hier mede waren zy alle te zamen bezig, zo menig als 'er was, zonder onderscheid van man of vrouw, oud of jong, ook van wat qualiteit zy mogten wezen, ryk of arm, als wel weetende hoe veel daar aan gelegen waar, om het begonnen Werk te voltrekken. Daarom wierd 'er niemand verschoont, Kinderen, Meisjes, Jongens, Ouden, Burgers, Soldaaten, Oversten, Magistraatsperzoonen, ja Burgemeesters waren niet vry voor die tyd. Als nu deze Schans sterk genoeg scheen te wezen, zo hebben de onze het Fort verlaaten; de Spaansche ingenomen, en eindelyk de Victorie behouden. Daar na, als nu de weg gebaant was om verder te gaan, zo staken zy terstond de schop in de aarde, en zogten na de Fondamenten van de Kruis-poort. Die van de Stad daar over niet weinig verslagen zynde, waren t'einde raad, dewyl zy de Pioniers noch van achteren, noch van ter zyde konden beletten, begeerden ook niet dat de Stads Vesten, door ondergraaven, zouden verzwakt worden: zo hebben zy door eene nieuwe vond bedacht, dat zy de Loopgraaven en Mynen zouden laten instorten door zwaar Gewicht van Lood, Steen en Keijen, om alzo de Pioniers te verdolgen en onder de aarde te bedelven. Deze stand in die tyd was dangereus en gevaarlyk voor onze Stad, waarom ook de Krygsoverste en Magistraaten goedgevonden hebben, de *Prins van Oranje* hier van te verwittigen: hebben derhalven de Heer *Adriaan van Berkenro*, dier tyd Schepen, daar toe gelast zynde, na den *Prins* gezonden; die, uit de Schalkwyker-poort getrokken zyn-

de,

Brieyen
aan de
Prins.

de, onder 't geleide van 600 Musquettiers en eenige Ruitery, den Vyand onderweg ontmoet hebben; welke meerder in getal, met groote hevigheid op die van de Stad aanvielen: doch niet tegenstaande, zo hebben zy zich gered en genoegzaam gefalveert, zo door bequaamheid van de plaats, als dapperheid der Soldaaten; die 'er omtrent 200 van den Vyand verslagen hebben, met weinig verlies van die der Stad.

Niet lang hier na, 's morgens voor den dageraat, hebben de Hoogduitschers eene uitval gedaan, 600 in getal, met dat voorneemen, dat zy op 't Leger van de Spaansche onvoorziens dachten aan te vallen, en 't gebruik van hun Geschut te beneemen, en zo mogelyk waar te vernagelen. Aan de andere zyde, buiten de St. Catharina-poort, waren de Waalen ook op de been; die van de aanslag mede wisten, en waren daar bezig om de Spaansche van achteren op het lyf te vallen; maar alzo 'er een donkere mist en nevel was, die hun 't gezicht benam, en zy niet van hen konden zien, zynze te rugge gekeert, na binnen gekomen, en hebben een verlooren tocht gedaan.

Aan de andere zyde, den Vyand ruste ook niet, maar bezig zynde met een nieuwe vond, waren daar op uit, dat die van de Stad 't geweld van 't grof Geschut te beter zoude gewaar worden, wierpen zy op 't Bolwerk een Kat, dat van de onze verlaaten was, een breed Plein, daar onder brengende Zakken met Aard, waar op zy, als op een hoog Toneel, gestelt hebben maar een stuk Geschut, waar mede zy niet alleen het naaste Bolwerk zoude verzwakken, maar alle aankomst beneemen, Huizen en Kerken schenden, als of ze van de Blixem geslagen waren. De Tooren van *St. Jans Kerk* was reeds zo doorboord, dat dezelve dreigde te vallen. Die van de Stad, hier voor bevreesd zynde, hebben dezelve afgebroken. Hier en boven wierd het Nieuwe Werk ook zeer hard aangetast en verschrikkelyk bestormt; ook hadden zy voor, Mynen onder de aarde te leiden en 'ondergraven, en zo de nood zulks mogt vereischen, om door Boskruit 't geheele Nieuw Werk te doen springen. Als de zaak dus stond, zyn 'er wederom binnen gekomen een meenigte van Sleden, tot 80 stuks toe, tot trooff van Burgers en Soldaaten, geladen met allerhande Proviand en voorraad van Boskruit en Amonutie, benevens 400 oude en kloeke Soldaaten, zo Engelsche, Schotten, als Waalen, onder 't geleide van *Seminado, Balfour* en *Margottin*, die Kapitein van de *Guarde* was; waar door de harten der Burgers en

Ingezetenen vry wat verquikt zyn. Op deze tyd is *St. Gangolfs* Kerk tot een Stal geordonneert, om Paarden te stallen.

Nu waren de geruchten al gekomen tot de nabuurige en vereenigde Steden, wat die van Haarlem alrede uitgestaan en geleden hadden. Derhalven die van Delft, Leyden, en Gouda, hebben uit mededogen, door Brieven laten weeten, dat zy ten hoogsten bedroeft en aangedaan waren, met de droevige stand van hunne Vrienden en Bontgenooten, en zy uit grond hunnes harten beducht waren, hoe het noch met hen zoude afloopen; dat zy derhalven in deze gelegenheid zich zelven quamen presentereen, dat zy overbodig waren om tot hunne last te nemen, en te alimenteeren de onweerbaare, als Kinderen, en stokoude Lieden, zo Mannen als Vrouwen, belovende, dat zy hun wilden houden en onderhouden. Maar die van Haarlem, zich verwonderende over deze hunne zo vriendelyke presentatie en toegenegentheid, en zonderlinge hartstocht tegens hunne Ingezetenen en onvermogen, schaamrood zynde, hebben zulks gewecigert en beleefdelyk afgeslagen; of om datze noch eenige hulp en bystand konde doen; of dat het al te hard scheen te wezen, dat zy hunne oude Vaders en Grootvaders, en verlaatene Grootmoeders en Weeskinderen zoude verlaten; dat zy liever hadden een Wet te stellen op 't Kooren, tot spaarzaamheid, ('t welk ook geschied is) en hunne nooddrift wat t'onthouden, dan te leven van de milde hand hunner nabuurige Bondgenooten. Niet lang daarna heeft de Magistraat een Kooren-wet ingestelt, mids de prys van 't Vlees stellende in alle redelykheid. En om dat de Burgers niet geheel de moed zouden verlooren geven, zo zyn 'er noch andere 700 Soldaaten t'scheep gekomen, onder 't geleide van *Christoffel Gunter*: en daar na noch twee Engelsche en drie Fransche Vendels; die niet lang daar na wederom vertrokken zyn, welks hulp men niet van doen had, alzo 'er Soldaaten genoeg binnen waren, maar de Vivres en Lyfbehoefte schaars.

Aan de zyde der Vyand was geen gebrek, gedurende tot hier toe het Beleg, om dat de Koorenschuur en Amonutiehuis zo naby was. Ook waren in 's Vyands Leger aangekomen de beloofde Troepen van Soldaaten, in 't begin van Maart, eerst 10 Schepen met versch Volk, en daar na noch andere meer, die Spaansche Soldaaten in meenigte geladen hadden; waar over het geheele Leger hun welkom heete, en hoopte nu de Stad wel haast te veroveren. En niet lang

lang daar na, de Spaansche nu machtiger en moediger zynde, maakten wederom stoutmoedig alarm en gebaar om te stormen; de slag-ordre omtrent het Sicken gemaakt hebbende, stelden ze hun in postuur om te vegten: daar stonden gereed 24 Vendels, die, zo het schein, de Stad zouden bestormen, en 't Bolwerk van de Stad met Boskruit doen springen; dat ook geschied is, byna zonder eenige schade of verlies van Volk, uitgenomen een Trommelslager, die als met de Blixem geslagen was. Maar als 't grof Geschut en alle Krygs-gereedschap, als mede het graaven onder de aarde in de Mynen, weinig voordeel deden, zynze te rade geworden, om de Meer te bemachtigen. Tot dit deslyn is gecommitteert de *Graaf van Bossu*: en voor eerst hebben die van Amsterdam vooruit gezonden een kleine Galei, nevens 5 andere Schepen, door een Sluis aan 't Spaaren; daar hebben zy gepoogt de laage Weg, die moerasig was, omtrent Pennings-Veer, door te graaven, om alzo aan de Meer te komen: maar een Galei, mitsgaders eenige Schepen van Haarlem, hebbenze in hun vaarwater geweest. Niet lang daar na wederom gekomen zynde, beter gemonteert, en de aanflag hervat hebbende, peurden zy na de Meer; maar zyn door een Galei en eenige Ponten verjaagt en verstrooit; daar zy een Damlooper moesten achter laten; in welke het vuur gestoken werd; de Soldaaten, die 'er op waren, zyn meest gebleven, en de rest aan de moerasse van de Fuik opgehangen.

De Graaf van Bossu op de Meer gezonden.

Als alle deze aanslagen niet wel gelukten, die zy dikwerf ondernomen hadden, heeft den Vyand een ander middel en praktyk bedacht: want als *Maximiliaan, Graaf van Bossu*, een Vaart gegraven had by het Heilige Land, zo hebben eenige bezylde Schepen hun kours genomen dicht aan de Meer; deze, als zy aldaar gekomen waren, hebben die van Haarlem in hun vaarwater geweest, dewelke niet te wel op hun hoede zynde, en op ordre van de Vloot van Schepen geen acht sloegen, zyn geraakt onder de handen van de Vyanden, die een groote Galei, wel van 80 Voeten, daar 3 a 4 Schepen omtrent lagen, eindelyk hebben genomen. Alwaar *Gerard de Jong*, Admiraal van de groote Galei, zwaarlyk gequetst zynde, met een Jacht ontkomen is. Maar als daar omtrent quam, doch wat te laat, *Jacob Anthonisz.*, die de rest van de Vloot met zich bragt, heeft hy die van Amsterdam op de vlucht gejaagt, en doen spatten, de Galei wederom veroyert, en 't Veerschip stormenderhand overwonnen;

alwaar zy alle de Bootsgezellen en Soldaaten hebben doodgeslagen, behalven eenige weinige, namentlyk, eenen *Roscoti*, een Leuvens Edelman, en noch twee anderen, die zy gevangen namen. Alzo is op de Meer wederom de weg geopent, en overvloed van Proviant en Amonutie van Oorlog in de Stad gekomen, eerst met Sleden, en naderhand met Schepen, alles vol op. Zo dikwyls als die van Amsterdam zulks wilde verhinderen, zynze qualyk onthaalt. En deze weg is gereeder voor die van de Stad geweest, als te land, om de meenigte van Schansen onderweg.

Ondertusschen de *Hertog van Alva*, door dien de zaak van de Meer nadeelig ware afgeloopen, was half desperaat, zeer begaan en bekommert, ja byna van alle hoop van de Stad met geweld te veroveren, verstekten; en wierd gewaar, dat 'er nochmaals Krygsvolk gebrek was, nadien zy alle de wegen en passien, zo te water als te land, niet konden bewaaren en bezetten. Derhalven zo heeft hy aan zyn Zoon *Don Frederik* het Regiment van *Polwylers* gezonden, nevens noch andere Vendels, ter hulpe. Daar en boven aan *Mandragon* gelast, dat hy ook 4 Vendelen Soldaaten derwaards zoude zenden.

Die van Haarlem bezweken ook niet, wezende niet minder van courage, als die van den Vyand in het Leger, alzo zy dagelyks uitvallen op hen deden; ja zodanig, dat zy zomwylen op 5 a 6 plaatsen te gelyk schermutfeerden, en looze alarm maakten, met een bloedige sryd. De Hoogduitschers, die in 't Bosch lagen, (dat zy byna door de harde koude verbrand en geconsumeert hadden) wierden 't meeste bestookt en geplaagt, alzo zy minder in getal waren, en die hun Legerplaats 't verste van de Spaansche hadden. Onder andere uitvallen van de onze, is die meest gedenkwaardig geweest, in dewelke die van de Stad, zo Burgers als Soldaaten, om den Vyand te bespringen, wel over de 1000 Mannen uitgevallen zyn, tegen 't grof Geschut aan, onvertzaagt; dat hun ontweldigt hebbende, zyn die van het Leger op de vlucht gedreven, en de Schans geslegt; hebbende wel 300 Soldaaten-Hutten in de brand gestoken. Daar wierden 'er wel 800 dien dag van den Vyand verslagen; waar tegen die van binnen maar 4 van hun Volk verlooren hebben, onder welke eenen *Derdindeus*, Nederlander, dat een dapper Kapitein en Overste geweest is. Dit is een uitmuntende Victorie geweest, daar zy een voortreffelyke Buit veroverden, als 't ligte Geschut, kopere

Draa-

Uitval
van de
onze op
den zotte
Maart.

Draaken, een groote quantiteit Boskruit, en 9 Vendels; hier en boven Wapentuigen, Krygskafakken, 30 Paarden, en eene meenigte van Beeften; hier nevens eene ryke Buit van Vergulde en Zilveren Schaalen, Ringen, Kroezen, en wat dies meer is. Maar die van de Stad hebben deze onwaardig genomen en misbruikt, dewylze nu trotfcher en moediger zynde, nadien ('t is byna ongelooffelyk) de Burgers zo belegert en benaauwd wezende, 's Vyands Gefchut gehaalt hadden, hebben boven op Stads Veften aarde gebragt, na 't farzoen van een Graf, en daar de Vendels op geplant, die ze den Vyand hadden ontnomen; trotfcerende de geene, die de Stad belegert hadde, met een spytig verwyrt, dat de Stad Haarlem een graf zoude wezen voor de Spaansche Natie.

Onder deze wederzydſche ſtryd, heeft de dapperheid van de Overſte *Curey* boven anderen uitgeſtoken; dezelve was van afkomst een Fransman, van zeer goeden aart, een zagzinnig Man, maar ontſtoken door de wraakgierigheid over de Spaansche tyranny, heeft de Kryg gevolgt, heel contrarie zyn naturel. Deze, als hy zyn Volk aan den Vyand bragt, had voor een manier, zonder andere Wapenen, (uitgezondert zyn Helmet) een Slagzwaard te voeren, waar mede hy wyd en zyd verſchrikkelyk ging weiden, en eene groote neêrlaag onder de Vyanden maakten. 't Huis gekomen zynde, uit de bloedige ſlag, nu wat bedaart en gefilt zynde van de furie, is terſtond op 't bedde gevallen, en ziek van hartzeer; als hy eenige dagen te bed gelegen had, zegt men, dat hy zich beklaagt had over de deerlyke toefland van 't menſchdom, als hy by zichzelve overdacht, het elendig bloedvergieten van 's menſchen geſlacht.

De dapperheid van *Curey*.

Hier op is gevolgt, dat de *Graaf van Boſſu*, in de maand Maart, als gezegt is, na dat hy den Dyk omtrent 't Huis ter Hart doorgeſtoken had, 33 Schepen en 7 Galeijen op de Meer gebragt heeft; en als hy een Fort had beginnen op te werpen by de moeraſſige plaats van de Fuik, om daar hun wyk te houden: zo heeft *Pieter Dirksz. Haſſelaar*, 18 jaaren oud, (een Zoon van de Broeder van *Kenau*) met een ouder Broeder, *Nicolaas Haſſelaar*, en meer andere gequalificeerde en dappere Burgers gepoogt, en daar mede doende geweest, om den Vyand met een Galci te gemoet te trekken, en met geweld de plaats van de Fuik weer in te neemen. Maar als zy bevonden, dat het Fort al begonnen was en byna in defenſie, ook verhindert te rugge te wyken, daar de Schepen van den Vyand van achteren volgden,

den, zo zynze gedwongen 't zeil te wenden, en hun koers na de Kaag te neemen, alwaar 's Prinſen Schepen ren anker lagen.

Hier en boven had den Vyand noch andere Forten en Reduiten; alzo dat zy nu hunne Schildwachten hadden in alle Velden, daar omtrent gelegen, daar 't water om liep; zo dat 'er niemand konde voorby paſſeeren, dan met gevaar van zyn leven. Des niet tegenſtaande, onder de beſcherminge van hunne Schanſſen en Forten, hebben ze evenwel noch hunne Koeijen in de weiden gehouden, zo buiten de Spaarwouder-, Zyl-, als Schalkwyker-Poort, byna tot het einde van 't Beleg, ja tot de hongersnood begon. En als de Spaanſche, haakende na Buit, de Beefſten uit de weiden wilden haalen van byna onder de Stad, hebben ze dat niet kunnen doen zonder bloedſtorting, nadien zy dikwerf meer Menſchen lieten, dan zy Beefſten weg haalden. En als de Vyanden twee Bruggen over het Spaaren geſlagen hadden, de eene na Spaarendam, en de andere omtrent het Boſch, op dat hier door de pas benomen zynde, hun open zoude hebben na de Meer. Hier tegen maakten die van de Stad, den 11 den van April, een vierde Galei en 12 andere Schepen gerceed; de Overſten van deze Schepen waren de Heeren *Binkhorſt* en *Mauteginald*. Maar als zy door tegenwind, en door de zwaarte der Galei belet zynde, die om de engte van 't water niet konde wenden of keeren, of ook niet laveeren; want het was een gedekte Galei, die zeer zwaar en groot was, 108 voeten lang, is dezelve eindelyk aan de grond geraakt. Hierom (de nood hen daar toe dringende) hebben zy hunne Schepen verlaaten, en de Soldaaten en Bootsvolk namen de vlucht na Stads Veſten. Als deze in dit gevaar geraakt waren, is hun dit geluk toegefallen, dat de Macht van den Vyand geſluit is, door de hulpe van 200 Soldaaten, die hen in 't gemoet uitgevallen waren, zo dat zy uit de handen der Vyand verloſt zyn geworden, en meeft geſalveert, behouden t'huis gekomen zyn.

Het ſcheen dat het nu wilde benaauwt worden, en alles de kreeftegang ging, alzo zy nu ook de honger meer, dan den Vyand begonnen te vreezen. Na dat de Meer geſloten was, is 'er groote dierte en ſchaarſheid van Vivres geweest. Hier door heeft de nood geleert (die vernuftig is tot alle practyken te bedenken) een nieuwe vond, waar by zy de Duiven tot Boden zouden maaken; van alle oudheid gepraktizeert door *D. Brutus*, in 't beleg van Mutina; en dit met die voorraad, dat zy hunne Boden zouden verſchoonen van

weer-

Neder-
laag van
de onze
op de
Meer.

weerom te komen. Maar, nadien het zomtyds gebeurden, dat de Duiven, vliegende in de lucht, door een kogel gefchooten, op de aarde neêr vielen, zo heeft het de *Prins* nadenken gegeven, hoe zorgelyk het was, de geheimen van 't Land, en zaaken van de grootste importantie, een Vogel, die in de lucht konde gefchoten worden, en neêrvallen, te vertrouwen: alzo dat hy zeer bekommert was over getrouwe Boden.

Als *Hasselaar* juist op die tyd te Leyden was, zeer begeerig na zyne woning, en Bloedvrienden, die te Haarlem woonden, en hy geen raad wift om teer-geld, verlaaten van de hulp eenes Leeraars; die zyne Moeder veel goeds gedaan, en dikwerf in haar huis gelogeert en getrakteert had. Wat gaat hy doen? Hy heeft aan de Ge-deputeerde van de *Prins* zyne dienst geprefenteert, met styye kaaken en een onverzaagd wezen, en verklaarde, niet vreemd te zyn van zo eene Brief te draagen. Maar dewyl dat zulks zeer gevaarlyk en dangereus was, dat hy misschien in handen van den Vyand mogt geraaken, (dat God wil verhoeden) wierd hem belast, dat hy de mede-neemende Brieven, in een blikke Doosje gesloten, in de Moeras zoude verstecken, en daar na zichzelve om hals brengen, voor dat den Vyand door pynigingen zoude uitparssen, waar hy de Brieven geborgen had. Alhoewel deze zaak zeer dangereus waar om aan te gaan, en ook de allerdapperste Man zoude doen vertzaagen, heeft hy, niet tegenstaande zo eene harde conditie, dezelve evenwelaangenomen, en zich reisvaardig gemaakt; en hy is ten deele over land, ten deele zwemmende door 't water, door de Wachten der Vyanden, gelukkig, onder Gods geleide, ontkomen, en heeft de Boodschap, hem aanbevoolen, uitgevoerd. De Brieven waren omtrent van dezen inhoud:

WILLEM, Prince van Orangien, Grave van Nassou, Heer en Baron van Breda, Diest, &c.

Edele en Erentveste.

Als onse Soldaeten, die te Buren in guarnisoen lagen, ontmoeten een Bode, komende uyt 's Vyands Leger met Brieven gelaen, uyt-geschudt en berooft hadden, docht my te pynewaert te wesen, copie van de Brieven aen Tseracs te senden, met dese last, dat hy deselve met U. E. wilde communicceeren, dat gy daer uyt sou mogen verstaen, wat d'aen-
ster

slagen en desseyn van de Vyant zyn, en hoe veel sy houden van uwe heroïque vromigheyt, soo dat ik niet en twyffel, of dat alle die gene, die met u in den oorloge dienen, sullen moediger en couragieuser zyn, so gy haer een hart in 't lyf spreekt. Ik vertrouwe, dat UE. hier in niet sult manqueren. Wy sullen ons uysterste devoir en naerstigheyt doen, so veel als in ons is, dat UE. eerlang overvloet van Proviande, Boskruyt, en ander behoeften sult hebben; also beminne en helpe my Godt, in wiens heylige beschuttinge ik u, en al het uwe, bevele. Gedateert te Delft, in den jare 1573.

En niet lang daar na zyn de Schepen van de Prins, regt over Schalkwyk, in 't gezicht gekomen: en als die van de Stad dezelve zeilende Schepen in 't oog kregen, zo zyn 'er wel 800 Soldaaten, nevens eenige Burgers, uitgevallen, op datze den Vyand van achteren zouden slaan, zo zy 's Prinzen Schepen van 't land wilden afhouden: maar, nadien den Vyand een Gragt uit het Spaaren geleit had tot de moerassige plaats aan de Fuik, en daar omtrent veel Volk had, hebben zy ligt kunnen afneemen, dat het ontzet van de Stad aan die zyde niet te zoeken was: nochtans, niet lang daar na, hun Macht wederom boven Heemstede byeen gebragt hebbende, hebben zy 2000 welgemonteerde Mannen op 't land gezet: maar 't is ongelukkig uitgevallen, nadien die van de Stad niet tydelyk uitgetrokken waren; derhalven vergeeffche moeite.

De moeijelykheid van dit ongeluk of misslag knaagden 't gemoed van de Overste *Balfour*, die nu al voorgenomen had, de schade door een betere tocht te repareeren en te boeten: en niet lang vertoeft hebbende, is hy de volgende nacht met zyn Volk, alle met witte Hemden boven hunne klederen, op een tocht getogen; de Schalkwyker-Poort uitbarstende, zynze aangevallen op Rustenburg, daar zy alles vermoorden wat 'er was; en daar latende eenig Volk in garnisoen, bragtenze binnen 4 Vendelen van den Vyand. De Spaansche waren des anderen daags zeer ieverig om Rustenburg weer te herwinnen; maar zyn met zwaar verlies van Volk afgeslagen. Na dat 'er twee dagen gepasseert waren, hebbenze die Sterkte nochmaals bestormt; doch weder vergeeffch.

Byna op die zelve tyd hebben die van de Stad een Loopgraafdoen springen ter grond toe, met Pulver, tot afbreuk der Spaansche: waar over zy zo verbittert wierden, datze 18 van de zwaarste stukken

ken Gefchut op die van de Stad teffens loften; doch met gering verlies van ons Volk, alzo 'er maar een a twee gebleven zyn. Maar daags daar aan is *Margottin*, Kapitein van 's *Prinses* Guardie, eenen Blixem in den Oorlog, tot groote droefheid van zyn Volk, in een slag gebleven.

Onder deze aanslag en fchermutfinge ter wederzyden, en andere benaauwtheden, zyn die van Haarlem gebragt tot gebrek van Geld: derhalven, alhoewel zy 't recht niet hadden om Geldmunt te slaan, hebben evenwel Penningen van Zilver geflagen boven de waarde; aan de eene zyde stond het Haarlems Wapen, en aan de andere, de oude Spreuk, *Vicit vim Virtus*.

Gebrek
van Geld
in April.

Ondertuffchen *Don Frederik* nu verwittigt zynde van 't Verbond, dat de Koningin van Engeland met den Koningk van Spanje gemaakt had, heeft hy in 't begin van de maand May 't zelve laten uitroepen door het geheele Leger; op dat hy daar door zyn Volk moed zoude geven, en die van de Stad een fchrik aanjaagen; ook om bekent te maaken, dat die van de Stad nu geen fecours te verwagten hadden. Echter die van de Stad gaven de moed niet verlooren: maar begonnen nader te denken op bequaame middelen, by welke zy de duurte van Eetbaare Waaren zoude verligten, voornamentlyk van 't Kooren; daar van zy ook onderzoek gedaan hebben, en by gefchifte bepaalt, als, voor ieder Man daags, hoofd voor hoofd, een pond Brood, de Vrouwen een half pond, de Kinderen ten hui-ze drie onffen, en de Jongens en Maagden een pond Garfte-brood. Men heeft ook de prys van 't Bier bepaalt op eene Gulden de Ton.

Gebrek
van Eet-
baare
Waaren.

Middelerwyle heeft het gebrek der noodige Behoefstens dagelyks toegenomen. En als de nood dagelyks grooter wierd, en voornamentlyk het Boskruit, zo gebruikte men de dienst van eenige Waaghalzen en onvertzaagde Lieden, die een kleine quantiteit van Kooren of Boskruit op hunne halzen namen, en maar een Linnen Kiel aan hadden, een Zak aan den hals hing, en twee Sinkroers aan een Riem, met een Polsstok op fchouder; en alzo raakten zy door fpringen en zwemmen over 't gebroken Land, midden door de Vyanden, hoe sterke wacht dat zy hielden; deze wiften zy of te myden, of zomtyds op het lyf te vallen en te vermoorden.

De Spaanfche waren op hunne beurt ook geduurig daar op uit om hunne Vyanden te verfehalken, met laagen te leggen en te verraffen; die zy kreegen, wierden aan een Galg opgehangen, zommige met

de strop om den hals, andere by de voeten, met het hoofd om laag, alzo zy ten exempel op eene verhevene plaats was opgericht; dat deerlyk om te zien was. 't Geen die van de Stad euvel neemende, ten deele verbittert door de geduurige zwaarigheden, ten andere door de ongerymtheit van zaaken, en van spyt en ongeduld ontstelt zynde, lieten zich voorstaan, dat deze tergingen hun niet stonden te lyden, zyn ontfteken tot een vervloekte weerwraak; en mede een Galg op Stads Veste oppereggt hebbende, neemen een schielijke loop, en rukken na de wal *Quiryndirksz.* en *Mr. Lambert Jacobsz.*, Oud-Burgemeesteren, die in den jaare 1570, alleen uit quaad vermoeden, in de Gevangenis gebracht waren, en hangenze beide aan die diefsche Galg op: daar en boven noch eenen *Adriaan van Groeneveen*, Burger van Haarlem, gevangen in een slag, om dat hy aan de Spaansche zyde overgelopen was: 't was vergeeffsch, dat 'er voornaame Burgeren, Raaden, ja een Burgemeester, die zich daar tegen wilden zetten, hun in hunne drift konden weerhouden; alles was voor een doof mans deur geklopt, alzo dat zy noch de gerechtigheid, noch de billikheid plaats gaven, en datze noch de redelykheid, noch op de menschelyke mededogentheid acht namen, ja nergens op pasten. Des niet tegenstaande gaan zy met hun werk voort, om tyranny te plegen: benevens deze, hebben zy noch 4 Soldaaten, een Priester, en een aankomend Jongkman t'zamen opgehangen. En, dat noch 't allermeest te beklagen is, daar omtrent was de Huisvrouw en Dochter van *Quiryndirksz.*, die een Geestelyke Maagd was; deze beide, zo Moeder als Dochter, zyn raazende en uitzinnig geworden, loopende over de straaten met 't hair om 't hoofd, kloppende op de borst met vuisten, en de oogen ten Hemel slaande, vervloekten zo afgryfselyke tyranny en wreedheid, en riepen tot God in den Hemel om wraak. Als deze Moeder en Dochter van lamenteeren en vloeken geen einde maakten, hebbenze haar beide met Steenen overvalen, en van boven neder in de Gragt gestooten en vermoord; terwyl de ongelukkige te vergeeffsch God en menschen om hulpe riepen; dat deerlyk om aan te horen en te zien was. Die dolligheid der Soldaaten is zo verre ontfteken, dat zy geheilige en ongeheiligde dinzen onverschillig aanranden, alles onder malkanderen, hol over bol: ze zyn ook zo verre gekomen, dat zy de Beelden en 't Heilige uit de Kerk namen en wierpen 't voor 't Kanon, om Stads Vesten te sterken. Dus tergden de Partyen malkander, en scholden malkanderen

van boven neder: nimmer waren zy geruft, de eene tyd daagden zy malkander uit om te vegten, de andere tyd waren zy bezig met praktyk en mineeren onder de aarde, en Loopgraaven in brand te steecken; en alzô trachten zy dagelyks wederzyds om malkanderen te ruineeren en te bederven.

Ondertusschen, dewyl den Vyand die van de Stad dagelyks groote moeite maakte, is 'er een zwaare stryd geweest om de Meer te vermeersteren. Want als de Spaansche dikwerf gepoogt hadden de Meer te sluiten, onder 't beleit van *Bossu*: alzo hebben onze Oversten niet onbestaan gelâaten dezelve Meer wederom te openen. Want van de eene zyde had *Sonoy* altyd zyn oogmerk om den Dyk door te steecken, en Schansen te leggen, op dat hy zich een weg mogt openen na de Meer: aan de andere zyde de *Baron van Batenburg*, die, na eenige schermsvinge, de zaak zo verre gebragt had, dat hy een Schans te Ouwkerk leide: maar die van Amsterdam, met 5 Galeijen en veele Schepen, waren daar alle tyd met geweld tegen; doch met vergeessche moeite. Ondertusschen wierd de benaauwtheid in de Stad van dag tot dag grooter, en dat noch meer is, daar was niet als alles gebrek van Mondkost, Boskruit en Geld. Waarom 'er Opzienders gestelt wierden over alle de Consumtie, die wetten maakten over de Eerbare Waren; en is besloten, dat mên 't Kooren voor de Soldaaten zoude houden, en voor de onweerbaare en gemeene Liedien Mout en Garst; die hun vertoonden met een blyd gelaat, maar benaauwt van harten.

Stryd om
de Meer
te ver-
meersteren.

Deze geruchten quamen in 's Vyands Leger; die de Belegerde bespotten en verweeten hun gebrek van alles, als dat zy noch Bier, noch Wyn hadden. Die van de Stad, vol van moed en courage, zonden een Ontbyt in 's Vyands Leger, buiten de Zyl-poort. Echter de Befoldinge der Soldaaten manqueeerde. Alzo is voor de tweede maal Zilveren Munt van 20 en 10 Stuivers geslagen, doch hooger als waardig waren.

Omtrent deze tyd wierden de Ingezetenen der Stad geteld, en men bevond dezelve in getal, zo Vrouwen, Kinderen, als Meisjes en Knegtjes 15865; frydyaare Mannen, die de Wapenen konden voeren, 1836; Franschen, Waalen, Engelschen, Schotten en Uitheemsche, 1215; Duitschers, Nederlanders, en Oosterfche, 1856; zynde te zamen 20772.

Als nu de Proviand, Vivres en Geld noch meer manqueeerde, zo

Oproet
van 't
Volk.

heeft het gespuis van Volk beginnen te muiten en moeite te maaken. Maar de Voorname van de Stad, die 't meeste gezach hadden, ryk in beloften, hebben hun de Brieven van de *Prins* voorgelezen; die niet als alles goeds melden: waar door zy wederom een weinig gepaait en gestilt wierden. En op dat zy 't te beter zouden aanneemen en gelooven, is de Magistraat hun tegemoet gekomen, en heeft den Burger belooft en toegestaan, dat zy zelve 6 *Tribunos* of Voorstanders van 't Volk zoude verkiezen, die men toelaaten zoude tot de geheime Raad der Gemeente, en van Brieven of Missiven: en op dat zy de gemoderen der Burgers noch meer zouden ter neder zetten, hebbenze gezegt en bekent gemaakt, dat in 't Leger van den Vyand groote schaarsheid was, dikwyls ook groot gebrek hadden, vermids zy alle Proviande van Utrecht moesten haalen, en dit met groote moeite en gevaar, om de Dyken, die bezet waren, en de omwegen; ja dat de Soetelaars niet veilig genoeg waren voor de Vrybuiters; * behalven de onstuimigheid van 't weder, de koude van den Winter, besmettelijke ziekte, en andere quaalen meer; hier en boven de dagelyksche uitvallen van die van de Stad, die ook zwaar vallen voor die in 't Leger zyn.

On-

* *P. C. Hoofd*, in zyne *Nederlandsche Historien*, tekent aan, ten tyde dezer Belegging, de volgende Heldendaad van eenen Vrybuiters 't *Hoen*; hy zegt: Ter dezertyd hield zich op het Y een Vrybuiters der *Geuzen*, geheeren 't *Hoen*, die schalk in 't overleggen, stout in 't uitvoeren, met onvoorziene aanslagen de wateren onveilig maakte. *Deez'*, verspiet hebbende hoe een bende *Speeruiters* van *Amsterdam* na *Haarlem* trok, liet zich voorstaan darze zyne waren, indien hy hen, op een rak dyks, daar ter zyde geen nitvlucht was, betrappen konde. Twee *Koeljachten* had hy by zich, en boven achtien mannen niet: en wilde het echter wagen, met dus een vuistvol Volks. Ziende hen ter gewenschte plaatze; spreiden zy zich, en komen, ten deele van vooren, ten deele van achteren opklimmen. 't Weeke weder had ook den dyk geweekt; en de paarden het noch quaad genoeg, zonder andere belemmering; also zy dikwyls doos de korst heen stapten, en ten buik roe in de modderschooten. Vermaadende nochtans de weinigte die hun 't hoofd bood, vorderden zy hunnen weg: maar konden geen vaart maaken. Toen leggen de Vrybuiters aan: en naauwlyks een scheut of ze deed eenen man sneuvelen. Voort vellen de voorste hunne spicfsen, zonder schroomte voor de speeren, die daar by in lengte niet haalen mogten; en dryven hen den achtersten roe. Daar worden zy even euvel gegroet, en echter gedwongen, toom te wenden. Binnen wyle hadden de voorste herlaaden, en gingen hannen eersten gang. 't *Hel*, gekneet van de hoefyzers, werd hoe langer hoe murwer: en 't eene ros by 't ander bleef steeken in 't klamme slyk; of sibberd op het gladde, in zyn eigen en zyns meesters bloed, en schudde hem uitde zadet. Dit vallen en opstaan, gins en weder jaagen, duurde tot dat de gansche *Kornet*, geschat op 150 koppen, ter neer geworpen was. Door welke, en dergelyke stukken, d'aanrechter zulk een naam won, dat de *Baron van Liques*, daar door bekoort, hem zien wilde, en te dien einde vry geleit toeschikte. 't *Hoen* verscheen; en bevonden maar een slegt *Huisman* te zyn, baarde des te meer verwondering. Eenige schenkaadren, hem van den *Baron* aangeboden, sloeg hy af; niet zyn gunst, zo de tyd quam, om dezelve van doen te hebben. Ook quam ze naderhand; en 't *Hoen*, gerangen zynde, wierd, op voorspreken van *Liques*, zonder santsoen vry gelaaten.

Ondertuffchen, als de benaauwtheid dagelyks noch grooter wierd, gelyk weleer binnen *Saguntum*, 't Koorcn gekonfumeert, 't Voeder van de Beesten (geflagt van enden af aan) een fpy's voor Menfchen wierd, en heeft moeten gedyen tot derzelve voedzel; heeft men te met Brood van Kennip beginnen te maaken, en Raapzaad te koo-ken; de toefpyze was 't Vlees van Paarden, Katten en Honden, ter verzading van zo een fcherpen honger. Veele Burgers en Soldaaten liepen over na 's Vyands Leger; die dan daar bekent maakten de deerlyke toefland der Burgerye. Op die tyd, namentlyk den 30ften van Juny, is 't gebeurde, (zo befchreven is) dat eene Moeder van veele Kinderen, zwart van honger, lagen aan de kniën van de Moeder, fchreijende om eeten: en als zy niets had om hen te geven voor den bitteren honger, zy uit disperatie haar zelve dacht te verhangen; maar wierd verhindert.

Eindelyk en ten laaftten, als zy nu ten einde raad waren, is 'er befloten, dat 'er getrouwe Lieden na den *Prins* zouden gezonden worden, die hem levendig zouden afmaalen, in hoe eene groote zwaarigheid en benaauwtheid die van *Haarlem* ftaken, dat het nu met de Burgers gedaan was, ten ware dat God uit den Hemel hunner erbarmde en uit de nood hielp. Derhalven hebben die van de Stad terftond *Tjeraas* en *Gontinus* na de *Prins van Oranje* gezonden: deze, waarneemende eene heel duifere nacht, een paar Duiven mede neemende, en veilig voor 't gezicht van den Vyand, hebben hun op de reize begeben, en zyn in een Jacht getreden, wel voorzien van Roejers en Musquettiers; alwaar zy eerst een dol gefchreeuw maakten, en met 't ftaan van Trommelen, luyen van Klokken, en gedonder van grof Gefchut, neemen zy hun koers na de Vloot van den Vyand: door welk gedruis en gebaar, een groote vertzaagtheid in 't geheele Leger was, als mede over de geheele Vloot van den Vyand, niet weetende wat 'er gaande was; ieder een was bezig in de Wapenen te komen, en hadden 't vermoeden, dat die van de Stad van alle zyden zouden uitvallen met geweld, door de uiterfte desperatie. Door welk rumoer en gebaar, als behulp der duifere nacht, die de Vyanden 't hooren en zien benam, is het Jacht doofgebroken en ontkomen, en geraakte tot aan de Fuik, midden door de Vyandlyke Vloot; dien de *Graaf van Bossu* op de Ree had leggen, met het fluiten van de Meer. Als nu de gemelde Overften te *Leyden* gekomen waren, hebbenze terftond de Belegerde verwittigt, alzo

zy een Duive lieten vliegen: „ Dat men niet moest bezwyken, of „ de moed verloren geven van 't ontzetten der Stad, nadien de „ Prins van gedachten was na Leyden te trekken, om te bevorderen „ het ontzet der Stad.

En voorwaar, de zorg van de *Prins* heeft niet gemanqueert, die geduurig bezig was met Krygshandel: maar als nu de Meer besloten was, en alle plaatzen bezet waren, zo verstond de *Prins* wel hoe bezwaarlyk en dangereus het wezen zoude, en wat werk 'er aan vast was, door de Sterkte te breeken, die te vermeersteren en te overweldigen.

Nochtans de Ingezetenen van 't Land, die Patriotten wilden wezen, en ieveraars by 't gemeene Volk, door blinde drift gedreven zynde, riepen luidkeels, dat men liever 't uitterste behoorden uit te staan, dan dat men die van Haarlem zoude verlaaten; die de voornaamste Voorvegters waren van de Nederlandsche Vryheid: en lieten 't daar niet by beruften, maar voeren ook uit tegen de Heeren Staaten, Edelen, en voornaamste van het Land, lieten hen voorstaan dat het onbehoorlyk was, dat men voor de behoudenis van zo eene benaauwde Stad niet meer devoir deed, daar die Patriotten en Liefhebbers van het Vaderland altyd gewillig en overbodig zyn geweest om Schattinge te betaalen: en dat noch meer is, die noch op dezen dag gaarne hen zouden in 't uitterste gevaar begeeven voor 't welvaaren van 't Vaderland, hun beroemende dat men noch veele zodanige Burgeren zoude vinden, voornamentlyk onder die van Delft, Leyden, Rotterdam, en meer andere Steden. Deze en diergelyke dingen strooide men onder 't Volk.

De *Prins van Oranje*, door zulke hooge en moedige woorden overwonnen zynde, heeft eindelyk, of 't hem lief of leed was, hun hier in te geval moeten wezen, en daar toe alle devoir te beloven, met een te kennen gevende, dat hy 't zoude doen en nakomen, dat de yroome Burgers begeerden en verlangden, en dat om alle quade suspitie te weeren. Want de *Prins* verstond wel, van hoe zwaar een gewigte die Tocht zoude wezen, en wat een hangzyer om aan te gaan, waar toe hy ook de oude Soldaaten niet suffisant genoeg kende. Wat derhalven te verwagten stond van jonge en onbedrevene Soldaaten, gaf andere vryheid, om daar van zyn oordeel te geven. Des niettegenstaande, wierf hy Volk; daar zyn ook eenige Vendels ontboden uit de Garnisoenen; brengt een geheel Leger by-

een;

een, dat alle de Volontariffen van Burgers uit alle Steden volgden; deze alle hebben te Saffem hun Leger ter neder geflagen. Digt aan de Kaag was een Vloot van ettelyke Schepen gereed, dewelke het zeil opgehaalt hebbende, zyn gekomen onder het gezicht van de Belegerde, en hebben hoope gegeven van de Stad te ontzetten: maar 's Scheeps Kapiteinen ettelyke maalen hunne hoofden gestooten hebbende, en afgeslagen, daar *Bossu* hen achter was en te ruggedreef; en de Burgers al vaardig staande, tot de uitval gereed, bezwykt ieder een de moed, als die nu door iedele hoope zo dikmaalen bedrogen waren geweest.

Derhalven hebben Burgemeesteren, Raaden en Oversten van Soldaaten, voorgenomen de Vyand te verzoeken tot een t'zamenfpreken. Dit is 't eerst bestaan van *Pellikaan* en *Cornelis Matthysz.*, beide Kapiteinen van de Schuttery, en dit onder pretext van een vriendelyk verzoek, te weeten, dat de Huisvrouwen van zommige Vendrighs de vryheid vergunt wierd, om met haare gevangene Mannen te spreken. Maar die van buiten in 't Leger hebben terstond geroeken wat zy voor hadden met zo een heus en eerlyk verzoek; gaven voor antwoord, dat zy de Gouverneur van de Stad consent gaven, om in het Leger te komen; dat zy zouden hooren wat hy wilde zeggen. Wederzyds zyn 'er Ostagiers gegeven, en tegen den avond zyn zy in het Leger gekomen, aan de eene zyde de *Heer van Vliet*, Burgemeester en oerite Deken van Haarlem, d'Overste *Steenbach* en *Pellikaan*, en, die minder gehaat was, *Rosignie*: aan de andere zyde zyn gekomen de *Graaf van Overstein*, en noch vier andere. Over en weer geredeneert hebbende, zonder eenige hoffiliteit, en in alle vriendelykheid, omtrent 's avonds ten 5 uren, hebben malkanderen niet kunnen verstaan, en zyn onverrichter zaake gescheiden; of om dat de Vyand met onbillyke conditien en voorwaarden, het uiterste aangedrongen heeft; of dat het die van de Stad geene ernst was te handelen, en alleen met die intentie, dat het Grauw van 't Volk zoude gestilt worden, en met ydele hoop in devotie gehouden, ter tyd toe dat de *Prius van Oranje* zyn Macht en Volk gereed zoude hebben. De Spaansche misschien daar uit vermoedende, dat 'er noch middelen overig waren, om het overgeven der Stad uit te stellen, zo hebben zy 's anderen daags al hunne Macht byeen gebragt, en geboden, dat men alle het Geschut van alle zyden, op het Bolwerk byeen zoude brengen; waar op zy de oude Pyn-tooren van *St. Catha-*

Parle-
mentee-
ren met
de Vy-
and.

tha-

tharina ter neer hebben geschoten, met een groot gedeelte van de Muur. Hier en boven hebben zy Bruggen over de Gragt gebragt, en de Soldaaten stonden nu gereed om te stormen, verwagende door tromslag de leuze: maar als die van de Stad hun moediger toonden als zy gewaant hadden, lietenze 't daar by blyven, en hielden zich stil; of meenden dat men daarom moest stilstaan, om dat 'er een Overlooper van de Schotsche Natie den Vyand had bekend gemaakt, dat die van de Stad voor geen 6 dagen provisie van Mondkost meer hadden, en reeds binnen de Stad groote hongersnood was.

Wittefte
benauwt-
heid.

De Belegerde, nu tot de desperatie, en t'einde gebragt zynde, hebben van den Tooren uitgesteken een zwart Laken, waar door zy te kennen gaven de uitterste benauwtheid en hongersnood. Dit heeft de Vyand doen geloven, dat 'er niet als ledige vaten waren, en dat de Lieden, nu uitgehongert zynde, ligtelyk zoude moeten bezwyken, en zy de Stad met kleine moeite vermeersteren. Derhalven heeft *Don Frederik* nogmaals, 's anderendaags, 's morgens vroeg, geboden, dat men alle het Geschut zoude lossen met een ongewoone furie en hevigheid.

Parle-
mentee-
ren den 3
July.

Tegen den avond hervatte men weer de t'zamenpraak; maar nochmaals onverrichter zaake gescheiden. 's Anderendaags wierd wederom een Zwart Laken van den Tooren uitgestoken, als de Duive, als Bode, tot zyn slag t'huis gekomen was, met belofte van Vivres te verschaffen. Maar als dat onmooglyk scheen te wezen, die de zaak wat nader in zagen, zo zyn ze ten derdenmaale wederom tot t'zamenpraaken of parlementeeren gekomen: daar toe zyn gecommitteert aan de eene zyde de *Graaf van Overstein*, en de *Graaf van Bossu*, nevens noch vier andere van 's Vyands zyde: aan de zyde van de Stad zyn gecommitteert de *Heer van Vliet*, *Steenbach*, *Rosogny*, *Sobey*, *Pellikaan*, en *Cornelis Mattheusz.*: maar deze onderhandeling is ook niet gelukt, om dat de Belegerde verklaarden, en opentlyk met wrevelmoedige zinnen zeiden, dat zy niet van meeninge waren, als Soldaaten zonder Geweer uit de Stad te trekken, dat hun zulks tot schande en oneer zoude gerekent worden, en een goed Soldaat niet staat te leiden. Ondertusschen is 'er wat ontzet van Vivres gekomen, men weet niet wel aan wat kant, waar door de Belegerde een weinig verquikt zynde, hebben hun Vlagge verandert, en voor de Zwarte een Witte uitgestoken; om te kennen te geven, dat 'er wat ingekomen was, doch weinig ter verzadiging.

Alzo wierd de hongersnood hoe langer hoe grooter, en gebrek van allerhande gewoonelyke en gebruikelyke Spyze, zo dat zy allerlei Gewas, Wortelen van Kruiden en Koolstruiken in hunne hongrige buiken gestopt hebben. En 't is eindelyk daar toe gekomen, (als ik myn Vader dikmaalen heb hooren verhaalen) dat zy gekookte Ossenhuizen met hunne tanden van malkander scheurden, dat de maag niet konde verteeren. Dus zyn die Lieden gantsch uitgehongert, stierven op straat by de weg, zommige binnens huis, zy waren weg eer men 't wiste, vielen ter aarde half dood, en gaven de geest onder de handen: die noch gingen en stonden, hadden de dood op hunne lippen, zy dwaalden als schimmen of geesten, even ofhun de lendenen aan stukken geslagen waren. Derhalven tot de uitterste benaauwtheid nu gebragt zynde, gaan weer nieuwe raadslagen voorwenden, neemen nieuwe courage, en rusten toe nochmaals een ander Jacht, en daar zy eenen *Nikolaas Barnard*, Kapitein van de Schuttery, over stelden; die den *Prins* ootmoedig zoude bidden, dat hy op de naaste dag *Vivres* geliefde te zenden, nadien de uitterste benaauwtheid geen langer uitsstel konde lyden, en hy overvloed van Mondkost aan de mond van het Spaaren wilde zenden.

De *Prins van Oranje*, tot aan zyn binnenste ingewanden ontroerd zynde, heeft een Duif met een Briefje laten vliegen, ondertrekend by gemelde *Nikolaas Barnard*, begeerende en biddende, dat de Belegerde, na zo veele moeite en arbeid, honger en kommer, noch voor een dag a twee patientie wilde neemen, beloovende, dat hy zyn beste en uitterste devoir zoude doen, na alle vermogen en krachten, dat met de hulpe van God de Stad mogt ontzet worden, en verlost van zo een langduurig en zwaar beleg.

Ondertusschen wierden de Soldaaten wederom gaande, en als dol en uitgelaaten in ongebondentheid, nergens op passende, noch op straf, noch op militaire tucht, en begonnen op de roof te leven. En voor eerst hebben zy de Bank van Leening, anders de Lombert, opgeslagen en geplundert, mitsgaders ook andere Winkels, met grooten hoon. Door deze ongebondentheid en wrevel der Soldaaten, is de *Prins van Oranje* gedwongen geweest de teerlings-kans van den Oorlog te waagen, en preuve te doen met de Wapenen, wat God wilde geven. En als men zeer begaan en verlegen was, om een Veldoverste te bekomen tot zo eene Tocht, niet weetende wie zy daar toe zoude verkiezen, die zich daar toe zoude willen

laaten gebruiken, 't zy dan uit liefde voor het bedrukte of benaauwde Vaderland, of om eere in te leggen: zo heeft de Heer *Baron van Batenburg* zynen dienst geoffereert en geprefenteert, om te repareeren zyn eere en reputatie, waar aan hy schade geleden had op de Meer; voor zich beter achtende, met eere te sterven, dan in schande te leeven.

De tocht
van Ba-
tenburg.

De *Prins van Oranje*, een Vorst van genereus gemoed en vol van courage, daar 't Land in zo een parquet stond, en uit liefde voor 't Vaderland ontstoken zynde, zeide meermaalen, als de zaak zo stond, „ Dat hy bereid was zichzelve op te offeren voor 't welvaaren van 't „ Vaderland; na 't exempel van *Decius*, te Rome. Maar de Heeren Staaten, de Ridderfchap, en Gedeputeerden van de Steden, die de Regeeringe aan zich hadden, zyn op alle manieren daar tegen geweest. Derhalven is de opperste Commando de *Baron van Batenburg* toegebracht; die hy ook vrywillig aangenomen heeft, met deze last, dat hy poogen zoude aan de Bofchzyde met geweld door te breeken; en dat andere Soldaaten eene aanslag zouden maaken op die geene, die de wacht by de Fuik in 't laage hadden. En als nu de Veldoverfte, die van de Stad Duiven met Brieven toegezonden, en van hun komste op den 8ten van July tegen den avond verwittigt had, zo is hy van Saffem na Noordwykerhout getrokken met 4000 Soldaaten, behalven de volontaire Burgers. Hier op volgden noch 600 Ruiters; de Overfte Ritmeester der Ruitery was de Heer *Karlo*; hier boven 7 stukken Geschut, en andere Veldstukken; noch 400 Wagens, geladen met allerhande Proviande en toerusting van Oorlog; onder welke veel Schanskorven en Borstweeringen op wielen gezet, waren, daar onder de Soldaaten konden schuilen, als zy aan de slag zouden gaan. Te Noordwykerhout heeft hy zyn Volk opentlyk tot den gebede doen komen, en daar na ter ruste begeben tot middernacht.

Na de middernacht is het Leger opgetrokken, en heeft zich op reis begeben; die voor hadden het Duitfche Leger te bestooken, behoudens deze ordre, dat de eerste slagordre zou bestaan uit de helft van de Ruitery, dien volgden de Vendels van Holland en Zeeland, met hun Geschut en Schanskorven, die de Franschen, Engelschen en Schotten volgden: onder de laatste van 't Voetvolk was de troep van Soetelaars, en 400 Wagens, geladen met Proviande, en alle Behoeftens van Mondkost en Amonutie; de rest van de Ruitery besloor het

het Leger en alle de train van Oorlog. Behalven dat die tocht van zo een gewoel niet konde verholen blyven, zo is 'er dit nadeel noch by gekomen, dat 'er twee Duiven, die na de Stad gezonden waren, van de Vyanden door kogels geschoten, op de aarde gevallen waren.

Don Frederik nu bericht zynde van 's Vyands komst, heeft de Trompetten doen blaazen, de Trommels doen roeren, en bezorgt, dat zyn Volk in de Wapenen zoude wezen, ook dat men eenige bossen nat Stroo zoude ontsteeken, dat de Belegerde het gezicht zoude beneemen, en in confusie brengen, als zy uit zouden vallen. Daar na heeft hy zyn Volk in slagordre gebragt, achter 't rookende Stroo, en heeft vooraan gezonden 5000 uitgelczene Soldaaten, met 300 Paarden, nevens noch veele andere Vendels; behalven deze, noch 500 Ruiters, onder 't beleit van *Johan Baptist van den Berg*, en andere Bevelhebbers meer. Deze heeft geboden, dat men het Volk aan de Duinen, na 't westen, zoude voeren. Aan de andere zyde *Romero, Montedoca, Liques, Capres*, en ander meer, diemet de hunne aan de linker zyde zyn geweken, buiten de ordinaire weg, om dat zy de gelegenheid zouden waar neemen, om *Batenburg* onvoorziens ter zyde op 't lyf te vallen. De rest van 't Leger bleven stil in slagordre staan binnen hun voordeel.

's Morgens vroeg voor den dageraat, te 3 uuren, als de *Baron van Batenburg* gekomen was in 't Mannepat, en nu bezig waar in het opregten van de houtc Borstweering, en eene Wagenburg te maaken ter wederzyden: zeer onvoorziens is het Geschut geloft, ter verschrikkinge van de onze. Waar door de Veldoverste, niet verzaagt zynde, spoed zyn weg, en peurt regt na de Stad; aan 't Bosch gekomen, en daar gevonden hebbende een verlaaten Schans, en vorder gepasseert zynde met zyn Volk, tot dat hy tegen had al het Vyands Volk, die aldaar by het smookende Stroo gelaaten waren: alwaar een hevige slag is geweest, en hy veele aansloot had: maar als de Ruitery zich niet konde redderen, om 't geboomte en struelen, zynze gedwongen geweest te retireeren en te rugge te trekken.

Die van de Stad, rykhalzende met begeerte na ontzet, hoorden wel een gerammel van Wapenen, maar zagen niet dat 'er tekenen gegeven wierden van aankomst en ontzet; en nadien de rook van 't natte Stroo hun de uitzicht benam, dachten die, dat 't gemaakte krygslist was. De Heer van *Batenburg* ondertusschen, en *Karloos*, de

Paarden 't spoor gegeven hebbende, zyn met geweld gevallen op de Spaansche Troepen, ongelyk minder van macht en getal, als met disperaate zinnen. In deze slag is eerst geslagen *Karloos*, en nevens hem *Baltbasar van Lurk*, broeder van *Gaspar*, die weleer *Studler* genoemt wierd, nu als *Volontair* de kryg volgde, en diende met 3 Paarden. Byna op 't zelve moment, heeft de rest van de Spaansche Ruitery, met ruime toomen en volle galoppen, een geweldige aanval op de *Baron van Batenburg* gedaan. De *Nassoufche* Krygslieden alzo besprongen zynde, wenden hunne toomen en Paarden, zyn te rug gekeert na de *Wagenburg*; daar 's *Vyands* Ruitery hen op de hiel was, en onder 't *Voetvolk* van hun eigen Volk geraakte; die, door de inval versfroot, en door 't *Voetvolk* van de Spaansche besfireden, alle te zamen gelyk te ruggeweken, elk zyns weegs, met groote nederlaag en verlies van Volk. Op deze plaats en op de vlucht zyn 'er wel 700 verslagen; onder welke ook de *Veldoverste Batenburg* geweest is, met veele andere Kapiteinen van de Heeren Staaten. Boven dien zyn 'er noch gebleven 76 Burgers van *Delft*, 50 van *Gouda*, 300 van *Rotterdam*, 40 van den *Briel*, en meer andere uit andere Steden, welkers naamen de Heer *Bor* aangetekent heeft. Deze nederlaag zoude vry grooter geweest zyn, ten ware de nacht de Partyen gecheiden had; veele zyn 'er geborgen in diepe en moerassige plaatzen; andere hadden zich begeven na de *Staatfche Schepen*, en gevluht wyd en zyds. *Tseroas*, gewond zynde, is miraculeus te *Leyden* geraakt. De *Voerlieden* van de *Wagens*, de *Toomen* afgehakt hebbende, zyn op hunne *Paarden* gesprongen, en alzo ontkomen. Maar alle de *Wagens*, *Provianden*, 13 a 14 stukken *Geschut*, en veele *Vendels* zyn alle tot 's *Vyands* Buit gebleven.

Des anderen daags, de *Spaansche* trotsch en moedig door deze *Victorie*, hebben van verre getoont de stukken *Geschut*, die ze verovert hadden, en dezelve ettelyke maalen geloft, tot spyt van de belegerde en benaauwde Burgers. Hier en boven hebben zy een *Gevangene*, na ze die neus en ooren afgesneden hadden, los gelaaten, en gedwongen aan die van de *Stad* de tyding te brengen, van de deerlyke nederlaag van 't *Staaten Volk*. En op dat zy het te beter mogten gelooven, hebben zy over de *Stads Veste* eenige *Hoofden* gerolt van Burgers, als met een *slinger*, die in de slag gebleven waren.

Als men deze nederlaag alomme verstaan had, zo heeft byna geheel

Baten-
burg ge-
slagen.

heel Holland gebeeft, een schrikkelyke en ongemeene vreeze hadden alle Steden ingenomen, en voornamentlyk die van Alkmaar, die geweigert hadden Garnisoen in te neemen. 't Leger, dat te Saffem noch lag, is opgebroken, en de Soldaaten zyn in garnisoen gelegd.

Als men nu tot de uitterste disperatie gekomen was, zonder lang uitstel, heeft de *Prins van Oranje* de Belegerde door Brieven laten weeten, dat zy wel zouden doen de Stad en 't Vaderland in de hooft van God te beveelen; na de raad en 't exempel van *Themistocles*; en alle devoir aanwenden om hun te redden, zo zy best konden.

Deze en meer andere zwaarigheden zyn de arme Burgers van Haarlem overgekomen. Na zo veele moeitens en arbeid uitgestaan, na zo een zwaar Beleg van 7 maanden, na zo veele donderslagen van Geschut, (daar aantekening van gehouden is, zynde 10400 schoten) en eindelyk na zo eene hongersnood, 't was om raazende te worden, zy eindelyk moesten bezwyken, en gedwongen te komen in de handen van zo wreede Vyanden, als nu de nood door Gods schikking hen drong. En als 'er nu geen hoop van behoudenis overig was, zo hebben zy hun moeten keeren tot disperaate raadslagen.

Dit zyn die tyden geweest, daar *Jobannes* van gepropheteert heeft in zyne *Openbaaringe*, zeggende: *Als de menschen de dood zullen najaagen, en niet vinden, en zullen verlangen te sterven, maar de dood zal van hen vlieden.* Zo is 'er eindelyk besloten, dat alle die geene, die de Wapenen konden voeren van wegens hunne jaaren, midden door des Vyands Leger, gewapender hand, een weg zouden zoeken, om zich te salveeren, met die meening, dat zy in de Stad zouden laten stokoude Lieden en Vrouwen, die hen niet konnen verweeren; vermids dat zy vertrouwden, dat de Veldoverste *Don Frederik* deze oude en ongevallige Lieden en onweerbaare Vrouwen zoude spaaren, en op dat de rest niet ongewroken zoude sterven. Dit ging 'er al om; maar als by geval Vrouwen en Matroonen zulks vernomen hadden, help God! wat is daar een gehuil en gekerm ontstaan, alle straaten en wegen weergalmden van 't naare en lamentabele gehuil der Vrouwen: zy, als uitgelaatene en raazende menschen, vloogen onder malkanderen over de straaten, als Bachanten, of die 't in 't hoofd scheelden, en riepen te vergeefs de Naame Gods aan; de gehuwde riepen, dat zy wel ongelukkig waren, en scholden haare Mannen voor Echtbrekers en weg loopers. Kortom, hier is een stemme gehoord, als die in Rama, doe *Rachel* haare kin-

deren beweende, die niet begeerde te luisteren na vertrooffinge, door ongeduld van finerte; noch de arme Burgers konden niet zien hoe dat deze te paaijen of te stillen waren: want het scheen dat zy byna uitzinnig waren.

In deze zo deerlyke en desolaate stand, verlaaten van alle hulpe van God en menschen, zo zyn 'er eenige geweest die de Heer *Gregorius Geervliet*, Deken van de Kanoniken, met eenige andere Pausgezinde, die in het Leger van den Vyand waren, uit mededogentheid van hunne Landslieden, verzogten tot zamenpraak, om te parlementeeren; maar zyn niet van die van de Stad aangenomen. Alzo ook, als des anderen daags, een van de Walsche Soldaaten, aan de Vyands zyde geboden te gaan na Rustenburg, daar toe gelast, om met de Overste van die plaats te accordeeren tot een stillstand van wapenen; is ook afgeslagen. Derhalven een nieuwe raad bedacht hebbende, is 'er eindelyk besloten tot den uittek, dat 'er 700 Musquetiers de voortocht zouden hebben, om de weg te baanen midden door de Vyanden heen. Maar de Magistraat en Officieren van de Schuttery, nevens andere gequalificeerde en voornaame Lieden, des beter verstaande, hoe gevaarlyk en dangereus het zoude wezen met Vrouwen, Kinderen, en zo onweerbaare troepen te volgen achter de 7 Vendels, 't laatste gedeelte van 't Leger hebben zy gewilt dat bestaan zoude uit 9 Vendels, en dat men middelertyd hulpe zou verzoeken aan den *Prins*, en alzo hun bevelen onder de hoede en beschuttinge van God. Hier op zyn ook de Bruggen, die binnen de Stad over 't Spaeren lagen, eenige opgehaalt, en andere afgebroken. De Schepen die 'er lagen, boorden zy eenige in den grond, andere bragtenze van de hand, oostwaard aan, om den Vyand te beletten van niet te kunnen volgen; en 't Geschut stond al gereed, om het onder water te laten zinken.

De geruchten van zo desperaate voorflagten en raadslagten heeft *Don Frederik* vry beangst gemaakt, als dit bedenken hem in de zin quam, wat een geweld en force 'er is by desperaate en overgeven Lieden: hy wist ook wel, dat het byten van wilde en nu stervende beesten allerfelst waren: en dat dit het krachtigste geweld was, die de uiterste nood iemand uitperste: hy verstond ook wel, hoe groote distantie 'er was van de Legers, om hulpe te bieden, die in nood mogten komen: en dat het zeer zwaar was om te raaden aan wat quartier van de Stad zy zouden uitval poogen te doen, en een open zoeken,

ken, om hen te falveeren. En zo zy misschien afgeslagen wierden, zo dacht hy, dat zy tot de uiterste gruwelen zoude vervallen; na 't exempel van die van *Saguntus*; ja datze misschien na die eere stonden, om in de asche van hun Vaderland begraven te leggen. Deze en diergelyke dingen by zichzelfe overdacht zynde, quam 't hem niet ongeraden voor, die van de Stad te verlokken met de hoop van Pardon. Derhalven *Don Frederik*, afleggende het Leeuwenvel, heeft dat van de Vos aangetrokken, daar toe gebruikt hebbende de naam van de *Graaf van Oversteyn*; die Brieven in de Stad gezonden heeft, omtrent van dezen inhoud:

Dat de goedertierenheid van *Don Frederik* noch open stond, en dat 'er noch genade overig was voor de benaauwden, zo ze maar hun konden schikken om over te geven; belovende dat 'er niemand zoude gestraft worden, dan die 't na hun eigen oordeel wel verdient zouden hebben.

Deze Brieven van 't Stadhuis afgelezen zynde, zo hielden de Hoogduitschers aanstonds na vrede, en weigerden de gevaarlyke Tocht, boven gemeld, aan te vangen. Des niet tegenstaande, zo hebben de Walsche Vendels, die weinig vertrouwen op deze beloften stelden, zich gereed gehouden op de reize, en nu buiten de Schalkwyker-Poort gemarcheert zynde, een groote troep Burgers hen geleidende, met deze intentie en meening, dat zy Schepen op de Meer bekomen hebbende, zouden peuren na de Vloot van de *Prins*. Hier uit is ontstaan in de Stad groote confusie en Burgerlyke beroerte, de Wachten stonden stil, daar die van de Stad in groot gevaar waren, dat zy ligt hadden kunnen overrompelt worden. Ook was 'er geen mindere confusie in 't Leger van de Waalen en Burgers, die met groot gewoel alle weder binnen gekomen zyn, doch zonder verlies van volk, om dat zy geen Timmerlieden noch gereedschap hadden, om Bruggen hier en daar te slaan. Greepen nochtans weder nieuwe moed met een tweede tocht, die zy hervatten. Maar als zy tot de zaak zelve quamen, hebbenze bevonden dat de weg alomme gesloten en als vernagelt was, en alle plaatzen bezet waren. Derhalven, nadien 'er geen hulp of bystand te verwagten was in de Wapenen, daar alle menschelyke hulpe stil stond, en daar de hongersnood dagelyks toenam, ja de Burgers tot de uiterste disperatie gebragt zyn-

de.

de, en 't gebod van de *Prins*, om 't Vaderland in de hoede van God te beveelen; zo schikten zy zich eindelyk om de Stad over te geven; daar toe committeerende *Johan van Zuyren* en *Hieronymus Verlemius*, Vicaris van den Bisschop; na eerst geroepen te hebben de Kapiteinen en Bevelhebberen van de Schuttery, om met hun raad te pleegen; die daar by gevoegt hebben *Steenbach*, *Christoffel Vader*, en *Rosfogny*. Deze zyn op den 12den van July buiten de Stad gegaan, om met den Vyand te accordeeren.

Na korte discoersen en propoosten ter wederzyden, is eindelyk het Accoord gemaakt; ter wederzyden zyn de Conditien gestelt, zo als die gemeenelyk plachten te wezen tusschen Overwinnaars en Overwonnene; die *Rosfogny* niet konde toestaan, en hy alleen konde daar toe niet verstaan: die van dat gevoelen was, dat men liever het uiterste tot den laastten druppel bloeds zoude uitstaan, dan dat men zulke Conditien zoude inwilligen. Deze heeft zich met groot misnoegen wederom na de Stad begeven, en zyn Soldaaten te kennen gegeven, wat van de zaak was, aangaande het Accoord, verhaalende en beschuldigende de onbillikheid van de Conditie. Deze dit hoorende, als raazende Liederen, loopen na de Poort, en de Valbrug opgehaalt hebbende, wilden met geweld, dat men die Gedeputeerden zoude afzetten, en buiten de Stad sluiten: maar, als die furie en onsteltens wat ophield, zyn de Gedeputeerden eindelyk ingelaaten; die, om de harten van de Soldaaten wat te paaijen en te stillen, alles goeds beloofden, en verklaarden dat *Don Frederik* meerder goedertierendheid zoude betoonen tegen de Burger en Ingezeten, dan iemand zou derven presumeeren of denken.

Des anderendaags, 's morgens vroeg, de Soldaaten door Tromslag te zamen geroepen zynde, wierd het in hun keuze gegeven, of te verwagten hoope van genade en pardon, of afte slaan; of zonder Geweer uit de Stad te gaan. Als de hoop van genade van 't Stadhuys afgelezen was, zo hebben de Hoogduitschers en Schotten liever in de Stad willen blyven, op genade van den *Hertog van Alva*, om dat het wel zo eerlyk schein te wezen, dan hunne Wapenen af te leggen, of ongewapent uit de Stad te trekken. Deze redelykheid en beleeftheid van de Hoogduitschers en Schotten, hebben den Veldoverste wel aangestaan en bevallen, daar hy van stonden aan heeft afgekondigt, dat de Schotten en Hoogduitschers genade en pardon hadden, en dat de rest mogt afgwarten, wat hy vorder zoude gebieden.

den. Alle de andere Soldaaten, zo meenig als 'er waaren, zyn van contrarie advys geweest, dewyl hun niet geraden scheen te wezen, vertrouwen te stellen op de belofte van den Vyand.

Onder deze discoursen en beraden van Soldaaten, zo heeft de heroïque dapperheid van *Bordet*, een Fransch Edelman, en Collonel van onverwinnelyk gemoed, (die beter fortuin waard was) met luister gebleeken; die dikmaalen zyn Soldaaten met woorden en daaden gecourageert had, om de uiterste perykelen uit te staan. Deze, als hy bemerkte dat de moed van zyn Volk bezweek, en Vrouwen gefchrei en geween hoorden, door ongeduld van honger en gebrek; hy dit qualyk neemende, heeft zyn Volk verweeten, dat zy Vrouwen harten in 't lyf droegen: en heeft door zyn exempel geleert, dat 'er niet zo zwaar, niet zo moeijelyk was, dat een vroom man zoude kunnen bewegen, om de regte Dapperheid eene scheidbriefte geven: en dat voor een gewillige en geresolveerde niets zo zwaar is, dat een vroom gemoed niet behoorde te lyden. En met een geëischt hebbende een brandende Kaars; „ Wat zou my letten of hinderen, „ zeide hy, dat ik myn hand niet zou steeken in de vlam van de Kaars? en met een zyn hand in de Vlam gestoken hebbende, harden 't zo lang uit, dat de stank van de gebrande Hand de omstaanders uit de kamer dreef. Een tweede *Scævola*, waar van de Poëet *Martialis* gewag maakt:

*De Hand die Mucius in 't vuur heeft durven steeken,
Die heeft de Porsena van zien het hart doen breeken.*

Deze, als hy by zich zelve overdacht en overwoog de uitkomst van 't gemaakt accoord, en wat hy te verwagten had, nu wel voorzag, die voor Bergen in Henegouwe gedwongen was geworden de *Prins* af te zweeren, en onder den eedt van *Duc d'Alva* te komen, roept zynen Dienaar, een van de getrouwste die hy had, en gebied hem: „ Dat hy een Pistool met scherp zoude laaden, om hem daar „ mede te doorschieten. En dit gesproken hebbende, zeide hy daar by: „ Haast u en verlost my van dit sterffelyke leven, dat ik nu niet „ mag ontgaan. Als de Dienaar zulks weigerde, en vallende op zyn knien, oormoedig bad, dat hy hem daar van wilde verschoonen: zeide hy daar op: „ Wat sammelt gy dóch? ik heb myn leven tot „ hier toe doorgebracht cerlyk en onberispelyk, altyd meer lettende

R

„ op

Heroï-
que daa-
den van
Bordet.

„ op de eer, dan op 't geld: geen quaad is my verschrikkelijker
 „ geweest, dan schande en oneer, dat zal ik betuigen met de laatste
 „ adem; ik hebbe vastelyk voorgenomen, van myn oude en manne-
 „ lyke Dapperheid geen afstand te doen, en daar van te verbafteren;
 „ heb 't altyd daar voor gehouden, dat het beter en loffelyker is eer-
 „ lyk te sterven, dan schandelyk te leven. Hier na op zyn knien val-
 „ lende, heeft zich in een deken van 't bed gewonden, waar op hy lag;
 „ alzo een weinig vertocfd hebbende, doet zyn Gebed, en op de barm-
 „ hertigheid van God hem verlaatende, heeft gebeden om vergeving
 „ van zyne zonden, en in zyn uiterste zich bevelende in de genade des
 „ Heeren van hier boven. Als hy zyn Gebed dus Christelyk gedaan
 „ had, heeft hy de schoot afgewagt, met een onvertzaagtharte; wor-
 „ dende terstond door 't Hoofd geschoten, dat 't Brein de bedstede door
 „ verspreide, en heeft alzo den geest gegeven. Men zegt, dat *Don Fre-
 „ derik*, verstaan hebbende deze zo heroique dapperheid, ten hoogsten
 „ daar over verwondert is geweest, als voor deze ongehoort.

Die zelve dag, voormiddags omtrent 9 uren, is het Contract vol-
 „ trokken, en 't geen by geschrifte is gestelt en ondertekend aan we-
 „ derzyden, tot een eeuwige slaverny. De Artikelen zyn ten naasten
 „ by deze geweest:

*I. Dat men de Stad zoude overgeven, na 't gevallen van de Spaan-
 „ sche, behoudens 't recht van genade en ongenade, om te vergeven of te
 „ straffen na gelegentheid.*

*II. Dat men voor de Veldoverste zoude opbrengen 240000 guldens,
 „ waar van 100000 gl: binnen twaalf dagen, en dat zy de rest zouden op-
 „ brengen binnen 't half jaar; om te verhoeden de plundering van Soldaa-
 „ ten, en voor te komen de buit en geweld van hongerige Krygsluiden.*

Als die van de Stad hier in bewilligt hadden, zo is 'er een teken
 „ gegeven met de groote Klok, dat alle Burgers, of die Burgers Recht
 „ hadden, insgelyks de Soldaaten, hunne Wapenen op het Stadhuis
 „ zouden brengen, en daar laten; de Hoogduitschers en Schotten
 „ uitgezondert, die uit last en bevel van den Oversten Veldheer Stads
 „ Vesten zouden bewaaren, en de Wacht aan de Poorten houden: mis-
 „ fchieten met voorbedachte raad, op dat zy de Spaansche, die haakten
 „ na den roof, in dwang zouden houden, en verhinderen van dezelve.
 „ En voor eerst zyn de Burgers geordonneert zich te begeven na de

Zylkerk; *St. Bavo*, de Groote Kerk, is geordineert voor de Vrouwen en onnozele Kinderen, die geen weer konden bieden; en de Soldaaten, nevens de Oversten van dien, zyn gelaft, dat zy de Bake-
neffer Kerk zoude inneemen. Alzo zyn eindelyk die van Haarlem overheert, onder 't jok gebragt en dienstbaar geworden: waarom de Raad getreurt heeft, en de Hoofden laten hangen; de Burgers binnen 's monds gemord; en de Soldaaten van boosheid op hunne tanden geknerft. Dit alles is geschied den 13den van July, desjaars 1573. En dit zyn byna die dingen, die ik bevinde geschiet te zyn geduurende het Beleg. Nu ga ik beschryven 't geene na de Belegering of overgave der Stad gebeurt is, vreemde en remarkabele zaaken.

D E R D E B O E K.

Vervattende het geene na de

B E L E G E R I N G

der Stad gepasseert is.

Als de zaken der Stad zo stonden, gelyk nu verhaalt is, schein het mooi weder, en alles in stilte te zyn, daar het woelen van Soldaaten, en 't donderen van grof Geschut ophield, en stil stond. Even op die tyd zo heeft hem 't eerst gepresenteert de Heer *Philip vander Maas*, Oud-Burgemeester, een Man van aanzien, die uit vreeze voor belegering, (die daar op gevolgt is) zich aan de zyde der Vyanden heeft begeben, Raad van zyn Koninglyke Majesteit in Holland, Zeeland en Vriesland, en dien volgende Raad van *Don Ferdinandus*. Deze in de Grootte Kerk gekomen zynde, daar een meenigte Vrouwen, Dochteren, Zoonen en zuigende Kinderen waren, die haar voor 't Autaar neder geworpen hadden, heeft hy eerst beginnen te troosten, daar na vermaant, dat zy immers wilden gedenken aan 't Accoord, onlangs gemaakt, dat zy alle het Goud en Zilver dat zy hadden, zouden verzamelen, en zo zy eenige Juweelen of Klenodien hadden, datze die voor den dag zouden brengen, en haar kwyten als na behooren. En met een zo gebied hy haar, dat zy goeds moeds zouden zyn, haar verlof gevende om na huis te gaan, en gerust te slaapen; maar belaste ook, dat zy's anderendaags wederom zoude komen met haar gevolg. Daar van daan gescheiden zynde, heeft hy gelyke vermaaninge gedaan aan de Burgers, die geboden waren te gaan in 't Zylklooster, alwaar aan elkezes Mannen een Brood is omgedeelt, om de verhongerde Burgers te spyzigen.

Des anderendaags is de Heer *Philip van der Maas*, nevens *Juliaan Romero*, en andere Krygsoverstens meer, alle Gewapent, wederom

in

in de Kerk gekomen; dat de Vrouwen en kinderen zo een schrik aanjaagden, dat zy niet wisten waar zy haar bergen zouden, en alzoverflagen waren van geest, dat zy op malkanderen overhoop vielen; ja de Kinderen die op 't Choor zaten, waren half dood van vreeze. Maar *van der Maas*, en die by hem waren, heeft haar geboden, goedsmoeds te zyn, dat 'er geen zwaarigheid ter waereld was; haar met een te kennen gevende, dat het Pardon al verkrogen was, als zy maar devoir deden, dat de beloofde zomma van Penningen opgebracht wierd. 't Welk ook is geschied, want den 15den van July hebben zy opgebracht alle Zilveren Munt, te Haarlem in tyd van nood geslagen, die zy ten huize van *Sybrand van Berkenrode* gebragt hebben.

Hier op is gevolgt, dat 'er alle eetbaare Spyzen in overvloed waren en goede koop. Alzo hebben zy alle haar afscheid gekregen, om te gaan waar 't haar geliefde. Met gelyke troost zyn de Burgermannen ook wat verquikt, en als zy noch waren in de Kerk van 't Zylklooster, zyn de Spaansche Troepen met vliegende Vendels in de Stad gemarcheert. Waar op eindelyk de Schotten en Hoogduitschers geboden zyn, de Wapenen neer te leggen, en te gaan ten deele in 't Klooster van *St. Catharyn*, en andere in dat van *St. Ursel*.

Als deze ontwapent waren, zyn de arme Burgers dat gewaar geworden, en voelden een slang in hunne boezem, dewyl de Spanjaarden op den Buit loerden, en 't accoord niet eenen dag is gehouden, door de moedwille van de Spaansche, die, trotsch zynde door hunne Victorie, spitsgewys de Burger-huizen hier en daar beroofden, en de Liederen het hunne ontnamen; deze overdadigheid en stoutheid nam dagelyks meer en meer toe, nadien de hoop van ongestraft te blyven, is de meeste bekooring tot zondigen.

Daar op is gevolgt *Don Frederik*, en terstond na hem de *Graaf van Bossu*, en gevolg van veele Edelen; die noch het lyden zagen uit de aangezichten der Ingezetenen, verzwakte manhaftigheid, en een deerlyke Hongersnood uit de holle en ingevallene buiken. *Don Frederik*, de Veldoverste, heeft in bewaringe genomen alle Bevelhebbers van de Burgers, zo Collonellen, Kapiteinen, Vaandraagers, als wat dies meer is, en heeftze aanstonds doen brengen na 't Huis ter Kleef.

Daags daar aan is de *Hertog van Alva* zelve in perzoon gekomen, en zittende te paard, heeft hy alle de Schanffen en Forten beschouwt; maar is niet in de Stad gekomen, die met zo veel Bloed van dapperen Helden zo diere gekocht was en veroyert. Tegen den avond is

hy weder na Amsterdam vertrokken, zonder eenig gewag van Triumph: want den Hertog van Akva verstond wel, dat dit de Victorie van Cadmus was, met verlies van zyn Volk.

Gevan-
genburg.

Op deze zelve dag van zyn komst, als of zy den Hertog Sacrificie wilde doen, zyn 'er 300, zo Waalen, Engelschen, als Nederlanders opgehangen, en de Strot met een bast toegebonden. Des anderen daags, na de Stad ingenomen en veroverd was, zyn 'er veele Gevangenen in naauwer bewaringe gebragt, die drierhande onderscheiden zyn geweest. Vooreerst zyn 'er geweest die uit de Stad geweken waren, en Huis en Hof verlaaten hadden, uitlandig, en dat voor eenige jaaren: onder deze is geweest *Pieter Kies*, Oud-Burgemeester; *Jacob Gerritsz. de Jong*, Rentmeester van Stads Comptoir; *Arnold Dirksz.*, Moutmaker; *Floris Hendriksz. Loenen*; *Arent Dirksz.*, Factoor; *Isbrand Staats Hageman*, Kerkmeester; *Adriaan Boogardt*, Pottebakker; die van *Schagen*, Konstapel over 't Geschut; en *Jan Michielsz. de Waal*. De tweelaatsten van deze, dewyl zy gevangen waren door abuis in de naam, zyn wederom losgelaaten. In de tweede Lyft zyn gerekent voornaame Burgers, die ook gevangen genomen zyn, als *Arnout Jansz. van Dordrecht*, Schout; *Johan van Vliet*, en *Gerrit Stuiwer*, beide Burgemeesters; *Johan Aalbertsz.*, Raad en Secretaris; *Johan van Duvenvoorde*, Collonel; *Pieter Willemsz. Bal*, Schepen; *Jacob Bartholomiesz. Pellikaan*, Kapitein; *Johan Adriaansz. de Jonge*, Luitenant; *Johan Dirksz. Schatter*, en *Pieter Hasselaar*, Vaandraagers; *Johan Cornelisz. Zaal*, Onderschout; en eindelijk *Johan Kies*, van Amsterdam.

In de volgende Maand, zynde den 19den van Augustus, zyn noch gevangen genomen deze volgende, als *Loeven Bartholtz.*, *Bartbold van den Nyenburg*, *Pieter van Paanderen*, *Johan Gerritsz. Witsz.*, en zynen Broeder *Cornelis Witsz.*, *Johan de Wael*, *Marten Apotheker*, en *Laurens Wynandsz.*, alle Raaden en Vroedschappen der Stad Haarlem: onder deze is ook geweest eenen *Laurens Wynantsz.*, een Stoeldraaijer: drie van dezelve zyn in de Gevangenis gestorven, en in vrede gerust. Verder wat de rest aangaat, die van 't Pardon uitgesloten waren, bleven noch 27 in 't getal; die hun alle versten hadden.

Daar op is gevolgt, dat 'er opentlyk is afgelezen, na 't slaan van 4 Trommels, dat hem niemand bevorderen zoude eenige van die gene, die uitlandig of vluchtig ooit geweest waren, te herbergen of in
huis

huis te neemen, op poene van Confiscatie van alle zyne Goederen, en aan den lyve geftraft te worden; ja dat men zodanige, tot een exempel, in zyn eigen deur zoude ophangen, die zulks deede.

Op die zelve tyd is *Pieter Hasselaar* een exemplaar geweest van de oude dapperheid, en Godsdienstigheid, bewezen aan zynen Broeder. Deze, als hy zag dat het op zynen Broeder *Nicolaas* gemunt was, daar zy met den anderen aan Tafel zaten, van de Soldaaten gezogt wierd, en dat hy door verbaastheid en kleinmoedigheid uitbarstende tot traanen, meldé zichzelve; zeggende: „Mannen, zo „gy de Vaandraager *Hasselaar* zoekt, behoeft gy niet verre te gaan, „ik ben de Man; laat deze in vrede gaan.

De verdere Soldaaten, die 'er in garnisoen gelegen hadden, gerekent op 3 a 4000 Mannen, zyn bevonden overgebleven op omtrent 1800; van welke wel de helft door Beuls handen zyn omgebracht, zo met den Zwaarde, de Galg, als gebocit in 't water gestooten, om te verdrinken. Over deze Victorie hadden de Spaansche hen niet zeer te beroemen, alzo die veel bloeds aan hunne zyde gekost had: want van die deze dingen wat naauwer doorsnuuffelt en onderstaan hebben, word bevonden, dat 'er gedurende het Beleg, zo door den Degen en scherpte des Zwaards, als door Kogels en grof Geschut, over de 5000 Mannen gebleven zyn; waar onder ook geweest zyn Graaven en Baronnen van hoogen Adel, en ongemeene Krygsoverstems. Daar is naauwlyks in 't Leger van de Vyand iemand vry geweest, ook van de Raaden, die niet gewond zyn geweest: ja de Veldheer zelve, is niet vry geweest van dit gevaar, die, met een kogel getroffen zynde, in een slagordre zoude gebleven zyn, ten ware de Gesp van zyn Rapier-Gordel, met yzer beslagen, den slag belet had. Het getal van die geene, die door ziekte, gebrek, en strenge koude gebleven zyn, is byna ongelooftelyk.

't Is aan de andere zyde ook ongelooftelyk, (hoewel de Aanteekeningen zulks betuigen) wat schade en interessen doór Brand, of Bresfen, gedurende het Beleg, de Stad geleden heeft, die niet te boeten was. Hier by is ook gekomen de wreedheid der Spaansche, die aangingen als grypende Wolven, daar was geen plaats voor genade of mededogentheid, ze hebben gewoed als dollé menschen tegen den Burger, die vluchtig geweest waren, en de overwonnene Soldaaten, die meer als 700 teffens om hals gebracht zyn. Zy konden hunne vervloekte lust tot wreedheid niet verzadigen, maar verlengde

de de Justitie dag aan dag, op dat zy te langer die bloedige vreugd zouden genieten, daar Tirannen zich in verbeugen en roemen. Die de Biegt toelieten, zyn met den Zwaarde omgebragt; maar, die van andere gedachten waren, zyn aan een Galg opgehangen. De Beuls waren vyf in getal, nevens hunne helpers; die, vermoeit zyn-
de van hangen en worgen, in hun leven verdriet kreegen, alzo hun-
ne armen eerder moede wierden, dan de wreedheid van de Veld-
overste gestild was. En op dat hy 't kort zoude maaken met het Ge-
richte, en de minste moeite, heeft hy 'er over de 300, rugge aan
rugge gebonden, aan de mond van de Meer, trotselyk doen ver-
drenken, en om 't leven brengen, dat deerlyk om te zien was. On-
der anderen, die aan de Galg opgehangen zyn, is ook geweest een
Pastoor van de Luthersehe Confessie, die de Overste *Steenbach* ten
dienste stond, om voor hem te prediken. Op deze tyd is ook *Rip-
perda*, Gouverneur der Stad, met een onvertzaagd aangezicht, ge-
leid om onthalt te worden; nevens zyn Luitenant *Loderwyk van Gent*.
En met deze ook *Simon Simonsz.*, Predikant der Gereformeerden:
noch een Bastaartzoon van de Kardinaal *Granvelle*; deze was afge-
weken van de Pauselyke Religie, en overzulks zynde in ongenade
van de Vader, heeft hy zich in den kryg begeven, de *Prins* gedient
en gezworen eedt van getrouwigheid; die liever heeft willen ster-
ven, dan zyn Afkomst of Geslachte te bekennen. In dezelve zwaar-
igheid en gevaarlykheid zyn ook geweest *Ladislaus van Brederode*,
de *Heer van Veenhuysen*, *Rosogny*, en *Johan van Duvenvoorde*, die
op den 18den van Augustus, buiten de Stad, te Schooten, onthalt
zyn. Boven deze noch *Symon Boreel*, Collonel der Schuttery, die
van zyn mede-vryer was verraden. Hier en boven, op dat de maat
van wreedheid zoude vervult worden, heeft men ook tyranny ge-
pleegt over de Gequetsten, Zieken en Krankten; want op den 19den
van Augustus, (ô ongehoorde en Barbarische wreedheid!) heeft men
dezelve op de plaats en 't plein van 't Huis te Sieken met den zwaar-
de doen vallen: Kapitein *Balfourt*, die met eede beloofde, dat hy
de *Prins van Oranje* zoude vermoorden, is in genade aangenomen,
en alzo ontkomen; waar van hy de *Prins* verwittigt heeft, pardon
verkregen, en zo lang als hy leefde aan zynen eedt is getrouw ge-
bleven.

Verder, de Hoogduitsche Soldaaten, die zy wel vermogten en
gunstig schenen te wezen, zyn geboden, den eedt, die zy aan den
Prins

Duitsche
Soldaaten
ge-
casseert.

Prins gedaan hadden, te herroepen en vervloeken; dewelke in Gel-derland gebragt wierden, onder het geleide van eenige Benden Spaansche Ruiters. Als dit *Sonoy* vernam, die te dier tyd de Dicmerdyk noch in had, zond terstond daar na toe drie Galeijen, welgemon- teert met Musquettiers en macht van Krygsvolk, onder 't beleid van *Wouter Hegeman*: deze, hun schielyk onderhaalt hebbende, digt by Nieuwkerke, zyn op eenige Spaansche aangevallen; de andere laa- ten de Ongewapende loopen: maar de Spaansche, door deze schie- lyke aanval, midden in de nacht, verbaast zynde, en niet vaardig om te slaan, verkozen de vlucht, zo zy best konden. De Hoog- duitchers, nu door *Sonoy* verlost zynde, om goede gunst te krygen, gelieten hun geveinsdelyk of zy de Wapenen weder wilden aannee- men, ter wraake van 't ongelyk en de schande hen aangedaan. Maar *Don Frederik* hier van verwittigt zynde, dreigde de uiterste tormen- ten (zo zy zulks deeden) aan hunne Kapiteinen; deze waren *Steen- bach*, *Vader*, *Schram* en *Guntber*. Eindelyk heeft hy zich laten verbidden, tyd gegunt hebbende van uitsstel, zo verre, dat zy eeni- ge, die met hun gevangen waren, zouden committeeren by bezen- dinge, dat de bovengemelde Soldaaten zouden betrachten den eedt die zy gedaan hadden, om met een te bevryden hunne Overstems van het gevaar des doods, en alle onheil. Waar door de Duitschers bewogen zynde, en Pardon van de *Prins* verworven hebbende, dat zy hun zouden laten ontslaan van den Eedt.

En dit is ten naastenby het avontuur en wedervaaren van die van Haarlem geweest, met zo een deerlyke en jammerlyke neêrslag van Burgers en Soldaaten. Merkt hier de bestieringe Gods over die van Haarlem, die door hunne manhaftigheid en kloeke daaden, zo ver- maard waren, datze met een lofslyke naam byna de geheele wa- reld vervult hadden; dat zy *Damiato*, aan de mond van de Nyrl'on- der gebragt, en stormenderhand met geweld ingenomen hadden, nu gebragt waren onder 't jok van die van Spanje, door hongers- nood. Alzo is 'er een geduurige verandering aller dingen.

Boven deze zyn 'er noch veele zwaarigheden de arme Burgers overgekomen, dewyl 't kragtigste geweld van *Don Frederik* noch niet gestild was, die, nu moedig en trotsch door Overwinning, noch verder peurde, neemt aan een nieuw Heirleger, zend vooruit na Alkmaar een Trompetter, die de Ingezetenen gebod de Stad over te geven; dat zy wygerden, hen verlaatende op hulpe van de *Prins*

van Oranje; en voor eerst schikt hy derwaarts 'er na toe 2000 Soldaaten te voet, en 300 Ruiters: alwaar ontstaan is groote verslagentheid en verbaasfheid van den Burger.

Daar was ook oneenigheid onder de Burgemeesters, van Garnisoenen in de Stad te laaten; de *Prins* zulks raadende. Na veele debatten is Kapitein *Ruychaver*, met andere Bevelhebbers, consent hebbende gekregen, in de Stad gekomen, dat zy met de Magistraat mogten spreken van die dingen, die de welstand van de Stad ten hoogsten betroffen. En als de meeste stemmen daar op liepen, dat men geen Krygsvolk zoude inlaaten; en Kapitein *Ruychaver* daar door ontfelt zynde en moeiljelyk, scheide onverrichter zaake van de Heeren Burgemeesteren en Raaden: maar *Floris van Teylingen* is opgestaan, hem begeevende na de Kennemer-Poort, daar hem volgde een groote meenigte van voornaame Burger-mannen; die 't Prinsen Volk hebben ingelaaten, ter meerder verzekeringe van de Stad. Ondertusschen de Spaansche, die voor hadden een nieuwe Belegeringe, geladen met groote Buit van Vee en Beesten, van Egmond gehaalt, zyn wederom na Haarlem gekeert, na 't Leger, op den 18den van July. Alwaar ontstaan is groote oneenigheid en misnoegen onder de Spaansche, voornamentlyk klaagender wyze; eindelyk de klagt uitbarstende tot muiterye en oproer, als zy bezoldinge eischten van 28 Maanden, boven de Vereeringe, als de Stad zoude overgaan. De Soldaaten, die noch in de Stad waren, omtrent 400 sterk, zyn buiten de Poort gegaan, om 't grof Geschut in de Stad te brengen.

Muiting
ne van
Soldaaten.

Don Frederik, hier over zeer ontfelt zynde, heeft zich ten hoogsten gebelgt, dat men zyne Hoogheid en ontzach zo veracht ten toon stelde. Derhalven de voornaamste van 't Leger byeen geroepen hebbende, gebood *Don Lopa de Acuna* met een troep van 1000 Mannen op deze Muiltelingen aan te vallen: maar deze, als zy binnen schoots gekomen waren, zyn neder gaan zitten: als de Bevelhebbers hun aanporden en drongen, dat zy 't bevel van den Veldheer zouden nakomen, was 't of zy voor een doof mans deur zongen. Als hy bemerkte de trotsheid zyns Volks, doet hy *Robles* by zich komen, en gebood die op nieuw, dat hy met de Walsche Troepen op de quaadwillige hoop zoude aanvallen; doch al weder te vergeeffsch; nadien zy bespottede die geene, die daar op drongen; zy vulden hunne Roers met loos Kruit, en deden de Lonten uit. Derhalven die 400 gingen voort, als zy begonnen hadden, brengende

13 a 14 stukken Geschut in de Stad. De Burgers hier door verschrikt zynde, wisten niet wat dat te zeggen was, vermoede dat het hun ten verderve zoude gelden.

Omtrent deze tyd, zegt men, dat 'er 10 a 12 gebooren Spanjaards, in Koopmans Kleederen, te Leyden by de *Prins van Oranje* gekomen zyn, en hebbende hun bekent gemaakt, de oorzaak, en waarom zy gekomen waren, en betuigende hunne genegentheid, gunst en mededogen over de tegenwoordige staat van 't Land, hebben hun dienst gepresenteert, om de Stad Haarlem aan de *Prins* over te geven voor een zomma van 40000 Guldens. De *Prins* niet verstaad hebbende hunne gepresenteerde dienst, heeft hun bedankt; maar, dewyl hy geen voorraad van Geld had, en benaauwd van 's Lands Middelen, heeft in zo een gelegenheid hen met alle beleeftheid laten gaan in vrede.

Ondertusschen, omtrent den 15den van Augustus, als *Chapyn Visselius*, die zeer liefstalg was by de Soldaaten, ten beste sprak, en 't misnoegen der Soldaaten te gemoet gekomen is door prompte betaaling, heeft hy ieder hoofd voor hoofd 30 Goude Kroonen, als 16 tot vereeringe, en 14 ter provisioneele betaalinge van hunne bezoldinge, doen ontfangen.

Middelertyd gedurende het klaagen en muitineeren der Soldaaten, zyn de Burgers gedwongen 4000 Soldaaten op hunne kosten te houden en de kost te geven. Maar na de betaalinge van 100000 Guldens, die nu opgebragt waren, zo aan gereed Geld, als leverantie van Waaren of Klenodien, hebben de Spaansche geene verdere instantie gedaan om de beloofde Zomma op te brengen; misschien uit mededogentheid, om dat de Burgers door zo een lang en zwaar Beleg nu uitgeput waren, of dat zy 't daar voor hielden, dat 'er niet meer te haalen was.

Als nu de Soldaaten, voornamentlyk de Spaansche, gepaait en gestilt waren, is *Don Frederik*, op een Triumphwagen gezeten zynde, in de Stad gevoert, en met groote eere en gewoel van de zyne ingehaalt en ontfangen. En terstond daar aan, in de Groote Kerk gekomen zynde, heeft hy vooral betracht de Godsdienst; en voor eerst hebben de Geestelyken de Tempel van *St. Bavo* geweid en geheiligd door de Bisschop *Mierlo*; die de Misse deed voor den *Hertog van Toledo*; en daar op is het Heilig Evangelium gelezen; 't Sacrament daar op genomen hebbende, om te onderhouden en te maintineeren

Muitineeringe gestilt.

De Kerk geweid.

de vryheid en 't voordeel der Catholyke Kerk. Des niet tegenstaande, op deze dag is wederom de vreeze van wreedheid vernieuwt, en hervat met strengheid, als men zes Burgers, hoewel gemeene Lieden, nochtans Burgers, misschien om dat zy wat te vry gesproken hadden, of men wist niet waarom, met den Zwaarde heeft onthoofd; hunne naamen zyn dus in de Chronyken bekend, als *Dirk Arentsz.*, Schrynwerker; *Jan van Zanen*, Kofter van de Kerk; *Johan van den Bosch*, Wever; *Jan Hendriksz.*, Lynwaattier; *Klaas Pieterfz. Groen*, Bouwmeester; en *Pieter Govertfz. de Hooge*, Werkman.

Na dit bedryf, om verder te maintinceren zyn macht en ontzach, die hy wilde bewaart hebben, heeft hy gewilt, dat hy zoude schynen zulks voor te hebben, als de Poët *Maro* zegt:

*Te spaaren goedertierentlyk,
Die klein van geest, en nedrig zyn;
De trotsche en hoogmoed vicerelyk.
Te dempen, is als medicyn.*

En dit, om de quaaddoeners een schrik aan te jaagen, en de vroomen te beschermen.

Op deze tyd, als de Dooden noch onbegraven lagen, en die Lyken, tot bewys van tyranny, in 't gezicht van ieder op straat lagen, zo is 'er een Pardon-brief of Mandament afgelezen, dat te Utrecht gemaakt en gedateert was; by welke hy de Burgers en Ingezetenen van Haarlem, die nu 't Geld tot hunne verlossinge, zo verre als boven gezegt is, opgebragt hadden, heeft vry gesproken, en Pardon beloofd; waar van de Copie hier volgt, om een proeve te verstreken van de *Alvasche* goedertierentheid.

Brief van Pardon.

FERDINANDUS van Alvares van Toledo, Hertog van *Alva*, Marschalk van *Coria*, Grave van 't behoude Land, Ridder van 't Gulde Vlies, Generael Overste, en Gouverneur van syn Coninglyke Majesteit in Nederland, &c. Alle de geene die dese tegenwoordige Brieve sullen sien of lesen, wensche by geluk en saligheyt. Hoewel die

van Haerlem, in 't Graeffschap van Holland, geensins de minste, tot sulke extremiteyten vervaallen zyn, soo verre gekomen, dat sy de Prince van Orangien (die by syn Coningklyke Majesteyt verklaert is als Rebel-*le*) eedt gedaen hebben, en gecommiteert hebben in de hoogste graet crimen læsæ Majestatis, en menigmael tegen haren Coningk, en deur recht van successie haer natuurlyke Heer en Prins, kleyn achtende, en gants niet passende op de getrouwigheyt, geboorsaemheyt, en dat meer is, op d'eede en verplichtinge, die sy hare Coningklyke Majesteyt (wiens Onderfaten sy ook waren) schuldig waren, aengaende ongeoorloofde verbonden, heymelyke raetslagen, voorhebbende alle nieuwigheden, en heymelyke machinatie en practyque, hier beneffens ook conspiratie tegen de Catholyke Religie, en als de banier oprechtende voor andere Steden, tot gelyke stoutigheyt en overdadigheyt aen te rechten. Tot dien eynde ook de Wapenen nu aengenomen hadden, en Coningks Guarnisoenen geweygert hadden binnen hare Stad in te nemen. En daer-en-tegen Prince volk uyt vreemde; van Schotsche, Duytsche, Walen, in te laten, beneffens die ook d'Onderfaten en Rebellen, met de welke sy haer verwoegt hebben, en haer hebben durven setten, tegen de generael Veldoverste, en Gouverneur van syn Coningklyke Majesteyt, en meest syne Krygs-oversten, onder de welke ook woorname Dienaren zyn van syne Coningklyke Majesteyt, die sy van kant geholpen hebben. Hier-en-boven dat sy vyandschappen aengenomen hebben by openbare Oorloge, en veele andere hostiliteyt bedreven hebben. Soo verre, dat wy, om de Coningklyke Majesteyt te maintinieren, eyndelyk gedrongen en genootsaekt zyn, haer te belegeren en te benouwen met een swaer beleg, en te matteren door hongers-noot, en met de wapenen te plagen, en eyndelyk onder ons geweld te brengen, 't welk ook geschied is in geheele seven Maenden herwaerts, dat sy eyndelyk met de hulpe Gods, en de uytterste nood haer dringende, soo verre gebragt zyn, dat nu de naeste weg tot haer behoudenis docht te wesen, haer toevlucht te nemen tot de genade van syn Coningklyke Majesteyt, en hem te voet te vallen, en bidden om genade, en verbidden de straffe. En hoe-wel uyt 't voorgaende genoegsaem blykt, dat de Burgers en Ingezetenen hier voor gemeld, Vrouwen ook en Kinderen, die tegenwoordig te Haerlem zyn, swaerder straffe wel verdient hadden. Nochtans gelyk genoeg gebleken is, de goede wil en aen-gebooren goedertierenthey van syn Coningklyke Majesteyt tegen syn Onderfaten. Die dat ook voor eengebruyk heeft in gelyke saeke, dat hy niet en siet op syn particuliere, maer dat hy privee ergernis ter zyde stelt, en dat hy in die deelen na-volgt de goeder-

*dertierne Vaders, en dat hy hem gedraegt als een goedertieren Prince, die licht te verbidden is, die de bedurven Onderdaenen, en die op een dool-weg zyn, lichthelyk aen-neemt in syn Goedertierenthey en genade, die hy altyt voor de harde tucht en discipline gestelt heeft. Willende hier-en-boven de goede wil en genegenthey tegen den Burger van Haerlem (hoewel sy tot beter verstand en behoorlyke onderdanigheyt van't selfs niet gekomen zyn) voor alle de werelt betuygen, en dat uit kracht van dit Mandament, wat wy hebben van syne Coningklyke Majesteyt, tegen de Burger en Ingeseten deser stede, soo mans als vrouwen, soo hubare en onhubare, soo Heeren als Knechts, na de welke wy vergeven en pardonneren in't generael volkomelyk uyt bysondere gratie en goedertierenthey, deur dese tegenwoordige alle hare ergernissen, en abusyen, misdaden en wrevel, en alle de ongerymtheden die sy begaen hebben, dat sy de Prince van Orangien gevolgt, en hem aen-gehangen hadden, en dat sy van haer natuurlyke Heer een scheyt-brief gesonden, en wat dies meer is, begaen hadden. Hier-en-boven vergeven wy alle de straffen soo crimineel als ci-vyl, boeten en satisfactie, in de welke sy ter saeke van de voornoemde trots en hoon, en misdaden en rebellye aen de Prince zyde geweken zyn, de wapenen ook tegen haer Erf-heer, haren Coningk aengenomen hebben-de, vervallen zyn. Eyndelyk al het geen dat tegen syn Coningklyke Ma-jesteyt begaen of bedreven sou mogen wesen, op wat manier ook 't mocht geschied zyn, vergeven en pardonneren wy. En om dese genade noch breeder uit te meeten, soo stellen wy alle de voor-gemelte Burgers, en y-der een in haer geheel by dese tegenwoordige, behoudens eer en goed, op de selfde wyse als sy waren voor de komst van Coningks Krygs-macht. Hier-en-boven soo willen en begeeren wy, dat alle en yder van de Bur-gers van Haerlem bevryst zyn van alle blame en schandaels, daer mede sy voor desen beticht zyn, om reden hier voor verbaelt. Derhalven wy ook de Procureur Generael, en andere Rechteren, die de Justitie admi-nistreren, wie het soude mogen zyn, een eeuwig stil-swygen hebben op-geleyt, en geen gewach te eeniger tyd daer van te maken. Behoudens dat, en die voorwaerde, dat sy de Penningen van de beloofde somme voor haer Rantsoen souden op-brengen, en betalen, omme voor te komen de plunderinge van de Stad. Alleen dit uyt-gesondert, dat wy aen ons hou-den, dat in dit genadig Pardon niet begrepen zyn 57 Burgers, en Inwoonders deser Stede, die wy daer uyt willen gehouden hebben, tot benaminge van ons wel-gevallen, dat sy in de gevangenis gehouden, en tot nader examen gebragt worden, dat men mach sien hoe sy voortaan
 haer*

haer gedragen sullen. Hier-en-boven noch gebiedende en beveelende allen en een yder in 't bysonder, soo Presidenten als Raden van Holland, Rechteren, en alle die Justitie administreren, Officieren, en alle Oversten, dat sy na den eyfch van haer ampt, de voor-gemelte Burgers en Inwoonders, soo Vrouwen als Mans, en hare Kinderen, onder 't beneficie van dese genade en pardon, en van alle 't geen dat in dit Instrument begrepen is, gedogen en toe-laten, dat sy op dese fatsoen en manier mogen genereen, als nu geseyt is, dat sy vry en wrank in vrede mogen leven, en dat sy sulks gedurig mogen gebruyken en genieten, sonder eenig belet of moeijelykheit, en voor nu, en voor toe-komende. En dit alles sonder eenige, van 't leven, van eere of goederen verkorting. Alles conform na de wille en meyninge van onse Deurluchtige Coningk: om alle dese vast en bondig te maeken, hebben wy onse naem hier onder geschreven, en in de Secretet-kamer van syn Coninglyke Majesteyt, het groote Zegel daer aen-gehangen.

Aldus gedaan binnen Uytrecht den 27 July 1573.

FERDINANDUS, *Duc d'Alva.*

Maar de geene die *Duc d'Alva* uit het genade Pardon heeft willen uitmonsteren, hebben vreemd avontuur gehad; 29 van dien zyn'er maar in 's Vyands handen gekomen, van welke 'er 6 met den Zwaarde op de Markt onthalt zyn; die wy voorheen al gemeld hebben: meest alle van de resteerende zyn in de gevangenis overleden; waar van de volgende wel de voornaamste zyn geweest, als, *Adriaan Jansz. van Dordrecht*, Schout; *Johan van Duvenvoorde*, Collonel van de Schuttery; *Jacob Bartholomiesz. Pellikaan*, en *Jacob Barentsz.*, beide Kapiteinen; *Johan Gerritsz.*, *Jan de Waal*, *Louris Wynandsz.*, *Loeven Barthoutsz.* en *Marten Apotheker*, Raaden; *Johan Dirksz. Schatter* en *Pieter Dirksz. Hasselaar*, beide Vaandraagers; *Jan Cornelisz. Saal*, Onderschout; *Arent Dirksz.*, Factoor of Kramer, en *Arnold Moutmaker*. De Burgemeester *Johan van Vliet*, edel, zo van Geslacht als door dappere Krygsdaaden, op belofte, dat hy wederom zoude komen, heeft aangetrokken Molenaarskleederen, en afgelegd het Gewaad van Burgemeester, en is alzo ontkomen. De Zoon van *Klaas Verlaan*, door verwisseling van de Dochters van *Kraanbals*, is uit- en vry gelaaten. De rest, die hun tot schuldbekenrenis niet hebben kunnen submitteeren door een ge-

nercus gemoed, zyn in de Gevangenis gehouden, door stank en vuiligheid daar in gestikt, of in schaduwe des doods van hartzeer gestorven.

De Graaf
van Bos-
su ge-
vangen.

Daar zyn ook noch andere geweest, die met geduld afgwagtede de uure des doods, welke omtrent den eerste November, met yzere Ketenen geboeit, om na Amsterdam gevoert te worden, en van den Hertog van Alva de sententie des doods al hadden; de Soldaaten, die hen geleid zouden hebben, waren al gereed, om geflagt en onthalt te worden: ten zy dat God uit den hooghen Hemel hunner erbarmt hadden, die hun uit het gevaar verlost heeft, als de Graaf van Bossu in een Schipslag te water gevangen is.

De Munitien, daar van ik gesproken heb, en 't Beuls gerichte tegen den Burger, gelyk die voor die van Haarlem verschrikkelyk was, en vol van angst en benaauwtheid, zo is die heilzaam geweest voor de andere geconfedereerde Steden, tydig om allengskens alle schrik bezyden te stellen, en wederom tot zichzelf te komen.

De Prins heeft ook niet stil gezeten, geen tyd verzuimt, of gelegentheid voorby laten gaan. Tegenwoordig absent, door Brieven de verslagene harten der Burgers gepoogt aan te moedigen. Ondertusschen die van de naby gelegene Steden hebben de Wallen hunner Steden gesterkt en voorzien, inzonderheid Alkmaar en Leyden.

Maar, helaas! Don Frederik praktiseerde van nieuws aan nieuwe raadslagen en aanslagen tot verderf en ondergang der Ingezetenen, als hy schielyk voornam eene tocht te doen op het Noorder Quartier van Holland; en als hy alles gereed had, dienende ter belegering van de Stad Alkmaar, heeft hy geordonneert, dat 2 a 300, by loringe, uit de geheele Burgery, zouden gaan als Pioniers, tot het maken van Schansen: waar door de harten der Burgers zeer verbitter wierden, achtende het onbehoorlyk te zyn, dat, na zo veele zwaarigheid en benaauwtheden, de arme Burgers noch weggevoert zouden worden, om als op een slagbank, en hen ten proye geven, om door hunne Vrienden met het grof Geschut geschoten te worden. Maar hier heeft niets mogen gelden, of onwaardigheid en beuigen, of protestatie der Burgers; die hun beriepen op 't Accoord van Pardon. Waar op hen voort ten antwoord is gegeven: „ Dat „ 'er van den Burger geen straf gecischt wierd, maar eene gediens-
„ ge behulpzaamheid zoude betoont worden, die zy den Koningk
„ schuldig waren, ja leven, ziel en al wat zy in de waereld hadden.

By

By deze gelegenheid zal ik hier verhaalen, dat mynen Vader *Cornelis Schrevel*, zaliger gedachtenis, wedervaaren is; die by lotinge ook na Alkmaar moest gaan voor Pionier: op den weg zynde, heeft hy door Geld omgekogt een Ruiter, die hem gelcide; dewelke hem daar op los liet; zo dar hy gaan konde werwaards hy begeerde. Maar, myn Vader t'huis gekomen zynde, is aanstonds by de Schout verklikt en aangebragt, en wierd voor een korte tyd in bewaaring gebragt: eindelyk wierd hy ter examen gesitceert. Voor eerst wierd hem geboden, die meinedigen Ruiter te melden. Daar op hy antwoorde, denzelve niet te kennen; maar zyn Paard wel. Terstond is hy geleid in de groote Stal; daar dat Paard niet te vinden was; maar was in een andere Kamer gebragt, afgezonderd van de andere Paarden, en dat een goed Vriend onverhoeds verhaakt had: zo verzogt myn Vader derhalven, datze zouden gaan in een Kamer daar omtrent, waar van hy verwittigt waar, om te zien wat van de zaake was. Als daar 't Paard gevonden wierd, is de Ruiter, die hem geleid en losgelaaten had, in 't aanzien van myn Vader, tot straffe aanstonds opgehangen. Aldus is myn Vader verlost van het gevaar des doods, die, voor een korte tyd in bewaaringe gehouden, eindelyk is ontkomen.

Die van Alkmaar ondertusschen, als zy niet beter konden, de uiterste nood hen dringende, hebben verscheide Sluizen geöpent: waar op de Spaansche gedwongen zyn met het Leger op te breeken, de Stad Alkmaar verlaatende met vloeken en zweeren. Maar, na de *Hertog van Medina* na Spanje getrokken was, zo heeft de *Graaf van Bossu* het geheele Noorder Quartier geplaagt en geplundert. Hier uit is ontstaan een Scheeps-oorlog op de Zuiderzee. Als de *Graaf van Bossu*, overwonnen, in handen van de onze gekomen is, maakt hy accoord voor zyn eigen en zyns Volks behoudenis en leven met behoorlyk Rantsoen, bedingende vooral een eerlyke Gevangkenis, als een Graaf toekomt. Daar na is hy van den Admiraal *Cornelis Dirksz.*, en Kapitein *Ruychaver*, Oversten over halszaaken, te Hoorn gebragt.

Deze geruchten waren eerst gekomen tot de Gevangene Burgers van Haarlem, die in de boeijen zaten; die, door deze tyding verheugd zynde, hebben daar op de Psalm gezongen: *God zy geprezen in den hoogen Hemel*, enz. Als nu de Vrienden van de *Graaf van Bossu*, en zyne Bloedverwanten zulks vernomen hadden, gaan zy

tot den Overfte, om te fpreken over de verwiffeling van de Gevangenen. By deze gelegenheid, is de Heer Burgemeester *Pieter Kies*, boven gemeld, geboden na Amsterdam te gaan, onder belofte van weerom te komen, en dat hy met *Verdugo* zoude handelen over de Gevangenen. In deze zaak heeft hy een harde party gehad; want de meeste Goederen van hem, en der andere Gevangenen, waren nu al vervreemd en getransporteert op d'eigendom van *Don Fredrik, Noircarmes, Barlemont, Del Rio*, en andere meer; en de Hertog van *Alva* was niet zeer begaan met het leven en behoudenis van de Graaf van *Boffu*; en geen regard neemende in hoe groot gevaar al zyn Volk was, begeerende parfors, dat alle die van Haarlem, die hy gevangen had, om hals geraakte, en die alrede tot de Galg verwezen waren: waar over de Overften van de Spanjaards heel ontftelt en geërgert waren: derhalven is de Sententie des doods verlengt en uitgeftelt. Eindelyk zyn de Gevangenen geloft by wiffelinge ter wederzyden: eeffelyk *Pieter Kies*, Oud-Burgemeester, met eenen *Weldam van Hoogenbuyfe*, Brouwer, een Edelman, enz. *

Als

* *Hoofd*, verhaatt hebbende de neërlaag en 't gevangen-neemen van de Graaf van *Boffu*, tekent dit geval met de volgende omftandigheden aan, hoe de gevangene Burgers van Haarlem, die buiten 't Pardon van *Don d'Alva* waren, en alle dagen de dood voor oogen zagen, de tyding daar af in 't geheim en onverwagt kregen: hy zegt: Hoe 't niet hem afgeloopen was, veinamen de Burgers, tot Haarlem in hechtenis zittende, by zeker Briefje, verborgen in een pypje en kop Boters: zeggende de bode hen aan, zy zouden de Boter wel proeren, op dat m'er hun meer af beffelde, indien z'er finaak in vonden. Dies ontgon men ze daatelyk: en Burgemeester *Kies*, het briefje gelezen hebbende, zeide tot de anderen: daar was een Kabbeljanw gevangen, en zyn rob wel 100000 guldens waart. Met een gaat het op een aanheffen van Pfalmen en Lofzangen, tot groote verwondering der Spaanfchen, die noch geen tyding hadden. Ontlangs daar na, alzo 's Graaven vrienden zich pynden, den Landvoogdt tot wiffeling van gevangenen te beweegen, werd de zelve Burgemeester op zyn trouwe geflaakt, om *Verdugo*, daar af, t'Amftterdam te gaan fpreeken. Een ftreng geest ftak 'er in *Kies*, te recht gepartuut met een Vrouw van gelyke harvogtigheid, die verdient heeft haaren Man uit het graf der vergeetelheid te houden. Zy hiet dan *Brocht Engberts Proften*, en had, voor den afval der Stad, haaren Man, die grootelyk in 't oog, en nagebracht was, niet alleen binnens huis verholen gehouden, maar hem ook heimelyk een kind geteelt. 't Welk, mits de Schout naaft haarent woonde, met des te meer gevaars gemeengt was. Ook gebeurde het, terwyl zy droeg, dat de Schour *Kies* quam zoeken, haar overftydende. tot blyk zynere regenwoordigheid, dat zy zwanger gingk. Waar op zy, zonder zich anders t'ontzetten, om 't hinken zynere bewysrede aan te wyzen, koelmoedelyk antwoorde, dat de weg voorby de deur lag. Ja gingk zy in de zelve ftaan, des anderen daags na 't baaren; nabootzende in cere, 't geen uit vreeze voor fchande, fomtyds de geene doen, die haar eer qualyk te raade gehouden hebben. Na zodanige proeven van aankleevende trouwe, wilde zy ook den reisvaardigen, naar Amftterdam, vergezelfchappen. In 't afvaaren met een open fchuite, werden, by zekere Hoogduitschen, eenige quanfuis eeffchooten gedaan; een der welke ('t zy onverhoeds of willens) met een loor haaren arm trof, dat het in de fchenkel fteeken bleef. Zy, kennende haaren Man voor foxs, als hy was, en oploopende, verbeet zich, zonder

Als de Stad zo overgegaan was, en de Burgers, die uit de Stad geweken waren, wederom t'huis gekomen zyn, zo is 'er voor een geruime tyd een zwaare Pest ontstaan, die veele Menschen weggesleept heeft; zo dat de Pater van de Cellebroers, of Overste van de Lykdraggers, door een zwak vertrouwen op God, zyn Klooster verlaaten heeft, en uit de Stad is getrokken, als 'er reeds begraven waren 3335 Menschen, door Pestziekte meest alle gestorven, in den jaare 1574.

Omtrent deze tyd verfoeide de meeste Lieden den bloedigen Oorlog, ja vervloektenze, en haakten daar en tegen na de Vrede. Daar zyn van Grooten noch Brieven in wezen, over en weer overgeschreven, die tot de vrede genegen waren, en ieverden om dezelve, voornamentlyk van *Marnix*, Heer van St. Aldegonde, die te Utrecht gevangen zat. Deze, uit bevel van *Noircarmes*, heeft op verscheide tyden aan de *Prins van Oranje* Brieven geschreven, en te bedenken gegeven, of men niet eenige middelen zouden kunnen beraamen, om tot vrede te geraaken; daar op terstond gevolgt zyn vriendelyke byeenkomsten en conferentien, dat door deze middelen een einde mocht gemaakt worden van de tegenwoordige oorlogen. Deze zaak is ook daar toe gebragt, ook na 't overlyden van *Noircarmes*, dat 'er Perzoonen genomineert zyn, die zy tot de handeling zouden gebruiken.

Maar, als omtrent te dier tyd, Graaf *Lodewyk van Nassau*, op de Mooker-heide de nederlaag had, en daar geslagen wierd, zo is daar na in de handeling van vrede niets gedaan, de gedachten daar van by hen is verdwenen, en dit met een glimp en schoon pretext, om 't recht en de eer van de Koningklyke Majesteit wel te bewaaren. Daar tegen streevende de Opperste Commandeur, die geraadzaamer achte, zo de Heeren Staaten van Holland, Zeeland en West-Vriesland, een Request zouden presentereen aan zyne Koningklyke Majesteit, met alle eerbiedinge en nedrigheid, dat zy zo vriendelyke verbonden van vrede en eendragt, de genadige gunst van den Koningk

T 2

ningk

hag of wag te zeggen, uit zorgte dat hy opsluiven, en zich aan de schieter vergrypende, in zyn gewiss' dood zou streeven. En werd niemand de wonde gewaar, voor dat haar 't bloed by de kleederen quam neder vlieten. Wel ontsak toen zyn gramschap, willende met geweld aan land. Maar midlertyd was men voortgevaaren, de quetter verre, en de hevigheid liet zich allengskens nederzeiten. In 't vernichten zyner boodschap besjegende hem veele zwaartgheden. Hunne Goederen waren reeds al aangellagen en verdeelt. En *Alva* eischten hunne halzen. Eindelyk wierden de Vonnissen opgeschort, en men raakte aan 't wisselen. *Bessu* bleef gevangen; de Haarlemse Verwezene wierden tegen andere, en *Kies* tegen *Wildam* uitgewisselt.

ningk mogt toegeschreven worden. En dit is de oorzaak geweest, waarom 't accoord van vrede is achter gebleven en vernietigt voor die tyd; tot dat de *Heer van Champigny*, Brieven gezonden hebbende aan *Karel Boyfot*, Gouverneur van Middelburg, de geheugenis van vrede vernieuwt heeft met *Marnix*, Heer van St. Aldegonde, die dier tyd noch gevangen zat. En *Marnix* bemerkende, dat hy in ernst na vrede trachte, heeft zyne iever geprezen, en beloofd, dat het noch aan de *Prins van Oranje*, noch aan de Heeren Staaten van Holland en Zeeland zouden manqueeren: datze liever wilden laten vallen van hunne Privilegien en oude Herkomen, dan datze in het minste zoude willen verkort hebben van 't Recht van zyn Koninglyke Majesteit, tegen dat recht of billyk is. Derhalven heeft de *Heer van Champigny* niet ongeraden gedacht, dat men in deze zaak tot hulpe zoude neemen de *Heer van St. Aldegonde*, en heeft hem deze last gegeven: „ Dat hy na Rotterdam zoude trekken, en by den „ *Prins* gaan, om te spreken over 't lossen der Gevangenen, en „ die by deze gelegenheid fondeeren zoude, wat hy in de zaak van „ vrede konde te weege brengen. Maar twee dingen moest hy voor- „ namentlyk gerecommandeert en in achtginge neemen, namentlyk, „ dat men de luister van de Koninglyke Majesteit en het Opperste „ gezach en aanzienlykheid wel zoude bewaaren, en dat zy van hun „ Voorvaderen Religie geen gewag zouden maaken.

Omtrent de komst van *Marnix* te Rotterdam, (met bewilliging van de *Heer van Champigny*) zo zyn daar ook gearriveert de *Heer Johan van Mathenes*, en de *Heere Ambachts*, *Heer van de Riviere*, en de *Heer Johan van Treslong*, oud Advocaat voor den Hove van Holland; alle welke met de Gedeputeerden van de Staaten over en weer over geconfereert hebben, van 't geene dat tot vrede en eendragt diende. En verstaan hebbende de meening en intentie van de Heeren Staaten, als mede gehoort hebbende hun antwoord, en 't zelve niet onbillyk verklaart, hebben gewilt, dat die by Geschriften zoude gestelt worden, op dat die vertoogt en geëxamineert mochte worden van woord tot woord. Als zulks de *Heer van Champigny* vernomen en verstaan had, zo heeft hy aan *Marnix*, Heer van St. Aldegonde, over die zaak Brieven gezonden, in de welke hy, zonder eenige bewimpeling, opentlyk zyne meeninge verklaart, zyn verstand geopenbaart heeft, en vreemd van 't antwoord der Heeren Staaten. Des niet tegenstaande, heeft de *Heer van St. Aldegonde*,
met

met de Heeren Staaten breeder en wydloopiger gehandelt: „ Dat
 „ zy nu te vreden waren, 't verzoek van de *Heer van Champigny* na
 „ te komen, en verklaarden, dat zy bereid waren, hun verzoek te
 „ doen met alle ootmoedigheid by Requeste, aan hunne Koningk te
 „ presenteeren, zonder eenig gewag te maaken van de Religie hun-
 „ ner Voorvaderen: dit alleen ootmoedig verzoekende, dat de Ko-
 „ ningklyke Majesteit believe, door zyne autoriteit, en met een-
 „ paarige stemmen van de Heeren Staaten Generaal, de Republyk
 „ vast te stellen, mids dat de Uitheemsche geboden wierden uit 't
 „ Land te vertrekken, dewyl zy de Provintie schadelyk en over de
 „ hand zyn, ja gehaat als de pest; voor de rest hun submitteeren
 „ onder de bevelen van zyn Koningklyke Majesteit, en ordonnantie
 „ van de Heeren Staaten. Dit Request beleeftelyk en ootmoedig
 ingestelt, heeft de *Heer van St. Aldegonde*, na de slyd van Vrede-
 handeling verstreken was, binnen Montfoort zelve gepresenteert;
 en waer na hy wederom naar Utrecht, de plaats zyner gevangenis,
 getrokken is.

Maar niet lang daar na, heeft de voorgemelde *Heer van Champigny*, van Brussel gekomen, de Requeste aan *Junius, de jonge*, gezonden, Gouverneur binnen Ter Veere, die tot vrede genegen was; de welke met de *Heer Carnes* te Montfoort in bewaring gehouden was, in plaats van *Marnix*, zo lang die te Rotterdam was.

Naderhand zyn 'er meer Brieven over en weer over gezonden van de Grooten, tot handeling van vrede, als van *Junius, de jonge*, en *Peronot*, aan *Karel van Boysot*, *Lowys van Boysot*, en de *Heer van Champigny*; als mede Brieven van *Johan Peronot*, aan *Marnix*, Heer van St. Aldegonde, en andere meer, van die geene die de voornaame Autheuren waren van de Vredehandeling te bevorderen. Maar als de Heeren Staaten Generaal hun niet meer konden submitteeren, en meenden nu voldaan te hebben in alle gehoorzaamheid, hebben eindelyk goed gevonden, vertrouwende op de gerechtigheid van hunne zaak, hun hulp en bescherminge in de Wapenen te zoeken, en liever gewilt te verwagten wraake uit den Hemel, dan te komen onder 't jok van den Spaanschen Tiran. Ondertusschen is men heel verlegen en bekommert geweest met de *Graaf van Bossu*; dewelke drie geheele jaaren in hegtenis geweest is, tot de Pacificatie van Gent.

Middelertyd was ons Vaderland in groote benaauwtheid, nadien de moedwilligheid van de Spaansche (die al 't recht in den Degen

voerden) hoe langer hoe onverdraagelyker heeft geschenen. Hier uit zyn ontstaan klagten van den Burger, Brieven gezonden hebbende aan de edele *Heer Hierges*, Gouverneur van Holland, en andere Brieven, byna van dezelve inhoud, geschreven aan *Dirk van Bekefeyn*, Burgemeester van de Stad, by de welke zy te kennen gaven: „ Dat zy t'einde waren in de uitterste benaauwtheid, dat de „ Burgers uitgeput waren, en dat Stads Comptoir uitgeplundert was; „ ja dat alles in bordel liep, en zy nu als zieltoogden. En ten waa- „ re zy niet eenmaal verligt wierden van de overlast der Soldaaten, „ dat zy door armoede moesten vergaan, of dat zy genoodzaakt zou- „ den wezen 't Vaderland te verlaten, na 't exempel van de *Pho- „ censes*; dat God wil verhoeden!

Eindelyk heeft men met ernst van Vredehandel wederom gewag gemaakt, waar van deze gelegentheid 'er toe opdeed: nadien de Spaansche overal de meester maakten, overal beroerte aanrichten en overlast deden waar zy quamen, en by conspiratie malkander gezworen hadden, de Nederlanden in brand te zetten, en geheel te bederven, als mede hunne muiteryen dagelyks noch toenamen, en daar geen einde aan te verwagten was, hebben zy Aalst met geweld ingenomen; en om die oorzaake zyn zy verklaart, door 's Koningks Edikt, Vyanden des Vaderlands, Rebellen van zyn Koninglyke Majesteit; en, als de Hoogduitfche Soldaaten, versieken van hunne Bezoldinge, by conspiratie en zamenrottinge, aan de zyde van de gemutineerde Spanjaards gekomen zyn; en de Staaten van de Provintien hun daar tegen stelden, zo veel als zy konden, en geweld tegen geweld zetten. Zo heeft middelertyd de ongebondene vryheid en stoutheid van de Spaansche meer dag aan dag toegenomen. Tot dat eindelyk de Staaten van Brabant en Vlaanderen gedwongen zyn, met de Staaten van Holland en Zeeland, te vernieuwen en te hervatten de Articulen van Vredehandeling van Breda. Ondertusschen plunderen de Spaansche de Stad Maastricht. Antwerpen is ook onvoorziens overvallen, geplundert, en in brand gestoken; als de Hoogduitfchers hen te hulpe quamen, en de hand boden, niet zonder groote nederlaag en verderf der Burgers.

Middelertyd is Keizer *Maximiliaan*, de welke de deugden, goedertienheid, en de iever tot vrede recommandeerde, overleden, en opgenomen tot de Hemelsche vreugde, den 12den van October, in den jaare 1576.

Des niet tegenstaande, de staat van de Landen en Provintien zulks vereischende, zo heeft men Dagvaart te Gent gehouden, daar toe deputeerende de Allervoortreffelykste van 't Ryk, zo Geestelyke als Waereldtyke, met bewilliging van de Heeren Staaten van Brabant, Vlaanderen en Artoys, insgelyks ook die van Holland en Zeeland, die hunne Gedeputeerden ook gehad hebben, zo Edelen, als Lieden van Staat, en voornaame Burgers, doorluchtig door hunne Dapperheid, Geleertheid en Welspreekentheid. Alwaar eindelyk een Accoord gemaakt, en de Vrede getroffen is, voorheen gaande de Amnestie, om alle ongelyk, schade en interesse te vergeeten en vergeven. Alzo zyn de Artikelen van Vrede by geschrifte gestelt: de korte inhoud van dien is ten naastenby zodanig geweest, als volgt:

Pacificatie van
Gent.

- I. *Dat men de Spaansche te lande zoude uitboenen.*
- II. *Dat alle Handel alomme vry zoude wezen.*
- III. *Dat men de zuiverheid van de Catholyken wel zoude bewaaren.*
- IV. *Dat men geen geweld zoude doen aan de Conscientie der Menschcn.*
- V. *Dat alle Triumftekenen, Beelden en Opschriften te niet zouden gedaan worden en uitgewist.*
- VI. *Dat men de Prins van Oranje voor Admiraal van de Zee, insgelyks Gouverneur van Holland en Zeeland zou maaken.*

Alzo is het accoord van Vrede getroffen, met bewilliging van zyne Koningklyke Majesteit *Philippus*, de tweede van die naam, Koningk van Spanje. Hier door is ontstaan groote vreugde by de Ingezeten- en 't jok van slaavernye afgesmeten en van den hals geworpen; de Kasteelen te Gent, Valencyn, Groeningen, Lamerak en Utrecht ingenomen hebbende, zommige tot de grond ook afgebroken en geslegt.

Maar, eenige jaaren daar na, omtrent de komst van *Don Jan van Oostenryk*, (hoewel de meeste Provintien daar met geweld tegen waren) zyn de banden van eendragt gebroken, en de conditien van vrede weder vernietigt.

Omtrent deze tyd, ja 't zelve jaar als deze dingen gebeurt zyn, is te Haarlem ontstaan een grouwelyke Brand, byna onuitbluffelyk, als de Hoogduitsche Soldaaten, die daar in garnisoen lagen, de wacht hadden na gewoonte, op het Spaaren, by de Kraan, en teflens een

Schrik-
kelyke
Brand
Ao. 1576.

sta-

stapel Turf aangelegt hadden, (men weet niet zeker of het onverhoeds of moedwillig geschied is) en glimmende koolen daar in gebragt op den Haart, waar door een schielijken Brand ontstaan is ten dake uit: terwyl de geruchten van Brand loopen door de Stad, en de Brandklok slaande, verschrikkelyk om aan te hooren, zo neemt de vlam toe, onuitbluffelyk: en terstond stygt zy op boven alle daken en de toppen van 't Huis, en de naaste Gebuur-huizen zyn onbeschadigt gebleven, zo slaat de Brand over (als door de hand Gods) gevallen in de Lange Veerstraat na 't zuidwesten, zuidwestwaard aan. Daar is een groote verbaastheid en droefheid in de Stad geweest, en gekerm van Vrouwen, voornamentlyk van die geene die naast aan de Brand waren, die niet wisten haare Goederen te bergen, waar zy Huisraad, Meubilen en Juweelen zouden brengen: de vlam versfond alles dat haar voor quam; de Noordooste wind was als de blaasbalk, die 't vuur en vlam ontfak met zulke snelheid, dat binnen de tyd van weinige uren, het derdedeel der Stad verbrand is, en in de asche gelegd. Dit liet zich van de Stad aanzien, of *Troye* in brand stond; ik heb dezelve met myne oogen gezien, noch jongk zynde. Ook heugt my noch wel, en ik schrikke als ik daar aan denke: dat myn Vader, zynde een Architek, hoe hy met zyn Gereedschap en Huisraad, nevens verdere Meubilen, bezig was, in een schoone Kelder te bergen onder 't Huis, (myn Moeder hem helpende) dat ik stillekens op straat quam, en stond op eene driesprong voor den Aanegang, daar men na 't Spaaren gaat, my dachte als ik de Brand zag, dat Hemei en Aarde in brand stond, en de Elementen smolten door de hitte van 't vuur. Maar dat het allerdeerlykste was, in de Houtstraat, in onze buurt, stond *St. Elizabeths Gasthuis* in lichte brand, dat men niet konde genaaken aan het Dak, dat met Schalien gedekt was, die gloeiende waren van 't vuur. Help God! wat was daar eene verslagentheid en gekerm van oude en ongevallige Menschen, Vrouwen en Mannen, die daar ziek te bed lagen, of op krukken sprongen, die gaan noch staan konden; waar van eenige op de schouderen geschorst, en alzo uitgebragt, andere op matten gedragen, andere kruipende op de aarde, zyn alzo, onder 't geleide van God, de Brand ontkomen. Ondertusschen de kragt van 't Vuur versfond alles wat haar voor quam, de brand waare niet te blusschen, 't wierd ook niet ondernomen, zo lang de Vlam voedzel had. Daar zyn verbrand omtrent 500 Huizen, behalven de Kerken, Kloosters

en

en Gasthuizen. Want het Gasthuis van *St. Elizabeth*, *St. Gangolfs* Kerk, en niet verre van daar *St. Maartens* Hofje, en *Barvoete* susters Klooster zyn in de affche gelegd.

Omtrent die tyd, de Soldaaten, die noch te Haarlem in garnisoen lagen, (gelyk versproken was) geboden zynde te vertrekken; zo is op het Stadhuis gekomen een Gouverneur en Collonel van de Waalen, genaamt *Damerfelle*, en uitgeborsten tot zodanige stoutheid, dat hy in de binnenste Kamer van Burgemeesteren gekomen is, daar hy de Burgemeester *Gysbert van Nes*, die op die tyd Burgemeester gedeputeert was geweest met den Bisschop, om satisfactie te bevorderen, met een vuistslag ter aarde gevelt heeft, en 't scheelde niet veel of ook met voeten getreden; om geene andere reden, als om dat hy als Gedeputeerde met den Bisschop ware geweest. Daar op is aansonds gevolgt een andere Kapitein van de Soldaaten, *Jan Simon* genaamt, die met gelyke stoutmoedigheid in den Raad quam instuiven, en luidkeels alle de Raaden en Vroedschappen voor Verreaders uitschold, ja zo menig als 'er op 't Stadhuis waren; en dreigden daar en boyen, dat zy noch voor hadden, voor zy met hun Volk vertrokken, de Magistraat de keel af te snyden en te vermoorden, en de Burgers te plunderen. En op dat zy de Magistraat een meerdere schrik zouden aanjaagen, heeft men ter hulpe eenige gewapende zo Officieren als Soldaaten daar doen komen, die vuur en vlam bliefen, en tot moorden vaardig stonden. In zo een gevaar en verslagenheid der gemoederen, moest de Magistraat zich stil houden, (nadien zy al voorlang geleert hadden, dat de Wetten zwygen onder de Wapenen) achtende veel beter den tyd wat toe te geven, dan eenige uiterstens by de hand te neemen. De Burgemeesteren van dit jaar waren *Mr. Dirk van Bekefeyn*, *Mr. Gysbert van Nes*, *Gualther van Rollant*, en *Nicolaas Jansz.*, in 't Gulden Hoofd.

't Jaar daar aan is 'er een wonderbaare verandering ontstaan in de Republyk, en in de Kerk, want op den eerste Maart is het Opperste Gebied aan de *Prins van Oranje* gekomen, uit kragt van 't Accoord, begrepen in de Pacificatie van Gent. De *Prins van Oranje* bekoemen hebbende het Opperste Gebied, heeft den geheele Raad afgezet, en tot Burgemeesteren verkooren, *Gysbert van Duvenvoorde*, Heer van Opdam, *Pieter Jansz. Kies*, *Nicolaas Jansz. Verwer*, en *Adriaan van Berkenrode*; ook nieuwe Schepenen en Raadsperzoonen, onder den eedt van beide de Religien te handhaven en te main-

De Prins
van O-
ranje
Gouver-
neur A.D.
1577.

tineren. En met deze heeft de Reformatie begonnen, als de waare en onvervalste Religie eerst ingevoert en aangenomen is, met bewilliging van den Bisschop; die op den 20sten van Maart, uit last van Burgemeesteren, boven gemeld, de Koesters belast heeft, de Bake-nesser Kerk, binnen drie dagen van alle de Ornamenten en Klenodien der Pausgezinden, na hun te neemen, en alle het kerkelyke Huisraad op te ruimen: en dat zy alle de Deuren der Kerk voor de Gereformeerde Gemeente zoude open zetten. Dat alzo is geschied, hebbende nagekomen dat hen belast waar.

Eerste
Refor-
maat.

Hier uit is ontstaan by de Gereformeerde een iever en zonderlinge lust, om de waare Religie, die 'er is in Christus Jezus, uit te breiden en te handhaven: derhalven, zonder eenige verandering of tegenstand, zo is op de naaste Dag des Heeren, den 24sten van Maart, Predikatie gedaan door *Thomas Tielt*, die een Godzalig en Geleerd Man was, en zeer ervaren in de Heilige Schriften; deze is weleer Abt geweest van 't Klooster *St. Bernard*, leggende op de Schelde, dicht by Antwerpen. En op dat hunne Godsdiensligheid meer luister zoude hebben, is verordineert dat op den 7den van April het Heilige Avondmaal des Heeren zoude gehouden worden, na de inzertinge van de Heere Christus; en is bedient aan de Ledemaaten van de Gemeente met Duitsehe woorden: *Neemt, dit is myn Lichaam*, enz. Deze *Tielt*, was van Delft gekomen, als by leening voor een tyd, is bevonden een getrouw Uitdeelder van Gods Heilig Woord, en een getrouw Uitlegger van dien; die te Delft wederom gekomen zynde, heeft volhard in de dienst van 't Heilige Evangelium, tot de uiterste adem zyns levens.

Alle deze dingen hebben hen alzo toegedragen in vrede, met onderlinge bewilliging en consent van beide de Politique Magistraat en Bisschop: alzo dat op dit jaar geen beroerte, geene ontheiliging in de Kerk gevolgt is.

Ondertusschen die van Amsterdam, staande tusschen vreeze en hoop, de nood hen dringende om met de Bondgenooten vrede aan te gaan, zo zyn zy op den 8sten van February, in den jaare 1578, gekomen aan de zyde van de *Prins van Oranje*. Maar als zy bevonden wierden noch te hellen na den Vyand, zo hielden 't de Heeren Staaten daar voor, dat dit een zaak was van groot gewigt en volgevaar; zo misschien *Don Jan van Oostenryk* mogt heimelyk verstand of correspondentie hebben met die van de Stad, en dat in zulk een

ge-

geval de Stad ligtelyk en zonder moeite zou veroverd worden. Zo hebben de Heeren Staaten door hunne Gecommitteerden, en Burgers, die de Gereformeerde Religie toegedaan waren, de Stad onder hun gezach gebragt. De hekken nu verhangen zynde, en de oude Magiftraat afgedankt, zynze alzo in de Regeering van de Republiek gevallen, en hebben Soldaaten voor hun Garnifoen ingelaaften; dat een ongebonden Volk was, die Kerken en Kloofsters berooft hebben. Maar die als Magiftraat afgezet, waren oproerige Burgers, benevens Monniken, Leken, en verdere Pausgezinden; deze wierden geboden, alle te zamen de Stad uit te gaan. Deze dingen zyn meest gebeurt in May, en daar na in Augustus, en dit meest alles ongestraft.

't Exempel van onze nabuurige Stad, heeft de Soldaaten, die te Haarlem lagen, ook gaande gemaakt, om diergelyke dingen te bedryven. En de drie Vendelen, die hier in garnifoen lagen, hebben hun niet kunnen bedwingen. De Overfte van de Soldaaten was *Arent van Duvenvoorde*, van *Teylingen* en *Reynald* Kapiteiten. Want vier dagen na dat te Amfterdam die rebellie van Soldaaten geweest was, zo heeft de oproer der Soldaaten op Sacraments-dag, die de Catholyken heiligtyk vieren, het noch flimmer gemaakt; en heeft een bloedige uitkomst gehad: want als de Grootte Kerk, door de meenigte van Volk, zo Mannen, Vrouwen als Kinderen, te naauw was, ja onder deze noch wel 200 Burgers met Toortfen, die voor de geconfacreerde Hoftie gingen; nadien zy niet derfde bestaan buiten de Kerk te gaan, zo dat zy zich hielden binnen de Kerk, daar zy hunne Proceffie maakten en in 't ronde gingen, bezig zynde om zulks, na hunne meening, fichtelyk te verrichten, word de Gemeente aangezegd, dat de Soldaaten in de Wapenen waren, dat zy de Poortalen van de Kerk bezet hadden, en nu gereed waren als Kerkroovers, 't Geheiligde weg te neemen. Door welke tyding de harten dier Liederen zeer verflagen wierden, en de eenigfte toevlucht was, dat ieder om een goed heenkomen zou zoeken. De Soldaaten dreigden niet lang, maar vielen als uitgelaatene in de Kerk, om trent ten 10 uren, als de Sacrificie van de Miffe gedaan was, de Toortfen ontfteken waren, en de Priesters en Clerefte nu gereed stonden om de Proceffie te houden. Ziet, daar ging fchielyk een gedruis en gefchreeuw op uit de Poortalen van de Kerk, om de Liederen een fchrik aan te jaagen; doe berften zy uit tot alle geweld

Kerk-
roof.

en overdaad, vielen de Lieden op 't lyf zo ze quamen, zo dat de Vrouwen en Kinderen voornamentlyk van schrik en vreeze overhoop vielen, niet weetende waar zy haar verbergen zouden, en sprongen van boven neder den Altaar; andere die wat stouter waren namen de vlucht. Ik heb het zelve voor myne oogen gezien, dat de Schoolkinderen en jonge Lieden op 't Choor, met hunne witte Choor-kleederen, van 't hooge Altaar af na beneden sprongen, dat neus en mond bloeden. Ik, als noch onnozel en teder kind daar mede, en alleen gelaaten, verlaaten van alle, gedenkt my noch, dat 'er eene Soldaat met een bloote Degen in quam, tot in de binnenste Sacristie van de Kerk, en dat hy zyne goedwille bedreef aan de Wierooksvaten, dezelve tegen de aarde smytende, en met voeten tredende, maar spaarde het Kind van zes jaaren, dat zich verstekken had. Met een is myne Moeder op slag gekomen, die haar Zoon gewaar wierd, en hem gevat hebbende, is zonder omzien met hem door gegaan, alzo de vrees haar deed loopen, en als vleugelen aan haare voeten maakten: en dit maakte haare vreeze noch grooter, ziende dat eenige Priesters en Burgers mishandelt waren, en een halve innocente Priester vermoord. Hier en boven is eenen *Maarten Michielsz.*, die de *Heer van Opdam* onderhoud gaf, een stomme en halfzalig knecht, in zyne zyde gestoken door en door; doch daar evenwel niet van gestorven. Andere Priesters wierden hunne Casuïfels en Geestelyk Gewaad ontnomen, en hunne Beurzen gestroopt. De Vrouwen gingen ook niet vry, die poogden door den drang met geweld uit te komen, trokkenze de Huik van 't hoofd, en de Ringen van de vingers; dat ik mede getuige gezien te hebben. De Bisschop *Godefridus a Mierlo*, die voormiddags noch de Predicatie gedaan had, was ook in groot gevaar, die door de Provoost mirakuleus gesalveert is, hem verstekende in een geheime Kelder; dien hy, nevens eenige andere getrouwe Soldaaten, een vereeringe gedaan heeft van ieder omtrent 50 Gl. tot rantsoen. En als op die wyze de arme Burgers, zo Geestelyke als Waereldlyke, uit de Grootte Kerk gedreven en verjaagt waren, en de Soldaaten nu dezelve in hadden, noch niet te vrede zynde, hebben daar en boven noch de Fluweele en Geborduurde Casuïfels, alle het Priesterlyk Gewaad, en Ornamenten gerooft, nevens alles dat in kisten en kisten opgesloten was, voor Buit genomen; maar min geweld gedaan op de Beelden en Altaaren.

Ondertusschen *Nicolaas Ruychaver*, Schout der Stad Haarlem, en de

de Burgemeester *Pieter Janfz. Kies*, zyn ten laaftten in de Kerk gekomen; dewelke de Vrouwen, die verlegen waren, uit de nood geholpen hebben en verloft uit de handen der Soldaaten, die haar noch plaagden; en, na dat zy de Soldaaten hadden doen vertrekken, zyn de Deuren van de Kerk gefloten.

Doe hebben 't de Soldaaten daar noch niet by laaten blyven, die door den Buit verlokt zynde, terftond hen begaven na de Minnebroers; die noch aan tafel zaten en 't middagmaal hielden: maar als de Monniken zeer verfhrikten, dat zy Soldaaten zagen in komen, hebbenze hen van daar gemaakt, en de vlucht genomen: de Soldaaten geen tegenftand vindende, hebben mede het geheele Klooster berooft, en zelfs hen van het Heilige niet onthouden. Na de middag, als zy noch heet waren van Kerkfchendery, omtrent drie uren, hebben zy ook 't Klooster van de Dominikaanen met Houweelen en geweld opgebroken en geplundert. Andere Kerken en Kloosters hebben zy onbefchadigt gelaaten, behalven dat zy 't Collegie van de Maagden en Devotariffen bezogt hebben, alleen regart nemende op de Buit van Linnen en Wollen, als mede voorraad van Lyftocht, dat zy hadden leggen, dat alles hebben zy na zich genomen, als met verlof.

De Soldaaten deze dingen bedreven hebbende, zyn eindelyk tot zichzelfe gekomen, en de confcientie hen wroegende, hebben de Trommel doen flaan, hun Volk byeen doen roepen, en gewilt dat zy hun alle in de Wapenen op de Markt zouden laaten vinden. In de volgende nacht was 'er ruft in de Stad, alles was fufpect en verdacht, als de Burgers barften van quaadheid, en zagen op wraak; doch alles te vergeefs. Dat deze dingen alzo gefchied zyn, hebben wy van goederhand verftaan. En of zulks gefchied is door de ongebondene moedwil van de Soldaaten, of door oogluikinge van de Magiftraat, of door het rechtvaardig oordeel van God, dat de Nederlanders het jok van den hals afgefmeeten en hen vry gemaakt hebben, dat laat ik daar, zonder het myne daar toe te zeggen.

't Is alzo, dat de Burgers, Ingezetenen, en Heeren Staaten, beweerders van de oude Vryheid, als de Republiek eenigermaate in goede ftand was, en de Religie nu vaff gefteft, hebben by publyke Edikte de Ingezetenen bekend gemaakt, dat de Koningk van Spanje, om dat hy zyne beloften niet gehouden had, vervallen was van de Majesteit zyns gebied: en dat derhalven d'Onderdaanen ontflagen waren van

de plicht zyner gehoorzaamheid, hebben daarom 't Zegel en de Wapenen van de Koningk van Spanje verbroken en verworpen, ook 't Formulier van den Eed in 't licht gegeven, waar by hy zich verplicht had aan de Staaten van den Lande, voor eerst aan de Ridderſchap en Edelen, Vadersen des Vaderlands, en verder alle de Regenten en Overſten van Holland en Zeeland, die aan 't Roer van de Republiek gezeten hebben. 't Formulier van den Eed is dusdaanig aan zyne zyde geweest:

Eed van de Prins van Spangien.

Ik door Gods gratie, Prince van Spangien, van beyde Sicilien, Jeruſalem, Aertshertog van Oostenryk, Hertoge van Bourgondien, Grave van Salsburen, Vlaenderen, &c. Sweere en belove, dat ik in myn Domeyne en ſucceſſie van de Nederlanden, en van 't Graeffſchap van de Provincie van Holland en West-Vrieſland, inſgelyks ook, dat ik aen de Stad van Haerlem, en de Ingeſetenen van dien, my ſal gedragen als een goede en rechtvaardige Heer en Prins toekomt. Hier-en-boven, dat ik alle Privilegien, Hand-veſten, Statuten en Vryheden, eertyds van onſe voorſaten, Graven en Gravinnen van Holland, gegeven of vergunt, na vermogen ſal handhaven en maintineren; inſgelyks ook, dat ik loffelyke en oude koſtume, en de gewoonte van ouds, wel en getrouwelyk ſal onderhouden en doen onderhouden. Vorder dat ik ſal doen, dat een goet, rechtvaardig en goedertieren Prins toeflaet te doen tegen ſyn Onderſaten: Alſoo moet my God helpen en beminnen, en alle Santen! Amen.

Dit Formulier van Eed heeft de Prins gepronuncieert met Latynſche woorden, houdende 't Boek van 't Heilige Evangelium in zyn hand. Na dat deze Ceremonie gehouden was, is de Burger en Ingezetenen van de Stad tot onderlinge verbintenis ook voorgchouden een Formulier van Eed, ten naaften by in deze zin:

Eed van Burgemeesteren.

Wy Burgemeesteren, Schepenen, Raden, en andere Burgers en Ingeſetenen deſer Stede, beloven en ſweeren, dat wy na 't overlyden van haer Keyſerlyke Majesteit onſer alder genadigſte Heer (de welke dat by lang gelukſalig t'onſer baten in 't leven mach blywen hier op der aerden,

den, dat is ons aller wenschen en erlangen) doen onse Eedt aen onse Doorluchtige Prins van Spangien, van beyde Sicilien, van Jerusalem, Aertshertog van Oostenryk, Hertoge van Bourgondien, Grave van Salsburren, Vlaenderen &c. En die nu by Eede verklaert en gehuld is Grave van Holland en West-Vriesland, dat wy goede en getrouwwe ondersaten sullen wesen van syn Hoogheyt, en syn Domeynen onderworpen: Endat wy alle de Rechten en Leenen, getrouwelyk sullen bewaren, en in eere houden, en dat wy de Gouverneur, de President van Holland, mitsgaders de Raden, ja alle bedienaers van de Justitie, Officieren, die haer ampt Wettelyk en na behooren sullen bedienen, dat wy die sullen gehoorsamen en respecteren: Wyders dat wy getrouw, goedertien en gediensig sullen wesen tot bescherming van uw alder-eeftste Persoon, en alder-goedertierenste Hoogheyt, en alle de Domeynen tegen yder een even schoon, gelyk ook de reden sulks vereyscht, en wy tok schuldig zyn te doen. En hoven dese, dat sy alles sullen doen alle 't gene dat goede en getrouwwe onderdanen, aen hare Wettelyke Heeren gehouden zyn te doen, alsoo beminne en helpe ons God en alle zyne Heyligen!

Van alle dese hebben die van Haertem voor gemelt, verzocht dat haer hier van publyke acte mochte gegeven werden; dat syn Hoogheyt in conformité van dese gewillig vergunt heeft.

Aldus gedaen te Haerlem, in 't jaer en dage als beschreven is, in presentie van de Prince van Piemont, Hertog van Alba, de voornaeme Overste van 't Keyserlyke Majesteits Hof; de Heer van Beveren, Admiraal van de Zee, en Gouverneur van Holland en Utrecht; item, de Heer van Molenbais; Ridder van 't Gulden Vlies; de Grave van Hoorn en Megæ; de Heer Anthonis van Toledo, Opperste Stalmeester van syn Hoogheyt de Prince; de Heer Viglius, Dokter in de Rechten; van Suchem, Ridder, die 't hooft was en President van de Secrete Raden van syn Keyserlyke Raed, en andere meer. Onder was geschreven,

PHILIPPUS.

En noch lager, my present, VERLAEN.

Ondertusschen de Heeren Staaten poogden voor al de Justitie te maintineeren; want een van de Soldaten, die een Priester vermoord had, is daar over aan den hals gestraft. En op dat men de Kerkshendery niet ongestraft zoude laten passeeren, zo hebben zy de drie Vendels, daar ik hier boven gewag af gemaakt heb, verplaatst; waar

waar over de Oversten geweest zyn de *Heer van Duventoorde*, en *Reinoy*; de eene is met zyn Volk gezonden na Delft, de andere na Leyden, en Kapitein *van Teylingen* na den Haag, op den 17den van Juny. Deze heeft men geboden, met Tromslag en gelui van Klokken, dat zy de Buit en Roof wederom zouden brengen, op verbeurte, dat wie zulks niet deed, als infaam zoude worden afgedankt. In plaats van deze Soldaaten is 'er een nieuw Vendel in de Stad gekomen. Doc is de Kerk gesloten, de Lyken daar uit gehouden, en de eere van Begravenis stond stil.

Ondertusschen, als de Soldaaten van Amsterdam wederom keerden tot hunne voorige Kerk-schendery, gelyk de hond tot zyn uitbraakzel: zo hebben ook de Soldaaten van Haarlem, na 't excmpel van die van Amsterdam, gelyke moedwille bestaan, liepen met voeten op de Deuren van de Kerk, poogden om in te breeken, hadden in 't zin het Geheiligde te schenden, de Altaaren af te breeken, en alles tot een Buit weg te sleepen: maar de Luitenant van de Soldaaten zulks voorkomende, zynze in hun voornemen verhindert, doch niet gepaait. Derhalven, nadien de zorge van gemeene ruste tot de Magistraat behoorden, heeft men eindelyk in volle Vroedschap besloten, dat ook van 't Stadhuis is afgelezen: „Dat de Kerk met or„ dre zoude gezuivert en ledig gemaakt worden, dat een ieder, al„ le het geene hy in de Kerk of eigen, of aangeërst had, 't zy Beel„ den of Graf-dichten, dienende tot sieraad van Graven, of alle het„ geene dat zy in waarden hielden, na hun zouden neemen, en„ 'r huis haalen. Hier en boven is wel expres gelaft by Edikte: „Dat„ 'er niets in de Kerk zoude gelaaten worden, dat na afgoderye„ smaakte. Overzulks is ook, uit last van de Magistraat, de Sacristie, of Heiligdoms-plaats, die niet lang gestaan had, kunstig gesneden, en met Beeldwerk versiert, afgebroken; waar van noch op heden eenige Reliquien, om de uitneementheid van kunst, in het Prinsenhof bewaart worden, en in waarde gehouden ter gedagtenisse.

Begin
van de
Refor-
matie.

Alzo is de Kerk gezuivert van Beelden der Heiligen, ja van alle veroude superstitie, verordent tot de Godsdienst der Gereformeerde Religie, en geheiligt tot den dienst van de Leere des H. Evangeliums; die in de Naame des Heeren aangevangen heeft zalige *Johannes Damius*, dewelke onlangs uit de Palts gekomen was, om de Gereformeerde Religie voort te planten, die wy noch ten huidigen dage door Gods genade zuiver en onbezoetelt behouden. Hier uit zo ontstond

de

de klagten der Pausgezinden, voorwendende dat het Verbond van de Pacificatie van Gent, by welke Religions-vrede vergunt en geapprobeert waar met 's Koningks Zegel, geviolleert en gebroken was. En dit moet ons zo vreemd niet dunken, nadien de eendragt onder de Staaten niet lang gehouden is, alzo zy oneenig geworden zyn, als *Don Jan van Oostenryk* 't spel gaande maakte. Hier uit zyn ontstaan heimelyke raadslagen, om de Spaansche wederom in te roepen. Alzo 't Verbond van Vrede gebroken zynde, is de Oorlog wederom schielyk ontsteken. En hier uit zyn 'er klagten ontstaan van de Catholyken, of om beter te zeggen van de Pausgezinde, eerst in 't geheim onder de Burgers, en daar na by Request te presentieren.

Want als t'Amsterdam Dagvaart en Vergadering daar over gehouden wierden, hebbenze derven bestaan den *Prins van Oranje* een Request te presentieren, waar by zy verzogten, Vryheid van Religie, als van ouds. Dit Request (noteert) was ondertekent by veele andere voornaame Burgers, onder welke ook geweest zyn eenige van de Gereformeerden, zo men zegt, uit iever van vrede. Hier toe zyn 'er drie gedeputeert, met deze last, dat zy dit Request in alle ootmoedigheid en eerbiedigheid aan de *Prins van Oranje* zouden presentieren; dat zy ook gedaan hebben: welke daar op mondeling is aangezegt, niet schriftelyk, dat de Heeren Staaten in 's Gravenhage antwoord zouden geven; en met belofte, dat zy by Misshaven zouden ontbieden; dat ook geschied is: maar hebben niers opgedaan; zyn plotzelyk afgeslagen, om dat zy in hun Requeste van lastering niet onthouden hadden, de Authoriteit van de Heeren Staaten schenen te sijnaden, en al te gering te achten; over zulks wierden zy geboden te vertrekken, zich gerust te houden, en hoopende dat het God zoude voorzien. Nadien alles noch op riemen dreef, als in een woeste zee, zo dat de haat en nyd van de Pausgezinde en Gereformeerden dagelyks heviger wierd.

Als nu de Pacificatie van Gent te niet was, en de eendragt van de Heeren Staaten in geveinstheid verandert waar, zo zyn 'er bedriegelyke quaadtookingen van de Grooten, en periculeuse Factien van de Burgers ontstaan. De Republiek en gemeene stand is tot partyfchap en oneenigheid vervallen, en dat meer is, alles scheen nu als in verwarring te loopen. Daar zyn lagen geleit, om de *Prins van Oranje* aan kant te helpen, eerst te Antwerpen, den 26sten van July 1581, als *Johan Jauregni*, een Moordenaar uit Spanje, op de *Prins*

Vader-
moord
van de
Prins.

van Oranje een Sinkroer geloft heeft, doch dat niet doodelyk getroffen is. Maar het moordjaar van de *Prins* is geweest in den jaare 1584, als hy van de Verraader *Baltbazar Gerards*, van Burgundie, deerlyk is vermoord. Alzo is alles in roere en verwarring gekomen.

En als de Heeren Staaten niet vertrouwd en op hunne kragten, hebbenze beginnen te denken op hulpe van buiten. Derhalven heeft men terstond, na 't overlyden van de *Hertog van Anjou*, aan *Henderik*, Koningk van Vrankryk, het Opperste Gezach van de Nederlanden door hunne Gezanten geprezenteert. Deze Vorst, tyd van beraad hier op genomen hebbende, heeft eindelyk zeer beleefdelyk zyn excus gedaan, en voor antwoord gegeven, dat zo eene honorable presentatie hem ten hoogsten aangenaam was, maar dat het voor hem niet geraden was oorlog te voeren tegen de Spaanschen, om de Inlandsche beroerte tegen de Guisen. Doch zo de Heeren deze zaak wilden gerecommandeert hebben aan de Koninginne van Engeland, beloofde hy daar in zyn beste te doen, dat zy daar in geen zwaarigheid zoude maaken. Als de Gezanten van de Heeren Staaten wederom in 't Vaderland quamen, hebben zy raport gedaan, dat zy niets hebben kunnen opdoen.

Terstond daar aan, zonder uitstel, Dagvaart gehouden hebbende en Vergadering van Staaten aangeleit, is besloten en gerezolveert, dat men de Koninginne *Elizabeth* ook zoude presenteren alle het Recht van de Hoogste Macht, en dat op billyke en wettige Condities. Of zo men daar toe niet konde komen, dat zy haare Majesteit dan zoude gelieven d'elendige Nederlanders onder haare protectie en bescherminge te neemen, of Krygsvolk tot hulpe zenden, tegen 't geweld van de Spaansche Macht. Haare Majesteit van Engeland des verwittigt zynde, en uit mededogentheid bewoogen, heeft 't verzoek van de Gezanten uit Nederland beleefdelyk aangehoort, en zo eene liberaale en honorable presentatie aangenomen. Doch als men tot de zaak zelve gekomen is, heeft zy, zonder eenige bewimpeling, of een lang gereem van woorden te gebruiken, 't Hoogste Recht van de Opperste Macht beleefdelyk afgeslagen; maar belooft en toegezeit alle hulpe, zo zy Vlifingen en den Briel in pande had, twee Zeeesteden. Onze Gezanten hebben deze Conditie dankelyk aangenomen; en terstond zyn 'er Brieven gemaakt en gezegelt van 't onderling Accoort. Alzo zyn de Gezanten naar wensch wederom t'huis gekomen; met groot genoegen, bekomen hebbende

de dat zy wenschten. De Koninginne heeft ook niet gemanqueert, en is niet in gebreke gebleven, als zy *Robbert Dudley*, Hertog van Nordhumberland, en Graave van Lycester, Overste van de Militie gemaakt heeft, en gewilt, dat hy de Opperste Commando zoude hebben over het Krygsvolk, en ter ondersteuning gezonden. Wat *Lycester* gedaan en uitgevoerd heeft in Nederland, zal ik kortelyk verhaalen, na 't vermelden van de Historie onzer tyden.

Derhalven, *Robbert Dudley* is uit Engeland vertrokken, met den tytél van Veldoverste, op den 19den van December, in den jaare 1585. Deze, als hy te Vlissingen wel gearriveert is, nevens de *Graaf van Essex*, en een groote Suite van Baronnen en Edelen, die hem geleiden, is met al zyn Volk treffelyk onthaalt, het Geschut wierd geloft, met veele vreugde en gelukbiedinge van de Ingezetenen. Maar heeft daar niet lang gebleven, is datelyk na Holland gereist en te Dordrecht aangekomen, op den laatsten van December. Terstond zyn de Magistraaten in 't gemoet getrokken, om hem met zyn Suite welkom te heeten; de Burgery was in de Wapenen; van welke hy zeer treffelyk ingehaalt is, met welkom te heeren, gejuich, onder 't blaazen van Trompetten, en in 't Hof van de *Prins* gebragt; aldaar met een triumphante Maalyd onthaalt, en ook vernacht heeft. Des anderen daags is zyne *Excellentie* na den Haag getrokken; onderwege is hy van andere Steden, daar hy door moest passeeren, met de grootste pracht, en de Burgery in 't volle Geweer, ingehaalt en verwelkomt, en eindelyk in den Haag gekomen; daar veele Koetzen hem ontmoetede, van de welke hy met hooftche beleeftheid ontfangen is, en geleid in 't Hof van den *Prins*, met staatelyke triumphen en geschal van trompetten; tegen den avond zyn Vreugdevieren aangestoken, ten teken van blydichap, en is onthaalt met een Koningklyke Maalyd.

Daags daar aan, zynde den 7den van January, heeft *Albertus Leoninus*, Kantfelier, uit naame van de Heeren Staaten Generaal, eene treffelyke Harange gedaan, vloeyende van alle beleeftheid, waar by dat zyn Hoogheid gepresenteert is, volkomen Macht en Authoriteit dezer Landen, behoudens hunne Privilegien; hier en boven het absoluut Gebied over de Militie en Militaire Perzoonen, zo te water als te land; en te gelyk hebbenze hem verklaart Gouverneur, en geoffereert alzo eene Macht, als *Keizer Karel* nooit gehad heeft, wel verstaande, behoudens de Privilegien, Contracten,

De
komst
van Ly-
cester.

Anno
1586.

en oude Costumen. Maar hy, ook zyn Eed gedaan hebbende, liet zich voorstaan, dat hem volle macht gegeven was, om alles te doen na zyn welgevallen, zonder de Staaten te erkennen, ongeacht de Privilegien. Want daar na heeft hy geen behoefde Limitation willen toestaan: dat ook de Koninginne van Engeland hem qualyk afgenomen heeft, en bestraft zyne verwaant- en trotsheid, als haare Vafal. Deze beginzelen van zyn Gouvernement zyn ongerymd en ongelukkig geweest.

Des niet tegenstaande, die van Haarlem verwittigt zynde van de komst van den *Graave van Lycester*, hebben zy op alle manieren daar na getracht, dat zy met de meeste eere, reputatie en luister hunne nieuwe Gouverneur mogten onthaalen. Derhalven ontboden hebbende Bouw- of Werkmeesters, Schilders, en alle die van de Kunst waren de voornaamste, hebbenze die opening van hun voorneemen gegeven: namentlyk, dat zy voor hadden, tegen de komst van den *Graaf van Lycester*, op te regten Theaters en verhevene Toneelen, Boogswyze Triumphpoorten, en Piramiden, op 't Marktveld, ter eere van *Koningin Elizabeth*. Deze alle waren vaardig, om het bevel van de Heeren Magistraaten na te komen; onder welke ook geweest is *Cornelis Jansz. Schrevel*, myn zalige Vader, als Fabryk. Van stonden aan zynze alle te werk gekomen, en hebben hunne last spoedig volbragt.

De Graaf van Lycester komt te Haarlem.

Als nu alles gereed was, dat diende tot eere van de Stad, komt 'er tyding, dat de nieuwe Gouverneur, den *Graave van Leycester*, met alle zyne Suite en Gevolg aan quam. Daar op quam 'er toeloop van Volk, klappende de Burgerlieden in de handen, en de zorge by de Magistraat, om de eere der Stad te bewaaren. Deze en diergelyke dingen, die ik met myne oogen gezien heb, hebbe ik noch lust te verhaalen. Derhalven, als nu de *Graaf van Lycester* aan quam ryden, en digt aan de Stad was genadert, zo stonden voor de Poort, de Heeren Burgemeesteren en Raaden met hun Gewaad, aanzienlyk van jaaren, benevens hunne Pensionaris, die het woord zoude doen, om den nieuwen Gouverneur welkom te heeten. De Burgery stond in de Wapenen, ter wederzyden van de Groote Houtstraat, die het gewoel van 't Volk stuiten en ophielden. Voor de Nieuwe Schutters Doele, in 't inkomen van de Stad, was een Toneel opgerecht, op welke de Kamerspeelders representeerden de *Tiranny* van den *Hertog van Alva*. Op het tweede Toneel, by de Brug over

over de Oude Gragt, wierd vertoont, *Belgica* of *Nederland*, in 't habyt van een jonge Maagd, verlaaten van haaren Gouverneur. Deze dingen alzo te vooren bereid zynde tot pracht, is de *Graaf van Lycester*, de Behoeder, in de Stad gekomen, onder 't blaazen van Trompetten; vooraf ging een bende Ruiters, hy zelve zat op een wit Paard, om van ieder gezien te worden, en aan weerzyden waren Hellebaardiers; hy vertoonde aan alle die hem ontmoeten, een vriendelyk aangezicht en verblyd wezen: achter hem volgde Baronnen en Edelen van grooten huize, zittende in verheven Koetzen. Alzo passeerden zy midden door de Burgers na de Markt; al waar een groot en ruim *Amphiteater* of Toneel om hoog gebouwd was, op welke zy vertoonden het Beeld van de Doorluchtige *Koninginne Elizabeth*, met uitgestrekte handen, na de ootmoedige Nederlanders. Noch was op de Markt opgeregt een Piramide, die tamelyk hoog was, waar op geschildert waren de Wapenen van Engeland; en de Uitbeeldingen van de geheele afkomst van *Lycester*; benevens Lofgedichten, ter eere van die *Graaf*. Op deze wyze is hy met zyn geheele Suite in 't Prinsenhof gebragt, met groote pracht, en aldaar onthaalt met een zeer treffelyke ja Koninglyke Maaltyd, hoedanig te dier Stede noch nooit was aangeregt geweest. Te Haarlem heeft hy zich eenige tyd onthouden, Dagvaart beschreven en gehouden. Of dat geschied is, om de schoone Landsdouwten omtrent de Stad, of om de beleeftheid en vriendelykheid, kan men niet zeggen.

Naderhand is de *Graaf* met zyn geheele Hof na Amsterdam ver trokken, en heeft met een alle de Steden van Noord-Holland bezien; overal, waar hy quam of door trok, wierd hy met veelte pracht en staatsie bejegend. Den eerste April is hy te Utrecht gekomen; daar hy ook een geruime tyd zyn residentie gehouden heeft.

Als hy nu alles doorsnuffelt had, de Steden en alle Contreijen bezien, en alle het geene, dat tot zyn Gouvernement scheen te behooren, wel overwogen had, heeft hy zich groote dingen laten voorstaan, dat 't hem vry stond Wetten te maaken en te breeken, op 't vertrouwen van zyn Authoriteit en Macht. Voor eerst heeft hy de Militaire discipline en tucht vernieuwt en herstelt: heeft ook by publiek Placcaat verboden heintelyke handeling met den Vyand, (ik denk) dat dies te veiliger zyn Volk iets nieuws zouden voorneemen: en om den oorlog met fatzoen aan te yangen, heeft hy de Stad

Graaf ingenomen en vermeestert; alwaar de *Heer van Hemert* onthoofd is. Hy heeft Apelen ingenomen, en Doesburg met de Wapenen onder zyn geweld gebragt: met de *Hertog van Parma* omtrent Sutphen geschermtseert, en den Vyand getrotseert; en het sterke Fort van Sutphen ingenomen.

Ondertusschen, als 'er in Engeland onraad was, en oproer opstond, is hy na dat Ryk overgevaaren, zonder Reglement of ordre in het Land te maaken of te stellen. Middellertyd is 'er tusschen de *Graaf van Hobenlo*, en de Heer *Eduard Norriis* eene afgunstigheid ontstaan, gelyk ook tusschen de onze en uitheemsche Soldaaten; hier over zyn ontstaan rechtvaardige klagten van de Heeren Staaten. Te Utrecht was ook groote tweedragt en oneenigheid, die men meende dat by de *Graave van Lycester* gevoed wierd, nadien men die tyd eenige Burgers uit de Stad boende, die goede diensten aan het Land gedaan hadden, en vroome Lieden waren.

Hier uit zyn ontstaan nadeelige vermoedens, dat genomen wierd uit 't verraaderlyk overgeven van Deventer, by de *Collonel Willem Stanley*. Hier is noch by gekomen, immers zo zwaar van gewigt, dat het Fort van Sutphen, de Beschermplaats van de geheele Veluw, zich ook overgegeven heeft in handen van de *Prins van Parma*. Wyders, de muitinatie van de Engelsche Ruitery, heeft de spyt en hoon vermeerderd: Waar door de gemoederen van de Staaten en Soldaaten alzo verbittert zyn, dat zy de *Prins van Oranje* d'eer hebben aangedaan, dat zy hem het Gouvernement van Holland en Zeeland toegelegt en toegebragt hebben. Wat de Heeren Staaten bevoogen heeft zulks te doen, hebben zy met klaagende Brieven genoegzaam te kennen gegeven.

En als nu de Heeren Staaten raadfloegen en bezig waren, om een Leger in 't veld te brengen, is middelertyd de *Graaf van Lycester*, als Gouverneur, wederom in 't Land gekomen; zeer onvergenoegt zynde, dat zyn Gezach en Authoriteit zo ten toon gestelt wierd; gevende in druk uit, Redenen van ongelyk, dat hy meende hem was aangedaan. Waar op de Heeren Staaten, die het toekomt d'Authoriteit en de Eer van ons Nederland te maintineeren, bondig Antwoord gegeven hebben. Maar als eindelyk te Leyden heimelyk verraad ontdekt was, heeft men *Robbert Dudley* geen geloofmeer gegeven: hy kreegze alle tegen, en wierd by alle gehaat, zo grootte, als kleene. Derhalven, als hy by zichzelf overdacht, niet gera-

raden te zyn in Nederland langer te blyven, zo is hy met al zyne Bagagie wederom na Engeland vertrokken, latende weinige eere na. Denwelke na drie maanden eerst zyn Gouvernement heeft opgezegd; om dat hy alle die geene, die hem eed gedaan hadden, aan hem zoude verplicht houden.

^tVertrek
van Ly-
cester.

Als nu de Staat van 't Land in vryheid was, en verlaaten van de Gouverneur, hebben de Heeren Staaten, zonder uitstel, aan *Prins Maurits*, Zoon van *Willem*, *Prins van Oranje*, een Beeld zyns Vaders, en de naaste Erfgenaam van de Hoogheid zyns Geslachts, d'eere van d'Opperste Macht toegebragt. Alzo is hy Gouverneur verklaart van Holland, Zeeland, Vriesland, en West-Vriesland, en hem is vereert het Opperste Gebied te water en te land over alle de Geuicerede Provincien; daar in dat ook alle Steden en Provincien bewilligt hebben met gelyke toestemminge. Onder 't beleid van deze, en gelukkig succes, zyn de gemoederen van de Ingezetenen vry wat gestild en eens geworden, alzo de eendragt van de Ingezetenen dagelyks toenam.

Prins
Maurits
Gouver-
neur.

Als nu de Gemeente in rust was, begon 's Lands Welvaaren toe te neemen. En als men met 'er tyd de paalen van ons Land wyder uitbreiden, zomtyds den Vyand onder de oogen zag, en versloeg, zwaare Belegeringen deed en Steden in nam, en die ook zelve uitstond, zo hebben de uitheemsche Prinsen en Potentaaten zich ten hoogsten verwondert over de kloekheid en voorzichtigheid der Heeren Staaten, als mede hunne singuliere vroomheid en beleid in de bestieringe van de Regeering. En als *Maurits*, *Prins van Oranje*, nu groote eere ingeleit, gevaarlyke oorlogen gelukkig gevoert, en naauwlyks zyns gelyk had in 't verstand van Militaire zaaken; als mede de naam verkreeg, dat hy voor de beste Veldheer gehouden wierd van de geheele waereld. Hier van daan is 't gekomen, dat uitheemsche Koningen en Potentaaten Aliantien met deze Landen gemaakt hebben. In den jaare 1597 is 'er een Unie gemaakt en Verbond getroffen tusschen den Koningk van Vrankryk, Koninginne van Engeland, en de Staaten van de Vereenigde Provincien.

En als 't vermogen dagelyks toenam en grooter wierd, zo hebben, door 't vertrouwen van de Wapenen, de Heeren Staaten hunnen Handel gebragt in Indiën, en gedreven. By deze gelegenheid hebben zy vriendschap en alliantien gemaakt met vreemde Koningen, en verre gelegene Natien buiten 't Christendom. Daar van daan komt

het.

het, dat 'er zo veele Gezanten en Ambassadeurs uit de andere Waereld hier te Lande dagelyks arriveerden; ook om de Heeren Staaten geluk te wenschen; die hun ten hoogsten verwondert hebben over de onverwinnelyke vroom- en manhaftigheid van onze Nederlanders, als de welke met den *Koningk van Spanje*, de machtigste Potentjaar van de geheele Waereld, oorlog gevoert hebben, en altyd gelukkiger. Maar voornamentlyk, als 'er een gelukkige Sterre aan den Hemel over Holland en Nederland geschenen heeft, als niet alleen de *Aarts-Hertog Albertus* en *Izabella*, maar ook zelve de *Koningk van Spanje*, *Philippus de derde*, Zoon van *Philippus de tweede*, bezoont en verklaart hebben, dat zy bereid waren de Vryheid van de Heeren Staaten t'erkennen, en de Ingezetenen voor een vry Volk te houden.

De naam van Vryheid, heeft de gemoederen van de onze (die nu al over veele jaaren voor Rebellen gescholden zyn, en verklaart begaan te hebben *crime lesé Majestatis*) beroert en beweegt: zo is de zaak zo verre beleit, dat door tusschenspreken van drie Koningen, als van Vrankryk, Engeland en Denemarken, insgelyks van andere Prinzen en Vorsten, Gezanten ter wederzyden bewilligt hebben tot Vredehandeling. En men is eindelyk tot gesprek gekomen. De Dagvaart en Vergadering van de Staaten zyn te Bergen op Zoom gehouden, op de naaste plaats ter wederzyden; alwaar, na genomen adyys, besloten is, dat 'er 10 Mannen zouden gekozen worden, met last van hunne Principaalen, en met volle macht om te handelen, en t'accordeeren over 't Bestand van lange tyd, na dat zy het zouden goed vinden, ten beste van de staat van 't Land. Om malkander te hooren spreken, is Antwerpen gekeurt en verordent, het puikje en Juweel van alle de Nederlandsche Steden. Daar zyn voor eerst geweest de Gedeputeerden van de *Aarts-Hertogen*, en met hun *Pater Ney*, die een weinig van te vooren uit Spanje was gekomen, en Brieven van geloof, uit last van den *Koningk*, mede gebragt had, tot bevordering van de Vrede. Men vergaderde ettelyke maalen op het Stadhuis, en na dat ter wederzyden beraadslaagt en voorgeslagen was dat ter zaake diende, hebbenze malkanderen met eede verplicht, om geheim te houden alle het geene dat daar geproponeert en voorgesfelt zoude worden: zyn derhalven in den jaare 1609 tot zamenpraak en vriendelyke handeling van Vrede te zamen gekomen; in welke, als 'er aan weerzyden veele en gewigtige zwaarigheden gemaakt

maakt wierden, die de Vrede schenen te verhinderen, zyn 'er de Gezanten der Koningen tusschen beide gekomen, hebben ten beste gesproken, en de verdere verwyderingen getracht weg te neemen. En als de Gedeputeerden van de Heeren Staaten daar in bewilligden, is het verbond van Vrede en Treves voor 12 jaaren gemaakt, met voorgaande declaratie en contestatie van de *Aarts-Hertogen*, zo van hunnent wegen, als van Koningk *Philippus*; van welke zy volle macht en Procuratie hadden, om met de Heeren Staaten Treves aan te gaan; als met een vry Volk, die na hunne eigene Wetten en Costumen leefden en reguleerden, en dat zy derhalven van alle hun Recht en pretensie zouden desisteeeren.

Hier op is gevolgt, dat al het gedenken van ongelijk en hofliliteit zoude cesseren. Daar op de Artikelen van Vrede by geschrifte gestelt, dezelve bekend gemaakt, en afgekondigt in alle de Steden van de Geunieerde Provintien, daar toe gebruikende expres een Heraut. Help God! wat is daar een gejuich en triumph by 't Volk geweest! Wat voor blydschap en geschal van vreugde! Terstond heeft men God Dankzegginge in alle de Kerken gedaan. Onze Magistraatsperzoonen hebben in hun beste Gewaad op een Toneel voor 't Raadhuis gezeten, dat met kostelyke Tapyten behangen was. Alle deze dingen heb ik met de hoogste verwondering gezien, en met dankzegginge aangenomen.

Hier op zyn gevolgt vrye Handeling over en weder over, en vriendelyke bejegening onder malkander, en de vyandyke stukken Geschut hebben gediend tot triumph. De Artikelen van 't Bestand zyn deze geweest:

Artykelen van 't Bestand.

I. **I**n den eersten, de voorseyde Heeren *Eerts-Hertogen* verklaren soo wel in hunne naem als in den naem des voorseyden Heeren *Coningsks*, dat sy te vreden zyn te handelen met de voorseyde Heeren *Staten Generael* van de vereenigde Provintien, in qualiteyt, en als de selve houdende voor vrye Landen, Provintien, en Staten, op dewelke sy niet en pretenderen; en met hun in de voorseyde namen en qualiteyten te macken (gelijk sy macken by dese tegenwoordige) een Bestand op de conditien hier na beschreven en verklaert.

II. Te weten, dat het selve Bestand sal wesen goet, vast, getrouw, en onoverbrekelyk, en dat voor den tyd van twaelf jaren, binnen de welke sal wesen Stil-stant van alle afken van vyantschap, hoedanige die souden mogen wesen, tusschen de voorsyde Heeren Coningk, Eerts-Hertogen en Staten Generael, so ter Zee en andere wateren, als te lande, in alle hunne Koningkryken, Landen en Heerlykheden, en voor alle hunne ondersaten en Inwoonders, van wat qualiteyt en conditien die zyn mogen, sonder uytsonderinge van plaetsen of persoonen.

III. Een yegelyk sal blyven besitten en datelyk genieten de Landen, Steden, Plaetsen en Heerlykheden die hy tegenwoordiglyk heeft en besit, sonder daer in gequelt of verstoort te worden, in wat manieren dat het soude mogen wesen, binnen den tyd van dit Bestand: Waer in men verstaet te begrypen de Vlecken, Dorpen, Gebuchten, en plat Land daer van dependerende.

IV. De Onderfaten en Inwoonders van de Landen van de voorsyde Heeren Coningk, Eerts-Hertogen, en Staten, sullen geduerende dit voorsydt Bestand alle goede correspondentie en vriendschap t'samen houden, sonder eenig sins te gedenken de offensien en schaden die sy lieden hier voren hebben geleden. Ook sullen sy mogen frequenteren, handelen, en verkeerren in malkanders Landen, en aldaer kunnen handel en traffyke dryven in alle verseekertheyd, soo ter Zee en andere Wateren als te Lande. Het welk nochtans de Coninglyke Majesteyt verstaet te wesen gerestringcoert en gelimiteert aan de Coningkryken, Landschappen, en Heerlykheden die hy heeft en besit in Europa, en andere Plaetsen en Zeen, daer de Onderfaten van de Coningen en Princen die syne Vrienden en Bondgenooten zyn, den voorsyden handel dryven by onderlinge bewillinge: en aengaende de Plaetsen, Steden, en de Havens die hy buyten de voorsyde Limiten heeft, dat de voorsyde Heeren Staten of hunne Onderfaten daer niet en sullen vermogen eenigen handel te dryven, sonder expres consent des voorsyden Heeren Coningks: Doch sullen sy mogen traffiqueren (soo 't hun goed dunkt) in de Landen van alle andere Princen, Potentaten, en lieden die 't hun sullen willen toe laten, ook buyten de voorsyde Limiten, sonder dat den voorsyden Coningk, of syne Officiers en Onderfaten, die van hem dependeren, uyt dier oorsake eenige behinderinge doen sullen aen de voorsyde Princen, Potentaten, en lieden die hun sulckx toegelaten hebben, of toelaten sullen, noch ook aen hun, of aen de particuliere met de welke sy den voorsyden handel gedreven hebben, of dryven sullen.

V. En om dat men redelyken langen tyd behoest om te waerschouwen
den

den genen die buyten de voorseyde Limiten met macht en Schepen zyn, dat sy ophouden van alle acten van vyantschap, ist geaccordeert dat het Bestand daer niet beginnen en sal dan van beden over een jaer: Welverstaende, indien het advys van 't voorseyde Bestand daer eer komen kan, dat van als dan de vyantschap daer sal cefferen: Maar soo na den voorseyden tyd daer eenige vyantschap geschied, sal daer van de schade sonder uytstel opgerecht en gerepareert worden.

VI. De Onderfaten en Inwoonders van de Landen van de voorseyde Heeren Coningk, Eerts-Hertogen, en Staten, dryvende eenigen handel in malkanders Landen, en sullen niet gehouden wesen te betalen meerdere rechten en impostien als de Onderfaten der selver, en hunne Vrienden en Bontgenooten, die alderminst sullen beswaert zyn.

VII. Ook sullen de Onderfaten en Inwoonders van de Landen der Heeren Staten de selve versekertheit en vryheyt hebben in de Landen van de voorseyde Heeren Coningk en Eerts-Hertogen, die mentoegelaten heeft den Onderfaten des Coningks van Groot Bretaingien by het laetste Tractaet van Peys, en de secreete Artykelen gemaakt metten Connessabel van Castilien.

VIII. Desgelyks en sullen de Kooplieden, Schippers, Piloten, Bootsgezellen, hunne Schepen, Koopmanschappen, Waren, en andere Goederen hun toebehoorende, niet mogen aengeslagen noch gearresteert worden, 't zy uyt kracht van eenig generael of particulier gebod, en om wat oorsaeke dat het sonde mogen wesen, van Oorloge of andersins, ja ook niet onder het deksel van hem daer mede te willen behelpen tot behoudeniſſe en bescherminge des Lands. Nochtans en verslaet men niet daer onder te begrypen de aenslagen en arresten van Justitie by ordinarise wegen ter oorsake van eygene schulden, obligatien, en bondige contracten van de gene op de welke de voorseyde aenslagingen en arresten sullen zyn gedaen geweest, daer men in procederen sal gelyk gebrykelyk is na recht en redene.

IX. En ten opstien van den koop-handel des Nederlands, en d'impositien en lasten die men op de Koopmanschap lichten sal: Indien men naderhand bevindt dat daer in exces is, en dat den voorseyden Koophandel daer door geincommodeert wort, sal men ten eersten aansoeke en requisitie die van d'een of van d'andere zyde gedaen sal worden, Commissarissen deputeren, om die te modereren en te matigen by gemeyn advys, indien het kan geschieden; Sonder dat het Bestand daerom gebroken sal zyn, soo sy niet en kunnen accorderen.

X. Indien daer eenige sententien en vonnissen gegeven waren geweest tusschen persoonen van verscheyden partyen niet gedefendeert, 't zy in civi-

le of criminele saeken, die en sullen niet mogen ge-executeert werden tegen de gecondemneerde persoonen, noch ook op hunne goeden, geduurende het voorsseyde Bestand.

XI. Brieven van marque en van repressaille en sullen niet geoctroyeert worden binnen den voorsseyden tyd, ten zy met kennisse van sake, en in dingen daer 't selve is toe-gelaten by de Keyserlyke wetten en constitutien, en na de orden gestelt by de selve.

XII. Men en sal niet mogen aen of in komen noch stil blyven in de Havens, Bayen, Playen, of strangen van de Landen d'een van d'andere met Schepen en volk van Oorloge in getal 't welk soude mogen suspitie geven, sonder consent en permissie van de gene onder de welke de voorsseyde Havens, Bayen, Playen, of strangen zyn, ten waer men aldaer gedreven wierd door Tempeest, of ook daer toe gedwongen door nood, en om eenige perykelen der Zee t'ontgaen.

XIII. De gene op de welke de goeden zyn aengeslagen of geconfiskeert ter oorsake van de Oorloge, of hunne erfgenamen, en actie daer toe hebbende, sullen de selve goeden genieten geduurende dit Bestand, en de possessie daer van aen-nemen uyt hunne eygene authoriteyt, en uyt kracht van het tegenwoordig Tractaet, sonder dat hun van noode zal zyn te hebben recours aen de Justitie: Niet tegenstaende alle incorporatien voor de Fisque, verpandingen, giften daer van gedaen, Tractaten, Accoorden, en transactien, en wat renunciatiën souden mogen gestelt zyn in de selve transactien, om uyt een gedeelte van de voorsseyde goeden te sluyten de gene dien sy behooren toe te komen: Met last nochtans, dat sy van de selve niet en sullen mogen disponeren, noch die belasten noch verminderen binnen den tyd van 't selve geniet en gebruyk, ten ware sy daer van verkregen hadden consent van de voorsseyde Heeren Eerts-Hertogen of Staten.

XIV. Het welk ook stede grypen sal ten profyte der erfgenamen van wylen den Heere Prince van Orangien, sonderling ten respecte van het recht dat sy hebben in de Salinen des Graefschaps van Bourgoingne, die hun sullen weder gegeven worden, met de Bosschen daer aen klevende. En aengaende het proces van Chastelbelin, 't welk begonst is in 't leven van wylen den voorsseyden Heere Prince van Orangien in 't Parlement van Mechelen, tegen den Procureur Generael van den Catholyken Coningk, beloven de voorsseyde Heeren Eerts-Hertogen ter goeder trouwen, hun daer te doen recht doen binnen een jaer na 't vervolg dat by hun sal wesen gedaen, sonder eenig uytstel, en dat in alle gerechticheyt en rechtfinnigheyt.

XV. Indien de Fisque eenige geconfiskeerde goeden heeft doen verkoopen van d'eene of d'andere zyde, de gene dien sy behooren toe te komen uyt kracht van dit tegenwoordig Tractaet, sullen gehouden zyn hun te contenteren met den interest van den prys tegen den penningk sestien om betaelt te worden alle jaren geduurende dit Bestand, ter besorginge en sollicitatie van de gene die de voorsejde goeden besitten: Anderfins sal 't hun geoorloft zyn sulks op den verkochten gront of erve te verhalen.

XVI. Maer soo de verkooping by Justitie geschiet waren, om goede en wettige schulden der gener dien de voorsejde goeden plegen toe te hooren voor de confiscatie, sal 't hun geoorloft wesen, of hunne erfgenamen, en actie daer toe hebbende, de selve wederom t'hunwaerts te nemen, mids betalende den prys binnen een jaer, te rekenen van den dag van 't tegenwoordig Tractaet, na welken tyd sy daer toe niet meer ontfangen en sulden worden: En de voorsejde weder-neming en herkooping by hingedaen wesende, sullen sy daer mede mogen doen wat hun goed dinken sal, sonder daerom eenig ander consent te moeten verwerpen.

XVII. Nochtans en verstaet men niet dat dese weder-neming plaetse sal hebben ten respecte van de huysen gelegen in de Steden, en tot deser oorsake verkocht om het groot ongemak en merkelyke schade die de verkrygers daer af souden hebben door de veranderingen en reparatien die sy in de voorsejde Huysen mochten gedaen hebben, waer af de liquidatie te lang en te swaer soude wesen.

XVIII. En aengaende de reparatien en verbeteringen, gedaen aen andere verkochte goeden, van de welke de herkooping geoorloft is: Indien sy ge-cyscht worden, soo sullen de ordinarise Rechters daer recht in doen met kennisse van saeke, blyvende den grond en erve verbonden voor de somme daer op de verbeteringen sullen geliquideert worden; Sonder dat het nochtans den kooperen geoorloft sal wesen te gebruyken het recht van retentie, om daer van betaelt en voldaan te zyn.

XIX. Indien daer eenige fortificatien en publyke werken gemaekt zyn over d'eene of d'andere zyde met consent en autoriteyt der Overheyd in plaetsen die men wederom leveren moet door het tegenwoordige Tractaet, sullen de eygenaers gehouden zyn hun te vreden te houden met de schattinge die gedaen sal worden by de ordinarise Rechters, soo wel van de selve plaetsen als van de Jurisdicctie die sy daer hadden, ten zy dat de partyen daer in t'samen accorderen met onderlinge bewillinge.

XX. Aengaende de goeden van Kerken, Collegien, en andere devote en pieuse plaetsen gelegen in de vereenigde Provincien, de welke waren

Leden dependerende van de Kerken, Beneficien, en Collegien die onder de gehoorfaembeyt der Eerts-Hertogen zyn, het gene dat niet verkocht en is voor date van den eersten dag January 1607, sal hun wederom gegeven worden, en sullen daer ook wederom in komen uyt hunne eygene autoriteyt, sonder behulp van Justitie, om de selve te genieten binnen den tyd des Bestands, sonder daer af te mogen disponeren, gelyk hier boven geseyt is: Maer belangende de gene die verkocht zyn voor den voorseyden tyd, of in betalinge gegeven door de Staten van eenige van de Provincien, sal hun de rente van den prys tegen den penningk sestien jaerlyx betaelt worden van de Provincie die de voorseyde verkoopinge gedaen, of de voorseyde goeden in betalinge gegeven sal hebben; En ook also geassigneert worden, dat sy daer af mogen verskert wesen. Het selve sal ook gedaen en onderhouden worden over de zyde van de voorseyde Heeren Eerts-Hertogen.

XXI. De gene dien men de geconfiskeerde goeden moet wederom geven, en sullen niet gehouden wesen te betalen den achterstel van de renten, lasten, en devoiren, specialyk geaffecteert en geassigneert op de selve goeden voor den tyd dat sy die niet genoten en hebben: En indien sy des halven vervolgt of gequelt worden van d'een of d'andere zyde, sullen sy daer af vry en geabsolveert wederom gesonden worden.

XXII. Men en sal ook niet mogen pretenderen voor de goeden die verkocht of geacordeert zyn om gedykt of berdykt te worden, dan alleenlyk de belastingen daer in de besitters hun verbonden hebben by de Tractaten daer op gemaakt met de interesten van de eerste penningen, soo daer eenige gegeven zyn, ook tegen den penningk sestien, als boven.

XXIII. De vonnissen die gegeven zyn ten respecte van de geconfiskeerde goeden en rechten tegen partyen die de Rechters erkent hebben, en Wettelyk gedefendeert geweest zyn, sullen stand grypen: En de gecondemneerde en sullen niet ontfangen worden om daer tegen te seggen, dan by ordinairse middelen.

XXIV. De voorseyde Heeren Eerts-Hertogen en Staten sullen committeren elk in hunnen regarde de Officiers en Magistraten tot administratie van Justitie en Policie in de Steden en sterke plaetsen die door het tegenwoordig Tractaet den eygenaeren wederom gegeven moeten worden, om die te genieten binnen den tyd des Bestands.

XXV. De geconfiskeerde Meubilen en vruchten die gevallen zyn voor 't besluyt van 't tegenwoordig Tractaet, en sullen der restitutie niet onderworpen wesen.

XXVI. De ongerealiseerde actien die by de voorseyde Heeren Eerts-Her-

Hertogen of Staten zyn quyt gescholden geweest ten profyte van de particuliere schuldenaers voor date van den eersten January 1607 blyven ge-
extingueert van d'eene en van d'andere zyde.

XXVII. Den tyd die geloopt heeft geduurende de Oorloge, te beginnen sedert het jaer van 1567 tot nu toe, en sal niet gerekent worden om te causeren prescriptien tusschen de gene die geweest zyn van verscheyden partyen.

XXVIII. Die hun hebben vertrokken gehad in neutrale Landen gedurende de Oorloge, sullen d'effect van dit Bestand ook genieten, en mogen nederlaen daer 't hun goed dunken sal, ook in hunne oude woon-plaetsen, om aldaer in alle sekerheyt te wonen, onderhoudende de Wetten van 't Land: sonder dat wyt oorsaake van hunne wooninge die sy nemen sullen, in wat plaetse dat het zy, hunne goeden sullen mogen aengeslagen of hun-lieden 't gebruyk van dien benomen worden.

XXIX. Gene nieuwe Sterkten en sullen geduurende dit Bestand in dese Nederlanden mogen gemaekt worden van d'eene of van d'andere zyde.

XXX. De Heeren van 't Huys van Nassauwe en sullen niet mogen vervolgt noch gemolesteert worden geduurende dit Bestand in hunne persoonen of goeden, 't zy voor de schulden gemaekt by wylen den Heere Prince van Orangien sedert het jaer 1567 tot syn overlyden, of ook voor de verlopen gevallen duurende d'aenslayinge en annotatie van de goeden die daer mede belast waren.

XXXI. Soo verre eenige overtredinge van het Bestand gedaen word by eenige particuliere, sonder bevel van de voorsyde Heeren Coningk, Eerts-Hertogen, of Staten, sal de schade gerepareert worden ter selver plaetse daer de overtredinge geschiet sal zyn, in gevalle dat sy daer gekregen worden; Of wel ter plaetsen van hunne woonsteden: Sonder dat sy elders sullen mogen vervolgt worden aen hun lyf of goed, in wat maniere dat het ook wer. Noch en sal ook toe-gelaten wesen te komen tot de Wapenen, en daerom het Bestand te breken: Maer sal wel geoorloft zyn in gevalle van openbare weygeringe van Justitie daer in te versien, gelyk men gewoon is, by brieven van marque of represaille.

XXXII. Alle ont-ervingen en dispositien gedaen in haet van d'Oorloge, zyn verklaert nul, en als niet gebeurt.

XXXIII. d'Oondersaten en Inwoonders van de Landen der voorsyde Heeren Eerts-Hertogen en Staten, van wat qualiteyt of conditie die mogen wesen, zyn verklaert bequaem om t'erven d'eene aen d'andere, soo nyt kracht van Testament, als ab intestato, volgende de costuymen van

de plaetsen. En soo eenige erfvenisse hier te vooren waer gevallen op yemanden van hun-lieden, die sullen daer in gemaintineert en geconserveert worden.

XXXIV. Alle gevangene van Oorloge sullen ontslagen worden van d'ee-
ne en d'andere zyde, sonder ransoen te betalen.

XXXV. En ten eynde het tegenwoordig Tractaet te beter onderhouden worde, beloven respectivelyk de voorseyde Heeren Coningk, Eerts-Hertogen, en Staten de goede hand aen te houden, en te werk te stellen hun-lieden machten en middelen, elk in 't zyn, om te bevryen de passagien, en de Zeen en de Rivieren navigabel, seker, en gebruykelyk te maken tegen alle incurfien van gemuytineerde, Zee-roovers, piraten en geboefte; En indien men die kan vangen, de selve scherpeelyk te doen straffen.

XXXVI. Daer-en-boven beloven sy niet te doen tegen en tot nadeel van dit tegenwoordig Tractaet, noch te gedooogen dat daer tegen yet geschiede directelyk of indirectelyk: En soo sulx gebeurde, 't selve te doen repareren sonder eenige swaregheit of uytstel: Verbindende hun tot onderhoud van alle 't gene voorseyt is respectivelyk, selfs de voorseyde Heeren Coningk en Eerts-Hertogen hunne nakomelingen, en tot bondighbeyt van de selve verbintenisse renunceren alle wetten, costuymen, en andere dingen daer tegen strydende.

XXXVII. Dit tegenwoordig Tractaet sal geratificcirt en geapproveert worden by de voorseyde Heeren Coningk, Eerts-Hertogen, en Staten; en 't bescheet van de ratificatien der voorseyder Eerts-Hertogen en Staten by d'ee-
ne aen d'andere over-geliefert worden in goede en behoorlyke vorme binnen vier dagen: en aengaende de ratificatie van den voorseyden Heer Coningk, de voorseyde Eerts-Hertogen hebben beloofst en sullen gebonden wesen die te leveren in goede en behoorlyke vorme binnen drie maenden, ten eynde de voorseyde Heeren Staten, hunne Onderfaten en Inwoonders; mogen metter daed in alle verskertheyt genieten de vruchten van dit tegenwoordig Tractaet.

XXXVIII. Het voorseyde Tractaet sal gepubliceert worden al-om daer 't behoort, strax na de ratificatie van de voorseyde Eerts-Hertogen en Staten, cesserende van nu af alle acten van wyantschap.

En dit zyn de Conditien en Voorwaarden aangenomen ter wederzyden over de Treves van 12 jaaren, tusschen Philippus, Coningk van Spanje, en de geconfedereerde Staaten van de Nederlanden, na zo een langduurige Oorlog gevoert te hebben met de machtigste Coningk

ningk van de Waereld, die zyn Gebied verder strekte, als ooit de Roomsche Macht zich uitgebreid heeft.

Na dat de Treves van 12 jaaren afgelezen, en de Ingezetenen bekent gemaakt was; als alle hostiliteiten quamen te cesseren, alles in stilte, en 't scheen 'er een nieuwe Ster aan den Hemel stond, die nu alle heil beloofden, nadien 'er rust en stilstand van wapenen was; maar noch niet van de gemoederen der Ingezetenen: want als nu de beroerte en vreeze van den Oorlog weggenomen was, zo is 'er terstond ontstaan eene onecnigheid tusschen de Kerkelyke Perzoonen, die malkanderen niet wel konden verstaan; want als de Kerken, van de Beelden gezuivert zynde, 't Licht van het Heilig Evangelium den Nederlanders eerst verschenen is, en als de heldere Waarheid, die in Christus is, heeft begonnen in 't openbaar gepredikt te worden, en voortgeplant is: zo hebben de Herders en Dienaaren des Goddelyken Woords, die van alle kanten van de Gereformeerde Waereld, als door ingevinge van God, en uit iever van de Gereformeerde Godsdienst, by den anderen gekomen waren, verjaagd uit hun Vaderland, gedreven uit Duitschland, Silesien, Zwitserland, de Palts, Embden en Groningerland, nevens noch andere quartieren van de Waereld: zo is het Corpus van de Christelyke Gemeente, als uit verscheide Elementen, te zamen gekomen; die nu al van 't eerste begin der Reformatie eenige differenten en verschil onder den anderen hadden, niet in de Artikelen van 't Geloof, maar in de Kerkelyke Regeering, behoudens nochtans de Christelyke Liefde. En als de Broeders noch geen ordre hadden van de Hooge Overigheid, en onder malkanderen niet eendragtig waren; zo is de ongeduld van eenige tot de zenuwen uitgebarsten. 't Vuur van oneenigheid is lang onder de asche van liefde begraven geweest, en verborgen gebleven onder stoelen en banken van de Kerkeraadkamer. Eindelyk, zo is 'er een groote vlamme van oneenigheid ontstoken, die men niet heeft kunnen blusschen, dan door heilzaame verkoeling van de Heeren Saaaten. Onderrusschen als ieder een vryestem had, en de hevigheid van partytschap dagelyks toenam; en eenige ook schenen een weinig af te wyken van de Leere die na de Godzaligheid is, en dat zy begonnen te raazen en uit te vaaren omtrent eenige nodelooze questien, en woordenstryd: waar uit eindelyk ontstaan zyn de volgende ongerymtheden, als, haat en nyd, jalousy, quaade suspitien en achterdenken; geduurig zeggende en

Begin
der Re-
forma-
tie.

ophaalende: *Daar schuilt wat*, (als men zegt) *daar is een slang in 't gras*: en dat 'er meerder gebreken, als men wel meent, noch verborgen zyn, voor de welstand van 't Vaderland en de Kerke schadelijk: want voor eerst, zeiden zy, is 'er een questie ontstaan, vol van haat en nyd, en afgunstigheit van 't Recht en Macht, die de Hooge Overigheid toekomt omtrent het Geheiligde en Godsdienst; hier uit zyn veele disputen ontstaan.

Daar zyn ook noch meer andere questien behendig ingesloopen, namentlyk te Gouda, Hoorn, Medenblik, en op andere plaatzen meer: van de eeuwige Predestinatie Gods, en van de Menschen te roepen tot de Zaligheid, in den jaare 1597. Hier en boven altyd nieuwe *Gravamina*, van de eerste tyd der Reformatie af. En wat men houden moet van de Catechismus en Confessie, en diergelyke Schriften meer, in de Gereformeerde Kerk goedgekeurt, die de Heilige Schriftuur voor 't Fondament houd, als eenige Regel des Geloofs.

Alle deze dingen zyn ter wederzyden bedisputeert en geredenzift in de Classicaale Vergadering, in de Synode Provinciaal, eerst in 't Noorder-, en daar na in 't Zuider-Quartier van Holland. Aizo zyn 'er veele jaaren verlopen met deze verschillen, die noch maat, noch einde hadden. Tegen deze Kerkelyke ongerymtheden zyn dikmaalen remedien voorgeslagen, en meermaalen geprotesteert; maar alles te vergeefs en vrugteloos. De eene Party maintineerden de Authoriteit van de Hoogmogende Heeren Staaten, en de andere de Kerkelyke Macht: alzo zyn 'er voornamentlyk twee Artikelen in Nederland in verschil gebleven, van welke de eerste tusschen de Heeren Staaten en Opper machten, en Kerkelyke Perzoonen, is deze geweest: „ Of het een Wettige en Christelyke Magistraat toekomt, „ in Kerkelyke Zaaken ordre voor te schryven, in de dingen die de „ Religie of Leere, of ook de Regeering der Kerke raaken, dat de „ ware en Christelyke Religie, de Onderdaanen en Litmaaten van „ de Gemeente, in alle waarheid en zuiverheid die met de H. Schrift „ overeen komt, zou mogen geleert worden, en dat in Kerkelyke „ zaaken na ordre tot siftinge zou mogen verricht worden, om alle „ scheuring en ergernisse te weeren? De tweede Artikel: „ Of het ge- „ voelen van de Predestinatie, met den aankleeve van dien, alrede „ aangenomen, zou kunnen getollereert of geleden worden?

Dit gaf te kennen de Provinciaale Synode, te Haarlem gehouden

in den jaar 1582; in welke onder anderen voorgesteld en gevraagd is: „Hoe verre de zwaarigheid, die eenige Kerken-Dienaars mo-
 „veerden en voorwenden, konde of behoorde getollereert te wor-
 „den? Hier uit is ontstaan eenige moderatie, en een geruime tyd
 vrede. Maar daar zyn noch eenige andere dingen tusschen beide
 gekomen, dat 's menschen vernuft en curieusheid gepraktizeert en
 bedacht heeft, door een ongemaatigde iever van de Religie voor te
 staan. Alzo is 't gebeurt, als de vrede en vriendelyke eendragt van
 de Broeders quam op houden en te cesseren, zo zyn zy eindelyk tot
 de partyschap gekomen, en srydende iever, die professie dedden
 van de waare Gereformeerde Religie.

Om deze onheilen te weeren, is voor de beste remedie gehouden
 het *Synodus*. Derhalven zyn in 't begin der Reformatie veele Syno-
 den gehouden, als eerst te Embden, in den jaare 1571; drie jaaren
 daar na te Dordrecht; en de volgende jaaren te Rotterdam, Mid-
 delburg, en andere plaatzen meer; en is met gemeene toefstemmin-
 ge beslooten, dat meest tot eendragt en vereeniging schien te strek-
 ken, dat men de Confessie van de Nederlandische Gemeente voor
 een Formulier zoude aanneemen van 't regte Geloof en gezonde
 Leere, en de eenigheid in die alle Herders en Kerken-Dienaars: en
 dat men in deze ordre zoude houden Ouderlingen, Diakonen, en
 Schoolmeesters: dit is ten beste hun besluit geweest. En hier by
 hebben 't de Broeders in Christus niet gelaaten, noch by laten be-
 rusten, maar aangehouden, dat ook de Professoren van de Heilige
 Godsgelertheid 't zelfde zouden doen, om te betuigende eendragt
 tot de gezonde Leere, in den jaare 1586.

Twée jaaren daar na, is in 's Gravenhage Synode Nationaal ge-
 houden, en dit onder 't Gouvernement van *Lycester*; alwaar wel ee-
 nige zwaarigheden zyn in slaap gewiegt; maar naderhand wederom
 wakker gemaakt; als, dat alle Herders en Kerken-Dienaars, nevens
 de Professoren, geboden zyn t'ondertekenen, op verbeurte van af-
 gezet te worden en ontslagen van hunnen dienst: daar 'er veele te-
 gen stelden, en weigerden zulks te doen. In de Classis van Leyden,
 hebben eenige daar toe ook niet willen verstaan. En daar te vooren
 die van Delft, hebben hier toe hun beste gedaan, dat de Onderre-
 kening overal stand zoude mogen grypen; doch alles te vergeefs.

Eindelyk, als de Broeders van de Heeren Staaten verlof hadden,
 om een Synode te beroepen, hebben de Gedeputeerden heiliglyk
 be-

beslooten, dat de Confessie en Catechismus zoude overzien en gekeurt worden. Daar van is ook een Synodaal Besluit; by welke de Professoren van de Heilige Godsgeleertheid, en verder alle Herders en Kerken-Dienaars belast en bevolen word, dat zy in de vreeze Gods, in de Confessie en Catechismus wel zouden letten, of 'er ook iets ongerymds, of niet Schriftmaatigs waar, dat zy het zelve aan de respectieve Classen zouden zenden: 't welk door verbod van de Heeren Staaten verhindert is, uit vreeze, dat 'er tusschen de Godsgeleerden en Kerken-Dienaars, de hevigheid en hitte tot een vlam mogt uitbarsten. Alzo 't vertoef en uitsfel van de *Synode Nationaal* is oorzaak geweest van veele zwaarigheden, die beloofd was in den jaare 1597, eindelyk gehouden is in den jaare 1618.

Ondertusschen waren de Heeren Staaten zeer bekommert, en begaan met die dingen die tot de Vrede strekten, en konden niet zien wat raad of remedie de beste was, om de gemoederen te vereenigen, behoudens de Vrede. Daar waren nochtans dier tyd, (als de zaaken van onze Gemeente vry onstuimig waren) die met heilzaame raad poogden alle onheil voor te komen: op dat 'er geen heviger ontmoetingen van de gemoederen zouden ontstaan, die dagaan dag noch toenamen; waar door 't geschapen stond, dat eindelyk de Gemeente, en zo een bloeiende Republiek, als 'er in geheel Europa geen was, niet zoude geraaken in het uitterste gevaar, en deeden alle devoir om alle onheil voor te komen. Want het dacht de Heeren van den Lande zeer bezwaarlyk, als in 't spel van den teerling, te bewaaren de hoogste Authoriteit van de Heeren Staaten, en de Kerke-lyke Vrede te maintineeren.

Daar zyn derhalven geordonneert geheime en vriendelyke Conferentien of t'Zamenspreekingen, (want men begeerde niet dat deze dingen zouden uitlekken) als in den jaare 1611, is 'er in alle stilheid Conferentie gehouden tusschen *Gomarus* en *Arminus*, daar ook andere voornaame Godsgeleerden tegenwoordig waren, ten huize van *Doufa*, Heer van Noordwyk; dat een Man was van groot aanzien, en een gaauw oordeel, als mede voornaamste Curator van onze Academie.

Naderhand is de tweede Conferentie gehouden in de Vergadering van de Heeren Staaten, tusschen *Arminus* en *Gomarus*, zonder dat daar iemand by was, noch van de eene, noch van de andere zyde; in de welke de Remonstranten hun gevoelen en meening verklaart hebben.

Eindelyk, de derde Conferentie is gehouden, als daar ter wederzyden zes Perzoonen, geduurende eenige weeken, in de Vergadering der zelve Staaten waren, die disputeerden uit de Heilige Schrift van de Leere en Pointen staande in verschil, alwaar zy het gewigte van bescheiden reden overwoogen hebben, en de ontwerpen van Disputen by geschrifte gestelt, in handen van de Heeren Staaten ge-laaten. De Colloquenten aan de zyde der Contra-Remonstranten zyn geweest, *Ruardus Acronius, Johannes Bogardus, Lubertus Traxinus, Petrus Plancius, Johannes Becius, en Festus Hommius*: en aan de zyde der Remonstranten zyn geweest, *Johannes Uytenbogaard, Johannes Arnoldi, Adrianus van der Borre, Nicolaas Grevinkhovius, Eduardus Poppius, en Simon Episcopus.*

Deze Schriften van de Haagsehe Conferentie, die in verschil stonden van de Predestinatie en aankleven van dien, zyn door last en autorisatie van de Groot Mogende Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland in 't licht gegeven, en door den druk gemeen gemaakt, zo in de Latynsche als Nederduitsche Taale, in den jaare 1611.

Als dit Geschrift eerst uitgegeven was, meenden zommige, dat men 't daar by behoorde te laten rusten, aanraadende tot onderlinge tolerantie en verdraagzaamheid in de Artikelen, die in verschil stonden, en die het vernuft en verstand van menschen (dus sprakenze) te boven ging. Ook was van dit gevoelen de *Koningk van Groot-brittanje* niet vreemd, die by verscheide Brieven de tolerantie gerecommandeert heeft. Dat ook een groot en wys Man gepoogt heeft de Liedens diets te maaken, in een zekere Oratie, die hy t'Amsterdam in den Raad heeft gedaan, uit last van de Heeren Staaten, waar toe gedeputeert waren de voornaamste Heeren, als, de Heer *Adriaen van Mathenes*, Heere van Rivir, Opmeer, Donze, enz.; de Heer *Hugo Musius van Holy*, Schout van Dordrecht; de Heer *Gerardus ab Eyk*, Burgemeester van Delft; de Heer *Hugo de Groot*, Persionaris van Rotterdam, (welke de Spreeker was van de Gedeputeerden;) en de Heer *Willem Pietersz. Hases*, Burgemeester van Hoorn.

't Besluit van de Heeren Staaten was, dat niemand afgeperst of gedrongen zou worden boven zyn gevoelen, en dat ieder een wysheid zoude plegen na de maate zyns Geloofs. Andere, ook van de Grootste van het Land, dewyl dit verschil zo onder Politieke als Kerkelyke Perzoonen gedreven wierd, dat 'er ook uit beide ordre van Po-

litieke en Kerkelyke Gedeputeerden zouden genoemd worden, dewelke d'Authoriteit en volle Macht gegeven wierd, om dit verschil, deze twist neer te leggen. Noch waren 'er andere, die uit Gods Woord de iever tot vrede recommandeerden: en dat meest schein te dienen om de gemoederen te stillen, hebben gewilt, dat de Dienaaren van Jezus Christus eens bedachten, en by zichzelf overwoogen, hoe ernstiglyk de Heilige Geest alle Christenen en Geloovigen afmaand van twist en oneenigheid. Dit is byna 't geene dat die voor d'allerwyste gehouden worden, die 't daar voor hielden, dat men zodanige remedien behoorde te gebruiken, in de hedendaagsche geschillen.

Maar deze remedie was noch niet sterk genoeg tegen deze quaalen en onheilen; vermids de Remonstranten al hun vertrouwen schenen te stellen, en hun te verlaaten op de Authoriteit van de Oppermacht der Hooge Overigheid; en beriepen zich op de Heeren Staaten. Daar en tegen, de Contra-Remonstranten, hadden hun vertrouwen op hunne goede Zaaken, en beriepen zich op 't Synode. Eindelyk is het zo verre gekomen, dat de Remonstranten genoodzaakt zyn hunne zaaken in handen te geven van de Aardsche Goden. De Contra-Remonstranten, beriepen hun op God, als Richter, door tusschen komen van een Synode Nationaal.

Ondertusschen is te Haarlem eenige beroerte in de Gemeente ontstaan, tusschen de Kerkelyke Perzoonen, en voornaame Lijmaaten van de Gemeente. Van de Artikelen des Geloofs is zonderling geen verschil geweest, en daar was één verstand in de zuiverheid van de Leere; maar daar is eenige zwaarigheid geweest over 't Beroepen van Kerke-Dienaars, en verkiezinge van Ouderlingen; namentlyk, als *Johannes Bogaard*, zaliger gedachtenis, overleden was, die, heelaas! te vroeg gestorven en beklagt is; en *Wilhelmus de Haas* beroerd, uit zyn dienst gescheiden, en als burgerlyk van de waereld. En als nu de Gemeente des Heeren van die getrouwe Herders verlaaten was, zo hebben de Heeren Burgemeesteren, als Voedsterheeren van de Kerke Gods, hun laten voorstaan, en het daar voor gehouden, dat de zorge hen toequam, dat noch Republiek, noch 't Kerkelyk eenige schade zoude lyden; zo hebben zy 'er twee uit hen gedeputeert, die zich voor de Kerkenraad gepresenteert hebben, namentlyk, (zo ik het wel heb) *Hendrik Vechtersz.* en *Jacob Jansz.*, die Kerkmeester geweest is van de eerste Reformatie af, en

Ontvanger van de Geestelyke Goederen; deze gemelde Heeren hadden last, om de Broederen aan te dienen, dat de Heeren Burgemeesteren al voor eenige weeken daar op gelet hadden, dat de last van de Kerkelyke Bedieninge de Broederen Predikanten te zwaar viel, dat derhalven Burgemeesteren bewogen zynde uit mededogentheid, de Broeders zouden vermaanen en indachtig maaken, dat zy in volle vergadering van Kerkenraad, daar toe alle devoir wilden doen, dat zy eenige Kerken Dienaars beroepen, en in de plaats van de afgesturven, andere verkiesen zouden, Godzalige en Geleerde Mannen; en dat zy meest recommandeerde, vreedzaame en bescheide Luiden, die rekkelyk waren.

Terstond daar op de Kerkenraad vergadert zynde, is men gekomen tot stemmen, en als 'er veele Perzoonen voorgeslagen waren, heeft men eindelyk een dubbel getal van vier gekoozen, en de Magistraat door hunne Gedeputeerden voorgedragen: waaruit de Magistraat maar twee gekoozen heeft; en gebeden, dat de Broeders dat niet qualyk wilden neemen, en ten beste duiden, zeggende, dat zy gewigtige reden hadden, waarom zy zulks deeden. Zy daar en tegen deeden groote instantie, en drongen hard aan, dat de Heeren, die genomineert waren, die wilden aanneemen, en voor de beste keuren, en zeiden, dat *Acronius* een Geleerd Man, en Professor geweest was in de Theologie, een deftig Leeraar, en heel ervaren in Kerkelyke Zaaken. Maar de Magistraat bleef by hun propoost, en lieten zich niet verbidden. En alzo zyn de Broeders van de Kerkenraad, geheel ontfelt, weder heen gegaan; dit geval aanzien, als merkelyk tot nadeel van de Kerk.

De Gedeputeerden van de Kerkenraad tot hun voorneemen niet kunnende komen, zo beriep de Kerkenraad zich aan de Classis. Maar als de Magistraat met geweld daar tegen was, en het Recht, dat zy gehad en onderhouden heeft van 't begin der Reformatie, voor stond, zo is het eindelyk zo verre gekomen, dat de Ouderlingen de Kerk als een scheinbrief gezonden hebben, en hen afgezonderd van alle gemeenschap.

Hier over is de Magistraat geheel ontfelt geweest, dewyl hun zulks onverwagt voor quam, waren heel begaan met deze zaak, niet weetende hoe zy 't aanleggen, of in wat varen zy 't gieten zouden; hebben hen einde'lyk gewend tot dangereuse raadslagen, als zy bevoien hebben, een nieuwe Kerkenraad op te regten. Alzo zyn 'er

nieuwe Ouderlingen gekozen; die ook na 't oude gebruik der Kerk bevestigd zyn. Hier uit is wederom ontstaan andere zwaarigheid. Want als de Kerkenraad herstelt was, is de eerste propositie geweest van Kerke-Dienaars te beroepen, op dat zy de Gemeente Gods, die benaauwd was, zouden helpen, en de hand bieden. En als de ordinaire beroepinge niet wilde gelukken, gaan zy te rade met vlees en bloed, leggen 't aan op een nieuw fatsoen van beroepinge, na de ordre van den jaare 1591, die wel in de Synodale Vergadering beraamt, maar niet aangenomen was; by alle deze heeft hun 't best bevallen, dat acht Mannen zouden gekozen worden, als vier Politieken, alle Litmaaten van de Gemeente, en zo veele Kerkelyke Perzoonen, behoudens de Kerkelyke Ceremonien. Na 't aanroepen van de Naame des Heeren, zynze na gewoonte te zamen gekomen tot de verkiezinge, en hebben daar na gaan beroepen, die verkoozen waren, met de meeste stemmen. Op deze wyze is de beroepinge van onze Broeder *Dionisius Sprankhuysen* toegegaan. Deze als party, zeiden, dat hy niet wettelyk beroepen was, heeft byna de gunst meest van alle de Litmaaten verlooren, en niet tegenspoed gemartelt; daar over hy ook by veele beklagt wierd. Ondertusschen is 'er noch zeer gearbeid tot de vrede, om de Gemeente te stillen, en tot eenheid te brengen, voornamentlyk by die van de Classis, blykende by de Acte, hier volgende:

Extract uyt het Classicaal-Boek, berustende in de Grootte Kerk der Stad Haarlem, gebonden in hoorn parkament, in quarto.

Des anderen daags wederom by den anderen komende om te beantwoorden de Vrage, of de Broederen des Classis geen middel en weten (pendente lite) om de sake daer toe te brengen, dat de Gemeente binnen Haarlem met goede vrede en eendrachtigheyd het Avondmael met malkanderen mochten houden? hebben goed gevonden (naer sekere voorstellen gedaen) dat voor eerst versocht sal worden van de E. Magistraet van Haarlem in de beroepinge Sprankhuysen, by haer E. verklaert, dat hare E. gedeputeerden neffens de gedeputeerden van den Kerken-raed, om de nominatie te doen van de Dienaeren des Woords, Ouderlingen, en Diaconen naer desen te beroepen, sullen wesen, 1. Litmaten der Gemeente, 2. Han-

delen in qualite als Lütmaten. 3. Datsc ook niet en sullen doen dan met eendrachtig accoort en toe-stemminge des Kerken-raeds, by de welke voor de eerste mael, soo de heele Kerken-raed wort verandert, maer soo alleen de helft, ook ten tweden-mael, sal gevoegt werden den Ouden Kerken-raed, om ook haer genoegcn te verklaren over de Genomineerde persoonen, alsoo dat de selfde aen de E. H. Burgemeesteren niet en sullen overgelevert werden, dan by approbatie van beyde Oude en Nieuwe Kerken-raed.* Wel verstaende, dat daer van versocht werde Acte tot versekerings van desen.

En daer naer dat de Broederen deser Stede eensamentlyk haer sullen verbinden, niet te sullen in-voeren of laten in-voeren eenige Predicanten of Dienaeren der Kerke, over de welke by de Gemeente ongenooen soude vallen in Leere of leven, ten zy de selve eerst door vaste Fundamenten werde te wreden gestelt.

En dit by provisie, tot dat het stuk ten principale Wettelyk sal wesen gedeceideert, een yegelyk hen verbindende te onderwerpen de eerste Kerkeleye vergaderinge, welke hier van sal behoarlyke kennisse nemen. „Houdende mede, dat in de Leere geen verscheit en is, of sal op staen: Soo by yemand anders werde bevonden, dat hem de selve het Classe belooft te onderwerpen. Als ook daer-en-boven dat hier mede de andere Kerken niet en sullen werden geprejudicieert: maer dat het verstaen werde alleen geschied te zyn, om meerder en swaerder scheuringe in de Kerke te Haerlem te voor-komen.

't Welk aen wederzyden ingewilligt en in oprechtigheyd belooft te volbrengen, sal 't Avondmael by de gantsche Gemeente mogen gehouden werden, en de Broederen in goede vrede converseren, als Houders van een Kerke behooren.

Naer het aangewesen middel om de Gemeente binnen Haerlem te ver-eenigen en te bevredigen: is goed gevonden dat men den Ouden en Nieuwen Kerken-raed t'samen Ouderlingen, en Diaconen 't selve middel of concept tot vrede dienende sal voor houden en ook schriftelyk overleveren, om te beproeven of men door dusdanig en middel, de lang gewenschte vrede eenmaal soude mogen treffen.

't Welk gedaen zynde, heeft Adrianus met den Ouden Kerken-raed verklaert, 't selve concept of middel tot vrede geheel aen te nemen, en

Z 3

be-

* De Woorden in den Text met Romeynsche Letteren gedrukt, zyn in de originele Gedulle (de Heeren Burgemeesteren overgelevert) by de hand D. Adriani Jacobi op de kant gestelt, daer toeg de navolgende rescriptie haer is refererende.

belooven te onderhouden, alleen met die restrictie en verklaringe hier vooren als blykt in margine aengetekent. 't Selve hebben ook gedaen en aengenomen d'andere Broederen met den Nieuwen Kerken-raed, belovende metten eersten de gemelde Acte van de Magistraten te bevorderen.

Aldus ge-extrahceert en naer collatie bevonden te accorderen met het voorsz. Classe-Boek, op Saterdag naer middags ten twee uren, op den 29 Aprilis Anno 1617. By my der Stad Haerlem Secretaris, en was ondertekent,

H. STEYN.

Copie.

Burgemeesteren en Regeerders der Stad Haerlem, hebben verklaert en verklaren by desen (also questie en geschil aldaer in de Kerke en Gemeente was ontstaen, en geresen over de beroepinge Dionysii Sprankhuysen, Predicant, en de laetste verkiefsinge en veranderinge van den Ouderlingen en Diaconen, alles behoorlyken gedaen, volgens de Resolutien van den Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, na in-houd van den Kerken-ordere van den jare 1591, en by den Heeren Magistraet en Vroetschappe der selver Stad goed gewonden, dat aldaer achter-volgt en na-gekomen soude werden) dat hare E. E. verstaen, dat de persoonen by haer E. E. ook als noch voortaan te deputeren volgens de voorsz. Kerken-ordre, om te procederen neffens de gedeputeerdens des Kerken-raeds, tot nominatie en verkiefsinge van Kerkelyke persoonen, sullen wesen Litmaten van de Gereformeerde Kerke en Gemeente, en als mede-Litmaten voorsz. neffens de Gedeputeerdens des Kerken-raeds, t'samen procederen tot de voorsz. nominatie en verkiefsing, na voorgaende onderlinge communicatie, deliberatie en toestemminge mette andere van den Kerken-raed, om daer na volgens de voorsz. Kerken-ordre by den voorsz. Gedeputeerdens het Collegie van Burgemeesteren en Regeerders voorgedragen, en by den selven Heeren Burgemeesteren voorts geadmitteert of gerefuseert te mogen werden na gelegentheyd. En dat voor de twee eerste reysen de laetst afgegane Kerken-raed, op haer versock, mede geadmitteert sullen werden, om goede consideratien en redenen, op de voorsz. communicatie en deliberatie, om haer genoeg te mogen verklaren, over de selve nominatie.

Aldus gedaen en geaccordeert by Burgemeesteren voornoemt den 12 Marty Anno 1616. en ter ordonnantie van den selven by haren Secretario getekent. En was onder-tekent,

H. STEYN.

An.

Andere Copie.

Adriaen Jacobsz. en Egbertus Verhoeven, Predicanten deser Stad, als gedeputeerdens van den Kerken-raed der selver Stede, voor de Heeren Burgemeesteren van der Nyenburg en Deyman, mitsgaders Vechtersz. ende Schout, oud Burgemeesteren, op haerlieder Kamer verschynende, hebben verklaert dat sy de voorsz. Acte hebben ontfangen, gesien, en bevindende des Kerken-raeds meeninge daer in genoegsaem geëxprimeert, 't selve alsoo aen te nemen en dien volgende onder malkanderen mede hebben versproken en beloofd, de selve in goede sinceriteyt te onderhouden en te achtervolgen by provisie, en dat de Broederen daer op in goeder eendrachtigheyt en oprechtigheyt met malkanderen sullen converseeren, communiceren, en als Herders laboreren en arbeyden tot ruste, vrede en eenigheyt van de goede Gemeente binnen deser Stad.

Aldus gedaen, verklaert, aengenomen en gepasseert op der E. Burgemeesteren Kamere, den 14 Marty Anno 1616. Onder stond, my tegenwoordig en ondertekent,

H. STEYN.

Copie van het Billiet, 't welk op de Predik-stoelen binnen Haerlem is voor de Gemeente af-gekondigt, op Sondag den 20 Marty 1716, by *D. Adrianus Jacobi*, *D. Danielem Souterium* en *D. Isaacum Junium*.

Eer wy ons begeben tot den Gebede, werd de Christelyke Gemeente aengedient, hoe dat (God zy dank) het verschil in de Gemeente opgestaen, door de beroepinge Dionisii Sprankhuysen, en de laetste verkiepinge van Ouderlingen en Diaconen, door tusschen spreken van de Classe, is verdragen en geacordeert met toestemminge des Ouden en Nieuwen Kerken-raeds, volgens de Acte van den Classe en verklaringe van den E. Heeren Burgemeesteren deser Stad, vermogens d' Acte by haer E. daer van gepasseert en verleent. En dit word by desen de Gemeente voorgestelt, op dat die aen yemandt in 't staende verschil ge-ergert zyn geweest, 't selfde willen ten besten houden, en dat hem een yegelyk met gerustigheyt des gemoeds tot den Tafel des Heeren mag bereyden en verwoegen,

wet

welke gehouden sal worden over veertien dagen op Paesdag, en om mal-
kanderen te betoonen in alle Christelyke Liefde en eenigheyd als den waren
Lit-maten Jesu Christi betaemt. Eyndelyk de goede God geve, dat al-
les mag gedyen tot syns Naems eere en tot aenwas syner Gemeente in ge-
hoorsaembeyt des waren geloofs en oprechtigheyt des wandels, welke ons
mede wil behoeden voor meerder onrust en oneenigheyt.

Gecollationeert tegen het origineel Billet, en bevonden te accorde-
ren by my, en was ondertekent,

H. STEYN.

Ander Extract uit het voorz. Classe-Boek.

En in de Classicale vergaderinge daer aen volgende den laetsten May
1616. Scriba Adriano, in plaetse van Scriba absent, is goedgevon-
den tot meerder verskeringe om de voornoemde formulier van vereeninge
oprechtelyk te achtervolgen, dat de Dienaren des Woorts van Haerlem
haer naem met haer eygen hand sullen onderschryven. En was onderte-
kent, Hadrianus Jacobi Tetrode, Henricus Geesteranus, Daniel Sou-
terius, Egbertus Verhoeven, Isaacus Junius, D. Sprankhuysen.

Aldus ge-extrahceert en naer collatie bevonden te accorderen by my,
en was ondertekent,

H. STEYN.

Alzo met den anderen bevredigt zynde, hebben de Broeders met
gelyke toestemminge tot gemeene slichtinge gehouden het Heilige
Avondmaal des Heeren, en de geheele Gemeente met hun. Als nu
alle onrust en onlust quam te cessen, en alle partyfchap, haat en nyd
aan een zyde gezet was, hadden die geene, die na vrede trachten
en ruste zогten, alles goeds te verhoopen van de Gemeente en van
de Politieke stand en Regeeringe. Maar, helaas! 't is een korte
vreugd geweest. Want als de oude verschillen en verbitteringen
wederom opgehaalt wierden, zo zyn de gemoederen van eenige zeer
ontstelt en verbittert, hunne onwaardigheid en oneenigheid is ver-
andert in onbezonnenheid. Hier uit zyn ontstaan klachten van de
Politieke Magistraat, Apologien en geschriften van hunne verant-
woor-

woordinge, en wederom beklag van de Kerkelyke; die hen beriepen op de Hooge Machten van het Hof; in zomma, nooit zo quaad, dat te beklagen was.

Om alle deze zwaarigheden regen te gaan en te stuiten, zo heeft *Maurits, Prins van Oranje*, zich in 't gevaar gesteld, dat hy zelve in Perzoon te Haarlem is gekomen, met een groote Suite van Edele, en Krygsoversten vooruit gezonden hebbende, als zyne Lyfgarde, nevens drie andere Compagnien, namentlyk, van Graaf *Ernst, Johan van Nassau*, en *Chatillon*, onder 't beleid van de Heer *Fama*, om alle onheil en gevaar voor te komen. De Doorluchtige *Prins van Oranje*, hoogloffelyker memorie, heeft des anderen daags de gheele Raad en Magistraat op het Stadhuis ontboden, 's morgens ten 8 uren. Na groetenis en toewensching van geluk, heil en zaligheid, en verklaart te hebben de oorzaak van zyn komst van zwaar gewigte, (my geheugende en daar by zynde) deed hy aan hen dusdanige Aanspraak:

De
komst
van den
Prins te
Haar-
lem.

Myne Heeren, Heeren Burgemeesteren, Raeden en Regeerders der Stad Haarlem! daer is niemand van u allen, of hy weet wel (want het is kennelyk voor ieder) hoe *dangerens* en *deerlyk* de *staet* zy van ons *Vaderland*, waer in, zo men niet *promptelyk* met goede raeden remedie die *voorziet*, dat het *geschapen* is, dat het *gantsche Corpus* van onze *Republyk*, en byna de *gantsche Staet* van *Nederland*, in *vuur* en *vlam* geraekt en *ruine*, die niet te *boeten* zal *wezen*. *Derhalven* de *Opper-macht* van de *Heeren Staeten*, heeft my deze *zwaere* en *hoogwigtige last* bevolen en geboden, dat ik de *onbeilen* en *zwaerigheden*, die *dagelyks* noch *toeneemen*, zoude *stuiten* en *verbinderen*, zo ik best konde, na de *middelen* die ik hadde. En wat my *belangt*, ik geef *U. E.* alle te *bedenken*, hoe *ongaern* ik deze last heb *aengenomen*, en dat wilde ik wel dat deze *Ver-gaderinge* geloofde, dat ik met *geen* ander *gemoed* hier gekomen ben, dan met goede *gunst* en *genegentheid* 't *wwaerts*; en daer is *geen* reden dat de *Wapenen*, en *Krygsvolk* *U. E.* tot *schrik* zouden *wesen*, 't is daer verre van daen, houd u *voorzeker* datze gekomen zyn, niet om *overlast* te doen, maer tot *bewaring* van de *Stad* in *tyden* van *nood*. 't Is nu al *langen tyd* geleden, dat ik ten *hoogsten* *bekommert* was met de *welstand* van ons *Land*: en hebbe my *qualyk* kunnen *redderen*, hebbe *geen* nader noch *bequaemer* remedie kunnen *bedenken*, dan dat de *Magistraet* dezer *Stede*, die *veele jaeren* in *bedieninge* geweest is, *ontslagen* werde van haren *dienst*,

en dat 'er in hare plaats nieuwe gekozen worden, op dat alle partyfchap aen een zyde geseelt zynde, de vrede in 't Politiek en Kerkelyk mocht behouden worden; daer toe dat God. zyne zegen verleene! in wiens bewa- ring ik u al te zamen bevele.

En, na groetenis, gebied hy hun alle te vertrekken. Zy, heen- gaande, en nu ontslagen van hun dienst, zyn in 't minste niet ver- kort van hun goede naam en faam, en behoudende alle ecre en re- putatie. Terstond daar na heeft zyn *Excellentie* andere Magistraats- perzoonen ontboden, en op staandevoet een nieuwe Vroedschap aangestelt; verkoor Burgemeesteren, Schepenen en Raaden, zo van oude als nieuwe Leden, die wel 't meest in getal waren, die de Stads Regeeringe wederom aanvaardden: en na dat zyn *Excellentie* dezel- ve verkozen had, heeft hy hun geauthoriseert en beëdigd.

De nieuwe Vroedschap der Stad Haarlem bestond uit de volgende Heeren Raaden:

<i>Barthout van der Nieuwborg.</i>	<i>Augustyn Jacobsz. Steyn.</i>
<i>Hendrik van Berkenrode.</i>	<i>Jan Cornelisz. Ham.</i>
<i>Johan van Napels.</i>	<i>Cornelis Cornelisz. Out.</i>
<i>Arent Meynderisz.</i>	<i>Jan Claesz. Loos.</i>
<i>Adriaen Adriaensz. van Berkenrode.</i>	<i>Jan van der Camer.</i>
<i>Pieter Adriaensz. Verbeek.</i>	<i>Auwel Arisz. Akerflood.</i>
<i>Vechter Jansz.</i>	<i>Jan Harksz. Schatter.</i>
<i>Cornelis Bas.</i>	<i>Dr. Nicolaes le Febure.</i>
<i>Nicolaes Wouterfz. van der Meer.</i>	<i>Jan de Wael, de jonge.</i>
<i>Aernout Jansz. Druyvesteyn.</i>	<i>Dirk Dirksz. Dikx.</i>
<i>Willem Claesz. Voogd.</i>	<i>Matthys Barentsz. Haeswindius.</i>
<i>Gerrit Willemsz. van Teylingen.</i>	<i>Albert Willemsz. van der Meyde.</i>
<i>Jacob Cornelis Thomasz.</i>	<i>Pieter Quiryusz. Aker.</i>
<i>Pieter Jacobsz. Olycan.</i>	<i>Mr. Hans Damius.</i>
<i>Reyer Willemsz. Buys.</i>	<i>Willem Schatter.</i>
<i>Jan Jansz. Teyts.</i>	<i>Lubbert Claesz. van der Weyde.</i>

Uit deze gemelde Heeren Wethouders verkoos en ordinieerde zyn Hooggemelde *Excellentie* ten zelve dage tot Burgemeesteren: *Arent Meynderisz.*, *Adriaen Adriaensz. van Berkenrode*, *Nicolaes Wouterfz. van der Meer*, en *Willem Claesz. Voogd*. En tot Sche-
pe-

penen: *Johan van Napels, Vechter Jansz., Gerrit Willemsz. van Teylingen, Aernout Jansz. Druyvesteyn, Pieter Jacobsz. Olycan, Jan Jansz. Teyts, en Reynier Willemsz. Buys.* *

Insgelyks op deze dag, als de Magistraat verandert is, heeft zyn *Excellentie* doen aflezen, een Edict, om de gemoederen van eenige Burgers te stillen, byna van dezen inhoud:

Nadien zyn *Excellentie* Prins Maurits, te Haerlem gekomen, en op 't Stadhuys in de Raed in perzoon verschenen is, en dit uit last van de Heeren Staeten Generael, op dat hy de Burgers, die met malkander overhoop lagen, en oneens waren, wederom zoude brengen tot wede en onderlinge eendragt, heeft hy aen alle en ieder, by dit tegenwoordig Edict wel scherpeelyk verboden, dat 'er niemand door 't gedenken, van 't geen dat gepasseert is, bega eenig geweld of insolentie of oncerbiedelykheid, tegen Burgers dezer Stede, noch iemand te injurieren, schelden, naroeppen, of in 't minste te beschadigen zyn perzoon, huizen of goederen, om wat zaake 't zelve ook zou mogen wezen, maer hem op straet te gedraegen in alle modestie, zulks des behoort, op pæne dat die geenen die ter contrarie zullen bevonden worden, iets tot iemands oneere, schade en letzel te doen, of attenteren met woorden of werken, dat zy daer over ten exempel van anderen, na gelegenheid, aen lyve of anderzins met 'er daell zonder eenige conniventie zullen gestraft worden.

Actum en afgelezen te Haerlem, den 25 October 1618, in presentie van zyn Prinselyke Excellentie, en andere Heeren en Magistraeten der Stad Haerlem.

Zyne Prinselyke *Excellentie* heeft ook alle Officieren van de Schuttery ten zelven dage, tegen 's avonds ten 5 uuren, voor zich gedagvaard en ontboden, en hun, in tegenwoordigheid van de nieuwe Burgemeesteren, afgevraagd: „ Of zy hunnen Eed, die zy aan de Staaten en de Stad gedaan hadden, ook begeerden te houden, en na te komen? En als zy daar op alle te zamen ja geantwoord, en zulks Zyne *Excellentie* met handtastinge beloofd hadden; en zyne *Excellentie* hun

A a 2

* *Brand*, in zyn Reformatie zegt: De bedankte Heeren waren, Gerard Ruychaver, Jacob Janzoon, Burgemeesteren; Laurens van Grol, Reinier van Hoogsteyn, Pieter Frederiks. Deyman, Gillis Klaatzoon, Schepenen; Jacob Huygens, Diik Steffens Zoutman, Gerard van der Laan, Oud-burgemeester; Maarten Ruychaver, Oud-burgemeester; Pieter Schout, Hendrik Vechters, Jacob Lauweis, Autger Pietersz., Cornelis Ysbrandtz., Johan Schoterbosch, Theodorus Schrevelius, Job Klaatz., en Pieter Willemsz.

hun de vrede en eensgezindheid op 't hoogste aangeprezen en bevólen had, zo zynze gescheiden en weer heen gegaan.

Na dat nu alles tot de hoogste vreugde der getrouwe Patriotten en Religions-verwanten in goede ordre en rust gebragt, en na wensch verricht was, zo is zyn *Prinselyke Excellentie* op den 26sten van October, omtrent de middag, weder na's Gravenhage vertrokken, nevens alle de Soldaaten, die ter verzekeringe van zyn Perzoon en bewaaringe van de Stad mede gekomen waren, en t'scheep gegaan.

Na 't vertrek van zyn *Excellentie*, waren de gemoederen van de Broederen noch niet gestilt, en zy waren 't noch niet eens. De haat en ongunst onder eenige Burgers namen noch dagelyks toe; hier uit ontstonden weer scherpe Schriften, en injurieuse Boekjes, Pasquillen, en wat dies meer is: onder deze, alzo 'er veele schimpery in 't geheim geweest is, die weinig tot stichtinge scheenen te strekken, hebbe voorgenomen die voorby te gaan. In 't gemeen de iever van Partyen ter wederzyden wierden dag aan dag heviger, en de vrede en eendragt der Broederen die helden na haat en afgunst. Eenige waren op nieuws zo stout, dat zy opentlyk op de Markt en in de Kerk zeiden, dat de beroeping van *Dionisius Sprankhuysen* onwettelyk was; als andere hen daar tegen kantede met schelden en ongerymde propoosten, die na scheuringe smaakten. Eindelyk, als 'er geene hoop van verzoeninge was, vooral eer de zaak in 't Synode gebragt wierd, zo hebben de gedaagde Broeders, *Dionisius* en *Junias*, zonder eenige wrevel of tegenspreken, hun gesubmitteert onder 't oordeel van 't Synode, dat op die tyd te Enkhuizen vergadert was: welk Synode over dit verschil van oneenigheid de volgende uitspraak heeft gedaan:

De Synodale vergaderinge in de sake van Haerlem, lang en breed partyen behoort, stukken gesien, en op alles in de vreesse des Heeren zypelyk gelet hebbende, heeft bevonden hare Ampts te zyn, in desen uyt-spraak en verklaringe te doen. Derhalven spreekt uyt en verklaert by desen; Dat sy hare ooggen geslagen houdende boven alle dingen, naest de eere Godes, op de stichtinge van de Gemeynthe, en verbreydinge van 't Coningryke Jesu Christi; En siende ook oordeelende, dat de gewenschte ruste en vrede van de Kerke van Haerlem, door den weg der Accomodatie (die by alle mogelyke middelen wel getenteert was, maer niet heeft kunnen succederen) niet en is te treffen geweest; Dat dan tot dienste van

de voorsz. Kerke, de twee Predicanten D. Isaac Junius, en D. Dionysius Sprankhuysius, dewyle men bevind, dat de selve aldaer niet langer met stichtinge souden kunnen blyven; Uyt oorsaeke van de ongeneselyke verwreemdinge van de gemoederen der Gemeente van haer, die onder anderen principalyken ontstaen is door het uyt-geven van hare Boekskens; Op de cerlykste maniere en door de gevoeglykste middelen, na voorgaende versoeninge met de Kerke, sullen werden verplaest; Mids conditie dat zy haer onderusschen stil en gerust houden; En datmen besorge dat haer niet te min haer behoorlyk tractement volge, ten tyde en wylen, dat sy elders souden mogen beroepen werden, waer toe dese vergaderinge en eender Lid van de selve haer behoorlyk sal bevorderen: Te meer also men uyt alle de beschuldigingen tegens haer in-gebracht, niet heeft kunnen bemerken, datse in eenig Poinct der Leere souden staen in een ander gevoelen, als [conform Godes Woort] de Gereformeeede Kerke hier te Lande heeft. En overwegende, dat de oorsaeke van de verwreemdinge der gemoederen tegens D. Henricum Geisteranum, niet soo groot en is, als tegen de twee Predicanten voorschreven. Ook datter hope is, dat de selve Geisteranus door behoorlyke satisfactie met de Gemeente soude kunnen versoent werden, soo is by den Synodum goed gevonden, dat hy, in den Kerken-dienst tot Haarlem, beneffens D. Daniele Souterium, sal gecontinueert werden, mids eerst en alvooren doende behoorlyke schult-bekeninge aan de Gemeente, als dat hy van de selve sal begeeren, dat sy hem ten goeden houde, dat hy haer voor desen met syne proceduuren en handelingen genoegsame oorsaeke van verwreemdinge gegeven heeft, en voortz beloovende hem in Leere en Regeeringe als een getrouw en oprecht Herder te dragen: En dit volgende het formulier van Schult-bekeninge, dat, na den in-houd deses, sal werden gestelt en de Gemeente voorgedragen.

En gemeret in de Kerke van Haarlem onder anderen geen kloyne swarigheyt ontstaen is door het in-voeren van de nieuwe Kerken-raed en Diaconen, en ook geen ruste noch stichtinge in de selve Kerke te verhoppen is, soo lange de selve blyven: Soo heeft het Synodus met eenen goet gevonden, dat door het beleyd van eenige uyt dese vergaderinge daer toe te deputeren, den Ouden Kerken-raed en Diaconen voor haren getrouwden dienst sullen bedankt en de nieuwe ontslagen werden: En voortz, dat uyt het gantsche corpus van de Gemeente andere Ouderlingen en Diaconen na de discretie van die gene, die daer van het beleyt sullen hebben, sullen werden verkoren en ingestelt.

En aengaende D. Souterium, verklaert de Synodus, dat hy, blyvende in syn H. bedieninge tot Haerlem, over syne mis-slagen, die in de judicature, nopende syn sake geoordeelt zyn, voor dese vergaderinge syne schult bekennen, en also de selve genoeg doen sal.

Aldus besloten en wyt-gesproken in de Synodale vergaderinge tot Enkhuysen, desen 2 November 1618.

Onder stond, in kennisse van my,

ABRAHAMUS a DORESLAER,

Scriba Synodi.

Als het alzo stond met het Land en de Republiek, die in groote benaauwtheid was, nadien de Kerkelingen noch niet rustede, en altyd wat nieuws voor hadden, daar nu alle menschelyke middelen en remedien stil stonden, zo zyn de Heeren Staaten eindelyk genoodzaakt geweest hun toevlucht te neemen tot de *Synode Nationaal*, als een Plechranker. Derhalven, na dat de *Synode Nationaal* ingewilligt was om die te houden, zo heeft men zonder verdere dispuut, zonder vertoeven gehandelt van de maniere van Synode te houden, plaats, waar, tyd, en wanneer. Ten dien einde heeft men ten spoedigste byeen geroepen en genodigt buiten de Provintie de allervermaardste Professoren, en Geleerdite Herders en Kerken-Dienaars van de geheele Christen Waereld. Eindelyk, na alle preparatien, is Dordrecht, de oudste Stad in Holland, in den jaare 1618 en 1619, daar toe verkooren. Op die Synode zyn geweest veele uitmuntende Godsgeleerden van alle Gereformeerde Kerken, als van Engeland *Georgius*, Bisschop van Landavien, uit het Keurvorstendom van de Palts, uit het Land van Hessen, en Zwitserland, van Geneven, en Bremen, uit Embderland, en andere plaatzen meer: alwaar, om kort te wezen, het gevoelen van beide de Partyen overwogen, en gebalanceert is, als in een weegschaal; zo dat eindelyk het gevoelen van de Remonstranten is gecondemneert, en onzuiver gekeurt. Ondertusschen, als zekere Poëet zegt:

*Die zaake, die te boven quam, heeft God behaagt;
De zaake, die verslagen lag, is by Cato beklaagt.*

Terstond zyn alle de Remonstranten afgezet, en van hunne dienst ont-

ontslagen; alle de geene, die zich stil hielden, en hen submitteerden onder de *Censure* van 't *Synodus* en 't oordeel der Kerk, wierden weder in genade aangenomen; dewelke ook vergunt is, dat hun *Salaris* ten meesten deele zoude volgen. Maar, die obstinaat en overhoorig halfstarrig bleven, zyn uit den Lande gebannen. Hier op is gevolgt *persecutie* tegen de moedwillige, als *perturbateurs* van de gemeene rust. Hier uit zyn onheilen en zwaarigheden ontstaan in de Burgerlyke en Kerkelyke Regeeringen: hier uit zyn ontstaan onder Burgeren, inzonderheid Broeders, vinnige haat en nyd, raadslagen die desperaat waren, en allezins scheuringen, verbannen en excommunicatie. Maar, dat 't meest te verdoemen is, een *conspiratie*, om de *Prins van Oranje* het leven te benemen, in weerwraake, als *Johan van Oldenbarnevelt*: met den zwaarde geëxecuteert was. Alzo hebben de Heeren Staaten eindelyk hun Kerke en Gemeente gesticht, en hunne *Religie* met de tytel van *Reformatie* een luister gegeven en vastgesteld, en vermaard gemaakt, byna over de geheele Waereld, by veele verachtelyk, maar schoon voor de oogen van God. De *Synodale Acten*, zo van de *Contra-Remonstranten*, als *Remonstranten*, zyn door den druk gemeen gemaakt, die ieder kan leezen; derhalven zal ik daar van niet wydloopiger spreken.

Als de *Synode* gehouden is, zo is de naaste zorg van *Reformatie* over de *Schoolen* geweest. Derhalven de *Gedeputeerden* van de *Synode* hebben de *Kerken-Dienaars* en de *Broeders* gerecommandeert, de *Reformatie* van alle de *Schoolen*. De *Broeders* van de *Classe*, geauthoriseert by de *Synode*, mitsgaders de *Ouderlingen*, die te *Haarlem* waren, achtendé dat zy met alle naarstigheit daar nabehooren te trachten, dat zy zouden nakomen de bevelen van 't *Synodus*; hebben van *stonden* aan van *Burgemeesteren* consent verzogt, om na alle *Schoolen* van de *Stad* te verneemen, de *Schoolmeesters* tontbieden, en met een te sondaeren hun gevoelen van de *Artikelen des Geloofs*, en of zy zuiver genoeg waren in de aangenomene *Leere*, goed gekeurt by de *Authoriteit* van 't *Synode*: wyders, om alles te verrigten, dat scheen te strekken tot *Reformatie* van de onderwyzinge in de *Letteren*, voornamentlyk in de dingen die dienden tot sichtiging van de *Kerk*.

Ten dien einde hebben de Heeren *Burgemeesteren* in den jaare 1620, op den 21sten van *January*, door een *Stads Bode* ontboden, eerst de *Schoolmeesters* van de *Latynsche Schoole*, de *Rector*, nevens

Refor-
mation
van de
Schoo-
len.

vens alle zyne Collega's, dat zy voor de Classe zouden compareren, 's namiddags ten drie uren. De voorgemelde Schoolmeesters zyn, uit last van Burgemeesteren, in 't Prinzenhof voor de Classikale Vergaderinge verschenen; de welke voorgehouden en voorgelezen is, 't Formulier, dat gemaakt en ingestelt was tot eenigheid en eendragt van de aangenomene Leere. Dit Formulier voorgelezen zynde, zo heeft eene van 't Collegie vraagsgewyze voorgesteld en afgevraagd: „ Of de Rector, en zyn Collega's, met goede gewisse, en vrye ongedwongen wille, zouden kunnen ondertekenen de aangenomen Formulier? Die omtrent dus luidt:

Wy Rectoren en Schoolmeesteren, verklaeren en betuigen ter goeder trouwe voor den Heere met dese ondertekening, dat wy met volkomen sekerheit des Gemoeds gelooven, en dat alle d' Artikelen en Canones van de regtsinnige Leere, die in de Confessie en Catechismus van de Gereformeerde Kerke hier in de Nederlanden bekent, begrepen zyn, en alle 't geene dat daer dient tot verklaeringe sommiger Artikelen van de voornoemde Leere, by de Synode Nationaal aengenomen, voor goed gekesurt, in den jaere 1619, in alles t'acordeeren met Gods Woord. Dat wy derhalven toefeggen en beloven, dat wy de Hoofdstukken van de voorsyde Leere sullen voorstaen, en helpen maintaineren, en dat wy die de jonge Jeugd na hunne capaciteyt en klein begrip de selfde sullen inscherpen, na 't voorschrift van onse beroeping, onder pene, die anders sou doen, sal versterken wesen van syn Scholastieke dienst.

Als nu de Rector van de School tyd verzogt, om zich daar op te bedenken, (dewyl hy noch geen gelegenheid gehad had om de *Canones Synodi* te lezen;) die van zo een advys was, dat het beter waer de verborgentheid der Predestinatie met den aankleve van dien in groote achtinge te houden, dan curieuselyk die te onderzoeken, of met ongewalschen handen aan te nemen: als mede, dat eene nederige onweetenheid beter was, dan rukelooze wetenlschap. Zo als hy dit antwoord had gegeven, is hy terstond in verdachtheid gekomen van onzuiverheid in de Leere; daar hy geen schuld aan had, als dewelke al zyn leven van der jeugd af professie van de Gereformeerde Religie gedaan had: doch, also dit verzoek billyk scheen te zyn in de oogen van de Broeders, zo is hem de tyd van zes weeken gegeven, om zich nader te bedenken. Eindelyk is hy voor de Clas-

te verschenen, bereid om rekenschap van zyn Geloof te geven, en te ondertekenen de Synodaale Acten. Maar de Broeders van 't Synode, eenige onder hen vermoedende (denk ik) dat 'er wat schulde, zo hebben zy de zaak de Kerkenraad bevolen, die by de hand waren. Drie dagen daar na, als Burgemeesteren verstaan hadden, dat de Kerkenraad geen genoegzaame satisfactie gedaan was, is hy op het Stadhuis voor de Heeren Burgemeesteren ontboden, en ontslagen van zynen dienst; die zo veele jaaren *Rector* geweest was, en goede dienst gedaan had aan de Republiek en Kerk: 't is zo verre daar van, dat de *Rector* zyne Betaalsheeren dit qualyk zoude afgenomen hebben, als die zyne demissie meermaalen verzocht had, dat hy dit vrymoedig genoemt heeft, een begin van nieuwe Vryheid. De *Conrector*, die ook Predikant geweest was, is onverhoord, als van Kettery beticht, veroordeelt. Eindelyk, de Meester *in nulla*, een gering Perzoon, die na 't Pausdom helde, is uit de Synagoge geworpen. Alzo heeft men te werk gegaan met de Schoolmeesters op de Dorpen, tot dewelke de Reformatie van de Schoolen ook behoorden. Hier vereischt de zaak, dat ik noch een weinig spreke van de zamenzweering, om na 't leven van de Prins te staan.

Als nu *Johan van Oldenbarnevelt* het Hooft was afgeslagen, zo zyn daar door de gemoederen veeler Burgeren ontstelt en verbittert, en die om wraake riepen: daar op is gevolgt de zamenzweering, om de *Prins* het leven te beneemen. De voornaamste Hoofden en belhamels van deze vervloekte voorneeming, waren de Zoonen van *Oldenbarnevelt*, en wel voornamentlyk *Willem*, die door eene overgeven stouthed, zynen Broeder *Reinier* in de gemeenschap bragt van Prinse-moord. Als deze dingen ontdekt zyn, en aan den dag quamen, hebben alle, die zich schuldig kenden, de vlucht genomen; maar *Reinier* is in handen gekomen en onthalt. De naaste hier aan, die van de conspiratie wisten, en heimelyk verstand hadden, zyn geweest *David Korenwinder*, en *Adriaan van Eyk*; van welke de eene te Blyswyk, en de andere te Berkel Secretaris was; die beide in den Hage door het Gerecht verwezen zyn, en met den zwaarde gestraft, den 29sten van Maart, in den jaare 1623. En in May daar aan, zynde den 5den, is *Slatius Blyswyk*, die een overgeven Schelm was, een praktizyn van alle boosheid, een Verrader van 't Vaderland, en van zyne eigene Broeders; die zeer veel van hem hielden, als daar waren de gebroeders *Johan* en *Abraham Blansart*, Weyers van hun

handwerk; benevens deze, *Willem Party*, van Atrecht geboortig; *Cornelis van Woerden*, een Schrynwerker; *Herman Hermansz.*, te Embden gebooren; *Dirk Leenartsz.*, te Katwyk op den Ryn geboren, beide Bootsgezellen, die ter zee gevaren hadden: deze alle zyn in den Hage by 't Gerichte verwezen, om met den zwaarde gestraft te worden, dat 'er de dood na volgt. Daar en boven zyn 'er noch eenige bekende naamen van Burgers van Leyden, *Jan Pieterfz. Lyndraaijer*; *Samuel de Plekker*, Boratwerker; *Gerrit Cornelisz.*, Kleermaker, en een Vries van geboorte; deze zyn te Leyden gesiteert, die beticht waren van dit schelmstuk, en overtuigt; zyn daarom mede aan den hals verwezen, en hebben hunne straf ontfangen den 21sten van Juny 1623. Alzo is de straf van moorddaadigheid over weinige gekomen, maar vreeze tot alle die daar schuldig aan waren. Te Haarlem is geen Verraader bevonden, die tot de Prinse-moord gestemt had.

Prins
Maurits
Gouverneur.

Boter-
kryg, den
4den van
Juny
1624.

Nochtans is onze Stad niet vry geweest van merkelyke zwaarigheden. Want, als de Heeren Staaten in hunne Vergadering geordonneert en goedgevonden hadden, dat men Excyns op de Boter zoude zetten; en als de tyding daar van op straat quam, veele daar van niet gestigt waren, en 't daar voor hielden, dat het zeer lastig, ja onverdraagelyk voor de Ingezetenen ware, voornamentlyk voor Huis- en Landlieden; die eerst stillekens by zichzelve morden, en daar na met vloeken en schelden de Overigheid uitluiden. Onder-ruffchen zo nam de dolheid van de Burgers en Landlieden dagelyks toe, door de voornaamste Steden in Holland, en Vlekken, en voornamentlyk binnen Haarlem; daar de oproerige Menschen en eenige moedwillige Burgers 't Volk gaande maakte. Maar de Heeren Burgemeesteren, en Kapiteinen van de Schuttery, hebben daar op niet geslaapen, die deze zorge toequam, en bevolen was, om de Stad te bewaaren, als het Vaderland in gevaar was. Des niet tegenstaande, zyn de Excynsen over de Boter ingevoert; waar over het Volk meenden te barsten van spyt, alzo 'er Pachters alom in de Steden wierden aangestelt. Te Haarlem had de Boter pacht eenen *Cornelis Luyten*, een oude Pachter, en derhalven by veelen gehaat. Als dit ruchtbaar waar, dat *Luyten* Pachter was, zo heeft hy de haat van alle de Burgers op zyn hals gehaalt; ja zelve de Vrouwen onthielden zich niet hem te vloeken en te schelden. Onder deze is 'er een Boerin geweest, uit het naaste Dorp, by de Visbrug opentlyk andere voor ge-
gaan,

gaan, die een Vendel opgestoken heeft van moedwille en stoutheid, uitvaarende tegen de Heeren Staaten van Holland, Burgemeestren en Raaden dezer Stad, spaarde niemand, onvertzaagd overluid roepende, dat zy de Comptoiren beroofden, en Uitzuipers waren van de gemeene Middelen; en vol van boosheid en dreigementen, heeft zy alle het Volk gaande gemaakt. De geruchten liepen over de geheele Stad, ja tot de Raamen toe; hier van daan quamen terstond veele Wevers en andere Ambachtslieden van alle kanten, uit alle hoeken, die dreigden alles het onderste boven te keeren, meenende en lieten hun voorstaan, dat dit ongelyk hen niet te lyden stond; zweerende t'zamen die Pachter te plaagen, en te verdelgen; derhalven hebben zy zyn Huis bezet, en stonden gereed om het zelve te raseeren en plunderen, werpende eerst met keyen uit de straat de Glazen uit.

Kapiteinen en Bevelhebbers van de Schuttery, achtende het noodige en hoognoodige tyd was, om hier in te voorzien, hebben eerst de Wacht versterkt, en daags daar aan door hunne Tromslagers de Schutters met een stille trom bekend gemaakt, wat 'er gaans was, en in hoe groot een gevaar 't welvaaren van de geheele Stad stond: die, qualyk bejegent zynde, hebben rapport gedaan, dat men de Lieden kragt en geweld aandeeden. Ondertusschen zyn de Poorten gestoten, als mede de Deuren van de Kerk.

Maar op Maandag daar aan, als de Burgers noch niet sterk genoeg waren, en de Alarmklok sloeg, quamen terstond de Burgers in de Wapenen, elk een na zyn wyk loopende door de geheele Stad. Die hun rendezvous op 't Stadhuis hadden, stelden order en elk in zyn gelit: hier is wel de voornaamste geweest, een Collonel van de Schutters, zynde Oud-Burgemeester, een vroom Man, voorzichtig in beleid, marcheerende over 't Zand of Marktveld, is geraakt onder de moedwilligste van al den hoop; die voor hen een Schans van opgehoopte steenen uit de straat hadden gemaakt; waar voor de Burgers niet vervaart waren, maar zyn onvertzaagd en met geweld op hen aangetrokken; doch konden hen uit hunne Verschanfing niet dryven, tot 'er tyd toe, dat 'er een Belhamel uit den hoop met een Kogel geschoren, en gequett in zyn dye, ter aarde gevallen en neergeffort is; waar door de rest van de oproerige hoop het op een loopen stelden, neemende de vlucht na 't Klokhuis ten oosten, brengende aldaar alle hunne krachten wederom byeen, met noch meerdere dolheid.

heid. Maar, nadien 'er eenige Schutters in de Grootte Kerk gesloten waren, die door een Venster aan 't oosten gemerkt hadden, als een verspie-gat, waar de Stookebranden en Roervinken stonden; en door een Venstertje een Kogel geschoten wierd, die een Kuiper zwaar quetste, en neêrvallende, de geest gaf: daar op volgde by die Muiltelingen eene groote verbaastheid en verslagentheid, begevende hen ten spoedigste op de vlucht, verstrooiende zich door de gheele Stad, en zyn alzo verdwonen, dat men byna niet wist waar zy meer waren.

Aan de andere zyde der Stad was ook op zyn hoede Kapitein *Johannes Damius*, die met zyn Volk na de Bartel-Jorisstraat trok; daar zy een Wagenburg met geweld vermeersterde, de plaats innamen, en de moedwillige hoop op de vlucht bragten en verjaagden. En van de Krogt af quam Kapitein *Van der Mey* met zyn Volk marcheren: als 't Gebocfte en Straatschenders die gewaar wienden, liep elk zyns weegs; maar als zy de Poorten gesloten vonden, voor de Kruispoort met groote hoopen stonden, en geene kans ziende, zo hebben zy als verdwaalde Schaapen, hier en daar zich op de Vesten begeben; door 't wroegen van hunne Conscientie, wistenze niet verwaards zy zich zouden bergen. Dus is eindelyk het woeden en de dolheid van 't Volk gestilt en gestuit, daar de militaire dapperheid der Burgeren de overhand hadden. Hier door is de Stad en Gemeente in haare voorige rust gebragt, en men wist van geene zwaarigheid meer.

Omtrent deze tyd, op Zondag, den 12den van Maart 1628, 's avonds ten vyf uuren, is wederom nieuwe zwaarigheid ontstaan, alzo te Schalkwyk, niet verre buiten die Poort, een hevige Brand ontstond, die door een noordwesten wind ontstoken, alles in vuur en vlam zetten, niet om te blussen. Dit gheele Dorp, zo na by de Stad, is in korten tyd afgebrand, zynde omtrent 90 Wooningen in de asche gelegd: dat deerlyk om te zien was.

2e tyd.

Maar eenige jaaren daar na, in October 1635, is 'er eene zwaardere plaag ontstaan, als de Pestilentie begon te wakkeren, en die besmettelijke Ziekte dagelyks toenam, in den beginne behendig inkroop, en daar na heviger en opentlyk: want men bevond in die eerste maand door de Pest overleden te zyn 107 Perzoonen, in November 189, en noch meer maand op maand. Als men bemerkte, dat die heete Ziekte dagelyks toenam, hebben de Magistraats-per-

zoonen, die de zorge toe quam, hier in, zo veel mogelyk was, willen voorzien, en Keuren en Ordonnantien gemaakt, als volgt:

Keure en Ordonnantie op 't stuk van de besmettelyke Siekte.

Alfoo de Gave-Gods en besmettelyke Siekte van de Pest begint te ontsieken en te verspreyden, over dese Stad Haerlem en Vryheyd van dien, mitsgaders eenige omleggende Steden en Plaetsen, waer door noodig bevonden werd, dat eenige positieve ordre (hoewel de Hand Gods niet t'ontgaen is) daer over gestelt behoort te werden. Soo is 't, dat den Heeren Schout en Gerechte der voorsz. Stad, naer resumptie van voorgaende Ordonnantien en Keuren, op 't selve stuk voor desen alhier geëmaneert, gekeurt, geordonneert, en geboden hebben, keuren, ordonneren, en gebiedens mids desen:

I. Eerstelyk, dat alle Huysen daer in yemant aen de voorsz. Gave-Gods en heete siekte alrede overleden is, of noch overlyden sal, den tyd van ses weeken lang van den dag des leest-overledens te rekenen, toegesloten sullen werden gebonden, sonder aen de straet eenige Deuren of Veynsteren van dien te openen, anders dan met uyt en ingaen binnen den voorsz. tyd, op de boete van twaelf Ponden Heeren Gelts.

II. Dat men geene Dooden die aen de voorsz. Siekte sullen zyn gestorven, sal mogen uytten huysse halen noch ter Begraeffnisse doen dragen by eenige Gebuuren, of yemand anders, dan alleen by den Dood-dragers daer toe gestelt, op de boete van drie Ponden.

III. Dat mede alle Dooden aen de voorsz. Siekte overleden, begraven sullen moeten werden des Dynsdaegs en Vrydaegs voor seven, en de vordere dagen voor acht uren voor den middag, sonder anders op den dag de Begravingen te mogen doen, op de boete van gelyke tien Ponden. Doch indien eenige soodanige Begravingen souden moeten geschieden op een Sondag, sal daer in by den Heere Officier, of Burgemeesteren werden gedispenseert na gelegentheyd.

IV. Sal mede niemand eenig Stroo, Bedden, Dekens, of anderen Inboel, Klederen, Linnen, noch Wollen mogen brengen, noch doen brengen, binnen ses weeken na de leest gestorven aen de voorsz. Siekte, buyten synen Huysse op de gemeene straten voor syn eygen, of yemands Huysse, of anders om te versonnen, of te verluchten, op de boete van tien Ponden.

V. Dat mede geen Stroo, komende na de ses weeken uyt eenige Pest-huysen, sal mogen werden gebracht in Vuynis-kuylen, op straet, of elders binnen de Stad, maer sal 't selve gebragt moeten werden, in sakken besloten, buyten de Stad in de gemeene Vuylnis-kuylen, om aldaer datelyk verbrant te werden, op de boete van ses Ponden.

VI. Werd mede verboden dat gene Secreten in Huysen daer de heete Siekte is, gereynigt sullen mogen werden, anders dan na de ses weeken van de lest gestorven, en daer binnen niet, op de boete van tien Ponden te verbeuren, soo wel by den verlater als den genen die het doet doen.

VII. Dat ook niemand eenige Waren verkoopende, Winkel houdende, of Neering doende, mette voorsz. Siekte besocht werdende, hen verworderen sal binnen ses weeken na 't afsterven van den lesten eenige Goederen, of Waren, binnen of buytens huys te verkoopen, op gelyke boete van tien Ponden.

VIII. Soo mede yemand in een besmet Huys woonachtig niet en sal vermogen te komen, of te gaen in andere Huysen om Waren, of andere dingen te koop, maer sal blyven staen buytens huys op de straet en sal alsoo de luyden syn wille en begeerte verklaren, op de boete van drie Ponden.

IX. Gelykerwys mede gene Kinderen uyt eenige besmette Huysen komende, binnen ses weeken na de lest gestorven sullen mogen komen in eenige Schoolen, of op eenige Winkels om aldaer te werken, op gelyke boete, die by de Ouders, of Vrienden, 't opsicht op de selve Kinderen hebbende, voldaan sal werden.

X. Werd woorts geordonneert, dat geene personen, 't zy jongk, of oud, woonende in Huysen mette voorsz. Siekte besmet, hen verworderen sullen binnen ses weken na den lest gestorven te komen ter begraeffnisse van eenige Dooden, op de boete van ses Ponden Heeren Gelt als vooren.

XI. Dat ook alsulke Personen tot gene tyden van den dage op de openbare Markten van Visch, Vleysch, en anders sullen mogen komen, anders dan des Morgens tusschen elf en twaelf uren, en des Avonts tusschen ses en seven uren, op gelyke boete van ses Ponden.

XII. Wyders sullen de voorsz. Doode-dragers, mitsgaders alle Reeuwens, Reeuwsters, Visitateurs, Pest-meesters, en andere Personen, die professie maeken van besmette Huysen dagelyks te frequenteren, hen onthouden buyten alle by-een-komste, en publyke vergaderingen, en ook de predicatien die binnen dese Stad in de Kerken gedaen werden, op de boete van ses Ponden, soo mede de voorsz. personen, mitsgaders de Gravenmackers binnen dese Stad, niet en sullen mogen komen in eenige publyke Herbergen, om aldaer te drinken, of te vertoeven, op gelyke boete. XIII.

XIII. En ten eynde de Huysen, mette voorsz. heete Siekte besmet, souden mogen gekent werden, soo sal aen de Post van de Voor-deur van een Huys, daer in yemant van de voorsz. Siekte overleden is, gespykert werden een P, gemaekt van Blik, die daer sal blyven den tyd van ses weeken, na dat de lesse sal syn gestorven, op een boete van twaelf Ponden.

XIV. Niemand en sal mede hem vervorderen eenige Panden, of Goederen, komende uyt eenige besmette Huysen, te brengen in de Tafel van Leeninge binnen dese Stad, om aldaer te beleenen, ten zy de zes weeken na de lest gestorven zyn ge-expireert, en de goederen behoorlyk verlucht en gereynigt, op de boete van twaelf gelyke Ponden.

XV. Alsoo mede gesien en bezonden werd dat de Land-luyden, die alhier ter Stede begraven werden, weeltys gevolgt werden van Vrouws-personen, tegens de intentie en meyninge van voorgaende Keuren. Soo werd als noch gekeurt en geordonneert, dat voortaan geene Vrouws-personen, 't zy van den Vrienden, Gebuuren, of anderen met eenige Dooden, hoe of aen wat Siekte de selve gestorven sullen wesen, ter begraeffnisse sullen mogen gaen, op de boete van ses Ponden, by yder Vrouws-person te verbeuren.

XVI. Verbieiden voorts de voorsz. Heeren en Gerechte provisionelyken voor desen tyd, dat niemand hem voortaan en sal vervorderen over eenige Dooden, 't zy jongk of oud, ook of die aen de voorsz. heete Siekte gestorven zyn of niet, te maeken, of doen maeken eenige Hoetjes van Cruyd, Bloemen, Loveren, of ander Cieraet, om 't selve over, of aende Doodkiste, of Dood-kleed, 't zy binnen, of buyten den Huysse, ten tyde van de begraeffnisse, of andersints te hangen in eeniger manieren, op de boete van ses Ponden.

XVII. Soo mede werd geinterdiceert en verboden, dat voortaan geene Doode Lichamen van eenige deser Stads Burgeren, of Ingesetenen, die buyten de selve Stad aen de voorsz. heete Siekte overleden sullen zyn, binnen dese Stad gebracht sullen mogen werden, soo wanneer de selve Lichamen 48 uren dood geweest sullen hebben, maer daer buyten moeten blyven, op de boete van 25 Ponden. En soo eenige doode Lichamen van Burgeren, of Ingesetenen deser Stad, buyten de selve Stad aen de heete Siekte gestorven zynde, binnen den voorsz. tyd van 48 uren, na 't overtyden der selver alhier binnen Haerlem werden gebracht, sullen de selve terstond daer na uyt de Schuyt, of Wagen, daer mede die gevoert zyn, ter Aerden gedragen werden, sonder in eenig Huys te komen, op gelyke boete van 25 Ponden.

XVIII. Dat voorts niemand, van wat conditie of qualiteyt by zy, sich en sal verworderen eenig Huysraet, Inboel, Kleederen, of eenige andere Goederen uyt eenige besmette Huysen binnen dese Stad, of Vryheyt van dien gestaen, die in manier als vooren is verbaelt, niet behoorlyk verlicht en zyn, of uyt huysen en plaetsen buyten dese Stad gelegen, daer de Pest, en andere besmettelyke Siekten regneren, of geweest hebben, binnen dese Stad te koop brengen, verkoopen noch te koopen, in 't heymelyk, of in 't openbaer, op de verbeurte van de selve Goederen, soo wel by den Verkooper, of Brenger, als by den Kooper te verbeuren.

XIX. En om alle occasien der voorsz. Siekten die door vuyle stank en quade luchten hen te meer in desen tyd souden mogen verbreyden te voorkomen en verhoeden: soo werd als noch geboden, dat eenen yegelyk syn Goote, Heule, Straet en Wateringe voor syne Huysinge sal schikken te reynigen, volgens voorgaende Keuren en Publicatien daer op gedaen, op de boete daer in begrepen.

XX. Dat mede niemand eenige doode Honden, Catten, Ingewand, of diergelyke en werpe op de Straeten, in 't Water, of elders, maer de selve bedelwe op syn Erve, of buyten dese Stad, ten minsten drie voeten diep onder de Aerde, op een boete van drie Ponden.

XXI. Sullen mede geene Schippers, Veerluyden, noch Voerluyden, eenige Sieken, alhier ter Stede niet t'huys hoorende, van buyten dese Stad, uyt eenige andere Steden, Dorpen, of plaetsen binnen dese Stad, of Vrydom van dien, veel min in 't Pest-huys deser Stad mogen brengen, op peyne van datelyk verlaten te zyn van hun Veer, of admisse van op dese Stad te mogen varen, en voorts arbitrale correctie.

XXII. Wird noch by provisie, en tot dat anders sal zyn geordonneert, verboden en geïnterdiceert, dat niemand met eenige lange Rou-mantels ter begraeffenisse sal mogen gaen, of de Lyken daer mede dragen, noch ook eenige Lyk-huysen met Lakenen, Bay, of andere Kleederen behangen, op een boete van 25 Ponden.

XXIII. En sullen alle de voorsz. Boeten genomen in Ponden tot 40 Grooten 't stuk, geapliceert werden aen drien, als den Heere, de Stad, en den Aenbrenger, elk een derdepart.

Een yeder zy gewaershouwt, en verhoede hem voor schade.

Aldus gedaen, gekeurt en geordonneert, den 23 April 1636, by den Heeren Cornelis van Teylingen, Schout; Nicolaes van der Meer,

Meer, Geraert van Teylingen, Bartholomeus Veer, *Burgenmeesteren*; Johan Damius, Johan Colterman, Cornelis Guldwagen, Andries van der Horn, en Aernout Fabritius, *Schepenen*; en van den Raed-buysse deser Stad gepubliceert, den 26 April 1636 daer aen volgende, ter presentie van . . .

By my,

J. van BOSCHVELT.

Hier en boven heeft de Magistraat en Overigheid gewilt, dat in 't uitdraagen van de Lyken deze ordre gehouden zoude worden, dat de Cellebroers die Lyken zouden uitdraagen, die aan de Pest overleden waren, maar de onbesimete doode Lichamen de Gebuuren. Ondertusschen de heete Ziekte nam fel toe over de geheele Stad, ze nam al weg wat haar voorquam, daar was geen onderscheid van jongk of oud, Mannen, Vrouwen, bedagde Lieden, Kinderen, Ryk of Arm, Heer of Knecht, alle wierdenze weggerukt.

*Zo ziet men klaar, dat 't lot van sferwen,
Moet ieder een, zo klein als groot,
In 't levens eind de dood beërven,
Die alle naam brengt in haar schoot.*

Maar in den jaare 1636 zyn de voornaamste Pest-maanden geweest Augustus, September, October en November, als 'er in de tyd van vier maanden 5723 Menschen aan de Pest overleden zyn, zo dat 'er geene Kerkhoven genoeg waren om de Lyken te begraven. Op dat ik nu niet spreek van de gemeene Lieden, ook zyn 'er noch veele andere weggerukt, als voor eerst de Zieketroofers, die alle Huizen frequenteerden, daar de heete Ziekte was; in deze ordre waren wel de voornaamste Jan en Klaas, beide Zoonen van Arnold, die tezamen veele jaaren in dienst geweest waren: in wiens plaats gekomen zyn Jan Janz. Doorn, wel eer Diaken geweest, en Henderik de Hoest, die noch in leven is. Als Jan Doorn overleden en begraven was, op 't einde van April, in den jaare 1636, is in zyn plaats gekomen Lieve Laurensz. Verbeek, en nevens hem Izaäk Willemsz. Verbeek, by provisie eerst voor 2 a 3 maanden, en daar na in July voor twee jaaren. Op die tyd is D. Damius voor Stads Doctor, en

Symon Reyniersz. als Chirurgyen aangenomen, om de Zieken en Krancken te geneezen, tot troost en verkoelinge van de benaauwde menschen. Benovens deze, des noods zynde, is noch aangenomen *Jan Jansz. ter Keuse*, om de krankheid van *Lieve Laurensz. Verbeek*, boven gemeld, voor eene tyd van drie maanden. Wederom, als *Lieve Laurensz. Verbeek*, en *Jan Jansz. Verbeek* aan de Pest lagen, zo zyn verkozen, om de plaats te suppleeren, den 18den van Augustus, *Salomon Colvenier*, *Jacob Cool*, en *Jan Carre*; die niet lang daar na door de Pest mede weggerukt zyn: in wiens plaats, tot troost der Zieken, wederom aangenomen is *Gerard Evertsz.*; die, zich op God verlaatende, met een couragie de dienst heeft aangenomen. Maar, als de Pestziekte van dag tot dag toenam, zich verhefte, en alle de Remedien van menschen niets vermochten, ja gantsch krachteloos waren, zo hebben eindelyk, in July 1636, de Magistraaten, zo Burgemeesteren, Schepenen, als Raaden, hunne oogen geflagen op de constellatie van den Hemel, voornamentlyk op de Almachtige God, die de Hemelen beweegt en doet omgaan, (die deze zorge bevolen is) dat de Stad en Gemeente geene schade lyd, met gemeen advys, en voorgaande raad geordonneert, voortaan een Vast- en Biddag, den geheelen dag. Daar na, dat op 's Woensdags avonds, gedurende de Zwaarigheid, de Gebeden onderhouden, en Predicatie gedaan zoude worden, bequaam om de toorn van God te stillen en af te bidden, in de *Groote, St. Jans*, en *St. Anna's Kerken*; dit wierd besloten den 5den van Augustus.

Des niet tegenstaande, zo zyn 'er alle dagen zeer veele Lyken uitgedraagen, en ter aarde gebragt. Hier door is ontstaan zuchten en weenen, in straaften en steegen. Hoe veele dat 'er van gemeene Liederen aan de Pestziekte overleden zyn, zou men qualyk kunnen zeggen; zuigende Kinderen zyn van 's Moeders borsten afgerukt, en jonge Mannen, in de fleur van hun leven, uit de armen van hunne Bruids, waar mede zy ondertrouwt waren. De Gemeente van Christus is beroofd van haare Herders. In de Fransche Gemeente is overleden *Johan de Seins*, nevens zyne Huisvrouw *Magdalena de Kay*, die haar Man kortst volgte. De Duitsche Gemeente is beroofd van haare getrouwe Leeraar *Nicolaas de Planques*. *Boveritius Sibema* is in de Pesttyd ook weggerukt, maar niet aan de Besmetting, op Kersdag, den 25sten van December, zynde een vrolyk Herder geweest. *Mr. Jan van Teylingen*, Priester, mede overleden. Noch

de Koster van de Kerk, *Cornelis van der Schalk*. Zommige Lieden meenden, dat 'er van de Magistraat niemand aan de Pestziekte overleden was; doch daar na is bevonden, dat *Cam. Gravesleyn*, en *Johan Beeld*, aan de heete Ziekte mede overleden zyn.

Alzo was het alle tyd deerlyk gesteld in de Stad, als de Pest dag aan dag zich verhief; daar zo veele Mannen weggerukt waren, die bequaam zyn geweest om de benaauwde Menschen te troosten, die lagen te zieltoogen, en hadden noch hulp, noch troost. En, dat noch het allerzwaarste was, zwangere Vrouwen, die in arbeid gingen, hadden geene Vroedvrouwen in den nood. Daar van zal ik een exempel verhaalen, dat gedenkwaardig is, te Haarlem gebeurt, ten tyde der Pest. Als by geval een Dienaar van de Duitche Gemeente uitgegaan was met een goed Vriend, die hem geleide en gezelschap hield, zo is hy buiten de St. Jans-poort geraakt onder een hoop Volks, zo van Mannen als Vrouwen, die zeer lamenteerden en groot gekerm maakten, die hulp en bystand verzogten, met gevouwen handen van de Gebuurvrouwen. Als de Dienaar hen vragde: „ Wat dit Volk en gekerm beduiden? Gavenze tot antwoord: dat daar omtrent een schamel Vrouwtje was, die de arbeid op den hals had, en by haar ook een Kind had, dat aan de Pestziekte lag; zy, verlaaten zynde van alle menschelyke hulpe en bystand, als disperaet van zinnen, riep om de hulpe Gods. Daar was zo een schrik en angst, dat 'er niemand van de nabuurige Vrouwen tot de Zwangere derfden in huis gaan. De Kerken-Dienaar, om zich te kwyten in zo een groote benaauwtheid en verbaastheid, heeft de nabuurige Vrouwen, als ook van den Bloede, mer ernst vermaand: „ Dat zy „ in huis zouden gaan, en die benaauwde Vrouw helpen, en haar „ troosten in de nood. Maar 't was te vergeeffsch. Eindelyk, op dat hy de beschroomde Vrouwen moed zoude geven, is zelve ingetreden, op 't vertrouwen van Gods bewaaringe; alwaar hy gevonden heeft een zieke en benaauwde Vrouw in barensood, en by haar zittende haare Man; die hy beide vertroost heeft uit Gods Heilige Woord: „ Dat zy goeds moeds zouden wezen; hen belooft, „ dat het God de Heer zou voorzien, en uitkomst geven tot hun „ beider zaligheid. Alzo is hy wederom gekeert tot de troep van 't Volk, die buiten de deur stonden, en verzogt andermaal met bidden en smeeken: „ Dat zy die benaauwde Vrouw in 't barensood „ hulpe wilde toebrenghen, die God en de menschen zoude aange-

„ naam wezen. Maar, als hy voor een doof mans deur scheen te zingen, en geen voordeel deed met vermaanen en bidden, protesteerende by God en Menschen, zo komt daar t'alle geluk uit de Poort de Heer Burgemeester *Willem van Teylingen*, gaande na zyn Tuin. Hy onder dien hoop geraakt, en verstaan hebbende de zorge, devoir en vrymoedigheid van de Kerken-Dienaar, als mede de bennauwtheid van de zieke Vrouw in barensood; heeft aanstonds doen roepen een Stads Vroedvrouw, de eerste de beste. Als deze gekomen was, heeft zich gequeten in haar ampt, als na behooren. Maar des anderen daags is de Kraamvrouw, met het jong gebooren Kind, en de Jonge, aan een doodelyke Pest overleden, en verlost van hun pyn; als ook niet lang daar na haare Man.

Deze, en diergelyke vreemde dingen meer, zyn hier gebeurt, geduurende de Pesttyd en heete Ziekte, die 't eerst begonnen heeft in October 1635, en door Gods genade een einde nam in July 1637. In welke twee jaaren tyd door de Pest weggenomen zyn ruim 8000 Menschen. Eindelyk, als door de barmhartigheid Gods, de pestilentialle Ziekte allengskens af nam en minderde, zo hebben de Achtbaare Heeren van de Magistraat, op 't verzoek van de Kerkenraad, een solemneele Dankzegginge verordent, en datelyk ingestelt; dat men in alle de Kerken Dankzegginge zoude doen, en loven en danken God, hun Verlosser en Behoeder Israëls, en aller Geloovigen; alleen na de middag, om dat eenige Kerken-Dienaars in den Heere ontslaapen waren.

d'Op- en
onder-
gang van
Flora.

Dus verre zy gesproken van de Pesttyd; ik zal liet daar by laten blyven. Tot hier toe hebben wy verhaalt droevige en treurige Geschiedenissen; volgt nu dat ik *Flora* in 't spel breng, als in een Zottekluit, die haar hoofd heeft opgestoken, als de Pest op 't selfste woede, doe was de Handel van Bloemen en Tulpen ongelooffelyk in kracht; de Nakomelingen zullen 't daar voor houden, dat het verdichte dingen zyn. Vreeze ook, dat het geene ik hier van zeggen zal, geen geloof zal vinden. Want de uitzinnigheid van de Lieden, die zich daar mee geneerden, is zo groot geweest, datze schenen betovert te wezen in de oogen van die geene, die wel by hun zinnen en verstand waren. En dat dit mag blyken, heb ik voorgenomen van *Flora's* opkomen en ondergang ter goeder trouwe te spreken.

By onze en onzer Voorouderen tyden waren de uitheemsche Tulipaas slegte en wilde Bloemen, die eerst in de Bosschen en Wilder-

niffen gegroeit zyn tuffchen Diffelen en Doornen. Alzo, ik weet niet hoe het by gekomen is, zyn eerst d'uitheemsche Bloemen (die men Tulpen noemt) uit Langedok, in Vrankryk, hier in 't Land gebragt. En als de zotheid van 't Volk allengskens toenam, zyn die Bloemen in eere gehouden, uit aanmerking van de verscheidene kleuren. My gedenkt noch heel wel, hoe dat *Carolus Clusius*, van Atrecht, Botanicus, dat is, zeer ervaren in kennisse van alle Kruiden, heeft hier te lande van de Tulpen begonnen veel te houden, dezelve te queeken en te zaaijen geheel Nederland door; waar door andere Bloemen terstond quamen in kleinachting. De Roos was niet geacht, de Kroon Imperiaal moest voor de Tulp zwichten, en de Violetten waren slegter als Wier. De Tulpen alleen, Bloemen van vruchtbaar Zaad, zyn voortgeteeld zonder einde; die gingen nu de Sterren te boven in getal, en 't Gras op den veldc. En dat 'er noch meer luister zoude wezen omtrent de Tulp; ik weet niet wat voor eene quaade geest uit de Hel is opgewekt, die met zyn vergif de Waereld bezwalkt, en veeler Lieden harten betovert heeft, die met liefde van *Flora* bevangen zynde, veel hielden van de Tulpen; gaven haar naamen en eertyelen, en als men niet hooger konde, die van *Semper Augustus*.

Deze dingen waren te verdraagen van de Grooten en Machtigen dezer Waereld, dat zy Tulpen zaaiden, queekten, planten, in waarde hielden, op prys zetten, wat ze gelden mochten, maar tot hun vermaak, zonder vuil gewin, en tot roem; dat zy daar uit een glorie haalden, met eene kluchtige en zoete volgyver. Maar als het vermaak van Bloemen en Planten tot vuile winst begon getrokken te worden, zo zyn de Bloemisten allengskens van de eerbaarheid afgeweken, lettende alleen op winst. Want als de geruchten eerst liepen, men wist niet van wien dat de Tulpen in andere Landen en Provintien getrokken wierden, en dat de Liefhebbers van Tulpen groote conquessen deden. Terstond zyn 'er veele Lieden bevangen met liefde van Tulpen; de eene kocht, de ander huurde een Tuin, handelde sterk in de koopmanschap van de Bloemen; zy zaaiden, teelden en planten Bloemen elk om stryd. Hier uit is ontstaan een groot en overvloedig gewas van Tulpen. Hier by is gekomen eene curieusheid, datze met den anderen begonnen te stryden elk om 't zeerst; eerst de Ryken en Vermogende, daar na Tuinlieden en Hoveniers, en terstond daar aan de Weyers, die Getouw

en Spoel verlaatende, zich begaven om *Flora* mede te dienen. En meer andere gemeene Liederen. Hier en boven Kramers, Snyders, Schoenlappers, en wat dies meer is, zyn in dit Gilde gekomen. En dat te bestraffen is, die kaal en berooit waren, die hun Gereetschap, daar zy hun brood mede moesten winnen, verkogt hadden, gaan wandelen over de straten, komen op de Markt tot de nieuwe Koopmanschap, in Kroegen en andere Winkels, leeren de jonge Bloemisten de prys en waarde van de Bloemen; zy frequenteeren ook Collegie in de Herberg; zy koopen, en verkoopen, dat zy niet hebben, ten overstaen van een Secretaris, die alles te boek zet; daar word ook Geld in 't Gelag gemaakt, na dat de Bloemen gegolden hadden, in getal en gewigt; daar is men vrolyk geweest; daar scherft, schimpt, en lacht men geduurig, klappende in de handen; en dan meent men *Flora* wel gedient te hebben, en zich wel gequeeten, als zy ondertuffchen groote volle Roemers Wyn ledig dronken.

Deze Negotianten namen dagelyks zo toe, dat eene Herberg niet genoeg was, en zy quamen by malkanderen uit alle quartieren; derhalven veele Collegien verordineert, en ook veele Comparitien gehouden; en dit ten gevalle van de Herbergiers, en op dat de Handel en Koopmanschap mogt wakkeren. Daar zat men op hooge Stoelen als Raadsheeren, die gesteld waren over 't koopen en verkoopen van Bloem-waaren; die ook op hun manier Wetten maakten en braken, na hun welgevallen. Anderen daagden malkander uit als om fryd, uit iever van te handelen, verwisselen, en de Pryzen der Bloemen op te jaagen, en te verhoogen; stoutheid wierd daar gehouden voor een bolwerk. Deze Handeling der Bloemen ging zeldzaam toe; de Bloemen die datelyk gekogt waren, wierden weer verkogt; en de Actie die zy hadden, transporteerden zy weer op anderen, en altyd met winst, zo zy zich inbeelden. Hier was het dat een arme bloed hoornen aannam; en zo meenig als in de Kroeg waren, stygen op na den Hemel, door dwaasheid en laatsdunkenheid. En als zy hier mede bezig waren, 't is niet te zeggen, hoe hoog dat de waarde van de Tulpen gerezen zyn; terwyl de dolheid van de Koopers en Verkoopers dag aan dag toenam. Ieder beloofde zichzelfe Goude Bergen, en begonnen meer als ordinair hun fortuin te maaken, zo dat zy dagelyks groote beloften ter eere van *Flora* deden. En als zommige begonnen ryk en weeldrig te worden, door deze Bloemwinst, lieten zy zich voorstaan, dat zy jonge Graafjes wa-

waren, en zo ryk als een Keizer. De overdaad nam dagelyks toe.

Hier uit is ontstaan zwaarigheid en de ondergang van *Flora*. Ondertusschen zyn 'er Bedriegers en Schalken heimelyk ingekroopen, die als Spions dagelyks by 't Volk verkeerden, gingen op alle Collegien, hoorden wat daar omging, en die Blaazoncerders stelden de Prys van de handel der Bloemen. Daar zyn 'er ook geweest, die uitgezonden waren, en als nergens van weetende, zich hielden of zy slegt waren, maar lettende naauwkeurig op alles dat gesproken wierd, en wat daar om ging. Ook quamen 'er, die zich behendig en arglistig wisten 'infinueeren in de gunst der Bloemisten, daar men geen vermoeden op had van bedrog; die by de nieuwe Bloemisten crediet hadden; die de Handel van de Bloemisten wisten te verheffen, groot te maaken, en de Pryzen van de Bloemen ongelooffelyk dedden ryzen. Hier door wierden de Bloemisten, nieuw aangekomen en onbedreven, gaande gemaakt, brandende van begeerte na de Bloemen, als uitgelatene Menschen, of die niet wel by de zinnen waren. Nu was het ook niet meer te pynewaard, Tulpbollen stuk voor stuk te veilen, maar 't was in gebruik gebragt de zelve by Ponden te verkoopen, en altyd tot hooger prys. De Tulpen van de beste soort, die uitsteekende waren van afkomst, waren niet om te waardeeren, naauwlyks voor Geld te koop, en niet afstaande. Ja 't is zo verre gekomen, dat men by 't gewigt en getal van Greinen die dierbaare Bloemen als Diamanten kocht en verkogt; al na de markt, zo als die gestelt wierd door die het hoogste gezach hadden, na hun welgevallen: welke koopmanschap van Bloemen zo toegenomen heeft, dat een Bol van 20 Greinen zwaar voor 700 Guldens, en een andere voor vier of meer Duizend Guldens gepryzeert of verkogt is.* Wie, zou men zeggen, kan dit gelooven? Evenwel 'tis voor autentyk gehouden.

On-

* Deze Tulpnegotie ging zo grof, dat men besteede, volgens Aantekeningen van dien tyd, voor een *Admiraal Lieskensboek* 4400 Guldens, een *Admiraal van Eindhoven* 5400 Guldens, een *Bruine Purper* 2025 Guldens, een *Erubandische Spoor* 1500 Guldens, een *Graber* 1485 Guldens, een *Jory Carelyn* 2160 Guldens, een *Paragon Schilder* 1615 Guldens, enz. En voor een *Pond Andenaarders* 5700 Guldens, een *Pond Centen* 4300 Guldens, een *Pond Coorenaaris* 4800 Guldens, een *Pond Witte Kroonen* 3600 Guldens, een *Pond Grote Kroonen* 1200 Guldens, enz. En *A. Manting* tekent aan in zyn Oeffening der Planten, dat een *Semper Augustus*, weegende 193 Aazen, verkogt is voor een zomma van 4500 Guldens, daar en boven noch een nieuwe wel toegemaakte Karosse, en twee Appeltaugrauwe Paarden, en alles wat daar toe behoort, welke in de tyd van vier wecken zouden geleverd, en het Geld datelyk in Banko afgeschreven worden. Is ook gekogt van N. N. een *Gouda*, van 111 Aazen, voor 700 Guldens, met de leverantie te betaalen.

Onze Nakomelingen ongetwyffelt zullen belachen de uitzinnigheid onzer ceuwe, dat by onze tyden de Tulpen in zo een achtzinge zyn

len, gereed vier Rosenobels, met een Yslede, Zadel, Toom, en 't geen dat tot een Paard behoort. Ook is ons in deze tyd getoond, uit de Aanteekeninge van een Liefhebber en geloofwaardige Getuigen, dat ongeëfcht voor een Tulppel geboden is 12 Morgen Land, gelegen in de Schermer. Als van gelyken, dat zeker trefelyk Man t'Amsterdam, aan iemand te Haarlem de *Semper Augustus* verhandelt had, met die verbintenisse, dat niemand van hun beide dezelve zonder elkanders kennisse zoude mogen verhandelen; zo wierd nochtans den eersten zwak gemaakt, door het aan presentceeren van een zeker zindelyk Spaansch Kabinet, daar hy lang om gevryd had, en gaarne 10000 Guldens voor gegeven zou hebben; weik hem gegeven wierd met 3000 Guldens daar boven, voor een *Semper Augustus*. De andere zulks hoorende, neemt ook zyn slag waar, en verhandelt drie Bollen van den *Semper Augustus*, voor de zomma van 30000 Guldens, in Banko te trekken. Dien zelve Heer, t'Amsterdam, wierd aangeboden, 15000 Guldens jaarlyks voor zyn Tuin te Huur, tot zeven aan malkander volgende jaaren, (bedraagende in dien tyd de zomma van 115000 Guldens) onder verbintenisse, de qualiteit en quantiteit daar in te laten; zo dat de voordeelen alleen zouden bestaan in de Aanwas. Hier door wierd niet alleen dezen wonderbaarlyken koophandel (waar aan een iegelyk behaagen had, vermids alleen een Perzoon, verzwygve vele andere, wiens naame ik hier, om redenen, niet en verhaale, by de zelve in den tyd van vier maanden gewonnen had 60000 Guldens) door Edelluiden, Burgerlyke Staaten, Boeren, Schippers, Voerluiden, Wevers, Turf-draagers, Schoofsteen-veegers, en andere; maar ook door Vrouwen en Dienfmeiden van dag tot dag, op hoope van in 't kort ryk te worden, vermeerderd, en hun Collegie sterker gemaakt. Zo dat eindelijk eenige der voornaamste dezen Handel voor geen oprechte koopmanschap langer houdende, vermids zy daar uit meerder schade voor zommige, als eenige reeds profyt daar uit getrokken hadden, en meer andere inconvenienten onseilbaar te gemoet zagen. Want eenige in hunne op te brengene Penningen begonnen te tarderen, zommige ter constantie eenig voordeel gedaan hebbende, die in hun eigen Huis voorheen Klein-bier, en Meelen-brei naauwlyks krygen konden, wisten nu niet hoe zy zich zouden aanstellen; want Wyn was hun naauwlyks genoeg, men moest Wyn Brullé, of heete Wyn met Suiker daar in, of ten minsten Spaansche Wyn, een Hoentje gelaarf en gespoort, of andere Delicatessen hebben, alzo in veele de natuuryke regel of manier van leeven te buiten gaande. Zy kogten Wagens, Kaleffen, Paarden, en leefden heerlyk; niemand wist hoe hoog hy zyne staar zetten wilde, de een was grooter Meester dan den ander, en niemand wilde malkander wyken, of iets toegeven. Hebben daarom de Florissen den zaffen van February 1637, van alle Hollandse Steden, binnen Amsterdam vergaderd zynde, een accoord geslooten: dat alle koopen van Tulpen, die gedaan zyn tot ultimo November 1636 toe inkluis, nieuwe styl, gehouden zullen moeten worden, en de koopen die daar na zyn geschied, zal den Kooper mogen nalaaten, mids gevende aan den Verkooper 10 percento, en in de maand van Maart 1637, nieuwe styl, den Verkooper aanzeggende, of hy de koop wilde houden of niet. Dit alzo gedaan, bieven noch zommige in groot bedenken, mer vreeze, die Accommodament, niet tegenstaande getekent by eenige, evenwel in 't heimelyk, en ook wel openbaar (wyl die van Amsterdam hun consent hier in niet goddingen hadden) noch mogte te buiten gegaan worden, hebben dieswegen tot meerder bevesting van het zelve, eenige Requesten aan hun Edele Groot Mogende, de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, in den Haag gepresenteert. Dewelke om meerder inconvenienten in dezen razenden Koophandel te vermyden, en tot meerder ruste en welvaaren hunner Ingezeten te bevorderen, hebben den 27sten van April 1637, een Placaat in alle Steden van Holland en West-Vriesland doen publiceeren, en opentlyk aanslaan; in het welke zy de Planters van Tulpen authoriseerden, hun verkogte Tulpen, tot last van hunne Koopers, die, hun verkogte Tulpen t'oncsfangn, in gebreken bieven, na voorgaande behoorlyke infinuatie te behouden, of verkoopen, om hun kort daar na op de zelve Koopers te verhaalen, in gevalle verstaan zoude mogen werden, dat die voorz. koopen naar effect behoorden te forteeren. Blyvende middeleryd alle verdere contracten van

zyn geweest. Hooger kon de eer van *Flora* niet opstygten, dewelke, niet tegenstaande zy naby haar val was, evenwel het hoofd noch na den Hemel opgestoken heeft; als zy nu trachten na den Hemel, om onder de Sterren gestelt te worden, zo is zy te met verheven hooger en hooger, om dat zy te zwaarder val zoude hebben. Dus is het gebeurd dat *Flora* hier te lande schielyk gevallen is, en als met een Blixem uit den Hemel geslagen. Daar mede is alle de glorie van *Flora* verdwenen, en die broosche Moeder van de Bloemen, zo hoog geächt, is ter aarde gevallen: en als zy op haar uitterste 't een en 't ander aan haare Liefhebbers bevolen had, zegt men, dat zy de geest opgegeven heeft, en niet als armoede nagelaaten hebbende, heeftze afscheid van haar Volk genomen, en geboden haar te beweeneh.

Deze zo schielyke val en onverwagte zwaartigheid, heeft veele

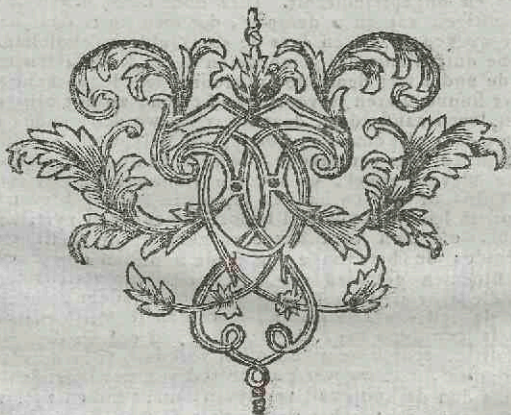
D D

ge-

Tulpen in surpens en ongeprejudiceert. Hier door kreeg dezen ongehoorden Koophandel zo een haastigen val en ondergang, dat men koits daar na een Bol voor 30 Guldens kocht, die weeken te voren over de 3000 Guldens gekost had. Waar door men overal een gemeenc ontfelkenis der gemoederen dezer Koopluiden merkelyk vernam, vernids de eene de ander met desniste en groote mededogenheit aanzag, niet dervende wederom met hunne Waren te voorschyn komen; zo dat eenige na dien tyd gerust in stilheid hun leven aanteelden, daar by ryk geworden zynde; eenige ter contrarie onnozelen en slegt daar af komende, konden dit Ecliptisch Schrikkeljaar in de donkerheid hunner beuzen niet verdraagen, keerden daarom onvergenogt wederom tot hunne gewoonlyke Wevers Spoel, of voorige Hauteering, met een bedroeft gezigt. En indien deze Tulp- of Zottenhandel langer in stand gebleven had, zou geheel Holland daar door in haar Koophandel bedorven geworden zyn, want men kon voor de allerlegste Bol, die men voor dezen en noch op de Mesthoop werpt, bekomen al wat men begeerde; de betaalinge zou mede voortaan niet meei met Geld, maar alleen met deze Bloemen geschied zyn. Heb ock van verscheidene geloofwaardige Mannen gehoord, die daar af Aantekening gehouden hadden, dat in een eenige Stad van Holland, in de tyd van drie jaaren, meer dan 10 Millioenen Guldens aan deze Bloemen verhandelt geworden zyn. Myn Vader had ock in den jaare 1636, aan een van Aikmaar geboortig, eenige weinige Bollen verkocht, voor de zomme van 7000 Guldens, met die conditie, dat zo verre in de tyd van zes maanden geen aflag quam voor te vallen, als dan de koop vast verhyven, maar indien zy binnen dien tyd geschiede, 10 percent zou geven; het welk ook gebeurde: want de aflag binnen dien tyd geschiede, ontfing derhalven 700 Guldens voor niets, en behield zyne Bollen, die hy liever geleverd zou hebben. Dit alles, waarde Leezer, heb ik aangetekent, op dat onze Nakomelingen als in eene Spiegel kunnen zien, en tot waarschonwinge hier aan gedenken zouden, wy ook zelve hier door vermaand mochten worden, tot zo een onbehoorlyken handel niet wederom te vervallen. Die, myns oordeels, uit Yrankryk zyn oorspronk eerst genomen schynt te hebben; want de Grooren aldaar, inzonderheid binnen Parys, een weinig voor, en op dien zelven tyd dezer razenyn, voor slegts een afgebroken Tulp, eenige 100 ja 1000 Guldens gaven, na zy schoon van Conleuren was, die zy aan hunne Marresfen, en andere Dames vereerden, om haare gunst te gewinnen. Welke van haar aangenomen zynde, aan de linker zyde des Lichaams, daar het Harte onder verborgen legt, gehegt en vast gemaakt wierd, en waar mede zy praalden; de zelve meerder als de schoonste Diamant of Paarl des wacrelts achtende. Doch den Hollandischen aflag dezer Bloemen by hen vernomen, wierd ook deze groote achttinge, met haare haast vervallene schoonheid vermindert, en verdwenen te zamen als

koop.

geheel verflagen, die hier door gantsch bedorven waren: waar men zich wenden of keerden, daar was groote verflagentheid, treuren en droefheid; van de Hoven en Bloemen sprak men niet meer; de Steden lagen dres; op de Markt was niet te doen; en daar was stilte in de Herbergen, alzo de Koopmanschap van Bloemen t'eenemaal ophield. Hier stonden nu veele als voor 't hoofd geslagen, verlegen, wisten niet wat zy beginnen zouden, en die nu kaal en berooid waren. En die nu niet meer ten besten hadden, dan een naakte ziel, die ze ook schuldig waren, die beklagde d'elendige stand in 't gemeen, en nadien daar geen kans was om hun toevlucht te neemen tot de Wetten, of d'Autaaren, dewyl dit quaad grooter was als alle remedien, zo hebben zy hunne zielen moeten bezitten in lydzaamheid en geduldigheid: en daar mede was het Spel van *Flora* uit.

VIERDE BOEK.

Vervattende de

Statuten, Ordonnantien, Rechten,
en Privilegien, oudtyds gegeven van de

GRAAVEN VAN HOLLAND,

aan de Stad

HAARLEM.

Na verhaalt te hebben, 't geen ik bevonden heb geschied te zyn, van die tyd af dat de Stad eerst gesticht en gebouwt is, tot onze dagen, zo binnen als buiten's lands, zo in vrede als oorlog, zo in voor- als tegenspoed, zo in Geestelyke als Waa-reldlyke zaaken; daar altyd bespeurd is, dat de Fortuin en manhafte Dapperheid geduurig tegen malkander gestreden en gekampt hebben, dan de eene en dan de andere boven. Zo ben ik verder van meeninge te spreken (dat onze Stad Haarlem meer luister en aanzienlykheid zal toebrenge(n)) van Wetten, Ordonnantien, Voorrechten, en Privilegien, uit enkele gunst van Vorsten en Graaven, die de Ingezetenen om hunne merite en ongelooffelyke getrouwheid zyn toegebracht. Verder wat Costumen daar zyn, in 't verkiezen van Magistraaten en Overheden, hooge en laage, en wat Policie daar zy. In de volgende Boeken, wat Geslacht-Stammen daar geweest zyn: wie daar vermaard zyn geweest door dappere Daaden, zo te water als te land. Eindelyk wat voor handel en Traffyque daar zyn, daar de Ingezetenen zich mede geneeren. Als mede de zonderlinge vernuftigheid, daar de Burgers

en Ingezetenen in uitmunten. Kunsten en Weetenschappen in alle wysheid; allerlei Handwerken, en wat dies meer is. Daarom is 't, dat alle Vorsten, Hertogen en Graaven, byna van 't geheele Christendom, hebben het Volk van Haarlem, om hunne dappere Daaden, kloekelyk uitgevoert, zo te water als te land, hunne treffelyke dienften bewezen aan de staat van 't Land: voornamentlyk om hunne uitneemende getrouwheid, in eere gehouden hebben, be-ruigen onze oude Chronyken: inzonderheid de Graaven van Holland, die ze altyd bemind en als Troetel-Kinderen gehouden hebben, nadien zy tot alle tyden zo veel schoone Privilegien en Voordeelen vergunt hebben, als wy hier volgende zullen zien. Dat der Statuten, en Ordonnantien altyd vernieuwt en verandert zyn geweest, na 't believen en welgevallen van Vorsten en Graaven. Wy zullen hier voor eerst de Statuten en Ordonnantien van Graaf *Willem*, de tweden, Roomsche Koningk, en van andere diergelyke, alleen eenige weinige, opgeven, uit de Papieren van Jonker *Jan van Teylingen*, onzen Neef.

HANDVESTEN
EN
PRIVILEGIEN,
Oudtyds door de
GRAAVEN van HOLLAND
Gegeven aan de STAD
HAARLEM.

Dit sijn alsulcke Handt-vesten ende Privilegien als die Graven van Hollandt, die een nae den anderen komende, der goeder Stede van Haerlem mit boren openen Brieven bezegelt, gegeven ende geconformeert hebben. Ende ten eersten van Grave Willem.

Lenden naem der Heyliger ende onverscheydenre Drievoudigheydt, Amen. Die wilke dingen gedaen werden in der tijdt, op dat sy niet en gliden mit der tijdt, mit gehoehnissen der schriften, ende mit geruchnissen doengender manne plegen sy eeuwigh worden ghemaect.

1. *Van dat alle Poirters van Haerlem vry sullen varen mit hoeren goede voor die tollente Water ende te Lande.*

Hieromme soo sie cond den jegenwoordigen luden ende den naekomenden luden, dat ick WILLEM, Grave van Hollandt om die liefste der stede van Haerlem, hebbe my verniedert ter Inwoeninghers bede der selver Poirter van Haerlem, ende hebse vry gelaten van

2 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

alre tollen ende van alre beschattinge der tolre, after water ende after lande, over al in mijnre macht.

Voert soo heb ic desen voorseyde poirteren dusdanige vryhede ghegheven, alsoe waer dat enige mensche yet mishagede yegen enigen Borgher van Haerlem, hy en selre niet of hebben dan oordel der Schepenen, noch ic en salre oec niet af eyschen anders noch mine nacomelingen.

2. *Van dat die Schout mitter alinger gemeenten van Haerlem uyt trecken sal, of men enigen poirter verourechtten woude an sijnen goede, dat hy rustelic beseten had sonder clage.*

Waer dat saccke dat yemandt van den omtrent-woonders der poirte van Haerlem enich der Burghers van Haerlem onrecht of cracht dade van sinen goede, dat hy beseten hadde rechtelijck ende sonder klage, die Schoute van Haerlem soude metter meente alsoe wel mitten armen als mitte rijken darwaert varen, ende dat onrecht sal hy berechten ende corrigeren, ende dat sonder mijnen toern of der mijnre.

3. *Van die poirter werden wil.*

Voert meer heb ic by mijn selfs rade ende by rade mijnre luden my waerdigh te gheven, dat die poirte van Haerlem des rechts hoer verblide dat in desen jegenwoerdigen letteren gehouden wort. Als soe wie van wat side dat hy quame in der voorseyder stede, ende wilde poirter werden, die poirte ende die in-gange sullen hem open zijn: Jae dat hy sweren sal mit ende mijnen erfnamen trouwe te doen ende der poirte, ende hy sal dan geven den Scoute vier penningen, en den boede een penningh, ende den gemenen scepenen drie schellinghen, ende als hy dat gedaen heeft soe sal hy gebruiken voirt meer der poirte recht.

4. *Van dat een poirter XL. dagen mach wesen uyt der stede sonder sijn poirterscip te verliefen.*

Elc poirter is dattet noet is mach XL. dagen sitten uyt der poirte te wesen in die Hoey-maente in die Oest-maente XL. dagen sijn hoey ende sijn coern te vergaderen, ende alsoe menigen dach in den Herste

te fayen, alsoe als die voerfeyde tijt voirleden is dat hy weder come ter poirte al daer te blyven ende te wonen.

5. *Van eenen poirter die nuwelic poirter gemaect wort, XL. daghen buten der stede mach wesen, buten verbeurnisse sijn dinc in toe brenghen.*

Elek poirter nuwelijck poirter gemaect, heeft XL. dagen vry sijn dinc in die stede toe brengen.

6. *Van eenigen poirter die men voor 't Gerecht trecken wil.*

Als men enighen poirter voirt 't Gerechte trecken sal soe sal men bieden mitten rechter of mit sinen boede te rechte te comen over twee weken nae dien dage dat hy gedaget was.

7. *Van dat een poirter die gedaget is, sijnen dagh mach corten.*

Een poirter gedaecht, mach corten dien dach der daginghe mer van recht soe heeft hy nae dien dach dat hy ghedaecht is, twee weken verite, dese maniere te dagen is allene tusschen poirters die men daghen sal voirt 't gherechte.

8. *Van eenen Gast die eenen Poirter voirt 't Gerechte daeghden.*

Waer dat sake dat een van buten gheen Poirter, een Poirter voirt 't Gherechte treckede, die Rechter soude den vreemden Man recht doen, binnen den derden daghe, om die vorderinghe der vreemden.

9. *Van eenen Poirter of eenen Gast sinen onscoude doen mitter handt voirt 't Gherechte.*

Wanneer soe een Poirter of een Gast, hem sal ontsuldighen van eenre sake daer hy of gherecht is voirt 't Gerechte, hy sal sijn onscoude doen mit sijn een handt, ende te handt sal hy sijn onscoude doen in 't Gherechte.

4 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

10. *Van onschulde te doen mit tuge voir 't Gherechte.*

Is dat sake dat yemandt mit oerconde hem sal ontschuldighen, hy sal hebben verste van twien weken hem te beraden, alsoe nochtans dat allene een Poirter sal moghen oerconde draghen, yeghens eenen Poirter of op eenen Poirter. Een simpel Poirter die oerconde draghen sal, sal sweren recht ende die waerheydt te oerconden: Mer een Scepen of Ghesworen, mach sonder sweren oerconde draghen.

11. *Van yemant te dagen van penninckke dingen, dat sal wesen in jegenwoordigheydt van twee Poirteren.*

Als men ook yemandt daghen sal van penninckker dinck, soe salmen dagen by den Rechter of by den Boede jegenwoerdigh, ten minsten twee Poirteren, ende in dier daginghe salmen noemen die somme der penningh, ende quame die ghedaeghde voir 't gerechte niet tot sijnen besceyden daghe, soe wonne die klager op hem dat geldt, daer hy hem om dagen dede, alsoe graect als hy 't in der daginge gheleydt of ghenoeft hadde, yeghen dien die hy daghen dede. Ende die ghedaeghde, want hy niet voirt en quam, soude de Scoute drie schellinghen betalen tot sijre banne, ende den klager twee schellinghen, om hem ghenoech te doen.

12. *Van dat een Ambochts-Heere, sijn luden van den recht leiden mach.*

Voert, waert dat enighe scot-baer Lude eens anders heren van my of van mynen Schoute gedaget worde te rechte, hoer sonderlinge Heer soude nemen moghen van den rechte, alsoe dat hy lonen soude mit sekerre trouwen binnen viertien nachten vol rechte te doene, van den ghenen die hy aldus wech leyde, waer oec dat hijs niet en dede, soe en mocht hys voert meer niet nemen vut der Poirte rechte.

13. *Van dat sich een Poirter onschuldigen mach van pennincks schulde.*

Waer eenigh Poirter voir 't Gerecht gheboden van wien hy waer, in eenre sake van penninckker dinc, si en waer mitter handt
ghe-

gheloest, die ghemeenlijk wedde handt hiet, ende daer op dien poirter beclaghede, die Poirter mochte hem onsculdighen mit eenre handt, ten waer dat hy hem mit Scepenen verwinnen mochte.

14. *Van yemandt die op erfniisse recht spreken,
ende antwoerden wil.*

Als men yemandt van eenigher erfniisse voir rechte biet, ende coemt hy ten eersten daghe niet voert, men sal hem anderwerven daghen, ende comt hy den ten anderen daghe niet, derde werven salmen hem daghen, comt hy oec ten derden daghe niet, hy sal den Scout van elliker misdact twee scellinghen ghelden: Ende coem hy oec derde werven niet, hy verliest die sake, daer hy of ghedaghet is salmen hem ondeylen, waer oec dat sake dat die clagher in eenighen dage van dien drien daghen niet voert en quame, hy verloer al-te-mael sine claghe sake.

15. *Van dat een sijne recht verliesen mach mit qualiken,
die woirde na toe-seggben als by sweren sal.*

Wannier yemandt sweren sal van penninckker dinghen, mach vallen van sijne sake ende verliesen, misleit hy nae te spreken als die Rechter voerscyde, of quame hy teghen die maniere van sweren in den eersten ende in den anderen edon, en sal hy niet moghen vallen, maer in den derden swoer hy niet wel of quame hy jeghen die maniere van sweren, hy verlore sine sake, ende men soude hem die erfniisse ontwisen daer hy omme ghetrecket was ten rechte, ende dien clagher toewisen, ende also ducke als hy qualike swoer of ghesworen hadde, alsoe ducke soude hy den Rechter twee scellinghen Hollandts ghelden.

16. *Van drien Iaerlixen recht-daghen die men sal
bieden in die Kercke.*

Voert in der selver Poirte zijn gheset drie Iaerlike rechten, Dat eerste des naesten manendages na dertien dach, Dat ander na der octave van Paesschen des manendagh, Dat derde des naesten manendages na sinte Jans Misse Baptiste, die dair toe-gheset zijn dat elc poirter die in besittinghe van erve is, in elcken van den drien rechten selve voert

6 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

sal comen van sinen erve, ende ist dat hem niemant aen en spreker, soe best hy 't voerwaert meer rusteliken bi der Scepen oerdel, Oec sal men dese rechten bieden in die Kercke rustelike besittinghe van erve en mach niet gheveest noch geproeft werden, dan by Scepenen of gheswoeren.

17. Van vrede toe ghebieden ende van verboernissen die den weygherden.

Waer datter kijf rese in der stede, ende die Scoute dan quame ende bode des Graven vrede te houden te viertien nachten ende echter viertien nacht, ende derde werve viertien nacht, en de vierde werve tot eenen laer ende een dach, ende vijftite werve tot een laer en eenen dach, ende sefte werve tot eenen laer ende eenen dach, die Rechter des Graven vrede bode te houden, Ende een van den vechters of beyde den vrede weygherden, sy souden den Grave tien pont gelden.

18. Van die vrede braken, ende van boete die dair toe-slaet.

Elc mensche die vrede breect sal den Grave gelden tien pont, den gequetsten tien pont, of hy sal sijn handt verliesen ist dat hy verwonnen wort mit twien Scepen of meer.

19. Die boete van dat yemant den anderen mit scarpen wapenen quetsede.

Soo wie den anderen mit eenen scarpen wapen wonde, ende wordt hy dair op verwonnen van twie Scepen of van meer hy sal den Grave gelden tien pont ende den ghequetsten tien pont of men sal hem die hant of slaen.

20. Van die ghene die den anderen in sijns selfs huus sochte ende bun dair in doot sloeghe of quetsede of dat hy eenen vreemden in eens mans huus sochte.

Voert soo wie den anderen binnen sijnre woninge alleen ofte mit meer luden sochte ende hem doot sloeghe, die overdader soude mit al sinen ghesellen (mocht men hem verwinnen mit Scepenen) in mijnre mach-

machte wesen of in mijnre nacominghers die die heerschappie mijns gherechts besaten. Waer ooc dat sake dat die weldighe vechter yemant woude binnen sijne woninghe selve of mit meer luden mar niet ter door ende daer op verwonnen worde mit Scepenen, die overdader soude gelden tien pont ende ellic sijnre gesellen xlv. scellinghen hollants, my of minen nacomingen, den ghequetsten soude hyt beteren na oordel der Scepenen, Soe wie in eenigen huysen den huys-heer socht hy salt hem beteren mit tien pont ende my tien pont. Soecht hy ooc yemant mit vechtender hant tot eens anders mans huysen, die huis-soeker salt beteren den heere van den huysen mit tien pont den genen die hy sochte mit tien pont en my mit tien pont wort hy daer of verwonnen mit Scepenen.

21. *Van eenighen gast die soude verskerde voer Scepenen.*

Soe wat gast voor Scepenen soude verskerde ende daer op gemaect werde niet gelden en woude, men souden daghen voir 't gherecht van Haerlem van viertien daghen tot viertien daghen als drien viertien daghen, en hy dan te rechte niet en quame men souden bannen en niet uyt den banne doen ter tijt toe dat hy my ghegouden had dric pont den genen die hy schuldich was sijn gelt ende sinen schade verbeterd by rade des Rechts. Quaem oec die bande binnen der poirte die rechter mit den Scepenen ende mit anders die poirters souden dien ghebanden arresteeren voir die soude voir die schade ende voir dien ban, ende in vaster hoede houden tot dier tijt dat hy die soude ende die scade ende my minen banne vergouden hadde al gheheelijc.

22. *Van die van soude uyt der stede ghebannet waer ende daer en boven in die stede quame.*

Voert waer dat sake dat die ghebande versmadende in die poirte quame die rechter mitten poirters waer hy machtich ghenoech soude van den goede des verbaends betalen scoud, scade, en banne, waer hy oec niet machtich ghenoech dair toe ende hyt niet betalen en mochte by sijne onmoghentheide, Ic salt doen betalen tot mijne naester coemste soude, scade, en beteringe.

23. *Van als men die clocke slaet elcke te comen.*

Soe wie niet en quame als men die clocke sloeghe hy soude my ghelden twintich scellinghen.

8 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

24. Van die yemant wonde als men die clocke slaet.

Wie soe binnen der vriede van Haerlem yemant wonde als men die clocke slaet om ghemeenen oerbaer der poirte of binnen drien daghen dair na dat die clocke ghesleghen is sal my gelden tien pont den ghequetsten tien pont, wort hy verwonnen mit twien Scepenen.

25. Van die eenen poirter of eenen Scepen binnen sijnen huse of buten sinen huse doet sloeghe.

Een poirter die doot geslagen wort sal men gelden xxxii. pont van den magen sijns die hem sloegen, ende al des handadigen goedt sal mijn wesen, wort hy oec in sijn eygen huus gesocht ende doot geslagen men sel hem gelden lxiv. pont, worde een Scepen verslegen men souden gelden xlii. pont, waer hy in sijn huus gesocht, ende daer in verslagen men souden ghelden lxxxiv. pont.

26. Van die binnen Haerlem vecht sal daer beteren of men sal hem bannen.

Soo wie vochte binnen der vriede soude werden ghedwongen aldaer te beteren of men souden bannen.

27. Van den genen die in sijns selfs huus versocht worde en hem dan manliken weerde ende daer inne doot slach dede.

Waer oec dat die ghene die in sijne eyghene woninghe ghesocht worde manliken hem verweerde, ende dien huus-soecker ende alle sine mede gesellen die daer waren doot sloeghe, hy soude my gelden van elcken doden vier penninghen of mijnen nacomelinghers, ende ic of mine nacomelinghen sullen schuldigh wesen daer op te beschermen ende versoenen 't geen des doden of der doden maghen ende hem vasten vrede gheven.

28. Van ellic weldelic overdader sal gelden lit voor lidt van sinen lieve hoeft om hoeft.

Elck weldelic quaet doenre, wort hy van sijnen weldelic quaet doen verwonnen mit Scepenen hy sal verliesen hoeft om hoeft, oge om oge

oge ende ghelike lit voor ghelike lit vanijnen eyghen lichaam sal hy schuldich wesen te verliesen.

29. *Van eenen die een knijff droege of die met erren moede dat uut toege, of die yemant daer mede woude, of die yemant daer mede doot sloeghe.*

Soo wie een Knijff droeghe sal my ghelden x. pont diene 'trechten in arren moede sal my golden xv. pont, Soo wie yemandt daer mede woude sal die handt verliesen, wie yemandt daer mede doede wort hy ghevangen hy sal werden gadoet.

30. *Van diefte van brande, van rove, van fenijn toe gheven off van eniger dootlicher dinc.*

Voert meer soo wie enigher hande swaer ende grote doorlike quactheide dede, het waer in diefte, of in brande, of in roeve, of in venijn te geven, of in eenigherhande doetliker dinc ende daer in begrepen worde ende van Scepenen verwonnen, sal aen gaen dat oerdel der doot. Waer oec yemandt van dusdanigen stucken gewroeghet ende niet verwonnen van Scepenen hy sal hem ontsuldigen mogen mit eenre hant te sweren.

31. *Van die eenen dief begrepe in sinen huuse.*

Soo wie eenen dief in sinen huuse begreep, hy sal den hant mach hy. ende zeven van sinen bueren sal hy aen-spreecken ende dien dief ghebonden houden mit sinen bueren alsoe langhe dat hy hem des schoenen daghes den rechter mach leveren met den dinghe des hy gheftolen heeft op sijn regge gebonden, Ende daer sal de rechter den dief aenspreken ende handelen na den oordeel der Schepenen.

32. *Vanden genen die mit recht verwonnen wort van scoude ende der niet betalen en mach, boemen daer mede omme gaen sal.*

Soe wie den anderen scoude schuldich is ende en mach hy sinen scoude niet gelden, ende wordt hy van dier scoude voir den rechter

verwonnen, die rechter sallen den bode bevelen onder sine hoede by twee weken te houden alle die tijt te voedene van den boede, ende na dien twee weken sallen den rechter den scoude noer gheven in der macht des gheens die hy schuldich is, alsoe dat hy sinen scoude noer voeden sal sijn lichaem niet te moyen ende sallen houden alsoe langhe dat hy tghheghen hem over een coemt of sijne scoude betaelt, of quite laet.

33. *Van den ghenen daer den rechter boete op versceijnt ende dat hy die boete niet gelden en mach.*

Soe wie int gherechte voor den rechter coemt ende den rechter yet rechts ofte boeten op dien vallet, die rechter sal eyffchen borghe van dien eerste werve, anderwerve en derde werve, ende die gene seyt dat hy gene borge en heeft hem te setten, dese en is niet schuldich den rechter yet toe gelden van sinen bannen, waert dat hy sweghe, ende ghene borghe en boede, die rechter souden vanghen mit Scepenen ende den bode bevelen in een seker stede, ende die boede souden houden ende van hem den rechter antwoorden.

34. *Van eenen poirter borghe te setten van boeten.*

Waer oec dat een poirter in 't gherechte beclaghert wordē ende den rechter yet rechts ofte boeten aen hem ghevielen ende die poirter alsoe veel goeds int poert-recht besate alsoe goet als des rechters boete die hem gevallen waer dese poirter mach sonder borghe van den rechte gaen, mar waert dat dese poirter niet alsoe veel goets en hadde beseten in der voirseider manieren hy moeste borghe setten.

35. *Van die int gherechte den Scepenen weder spreket ende hoir oerdel weder seit.*

Soe wie int gerechte den Scepenen weder spreket of hoer oordel dat sy mit ghemenen rade int gherecht gegeven hebben na gerechte der poirte t' onrecht ende smadelike weder seit, hy sal mi ofte mincomelingen tien pont gelden hollants, ende elke Scepenē een pont.

36. *Van die den anderen an sijn kinnebach smect.*

Soo wie eene Kinnebach smecte gave in eenichs mans aensicht ist dat hy verwonnen wort mit twien Scepenen sal den rechter gelden een pont

pont ten waer dattet den ghemenen scepenen goet dochte dat hy meer verboert hadde.

37. *Van die in een tavaerne quame drinken ende sijn lach en woude niet betalen.*

Soe wie in eene tavaerne quame om daer te drincken die wijn tapper sal hem wijn brenghen na gherechte schuldiger mate, ende als dan die geene is hy poyter genoeg gedroncken heeft ende gerekent heeft, is dat hy te hans niet betalen en mach hy gae en wech tent morghen, alsoe dat hy den tapper betael sijn wijn eer des anderen daghes te mid-dage, waer oec voer die voor genoemde tijt die tapper sinen wijn niet en betaelt ende daer claghe over quame tot den rechter die schuldnaer soude den wijntapper sijnen wijn gelden ende den rechter drie scellinghen ende den tapper twee scellinghen om hem ghenoech te doen.

38. *Die van valscher mate ghewrogbet wordt.*

Soo wie van valscher mate gewroeghet waer en mit twee Scepenen verwonnen sal den Rechter ghelden drie pont.

39. *Van erfnisse tot Haerlem hoe dattet erven sal.*

Van der erflicheide tot Haerlem tusschen poyters sal men die ghewoente of houden als hier toe aldaer ghehouden is, Mar dit daer toe gedaen dat die erfnisse der poyters weder dat sy buten of binnen der vrihede leit sal op den naesten erfnaem comen sijnre maesschap weder dattet zoen is of dochter.

40. *Van die binnen der vrihede van Haerlem lant heeft in Iaerliker huer.*

Soo wie binnen der vrihede van Haerlem heeft lant legghen in Iaerliker huere des hy Jaerlicx de huere gelt hy salt behouden alsoe langhe als hy leeft, Ende hy macht oec vry vercoopen des hy den Heer van dien lande twiewoudighe huer gevet, Waer oec dat een man of een wijf die een huer lant besate storve hy ofte sy hoer naeste erfnaem soude erflic behouden, des hy den waren Heer des lants twivoudighe huere gawe, ende aldus van slachte te geslachten ende ewelic.

pen, of aen spreken sal mogen binnen de voirseider stede of ouwer in mijnre nacomelinghers, noch die eene burgher den anderen.

45. *Van die yemant mit eenen scarpem wapen versloeghe ende dat wapen dan en wech worpe.*

Ist dat yemant ymande binnen der vryhede der voirseider poirter mit eenen scarpem wapen of mit een ander dinc verstaet ende dat wapen ofte dat dinc wech worpe hy mach hem ontschuldighen ten waer dat hy verwonnen wordē mit twien Scepenen, quaemen oec oever desen clage men soudē drie viertien daghen ende drie daghen voert eiffchen voir 't gherechte, ende quame hy dus tot dien termine niet voert men soudē verwisen ende ballinc maecken, Mar waert dat dese overdader binnen den tormijn daer hy toe geroepen waer quame ende gheleyde begheerdē van den rechter ende men hem gheen gheleyde en gawe men mochts niet verwisen.

46. *Van dat een gaff gheen oirconde en mach draghen: 't gheghen eenen Poirter.*

Een gaff en mach gien orconde dragen 't gheghen eenen poirter.

47. *Van dat een maeght vercraft ware ende dat clagede.*

Waer een maeght vercraft ende dat clachede, sy en mochte gheenen voert ganck hobben in hoire claghe sy en hadde seven tughē mannen ofte wiven eersamige luden ende waerachtich.

48. *Van dat yemandt goedt beseten hadde als een pant sonder wederroepen een Iaer.*

Waer dat yemandt goedt beseten hadde als een pant sonder wederroepen een Iaer ofte meer ende yemandt hem woude onrecht doen daer aan hy mach mit eenre handt houden ten heilighen soe wat hy in dien goede rechts hevet.

49. *Van twee die voer den rechter ghedaghet worden: ende een saecke hantierden.*

Waer dat twee voer den rechter ghedaghet een saeke hantierden die gheene die sijn saeke verloer soude den anderen die wonne

12. Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

41. *Van die den Rechter yet ondroeghe weldeliken van den rechte.*

Soo wie den rechter yet rechts dat den rechter toe-behoort weldelike van den rechte ondroege, Ist dat hy daer op verwonnen wort van twien Scepenen, hy sal ghelden om genoeg te doen minen rechter xv. pont of mijnre eersnamen.

42. *Van dat een wijf die te backen ende te brouwen pleecht buten ghebeite hoirs mans niet meer borghen ende verliesen en mach dan een backte broets of een broute biers.*

Enich poirter die een wijf heeft die te backen ofte brouwen pleecht, die mach verliesen een backte broets, ende alsoe een broute biers alsoo dat hoer man dat niet keren en kan, Oec in der selver manieren mach een wijf die mit wollen of met linnen gaern omme gaet een stiene gaerns verliesen, waer oec dat sake dat eenichs mans wijf gheene koopmanschap openbaer en plaghe te doen hoer man en mochter niet meer scaden van hoer coemanschap dan vier penninc.

43. *Van eenich dieftic dinc dies rechts scoudich waer worde begrepen.*

Waer oec eenich dieftic dinc van yemant dies recht scoudich waer te begripen, Ende die waer-besitter behelde mit oerconde dat dinc aen wien sy ghevonden worde mochten hem aldaer ontschuldighen op mit hem derden, alsoe nochtans dat die man voirwaert meer geen oirconde noch sweringhe in gheenige saken doen en sal moghen. Ende die sijn goet vinnert sal gheven den bode twee scellinghen ende vier penninghen.

44. *Van dat ghen man eenighen poirter van Haerlem toe campe roepen of aen spreken sal moghen.*

Voert meer heb ic desen voorseiden burghers dusdanich recht ghegheven dat gien gast noch buer, Ridder noch eenich ander mensche eenigen burger van Haerlem in enigherhande reden te campe roepen,

14 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

sijn cost ghelden, alsoe dat die gene die wonne soude mit sijnen ede-
ende mit den rade der Scepenen dien cost setten.

*50. Van dat die boede gheenen poirter daghen en sal
dan tot sinen huysse.*

Die boede en sal gheenen burgher daghen voir 't gerecht dan tot
sijnen huse voer twee poirters of voer meer.

51. Van dat niemant inder Scepenen raedt gaen en sal.

Tot den raedt der Scepenen en sal niemant gaen hy en zy van hem
gheroepen.

*52. Van dat niemant der Scepen oerdel te niet maken
en mach.*

Eens Scepens ordel gemaect ende geveft mitten raden der ander
Scepenen en sal niemant mogen te niere maken.

*53. Van dat Papen-zoenen ende die van geenen wittachtig-
gen bedde en zijn, orconde dragen en mogen.*

Voert ist te weten dat Papen-zoenen ofte yemandt die van enighen
wittachtighen bedde ghewonnen en waren noch en fullen noch
sculdich sijn orconde te dragen in lachter van goede of van live enichs
poirter.

*54. Van dat een maghet eenen man van craste verwonnen
mit zeven Orconden.*

Waer dat eene maget enighen man van hoer te vercrachten verwon-
ne mit seven orconden, dat waren mannen ofte wiven warach-
tich ende gheproeft inden gerechte men soudendien vercrafter dat hoeft
of slaen.

*55. Van die lant of erve gecoft hadde, ende dat beseten
een Iaer sonder krot of weder roepen.*

Soo wie vaderlic landt of erve ghecoft hadde, ende dat beseten had-
de een jaer of meer sonder krot of weder roepen die besitter des
er-

erves of des vaderlicke lants en sal na dien termijn niemant dair of antwoerden al worde hy daer op aengesproken.

56. *Van die beset waer ende sonder oerlof uyt den besettinghe ginghe.*

Soo wie beset waer van den Schouten of van den bode in die poirte voir twee poirters ende sonder oerlof des rechters uyt der poirte ginghe, ende daer op verwonnen worde mit Scepenen, hy sal geven den rechter XLV. scellingen te beteringhe.

57. *Van die den anderen van scoude aen-spreket ende daer tuge op heeft.*

Soo wie yemandt van scoude in 't gherechte aen-spreket ende daer goede rughe of hevet, die rughe sijn schuldich mit horen ede orconde te draghen mar die clager en sal niet schuldich wesen te sweren.

58. *Van die poirter gemaeet is niet schuldich en is yemants dienst man te wesen.*

Na dien dat yemandt poirter is gemaeckt en is hy niet schuldich yemandts dienst man te wesen, maer hy sal ghebruken diē vrihede der poirte nae den poirt-recht.

59. *Dat ellic poirter den anderen sijn recht sal helpen houden.*

Ick hebbe gegeven ende geboden den voirseiden poirters dat sy mit horen eede versekerē dat ellikerlijc sal den anderen sijn recht helpen houden.

60. *Van eenen poirter die in sijne herbergen eenen man ontfenge die eenen poirter geldt sculdich waer.*

Waer enich burger die in sijnre herberghe ontfenge eenen man die sijnen mede burger gheltd schuldich waer of onder scoude 't ghegene des geenen mede burgers wille of weder-seggen, die waert dien
„ die:

16 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

„ die manne in-name sal schuldich wesen sinen mede Burgher te ant-
„ woerden van dier scoude die hem de gaff scoudich waer.

61. *Van allen goeden die in pant-waer geset sijn,
hoe men die houden sal.*

Alle pande ende goedt in pant-waer geset, ist in natten ist in drogen,
of in tienden of in anderen goeden, ic sal trouwelijc den voorsei-
den Burghers houden na der gewoenten der poirte van Haerlem, ende
ellic sal sinen mede burger trouweliken bystaen inder houdinghe der
voorfeider gesetter goede te pande gheset die hy nu besit tot dier tijdt
dat sy gheloest sijn tot sijnen wille die sy onder heeft te pande, ende dat
fellen die voirfeiden borghers verfekeren mit horen eede.

62. *Van een die sijn scoude niet gelden en woude ende
wittelijc gemaent waer.*

Voert soe wie van den omme woeninghen wittelick gemaent eenen
Burger van Haerlem sine scoud niet gelden en woude die scout
mitten poirters sal van sine goede alsoe voele nemen dat hy den geen
die men die scoud sculdich is, redelijc genoech mach doen.

63. *Van enigen poirter die sijn goet beset waer van
enigen Edelen man.*

Waer oec enich Burgher van Haerlem gebannet of sijn goet beset
van eenichs edels mans of dienst mans wegen, ick sal desen al-
soe goedt hebben dat ic den burger ende sijn goedt sal doen quite seck-
den, of ic sal van den sinen alsoe veel nemen dat hy minen Burger vol
mach doen.

64. *Van enigen poirter die die gemeente niet en hulpe
t gegen yemande van buten.*

Soo wat poirter niet en hulpe die meente jeghen die van buten op
dat sy hem niet en pijnde te doen 't gheghen der stede recht, die
sal my ghelden een pont ende die poirte een jaer verliesen.

65. *Van dat die poirters van Haerlem der Graeflicheit alle Iaers fullen gelden twintich pont.*

Die poirters van Haerlem fullen mi ghelden of den rechten erfnaem van Hollandt ewelic tien pont tot kerfavont ende tien pont tot sinte Ians misse Baptist Iaerlicx.

66. *Offt geviel dat die Graeflicheit tot des Keyfers hove varen soude, of een wijf nemen soude soe fullen die poirters ghelden XX. pont.*

Voert meer, waer dat sake dat mi of den waren Heer van Hollandt velle te varen tot des Keyfers hove, of een wijf te nemen of ridder te werden tot elcken van desen fullen mi ghelden die Poirters van Haerlem xx. pont oock waert dat enich mijnre susteren of des waren Heer van Hollandt huwelic dede, die voerseide poerters van Haerlem fullen mi ghelden xv. pont voert meer, waert dat mijn broeder of des waren Heer van Hollandt broeder ridder worde gemaect of een wijf name die poirters van Haerlem fullen ghelden tot elcken van desen xv. pont.

67. *Van dat die poirters van Haerlem die Graeflicbeyt dienen fullen in Heervaert mit LXIV. mannen.*

Die poirters van Haerlem fullen mi dienen in mijnre Heervaert of den waren Heer van Hollant in sijne Heervaert met LXIV. mannen.

68. *Van dat die Scepenen mit rade des Scouten nuwe gheboden ende statuten maken mogen.*

Hier-en-boven heb ic oerlof ghegeven den Scepenen van Haerlem nuwe gheboden ende statuten te maecken mit den rade mijns Scouten, tot eenen halven Iaer, of tot eenen helen, durende by horen eede dat der meente of der meere mony oerbaerlic is, gehouden my daer in mijns rechts.

Ende op dat de vryheit die in dese tegenwoerdige letter staet van mi Willem Grave van Hollant willichlic ende by rade mijne edelre lude

ende ghetrouwer den Burgers van Haerlem ghegeven, ewelike duren-
de ende macht behouden, ende van niemant te vergeefs weder mach
worden gheroepen. Soc heb ic desen jegenwoerdigen letter den voer-
seiden burgers ghegeven mitter bewaringe mijns segels gevest.

Tuge sijn Heer Lubbrecht Abt van Egmond, Heer Nicolaes Persijn,
Heer Dideric, Borgh-Grave van Leyden, Meister Daniel, Heer Dide-
ric van Teylingen, Symon van Haerlem, in 't laer ons Heeren Mccxlv.
op sinte Clementen dagh.

Van de

Dijck-graven en Heymeraden.

I.

Naedien ons Landt, dat van natuere poelachtigh is, ende de
uytwateringe onderhavigh, soo wordt de Ingeseten gedwon-
ghen, met Dijcken en Dammen haer landt te bevryden van
alle inbreuck van water. Derhalven zijnder al over eenige
100 jaren voor desen Dijck-graven en Heymeraden gestelt, die dese
forghe bevolen is van de Dijcken t'onderhouden en repareren, die daer
dwars door Kermerlant komen van Amsterdam na 't Dorp van Velsen.
Die gene die tot dit ampt plachten gekoren te worden, waren voornamer
lyuden, mannen van groot aensien en hooge afkomst, die oock met
schoone Privilegien beschoncken en vereert zijn geweest, voorname-
lick van *Willem* Coning van Romen, ende andere Princen en Graven
van Hollandt mede, het gesagh van dese mannen is on-weder-roepelick
geweest, haer aensienlickeyt is als heyligh geweest in d'oogen van de
mensen, bekrachticht en gesterekt met menigte van zegelen by
welcke hy hem selven ende de nackomelingen benceemt 't gesagh, van
sijne wille of sententie, te herroepen, ofte retracteren. Dese zijn eerst
in gestelt in 't ghatal van seven. De Praesident van dit Collegie was de
Dijckgraef, die neffens hem saten als Rade Heimraden van gelijke
macht. Om dat ick dit mach doen gelooven sat ick een Vorstelijcke
bezegelde Brief met dese woorden, hier by brengen.

II.

II.

Gulielmus door Godes ghenade Coningh van Romen, alle die dese te ghenwoordighen sullen sien of lesen doet hy groeten ende presentceert haer syne gunst.

Wy die altydt sorge hebben ghehad, dat wy 't profijt en 't ghemeene besten van onser Onderstaten, soo veel in ons is, bevorderen, bewaren en beschermen naer onse waerdigbeydt, soo hebben wy geordonneert, ende ordonneren by desen, nae de teneur ende inhoudt deser tegenwoordige bezegelde Brief, betuygende en beloovende, dat wy niet en sullen gedoogen, dat eenige uytwateringh of Sluysen, behalven die van Sparendam sullen gegrondt of verleydt worden, sonder advijs en consent van de Heeren Heymraden, soo teghenwoordigh, oft toekomstende. Om dit te doen gelooven, entot eeuwige ghedachtenis van dese saeke, dat alle dese dingen moghen vast en bondigh blijven, hebben wy dese tegenwoordige Brieven, doen schrijven ende verzegelen. Geschreven tot Leyden den 9. Octob. op de 14. Indictie. Anno 1255.

Dese selfde macht is oock ghgeven ende vergunt aen de Heeren Heymraden van Floris Grave van Hollandt in den jare 1282, in 's Gravenhaghe, op den 16. May.

Wederom in den jare 1407 van Willem deur Goodts ghenade Palfgraef op den Rijn, Hartog van Bayeren, oock Grave van Hannou, van Hollandt, Zeelandt, Heere van Vrieslandt.

Dit is oock bevesticht by Carel Hartoghe van Burgundie, in den jare 1462.

III. Van 't ghene dat aengaet om crackeel ter neer te leggen, 't recht hier van is oock aen ghemeene burghers, doch eerlijck en wel ghebornen mannen ghegheven.

FLORIS Grave van Hollandt doen kondt, allen en een yder die dese reghenwoordige brief sullen sien of lesen doen wy groeten om de waerheyt te verclaren en te betuyghen, dat wy vaerdich en ghereet sijn, om alle ghediensticheyt te bewijsen, de welcke de wel geliefde burgers van Haerlem ons bewesen hebben, en vertrouwen dat sy als noch ten huydighen daghe sullen bewijsen of haer best daer toe sullen doen, als wy vertrouwen. Alsoo beloven wy dat wy sullen onderhouden en doen onderhouden brieven end' hantveffen van wettelijke vryheyt

20 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

heyt van onse eerwaardige vader Heer WILLEM Roomsche Coning aen de Stadt van Haerlem vergunt, en willen behalven de volle end' ordinaire gunste dit oock haer te geval doen, dat soo daer mischien eenig verfehil of krackeel mocht ontstaen onder d'ingesetenen 't zy binnen of buyten de stadts poorten, dat in sulcken geval twee ofmeer burgerluy, wiender oprechticheyt ende vromicheyt bekent is en die voor vroomen luyden gaen, en wel gebore mannen zijn, hoe wel daer geen Schepens omtrent zijn, sulcken daer toe gherechticht zijn omme die krackeellers die maickander niet keunen verstaen t'overuyghen ende t'overreden by eede in sulcke geval. Maer die daer over getuygenis sullen geven, sullen ten minsten rijk wesen tien hollantsche ponden van aygen goedt. Maer die getuyghenis sal geven van 't ghevecht, of handdicheyt of quetsure sal ten minsten ghegoet wesen en rijk xl. pont hollants. Om dit te doen blijcken, hebben wy dese teghenwoordige brieven doen zegelen met onse zegel, ghegeven t'Alberts-berch des anderen daeghs nae Ste. Denijs, Anno 1273.

IV. Van dat de ghemeene luytjens die buyten de Stadt woonachtiggh zijn, evenwel stadts recht sullen behouden.

IOHANNES Grave van Hollandt, Zeelant, en Heer van Vrielandt doen condt allen en yder, die dese brieven sullen sien of lesen nae toe wenschen van heyl en zalicheyt, dat wy onse burgheren end' inghesetenen van de stad Haerlem omme haer oude ende ghetrouwe diensten die sy aen onse voorouderen hebben bewesen, ende vertrouwe dat sy noch aen ons end' onse sullen bewijfen, dat wy haer schencken en volmachtich maken, dat oock gemeene luytjens die buyten stad wonen in Rijssvort alleen met een brug afgescheyden int noorden nae Schoten toe; ende aen d'andere sijde nae 't zuyden die buyten int bosch wonen onder de stad 'trecht van stadts burgerfchap sullen hebben en behouden, die wy oock willen, dat onder 't ghetal van burghers ghelouden en gherekent sullen worden, tot dat contrary edict sal ghepubliccirt worden, om dit te doen gelooven, hebben wy dese teghenwoordighe brief gesterckt met het aenhangen van onse zeghel. Gegeven te Zierickzee in groenen was op 't feest van Sinte Valencijn in den jare 1296.

V. Van de Houtvesterfchap.

W y hebben hier een weynich te voren gefproken van Dijkgrave en Heemraden, hier dient by dat wy een weynich ghewach maken van Houtvesters ende opfienders van 't wout, dat d'Heer professor *Buxhornius* gheremarqueert heeft in de origineele fchriften vant Graefſchap van Zeelandt, namentlijk, dat het boſch dicht onder de ſtadt Haerlem ghelegen, in ſulcken achttinghe gheweest is, datter byſondere bewaerders ende hooge opfienders geweest zijn van die boſchagie die men heeten Houtvesters alle mannen die gekoſen worden uyt de trefſelickſte Adel. Van outs zijn die van Teylingen meeft met dit ampt vereert ghelijck noch te ſien is (volghens de ghetuygheniſſe *D. Boxhorn*) in d'outſte brieven vant Graefſchap van Zeelandt, die noch bewaert worden in 's landts kiſten. Noopende hare macht en Jurisdic tie is alijt ghelimitiert en bepaelt geweest. Ende de Rechters vant wout, hebben noyt vermoghen eenich burger voor haer vierſchare citeren of verdachvaerden, niet tegenſtaende dat d'Heer van *Brederode* ſulx verſochte, ende d'Heer *Adriaen van Trefſong* daer teghen was met ghewelt, in den jare 1556. Op de ſelfde wiſſe is oock de *Baljou van Kennemerlandt*, dat hy gheen burgher voor ſijn vierſchaer mach roepen, of te rechte ſetten noch int jaer 1557. Matt. 8.

I. *Hantveſten van Grave Floris, dat alle Poirteren van Haerlem Tol-vry varen ſullen.*

F LORYS Grave van Hollant die gruet al ſine tolnere van mijnen lande, Wy ontbieden u ende ghebieden dat ghy onſen lieven poirteren van Haerlem ghemeenlic laet varen voer onſe tollen mit ſulcken recht als ſy plaghen te varen by ons vaders tijden ende by ons oudenaers tijden, In orconde van deſen brieve beſegelt mit onſen ſegel, Gegheven int jaer ons Heeren M. cc. ende xc. des faterdages acht dagen na Paeffchen, tot Dordrecht.

22 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

2. *Handt-vesten van Grave Willem, dat
Scepenen van Haerlem mit den Scoute koern
maken mogen op den poirteren.*

Wy Willem Grave van Henegou van Hollant van Zeelant en Heer van Vrieslant, maken kond allen luden, dat wy om bede onser gemeenre poirte van Haerlem geerloft hebben en willen so wat koern dat die Scepen en die raet van onser poirte van Haerlem mit onse Scoute van Haerlem leggen of maken op horen poirters of poirterfen of op poirters Kinderen van Haerlem die nu poirters zijn te Haerlem of hier na wesen sullen, en over hoer alre goede, dat wy Koeren vaste ende gheftade houden sullen ende doen houden van ons ende onse nacomelinghen ghelijc of wy sie selve geleit ende ghemacēt hadden, behouden ons onsen Heerlichheyde, In orconde desen brief beseghelt mit onsen segele, ghegheven in den Haghe des saterdaghs na sinte Pontiaens dach, int Jaer ons Heeren M. ccc. ende xv.

3. *Van eenen Iaer-marctte als Sinte Lucas avont ingaende
die die Graefschicheit der stede van Haerlem
ghegheven heeft.*

Hertoge Willem van Beyeren Grave van Hollant van Zeelandt, Heer van Vrieslant, en verbeyder der Graefschap van Henegou, Doen kond allen luden, dat wy ghegheven hebben ende gheven ewelicken durende onser getrouwer stede van Haerlem om menigen trouwen dienst, die onser goede luden van onser stede voirsz. ons gedaen hebben ende ons en onse nacomelingen noch doen sullen een Iaermarctte binnen onser stede van Haerlem voirsz. dair ment cruus in rechten sal alle Iaers op sinte Lucas avont mit allen toe behoren als onse Iaermarcten zijn in onse steden ende landen, Behoudelijck ons des ghelijcs van rechte van tolne ende van allen anderen vervalte als wy hebben in andere Iaermarcten van steden ende van dorpen, In orconde desen Brief beseghelt mit onsen segele, Ghegheven in den Haghe opten elfften dach in Septemb. Int Iaer ons Heeren M. ccc. lv.

4. *Van eenen poirter van Haerlem die sijn lijf mit recht verboert daer mede niet meer verboren en mach dan half sijn eyghelike goede. Item of die stede van Haerlem eenighe hantvesten by eenighe ongheval quijt worden of verouden die ghelooven wy hem buten boren cost weder te vernuwen.*

Hertoghe Willem van Beyren Grave van Hollant van Zeclant, Heere van Vriescant, ende verbeyder der Gracschap van Henegou doen condon ende kenlic allen luden dat wy voer ons onnense nacome-lingen onsen lieven ende ghetrouwen poirteren ghemeenlic van Haerlem alsulcke gracie gedaen hebben als hier na gescreven staet. Inden eersten soe hebben wy gegeven onsen goede luden voirsz. Soe wat poirter van Haerlem sijn lijf mit recht verboert die en mach tgegens ons niet meer verboeren dan half sijn eighelike goet en die ander helft sal bliuen sinen wive ende sinen wittastigen kinderen of sinen rechten erfnaem. Voert waer dat saecke dat onse lieve stede voirnocmt enighe handt-vesten hadden die verout of verdroncken waren of by ongheval verloren worden dat sy betoghen mochten mit uyt scriften bezegelt mit wittastighen luden die souden hem vervollen ende seghelen buten horen coste.

Voert soe hebben wy gegeven en geven onsen lieven poirteren voirsz. alsodanighe vriede als sy nu ter tijdt begraven ende bevest hebben mit horen poirteren behouden dat sy een ygeliken vol doen sullen die daer goet of recht in hebben ende hoir consent daer of erighen ende ghene vriede en sullen sy hebben buten den utersten cant van horen vesten of graften. Voert soe nemen wy op ons ontheffen onse goede luden van Haerlem ghemeenlic alle doetslage, rove, brande, scarringhe, rechtenisse van live, vangenisse, brekinge van husen ende vesten dat in desen oorloghe ende om des oorloigs wil geschiet is, ende dat geweest » tusschen onser liever vrouwen en moeder ende horen hulperen ende » ons ende onsen hulperen sonder ons of yemant eenighe beteringe dair » of te doen.

Voert soe hebben wy ghegheven ende ghesworen onsen lieven getrouwen poirteren van Haerlem gemeenlic alle hoir recht dat sy hebben van Grave Willem onsen lieven oem die totten Vriesen bleef daer Godt die ziel of hebben moet ende van sinen voirvaderen, Graven te Hollandt

24 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

landt handt-vesten ende vriheiden alsoo verre als sy betoghen moghen vast ende gestade te houden hem ende horen nacomelinghen, voer ons ende onsen nacomelinghen. Ende om dat wy willen dat alle dese voirsz. punten onsen poirteren voirsz. ewelic vaste ende ghestade ghehouden worden voir ons ende onsen nacomelinghen. Soe hebben wy desen Brief ende handtvesten open beseghelt mit onsen seghele. Gegheven in den Haghe opten elften dagh van Meye, in 't laer ons Heeren M. ccc. lv.

5. *Gheloeften die Hertoge Aelbrecht dede den Steden van Hollandt doe by Ruwaert van den lande wart.*

Hertoghe Aelbrecht bider Godts ghenade Palensgrave opten Rijn Hertoge in Beyeren. Doen kond ende kenlic allen luden, dat wy om kenlike noetsaecte van siecheiden ons liefs broeders Willem van Beyeren, Grave van Henegou, van Hollandt van Zeelandt ende Heere van Vrieslandt dien Godt ghestarcken moedt, en om ghemenen oerbaer ruste ende prophyt sijns landts ende luden ende om versoec ende om bede ons liefs broeders onser liever suster Vrouwe Machtelt van Lanekarsten Gravinne van den selven lande ende hoirs raedts inden lande van Hollandt ghecomeen zijn, ende hebben ons aengenomen ende overnemen Ruwaert te sijne ende beschermer te wesen van al ons broeders landen en luden van Henegou van Hollandt van Zeelant ende van Vrieslandt in manieren ende voirwaerden als hier na geschreven fraet.

In den eersten, dat wy geloeft hebben ende gheloven mit goeden trouwen schermen ons liefs broeders landt en luden voirsz. te regieren, te bedriven ende te beschermen yegens eenen yghelijcken bider steden van sinen lande, ende by rade der gheenre die wy mitten goeden steden voirsz. daer toe nemen sullen tot sijne eeren ende totter meester nutschap ende oerbaer sijns ghemeens landts, ende elken man den armen als den riken recht en vonnisse, redene ende besceit te doen op sulcke goede custume ende recht, als onse lieve Ouders woertijdt dat landt gheregiert ende beleit hebben ende recht is in den lande, ende mene des alinge by Ridderen, knapen, steden en gemenen landen voirnoemt te blijven mit al onsen vermoyghen.

Voert geloven wy by raede ons Raedts ende den goeden steden voirsz. ons liefs broeders schoud buten lants en binnen lants te verleggen ende te betalen nae allen onsen vermoyghen, soe dat die coepluden van sinen lande mit gansser veylichheyde varen ende keeren mogen. Voert

Voert van alle twiftelike faken of van allen gefchillen die in den lande wesen moghen van heren van fteden van enighen goeden luden of van goede, die gheloven wy in goeden trouwe by Rade ons Raedts ende den goeden fteden nae al onfer macht in rusten ende in goeden punten te brengen sonder partie als een recht middelaer, ende een Ruwaert van den lande, ende al dese punten en voirwaerden voirsz. fullen wesen behoudelijck onsen lieven broeder Hertoch Willem voirnoemt al sine heerlichede, ende Vrouwe Machtelden van Lanckasten onfer liever fuster hoirs staets ende rechts Ridderen knapen fteden ende eenen ygheliken fijns rechts durende also langhe als onse lieve Broeder voirsz. in crancken staet is van fijn live, dit was ghedaen binnen der stede van Haerlem in tegenwoordigheyt ons liefs neven, Engelbrechts Grave van der Marcke, ende onfer liever ende ghetrouwer Heeren Gadevaert Heere van Brunegen, Heeren Everaert Stoyne Heeren van ecrepach, Heeren Coenraedt den Craeflaer van volle stem, in kennisse hier of hebben wy Hertogh Aelbrecht voirnoemt doen hanghen onsen feghel aen desen tegenwoordighen Brief opten neghensten dagh in Maerte, in 't laer ons Heeren M. ccc. LVII.

6. *Van dat men zien Dobbel-scoel, Quaechort noch makelerdi in Haerlem doen en moet, noch houden.*

Aelbrecht by der Godts ghenaden, Palensgrave opten Rijn, Hertogh in Beyeren, Ruwaert van Henegou van Hollant van Zeclant ende van Vrieslandt, doen cond, allen luden den poirteren ende den ghemeen stede van Haerlem, om menighen trouwen dienst, die sy onfer voirvaderen ende ons ducwile gedaen hebben ende noch doen sullen, alsulke gracie ghedaen hebben ende beloest dat wy noch onse nacomelingen gheen dobbel-scole quaechort noch makelredie gheven sullen te hantieren of te nemen binnen onfer stede voirsz. noch buten binnen eenre halver milen nae der stede tot ghenen dagen toe comende, oec en sullen onse goede luden van Haerlem die dobbel-scole ende quaechort niet geven noch hantieren laten, ende waert dat sy 't deden soe souden wy die dobbel-scole ende quaechort weder ghegeven moigen als te voren, mar sy moghen ghehenghen dat goede luden in verscheiden herbergen zedeliken dobbelen, of als die scutte horen tijdt hebben te tappen soe mogen goede luden dair sedeliken dobbelen als custumelic plach te wesen ende onse Seout ende Gerechte van Haerlem nutte duncken sal.

26 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

Voert hebben wy quyt gescouden alle die ghene die mede waren daer Ian baert zoen onse brieve of gedwongen worden, die tot ghenen ghelde geset en sijn ende binnen onser stede voirsz. gebleven sijn, ende want wy die gracie onser stede voirsz. gaern ghedaen hebben om hoirs trouwen dienst willen alst voirsz. is, soo hebben wy desen brief befehelt mit onsen seghele tot eene oirconde, gegeven inden Hage des dondre dagen na sinte Maertyns dagh inden Somer in 't Jaer ons Heeren M. ccc. lxxiv.

7. Van dat die Heere van den lande selve Scout ende Scepen setten sal, ende by mach binne Iaers die Scepen versetten ende ontsetten alsoo ducke als by wil, Mar die Scepen en mogen niet langer Scepen wesen dan dat een Jaer durende daer sy in geset sijn.

Aelbrecht by Godts ghenade Palengrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Ruwaert van Henegou, van Hollandt van Zeelandt, ende van Vrieslandt, doen cond allen luden, dat wy om menighen trouwen dienst die ons onse lieve ende ghetrouwe stede en poirters van Haerlem ducwile ghedaen hebben, ende noch doen sullen ende om goedt gestandt dat daer of in onser goeder steden voirsz. comen mach als wy hopen hem ghegheven hebben alfulcke punten van recht als hier na geschreven staet.

Inden eersten dat wy onse Scout ende Scepen te setten binnen Haerlem niemant bevelen noch machtich maken sullen, mar sullen die macht altoes an ons selven houden ende an onse nacomelingen.

Voert soe mogen wy Schout ende Schepen versetten ende vernuwen alsoo ducke als ons ghenoeget, mar soe wie wy daer Scepen kiesen of setten die en sal niet langer Schepen wesen dan een Jaer te samen durende, maer wy mogen hem eer ontsetten of wy willen.

Item, soo wie wy Scepen maken ende dan of gheset wort als voirsz. is, die en sullen wy binnen een Jaer daer na ghen Scepen maken mogen mar 't ende dien Iare moghen wy hem weder Scepen maecken of ons ghenoeget, ende al waert dat wy buten Hollandt waren. Soo moeghen wy die Schepen ende Scoute vernuwen als voirsz. is, ende die sullen wy onsen Scoute overscriven ende te wet doen wie sy sijn die wy ten Scependoem gecoren hebben, ende die sal onse Scout eeden
en-

ende daer mede recht plegen ghelijck of wy sie selven tegenwoerdich ge-eedt hadden.

Voert soe hebben wy quyt gescouden alle die poirters van Haerlem die onder der stede bannier niet en quamen doe dat opset was vaer Symons huus van zacnden van sulcke boeten als die stede ende onse gherecht daer of ghekoert had, utghenomen die ghene die als partien selve vechters waren ende daer of van der eenre sijde of van der ander beculdicht of bedraghen sijn, ende om dat wy willen dat dit vaste ende ghestade ghehouden werde voer ons ende onse nacomelinghen onser stede ende poirten van Haerlem ende horen nacomelinghen soe hebben wy desen brief open bezegelt mit onsen zegele, gegeven inden Haghe des sonnendages na sinte Aechten dagh in 't Jaer ons Heeren M. ccc. LXXX.

8. *Van dat ghien poirter die lant gelegen heeft onder die scouwe van Sparendam niet gelden en sellen van enigher dyckaedsen tusschen Petten ende den Oge.*

Aelbrecht bider Godts ghenade Palensgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Ruwaert van Henegou van Hollandt van Zeelandt ende van Vrielandt, doen cond allen luden dat wy gheloest hebben ende gheloven in goeder trouwen voer ons ende voer onsen nacomelinghen onser stede van Haerlem alle hoer landt soo waer dattet ghelegghen is in Noert Hollandt dat sy in Scielandt in Deelstant ende in Rijn-landt dat onder die schouwe van Sparendam ghelegghen is, ende voer dese tijdt om onser beden willen ghedijct ende gegouden hebben van horen morgentael op die Zijp dat onse stede voirsz. noch hoer nacomelinghen nimmermeer voert aen die voirsz. dijcken noch maken en sullen, die gelegen is tusschen Petten ende den Oge, ende die men noch dijcken sal tusschen den Ooghe ende daer *bayse* die ghelegghen is aen Schagherdijck.

Voert aen soe en sullen wy onser stede van Haerlem bidden noch ghebieden om deser dijckaedsse voirsz. en sullen verdraeghen wesen van alle werck waer die op dijckaedsse te doen comen mach tot ewighen daghen ende voert sullen alle onse poirters landt quyt wesen dat buten Sparendam ghelegghen is en binnen in Sparendam niet en water, mar ix. gulden van der morgghen die sy ons ghegeven hebben, in orconde desen Brief bezeghelt mit onsen zegele, ghegeven in den Hage des Donredages nae onser Vrouwen dagh Aflup. in 't Jaer ons Heeren M. ccc. ende LXXXVIII.

9. *Van dat die Baen die buten der Houtpoert leyt der stede van Haerlem toe behoert te houden tot eenen spoelvelde, ende dat die Graeflicheydt ghen Scout setten en sal tot Haerlem by en sal den dienst selve bewaren ende altijt tot weder seggen.*

Aelbrecht by Godts ghenade Palengrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Grave van Henegou van Hollandt van Zeelant ende Heer van Vrielandt, doen cond allen luden, dat wy aenghesten hebben menighen trouwen dienst die ons onse lieve ende ghetrouwe stede van Haerlem ghedaen hebben ende noch doen sullen, ende hem gracie ghedaen ende ghegheven die baen die leydt buten der hout poerten ten hout-waert, dat die blyven sal leggende tot eenen spoel-velde sonder enich ander oerbaer daer op te doen tot ewigen dagen alsoe groet ende alsoe cleyn als sy nu ter tijdt daer leydt.

Voert soe hebben wy onser Stede voirschreven ghegheven dat wy ghiene Scoute setten en sullen binnen onser Stede voirschreven hy en selt selve mit sijns selfs lijf bewaren, ende oeck gheene bevelinghe vorder toe gheven dan tot onsen weder segghen, Ende om dat wy willen dat dese voirsz. punten alle gehouden worden onser stede van Haerlem van ons ende van onsen nacomelinghen tot ewigen dagen toe, Soe hebben wy desen Brief bezegelt mit onsen zeghele, Ghegeven in den Haghe opten twintichsten dach in Februar. In 't Jaer ons Heeren M. ccc. ende LXXXIX. na den lope van onsen hove.

10. *Van die gebannen wort uut der stede van Haerlem die en sal binnen iijC. Roeden nae der stede niet comen, ende buten der stede en sal niemant timmeren op XL. Roeden naa te lande, ende te water op C. Roeden nae, Item dat die Scole der stede ghegheven is te doen rigieren.*

AELBRECHT by Gods ghenade Palengrave opten Rijn, Hertogh in Beyeren, Grave van Henegou van Hollandt van Zeelant en Heer van Vrielandt, Doen cond allen luden, dat wy aen gesien hebben menighen trouwen dienst die ons onse lieve ende ghetrouwe stede van Haerlem ghedaen hebben ende noch doen sullen, Ende hebben hem ghegeven sulcke punten van recht als hier nae beschreven staet:

Inden eerften, Soo wie wart uyt Haerlem ghebannet dat hy niet comen en fal binnen drie hondert Roeden na der stede voirsz. op sijn lijf ende op sijn goet.

Voert soe en sullen wy niemant vriheide geven binnen xl. Roeden te lande waert, ende binnen hondert roeden te water waert, na der vriheyt van Haerlem, ende niemant en fal binnen dese mercken voirsz. husen timmeren noch wonen, Mar die huysen die nu ter tijt op Arent Ians erve staen die moghen daer blyven staen onbelet van yemanden, ten waer offe onse stede voirsz. of hebben woude ende dan souden syse gelden tot ons raets seggen die wy daer toe voeghen sullen.

Voert soe hebben wy ghegheven die Scoel binnen Haerlem a's dat onse stede mit onsen persoene aldaer die nu is of namaels komen sal eenen clerc die Scoel gheven sal daer hem duncket dat onse stede voirsz. mede bewaert is, Ende die sal selve die Scoele regieren ende niemant voor hem, Ende altoes een half laer nae wederseggen ende niet langer, of dat sake waer dat hy dan daer toe niet nut en waer, dat men dan eenen anderen clerc setten mochte die daer toe nutte waer, Ende alle dese voirsz. punten hebben wy gheloeft te houden ende te doen houdert sonder verbreken voir ons ende van onsen nacomelingen onser stede van Haerlem ende horen nacomelinghen ende alle dinc sonder arghelist, In orconde desen brief besegelt mit onsen segele, Ghegheven in den Hage op *St. Nichalaus* dach int laer ons Heren M. ccc. LXXXIX.

II. *Van dat die Molen-wint der stede van Haerlem ende ghemeynen poirteren toebehoert sonder eenich ongelt daer of te gheven.*

AELBRECHT by Gods ghenaden Palengrave opten Rijn, Hertogh in Beyeren, Grave van Henegou, van Hollant, van Zeelant ende Heer van Vriesslant, doen cond allen luden, dat wy ghegheven hebben ende gheven voer ons ende voer onse nacomelingen tot ewighen daghen onser stede ende onsen ghemeynen poirteren van Haerlem om menigen trouwen dienst die sy ons ghedaen hebben ende noch doen sullen den molenwint ander zuysijde van onser stede voirsz. tot Hemstede, wart uyt tusschen den vreed-sloet ende der Spaern sonder yement daer eenich ongeldt daer of te gheven hoe dattet ghenoeemt mach wesen, In orconde desen brief beseghelt mit onsen segele, Ghegheven in den Hage opten seften dach in Februarij in 't laer onses Heeren M. ccc. xciv. na den lope van onsen hove.

12. *Van dat een poirter of poirterfse verboren mach sijn lijf ende niet sijn goet meer dan LX. pont, Mar soe wat poirter of poirtarffe eenen doot slach deden die soude verboeren sijn lijf ende niet sijn goet meer dan LXXX. pont. Item soe wie Scout Scepen ende Raet wesen sal, die sal tot Haerlem woenachtich wesen X. Iaer lanc onder een ende ghegoet tot C. ponden toe an huysse ende an erve ende die scot ghegheven heefd XI. Iaer lanc. Item alle broeken die gheskien salmen berichten binnen saers of men sal daer of quijt wesen.*

AELBRECHT by Gods ghenaden Palengrave opten Rijn Herrogh in Beyeren Grave van Henegou van Hollant van Zeelandt, ende Heer van Vrieslant, doen cond allen luden dat wy onsen getrouwen poirteren van onsen stede van Haerlem om menighen getrouwen dienst die sy ende hoer voervaderen tot menighen tijden onsen voirvaderen ende ons gedaen hebben, Ende sy ende hoer nacomelingen ons ende onsen nacomelingen of God wil noch wel doen sellen, dat wy hem ghegheven hebben ende geven mit desen Brief voer ons ende voer onsen nacomelinghen tot ewighen daghen asfulcke privilegien ende vrieden als hier nae ghescreven staet, Dat is toe weten: Eerst dat een ygelijc poirter of poirterfse binnen onsen stede voirsz. jeghens ons verboren mach sijn lijf ende niet sijn goet meer dan lx. pont in geenre manieren, Mar soe wat poirter of poirterfse een Doetflach dede binnen onsen stede voirsz. die soude verboren sijn lijf ende niet sijn goet meer dan LXXX. pont, Ende daer mede sullen alle sijn ander goeden vry wesen ende hem volgen doe waer hy vaert worde hy verwonnen als recht is, Ende dan en sal die poirter of poirterfse nimmermeer in onsen lande comen noch in onser stede voirsz. ten sy by onsen ghemoede ende wille by des doden maghen, behoudelijc onser stede voirsz. anders hoer rechts.

Voert soe hebben wy onsen poirteren voirsz. gegeven, Soe wie Scout, Scepen, of Raet wesen sal binnen onser stede voirsz., die sal aldaer woenachtich wesen tien Iaer lanc onder een, ende ghegoet binnen onser stede voirsz. tot hondert ponden toe an huse of an erve eer hy Scout,

Scepen, of Raed werden mach, ende oec scot ende scoude ende al ongelt ghegeven heeft, xj. Jaer lanc mitter stede als een poirter sculdich is te gheven.

Voert soe hebben wy onse poirteren voirsz. ghegheven dat alle broeken die binnen onser stede voirsz. voir desen dach geschiet zijn, die sal onsen Scout berechten binnen een Jaer na datum van desen Brieve, ende alle broeken die binnen onsen stede voirsz. noch verschinen sullen die sal onse Scoute van onser stede voirsz. die nu is of naemaels wesen sal berichten binnen siers na dat die broeke ghesien, of die ghene die die broeke dede of ghedaen hadde, soude daer of quijt wesen, Ende om dat wy dese voerseide punten van privilegien ende vriheiden onsen poirteren voirschreven, ende hoer alre nacomelinghen voer ons ende onsen nacomelinghen tot ewighen daghen ghehouden willen hebben, in alre manieren als hier ghescreven staet, Soe hebben wy desen brief open beseghelt mit onsen zeghele. Ghegheven in den Haghe opten sestienden dach in Junio, in 't Jaer ons Heren M. ccc. xciv.

13. *Van dat die stede van Haerlem sal geven die Costerie van der Kercken sonder yement enich segghen daer in toe hebben, Voert dat die Heymrad's van Rijnlant gien morghengelt gaderen en sullen ten sy mede by rade van der stede van Haerlem.*

Aelbrecht by Gods ghenaden Palensgrave opren Rijn, Hertogh in Beyeren Grave van Henegou van Holland van Zeelant, ende Heer van Vrieslandt, Doen cond allen luden, dat wy voer ons ende onsen nacomelinghen onser ghetrouwer stede van Haerlem om menigher trouwen dienst, die sy ons ende onsen voer-vaderen tot menighen tijden ghedaen hebben over ons ende onsen nacomelinghen of Godt wil noch doen sullen der selver onser stede van Haerlem alsulke gratie ghedaen als hier na ghescreven staet.

Inden eersten hebben wy onser stede van Haerlem ghegheven ende gheven die costerie van onser stede voirschreven (na des ghenen doot die sy nu ter tijt toebehoert, overmits onsen giften in sulcker manieren) dat onse stede voernoemt mitten persoene die nu ter tijt aldaer is alsoe langhe als hy levet, die voirschreven Costerie gheven sullen den ghenen die

die hem nutte duncket wesen die selve Costerie bewaren, Ende waert dat die costers hem alsoe regierden dat sy niet nut aldaer toe en waren, soe moghen onse stede ende die persoene voirscreven die costers vernuwen ende versetten alsoe ducke als hem des ghenoeghen sal, Ende na des persoens doet voirscreven soe sal die stede voirscreven allene die costerie gheven in sulcker manieren als voirscreven is sonder den persoene die dan wesen sal enich toe segghen dan daer in toe hebben. Voert soe hebben wy onse stede voirscreven ghegheven als dat onse Heymraet van Rijnlant die nu sijn of hier namaels wesen sullen gheen morghengelt gaderen noch setten en sullen, ten sy by een of twee van onsen Rade die wy daer toe voegghen sullen, Ende by onser stede van Haerlem ende van Leyden, ende daer sullen onse Heymraders voirscreven goede rekeninghe of bewisen of doen, eer sy enighe morghengelt gaderen of setten moghen, ten sy dat die selve Heymraders mit anderen brieven bewisen moghen dat des billiken niet wesen en sal, Ende want wy gheloest hebben ende gheloeven voor ons ende onsen nacomelinghen allen die punten voirscreven ghelijc die voirscreven staen onser ghetrouwer stede van Haerlem voirscreven te houden ende te doen houden onverbrekelic tot ewighen daghen. Soe hebben wy desen brief beseghelt mit onsen seghele hier an ghehanghen, Gegheven in den Hage op sinte Lamberts dach in 't Iaer ons Heeren M. ccc. xcvi.

14. *Van dat Hertoghe Aelbrecht die steden van Hollant
quijt ghewijst heeft van den stapel-recht te
Dordrecht te houden.*

Aelbrecht by Gods ghenaden Palensgrave opten Rijn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegou van Hollant van Zeclant ende Heer van Vrieslandt, Doen cond allen luden, Want een ghesville ende een ghetwilanghe tijt ghestaen ende geweest heeft tusschen onsen steden, als Haerlem, Leyden, Deelf, Almer, Amsterdam, Rotterdam, Scie-dam, Sinte Geerdenberghe, Oudewater, Vlaedinghe, Gravenfande, ende Naerden, Medenblic, Enchuysen, Briele, Ende onsen lieven neve Otre Here van Arckel mit sijne stede ende poirteren van Gorichem, Ende onsen dorpen, Als Akerfloet, Wtgeest, ende Wormer aen die eene sijde, Ende die stede van Dordrecht aen die ander sijde, roerende van stapelinghe en onghelde die onse stede van Dordrecht voirscreven onsen steden en onsen neve den Here van Arkel sinen poirteren

van

van Gorichem ende onsen Dorpen voirscreven eyffschende hebben ghe-
weest, Ende sy onsen steden onsen neve den Here van Arckel sinen poir-
teren van Gorichem, ende onsen dorpen voirscreven ducwile omme op
ghehouden hebben binnen onser stede van Dordrecht ende buten op
onsen stroem aenghehaelt, Wilc ghesijl ende rwy wy niet langher lij-
den en willen, Mar sijn des overdraghen dat wy dat sceyden willen mit
onsen Rade na den besten rechten ende betoen an allen sijden, Soe had-
den wy onsen steden voirscreven onsen neve den Here van Arckel mit
sijnre stede van Gorichem ende onsen Dorpen aen die een sijde ende
onsen stede van Dordrecht voirscreven aen die ander sijde, Eenen naem-
condigen dach gheset ende bescheiden, Dat is te weten opten sunnen-
dach na sinte Nicolaus dach lest gheleden voer ons ende onsen Rade te
comen in den Haghe elcx mit sinen betoghe ende recht of brieve daer
sy hem mede helpen willen. Op wilcken dach onse stede van Dordrecht
voirscreven by ons ende by onsen Rade niemant en senden van horen
weghen mit eenighen betoen recht of brieve daer sy hem mede behel-
pen wilden, als vander stapelinghe ende onghelt voirscreven, Daer aen
die ander sijde onse steden onse neve die Here van Arckel sijn stede van
Gorichem ende onse Dorpen voirscreven quamen mit horen brieven be-
toen ende recht daer sy hem mede behelpen wilden, Ende bewisen dat
sy totter stapelinghe ende onghelde voirscreven niet ghehouden noch
schuldich en waren te staen, Ende want onse stede van Dordrecht den
voirnoemden dach die wy hem bescheiden hadden versaten ende ons
ghebots overhorich waren, Soc hebben wy mit onsen Rade ende mit
goeder verfinicheit besien ende ghehoert onse boecken ende Registeren
daer wy in ghevonden hebben alsulcke brieven als onse stede van Dor-
drecht hebben mach van onsen voirvaderen vander stapelinghe ende on-
ghelde voirscreven, Ende oec aen die ander sijde alsulcke brieven betoen
ende hantvesten als onse steden onse neve die Heere van Arckel sijn ste-
de van Gorichem ende onse Dorpen voirscreven van ons ende van on-
sen voervaderen hebben, Ende hebben ghevonden mit onsen Rade dat
onse steden onse neve den Here van Arckel sijn stede van Gorichem en-
de onse dorpen alle voirnoemde, die ouste ende die beste brieven ende
hantvesten hebben die men mit onse stede brieve van Dordrecht die sy
hebben van der stapelinghe ende onghelde voirsz. mit recht niet doen
en mach, waerom wy van onser wetenheyt ende by goedt duncken ons
Raets gewijst hebben ende wijzen mit desen brieve voir dat beste recht,
alsoo ons dat toe behoert van onser heerlicheydt wegen, dat onse steden

34 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

ende hoer mede poirteren, onse neve die Heer van Arkel sijn stede van Gorichem ende hoer mede poirteren ende onse Dorpen voirsz. tot ewighen daghen vry ende quyt sullen wesen van der stapelinge voirsz. ende van allen ongelde, hoet ghenoeemt mach wesen, of tot ewigen daghen ghenoeemt mach worden van onser stede van Dordrecht voirsz.

Voert soe sullen die van Monikedame dese voirsz. vryhede genieten nae inhoud hoere hantvesten, ende geloven voir ons ende onsen nacomelingen onsen steden horen mede poirteren, onsen neve den Heere van Arkel sijnre stede ende hoere mede poirteren onsen dorpen voirsz. ende horen nacomelingen te houden ende te stercken in hoere vriheide voirsz. tot ewigen daghen jegen onser stede van Dordrecht voirsz. ende jeghen eenen ygelijcken die hem daer in deren woude, ende waer dat sake dat onse stede van Dordrecht voirsz. onsen steden ende horen mede poirteren, onsen neve den Heere van Arkel sijnre stede van Gorichem ende hoer mede poirteren, ende onse dorpen voirsz. hier en boven in enigher wijs misdeden of moyden.

Soo gheven wy voer ons ende onse nacomelinghen oirlof ende macht onsen steden horen mede poirteren ende onsen dorpen al voirsz. dat sy dat mit alre hoere macht, mit hoeren hulperen verhalen moghen sonder misdoen of broke tegens ons ende onser heerlicheyt an onser stede van Dordrecht voirsz. horen mede poirteren ende goeden ende op alle die gene die hem te bate comen. Ende wes sy daer in doen, sullen wy hem by standigh ende ghehulpich in wesen ende dat helpen uyt dragen.

Ende want wy alle dese voirsz. punten onverbrokelic gehouden willen hebben, soe hebben wy geloest, ende geloven mit desen brief voir ons ende voir onsen nacomelinghen onsen steden horen mede poirteren, onsen neve den Heere van Arkel sijnre stede van Gorichem horen mede poirteren onsen dorpen voirsz. ende horen nacomelingen te houden ende te stercken inder voerseider vriheide tot ewigen dagen in alre manieren als voirsz. is, in orconde desen brief bezegelt mit onsen segele, gedaen ende ghegeven in den Hage opten vridach nae Jaers dach in 't Iaer ons Heeren M. ccc. xciii. na den loope van onsen hove.

15. *Confirmatie van Hertoge Willem gegeven den steden op sijns vaders brief voorsz. rorende van den stapelrecht tot Dordrecht.*

WILLEM van Beyeren van Henegou ende van Hollant by der genaden Godts, Grave van Oesteruant, doen cond allen luden dat wy om rechts wille ende om goeder gunste die wy hebben ende draghen tot ons liefs Heere ende Vaders Hertogh Aelbrecht van Beyeren Grave van Henegou ende van Hollandt lande steden ende luden sulcke seidinge van gestille ende twy als onse lieve Heere ende vader voirsz. gedaen ende gewijst heeft twisschen sinen steden, als Haerlem, Leyden, Deelf, Almar, Aemsterdam, Rotterdam, Sciedam, Sunte Geerdenberge, Oudewater, Vlaerdingen, Sgravensande, Naerden, Medenblic, Enchuysen, Briele, ende sinen dorpen. Als Akerfloet, Wtgeest, ende Wormer ende onsen Neve den Here van Arkel ende sijn stede van Gorichem aen die een zijde, ende ons liefs Heere voirsz. stede van Dordrecht, Wael beraden mit goeden voirsien van onser rechter wetenheyt geconfirmeert ende gevesticht hebben, confirmeren ende vestighen mit desen brieve gelikerwijs als ons liefs Heere ende vaders voirsz. brieve daer onse jeghenwoerdighe brieve doerlicken sijn inhouden ende begripen, ende geloven in goede trouwes voir ons ende voir onse nacomelinghen den steden dorpen, ende onsen neve den Heere van Arkel ende sijnre stede van Gorichem, ende hoer alre nacomelinghen te houden ende te starcken in sulcker vrieden rechten ende scheidinge als onse lieve Here ende Vader voirsz. ghevonden ende ghewijst hevet jeghen den stede van Dordrecht voirsz. Ende niet te ghedogen dat sy of eenich van hem luden vercort of belast worden in der vriheide of scheidunghe voirsz. vander voersz. stede van Dordrecht horen mede poirteren of yemant anders die des mit hem bewinden willen.

Ende waert sake dat die steden dorpen ende onse neve die Here van Arkel sine stede van Gorichem of eenich van hore mede poirteren tot eenigher tijt vercort worde van der stede van Dordrecht of horen mede poirteren hulperen in der voersz. scheidunghe ende vryheide boven ons liefs Heren ende Vaders Brieve ende onsen jeghenwoerdighe confirmatie doerficken, Soo mogen sy ende elcx van hem luden hem verhalen ander stede van Dordrecht horen mede poirteren hulperen ende horen goeden voerseyt sonder misdoen of broecke jeghens ons in eenigher wijs.

Voert soe geloven wy den steden ende Dorpen voerseit ende elcken

36 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

bysonder ende hoer alre mede poirteren, ende elcken bysonder ende onsen neve den Here van Arkel sijne stede van Gorichem ende al horen mede poirteren ende ilken bysonder alle hantvesten ende brieven die al dese voirnognde hebben van onsen lieven Heer ende Vader zedert die tijt dat hy Ruwaert ende Lanthere van Hollant wort vaste ende ghestade te houden ende in ghenen stucken te verminderen die sy ghehadt hebben tot deser tijt toe voir ons ende voir onsen nacomelinghen hem ende horen nacomelingen eweliken durende, Ende confirmieren ende vestighen mit onsen jegenwoordighen brief, In kennisse der waerheyt hebben wy desen brief beseghelt mit onsen segele. Ghegeven in den Haghe des dinxdagh nae sinte Victoers dach, Int Jaer ons Heren M. ccc. xchii.

16. *Van datmen allen vrede diemen mitter hant of opten dorpel plach te bevesten mitter clocke mach bevesten.*

AELBRECHT by Gods ghenaden Palensgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Grave van Henegou van Hollandt van Zeelant ende Heer van Vrielandt, Doen cond allen luden, want wy aenghesten hebben grooten oncost ende arbeit die onse stede ende onse gherecht van Haerlem langhe tijdt ghehadt hebben om alle vrede staende binnen Haerlem tot vier tijden van ilken Iare te bewaren ende te bevesten, Soe hebben wy om een beter Ordinancie daer op te maken ende te verhoeden manslacht ende vechtelijck datter by versumenisse in ghesien mochte, ghegheven ende geven mit desen brieve tot ewigen daghen durende onsen gherechte van Haerlem die nu sijn of namaels wesen sullen oirlof ende machte, ende hebben hem gheconsenteert als dat sy bevesten sullen mogen mitter clocke alle vrede die in onser stede boeke voirsz. ghescreven staen of hier na daer in ghescreven sullen werden, Ende diemen mitter handt plach te bevesten of opten dorpel plach te leggen tot ilken vierdel Iaers, Dat is te verstaen, opten meyen avont, op sinte Jacobs avont, op alre heiligen avont, op onser Vrouwen avont purificacio, Ende dat die vrede die also mitter clocke gecondicht also vaste ende ghestade houden sullen werden ende wesen binnen onser stede voirsz. ende daer buten gelijc of die vrede ghegheven waer mit hande ende mit monde, ende soe wie die uyt ghelude vrede braecken of daer over deden, dat waer op sijn lijf ende LX. pont na inhoud onser hantvesten die onse stede voirnoemt van ons heeft, in orconde desen brief
be.

bezeghelt mit onsen zeghele, ghegheven inden Hage opten xxiv. dach in October in 't Iaer ons Heren M. cccc. ende vier.

Hertoghe Aelbrecht *starf op sunte Lucien avont,*
in 't Iaer ons Hoeren Dufent vier hondert ende vier,
Bidt Godt voir die ziele.

Van 't ghene dat soo 't konde gebeuren datter een Burgherlijcke beroerten mocht ontstaen, dat in sulcke gheval om de ghemoederen der Burgheren te ver-eenigen, Aelbrecht Pals-Grave verkoosen heeft vrome ende goede luyden, die het opperste gebiet soude hebben, en in 't gerechte 't meeste gesagh om de bevigheyt der Burgeren te stillen.

Aelbrecht door Godes ghenade Pals-Grave op den Rijn, Hertogh van Beyeren, Grave van Anholt, Hollandt, Zeelandt, Heer van Vrieslandt, doen alle en een yeder kondt, dat na dien wy verstaen hebben en metter daedt oock bevonden, datter groote afgangigheyt, twaedracht en oncenigheyt ontstaen sijn onder de Burgers onser stede van Haerlem, die ic altijt plach te recommenderen van wegen hare getrouwigheyt, uyt het relaes ende seggen van vrome en goede Burgeren en Ingesetenen die de vrede lief hebben, die om die oorfsake ons gevolgt sijn. Om dit quaet te weeren, na dien wy altijt die moderatie gebruyct hebben, daer enige swarigheyt voorgevalle was, dat wy altijt helde na vrede ende altijt ons devoir en uytterste beste daer toe deden, op dat wy onse Onderfsaten door alle de provincien en Steden in ruste en vrede mochte behouden. Alsoo de saecke met rijpe deliberatie overwoeghe zijnde 't selfde met onsen Raden overleydt, met toestemminghe van den Raet onser lieve en getrouwer stede, om vece getrouwe en treffelijcke diensten aen ons en onse vooroudren, so dickmaels en so merckelyck bewesen, en so Godt wil noch sullen bewijfen. Aloo dat wy om te verhoeden meeninge neerlagen

38 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

Straetschendery, en diergelijke ongelucken meer, die uyt de voorge-
noemde gevecht, en oneenigheyt mochten ontstaen hebben wy gege-
ven en geve by dese brieven en statuten voor altijd sulcke articulen als
hier onder geschreven staen.

En voor eerst uyt dese xxxiii. wel de voornaemste ende aensienelyx
deser Stede in dese onse brieven begrepen ende hier onder by geschrifte
ghestelt by naem en toenaem.

Symon van Saenden.
Gijfbrecht van Rietvelt.
Willem van Schooten.
Iohan van Spaerwou.
Ioh. Wouterfz. Symons.
Iohan Lotsz.
Gerard About.
Albert Salomon.
Iohan Brouwer.
Willem van Saenden.
Diderick van Bakenes.
Iohan van Heussen.
Niclaes van Affendelft.
Ian Willemsz. Ianson.
Huych van Diemen.
Gerard Baech.
Meynard Claeffz.

Huych van Rietwijck.
Pieter van Saenden.
Phlips van Cralingen.
Floris Scoddi.
Willem van Woude.
Iohan van Foreest.
Willem van Affendelft.
Iohan Rilard.
Niclaes Hoen.
Gerard Buyse.
Willem van Grebber.
Hendrick Dirckfz.
Niclaes Zeuwē.
Hendrick van Berckenrode.
Willem van Adrichem Diet.
Willem Doewen.

Wt de welke jaer op jaer verkosen moeten worden op *St. Geertruyts*
dagh, 7 Schepens, dese nu geseyde Schepenen uyt de reste 26 mannen
die alle Jaers verkiesen 4 Raden daegs voor *Marie Bootschap*, ende ha-
re namen sullen te Haerlem in de Parochi-Kerck opentlick van 't Stoel
afgelesen worden op de Feestdagh van *Marie Bootschap*. Ende dese
7 Schepenen ende 4 Raden sullen presideren in ons gerichte alleen voor
een jaer, en sullen binnens jaers niet mogen afgeset worden. En op
die wijze en manier sullen in onser Stede voernoemt alle jaers Schepens
en Raden gekosen worden. Wt dese 33 so Edele als voornaemste. En-
de vorder de Schepen ofte Raden eens geweest zijn, en sullen niet eer
komen in 't gerichte van ons in-gestelt voor alear dat d'andere oock in
ordre van Schepenen en Raden gekomen zijn, niet minder in digniteyt
en

en waerdigheyt dan d'andere, die of op hyden noch in wesen zijn, of die noch komen sullen. Vorder so misschien yemant van de haren quame te sterven, of sijn Burger-recht op seyde, of out worde en ongevallig, of door verlies van sijn goet tot armoed verviel, ofso verswacte, dat de Vroetschappen bestaende in Collegie van 33 oordeelen soude en verklaren dat hy een onnut Burger en tot stadts dienste waer inhabijl ende onbequaam. In sulcken geval sullen d'andere xxxij. voernoemt, by voorgaende eede by geschripte overleveren iij. mannen soo van Adel als van aensien, die daer staen ter goeder naem ende faem, oprecht van leven van de beste slach luyden met eere, die gherustich ende sonder crackeel hare goederen besiten, binnen de provincie van Hollandt, 't zy of bewoonde plaetsen in de stad, of wooninghe op 't landt of jaerlijcxse inkomen tot de somme van dc. Schilden, even alleens als onse jaerlijcxse renten. Ende op die tijt oock sal hy een gerechte derde part van sijn goederen moeten hebben binnen stad muynen. Ende uyt de vier nu ghemelt, sullen wy dan eener verkiesen, in plaetse van d'overledene of ongevallige, die wy in de plaetse sullen brenghen, vierdaghen, nae dat de namen van de vier mannen by gheschripte overghegheven sullen worden. Maer soo het mocht ghebeuren by d'een of d'ander ongelegenthey, dat wy binnen acht dagen niet en sullen nomineren of verkiesen een persoon, in plaetse van de afgestorven, of die onbequaem tot stadts dienste, dat wy in sulcke gheval vergunnen ende ghedogen sullen, die dan noch in 't leven sullen wesen, dat sy uyt de voorgenoemde drie-en-dertich een persoon sullen kiesen, in plaets van de aflijvighe of ongevallighe, ende sal even soo veel ghelden, als of de verkiesinge by ons ghedaen ware, behoudens dit als sy daer een ghekosen sullen hebben of daer toe verordent, dat dan by de meeste stemmen moet gaen.

Wijders, alle 't gheen dat de drie-en-dertigh mannen voornoemt, sullen ordonneren ende resolveren, sal voor vast ghehouden worden en bondigh, met voorgaende eede in den Raedt, ende teghenwoordigheyt van de Schout onser Stede, tot behoudenis van de Gemeene rust ende vrede. Ende alle dese willen wy dat vast en bondich zijn voor altijdt, even alleens of die by ons gheconfirmeert ende bevesticht waren. Ende alle dese alsoo gheordonneert ende inghestelt ende eensaenghenomen, en mogen nimmermeer herroepen of afgheschaft worden, dan van de Schout, en by meerdere stemmen, soo sijt anders verstaen, dat men moet volghen.

Wijders soo wy of onse Voorouders, onse lieve en getrouwe Stede voornoemt, eenighe Hantvesten, Brieven, of Privilegien van outs gegeven hebben, in de welcke eenige articulen begrepen zijn, ende bevonden worden eenichsins met dien contrarieren, tot prejudicie van onse stadt van Haerlem, hier in willen wy oock, dat noch van de Hantvesten, noch van brieven noch van articulen, oock reghenwoordigh yets soude of gaen, behoudens ontfag ende aensienlijckheyt. Maer dit Handtschrift, ende meer anderen, hier neffens bezeghelde brieven, die wy onse Stede ghegheven ende gheschoncken hebben, soo hebben wy beloofd, ende belooven by desen voor ons ende onse nae-komelingen, onse trouwe ende wel-gheliefde stede van Haerlem, ende hare naefafaten, voor altydts sullen onderhouden ende vast maecken, en niet toe laten, dat de voor-gemelte giften soude verbroken of vermindert worden. Tot ghetuyghenis hier van, hebben wy aen dese brieve het Zeghel ghehanghen, ende omme te beter dit te doen ghelooven, naediender niet soo aenghenacem kan wesen, dan dat wy konden sien dat daer pais en vrede wederom ghemaect ware; en dat de goede burgers wederom met den andere in onderlinghe eendracht verfoent waren. Soo hebbe ick oock by onse welgheliefde zoon Heere *Willem*, Hertog van Beyeren, Grave van Oosterwoude, versocht, ende in ernst gherecommandeert, jae gebeden als Vader aen mijn Soon, dat hy dit ons Handtschrift, te samen met ons versegelt worden met dit formulier:

Ende wy *Willem*, Hertoch van Beyeren ende Hannou, deur Godts ghenade, Grave van Oosterwou, versocht ende gebeden van mijn Heer Vader, wiens versoeck ende bede als Soone van de selfde noch moet noch mach of te slaen, eensdeels oock omme de bysondere toeghenegentheyte ende enckele liefde, die wy onse wel-bemide ende goede Stadt voorschreven toedraghen. Ende om dat het sou blijcken, dat alle de voorz. articulen met onse wil en toestemmingh voor goetd ghekeurt zijn, soo hebben wy dese brieven gesterckt met onse Zegel. Beloven hier neffens, dat wy alle de stucken in dese begrepen, voor vast ende ongheschendt houden sullen, voor ons ende onse naekomelingen aen onse wel-bemide ende ghetrouwe Stadt, en hare Naekomelingen, in conformiteyt van dese voorgaende, hebben dese reghenwoordighe vergunt ende vergheven in 's Gravenhage op den vierde Martij, in den Jare ons Heeren 1402. na de course van ons Hof.

18. *Van dat Hertoghe WILLEM gbeconfirmiert heeft der Stede van Haerlem al sijne Vaders brieven Hertoghe AELBRECHT voirsz. ende der stede voirsz. gegeven.*

WILLEM by der genade Gods Palensgrave opten Rijn Hertoghe in Beyeren Grave van Henegou van Hollant, van Zeelant ende Here van Vrieslant, Doen cond allen luden. Want die Heerticheyt van der Graefschap van Hollant ende anderen onsen landen aen ons ghecomen ende verstorven is by dode ons liefs Heren ende vader Hertog Aelbrechts dien Godt salich gedenccken moet, ende ons onse ghetrouwe stede ende poirters van Haerlem vrientliken ontfanghen hebben, ende ghehult tot horen rechten Heer als daer toe behoert, Soe hebben wy daerom ende om goeder gunste die wy hebben ende draghen tot onse ghetrouwer stede van Haerlem der selver onser stede ende poirters van Haerlem aldaer confirmeert ende gheveslicht, confirmieren ende vestighen mit desen brieve alle sulcke Privilegien, vrieden hantvesten ende rechten als sy van onsen voirvaderen Graven tot Hollant van onsen lieven Here ende vader Hertog Aelbrecht voirsz. van ons bezegheit hebben, Ende gheloven voer ons ende onsen nacomelingen onser ghetrouwer stede ende poirteren van Haerlem voirsz. daer in te houden ende te stercken na Inhouden der brieven die daer of bezeghelt zijn, in oirconde desen brief besegelt met onsen seghele, Gegeven in den Hage op sinte Agnieten dach, Int laer ons Heren M. cccc. ende vier, na den lope van onsen hove.

19. *Van soe wat poirter van Haerlem die ghelandt is bider wildernisse, oft gheviel dat hoer bieften inder wildernisse quamen ende daer in gesent worden, datmen dat ilke scaer beesten lossen sal mit achte penningen Hollants payment, sonder meer daer of te gheven.*

Willem bider genaden Gods Palens-Grave opten Rijn Hertoghe in Beyeren Grave van Hengou van Hollant, van Zeelant ende Heer van Vrieslandt, doen cond allen luden, dat wy onsen stede van Haerlem gegeven hebben en geven mit desen brief ende allen onsen

F

poir-

poirteren van Haerlem die gelant sien aen onse wildernisse of daer ontrent, of den dien dien sijt verhueren, waert dat hoer beesten uut dien lande in onsen wildernisse quame in wat manieren dattet toe quame ende sy geseut worden, datmen dan ilken scaer beesten lossen sal mogen mit achte penningen Hollants payment sonder meer daer of te geven. In orconde desen brief bezeghelt mit onsen zeghele, gegeven inden Hage op den derde dach in Junio, in 't Jaer ons Heeren M. cccc. ende ses.

20. Van dat gien steden van Hollant of van Zeelant, meer koeren maken sullen op die stede van Haerlem of den poirteren meer dan sy op haers selfs goeden koeren of setten. Item, soe wie een poirter of poirteresse van Haerlem doet sloege of die mit recht, ende vonnesse ballinc geleit worde, die en sal gien lantwinnige hebben voer die tijdt dat hy mit des doden magen vrient soene gesoent hebbe. Item, soe wie wijt der stede van Haerlem raynde van broeken, die mach die Scout aen tasten binnen IIIIC. roeden nae der stede vrihede.

Willem bider genaden Godts Palens-Grave opten Rijn Hertoge in Beyeren Grave van Henegou van Hollant van Zeelant, ende Heer van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wy om liefste ende gonste die wy hebben ende dragen tot onser getrouwer stede van Haerlem, ende om dat sy ons guetelijck ende ghewilliglic ghegeven hebben sulcke bede als wy op hem luden begeert hebben, Soe hebben wy der selver onser getrouwer stede ende poirteren voirsz. gegeven ende geven mit desen brieve sulcke punten van recht hantvesten ende vriheiden als hier na geschreven fraen.

Inden ecrsten dat gien van onse steden van Hollant of van Zeelant meer koeren sullen maken of setten op onser getruwer stede ende poirteren van Haerlem voirsz. dan sy op hoers selfs gueden koeren of setten, ende waert sake dat enich van onsen steden van Hollant of van Zeelant meer koeren setten of maken op onser getruwer stede ende poirteren voirnoemt die gheloven wy hem of te doen ende van gienre waerde te wesen.

Item,

Item, soe wie een poirter of poirterse van Haerlem doct sloege binnen onsen lande van Hollandt, of wie dat ballinge binnen der selver onser stede mit recht ende mit vonnisse gheleit worde van doet slage, die en sullen wy ghene landtwinninge geven noch in onsen lande van Hollandt, of van Zeelandt niet woenen voir die tijt dat sy mit des doden magen vrient soene, gesoent hebben.

Item, waert saccke dat yemande van onser stede van Haerlem verwonnen worde mit recht van eenighen brocken, ende daer voer wijt der selver onser stede ruymde, die sal onse Schout van Haerlem die nu is of hier namaels wesen sal aen tasten ende vangen mogen binnen drie hondert roeden naer voorsz. onsen stede vrihede, ende dan die sake daer of berichten in allen schijn of hy hem binnen onser stede voirnoemt ghevangen hadde.

Item, soe wat bastaerde binnen onser voornoemde stede wijf of man affligig worde sonder witaftige geboorte after hem te laten, Ende drie Iaer lanck aldaer poirter geweest waren die soude syn naeste bloedt van sijne moeder gekomen sulcke eersnisse als hy after laten sel van hem of hoer nemen, behoudelick dat die vader, sijn bastaert kinde zoene of dochter eenige goede (hoe sy genoemt zijn) gemaeckt hadde, dat die selve goede weder komen ende eerven sullen op hem off op sijn recht eerfnamen, Ende want wy immer onser ghetruwer stede van Haerlem ende allen horen poirteren dese voorsz. punte vast ende gestade houden willen, Soe hebben wy hier of in kennisse voir ons ende onsen nakomelingen desen brief doen bezegelen mit onsen zeghele hier aen gehangen. Ghegeven in onser stede van Middelborch opten derden dagh in Novemb. in 't laer ons Heeren M. cccc. ende elve.

21. *Van die gene die buten der stede van Haerlem woenen binnen drie hondert Roeden gelden ende geven sullen excijs.*

Willem bider ghenaden Godts Palensgrave opten Rijn Hertogh in Beyeren Grave van Henegouw van Hollandt van Zeelandt ende Heer van Vrieslandt, Doen kond allen luden, Want onse goede stede van Haerlem ons toegesait ende gunstelic ghegeven heeft die somme van ses duyfent ouder seilden, die sy ons wyt reycken ende betalen sullen tot drien Iaren, Dat is te weten tot ilken jare twie dusent der schilden voorsz. Ende overmits dat sy dat voorsz. gelt ordineeren setten ende

44 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

de ons betalen moeten uut excijs die sy binnen onser stede voorsz. setten moeten, Soe hebben wy hem gheoorloft geconsentiert oirloven ende geconsentieren mit desen brieve, Ende willen dat alle die gene die buyten onser stede van Haerlem woonen binnen drie hondert roeden na de stede voorsz. vriheit den voorsz. excijs diemen binnen onser stede voorsz. setten sal mede betalen ghelije ende in allen manieren of sy binnen der voorsz. onser stede woenden, Ende ist dat yemandt van dien onwilligh is den voorsz. excijs te betalen, Soo willen wy ende bevelen onsen Schout ende den ghemeenen gerechte van onser stede voorsz. die nu zijn of hier namaels wesen sullen, dat sy dat berichten ende corrigieren mit sulcken koeren ende rechten als onse goede luden van den gerechte dair op maecken ende ordinieren sullen, Dit sal geducen drie jaer lanc ende niet langher, In orconde desen brief bezegelt mit onsen zegele, Ghegeven tot Middelborch op Sinte Wilboerts dagh, In 't Iaer ons Heeren dusent vier hondert ende elve.

*Hertoge Willem, Hertoge Aelbrechts zoen voorsz.
starf des naesten dages nae Pinxter-dagh in 't Iaer ons Heeren
dusent vier hondert ende soeventien, Bidt Godt voor
die Ziele.*

22. *Van dat Hertoghe Ian, Hertoghe van Lothringen van Brabant, &c. Ende Vrouwe Iacop van Beyeren, die een enighe Dochter was, Hertoghe Willems van Beyeren Grave van Henegou &c. voirschreven: Ende Hertoghe Ian voorsz. die lande van Hollandt ende van Zeelandt gheconformiert hebben alle Handt-vesten die sy van den Graefscheyt hebben.*

Ian byder gracien Godts Hertoge van Lothringen van Brabant ende van Limborch, Marck Grave des heilighen Rijcs, Grave van Henegou van Hollandt van Zeelant ende Heer van Vrieslandt, ende Iacop bider selver gracien Hertoginne Marck-Gravinne ende Vrouwe

we der selver lande doen kond allen luden dat wy onser ghetrouwer stat van Haerlem ende allen horen poirteren gheconfirmereert ende gevesticht hebben geconfirmieren ende gevestigen mit desen brieve alsfulcke privilegien, vrieden, hantvesten ende rechten als sy van onsen voer vaderen Graven of Gravingen van Hollandt ende van Zeelant bezegelt hebben. Ende geloven voer ons ende voir onsen nakomelinghen onser ghetrouwer stede ende poirteren van Haerlem voorsz. ende horen nakomelinghen daer in te houden ende te stercken tot ewighen dagen na inhoud der brieven die daer of bezegelt zijn, in oronde dezen brief bezegelt mit onsen zegelen, gegeven tot *Wondrichem* opten xxiv. dagh in Ianuarius in 't Jaer ons Heeren M. cccc. ende achtien.

23. *Van dat Hertoghe Ian ende vrouwe Jacop voorsz. der stede van Haerlem een hantvesten gegeven hebben eerst dat sy alle Iaers VII. Scepens ende vier Burgermeesters alles setten sullen op sinte Ambrosius dagh, ende die sullen oudt wesen XXVI. Iaer of daer boven, ende sullen niet naere van maesscap wesen dan after suster kindt, of der onder, Item, dat men koeren maken en sullen ten sy biden Scout ende den ghemenen gherechte ende by der meester meningen, Item, dat Baliau ende Schout der stede van Haerlem eerst eenen eet doen sullen eer sy boren dienst aen vangen eenen ygeliken recht ende vounesse te doen.*

Ian by der graciën Godts Hertoge van Lothringen van Brabant, Marck-Grave des Heiligen Rijcx, Grave van Henegou van Hollandt van Zeelandt ende Heer van Vrielandt, ende Jacob bider selver graciën Godts Hertoginne ende Marck-Gravinne, Gravinne ende Vrouwe der selver lande, Doen kond allen luden dat wy om den getrouwen dienst die ons onse getruwe stede van Haerlem ducwil ghedaen heeft ende daghelickx doet ende of Godt wil noch doen sal, der selver onser stede horen poirteren ende nacomelingen ghegheven ende verliert hebben geven ende verlienen mit desen brief voir ons ende onsen nacomelingen alsfulcke hantvesten ende privilegien als hier nae bescreven staet.

Inden eersten dat wy alle Iaers op sinte Ambrosius dagh in onser Stede voorsz. setten sullen of doen setten soeven goeder mannen tot Scepen die een Iaer lanck sonder versetten daer Schepen bliven sullen, dat en waer dat enich binnen sijnre tijdt affvich worde daer voer sullen wy dan eenen anderen setten of doen setten dien tijdt uut blijvende en des gelijcx sullen wy hen oec Burgermeesters setten die een Iaer lanck bliven sullen sonder versetten, Ende wy en sullen niemant aldaer tot Scepen setten hy en sal out wesen xxvi. Jaer of daer boven, Ende dat niemant naere van Maescap toe samen sitten en sal dan after Sufter kinder of daer bineden, dit sal dueren alsoe langhe ende totter tijdt toe dat dat leste payment versenen sal sijn van hondert en ses nobelen die wy nu onsen Oem Hertoghe Jan van Beyeren gheloest hebben te betalen.

Voert aen want in onser stede voorsz. een wyl tijdts herwaerts ghewoenlich is gheweest dat onse Scout mit twien of mit drien Scepen aldaer nuwe ghebode koeren ende statuten ghemaeckt hebben een half of een heel Iaer durende, die willike als wy claerliken onder wijft sijn grotelic ghedragen hebben in achter deel ende scaden onser voirnoemde stede ende horen poirteren ende ghemeenten soe ist dat wy begheerende der selver onsen stede daer op te versien, hebben wy die voorsz. gewoente ende handtvesten die sy daer of hebben weder roepen ende te niere ghedaen, Ende hen ghegheven ende verliet, Als dat onse Scouten Scepenen ende Rade onser voorsz. stede by consent Raedt ende toe doen van der meester meninghe die in onsen gherecht van Haerlem gheweest hebben voert aen nuwe ghebode koeren ende Statuten maken moghen tot eenen halve Iare of tot eenen helen durende by horen eeden datter meenten of der meester meninghe oerbaerlick is, behoudelijck ons daer in onser Heerlicheydt ende Rechts. Ende alsoe verre als die selve geboden koeren ende statuten 't gheghen onse heerlicheydt ende recht niet en draghen, Ende soe wat ghebode koeren of Statuten gemaect worden anders dan by der meester meninghe ghelijck voorsz. is die en sullen gien stant houden noch van gienre waerde wesen.

Voert meer hebben wy onser voorsz. stede verliet tot ewighen daghen dat onse Baljuw rechter of Dienaer onser voorsz. stede sal ten heiligen sweren eer hy den dienst aen tasten of bewinden sal te regieren dat hy eenen ygheliken dies begheert recht ende vonnesse doen sal wilke voirnoemde punten wy hebben gheloest voir ons ende onse naekomelinghen onser voorsz. stede van Haerlem ende horen nakomelinghen vast en gheftade te houden inder maten die boven ghescreven staen,

En-

Ende des 't orconde hebben wy onse zeghelen aen desen brief doen hangen, ghegheven tot Wondrichem opten xxiv. dagh in Ianuarius in 't laer ons Heeren M. cccc. en xviii. na den lope van onsen hove.

24. *Van dat Hertoghe Ian van Brabandt voirscreven ghe-
loeft heeft baenroedfen Ridderen knapen ende steden
van Hollant ende van Zeelant te houden allen hant-
vesten privilegien ende rechten die sy hebben moghen
van sinen voersaten Graven te Hollant, ende son-
derlinghe van Hertoge Ian sinen Oem van Beyeren,
voert dat hy die lande voirscreven niet versetten
noch verwreemden en sal buten consent der voerge-
noemde noch binnen den lande niemant dienst voeren
laten dan Hollanders of Zeelanders.*

(Nota. Dese volgende bladen staen in de Latijnsche Text niet al.)

IAN by der ghenaden Gods Hertog van Lothinghe van Brabant ende van Limborch, Marcgrave des Heyligen Rijcx Grave van Henegou van Hollant van Zeelant ende Heer van Vriesslant, Doen cond allen luden. Alsoe die lande van Hollant van Zeelandt by dode onsliefs Oems Hertogh Ian van Beyeren saligher gedachten die wy hem voirtjts in handen gheset hadden ghelije die brieve daer op ghemaect dat Inhouden ende begripen weder an ons ghecomen ende bestorven zijn, Ende onse lieve ghetruwe ende gheminde baenroedfen Ridderen ende knapen ende steden van Hollant ende van Zeelandt die op dese tijt in den lande sijn ende by ons liefs Oems voirscreven tijden die gheregert ende bewaert hebben by ons om die lande voirscreven aen ons ende in onsen handen te brenghen ghelije wy daer in gherechticht zijn van horen mede ghesellen ende vrienden ghesiet ende ghesent hebben daer sy hem soe vrouwelije ende eerlijc in bewijst hebben ende soe wel ghequijt dat wys hem vriendlic dancken, Soe hebben wy daer om den selven onsen ghetruwen ende gheminden Baenroedfen Ridderen Knapen steden landen ende luden voirscreven gheloeft ende gheloeven mit desen onsen brieve, dat wy hem alle alsulcke brieven hantvesten privilegien ende rechten als sy in voirtjden van onsen voersaten Graven en Gravinnen te Hollant ende mede van onsen lieven Oem van Beyeren voirnoemt des
hy

hy machtich mochte sijn verworven ghecoft of in eenigher wijs vercreghen moghen hebben confirmieren sullen ende daer hem in siven streden houden ende vestighen als behoerlijc is.

Voert hebben wy gheloest ende gheloven onsen getruwen ende gheminden Baenroedfen Ridderen Knapen steden ende Landen voirscreven, dat wy die lande van Hollant ende van Zeelant voirscreven mit horen toe behoren in niemens handen versetten noch brenghe en sullen, noch gheene stede renten ende goeden die der Graefficheyt toe behoeren of namaels aen comen moghen vercopen verminderen of vervreemden noch mit geenrehande dadinghe over gheven noch dier weerloes worden, ten sy by wille, wete, ende goet duncken onser ghetruwer ende gheminden baenroedfen Ridderen Knapen ende steden voirscreven.

Mede hebben wy onsen ghetruwen ende gheminden baenroedfen Ridderen knapen steden landen ende luden voirscreven gheloest ende gheloven dat wy die selve Landen van Hollant ende van Zeelant van niemande en sullen laten noch doen regieren noch eenighe treforieren Rentmeysteren Casteleynen Droffaten Baljuwen Scouten noch geenrehande amptluden noch dienaers in den lande ende stede voirscreven setten noch doen setten, noch maken dan Hollanders of Zeelanders die in den landen of steden voirsz. gheseten ende ghetruwelic by onsen lieven Oem voirscreven ghebleven sijn, Ende want wy Johan Hertogh van Lothringhe van Brabant &c. voirnoemt, Alle dese voirscreven punten ende ellic bysonder gheloest hebben ende gheloven by onser trouwen ende Vorsteliker eeren onsen goeden luden voirscreven volcomelic te houden ende van een yeghelic te doen houden sonder eenighe inbreke ende arghelist uut geseiden, Soe hebben wy hem noch vorder gheloest in der manieren voirschreven, Soe wanneer wy onse Lande ende stede voirschreven een oet doen als behoerlijck sijn sal, dat wy dan dese selve punten ende ghelosten in dien onsen eede mede begripen sullen sonder yet anders daer in toe trecken, Ende des te orconde soe hebben wy van onser rechter wetenheyt onse seghel hier aen ghehanghen, Ghegheven in den Haghe opten achtenden dach in Februario Int laer ons Heren M. cccc. xxiv. naden lope van onsen Hove.

25. *Van dat Hertoge Ian van Brabant van Lothringe, &c. gelooft heeft te betalen alle wittastighe scult die sijn. Oem Hertoghe Ian van Beyeren achter mochte laten.*

Iohan bider ghenaden Gods Hertogh van Lothringe van Brabant ende van Limborch, Marcgrave des Heiligen Rijcx, Grave van Henegou van Hollant, &c. Doen cond allen luden, dat wy gelooft hebben ende gheloven mit desen brieven onsen ghetruwen ende geminden baenroedfen Ridderen Knapen poirteren ende onderfaten onser lande van Holland van Zeelant ende van Vrieslant dat wy hem betalen sullen alle bekende ende wittastighe schulde die onse lieve Oem Hertgh Ian van Beyeren saligher ghedachten sculdich mach gheweest hebben in brieven of daer buten daer wy in ghehouden moghen sijn dat van der Graeflicheyt, ende oec mede 't gebreck van den xc^m. cronen des daer noch onbetaelt is die wy sculdich waren onsen lieven neven ende ghetruwen, *Iacop van Gaesbeec*, Heer tapconde tot putte ende tot streyn, Heren Huprecht Heer tot Culenburch, Heren Floris van Berfel, Heren Aernt van Leynburch, Ende Heer Gerrijt van Hemskerck, ende bewijst hadden opte boeren ende te ontfangen an onsen lieven Oem voirscreven, In wilken schulden onsen lant van Brabant ende andere onse landen vry ende onghelast sullen bliven, Mar die voirscreven schulden wy hem bewisen sullen op te boeren ende in toe nemen van allen onse renten boden brocken opcominghen ende vervallen die ons in onse lande van Holland van Zeelant ende van Vrieslant versenen sijn ende noch versenen ende opcomen sullen ter tijt toe dat sy volcomelic vol ende al betaelt sullen wesen, Ende sullen oec hem ende eenen yghelic bysonder van sinen schulden die sy wittelic bewisen moghen dat men hem sculdich is sonderlinghe brieve van betalinghe ende bewisinge daer of gheven daer sy wael ende volcomelic mede bewaert sullen wesen, Des te orconde so hebben wy van onser Rechter wetenheyt onse zeghele aen desen brief doen hanghen, Ghegheven in den Hage opten achten dach in Februario int Jaer. ons Heren M. cccc. ende xxiv.

26. *Van dat Hertogh Ian van Lothringe van Brabant &c. geloeft heeft dat die ballingen die uut den lande ende stede van Hollant geweken zijn by tijden sijns Oems Hertogh Ian van Beyeren niet weder in comen en sal laten buten weten ende wil der Ridderfchap ende fteden der lande voirfz.*

Iohan bider ghenaden Gods Hertogh van Lothring van Brabant ende van Limborch, Maregrave des Heylighen Rijcx, Grave van Henegou van Hollandt &c. Want onse lieve getruwe ende ghemeinde baenroedfen Ridderen ende Knapen fteden ende goede luden van Hollant van Zeelant en van Vrielandt die nu in den landen fijn nae doede ons liefs Oems Hertogh Iohans van Beyeren faliger gedachten ons gunftelic ende onderdaenlic inden voirfz. landen ghehaelt ende tot horen rechten Heer foe wy daer in gerecht fijn mit betaemliker waerdicheyt ontfangen hebben als behoerliken ende gewoenliken is. Soe hebben wy den felven onsen goeden luden voirfz. gheloeft ende gheloven by onse trouwen ende eeren, dat alle die ghene die nu ter tijt ballinghe of voervluchtich fijn der lande van Hollant ende van Zeelandt nimmermeer in die felve lande voirfz. weder comen en fullen noch hoeren goede gebruiken ten fy by onse confente ende wille ende goet duncken, onfer ghetruwer mannen die inder tijt onse Threforier ende rade wesen fullen van Hollant ende van Zeelant, ende biden fteden daer die Ballinghen uut gheweken fijn, Ende foe wes recht vorderinghe dat van onsen Scouten Scepenen of Dienaren tot defen dage toe ghedaen mogen hebben geweest binnen fteden of daer buten zeer dat onse lieve Oem van Beyeren faliger gedachten voirfz. aflivich geworden is die ghenoeghen ons wael ende kennen dat fy by onsen wille ende confent gheschiet fijn, In orconde defen brief befeghelt mit onsen feffel hier aen ghehanghen, Ghegheven in onfer stede van Haerlem opten elften dach in Februario Int laer ons Heren M. cccc. xxiv.

27. *Van dat Hertoghe Ian van Lothringe van Brabant &c. geloest dat hy ghene dienaren van horen dienst ontsetten en sal sy en sullen eerst vernoecht ende betaelt wesen van allen dat sy met seghel ende brieven of met bescheydenre rekeninghe bewisen moghen.*

Iohan by der genaden Gods Hertog van Lothringen van Brabant ende van Limborch Marcgrave des Heyligen Rijcx, Grave van Henegou van Hollant &c. Doen cond allen luden, Alsoe onse ghetruwe ende geminde Baenroedsen Ridderen Knapen steden en goede luden ons na dode ons liefs Oems Hertogh Ian van Beyeren saligher ghedachten gunstelic ende onderdaenic ontfanghen ende ghehult hebben in onse Lande van Hollant tot horen rechten Heer ende voicht der lande van Hollant van Zeelant ende van Vriessandt, Soe hebben wy desen selven onsen goeden luden voirsz. gheloest ende gheloven mit desen brief dat wy die Ampt-luden ende Dienaren die nu in den lande van Hollandt sijn ende tot hair toe gedient hebben uut horen diensten niet setten en sullen noch laten setten voir die tijt, dat wy hem ende elke van hem voldaan ende betaelt sullen hebben, sulc gelt als sy mit goeden brieven of mit bescheydenre rekeninghe bewisen sullen moghen dat wy hem sculdich moghen sijn op die dienste voirsz. Ende des te gherughe soe hebben wy onse seghel hier aenghehanghen, Gegheven in onser stede van Haerlem op ten elfsten dach in Februario, Int Jaer ons Heren M. cccc. ende xxiv. na den loop van onsen hove.

28. *Van dat Hertogh Ian van Lothringen van Brabant, &c. genen luden buten den palen van Hollant of van Zeelant gheseten eenige vriheide van tollen gheven sal noch gheen munte en sal doen slaen binnen de palen van Hollant of van Zeelant, ten sy by consente der Ridderfchap ende der steden den lande voirsz.*

Iohan bider ghenaden Gods Hertog van Lothringe van Brabant, ende van Limborch, Marcgrave des Heyligen Rijcx, Grave van Henegou van Hollant &c. Want onse ghetrouwe ende gheminde Baenroedsen Ridderen Knapen steden ende guede luden van Hollant, van Zeelant

landt ende van Vriesslant die nu in den voorsz. lande sijn na doden ons liefs Oems Hertog Ian van Beyeren saligher ghedachten ons gunstelic ende onderdaenlic in den voorsz. landen gehaelt, ende tot horen rechten Heer soe wy daer in gerecht sijn mit betaemliker waerdicheyt ontfanghen hebben als behoerliken ende ghewoenliken is, Soe hebben wy daerom den selven onsen goeden luden voorsz. gheloest ende gheloeven mit desen brieve, dat wy gene steden, landen noch luden die buten den palen van den lande van Hollandt ende van Zeelant geleghen ende gefeten sijn eenighe vriheden van tollē gheven consentieren noch verlienen en sullen noch munte doen slaen van goude of van silvere binnen den lande van Hollandt of van Zeelant voorsz. ten sy by consente ende goet duncken van onsen Rade ende steden der lande voorsz. In orconde desen brief beseghelt mit onsen seghel hier aen ghehanghen, Ghegheven in onser stede van Haerlem opten elfsten dach in Februario int Jaer ons Heeren M. cccc. ende xxiv. na den lope van onsen hove.

Hertoghe Ian van Beyeren *voornoemt starff op ten heilighen dertienen dach in't Jaer ons Heeren M. CCCC. ende XXIV. Bidt Godt voir die ziele.*

29. *Van dat Hertogh Philips, Hertogh van Borgondien, &c. Regent der lande van Hollandt &c. gheconfirmiert heeft den Baenroedsen Ridderen knapen ende steden der lande van Hollandt van Zeelandt &c. Alle Hantvesten Privilegien ende rechten die sy vercreghen hebben van Hertoghe Iohan van Lothringen van Brabant, &c. van Hertogh Ian van Beyerē ende van horen voirsaten.*

Philips by der genaden Gods Hertog van Burgondien, &c. Doen cond en kenlic allen luden dat wy om rechte liefde ende gunste die wy draghen en hebben tot onsen lieven en gheminden prelaten, baenroetsen Ridderen knapen steden ende goeden luden
der

der lande van Hollant van Zeelant ende van Vriesslant, om sulcke onderdanicheyt ende trouwe als wy an hem luden in onsen vervolgen van den Regiment der lande voirscreven wael bevonden hebben den selven Prelaten Baenroedsen Ridderen Knapen steden ende goeden luden die ons ghetrouwe ende bystandich daer in ghevallen zijn, gheloest hebben ende gheloven mit desen brieve alle alsulcke privilegien hantvesten rechten heercomen ende brieven als sy van onsen lieven neve den Hertogh van Brabant van onsen lieven Oem Hertogh Ian van Beyeren saligher ghedachten ende van horen voersaten, Graven ende Gravinnen te Hollant gheworven ghecoft of vercreghen moghen hebben, Soe dat wy sie daer in houden siven ende stercken sullen nae inhoud hoire brieven ende hantvesten voirscreven der tijt durende van onsen Regimente, Ende gheloeyen voert hem allen voirscreven ende eenen yghelike lande stede Ridderchap ende persoene bysonder, die ons willichliken hulden sullen onse speciale brieve daer of te gheven achter dien dat wy inder overdrachte dier tusschen onsen lieven neve van Brabant ende ons daer of gemaect is inden voirscreven Lande van Hollant van Zeelant ende van Vriesslant ontfanghen ende gehult sullen zijn wanneer sijt dan an ons versoeken of eenich van hem allen arghelift wijt gheseyt, In orconden desen brief beseghelt mit onsen seghelc, Gegheven tot Denremonde dertien daghe in Augusto, Int Jaer ons Heeren M. cccc. ende xxv.

30. *Van dat Hertoghe Philips van Bourgondien &c. gheconfirmeert heeft der stede van Haerlem alle privilegien, rechten, hantvesten haercomen ende brieven, die sijn neve Hertogh Ian van Brabant ende sijnen Oem Hertogh Ian van Beyeren voirscreven ende der stede voirscreven ghegheven.*

Philips Hertoge van Bourgondien Grave van Vlaenderen van Artoys ende van Bourgondien, Palatijn Heer van *Salvoys* ende van Machelen, Ruwaert ende oir der lande van Hollant van Zeelant ende van Vriesslant, Doen cond allen luden, Dat wy om rechter liefst, ende gunst die wy draghen ende hebben tot onsen lieven ende ghetruwen der goeder stede van Haerlem, Ende om alsulcke trouwe ende onderdanicheyt als sy ons bewijst hebben in onser ontfanghenisse ende huldinghe in Hollant der selver stede van Haerlem ende allen horen ghemeynen poirte-

ren die nu zijn of namaels wesen sullen gheconfermeert ende ghevesticht hebben confermeren ende vestighen mit desen brieve alsfulcke privilegien hantvesten rechten haercomen ende brieven als sy van onsen lieven neve den Hertogh van Brabant van onsen lieven Oem Hertogh Ian van Beyeren saligher ghedachten ende van horen voersaten, Graven en Gravinne te Hollant geworven gecoft of gecregen mogen hebben, Soe dat wyse dair in houden stiven ende stercken sullen na Inhour houre brieve ende hantvesten voirsz. den tijt geduerende dat wy 't Regiment der lande van Hollant ende van Zeelandt in onsen handen hebben sullen. In orconde desen brieve bezeghelt mit onsen zeghele hier aen-ghehanghen, ghegheven tot Leyden op sinte Thomas dach Apostel, in 't Iaer ons Heeren M. cccc. ende xxv.

31.

Philips Hertoge van Burgondien Grave van Vlaenderen van Artoys ende van Burgondien, Palatijn Heere van Salijnis ende van Machelen, Ruwaert ende oir der lande van Hollant van Zeelandt ende van Vrieslant, doen cond allen luden dat om sonderlinge gunst ende liefste die wy hebben ende dragen tot onsen lieven ende ghetruwen der goeder stadt van Haerlem, overmits vele goede truwe diensten die sy ons hier voertijds ghedaen hebben, ende in toecomenden tijden doen moghen, ende namelike om sulcke geloeflike trouwen ende onderdanigheyt die sy mitter daet bewijst hebben inder tijt doe onse nichte van Brabant mitten ghemenen kermaren ende andren horen vrienden nu lest dair voiren laghen, wy hebben der selver stadt ghegeven ende gheven mit desen brieve alsfulke vriheden ende rechten als hier nae gesereven staen.

Inden eersten hebben wy der goeder stede van Haerlem ghegheven ende ghegonnet, consentieren ende gonnen hair stedericht ende vriheide uut te rekenen ende te meeren al omme ende omme der selver stede van der vriheide die sy nu ter tijt heeft hondert ende tachtich roeden te lande waert in, soo dat sy binnen deser nuwer vriheit alle privilegien ende rechten hebben ende ghebruken sullen als sy tot hair toe binnen hoire vriheide ghehadt ende ghehantiert hebben, Ende binnen deser voirsz. nuwer vriheide van den utersten cante van der veste die sy nu ter tijt begraven hebben uut waert en sal niemant mogen husen tijnmeren tot genen dage.

Item, soe en sal men binnen der stede vriheide voirschreven gien Be-
ghija-

ghijn-hove, Suster-huse noch gheenrehande vergaderinghe voirt aen maecken noch begripen van Mannen of van vrouwen personen in gheenre wijs meer dan der nu ter tijdt zijn, Ende die Beginen ende Susteren die jeghenwoirdelijck binnen Haerlem sijn en sullen nae deser tijdt gheen Beginen Susteren noch Vrouwen personen in-nemen noch ontsaen dan nu ter tijdt poirters of poirtarssen kinderen zijn, of die hier naemaels poirterssen ofte poirters kinderen gheweest sullen hebben twintigh Jaer langh achter een.

Item, dat alle wairlike lande ende goede daer men nu ter tijdt ons af seuldich is te dienen of die scotbaer ende bede seuldich sijn sullen, scotbaer ende bede seuldich bliven dienen ende ghelden als sy tot hair toe ghedaen hebben, Al waert oeck dat die voirschreven lande ende goede mit cope mit bespreck of anders in wat manieren dattet wesen mochte in gheesteliker handt quamen, ten wair dat die by ons ghedoct ende gemortificiert waren ende wy onsen dienst dair of quyt sculden.

Item, hebben wy gheconsentiert ende ghemachticht, consentieren ende ghemachtighen onsen Gherechte van Haerlem die nu sijn ofte naemaels wesen sullen; dat sy voirt-aen sullen moghen bannen uyter Balliwschap van Kermerlant ende van Rijnlandt geliker wijs dat sy tot hair toe uter stede ende Perochie van Haerlem ghedaen hebben, Behoudelick dat wy die banninghen altoes tot onsen wille sullen moghen weder roepen en die gebannen personen die voirsz. landen weder gheven totter vriheidt toe van Haerlem voirsz. alle argheiff ut ghesteecken, Ende want wy die goede stede van Haerlem ende hoire ghemene poirteren die nu sijn of naemaels wesen sullen in allen den voirsz. punten ende vrieden ghehouden willen hebben van ons ende van een ygheliken ghestade ende onverbroeken. Soe hebben wy des te orconde onsen zeghel hier aen doen hanghen, Ghegheven tot Amstelredamme den achtenden daghe in Augusto in 't laer ons Heeren M. cccc. ende xxvi.

32. *Van dat Hertoge Philips van Burgondien voirnoemde gheoorloft heeft der Kermeren te hantieren ende te gebryken hoir oude rechten tot sinen weder-seggben.*

Philips Hertoghe van Burgondien, Grave van Vlaenderen van Artoys ende van Burgondien Palatijn Heere van Saljnis ende van Machelen, Ruwaert ende oir der lande van Hollandt van Zeelandt ende van Vrieslandt, doen cond allen luden al ist dat wy den ghemenen kermeren

ren ende horen mede pleghende nu laeste in onsen segghen overmidts hoire brueken wille overgheseidt hebben dat sy voirt meer gheenre hande versameninghe Scependoem noch rechten hebben noch voeren en sullen gelijc onse voirsz. segghen dair afclaerliken uut wiser, Soe hebben wy om alles besten wille den voirsz. kermaren mit horen toe behoeren ende ghevolghe van speciaelre graciën gheoorloft ende geconsentiert oerloven ende consentieren mit desen brieve dat sy hem behelpen sullen mogen mit sulcken Scependoem rechten ende kueren als sy plagen te hebben eer sy breuckich 't ghegens ons worden die te hantieren te pleghen ende te ghebruycken ter tijdt toe dat wyse hem mit onsen brieven doen weder segghen, in orconde desen brief bezeghelt mit onsen zeghele hier an ghehangen, gegeven tot Amstelredamme opten neghentien den dagh in Augusto, in 't laer ons Heeren M. cccc. ende xxvi.

33.

Philips bider gracie Godts Hertoghe van Burgondien van Lothringen van Brabant ende van Limborch, Grave van Vlaenderen van Artoys van Burgondien Palatyn van Henegou van Hollandt van Zeelandt ende van Namen Marek-Grave des heilighen rijcx, Heere van Vrieslandt van Salijnis ende van Machelen, allen onsen bacnroedsen Ridderen knapen goeden steden ende Onderfaten ons landts van Hollandt ende van Vrieslandt saluyt. Want dicke ende menich warf groet onghenoeghte ende vechtelike ghesien midts dat wanneer als onse onderfaten vechtelic ende gheseil hebben dair doet slaghen leemten of quetsinghe ghebeuren dat dair of wrake ghedaen wort anden maghen van der eener zijde oft van der anderen die niet mede in vaerde noch in velde en sijn als dat vechtelick gheschiedt ende die doock leedt is totten vechtelick dattet gheschiedt is. Welcke een onbehoerlijck dinck is, ende hebben dair om by rade ende goedt duncken van onsen ghemeenen Ridderschap steden ende luden onser landen van Hollant ende van Vrieslandt gheordineert overdragen ende ghesloten dat soo wanneer in onsen voirschreven landen van Hollandt ende Vrieslandt tusschen enighen persoonen van wat state of condicie dat sy sijn enich vechtelick gheschiedt daer doet slaghe leemten of quetsinghe of comen dat die maghen van beide pertien die niet mede in vaerde noch in velde gheweest en hebben in den selven vechtelijck terstondt nae den vechtelick voirschreven eenen goeden vasten vrede hebben sullen ses Weecken langh op dat binnen dier tijdt een yghelick aen beiden sijden (die vrede begheert) eenen vrede moghen

ghen doen soeken ende maecken als hem noet duncken sal. Ende wairt dat yemant binnen den voirschreven ses weken misdaen worde van der eenre zijde of van der andere dat sal gherekent worden ghedaen te wesen boven vrede gelijk of boven eenen goeden handt vrede gedaen wair, ende datmen in al onsen steden in onsen landen van Hollandt ende van Vrieslandt, dair men ghewoenlick is koeren te maken van der voirsz. ordinance ende overdrachte koeren maecken sal om die te betgehouden te werden.

Voert want tot sommighe plaetsen in onsen voirschreven landen voel subtylheden ende uytweghen ghesocht worden in recht vorderinghe die onse Onderfaten 't ghegen malcanderen hantieren in aensprake van lande die sy malcanderen doen mitten seventuych dat een oude costume van recht is die sy misbruken, Soe hebben wy by Rade ende goet duncken van onsen ghemenen Ridderschap steden ende notabelen verstandeliken personen van onsen voirschreven landen geordineert overdraghen ende gesloten eenre maniere hoe ende in wat voeghen men voirt aen dat recht van seventuych gebruiken sal ende ghehantieren, ende niet anders, Ende soe wie ende wair dat anders gebruyct ende ghepleghen worde dat en sal van gheenre wacorde wesen, Dats te weten dat die seven naeste Ackeren die daer an ende winnen noch verliesen an beyden sijden ghelegghen nae ouder costumen den achten Acker beheeren sal sonder ban ende sonder boete, Dats te verstaen dat uut elke stucke landts tusschen twee heyn sloten niet dan een twijch wesen en sal, ende dat stucke landts sal ten minsten groet wesen een morghen Landts of ses hondert roeden Landts, Ende ofter meer dan een persoon eyghendoem hadde in dat stucke Landts, soo soude die gheene daer uut tuyghen dier meest Landts in heeft, en waren dair meer dan een ghelijck Inghelandt soe sullen sy dairom cavelen wie die tuygh wesen sal, Ende soo wie in den onrechte viel die sal den seven horen cost betalen, te weten elk van den seven van sinen cost van elcken recht dagh twee goede groten, Ende wair enich van den seven die verrer sate dan een mile soe sullen sy daer af gheven van elcken mile twee goede groedt, Desen sullen die Schouwten niemant dagh van recht legghen van eenighen seven-tuygh sy en sullen eerst borghe nemen voir der seven cost, ende desghelijcks van den verwerre, oick soe ende sal niemant seven tuygh wesen van enighen lande hy en sal laer ende dagh in den besitte van den lande gheweest hebben eer hy dair of tuyghen sal, ende als van lande ghelegen op gheesten of anders wair dair gheen heyn sloten an en sijn,

is mede te verstaen dat elck stuecke landts dair men uut tugen sal groet sal wesen een morghen ten minsten als voorsz. staet ende op dat een ygelic van wat Staete dat hy sy dese voorsz. ordinancie ende overdrachtich condich wesen mogen ende hem weten mogen dair na te rechten.

Soc ist dat wy alle onsen Onderfaten, ende bysonder alle onsen Officieren gerechten ende dienaren over al in onsen Lande van Hollant ende van Vrieslant binnen steden ende dair buten dat sy desen onsen brief openbaerlic condighen ende ghebieden te houden ende te volkomen sonder in eniger wijs die voorsz. ordinancie te breken of te mencken of in eniger wijs dair 't gheghen te doen. In orconde desen brieve ende onze zegele hier aen ghehangen, ghegeven opten negenden dagh in Augusto, in 't laer ons Heeren dusent vier hondert ende ses-en-viertich.

*Gecollationeert met IOHAN. HOEMAN van woordt
tot woordt alleens luydende nae 't Origineel. Anno 1644.
20. April.*

*Handvesten ende Privilegien, van Vrouwe
MARIA. Aengaende Hollandt, Zeelandt, ende
Vrieslandt, in 't gemeyn. Den 14. Maert 1476.*

MARIA, by der gratien Godts, Hartoginne van Bourgon-
dien, van Lothrijcke, van Brabandt, van Limborg, van
Luttenborg, ende van Gelren, Gravinne van Vlaenderen,
van Artoys, van Bourgoennien, Palatijn van Hengouwen,
van Hollandt, van Zeelandt, van Naemen, ende van Zutphen, Marck-
Gravinne des Heyligen Rijcx, Vrouwe van Vrieslandt, van Salins, en-
de van Mechelen. *Doen te weten*, allen den genen die nu sijn of nae-
maels wesen sullen: Alsoo nae der afslijghheydt van wylen (hooger me-
morien) onsen lieven Heere, ende Vader Hertoge Carel, Heere in sijn-
der tijt, vanden Landen, ende Heerlijckheden voorsz., tot onser be-
geerte, ende versoecke gekomen sijn by ons in dese onse Stede van
Gent, die Gecommitteerde van onsen Landen van Hollandt, Zeelandt,
ende Vrieslandt, metten Staten van onsen anderen Landen van her-
waerts

waerts over, die welcken wy in presentien van de Mogende Heeren, den Hertoge van Cleve, ende van der Marcke, onsen Neve, Heere Lodewijck van Bourbon, Bisschop van Ludicke, Hertoge van Boullioen, ende Grave van Loon, onsen Oom. Ende Adolph van Cleve, ende van den Marcken, Heere tot Ravesteyn, Stedehouder Generael, ende Gouverneur van onsen voorz. Landen, oock onse neve, die onse naeste Magen sijn van onsen Bloede, ende by advijs ende goetduncken der selver, hebben doen op doen den grooten last, daer wy ende onse Landen gemeenlijck in steeken, mits der vyantschap ende quaetwillingheyt van den Coninck van Vranckrijck, die hy alsoo vooren neemt, tot ons ende onse Landen waert, vordert ende voort keert, met diversche plaetsen van onsen voorz. Landen in te nemen, ende die tot sijnder obediencie te trecken, totten welcken alsoo wy nochtans ontwijfelijck houden, hy geen reden noch saeken en heeft: Begeerende uyt grooten betrouwen, ende toeverlaet die wy hebben totten goeden Luyden onsen Onderfaten van den voorz. Landen, dat sy ons daer inne by raedt, ende daet te helpen, ende te baete komen willen; op dat die selve onse Landen, ende Onderfaten van lasten ende schaden mochten werden verhoet, daer op die Gecommitteerde van onse voornemde, sonderlinge van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt voorz. Lande bewijsende, ende vertoonende den goeden wille, ende den grooten gunst, die sy als onse getrouwe Onderfaten t'onswaerts hadden. Ons hebben gepresenteert nac alle haeren vermogen hulpe ende bystandt te doen, des wy hen grootelijcx dancken. Ende om dies wille dat die van onsen voorz. Landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, hebben ons op gedaen den grooten last, ende onverwinnelicke schade die de selve onse Landen, in haeren leden hebben gehadt, mits der Oorlogen die onse voorz. lieve Heere, ende Vader totten eynde van sijnen leven heeft geachtervolgt, alsoo dat die selve Onderfaten van den selven onsen Landen, seer bearmt, ontgoet, ende t'onder gegaen sijn, ende dat meer is sijn de selve onsen Landen, ende Steden grootelijckx afgenomen ende ingebroocken in diversche manieren, die Rechten, Privilegien, Costumen, ende Usantien van den selven, ende yegelijck van hen, sonder van den welcken wederomme gerecht, ende gerestituert te wesen, de selve onse Landen in haren Rechten, Privilegien, Costumen, ende Usantien in 't onderhouden vander Justitien, niet staende soude mogen blijven, noch geregeert worden. Overgevende mits dien in onsen handen by manieren van geschriften, soeckere puncten,

ende Articulen, dienende ter welvaert van onsen voorsz. landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, hebben ons gebeden, dat wy als Hartoginne, ende Princesse der Landen voorsz. henluyden die selve puncten van onser speciaelder gratien, gunnen, geven, ende verleenen wouden voor ons, onse oors, ende naekomelingen, ende Graven, Gravinnen, Princen, ende Princessen der Landen voornoemt, henluyden haeren erven, ende naekomelingen. Welcke puncten wy bevonden hebben by advyse vanden selven onsen Neven, ende Oom, ende oock by onsen Raede grootelijcx dienende, noodelijck ende profijtelijck sijnde, voor ons, onsen erven, ende onser voornoemde Landen, ende den Inwoonenden der selver.

Ende hebben daerom by onsen rechter wetenheyt, ende by advyse, ende raede als vooren uyt specialer gratien, den selven onsen landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslant, gegeven, geconsenteert, ende verleent, geeven, consenteren, ende verleenen voor ons, onsen erven ende naekomelingen henluyden ende haren naecomelingen, generalijck ende particulierlijck; elcken van den landen bysonder, in forme van een eeuwige Privilegie, die puncten ende Articulen hier nae verklaert tot eeuwigen dagen te gebruycken, ende onderhouden te werden sonder in breken.

I. *Van niet te Huylijcken dan met advys, &c.*

Inden eersten, dat wy Huylijcken sullen, ende eenen Voocht ende Man kiezen by advys, ende goetduncken vanden Heeren van onsen bloede, ende van den Staten onsen voorsz. landen.

II. *Quijtscheldinge van eenige beloofde penningen.*

Item, dat wy quijtschelden die van onsen voorsz. lande van Hollandt, ende Vrielandt, die penningen die sy consenteerden, ende geloofden onsen voorsz. wylen Heere, ende Vader inden Jare van Lxxv. lestleden ter cause van den Regimente ende wetten der lande van Hollandt, ende Vrielandt voorsz. voor welcke Penningen, die vijf groote Steden van Hollandt, te weten, Dordrecht, Delft, Leyden, Amstelredam, ende Goude, ende elck voor een sestendeel haere Obligatien, ende Verbant-brieven gegeven hebben, die henluyden weder gegeven worden, omme gecasseert ende gescheurt te worden, quijtscheldende voort den

den voorfz. Steden, ende Landen vanden felven haerluyden portie, ende aendeel vanden grooten beede, van vijf hondert duysent Croonen Jaerlijckx geconfenteert, onsen voorfz. wylen Heere ende Vader, by den drien Staten van onfer voorfz. landen van herwaerts over, ende daer toe alle die achterftallen, ende gebreecke van den felve Penningen, Subventien, Giften, ende Dienften of hoe die genoemt mochten wesen, indien daer eenigen waeren, die hier voortijts by onsen voorfz. Landen ende Steden of eenigen van dien in voorleden tijden geconfenteert, ofte niet geconfenteert te hebben geweest, en daer men in eeniger manieren in toekomende tijden penningen vande voorfz. Landen ende Steden, of van eenigen van dien soude mogen eyffchen, of tot haeren laste komen, in wat manieren dat het waere.

III. *Quijtscheldinge van ses duysent Klinkaerts.*

Item, desgelijckx hebben wy quijtscholden, ende schelden quijt met desen voor ons, ende onsen naekomelingen, die van onse Stede van Dordrecht, metten lande van Zuyt-Hollant, ende haeren naekomelingen, die ses duysent Klinkaerts, die sy erfelijck geconfenteert ende by manieren van Domeynen in die Steden van allen voorleden, ende toekomende beden Jaerlijckx geloof hadden te betacien, in den Tractate gemaect tusschen onsen voorfz. wylen Heere ende Vader, ende die voornoemde Stede ende Lande van Zuyt-Hollandt, inden Jaere van Lxvij. lefleden, metten welcken sy blijven souden vry, exempt ende ontlast van allen beden, die in toekomende tijden by den Staten, ende goede Steden der voorfz. landen geconfenteert soude mogen worden, daer af de voorfz. Stede van Dordrecht, haer Obligatie ende Verhant-brieven, den felven wylen onsen Heere, ende Vader gegeven heeft, die oock hentlieden weder gegeven worden, omme te mogen cassen, ende te niet te doen, ende sal dat voorfz. Tractaet niet, ende van geenre waerden sijn ende blijven tot eeuwigen daegen.

IV. *Geen uytbeemsche Persoonen eenige groote Officiere te geven.*

Item, dat wy niemandt Raedt, noch Hooft vanden Rade, Griffier, Rentmeester, Droffaert, Casteleyn, Tresorier, Dijk-Grave, Bailliu, ofte Schout, maecken noch ordineren en fullen, noch geenrehande an-

62 Handvesten en Privilegih der Graaven van Holland,

der Officien, noch diensten kleyn of groot hoedanig die wesen mogen, in den voorfz. lande van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, geven noch conferteren en sullen, noch doen noch laeten bedienen, *dan die vanden voorfz. lande gebooren sullen wesen, ende niet van vreemde landen*, ende indien eenige giften van de voorfz. Officien of Diensten, by ons ofte onse voorfaten contrary van deser Ordonnantie gegeven waren, of by ons of onse nacomelingen, in toekomende tijden gegeven mochte werden, die en sullen nu als dan, ende dan als nu, doot ende van geenre waerden sijn, ende blijven, des foo en sal niemant inden voorfz. lande, meer dan twee officien mogen hebben of gebruycken.

V. Van een Stedehouder te setten.

Item, dat wy stellen sullen in onsen Raedt van Hollandt, eenen Stedehouder, ende acht Raedtsluyden, daer af twe Edele sullen zijn, die andere notabile Klerken ofte Custimiers, te weten, ses uyt Hollandt, ende twee uyt Zeelandt gebooren, die wy daer toe nemen, ordineren ende onderhouden sullen, met behoerlijcke wedden, ende boven die acht sullen wy daer toe noch stellen, ende ordineren op dat onsgelieft, twee goede notabile Mannen oock vanden lande gebooren, die geen wedden hebben en sullen, die welcke van onse Raede hentuyden niet en sullen onderwinden kennisse te nemen, in die eerste instantie van eenige saecken, die tot kennisse van der Steden of Dorpen der voorfz. lande behoorende sijn, welcke saken hier na verklaert sullen worden, maer sullen terstont sonder eenich Proces, tot begeerten van partyen, de saecken die ter eerster instantien aldaer betoogen werden, renvoyeren, ende wederfenden ter plecken daer sy van ouden hercomen behooren, om kennisse daer af te nemen, ten waer datter groote ende merckelijcke saecken ter contrarie waren, van welcken die selve Raedt gehouden sal sijn sommierlijck te kennen, sonder partyen t'appointeren ofte te schrijven.

VI. Van den Raedtsluyden.

Item, dat onse voorfz. Raedtsluyden, naevolgende die oude manieren diemen over veel jaren in den selven Raet te gebruycken plach, *de simplici & plano*, in allen saecken tot haren kennisse behoorende, ende komende, voort varen ende procederen sullen, ten eynde toe uyt, aldaer

daer elck dien belieft sijn selfs woorden op sijn plichte, ende boeten sal mogen voeren ende spreecken, of by eenen Procureur indient partye belieft, doen seggen, sonder oock productie rapport of Specie-gedte van partyen te nemen, maer sal elck vanden voorz. Raedtslyuden met sijnen wedden, sonder meer genot van partyen te nemen, te vreden sijn, ende indient tot eenigen tijden vernomen worde, dat eenige van de voorz. Stedehouder, ofte Raedtslyuden, eenige corruptie namen, ende ontvingen, die souden van hare Officie af gestelt worden, ende daer toe gecorrigeert, als nae gelegentheyt vanden saeken nae recht ende redene daer toe behooren soude.

VII. *Van de Deurwaerders.*

Item, dat uyt onse voorz. Raedt, ende Hove en sullen geen Deurwaerders meer uytgaen, maer sullen alle verdachvaerdinge, ende exploiten geschieden by seekere geswooren Boden van den Hove, die acht sullen sijn in getaele sonderlinge daer toe geëedt, ende hen daer op verstaende. Ende dat op seekere dach-gelden, te weten xvj. grooten Vlaems daechs, des soo sullen sy gehouden wesen met een Mandament alleen uyt te gaen, ende te reysen, soo dick ende menigwerven sy des van partyen verfocht worden, op verbeurtenisse van hare Officien, indien aen den voorz. Raedt eenige klachten daer af quamen, ende soo wanneer eenige van den geswooren Boden eenich exploit, of executie, in Steden of Dorpen der voorz. lande doen sal, die sal gehouden sijn den Heere, ofte overste Officiere van der plecken daer over te roepen, die welcke daer toe gehouden sal sijn over te staen, sonder profijt daer over te nemen, ende by advyse ende goetduncken van den selven Officiere, dat exploit, ofte executie te werck te stellen, ende als vanden anderen gebreecken, of mesusen, die by den voorz. geswooren luyden in toekomende tijden, haer exploit, ofte executie doende geperpetreert mogten worden, sal by onsen voorz. Raedt ter begeerten van Staten of Steden der voorz. landen of eenige van dien, ende by advyse vanden selven geremedieert ende daer inne voorsten worden, gelijk dat behooren ende ten besten dienen sal. Des en sal niemant van den voorz. Raedtslyuden, geen van den geswooren Boden, ten exploiten binnen sijnen huysse, ende in sijnen koste mogen houden.

VIII. *Van den Griffier.*

Item, dat die Griffier van Hollandt, van allen Acten, Sententien, Mandamenten, Excutien, ende anders totter selver Officien behoorende, sijn Salaris ende Loon nemen, ende hebben sal, als onse voorz. Raedt, by advyse van den Staten onser voorz. landen, ramen ende ordineren sal, ende niet meer, ende en sal die selve Officie, tot geenen toekomende tijden, in geenre manieren verpacht worden.

IX. *Van Erffelijcke saecken.*

Item, dat alle Erffelijcke saecken, ter cerster instantie nae ouden herkomen berecht worden, binnen den Ambacht ofte Plecke daer 't Erf gelegen is, ende sullen die Ingesetene van eenre Stede, malkander ter eerster instantie, om wat waerlijke saecken dattet sy, betrecken voor den Gerechte der selver Stede, ende niet vorder, noch oock tot geenen anderen Gerechten noch Plecken, uytgenomen van Leen-goeden die gaen sullen ter cerster kennisse, daer die nae den Leen-rechte, ende oude herkomen behooren te wesen, desgelijckx sullen alle Geestelijke saecken tusschen partyen geëyndt ende getermineert worden, voor den Promsoren, ende Landtdeekenen der voorz. Landen ende Steden, sonder vorder malkanderen te betrecken, welke Promsoors ende Landt-deeckenen hen niet voordr onderwinden en sullen dan van Geestelijke saecken.

X. *Van reformatien van Vonnissen.*

Item, indien eenige partyen, die Vonnisse gegeven by den gerechte of geswooren vanden Steden of Dorpen der voorz. landen, tegens gegaan of gewijst waren, in sin worde, dat selve Vonnisse by den Hove van Hollandt te doen reformeren, die en soude totter selver reformatie niet toe ghelaten worden, ten waren dat sy voor allen 't Gerechte, of geswooren, wiens Vonnisse sy wilden doen reformeren, cautien met borghen stellen van xxx. Rijns guldens, van xl. grooten Vlaems 't stuck, omme indien zy winder worden, ende die Sententie vander reformatie voor hen ghekegen, contrarie der geender die eerst by den voorz. gherechten, of geswooren, ware ghegeven vander voorz. cautie ontflagen te wesen, ende indien sy t'onder ginghen die selve xxx.

Rijns

Rijns guldens op te leggen, ende verbeurt te hebben, tot profijt van onsen Erven ende naekomelingen, dies soo en sullen die voorsz. gerechten, of gesworen, niet ghehouden wesen haer Vonnissen sustineren voor den Raedt ter Dach-vaerdinghe te compareren, noch kost, moeyte of vervolgh te doen in wat manieren dattet sy, ten waer off hemluyden belieft dat te sustineren, 't welck aen hemluyden ende aen haer electie, ende niet aen den Heeren van onsen Raede staen ende blyven sal, maer salmen ter eerster dach-vaerdinghe, die voorsz. gegerechten, oft gesworen, alleenlijk inthimeren ende compareren ten dage, indient hem goet dunckt, die nochtans niet ghehouden en sullen sijn te verschynen het en sy dat hem belieft, ten waere of yemant wilde doen blijken dat die voorsz. eerste jugen by corruptie oft openbaerlijk, ende klaerlijk regens den Privilegien, van der plecken haer Vonnisse ghegheven hadden, indien gevalle souden sy ghehouden wesen, haer Vonnisse alsoo gegeven te sustineren, ende anders niet, ende soo wanneer eenige saecken by appellatien uyt onsen Raedt voorsz. van Hollant getogen worde, aen onsen grooten Raedt, die sullen geeyndt, ende getermineert worden, *ex eiusdem actis*, alsoomen die alre eerst sal moghen sonder die Schrifueren te doen translateren, of yedt nieuws daer in trecken.

XI. *Van Evocatien.*

Item, als van den Evocatien, dat die voorsz. Staten, ende Landen daer of blyven, aen haer oude Privilegien.

XII. *Van Gerechten te setten, in enige Hollandsche Steden.*

Item, omme alle partyen, ende tweedracht die in onsen voorsz. Landen, ende Steden omme die vernieuwinghe, ende vermakinge van den Wetten tot grooten achterdeele van den selven geweest, ende geresen is, ende noch werden, ende ryfen mochte, doot ende te niet te brengen, ende te blyven tot eeuwigen dagen, soo consentecren wy dat die goede Steden van Hollandt, te weten Haerlem, Leyden, Delft, Amsterdam, Goude, Rotterdam, ende Schiedamme, ende elk bysonder van nu voortaan hebben, ende houden sullen alsulke manieren van Wetten, ende Gerechten te setten, ende ordineren, als sy langhe Jaeren by wylen (Zaliger gedachten) onsen oude Vader Hertoge Philips, ende sekeren tijt daer nae gehadt, ende gebruyckt hebben.

XIII. *Van den Steden van Dordrecht, ende Briele.*

Item, dat die van Dordrecht, vanden Briele, ende ook die van Middelburgh in Zeelandt, soo sy inder settinghe van der Gerechte, in die Steden van anderen natueren, ende conditionen zijn, sal elck een Ordonnantie overleveren, omme naevolghende die selve 't Gerecht aldaer gheset te mogen werden, welcke manier en Ordonnantien van Wetten, of gerechte van den voorsz. Steden, ende van elken bysonder, wy voor ons, onsen ooren, ende naekomelingen toegelaten, geloven, ende bezogelen sullen, die alsoo te houden, ende doen onderhouden, eeuwelijck duerende, ende daer toe elcken van de voornoemde Steden, bysonder te doen expedieren brieven in behoorlijcker forme.

XIV. *Van de Universteit tot Loeven.*

Item, op dat die van onse Universteit van Leuven, haer Privilegie alsoo niet en misbruycken, ende sonder onderscheit een yegelijck in rechte aldaer niet te trecken, tot begeerte van allen haeren suppoosten, gelijk sy dat tot hier toe ghepijnst hebben te useren, maer willen wy ende ordineren dat een goede Ordinantie by onsen Raede, ende by goetduncken van onsen voorsz. Landen, daer op ghemaect zy, daer by onse Onderstaten der selver Landen, alsoo by onredelijcken wegghen, met onbehoorlijcken kosten niet meer gemoesteert, noch getogen en worden.

XV. *Dat de Steden dachvaerden mogen houden.*

Item, dat onse voorsz. landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, of die Steden van den selven landen onder malkanderen, ende ook metten Staten van onsen anderen landen, sullen moghen soo dicke ende menighwerven hen dat believen sal, die een den anderen beschrijven, met malkanderen in dachvaerden ende anders vergaderen, ter plecken daer 't henluyden goetduncken sal, omme aldaer te sprecken van saecken der voornoemde Landen, of Steden of eenigh van dien aengaende, sonder daer op te mogen verweren, voordert consent of oorlof van ons, of van onsen nakomelingen, of ook teghens ons daer omme te misdoen, of tot begriip gesteldt te worden, in eeniger manieren.

XVI. *Dat men geen Officien sal moghen verpachten.*

Item, datmen voort meer tot geenem tijden geen Officien in onsen voorsz. landen, hoedanigh sy zijn, Verpachten noch Verhueren en sal: maer sullen alle Officieren wie sy zijn, die geen ghegeven Officie en hebben, dienen op Rekeninghe nae ouden herkomen, ende midts desen hebben wy alle die officien ende dienften, van onsen landen voorsz. aan ons genomen, quytsheldende den Pachters haere Pachten, nae dat die selve betaelt sullen hebben, nae advenant vanden tijt, dat sy die Officien bedient hebben, uyt-genomen die Schout-ambachten, in die Steden van onsen voorsz. Landen, van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, die wy believen, ende consenteren sullen, tot begeerte van den selven Steden, eenige notabile, ende bequame mannen, tot eenen redelijcken pachte van nu voortaan aen te beghoven, ende te doen bedienen, ende sullen onsen voornoemden Steden, deser tegenwoordighen Pacht van der Schout-ambachten selve mogen houden, indient hen goet dunckt oft quytshelden nae-volghende dat voorsz. is. Sullen voort die Officien van de platten landen doen bedienen, by goede bequame Mannen, ende notabile personen op Reeckeninghe gelijk voorsz. is betalende, ende voldoende alle oude recessen op die voorsz. Officien daer staende, daer van men goede bewijsinghe brenghen sal moghen, op die Officien der selver landen, die oude recessen daer op hebben, ende naer uytwijfingh haren Brieve laten bedienen, ende gebruycken.

XVII. *Dat men geen nieuwe Tollen, noch beswaernissen, van den selven op setten sal.*

Item, dat men geen nieuwe Tolle, Wacht van Tolle, noch beswaernisse van den selven, voortaan op stellen en sal, dan by goetduncken vanden Staten der voorsz. Landen, ende dat alle nieuwe Tollen, nieuwe Wachten, of Ankeragie in Zeelandt ende andere nieuwigheyt, ende beswaernisse, sonder consent van den landen, sedert die huldinge van wylen onsen ouden Vader Hertoge Philips voorsz. opgeset is, af ende te niet gedaen worden ende blijve.

XVIII. *Dat den landen in haren Coopmanschappen sullen blijven.*

Item, voort gelooven wy den voorsz. landen, ende Ingesetenen van

68. Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

dien, in haere Coopmanschap, Neeringe, ende oude Costuymen, Vryheden, ende Handteringe van dien, dat sy dus lange gehadt hebben, te houden, te styven, ende te stercken, tegens eenen ygelijken, die hen daer inne eenigh hinder, belet, verminderheyt, of ongebruyck fouden wille doen, ende waert saecke dat hen luyden daer inne, van eenigen lande, of luyden, wie die sijn of wesen mogen, naemaels eenig belet, verminderheyt, of ongebruyck geschiede ende aengedaen worde, dat te wederstaen ende hen luyden af te doen, nae onser macht, ende mogentheydt.

XIX. *Van Oorlogen aen te nemen.*

Item, dat wy noch onse nacomelingen, geenderhande Oorloge aenleggende, noch verwerende tegens niemant aennemen en sullen, dan by goetduncken vande Staten onse voornoemde landen, ende alsdan, te wesen, alst Oorloge by goetduncken der voorz. landen aengenomen is, soo sullen die Edelen, ende Leen-mannen van onser Gracelijckheyt, der selver landen de Leenhoudende, tot diensten van napende van ouden tijden, staende uyt saecke van haren voorz. Leenen, gehouden wesen te dienen, ofte doen dienen, op die palen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, ende niet voorder, ende dat op redelijcken wedden, kosten, van ons ende onsen nakomelingen, ende soo en sullen die Onderstaten van onsen wederpartye, in onsen voorz. landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, nae de publicatie van den selven Oorloge, geen geleyde voorder hebben, dan by goetduncken der voorz. landen gesloten, ende geraemt sal werden, niet tegenstaende alsulcke Ordinantie van geleyde van xl. dagen, als by den Staten alle onser landen, contrarie van desen van ons verkregen is. Ende indien wy of onse naecomelingen tot eenigen tijden Oorloge aennamen, sonder goetduncken ende raet van den Staten der voorz. landen, soo fouden die voorz. Edelen, ende Leen-mannen, Mans-mannen, Steden, ende platten Landen voorz. alle te samen ende elck bysonder, ongebonden ende onbelast blijven ende sijn van eenige diensten, met lijf ofte goedt inden selven Oorloge te doen, ofte doen doen, niet tegenstaende eenige Ordinantien, noch oock Usantie by den levendigen lijf, van onsen voorz. Heer ende Vader Hertoge Carel, of sijnen Voorstaten gemaeckt, ende onderhouden, contrarie van desen, ende souden daer toe die geene die wy of onse nakomelingen sonder goetduncken
der

der voorfz. landen, Oorlog tegens aengenomen hadden, vry, veylig, ongevest ende ongehouden mogen vaeren, merren ende keeren.

XX. Van de duytſche Tale.

Item, dat wy van nu voortaan, geen brieven open, noch befloten, inden voorfz. landen ſenden en ſullen, dan in de duytſche Tale, ende en ſullen geen laften daer op ſtellen, dan by conſent van den ſelven landen.

XXI. Van geboden, ende verboden.

Item, alſt gebeurt dat by ons, of by onſen nacomelingen, of by onſen hoogen of particulieren Rade, eenige bevelen geboden of verboden uytgeſonden worden, gedragende ſonder middel tegens generale, of particuliere Privilegien van den voorfz. landen, of Steden van den ſelven, dat die bevelen, geboden of verboden, geen ſtant en ſullen grijpen, noch hebben, maer ſullen van onwaerde ſijn ende blijven, ende niet aſtringeren, noch bedwingen den geenen die daer inne gequetſt mogen weſen.

XXII. Van de Kamer van rekeninge.

Item, dat die Kamer van reeckeninge, die altans tot Mechelen leggen ſoo verre den voorfz. lande van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt aengaet, in Hollandt geleyt worde, ende blijven tot eeuwigen dagen, daer gebracht ſullen worden alle die Regenten, Munimenten, Brieven, ende alle andere beſcheyt, dat totter voorfz. Kamer van reeckeninge der voorfz. lande behoorende is, omme aldaer te ſijn ende te blijven, ſonder weder uytten lande mogen voeren, in wat manieren dattet waer. Des ſullen wy of onſe nacomelingen, Graven of Gravin- nen van Hollandt, in onſe voorfz. lande weſende, die reeckeninge mogen doen hooren, daer 't binnen den ſelven lande ons believen ſal, voor ſulcke gecommitteerde, ſijnde van den ſelven lande, als ons goetduncken ſal.

XXIII. Van Leengoederen.

Item, dat alle Leensleenen, diemen hout van eenige particuliere

70 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland.

Heeren ofte Leen-mannen, aen de selve immediate Leen-heeren, ende niemant anders sijn ende blijven, ende tot haeren dienften staen sullen, soo dat van ouds gewoonlijk is te geschien, ende anders niet, sonder in consequentie te trecken, ende oock niet tegensstaende die Ordinantie, ende Usantie by tijden van onse voornoemden wylen Heere ende Vader Hertoge Karel gemaect ende gebruyckt contrarie van desen, van welke Ordinantie van der voorz. Leensleenen, of Mans-mannen, een register gemaect is, leggende onder den Register-Meeſter van Hollandt, 't welck wy ordonneren overgebracht te wesen, ende te blijven onder die voorz. particuliere Leen-mannen.

XXIV. *Dat elck sijn Zeedriftige goederen mach aen- vaerden mits betalende redelijck bergloon.*

Item, soo wanneer eenige Schepen, by wat saecken dattet sy, ter Zee verdorven wierde, dat een yegelijk sijn goet daer uyt komende by der Zee, of aender strandt drijvende, of oock by andere luyden gebercht wesende, sal mogen vry aentasten, ende sijn profijt daer mede doen, in wat plaetsen, of landen in die onderdanigheyt, ende Heerlijckheyt van ons, ende onsen nakomelingen die voorz. goederen gevonden mochten werden, betalende redelijck bergloon, den genen die 't gevonden of gehouden hebben.

XXV. *Van Makelaerdye ende excijsen, &c.*

Item, dat alle Makelaerdyen, die de Steden van outs toebehoort hebben, ende van onse Domeynen niet en sijn, Excijsen, ende andere ongelden, hoe die genoemt moge wesen, of worden, by de Steden onsen voorz. landen, omme haren last te vervallen op die Ingefeten der selver Steden opgestelt, of noch in toekomende tijden op stellen aen den selven Steden, ende elckx in haren blijven, ende toebehooren sullen, soo sy van outs geweest, ende toebehoort hebben, ende haren last, ende renten daer mede te mogen vervallen, ende betalen, ende en sullen wy, noch onsen naekomelingen tot geenem dagen, Recht, Actie, noch toefeggen daer in hebben, noch behouden.

XXVI. *Van Costeryen ende Klercken-ambachten, &c.*

Item, alle die Costeryen, Clerck-ambachten, Scholasteryen, Bood-
am-

ambachten, Camerwaerders, ende alderhande kleyne Officien, hoedanig die wesen mogen inden voorsz. Landen ende Steden, van den selven wesen sraen, ende blijven sullen eeuwiglijck, ter gifte ende dispositie van den genen, het sy van den Ridderfchap, of Steden der voorsz. landen daer sy de naeste vijftig Jaren voorleden af gegeven, ende uyt krachte vander selver gifte beseten ende gebruyckt sijn geweest, sonder te trecken in consequentie 't gene dat by Hertoge Philips, of onse lieve Vader voorsz. by tijden vander gifte, ende dispositie der voorsz. officien geschiet mach sijn, dat voor haren tijdt, eer sy Heeren der voorsz. landen geworden waren, niet te wesen en placht, welke giften contrarie deser ordonnantie by den voorsz. Philips, of Carels tijden gegeven, doot ende te niet wesen, en blijven sullen. Ende indien in toekomende tijden by inadvertentie, of anders, hoe dattet sy, eenige giften van ons of onse nakomelingen vanden voorsz. Steden goederen inden leiten voorsz. puncten begrepen, of oock vanden voorsz. kleyne officien, contrarie deser ordonnantie gedaen, ende gegeven worde, soo sal die selve gifte, nu als dan, ende dan als nu, niet ende van geender waerden sijn, ende blijven tot eeuwigen dagen.

XXVII. *Van Stalen, ende Visschen.*

Item, dat een yegelijck vanden Steden onser voorsz. lande van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, alle die Stalen die inde wateren sijn, ende Rivieren der voorsz. landen om Visschen te vangen geset worden, wien dat sy toebehooren, uyt ende op sonder verbeuren sullen mogen trecken, ende te niet doen, navolgende sekere Privilegien, die eenigen vanden voorsz. Steden daer af hebben, soo by der selver Stalen het voetsel vande voorsz. Visschen grootelijckx ende veel versmoort, ende niemant te goet en wordt, daer by die voorsz. wateren ende Rivieren sonder Visschen worden, ende blijven, ende oock den Coopman, door die stroom voor by die Tollen leydende dickwils in vreesen van sijnen lijf is.

XXVIII. *Van nieuwe Munte te slaen.*

Item, datmen voortaan nieuwe Munten slaen, ende ordineren sal, ende oock die penningen hoogen, ende lagen, by advyse van onsen lande, ende by goetduncken vande Staten onser landen, op alsulcke
ver-

verbeurtenisse, ende pene als in Brabant ende in Vlaenderen daer op gestelt ende geordineert sal worden, ende sal die Munte van Hollandt na ouder herkomen te Dordrecht gehouden worden.

XXIX. *Van Schrijf-gelt ende Zegel-gelt.*

Item, datmen van geen Schrijf-gelt, noch Zegel-gelt als men eenigen leenen ontfangt, noch oock vander Zegel van sententien, of acten gegeven by den voorsz. Raedt van Hollandt, geven, ontfangen noch betalen en sal, dan by ordonnantie van den selven Raedt, ende goetdunken der voorsz. landen.

XXX. *Van Brieven gegeven by Hertoge Philips.*

Item, dat alsulcke Brieven als wylen Hertoge Philips voornoecht gegeven heeft, het sy van Officien, hoedanig die wesen mogen in recompensatie van eenige diensten van recessen, of anders, ende die daer in possessie, ende gebruyck hebben geweest, tot overlijden van wylen Hertoge Philips, ende naderhant verandert ende ontvremt sijn geweest, by wylen onsen voorsz. Heere ende Vader, dat die selve Brieven van waerden sullen wesen, ende dat die gene die de selve Brieven daer af hebben, of hare Erfgenamen, het sy te lijve, of anderfints de volkomen possessie ende gebruyck daer af hebben sullen, gelijk sy hadden by levende lijve van de voorsz. Hertoge Philips, of ten minsten van ons weder hebben sullen alsulcke penningen of renten, als nae uytwyfinge haerer Brieven, die sy op die selve Officien staende hebben.

XXXI. *Van Reeckeninge te sluyten.*

Item, dat alle die Reeckeningen van inkomen, ende uytgeven van den Steden goederen der voorsz. landen gedaen, geloofd ende gesloten na ouden herkomen, of die noch in toekomende tijden, gedaen, geloofd ende gesloten sullen werden, na der selver ouder herkomen blijven sullen, vast ende gestade, ende sullen wy noch onse nakomelingen tot geen tijden eenig seggen daer in hebben noch houden, noch die selve reeckeninge also gedaen mogen doen retracteren of wederleggen, noch ten lasten setten den genen diese na der manieren voorsz. gedaen sullen hebben, of haeren Erven ende Nakomelingen, maer sullen daer af onbelast blijven en sijn tot eeuwigen dagen.

XXXII. *Van Prælatueren.*

Item, datmen geen Prælatueren, of Beneficien in toekomende tijden voorraen geven sal.

XXXIII. *Van het landt van Stryen.*

Item, dat het landt van Stryen sal altoos sijn ende blijven een Lidt vande landen van Hollandt, ende metten selven nae de manieren als die gewoonlijck sijn te betalen, ende anders niet nae haren advenant, in allen Beden, Kosten, Lasten ende Diensten, Gelden ende Contribueeren, niet tegenstaende dat in voorleden tijden, van Beden, ende anders, contrarie van desen geschiet mach sijn.

XXXIV. *Van Beden vanden landen.*

Item, indien eenige Beden ons of onse nakomelingen in toekomende tijden by eenigen vande voorsz. landen of Steden vanden selven geconsenteert ende belieft worden, soo souden nochtans die andere platten landen ende Steden die inden selven Bede niet geconsenteert noch belieft en hadden, ongehouden ende onverbonden sijn te betalen, ende yet daer in te gelden of te contribueren, niet tegenstaende oock dat die meerendeel der voorsz. Landen ende Steden daer inne geconsenteert, ende belieft hadden.

XXXV. *Dat die Heere als hy eenige Beden versoeckt, selfs in persoon komen sal.*

Item, indien wy of onse nakomelingen in toekomende tijden, eenige Beden, of andere saecken, komende tot lasten der voorsz. landen begeeren souden willen, dat wy, of onse Oor, alsdan gehouden sullen sijn selve in persoon te komen, ende te verschijnen, ten behoortlijcken ende gewoonlijcken plecken binnen den voorsz. landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, elcx inden haeren, omme aldaer onsen eyfsche ende begeert te openen ende te doen openen ende antwoorden te ontfaan, sonder die voorsz. landen of haren Gedeputeerden buyten 's landts te beschrijven, ende te doen komen.

XXXVI. *Vanden Dijk van West-vrieslandt, ende Kermerlandt.*

Item, omme dies wille dat die bewaernisse vanden lande van West-vrieslandt ende Kermerlandt, legget ende hanget aen den Vriesen Dijk, ende aende bewaernisse van dien, ende alsoo inden genen die het regiment op den voorsz. Dijk tot desen tijdt gehad hebben, veel versuymenisse ende gebreken gevallen sijn, daer by dat die voorsz. landen in grooten vreesse geweest sijn, ende noch meer doen souden dat daer inne niet voorsien en wierde: Soo consenteren ende wille-keuren wy, dat die Stedehouder ende den Raedt die wy stellen in onsen lande van Hollandt, macht hebben sullen een ordinantie te maecken opten voorsz. Dijk, by rade ende advyse vanden Dijkgrave ende Heemraden van Rijnlandt, ende vanden Steden van Haerlem, Leyden, Amstelredam, Alckmaer, Hoorn, Medenblich, ende Enchuysen, dragende tot behoudenisse vanden voorsz. Dijk ende van den landen daer onder gelegen, ende dat onse voornoemden Stedehouder ende Rade van Hollandt, altijdt die Dijkgrave ende Heemraden opten voorsz. Dijk stellen, ende verstellen sullen by rade, advyse ende goetduncken, ende tot vermaninge vande voorsz. drie Steden, als Hoorn, Enchuysen, ende Medenblich, als die voorsz. Steden dat aen onse voorsz. Stedehouder ende Rade van Hollandt verfoecken ende vermanen sullen, ende dat die voorsz. Dijkgrave gehouden sal wesen, om die haestige periculen die dagelijckx by tempeeste ende onweder aen den voorsz. Dijk vallen ende gebeuren, inden voorsz. Stede van Medenblich woonachtig te sijn, ende wes onse Stedehouder ende Rade van Hollandt, by rade ende advyse hier inne doen, inder manieren als voorsz. is stant houden, ende van waerden sal wesen, gelijk of dat by ons of onse nacomelingen gedaen waer.

XXXVII. *Van Luyden te vangen in Zeelandt.*

Item, dat onse Rentmeesters, Baljuwen, noch niemant anders van onsen t wegen eenige Poorters, Poortereffen, of Ingeseten van Zeelandt sullen mogen vangen, noch doen vangen van Civile saecken ende breuken, ten iy dat die Persoonen eerst verwonnen sijn ter Vierschaeren nae den rechte van den Plecke, alsoo dat behoort, uytgenomen van onsen Domeynen, noch desgelijckx oock Luyden van buyten, die bor-

borge ende seckerheyt stellen mogen, daer die Heere ende partyen aen bewaert sijn, ende soo wie gevangen gebracht wort in 's Gravensteen van Middelburg, of elders van Crijmen, die sal die Heer gehouden wesen 't recht te geven binnen den derden dag na dat hy gevangen is, of by gebreecke van dien de Burgermeesteren metten Schepenen, ende metten meesten menichte van henluyden die dat eynden sullen mogen, ende ontslaen uytter voornoemden gevangenisse sonder verbeuren.

XXXVIII. *Van Bestellen.*

Item, dat soo wat bestellen vromen, of berijden gedaen worden by Balliou, Burgermeesteren, ende Schepenen over al Zeelandt elck in 't sijn, aen eenigerhande goederen, het sy vruchten, of andere, uyt verfoecke van Persoonen, ende yemant die goeden ontweldigden ende wech voerden boven rechte, sonder content of wille van den klager, datmen die Persoonen of Persoone, wie sy sijn, sal mogen halen over al Zeelandt, daer 't van noode wesen sal, ende brengen gevangen in 't 's Gravensteen, tot haren kosten by den Rentmeester, Baljou of haren Stedehouders ofte Dienaers, ende sy sullen aldaer gevangen blijven ten tijd toe dat sy partyen voldaan, ende vernogt hebben, behouden allen Steden, ende Vryheeren haers rechts.

XXXIX. *Van yemants Leen ter Tafel te brengen.*

Item, dat wy of onse naekomelingen niemants goet Leen noch Erve binnen onsen voorz. lande van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt tot onser Tafel leggen en sullen, noch niemant by provisie uyt sijn Possessie stellen en sullen, maer sullen nae dat die natucre ende conditie vanden goeden sijn, eerst verwonnen sijn, ende daer nae geëxecuteert worden, navolgende die Rechten ende Costumen vanden Landen, Steden, ende Plecken, daer die sententie, of condemnatie gegeven, of gedaen sal worden.

XL. *Van de Rentmeesteren in Zeelandt.*

Item, dat voortaan in onse lande van Zeelandt, twee Rentmeesters wesen sullen, daer af den eenen resideren sal in Middelburg Bewesterschelt, ende den anderen tot Zierickzee Beoosterschelt, behouden die van der Tholen, daer af haer Usantien ende Coustumen.

XXI. Van Zel te delven.

Item, dat wy voortaan geen Brieven, noch oorlof geven en sullen meer te delven om Zel daer af te bernen uyt den erven, die inden voorsz. landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, binnen die bedijckte lande leggende sijn, ende alle Octroyen contrarie deser ordonnantie verleent, sullen sijn doot ende te niet.

XXII. Vanden landen in haren oude grooten te houden.

Item, datmen die voorsz. landen in haren oude grooten ende Palen sal houden ende doen houden.

XXIII. Van Dootslagen.

Item, dat alle Dootslagen die geschieden binnen ende buyten den lande van Zeelandt, die ontschuldige Magen sullen terstont bevrijt sijn, ende dat voor Edele, Onedele, ende Bastaerden, te weten dat alle ontschuldige Magen die niet in velde ende in vaerde geweest sijn, bevrijdt sullen wesen ses weken lang, ende wie hier over misdede dat sal men aen hem verhalen, of hy die vrede selver metter handt gebroken hadde, ende t'eynden die voorsz. ses weken, soo sullen die ontschuldige mogen eeuwelijck versoent ende bevrijt blijven, nae alle manieren, gelijk de Privilegien onser landen van Hollandt, ende Vrieslandt, van Hertoge Philips voornoemt daer af verkregen hebben, inhoudt ende begrijpt.

*XXIV. Dat elck sijn goed dat hem ontsolen is,
aentasten mach.*

Item, dat alle die Ingefetenen der voorsz. landen van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt, sullen mette Heeren van die Plaetsen mogen aenveerden haere goederen, henluyden ontsolen, ontdragen of anders ontvreemt, tot allen Plaetsen daer sy die betrappen, achterhalen, ende bevinden sullen mogen, sonder verbeuren.

XXV. Van die haer selven verdoen, ende Drinckelingen.

Item, geene Beraders, noch andere Officiers in onsen voorsz. landen
hoe-

hoedanig sy sijn, en fullen mogen yemant molefteren van lijf ofte van goederen, daer men yemant doot vint onder dexfel vandien dat de doode hem selver verdaan ende gedoot soude hebben, ten ware dat men eerst wertelijck bevonden dat die perfoon hem selven met opgesetten wille, ende met boosheyt verdaen hadde, ende men sal een yegelijck uyt het water mogen trecken diemen daer inne vint, hy sy levende of doot, sonder verbeuren, maer indien dat hy doot bevonden wort, soo sal men hem weder metten voeten in 't waeter leggen.

XLVI. Dat die Ambachts-heere verbooden mogen maken.

Item, dat alle die Ambachts-heeren van Zeelandt fullen mogen verboden maken binnen haren Parochien, ende Vryheden by Schepenen aldaer, tot nutschap, orboor ende profijt vander selver Parochien, bedragende tot thien pondt swaerten of daer beneden, indien daer yemant tegen gebruyckte, of dede, daer af soude hebben van dier verbeurtenisse, te weten die Grave dat derdendeel, d'Ambachts-heeren een derdendeel, ende die Bailju, Schout, Schepenen aldaer een derdendeel, behoudens die Steden haeren Rechten, Keuren, ende Privilegien, ende voor dese boete sal die Ambachts-heer, of sijn Dienaers die breuckigen mogen aentasten ende vangen.

XLVII. Datmen niemant besetten en mach voor eenige Tollen dan voor sijn rechte.

Item, dat men niemant vande Ondersaten van onser voorfsz. landen binnen Steden, ende daer buyten houden noch besetten sal voor eenigen Tol, van eenigerhande saecken, dan voor sijnen gerechte Tolle, of voor die boeten daer aen klevende.

XLVIII. Vanden geenene die van hare erfelijcke goederen vervreemt sijn geweest.

Item, alsoo de Ingesetenen der voorfsz. landen van haren Leenen ende Erfelijcke goederen vervreemt sijn geweest, by inbreken van den lande, ofte Oorloge van Vyanden, ende anders, soo fullen sy die goederen gebruycken, daer sy den tijdt van een derdendeel van hondert jaren, of langer in besitte oft possessie geweest fullen hebben, tot dien

tijt dat sy met recht daer uyt verwonnen sullen worden ter plaetsen, ende soo dat behoort.

XLIX. Van Dootslagen, quade feyten, Vredebrake, &c.

Item, om te beletten alle quade feyten van Dootslagen, Vrede-breecke, Kraft van goederen, troffinge ende anders, die dagelijckx vele in den landen en sommige Steden van Zeelandt gebeuren, mitsdien dat men van Dootslagen, Vredebraeck, Kraft van goederen, Trofferinge, ende anders, niet en plegen te berechten, dan ter hooger vierfchare van Zeelandt, die dicke seer lange vertoefde eer die gehouden wert, daeromme die Dootslagers, Vrede-brekers, Kraft-doenders, ende andere, te bouwelijcker misdoen, ophope, a'waert dat sy gevangen worden, dat sy by uytbreken van gevangnisse, by borge te stellen of anders uytkomen mochten: Soo sullen voortaan alle goede Steden, namlijke Remmerswale, Tholen, Goes, Cortkene, Vlissingen, Brouwershaven, ende andere die begeeren ende van nooden sijn, binnen haeren Vryheyt mogen Recht ende Justitie doen, van Dootslagen, Vredebraken, Kraft van goede, ende van Strasseneringe, gelijk sy van allen anderen quaden feyten gewoonlijk sijn van doen, ende of gelijcke feyten ende misdaden van dootslagen, vredebraken, ende anders als voorz. staet, op platte landen of in Dorpen van Zeelandt geschieden, soo sullen die Rentmeesters van Bewesterschelt, ende van Beoosterschelt haren Stedehouders, ofte haeren Dienaers elcx in sijnen bedrijve gehouden sijn, dien voorz. Misdadige te vangen, ende te brengen in den Steen, te weten die gevangen worden Bewesterschelt, in Middelburg, ende die gevangen worden Beoosterschelt, tot Ziericxzee, omme die aldaer gerecht te werden by den Burchgrave van Zeelandt, van hare misdact als voorz. is, by Wijsdom ende Vonnisse van gesworen Mannen van den voorz. lande, als voorz. is, ende omme dese Justitie te volkomen, soo sal men by den Rade van Hollandt, ende by de Staten van Zeelandt daer toe ordineren twaelf geswooren Mannen, te weren seven Bewesterschelt, en vijf Beoosterschelt, den welken Burchgrave ende Mannen men by den Rade ende Staten ordineren sal, soo redelijcken wedden als daer toe dienen sullen, tot koste van den voorz. landen van Zeelandt, indien de Misdadigen niet goets genoeg en hadden omme die voorz. wedden te betalen, behouden die Steden van Middelburch, Ziericxzee, ende alle Vryheden in 't voorz. landt, haers Rechts, Keuren, Handvesten, ende Privilegien. L.

L. Van duyfteren Puncten in de Keuren van Zeelandt.

Item, alfoo veel puncten staen in den Keure van Zeelandt die seer out ende duyfter te verstaen sijn, soo sullen wy ten verfoecke van de Staten van Zeelandt ordineren twee Persoonen van onsen Rade van Hollandt, omme by den selven Staten die voorfz. puncten die duyfter sijn te helpen vermaken, ende tot beteren verstande te stellen, om die gemeene oorbaer van den voorfz. landen.

LI. Van vonnisse in Zeelandt.

Item, dat alle Vonnisse die in toekomende tijden by Mannen van Zeelandt gewijst sullen worden, dat die haren voortganck hebben sullen, by den meesten gevolge van stemmen van den voorfz. Mannen.

LII. Van Lossinge van Tienden in Zeelandt.

Item, dat men voortaan voor die Lossinge of Verheffinge van den Tienden van Zeelandt die men van den Grave hout, niet meer betalen en sal dan voor elcx pont swaerten xx. grooten Vlaems, nae ouder Costume.

LIII. Van Heerlijkheden die versterven in Zeelandt.

Item, als eenig Ambacht of Heerlijckheyd van Zeelandt versterft van den Vader op den Soon of Sonen, die sullen 't ontfangen binnen den Jare van den Grave, of van sijnen Rentmeester daer 't onder gelegen is, ende die Rentmeester sal 't op dien overseiten ten Boeck, elck Gemet om een halve groot, en vielder gebreck in der verlinge van 's Heeren wegen, soo sal die gene daer 't goet aengestorven is, gaen ter plaersen daer men plecht die Vierschare te houden, in kennisse van drie 's Graven Mannen, ende van hem Brieven nemen dat sy bereydt sijn haer Leen te ontfangen, ende alle te doen dat sy van rechts wegen schuldig sijn te doen: Ende hier mede sullen sy haer goedoren besitten sonder eenige schaden daer af te lijden, ter tijdt toe dat ment hem verleenen wil, ende dan sullen sy 't ontfangen als recht is.

LIV. Van lossinge van Heerlijkheden in Zeelandt.

Item, alle Ambachten of Heerlijkheden van Zeelandt, die versterven

ven.

80 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

ven aen den Grave, heeft die gene daer die goederen of versterven, genen Sonen noch Dochteren achtergelaten, soo sullen die Dochteren dat Ambacht of Heerlijkheyt met sijne gevolge mogen lossen tegens den Grave, of yemant anders, ende en heeft hy geen Dochteren gelaten, soo sal 't mogen lossen den oudste ende naaste Man-hoofst vander Maechschap vander Zwaerts sijde, ende isser niemant vander Zwaert sijde die dat lossen wil, soo sal 't mogen lossen die oudste ende naeste Man-hoofst vander Moeders sijde, van grade tot grade, alst vander Zwaert sijde voorz. staet, ende men sal voor elck gemet Ambachts met sijne gevolge, dat tot heelen Schote staet, ende te Boecke het derde Gemet vry staet, den Graven betalen anderhalf pont swaerten, ende voort soo sal men van elck gemet, dat ten halven Schote staat, nae loope ende advenant den Grave alsoo veel betaelen, ende dat half Schote heeft, en 't derde gemet ten Boecke vry staet, daer af sal men den Grave geven voor elck gemet xv. Penningen groot, ende alsoo voort na den advenant, nae dattet vry heeft, ende ten Boecke staet, ende en heeft dat Ambacht geen vry, soo sal men elck gemet mogen lossen om tien Schellingen, indien dat men wille, ende soo wat Ambacht dat men lossen wil dat sal men lossen binnen een half Jaer nae dattet verstorven is, quaemt oock alsoo dat een Weeskint dese goederen lossen soude, soo salse des Weeskints Voocht voor hem lossen, binnen der voorz. half Jare, alsoo voorz. is, alsoo verre als het Weeskindt Reeder-Haven, ende Renten genoeg heeft, dat Ambacht mede te lossen, doet die Voocht dat niet, soo sal dat Weeskindt sijn schaden mogen verhalen op sijnen Voocht, alst sijn Jaren hebben sal.

LV. Van verkooping van Leen-goederen.

Item, soo wanneer een Man sijn Leen-goederen, Ambacht, of Thienden in Zeelandt verkoopen wil, of moeste, by kennelijk last of armoede, daer op hy eerst sal mogen werven ende verkrijgen consent van ons of van onsen nakomelingen, of van onser Officieren, soo sal die Rentmeester indien gevalle gehouden sijn dat Ambacht over te setten, om twee grooten van der gemeten ten halven Schoten, en sonder meer daer af te nemen, ende van Thienden, ende Leenmannen, Leenlanden, ses Schellingen grooten van dien geniete, &c.

LVI. *Dat dese Puncten onverbroken gehouden sullen werden.*

Item, indien eenich van den voorsz. Articulen of Puncten, in eenigen Steden der voorsz. landen ingebroken worden, dat des niet tegenstaende die selve Privilegien alle sijn Articulen ende Puncten, in alle den anderen Steden ende Dorpen der voorsz. landen onverbroken gehouden sal worden.

LVII. *Dat dese Puncten ende Privilegien, ende Coustumen niet sullen prejudiceren*

Item, dat men alle die voorsz. Articulen ende Puncten ende elcx bysonder verstaen sal behouden die voorsz. Landen, Ridderchap, ende Steden, ende elcx Steden bysonder in allen haren Rechten, Privilegien, Coustumen, Keuren ende Oude-heercomen, niet tegenstaende dat die selve by tijden van onsen voorsz. wylen Heere ende Vader ingebroken mogen wesen, die welcke wy in onser Huldinge beloven ende sweeren sullen den voornoemden Landen ende Steden in 't Generael, ende elck in 't sijne, in Particulier wel te onderhouden, ende doen onderhouden sonder eenigh inbreck, mitsgaders oock sulcke redelijcke provisie als elckeStede in den sijnen behoeven ende verfoecken sal.

LVIII. *Dat den Cancelier ende die van den grooten Rade sullen Eedt doen.*

Item, soo sullen onse Cancelier, mitsgaders ook die van den grooten Rade, van ons ende onse nakomelingen Graven of Gravinnen der voorsz. landen van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, als sy totten voorsz. Officien ontfangen sullen worden, haeren behoorlijcken Eed doen, ende elck van henluyden bysonder belooven ende sweeren dat sy onse Hoogheyt ende Heerlijckhey, bewaren sullen, ende elx alle die voorsz. Puncten, Articulen, mitsgaders oock alle die voorsz. Steden ende Landen Rechten, oud ende nieuwe Privilegien, Coustumen ende Heercomen, den selven Landen ende Steden onverbrekelijck sullen onderhouden, ende doen onderhouden.

LIX. *Dat den Stadthouder ende Raden sullen Eedt doen.*

Item, in gelijcke sullen onse Stedehouder of overste Officier die by

82 Handvesten en Privilegien der Graaven van Holland,

tijden wesen sal in den voorsz. landen, mitsgaders onse Raedtslyden der selver, ende elcx bysonder in 't ontfangen van haeren Officien, sul- len even gelijcken Eedt doen als voorsz. is.

LX. Van den Briele, ende van den landen van Voorne.

Item, alsoo van der Steden van den Briele, ende landen van Voorne- contentie, ende geschil is tusschen den landen van Hollandt aen die een sijde, ende den lande van Zeelandt aen den anderen sijden, welke van den voorsz. landen dat toebehoorende is, soo sal die Stede van den Briele, metten lande van Voorne voornoemt, in den voorsz. Provisien, Articulen ende Puncten mede begrepen sijn, omme die selve te dienen voor hem, als toebehoorende een van der voorsz. lande: Welcke Pun- cten ende Articulen voorsz. ende elcx bysonder wy by advyse ende goet- duncken van onsen Neven ende Oom voorsz. mitsgaders oock van on- sen grooten Raden, om die welvaert, rust, vrede, ende neeringe van onsen voornoemde lande, ende om menigen trouwen dienst die de In- geseten van den selven onse Onderfaten dickwils gedaen hebben, ende hopen sy ons, onsen erven ende nakomelingen noch doen sullen, ge- looft hebben met dese tegenwoordige Brieven, ende gelooven in goe- den trouwen voor ons, onse Oors, ende Nakomelingen, onsen voor- noemden landen van Hollandt, Zeelandt, Vrielandt ende den Onder- faten der selver, ende haren nakomelingen, ende elcx van hem byson- der tot eeuwigen dagen, goet, vast, ende gestade te houden sonder verbreken, ende sonder daer nae tegens te komen, ende te doen, of- te te doen doen, of oock te laten geschien in eeniger manieren, wil- lende ende consenterende indien by inadvertentie, of anders, hoe, en- de in wat manieren dat het waren eenige Brieven op of besloten, hoe dat wesen mochte contrarie van desen in toekomende tijden gegeven worden (of dat Godt verbieden moet) contrarie van desen gedaen, ofte in gebroocken worde, dat dan als nu, ende nu als dan, niet, ende van geender waerden sy ende blijven tot eeuwigen dagen, ende niet astrin- geren den genen die daer inne gequetst soude mogen sijn. Ende want men in diverse Plecken dese voorsz. Privilegien, ende Brieven te doen sal hebben, soo willen wy dat totten *Vidimus* van desen gemaect on- der 't Zegel Autentijk, of totter Copye hier af gecollationcert, ende geteykent metter hant van eenigen onsen Secretarissen, sulke geloven gegeven sy, als dese principale ende originele Brieven. Des te geven,

ende tot eeuwigen vastigheyt, hebben wy uyt rechter wetenheyt onse Zegel hier aen doen hangen, ende tot meerder seeckerheyt, approbatien, ende autorisatie der dingen ende saecken voorsz. hebben gebeden onsen lieven Neve van Cleve, onsen Oom van Ludicke, ende onsen Neve den Heere van Ravesteyn voornoemt, dat sy haer Zegelen by den onsen aen desen Brief hangen willen. Ende wy Jan Hertoge van Cleve, ende van der Marcken, Lodewijck van Bourbon Bisschop van Ludich, Hertoge van Buillion, ende Grave van Loon. Ende Adolph van Cleve, ende van der Marcken, Heere van Ravesteyn boven genoemt, hebben ter begeerte van onser Nichten den Hertoginne geern dat alsoo gedaen. Gegeven in onsen Stede van Gent, op den xliij. dach in Maert, in 't Jaer ons Heeren 1476.

*Kort Vertooch van 't Recht van de Ridder-
schap, Edelen, ende Steden van Hollandt ende West-
Vrieslandt, van allen ouden tijden in den voorsz. Lan-
de gebruyckt, tot behoudenisse van de Vryheden, Ge-
rechtigheden, Privilegien, ende Loffelijcke gebruyc-
ken van den selven Landen.*

De Ridderſchap, Edelen, ende Steden van Hollandt ende West-
Vrieslandt, Repreſenterende den Staten van den ſelven Lan-
de, wel ende rijpelijcken, naer voorgaende communicatie,
deliberatie, ende rapport, onder den Edelen ende in de Vroet-
ſchappen van de Steden gehouden ende gedaen, op den jegenwoordi-
gen ſtaet deſer landen. Hebben volgende haren Eedt ende plicht, nood-
ich geacht den wettigen ſtaet der landen, van Hollandt ende West-
Vrieslandt by deſen te openen, op vaſt betrouwen dat een yegelijck
die deſen ſal ſien, daer van ſal oordeelen ſoo onpartijdelijcken ende
vreedſamelijcken, als den bedroefden ſtaet deſer landen is vereyſchende.

I. Het is kennelijck dat de landen van Hollandt met West-Vrieslandt
ende Zeelandt ſijn tſedert den tijdt van 800. Jaren herwaerts geregeert
ende bericht geweest by Graven ende Gravinnen, den welcken by den
Ridderſchap, Edelen ende Steden, repreſenterende de Staten van den

selven lande, de Heerschappye ende de Souverainteyt der selver landen wettelijk is opgedragen ende gedefereert geweest, die oock met sulcke discretie ende matigheyt hen gedragen hebben in haere regeeringe, dat de selve noyt hebben gedisponeert van Oorloge aen te nemen ofte Pays te maecten, schattinge oft contributien over den landen te heffen, ofte van eenige andere saecken den Staet van den lande betreffende (hoewel de selve nochtans van goeden Raedt van den Edelen ende Ingeborenen van den lande ordinarre ware voorfien) sonder advijs ende consent van den Edelen ende Steden van den lande, die t'elcken daer op werden beschreven ende vergadert voor 't Hof van Hollandt, ende hebben boven de voorfz. Raedt, d'Edelen ende Steden van den landen t'allen tijden ende in allen saecken gegeven favorabele audientie, volkomen geloof, ende goede Resolutie, op alle 't gene de selve immermeer hadden te verthoonen, den staet ende welvaren van den landen eenigfints betreffende.

II. 't Welck als geweest sijnde een gantsch wettige Regeringe, soo seer als oyt eenige andere is bevonden. Heeft voort gebracht vruchten die merckelijck, ende sonderlinge tot eere ende reputatie van den voorfz. Graven, mitsgaders welvaert der voorfz. landen, ende van de Ingeheten der selver hebben gestreckt, als boven alle anderen, dat de Graven van Hollandt, Zeelandt, ende Vrieslandt op de Heerschappye van soo kleynre begrijp, sijn geweest by alle Princen en Potentaten van 't Christenrijk niet alleen in sonderlinge respect, eere ende reputatie, als blijkt by de hooge alliantien van Houwelijken die sy hebben gemaect by na met alle de machtigste Koningen ende Potentaten van Christenrijk, ende dat in den Jare XII°. Xlvij. Coninck Willem de tweede van dien Name, is gekoren geweest Roomsche Keyser, maer oock dat deselve by na altijd sijn geweest victorieus over haere Vyanden, de palen van de selve landen seckerlijck tegen alle haere Vyanden (hoe machtig die waren) hebben beschermt, waer door de selve niet weynig sijn gerespecteert ende ontsien geweest by hare Naegebueren, immers mogen wy mette waerheyt seggen, dat den staet der landen van Hollandt ende Zeelandt binnen den tijdt van acht hondert Jaren noyt metten swaerde en is geconquesteert of t'ondergebracht geweest, noch by uytheemsche, noch by inlandse Oorlogen, 't welck wy niet en weten oft van eenige andere Rijcken (ten waere van de Republike van Venetien) tegenwoordelick souden mogen worden geseyt, sonder dat men hier van eenige andere redenen soude kunnen geven, dan dat altijd goede eendracht,
 lief-

liefde ende verftant is geweest tuffchen den Prince ende Staten van den felven Lande, dewijle doch den Princen (die by hen felven geen macht en hadden) fonder den Edelen ende Steden van den Landen gantfeh niet en vermochten, als ordinare geen middelen hebbende dan het inkomen van de Domeynen, tot vervallinge van de kosten haerder Hofhoudinge, ende betalinge van de ordinaris Officiers.

III. Men bevint oock wat Authoriteyt den Staten van den felven lande hebben gehadt omme den Princen (als fy door quaden raedt waren tot nadeel van den lande misleyt) te brengen tot recht ende redelijckheyt, niet alleen met remonfrantien ende verfoecken, maer oock, als hier op niet en werde behoorlijk verfen, metter daet procederende, oock strengelijck tot ftraffe van den genen die der Princen autoriteyt hadden misleyt, mishandelt ofte onbehoorlijk misbruyckt, gelijk daer van d'exempelen fijn veele ende menichvuldig.

IV. Oock mede bevint men klaerlijck dat der Staten van de voorfz. Landen officie is geweest, den minderjarigen Princen te voorsien van wettige Voochden, Mombaers ende Gardenobels, gelijk oock is gefchiet aen Grave Willem de vijfste van dien Name, tot kranckfinnigheyt gekomen fijnde.

V. Eyntelijck is buyten twijfel dat de administratië van de Souverainiteyt van de landen t'allen tijden wettelijck is aengenomen geweest by den Staten der felver, foo wanneer door aflijvigheyt, minderjarigheyt, kranckfinnigheyt, misverftant ofte cenige andere inconvenienten de landen verlaten fijn geweest van de wettelijcke bedieninge der Princen, die over fulcks dickmaels een Hooft hebben gekoren, die men Voocht oft Ruwaert noemde. 't Welck oock noch fulcks is geobserveert geweest ten tijde van den huysc van Bourgongien, als nae 't overlijden van Hertoge Caerle ende Hertoginne Marie, fijn Dochter, ten welcken tijde Hertoge Maximiliaen willende met geweld, contrarie invoeren, tegen die Authoriteyt van de Staten, den geheelen ftaet van den landen bracht in 't uyerfte gevaer ende perijckel, ende Keyfer Caerl felve is geduerende fijne minderjarigheyt door d'authoriteyt van den Staten verfen van Voochden, ende 't landt van behoorlijkke Regeerders, die al tijdt de Staten van den lande (hoewel in veele faecken de Vryheyt, geduerende de Heerfchappye van den Huysc van Bourgongien, feer is vermindert) grootelijck heeft gerespecteert, als lichtelijck bemerkende fijnen ftaet door geen ander middel verfeckert te konnen wefen, heeft over fulckx fijnen Sone den Koninck van Spangien met verfehede ver-

maningen, tot gelijke consideratie ende discretie gesocht te bewegen, met expresse verklaringe, dat hy sijnen staet soude sien in perijckel, soo haest als hy de Staten van desen Lande soude hebben in kleynachtige, gelijk hy oock metter daet bevint, grootelijckx tot sijne ende der landen schade, sonder dat men den oorspronck der Oorloge andere oorsaeck souden kunnen geven (wat men daer van discoureert) dan dat hy dese landen met geweld, van Spaensc ende ander uytheemsc Krijgsvolk heeft willen dwingen te doen 't gene syluyden Staetsgewijse, niet en hebben goet gevonden, in saecken betreffende den staet van den lande.

VI. Alle 't welck hoewel wy seecker achten genoeg buyten dispuyt te wesen, hebben nochtans noodich gevonden hier te verhalen, overmits vele Persoonen hier van seer onseckerlijck ende verscheydelyck gevoelen, de Vergaderinge van den Staten anders niet respecterende, dan na dat hen goet dunckt de qualiteyt van de Persoonen op de Vergaderinge comparerende te meriteren, ende van alle saecken die aldaer worden gehandelt, oordelende in allen schijne of de voorz. Persoonen die uyt den Edelen ende by den Steden worden gedeputeert op de Vergaderinge van den Staten, hen selven waren dragende als sijnde de Staten, ende over sulcks als hebbende de Souverainiteyt in de hoogste macht van den lande, naer haren welgevalle van alle saecken, den staet van den lande betreffende waren disponerende, retorquerende over sulcks alle de handelinghe der selver tot haren particulieren laste, haet ende nijdt, maer de gene die naerder insiet 't gene vooren verhaelt is, ende andere groote saecken by den Prince van den lande met hulpe van den Staten te wege gebracht, ende insonderheyt 't gene sedert den tijdt van vijftien Jaren herwaerts in de landen van Hollandt met West-Vrieslant ende Zeelandt is gepasseert, kan lichtelijck bemercken, dat d'authoriteyt van den Staten niet en bestaet in 't beleyt, authoriteyt ofte macht van XXX. ofte XL. Persoonen min of meer, die op haer Vergaderinge sijn comparerende, ende de Agenten van den Coninck van Spangien selfs, die met dusdanige argumenten tegen onse saecken altijdt hebben gemineert, ende gesocht te brengen in kleynachtige d'Autoriteyt van den Staten, hebben metter daet nu wel bevonden hoe grootelijck sy in alseker opinie sijn geabuseert ende misleyt geweest.

VII. Omme dan te ontdecken waer uyt de authoriteyt van den Staten is spruytende, soo staet te considereren dat de Princen die ooyt wetelijcken hebben geregeert, niet alleen hare regeringe met delatie, con-

font

fent ende believen van de Lantsaten hebben begonnen, maer oock sulcks vervolcht, dat alle de leden van de lighamen, daer van sy tot Hooft sijn gestelt, sijn gebleven ongeviolceert, onverkort ende onvermindert, 't welck niet heeft kunnen worden verhaelt (dewijle de Princen by schaleke ende ambitieuse luyden lichtelick worden gecircumvenieert) ten ware de Lantsaten middel hadden om hen met goede ordre ende beleyt t'allen tijden tegen alle quade practijken te opposeren, ende de Prince, van de behoudenisse haerder Vryheyt ende welvaren, uyten name van alle de Leden, niet alleen t'allen tijden te vermanen, maer oock, om soo wanneer de selve hen tot tyrannie soude laten misleyden, met de middelen van den lande hen daer tegens t'opposeren. Tot desen eynde sijn de Lantsaten van den voorsz. landen gedeelt in tweederley Staten, te weten, d'Edelen ende Steden.

VIII. d'Edelen worden gehouden voor een Lidt, ten opsiene van de digniteyt haerder afkomst, die sonder beroemen wel sulcke is, ende soo oudt (als men in eenige andere landen soude vinden) ende van de Heerlijkheden die de selve binnen dese landen sijn besittende, van welke Heerlijkheden syluyden meest al hebben ende gebruycken hooge middeelen ende lage jurisdictien, dewelcke op alle occurentien met makanderen delibereren op den Staet van den Lande, ende ter Vergaderinge comparerende, adviseren op alles noffens de Gedeputeerde van de Steden.

IX. De Steden hebben meest al een form van regeeringe, te weten, een Collegie van Raede ofte Vroetschappen, geconstitueert sijnde van de notabelste uyren midden van de gantsche Burgerye, dese sijn in sommige Steden van XL. In andere van XXXVI. In andere XXXII. XXVIII. XXIV. ofte XX. Persoonen, ende sijn de Collegien van de selve soo oudt als de Steden, ofte immers dat geen Memorie en is van haere beginselen, de Persoonen eens verkooren sijnde, dienen haer leven ofte Poorterschap lange geduyrende, in plaetse van den genen die sterven, ofte haer Poorterschappen verlaeten, worden by 't selve Collegie tot haren gelieven gekooren, andere Persoonen uyt 't midden der Burgeren, tot vervulling van 't getal. By dese Collegien alleen is de magt omme te adviseren, resolveren ende disponeren van alle saecken concernerende den staet van den Lande ende der Stede respective: Ende wat 't selve Collegie adviseert, resolveert ende dispoocert, wert by de gantsche Burgerye gevolcht, daer tegen noyt eenige inbreuck ofte oppositie van de Burgeren is gevallen.

X. By deſe Collegien worden Jaerlijkx gekoren de ordinariſe Magiſtraten, te weten, vier, drie ofte twee Burgemeesters, ende ſeven ofte meer Schepenen, omme te dienen voor een Jaer. In ſommige Steden geſchieden deſe electien abſolutelijck, in de ſommige by nominatie van dobbel getal, daer uyt by den Stadthouder de verkieſinge van 't gewoonlijk getal wert gedaen.

XI. Der Burgermeesters officie is bevolen het ordinariſe beleyt ende gebiedt in alle politicque ſaecken, ſoo wel de administratie van Stads-goederen ende innekomen, als den welſtant ende bewaringe der Steden betreffende.

XII. De Collegien van den Schepen vaceren ordinare tot d'administratie van de Juſtitie, ſoo in alle Criminle als Civile ſaecken, ende hebben, ende exerceren alle hooge middelen, ende lage Jurisdictien.

XIII. By deſe Collegien van Magiſtraten worden abſolutelijck bericht de regeeringe der Steden van Hollandt, Weſt-Vrieſlandt, ende Zeelandt, meest al genoech op eenen voet, ſonder dat de Princen van den landen hen de regeeringe van de Steden eenichſins hebben onderwonden, anders dan in 't ſtellen van eenen Officier, die op heuren name de Juſtitie heeft gevordert. Dit is in 't korte de waerachtige gelegenthey van de regeeringe der Steden van Hollandt ende Zeelandt.

XIV. Waer uyt goet te verſtaen is, dat deſe Collegien van de Magiſtraten ende Raden van den Steden gevoecht by de Vergaderinge van den Edelen ontwijffelijcken representeren den gantschen Staet ende 't geheele Lighaem van den Lanſaten, ende en kan niet bedacht werden eenige forme van regeeringe, die met ſceckerder kenniſſe van alle gelegentheden van den lande ſoude kunnen resolveren, ofte hare reſolution met meerder Eendracht, Autoriteyt, ofte Gevolg ſouden kunnen executeren: over ſulcx en is niet te verwonderen, dat den Staet deſer landen is geweest onveranderlijk, ende ſoo geduerigh als eenich Staet ter werelt ſoude mogen weſen. Omme nu de Collegien van den Edelen ende Steden te brengen in eene Vergaderinge, en kan niet geſchieden dan by Gedeputeerde van de ſelve, overſulckx als omme eenige merckelijke ſaecken te beraetſlagen, van noode is de ſelve te vergaderen, ſoo worden die beſchreven, met infertie van de principaelſte punten die by den Collegien in deliberatie geleyt, ende daer op gereſolveert ſijnde, worden afgeſonden alſulcke Gecommitteerde als ſy vertrouwen, en met alſulcke laſt ende reſolutie als ſy bevinden ten dienſte van den lande te behooren. d'Edelen compareren in competenten getale, ende

de de Steden fenden een Burgemeester met eenige Raden, al tot fulken getale als fyluyden goet vinden, nae de importantie van der faeken, ende boven dien fijn de Gecommitteerde geduerende 't Oorloge (overmits de menichvuldigheyt van de occurentien) altijd generalijck gelast geweest, omme alle faecken de welvaert ende confervatie van den staet van de landen betreffende te adviferen ende resolveren, fulcks fyluyden ten meesten dienft van den lande bevinden te behooren, ende byfonder om de Rechten, Vryheden ende Privilegien van den lande te mainteneren, ende alle inbreecken te weeren ende wederftaen, ende dese Gecommitteerde alfulcks by den anderen vergaderende, representeren de Staten van den felven Landen, niet dat fyluyden in hare perfoonen, ofte uyt hare Autoriteyt de Staten fijn, maer alleen uyt kracht van de Commissie van haere Principalen, fonder dat te prefumeren staet, dat yemandt fich felven uyt ambitie soude avanceren tot dese Commissien, want boven dien de natuere van desen Volcke een afkeer is hebbende van alfulcke ambitie, ende Vyandt is van alle ambitieusen, soo en staet 't selve niet te prefumeren in soo vrye electie, ende veel min dat yemandt in desen tegenspoet, die Godt almachtig den lande gelieft te overfenden, soude begerich wesen omme de faecken van den lande te handelen, daer niet dan fvarigheyt is in te sien, niet dan vyantschap ende misgunft van den Vyanden onfer faecken (die oock de gequalificeerde ende veele getrouwe Perfoonen met valsch aengeven abuserende, dickwils quade opinien van veele goede Dienaers van den lande hebben verweckt) staet te wachten, fonder eenig profijt, overfulcks heefmen het acnnemen van de voorfz. Commissien moeten redigeren *Inter munus a necessaria*, ende alle die geenen die eenig beleyt deser landen hebben gefien, kunnen getuygen wat fvarigheden ende conftinctien fijn gevallen ende gebruyckt, omme de Gecommitteerde, verfochte ende gebruyckte perfoonen tot de opgeleyde lasten te bewilligen.

XV. Ende fijn de selve Gecommitteerden ghoude wederkerende hare principale te doen van alles getrou rapport.

XVI. Dit is 't fundament van de regeringe deser landen van Hollandt met West-Vrieslant ende Zeelandt, daer op den staet der selver Landen den tijdt van vijf, zes, seven hondert Jaren, ende soo lange als de outste Monumenten streckende fijn, heeft beruft. Dit is oock (naest de hulpe van Godt almachtigh) 't gene dat de selve in dese gevaerlijke Oorlog tegen soo machtigen Vyandt heeft gehouden in goede kloeckmoedigheyt ende cendracht, fulckx dat geduyrende dese Oorloge, noyt

Lidt van de voorz. Lande anders dan met 't uysterste geweld, van ons is gefcheurt, noyt Burgerye oproerig, noyt gemuytineerde Soldaten in den Landen van Hollandt ofte Zeelandt sijn bevonden, daer van wy, naest Gods machtige hant, geen andere redenen fouden konnen geven, dan dat in alles oprechtelyck, vrymoedelyck, rijpelyck, ende met open deuren is gehandelt, tot welcken eynde is gebeurt, dat veele van de kleyne Steden, oock die men van ouden tijden ter Vergaderinge van de Staten niet en placht te beschrijven (immers alle de gene die sulcks begeert hebben) in de Vergaderinge van de Staten vrye cessie ende stemme is gegunt, op dat een yegelyck 't beleyt der gemeene Landt-saecken kennelyck sijnde, de lasten (die anders onverdraechlyck schijnen) met goetwilligheyt gedragen, ende de eenigheyt onverbreeckelyck onderhouden soude werden, tot welcken eynde d'Edelen ende Steden oock vry gestaen heeft met sulcken getale ende Personen, van het lighaem van de Vroetschappen wesende, te compareren als hen goet dochte, behoudelyck dat de Personen by de Privilegien van den lande niet en worden uytgesloten.

XVII. Ingevallye nu yemant soude konnen bewijfen, dat onder den Edelen ofte onder den genen die als Gedeputeerde van den Steden op de Vergaderinge van de Staten sijn beschreven, yemandt yet soude gehandelt hebben (des wy niet en weten) anders dan in der voegen als voorz. is, ende in conformité van sijnen last ende commissie, den selven soude gehouden sijn t'allen tijden daer van voor sijne principaelen te verantwoorden, ende by gebreecke van dien strafbaer sijn als naer rechten, ende de geene die ter goeder trouwen arbeeyden om sulcks te openbaren, achten wy voor goede Liefhebbers des Vaderlandts.

XVIII. Maer de gene die de Staten van den landen verachtende ende beschimpende, hare actien calunnieren, abuseren hen grootelijcks, indien sy verstaen te doen te hebben mette Persoonen van de Edelen ende Gecommitteerde van de Steden in haer particulier, ingevallye sy niet met eenen en bewysen, dat yemant van de selve yet sonder last soude hebben gedaen, ofte sijne commissie geëxcedeert. Ende hoewel veele Persoonen sulcks uyt onwetenheyt ende simpelheyt doende, 't selfde niet op 't swaerste en wort afgenomen: Soo is nochtans seecker, dat de gene die sulcks doen met goede kennisse ende wetenschap, sijn Vyanden van den Staet ende Republycke deser Landen, ende dat de selve daer mede niet anders konnen voor hebben, dan te ondergraven de Fundamenten van den huysse, omme 't selve te doen storten, en ver-

vallen. Soo wel ten opfiene van den Prince, als van de Gemeente: Want wat is de macht van een Prince, sonder goede Correspondentie van sijne Onderfaten: Wat Correspondentie sal hy met hen houden, wat onderstant sal hy van hen trecken, indien hy hem daer toe laet brengen, dat hy partyfchap aenneemt tegen de Staten, die de Gemeenten reprefenteeren, ofte om eygentlijcker te fpreecken tegen fijn eygen Volk felver: Ten anderen hoe kan den ftact van den Lande beftaen, indien her gefchieden konde, dat de Gemeente foo verre werden gebracht dat de felve partyfchap aennamen tegen den Staten, dat is, tegen de Edelen, Magiftraten ende Vroetfchappen van den Steden, die haer Voorftanders ende wettelijke Magiftraten fijn, die tot voorftant van de Gemeente, oock den ondancck van den Princen ende Gouverneurs dickwils in 't particulier moeten dragen.

XIX. Daeromme fullen alle redelijke menfchen klaerlijk verftaen, dat den Gemeenen Staet van den Landen geen fwaerder, fchadelijker, noch dootlijcker Vyanden fouden mogen hebben, dan de genen die fich fouden formaliferen tegen den Staten van den Landen in 't generael. Maer fulckx en verftaen wy niet te wesen die geenen die foudē konnen bewijfen tegen yemanden particulierlijcken dat hy de commiffie van fijnen principalen, op de Vergaderinge van den Staten comparende, fouden hebben geexcedeert, als voorfz. is, ofte oock anderfins hen fouden hebben ontgaen.

XX. Hieromme fal een yegelijk gelieven te verftaen, dat die gene die verklaeren de Souverainiteyt der Landen te wesen by den Staten, fy niet en verftaen daer mede te fpreecken van eenige particuliere Perfonen ofte Gecommitteerden in 't particulier, maer van haere principalen, te weten, die Edelen ende Steden van den Lande, die fy uyt krachte van hare Commiffien reprefenteren, 't welck verfcheyden Princen ende Potentaten, ende oock haere Majesteyt van Engelandt mette Generale Staten tracterende, ende fijne Ex. de Commiffie als Gouverneur Generael van den felven ontfangende, fulcks hebben verftaen, ende by niemanden ter Wereldt gecontroverteert mach werden.

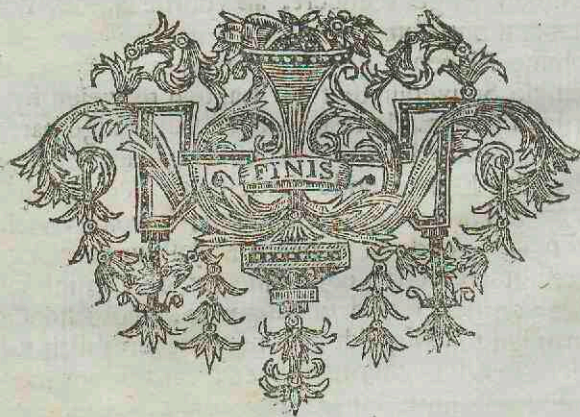
XXI. Sonder dat wy konnen gelooven, dat yemant meent met goet Fundament anders als nu te kunnen fuffineren, ofte foudē moeten volgen, dat d'Edelen, Magiftraten ende Vroetfchappen van den Steden, nu niet de felve macht en hadden op de exercitie van de Souverainiteyt, die de felve hebben gehad in voorleden tijden, als voren bewefen is, ende oock hadden in 't tracteren met hare Majesteyt ende conftitueren

van 't Gouvernement van sijn Excellentie, ofte andersints soude moeten in controversie getrocken worden, niet alleen de bestendigheyt van de tractaten met hare Majesteit, Commissie ende Gouvernement van sijn Excell., maer alle 't gene de Staten 't sedert den tijdt van vijftien Jaren tot hare defensie hebben gedaen, 't welck alleen 't werck is van der Landen Vyanden.

XXII. Mits allen 't welcke wy klaerlijk ende genoegsaem achten bewesen te sijn, hoe noodig de Authoriteyt van den Staten dient geconserveert, als wesende het Fondament daer op den gemeenen stant van den Lande is berustende, 't welck sonder de ruine van de gemeene saecke niet en mach werden gekrenckt, ende dat de Souverainiteyt van den Lande is by den Staten in alle saecken, niet min als die geweest is by de voorgaende Princen deser Landen.

Aldus gearresteert in den Hage, den xvj. July, Ende is als noch geresolveert, dat daer overleveringe sal worden gedaen. Gedaen tot Haerlem, den xvj. Octobris 1587.

E Y N D E.

A A N H A N G S E L
 van
 R E Q U E S T E N,
 enz.

*Request, door eenige Burgeren der Stad
 Haerlem, welkers Huysen in 't Beleg tot de
 Fortificatie waren gebruykt of anders geruïneert,
 aen de Staeten van Holland gepresenteert;
 met het Appointement daer op verleent
 den 23sten van May 1577.*

Aen de Staeten 's Lands van Holland.

Vertoonen in alle reverentie de arme schamele desolate Burgers der Stad Haerlem, wiens Huysen mits den belegge van den Vyand in der Stads wallen tot resistentie van dien gebragt zyn geweest, mede mits 't schieten gantschelyk geruïneert, by den Soldaaten en anderen tot brand omgehacht, en ten lesten, God berert, metten grooten Brand verniet en te niere gekomen, hoe dat henluyden respectieve Huysen en Erven eensdeels met Kustingen, Renten en andere Lasten gechargeert zynde, deselve by hun Supplianten mits den belegge, overgiste in handen van den Vyand, groote continueele Belastingen, Extorsien en Exhauratien der Soldaaten, niet mogelyk en is geweest deselve op syne behoorlyke tyd (t'haere leetwesen) te betaelen, sulks dat als nu heurluyden voorschreve Huysen en Erven in respectieve als boven grootelyks met sware accumulatie en arrages belast zyn, en alsoo sy Supplianten niet en vermogen deselve als nu in promptis te furneeren, en dat sy luyden nochtans gaerne heurluyder Creditours souden begeeren te betaelen, verfoeken sy Supplianten

ten seer ootmoedig, dat Uwer E. in insich van heurluyder geasse-
geerde hen gelieven wille te octoyeren en behooryk octroy te ver-
leenen, uyt kracht van dewelke alsulke Pachten, Renten, Kustin-
gen, als heurluyder Supplianten Huysen en Erven eenigfints souden
mogen mede belast wesen gefurcheert sullen werden en blyven den
tyd van tien jaeren, ingaende respectie sedert de laetste betaeling
van deselve Kustingen, Renten, Pachten, enz. mits de expiratie van
de voorschreve tyd omgekomen zynde, by henluyden respectie be-
traacht te worden jaerlyks dobbele Pachten, Renten en Kustingen, ter
tyd de voorschreve gefurcheerde jaeren geheelyk en al ten vollen
betaelt en gequeten sullen wesen, om sulks alle onbehooryke execu-
tien en discussien te eviteren. Dit doende, &c.

(In margine stond.)

De Staeten van Holland en Zeeland, aenmerkende de groote scha-
de, destructie, en ruine die binnen de Stad Haerlem gedurende
die voorleden Oorlog is gevallen en geleden, om te voorsien voor
foo veel doenlyk zy, ten solagemente van de Ingesetenen van dien,
op de restauratie van deselve Huysinge, hebben denselven Suppliant-
ten van alle onbetaelde Pachten, Kustingen, Grond-renten en ande-
re Lasten, staende op eenige Huysingen en Erven binnen Haerlem
voornoemt, die door den belegge der Vyanden, staende die voor-
leden Oorloge, in de Walle der voorschreve Stede van Haerlem tot
resistentie derselver Vyanden syn gebruykt en gewrocht, ook by den
Soldaaten en andere tot brand omgehaalt en gedemolieert of met ge-
schut ganschelyk syn geruineert, of ook die ten laetsten metten groo-
ten Brand mogen syn vernielt en te niete gekomen, en alrede ver-
schenen en onbetaelt mogen wesen, gegunt en geaccordeert, gun-
nen en accorderen by desen uytstel en atterminatie van betaeling
voor den tyd van acht jaeren eerstkomende, mitsgaders van allen
Pachten, Kustingen, Renten, en andere gelyke Lasten, die binnen
den selven tyd vallen en verschynen sullen, sulks dat daer voor nie-
mand binnen den voorschreven tyd in rechten of daer buiten sal mo-
gen worden aengesproken of gemolesteert, houdende overfulks me-
de middelertyd in furcheantie alle proceduren, condemnationen en ex-
ecutien die uyt sake van den verschenen Kustingen, Pachten of Ren-
ten als vooren aangeheven of verleent souden mogen wesen; wel-

ver-

verstaende, dat na de expiratie van de voornoemde acht eerstkomende jaeren, de voorschreve verloopen Renten, Pachten en andere Lasten by smaldeeling en verdubblinge op de navolgende jaeren betaelt sullen moeten worden, en soo verre eenige Kustingen gedurende die voornoemde acht jaeren geene loop en hadden, dat na de expiratie van de voorschreve acht jaeren dubbelde Kustingen van de voorschreve Huysen en Erven over 't verloop van dien jaerlyks by smaldeeling mede sullen moeten werden betaelt, ter volle betaeling toe; behoudelyk ook, dat die geene die binnen de vier eerstkomende jaeren haerluyder Huysen niet aengevaert en weder opgetimmerd sullen hebben, van de geene die opgebouwt mogen worden, die selfde na de expiratie van dien den effecte van desen niet en sullen mogen genieten, daer op behooryke Brieven van Ostroy sullen worden verleent. Gedaen tot Haerlem den 23 May 1577.

(Onder stond,) Ter Ordonnantie van de Staeten.

By my, (was gerekent)

C. de RECHTERE.

*Ampliatie van het Appointement van den
23 May 1577, door de Staeten van Holland
verleent den 4 Januarius 1579.*

Aan myne Heeren den Staeten van Holland.

Vertoonen in alle reverentie den Burgemeesteren, Schepenen en Regeerders der Stad Haerlem, hoe dat voor henluyden onlanks questie geresen is ter saeke van Huys-Kustingen van eenen verbranden Huys in den grooten Brand deser Stad anno 76 mede vernielt en te niere gebrogt, toekomende 't selve verbrande Huys eene Poorters Dochter, dewelke mer haeren Man etteulyke jaeren voor den oorlog haere Poorterschap verwoont heeft, en nu wederom binnen dese Stad na de Pacificatie is komen woonen, doende sustineeren dat mits 't voorschreve Huys als andere mede verbrand is, sy behoort te genieten deselve gratie en atterminatie van den Kustingen, als by Uwer

E. den 23 May anno 77 den schameelen Burgeren van Haerlem gegunt is voor den tyd van acht doen eerstkomen- de jaeren, volgende d'origineele Apostille gestelt op de Requeste hier aen gehegt; en sofy Supplianten daer in swaerigheyt bevinden, versoeken ootmoedelyk dat Uwer E. dien deselve Apostille verleent hebben, believe by forme van interpretatie op de marge van desen verklaringe te doen, of den Buytenlyuden, geen Poorters van Haerlem wesende, en nochtans haeren Huysen binnen derselver Stad in den grooten brande of andersins, sulks 't selve Oetroy vermelt, verlooren hebben, mede de voorschreve gratie sullen genieten in allen schyne als den Burgeren van Haerlem, dan niet, ook mede of den geenen die naer dato van 't voorschreve Oetroy haere woonplaetse weder binnen der voorschreve Stad hebben genomen, daer door in de voorschreve gratie souden syn begrepen. Dit doende, &c.

(In margine stond,)

Die Staeten van Holland verklaeren, dat alle die geene die eenige ledige Erven hebben binnen der Stad Haerlem, daer af die Huysen syn verbrand, het Oetroy sullen mogen genieten by den Staeten daer op verleent. Gedaen tot Haerlem den 4 January 1579.

(Onder stond,) Ter ordonnantie van de Staeten.

By my, (was getekent,)

C. de RECHTERE.

Request door den Schout, Burgemeesters en Regeerders der Stad Haerlem, aen syne Excellentie en de Staeten van Holland gepresenteert, om Vergoeding der Schade, geduurende het Beleg geleden.

Aen syne Excellentie en de Staeten van Holland.

Geven in alle ootmoed te kennen de Schout, Burgemeesters en Regeerders der Stad Haerlem, soo voor hun selve, als uyt den

aer-

naeme en van wegen de Gemeente, Burgoren der felfer Stede, dat fy in Juny 1572 hoorende, dat uwe Excellentie met een heirkragt opgefeten was, om de Nederlanden te bewryden van de oppreffie en tyrannie der Spanjaerden, en defelve weder te ftellen in heure oude Vryheyte, Privilegien en Couftumen, hen terftond met andere Steden begeven hebben onder 't Gouvernment van uwe Excellentie, als Stadhouder des Lands van Holland, ten welken tyde fy terftond ingenomen hebben garnifoen, die de Burgeren de Koft hebben moeten geven; daer na de Vyand het hoofd naer Holland keerende, hebben; boven 't Garnifoen daer in leggende, noch ingenomen vier Vendelen Oofterfche knegten van den Regimente des Overften Laſarus Muller, om den Vyand 't hoofd te bieden; en na de Vyand, de Stad met groote heirkraachte belegert, beſchoten, ondergraven, en eenen groote bequaame breſſe gemaekt hebbende, defelve ook geweldelyk beſtoormt hadden, en de Knegten met de Burgeren door Gods genade den ſtoorm wederſtaen hadden, heeft uwe Excellentie, tot verſekeringe derſelver Stede en bevrydinge van 't geheele Land, daer ſoo veel Krygsvolk in gefonden, dat daer verre boven de 3000 Soldaeten binnen waren, die de Burgeren op de toefegginge van uwer Excellentie en de Staeten, inhoudende, dat alle de koſten, die de Knegten daer binnen op de Burgers en anderen teerende, en 't gunt hen aen Geld en Waeren verſtrekt ſoude worden, by 't gemeen Land voldaan en betaelt ſoude worden, op welke toefegginge ſyluyden defelve Knegten geduurende den tyd van omtrent ſeven Maenden, ſonder eenig wederſeggen, onderhouden hebben, en voorts tot deſenſie derſelver Stad verſtrekt hebben, alle 't gunt fy hadden of wiſten te bekomen, niet twyffelende, of ſouden de Stad met de hulpe Gods wel behouden, en 't geheele Land bevryd hebben, als fy ook ſonder twyffel wel gedaen ſouden hebben, en hadde henluyden die Victuailles niet ontbroken, door welk gebrek (na dat fy alle de Paerden, Honden, Katten, gefouten Huyden, en andere ongewoone Spysen geconſumert hadden) ſyn ſy genootſaekt geweest hen in de genade en ongenade van den Vyand op te geven, (en dit noch naer voorgaende ſchryvens van uwer Excellentie hebbende) endenſelven ook moeten beloven, voor de redemptie van der plunderinge van heure overgebleven Goederen de ſomma van 240000 Ponden van 40 Groten, waer van ſy ſoo in Gelde, Wolle en Linde-laken, als andere Waeren gereed opgebracht hebben boven de 90000

Ponden; syn daer en boven veel van heure Burgeren als Slaeven voor Alkmaer gevoert, te pionieren, alwaer veele van henluyden gescho-
ren en gestorven zyn; ook daer benevens sedert dien tyd altoos be-
last gebleven met groote garnisoenen, soo van Spanjaerden als ande-
ren, die sy de Kost of groote Service hebben moeten geven, wesen-
de genoeg 't Gasthuys der Spanjaerden en Soldaeten; boven alle de-
fen, soo is onlangs door eenen afgrysselyken brand het derde part van
de Stad wel afgebrand, soo dat de helft van deselve Stad genoeg ge-
ruineert en in 'der asche legt, soo door den voorschreven brand, als
door 't schieten van den Vyand, en demolitien van de Huysen, soo
door de moetwillige Soldaeten, als tot de Fortificatien in den beleg-
ge gedaen, soo datse ontwyffelyk geschapen is nimmermeer te ver-
komen noch opgebouwd te werden, ten sy dat uwe Excellentie met
de Staeten de hand daer aen houden, en deselve voorsien met eeni-
ge vryheden of preëminctie, daer door de lieden verwekt mogen
worden, aldaer te komen resideeren, en weder te bouwen; soo de
Burgeren, ter oorsaeke hier vooren verhaelt, in den uyttersten nood,
calamiteyt, miserie en armoede gekomen zyn, die macht niet heb-
ben 't selve te doen. Waerom de Supplianten haer keeren tot uwer
Excellentie en de Staeten van Holland, versoeken seer ootmoede-
lyk, om de passie onses Heeren, en in respecte, dat de Burgeren
van Haerlem met haer lyf, bloed en goed tot heure onverwinnelyke
schade en grondige bederffnisse den Vyand geresisteert, en 't Land
van Holland gepreserveert hebben, eenige uyt de Staeten te willen
committeeren, die met uwer Excellentie en den Supplianten eenige
Middelen willen ramen, waer deur de Stad, als een van de voor-
baertigste litmaeten des Lands, weder opgebouwt en tot eenig wel-
vaeren gebragt mag worden, en dat ook de Burgeren van heure
Kosten en andere gedebourseerde Penningen, daer in 't Land be-
wonden sal worden naer alle equiteit gehouden te zyn, met de min-
ste quetsse van den Lande betaelt mogen worden naer billikheyt en
redenen vereyssen sullen. 't Welk doende, &c.

*Accord tuffchen fyne Excellentie en de Staeten
van Holland ter eenre, en Burgemeesters en Re-
geerders van Haerlem ter andere zyde, aengegaen,
ter vergoedinge van de fchaden en verfehotten door
de Stad, geduurende het Beleg, geleden en gedaen,
getekent en bezegelt den 24 April 1581.*

Alfoo de Burgemeesteren en Regeerders der Stad Haerlem seer ernstelyk vervolgden en aanhielden, om van de Staeten van Holland te hebben remboursement en betaalinge; soo van 't gunt uyt des voorschreven Stads Beurfe, op de Soldie van eenige Kapiteynen, Officieren en Soldaaten, item van Arbeytsloonen; om die Stad en Bresse, by den Vyand geschoten, weder te restaureeren; en jegens den Vyand te fortifieren, verschoten en betaalt is geweest, als ook van 't gunt haere Burgeren, Inwoonderen en andere particulieren noch ten achteren zyn, soo wel voor 't onderhoud van de Soldaaten, die in den belegge geduurende omtrent seven Maenden in groot getale binnen derselve Stede waren, en op de toefegginge van betaalinge, by de Staeten die van Haerlem gedaen, daer binnen ontfangen sijn geweest, als van verschoten Penningen en geleverde Waren, die sy tot 'er voorschreven onderhoud, fortificatie, en tot redemptie van heur lyf en goed, (als de Vyand de Stad door hongersnood becomen had) hebben moeten leveren en opbrengen; en voorts generaelyk van alle andere kosten, by derselve Burgeren, Inwoonderen en andere binnen de voorschreve Stede ten selven tyde daer voor en na, tot derselve Stad weder onder 't gebied en gouvernement van syne Prinselyke Excellentie gekomen is, gesupporteert; en om te verhoeden, dat, ter cause van de satisfactie by die van Haerlem van syne Excellentie en de Staeten verkregen, geene twist of onverstand tusschen derselve Staeten en Regeerders van Haerlem namaels soude mogen opreyfen, en overfulks die satisfactie geannulleert en te niere gedaen worden, sonder voortaan van eeniger waerde of kracht van d'eene of d'andere syde gehouden te worden; soo hebben de voorschreve Staeten, ten overslaen en met advys van syne Prinselyke Excellentie, met die van Haerlem onderlinge geaccordeert en verdragen, en denselven van Haerlem, ter oorsaeke voorschreven en in-

voldoeninge van heure gepretendeerde en voorgewende achterwezen, in volle betaeling van alle 't gunt voorschreven is gegeven, en ten vryen eygen opgedraegen, geven en opdraegen ten vryen eygen mits desen den voorschreven Burgemeesteren en Regeerders, ten behoeve derselver Stede, heure Burgeren, Inwoonderen en andere als boven, de partyen van Goederen, hier na verklaert.

Eerst alle die Goederen, toebehoorende de Conventen, Geestelyke Collegien en Gilden, die binnen de Stad Haerlem en Parochie van dien, ten tyde van de Satisfactie, gestaen of geweest zyn.

En daer en boven de Goederen van de Kanoniken, eertyds Monniken te Amsteldam en Heylo geweest zynde, mitsgaders ook de helft van de Goederen, toebehoorende de twee Conventen, in de Beverwyk gestaen hebbende, daer van de Staeten de andere helft tot henwaarts behouden, om by henluyden ad pios usus geëmployeert te worden; mits dat de lasten, daer op staende, mitsgaders de alimentatien van de Conventualen, den Predicant en Schoolmeester van die plaetse, ook half en half gedraegen sullen worden; van welke Goederen eensdeels by sekere Gecommitteerden van de Staeten Inventaris en Staet gemaect is; en sullen de voorschreven Burgemeesteren en Regeerders van Haerlem, van wegen en uyt den naeme der voorschreve Staeten, den Conventualen, Collegien en Gilden, die als noch geene Inventaris of Staet overgelevert hebben, behooryken Staet afeyschen, en doen overleveren van alle de Goederen, die ten tyde van de voorschreve satisfactie henluyden toequamen, en van alle de voorschreven Conventualen, Collegien en Gilden overneemen de Brieven en Munimenten, die sy van deselve heure Goederen hebben; tot alle 't welk sy ook den onwilligen sullen mogen bedwingen by gyselinghe en apprehensie van heure Persoonen, die daer in weigerig bevonden sullen worden, is 't nood; waer toe de voorschreve Staeten deselve Burgemeesteren en Regeerdersgeauthoriseert en volkomen last gegeven hebben, autoriseeren en volkomen last geven by desen onwederroepelyk, om alle de voorschreven Goederen by henluyden geënvuert en gepossideert te worden, als andere Stads Goederen, en deselve te mogen verkoopen ten behoeve en profyte als boven: welverstaende, dat die van Haerlem die Conventualen en andere Geestelyke Persoonen, wesende wettige Litmaecten van deselve Conventen en Collegien voor dato van de satisfactie aengenomen, naer behooren, eerlyk en wel sullen alimenteeren en onder-

derhouden, naer 't vermogen derselver Goederen, in conformité van de Pacificatie van Gent; en sullen alle die Conventualen, heure residentie in den belegge en daer voor binnen Haerlem gehad hebbende, hen by den anderen mogen versamelen in een bequaeme plaets of Convent, dat hen de Burgemeesteren en Regeerders daer toe sullen laeten volgen en toeëygenen, om heur leven lang, of soo lang hen dat gelieft, by den anderen te woonen, om de andere Kloosteren en Conventen by de voorschreven Burgemeesteren ten behoeve als vooren geaanvaert te worden; alle welke Goederen van de voorschreve Conventen, Collegien en Gilden die voorschreve Staeten be looft hebben en beloven by desen de voorschreve Burgemeesteren en Regeerders, ten behoeve als vooren, te laeten ten vryen eygen, met alsulke lasten, als die by de jegenwoordige Conventualen, Gildebroederen en Geestelyke Persoonen, en heure voorsacten mede belast en beswaert zyn, sonder meer; en ook dese alienatie en opdracht, by alle contracten van payse, bestand en anders staende te houden, en te doen valideeren: welverstaende, dat, indien namaels die van Amsteldam, of eenige andere Steden, by bewillinge van de Staeten, of anders dan by transactie of eenige andere onerosse titule, de Goederen van de Conventen en Collegien, binnen heure Stede gelegen, quamen te behouden, dat de voorschreve Staeten, in sulken gevalle, die van Haerlem in geld betaelen sullen de somme van 20000 Ponden, van 40 Grooten 't Pond, op vier als dan eerstkomende jaeren; laetende henluiden niet te min de voorschreven Goederen behouden, sulks en in dier voegen, als andere Steden dat toegelaeten sal zyn.

Boven dien sullen die van Haerlem, ten eeuwigen dagen, vry behouden het Klerk. en Bode-ampten; de Markt en Hamburger Bierrollen; het Veer, in de Leede leggende, dat by die van Haerlem gestopt is geweest, waar voor sy jaertyks ten Comptoire van Kennemerland plagten te betaelen de somma van 158 Ponden 10 Schellingen, munte als vooren; met noch 17 gelyke Ponden 10 Schellingen, voor de recognitie van dat die van Haerlem heuren Vlees-exchys verhoogt en 't Besterf-geld afgestelt hebben; en dat men in 't Haerlemmer-bosch niet soude tappen; daer van sy voortaan exempt sullen blyven; item sullen mede ten eeuwigen dagen ontlast en bevryt zyn van 120 gelyke Ponden, die sy jaertyks aen handen van den Tollenaar van Spaarendam moesten uytkeeren en betaelen, voor dat alle Waeren, uyt het noorden binnen Haerlem komende, en daer niet

verkocht worden, weder vry van de Tollén naer het noorden gescheept mogen worden; en dat ook de Schuyten, sonder Denne deur Haerlem vaerende, vry syn van de Roer-tolle; bedraegende alle de voorschreve partyen 296 gelyke Ponden; die voortaan uyt de Rekeningen van Kennemerland en van de voorschreve Tollén gelaeten sullen worden; en van de restteerende onbetaelde jaeren ontlast blyven; en die van Haerlem ten eeuwigen dagen blyven genietende de voorschreve vryheyd in de Tollén van de Goederen, die uyt het noorden komende, en niet verkocht zynde, weder na het noorden gescheept werden, als ook de Schuyten sonder Denne vry sullen wesen van de Roer-tolle.

Voorts sullen die van Haerlem t'heuren profyten hebben en genieten de weydinge van de Duynen en Wildernissen, noch aen de Dorneynen wesende, beginnende van het zuynen, royende van den Dorpe van Voorhour op Noordwyk naer zee gaende, en van daer noordwaerts tot de Duynen van Arenbergen, leggende in Heemskerk; des sullen die van Haerlem, op de weydinge, hen reguleeren naer de Ordonnantie daer op gemackt, of noch te maeken: welverstaende, dat hier onder niet begrepen is de weydinge in de Duynen van Brederode, en andere, daer van eenige particulieren, voor den jaere 1580, 't recht van weydinge verkregen hebben: welverstaende, dat de voorschreve Staeten die voorschreve weydinge, t'heuren believen, tot allen tyden sullen mogen redimeren, en aen hen lossen met een somme van 6000 Ponden, munte als vooren, te betaelen op ses vervolgende termynen van jaeren, als t'elken termyn 1000 derselver Ponden; en die van Haerlem, ontfangen hebbende den eersten Termyn, sullen de factó van deselve weydinge afftand doen, en de voorschreve Staeten daer mede laeten geworden.

Boven al desen, soo hebben de voorschreve Staeten beloof en be-looven by desen den voorschreven Burgemeesteren en Regeerders van Haerlem; ten behoeve als vooren, noch te betaelen, sonder eenige afflag, de somme van 200000 Ponden, munte als vooren, op 13 vervolgende jaeren, te weeten, 20000 Ponden binnen 's jaers, naer de generaele Middelen binnen de voorschreve Stad in train gebracht en geheven sullen worden by verpachtinge of collectatie; om 't welk te mogen geschieden, soo hebben de voorschreve Burgemeesteren en Regeerders, uit naeme van de geheele Burgerye en Gemeente, beloof en beloven by desen, dat sonder eenige verhinde-

rin-

tinge of letsfel een Commissaris van de Staeten deselve Middelen, als in andere Steden, mede aldaer binnen Haerlem sal mogen verpachten of doen collecteeren, om den eersten May aldaer mede geheven en ontfangen te worden; en voorts de restteerende 180000 Ponden, op 12 daer aen volgende jaeren, als t'elken jaere 15000 gelyke Ponden; tot verskeringe van de voorschreve 200000 Ponden, hebben de voorschreve Staeten die van Haerlem in handen gestelt en verbonden, stellen en verbinden by desen alle 't gunt van de generaele Middelen binnen derselver Stede en Parochie van dien komen sal, om op den voorschreven termyn te ontfangen; en, ingevalle deselve Middelen soo veel niet uyt en bragten, soo hebben de voorschreve Staeten henluyden beloofst en belooven by desen, in sulkea gevalle, het kort of den geheelen termyn (in cas deselve Middelen over Holland in de Steden geheel quamen te cesseeren) uyt andere des gemecne Lands Penningen te doen betaelen, en daer voor speciaelyk verbonden en in handen gestelt alle de Contributien en Subventien, soo wel ordinaris als extraordinaris, hoe men deselve soude mogen noemen, die over Kennemerland en Kennemer-gevolg geheven sullen worden; ordonneerende onwederroepelyk by desen den Ontfanger of Ontfangers derselver Middelen, Contributien en Subventien, dan in der tyd wesende, den voorschreve Burgemeesteren en Regeerders van Haerlem daer uyt hen soo veele t'heuren contentemente te assigneren, om daer uyt den geheelen termyn of 't kort te mogen ontfangen; en mits voor de eerste reyse overbrengende Copie autentyk van desen, met behoorlyke Quitantie daer op dienende, sullen den Ontfangers de somme in uytgeven gepasseert en geleden worden. En beloven de voorschreve Staeten deselve Burgemeesteren en Regeerders noch te betaelen, uyt de eerste Penningen, die van de generaele Middelen binnen Haerlem geheven en ontfangen sullen worden, de somme van 2000 gelyke Ponden, tot hulpe en assistentie van de kosten der reparatien, die aen de groote Sluys te Spaerendam gedaen, en by die van Haerlem verschoten zyn, die den Ontfanger derselver Middelen, mits overleverende hier van extract en behoorlyke Quitantie, geleden sullen worden in Rekening; en sal de Stad van Haerlem vry en exempt wesen in de Omslagen van de Contributien, die men doen sal, om de andere Steden van heurluyder groote Rekening te beraelen.

Voorts soo hebben syne Prinselyke Excellentie en de Staeten be-

looft en belooven by desen, die van Haerlem de facto wederom te stellen in de possessie van alle heure Preëminentien over de Dorpen van Kennemerland en Kennemer-gevolg, als sy over 20, 30, 40 en 50 jaeren gehad hebben, sonder dat hen sal obsteren de verandering, die sedert 20 jaeren herwaerts daer in gepleegt is geweest.

Des soo hebben de voorschreve Burgemeestren en Rogeerders, van wegen de voorschreve Stad, beloof en belooven by desen, tot vordering en opbouwinge derselver Stad, te betaelen, uyt de naem en van wegen de voorschreve Staeten van Holland, het hard Dak, dat men behoeft tot de optimmeringe van de Huysen, die by den brand, en de Soldaeten vernielt en gedemolleert zyn geweest, soo wel die alrede, naer dato van de satisfactie, opgetimmert sijn met hard Dak, als die geene die binnen acht toekomende jaeren weder opgetimmert sullen werden. En, dat sy daer benevens ook drie Jongens, die men bevinden sal kloek en vernuftig van verstand, en de Ouders van dien niet van vermogen te zyn, om deselve ter schoole te houden, soo binnen de Stad van Haerlem, als binnen de Univerfiteyt van Leyden, in Studies sullen onderhouden. Van gelyken hebben sy beloof en belooven by desen, uyt die voorschreve Goederen, soo veele te veritrekken tot onderhoud van den Armen binnen de voorschreve Stad wesende, als de lasten van de Stad eenigints sullen mogen lyden.

En sullen hier mede alle vordere actien van achterheyt, schade, of hoedanig 't selve genacmt soude mogen worden, af, dood en te niete wesen, mitsgaders de satisfactie, die syne Excellentie en de Staeten van Holland den Burgemeestren van Haerlem gegeven hebben; en oversulks die van Haerlem in alles hen sullen hebben te gedraegen als de andere Steden van Holland.

Dan alsoo syne Excellentie en de Staeten van Holland niemand in syne consciencie willen dwingen, sal een iegelyk vry na syne consciencie mogen leven, sonder gerechergeert of achterhaelt te worden, dan alsoo veele simple luyden by menschelyke infortiagen, bekleed met een uysterlyke schyn, verleyt worden van God, 't welk in 't nakomen van Gods Woord niet geschieden kan, soo hebben de voorschreve Staeten, ten overstaen en met advys van syne Princelyke Excellentie, verstaen en goedgevonden, dat ook binnen de Stad Haerlem, in conformité van de overkomste van de Unie tusschen den Lande van Holland en Zeeland, in den jaere 1576 gemaect, als in alle de andere Steden

den van Holland, geene andere exercitie van Religie sal worden ge-
exercert, dan van de Gereformeerde Religie; en dies aengaende
hen reguleeren na de laetste Resolutie, Staetsgewys by die van Hol-
en Zeeland onlangs, als in Maert laetstleden alhier tot Amsterdam,
genomen.

Alle 't welk de Staeten en de Burgemeesteren en Regeerders van
Haerlem aen wederfyden elkanderen beloofst hebben en toegeseyt,
belooven en toefeggen by desen, in allen pointen vast en onverbree-
kelyk te onderhouden en na te komen.

Bevelen en belasten daerom syne Prinselyke Excellentie en de voor-
schreve Staeten dien van den Raede Provinciael van Holland, en al-
le andere Justicier en Officieren derselver Landen, alle 't gunt voor-
schreven is na te doen komen, en geene provisie hier tegens te ver-
leenen, of te gedoogen dat de voorschreve Burgemeesteren en
Regeerders hier in eenige hinder of lesfel gedaen worde; maer veel
eer alle behulp, addressie en vorderinge den selven te doen, om 't in-
houden van dese volkomentlyk; na syn form en inhouden, te mogen
genieten.

En tot verskertheyd van alle 't gunt voorschreven is, hebben sy
aen wederfyden gebeden syne Prinselyke Excellentie, dese twee al-
leens luydende, daer van sy elks een hebben, als Hooge Overigheid,
over henluyden te willen tekenen, en uythangende doen bezegelen;
en tot meerder kennisse en vastigheyd, soo hebben de Staeten van
Holland voornoemt deselve mede, by heuren Secretaris van heuren 't
wegen, doen ondertekenen, en daer benevens met 'er Staeten Ze-
gel, sulks sy tegenwoordig gebruyken, uythangende bezegelen; als
ook die van Haerlem voor hun selven die alle beyde met heure Stads
Zegel uythangende bezegelt hebben. Aldus gedaen binnen de Stad
Amsteldam, op den vierentwintigsten April, in 't jaer onses Heeren
1581, naer Pascha.

(Was ondertekent,)

GUILLEAUME DE NASSAU.

(Lager stond,) Tér ordonnantie van de Staeten.

By my, (was getekent,)

C. DE RECHTERE.

O-21

HAAR.

H A A R L E M,
't Hof van
G R A A V E N , V O R S T E N
en
V O R S T I N N E N .

erhaalt hebbende, de Statuten, Privilegien, Vrydommen en Vereeringen, dewelke de Graaven van Holland en Zeeland, en Zoonen van Graaven, die niet verbastert waren van de vroomheid hunner Voorouderen, aan die van Haarlem, volhardende in hunne oude getrouwheid, bewezen hebben; zal 't niet onvoeglyk wezen, zo ik hier inbreng de Hoofden en Souverainen van 't Land, en de Grooten van de Provintien, die men Graaven noemde, en hun Hof of Paleis te Haarlem veel gehouden hebben. Daar van daan komt het Huis van Weelde, in de Vogelesangk, verordineert om te jaagen, van Graaf *Floris*, de vyfde van die naam, in den jaare 1280. Hier van daan quam 't dat 'er meer andere Vorsten en Heeren de Stad Haarlem verkozen hadden, om daar hun woonplaats te neemen, ten deele om de plaats van plaizier en gezonde lucht, en ten deele om de getrouwheid van de Burgers, en vriendelykheid der Ingezetenen. Waar van 't ook komt, dat de Stad Haarlem weleer genoemt is 't Hof van Holland; als de oude Historien ons geruigen.

Graaf Floris, de tweede van die naam, gebynaamt de Verte, en in ordere de elfde Graaf, heeft deze onze Stad mede luister gegeven: en die na hem geweest zyn hun Hof te Haarlem gehouden van den jaare 1291. Maar deze bovengemelde *Graaf Floris* had eene Huisvrouw getrouwt, *Petronella* genaamt, de Zuster van Keizer *Lotharius*; uit welke gebooren zyn *Diderik*, de naaste Erfgenaam, *Floris*, Prins van Kennemerland; en *Hadewig*, een uitermaate schoone Maagd; die te Haarlem ook gestorven, en begraven is in de Groo-

te Kerk, onder een marmore Zark. En als op die tyd voorgeval- was een Leen van 't Ryk, is die ook te Haarlem afgedaan, ten over- staan van *Graaf Floris*; die dit stuk heeft bevordert en uitgewrocht, den eerste Maart, op het begeeren van zyn wettelyke Gemalinne *Petronella*.

Diderik, de zevende van die naam, en 14de Graaf, heeft binnen Haarlem een tocht roegeruft op de Vriesen, die veel volk aannam, en Keizer *Henderik* de vierde hem de hand daar toe biedende. Alzo ook van voor die tyd, in den jaare 1195, is te Haarlem een Accoord gemaakt tusschen *Diderik* en *Willem*, Gebroeders, noopende cenig verschil onder hen.

Ada, de 15de Gravinne, in den jaare 1203; als zy in 't Gouvern- nement gekomen is, en getrouwt was aan *Lodewyk van Loon*, buit- ten weeten van de Heeren Staaten; en *Willem*, haar Oom, ook tegen had, heeft haar begeben na Haarlem, als tot een vrye en geweide plaats, met alle de geene, dië haar party gekozen had en gevolgt waren, ter tyd toe dat zy alle verstrooit zyn, om de vreeze en beroerte van Oorlog.

Ook is 'er niet aan te twyffelen, dat *Willem* de eerste, de 16de Graaf in ordre, de tocht gedaän heeft met onze Burgers na 't Heili- ge Land, als hy Damiate met force ingenomen, en tot triumph me- de gebragt heeft de loffelyke Wapenen en Klokken van Damiate, die te Haerlem noch te zien zyn.

Maar onder alle de Graaven heeft de naam van *Willem*; de twee- den van die naam, en 18de Graaf van Holland, wel de meeste lui- fter gehad, die te Haarlem gewonnen en gebooren is, en van kinds- been (zo men zegt) opgevoed. Deze is gekozen Roomsche Koningk in den jaare 1245; hy nu machtig geworden zynde, en tot de hoog- ste Majesteit verheven, zo heeft hy de liefde van zyne Vaderlyke Stad niet kunnen afleggen; maar dezelve, daar hy eerst ter waereld gekomen was, met zeer treffelyke Privilegien en Vereeringen be- dacht; die wy boven hebben opgegeven: en heeft dezelve, boven anderen; die of Ingelanden, of Inwoonders en Ingezetenen van Hol- land waren, zyn Burgerye met een byzondere prerogative en voor- deel, *Burgers van Haarlem* laten noemen; ter cere van de oude en genereuse Stam van die van Haarlem. Ook heeft hy een Koningklyk Hof te Haarlem gehouden; daar van daan voerd de Koningkstraat noch haare naam, en daar by de Paarlestraat, alwaar men Paarlen en Juweelen voor 't Hof verkogt, in den jaare 1250: daar ook noch

Graaf
Willem
de tweede.

de Schilden en Wapenen, boven aan 't Stadhuis gezet zynde, genoegzaam te kennen gaven, dat daar het Paleis der Graaven altyd geweest is.

Floris, de vyfde van die naam, en in ordre de 19de Graaf, heeft ook met zyn gantsche Suite en Hovelingen eenige jaaren hier geleefd. Deze is 't, die in de Stad Haarlem, de Broeders van de ordre der Predikers, die men *Jacobynen* noemde, de grond om eén Klooster te bouwen, heeft gegeven, en verordineert ten behoeve van de voorsz. Broeders, om aldaar hunnen Dienst te pleegen; * daar van, als ook van *Willem de Procurator*, maakt *P. Schriverius* gewag, in zyne geschrevene Chronyk.

Na deze is gevolgt *Jan*, de eerste van die naam, en zoste Graaf van Holland: deze, als de Onderzaaten tegen hem opstonden en rebelleerden, censdeels om de moedwil van de Vader, als ook om de booze stukken van *Wolfert*, en neerlaag van dien, heeft hy zyne Gezanten aan *Jan van Henegouwe* gezonden, die vermaard was en de naam had van byzondere voorzichtigheid en goed beleid, om ootmoediglyk te verzocken, dat 't hem gelieven zou weder in Holland te komen, en dat hy van de hand zynen Neef, (die God wil zegenen) onder de naam van Voogd, 't Gouvernement van de Graaflykheid wilde aanneemen. Deze, als hy te Dordrecht gekomen was, na zyne jaaren wakker, is hem te gemoet getrokken, en hem opgedraagen hebbende het Gouvernement van 't Graafschap, heeft zich weer na Haarlem begeven, om zyn plaizier aldaar met de Jacht te neemen. De opstand of rebellie door *Jan van Henegouwe* gestild zynde, binnen vier jaaren, is *Jan* wederom tot de zyne gekomen, om het Gouvernement te aanvaarden. Maar, niet lang daar na, als hy

* In dit gewezene Klooster, en nu het Pand genaamt, word noch een Graffchrift gevonden, op een kopere Plaat gegraveert, dus luidende:

Hier legt begraven, *Leser*,
Den ouden † *Dirk* *Fansen* *Bleser*,
Hondert en elf jaeren
Was hy oud, na syn verklarou,
Doe hy eerst soude trouwen
Ter Echt een jonge *Vrouw*.
Den *Paffoor* seyde hem want:
Gy *Dirk* syt seker veel te ont,
En komt waerlyk veel te laet,
Om te voldoen den *Echten*-*staet*.

Hy sprak: Heer, set ter sy
Die hondert jaeren vry,
En die elf alleen behoud,
Soo en ben ik niet te oud.
Dit *Huwlyk* is aldus volbracht
Met *Liefde*, sonder *klacht*,
En soo hebben geleest dees twee
Twintig jaeren, met vree,
En een *Dochter* gewonnen,
Geestlyk gestorven een *Nonne*.

† Deze Man (indien een Vreemdeling hier ongeloovig in mogte zyn) is by onze Voorouderen gekent geweest, gelyk zulks als noch door oude en levendige Getuigen kan blyken. Zie *Leegwater*, in zyn kort Chronykje van Haarlem.

hy aan de koorts en buikloop geraakte, (men zegt door fenyn vergeven) is hy op den eerſte December, in den jaare 1299, overleden.

In zyn plaats is gekomen *Jan*, de tweede van die naam, Graave van Henegouwe en Holland, enz.: deze, als hy te Haarlem was, en daar in weelde leefde, trachte het Gouvernement van 't Graafſchap op zyn Neef *Johan* (die nu met zyn Bruid uit Engeland gekomen was) te doen transporteeren; met hem veraccordeert zynde in 't Hof, dat te Haarlem was, als alle de Grooten daar in bewilligden. Maar, na 't Gebied over 't Graafſchap Holland en Zeeland vier jaaren bezeten te hebben, is in November daar na overleden. 't Is ongelooffelyk dat de Historien betuigen van Graaf *Willem*, die de naam had van *Willem de Goede*, om zyne goedaertigheid aan den Armen; was onveranderlyk en rechtmatig in 't Gerichte; had tot zyne Huisvrouw genomen de Zuster van *Philip*, Koningk van Vrankryk: deze, als hy zyn Gouvernement eerſt zoude aanvangen, heeft alle de Hovelingen te Haarlem genodigt, en eene koſtelyke en Koningklyke Maaltyd gehouden, in den jaare 1311, maar voor een korte tyd van acht dagen: op deze Maaltyd zyn gekomen 20 Graaven, 100 Baronnen, 1000 Ridders, met ontelbaare Vorſſinnen, Vrouwen en groote Madames, nevens veele Edele Staatjuſſers; hier waren ook alle de Schildknaapen, Edelen, en Welgeboorene Mannen in groote meenigte. Alle deze ſolemniteiten van Hooffche Pracht duurde acht dagen, die gehouden zyn met uitneemende koſten en Koningklyke Parade; men hield hier Tournoyſpelen, zo te paard als te voet, Hoffelyke Banquetten, en allerhande vreugde.

Keizer *Hendrik*, ten tyde van Vrouw *Jacoba*, Hertoginne van Beyeren, heeft ook zich onthouden te Haarlem, als zy Krygsvolk aan liet neemen tegen de Vriefen.

Doe de Factie van Hoeks en Kabeljauws hier hevig was, is de Hertoginne *Iſabella* te Haarlem gekomen, met haare Hovelingen, om de Partÿen te vereenigen, en dit daags voor St. *Willebrorts* Feest, omtrent den jaare 1404.

Niet zeer lang daar na heeft *Maximiliaan*, Keizer van Romen, als de zaaken in Nederland heel qualyk ſtonden, te Haarlem Dagvaart gehouden, en een ruime tyd zich daar onthouden.

Maar, wat is 't noodig alle de Graaven op te haalen, die hun vermaak te Haarlem genomen hebben, als Liefhebbers van de Jacht.

De Koningk van *Bohemen*, by onze tyd, zegt men, (en 't is ook

waarheid) dat hy in 't gewest van Haarlem meermaalen zich quam vermaaken, rondom in de Bosschagie en Duinen.

Hier en boven de Heeren van *Brederode*, niet tegenstaande dat zynaby hadden 't Huis van Brederode, en dat van *Kloef*, zo na gelegen aan de Stad, door gunst van de Graaf, hebben nochtans hunne Wooning en Hof te Haarlem gehouden.

Dat ieder van Vorstelyke Afkomst niet mogt gebeuren, zyne Residentie te Haarlem te neemen. 't Is de Keurvorst van Keulengewestert, te Haarlem zyn Logement te houden, en zich daar ter neerte zetten; dit geschiede in November, in den jaare 1584.

Amelia, door Gods genade, Paltsgraavinne op den Ryn, Hertoginne van Beyeren, Weduwe van de Heer van Brederode, Vianen, Ameyden en Bergen, heeft te Haarlem haar Hof gehouden, en eenige jaaren haare Residentie gehad in 't Zyl-klooster; die wederom, in May 1613, na de Palts is vertrokken.

Insgelyks de Baron *Siddensci*, Ritmeester-Collonel, vermaard in Krygszaaken van Nederland; deze heeft veele tyd gewoond in de Bagyne-sraat; daar zyne Huisvrouw ook gestorven is, en begraven op 't Choor in de Grootte Kerk. Als ook de Hofmeester van de Paltsgraavinne, *Werner van Batenburg*, is, na het vertrek van de Graavinne *Amelia*, mede te Haarlem gebleven; zo om de zoete en aangenaame lucht, als beleef- en vriendelykheid van de Ingezetenen; hy was Bailjuw van Brederode, en heeft zyn wooning gehad in de Wyde Appelaar-steeg, alwaar hy oud geworden en overleden is, den 28sten van Augusty, in den jaare 1625, en in de Grootte Kerk begraven. De oudste Zoon, *Nicolaas van Batenburg*, is Bailjuw in zyns Vaders plaats geworden, doch ontydig overleden: maar de andere Zoon, *Philip van Batenburg*, Rechtsgeleerde, heeft geen zekere woonplaats, en is noch ongehuwt.

Het dunkt my ook, dat ik dit niet behoore voorby te gaan, als strekkende tot reputatie en eere van onze Stad; dat door de gunst van de Paltsgraaf op den Ryn, Graaf van Holland, Zeeland, en Hertog van Beyeren, die van Hoorn toegelaaten en vergunt is, hunne Burgemeesteren en Schepenen te Haarlem te verkiezen, met vrye verkiezinge en keure. Alzo de Stad Haarlem van alle oude gebeurgenisse de Hoofdstad is geweest van geheel Kennemerland, om de Stoel van de Justitie te maintineeren en handhaven: te meer, om dat deze in macht en rykdom geene van alle de Steden geweken heeft.

Want

Want als Hertog *Philips* eene tocht met al zyn Volk voor had op Vlaanderen, en by deze gelegenheid aan de meeste Steden van Holland om 20000 Schilden, a 15 Stuivers 't stuk waardig, verzogt, om de Soldaaten, die rondom in hunne Garnisoenen lagen, hun Befoldinge te betaalen, zo bragt Haarlem dier tyd op 4622; Amsterdam, heden de machtigste Koopstad, 2832; Delft 3305; Leyden mede 3305; Rotterdam maar 853; en eindelyk de Stad Enkhuizen 100 Schilden.

Dat hier ook Doorluchtige Familien en Huizen geweest zyn, geven zo veele Heeren-huizen en Kasteelen te kennen, als daar zyn die van *Adrichem*, *Alkemade*, *Affendelft*, *Foreest*, *Heemskerk*, *Messesteyn*, *Oosterwyk*, *Poelenburg*, *Polaanen*, *Schooten*, en meer anderen.

Behalven deze Heeren-huizen, zyn 'er ook geweest veele oude Stammen van Adel; die ik goed gedacht hebbe, mede op te noemen, om de eere der Stad, daar my op te letten staat.

Hoe veele Doorluchtige Mannen, en uit Ridderlyke Ordre gesproten, 'er geweest zyn, afkomstig van de oudste en Edelste Geslachten der Haarlemmers, heb ik in 't begin van myne Beschryving der Stad verhaalt; die mynen Landsman *Ampfing* wydluchtig beschryft van den jaare 1124, aanvangende van *Werbald* en *Folbert*, tot *Johan van Haarlem*, de geene die Raadsheer in den Hoogen Raad geweest is. Onder deze is noch een andere *Johan van Haarlem* geweest, een Edcle Schildknaap, die, om eenige gedenkwaardige diensten, van Graaf *Floris* beschonken is met een vereeringe van eenige Morgens Weiland, gelegen naby Haarlem, genaamt *Berkenrode*. Hier van komt eerst de Adel en Heerlykheid *Berkenrode*. Dit Geslacht van *Berkenrode* is vervallen en t'einde gekomen by ons leven. De laatste van dit Geslacht zyn geweest, *Diderik*, uit Haarlem, van *Berkenrode*, die geleest heeft op het Huis te Berkenrode, en zyn leven aldaar voleind, zo lang het God behaagde, en is zonder Nazaaten overleden: en noch eenen *Hendrik van Berkenrode*, die nagelaaten heeft eene natuurlyke Dochter. Omtrent den jaare 1440 heeft 'er geleest eene noble *Bazinne* uit het Geslacht van Haarlem; deze (zo men zegt, en zulks mag gelooven) is gehuwt met *Gerard van Affendelft*; die te dier tyd niemand van Adel weck, een voornaam Man van de Ridderfchap. Alzo zyn 'er twee Geslachten van de Edelste Stammen door Huwelyk vergadert en geallieert. Want dien

Gerard van Assendelft, als 'er geen mannelyk oir was, heeft het Huis van Assendelft, de naam verandert zynde, in zyn Familie gebragt de Stam van Haarlem, en heeft deze, midsgaders de Schilden, Wapenen en alle erfelyke successie gebragt in zyn Huis, en uit het Recht van 't Huwelyk, voert hy noch de Wapenen tot op dezen huidigen dag. Op zyn Kasteel, dat een van de oudste is, zegt men, heeft hy Vierschaar gehouden, als de vrydom van geheel Kenne-merland. Het Geslacht van *Assendelft* heeft zyn naam eerst gekregen van de Heertykheid Assendelft, een machtig en ryk Dorp; de Ruinen en vervallene muuren zyn noch aldaar te zien. De naaste Stam hier aan, is 't Huis van *Renes*, dewelke verlaaten van mans oir, heeft de Domeinen van 't Huis opgehouden.

Maar daar zyn noch ouder Stammen dan deze, en van meerder luister, als daar zyn die van *Broderode*; die ook Ingezeten van onze Stad geweest zyn, als boven verhaalt is. De naaste Stam daar aan zyn geweest die van *van Teylingen*; die hun Geslacht voeren van eenen Vader: want de Historien die melden, dat *Arnold*, de derde Graaf van Holland, drie Zoonen gehad heeft, de oudste van dien was *Diderik*, die in zyn Vaders plaats gekomen is, als Graaf: de naaste daar aan heete *Sifridus*; als de Vader deze geschonken had eenige Morgentalen, wel ruim gemeeten, heeft de naam gekregen van *Broderode*, in den jaare 990: en de jongste van deze was genaamt *Symon*, die de Heertykheid van 't Huis van Teylingen te beurt viel, gelegen naby Warmond. Hier van daan komt het Geslacht van *van Teylingen*; dat zeer vermeenigvuldigt, tot de nakomelingen voortgeteeld is, een vrugtbaar Geslacht, welks Geslachtregister ik hier niet zal bybrengen, dat zyn begin neemt van den jaare 1063, en die door voortteeling geduurt heeft tot dezen huidigen dag.

Uit deze Edele Stamme (dat ik zonder opspraake alzo mag spreken) is myne Huisvrouw ook gesprooten, eene Moeder van veele Kinderen, *Maria van Teylingen*, de Dochter van *Augustyn*, en Dochters Dochter van *Josina van Nyenburg*, die zo Kinderen gewonnen heeft, zo Zoonen als Dochters, van de gemelde *Augustyn*, haar Grootvader; van welke de jongste geweest is de Vader van myne Huisvrouw, een Oud-Burgemeester. Te Haarlem hebben ook van 't zelve Geslacht eenige weinige geweest by onze tyd, als, *Adriaan* en *Augustyn van Teylingen*, van twee Gebroeders Zoonen, beide Doctors in de Medicynen; wat Kinderen deze nagelaaten hebben, zullen wy naderhand zeggen, zo het God behaagt. De

De Stam van *Duvenvoorde* komt naast aan deze; waar van die huij naam en Geslacht hebben, geven ons de oude Chronyken te verstaan. De eerste van deze Stam is geweest *Philips van Waffenaar*, de Broeder van de Edele Heer van Waffenaar, die onder de patrimoniale Goederen Landen gehad heeft, die hy zonder onderscheid noemde, de Landen van Duvenvoorde en Polaanen: deze heeft twee Zoonen gewonnen uit de Dochter van de Heer van *Stryen*; de jongste heete *Jan*, maar de oudste *Arnold van Duvenvoorde*, een der Ridderschap, die getrouwt heeft *Mevrouw van Kraayenborst*, en leefde in den jaare 1258. En *Dirk van Waffenaar*, zyn Moeders Broeder, die een Leen-hofftede transporteerde op *Floris*, Heer van Duvenvoorde, die uit zyne Huisvrouw won een Zoon, levende in den jaare 1302. Byna op die zelve tyd heeft *Agnies van Duvenvoorde* geleefd, die gehuwt was aan *Gerard van Raaphorst*, Ridder; deze Vrouwe is gestorven in den jaare 1335, en heeft een Kind nagelaten. Op die zelve tyd leefde ook *Machtild van Duvenvoorde*, Abdijse te Rynsburg; die overleden is in den jaare 1349. In dat zelve jaar heeft de voorgemelde *Floris* een Broeder gehad, genaamt *Willem van Duvenvoorde*, Ridder; van deze word gezegt, dat hy een Man geweest is van zeer gaauw verstand, om dat hy veele Domeinen, Dorpen en Landeryen kocht, die belast waren, voor eene kleine prys; waar door hy zichzelf veel verrykt heeft, en die altyd raad wist om Geld te krygen: hy huwde te Viaanen *Heilwig*, een ongelukkig Portuur, om dat hy was een natuurlyke Zoon; is overleden in den jaare 1353. Ik ga voorby d'eene en d'andere naamen, die afkomstig zyn van 't Geslacht van *Duvenvoorde*: en kome wat nader; want in deze Stam, *Jacob*, Heer van Duvenvoorde, die van *Philips*, Koningk van Spanje, te Dordrecht Ridder geslagen is, op den 26sten van September, in den jaare 1549, is de eerste Heer geweest van Obdam en Heemsbroek; deze is te Haarlem overleden, omtrent 60 jaaren oud, in den jaare 1558, eerst in het Jacobinea Klooster, en daar na zonder statie in de Groote Kerk gebragt, en begraven op het Choor, in een Grafftede aan een Pilaar; daar de Wapenen van 't Edele Geslacht noeh hangen. Deze heeft een Zoon nagelaten, *Gysbrecht* genaamt, die goede diensten aan onze Staat gedaan heeft, als hy van de *Prins van Oranje* Burgemeester gekozen is in den jaare 1577; daar na Gouverneur van Woerden geworden zynde, is hy overleden in den jaare 1580, en begraven te Haarlem,

in de Groote Kerk, op 't Choor, in 't Graf zyner Voorouderen. De tweede Zoon van *Jacob*, is geweest *Silvanus*, Dykgraaf van Delfland, en Schildknaap van Holland; is overleden in den jaare 1627. En de derde Zoon van *Jacob*, is geweest *Arnold van Duvenvoorde*, Bailjuw van Rynland en Dykgraaf; die te Leyden overleden is den 18den van July 1610. Na deze zyn gevolgt *Jacob van Duvenvoorde*, Zoon van *Gysbrecht*, Heer van Obdam en Heemsbroek, mynen Landsman, en van myne jaaren, lieftaalig by de *Prins van Oranje*; deze is op den 7den van September 1623, in den Haag, Admiraal van Holland gemaakt. Voor dezen is ook geweest *Johan van Duvenvoorde*, Colonel, en Voorstander van de Burgers, ten ryde van het Beleg, die getrouwt had *Cornelia*, uit 't Edele Geslacht van de *Foreesten*; deze Edele Ziel, als de tyrannie van den *Hertog van Alva* op 't meeste woede, de Stad nu ingenomen en vermeestert, is in de gevangenis met andere Burgers, die van 't Pardon uitgesloten waren, door stank van de kerker, aan de teering geraakt en gestorven. De Zoon van deze, die als zynen Vader genaamt was, is verflagen in het veld, op de Heide van Hardenberg. Deze Stam van *Duvenvoorde*, heeft ook de tytel aangenomen van *Wassenaar*, door gebrek van mans oir. Hier en boven zyn 'er ook geweest en noch van 't Geslacht van *Duvenvoorde* te Warmond; want daar is enen *Johan van Duvenvoorde* geweest, Ridder, die getrouwt heeft *Maria van Mathenes*, Dochter van *Philips* en *Maria*, Mevrouw van Woude en Warmond; die van zynen Vader, door 't Erfrecht van zyne Huisvrouw, van beide deze Domeinen Hals-heer gemaakt is, in den jaare 1525. Een is 'er noch van in het leven, namentlyk, *Jacob van Duvenvoorde*, Heere van Obdam en Heemsbroek; die de Vader my bevolen had, om onder onze discipline geleert en gefatzoeneert te worden, en by my al eenige jaaren te Leyden gewoont heeft. Naderhand, in Frankryk gereist hebbende, om die Taal en de Fransche en Hoofsche beleeftheden te leeren, is wederom in 't Vaderland gekomen; daar hy terstond zich geïnfinueert heeft in de goede gunst van *Prins Frederik Hendrik*; en zichzelf geheel overgegeven tot dienst van 't Vaderland, volgde 't Hof en de *Prins* op alle tochten als *Volontaris*; deze heeft hem alzo gedraagen in vrede en oorlog, dat hy veele proeven gegeven heeft van de oude en vroomde Adel; hy is als de eerste onder de Dubbel-soldenaars en Kapiteins gehouden van ons Volk, en daar na wierd hy Ritmeester; eindelyk, of na gunst of merite, is hy verheven tot Gouverneur van Heusden. De

De Familie van *Schooten*, die zyn naam mede brengt van een vermaard Dorp, gelegen in 't gewest van Haarlem, digt aan de Stad; deze wykt byna niemand in oudheid. Want in de oude Chronyk word gewag gemaakt van eenen *Dirk van Schooten*, een Edele Schildknaap, in den jaare 1163. In deze Familie word bevonden, dat 'er meer Geestelyke dan Militaire Mannen geweest zyn. Want onder de Commandeurs van de *St. Jans* Heeren, in den jaare 1405, is *Willem van Schooten* Commandeur geweest, de eerste van dat Geslacht: en na hem *Gerard van Schooten*, in den jaare 1428. En 10 jaaren na deze *Nicolaas van Schooten*: en meer andere, zo Priesters als Kanoniken, zyn 'er van dit Geslacht geweest. Maar *Ysbrand van Schooten*, is Bailjuw van Kennemerland geweest, die overleden is in den jaare 1525. In zyn plaats is gekomen *Gerard van Schooten*. Daar is ook geweest in dit Geslacht *Johan van Schooten*, die ten Vrouwe getrouwt had *Cornelia van Egmond*, Zuster van de Heer van Reenenberg; die zyn Woonstede te Haarlem gehouden heeft, en is overleden en begraven in de *St. Jans* Kerk; en niet lang daar na zynen Zoon *Jacob van Schooten*, in den jaare 1616. Uit dezelve Stam is ook geweest *Gerard van Schooten*, Vaandraager van de Schuttery, zonder Kinderen na te laten, is Weduenaar gestorven, en met hem zyn begraven de Wapenen van dat oude en Edele Geslacht. Hier en boven, uit de zelve Stam zyn 'er ook Edele Juffers geweest, als *Magdalena* en *Maria van Schooten*, van welke de eene (dat gedenkwaardig is) in 't Beleg van Haarlem met een yzere Kogel geschooten is, zo als zy in de yzere Tralie lag, om door nieuws gierigheid uit te zien. Deze Familie, hoewel die zeer oud is, verlaaten van mans oir, is ook vervallen; hun Huis en wooning hebben zy gehad in de Soetemelks-Wittebroods-straat.

In de Familie van die van *Bronkhorst*, komt vooraan *Otto van Bronkhorst*, Baander-heer; dewelke *Jacob Jacobsz.* hield afkomstig te zyn uit de Familie van *Bronkhorst*, heeft hem gehouden voor zynen Neef, en zyn hand daar op gegeven, in den jaare 1446. De naaste Successeur aan deze is geweest *Willem van Bronkhorst*, een uit de Ridderschap, Bailjuw van Putten, in den jaare 1508; heeft tot eene Huisvrouw gehad *Ewaldia van Mourmond*, waar uit hy gewonnen heeft, *Andries* en *Joost*, die Schout geweest is in den jaare 1519, zomen de Jaarboeken mag gelooven. In deze Stam is geweest een groot Register van Kinderen en Kinds-kinderen, tot *Laurens van Bronk-*

Bronkborst toe, Ridder en Heer van Werkendam; die getrouwt heeft *Anna Zegers van Wassenboven*; en daar na in zyn tweede Huwelyk, *Anna van Chamay*. En noch by onze tyden *Lambert van Bronkborst*, Heer in Schoot, (een Dorp in de moeras gelegen) die overleden is in den jaare 1628. Deze heeft nagelaaten, als naaste Erfgenaam, *Gysbert van Bronkborst*, Heer in Schoot; die begraven is in een treffelyk Graf van zyne Voorouderen, te Haarlem, in het oosten van de Groote Kerk. Na welke gevolgt is zyn Zoon *Willem*, Heer in Ouddorp, die noch leeft.

Het Huis van *Schagen* is ook doorluchtig; want dat heeft zyn oorsprongk van Heer *Willem*, natuurlyke Zoon van *Aalbrecht*, Hertog van Beyeren, en Graaf van Holland, die hy uit *Maria van Bronkborst* gewonnen had. Dit is de eerste Heer van *Schagen* geweest, dewelke in 't Land van Vroonen een Kasteel gebouwd heeft, in den jaare 1440: deze was vermaard en beroemd door zyne dappere Daaden; want hy is Ridder geslagen in den oorlog tegen de Vriessen, ook geweest Admiraal van Holland, en Overste op het Kasteel van Medenblik; ook Kamerling van Hertog *Philips*, die hem (datik zo mag spreken) gelegitimeert en als een echte Zoon erkent heeft: hy is ook tweemaal te Jerusaleem geweest, tot hooge jaaren gekomen, en overleden in den jaare 1473. Deze had beleeft vyf Graaven, en getrouwd tot zyne Huisvrouw *Alitba*, Dochter van de Heer *Johan van Hodenpyl*; uit welke hy gewonnen heeft de Heer *Albert van Schagen*, naaste Successeur, en de Heer *Johan van Schagen*: ook heeft hy noch een andere Vrouw gehad, *Maria van Polaanen*; uit deze zyn veele Kinderen en Kinds-kinderen geteelt, vervolgens op een lange sreek. Deze alle hebben vreemd avontuur gehad. Onder deze zyn *Johan* en *Ysbrand van Schagen*, Stads Schouten en Officieren geweest, omtrent den jaare 1511, die in vrede geleefd hebben. Maar *Christoffel van Schagen*, schein onder een ongelukkige Planeet gebooren, die, ten tyde van het Beleg, in zyn Voorvaders Huis aanzienlyk in de Koningkstraat woonde, een ongelukkig Gezant, als die van de Vroetschappen alhier (daar andere tegen waren) gecommitteert is, om na Amsterdam te gaan by *Don Frederik*. En als hy weinig danks behaalt had, wierd terstond na zyn te rugkomst gevangen gezet, en des anderen daags na Delft gebragt, by den *Prins van Oranje*; alwaar hy in de gevankenis de geest heeft gegeven; men twyffelt of door ziekte, of door fenyn. Deze heeft na-
ge-

gelaaten drie Zoonen, *Johan, Ysbrand* en *Floris van Schagen*, eigen Broeders: van welke de eerste, Kapitein, in den oorlog gebleven is; die tot zyne Huisvrouw genomen had *Maria van Mathenes*: de tweede heeft eene Huisvrouw getrouwt uit het Huis van *Duvenvoorde*; eene gaauwe Baafin; waar uit hy gewonnen heeft *Christoffel van Schagen*, die overleden is zonder Kinderen: de derde is *Floris* geweest, die zich in geen Huwelyk begeven heeft; hebbende de Heeren Staaten gedient als Vaandrig en Kapitein. Maar *Gerard van Schagen*, is ten tyde van het Beleg van Haarlem door een Kanonkogel gebleven; deze heeft het mogen gebeuren onder de hooge Wallen van Haarlem te sterven voor 't Vaderland; alwaar hy begraven is in de Capel van die van Schagen. En eindelyk uit de zelve Familie de Heer van *Spenge*, die zyn Huis had staan in de Wyngaard-straat, is insgelyks in de Grootte Kerk begraven, en in zyn Voorvaders Graf gelegd, in den jaare 1601. Onder de Edelen moet ook niet vergeten zyn de Heer van *Veenbuysen*, President van 't Hof van Holland, te Haarlem gebooren.

Dat de Familie van die *van Vliet*, onder de Edele Stammen van Haarlem van ouds geweest zyn, betuigen ons de oude Chronyken van den jaare 1204. Die *van Vliet* rekenen hun Geslacht van de Heer *Herman*, Fondateur van deze Stam, dewelke kennisse had van de moord van *Graaf Floris*; hy had een Broeder, Heer *Gerard van Woerden*, die, door vreeze van zyn Broeder, mede gevluht was, en hem verborgen had. Deze genoemde *Gerard* bezat het Land van Vlieten by erffenisse; waar van daan de naam komt van die *van Vliet*. Daar na, zich verlaatende op zyn onschuld, en goede consciencie, is hy met den Graave in den jaare 1302 verzoent. Daar is een groot Geslacht van gekomen, een lang Register van Kinds-kinderen en Nakomelingen. Maar onder alle dezen heeft uitgemunt de heroïque deugd van de Heer *Johan van Vliet*, die in het Beleg van Haarlem zich manhaftig gedraagen heeft; is daarom by de Burgers in groot aanzien geweest; die aan 't Roer van de Republiek zat, zynde regeerend Burgemeester; deze deed zeer goede dienst aan 't Vaderland met raad en daad, en voornamentlyk, was hy door zyne vroomme Daaden tegens het geweld van Spanje zeer vermaard, een schrik voor den Vyand, en een bolwerk voor den Burger; deze was ook een van de 57, daar wy voorheen van gesproken hebben, die van 't generaal Pardon uitgesloten, gehouden wierden in de gevangenis,

nis, als begaan hebbende de misdad van gequetste Majesteit: deze is wonderbaarlyk geraakt uit zyne banden; afgelegd hebbende de kleeding van een Burgemeester, en aangetrokken hebbende het bestoven gewaad van een Molenaar. Deze heeft een Broeder gehad, *Antonius van Vliet*, die niet verbastert was van de vroomheid zynrer Voorouderen; dezelve had zyn wooninge in de Smeefraat; maar is overleden zonder Kinderen, en begraven te Haarlem, nevens alle de Wapenen van Adel met hem.

De *Bloys*, zo Vader als Zoon, moeten ook niet uitgesloten worden van de bende der Edelen; want *Caspar van Bloys*, die Officier geweest is, en daar na Bailjuw, is ook Dykgraaf geweest in den Briel. De oudste Zoon, *Johan van Bloys*, als de tyrannie van *Duc d'Alva* meest woede, is met den zwaarde het hoofd afgehouden, nevens de Broeders van *Batenburg*, om dat zy hunne naamen mede verleent hadden tot de unie van de geconfedereerde Edelen. Hier en boven heeft hy noch een Zoon gehad, *Willem van Bloys*, Admiraal van Holland en Zeeland, en naderhand Houtvester in Holland; die getrouwt heeft *Otto's* Dochter van *Egmond*, Heer van *Kenenberg*; die onder andere Kinderen nagelaaten heeft *Casper van Bloys*, en die om zyn getrouwe diensten, aan 't Vaderland betoont, gemaakt is Gouverneur van den Briel. Het waare lang werk, om alle de oude Stammen van de Edelen in hunne Geslachten voortgeteelt, naauw te onderzoeken, en te bevryden van de roeit der oudheid.

Maar wie weet niet van de Geslachten en Familie van die van *Spaarwoude*; die hun Huis gehad hebben in de Moerinne-steeg; *Ysbrand van Spaarwoude*, was te Haarlem Burgemeester, als de Stad aan den Vyand over ging. Onder de *Beekesteynen*, die uit een Familie van een zonderlinge luister gebooren zyn, is wel de voornaamste geweest *Johan van Beekesteyn*, dien de deugd, vroomheid en geleertheid verheven heeft tot te opperste trap van eere, als die veele jaaren Thesaurier geweest is, daar na Officier, en eindelyk Burgemeester, als een Vader des Vaderlands. Ik ga (om de korthed) noch voorby de Gebroeders van *Alkemade*, mitsgaders de Zoonen, die noch leven. Als mede de van *Duynen*, *Cornelis* en *Hendrik van Wamelen*, met de geheele Familie; die wy verstaan hebben altyd gehouden te zyn onder 't getal van de Edelen.

Dit zyn byna de Familien onzer Stads Edelen; van welke veele vervallen zyn, versteeken van mans oir, zommige door verdrietige

tyden, andere door verwoefing van oorlog; maar meeft alle die of Hoofs gezint waren, of de dienst onder de Militie beter aanftonden: als 't gewoel en Koopmans Handel hen begon te verveelen, zyn zommige na den Haag, en andere na Leyden vertrokken: zo dat 'er hedendaags in onze Stad weinig Edelen meer te vinden zyn. In de Familie van *van Teylingen* zyn 'er noch twee Broeders in 't leven, *Johan* en *Cornelis van Teylingen*, de derde is geweest *Jacob van Teylingen*, onlangs overleden, zynde geweest een Pilaar van 't Huis. Deze zyn wel de Edelen van de oude Stamme van *van Teylingen*; maar zyn nederige Zielen, en niet begaan met eergierigheid. *Willem van Bronkhorst*, die noch leeft; maar niet veel onder menschen komt, houdende zich veel binnens huis, gedenkende aan 't oude spreekwoord: „ Die wel gefcholen heeft, die heeft ook wel geleest. „ Een vergeeten Burger is 'er best aan. *Floris van Alkemade*, die *Goedela* tot zyne Huisvrouw genomen heeft, welke gefproten is uit het oude Geflacht van *Haarlem*; die noch een Zoon heeft, *Henderik van Alkemade*, zynde de hoop van 't Geflacht van *Alkemade*. En noch andere Edelen, die van wegen de oudheid hen zelve recommandeeren, en ook vermaard in Krygshandel; ik spreek van die, die in de rocht van *Damiate* geweest zyn met *Graaf Willem*, en hunne Wapenen t'huis gebragt hebben, na dat zy zich in den oorlog kloek en dapper gedraagen hadden. Hier van daan komt de Stam van de *Mostarden*, die in hun Schild voeren drie Knotzen, in een drygende Hand. Hier van daan zyn noch ten huidigen dage de *Helmbreekers*, die met opgeheven Handen de Helm breeken. Hier van daan is van de heroïque dapperheid de Stam *Verweeren*, dreigende met een Vuifthamer. Hier van daan de Stam van de *Coddes*, die de Byl van de *Amazones* in hun Schild voeren. Hier van daan is het Schip, waar in dat *Vader Cogmans* gevoert is. Het Spinrokken moet ook niet verzwegen worden, die de Schildknaapen Adeldom toegebragt hebben: noch ook de drie Pylen met zo veele Sterren, die de Familie van de *Halfen* een luister geven. Alzo is 't Geflacht van de *Wiffemens* bekend geworden: en de oude Familie van de *Beetsen*, is Edel geworden door de *Beedt*. Eindelyk, de witte en zilvere Leeuw, in een blaauw Veld, beduit 't Geflacht van *van Loo*, die *Jacob van Loo* een luister gegeven heeft in de rocht van *Damiate*: en de namen van die *van Loo* zyn niet vervallen door de oudheid van tyden. Want in den jaare 1349 word gewag gemaakt in de oude Chronyken van

Jacob van Loo; en in den jaare 1416 van *Pieter van Loo*; wiens Zoon was *Simon van Loo*, die Schepen geweest is, gelyk de oude Brieven melden, in den jaare 1475; die getrouwt heeft *Agatha van Wissen*; welks Voorvaders ook geweest zyn op de tocht van *Damiate*: en zo méenig 'er geweest zyn van dit Geslacht, zyn alle Raadsheers Kinderen geweest dezer Stad, voornamentlyk, die de naam van *Simon* droegen, en hunne Kinderen; die van den jaare 1475, of Schepens, of Burgemeesters, of Thefauriers geweest zyn, tot den jaare 1500. Hier van daan komen alle die *Willem van Loo* geheeten, en Schepens geweest zyn, en een van hun Burgemeester, in den jaare 1510. En in den jaare 1528, heeft *Jacob van Loo* geleefd, een van de Vroedschap, die getrouwt was met *Anna van der Laan*; uit welke hy gewonnen heeft *Nicolaas van Loo*, Licentiaat in de Rechten, die tot zyne Huisvrouw heeft genomen *Cornelia Velferman*, in den jaare 1558. Alzo is het Geslacht van *van Loo* voortgeteelt door een vrugtbare aanqueek, tot op dezen huidigen dag; in welke noch overig is de laate posteriteit van der Voorvaderen Deugd, de Heer *Johan van Loo*, Oud-Burgemeester, met zyn Zoon, Licentiaat in de Rechten, die noch Secretaris van Schepenen, en in goed aanzien is.

Maar ik kom weder tot myn voorneemen, 't zou te lang vallen op 't nauwkeurigst te verhaalen alle de Wapenen en Schilden, die uit het Oosten mede gebragt zyn, tot een eeuwig gedenkwaardig stuk van dapperheid van die van Haarlem. Daar zyn zommige die 't geloof van deze Historie in twyffel trekken, die nochtans van onze Voorouderen van hand tot hand overgegeven is; wiens gedachtenis ook niet zal versterven. My gedenkt, noch een Jongen zynde, dat hier van geheugenis wierd gehouden, als de Kinderen en jonge Jeugd van Haarlem Praauwen droegen met het Schip van *Damiate*, met gewapende Mannekens, en elk op 't beste pronkte: hier van daan is het spreekwoord gebleven op die nette polite Liederen: „ 't Is een „ Manneke om op een Praauw te zetten! Dit zyn noch de kentekenen van de Victorie voor *Damiate*, die alle jaaren op den eerste January feestelyk vertoond wierden; welke manier zeer oud is, onderhouden en geviert van verscheidene Eeuwen herwaards; doch eindelyk afgeschafft, om superstitie te ontgaan.

Tot noch toe heb ik verhaalt, die van eerlyke en Adelyke Stam geweest zyn: De naamen van die geene, die door hunne manhatigheid en dappere daaden in dat zwaare Beleg zich wel gequeten heb-

hebben, zo Oversten als Kapiteinen, zo Burgerlyke als Militaire Perzoonen, moeten ook niet verzwegen worden. Onder deze komt vooraan *Johan van Duvenvoorde*, boven gemeld, en zynen Luitenant *Arent de Jong*. Daar is noch een andere *Gerard de Jong* geweest, die in het Beleg Overste gemaakt is van een Galei, om de Meer te bevryden tegen *Bossu*; maar heeft ongelukkig zyn Vyand bejegent, en is geslagen in zyn eerste militaire proeve. Maar daarna heeft hem de fortuin beter gediend, en is tot de hoogste Krygs-eere verheven, als hy Gouverneur gemaakt is van de Stad Lothum, Knotsenburg, en eindelyk van Schenkenschans; daar hy ook loffelyk overleden is, den 27sten van September 1595. Insgelyks ook de Kapiteinen *Schatter*, van welke de eene, *Diderik* genaamt, in de tocht van *Batenburg*, in 't veld geslagen en gebleven is. Noch *Hendrik Jansz. Tyssen*, die onder de Wal van de Stad met een Kanonkogel getroffen is, en dood gebleven. Hier nevens *Jacob Barentsz.*, *Jacob Bartholomeusz. Pellikaan*, zyn in de stank van de Gevangenis verstikt en omgekomen. En *Michiel de Waal*, die, na hy uitgesaan had het uitterste gevaar in 't Beleg tegens de Spaansche, is geraakt in suspitie van Ketterye; is aangerand en gevat van Schout *Foppen*; doch door de Burgers, die hem ontmoeten, weer ontzet; en ontweldigt zynde uit zyn handen, is hy 't bezwaarlyk ontkomen, als een Lam uit de kaaken van een Wolf. Behalven deze is'er noch geweest *Pieter Vlasman*, die met een kogel geraakt en gestorven is, den 27sten van January 1573. Maar *Gerard van Schooten*, een Burger van Adel, *Pieter Jansz. Rand*, *Pieter Jansz. Fabryk*, en *Dirk Braseman*, zyn alle een dood gestorven, door grof Geschut geschooten. *Gerard van der Laan* moet ook niet uitgesloten worden uit de bende van de dapperste Burgers; dewelke, Spaarendam verlaaten hebbende, en by de Spaansche door geweld ingenomen, met Kapitein *Michel*, zyn Adjunkt, in groot gevaar van 't leven, onder de hoede van God, ontkomen zyn; als *Marten Pruys*, en zyn Luitenant *Nicolaas Berkbout*, daar dood bleven. Ook wil ik niet voorby gaan de goede Heer *Lancelot van Brederode*, die te Schooten onthalt is, als een Edele slagting. En die geene ook, die de andere de Banier opgestoken hebben tot krygs-dapperheid, als daar zyn *Frans Cornelis Kousseland*, *Gerard Pietersz. Ruychaver*, *Johan Dirksz. Schatter*, en *Nicolaas Dirksz. Hasselaar*, deze zyn alle voor 't Vaderland gestorven.

*Dees wel gelukkig zyn, die Maro drie en vier
Wel gelukzalig noemt, gelyk 't geschied is hier;
Die dat gebeuren mag, te sterven in 't aanzien
Van Ouders, wel bejaart, voor 't Vaderland misschien.*

En noch veele andere gemeene Burgers. Noch de uitheemsche Kapiteinen, van vreemde Garnisonen, moeten niet versteeken worden van de eere, die hen toekomt. Onder deze is wel de voornaamste de Heer *Wybaldus Ripperda*, Gouverneur van de Stad, een dapper Soldaat, een Held van onverwinnelyk gemoed, en een luister van de Vriessche Adel; nevens zyn Luitenant, *Lodewyk van Gent*; die te zamen onthoofd zyn den 16den van July 1573. Naast deze in militaire dapperheid en Krygs-ervyaarentheid is geweest *Jeronimus Tse-raas*, Gezant van de *Prins*, en een voornaam Overste van het Krygsvolk. Als mede *Nicolaas Houttyn*, Gouverneur van Vlißingen. Insgelyks *Nicolaas Beaufort*, onder de Krygsversten gehouden voor een dapper en voorzichtig Man; die met de Heer *van Vliet*, *Steenbach*, *Pellikaan*, en *Cornelis Matheusz.*, als Gevoelmachtigde gezonden is, om accoord van Vrede te maaken. Op die tyd, als *Bordet*, een Fransch Edelman, en Collonel van de Soldaaten, onvertzaagd, op dat hy niet zoude komen in handen van de Vyanden, zynen Dienaar heeft geboden, (die een schrik had van zo een Vadermoord) dat hy hem zou doorschieten; welke, na hy Gods Naam aangeroepen had, en bevolen in zyn barmhartigheid, en zich in een Deken gewonden had, op 't bedde doorschoten is, en de geest heeft gegeven. Maar die in de slag gebleven zyn, niet ongewroken, zyn 'er gelukkiger aan geweest. Hoedanig *Nicolaas Derdeyn* geweest is met de zyne, die in een zeer gevaarlyke en scherpe uitval in 's Vyands Leger geslagen is, op den 25sten van Maart 1573.

De Hoogduitschers zyn ook niet verbastert geweest van de dapperheid hunner Voorvaderen; onder welke wel de voornaamste geweest zyn *Christoffel Gunter*, en *Christoffel Vader*, die vermaard zyn door hunne dappere daaden in den oorlog, en de laatste eene Edele Juffer van Haarlem getrouwt had, *Maria van Schooten*. Hier komt noch by *Jacob Steenbach*, en *Lambert van Wirtenberg*, in de laatste Storm van de Spaansche geschooten met een Lood, en niet lang daar na de geest heeft gegeven. *Margottin*, Kapitein van de Garde, bestaande een uitval te doen op 's Vyands Leger, is ook met een Lood doorschoot-

schooten. Insgelyks *Maarten Pruys*, *Schram van Bruuswyk*, en *Johan Bebekot*; deze alle van Duitfche Natie, hebben goede dienften aan ons Vaderland gedaan. Onder de Waalen zyn de voornaamfte Voorvechters geweest, eerft *Nicolaas Rosigny*; die te Schooten onthalf is, op den 18den van Augustus 1573. Als op die zelve dag noch meer andere Kapiteinen en Vaandrighs met den zwaarde omgebracht zyn, een bloedig fpeetakel. En noch andere Kapiteinen en Overften meer, als *Summado*, een Engelsman; *Johan Kungam*, een Schotsman; en andere meer, welkers naamen in de Jaarboeken de Nakomelingen zullen lezen.

Noch meer, als het Beleg nu over was, en de Republiek in stilte, zo heeft het vuurig gemoed van *Herman Helling* niet kunnen rusten; hy, Gouverneur van Haarlem zynde, een kloek Held, heeft eene looze aanslag gehad op de Stad Amsterdam, en had alomme lagen gelegd; daar *Ruychaver*, en *Frans Circourt* kenniffe van hadden. Maar deze aanslag is ongelukkig uitgevallen.

Alzo is 'et byna geene eeuw geweest, die niet gehad heeft haare Burgers, vermaard en verheven door Krygshandel: onder deze is eerft geweest *Nicolaas*, noch van de oude Adel van Haarlem; die met weinig Volk Haffelt ingenomen heeft. Oostende insgelyks, AO. 1582. spreekt noch ten huidigen dage van twee andere, die de regte naam van *Klaas* voerden, (dat is, Overwinnaars van 't volk) van welke de eene was *Nicolaas de Leur*, en de andere *Nicolaas van Dyk*, die beide eerft flegte Soldaaten geweest zyn; gepasseert zynde door alle Militaire ordre, hebben eindelyk verdient om 't Bevel over andere te hebben, en voor Kapiteinen te dienen: dat wy kunnen leezen in een Grafdicht op de eene, in de Grootte Kerk, in de Brouwers Capel; dat ik ook zelve gemaakt heb, op 't verzoek van de Vrinden, en dus luid:

*Van kindsbeen aan heb ik de Wapenen gevoert,
 Als slegt Soldaat in 't eerft, maar naderband geloert
 Op eer en vroomigheid; waar door ik ben verbeven,
 En d'Overfte geweest in 't beste van myn leven,
 Tot vyftig jaaren toe, doen wierd ik grooter Man;
 Als Collonel geeert, maar stierf t'Oostende dan.*

Onder de Militaire Perzoonen is ook niet de laatste geweest *Jacob Augustynsz. Steyn*, vermaard door zyne dappere daaden en goed be-

beleid; die eindelyk in de slag van Steenwyk geschooten en gebleven is. Ik ga nu voorby *Willem* en *Jeroen van Paanderen*, Vader en Zoon, beide dappere en frydbaar Mannen, en veeler andere Helden meer.

Hier en boven, 't waar te lang om te verhaalen van d'Admiraalen, Scheeps-oversten, en Kapiteinen ter Zee; onder welke vooraan komt de Heer *Heemskerk*, dewelke, hoewel hy t'Amsterdam en niet te Haarlem gebooren is, heb ik nochtans goed gedacht hem te zetten onder de Kapiteinen onzer Stad, om dat hy eene Huisvrouw getrouwt had, die te Haarlem was gewonnen en gebooren, ook aldaar opgevoed en onderwezen, van de lofslyke Stam van die van *Kolterman*; die waardig was zo een Edele Held; die, na verscheidene tochten ter Zee, de Aardkloot om gezeilt heeft, en bekend gemaakt Landen die onder een andere Zonne gelegen zyn; als hy in den jaare 1597 de weg geöpent heeft na het Noorden, tot *Nova Sembla*, alwaar geene menschen voetstappen stonden; als hy door iever het Land China naspeurde, *Willem Bernardszoon* hem tot gezelschap gelaaten; na dat hy den Hemel afgemeeten had tot 80 en eindelyk tot 76 Graden, heeft hy zich begeven na 't Land, en aldaar een Hut gebouwt, en met zyn Volk overwintert, zynde versteken van zonneschyn en lichten dag geheele drie maanden. Daar na is hy na Oostindien gezeilt, met de Eertytel als Admiraal, trachtende eere in te leggen, en een Onderzoeker van de Waereld, die onbewoont is. Ten laast, de gelegentheid waargenomen hebbende, om iets zonderlings te verrigten, en zyn Oversten in Spanje te zamen geroepen hebbende, om met hen te spreken, heeft hy zyn geheim voorneemen hen bekend gemaakt, en te gelyk op den 25sten van April zyn Zeilen gewend, en cours neemende op Gibraltar; alwaar de Vloot der Vyand lag, daar Overste van was *Don Jan Alvares d'Avila*, Admiraal, een dapper Held, en op de Scheepsvaart zeer bedreven. Maar *Heemskerk*, zonder eenig uitsfel, doet de Trompet blaazen, en met een de Vendels en Voorstevens van zyn Schepen keert hy om, wendze na den Vyand, en die hy ook uitdaagt om te slaan; de slag aangevangen hebbende, verwekt hy de couragie van zyn Volk, en valt met een aan op 't Schip van de Admiraal: waar op de Kapitein, *Lambert de Schoone*, terstond gevolgt is, en andere meer op ordre; dewelke aan weerzyden, met een verschrikkelyk gedonder van 't grof Geschut, daar men niet van zich konde zien door de opgaanderook, een

een zwaare neerlaag te wege gebragt hebben. In deze slag is den Admiraal *Heemskerk* zelve gebleven, gequetst aan zyn linker Been, niet tegenstaande de zyne vermaand hebbende, dat zy zich zouden gedraagen als oude Batavieren: daar na de Naam des Heeren aange-roepen, en zyn Ziele in de hand zynes Gods bevolen hebbende, heeft hy de geest in de Wapenen gegeven. Des niet tegenstaande, hebben Scheeps-Kapiteinen, Soldaaten en Bootsgezellen de Vloot van den Vyand met brandende Toortsen alzo benaauwt en benard, dat zy niet wisten waar zy hun bergen zouden. Eindelyk, de Victorie verkregen hebbende door veel bloeds, en afgemat door stormen, hebben zy hun tot rust begeven, en hunne beloften betaalt aan de machtigen en strydbaaeren God. Dit Grafdicht van deze onze Held, ter eeuwige gedachtenisse, staat t'Amsterdam in de Oude Kerk:

In May
1613.

*Heemskerk, die dwers door 't ys, en 't yser darde streeven,
Liet d'eer aen 't Landt, hier 't lyf, voor Gibraltar het leeven.*

Hy heeft geleefd 40 jaaren, 2 maanden, en 12 dagen.

Na deze zyn gevolgt d'eenen d'ander van dezelve ordre: want in den jaare 1611, in de maand December, heeft *Jacob Arentsz. Clant* van de Heeren Staaten verkreegen, daar toe ook verleent zyn Brieven van Prins *Maurits*, met het Zegel, daar in bewilligende d'Admiraaliteit van Amsterdam, dat hy een tocht zoude doen na Guinea, met de Tytel van Generaal; dat hy eenige Schepen zoude toerusten, als een Schip van Oorlog, twee Jachten, benevens noch een Schip om de Victualie en andere Behoeftens, insgelyks ook Scheepsvolk en Bootsgezellen; also is hy geboden te vertrekken na Guinea, de Goudkust; en tot dien einde, dat hy alle geweld zoude weeren van onze Schepen, die daar handelen en Koopmanschap dreven met koopen en verkoopen, en waaren te verwisselen; dat hy zoude trekken na de Plaats *Del More*, en aldaar zich zoude insinueeren in de goede gratie van de *Sabou*, en aan dien bekend maaken de oorzaak zynere komste; dat hy de vrede zoude aandienen, en zeggen: „Dat

„ hy gezonden was met Bezegelde Brieven, ter meerdere verzeke-

„ ring, om te beschermen de Nederlandsche Schepen, die gewoon

„ zyn in die Gewesten hun Koopmanschap te dryven; als mede, dat

„ hy last had van de Heeren Staaten, als Vaderen van 't Vaderland,

„ daar de Vorst *Sabou* niet tegen had, een Fort te bouwen, ter be-

T T

„ waa-

waaringe van de onze, tegen de inval van Vyanden en Wilden. Alzo verlos gekregen hebbende van die Vorst, om een Fort te mogen bouwen, heeft hy verzogt aan de Koopvaarders Schepen, elk in 't byzonder, eenige Bootsgezellen en Scheepsvolk: dit was een dangereus werk, en vol gevaar; des niet tegenstaande, zo heeft de Generaal *Clant* dit werk onvertzaagd by de hand genomen. Van stonden aan zo heeft *Jacob Clant*, Zoon van de Generaal, zyn Vader hem aanmoedigende, voor de andere, als de Banier opgestoken, en de hand aan 't werk geslagen; daar de andere Bootsgezellen niet stil stonden. 't Is niet te zeggen, met wat een vaardigheid en couragie zy dit werk begonnen, en zo een Bolwerk voltrokken hebben, dat de naam kreeg van 't *Fort van Nassau*. Als dit Fort in gereedheid was, zo is 'er vrye Handel geweest, en de Scheepvaart minder periculcus, daar de Kooplieden over en weer voeren. Zo een gelukkig exploit, ja boven hoop, heeft op nieuws gelegenheid gegeven, om de tocht na de Goudkust te hervatten. Alzo is hy, na eenige jaaren, met gelyke ontzach en waardigheid, als boven, wederom na Guinea getrokken, met gelyke Commissie, op den 6den van November 1616. En als hy daar een ruime tyd zich onthouden had met cere en reputatie, is hy behouden wederom t'huis gekomen, en heeft het Vaderland verrykt met groote Schatten; hebbende een eeuwige memorie van zyn naam nagelaaten by de posteriteit.

De fortuna van *Jacob Raycharver* is ook waardig om verhaalt te worden, die met een conditie niet te vreden zynde, na hooger trachten, geen nederige Ziel, die gestadig op den Hemel het oog had, en altyd zag op God, die den Hemel beweegt, deze is eerst ingenomen met lust en begeerte om te reizen in vreemde Landen; hier door heeft hy zich vernedert, dat hy als Boekhouder, hem geheel begeven heeft tot de Koopmanschap, en veele preuven gegeven van de dingen die tot de Koopmanschap diende, by de welke hy zich zelve geïnfinueert heeft in de goede gratie van die geene, die in 't Collegie van 19 over de Zeevaart gestelt zyn, die de naamen hebben van de Admiraaliteit, dat hem gepresenteert is, zo honorabile als profitable Conditie, om uit de naam van de Admiraaliteit na Guinea te gaan. Hy zo een Commissie niet versmaad hebbende, maakt zich gereed tot de reis, aangenomen onder 't getal van Kooplieden, en is verklaart, Directeur van 't Schip en Koophandel. Alzo is hy in den jaare 1639, in 't laast van de Zomer, tegen den Herfst, te
scheep

ſcheep gegaan op 't Schip de Kameel, en na Guinea vertrokken, dat Goudryke Land; alwaar hy ook eindelyk gearriveert is, en, na de Inſtructie van hooger Macht, den 5den van Maart t'zeil gegaan na de Myne van *St. Joris*, alwaar hy den 10den van December is aangekomen: en waar hy ook eenige maanden met zyn Bootsvolk zich onthouden heeft; ondertuffchen wel lettende op zyn profyt, en heeft goede Conqueſten gedaan. Ondertuffchen, *Arent Jacobsz.*, van Amsterdam, Generaal van de Vloot, door Inlandſche Ziekte bezogt zynde, heeft eenige weeken ziek te bed gelegen, en leggende alzo noch 26 dagen in zwaare krankheid, is eindelyk op Zondag den 5den van January overleden: waar over het Bootsvolk zeer treurden en bedroeft waren. Deze, als zy de uitvaart en eerlyke begravinge van hunnen Generaal gehouden hadden, na behooren, zo heeft men Raad gehouden, en die van den Raad doen vergaderen, die *Don Antonio Florada* geleit heeft; deze, na hy eene Lykoratione gedaan had over de dood van *Arent Jacobsz.*, boven gemeld, heeft voorgehouden en geraden, dat in plaats van de Overledene, een ander in zyn plaats gekozen en geſtelt mogt worden, met bewilliging van de 19; de nood zulks vereiſſchende, dewyl de plaats niet lang konde vacant blyven, om 't gewigte van Negotie, en andere zwaarigheden, die dagelyks konden voorvallen. Die van de Raad, na afgelegden Eed, dat zy niets zouden doen of beſluiten tegen het geene zy beloofd hadden, of tegen 't gemeene beſte, zo is men gekomen tot ſtemmen, die op Briefjes geſchreven en opgerold wierden. De Stemmen verzameld en geöpent zynde, is bevonden dat de Heer *Jacob Ruyckaver*, met de meeste Stemmen, waardig geoordeelt is als Generaal te commandeeren over de zaake ter Zee, en alle Negotie en Handel; dat beſloten is den 18den van January 1641. Deze heeft die Dienſt gewillig aangenomen, en zichzelf zo gedraagen, als een Overſte en Batavier betaamt; die met zo een diſcretie en voorzichtigheid zyn Ampt bedient, en alzo gequeten heeft, dat hy aangenaam by ieder was, en niemand laſtig viel. De eerſte zorg die hy had, was om de Koophandel te doen avanceeren, daar aan om de Militaire Zaken in ordre te houden, als hy op den 8ſten van January 1642 gemonſtert heeft, zo Schepen, Scheepsvolk, als Bootsgezellen; de Schepen uitzendende na alle Kufften en Geweſten van Guinea, die na 't Fort Naſſau, andere na de Myne van *St. Joris*; wederom op een andere tyd na *Axem* of *Chama*, daar de Commieſen der Kooplieden

hunne Koopmanschap dreven; zomwylen ook na de Kust van Africa, alwaar zy met allerhande Waaren van Coraal, Caneel, Suiker in overvloed, Brasilien-hout, en Manufactuuren, hunnen Handel dreven. Hier en boven kregen zy in Vaten een groote menigte Goud en Elpenbeen; want in den jaare 1643 heeft een Scheeps-Kapitein geladen 806 Ponden Goud, en 29501 Ponden Ivoor of Elpenbeen, behalven noch andere kostelyke Waaren, die van waarde gehouden wierden. Alzo heeft gemelde *Jacob Ruycharver* niets onverzocht gelaaten, maar alles ten voordeele ondernomen, geduurende alle de tyd dat hy in Guinea Generaal geweest is. Als 'er nu 7 jaaren verloopē waren, en alles wel en gelukkig verrigt had, begon hy te denken op zyn vertrek, bewogen door een verlangen na 't Vaderland, Vrouw en Kinderen. Alzo is hy eindelyk, verlof gekregen hebbende van de Bewindhebers, Mannen van 19, in Zeeland gearriveert; daar hy met groote blydſchap en gelukwenschingen ontfangen is, en op de Kamer gebragt van die geene, die hem aangenomen had deze reize te doen; en met hem zyn ook aangekomen de Schepen met Goud geladen, uit het Goudryke Guinea, den 21sten van Maart 1646. Hier wierd de Generaal van zyne hooge Meesters gebooden, de ryk geladene Schepen met Goud te lossen, en aan land te brengen alle de Waaren; dat belast wierd eenen *Kak en-Fullo*, getrouwe Dienaars van de Generaal; die eenige Millioenen Gouds in gebragt hebben: hier en boven veele Kisten en Kasten met Suiker, en Brasilien-hout. Na dat de Generaal *Jacob Ruycharver* deze Reize gedaan had, en zyne order volbragt, zo profytelyk als cerlyk, is hy behouden in het Vaderland tot de zyne gekomen; daar de Huisvrouw haare Man om den hals viel, de Kinderen omhelsden hun Vader, en alie de Vrinden heeten hem welkom met veele vreugde en blydſchap.

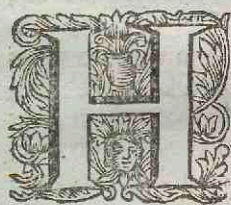
VYFDE BOEK.

Van alle de

P O L I T I E

der STAD

H A A R L E M.

zodanige Politie te Haarlem geweest is, van dat de Stad eerst gebouwt was, als in haare kindsheid, (dat ik zo spreek) dat die noch ruw en teer geweest zy, heb ik boven in het eerste Boek aangeroert: maar hoe dat die gestelt is ten huidigen dage, en voor eenige honderde jaaren herwaards, daar van zal ik nu spreken.

Holland is in Steden en Dorpen verdeelt; de zorge van iedere Stad is altyd geweest by de Magistraaten en Raaden, dien deze macht gegeven is elk in zyn District en Jurisdiccie, Ordonnantien en Statuten, na de Wetten en Costume, te maaken en te breeken. Want *Cicero* heeft zeer wel gezegt: „ Dat dit het Ampt is van een Magistraat, „ dat hy wel verstaan moet, dat hy draagt de Perzoon van een Stad, „ en dat hy de waardigheid en eere van dien moet voorstaan en maintaineren, de Wetten onderhouden, de Rechten te beschryven; „ en te gedenken dat deze hem vertrouwt zyn. Want de Magistraatsperzoonen zyn zodanige Lieden, die gesteld zyn in Burgerlyke aanzienlykheid, en bediening van de Republiek, die met Eertytelen van God zelve in de Heilige Schriftuur beschreven zyn, daar zy Goden genaamt worden hier op aarde; en by de Heidenen zelve van gelykheid van zorge, Vaders, en van wegen hunne bescherminge, Herders des Volks genaamt zyn. In de welke dít meest te wenschen

is, dat de Magistraaten staan onder de Wetten, en d'Onderdaanen onder de Overigheid. Van onze Magistraat is een Edict uitgegaan van *Graaf Aalbrecht*, dat niemand na 't Magistraats-ampt mocht staan, dan die 10 jaaren Burger geweest was, en die aan Goed had 100 Ponden 's jaars. De Magistraat is altyd bedient geweest, zo by Burgemeesteren als Schepenen, en met deze de Raad van Vroedschap, die altyd in dienst continueeren, zonder eenige Salaris, of met zeer gering profyt. Onder deze hebben de Burgemeesteren het Opperste Gezach over de Burgers, dien het voornamentlyk bevolen is, wel toe te zien en zorge te draagen, dat de Republiek geen schade lyd: en dat de Justitie wel bedient mag worden, zo wel in Civiele als Crimineele zaaken. Hier komen by de Officieren, zo buiten als binnen de Stad, die 'er gesteld zyn ten deele over Stads Zaaken, en ten deele over de Zaak van de Provintien: deze zyn 't die bedienen het Ampt publyk van Beschuldigers en Aanklaagers; ieder een van deze hebben hunne Byzitters: benevens deze zyn 'er noch Dykgraaven, en Houtvesters, gesteld over 't Woud.

Hier en boven is 'er noch het Hof in den Haag, zo de hooge als laage Raad; aan wie het vry staat te appelleeren. Gelyk ook de Heeren Staaten, zo generaal als particulier, by welke de Opperste Macht is; en 't Hoofd van alle deze is de Gouverneur van Holland en Zeeland, die altyd vertrouwt is geweest de Militaire discipline, verkiezinge van Burgemeesteren en Schepenen, by voorgaande nominatie van Vroedschappen: by hem is ook remissie van Halszaaken om Pardon te geven; dat tekenen zyn van Oppermacht; hoedanig ook geweest is de macht van de Graaven, doe de Republiek in haare fleur en kragt was.

Maar ten tyde van de Graaven, was 'er geen eenerlei practyk van Magistraaten te verkiezen. Want als *Margriet*, Graavinne van Holland, met *Lodewyk*, Hertog van Beyeren; en als *Willem*, de Zoon van *Margriet*, Hertog van Beyeren en Graaf van Holland, door recht van successie, in den jaare 1355, van die tyd af zyn Burgemeesteren en Schepenen gekozen, met toestemming van den Graaf: maar daar na, in den jaare 1430, zo zyn zo wel Burgemeesteren als Schepenen gekozen, zonder advys te neemen van de Graaf, even of de verkiezinge van de Magistraaten die van de Vroedschap vry stond.

Op dat dan de Politie van onze Stad meerder mag blyken en klaar-der voor oogen gestelt worden, zo zal ik 't geheele Corpus in tweeën af-

afdeelen, in Magiftraaten en Onderzaaten, d'eene zoort van die geene, die over de Regeering van de Burgery en Ingezetenen gefelt zyn en het hoogfte Gebied hebben, en d'andere, die als Onderdaanen onder de gehoorzaamheid moeten staan. Maar daar is geen een Regiment, van de geene die over de Regeeringe gefelt zyn, zo hoog als laag. Want daar is voor eerst een Regiment dat Politiek is, het ander Ecclefiastiek of Kerkelyk, het derde Militair van Schutterry, en het vierde bestaande in Oeconomie van de Godshuizen. Eindelijk, 't Regiment dat Scholastiek is, bestaande in de regeeringe van de jonge Jeugd, die opgetrokken worden in hoop, dat zy daar na ten dienste der Stad mogten bequaam wezen. Tot het Politiek Regiment komen Schout, Burgemeesteren, Schepenen, Raaden en Vroedschappen. Onder deze steekt uit de aanzienlykheid en waardigheid van de Schout, en der Burgemeesteren macht.

Maar, voor dat ik kome tot de beschryvinge van deze Ampten, zal ik hier ook van de Kennemers gewag maaken, hoe dat zy mede hunne Rechters en Bailjuwen gehad hebben, (dewyl Haarlem de Hoofdstad is van Kennemerland) die Graaf Floris vergunt heeft, uitwyzende de Privilegie, gegeven te Aalbrechtsberg, in den jaare 1290, met deze woorden: *Wy sullen haer setten een Baljou, die wy haer meeren setten mogen, en die geen Kewes-kind is. Onse Schout en Schepenen sullen binnen 't Graefgedinge des Maendaegs, des Dingsdaegs, des Woensdaegs na St. Pontiaens dage te Haerlem; of t'Egmond te rechte staen des Donderdaegs en des Vrydaegs, en des Saterdaegs, na den banne.* Alzo nochtans, dat de Bailjuw van Kennemerland niet vermogt eenig Burger voor de Vierschaar, die hy binnen de Stad Haarlem had, te roepen, of te recht te zetten. Even alzo, als de Jurisdictie van 't Woud, ook gelimiteert en bepaald is geweest, die geen Burger voor hun Vierschaar mogt roepen. Wie de eerste Bailjuw by Graaf Floris gefeld is, zou ik niet kunnen zeggen;* maar dat is zeker, dat

ze-

* Volgens 't Naamregister der Heeren van de Regeering der Stad Haarlem, zyn 'er al Bailjuwen van Kennemerland bekend geweest, ten tyde van Kenink Willem, Graave van Holland, als in den jaare 1246, Heer Gerrit van Heemkerk, Ridder; 1272 Wouter de Vriese; in of voor 1291, Philips van Duvenvoorde; 1306, Gerwit van Raaphorst; 1332, Willem Cuser; 1346, Jan van Arkel; 1354, Jan van Bloemstju; 1361, Herman van den Bessche, Knaape; 1367, Gysbert van Nieuwrode, Ridder; .... Reynou van Bredode; 1380, Frank van Borfelen; 1384, Splinter van Loentefloyte; 1393, Dirk van Santborst; 1398, Floris van Alkemade, Hendrikz.; 1400, Bartholomeus van Raaphorst; 1432, Jan van Alkemade; 1440, Fou van Heemstede; .... Otto van Egmond; 1471, Claas van Ruyven; 1477, Jan van Heemstede Gerritsz.; 1479, Jan van Egmond de jonge; 1486, Claas van Assenelst Gerritsz.; 1493, Willem van Compuliet;

zedert den jaare 1440, by successie altyd Bailjuwen geweest zyn. Want, na dat *Philippus*, de laatste Graaf van Holland en Zeeland, de Nederlanden ging verlaaten, en na Spanje zich begaf, zo is't dat hy een Gouverneur gesteld heeft over de Nederlanden, Richters en Bailjuwen, ook in 't Graafs-geding van Kennemerland, Lieden van grooten Huize en hoogen Adel: de eerste zedert den jaare 1440, is geweest Heer *Jan van Hoemstede*, in wiens plaats gekomen is, *Otto*, Heere van Egmond en Yffelsteyn; daar na *Nicolaas van Assendelft*, van Edelen Huize en oud Geslacht, Bailjuw van Kennemerland en Vriesland: na deze zyn gevolgt *Gerrit van Schooten*, *Joost van Bronkhorst*, *Johan van Domselaar*, *Paulus van der Laan*, en *David van der Hoeve*: noch na deze *Christoffel d' Assonville*, Bailjuw niet alleen van Kennemerland, maar ook van Brederode en Tooge: by onze tyden zyn deze navolgende geweest, *Gerard van Berkenrode*, een regte Israëliet; en na deze *David Colterman*, een Bailjuw zonder wedergade, die de Justitie handhaafde met eere, andere ten exemple. Na deze heeft de Heer *Damius*, zyn Stedehouder, het Bailjuwschap lang bedient; tot dat *Albert*, Heer van Schagen, in deszeifs plaats gekomen is; maar heeft niet lang daar na geleefd. Na deze, als *Damius* noch leefde, is tot het Bailjuwschap geraakt *Lodewyk van Alieren van Jaarsveld*, Ridder, noch tegenwoordig in dienst, vind groote moeite en rencontre; maar zal 'er zich met 'er tyd wel door redden: de Heere wil hem wysheid en mannelijke dapperheid geven! Dus verre van de Bailjuwen van Kennemerland; nu komen wy tot Schout en Burgemeesteren.

De waar-
digheid
van 't
Schouts-
ampt.

Dat het Schouts-ampt by de onze altyd in eere gehouden is, be-
tuigen de Jaarboeken en Historien: deze is by de Romeinen in zo
een eere geweest, dat zy alle de geene, dien 't Magistraats-ampt
bediende, om de eere Scholten, of in hunne taal *Pratores*, en daar
na Vaders noemden: maar naderhand, als *L. Sextus*, eerste Burge-
meester, uit het gemeene en slegte volk, en *Furius Camillus*, de
eerste Stads Schout (die in de Stad te recht zat) gekozen is, 't gebied
da-

uliet; 1499, *Jan Oem van Wyngaarden*; 1505, *Isbrand van Wyngaarden*; 1507, *Pieter van Alphen*; 1511, *Gerrit van Schooten*; 1513, *Jan van Alkemade*; 1514, *Gerrit van Ruyven Gerritsz.*; 1517, *Jan van Alkemade*; 1520, *Gysbert van Schooten*, Schildknaap; 1524, *Isbrand van Schooten*; 1529, *Huybert van Ruyven*; 1537, *Joost van Bronkhorst*, Ridder, enz.; 1549, *Johan van Domselaar*; 1551, *Paulus van der Laan*, Dirckz.; 1562, *David van der Hoeve*; 1570, *Christoffel d' Assonville*; 1575, Mr. *Gerard van Berkenrode*; 1596, *David Colterman*; 1636, *Jonker Adbrecht van Schagen*, enz.; 1640, *Lodewyk van Alieren van Jaarsveld*, enz. Zie ook van Zan-
ten Handvesten van Kennemerland.

dagelyks toeneemende; en als *Sardinie* ingenomen en overheert was; midsgaders noch andere Provintien, zyn 'er ook gekozen die 't Recht uitspraken, by de vreemde en uicheemsche. En naderhand zyn 'er zo veele Schouten geweest, als 'er veroverde Provintien waren: zo dat het ontzach van de Schouten groot geweest is, ook van gelyke Macht, die veel vermochten: deze, meent *Livius*, dat genoemt zyn *Pratores*, in 't voorzitten van het Gerichte: maar *Varro* meent, dat die zo genoemt worden als Voorgangers, dat zy voor gingen in het Gerichte in 't Leger. By deze was alle de Macht en Gezach om nieuwe Wetten te maaken, en de oude af te keuren; dit vermogen word genaamt het Recht van Ecre, daar de Poëet op gezien heeft, als hy zegt:

De Schout, die d'eer toekomt, heeft zyne vrye stem.

Maar hier te Land is 't heel wat anders, want alhoewel zy in groot aanzien zyn by het volk, zo is 't nochtans zo, dat hunne macht altyd gelimiteert en bepaalt is geweest; want de Schout vermag niet iemand van de Burgers voor 't Recht te roepen, noch in Civiele, noch in Crimineele zaaken, zonder kennisse van Burgemeesteren; hy vermag ook niet eenig Delict kwytfehelden, noch loslaaten eenen Misdaadigen, noch met iemand composeren, geduurende de Plaidoy; maar moet ten einde uitwagten, tot dat Schepenen Sententie en Vonnis wyzen. Dat 'er Schouten en Officieren geweest zyn al voor eenige honderde jaaren, is kennelyk. Maar wie die geweest zyn met naam en toenaam, die de hooge macht met het Schoutfchap vereert is, kan men niet zeggen, dewyl de Stads Boeken daar van niet melden; * behalven dat 'er gewag gemaakt word van een Schout, die zo een ontzach had, dat hy een Substituit verzogt, en ook verkreeg, in den jaare 1476. Maar dit is remarcabel en waardig om te verhalen, ja ook wat nieuws en ongehoort, dat in den jaare 1479, vier Burgemeesters in getal, welkers naamen wy hebben, die als Schout gespeelt hebben, met verdeeling van 't Gebied; ieder van hen bediende 't Schouts-ampt voor drie maanden, aanvangende van de eerste Burgemeester, die was *Gerrit de Visscher*, de tweede *Jan van*

Schouten.

V V

Schoo-

* Bovengemelde Naamregister, geeft ons al een Schout op van den jaare 1381, *Jan Boudewynsz.*, *Zoons zoon*; 1422, *Gerrit van Heussen*; 1436, *Albert van Raapborst*, *Dirkz.*; 1476, *Gerrit van Berkenrade*; 1477, *Tyman Barwents*; 1478, *Jan van Schagen*, enz.

Schooten, de derde *Jan Pietersz. Hals*, en de vierde *Jan van Schagen*. Alzo in den jaare 1484, *Jacob van Assendelft*, is van Burgemeester Schout gemaakt; die den 10den van July 1492, in de Vierschaar te recht gezeten heeft. Op welke tyd Hertog *Aalbrecht* van Beyeren en Saxen, de Raad verandert hebbende, en de Burgers in boete beslagen, heeft ook een Stads Officier gemaakt, op den laatsten van May, op dat hy de Misdadigen zoude straffen, en voor 't Gerichte roepen, die beticht waren van conspiratie; daar wy boven van gesproken hebben. *Dirk Spyker*, Thesaurier wezende, is Schout gemaakt, en heeft in de Vierschaar te recht gezeten den 27sten van July 1511. Insgelyks, *Ysbrand van Schooten*, is Schout geweest; en na die *Johan van Schagen*, weinig tyd daar na; die verzogt gereleveert te worden van het geene hy jaarlyks moest opbrengen; dat hy ook verkreeg. *Jooft van Bronckhorst*, is Schout geweest in April 1519. *Frans van Hoogstraaten*, den 3den van September 1521. *Jan van Alkemade*, op den 2den van October 1524. Wederom in den jaare 1527, den 2den van October, *Jasper van Tressong*, 't Schouts-ampt bedienende, uit last van den Hoogen Raad, de Raadsperzoonen onzer Stede, en den Eed afgenomen na gewoonte. In absentie van de Schout, placht den Eed gedaan te worden voor de Heer van *Assendelft*, op 't Huis te Assumburg, in den jaare 1548. Na dezen is *Wouter van Beekesteyn*, als hy veele jaaren Thesaurier geweest was, Schout gemaakt; deze had wel gaarne in de Vroedschap gecompareert, en tot de geheimen van Landzaaken geadmitteert geworden, maar heeft daar toe niet kunnen geraaken, dewyl dat streed tegen de Privilegie der Stad: deze heeft ook een Substituit verzogt; maar wierd hem afgeslagen, in July 1552: en als hy het Schoutschap moede was, is hy eindelyk tot Burgemeester verheven in den jaare 1558; daar in hy gerufft was. Noeh is *Meynard van Houffen* Schout geweest; die de Boetens scherp invorderde, tegen de geene die de Excynsen gefraudeert hadden, en 's Lands Middelen verkort. Wyders is *Augustyn de Witte*, van Swol, de waardigheid van 't Schouts-ampt aangeboden, met toestemming van den geheele Raad; maar dat hy niet aangenomen heeft, en de Heeren ook bedankt; zynde een Man zonder ambitie, in den jaare 1555. Na dezen is gevolgt *Pieter van Soutelande*, den 10den van July, in 't zelve jaar. *Gerrit Pietersz. Berkhout*, is ook Schout gekozen; by accoord verplicht zynde, dat hy alleen het derdendeel zou mogen genieten van de Boetens, de rest

zou hy moeten geven aan den Armen; aangenomen op deze conditie den 4den van Maart 1559.

Na deze is gevolgt *Jacob Foppensz.*; dewelke omtrent de eerste Reformatie, ten tyde van de persecutie des Hertogs van Alva, onder pretext van de Catholyke Religie te maintineeren, was een scherpe Vervolger van Keters en Ketterye, en over zulks by den Burger gehaat, ook met gevaar van zyn leven: hier van hebben wy een nobel Exempel van *Michiel de Waal*, en zyne Huisvrouw *Geertruid Egberts*, die al voor twee jaaren in suspitie van Ketterye gekomen waren, by de geene die met een ongemaatigde iever van de Catholyke Religie ingenomen waren. Als *Michiel de Waal*, gerrouwde Man van *Geertruid Egberts*, Schout *Foppensz.* op de straat ontmoete, op het Spaarne, by de Vischbrug; en hy, de Schout ziende, vermoedende dat het op hem gemunt was, en vreezende dat hy hem op 't lyf zoude vallen, word gezegt, dat hy, zyn Mantel opslaande, de Schout gedreigt zoude hebben met een Pistool. Nadien hy al voordezen verstaan had, dat hy by de Schout verklikt was, dat hy onder voornaame Hoofden van rebellie, en nieuwe Consistorie gehouden in de huizinge van *Dirk de Moutmaker*, voor een van die wierd gehouden. Daarom heeft Schout *Foppensz.* de hand aan hem geslagen en gevangen genomen, en hem alzo geleid door de Veerstraat, digt aan 't Spaarne, midden onder de Schouts Dienaars. En als daar een groote toeloop van Burgers was, die hem volgden, als Zakkedragers, Kuipers, en diergelyke meer; en alle deze troepen de Schout bezetten, die voor 't Huis van eenen *Hendrik Appel* een weinig stil staande, heeft hem onverwagt binnen gerukt, dat hy op de Zolder zoude gaan: waarom het Volk, dat daar omtrent was, meenden te barsten van spyt. En als dit gewoel schielyk meer en meer toenam, zo liep het gerucht, dat *Michiel de Waal*, de Man van *Geertruid*, geraakt was onder eenige oproerige Menschen, en zichzelfe alzo geweed had tegen 't geweld, dat hy in perykel van zyn leven was, ten waare eenige Burgers, zyne Vrienden, hem te hulp gekomen waren, om dat zy hem alzo onthaalden, als of zy hem hadden willen vernielen: door welke tyding, de Huisvrouw alzo verslagen en verschrikt is, dat zy schielyk ten huize uitliep, en met alle spoed na die plaatze, daar men zeide, dat haar Man was vastgehouden: zy nu aan de Vischbrug gekomen zynde, vraagde: Wat 'er te doen was? Men gaf haar ten antwoord: Dat *Michiel de Waal*, als een

*Jacob
Foppensz.
Schout.*

Misdaadige, gevangen genomen was; dat hy in de naaste Buurt in een Huis gebragt, en boven op een Zolder gesleept was, om aldaar gestraft te worden. Dit deed haar geloven een zeker Burger, die daar ter loops uit een Huis quam, en voor God en menschen betuigden, dat *Michiel de Waal* kragt en geweld geschiede, die zy gevangen genomen hadden, om gestraft te worden. *Geertruid Egberts*, hoorende de naam van haar Man, is zo ontsteld en verschrikt geweest, dat zy, vergeeten hebbende d'cerbaare schaamte van eene Vrouw, als een onbezinde al haar best is geloopt na 't Huis van haar Broeder, die daar dicht by woonde; zy eene Leer gevat hebbende, met hulp van anderen, en om hoog aan de Gevel by 't Venster gebragt, peurden zy na 't Dak; maar met vergeeffche mocite. Want de Schouts Dienaars hebben de Leer ettelyke maalen opgeregt, afgestooten, verschoven, en eindelyk na boven opgehaalt. En als zy haar Man geen hulpe konde toebrengen, is ze zo verbittert en ontsteld gewest, ten deele door spyt, ten deele door wederwaardigheid, dat zy van haar zelve ter aarde is gevallen, als of zy de geest had willen geven. Maar eindelyk weder tot haar zelve gekomen, is allengskens wat bedaard; daar de Vrinden haar getroost hebben, en mede brengende, dat haar Man verloft was uit de handen van de Schout: hier door is zy gesild, greep moed en couragie.

Maar, om dat Schout *Foppensz.* revengie wilde neemen, niet lang daar na zyn 'er twee van de oproerige Burgers aan den hals gestraft. Daar na dagvaart hy ook *Geertruid*, als een misdaadige, om dat zy haare Man voorgestaan had, tegen alle recht, als een zaak van quaad gevolg, en heeft haar boven doen komen op 't Stadhuis: als zy aldaar compareerde, heeft hy geboden, dat zy ter goeder trouwe rekenenschap zoude geven, hoe veel Zaad of Koren zy op zolder had; roemende ook trofselyk en verwaand, dat hy de macht had om alle haare Goederen te confisceeren; om dat haar Man, *Michiel de Waal*, by publyke Acte met geweld de Schout aangerand had, als hy een Pistool uit zyn zak trok, om hem een Loot te schenken. *Geertruid* had naauwlyks haar voeten over de drempel van 't Stadhuis gezet, of hy gebood dat men haar in verzekering zoude neemen, en op de Keuken gebragt worden, daar men de Misdadigen brengt. Niet lang hier na, is de Schout met een Schepen na 't Huis van de gevangene Vrouw gegaan, en heeft zyn Dienaars geboden, dat zy in het Goed

zouden zitten, possessie neemen van de geheele Boedel, en goede chier maaken: des niet tegenstaande, dat *Adriaan Klaasz.*, haar Zusterling, gewezen Thesaurier der Stad, Borge geworden was: en dat noch veel arger is, gebied, dat men alle Kasten zoude openen, en 't Comptoir tegen de vloer aan stukken smyten. De Borg heeft zyn beklag gedaan voor de Heeren, en geprotestceert van kragt en geweld, sustineerende, dat de Schout geen recht had om zo te procedderen, nadien zy een Burgers Dochter was; die in geen hooger boete konde vervallen, dan van 80 Guldens; waar voor hy ook presenteerde Borg te wezen. En hier op de Schepenen advys gevraagt zynde, hebben staande gehouden, dat men 't daar by zoude laten blijven, en desistceeren van 't voorneemen, om dat deze dingen moesten gebragt worden voor den Raad: maar 't was als voor een doof mans deur geklopt. Want de Schout, als een raazend Mensch, zeide: Dat hy 't Comptoir op smeet op zyn perykel: alzo zyn de Laadjes over de vloer verstrooit, daar hy hygde onbehoorlyk na den Buit, die hy zichzelf ingebeeld had, dat 'er veel Geid in het Comptoir moest wezen, om dat hy een Koopman en Moutmaaker was. Maar hier mede heeft hy noch niet kunnen stillen zyne verbolgentheid en wreedheid, haar dreigende ook in een Gat te smyten, daar men Zon noch Maan ziet, en daar men Schelmen en Dieven gewoon is te zetten, geen eerlyke Liederen, en veel minder Vrouwen van fatzoen. Als deze en diergelyke dingen de Vrinden voorwenden, en eerlyke Mannen voor haar spraken, dat zy een zwakke Vrouw was, en behebt met zwakheid van hersentten, ook staande hielden, dat zy behoorde of uit de Gevangenis verlost, of voor 't Gerichte gestelt te worden, onder Borgtogt: maar hebben hem niet kunnen verbidden of beweegen: hy gaf dit alleen tot antwoord: „ Dat hy zyne Informatie ten vollen niet gereed had, en dat „ hy deze gevangene Vrouw niet konde los laten, zonder de Hoo- „ ge Machten daar van gesproken te hebben, om advys van hen te „ haalen. Dit is de eerste vertooning van dit treurspel.

Daar na heeft de Schout actie geïnstituert tegen *Geertruid Egberts*, waar by hy instantelyk begeerde, dat men haar ter Torture zoude brengen. Die van den Gerechte gehoord hebbende de conclusie van den Schout, op dat daar meer blyk zoude wezen van de waarheid, hebben goedgevonden hun oordeel uit te stellen tot Vrydag eerstkomende. Alzo de Burgemeesteren daar op gehoord hebben

bende, hebben den eisch van de Schout afgeslagen, met dit bevel: „ Dat hy de gevangene Vrouw voor 't Gerichte zou brengen, en „ dat de zaak daar zou dienen na behooren, en recht. Maar de Schout maakte de zaak noch dagelyks zwaarder; als *Adriaan Klaasz.*, regte Zusterling van haar, en andere Vrinden, buiten raad zynde, hen gekeert hebben tot de aardiche Goden, de Heeren Staaten, en andere Raadsheeren van 't Hof van Holland, presenteerende een of twee Requesten. Op de eerste hebben zy dit verkregen, dat de President van 't Hof van den Hoogen Raad zoude Brieven depecheeren aan de Schout van Haarlem, ten einde dat hy *Geertruid* zoude los laten, of haar te recht stellen. 't Was zo verre daar van daan, dat hy zoude nakomen 't bevel van den Hoogen Raad, dat hy zyn Gevangene in tegendeel verbannen heeft tot een fameuse Kerker aan de St. Jans-poort; daar niemand by mogt komen, noch Zuster of Broeders, of Broeders Kinderen, en geen regard nemende, dat zy zwak, ziek en ongevallig was. En als 't pynigen en geschreeuw, deerlyk om aan te hooren, tot haare ooren quam, liep het groot peykel van in meerdere zwaarigheid te geraaken, als gewend zynde alle gemak van Dienstmaagden binnen haar huis, niet kunnende verdraagen zo schandelyke en ongerymde Gevangenis, te meer als die niet bewust was van eenige booze daaden; dan alleen, dat zy met billyke droefheid, en uit Godzalige affectie en genegentheid van de Echtenstaat, haar Man in zo een gevaar te hulpe gekomen was.

Maar, als 'er eenige dagen gepasseert waren, dat de Schout zyn ampt niet deed, zo hebben de Vrinden van de Gevangene nochmaals geappelleert voor den Troon van Justitie, aan den Hoogen Raad, en by Request verzogt: „ Dat zy de gevangene Vrouw of „ los zoude maaken, of haar te recht stellen. Dit verzoek, als billyk, is ook aangenomen. Maar de Schout wist het eene en 't andere voor te wenden, alles tot verhandering, en zocht het liedje van verlangen; ter tyd roe, dat 'er Brieven van de *Graaf van Bossu*, Gouverneur Generaal, gekomen waren, die ook door autorisatie van de Koningklyke Majesteit versterkt waren; een Deurwaarder van 't Hof bragt de Brieven van dezen inhoud: „ Dat, zo de be- „ gaane misdad van *Geertruid* Crimineel waar, dat de Schout in zo „ een geval haar te recht zoude stellen; en zo die Civiel was, dat „ hy haar op Borgtocht zoude ontslaan. Dit verkregen hebbende tot haar voordeel, zo hebben *Adriaan Klaasz.*, gewezene Thesaurier, en

en *Klaas Jansz. Guldenboofd*, naaste Vrinden van *Geertruid*, de zaak zo verre gebragt, dat de Officier *Foppensz.*, de Raad zulks toestemmende, *Geertruid* te recht zoude stellen. Doe heeft de Schout aldaar de zaak zeer zwaar voorgesteld, ja zo verre, dat hy wilde staande houden, dat zy aan den hals moest gestraft worden, volgens de Placcaaten van zyn Koninglyke Majesteit: hy beschuldigde haar ook van Ketterye; verzoekende dat zy zelve haar woord mogt doen, zonder voorpraak van de Advocaat. Den Raad de zaak gehooft hebbende, en in advys genomen by omvraage van Stemmen, hebben eindelyk de Sententie uirgesproken in deze zin: „ Dat het verzoek van de Schout onbillyk, onredelyk en ongefondeert was; en „ dat het verzoek van de Vrinden in alle billykheid bestond. Niet tegenstaande, de zaak heeft noch ertelyke maalen op Burgemeesters Kamer gedient, daar present geweest zyn *Roosveld* en *van der Mathe*, Burgemeesteren, alle de Schepenen, alle haare Vrinden en Bloedverwanten, voornamentlyk *Adriaan Klaasz.*, Oud-Thesaurier, en *Klaas Jansz. Guldenboofd*, die hun als Borgen presenteerden. Nochmaals is de zaak wederom uitgesteld, als of 'er wat zwaarder achter schulde, niet met uitsfel van eenige dagen, maar van maanden: als de zaak hervat wierd, de Vrinden van *Geertruid* zulks verzoekende, is de Schout belast, dat hy zyne eisch by geschrifte zoude stellen; en dat daar op *Geertruid Egberts* peremptoir zoude antwoorden: daar de Burgemeesteren, die tegenwoordig waren, niets tegen hadden, behalven *Mr. Quiry Dirkszoon*, President-Burgemeester, nevens *van Schagen* en *Rolland*, Schepenen, op den 26sten van October. Derhalven de Schout geboden zynde, dat hy de zaak ten principaale zoude voorstellen, heeft hy zyne Actie geïnstitueert, en zynen Eisch by geschrifte over gegeven met volle informatien, maakende deze Conclusie: „ Dat zy verdient had, met den zwaarde ge- „ straft te worden; uitwyzende het Placcaat, geëmaneert tegen de „ Kettters; en dat men tegen haar zou procedeeren, tot confiscatie „ van alle haare Goederen, of Crimineele correctie, of Civile boete, „ te, zonder te admitteeren een Advocaat of Voorpraak. Hier op heeft *Arwel Loevensz.*, *Adriaan Klaasz.*, *Klaas Jansz.*, en *Johan de Waal*, Vrinden en Bloedverwanten, daar op gedrongen en instantie gedaan, dat het haar geoorloft mogt zyn voor 't Gerecht haar zaake te verantwoorden door Advocaaten, na 't welgevallen van de Vrinden. De Rechters en Schepenen de zaak gehooft hebbende, zyn hier in eens

eens geworden, dat de Schout zyn Eisch zou proponeeren, de gevangene Vrouw present, en dat zy een of meer Advocaaten zoude verkiezen, om haar te verantwoorden en te verdedigen. *Auwel*, nevens de andere Vrinden, verzoeken ootmoedig, by provisie, ontslag van de gevangene Vrouw; en presenteerden nochmaals daar Borg voor te blijven, na 't believen en welgevallen van de Rechters. Op dit verzoek, is de Uitspraak gevolgt, byna in deze zin: „De Heeren Burgemeesteren en Raaden, de informatie gezien hebbende, en andere munimenten van bewys, als Acte Notariaal, hebben voor goed gekeurt, dat men de gevangene Vrouw by manier van provisie zoude ontslaan en los laten, en dit onder 't beneficium van Borgtogt; dat zy daar de hand op zoude geven, dat zy tot alle tyden, geciteert zynde, perzoonlyk zou compareeren, op de straffe *Confessi & convicti*. Hier en boven zal zy noch Borg stellen van 100 Ponden Vlaams. Boven alle deze zal *Geertruid* voornoemt, die noch in hegtenis is, *pendente lite*, belooven, dat zy buiten de Stad geen voet zal zetten, en dat zy de Stad zal houden voor haare gevangenis, onder dezelve boete. De Schout geboden dag te zetten, heeft het daar by laten beruften. *Adriaan Kloasz.*, en *Nicolaas Jansz. Guldenhoofd* zyn Borgen geworden, als geaccordeert was, voor *Geertruid Egberts*, en hebben daar op den Schout de hand gegeven; en op deze zelve dag is zy eindelyk los gelaaten, en uit de Banden verlost. Deze Vrouw, na lange afwezendheid van de Vrinden, is wederom tot de haare gekomen; na veele tegenheid geleden, en veel onheils uitgestaan te hebben, daar de Schout altyd wat nieuws ophaalde, heeft haar begeven tot geduldigheid, met een goede conscientie: hoewel zy acht dagen daar na wederom geciteert is; maar niet overtuigt zynde, roept zy de Naam van God aan, als een Getuige van haare onschuld en onnozelheid; die wel gedenkt aan 't booze en onschuld, een Wreeker en Vergelder van alle boosheid.

Van *Aagt Jassens*, dat de oude Burgers verhaalen, die dingen zyn niet meer te verwonderen, als wel verschrikkelyk; ik storte daar traanen over, en geve het andere te bedenken. *

Als

* De gruwelyke handel van deze Schout *Jacob Foppenszoon*, verhaalt *P. C. Hoofd* aan 't einde van zyn 6de Boek, aldus: Maar 't zal niet vergeefs, noch vreemd van ons voornemen wezen, de reden zyner vlucht en eenen handel t'ondekken. waar uit men de wreedheid en wildernis dier tyden bezeffen kan, Toether Schoutamt van Haarlem, dan,

Als de Stad noch niet over gegaan was, is 't recht van 't Schout-
W W ampt

dan, gewoon by luiden van adel of achtbaarheid bekleed te worden, was, uit bitterheid van partychap, voor 't aanspannen der Burgerye met den Prins, een Londenswaarder gevordert, met naame *Jacob Foppenszoon*. Deez', Haveloos te vooren, en brengende een' hollen henger na baar, aan den dienst, vervolgeden niet alleen d'Onroemfchen, daar eenig bewys tegen te vinden was; maar, verlekbert door 't genot, zocht, by middel van inoode trecken, ook andere een' aanx aan te jaagen, die hun raaden mogte, in der yl, de Stad te verlaaten, op dat hy vat aan hunne Goederen vond. En men hield hem niet zuiver, van eenige onnozelen in valsche betichtinge verstuikt, en in de laatste elende geholpen te hebben. Hy bezigde om der goede luiden deuren en huizen te beluisteren, of hen door de glazen te besioeren, en anderzins, tot spiede eea wyf geheeten *Aart Jasiens*, stokhoudster van de St. Jans Poort; en bequam op haar aanbriengen, Tanneke Ogiers, een' plateelbakster, in hechtenis, die om 't Geloof verdrongen werd. Dezelve terwyl zy gevangen lag, had hy, tot schriftelyke waarschuwing, en vervaartmaaken van vericheide perzoonen, die hy zeide Doopsgezind te zyn, doen beweegen, door de Stokhoudster. Dewelke, ziende den Schout zo graag, en even veel werks maaken van Overvuiden en Onovertuigden te bewaaren, hem opening van eenen aanslag deed, waar aan, zo haar dacht, geringe moeite en groot voordeel aan vast was. Daar woonde, in de Koninkstraa, een Arts, een man op zyn dagen, en ongehuwt; die zomtyds een reis na Delft zyn Geboorteplaats deed, latende 't huis zonder meer gezins, in bewaaring van een oude Dienstvaagd. Met deze had *Aart* eenige kennis gemaakt, door 't haalen van zalve, tot behoef der gevangenen: en neemende haaren slag waar, dat de Meester uit de stad was, konit zy, op eenen laaten avond, quansuis om de oude boodschap, tot zynent aankloppen. Na 't ontsluiten; zy en de Schout stuyken in, neemen de Maagd het leven, de planken van haar slaapplaats uit, en slossen haar daar onder. In den Buit vonden zy zich bedrogen; en bergens na 't baar geld hunner gierigheid ingeebelt. Arme tweehondert Guldens, met een Kop en zes Levens van Zilver, waren 't loon van zo een hachglyk en heilloos bestaan. Ook werd van *Foppenszoon*, aan *Aart* niet meer dan 'tenkel vierendeel der Penningen toegelegd. Des anderen daags bleven deur en vensters dicht toe, de gebuuren verwondert, wat aan 't Jongkwyf mogt overgekomen zyn. 't Word entlyk der Wet aangegeven; en de Schout, plechtelyk verzelschapt, gaat het huis openen. Men speurt 'er alles op gewoonlyken stel; haar bed ongefommelt. Hy zocht van plaats tot plaats, doet verzetten, verleggen, en speelt den onweetende: volles looslyk nachtrans, en zulkes dat het nadenken geven mogt. Want het bed, daar niemand iets vermoedde wil hy af, en d'onderlaagen opgeschikt hebben. Daar werd men 't Lyk gewaar, en bekende dat hy gaan was. De scheimstukken hangen, als schakels eener keun, t'zamen; en liet hy 't daar zelden by, dien 't eerste ongekrast verging: te min, *Jacob Foppenszoon*, die, hebbende reeds te vooren (zo men zeide) 't eerwaardig Gerecht door valsche getuigenissen verraaden, en de heilige Vierschaar tot een moordkuil gemaakt, nu tot het bezoedelen zynere eigene handen; met zo vervloekt een werk, was voortgeschreden. Hy, of om van eldeis vol te maaken, 't geen aan den vorigen roof gebrak, of om zich beter uir het ooge te houden, poogt daar in te helpen zekeren Nannaag der deerne, met voorwenden, hoe die haar Eigenaam was, en niemand het zondigen ligter kond, dan die de zwaarste bekooring lyden. Thans grypt hy hem by den hals, bevordert dat hy tetscheipe vraage gedoemt word, en de misdaad, uit pyne, bekend. Terwyl de onschuldige in deze zwaartigheid sieekt, heraanzeggen der dood veragende, begint 'er een fraalje van de waarheid der zaake te sikkkeren. Namelyk, eenige Wafers, die, bezig met haar handwerk, op dien avond, als de moord geschiede, de Stokhoudster aan de deur van den Arts gehooft hadden, werden daar op maalende, dat zy daar laaft in en nit gegaan moest zyn, en quamen 't, by deze gelegentheid des Gevangens, aan de Huisvrouw van een Schepen voordraagen. De Vrouw dient het haaren Man aan: dewelke, daar in ontint, ook voort het meeste deel zynere Staelbroeders zwaarhoofdig maakt. De dingen aldus staande; gevalt het ontsaan van Haarlem, ten Prinsewaarts. Waar over *Jacob Foppenszoon* na Amsterdam vloed, daar hy Hopman op een Galei wird; de Stokhoudster na den Haag. De twee geraakten echter wederom te gader; en liet zy zich van hem uitmaaken, om wel een groover schennis aan te rechten; en Haar-

ampt opgedraagen aan *Arent Jansz. van Dordrecht*, den 25ften van April 1571; op beding, van geen compositie met Misdaadigen aan te gaan, en geene gunst of genade mogt plaats hebben.

Na 't overgaan der Stad, is *Vincent Jacobszoon* Schout geworden; zeer gehaat by den Burger, als Schout *Foppensz.*, doe de Spaansche tyranny op 't heetste was: deze Schout, *Cent* in de wandeling genaamt, is doodelyk gequett van de Soldaaten, en in dat zelve jaar 1573 overleden.

Seb.
Craan-
als
Schout.

Na deze is gevolgt *Sebastiaan Craanbals van Hottinga*, van Edelen Huize; deze is opgeleit, door bevel van de Heeren Staaten, het Ampt van een Droft, op die tyd als de wreedheid der Soldaaten op 't hoogst was in 't noorder quartier van Holland, dat voor een Droft zeer gevaarlyk was; hy zoude waarneemen alle vluchtende Soldaaten, die als schelmen uit hunne Vendelen gelooopen waren, mitsgaders alle Landloopers, die de Huislieden knevelen, en straffe daar over doen. Deze, uit kragt van zyn Commissie, is met 12 Knegten op 't einde van July na buiten getrokken, en gepasseert zynde voorby Velzen, Beverwyk, en andere Dorpen meer, is tegen den avond te Bergen gekomen, eene myl van Alkmaar, alwaar hy op zyn Hofstede, na gewoonte, vernachte, by *Pieter Jansz.*, zyn Pachter. 's Anderen daags, 's morgens vroeg, vertrok hy van Schorel met zyn Gevolg, twee alleen latende op zyn Wooning, die de Paarden zouden gadeslaan. Daar hem verscheiden op den weg ontmoet zyn, nu twee, dan drie, ook wel vier en meer; van welke alle en ieder in 't byzonder, na krygsgebruik, hy de Paspoort afgeëischt heeft. Kort daar aan weer andere, die hy mede behandelde als de voorige; en die

hem, tot zeven plaatsen in brand te zetten, by hulp van eenen *Kornelis Lubbertszoon*, die pek, teer, zwavel, en buskruit, tot de poppen, te verzorgen had. En moest de brand, dien zelve nacht, opgaan, als de Spanjaards in 't Voorhout, onder de Stad verscheenen. Niettemin terwyl zy of uit vreesse sukelt, of zwaarlyk onbekent terpoort in zier te raaken, liep de bestemde tyd om, de roeleg te leer. Voorts bespotte haar 't onhell, dat zy de Burgery gebroewen had. Want weinig dagen daar na werd zy gekregen op de Meer, en te rechte gestelt, als gevangene van Goddog, voor 's Prinzen gemagtigden; die, op den tweden van Augustmaand, na 't bekenen der gemelde gruwelen, haar levendig ten vuure verwezen. In 't ontfangen dier straffe, op het Zand, aan een paal, weede zy met haar voorfchoot, en handen, die los waren, zo lang zy mogt, de Vlam uit het aangezicht, onder een roepen met nare stem: *o Jacob Foppenszoon! Jacobs Foppenszoon! waer heb ik my toe gebracht? En wistelde met dat eenen weedom en bangheid, tot dat haar de smook en vonken verfinachten. Haar medepleeger had, al eene wyle daar na, wat eerlyker, doch anderzins immers zo ysselyk een uitgang; en werd van een kogel getroffen, die hem de wervels van 't ruggebeen aan splinters sparten; en d'allergevoelykste pynen eener langduurige dood deed. 't Welk tot geen lauffenis der wraakdorft vertelt zy, maar tot indacht dat de peene, hoewel niet altydshiet op aarde, nochtans doorgaans de boosheid pakt in te volgen.*

die geen Paspoort van hunne Kapiteinen hadden, gebood hy te rugge na hunne Garnisoenen te keeren. Van welke zommige gewillig heenen gingen, andere gedwongen, met ontwaardigheid en schelden, loopende waar zy wilden; doch altyd met dit bevel: „Dat zy „de Huisluiden zouden spaaren, en hen onthouden van straatschendery op de wegen. Als hy te Schorel wat vertoef had, zo keert hy weder na zyn Hofstede, omtrent de middag, niet denkende op gevaar. Hy nu aan tafel gezeten zynde, ziet op 't onvoorzienste eene groote troep Soldaaten van 80 of meer, die met een verschrikelyk geroep aanquamem, en hebben eerst in de Glazen als met Hagel geschooten, en een leus gegeven om te vermoorden, roepende: „Slaa dood! Slaa dood! waar is de Schelm, die ons plaagt en ver- „volgt? Als dit zyne Dienaars hoorden, verbaast zynde, hebbenze zich na binnen begeven, de boodschap brengende van groote zwaarigheid en gevaar, om alle gemaffacreert te worden. Als den Drost zulks gewaar wierd, nam hy de vlucht door een achter-deur, om zich te salveeren: die de Soldaaten terstond, als onbezinde, met een yffelyk geschreeuw vervolgt hebben, op 't lyf gevallen, en doorsteken, hem gevende noch verscheidene wonden na zyn dood. Deze, na dat hy de Naame Gods had aangeropen, zyn geest in zyne handen bevolen, en zyne oogen na den Hemel opslaande, gaf de geest. Als men daar na het doode Lichaam visiteerde, bevond men er 32 steeken in: alzo word gezegt, dat *Julius Caesar* op diergelyke wyze in den Raad van Rome omgekomen is. Dit schelmstuk en Vadermoord bedreven zynde, wenden zy hun tot den Buit, smecten af de Sloten van Kasten en Kisten, en lieten niets ongeschonden; alle Meubilen en Huisraad sleepten zy met hen; ook het Geld, dat hy by zich gestoken had, om Paarden te koopen, schudden zy uit zyne Broek: daar en boven stroopten zy eenige Klenodien van Goud, en oude en raare Medailjes, die hy gewoon was by zich te draagen, tot zyn vermaak. Dus is de uitgangk geweest van Schout *Sebastiaan Craanbals van Hottinga*, gantsch treurig, als een tragedie; welks Lichaam en doode Ledemaaten zyn aan stukken gehouwen, en als tot hutsput gekapt, en alzo na Haarlem gevoert.

Na deze Schout is *Albert van Raaphorst* gevolgt: en na hem *Caspar van Bloys*. Na die, by ons geheugen, en met beter geluk, *Nicolaas Ruychaver*, die lang in Schouts Bedieninge is geweest. En na deze is gekomen *Nicolaas Suyker*; die men zeide, dat de Paus-

gezinde te veel toe gaf, en overzulks afgezet van 't Schouts-ampt. Op welke tyd *Blok* na 't Schouts-ampt stond: maar *Cornelis Willemfsz. van Teylingen*, die de Burger aangenaam was, wierd 'er mede vereert. Eindelyk, is *Johan Schatter*, die noch leeft, van Burgemeester Schout geworden. En dit is 't geene dat tot de waardigheid van 't Schouts-ampt dient, en dat men vind in de oude Chronyken beschreven, van den jaare 1479, by geduurige successie, tot deze onze tyd.

Burgemeesteren.

Volgt nu de Macht van Burgemeesteren, naast het Hoogste Gebied. Daarom is 't ook dat de verkiezing van Burgemeesteren altyd by de Prins, of Gouverneur, of in absentie van de Prins, by de Hoogen Raad, by welke Burgemeesteren de ordinaire directie en 't Hoogste gebied is, in alle Politieke zaaken; boven deze de administratie van Stads Goederen en Inkomen, dewelke het gemeene welvaaren, de behoudenis van de Stad en bescherming van den Burger bevolen is; hier van daan komt dat formulier van spreken, als de Stad in gevaar of zwaarigheid was: „ Dat Burgemeesteren wel zouden toezien, „ dat de Republiek geen schade lyde. Derhalven, het Ampt en plichten van de Burgemeesteren zyn, 't Recht van de Burgery en Ingezetenen te beschermen en maintineeren, de Handvesten, Privilegien, Rechten en Voorrechten te handhaven: de Schout, als hy verlegen is, in alle zaaken, die de Domeinen van de Graaflykheid aangaan, te hulp komen met raad en daad; de Schepenen doen vergaderen, en de nood zulks vereischende, de geheele Vroedschap; in delibereeren de maat stellen, advys te vraagen, de Stemmen van Vroedschappen in te zamelen, en uit deze een besluit maaken; dezelve op de Kamer te pronuncieeren, of de Pensionaris geven om te pronuncieeren, en zaaken van de Vierchaar publick doen aflezen. Hier staat ook wel te noteeren, dat 'er van ouds tot het Burgemeesterschap niemand toegelaaten is, dan die zes jaaren in 't Register van Burgers aangefchreven waren.

Schepenen.

Dat 'er Burgemeesteren en Schepenen voor veele honderde jaaren geweest zyn, blykt uit 't voorgaande verhaal, betuygen ook zulks de publyke Acten, by Schepenen ondertekent; maar de naamen van die zyn veele verlooren, en door ongeluk van tyd; niet tot onze geheugenis gekomen. De Burgemeesteren en Schepenen dezer Stad, behalven de solemneelen Eed, worden genoodzaakt, dat zy alle Wetten en Costumen, voor dezen gemaakt, of die noch te maaken

zyn,

zyn, op alle manieren voor te staan, hun uitterste best ook moeten doen, dat dezelve vast gesteld en onderhouden worden; die dat zoude weigeren, dat dezelve in de boete zoude vervallen van 60 Heeren Ponden. Tot de Schepenen behoort alle kennisse van zaaken, Burgemeesteren zulks toestaande; hier nevens de Documenten, en gewezen zaaken, die van de Burgers of hunne Goederen gepronuntieert zyn. Als mede de correctie en straf van alle Delicten, begaan binnen de Stads Vesten. Tot de Schout behoort d'executie, de Graaf of Hooge Overigheid de autoriteit daar toe gevende. Hier en boven is de macht en 't ontzach van Schepenen zodanig, dat zy gezamentlyk de Statuten mogen maaken en breeken, ten beste van 't Gemeen. Wie die geene zyn die de Magistraats-ampten bedient hebben van al voor den jaare 1430, en daar aan volgende, tot dezen huidigen dag, dat geven de Stads Registers te kennen; in welke ik geremarkeert en waargenomen heb, dat in 't begin van ouds vier Burgemeesteren en zeven Schepenen plachten gekooren te worden. In deze tyd komén vooraan als Burgemeesteren *Meynard Claaszoon*, *Jan van der Laan*, *Claas Pelgrimszoon*, en *Ysbrant van Schooten*: en de zeven Schepenen, namentlyk, *Jan Jacobsz. Pudt*, *Barthout van Assendelft*, *Pieter Gerritsz. van Bennebroek*, *Jan Claasz. van Danme*, *Jan Dirk Thymanszoon*, *Jan Willem Claaszoonszoon*, en *Floris Mariynszoon*.* Op dezelve ordre en getal zyn Schepenen gedurig gekozen.

In den jaare 1447, behalven die voorheen daar toe verkooren waren, zyn 'er vier Thefauriers aangestelt, om Stads Comptoir waar te neemen, en deze waren jonge *Claas Jansz. van Hillegom*, *Wisse Pieterszoon*, *Claas de Vriese*, en *Bartholomeus Goudenaerts*; blyvende alle tyd by een getal tot den jaare 1501, als 'er maar twee Thefauriers gekozen zyn, namentlyk, *Frederik Jacobsz. Deyman*, en *Pieter Jansz. Raet*. Eindelyk heeft men zich nader bedacht, en maar een verkooren en gestelt over Stads Inkomen, de bovengemelde *Deyman*, in den jaare 1510: in wiens plaats gekomen is *Wouter van Beekefeyn*, zonder iemand nevens hem. Deze is veele jaaren

W w 3

The-

Thefau-
riers.

* Volgens bovengemelde *Naamregister*, zyn noch bekend Burgemeesteren van den jaare 1420, als *Herbert van Foreest*, *Gysbert van Noortich*, *Jan van Bakens*, en *Claas Selander*: en van Schepenen, zedert 1422, *Jan Jacobszoon*, *Dome van Rierwyk*, *Jan van Beekefeyn*, *Ysbrand van Schooten*, *Dirk van Besssen*, *Gerrit van Santvoort*, en *Jan Dirk Thymanszoon*. Ook zeven Schepenen van 1426, 1427 en 1428; waar onder LAURENS JANSZ., eersten Uurvinder der loffelyke Drukknust, en Haarlems eeuwige Eer; die ook in den jaare 1426 President-Thefaurier is geweest.

Thefaurier geweest; maar heeft eindelyk verzogt, van die dienst ontslagen te mogen wezen, in den jaare 1542. Daar na zyn d'een en d'ander Thefauriers geweest, als daar waren *Claas Pieterszoon*, *Willem Harmensz. Ramp*, *Hendrik van Berkenrode*, *Mr. Gerrit Hendrikszoon*, *Mr. Gerrit van der Goude*, *Adriaan Claaszoon*, en *Cornelis van Berkenrode*, die overleden is in den jaare 1583. Alle deze zyn maar alleen geweest in hun bedieninge; maar allerlangst by onze tyd *Gerard Ruychaver*, in welke Man was de desfigheid van *Cato*, en de deugd van *Scipio*, die van den Raad van Romen de allerbeste gekeurt is. In deszelfs plaats is gekomen *Adriaan van Berkenrode*: daar na *Mr. Reynier Willemz. Buys*: welks Succesleur is geweest *Gerard van Teylingen*. Na 't overlyden van deze zyn 'er twee Thefauriers gemaakt, namentlyk, *Willem Buys*, en *Cornelis Guldewagen*, beide Oud Schepenen.

't Getal
van Bur-
gemees-
teren
veran-
dert.

Dat 'er eerst vier Burgemeesteren geweest zyn, is reeds gezegt. Maar in den jaare 1501 zyn 'er d'eerstemaal maar twee gekozen, als *Dirk Potter*, en *Gerrit van Schooten*; daar toc Brieven verleent door d'authoriteit van den Koningk, aan de President van de Raad van Holland, daar de Burgemeesteren tot een tyd toe bleven in hun dienst. Maar vier jaaren daar na, zyn 'er drie Burgemeesteren gekozen, als *Gerrit van Schooten*, *Frans Gerritszoon*, en *Pieter Jansz. Raet*: en wederom, in den jaare 1510, zyn 'er andere drie Burgemeesteren gekozen, als *Willem van Loo*, *Harman Ecbbertsz. Ramp*, en *Gerrit Adamszoon*. Derhalven, om dat zulks de oudheid dient, staar hier alleen te letten, dat 'er in 't begin, zo de Jaarboeken melden, van den jaare 1430, tot op dezen huidigen dag, meest altyd vier geweest zyn, en daar na twee en drie voor een kleine tyd. Maar 't getal van vier is honderde jaaren gebleven, en blyft noch byna over alle de Steden van Holland; Dordrecht uitgezondert, daar maar een Burgemeester is, die Helbaardiens voor zich heeft, met uitbeelding van 't Roomsch Gebied. 't Getal van Schepenen is altyd eenpaarig geweest, zynde zeven, en alle jaaren nieuwe verkiezing, na 't welgevallen van de Prins of Gouverneur, enz.

Raaden
en
vroedschap-
pen.

Van Raaden en Vroedschappen word geen gewag gemaakt in Stads Boeken voor den jaare 1560, de naamen hebben wy noch, en zyn deze, *Willem Harmansz. Ramp*, *Dirk de Vries*, *Bartholomies Jacobsz.*, *Pieter van Dorp*, *Cornelis van Beresteyn*, *Johan Andriesz.*, *Cornelis Timansz.*, *Johan Adriaan Lob*, *Wouter van Rolland*, *Pie-
ter*

ter Frederiksz. Deyman, Dirk Claasz., Steven Dirksz., Henderik van Wamelen, Ysbrand van Berkenrode, Frans Jansz. Kies, en Jan Jansz. Verwer. In den jaare 1571, waren Burgemeesteren, Mr. Dirk Ramp, Henderik van Wamelen, Ysbrand van Spaarwoude, en Johan van Vliet. Maar in den jaare 1572, in die gevaarlyke tyd, zyn Burge- meesteren geweest, Dirk Jacobsz. de Vries, Nicolaas van der Laan, Johan van Vliet, en Gerrit Hendriksz. Stuyver. Maar deze zyn af- gezet in dat zelve jaar door de Heer van St. Aldegonde, te Haarlem gekomen; en door 't bevel van de Prins van Oranje, de volgende verkozen, als, Nicolaas van der Laan, Johan van Vliet, Gerrit Hen- driksz. Stuyver, en Pieter Jansz. Kies: benevens noch zeven Sche- penen. In den jaare 1573, den 9den van December, als de Stad overgegaan was, zyn Burgemeesteren geweest, Mr. Jan van Zuy- ren, Mr. Philips van der Mathe, Henderik van Wamelen, en Ysbrand van Sparwoude. In den jaare 1580 is 'er ook verandering geweest, als 'er tot Raaden gekozen zyn voor altoos 30, alle voornaame Bur- gers Kinderen en Wethouders. Ten laatsten heeft de Magistraat van Haarlem by Requeste verzogt aan de Prins van Oranje, dat hy den Raad in getal wilde vermeerderen, en zy in plaats van 24 Raaden, 'er 32 mogten hebben: dat zy ook verkregen den 21sten van October 1583, en wierden verkooren de volgende Heeren, Dirk de Vries, Ni- colaas van der Laan, Mr. Johan van Zuyren, Pieter Kies Jansz., Adriaan van Berkenrode, Mattheus Steyn Augustynsz., Willem Dirksz. Deyman, Cornelis Rykefz., Thomas Thomaszoon, Mr. Hugo Bol van Zanen, Pieter Bal Willemsz., Johan Claas Lots Gaal, Arent Dey- man Pieterfz., Jacob Ysbrandszoon, Pieter Ysbrandsz. Oly, Gerard Ruychaver, Willem Wiggertfz. van Paenderen, Mr. Pieter van Blan- kenoord, Ysbrand Hageman, Jan Bartholomeuszoon, Simon Schootgen Jansz., Cornelis Gerrit Jan Eefs, Willem Joosten (van Huysduy- nen,) Engbert Gerritfz. de jonge, Pieter Willemszoon, Mr. Engbert Hendrikszoon, Jan Marcuszoon, Jan Schatter, Arent Meynartszoon, Cornelis Vechtersz., Jan Mattheuszoon, en Gerrit Willemsz. Schoter- bosch. Waar uit 'er vier tot Burgemeesteren gekozen wierden, als, Nicolaas van der Laan, Adriaan van Berkenrode, Willem Dirksz. Deyman, en Thomas Thomaszoon: benevens deze zeven Schepenen, als, Mr. Jan van Zuyren, Mattheus Steyn Augustynsz., Cornelis Ry- kefz., (die overleden is in den jaare 1595, zynde tot hooge ouder- dom gekomen) Johan Claas Lotsz. Gaal, Gerard Ruychaver, Willem Wiggertfz. van Paenderen, en Mr. Pieter van Blankenort. De

De Raaden van 24, die altyd blyven, zyn geweest deze, *Dirk de Vries*, die overleden is, en in zyn plaats gekomen *Gerrit van der Laan Cornelisz.*; hier na is ook geweest *Pieter Jansz. Kies*, die ook overleden is den 5den van February 1594; *Mr. Hugo Bolvan Zanen*, in 't zelve jaar overleden; *Pieter Bal Willemisz.*; *Arent Deyman Pieterfz.*; *Jacob Ysbrandszoon*; *Pieter Ysbrandsz. Oly*, overleden; *Ysbrand Hageman*; *Jan Bartholomeuszoon*, welke plaats maakte voor zyn Zoon *Jacob Jansz. Guldewagen*; *Simon Schootgen Jansz.*, die om zyn hooge jaaren verschoont is geworden; *Cornelis Gerrit Jan Eefs*; *Willem Joosten (van Huysduynen)*; *Engbert Gerritsz. de jonge*; *Pieter Willemszoon*, Brouwer; *Mr. Engbert Hendrikszoon*; *Jan Marcuszoon*; *Jan Schatter*; *Arent Meynartszoon*; *Cornelis Vechtersz.*; *Jan Mattheuszoon*; *Gerrit Willemsz. Schoterbosch*, die schielyk in den Haag overleden is; *Hendrik Vechters*; en *Johan Colterman*, Rentmeester van Kennemerland, die dier tyd de laatste inde Vroedschap was. Van die af, is deze wet gesteld, dat op den 7den van September, in 't verkiezen van Burgemeesteren, acht genomineert wierden, uit welke de Gouverneur, of *Prins van Oranje*, gewoon was vier te verkiezen, of in zyn absentie, of buiten de Provincie zynde, van den Hoogen Raad; en dat zy op den 10den der zelve maand moesten met Eede bevestigd worden. Van gelyke in 't verkiezen van Schepenen, zouden 'er mede een dubbel getal van 14 genomineert worden, uit welke zeven moesten gekozen worden, die hun Eed moeten doen op den 14den van September. De verkiezinge van Schepenen staat vry, die gekozen kunnen worden uit den Raad, Vroedschap, of Burgery, die of Kinderen van den oude Raad, of Lieden met eeren en welgebooren, en onstraffelyk van leven zyn. En dit zyn byna die gcene, die gewoon zyn over de Regeeringe der Stad te staan.

Penfionariffen.

Tot behulp van dien komen de Penfionariffen en Secretariffen; van welke de Penfionariffen in groot aanzien zyn, om dat zy in wysheid en voorzichtigheid, ook in welsprekenheid andere overtreffen; die (dat ik zo spreek) voor Orakelen van de Stad gehouden worden; en met Burgemeesteren en Schepenen in 't Gerichte uitspraak doen van Recht; dat de naam in 't Griex mede brengt, om dat zy *Syndici* genoemd worden, als Mede Rechters; het ampt en plichten van deze zyn, te raaden, of te ontraaden, dat vorderlyk is voor 't Gemeenebest, of schynt te wezen; de Raaden, als Vaderen des Vaderlands, die

die ten einde raad zyn, met raad en advys te helpen, en te regt te brengen. De Pensionariffen zyn alle macht benomen van Wetren te maaken, de gemaakte af te schaffen, en vermag ook niet iemand van de Ingezetenen voor 't Recht te roepen, noch hier, noch elders. Des niet tegenstaande dat zy in alle Steden in groot aanzien zyn, is ieder een bekend. Maar wie de eerste Pensionaris in onze Stad geweest is, zou ik niet derven bepaalen. Dat gaat echter vast en zeker, dat 'er Pensionariffen geweest zyn al over veele tyd. Want de Stads Registers geven ons te kennen, dat *Steffen Pieterszoon* Pensionaris is geweest in den jaare 1478: na die *Mr. Jacob Bondius*, Stads Doctor, in den jaare 1484: daar na *Mr. Thomas van Medenblik*, in den jaare 1492: na die *Mr. Symon Aelbrechtsz. van Assendelft*, in den jaare 1497: daar na *Mr. Johan van den Briel*, in den jaare 1510: na die *Bainard Say*, in den jaare 1524: daar na *Mr. Quiryn Dirkszoon*, in den jaare 1531: na die *Mr. Lambert Jacobszoon*, in den jaare 1535. Daar na is *Mr. Cornelis van Alkemade* tot het Ampt van Pensionaris geroepen, in October 1559; welke zeven jaaren daar na overleden is, in den jaare 1566; als zyn Weduwe na deszelfs overlyden verzogt de helft van zyn Gagie, die hy voor zyn Salaris gehad had; 150 Ponden Vlaams: en als Burgemeesteren of Raaden na de Dagvaart trokken, haddenze 6 Stuivers, behalven hun Reisgeld. Na deze is gevolgt *Mr. Adriaan van Assendelft*, den 3den van November 1568. Als deze overleden was, is het Pensionaris-ampt (dat ik zo mag spreken) 30 jaaren vacant geweest, namentlyk, van den jaare 1573 tot den jaare 1603. Op welke tyd *Mr. Johan de Haan* Pensionaris wierd, die al eenige jaaren Secretaris van 't Collegie van de Admiraliteit te Rotterdam geweest was; de welke, 15 jaaren daar na, als hier de hekken verhangen wierden en verandering in Regeering quam, afgedankt zynde, heeft hy zich in 't verborgen gehouden, en als een privaat Man noch eenige tyd geleest. Dit is gebeurt in dat dange-reuse jaar 1618. In wiens plaats gekomen is een dapper Man, *Mr. Gilles de Garges*, Heere in Eslems, die ook geweest is Curator van de Universiteit te Leyden: en noch by zyn leven, als hy te met tot hooge ouderdom quam, en de kragten zyns lichaams hem begaven, alzo hy in zyn 80ste jaar overleden is, zo hebben de Heeren Burgemeesteren en Raad onzer Stad de Heer *Mr. Albert Rayl*, Advocaat voor den Hove, geleerd en zeer ervaren in de Rechten, een groot Practizyn, die door wysheid en voorzichtigheid, en voorna-

mentlyk in welsprekentheid andere overtrof, met alle beleeftheid verzogt, dat hy zich wilde laten gebruiken voor Pensionaris van Haarlem; 't welk hy aannam, in den jaare 1637, en welks gaven wy noch met vreugde genieten.

Secretarissen.

Naast aan de Pensionaris komen de Secretarissen, dewelke toegelaaten worden tot de Secreten van 't Stadhuis, en Stads Privilegien, als tot de geheimenis van *Ceres*, en die alle publyke Acten te boek zetten, die de Stemmen in de Vroedschap aantekenen, Rekeningen opneemen, en publyke Brieven ondertekenen. Deze zyn vier in getal, en ieder weet wat hy doen moet. Eerst is 'er een Secretaris by Burgemeesteren, die te boek stelt derzelve Besoignes: de tweede is Secretaris van die van den Gerechte, en by Schepenen zit, die alle Plaidoyen en gewezen Vonnissen te boek zet: de derde en vierde Secretarissen, zyn gewoonlyk ter Secretarye present, bewaaren de Boeken van Verkoopingen van Huizen en Erven, Boelhuizen, en wat daar meer te verrichten is.

Benevens deze, is 'er noch een Secretaris van de Weeskamer, die met de Weesmeesteren besogneert, en alles waar neemt, dat strekt tot voorstand van de Weezen. Dat deze geweest zyn voor veele honderde jaaren, en noch zyn, weet ieder. De oudste van de Klerken, (zo wierden de Secretarissen genoemd) als de oude Stads Boeken melden, tot onze eeuw toe, zyn altyd drie geweest, die op die tyd 30 Guldens Salaris hadden, tot den jaare 1503. En na deze heeft *Mr. Lambert Muyteling Jacobsz.* een Salaris gehad niet meer als van 16 Guldens, en voor zyn Tabbert, jaarlyks geld, dat daar toe stond. Maar in den jaare 1525, heeft *Jan van Eyk Jacobsz.* tot een Salaris gehad de zomma van 70 Guldens, bedienende twee Kamers, zo van Burgemeesteren als Weeskamer: alzo zyn de Weddens van Secretarissen met 'er tyd verbeterd en vermeerderd, maar voornamentlyk in den jaare 1558, ten tyde van *Adriaan van Steynoort*, en *Dirk Valkertsz. Coornhart*, een Man van kloek verstand; deze heeft zyn Ampt verlaaten vier jaaren voor 't Beleg, verdacht zynde van Kettery, nevens den Raad, en andere meer. Maar dit is gedenkwaardig, dat 'er drie Secretarissen omtrent 36 jaaren aan den anderen te zamen in een Collegie in dienst geweest zyn, als drie Gebroeders; van welke de eerste geweest is *Michiel van Woerden*, die dikmaalen met Burgemeesteren of Schepenen op de Dagvaart reisde als Pensionaris: de tweede was *Adriaan Willemszoon*, die Secretaris wierd

in

in den jaare 1573; een zeer oprecht Man, zonder ambitie, en een uitgedrukt beeld van der Grootvaderen nederigheid: de derde is geweest *Dirk Spyker*; een exemplaar van deugd en vroomheid. Deze hebben, als drie Broeders van eene dragt, zo veele jaaren geleefd, zonder eenige klagten of misnoegen. Voor deze is geweest *Jan van Weerdt*, in wiens plaats gekomen is *Michiel van Woerden*, boven gemeld. Maar veele jaaren hier na, is *Hugo Steyn Mattheusz.*, van Vroedschap Secretaris gemaakt; die in den jaare 1618, met de verandering van de Magistraat, ook Secretaris gebleven is: nevens hem is ook geweest *Bartholomeus Jacobszoon*, *Meynard Arentsz. Fabricius*, en *Wouter Croese*. Maar de voornaamste onder deze is geweest *Mr. Jan van Bosveld*, Secretaris van Burgemeesteren; die naderhand Raadsheer in 't Hof van Holland geworden is; daar hy niet wel mede gedient was. Nu zal ik opnoemen Secretarissen die noch in leven zyn; als *Jan Benning*, Secretaris van Burgemeesteren; *Mr. Cornelis van Loo*, Rechtsgeleerde, Secretaris van Schepenen; *Jacob Steyn*, Zoon van de Burgemeester *Steyn*, die ook in Vroedschap (dat ongemeen is) stem heeft; en *Mr. Willem van der Horn*; die Fiscaal is geweest in Indiën, Advocaat en Leenman van de Heer van Brederode. Voor deze is ook Secretaris geweest *Jacob van Bosveld*; wiens Vader 50 jaaren op de Weeskamer gedient heeft, en 190 Weesmeesteren overleefd; van welke noch eenige leven in goede gezondheid: in wiens plaats gekomen is *Hillebrand Willemsz. Warmont*, de Zoon van Burgemeester *Warmond*, en hem bygevoegt *Nicolaas van Bosveld*.

Hier moet men ook niet voorby gaan de Commissarissen van kleine Zaaken; die gestelt zyn over geringe Zaaken van kleine importantie, die niet excederen de waardy van 150 Guldens; om te verligten de lasten van Burgemeesteren en Schepenen: dit Collegie is opgerecht in den jaare 1613. Eerst van drie, daar na van vier, en eindelyk van vyf Mannen. De eerste drie Mannen zyn geweest *Pieter Nicolaasz. van Hoorn*, *Johan van Napels*, en *Nicolaas Symoncz. van Krabbe-mors*, voor twee jaaren. In den jaare 1618, als de Besoignes zwaarder wierden, en de last grooter, zyn 'er vier Mannen gekozen ter beslegtinge van zaaken, alle bequaam tot die dienst, als, *Gerrit Jacobsz. Hulst*, *Symon Fransz. van den Bogaart*, *Pieter van Dorp*, en *Johan van der Camer*. Deze order van vier is vervolgens gebleven tot den jaare 1645. Daar na, als de Gemeente en Stads Zaaken mer-

Commissarissen

kelyk toenamen, zo zyn 'er eindelyk vyf gekozen, namentlyk, *Mr. Johan Everfwyn, Willem Fabricius, Dirk Dirksz. Del, Pieter Pietersz. de Jong, en Egbert Warmont*, tot op dezen dag. De eerste Secretaris van dit Collegie is geweest *Pieter Ruychaver Nicolaasz.*, Zoon van de Schout *Ruychaver*, die in deze Kamer 16 jaaren Secretaris is geweest. In wiens plaats gekomen is *Jacob Benning*, in den jaare 1628: deze, als hy 't Secretaris-ampt eenige tyd met eere bedient had, is waardig geächt om geavanceert te worden, en is Secretaris van Burgemeesteren gemaakt. In zyn plaats is gekomen als Secretaris *Michiel van Limmen*, in den jaare 1632. En ten laatsten, als de plaats wederom vacant was, zo is *Salomon Coesaart* gevordert tot Secretaris van kleine Zaaken; die waardig is om hooger staat te bedienen. En dit zyn byna die tot de Politie en Burgerlyke Regeeringe behooren.

Ik kome nu tot de Kerkelyke Regeering; zonder de welke geen Republiek lang heeft kunnen bestaan, dewyl 'er niet beter is om een Ryk of Republiek te stabileeren, en vast te maaken, dan dat men de harten der menschen besloedelt met eenige Religie, en met de vreeze der Goden: dat *Numa Pompilius*, de tweede Koningk van Rome, wel verstond; die op de aanvang van zyn Ryk dacht noodig te wesen, dat hy hier op moest acht neemen, dit betrachten, dat hy zyn Volk zoude leeren de Sacrificien, Ceremonien, en alle dienst van de onsterffelyke Goden, als hy de Hoogepriesters, Waarzeggers, Dans-priesters, en Prelaaten gestelt heeft over de Godsdienst: hier op oogende en acht neemende, dat hy de Nakomelingen van *Romulus*, die moedig en als door den oorlog verwildert waren, zoude brengen tot een tammer en gezet leven; en dit alles door ingeven van de Godin *Egeria*; op dat de woefte menschen dit te beter zouden aanneemen: want daar de Justitie eens vast gesteld is, (die wel gezegt word, als d'oorzaak aller Deugden) zo is de naaste zorg de Religie en Godsdienst. Zo gaa ik dan over tot het Ecclesiastyk en Kerkelyke Regeering, en kome tot die geene die over de Godsdienst gestelt zyn, die de naaste eere toekomt na de Magistraat, als die 't beste verdienen aan 't menschelyk geslacht. Die over de Godsdienst gestelt zyn als Prelaaten in 't Kerkelyke, worden met een gemeene naam genaamt Ouderlingen. Maar in de eerste Apostolische Kerk waren 'er twee soorten van Ouderlingen, waar van zommige worden gezegt meest te arbeiden in het Woord en Leere, die de Apo-

Kerkely-
ke Re-
geering.

ftel Priesters noemt, en dubbele eere waardig houd, als die 't Evangelium predikten, Uitleggers van de Goddelyke Verborgentheid, en Sacramenten bediende; met een onderscheiden Ampt van bediening, die niet arbeiden in de woorden, alleen als Noodhulpers met raad en daad t'assisteeren, als de Gemeente des Heeren ten einde raad en verlegen is. Het Ampt van deze in 't byzonder is dit, dat zy de zorg over de Gemeente hebben, en dat zy dezelve reggeeren en gouverneeren met de Dienaars des Goddelyken Woords: waar uit wy kunnen afneemen en besluiten, dat de Ouderlingen van de tweede ordre, met de Dienaars des Goddelyken Woords een Collegie maaken, op de manier van Kerkenraad; deze representeert de geheele Gemeente. Alzo dat het Ampt van Ouderlingen dit voornamentlyk zy, met de Dienaaren des Woords zorg te draagen, dat de Gemeente Gods geen schade lyd, en daar wel op te letten, hoe zy hen draagen, die in Christus Gemeente ingelyft zyn; hier nevens, of zy hun leven aanstellen conform hunne Christelyke professie; ook uit het Woord van God te vermaanen, die geene die ongebonden leven, op dat zy hen beter draagen, schikken, en bekeeren. Hier en boven brengt hun Ampt dit mede, wel toe te zien dat de Sacramenten, van Christus ingestelt, niet geprofaneert of ontheiligt worden: noch zorg te draagen, dat de Kerkelyke tucht en discipline wel onderhouden word; en dat zy hier toe hun uiterste devoir zien te doen, dat zy die geene, die op een dwaalweg zyn, teregt brengen; en dat zy, die obstinaat blyven in al hun doen, deze slaan met den zwaarde des Geestes, als met een blixem; en d'overhoorige uit het Ryk der Hemelen sluiten, voor zo verre zy zodanige blyven; maar de boervaardigen wederom aannemen in de schoot der Kerke: na 't exempel van *Janus*, den Hemel te sluiten en te openen, door macht der Sleutelen. Maar dit zyn d'eige plichten, dat de Ouderlingen in ordre onder de Leeraars, hier toe hun best doen, dat alles betaamelyk en ordentelyk mogt toegaan, en op die dingen wel letten, die 'er zouden mogen voorvallen, en niet schieftelyk zyn. Hier en boven, gelyk nu gezegt is, dat zy de Dienaaren des Woords, die zomtyds t'einde raad zyn, met goede raad assisteeren; ja dat meer is, alle Broeders in Christus, die verlegen zyn, te troosten, hun dienst presentereeren en de hand bieden ter hulpe en bystand. Ten derden, is voornamentlyk hun plicht, hier toe alle devoir te doen, dat zy wel letten en ook regard neemen op Leere en Leven der Dienaaren die

op Stoel komen; zorge draagen, dat alles gericht word tot stichting van de Gemeente; dat zy ook alle tyd waaken dat 'er geen wolven in de Schaapsstal van Christus in dringen: en op dat zy betoonen mogten, om 't Ampt van Ouderlingſchap wel te betrachten, zullen daar toe alle devoir ook aanwenden, dat zy het Woord Gods, in de Heilige Schriften vervat, aandachtig leezen en overleggen, en dat zy hun in geduurige meditatie van de verborgentheid des Geloofs mochten oefenen. 't Derde Ampt in de Kerke Gods, is de zorge voor den Armen, dat de nood geleert heeft. Want als in de eerste Kerk, de zorge van de Aalmoessen en 't heilig Comptoir by de Apostelen geweest was, als die last merkelyk toenam, door dien de Gemeente Gods grooter in getal wierd, en benevens dien dat 'er ontstaan was een gemor en misnoegen tusschen de Grieken en Hebreen, dat hunne weduwen in de dagelyksche dienst niet veel geacht wierden: en dat de Broederen ertelyke maalen geklaagt hadden over de last van hunne dienst, alzo de zorge der Armen dagelyks zwaarder wierd: by deze gelegenheid hebben de Apostelen, (by welke het opperste gezag was) te zamen geroepen de geheele Gemeente der Discipelen, en geraden, dat zy zouden uitzien na geschikte en bequaame Mannen, die over de Aalmoessen zouden gestelt worden, en de zorge zouden hebben over de Armen: alzo zyn 'er op eene solemneele wyze Diaconen gekozen.

Diaconen.

Bis-
schop-
pen.

Maar, nadien in de Heilige Schrift ook gewag gemaakt word van Bisschoppen, zo zal ik ook een weinig hier na spreek van de Bisschoppen; dewyl de Bisschops-stoel in de laatste eeuw te Haarlem geweest is; dat ook schein te strekken tot eere van onze Stad. De naam van een Bisschop is cierlyk in de oogen der menschen, en vol van waardigheid; dat de Heilige *Paulus* ook bekent, *1 Tim. 3: 1. Dit is een getrouw woord, zo iemand tot een Opfienders-ampt lust heeft, die behoort een treffelyk werk.* Daar mede te kennen gevende, dat het Bisdome of de dienst van Gods Woord, geen iedele eere is, maar een werk zo treffelyk, als zwaar. Maar de naam van Bisschop, zo gy 't woord inziet, breid zich wyd uit, dat ook 't oorspronkelyke van 't woord te kennen geeft. Want wat beduid het woord Bisschop anders in zyn origineele Taal, dan Opfiender, of Toefiender, of Verspieder? Waar op de Heilige *Paulus* ook schynt te zien, als hy de Kerke-dienaars, en dienaars van God gebied wel te letten op hunzelve, en de geheele Gemeente, in welke de Heilige Geest de Bisschoppen

pen gestelt heeft. De Rechtsgeleerden noemen Bisschoppen, Keurmeesters van Brood en andere eerbaare Waaren. *Arrianus* maakt ook gewag van Bisschoppen, welks Ampt was toe te zien, en waat te neemen wat 'er omging in iedere Provintie, op dat zy kennis van alles neemende, rapport zouden doen aan hunne Souverainen en Magistraaten. Daar is ook Magistraat van Athenen, als Schout-Bisschop geweest, die gezonden wierden tot alle Steden, die onder 't gebied van Athenen waren, om te verspieden, als men te recht zat. Zoverhaalt *Plutarchus*, dat *Phidias* een Toeslender zou wezen, om alles te verrichten en te beslegten. Alzo worden ook de Goden zelve Bisschoppen (dat is toeslenders) gezegt, van alle het geene goed en quaad is, voor wien dat niets verborgen is, die op alles toe zien en merken. Maar de naam van Bisschop is tot de Heilige en Kerkelyke Bedieninge ook gepast, met de zelve betekening van opzicht. *Paulus* de Apostel, spreekt zeer eerbiedig van 't Bisschops-ampt, en geeft te kennen: *Dat zy gegeven zyn om de Gemeente des Heeren, die onze Zaligmaaker met zyn eigen Bloed verkregen heeft*: als hy spreekt tot de *Philipensen*, in het eerste Hoofdstuk. Alle de Dienstknechten Gods, Herders van die gezegende Kudde, Dienaaren van Christus, en alle Uitleggers van de Goddelyke Geheimenis, alle deze, is gelijke Macht met de Bisschoppen en andere Dienstknechten Gods, tot stichtinge, en niet tot onderdrukking. Uit deze dan blykt klaar, dat Priesters, Herders en Leeraars van Gods Woord, Ouderlingen, die arbeiden in de kracht des Goddelyken Woords en Leere, dat zy een en de zelve naam onder malkanderen hebben met de Bisschoppen. Want de Apostolische Kerke kent geen gemyerde Bisschoppen, of in Purper gewaad. De Heilige *Paulus* vereischt niet in een Bisschop die uiterlyke dingen; maar andere deugden, die hy in 't breede verhaalt, *1 Tim. 3: 2.* enz. Want hy wil, en het behoort ook zo, dat een Bisschop een goed en vroom Man zy, (dat ik zo spreke) volmaakt, onstraffelyk, en als een uitdeeler van God; een Man van eene Huisvrouw, dat is, kuisch en eerbaar, wakker, sober, geschikt, gaarne herbergende, en dat wel het voornaamste is, bequaam om te leeren, vast blyvende by het Woord, dat tot onderwyzinge dient: hy wil ook, dat hy goede acht neemt op zyn Huis en Familie, met ontzacht, zyne Kinderen onder onderwerping houd met alle eerbaarheid. Hier en boven, dat hy bemind de vroomen, dat hy gemaagt zy, oprecht, Godsdienstig, en dat noch meer is, met alle deugden.

den begaaft, die op een Christen Mensch kunnen vallen. En gelyk de Apostel *Paulus* wil, dat een Bisschop begaaft zy met alle deugden, alzo wil hy ook, dat hy zuiver zy van alle grove gebreken. Want hy verfoeit alle doodslagers, twistmaakers, gierigaarts, hoogmoedige, tot toorn genegen, wynzuipers en vloekers. En, gelykerwys hy recommandeert de deugden in een Bisschop, alzo bestraft hy vrymoedig de gebreken in hun met een Apostolische autoriteit en ontzach, met vrye berisping, zonder eens te denken op ondank te behaalen: en dat alle laatsdunkentheid en glorie verre zy van dit werk, van die macht, die hun vergunt is van den Heere tot stichtinge, zo wil hy, dat de Priesters en Leeraars de Gemente zullen dienen in alle nedrigheid en zedigheit.

Nu zal ik van de Bisschoppen van Haarlem een weinig laten volgen: Na dat by raadsbesluit verordent en gearresteert was, dat men de Bisschoppen zoude inruimen met een tytel van eere, zo is de eerste Bisschop verordineert by den Paus *Pius de vierde*, *Nicolaas van Nieuwland*; die Vicarus geweest was van de Bisschop van Utrecht; deze hebben die van Haarlem ingehult in den jaare 1562. Een weinig tyd voor hem, is 't Collegie van de Kanoniken te Haarlem in de Kerk van *St. Bavo* gebragt, in den jaare 1560; dat ingestelt is in den jaare 1307, met 12 Kanoniken. Maar de voorgemelde Bisschop, niet lang daar na zyn Bisdom als te koop had, heeft zyn Bisdom opgezeft, stellende in zyn plaats *Godefroy van Mierlo*; die Prior geweest was van de order der *Dominicaanen*; deze is te Haarlem ingehaalt, en ingebragt als tot de Stoel van *St. Pieter*, nevens alle de Clerisie, op de eerste Zondag van Vastenavond, zynde den 4den van Maart 1571, met groote Staatsse en verwelkoming van groot en kleen. In 't Beleg voor Haarlem was hy eenige tyd in het Leger van de Vyand, zeer gezien by de Veldoverste, om zyne welsprekentheid, en waar by hy veel vermogt. Als nu de Stad overging en verwonnen was, wederom gekomen zynde heeft hy de Kerk geweid, en de Misse gecelebreert na ouder gewoonte, met alle Ceremonie, in den jaare 1573. Maar dit was een korte vreugd: want in den jaare 1578, als de Evangelische Waarheid krachtiger was, en de Afgodery omverre gehaalt, is hy qualyk kunnen ontkomen uit de handen der helsehe Soldaaten; alzo is hy gedwongen de Stad te verlaaten, in 't zelve jaar, en dat hem het meeste speet, op den dag van 't H. Sacrament. Dus verre van de Geestelyke Ordre.

Subal-
terne
Magi-
fraaten.

Nu ga ik over tot de huishoudende ordre, dewelke bestaat als in domestieke Oeconomie: hier in komen de Subalterne Magistraaten, die ingestelt zyn, om de hooge Magistraat te verligten. Want als de Republiek en het getal der Burgeren dagelyks toenam, zo is 't dat de Magistraat verlegen zynde, door de last en zwaarte van besogne en handel, om hen te verligten, dat zy een groot gedeelte van hunne last gelegd hebben op eenige gesubordineerde Burgers, die vroom en eerlyke Lieden waren, Mannen met eere, die zyn met de de tytel van macht, Magistraaten genoemt, doch Subalterne, als die dependeeren van Hooger Magistraat: want hen is een gelimiteerde en gesubordineerde macht gegeven, dat zy niet vermogen Landen of Hoven te vervreemden of te verkoopen, dan met bewilling van de Heeren Burgemeesteren, alzo zynze in trappen en waardigheid onderscheiden. Onder de Subalterne Magistraaten hebben de Weesmeesteren de eerste plaats; de naaste daar aan zyn Kerkmeesteren, welkers waardigheid en aansienelykheid meer is als van anderen; want de meeste daar van zyn of Oud-Burgemeesteren, of Rechtsgeleerden, voornamentlyk op de Weeskamer, of van de Vroedschap, die tot zulke diensten gekozen worden. Onder de Subalterne Magistraaten zyn geenzints de laatste, Wardyns van de Wolle-lakenen en Keurmeesters van de Wolle, by alle geheugenis van menschen; die alle jaaren met een byzonder voorrecht in de Kerk, t'einde de Predikatie, in de Groote Kerk, op goede Vrydag voor Pascha, de Gemeente voorgesteld worden, en doen daar na hun eedt opentlyk voor de Vierschaar. De andere Magistraaten, die een trapje laager zyn, deze van gelykheid van zorge, worden in onze Taal Vaders genoemt. Alzo is 'er geen Huis of Logement, 't zy Gasthuis of Hofje, dat niet haare Vaders en Huishoudende Moeders heeft, dat ik zo spreke, op wien de zorge van de geheele Huishoudinge rust. Op deze wyze hebben alle Gasthuizen, als dat van *St. Elizabeth* en *St. Barbara*, gelyk ook het *Heilige Geesthuis*, 't *Oude Mannen-huis*, en ook de Gasthuizen van *St. Remigius* en *St. Anthonis*, haare Regenten en Opzienders: Gelyk het *Tuchthuis*, dat gesticht is in den jaare 1610: Ook het *Leproos-huis*; als mede het *Pesthuis*; en, dat wel onder de minste gerekent word, *St. Pieters-huis*, is niet verlaaten van haare Regenten. De Hofjes daarenboven, van Ryke Lieden gesticht, als daar zyn die van *Van Loo*, *Pieter Uittenhage*, 't *Hofje van Gratie*, en *St. Maarten*; insgelyks de *Kamer op Bakenes*,

Godshuizen.

hebben haare Toefienders en Bezorgers. En eindelyk, zo veel e Hui-zen als 'er gebouwt zyn, tot onderschraaging der Armen, als dat van *Nicolaas van Heussen*, *Pieter Deyman*, *Jacob Jacobz. de jonge*, *Cornelis van Wy*, *Frans Loznen*, *Jacob Zassius*, *Gysbert van Nes*, *Catharina Velferman*, en *Geertruid de Waal*, alle wordenze geregeert na 't voorschrift van haare Stichters. Ook is 'er noch het *Komes-gild*; dat mede haar Deken en Vinders heeft, en wetten waar na zy hun reguleeren en gedraagen; na wiens Ordonnantie men leeft, met goedvinden der Heeren van de Magistraat. En laatstelyk, daar ik mede besluite, tot de Subalterne Magistraat behooren ook de *Bezorgers van den Armen*, de *Schaalvaders*, zynde 12, die ook hunne Thesaurier hebben, tegenwoordig *Frans Bogaert*.

Brood-
wegers.

Noch Toefienders van de Bakkers, die over 't Koren gezach hebben, regeeren de dierte en afflag van Graanen, en maaken 't zwaar-der of ligter na gelegentheid; zy weegen ook 't Brood ten huize der Bakkers; zy stellen de prys na de zettinge van die van Amsterdam, en houden in den teugel de begeerlykheid van overwinst der verkoo-pers. Eindelyk, de Toefienders van Spys en Eetbaare Waaren, zo van Vleesch als Visch. En dit is byna de ordre van die geenens, die met gelimiteerde macht Subalterne Magistraaten genoemd worden; die noch ten huidigen dage onderhouden word: hier by te voegen de naamen van hun alle, dunkt my overtollig te zyn.

Maar dit is aanmerkens waardig, dat 'er meer Officieren, zo van de eenen als andere, in voorige tyden geweest zyn, die op heden in geen usantie zyn. Voor eerst, dat 'er behalven de Kerkmeesteren, ook Vrouwen geweest zyn in de zelve Bediening, ter eere van *St. Barvo*; eerst zyn 'er maar twee geweest, als *Eaafje Keyzer*, *Dirks Dochter*, en de Edele Jongkvrouwe *Maria van Schooten*, in den jaare 1573. Daar na drie, tot den jaare 1577; alzo die manier van Kerkvrouwen te verkiezen veroudert is, juist op die tyd, als de morgenfond der eerste Reformatie begon door te breken en te schynen. Onder de Subalterne Magistraaten zyn te dier tyd ook gehouden, die letten op de Gebeden en Getyen, en daar de wet en maat stelden, hoe lang en breed.

Hier moet men ook byvoegen Architekken, Bouwmeesters en Onder-Thesauriers; want in den jaare 1570, is *Johan Raat* Penning-meester geweest van de Fabryk. Eindelyk, deze eer van Subalterne Magistraat is ook gegeven de Haven-meesters: alzo is *Rembrant*

Ba-

Barontsz. gestelt als Toesiender over de Schepen, die binnen de Stad leggen, in den jaare 1570.

Onder de voornaame Burgers van de Stad moeten ook gerekent worden, die gesteld zyn over de Militaire zaaken; welks Regeeringe is afgezonderd van de anderen; een Regeering die meer luister heeft, als die over de Oeconomie of Subalterne regeeringe en onderwyzinge van de Jeugd gestelt zyn; dewelke toegelaaten is de macht om 't volk voor te staan, en 't Burger-recht te bewaren, als *Tribuni* en Voorstanders des Volks, en te intercederen voor verlaate Burgers: hier van daan komt het, dat die over de Militaire zaaken gestelt zyn, zo Collonellen, als Kapiteinen en Luitenanten, meest al de gequalificeerde zyn, zo Burgemeesters als Oud-Burgemeesters of Schepenen, die de Militaire Discipline voor verscheide honderde jaaren al in eere gehouden hebben; want de Jaarboeken en Historien getuigen, dat het Haarlems Geslacht, en 't Volk onzer Stad aan den Oorlog gewent is geweest van den jaare 1132, als zy eerst Oorlog gevoert hebben tegen de Vriesen, als *Diderik*, Graaf van Holland, zulks verzogt, en hebben tegen de Rebellen de Wapenen aangenomen, hen kloekelyk te weer gestelt, met groot verlies van Volk, tegen die geene, die met branden, blaakeren, rooven en plunderen, alles verwoesten; tot dat zy, overwonnen zynde, en onder hun geweld gebragt, de Vriesen gedwongen zyn hun Wettelyken Heer te erkennen. Wie en weet niet van die tocht die die van Haarlem na Egypten gedaan hebben, die hun Vaderland verlaatende, *Floris*, de 13de Graaf van Holland, met uitgelezen Volk gevolgt zyn na 't Heilige Land Palestina? die, aldaar een goede wind waargenomen hebbende, met een Schip, beslagen met Yzer, doorzaagt hebben de Sloten van de Nyl, en alzo gelegenheid gegeven van Overwinning, als zy *Pelusia* of *Damiate* bemachtigt hadden, en stormenderhand ingenomen; en daar van daan gebragt hebben eeuwige kentekenen van zo eene gedenkwaardige Victorie, van welke geen eeuwcn zullen zwygen, daar de geheele Waereld van zal spreken. Daar na hebben die van Haarlem ook gedurige Oorlogen gevoert tegen de Kennemerlanders, als die geheel Kennemerland plaagden met rooven, plunderen, Kasteelen en Heeren-huizen aan brand staken, en verdelgden; als zy de Edelen, uit al hun Goed en Have gestooten hebbende, bragten tot de uitterste disperatie; alle dewelke onze Burgers uit erbarming binnen de Stads Poorten in genomen, en hebben met gelyke kloek-

Militaire
Regeering.

moedigheid het geweld van die wilde en woeste menschen gestuit, de Victorie behouden en de overhand gehad in den sryd. De Scheepsflag by Tessel en Wieringen, is ook waardig dat zy in deze onze Beschryvinge ingelaft word, als die van Haarlem een Vloot op Zee hadden, en met hen ook andere Steden van Noord-Holland, tegen *Willem van Brederode*, en de zynen; die Zeevoogd en Admiraal was onder *Jacoba*, Hertoginne en Gravinne van Holland, alwaar eene hardnekkige Zeeslag was: hier, als de Voorstevens malkander aan boord quamen, zo heeft men yzere handen over boord geworpen, om de Schepen aan te haalen; waar door eenige Schepen genomen en bemachtigt zyn, andere wederom op de droogte geraakt, en op de vlucht gejaagt: alzo is de geheele Vloot van *Willem van Brederode* verjaagt en verstroot, met groot verlies van zyn Volk; want behalven dien die in de Slag gebleven zyn, hebben zy veele met troepen buiten boord gestooten en de voeten gespoelt: hier en boven hebben zy de gevangene Soldaaten geboeit, en groote Buit mede gebragt: door deze Victorie de onze verheugd zynde, en noch eenige gevangene Soldaaten bewaard hebbende tot zwaarder straf, zyn die alle met den zwaarde onthalt; vry latende de Admiraal van *Brederode*, om de Edelheid van zyn Geslacht; die, als de Stemmen der Rechters vremd liepen, het bezwaarlyk is ontkomen, even of hem God uit de hoogte was verschenen. Noch is 'er een andere Factie geweest van de Kennemerlanders, veel zwaarder en gevaarlyker, dewelke, de Sloten van de Poorten opgeslagen zynde, tegen wil van de Magistraat in de Stad gelaaten wierden, alle moedwille en booze stukken bedreven hebben; dat ik boven wydloopiger verhaalt heb. In de Geldersche Oorlog is de getrouwheid en Bataviersche Dapperheid bekend geweest, als in den jaare 1522 die van de Stad by lootinge ten oorlog uitgetrokken zyn. Op dit zelve jaar is het Collegie van de Schutters ingestelt; een treffelyk Huis, met ruime Zaa-
len, als een Paleis, gebouwd, en verciert met schoone Boomen. Als 't geral der Schutters dagelyks toenam, en de Vendels vermeer-
dert wierden, is 'er noch een Collegie of Schutters-Hof gebouwt op een Geestelyke Grond, dicht by de Grootte Houtpoort, daar ook een vermaakelyke Tuin, en Doelwit voor de Schutters is: in de ingang aan de Straat, boven de Poort, staat *St. Joris* te paard, steekende met de Speer tegen de Draak. Alzo heeft men de Burgers, die de Wapenen draagen, alle tyd eer bewezen; dewelke, gelyk zy vaardig

dig en gereed geweest zyn, alzo zynze vrywillig geweest, als zy na Gelderland getrokken zyn, de Kapitein hen voorgaande. Deze wederom tot de zyne gekomen zynde, als hy zich wel en dapper gequeten had, en zyne Vyanden geflagen en verjaagt, heeft hy verzogt, na krygsgebruik, een goede Vereering: hy een kleine erken- tenis ontfangen hebbende, is echter daar mede te vrede geweest, meer achtende op eere en reputatie, dan belooninge. Eenige jaaren daar na, als de Geldersche tegen de komst van den Vyand hier hulp verzogten, zo zyn daar heenen gezonden ter assistentie eenig Volk; die daags tot Soldye vier Stuivers beloofd wierden. Alzo dat die van Haarlem vermaard zyn door hunne dappere daaden, zo te water als te land, en besaamt door hunne Wapenen over de geheele Waereld; alle tyd de Militaire Discipline in eere gehouden, tot heden dezen dag: want de Burgers noch heden, die, voor 't gebruik van Vuurroers en Geschut, zyn met een oud woord Schut-broeders genoemd, die met Pylen en Boogen hen geoeffent hebben. Deze zelve zyn als noch bereid voor Vrouw en Kinderen, Religie, en hun Stad, des noods zynde, mannelyk te vegten en te staan. Deze voorge- melde Schutters zyn verdeelt in Vendels, en Troepen van 100 of 10, maar niet altyd op eene manier; want voor eenige jaaren is 'er eene andere Discipline en Regeeringe der Schutters geweest, als wy heden hebben; daar zyn ook andere naamen en benamingen ge- weest; die ik een weinig hooger zal opneemen en verhaalen, ge- trokken uit de oude Registers van de Schuttery. *

d'Ordre van de Schutters, *St. Joris* toegeheilligt, heeft haare O- verheden en Commandeurs gehad, die over Militaire Zaaken en Krygshandel gestelt zyn; die rekening hielden van de ontvang en uitgaaf alle jaaren; en deze Overheden van Krygs-zamenkomst wa- ren in ordre onderscheiden, de President van de Vergadering, die Rotsgezellen waren, wierd Deken genaamt, en benevens hem vier, als Raaden; by welke de geheele Regeering en Gezach was, daar de eene voor en de andere na in plaats quamen, met gelyke toefstem- ming. En dit is de Vergadering geweest, *St. Joris* toegeheilligt, 't Collegie der oude Schut-broeders, tot op deze tyd onderhouden, by geduurige succeffie, en in eere gehouden. De Dekens waren meest Lieden van Adel, hoedanig de Heer *Gerrit van Spaarwoude*

Y y 3

ge-

* Die van de Clavenicis vinden wy al, in het gemelde *Naamregister*, zedert den jaare: 1537.

geweest is, in den jaare 1548. In wiens plaats gestelt is *Jacob van Duvenvoorde*, Heere van Obdam, in den jaare 1549: en na deze *Jan van Schooten*. En wederom, in den jaare 1556, de Heer *Jooft van Bronkborst*, Ridder: en na deze *Jan Jansz. Mostert*, in den jaare 1557: en andere Edelen meer. De Raaden, daar naaft gezeten, zyn in 't begin maar vier geweest, alle voornaame Burgers, die ter wederzyden gekozen zyn uit de Vendels van de Schutters, den 12 den van January 1548. Deze ordre is lang onderhouden. Als *Gerit van Spaarwoude* Deken was, zo zyn de Raaden geweest, *Jan Gerritsz. van Alkmaar*, *Mr. Frans Lakeman*, *Glaas van der Laan Pietersz.*, en *Florens Jansz. Brouwer*. In wiens plaatzen gekomen zyn, *Jacob van Duvenvoorde*, als Deken, *Jan Jansz. Verwer*, *Luyt Gysbertsz. Binder*, *Arcut Symonszoon*, en *Dirk Jooft Claaszoon*. Alzo zyn 'er alle jaaren nieuwe Dekens en Raaden gekozen. En nadien de Voethoog altyd in eere gehouden is, zo zyn dikmaalen boven de Molens Papegaayen aan Sparren opgeregt, daar de Boogschutters met geweldige schooten ieder om stryd na schooten; die de Papegaay afschoot, wierd begroet met de tytel van Koningk, en vercert met Koningklyk Gewaad. In deze ordre heeft de naam van *Ludolf Gysbertsz.* de meeste luister, die onder de Schut-broeders Koningk geweest is, vermaard door ervaarentheid van schieten, in den jaare 1559, als de Heer *Jooft van Bronkborst* Deken was, en *Mr. Hugo Bol van Zanen*, *Dirk van Heussen*, *Cornelis Thymanszoon*, en *Glaas van Hoogendorp*, Raaden waren; daar zyn kosten gedaan, als voor eenen Koningk, als gemelde *Ludolf Gysbertsz.*, op den 31sten van July, de Papegaay afgeschoten hebbende, Koningk verklaart is, door 't stampen met de voeten en geklap der handen, en geluk wenschen van alle de Schutters; waar voor hy ook wierd begiftigt met een treffelyke Zilverre Kop, van 32 Loot; daar na staatig ter Maaltijd onthaalt, en verder na Heemstede gereden, als in een Wagen van Triumf, met een gevolg van Schutters en Burgers, onder 't geblaas van Trompet en Tromslag: hier en boven zyn 'er in 't Bosch Boomen afgehouden, geplant voor 't Stadhuis, en voor 't Hof van den Koningk; en wat dies meer is, dat diende tot luister van zo een Koningk in 't spel. Van die tyd af heeft de naam van de Koningk geprevaleert, en in 't Collegie van *St. Joris* heeft de Koningk altyd geprefideert; die Dekens en Raaden, mitsgaders de Fiscaal deed vergaderen, zo dikmaalen als de Rekening gedaan moest worden van ont.

ontvang en uitgave, of zo 'er iets beraamt zoude worden. aangaande de Militaire Discipline. Naderhand zyn 'er meer Schut-broeders in getale toegelaaten tot de Militaire Regeering. Want, behalven de Koningk, die President was van 't Collegie, Dekens, en Raaden, zyn daar by gekomen Provooften, en Fiscaalen, zo genoemt, om te handhaven de Militaire Discipline.

Tot hier toe hebben wy gesproken van Dekens, Raaden, en Rotmeesters, die onder de Schutters over andere gestelt waren. Naderhand, na krygsgebruik, zyn in de Schuttery gekomen Collonellen, Kapiteinen, Luitenanten, en Vendrigs, van den jaare 1615, tot heden ten dage; die op zekere jaaren verkooren worden; benevens de Sergeanten, die de Schutters in ordre houden in 't optrekken. De Vendrigs plachten te blyven zo lang zy ongehuwt bleven, of voor hun leven. De Schutters in 't generaal zyn onderscheiden door hunne Vendels, die zes in getal zyn, ieder in ordre; deze hebben tot hunne Oversten Collonellen, Provooften, Kapiteinen, en Vendrigs, deze staan over kapitaale zaaken; Sergeanten, benevens deze zyn 'er noch Corporaals, Rotmeesters, Adelborsten, Piekeniers, en wat dies meer is. Als het ommegang is en Wapenschouwing, zo is de geheele Schuttery verdeelt in Compagnien en Vendels, die dan marcheeren door de Stad, in 't volle Geweer en Harnas, en eindelyk te zamen komen op het Zant of Marktveld; daar maakenze een Slagordre, twee a driemaal te gelyk schietende, dat een donderend geluid maakt: na de Slagordre door Tromslag weder geschaart is, trekken zy na de Doelens en Schutters Hoven, Huizen van plaizier; daar zy dan met malkanderen lustig omdrinken, de Officieren met Trommelen geleide doen, en Wyn drinkende uit vol geschonkene glazen. Deze dingen zyn meest gedaan tot vermaak van de oogen; maar het Gilde van de Schuttery en Collegie van de Burgers, die de Wapenen draagen, zyn meest ingestelt tot bewaaring van de Steden; zy bewaaren de Stad in vrede en oorlog, en by dag en nacht waaken zy. Na 't ondergaan van de Zon sluiten zy de Poorten, en des morgens vroeg doen zy dezelve weder open. By nacht houden zy de wacht, stellen Schildwachten, en doen gewapend de Ronden, weeren alle insolentien, verspieden de straaten, en bezoeken de Wachthuisjes. Als by dag of nacht de Brandklok slaat, komenze terstond in de Wapenen, ieder in zyn wyk bezetente de wegen, sluiten het woedende Volk, en met een Vendel

Burgers bewaren zy het Stadhuis; om de Privilegien van de Stad, en de Geheimen van de Weeskamer te bewaaren. In schielyke oproer of zwaarigheid, zyn terstond Burgemeesteren vaardig, om de Burgers in de Wapenen te doen komen: dan spreekt men na de wyze van die van Rome: „ Die de behoudenis wenscht van de Republiek, die volg my na, ik ga u voor.

Zodanig is geweest de beroerte van de Huislieden, niet lang geleden; als de Burgers, na 't slaan der Klok en Tromslag, in de Wapenen quamen na 't Stadhuis, trokken op de straten in ordre, gereed om zich op te offeren voor 't welvaaren van de Ingezetenen. En als 't Vaderland in gevaar is door beroerte van Oorlog, als den Vyand ons met een Heirleger op den hals komt, of als men eenig perykel ziet aankomen, en Volk ter hulpe aanneemt. Hoedanig geweest is de rocht onzer Burgeren, als die in September 1622 gewapent na Hasselt getrokken zyn; en daar na naar Heusden; terwyl men de oude Soldaaten uit hun Garnisoenen na 't Leger gezonden heeft. Van deze maakt *Adriaan Junius, de jonge*, gewag, in zyn *Batavia*, in het 16de Kapittel, met deze woorden: „ Dit is te pynwaart ook te weeten, dat ieder Stad van Holland, na vermoghen, en na de gelegentheid van plaats, de Bende van 100 Gequalificeerde, ook die van redelyke Middelen zyn, in zekere Troepen verdeelt houden, die men wel mag noemen, de Kragt en Zenuwen van de Republiek. Deze noemen wy met een gemeene naam Schutters, 't zy dan of zy met Muurbrekers schieten, of met Staale Voetboogen, of Handboogen hun Pylen schieten, of zo zy met Vuurbussen uit de hand, of Musquetten, met Lood of Scherp schieten; hier en boven, zo de nood zulks vereischt, om alle oproer en seditie te stillen, en om invasie van den Vyand te weeren, stelt men terstond de gewapende Burgers te werk; of zo men een Prins moet inhaalen, dat zy by zo een gelegentheid te pas komen voor eene *Guarde met fatzoen*. Dus verre 't verhaal van *A. Junius, de jonge*.

Schola-
stieke
Regeer-
sing.

Hier en boven, en ten laastten, is 'er noch eene Scholastieke Regeering over de jonge Jeugd; een Ampt dat naast komt aan een Koningklyke Regeering, in welke de Meesters, over de jonge leerzame Jeugd gestelt, door roeden en houte scepters die zy voeren, in 't aanzien verschrikkelyk zyn; tot deze behoort de opvoeding der Kinderen, en onderwyzing der zelve: de welke, na de leere van *Ly-*

Lycurgus, door 't exempel van twee Honden, geenzints moet verzuimt worden: want als hy op eene tyd de Lacedemoniers by een had doen roepen, als tot eene vergadering, zo heeft hy op de Markt gebragt twee Honden van een geslacht en eene Moer; maar van verscheide opvoeding, van welke de eene met lekkere boetjes van 't een en 't ander opgequeekt zynde, viel op de Schotel met eeten, die daar stond; de andere, op de jacht gewent en geleerd, valt op de Haas, die daar ook omtrent was, en hy los gelaaten heeft: de Lacedemoniers hen daar over verwonderende, wat hy voor had door zo een kluchtig spectakel; zo geeft hy te kennen, dat hy die van Sparta dit tot een lesse wilde geven, die hunne Kinderen dartzel opvoeden, dat de opvoedinge en onderwyzinge van de Kinderen geenzints moest verzuimt worden, nadien d'allergelukkigste Verstande dikmaal bedorven worden, door verzuiminge van opvoeding, en onervaarentheid van de Onderwyzers of Leermeefters, die (dat ik zo mag spreken) Paarden veranderen in Ezels, als verbaftert van de deugd hunner Ouderen, met groote schade en intresse van de Republiek en 't Gemeenebest. En dit is niet alleen het doen van *Lycurgus* geweest, maar alle Wethouders en Magistraaten hebben daar na alle tyd getracht, dat zy bequaame Leermeefters stelden, om hunne Kinderen te onderwyzen, die bequaam en geschikt van leven waren en wel gemaniert, en dat zy altyd daar voor zorge droegen, dat zy publyke Schoolen, en die vermaard, mochten hebben, om de verstande van de Kinderen te satzoeneeren, inzonderheid van die geene die tot hoope en voorstand van 't Vaderland gebooren zyn; want hy wilde, dat de Magistraaten en d'Overheid, niet zo zeer bekommert zouden wezen, van Wetten en Ordonnantien te maaken, als wel om de wettelyke onderwyzing en discipline van hunne Kinderen; want gelet en waargenomen hebbende de conditie van dit leven, dat het zelve zeer elendig zoude wezen, zo dat verlaaten waar van de zorge van onderwyzing: derhalven is dit de eerste zorge, en de hoogste Wet by hen geweest, dat de jonge Jeugd wel mogt onderwezen, en gesatzoeneert worden; deze Wet is onverbreckelyk gebleven by alle Volkoren, ook Barbaaren. En de Magistraat dezer Stad heeft niet verzuimt in dat gedeelte de welstand van hunne Gemeente. Want dat hier ter plaatze Schoolen geweest zyn tot onderwyzinge en tucht van de Jeugd over eenige honderde jaaren, dat is zeker, al van de tyd van Hertog *Aalbrecht* van Oostenryk, in den

jaare 1389, als de Magistraat dezer Stad met de Clerifie 't recht van Schoolen te bouwen, Oppermeesters te bestellen, die men Rectors noemde, en andere Ondermeesters, bequaam om de jonge Jeugd te leeren en te farzoeneeren. Maar van ouds is 'er maar een publiek Stads School geweest, daar men de Taalen leerde, zo Latyn als Grieks, als ook alle Instrumentaale Kunsten, zo men die noemt, die behulpzaam zyn tot alle Faculteiten en Weetenschappen. Maar wie die geene geweest zyn, die de Magistraat eerst over de Schoole gestelt hebben, dat kan ik niet zeggen, dewyl hunne naamen in 't duister en onbekent zyn. De oudste waren van die bekend zyn, *Lambert Ruseveld*, en *Mr. Jacob Meyster*; van welke de eene, van Leuven t'huis gekomen zynde, heeft de Rectors plaats bedient, Overste over de Schoole gemaakt; daar zyne Vrinden hem veel geluks wenschten in 't aanvangen van zynen dienst, in den jaare 1519. Daar is ook geweest Rector *Helico*, een Man van groot aanzien en geleertheid, meer als gemeen. Na deze zyn gevolgt d'eene en d'andere Meesters, wel van leven en goede zeden: onder de welke eenen *Doccomius*, een Vries van geboorte, zynde een deftig en geleerd Man: en noch by geheugenis van onze Ouderen, *Mr. Cornelis Duyk*: als de Bisschop hem beschuldigt, en verdagt gemaakt had van Kettery, word gezegt, afgezet geweest te zyn, en verlaaten van zyn dienst, in den jaare 1568: dit is de zelve die in den Raad zyn advys gegeven had, om genade te bidden aan *Duc d'Alva*: ik vermoede dat hy zulks gedaan heeft, om de suspitie van Kettery te dempen. Onder de Rectors is *Adrianus Junius* wel de eerste geweest in weeten-schap en Geleertheid, niet in beleid; een glans en luister van ons Batavia. En na dezen is *Jacob Yperen* hier Rector geweest; dewelke de zyne geleerd heeft, de beveelen des Levens niet alleen op te zeggen, als een Papegaay, maar ook te doen en brengen tot de praktyk. Na deze is gevolgt *Mr. Cornelis Hagius*; die overleed twee weeken voor de Stad overging. In wiens plaats gekomen is *Mr. Cornelis Ketel*; by dewelke was groot ontzach, met de stemmigheit van *Cato*; zynde op eenen tyd Rector, als alles in gevaar was door den Oorlog, en de Spaansche Soldaaten de meeste overlast dedden aan den Burger. Niet lang daar na, als *Ketel* overleden was, is d'eere van de Scholastieke Bediening toegebracht van de Magistraat aan *Mr. Cornelis Schoon*, van Gouda; die gediend heeft over de 36 jaaren; eindelyk is hy verschoont om zyn hooge ouderdom, behoudens zyn

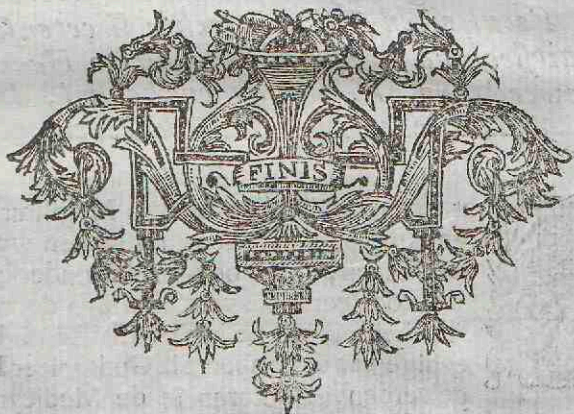
zyn Wedden. Na deze is *Dirk Schrevelius*, de naaste aan den Rector, als hy lang Noodhelper geweest was voor de oude Man, ook Rector gekozen, uit last van Burgemeesteren, en ten genoegen der Burgeren. Deze met 'eere en goede vrugt Regent van het grootte Latynsche Schoole nu 24 jaaren geweest zynde, als de hekken hier verhangen wierden, was genoodzaakt het Rectors-ampt te verlaaten; maar door de ontferminge Gods is hem een beter Dienst, het Rectoraatschap van Leyden, als t'huis gebragt, met grootte eere en aanbidding van gunst; welke dienst, na 18 jaaren, hy wederom verlaaten heeft, zyn afscheid neemende met dankzegginge en erkentenis van alle weldaaden; gaf ook een Afscheid-maal aan de Vrinden, en nu oud zynde 70 jaaren. Als nu 't Rectoraatschap te Haarlem open stond, zo ging men regelregt na *Jan van Middelhoven*, Predikant te Lis; die zich liet beroepen tot den Schooldienst, geworden (dat ik zo mag spreken) van Burgemeester een Leermcester: omtrent zeven jaaren daar na heeft hy zyn paspoort gekregen; zo men zeide, verdacht van onkuischheid. Deze, tot troost van zyn demissie, is na Leyden getrokken, zyn oude Logement. Daar op volgde *Willem Nyenhuysen* tot Rector; deze was een geschikt en geleerd Man, voornamentlyk in de Grieksche Taal, alzo dat hy eene is geweest van de Overzetters van 't Nieuwe Testament, niet zonder intresse en nadeel van ons School: deze goede Man of uitgeteert zynde door eenige moeijelykheid, of met een Pestilenciaale lucht geraakt, is overleden, te Haarlem uitgedraagen, en te Enkhuizen begraven. In wiens plaatze gezet is de Conrector, *Mr. Joost Duyf van Voorhout*; een aanzienlyk Man, en geen ongelukkig Poëet; weleer mynen Discipel, ook met my in dienst: die de School haast moede was, en trachte na wat hooger, geen humble Ziel: daar hy eindelyk ook toe gekomen is, en na zyn wensch, een van de Raaden der Admiraaliteit geworden. Ondertusschen de Schoole leed last, als de Rector *Mr. Joost Duyf van Voorhout* die begaf. Alzo heeft men met ernst gedacht om een ander Regent voor de Schoole te beroepen. De Scholarchen, die de hoogste zorge van de Schoole door hooger hand bevolen is, zagen om, verspieden alle plaatzen en gelegentheden, om een goed Rector en Leermcester van goede Discipline en alle tucht te bekomen, poogden ook met belofte van goed Tractament of groot Salaris hen te lokken; zonden ook hunne Gecommitteerden een en andermaal uit, nu aan de eene, en dan aan andere vermaarde

de Rectors: deze, alzo zy verbonden waren, hebben bedankt, en hun verzoek niet ingewilligt. Ondertuffchen, *Mr. Urfinus*, Conrector, gewaar wordende dat de last van zo een moeiljk Ampt dagelyks verzwaarde, heeft niet nagelaaten zyn dienst ten beste aan te bieden, bad ook de Scholarchen, dat zy zynere mede wilde gedenken, die nu al eenige jaaren als Conrector gediend had, en merkelyke preuve gegeven van naarstigheid en devoir. Door welke aanspraak, Burgemeesteren en Scholarchen bewogen zynde, hebben hem gestelt over 't Gouvernement van de Schoole, en Rector gemaakt: waar op hy met een solemneele Oratie zyn dienst aangevangen heeft, en goede hoop gegeven van zyn devoir te zullen doen.

En, na dien wy hier ook gewag gemaakt hebben van de Scholarchen, by welke wy nu gezegt hebben, dat het Opperste Gezach is in Scholastieke zaaken, om alles te statueeren dat tot nut van de Schoole is, zal het waardig wezen hier aan te merken, wanneer die Hooge Opzienders van de Schoolen eerst ingestelt zyn. By onze onzer Ouders gedenken was 't opperste Recht en Regeeringe geweest (doch onder Burgemeesteren) by de Rectors, om de jonge Jeugd te leeren en fatzoeneeren, en zulke ordre te stellen als het hen goed dacht. Maar, als nu de Reformatie aangenomen en vastgesteld was, zo zyn 'er Scholarchen en hooge Opzienders van de Schoolen by de Magistraat gestelt, die 't meeste gezach hadden om de Schoolen te formeeren en reformeeren; die meest alle in 't begin Kerkeleyke Perzoonen zyn geweest, als daar waren *Abraham Gallus*, *Johan Damius*, *Johan Mathisius*, *Hendrik Geesteranus*, en andere meer, die na hen geweest zyn. Naderhand zyn 'er ook Politieke en Burgers verkozen, als daar waren *Mr. Pieter Klaafz. van Hoorn*, *Nicolaas Crabbenus*; als mede *Mr. Paulus van Beresteyn*; en onder de Politieke de Pensionariffen *de Haan* en *de Glarges*. De Scholarchen die noch in leven zyn, zyn deze, *Jacob Campius*, *Henricus Swalmius*, *Mr. Isbrand Olycan*, en *Cornelis van Loo*, Secretaris. *J. Campius* is middelertyd overleden, en in zyn plaats gekomen *Johan Deswatyn*, Doctor in de Medicynen: en in plaats van deze, Doctor *Mabu*.

Hier en boven zyn 'er ook byzondere Schoolen, die veele zyn, die geen Salaris van de Magistraat ontvangen, dewelke hun werk daar van maaken, dat zy de Kinderen leeren de Letteren, Spelden, Lezen, en volwassener de kunst van Schryven, insgelyks de Fransche Taal, Boekhouden, Mathematische Weetenfchap, en dat tot vermaak

maak dient, de Muziekkunst; met welke de Jeugd onderwezen zyn-
de, bequaam is tot alle conditie van leven, ten voordeele der Re-
publiek, der Koopmanschap, en alle Negotie, ja behoudenis der Re-
publiek. De voornaamste Fransche Meesters, uitneemende Schry-
vers, en Boekhouders, die of geweest, of noch zyn, zyn ten naa-
stenby deze, als Meester *Mathys*, ook een kunstig Mathematicus;
Jan van de Velde, de Phenix in 't Schryven; Meester *Thomas van*
Breugel; *Pieter Ketelaar*; *Johan Ballot*; *Goswyn Heuvelman*, en *Jo-*
han de la Chambre. Meesters van de Muziek, als Organisten, Mee-
ster *Philips*, Meester *Cornelis Helmbreker*, en *Cornelis Padbruë*, en
niet van de minste, *Pater Ban*, een groot en ongemeen Practizyn
in de Muziek met hooge speculatie, en andere, als Meester *Arnol-*
dus, Meester *Steven*, en Meester *Quiryn*.

Z E S D E B O E K.

Van de

H I S T O R I E N

der Stad

H A A R L E M,

Vervattende de naamen van die geene, die vermaard zyn geweest door hunne Geleertheid in alle Faculteiten, of doorluchte Weetenschap, of uitsteekend in Kunst, die ooit te Haarlem geweest zyn. Verder andere handel, daar de Liederen zich mede geneeren.

Theolo-
gie.

Hugo
van
Haarlem.

ot noch toe hebben wy van Magistraaten en hoo-
ge Ampten gesproken, nu komen wy tot de On-
derdaanen, die ik ook wil dat onderscheiden zyn.
En voor eerst die vermaard zyn door hunne Ge-
leertheid; ik zal ze in vier Classen onderscheiden:
eenige van deze noeme ik Godsgeleerden, Rechts-
geleerden, Doctoren in de Medicynen, en de
laatste Liefhebbers van alle Kunsten en Weetenschappen. De Gods-
geleerde Uitleggers van Gods geheimenis en misterien komen hier
vooraan in ordre. En dat ik van hooger hand moog aanvangen en
van ouds ophaalen, zo komt my eerst voor *Hugo van Haarlem*, die
Abt was te Egmond, de eerste van die naam, en 23sten der Prelaa-
ten, die daar ook gestorven en begraven is, en met een Grafdicht
vereert na de oude wet, in alle eenvoudigheid, in Latynsche Poëzy,
met de jaar-letters L. O. I. M. C. V.

Voor

Voor deze heeft *Jan Olout van Haarlem* niet geweeken, die na Romen getrokken is, om zyne Studie te bevorderen, en zo geavanceert is, dat hy publyk Doctor van de Pausselyke Decreeren geworden is, met gejuich en gelukbiedinge van alle de geene die daar tegenwoordig waren. Derhalven is hy t'huis ontboden, en tot Abt van Egmond geroepen, met groote eere en reputatie, in October van den jaare 1351: hy is de 25ten in rang onder de Abten geweest, en heeft eenige *Lessen* en geleerde *Brieven* aan zyne bekende geschreven.

Jan Olout van Haarlem.

In den jaare 1452 is 'er ook geweest eenen *Gerard Sprong van Haarlem*, Baccalaris in de Godsgeleertheid, en Rector Magnificus in de Universiteit te Leuven.

Gerard Sprong.

Alzo is 'er ook geweest eenen *Diderik Balling*, oudste Broeder van de Burgemeester *Pieter Balling*; deze is binnen de Stad Parys van de Universiteit Rector geweest; een Man die uitsteekende was in alle Geleertheid en Godzaligheid.

Diderik Balling.

Ook is 'er geweest eenen *Symon Hermans*, die een geleerde Monnik was, in 't Carmeliter Klooster, en ook vermaard door zyn schryven en Boeken *Copulata*, enz.

Symon Hermans.

Ook is 'er bekend geweest eenen *Albert van Haarlem*, in het zelve Klooster, Doctor in de Godsgeleertheid, daar van hy te Leuven ook Professor was geweest; die doorluchtig is geweest door zyne Boeken en Geschriften: hy heeft geschreven vier Boeken, als, *Vraagen op de Meester van de Sententie* genaamt; 't *Lezen op Ecclesiasticus*, in een Boek; een Boek op de *eerste Canonyke Brief van Johannis*; noch twee Boeken van *Sermoenen en Lessen*; en meer andere Stukken, die in druk niet uitgekomen zyn.

Albert van Haarlem.

Na deze is 'er ook geweest eenen *Nicolaas Symonisz.*, onder de Carmeliten wel de voornaamste van die ooit geweest zyn, ook by die van Haarlem; hy was Prior en Provinciaal, en heeft veele Boeken van Geleertheid in het licht gegeven, als daar zyn, *Van den Tyd en Heiligen*; een *Chronyk*; *verscheide Disputatien*; *van de Macht der Paus, Keizer, en Concilien*, vervat in twee Boeken; *van de Decreeten*; *van de Vierschaar tegen de Clerisie*; 't *Leven der Heilige Vaders*; *van de Heilige Vrouwen*; 't *Leven van St. Anna*; en van *Cyrillus*, ieder in een Boek vervat; *Historie van de Ordre der Carmeliten*; *twee Boeken van de Concilien*; en wat dies meer is.

Nicolaas Symonisz.

Op boven gemelde is gevolgt *Jan Gerbrandsz. van Leyden*, die

ook Jan Gerbrandsz.

van Lee-
den.

ook een Carmeliet is geweest, en niet ongeleerd; deze is d'Authour van de *Chronyk van Holland*, die hy in het Latyn geschreven heeft; waar in hy op eenige plaarzen inlast verdichtzelen van Monniken en beuzelingen van Mirakelen: Deze heeft ook uit de Schriften van verscheide Historieschryvers by een gebragt de *Chronyk van de Bisschoppen van Utrecht*, en de *Graaven van Holland*, van de tyd van *St. Willebrord* af, tot den jaare 1480: over dit Werk is hy meer als 10 jaaren bezig geweest: hier en boven heeft hy noch geschreven, de *Historie van zyn Ordre*, vervat in 10 Boeken; *van de vergelykinge der Heiligen*; *van de Feestdagen*; *van de Moeder Gods en haare smerten*; *Sermoenen van de tyden*; *van de Heiligen*; en wat dies meer is.

Diderik
van
Haarlem.

Diderik van Haarlem, is ook Licentiaat geweest in de Godsgeleertheit te Parys; heeft ook eenige *Sermoenen* nagelaaten; mitsgaders een *Brief van Eenzaamheid en stilte*: zyn Manuscript word noch te Keulen bewaard: hy heeft geleefd omtrent den jaare 1508.

Floris
van
Haarlem.

Floris van Haarlem, is ook wel bekend, als Prior van de Cathuifers te Leuven, en niet ongeleerd; hy heeft geschreven vyf Boeken *van 't Christelyk Leven*, in 't Nederduitsch.

Vincent
van
Haarlem.

Vincent van Haarlem, ervaren in de Heilige Schrift, en zeer genegen tot de goede Letteren en Kunsten; deze heeft uitgegeven vier Boeken van *Sententien*, van een oud Leeraar, genaamt *Pieter van den Poele*, die overleden is omtrent den jaare 1300; en deze heeft hy zeer naauwkeurig met de Venetiaansche Editie geconfronteert, en in veele plaatzen verbeterd en verlicht, in den jaare 1514.

Johan-
nes van
Heemste-
de.

Johannes van Heemstede, gebooren te Haarlem, van ordre eenen Cathuifer te Leuven: dat hy een Geleerd Man geweest is, blykt uit de gemeenschap van geleerde Lieden: aan deze heeft de groote *Erasmus* eenige Brieven geschreven, van den jaare 1525 tot den jaare 1533, als te zien is in het groote Boek zynere *Brieven*: van zyne Schriften en overlyden weet men niets.

Johan
Wil-
lemsz.

Johan Willemsz. van Haarlem, Jesuïet en Rector van die Societeit te Leuven, een Godsgeleerde meer als gemeen, en Licentiaat in de Heilige Theologie, ervaren in veele Taalen; Professor van de Hebreuwische Taal, en Uitlegger van de Heilige Schriften by die van Leuven, in het Collegie van *Buffidius*: een Man, die in de Bybelsche Boeken, by *Plantyn* uitgegeven in 's Koningks Drukkerye, zeer goede dienst gedaan heeft, na 't getuigenis van veele Geleerden dier tyd: in de Voorreden van *Arias Montanus van den Bergen*, word lof-

loffelyk gewag van hem gemaakt, alwaar geredeneert word van voorren aan op ordre van 't gebruik, waardigheid, zamenstelling en toebereiding van 't geheele Werk. Als mede de Heer *Gysbert Schook*, Rector van de Univerfiteit te Leuven, geeft hem zeer loffelyke getuigenis na. Gelyk ook andere uitfoekende en eerwaardige Geleerden, als daar zyn geweest *Augustyn Hunneus*, 's Koningks Vertaaler, en *Cornelis Reinierfz. van der Gon*, ordinair Profeffor in de Univerfiteit van Leuven: dewelke, op dat zy hunne laft te beter en vaardiger zouden volbrengen, en de Editie van 's Koningks Bybel voltrekken, zo hebben zy tot hunne hulpe genomen den eerwaardigen en deftigen Heer *Mr. Johan Willemsz. van Haarlem*, ervaren in de Oriëntaalfche Taalen: deze heeft een *Regifter* op de Bybel gemaakt, die alle de punten, in de Heilige Schriften vermeld, kortelyk vervat na de Letteren van 't Alphabet: als mede noch verfehiedene *Opmerkingen* op de Latynfche Bybel, en uit de alleroudfte gefchrevene Exemplaren, zo Hebreewfche, Chaldeeufche, Griekfche als Syrieffche de Texten getoetft, en uitgegeven: hy is overleden te Leuven, in den jaare 1578.

Gysbert
Schook.

De Biffchoppen onzer eeuwe hier ter Stede kan ik ook niet voorby gaan, onder de welke, om vaft te ftellen de Kerkelyke Oppermacht, de eerfte geweest is *Nicolaas van Nieuwland*; (van welke ik boven al gewag gemaakt heb) is Vicaris geweest van de Aardsbiffchop van Utrecht. De tweede is geweest *Godefroy van Mierlo*, Prior van de Dominicaanen te Utrecht: die niet lang op de Biffchops Stoel gezeten heeft. *Antonius van Duyk*, Zoon van Burgemeefter *Caucius*, is Raad geweest van de Biffchop *Mierlo*. Want in 't zevende jaar van zyn Bifdom, als de Beeldenstormery was, is hy ter naauwernood uit de handen der Soldaaten geraakt. Alzo heeft de Reformatie van de gezonde Leere eindelyk zyn begin genomen.

Nicolaas
van
Nieuw-
land.

Gode-
froy van
Mierlo.

De eerfte die zich hier geprezenteert hebben tot den Kerkdienft, met de loffelyke tytel van Reformatie, zyn geweest *Abraham Gallus*, een oud bedagt en Godzalig Man; en met hem *Johan Damius*, een Dienaar Gods, die de eerfte Predicatie gedaan heeft, (zo hy uit de Palts gekomen was) na dat de Kerk van Afgodery gezuivert waar, daar 't Orgel fpeelde den 135 *Psalm*, *Looft nu vry onzes Gods Naam, alle gy Dienaars des Heeren*. Na deze zyn gevolgt, alle wettelyk beroepen, *Henricus Geefteranus*, van Naaldwyk; *Gerardus Blokhoven*; *Lucas Hesp*, beroepen van Leyden; en *Gillis Stroo*: diemynes weetenf

tens geen Geschriften hebben nagelaaten. Omtrent deze tyd is ook Predikant geweest *Johannes Ampsingius*, krachtig in 't prediken, dien de welsprekenheid haat en nyd veroorzaakt heeft: hy was niet alleen een Godsgelerde, maar ook Doctor in de Medicynen, en vermaard door zyne Schriften: hy heeft eenige Stukken uitgegeven tegen de *Wederdoopers*; van de *instellinge van beide de Testamenten*, zo oud als nieuw; van de *Menschwordinge van Jezus Christus*; van de *Kerkelyke Tucht en Discipline*; en daar en boven eenige *Oratien en Tractaatjes* in de Medicynen.

Na hem is gevolgt *Johannes Bogardus*; een Man van een goed oordeel, en groot Godsgelerde, die ook eene geweest is van die *Contra-Remonstranten*, in de Conferentie gehouden in den Haag 1611; die ook in 't licht gegeven heeft eenige *uitgelezene Leeringen*, zo die daar dienen tot geduldigheid, om alle ongemakken in dit leven te verdraagen; als die daar strekken ten eeuwigen Leven, en de heilzame Leere ter Zaligheid, die is in Christus Jezus.

Met *Bogardus* is *Willem de Hase*, beroepen van Rynsburg, in dienst geweest; die een Herder was van geene diepe Geleertheid; doch geen ongelukkig Prediker. En byna op eene tyd is ook in dienst gekomen *Antonius Tyssius*; die voor een korte tyd hier tot Predikant is aangenomen; doch niet lang daar na, om zyne Geleertheid, na Harderwyk, en daar na te Leyden tot Professor der Heilige Theologie beroepen. Na deze is gevolgt *Johannes Matthysius*, van Antwerpen, voorzien met een welbespraakte tong, zeer beleefd en bevallig in zyn ommegang, wel ervaren in de Goddelyke Schriften, en in 't lezen van de Oudvaderen gedurig bezig. Na deze is gevolgt *Adrianus Jacobi a Tethrode*, Haarlemmer, beroepen van Assendelft; een groot Yveraar en Voorvechter van de zuivere Leere, tegen de Remonstrants-gezinde. Na deze *Henricus Geesteranus*, *Henricus Fil.*; beroepen van Assendelft: die in zyne jongkheid, door de hardheid van zyn Stiefvader, de Schapen gehoed heeft. De Voogden van dit Kind, gelet hebbende op de gaauwheid van zyn verstand, hebben hem verordent om te Studeeren, en eerst in de Latynsche Schoole bestelt onder de discipline van de Rector *Schrevelius*; daar na is hy geraakt na Leyden in 't Collegie van de Heeren Staaten, alwaar hy ook *Magister Artium* gepromoveert is: hy is een diepzinnig geleerd Predikant geworden, uitwyzende het Boek dat hy gemaakt heeft ter verklaringe van 't *Hooglied van Salomon*. Na hem is ge-

komen *Egbertus Verboeven*, beroepen van Hillegom. En *Izaak Junius*, *Franc. Fil.*, beroepen van Warmond; die in raad en daad, in wysheid en voorzichtigheid andere overtrof, en zonderling in advys: deze heeft tegen *Socinus* zeer geleerd geschreven. Na hem volgde *Daniel Souterius*, een Vlaming van geboorte, en beroepen van Campen: die, behalven eenige Stukjes, die hy in 't Nederduitsch in 't licht gegeven heeft, ook geschreven heeft *van't Ampt der Kooplieden; van de Banqueroetiers*, of die gefailjeert zyn: hier nevens een Boek genaamt *Palamedes*, of van den *Teerling*, en noch drie Boeken van verscheide *Tuifchspelen*: boven dezen een *Drankje voor een benaauwde Ziel*; welke stoffe een Theologant beter pafte: noch heeft hy geschreven *de Pedagoog, of Leermcefter van de Ryken, van 't regte gebruik of misbruik der Rykdom*; en of 'er ook noch wat aan schorte, heeft hy eindelyk *de Uitvaart van de Koningk van Grootbrittanje* geschreven, en andere Schriften zonder naam meer.

Na hem is gekomen *Dionifius Sprankhuysen*, beroepen van Pietershoek; een getrouw Uitlegger van de Heilige Schriften en Verborgentheden van het Oude en Nieuwe Testament, en strenge Voorvechter van de gezonde Leere tegen de Remonstranten; een Man, die onbestraffelyk was van leven, nochtans ongelukkig in zynen dienst, als die ongelooffelyk veele Tegenpartyders had: maar de Heere God heeft zich over hem erbarmt, en gezegent in de tweede beroeping. Na hem volgde *Jacobus Campius*, beroepen van Koedyk. Na die *Johannes Acronius*, gewezene Predikant te Wezel, een Vries van geboorte; in welke te zien was de strafheid van *Cato*, die alles berichte en berispte; een Man die diep Geleerd was, maar ongeruft, en heeft veele Boeken nagelaaten en geschreven; als eerst, een *Apo-logie, voor 't Placcaat van Groningen*; een Tractaat *van 't Recht van 't Patroonschap*; over de geheele *Theologie*; een *Register van de Pauselyke Religie, getoetst aan de Leere der Reformatie*; een *algemeene Voorstelling over de naam Elohim*; een *boe men de Studien in de Theologie wel moet aanleggen*; en ook een *Formulier, om een Predikatie wel te formeeren*. Daar op volgde *Samuel Ampsing*, beroepen van Rysoort; die men zegt, dat in 't Nederduitsch en Fransch predikte: deze heeft verscheide Tractaaten gemaakt in Rym, als, *de Bootzen van Pub: Syrus*; *de Zede-rymen van Cato*; en meer andere diergelyke in Nederduitsch, aartig en net berymt: maar die dingen die hy geschreven heeft ter eere van de Stad *Haarlem*, zo in Prosa als Vaersen, daar in

tracht hy na de Onsterffelykheid, om eeuwig geroemd te worden. Nu komen wy aan de noch levende, ten minste de meeste. Op laatstgemelde volgde *Josephus Rosarius*, beroepen van Woerden; een Man van goeden aart en verstand, beleefd, gemeenzaam by ieder; die vriendelyk is, en de allergeeringste te spraak staat, en dat het voornaamste is, een goed Herder en Leeraar. Daar na *Henricus Swalmius*, beroepen van Delft, die de oudste in dienst was van alle de Predikanten in Holland; in wiens wezen eene deffigheid bespeurt wierd, van welks lippen zoetigheid en vriendelykheid vloeit, als de welke in welsprekenheid, en vleijende reden boven andere uitsteekt; en is ook niet ledig geweest in 't schryven, hebbende uitgegeven een *Lykoratie* over de dood van de doorluchtige Vrouwe *Sabina*, Graavinne van Egmond, en Prinsesse van Gaveren. Daar na *Johannes Crucius*, beroepen van Saanredam; myn Commesaal wel eer geweest, die onder onze discipline en onderwyzinge gestudeert heeft, wel geoeffent in de Philosophie en Heilige Theologie, in de Latynsche, Hebreeuwsehe en Grieksehe Taalen wel ervaaren, en niet vreemd van de Poëzy; een Man die zedig is, zonder ambitie; die zyne Predikatiën weert te richten na 't begrip van 't Volk; die hy luister weert by te zetten door aartige spreekwoorden, na gelegentheid van zaaken; zo dat hy bescheidenlyk volgt de Heilige Poëten, daar *Horatius* van gewag maakt, die leeren willen tot stichtinge, of vermaakinge, of tot beide zamen. Na deze is gevolgt *Nicolaus la Planque*, beroepen van Campen; deze was een Man van uitneemende bevaligheid in 't spreken en prediken. Na deze volgde *Bouritijs Sibema*, beroepen van Schiedam, een Vries van geboorte: deze had de Gemeente naauwlyks anderhalf jaar gedient, of wierd door eene ontydige dood van haar afgescheurt, zynde een vroom en Godzalig Man, onverdrietig in 't prediken. Na deze volgde *Petrus Burgerius*, beroepen van Duffen; een Licht en Pilaar van de Kerke en Gemcente Gods, een Voorvechter van de Waarheid die in Christus is, Beschermmer van het waare en alleen zaligmaakende Geloof, een geduurige party van Kettery, die niemand flatteerden of spaarden: en om de etterbuil der zonden te geneezen, gebruikte hy meer Cauterien en Brandyzers, dan Plaisters, na de wyze der Doctoren in de Medicynen, als een Arts der Zielen betaamde: en gelyk hy de toorn Gods verklaarde de wrevelige en onboetvaardige Zondaaren, alzo beloofde hy de Boetvaardige de genade Gods door rechtvaardige ver- gel-

gelding, de verflagene in hun confcientie door de prikkel der zonden, rechte de hy op door vertroofing, d'afgedwaalden bragt hy wederom op de regte weg; en om 't met een woord te zeggen, deed alle de plichten van een getrouw Herder: deze is overleden in den jaare 1645. Daar na volgde *Theodorus Wykenburgius*, beroepen van Alphen; die niemand van zyn voorgaande Mededienaaren wykt; en waar in uitmuntten Gaaven des verstands, die in alle deelen zich vertoonen als met luifter: in deze is de aanzienlykheid van *Cato*, en de bescheidenheid van *Socrates*, die een Majesteit heeft in zyn wesen, en Vriendelykheid in al zyn doen. Na deze *Adrianus Tegularius*, beroepen van Purmerent, een Amsterdammer van geboorte; die in zyne Predikation, (dat ik zo moog spreekken zonder opspraak) om de harten der menschen te beweegen, naauwlyks onder zyne Mededienaaren zyns gelyken heeft, die door kracht des Goddelyken Woords, als met een Blixem, tot in het binnenste van de Ziele doordringt, stort als van boven neer de stroomen van zyne welspreekentheid; de regte *Theofrastus*, die als Gods Tolk, door 't krachtig geluid dat hy maakt, de Liederen leid waar hy wil. Na deze *Salomon Echtenius*, beroepen van Weesp; een Exemplaar van zedigheit en nedrigheit, en getrouw Uitlegger der Heilige Schriften, leerzaam en sichtig; die de Menschen onderwyft met leere en leven, na 't exempel van *Phenix*, daar *Homerus* gewag van maakt. Na deze is gekomen *Johannes Ruleus*, beroepen van Rotterdam; die byzondere bevallige gaaven heeft van Welspreekentheid, Vriendelykheid, en die machtig is om de harten der Menschen te streelen; dewelke een tweede Fransche *Hercules* is, die met zeer subtile draaden van zyn tong d'Ingezetenenen van zyn Volk trekt tot gehoor, en hen brengt tot Christus; als die een diepzinnig Uitlegger is van de Heilige Schriften, dewelke met een superscietle leeringe, (dat ik zo moog spreekken) de vyfde Essentie uit de Heilige Schriften trekt, door het Vuur des Geestes; dat deze de Heere onze God noch lang gezond wil bewaaren! is de gemeene bede van ons Vaderland, Kerke en Gemeente. En de laatste, die onlangs gekomen is, en nu de jongste in dienst, is *Jacobus Clerq*, beroepen van Alkmaar, met groote droefheit voor die Gemeente; een Man, die naauwlyks weergade heeft, (niemand te na gesproken) zo begaafd, dat hy tot verwondering van veele, is een geestelyke *Amphion*, die steene harten kan beweegen, en leiden waar hy wil, op den weg der Zaligheid.

Bemide en Eerwaarde Broeders, neemt my ten besten af, dat ik de eene minder, de andere meerdere Gaven toeschryf; want daar zyn verscheidene Bedeelingen van Bedieninge en krachten, ieder na de maate van de Heilige Geest gegeven; want den eenen is gegeven de spraak van Wysheid; andere de onderscheidinge der Geesten, andere vreemde tongen, en andere vertaalinge van spraaken. Deze alle, hoewel die ongelyke gaven zyn, zo worden die nochtans wysselyk verdeelt door een byzondere dispensatie van de Heilige Geest, niet even gelyk, maar genoegzaam. Dit is het geene dat de Apostel der Heidenen ons leert, *1 Cor. 12*, by gelykenis genomen van 't menschen lichaam: Want gelykerwys in een lichaam veele leden zyn, onderscheiden in plaatsen, gelegentheid, schoonheid, bevalligheid en plichten, alzo om dat Corpus van de Gemeente van Christus te stellen, zo is 't van noode dat 'er veele leden te zamen komen, om 't werk des Heeren te voltrekken. *1 Cor. 16: 10.*

Wyders moeten hier niet uitgesloten worden de naamen van die geene, die te Haarlem geboren en opgevoed zyn, in verscheide Steden en nagelegen Dorpen het Predikamt bedienen. Onder welke de voornaamste is *Johan Hoornbeek*, die ik zou kunnen noemen een wonder onzer eeuw; als die noch een Jongkman zynde, in zyn bloeiende jaaren tot Doctor gepromoveert is in de Heilige Theologie, Professor op d'Academie van Utrecht, en Predikant der Gemeente van Jezus Christus aldaar, ervaren in de Orientaalsche Taalen, en voornamentlyk in 't Hebreeuws. * Hier aan komen 't naast *Johan Der-*

10.

* *Johannes Hoornbeek*, Hoogleeraar in de Godgeleertheid in de Hooge Schoole eerst van Utrecht, en daar na in die van Leyden, is een van de doorluchtigste Godgeleerden geweest, die 'er in de zeventiende eeuw in Holland geleest hebben. Hy wierd in den jaare 1617 te Haarlem gebooren, welwaards *Johannes Hoornbeek*, zyn Grootvader, geweken was met zyne Huisvrouwe, in den jaare 1548, hebbende Vlaanderen, zyn Vaderland, ter oorzaak van den Godsdienst verlaaten. Hy studeerde in zyne Geboorteplaats tot den onderdom van 15 a 16 jaaren, waar na hy naar Leyden gezonden wierd, alwaar hy groot licht kreeg onder de geleerde Professoren, waar mede de Hooge School voorzien was. Na dat hy twee jaaren in deze Stad gestudeerd had, ging hy zyne Studien te Utrecht vervolgen in den jaare 1635, waar van hy in het jaar daar aan volgende te rug keerde. Hy wierd tot Predikant aangenomen in den jaare 1639, ging zyne bediening heimelyk te Keulen waarneemen, voldeed zyn plicht met groote Godsdienstigheid en voorzichtigheid, en was nooit verschrikt voor het gevaar, het welk hy liep in die Stad onder zo veel Roomsche. Hy quam weder in Holland in den jaare 1643, en wierd in de Hooge School van Utrecht tot Hoogleeraar in de Theologie aangestelt, met eene algemeene toejuiching, op den ziften van wintermaand des zelyen jaats. De blyken die hy van zyne bequaamheid gaf, waren oorzaak, dat men hem verkoos tot het vervullen van het Hoogleeraars-ampt in de Godgeleertheid, dat te Utrecht door de dood van *Schotanus* open stond. Hy nam dit beroep veel liever aan, dan alle de andere Bedieningen, die men hem in andere Steden aanbod; want in Sprokkelmaand des jaars 1644 wilde de Kerk

van

ramout, en *Jacob Sylvius*, die beide te Leyden in dienst zyn. *Cornelis Jacobi Petrejus* staat te Campen in goede achttinge. *Hendrik van der Schälke*, is welgezien by die van Edam. Hier nevens *Isbrand van Os*, Hofprediker by de Ambassadeur van d'Allerchristelykste Koningk van Vrankryk. Doet hier noch by *Jacob Verboeven*, die om zyn zwakheid uitgediend heeft. Boven deze zyn 'er noch andere Dienaars meer, als, *Isbrand Teunisz. Fabricius*, die uitsteekt in geleertheid, vloeiende in welspreckentheid; *Hendrik Bruuning*, *Jacob van Tetrode*, en *Pieter Albertsz. Kuyk*, die wel eer myn Discipelen geweest zyn. En noch meer Broeders van de Classe, als, *Johan Polanus*, *Johan Ampsing*,
Hen-

van Maffricht hem tot haren Prediker hebben. Die van Graft, in Noordholland, beziepen hem in Lentemaand des zelve jaars; en hem wierd het Ampt van Professor in de Theologie in de Illustre Schoole van Harderwyk, eene Stad in Gelderland, in Bloemaand daar aan volgende aangeboden. Hy wierd in Hooymaand des jaars 1644 tot Hooglecraar in de Godgeleertheid te Utrecht aangesteld, en het jaar daar aan volgende tot gewoonelyke Predikant der gemelde Stad. Onaangezien de groote moete, die hy had in het waarneemen van deze twee Ampten, was hy echter zeer slip in zyne Bediening, en was door zyne bequaamheid zo nut voor het gemeen, dat hy de achtting en genegenheid van de gantsche wereld verkreeg; want hy bezocht dikmaalen de Lidmaaten der Kerke, moedigde de Godsdienstige aan, onderwees de onkundigen, bestrafte de quaaden, wederleide de Ketters, vertrooste de bedrukten, verquikte de kranken, versterkte de zwakken, wekte de moedeloosen op, ondersteunde de armen, en quam alle menschen, ieder na zynen staat en gelegenheid, te hulp. Doch de Regeering verhoonde hem voor een gedeelte van den zwaaren last zynrer Bedieningen, ten einde hy onder zulk een moeyelyken arbeid niet mogt bezwyken. Hy wierd van daat na Leyden beroepen, om 'er het zelve Ampt, dat hy te Utrecht had bekleed, waar te neemen; welk beroep hy aannam in den jaare 1654, en verstrekte deze beruchte Hooge School, tot zonderlingen luister tot zynen sterfdag toe, die voorviel den eersten van Herffimaand 1666. Hy was een vry langer leven waard; maar het is meer te verwonderen, dat zo een werkzaam Man, als hy was, omtrent 49 jaaren geleest heeft, dan hem langer te zien leven. Het groot getal Boeken, die hy heeft uitgegeven, dienen tot een overtuigend bewys van zyne werkzaamheid en uitgestrekte geleertheid, bestaande zo in Latynsche als Nederduitsche weldoorwrochte Werken, alle wel bekend. Hy verstond zeer vele Taalen, als de Latynsche, Grieksche, Hebreeuwche, Chaldeeuwche, Syrische, Rabbynche, Neder- en Hoogduitsche, Engelsche, Fransche, Italiaansche, kende de grondregelen van de Arabische en Spaansche Taalen, en hield vriendschap met de voortreffelykste Godgeleerden van zyne eeuw. Hy week nooit vande allerstrengste rechtzinnigheid af, en blonk niet min uit door de hoedanigheid van zyn vroom en heerlyk gemoed, als door de begaaftheden van zynen geest, gelyk in 't kort te zien is in zyn levens bedryf, getrokken uit zyn Tractaat, *De conversione Indorum & Gentilium*, en geschreven door *David Stuart*. Hy heeft Kinderen, zulk een roemryken Vader, nagelaaten, het welk niet weinig tot zynen lof stuckt. Hy trouwde in den jaare 1650 binnen Utrecht met *Anna Bernard*; welk huwelyk hem met doorluchtige Mannen vermaagtschapte, als met *Constantyn l'Empereur*, Professor in de Theologie; want de Grootmoeder van de vaderlyke zyde van deze *Anna Bernard* was *Jaqueline l'Empereur* genaamt, en was de Moeye van *Constantyn l'Empereur*, en *Jan l'Emereur*, Predikant in 's Gravenhage; en met *Jedocus Hondius*, een zeer vermaard Landbeschryver, Grootvader van Moeders zyde van *Anna Bernard*, als mede van *Hendrik Hondius*, gesnevelt in een zeeveegt, kloekmoedig voor het Vaderland strydende, op het Schip van den Admiraal Tromp, waar op hy het gebied voerde. *Johannes Hoornbeek* liet twee Zoonen na: *Izaak Hoornbeek*, voormaals een berucht Advocaet in 's Gravenhage, vervolgens Raadpensionaris van Rotterdam, en eindelyk Raadpensionaris van Holland; en *Hendrik Emilius Hoornbeek*, Commissarsaal der Wapollen van de Provintie van Holland. Zie *Bayle Dictionaire Critique*.

Hendrik van Loon, Johan Nyenbuysen, en andere, te veel om alle op te noemen, en die ook genoeg bekend zyn. *

Na dat de Reformatie in train was, en de Gemeente des Heeren dagelyks ongelooffelyk toenam, zo is 't dat by deze gelegenheid, de uitlandsche Franschen en Waalen, door icver van Godsdienst gedreven, eene Gemeente in Nederland vergadert hebben, en, met toestemming van de Magistraat, ook alhier te Haarlem, beroepende *Johan Tassin*, die 't heilzaam Geloof in Christus, en de orthodoxe en rechtzinnige Waarheid verkondigt heeft, en 't gevoelen dat daar tegen stryd verworpen: deze heeft verscheide Tractaaten geschreven, als, *van 't waare berouw en leetwezen des zondigen Levens*; hy leerde wat de waare Merktekenen waren van de Kinderen Gods; ook voorgedraagen de Troost in alle aanvechtingen en bekommernis: noch een korte Onderwyzing van de dwaaling der Wederdoopers; van de Menschwording van Jezus Christus, de waare God en Mensch; van de Kinderdoop; van 't Ampt, Ontzacht en Authoriteit der wettelyke Eedt. In plaats van deze is gekomen *Johan Crucius*, de oude, van Overyssele; die gedeputeert is geweest op het Synode te Dordrecht; die ge-

* *Jacobus Trigland*, een vernaard Hoogleeraar in de Godgeleertheit en Joodsche Oudheden te Leyden, was de Zoon van *Jacobus Trigland*, Predikant te Amsterdam, en van *Johanna de Marres*, Dochter van een aanzienlyk en ryk Koopman aldaar. Zyn Overgrootvader van Vaders zyde was insgelyk een geacht Hoogleeraar en Predikant te Leyden, en liet verscheide Schriften na. *Jacobus*, van wien wy hier spreken, wierd alhier te Haarlem gebooren op den ssten van Bloemaand 1652, alzo zyn Vader als Leeraar dien tyd hier stond. Hy verloor beide zyne Ouders in een en dezelve maand; doe hy noch maar 11 jaaren oud was. De gronden zynor Studien heeft hy eerst te Haarlem, en daar na te Amsterdam gelegd. Van daar vertrok hy na Harderwyk, en vervolgde aldaar zich in de Letterkunde en Philosophie te oefenen. Eindelyk begaf hy zich na Leyden, alwaar hy zich geheel aan de Oostersehe Taalen en Godgeleertheit overgaf, in welke beide hy boven zyne medeleerlingen uitblonk. Te Leiden waren ter zelve tyd drie vernaarde Professoren in de Theologie, namentlyk *Abraham Heidanus*, *Christophorus Wittichius*, en *Frederik Spanheim*. Hoewel hy van alle deze drie groote Lichten der Geleerden veel vorderde, hield hy zich nochtans voornamentlyk aan den laatstgenoemden. In den Jaare 1676 wierd hy tot Proposent in de H. Godgeleertheit verklaart. Een korte tyd daar op een Dorp, en naderhand te Breda en Utrecht den Predikdienst waargenomen hebbende, nam hy eindelyk, na dat hy veele andere Beropen had afgeslagen, dat van Leyden aan in den Jaare 1681. Zes jaaren daar na wierd hy in de zelve Stad tot Hoogleeraar in de plaats van *Antonius Hulsius* verkooren. In deze aanzienlyke Bediening trok hy veele Studenten van alle kanten tot zich. In den Jaare 1702 wierd hem ook het Hoogleeraarschap in de Hebreuwsche Oudheden opgedraagen. De Prins van Oranje, naderhand Koning van Engeland, *Willem de derde*, was hem zeer genegen, en verklaarde hem tweemaal tot Rector Magnificus, namentlyk in de jaaren 1689 en 1699. Hy overleed den 22sten van Herfstmaand 1705, oud 54 jaaren: nalatende een Zoon, die naderhand in de Regeering van Leyden gevordert wierd, en drie Dochteren. Hy heeft verscheide fraaye Werken in 't licht gegeven, als *De Dodone*; *de Karneis*; *Scriptura Vindicia*; behalven verscheide Redenvoeringen en Disputen over Keurtoffen, alle wel bekend. Ook heeft hy de Lykreden over den beroemden *Frederik Spanheim* gehouden. Zie *Joh. à Mark Orat. Funer.*

gepredikt heeft, na 't exempel van de Heilige *Paulus*, Christus en die gekruist; die zyn voornaamste roem had in het kruis van onzen Heere Jezus Christus; die niet getracht heeft te weten dan Christus, en die gekruist; die zyn eenige plecht-anker gezet heeft in het kruis van Jezus Christus; en geleerd heeft, dat 'er geen andere weg na den Hemel was, dan zyn kruis te draagen, en Christus na te volgen; de regte *Crucius*, Leermeeſter van 't kruis: daar zyn ook noch eenige overgezette *Schriften* van hem in wezen, die meest alle dienen tot stichtinge, als een Tractaat van *Taffyn*, dat hy uit het Fransch in 't Nederduitsch overgezet heeft; een Tractaat van *Wallei*, dat hy uit het Latyn in 't Fransch overgezet heeft, noopende *het Recht en Macht van de Overigheid*; hier nevens, 't *begin en voortgang van de Kerkelyke beroerte in Holland*, uitgegeven door *Frederik de Vry*, uit het Nederlandsch in 't Fransch overgezet; en de *Koningklyke Weg*, uit het Latyn in 't Fransch vertaalt: deze is overleden, en in den Heere gerust op den 7den van February 1625. In zyn plaats is gekomen *Johan de Seins*; die met gelyke gerrouwheid de weg der Zaligheid aan zyne Toehoorders geopenbaart heeft, en veele Zielen Christus toegebracht in een vetten oogst: overleidende, beval hy zyn ziele aan God: hebbe niets van eenige zyner *Schriften* vernomen. Na deze is gevolgt *Pieter de Bontemps*, Bedienaar van de Fransche Gemeente, die noch leeft; waard en aangenaam by zyn Gemeente; een scherpe Bestraffer van Kettery, voornamentlyk der Herdoopers, die hy band, en verklaart begaan te hebben *Crime læsæ Majestatis*, zo tegen God als menschen, met een straffe vrymoedigheid, als eenen Roomsche *Cato*; die in de wandeling *Censorius* genaamt word.

Nu ga ik over tot de tweede Classe van de Geleerden van Haarlem, die verordent is voor de Rechtsgeleerden. Dat de Stad Haarlem een Voedster altyd geweest is van braave en uitnemende Verſtanden, betuigen ons de Jaarboeken en Historien. Dit word ook bewezen met zo veele naamen van Godsgeleerden, meer als gemeen, die over 't Heilige gestaan, en de Kerke geregeert hebben. Dat 'er niet minder geweest zyn in de Politie, die over de Politieke Regeering gestaan hebben, betuigen ons de Stads Register-boeken, van eenige honderde jaaren herwaards. In deze ordre komt my voor *Mr. Nicolaas de Vries*, (dus noemde zy alle Rechtsgeleerden, een naam die noch heden in gebruik is) die in den jaare 1475, om de eere wille, gestelt is over de Schatkamer der Stad. Noch eenen *Mr. Jacob Jansz.*,
 in

Rechts-
geleer-
den.

in den jaare 1489. Na hem de een en ander, als *Mr. Dirk Balling*, *Mr. Nicolaas van Schooten*, *Mr. Gerrit Hendrikszoon*, alle Rechtsgeleerden, en Bewaarders van Stads Kasse, en zo vervolgens. De Rechtsgeleerden zyn ook veelyds geavanceert tot Schepenen; want van den jaare 1474 bevinde ik al Schepenen die Rechtsgeleerden waren, welkers naamen ik zal voorby gaan: maar de voornaamste zyn wel geweest *Mr. Quiryndirksz. Talesius*, *Mr. Nicolaas van Schooten*, *Mr. Pieter Foreest*, *Mr. Hugo Bol van Zanen*, *Mr. Gualter Prins*, *Mr. Johan van Zuyren*, *Mr. Lottyn Claasz. Gaal*, *Mr. Dirk Ramp*, en *Mr. Philips van der Mathe*, die alle voornaame en meer als gemeene Burgers geweest zyn, ryk van middelen en goeden huize. Ik heb nu gesproken van eenige in 't byzonder, die alle Schepenen geweest zyn. In de meeste Steden is dit gebruikelijk, dat in de Bank van Schepenen een a twee Rechtsgeleerden zitten. Maar dit is wat zeldzaams, dat in den jaare 1563, in 't Collegie van Schepenen, vyf Rechtsgeleerden de Justitie administreerden, als *Mr. Quiryndirkszoon*, *Mr. Gerrit van Ravensbergen*, *Mr. Dirk Ramp*, *Mr. Jan van Zuyren*, en *Mr. Philips van der Mathe*. In den jaare 1569, zyn 'er vier Schepenen geweest op eene tyd, alle Rechtsgeleerden, als *Mr. Gerrit van Ravensbergen*, *Mr. Lambrecht Jacobsz. van Roosveld*, *Mr. Hugo Bol van Zanen*, en *Mr. Gysbrecht van Nesse*. Hier en boven zyn 'er ook veele Rechtsgeleerden tot 't Burgemeesterschap verheven, al van den jaare 1491, en volgende jaaren, als *Mr. Jacob Boudewynszoon*, *Mr. Pieter Balling*, *Mr. Jacob Fanszoon*, en *Mr. Pieter van Foreest*. *Mr. Quiryndirkszoon*, is wel zeven maal Burgemeester geweest; een tweede *Marius*, die voor zyne getrouwe dienst qualyk beloont is, als reeds boven verhaalt is. En deze zyn Burgemeesteren geweest de eene voor en de andere na; maar dat zeer zeldzaam is, ook in een welgestelde Republiek, hebben wy uit de oude Registers van Stads Boeken, dat 'er in 't Collegie van Burgemeesteren op eene tyd drie Rechtsgeleerden geweest zyn in den jaare 1560, als *Mr. Quiryndirkszoon*, *Mr. Gerrit van Ravensbergen*, en *Mr. Dirk Ramp*: wederom in 't volgende jaar, *Mr. Dirk Ramp*, *Mr. Jan van Zuyren*, en *Mr. Lambrecht Jacobsz. van Roosveld*. Eindelyk en ten laaften, voor 't Beleg is *Mr. Quiryndirkszoon*, tot zyn groot ongeluk, Burgemeester geweest, welks uitgang droevig geweest is, als meermaalen is gezegt, en met hem *Mr. Jan van Zuyren*, en *Mr. Philips van der Mathe*, die in groot aanzien by de Spaansche geweest zyn.

zyn. Maar die manier van Burgemeesteren te verkiezen, dat Rechtsgeleerden waren, heeft met 'er tyd opgehouden, als alles door den oorlog in brand stond, en de lieden als verwilderd wierden. Hoewel 'er noch wel andere geweest zyn, die door eigen deugd en kloekheid gekomen zyn tot groote eere, 't geluk hen dienende. Onder deze stelle ik Mr. *Jacob van Dyk*, Mr. *Floris van Schooterbosch*, Mr. *Willem Ruychaver*, Zoon van *Maarten Ruychaver*, Burgem: Mr. *Antonis de Waal*, en Mr. *Johan van Bosveld*: van de welke Mr. *Jacob van Dyk*, te Haarlem is gebooren in den jaare 1567: deze, na hy een geruime tyd als Advocaat ten Hove in 's Gravenhage gestaan had, is door eenige Burger-lieden na Zweden gezonden aan Koningk *Gustavus de tweden*, om hunne affairen: deze heeft den Koningk zo wel bevallen, dat hy hem voor zynen Ambassadeur verklaarde, en afzond na de Staaten Generaal van de vereenigde Provintien in Nederland; alwaar hy een geruime tyd als Ambassadeur zyne residentie ghouden hebbende, is wederom na Zweden ontboden: en in de Ridderfchap aangenomen zynde, is verklaart Burggraaf van Ottenburg, en van die geheele Landstreek; daar hy op een Kasteel, dicht aan Zee, in vrede en rust gewoont heeft, en overleden is op den 14den van April 1616. Ook is 'er eenen Mr. *Johan Baptist Hansenius* geweest, te Haarlem gebooren en opgevoed; die zyn Meesterschap bekomen hebbende in de Rechtsgeleertheid, te Thoulouse Professor in de Rechten is geweest, voornamentlyk wel ervaren in de Roomsche Antiquiteiten; heeft ook te Romen eenige jaaren gewoont, alwaar hy kennisse en vrindschap gehouden heeft met de Grooten, en onder anderen ook met de Kardinaal *Baronius*: deze heeft eene grooten naam nagelaaten, door een *Chronyk*, die hy geschreven heeft, *van Eed te doen na de oude styl*; dat een Capittel is op zich zelve: hy iste Thoulouse gerust, in den jaare 1614. Eenige onzer Rechtsgeleerden zyn ook tot Raadsheeren in den Haag verheven, als daar zyn Mr. *Floris van Schooterbosch*, Mr. *Antonis de Waal*, en Mr. *Willem Ruychaver*, beide Burgemeesters Zoonen: en na deze Mr. *Johan van Bosveld*, die lang Secretaris te Haarlem geweest was.

Onder de Geleerden van Haarlem is ook geweest Mr. *Pieter van Montvoort*; een Man van eene groote naam: dewelke, behalven dat hy een groot Liefhebber was van alle Geleertheid in de Letteren, is ook geweest Licentiaat in beide Rechten, en geen ongelukkig Poëet; die een deftig Gedicht gemaakt heeft ter eere van *Cornelis van*

Bergen, President van Luyk, en Baron van Sevenbergen, omtrent den jaare 1538.

Mr. *Nicolaas van der Hoog*, of *ab Alta* genaamt, heeft te Leuven in de Rechten gestudeert, zyn promotie in Vrankryk gehaalt, en te Mechelen voor de Nederlandsche Raad gepleyt: uit zyn Comptoir zyn aan den dag gekomen verscheide *gedenkwaardige Spreuken van Rechten en Rechtsgeleerden*, gedrukt te Antwerpen, in den jaare 1620: is te Haarlem overleden, zyne geboorte Stad, in October 1624. Noch heb ik ze niet alle genoemd, die kloek van verstand, door hunne Schriften vermaard zyn. Want Mr. *Johannes Gaal*, op dat hy zou be- toonen een ievrig Rechtsgeleerde te zyn, heeft onder andere geschre- ven van de *Testamenten en 't recht der Codicillen*; maar zinneloos geworden, is Jongman gestorven, den 3den van Juny 1621. Daar zyn noch meer andere van deze Faculteit, die, niet tegenstaande zy geene Boeken in de Rechten uitgegeven hebben, evenwel in ervaarenheid in de Rechten vermaard zyn geweest, en als Orakelen waren van on- ze Stad; waar onder wel de voornaamste geweest zyn, Mr. *Harparis van der Wielen*; Mr. *Willem Heda*, die naderhand na Alkmaar ver- trokken is, op hoop van meer Practyk; en Mr. *Hendrik Spoorwater*, een groot Rechtsgeleerde. Behalven deze zyn 'er noch geweest Mr. *Pieter Klaafs. van Hoorn*, Mr. *Pieter Verhoog*, Mr. *Jacob van Me- denblik*, Mr. *Jacob van den Broek*, Mr. *Paulus van Berekseyn*, en zy- nen Broeder Mr. *Johan van Berekseyn*, van welke d'eene een Advocaat was, en d'ander Secretaris van Kennemerland, en Brederode. Deze meest alle zyn overleden en zalige Zielen. Sommige van dien, die noch in leven zyn, doen professie van de Practyk in de Rechten, van welke de voornaamste nu wel zyn Mr. *Frans Valk*, Mr. *Dirk Boorten*, Mr. *Beukel van Zanten*, Mr. *Simon van den Broek*, de Zoon van Mr. *Jacob van den Broek*, en Mr. *Willem Hulst*. Maar Mr. *Willem van der Horn*, die Fiscaal geweest is te *Fernabuco*, in de Westindien, is tegenwoordig Secretaris van Haarlem. Daar zyn ook eenige van de Rechtsgeleerden, die hen laten gebruiken, om misverstand en krakeelen te beslechten als Arbiters; die van de Magistraat dikwerf daar toe verkozen worden, om onvermogene Burgers te helpen; als daar zyn (hen ter eere) Mr. *Ysbrand Olycan*, Mr. *Foris van de Vel- de*, en andere. Eindelyk zyn 'er die wel de Tytel hebben van Advocaat, maar geen Consulten of Advysen geven, aan niemand gehou- den, als, Mr. *Dirk Ramp van Rollen*, en zynen Broeder Mr. *Egbert Ramp*;

Ramp; Mr. *Adriaan en Frans Kies*, gebroeders, die ryke en vermogende Lieden zyn: noch van de zelve conditie, Mr. *Adriaan van Dorp*, Mr. *Johan Verwer*, Mr. *Dirk Schout*, Mr. *Johan Laignier*, Mr. *Cornelis Dobbius*, Mr. *Gysbert Appelman*, en noch andere meer, die op zich zelve leven, aan niemand gehouden, leidende een stil burger leven, na de spreuk van *Epicurus*; die 't wel leven noemde te wezen by een vergeeten Burger. Alzo zyn 'er weinig Rechtsgeleerden geweest, die toegelaaten zyn tot de Regeering van de Republiek; of zulks geschied by de bedorvene eeuw, of door echtscheidinge van Religie, laat ik daar. Ten huidigen dage zyn 'er maar twee Rechtsgeleerden in den Raad, als Mr. *Jacob Druyvesteyn*, en Mr. *Jacob Steyn*.

Nu ga ik over tot Doctoren in de Medicynen, en dat Geslacht van *Aesculapius*; deze breng ik in de derde Classe van de Geleerden; weinige van de zelve hebben gestaan over de Regeeringe van de Politie, zo de Jaarboeken ter goeder trouwe geschreven zyn: want in den jaare 1482 is *Pieter Balling* Schepen, en daar na Burgemeester geweest; en na hem *Jacob Boudewynszoon*. In den jaare 1531 is 'er geweest Mr. *Hendrik Arentsz.*, Professor in natuuryke Beschouwing, Stads Doctor, en over 't Gasthuis, buiten alle verdere staat, wiens Weddens gering waren, gelyk ook onder anderen zyn *Tabbaart* laken van 9 Guldens, behalven de vryheid van Stads Excyns, tot erkentenis. Meerder vinde ik niet in Stads Boeken, dan die twee gemelde Doctoren in de Medicynen, die gezeten hebben als Magistraaten in de Regeering: behoudens dat by onze tyd *Nicolaas le Febre*, Doctor in de Medicynen, na hy alle ordre van Eer, en allerhande Staaten bedient had in onze Stad, eindelyk tot het Burgemeesterschap geraakt, en gecommitteert in 't Collegie van de Heeren Staaten, drie jaaren heeft geleest.

Dat 'er Doctoren in de Medicynen by alle geheugenis geweest zyn, ja zo lang als de Stad gestaan heeft, daar is niet aan te twyffelen; nadien 's menschen gebrek en zwakheid, die veele ziekten en krankheden onderworpen is, de heilzaame hulpe van Doctoren in de Medicynen verzoekt ja aanbidt, als Genees-goden en Hoeders van het quaad. Wie 'er gelukkig in de Practyk geweest zyn voor eenige jaaren voor dezen, (behalven die ik genoemt heb) zou ik niet derven zeggen. Derhalven heb ik voorgenomen alleen van die te verhaalen, die by onze en onzer Voorouderen eeuwe geleest hebben.

ben. Dat 'er een vermaard Doctor en goed Practizyn geweest is in de Geneeskunst, hebben wy verstaan van onze Ouderen; en na hem, *Hadrianus Junius*, een overvlieger onder alle de Doctoren in de Medicynen, uitsteekende in alle Geleerdheid, een wonder van onze eeuw; dit heb ik verstaan van Meester *Willem Bol*; die Prior geweest is van 't Klooster der Regulieren; met welke hy ook groote vriendschap hield: van deze zal ik hier na spreken. Na deze is *Johan Durvius* geweest, een tweede *Æsculapius*; die op dien tyd naauwlyks zyns gelyk had in de Geneeskunst; ja wierd dikwerf van de Grooten uit de Stad ontboden: deze heeft alle zyne *Observatien* en *Opmerkingen in de Medicynen*, die hy in groote Boeken byeen gestelt had uit zyn geduurige Praktyk, de jonge Doctoren (dat zyne Vrinden waren) tot een Testament nagelaaten, ten troost der Zieken. Omtrent deze tyd is 'er ook geweest *Adriaan van Teylingen*, die in Italien lang verkeerd had, en in de Medicynen te Haarlem veele tyd gepraktiseert heeft; die, om de ervarentheid in de Geneeskunst, dikmaalen in Vriesland by *Graaf Ernst* ontboden is: hy heeft geschreven, doch niet uitgegeven, over de *Vrouwze-ziekte*. *Augustyn van Teylingen* is zyn Bloedverwand, zynde Broeders Kinderen, die in een *Apocarys* winkel gestaan hadde, heeft zich ook tot de Praktyk begeven van de Medicynen; daar in hy niet ongelukkig gebesoigneert heeft. De recommandatie van Doctor *Durvius*, heeft *Gregorius vander Plas*, die noch Jongkman was, en eerst t'huis gekomen uit vreemde Landen, gepromoveert, en by ieder gerecommandeert, waar door hy in korten tyd groote Praktyk kreeg: deze is overleden in 't beste van zyn leven; daar yeele Patienten droevig om waren, en zyne dood beklaagden. Meester *Marten*, ook van de *Pelaanen*, is op de zelve tyd Stads Doctor geweest; die te Padua gepromoveert was. En met hem *Mathias Damius*, die tot de Heilige Theologie gestedineert zynde, zich begeven heeft tot de Medicynen, en te Caan, in Vrankryk, gepromoveert: daar na, als hy zyn *Gradum* in de Medicynen had, word gezegt, dat hy in Poolen lang verkeert en gezworven heeft, zynde ervaren in veele Taalen: derhalven is hy geraakt onder de Suite van eens Koningsks Ambassadeur; te Constantinopolen gearriveert zynde, heeft hy den Grooten Heer begroet, vereerd zynde met een Goude Lakense Rok, na de wyze van 't Land. Wederom in 't Vaderland gekomen zynde, heeft hy zich geheel begeven tot de Praktyk in de Medicynen; die uit iever om de Lieden

te helpen, en zonder schroom de Zieken de hand te bieden, is door de Pest weggerukt, noch ongehuwt zynde, in den jaare 1636. Op deze tyd heeft *Johan Deswatyn* dag aan dag grootere Proeven gegeven van zyne Praktyk in de Medicynen, en heeft crediet gekregen by de voornaamste Burgers en Ingezetenen; die nu de voornaamste Stads Doctor is, ervaren in de Mathematica, Physica, en alle deelen van de Philosophie: hy heeft geschreven eenige *Moraale Stukken en Leeringen*, met een ongemeene styl, en andere Schriften meer, wel waardig om het licht te zien. In de Classe van Doctoren in de Medicynen is ook niet de laatste te stellen *Willem Brouwer*; die te Bononien gepromoveert zynde, is in eene groote verwagting geweest by de zyne, die hy ook voldeed, een groot Praktizyn, voornamentlyk onder de Grooten en Edelen. Daar en tegen, *Cornelis Westerlo*, neemt zyn vermaak meest in de speculative Medicynen; een Man van gezwind oordeel, een treffelyk Politiek, en geen ongelukkig Poëet, daar in hy nu tegenwoordig zyn lust schiept. Hier komt noch by Doctor *Carolus*; die uit Amsterdam gezet zynde, om dat hy wat te verderde in 't Stuk van Religie, en materie van staat te na quam; deze ook te Haarlem gelukkig gepraktiseert en goede conquesten gedaan, als ook door zyne Apothecars-winkel; deze, zegt men, dat in de kracht zyns levens aan een Colyk overleden is. En meer andere, (het waare te lang alle de naamen op te haalen, en de gaven van genezing breed uit te meeten) als *Johan Bisschop*, *Simon Roderys*, en *Hieronimus de Klerk*, die tegenwoordig goede Praktyk hebben. Benevens deze is 'er noch geweest *Hendrik Braber*; die door een vroege dood is weggerukt, tot leetwezen van den Burger. Omtrent deze tyd heeft ook mynen Zoon *Cornelis Schrevelius* gepraktizeert; tegenwoordig *Rektor* te Leyden. By en naast dezeken noch eenige jonge Medicynmeesters, als Doctor *Zantius*, die ook een goed Philosoph en Naturalist is; *Philips de Glarges*, Zoon van de Heer Pensionaris *de Glarges*; Doctor *Werkborst*, Zoon van de groote Medicus, die te Leyden zo veele jaaren herwaards de Praktyk geoeffent heeft met groote eer en profyt; *Jacobus Akerflood*, een Man zonder eenige ambitie, heeft mede zyn Praktyk beginnen aan te leggen; *Mahu le Fevre*, Zoon van de Burgemeester *le Fevre*, Stads Doctor van 't Gasthuis; Doctor *van Veen*, *Gualter van Leent*, *Willem van Tefalen*, *Denys Bellens*, en andere meer, welks naamen noch meerder zullen bekend worden, na hunne Praktyk dagelyks zal toenemen.

De Chirurgyens zyn onderscheiden van d'ordre der Doctoren in de Medicynen, die gaauw en vernuftig ter hand zynde, geneezen etterbuilen en wonden, en als 't de nood vereischt, zo snyden en kerwen zy, en branden ook met het yzer, na 't bevel der Doctoren. Onder deze zyn wel meest vermaard geweest, en uitsteekende in hun kunst, by onze en onzer Ouderen geheugenis, Meester *Lambert*, die te dier tyd een overvlieger was in de kunst der Chirurgie. Na hem Meester *Johan Damius*; die de Chirurgyens-winkel verlaaten hebbende, zich wende na de Politie, alwaar hy eerst tot Schepen, en daar na tot Burgemeester verheven is. Na deze volgt Meester *Willem Brouwer*; een van de oudste en getrouwste Chirurgyens; nu tot zyn jaaren gekomen, en Geld gewonnen, leeft in stilte, en is voor zich zelve als uitgedient. Voor deze zyn ook geweest, Meester *Volcard*, de Vader van Doctor *Pelanius*, Meester *Gerbrand*, weleer Stads Chirurgyn; en Meester *Gerrit Schonen*; noch Meester *Jan Wat*, een Duitscher van geboorte, die eenige tyd het Lejen volgde, en de gequetste Soldaaten verbond en genas; naderhand heeft hy zyn Praktijk te Haarlem geoeffent met eere en verstand: en Meester *Thijs van Adrichem* heeft ook niemand geweeken van zyn tyd. Ook kan ik niet voorby gaan, om de Praktijk die zy hebben in de Chirurgie, door de veele jaaren, uitwyzende hunne gryze hairen, Meester *Gellinkhuizen*, Stads Chirurgyn van 't Gasthuis, met veele reputatie: benevens Meester *Cornelis Koper*, die, behalven dat hy een ervaren Chirurgyn is, ook veele Landen en Steden heeft doorwandelt, veele Menschen beëamt, en hunne manieren gezien, ja heeft de voornaame deelen van de bewoonde Waereld verspiet; want als hy te Genua, de Hoofdstad van de Ligures, gearriveert was, is hy na Livorno getrokken; en de Adriaatfche Zee gepasseert zynde, na Venetien gereist; ook heeft hy Alexandrette en Aleppo gezien, tot zyn vermaak; als mede Cypres, en Rhodes, in de Adriaatfche Zee: naderhand, na dat hy veele tyd zo te water als te land gesworven had, is geraakt in handen van den Turk, en binnen Antiochien gebragt zynde, en een wyle tyds zich onthouden hebbende, is hy by den Viceroy in Algiers zeer gezien geweest, om zyne ervarentheid in de Chirurgie, en in groote eere gehouden by de Turken: op dezelve plaats is hy ook Chirurgyn geweest in een Vloot, daar over eenen *Wynand* commandeerde: eindelyk, vry gelaaten zynde, heeft hy drie Nederlandsche Christenen, op zyn verzoek ontslagen,

me.

mede behouden in het Vaderland gebragt. Maar dit is notabel, dat deze gemelde Meester *Cornelis* geraakt is by een Wilde uit Tartariën, wiens naam was *Carbada*, die hem een singuliere Remedie geleert heeft, waar mede hy de Vrouwen in barensnood, als miraculeus, geholpen heeft in deze onze Stad. Onder de Chirurgyns, daar na in 't Gilde gekomen, zyn wel de voornaamste Meester *Cornelis van Suchten*; die zeer gelukkig de Scheurfels weet te cureeren, van die in Banden gaan, en niet ongeleerd. Meester *Caspar van der Buscher*, dient ook niet voorby gegaan, als zynde een deftig Medicus en Chirurgyn. Meester *Maarten Eversdyk*, die de voorgemelde niet wykt. Meester *Jacob*, een zeer vernuftig Man, handig, zo links als regts. Zodanig is ook Meester *Johan Tritsom*. Ik sta nu over Meester *Timan* en zynen Broeder, nevens andere meer, die de Kunst ook wel verstaan, en zal het hier by laten.

Noch is 'er eene Classe over, die ik alle Leerzuchtige toegeschikt heb, en die zich wyd en breed uitbreid, als dewelke onder haare baniere aanneemt Philosophen, Mathematiquen, Sterrekykers, Landmeeters, Historieschryvers, Oratoren en Poëeten; als mede Boekhouders, Reken-kunstenaaren, Muziekanten, en dat noch meer is, alle die professie maaken van de vrye Kunsten; eindelyk, alle die veel houden van de Letteren en Geleertheid, die groot in getal zyn, doch weinige vermaard. Onder deze is wel de voornaamste *Hadrianus Junius*, van Hoorn wel van geboorte, maar te Haarlem opgevoed en geleerd van zyne jeugd af. Geen vermaarder Mannen heeft Nederland ooit gehad, dan *Erasmus* van Rotterdam, en *Hadrianus Junius* van Hoorn; maar Haarlem is voor hem geweest zyn tweede Vaderland, die een Voedster geweest is van zyne jeugd, alwaar zyn Meesters Ouders geweest zyn van 't verstand. *Cicero* verhaalt, dat *Zenon* 't hoofd is genoemd van alle de Epicureen, en van *Philo*, van die van Athenen. Ik zou ook niet schroomen op dezelve wyze te spreken van onzen *Hadrianus Junius*, 't hoofd van alle naauwkeurige Geleerden in kennisse van Letteren en Taalen; van welke *Theod. Velius*, zyn Landsman, Doctor in de Medicynen, alzo betuigt, in 't vierde Boek zyner Hoornsche Chronyk: „*Hadrianus Junius*, is te „ Hoorn gebooren, op den eerste July 1512; die van kindsbeen af „ opgequeekt is in alle Disciplinen, eerst te Haarlem aangelegt, al „ waar dier tyd een vermaarde School was, en wel gestelt, als hy „ ter School ging en hem oeffende in alle Letteren van wysheid,

„ waar in terstond de scherpzinnigheid van 't verstand, en gaauw-
 „ heid in 't antwoorden, in die eeuwe alzo bekend gemaakt, dat
 „ men hem hield voor een Licht in de Schoole, en dat hy genoemd
 „ wierd, de Phoenix van de Haarlemsche Jeugd. En daar na, na
 „ Leuven gezonden zynde, tot hooger Studien, heeft hy in korten
 „ tyd in alle Weetenschappen zo toegenomen, dat hy als een Won-
 „ der by die van Leuven gehouden wierd: waar over die van Haar-
 „ lem bewogen zynde, hem, door zyn goede naam en faam, te
 „ Haarlem geroepen hebben, en gelokt door treffelyke Conditie en
 „ Weddens, en gesteld over de Regeeringe van de groote Schoole
 „ aldaar; in welke hy professie gedaan heeft van de Latynsche en
 „ Grieksche Taalen. *Wouter van Gouthoeven*, verhaald ook van de-
 „ zen, dat hy Zoonen van groote Heeren, en machtige Burgers Kin-
 „ deren Grieksch en Latyn geleert heeft, ook afgezonderd; misschien
 „ dat hy 't gewoel van de Schoole al moede geweest is. Maar, voor
 „ de tyden van 't Beleg, verhaalt hy, dat hy na Delft verhuist is, en
 „ dat hy, na 't overgaan der Stad Haarlem, groote schade geleden heeft
 „ aan zyn Bibliotheek, die uitneemende groot en wel gestoffeert was
 „ van allerhande Autheuren. En dit door moedwil en ongebondent-
 „ heid van de Soldaaten. Onder andere zyner Werken, heeft hy ge-
 „ mist, zyne Bedenkingen op *Plinius*, *Flaccus*, en andere Autheuren
 „ meer, tot zyn groot leetwezen. Daar na is hy vertrokken na Zee-
 „ land, daar hy moest sterven; want aldaar is hy te Armuyden overleden
 „ en begraven, in 't moordjaar zynes levens 1575. Dezelve *Velius*
 „ verhaald verder, dat deze *Hadrianus Junius*, van Hoorn, was Doc-
 „ tor in de Medicynen, Historieschryver, Poëet in alle Historien, zo
 „ oude als nieuwe, zo Latynsche als Grieksche, en had niemand zyns
 „ gelyk, 't tweede Licht van Holland, na *Erasmus*. Een Man, in wel-
 „ ke alle Gaaven uitsteekende waren, als van de Medicynen, Histo-
 „ rien, en verder d'eryaarenheid in alle Antiquiteiten. Zyn Verstand
 „ was gebooren tot de Poëzy; hy kende zeven Taalen, behalven die
 „ van zyne Moeder, te weten, Grieksch, Latyn, Fransch, Italiaansch,
 „ Spaansch, Hoogduitsch en Engels. Hy heeft verscheidene Tractaa-
 „ ten geschreven, als een Man van groot verstand, als *Philippiades*,
 „ een heroik Gedicht op de Bruiloft van *Philips*, Koningk van Spanje,
 „ en *Maria*, Koninginne van Engeland, in den jaare 1554: ook een
 „ Boek van 't Jaar en Maanden: een Boek van *Jaar-geschiedenissen*,
 „ gedrukt te Basel in den jaare 1556: van de *Campernoelje* of *Duivels-*
 „ brood,

brood, dat in de Duinen van Holland wascht, in den jaare 1564: nevens noch andere, als de *Nomenclator*, by *Plantyn* gedrukt: zes Boeken van *Opmerkingen*: van 't *Hair*; en andere schoone Tractaaten van diverse materien: noch een Boekje van *Emblemata's* en de vertooningen als *Raadzelen*, by *Plantyn* gedrukt: noch acht *Centurias van Spreekwoorden*, na 't exempel van *Erasmus*: een groot Boek van alle zyne *Brieven*: de *Herkruijsing van Christus*: noch *Batavie*, dat na zyn dood in 't licht gekomen is: noch *Heilige en Waereldlyke Poëzy*; die ook na zyn overlyden voor den dag zyn gekomen, gedrukt by *Plantyn* in den jaare 1599: noch *Eustachius op Homerus*, ingetrokken en beknopt gemaakt voor den Lezer: noch *korte Verklaring over 't Spel van Keizer Claudius*, by *L. Anneus Seneca*: noch *korte Opmerkingen op de Comedien van Plautus*: noch de *Gasteryen van Plutarchus*, heeft hy in 't Latyn overgezet, en met *korte Verklaringen* opgeheldert: noch eenige *Voorstellingen*, vraagsgewys, van *Cassius Sophista*, met de Latynsche Verklaaringe en verbetering van den Hebreeuwſchen Text: noch heeft hy uitgegeven *Hesichius van Milesen*, van de *vermaarde Philosophen*, met de Overzetting in 't Latyn, en eenige *Aanmerkingen*: hier nevens ook *Eunapius*, van 't *Leven der vermaarde Philosophen*, met de Latynsche Overzetting: noch *Non: Marcellus*, *Fulguntius Placides*, van de *oude Taale*, door hulpe van de *oude Boeken te regt* gebragt, by *Plantyn* gedrukt in den jaare 1565: hy heeft ook het Grieksche en Latynsche *Lexicon* met veele *Woorden verrykt*, te *Basel* gedrukt in den jaare 1548: en noch heeft hy de *Breviarium*, of kort begrip van *d'Epitheta Ravisi Textoris* overzien, verbeterd en vermeerderd. Na dat hy overleden is; heeft de Zoon dit *Epitaphium* of Grabschrift gestelt:

HADRIANUS JUNIUS, van Hoorn, Philosoph, Medicine Doctor, Poëet, zeer vermaard en getrouw Historieschryver van Batavie, wiens geleertheid in alle discipline naauwkeurig is, en byzondere vernuft, en uitneementheid van wel belezen te zyn, veelvoudige kennisse van Taalen, met bygaande vriendelykheid, waar door hy verdient heeft verwondering en eere van ieder een: na verscheide Werken van zyn verstand gedenkwaardig, door de welke hy eeuwighduurende geboegenis alrede verkregen heeft, die onder deze Zark begraven legt, myn welgeliefde Vader, die my veel goeds gedaan heeft, hebbe ik, PETRUS JUNIUS, zeer bedroefde Zoone,

uit plicht van vroomheid en Godsdienstigheid P. C. dit Werk tot erkentenis geconsacreert.

Heeft geleefd 63 jaaren, en is overleden den 16den van Juny 1575.

Op deszelfs Afbeeldinge leeft men:

*De Luister van ons Land, de Phenix van zyn tyd,
De hoogheroemde Man, nu boven alle nyd:
In Lemi Stad legt hy in d'aarde wel bewaart,
De Ziele tracht om hoog, en ziet nu opperwaart,
En tracht na d'eere Gods, en zyn onsterfelykheid,
Die hy bekomen had in zyn verderfelykheid.*

Naast na deze stelle ik *P. Scriverius*, die wel verdient heeft, om de Historie van ons *Batavie*, ja dat meer is, van alle Geleertheit, die ongemeen is; Historieschryver van de Heeren Staaten; en hoedanig een Man hy zy, wyzen zyne Schriften uit: van welke onze *S. Ampsing* dus getuigt: „ *P. Scriverius*, te Haarlem gebooren in „ den jaare 1576, heeft de Fondamenten van de Latiniteit te Haarlem gelegd. *Mr. Cornelis Schoncus*, die vermaarde Comedieschryver, is zyn Rector geweest, onder wiens discipline hy is opgequeekt; en als hy nu zich na Leyden begeven had, in meininge dat hy in de Keizerlyke Rechten zoude studeeren, zo hebben hem best bevallen de vermaakelyke ongemeene Weetenschappen. Derhalven, vremd van Playdoyen en Rechtsgedingen, heeft hy zich geschikt tot een stil en onbekommert leven; een Man, waardig de vriendschap van vroomen en Geleerde Lieden, een uitneemend Historieschryver, en Poëet, weinig van wedergade, een dappere en scherpsziende Criticus: hy heeft uitgegeven *Vegetius*, *Jul. Frontinus*, en andere Auteurs meer, die van den Krygshandel geschreven hebben, verbetert uit de Manuscripten te Leyden, in den jaare 1607. *Æquillii Gelriae Chronicon*, met de Observatien van dien, in den jaare 1609. *Oud Batavia*, met de Graaven van Holland, te Arnhem gedrukt in den jaare 1612. *Opmerkingen op Martialis*, te Leyden gedrukt in den jaare 1619: en verbetert in den jaare 1621. Hier en boven heeft hy een *Recolte* uitgegeven op *Seneca* de Philosooph, in den jaare 1619. Noch eene *Recolte* gedaan van de oude *Tragediesche Schryvers*, mitsgaders van *Seneca*, met eenige Aanmerkingen, in den jaare 1620.

L. A-

L. *Apulejus* heeft hy naauwkeurig aangeraft, by de eerste en tweede Druk, in de jaaren 1622 en 1624. Heeft ook in drie byzondere Boeken uitgegeven de *Poëmata* van *Johan Secundus*, *Janus Doufa*, en *Josephus Scaliger*. Noch een *Bloementros* van de zelve, op de *Grieksche Epigrammata* van *Martialis*. Heeft ook noch meer andere Stukken in het licht gegeven, zonder de Autheuren te noemen; als ook eenige mengelmoes van Tractaatjes, en een nieuwe Editie van zyn *Martialis* en *Seneca*. Hier benevens ook de oudste *Schryvers der Hollandsche Geschiedenissen*, met de *Aanmerkingen* van dien. Noch *Hollandsche Chronyken* of *Jaartyd-boeken van Holland*, zyn *Vaderland*. *Mandamenten* van ouds, van *Utrecht*, *Holland* en *Zeeland*: heeft ook *Heda* en *Beca* verbeterd, en in druk uitgegeven, enz. Zyn *Poëmata* of *Gedichten*, wyd en zyds verspreid, zyn waardig datze verzamelt mogten worden en byeen gebragt, om in 't licht te geven. Op zyne *Afbeelding* leeft men:

*Die hoogberoemde Man, in 't koper afgebeeld,
Heeft hier zyn wezen wel, 't verstand is misgedeeld;
Wat is deez' koopre Plaat, die deez' begrypen wil?
't Is moeite te vergeeffsch, des waerelds rond staat slijk.*

Nu volgt *Job. Pontanus*, die *S. Ampsing* ook aanneemt in de *Familie* van de *Geleerden* van *Haarlem*; om dat zyn *Vader* te *Haarlem* gewonnen en gebooren is, met deze woorden: „ *Isaacus Pontanus*, „ also genoemd, om dat hy in *Ponto Danico*, dat in de *Sont* legr, „ gebooren is; die van wegen de *Heeren Staaten* van *Holland* en „ *Westvriesland*, ook voor *Ambassadeur* in die geweste getrokken „ is, een zeer geleerd en vermaard Man, dewelke verscheide *Ry-* „ *ken* en *Landen*, als *Duitschland*, *Vrankryk*, *Italien* (waar van „ daan hy de *Tytel* van *Doctor* in de *Medicynen* heeft mede ge- „ bragt) doorreist heeft, en de *Bibliotheeken* van de *Geleerden* al- „ daar doorsnuffelt, met aandacht en opmerking. Heeft ook te *Ley-* *den* zich een geruime tyd onthouden, alwaar hy *Lipsius* heeft hoo- *ren* lezen. Naderhand wederom tot de *Universteit* van *Leyden* gekomen zynde, zo heeft hy *Macrobius* vermeerderd, uitgegeven, en gedrukt by *Raphalingius*. Naderhand geroepen zynde van de *Heeren Staaten* van *Gelderland*, tot de *Illustre Schoole* van *Harder-* *wyk*, als *Professor Physices & Mathematices*: daar wezende, is hy

niet ledig geweest, maar heeft geschreven een *Itinerarium* of *Voyage door Langedok*, in Vrankryk, met de Verklaaring daar op slaande, mitsgaders van de oude Fransche Taal, gedrukt by *Commelyn*, in den jaare 1606: heeft noch geschreven de *Historie van Amsterdam*, zo van de oude Geschiedenissen, als Stichtinge en Vergrootinge van de Stad, vervat in drie Boeken, in den jaare 1611: noch van de *Fransche Afkomst*, gedrukt te Harderwyk, in den jaare 1616: noch heeft hy geschreven *eenige Bewyzing van Landstreeken van de Mond der Ryn*, tegen *Philippus Cluverius*, gedrukt t'Amsterdam, in den jaare 1614: noch een *nieuwe collecte van Landstreeken en Gewesten*, tegen de zelve, gedrukt te Harderwyk, in den jaare 1617: noch verscheide *Opmerkingen*, noopende de verschillen op *Seneca*, gezonden aan *P. Scriverius*, zo van de eene als de andere: noch op de stukken en brokken van de oude *Latynsche Historieschryvers*, by *Commelyn*, in den jaare 1622. De Annotatien op *Apulejus* van *P. Scriverius*, die noch niet in 't licht gegeven zyn, berusten by hem. Deze *Isaacus Pontanus* woont noch te Harderwyk, en is bezig om te beschryven de *Chronyk en Jaarboeken van Gelderland*, en met het uitgeven van *Deensche gedenkwaardige Gebouwen*, alzo hy nu Historieschryver van den Koningk is.

Georg: Benedictus à Werteloos, moet ik niet voorby gaan, zynde een aartig en gelukkig Dichter; deze heeft in Vaerzen uitgegeven, de *Vroome Daaden van de Doorluchtige Prins Willem*, Graaf van Nassau, vervat in twee Boeken: *Epigrammata Epitaphia*, of Grafdichten, gedrukt te Leyden, in den jaare 1586: hy is overleden, 25 jaaren oud zynde, in den jaare 1589. Daar zyn noch veele Gedichten van hem in wezen by de Heer *P. Scriverius*, die hy van Heidelberg gekregen heeft, en noch niet gedrukt.

Van de Historie onzer eeuwe heeft niemand, na myn oordeel, beter gemeriteert dan *Pieter Bor*, van Utrecht; want hy beschreven en in 't licht gegeven heeft, *d'Oorsprongk, oorzaak, en continuatie van den Oorlog in Nederland*, tot den jaare 1590, en volgende jaaren, in verscheide zwaare Boeken. Dezelve materie heeft hy ook vervat in Liederen, ter eeuwige gedachtenis, tot den jaare 1574. Boven deze de continuatie en 't vervolg van de *Chronyk van Carion*, de Geschiedenis onder *Rudolph de tweede* en *Mathias*, beide Keizers, en andere diergelyke meer, in 't licht gegeven. En of hy noch ledige tyd te veel had, heeft hy noch geschreven de *Tragico-comedias* in pro-
sa,

fa, d'eene van *Apollonius*, Prins van Tyros, d'andere van de zelfde en zyne Dochter *Tarsia*. Deze *Bor* heeft te Haarlem veele jaaren gewoont, en zyn leven ook geëindigt.

De *Rectors*, die professie doen van de goede Letteren en vrye Kunsten, neemen ook hier hun plaats, die hier geauthoriseert zyn van die tyd af, dat Hertog *Aalbrecht* van Oostenryk de Magistraat vergunt heeft de Latynsche Schoole op te regten, Regenten te stellen na hun believen, omtrent den jaare 1389; welkers naamen door de oudheid, als verroeft zynde, in 't verborgen zyn. De oudste van de *Rectors*, daar men gewag van maakt, zyn wel deze, *Lambert Rooseveld*, en Mr. *Jacob Meyfser*. Die geleest hebben ten tyde van onze Ouders, en onzer geheuchenis, en dat ons gedenkt, zyn geweest vermaarde en Geleerde Mannen. In deze ordre komt my eerst voor *Helicon Schagen*, die na 't Rectorschap van de Schoole gestaan en verkregen heeft, de vervalle Schoole gereformeert en de jonge Jeugd in goede tucht gehouden, en hen geleert wys te zyn, na de discipline van de Oude; is geweest in den jaare 1519.

Dezen is gevolgt Mr. *Gualter Hendriksz.*, die de Grieksche en Hebreeuwfche Taalen publyk in de Schoole geprofiteert heeft en geleert, en tot Salaris jaarlyks toegevoegt is de zomma van 24 Ponden Vlaams, in den jaare 1527.

In plaats van deze is gekomen *Docomius Frisius*, die zeer bequaam was om Kinderen op te queeken en te onderwyzen; dat *Erato* van Lamspacus van *Diogenes* betuigt. Dat deze geweest is de Meester van *Hadrianus Junius*, een Man zonder wedergade, kan ik bespeuren uit de omstandigheden dier tyden.

Na deze is gevolgt *Jacob Iperen*, die zyne Discipelen en Jongeren niet alleen geleert heeft het zeggen, dat is de Welsproekentheid, maar ook het doen; na 't exempel van *Phenis*, de Leermester van *Homerus*: des niet tegenstaande, is hy in den haat gekomen van veele, en verdacht geworden by den Bisschop, als de raadflagen van de nieuwe Inquisitie begonnen de overhand te krygen.

Na deze quam *Cornelis Duyk*, die op dien tyd in de Vroedschap was: van deze is ook S. C. Schepens besluit, op 't verzoek van de Bisschop, dat men *Duyk* uit de Schoole zoude zetten, en een ander in zyn plaats. En om dat hy in den vollen Raad bewilligt had, dat men vergiffenis van *Ferdinand* verzoeken zoude, is hy uit den Raad gezet en afgedankt.

In plaats van deze, is aangesteld *Cornelis Hagius*, die van wege de treffelykheid van spreken en zingen, een donderende stem had, daarom verdient genaamt te worden, *Olympius*; deze ook, nadien die tyden vol gevaar waren, is geraakt in suspitie van Ketterye, en daarom gekomen in een quaad gerucht: maar de dood is voorgekomen, alcer hy voor 't Geestelyk Gerichte geroepen wierd, is overleden twee wecken te vooren dat de Stad over ging; aldus heeft hy geene Bisschop tot een Richter gehad, maar God in de hoogste Hemelen.

Hier op wierd *Cornelis Schoneus*, die de naaste in dienst was met *Hagius*, tot Rector gekozen, midden onder 't gerammel van Wapenen, als de meeste Schoolieren verstroot en verwoest waren; deze heeft hy allengskens (als de ongebondenheid van Soldaaten wat ophield) *ad jube* gebragt, en in hun oude plooi en stand. Deze gemelde *Schoneus* heeft met een groote kloekmoedigheid die moeiljyke dienst en zwaare last in zo een dangereuse tyd aangenomen, die over de Regeering van 't School alhier gestaan heeft 36 jaaren; een wonderbaarlyk Bouwman van kloeke Verstanden: deze is myn Meester geweest, welks geheugenis ik niet zal afleggen, dan met dit leven. Deze *Cornelis Schoneus*, geboortig van Gouda, was een wel Geleerd Man, een zeer vermaarde Comedie-Schryver, en navolger van *Terentius*, die de naam verdient en gekregen heeft van de *Christen Terentius*; want zyne Comedien, die hy geschreven heeft, zyn meest uit de Heilige Schrift; ook heeft hy Kluchten en Zotte Kluiten op 't Toneel gebragt: heeft ook in het licht gegeven verscheide geleerde en beknopte Gedichten; hier nevens de *Rudimenta* van de *Latynsche Grammatica* of Letterkunst, na de styl van *Cornelis Valerius*, uit last van de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland: maar deze zyn by alle Schoolen niet aangenomen, door de neuswysheid van zommige onzer Rectoren.

Dirk Schrevel, is in de plaats van *Schoneus* al gesuceedeert voor zyn dood; want als hy nu tot hooge ouderdom gekomen was, en de krachten in hem bezweken, zo heeft de voorgemelde *Schrevelius* de zwakheid van de oude Man ondervangen eenige jaaren. Eindelyk, de Heeren Burgemeesteren, uit mededogentheid van de oude en uitgeteerde Rector, hebben van veele jaaren goedgevonden en gesolveert, dat men die oude en afgesloofde Rector zoude ontslaan van zynen dienst, en hem laten volgen zyn volle Tractament. 't Is ook

ook zo gefchied. En alzo is *Schrevelius*, by 't leven en toestemming van *Schoneus*, in de plaats gekomen. Deze, na dat hy ter inleidinge een Oratie gedaan had, is publyk Rector verklaart; die naderhand een florifant School gehad heeft, daar men van wist te spreken; uit de welke, gelyk uit het Trojaansche Paard, de voornaamste van Griekenland herkomen zyn, alzo zyn uit zyn Schoole en Gymnastii voornaame Lieden gekomen, dienstig voor de Republiek en Kerk. *Schoneus* is overleden den 23sten van November 1611, in den ouderdom van 61 jaaren. Ter eeren zyns Meesters heeft *Schrevel* dit Graffchrift gemaakt:

*Hier legg' ik nu in 't Graf, betemmer van de Jeugd,
Schoneus eer genaamt, die 't spel weleer met vreugd
Begon, maar nu volbragt; dit 's 't laatste levensend;
'k Ga uit het spel, adieu! nu kommer en elend.*

Wat voor een Man *Schrevel* geweest is, dat betuigen ten deele zyne Schriften. Eerst heeft hy in zyne groene jaaren uitgegeven, *Triumph van Damiaten*, als die van Haarlem eene tocht gedaan hebben na Egypte: vier Boeken van de *Patientie*, te Leyden gedrukt, in den jaare 1623: noch *Scholastieke Oeffeningen of Oratien*, vervattende voornamentlyk die dingen die strekken tot lof en recommendatie van de Schoolen, verder alles wat dienstig is tot welstand en goede ordre van de Schoole: drie *Oratien van de Achterklap*: een *Oratie*, als hy zynen dienst neerlei, nu ontslagen zynde; en meer andere van verscheide materien: hier nevens noch een stuk werk byeen gebragt van eenige uitgelezene *Oratien*, van inhoud meest genomen uit de Heilige Schriften, andere uit de Moraale Philosophie der Zeden, en geheimenis der Poëzy, meest alle in de Schoole publiek gedaan, onder de Tytel, *Scholastice Diatribæ*: en eindelyk ook *Harlemum*, of *Beschryving van de Stad Haarlem*. Ook noch verscheide Dichtwerkjes, als *Jambi Morales*, na der Zeden aart: op 't *Beleg vanden Besch en overgaan*: op de gruwelyk *Pest te Leyden*, in den jaare 1635, enz. Eindelyk heeft hy noch veele andere Gedichten, die te zyner tyd aan den dag zullen komen. Rector *Schrevelius*, na zyn getrouwe dienst van 24 jaaren, (als de hekken hier verhangen wierden) zyn afscheid ook gekregen hebbende, heeft zich begeven na Leyden, om zyn Zoons wille. Daar zynde, is zo aangenaam by de Magistraat van Leyden geweest, dat zy hem het Rectorfchap van hun School,

zonder verzoek, geschonken hebben, alles door de gunst van God. Daar na is *Johan Middelhoven*, om dat hy een Latynsch School en eenige Schoolieren op een Dorp had, van de Magistraat bequaam geacht, zonder de Kerkenraad daar in te kennen, om de Schoole van Haarlem te bedienen; hebben derhalven eenige uit de hunne gedeputeert, die hem geroepen hebben tot het Rectoraatschap. Hy versond gereed zynde, heeft afgelegd de perzoon van een Herder, en aangenomen het Ampt van een Rector. Hy was geen ongeleerd Godgeleerde: in de goede Letteren heeft hy niet byzonders gedaan, dat gedenkens waardig is; zeven jaaren is hy in de Schoole als Rector geweest: maar, als hem eenige quaade geruchten na gingen, is hy afgezet.

In wiens plaats gekomen is, *Gulielmus Nyenhuysen*; dewelke, volgens de oude costume, een *Oratie* gedaan heeft, tot welstand van zyn dienst, die hy ook in het licht gegeven heeft: hy had gestudeert in de Medicynen, en in de Grieksche Taal was hy zeer ervaren, dat hy met eere daar van Professie had kunnen doen in de Univerfiteit. Dit bragt zyn Perzoon in achtig, ook dat hy gekozen was onder de Uitleggers van het Nieuwe Testament. Maar heeft niet lang geleefd; is in 't beste van zyn leven gestorven, te Haarlem uitgedraagen, en te Enkhuizen, daar hy t'huis hoorde, begraven.

Na deze is gevolgt *Justus Duyft van Voorhout*; die, eenige jaaren het Conrectorschap bedient hebbende, is waardig geacht om tot hooger gepromoveert te worden, en eindelyk tot Rector verkoren; en niet lang daar na Vroedschap gemaakt; die al eenige preuven gegeven had van zyne Geleertheit; en vertrouwe dat hy diergelyke meer zal geven, waardig zyne beroepinge. Maar naderhand beroepen zynde tot hooger staat en meerder digniteit, en nu in 't Collegie van d'Admiraaliteit gekozen, heeft de Scholastyke Dienst afgelegd, als nu wel gezegent zynde.

Na deze, is de Conrector *Ursinus* in de plaats gekomen; die het roequam, om dat hy de naaste Collega aan den Rector was: een Theologant, en gepromoveert in de Philosophie. Eindelyk, noch *Mr. Artius*, in Taalen ook wel ervaren; die tegenwoordig goede dienst doet, en van wien alles goeds te verwagten staat, door de Zegen des Heeren.

En dit zyn byna die geene, die te Haarlem woonachtig of geboren, uitstekende in Geleertheit, geoeffent in alle Faculteiten en

Wee-

Weetenschap, ervaaren in Kunsten, en geduurige Liefhebbers van goede Letteren. In de laatste ordre van deze, is de laatste niet geweest *Symon Jansz. van Tebrode*, een vernuftig Man, en geen gering Poëet; weleer myn Con-discipel, die zich geneerde met Percament te maaken, uit te venten en koopmanschap te dryven.

Onder de Bende der Geleerden, is myns bedunkens, *Laurens Jansz. Koster* wel waardig dat hy gerekent word, de Inventeur of Uitvinder der Drukkunst; een vernuftig Praktizyn van zo eene Goddelyke Kunst: van deze word verhaalt: Dat de *Typographia*, of Kunst van Boekdrukken, te Haarlem gevonden is; hier heeft niemand van de oudste onzer Stad ooit aan getwyffelt; alhoewel eenige staande willen houden, dat deze Kunst te Ments eerst gepraktizeert is, een voornaame Stad in Duitschland, verheven door de Bisschops-stoel. Dat deze Kunst van Drukkery behendig en diefsgewyze daar gebragt is, dat staan wy roe: maar dat die te Haarlem gevonden is, zeggen wy met styve kaaken, nevens onzen Landsman *P. Scriverius*:

Wat roemt gy te vergeefs de Letterkunst van Ments?

Een Parse daar gemaakt, dit dunkt ons wy wat vreemts:

Deez' Kunst heeft Koster ons te Haarlem eerst geplant;

Dit is de Man alleen die God gaf dit verstand.

Hoe meenig Burger van Haarlem, daar gewonnen en gebooren, geloofwaardige Lieden, betuigen eendragtig, dat zy van hand tot hand van hunne Voorzaaten ontvangen en verstaan hebben, dat 'er al voor 208 jaaren een voornaam Burger van Haarlem geweest is, die daar woonde in een treffelyk Huis, regen over het Stadhuis, *Laurens Jansz.*, *Sacristeyn*, dat *Koster* betekent; dit was de naam van die Familie; want dit een Erfampt en by successie was in die Stam: alzo dat deze eer hem alleen toekomt, die van veele benyd word. Deze *Koster* (dat ik de gelegentheid mag verhaalen) had voor een manier, te gaan wandelen in 't Bosch; en als hy by geval peinzende neder gezeten was, om tyd korting, komt hem in den zin Letteren te snyden in een Boeken-schorse; daar na zyn eigen Naam te snyden, die drukkende op de rug van zyn hand, latende evenveel Letteren op het vel. Terstond daar na, heeft hy een Regel a twee om de kortswyl in de Schors gesneden, en maakte Letter aan Letter op eene linie, bestreek die met zwarte Inkt, en drukte dat kunstig op

schoon Papier. Dit is de eerste proeve geweest van zo een groote Kunst: en wel gelukt zynde, heeft hy zyne gedachten tot hoogere dingen aangelegt. Voor eerst praktizeerde hy een klevende Ink, die vast hield; en deze vond beviel hem wel: eindelyk heeft hy de zaak in beraadslaging gelegd met zynen Zwager *Thomas Pieterfsz.*; die vier Zoonen nagelaaten heeft, die alle d'een voor en d'ander na Burgemeesters geweest zyn; zo dat niemand meene, dat het geringe Lieden geweest zyn, die zo een treffelyke Kunst gevonden hebben; neen, 't is Gods inventie geweest. Daar na hebben zy geheele bladeren met Letteren gevult; doch alleen maar aan eene zyde. Daar zyn noch ten huidigen dage eenige Tractaatjes in wezen, aan eene zyde maar gedrukt, rug aan rug geplakt, maakt een blad. Uit deze Drukkery is een Boek in 't licht gekomen, in het Nederduitsch geschreven, met de Tytel, *Spiegel der Behoudenis*. Dit is de eerste kindsheid geweest van deze Kunst; die door den tyd haar wasdom gekregen en toegenomen heeft. Want nadien d'Autheur van dit werk met groot verstand begaafd was, zo heeft hy voor eerst de Boeke-houtjes verworpen en verandert, en Letteren van Lood gemaakt. Daar na heeft hy ook Letteren, zeer aartig, van Tingegooten, die beter tegen de Pers mogten. Welke *Gerrit Thomasz.* bewaart heeft, om by de Nakomelingen zulks te doen gelooven. En als deze Lieden dag aan dag hoe langer hoe meer avanceerden in de Kunst, ook profyt daar van trokken; en nu alles na wensch wel gelukten, en goede Conquesten maakten, zo is *Koster*, d'Autheur, d'arbeid van 't drukken niet wel machtig geweest, daar door genoodzaakt hulpe te gebruiken van *Knegts*, die hy hun Dagloon gaf; doch, met deze voorzichtigheid, dat hy niemand in zyn Winkel aangenomen heeft, dan die eerst eed van getrouwheid had gedaan, dat zy niet zouden op straat brengen de geheimen van de Drukkunst, of anderen leeren op eenigerlei wyze. Des niet tegenstaande, zo is 'er eenen *Jan*, of zo men vermoed, eenen *Faustus* geweest, die zyn Heer en Meester ontrouw is geweest, van dewelke hy de geheele Kunst geleerd had; deze heeft op Kersnacht de Kasten van de Letteren aangetast en beroofd, en heeftze eerst na Amsterdam gebragt, daar na te Keulen op den Ryn, en eindelyk na 't Bisdom van Ments; alwaar deze fameuse Dief, zichzelve toepassende de eere van deze nieuwe Inventie, heeft binnen 's jaars, omtrent den jaare 1442, in 't licht gegeven het *Doctrinaal van Aless.*

ander, met eenige Tractaatjes van *Pieter de Spanjaard*, met dezelve Letteren, die hy van zyn Meester gestolen had. Hier uit ontstond het gerucht, dat te Ments de Kunst van Drukken gevonden was, tot nadeel van *Laurens Jansz. Koster*. Wy kunnen dit weltoestaan, dat de Kunst van Drukken in Duitschland in eere gehouden is; maar te Haarlem eerst gevonden. * Niet tegenstaande, dat *Polidorus Vir-*
 D d d 3
 gi-

* *J. C. Seiz*, in zyn derde Jubelaar der Boekdrukkunst, tekent aan, ten deele uit *H. Junius* en *P. Striverius*: Te Haarlem heeft tusschen de Jaaren 1420 en 1450 geleefd en gewoond op de Markt, tegen over de Grootte Kerk, in een ruim, maar nu in drie verdeeld Huis, eenen *Laurens Jansz.*, [wat de Afbeelding van *Laurens Jansz. Koster* Huis betreft, by hem in Print, in drie Gevels verdeelt, is niet wel aannoemelyk, en geloove dat het 'er maar twee moeten zyn; want de Scheidsmuuren tusschen No. 2 en 3 zulks klaar bewyzen, als mede de Kelder, die van No. 1. en 2. gemeen is; doch achter No. 2. zo breed als die Erf is, zal 'er denkelyk aanhooren, en nu aan de Herberg het Vergulde Vlies getrokken, om dat 'er achter loopt, zo breed als No. 2. is] een eerlyk en welgegoed Burger van die Stad, die den Toenaam van *Koster* voerde, om dat het *Kosters* ampt, zynde een Kerkelyke Bediening, in deszelfs Gellacht, daral in den jaare 1300 bekend is geweest, van ouds eeflyk was: zyn deffigheid heeft hem ook te weege gebracht, dat hy Schepen van de Stad Haarlem geworden is, welk Ampt men uit Gezegelde Brieven bevind, dat hy in den jaare 1431 bekleed heeft. Deze *Laurens Jansz.* heeft zyn liefhebbery gehad met allerlei Figuren in hout te snyden, en omtrent den jaare 1428 in den Haarlemmer Hout, buiten de Grootte Bourpoort van Haarlem gelegen, een wandeling doende, vond hy eenige Beuke-takken en Schorsen leggen, die door den wind afgewaaid waren; hy raapten 'er een op en sneed tot tydkorting eenige Letteren daar in, windende vervolgens een papier daar om, en zynde neêrgezeten, viel hy in slaap; daar ondertusschen het papier van de vochtige lucht, of van eenig gevallen regen nat geworden was: hy wakker wordende, bezag het papier en hout, en vond, dat de Letteren met eenige verwe uit het hout op het papier verkeerd uitgedrukt stonden: hier op ging hy, de zaaken dieper nadenkende, na huis, en sneed in een ander stuk hout eenige Letteren, of een Regel Schrift verkeerd in, vervolgens nam hy papier, en drukkende het zelve op het hout, zag hy de Letteren en woorden regt staan, datze konden gelezen worden: hy ging hier op in geheele houten Platen allerlei Figuren met eenige Spreuken daar by snyden, en met een vaale of seullemortte colourde Inkt dezelve bestryken, en ze daar na afdrucken; als 41 Figuren, verbeeldende eenige *Historien van het Oude en Nieuwe Testament*, met eenige daar by geschrevene Latynsche Spreuken. Een tweede, van de 7 *Versmaten van een Kranke*, in 7 Figuren, met een Latynsche Verklaaring; staande vooraan een laater gedrukte Tytel, waar in gezegt word, dat dit 1428 door *Laurens Jansz. Koster* uitgegeven is. Een derde, van 16 Figuren, met *Latynsche Spreuken* uit het *Canticum Canticorum*, op Banderollen in de Printen ingevoegt, staande voor aan, dat het 1430 door *Laurens Jansz. Koster* is gedrukt. Een vierde, vervattende allerlei *Figuren uit de Openbarings van Johannes*, ten getale van 48 stuks, met *Latynsche Spreuken*, ook op de Banderollen ingevoegt: met Couleuren afgezet, na den sijnmaak van die tyd. Het eerste betuigt *Striverius*, nevens eenige andere, gezien te hebben: maar de drie laarf genoemde worden noch op het Stadhuis te Haarlem bewaard, en zyn aldaar te zien. *Koster* hier op noch verder gaande, begon eenige Boeken in houten Vormen te snyden, en op het Papier alleen op de eene zyde te drukken, onder anderen een *Donatus*, of *Grammatica Donati*, voornamentlyk ten dienste van zyn Zwager *Thomas Pietersz. Kinderen*; en die hy ook ten beste van het Gemeen uitgaaf. Hy bedacht ondertusschen noch een beter vond, en sneed enkele Letteren, eerst van Hout, en daar na van Lood en Tin, en begon die in woorden te zamen te zetten, en dus iets weenigs te drukken; doch dit noch te moeyelyk vindende, begon hy ze uit die Metalen in Vormen te gieten, en daar mede den *Spiegel der Behoudenis* omtrent den jaare 1440, als het eerste met enkele gegooete Letteren gedrukte Boek, te drukken. 't Is niet te denken, dat *Koster* alle deze dingen niet alleen heeft kunnen bewerken en verrichten, maar dat hy daar toe verscheide Perzoonen van nooden heeft.

gilius, in zyn Boek dat hy geschreven heeft van de Vinding aller Dingen, deze eere toeschryft *Johan van Guttenberg*, een Duitsch Edelman.

gehad, aan die hy d'eene dit, d'ander dat toebetroouwen en zich van hunne handen, hulp en arbeid bedienen moeft, om alles in stand en aan den gang te brengen; maar om dat alles hier by zo gewigtig was, en dus geheimhouding vereifchte, zo verplichtede hy ook alle zyue Werklieden daar toe. Doch hy had nauwlyks den eerften Druk van zyn *Spiegel der Behoudenis* afgedrukt, of een van zyne Knechten, een Duitscher van Geboorte, die nu alle de Werktuigen, handgreepen en behandelingen van de Kunst, voor zo verre ze *Koster* doe bedagt had, geleerd hebbende, en ziende wat voordeel men daar mede maken konde, eens op een Kers-avond, in den jaare 1440, wanneer al het Volk van den arbeid uitgefcheiden en in de Kerk was, op den Drukkery-winkel ging, eenige Gereedschappen en Letters, waar van *Koster* weinig meer als voor twee bladzyden van klein folio had, in een zak ftak, en zich daar mede zoek maakte; zynde naderhand bekend geworden, dat hy zich over Amfterdam en Keulen na Meurs geretireert, en reeds in den jaare 1442 een Boek, zynde een *Grammatica*, *Alexandri Galli Doctrinale* genaamd, benevens *Patri Hispani Tractatus Logici*, gedrukt en uitgegeven had, en wel met even diergelyke Letteren, als *Koster* zich van bediend had by den *Spiegel der Behoudenis*. *Koster* was niet weinig verflagen en verlegen, dat hem zyn Knecht zulk een pots gespeelt, zyn Drukkery berooft en geruineert, en zyn Kunst na elders over gebracht had, en ze nu zelfs, als zyn eige Uitvinding, oeffende. Doch daar was niet anders aan te doen, als maar wederom zyn Drukkery in staat te stellen: hy goot dan wederom andere Letteren, niet van Lood, maar van Tin, die wat beter uitvielen dan d'eerfte, en drukte daar mede den *Spiegel der Behoudenis* op nieuw; gevende daar na ook uit dit zelve Boek in 't Latyn of Latynsche Rymvaersien, onder den Titel, *Speculum Humanae Salvationis*, met de eigenfte Letteren van het Duitsche gedrukt. Hoe het verder met *Laurens Jansz. Koster* en zyne Boekdrukkery gegaan is, daar van vind men geene berichten; zynde in de binnenlandsche Beroertens van het zogenaamde Kaas- en Broodsvolk, als het overblyfel der Hoefse en Kabeljanwfe Parteyen, die de Nederlanden van den jaare 1350 tot 1492, en dus 142 jaaren achtereen, in vuur en vlam gezet hebben, en beide Landen en Luiden bedorven, en in de Plondering der Stad, doe voorgevallen; als mede door de Spaansche harde Belegering en eindelyke inneeming en wreede moedwilyge behandeling der Spaansche Soldaaten in den jaare 1573, in de Stad meest alle Documenten verloorren gegaan: alleen is zo veel bekend, dat omtrent het midden van de volgende Eeuw, dat is omtrent den jaare 1550, noch *Wynkamen* in het Huis van den gemelden *Laurens Jansz. Koster*, doe by zynen Naneef *Gerard Thomasz.* bewoond, te zien geweest zyn, dewelke men wift, dat uit de verfmoltene Letteren van de Boekdrukkery van *Koster* gemaakt waren: en dat de *Houtfmeden*, van hem in den *Spiegel der Behoudenis* gebruikt, van Haarlem na Culemburg, in handen van *Johan Veldenaer* gekomen zyn; die dezelve, om datze in het midden door een Pilaar onderscheiden waren, van malkander gezaagt, en in den *Spiegel der Behoudenis*, aldaar op nieuw in quarto met een andere Letterer in den jaare 1483 gedrukt, gebruikt heeft; want dat het die zelve *Houtfmeden* van *Laurens Jansz. Koster* moeten geweest zyn, kan men uit de vergelyking van die beide *Spiegelen* zien; zynde in d'een zelfs niet een trek of streepje meer of min, of anders, dan in de andere te vinden; gelyk my zelve, by het onderzoek gebleken is; want ik heb in eenige zelfs de streepjes, die bladeren op Boomen verbeelden, geteld, en bevonden, dat hun getal, gestalte en plaats in beide eveneens waren, enz. [Van deze laatste Culemburgsche *Spiegel*, die Seiz r' Amfterdam by de Heer J. Marcus zelve zo nauwkeurig heeft nagezien, is den Drukker dezer tegenwoordig bezitter.]

Den Factor *Pieter Langendyk*, in zyn Vaers, voor de Redenkamer der *Pelikaanisten*, opgezongen den eerste January 1740; gedenkt ook dus 's Mans Kunst:

Toen wierd, ô Haarlem! in uw vindingryke stad,
Door *Laurens Koster*, wiens geslacht op 't kuffen zat,
De kunst gevonden, waar door alle kunsten leeven,
Hy wandelende in den Hout door beukeboomen dreeven,
Bryd letters uit een schors, en of 't de hemel gaf.

man. En dit is geen wonder, want als de Zoonen en Erfgenaamen van *Laurens Jansz. Koster* gevoelden en gewaar wierden, dat zy van die eere versteken waren, en ook droevig daar over treurden, zo is de liefde en iever t'eenemaal verkoud, om die Kunst in eere te houden; en hebben ook naderhand geen lust gehad om dezelve te hervatten en in 't werk te stellen: nadien 'er nu al andere waren die de Kunst van Drukken in eere gehouden hebben. Want in den jaare 1458, heeft *Conradus*, eenen Duitscher, de Kunst te Romem beginnen te praktizeeren. Na hem, eenen *Klaas Jansz.*, gebooren Franschman, heeft deze Kunst van Drukken zeer verciert en verbeterd. Maar boven alle heeft *Aldus Manutius*, van Romem, wel ervaren in de Grieksche en Latynsche Taalen, deze Kunst met groote naastigheid en arbeid tot de uitterste perfectie gebragt; heeft ook geene kosten gespaard, andere ten exempel; en dat noch meer is, heeft getracht in dit Werk eere in te leggen: zo dat de Druk van *Aldus* (om datze wel de correktste was) meer gewild en begeert is geweest. Hy is de eerste die de Pers gesteld heeft, om met Grieksche Letteren te drukken. Van deze zaak, waar by wy nu bewezen hebben, dat de Drukkunst te Haarlem gevonden is, staat noch het Opschrift in de Gevel van 't Huis, ter eeuwige gedachtenis, dus luidende:

M.E.

Drukt by die op 's papier met sakt al spelende af.
 Dat bracht hem in den zin of 't mooglyk mocht gelukken,
 Een schrift dat leesbaar was op deeze wys te drukken.
 De hemel zezende 's mans yver wonderbaar,
 Hy goet de letters nu, en voegde ze aan elkaar,
 En vind een druk pers uit. Toen zag het edel Spaaren
 Het eerste en wettig kind der nutte drukkunst baaren.
 Genaemd de Spiegel der Behoudenis, een werk
 Dat 's vaders grooten naam verheft tot aan het zwerk.
 De wysheid wellegomt dien eersiggebooren zone,
 En wil dat Kerk en Schoel Laurent, den vader, kroone.
 Met eenen lanwerkrans van eer en achtaerheid.
 Sinds is de boekdrukkunst de waereld door verbreid.
 Toen zag men 's Goddelyk licht weer op het aardryk schynen,
 En alle nevels der onwetendheid verdwynen,
 Wyl 's Euangelieboek in Hollands oude spraak
 In yders handen quam, en streepte tot een baak
 Der zielen, om den weg der waerheid recht te vinden,
 En blindlings niet te reem op 's voetspoor van de blinden.
 De Penningwysheid heeft nu na drie ewwen tyd,
 Met zinnebeeldwerk hem aan de ewwigheid gewyd.
 Hem, door wiens nutte vond ontelbre letterhelden
 Vereenwigt zyn, wiens deugd alle ewwen zullen melden.
 Hy maakt zyn vaderstaet de waereld door vermaard.

T Y P O G R A P H I A

ARS ARTIUM, OMNIUM SCIENTIARUM

CONSERVATRIX,

HIC PRIMUM INVENTA

ANNO M. CCCXXIIX.

Dat is:

*Een Kunst aller Kunsten, Bewaardster van alle
Weetenschappen, is hier ter plaatze eerst
gevonden, in den jaare 1428.*

Na de Classe der Geleerden, komt het my voor, dat die geene, die in kunst uitmuntende zyn, behooren gesteld te worden, en dat met recht, want 'er groote gemeenschap is tusschen de Schilderkunst en Poëzy; gelyk *Simonides* weleer gezegt heeft, dat de Schildery is een stille Poëzy, en de Poëzy een spreekende Schildery. Op die-zin schynt *Horatius* ook gesproken te hebben, als hy zegt: „De „ Poëzy zal zyn als Schildery, enz. Beide deze Faculteiten hebben iets gemeens; want gelyk de Poëeten macht is vergunt, om alles te verdenken en bestaan, also is de Schilders gelyke vryheid gelaaten: wederom, gelyk eenige Schilderyen van naby willen gezien worden, andere van verre; die in het duister, en noch andere in 't licht best oog hebben: also ook het eene Gedicht wil wat ruwtjes overgelopen wezen, het andere tracht om wel en met opmerkinge gelezen te worden, dat niet vreeft de scherpzinnigheid van den aandachtigen Lezer. Maar, daar is geen een zoort, van die geene, die in de Kunst uitsteekende zyn. De Kunst van Schilderen is zeer oud: want wy leezen, dat eerst binnen Sicyon, daar na door geheel Griekenland, de manier is geweest, dat de Welgeboorne Kinderen voor alle dingen leerden de Kunst van Malen in Boeken-hout: gelyk de Kinderen van Rome leerden, een Pond Gewigts met veel Cyfferen en Zommen te maaken, en te divideeren in 100 deelen. Maar de waardigheid der Maalkunst is zodanig geweest al van ouds, dat die

gerekent is onder de Vrye Kunsten. Alle tyd heeft ze de eere gehad, dat niemand dezelve mocht leeren dan Welgebooren Kinderen, ook die eerlyk waren, en dat met een geduurig mandement en verbod, dat de Slaaven en Slaaven Kinderen die Kunst niet mochten geleerd worden. Uit de Kunst hebben de *Fabii*, van 't allertreffelykste Geslachte van Rome, de toenaam gevoerd van de Schilders. Van *Q. Fabius* hebben wy dit vernomen, die Naneef was van de Burgemeester, en een triumphant Man; als zyn Neefje stom was, heeft de Orateur *Messala* goed gedacht, dat men hem zoude Schilderen leeren: waar toe ook de Keizer *Augustus* geraaden heeft; als de Historien melden. Derhalven, vertrouw ik, dat de Schilders naast aan de Geleerden gesteld worden; dit zal niemand van Kunstenaars benyden. Maar deze noem ik Schilders, die met aansmeeren en Verwe en Penceel Beelden maaken, niet anders of zy leefden, en die met een kunstig Penceel (na dat het hun lust of in den zin komt) Goden en Menschen stellen in postuur, en na 't leven uitdrukken. Verder, alle die Landschappen, 't storten van Rivieren, Boschagien, Bergen en Dalen, en Ebbe en Vloed van de Zee afmaalen: als mede Zeemonsters, Klippen in Zee, gelyk de *Scylla* en *Charybdis*. Hier en boven de *Driades*, de Bosch-godinnen, Berg-godinnen, Rivier- en Fontein-godinnen; de God der Zee, en den spelenden *Orpheus* in de Boffchen, met zyn gevolg. Hier en boven die verschrikelyke Monsters verciere en schilderen, als daar zyn het drievoudig Monster *Chimera*, de driehoofdige *Cerberus*, de *Hydra* van *Lerna*, en diergelyke meer, die zy uit hunne hartstienen verciere en verichten, en in hunne Tafereelen brengen, met een stout Penceel. Deze Kunst breid zich zo breed uit, als 't begryp aller dingen, dat men met oogen kan beschouwen. Van de Schilderkunst kan niet uitgesloten worden 't Bootzeeren; die *Plinius* genoemd heeft, de Moeder van Beeldfnyden, Steenhouwen, en de Kunst van Snyderen en Graveeren. En gelyk weleer *Sycionia* by de Grieken, *Florentia* by de Italiaanen, door de Schilders en Kunstenaars vermaard is geweest, alzo is *Haarlem*, een oude Stad in Nederland, door Schildery met Olyverw van alle zoorten alzo beroemd geweest, dat dezelve scheen te wezen een Minne en Voedster van alle Verstanden, die in alle Kunsten uitsteekende geweest zyn. En dit is noch ten huidige dage by ieder een bekend, dat d'allerbeste Schilders, voor eenige honderde jaaren herwaards, hier opgequeekt zyn, alzo dat Haar-

lem altyd gehouden is als de Academie van de Schilders. Dit betuigen ons zo veele voortreffelyke Verstande in de Schilderkunst, die te Haarlem gebooren, en opgequeekt zyn: onder dewelke van oudheids wegen wel meest te recommandeeren is *Johan van Hemfen*, van Haarlem, die voor een manier had, meer de Oude Schilders te volgen, dan de Moderne, zo men die noemt, en dat in groote Postuuren, en zinryk. Deze heeft een Tafereel geschildert, in dewelke *Christus* midden onder zyne Discipelen uitgebeeld is, en Jeruzalem in 't verschiet. Dit Tafereel is noch in wezen, en hangt te Middelburg ten huize van *Cornelis Monix*, een groot Liefhebber der Schilderkunst.

Omtrent dien tyd is 'er ook geweest een vermaard Schilder, *Jo. han Mandin*, dewelke navolgde de manier van *Hieronimus Bosch*, in 't afbeelden van Bullebakken, Nachvogels in de lucht, Nachtgeesten, Weerwolven, en diverse maakzelen van Duivelen te schilderen, verschrikkelyk om te zien, met een aartig en vercierlyk Penseel, na den aart der Poëeten. Deze is te Antwerpen in zo eenere gehouden om zyne Kunst, dat hy van de Stad beschonken is met een honorabel Salaris, en groote eer van zyn naam: hy is ook aldaar overleden.

Albert van Oudewater; wanneer hy geleefd heeft, daar word aan getwyffelt. Eenige maaken gissing, dat hy met *Jan van Eyk* op eenere tyd geleefd heeft, dit afmeetende uit de omstandigheid des tyds: dat is kennelyk, dat hy geweest is voor *Gerrit St. Jans*, die zyn Discipel geweest is, en niet van de minste, maar meer als gemeen. Dit is althans zeker en gewis, dat de gemelde *Albert* te Haarlem een Schilder geweest is, die Verwe en Couleuren zamen met Oly getempert, gebruikte, en geen andere. Daar is weleer in de Groote Kerk een Tafereel geweest van hooge waarde, op 't Roomsche Altaar, aan de zuidzyde, dat hem aanbesteld was door Pelgroms; die Bévaardden beloofd hadden, om te visiteeren de Reliquen van *St. Barvo*, die van Romen gekomen waren. Hier nevens heeft hy twee Stukken na 't leven geschildert, 't eene 't Beeld van *St. Pieter*; en 't ander van *St. Paulus*; aan de Voet van 't Altaar had hy aartig geschildert Landschappen, Bosschen en Plantagie, 't scheiden van de Wegen, en op de Wegen verscheide Passagiers, eenige wandelende, andere gezeten om te plaisteren, eenige zittende om te rusten, andere die zich vermaakten met Spys en Drank, daar by ook stond een

een Boutelje met Wyn. Hy munten uit in de Omtrek van 't Aanzicht, in Handen en Voeten na 't leven uit te beelden, en af te maalen, gelyk ook in 't los Lywaad, en veele vrouwen. Ook heeft hy een Beeld geschildert van *Lazarus*, uit de dood verwekt; welk Tafereel, als de Stad overgegaan was, met behendigheid na Spanje is gevoert, zonder eenen Penning daar voor te geven. Men zegt, dat *Maarten van Heemskerk*, dit Stuk met zo eene verwondering beschouwd heeft, dat hy door de speculatie van zo een Goddelyk Werk, zich niet kon verzadigen, en gezegt zou hebben, als in den geest opgetrokken: „ Ik geloof, dat zommige Kunstenaars met Hemels „ Brood en Drank gevoed zyn, die door ingeven van hun Geest zo „ een Goddelyke uitbeeldinge in huine harren begrypen.

Gerard van St. Jan, is een Discipel geweest van *Albert van Oude-water*, die zynen Meester aartig volgde, en de Schilderkunst zo een Juister heeft gegeven, dat hy zynen Meester niet heeft geweken; ja dat meer is, in veele overtroffen, ten deele in 't vernuft van zyn Verstand, en geestige Ordonnantie, ten deele in 't leeven van de Beelden, in 't uitdrukken van de Affecten, en bewaaren van de Weerstand. Deze *Gerard van St. Jan* heeft te Haarlem geleefd by de Heer *van St. Jan*; daar van daan ook hem de naam gegeven is; hoewel hy onder de ordre van *St. Jan* niet aangenomen is. Zyne Werken zyn om geheel te verwonderen, en vol devotie. Onder andere Tafereelen, heeft hy een Stuk geschildert, grooter dan 't leven, opge-regt op het hooge Autaar, *Christus* aan het Kruis genagelt, aan wederzyden behangen met Deuren, en ook binnen en buiten met Olyverwe gecoloreert. 't Voornaamste deel van dit Werk is verdistru-eert en geschonden in 't Kerksteden van Soldaaten: het andere, *Christus* van het Kruis afgenomen, met de uitgedrukte Nagels, om in het Graf gelegd te worden, daar eenige van zyne Discipelen en Apostelen by stonden, en Moeder *Maria* daar omtrent, in wiens Wezen hy alle de affectie van droefheid had uitgedrukt. *Albert Durer* heeft zich zo verwondert over zyne Kunst, dat hy luidkeels uitgeroepen heeft: „ Voorwaar, deze is in 's Moeders lichaam geformeert „ en geboren Schilder!

Onder de vermaarde Schilders is ook geweest *Volcart Claassoon*, van Haarlem, die geestig en vaardig was; welks Werken noch ten huidigen dage in wezen zyn alhier op Schepens kamer; die, met een stout Penceel gedaan zynde, meer komen na de oude als mo-

derne Schilders: een Man, die zeer geryffelyk was om 't poogen van gemeene Schilders te helpen, alzo hy veele Schetzen, Emblem's, en getekende Historien, voor een geringe Prys getrokken heeft, en op 't Papier gebragt, ten gebruike van de Glasschryvers.

Maar *Dirk van Haarlem* is noch meer geächt geweest in die oude en slegte tyden; die zo treffelyke Stukken heeft gemaakt, als niemand van die eeuwe. Deze, wat hy voor een Meester gehad heeft, weet men niet: maar 't is zeker, dat hy te Haarlem lang gewoont heeft in de Kruisstraat, niet verre van het Weeshuis. Hoedanig dat hy geweest is, spreken zyne Schilderyen, voornamentlyk dat Tafereel, dat hy na de kunst en regel van Schilderye gemaakt heeft, in den jaare 1462; alwaar hy in 't midden van dien een Pourtrait van onze Zaligmaaker geschildert had, daar de Straalen van een Goddelyke Majesteit zich vertoonden; ter wederzyden waren 'er Deuren, in de eene was het Beeld van de Heilige *Paulus*, en in de andere de Heilige *Petrus*, die beide na 't leven quamen, zeer aartig geschildert, met schoon Hair en gekrulde Baard. Dat deze geweest is voor de tyden van *Albert Durer*, geeft de Schildery te kennen, die zo vermaard is geweest in zyne kunst, als Edel van Geslacht.

Nu volgt *Johan Sinapius Mostart*, die van kindsbeen af zeer genegen was tot de Schilderkunst, en zyn eerste beginzelen gelegd had onder eenen Meester *Jacob van Haarlem*, die een middelmaatig Schilder was, en niet om te versmaaden. Dat deze van Edel Geslachte was, is nu verhaalt, om dat hy van de dapperheid zyners Voorvaderen de naam had van de aloude *Mostarden*; van die geene, die in de tocht na Damiate, leggende op de Nyl, Keizer *Frederik* en Graaf *Floris* in Egypte gevolgt was, aan 't Heilige Land, na dat zy *Pelusia* of *Damiate* vermeestert hadden, is hy van de Keizer om zyn vroomde daaden vereert geweest, met een Wapen van drie Gevesten in een Rood Veld, afgerukt van de Degens in de slag. Deze *Sinapius* heeft zyn naam gekregen van de scherpte van *Mostart*, en zyn Geslacht heeft hy een luister gegeven door de Kunst en goed leven; was een Hoveling, en recommandeerde zyn Perzoon, was bevallig en schoon van Lichaam, begaafd met Welsprekendheid, milddaadig tegen den Armen, beleefd tegen een ieder, en meewaardig in het groeten. Waar door hy by de Grooten in groot aanzien geraakte, alzo dat hy voor Hoffchilder aangenomen wierd van Mevrouw *Margareta*, Zuster van Hertog *Philips*, en die geene die Koningk van Span-

Spanje geweest is, d'eerste van die naam. Deze heeft een geruime tyd ten Hove verkeert, liefstelig by ieder, en veele gedenkwaardige Stukken nagelaaten, daar mede hy met de Ouden zou kunnen stryden. Groote Vorsten en Heeren, zo Mannen als Vrouwen, heeft hy na 't leven geconterfait, zodanig, dat zyne Afbeeldingen scheenen te leeven. Na 18 jaaren gepasseert waren, is hy wederom te Haarlem op zyn rust gekomen; alwaar hy zeer treffelyk heeft geleefd; dagelyks quamen t'zynen huize Ridder van 't Gulde Vlies, en andere Edelen: onder andere ook is de Graaf van *Buren* heel familiär met hem geweest. Nergens zyn 'er meer Stukken van hem te zien geweest op eene plaats dan te Haarlem, in 't huis van zynen Neef, de Heer *Nicolaas Suyker*, die, niet lang geleden, by onze tyd noch geleefd heeft. Daar is noch een Tafereel in wezen, dat hangt in 't Prinsenhof, zynde een Landschap in Boffchagie, waar in te pas gebragt word *St. Hubert*, Patroon van de Jacht, op zyn knien leggende voor een Hert, dat tusschen zyn Hoornen draagt het Beeld van de gekruiste *Christus*, staande onder de strueelen: en andere diergelyke Stukken meer heeft hy gemaakt. Want t'Amsterdam heeft lang berust een stuk van 't Geslacht van *St. Anna*: ook by *Florentius van Schoterbosch*, die Raadsheer geweest is in den Hoogen Raad, dat noch in wezen is, waar in *Abrabam*, *Sara*, *Hagar* en *Ismaël* geschildert staan. En op andere plaatzen meer zyn noch verscheide Stukken geweest, die door de groote brand vergaan zyn. Deze Man is van een goed oordeel geweest, en een uitneemend Schilder, na de getuigenis van Meester *Maarten Heemskerk*, en *Johan van Mabhuse*: van de welke de eene gevraagt zynde, wat hy hield van zyn Kunst? Heeft vrypostig geantwoord, zonder pluimstrykery: „Dat „ hy byna alle de Schilders van de voorgaande eeuw overtrof. Deze, zegt men ook, dat hy zyn hulp verzogt had, om 't Werk te voltrekken, dat hy in de Abdy van Middelburg begonnen had: hy is overleden in hoogen ouderdom, in den jaare 1556.

Johan Schorel; hoewel hy te Haarlem niet gebooren is, maar in een Dorp by Alkmaar, waar van daan hy de naam voert; des niet tegenstaande, heeft het my evenwel goed gedacht, dat ik hem zoude stellen onder de Schilders onzer Stad, dewyl dat Haarlem eene vrugtbare Voedster is van veele voortreffelyke Schilders. Deze, als hy eerst te Alkmaar de fundamenten van de Letteren gelegd had, en eenige avance gedaan in de Latynsche Taal, zo begon hy

ondertuffchen de Schilderkunft te beminnen, daar hy zo groote lust toe kreeg, dat hy by alle gelegenheid zich bezig hield met maalen en schilderen, dat hy de Kunst niet uit zyn zinnen konde zetten noch vergeeten. Als zyn Voogden gemerkt hadden, (alzo hy een Wees was zonder Ouderen) dat zy de geeft in hem niet moesten uitbluffen, hebben hem te Haarlem gebragt, en befteed by *Willem Cornelisz.*, Schilder, verding met hem maakende voor eenige jaaren. Maar als hy vernuft en verftand te baat had, is hy voor zynen tyd van zyn Meester gegaan, en heeft by zichzelve gepraktizeert, en een luifter aan de Kunst gegeven. Als hy op Heiligedagen 's namiddags het Bosch frequenteerde, zo fchilderde hy na 't leven 't Geboomte en Eiken-bosfchen, op een ongewoone manier. Hy is wel onder de eerfte geweest van d'onze, die Italien bezogt, en de Kunst met uitheemsche fraaiheid een luifter gegeven heeft; en derhalven word van *Frans Florentyn*, en andere onze Schilders gezegt, dat hy de eerfte in Nederland de Schilders eene Lantaarn voorgedraagen heeft, en de weg gebaand tot de geheimen van de Schilderkunft. Als hy, nu 25 jaaren oud, zich niet kon tot rust begeven, is hy na Jerufalem getrokken, in 't Heilige Land: wederom in 't Vaderland t'huis gekomen zynde, heeft hy gefchildert een Tafereel van Beloften, waar in hy zichzelve en andere Ridders van Jerufalem, met Palmtakken in de hand, aartig gefchildert heeft na 't leven: dat noch te zien is op 't Prinsenhof. *Schorel*, nu als van verre t'huis gekomen zynde, is van *Simon van Zanen*, Commandeur van de *St. Jansbeeren*, in 't Huis van de Commandery ontvangen: om die te believen, heeft hy eenige Stukken gemaakt binnens Huis. Hier en boven is hy zeer gemeenzaam geweest en aangenaam by de Grooten van Nederland; die hem dikmaalen quamen bezoeken, en zyne vriendschap zogten, om de uitfteekende gaven van zyn verftand: want hy was een goed Muziekant en Poëet, een goed Schutter, wel ervaren in de Latynsche, Italiaansche, Fransche en Hoogduitsche Taalen. Hy had ook zwakheden op 't einde zyn levens; men zegt, dat hy met fioresyn en graeveel gequelt was, welke quaalen zynen ouderdom te vroeger heeft doen komen. Na zyne dood zyn zyne Werken in waarde gehouden. In 't Huis van *Willem van Schoterbosch*, Oud Burgemeester van Haarlem, is noch een Tafereel, in de welke de Maagd *Maria Christus* offert aan *Simeon* in de Kerk; die om hoog een schoon Verwulft had, daar hy ook verscheide Beeldjes, fraai om aan te zien, te pas had

had gebragt. *Anthonis de Moor*, Schilder van de Koningk, die in zyne jeugd zyn Discipel geweest is, in teken van dankbaarheid, heeft het Pourtrait van *Schorel* geschildert, twee jaaren voor zyn dood; waar onder dit zo korte als geleerde Grafdicht gevoegd is:

Dees heeft de Maalkonst eenen glans gebragt en eer:

En wederom de Kunst hem luister en wat meer.

Als deez' gestorven is, zo schein de Kunst te sterven,

En t'eenemaal de geest het sterffelyk beërven.

Hy is overleden in den jaare 1562, op den 6den van December, oud zynde 67 jaaren.

In wat gedeelte van de Waereld word Heemskerk niet geroemd, een Dorp in Holland, daar deze Schilder, kloek van geest en verstand, die volgen zal, het licht aanschouwt heeft? *Maarten van Heemskerk*, een zeer vermaard Schilder, is gebooren in den jaare 1498; zyn Vader is geweest *Jacob Willemsz. van Veen*, een Huisman en in de Bouwery opgevoed: maar zyn Zoon *Maarten* had eene natuurlijke afkeer van Landbouwery en Beestiaal. Deze heeft vremd avontuur gehad, voor hy zich geheel tot de Schilderkunst begaf. De eerste beginzelen van deze Kunst heeft hy te Haarlem geleert, onder *Cornelis Willemsz.* en *Floris*, die beide goede Schilders waren, meer als gemeen; die Italien, Rome, Florence gezien hadden, en andere quartieren van de geleerde Waereld. De Vader van *Maarten*, achtende na zyn Boere verstand, dat de Schilderkunst een broedelooze kunst was, en daar de keuken niet af kon rooken, roept zyn Zoon wederom t'huis, dat hy hem meende te werk te stellen in Landen te bouwen en mesten; tot groot hartzeer en leedwezen van de jonge Knecht, om dat hy in de Kunst, die hy had begonnen, niet mogte voort gaan. En als hy het Landwerk, als beesten te melken, ploegen, eggen, tegen zyn zin deed, en alles tegen de borst, is hy eindelyk in de ongenade van zynen Vader geraakt; des, uit vreeze van 's Vaders toorn en straffe, daar mede hy hem gedreigt had, heeft hy zich eenen tyd in de Hooischuur onthouden. Eindelyk is hy, door mededogentheid van de Moeder, voorzien van Reisgeld, en Haarlem passeerende, na Delft vertrokken, alwaar hy zich geheel begeven heeft tot de Schilderkunst, by *Johan Lucasz.*, geen onbevallig Schilder. Van die tyd af is hy wonderbaarlyk, ja ongelooflyk

lyk geavanceert in de Schilderkunst. Nochtans kon hy zichzelve nimmer voldoen, altyd trachtende na hooger dingen, op 't vertrouwen van zyn geest. Alzo, als byna op de zelve tyd *Johan van Schoorel*, die een wyd vermaard Schilder was, om dat hy een ongemeene styl en handeling van schilderen had, uit Italien in Nederland gebragt, zo heeft deze *Maarten*, brandende van kunstliefde na hem, niet kunnen rusten, voor aler hy onder zyne onderwyzing gekomen is. Deze gelegenheid heeft *Maarten* niet verzuimt, maar alles aangewend om in de Schilderkunst hoe langs hoe meer toe te neemen. Zo dat hy van nieuws aan alle zyne krachten van verstand ingespannen heeft, vol van meditatie nacht en dag. En niet rustende, voor hy vast in zyne Kunst was, zynen Meester zo gelukkig in zyne Kunst volgende, dat hunne Werken d'een voor d'ander naauwlyks onderscheiden konde worden: dat zynen Meester stilzwygende heeft gespeeten, vrezende voor zyn goede naam; en daar om, of uit haat, of jalouzy, oorzaak gezogt en gevonden heeft om hem te laten gaan. Maar hy daar door niet ontzet zynde, heeft te Haarlem een Huis gehuurt, dat *Cornelis van Beresteyn* weleer bewoont had. In dit Huis, als een Schilders Winkel, heeft hy verscheide Stukken geschildert, en wel eerst afgebeeld de Zon en Maan, trefelyk en na 't leven: als mede *Adam* en *Eva*, onze eerste Voorouderen, naakt geschildert. Hier van dan is hy verhuift, en komen wonen by *Joost Cornelisz.*, Goudsmit; daar hy ook niet ledig is geweest, maar met dezelve iever veele preuven gegeven van volmaakte Kunst, die onder de Burgers getrokken zyn. Onder andere Werken die hy dier tyd gemaakt heeft, is meest te verwonderen het Altaar van St. *Lucas*; dat hy de Schilders aangeboden en vereert heeft, die te Haarlem waren, als hy van meenige was na *Romen* te vertrekken; een stuk Werks, dat hy ter eeuwige gedachtenis te Haarlem gelaaten heeft; dit Tafereel heeft hy in de Kerk doen op hangen: in dit Werk heeft hy zyn eigen Afbeelding te pas gebragt, met een Pencil in de hand, schilderende het Beeld van *Maria*, regt tegen hem over, die het kindje *Jezus* op haare schoot had; en 't Portrait van *Lucas* was na een Bakker gedaan, fraai van postuur: achter *Lucas* stond een gelaurierd Poëet, die Meester *Maarten* representerde; waar door hy aartig heeft willen te kennen geven, de vriendelyke verwandschap van de Schilderkunst en Poëzy: daar quam ook een Engel in, die een toorts voor hem droeg, met zonderlinge be-
dui-

duidenis. Noch heeft hy gemaakt veele andere Stukken, ieder om 't kunstigt. Hier van hebben wy noch eenige stukken en brokken in 't Prinsenhof, die bewaard worden ter eeuwigcr gedachtenisse van zo een groot Schilder, van den jaare 1532. Van dit Tafereel heeft Meester *Hendrik Goltius* zo veel gehouden, dat hy meermaalen na deze Schildery met eene ladder geklommen is, en dezelve gekust, ter verwondering van de Kunst; door welks aanschouwen hy niet kon verzadigt worden. Dit Werk had hy begonnen en voltrokken doe hy 34 jaaren oud was. Niet lang daar na heeft hy de reize na *Romen* aangenomen, daar hy al voor veele tyd na verlangt had, op dat hy aldaar de oude Statuen en verdere Antyquen, mitsgaders de Schilderyen van de grootste Italiaansche Meesters zoude kunnen zien, en bestudeeren. Na dat hy zyne lust geboet had, en nu verzadigt van alles te zien; en wederom in 't Vaderland t'huis gekomen zynde, heeft hy zyne handeling vry wat verandert, en van de Kunst van *Schorel* veel afgeweken; zo men volgt het oordeel der beste Schilders. En als een Leerjongen by geval verhaalt had, wat de grootste Meesters der Schilderkunst van hem gevoelde, heeft hy daar op geantwoord: „Dat zyne oogen, door de nevel van ons *Nederland* verduistert zynde, hem te *Romen* geopent waren. Het onderscheid van dien geest dat Tafereel te kennen, dat van het *Auraar* van de *Vleeshouwers* op 't Prinsenhof gebragt is, aan de welke twee Deuren ter zyde hangen; in d'eene was de Geboorte van onzen Heere *Jezus Christus* uitgebeeld, en drie Wyzen uit het Oosten, die hunne ryke Gaven en Schatten offerden: in welke Historie hy te pas gebragt had verscheide Pourtraiten van die arm van geest zyn, en ook niet overgeslagen de slegte en innocente: op het buitenste van die Deuren stonden aan de eene zyde de *Maagd Maria*, en aan de andere zyde een Bode uit den Hemel aan *Maria* gezonden, aangedaan met een Purper Gewaad, zynde een Engel, met blinkende Vleugelen. Het ware te lang om van alle zyne Werken op te haalen, als Tafels, Tafereelen op Grafdichten, verscheide Afbeeldingen van Pourtraiten na 't leven, en wat dies meer is. En dit is geen wonder, dewyl hy uit de natuur zeer naarstig studeerde; nimmer had hy zyn hand van een Tafereel, gestadig in zyn doen, was ook zeer vaardig en habiel in zyn werk. Onder andere Tafereelen die hy geschildert had, was 'er eene dat uitmunten boven andere, een kloek stuk Werks, en daar yeele arbeid in stak: te weeten, de vier Uittersten,

als, de Benaauwtheid van de Dood, de jongsten Dag des Oordeels, het Eeuwige Leven, en de Poorten der Helle; waar in te pas gebracht wierden veele Naakten van verscheide actien en affecten, de tormenten des Doods, Hemelsche blydschappen, de pyne der Helle, en de schrik van 't laatste Oordeel. Dit Tafereel had doen maaken *Jacob Ravaart*, zonder eenig verding: maar ais 't Werk voltrokken was, heeft hy hem zo veele Goude Ducaaten aangetelt, tot hy zelve zeide: „ 't Is genoeg, ik houde my voldaan. By *Arent van Beresteyn* was te zien het hooge Choor, zeer net geschildert, met zyn Perspectief, waar in stond het Beeld van *St. Christoffel*, in groot postuur. Ook by *Mr. Paulus van Beresteyn*, was te zien het Pourtrait van *Johan van Zuyren*, Oud-Burgemeester, die *Goltzius* in Plaat gesneden, en tot een eeuwige gedachtenis geheiligt had. Om kort te gaan, deze *Maarten van Heemskerk* was universeel in zyne Kunst, in geen deel ging hy mank, was overal t'huis, verstond hem op de Naakten grondig, was daar op asgericht, als eenen *Prometheus*, Menschen-beelden te formeeren. Hier en boven was hy zeer gelukkig: in alle materie te inventeeren, en te schikken, met zo een aartigheid, dat hy byna de geheele Waereld vervuld heeft met zyne inventie. Is ook geweest een goed Architek, dat hy met de werken beroont heeft; want hy is de Inventeur geweest van 't gebouw der Kleine Houtpoort. Men zou het naauwlyks kunnen gelooven, zo iemand wilde optellen alle de Historien, in Plaat gesneden na zyne inventie, die hy in 't licht gegeven heeft, vol van scherpszinnigheid en aartigheid: daar altyd *Dirk Volkertsz. Koornhart* nieuwe stoffe gaf. Meeester *Maarten* is ook in eere gehouden, also hy 22 maalen Kerkmeester of Bewaarder van de Sacristie is geweest, tot het einde zyns levens. Ten tyde van 't Beleg, heeft hy zich t'Amsterdam onthouden, met bewilliging van den Raad; want hy was een Man van geringe couragie, tot vrede en stilheid gebooren. Als nu de Stad Haarlem ingenomen was, zo zyn meest alle zyn Werken na Spanje vervoert, zonder eenen Penningk daar voor te betalen. Eindelyk, Meeester *Maarten van Heemskerk*, zonder Kinderen, en machtig van Middelen, is zeer milddaadig geweest aan den Armen, en vermaard door Aalmoes. Hy heeft ook de Inkomste van eenige Morgen Lands gemaakt aan jonge en behoeftige Dochters, die te Huwelyk verzogt worden, te Haarlem, of te Heemskerk gebooren, tot onderhoud van haar aanstaande Huwelyk; dewelke, op dat zy 't zelfde zouden

erkennen, heeft hy gewilt in zyn Uitterste Wille, dat zy op zyn Grafftede zouden trouwen, zonder eenige superstitie: dat ook noch op huden onderhouden word. Alzo is Meester *Maarten* overleden, een Wonder van zyn tyd, als hy 76 jaeren geleest had, den eerste October 1574. Zyn doode Lichaam rust in de groote Kapel, na het noorden: maar de faam van zyn Naam zal nimmer versterven, zo lang als de Schilderkunst in eere zal blyven.

Daar is noch geweest eenen *Rykart Arentsz.*, die ook aan de Schilderkunst miraculeus geraakt is; die op een Zeedorp, een mylatwee van de Stad, eenen Vader had, dat een Viisscher was: deze, als hy noch heel jongk was, is in 't vuur gevallen, en brande zyn eene Been; wierd te Haarlem in een Bakemat gebragt by een Chirurgyn; en als aan de Scheen het vuur quam, wierd het Been eindelyk afgezet: deze, alzo hy by den haart geduurig moest zitten, ledig, zonder zyne zinnen iewers mede bezig te houden, ziet, de Geest hem dat ingevende, en de natuur en aangebooren zucht hem daartoe lokkende, begeeft zich tot de Schilderkunst; en eenige Houtskoolen van den Haart verzamelt hebbende, en gescherpt, zo heeft hy de witte Muuren van de Schoorsteen betekent met diverse Figuren. Als de Domestieken zulks gewaar wierden, zo vraagden ze hem: „Of hy lust had tot de Schilderkunst? Waar op hy ten antwoord gaf: „Dat hy gantsch daar toe genegen was. Ter verligting van zyn gebrek en manquement van het eene Been, zo hebben zyn Vrinden hem aanstonds gerecommandeert aan *Johan Mostart*, en by denzelven hem voor een zekere zomma Gelds aanbesteed. Deze, om dat hy op een Houten Been gong en stond, is genoemt, *Rykart met het Houte Been*. In deze Kunst heeft hy groot devoirs gedaan, en al zyn arbeid daar aan besteed, ook met goede avantagie. Hy is een fraay Kunstenaar geworden, meer als gemeen, heus van mond, vrede-lievend, en zyne vroomheid kon men uit zyn aangezicht lezen; ook had hy lief de Heilige Schriften, en de heilzaame vrede der ziele. Hy heeft eenige tyd te Antwerpen zyn woonplaats gehad; daar na heeft hy zich na Haarlem getransporteert; alwaar hy om de gerustheids wille, in daghuur Tafereelen en Beelden voor andere schilderde. Deze is lieftaalg by ieder een geweest, niemand viel hy lastig; was ook kluchtig in propoosten; en placht in Nederduitsch te roemen: „Ik ben Ryk en wel Gestelt; met zinspeling op zyn Naam, *Rykart de Stelenaar*. Hy is overleden, in May 1577, oud zynde 95 jaeren.

In het gemeen stelt men, wegens de dingen die zeldzaam gebeuren, dat men onder 100000 naauwlyks een exempel zoude kunnen vinden, in welke de Natuur, onzer aller Moeder, twee of meerder Menschen voortbrengt, die in wezen, stature, en couleur malkander zo gelyk zyn, dat zy in geen en deele onderscheiden kunnen worden. Het tegendeel heeft ons geleerd twee Gebroeders, Tweelingen van eene Moeder, die malkander zo gelyk waren, dat zy, noch van de Minne, noch van de Ouders konden onderscheiden worden: en dit zyn geweest de Gebroeders *Frans* en *Felis Mostart*: deze zyn gebooren te Hulst, in Vlaanderen, en woonden te Antwerpen met hun Vader, die een gemeen Schilder was, maar ook een groot Kender en Liefhebber van de Schilderkunst; die van het Geslacht was van *Jan Mostart*, van Haarlem. Beide deze Kinderen leerden schilderen, na 't bevel van hunnen Vader. *Felis* heeft de Kunst geleerd onder *Mandinus*, die kluchtige en vreemde Schilder; van wien ik boven gewag gemaakt hebbe. Maar *Frans*, de andere Zoon, heeft tot zynen Meester gehad *Hendrik*, die de naam kreeg, van wegens zyn kaal Voorhoofd, Kaalkop; die een hard en straf Meester was. Beide deze Tweelingen hebben zo toegenomen in de Kunst van schilderen, dat zy noch tot op dezen dag verdienen gerekent te worden onder de voornoemde Schilders, die ooit luister in de Schilderkunst gehad hebben. *Frans Mostart*, die munten uit in Landschappen en Bosschagien te schilderen. Zynen Broeder *Felis*, die stak uit in kleene Beeldjes te schilderen. Deze Gebroeders zyn in 't Schilders Gild hier aangenomen in den jaare 1555. *Frans*, is door een ontydige dood vroeg gestorven. *Felis*, was een groot Kunstenaar, geestig en vernuftig in 't uitdrukken van Historien, gemeenzaam in zyn omgang, niemand viel hy lastig, en in discoersen zoet en kluchtig. Als hy op zyn sterven lag, heeft hy tot zynen Kinderen gezegt: „ Dat zy zich zouden vergenoegen in dit tydelyke, om dat „ hy hen na liet alle de Schatten van de Waereld, daar van hy hun „ Erfgenaamen maakten; en hen toezeggende, dat hun niets zoude „ ontbreken, als zy maar de handen aan de ploeg sloegen. Hy is overleden in hooge ouderdom, in den jaare 1601.

Nu volgt *Cornelis Cornelisz.*; die, na 't oordeel van de voornaamste Schilders, wel onder de treffelykste mag gesteld worden: een Man, die waardig is, dat hy aangenomen wierd in de voortreffelyke Familie van *Cornelius van Romen*, dewelke, gelyk zy in deugd uitsteet

steekende waren, alzo vermaard in Geleertheid; onder welke ook geweest is de Poëet *Cornelius Gallus Eliographus*, en noch eenen *Cornelius Severus*, die by de oude mede gerekent is onder de hoogdraavende en geleerde Poëten. *Cornelis*, een oud Batavier, te Haarlem geboren, kon met zyn Kunst trotseeren die van Rome. Hy is ook van zeer eerlyke Ouderen gesprooten, de beste onzer Stad, in den jaare 1562. Deze, ten tyde van 't Beleg, uit vreeze van den Oorlog, hun Zoon t'huis gelaaten hebbende, namen de vlucht om hen te salveeren, en is daar in huis gebleven; die de Vader verhuurt had aan Meester *Pieter*, Schilder, en Zoon van *Lange Pier*, doe *Cornelis Cornelisz.* 10 jaaren oud was. Deze, als hy zag dat binnens huis de Schilderkunst geoeffent wierd, daar van hy niet vreemd was, als die uit Roode Baksteen Beeldjes formeerden, met een Yzer, daar toe gemaakt, of met een Mesje. Alzo heeft *Cornelis Cornelisz.* zyn Kunst-fundamenten gelegd by *Lange Pier de jonge*, die uitfrak in zyn Kunst in alle deelen, en in 't temperen van de Coleuren, meer als gemeen; was ook niet ongeleerd en wel beleezen. Deze heeft zyn Leerjongen zo verre gebragt, dat hy binnen weinig jaaren zyn Meester overtrof. Hier van daan is hem de naam gegeven van Meester *Cornelis de Schilder*; die hem ook by gebleven is tot het einde zyns levens. Als hy nu begon aan te komen, 17 jaaren oud geworden, en een goed Schilder was, is hy na Rouane, in Vrankryk, getrokken: maar is daar niet lang gebleven, om de Pest, die daar grasfeerde: vertrekkende van daar na Antwerpen; welke Plaats eene Voedster was van alle kunsten en leeringen. Alwaar by hem de eerste zorge was, dat hy zich mogt insinueren in de gunst en vriendschap van die geene, die de voornaamste in de Schilderkunst waren. En eerst is hy gaan begroeten *Frans Poerbus*; daar na *Jillis Coignet*; die hy verzogt, dat hy hem geliefde in zyn hoede en Winkel te nemen: by de welke hy in een jaar tyds zyne handeling heel verandert heeft, zo dat hy eene plaizanter en vloeiender manier van schilderen aangenomen heeft, en daar ook aan gewent: terfond gafhy een proef van zyne Kunst; want hy aldaar op doek schilderde eenige Vrouwe Beeldjes, schoon om aan te zien, en aartig beschadwt. Noch een antyque Kan, met Bloemen van allerhande couleuren, die zo nauwkeurig geschildert waren, dat dezelve door haare levende Couleuren zeer aartig na de Natuur quamen; die *Coignet* in zo eene groote eere gehouden heeft, dat hy die by zich in huis lang bewaard

heeft, tot roem der Kunst, en dezelve niet heeft willen verkoopen. Alzo heeft hy groote eere en dank behaalt by zynen Meeſter, en was wel gezien by alle Liefhebbers van de Schilderkunst. Wederom in 't Vaderland t'huis gekomen zynde, vry geleerder en ervaarener in de Schilderkunst, heeft door zyn ieverige geest niet kunnen ſtil wezen. Het eerste Tafereel van importantie, dat hy gemaakt heeft binnen Haarlem, is geweest een Corporaalschap van de Schutterry, die hy na 't leven uitgebeeld had, na de verscheide conditien van de Lieden, op alles dat betaamlyk was wel lettende, na de negentheid en doen van die Lieden, schikte hy ieder een toe zyn wezen, mienchen, gebaar, kleding, enz. Dit was een voortreffelyk stuk Werk, en dat van my moet gezegt worden zonder zucht, of zonder prejuditie van anderen, dat niet wykt voor een Schildery van de laatste Eeuw. Hy is die gecne die de Kunst een luister heeft gegeven, door geduurige meditatie van afbeeldinge, en waarneemen van schoone Aangezichten, Musculen, en Leden, die hy op 't papier zette. Hy nam waar de allerschoonste en bevalligste dingen, die allernaast quamen na de oudheid. Alzo is hy eindelyk geworden een groot Kunstenaar, en heeft geblonken als een Kunstlicht van 't Vaderland. Onder zyne Werken, die veel zyn, is noch een Tafereel in 't Prinsenhof, dat verwonderlyk is, waar in hy heeft uitgebeeld de Kindermoord van *Herodes*; daar de wreedheid der Soldaaten gaande is, die op 't lyf vallen de verbaasde troepen, daar men hoorden het lamentieren van de Vrouwen over 't verlies van haare Kinderen: welk Stuk naauwlyks zonder traanen kan beschouwt worden. Alzo heeft hy ook afgebeeld onze eerste Ouderen, *Adam* en *Eva*, levensgroote, daar de Duivel van den boom in 't Paradys vleit en verleid met den Appel. En, op dat wy niet elders gaan, aldaar, in de binnenste Kamer, hangt noch een groot Stuk, dat een gedeelte der muur beslaat, namentlyk, een Banquet der Goden, op de Bruiloft van *Peleus* en *Thetis*, daar geworpen is de twist-appel; een edel Werk, en Goddelyk na 't subject en inhoud. Hy heeft noch meer andere Stukken gemaakt en geschildert, die alle getrokken zyn. En onder my beruſt noch de Fabel van *Acleon*, die ongelukkig op de jacht geraakte onder *Diana*, Jachtgodinne, en haare Maagden.

Op deze zelve tyd heeft geleest en in fleur van zyn leven geweest *Karel Vermander*, uit Vlaanderen, gebooren te Molenbeek, die beschreven heeft, *De Levens, Oeffeningen en Werken van de aller-vermaard-*

maardste Schilders: hy was een nedrig Man, die zynen lof niet geroemd heeft, maar niet stilzwygen voorby gegaan; die nochtans waardig is, om in de Registers der Kunstenaars gebragt te worden, als de welke de Schilderkunst van zyne jeugd bemind, en in dezelve zichzelve gelukkig geoeffent heeft. Deze heeft veel buiten 's Lands gereist, en uit liefde tot de Schilderkunst geheel Italiën doorwandelt; te Romē heeft hy zich eenige tyd onthouden: wederom t'huis gekomen zynde in 't Vaderland, heeft hy te Haarlem huis gehouden; en gehuwt zynde aan een Vlaamsche Mokke, een huis vol Kinderen gekregen, woonende in de Kleine Houtstraat. Hy heeft zeer gemeenzaam geleest met *H. Goltzius*; die veel van hem hield, om de ervaarenheid van de Schilderkunst, en zyne vaardigheid, die hy nauuwlyks zyns gelyke had in zyne inventie op staande voet. Hy heeft verscheide dingen geschildert uit zyne Poëtische Geest. Daar is noch van hem een Stuk in wezen in ons Huis, het Oordeel van *Paris*, in de groente van een boschagic; daar hy in te passe brengt, behalven de drie Godinnen, die quamen onder 't oordeel van *Paris*, Bosch-, Berg-, Rivier- en Fontyn-Godinnen, als Toeziensters, zittende in het ronde; daar *Xanthus* zelve, de Rivier van Troja, lag, en meer andere diergelyke dingen, gehaalt uit de Fabelen der Poëeten. Ontelbaare andere dingen meer heeft deze Kunstenaar nagelaaten, een gelukkig Inventeur, een Poëer die de Lauwer verdient had; hy was ook ervaaren en belezen in de Heilige Schriftuur, uit de welke hy Stoffe nam om *Geestelyke Liederen* te maaken; Hy heeft ook geschreven van de *Fundamenten der Schilderkunst*, 14 Capitelen, in poëzy. Ook *Uitleggingen* op de *Herscheppingen van Ovidius*. Noch drie Boeken van de *Statuen der Heidensche Goden en Godinnen*. Om kort te gaan, *Vermander* is een gezwind en wys Man geweest: en overleden in den jaare 1606, oud 58 jaaren.

Ik trede eens over van de Schilderkunst tot de Plaatsnyders kunst, als van eene maagschap. Deze Kunsten zyn onderscheiden in haar Gereetschap en Instrumenten; want gelykerwys de Schilders de Penneelen handelen, also de Plaatsnyders het Graveer-zyer. Op dit toneel vertoonen zich eerst *Dink Volkerisz. Koornhart*, en *Philips Gallus*: beide deze recommandeert *Hadrianus Junius*, in zyn *Batavia*, die hy noemt, *Lichten van de Kunst*, niet een caustice daar het vuur by quam, maar daar in kopere Plaaten averegts met een Graveer-zyer gesneden word, en snyden allehande Beeldjes en Historiën.

rien. Deze *Koornhart* was van Amsterdam, een Man van groot verstand en couragie; maar ongelukkig in zyn doen: het was hem al te gen.* Dit was de Meester van *Philips Gallus*: maar deze was haast bo-

* *Dirk Volterfsz. Koornhart*, te Amsterdam geboren, is in zyn jeugd een Schilder geweest, en Leerling van *Maarten Heemskerk* te Haarlem. Ook heeft hy zich aldaar nedergezet, en de kunst van Schilderen en Plaatnyden met lof geoefent. Doch alzo zyn levenstyd is ingevallen in zeer verwarde tyden, en hy een Man was van een zeer levend verstand, heeft hy zich niet kunnen onthouden van deel te neemen in de doe zweevende zaken en verschillen. Ten opzichte van den Godsdienst was hy voor zekere Vryheid, welke hy begeerde dat iedereen gelaaten zou worden, en had daar door veel ommeegang met zommige wargeesten, welke veeltys door hem wederlegd wierden; hoewel hy zelf tot geene der doe bekende Gemeenten behoorde. Ondertusschen leerde hy de Latynsche Taal by zich zelf, om gebruik van de Boeken, welke in dezelve geschreven wierden, te kunnen maaken, zynde doe reeds 30 jaaren oud: en dat gelukte hem zeer wel. Hy werd dus bekend en zeer geacht. De Burgemeesteren van Haarlem maakten hem hunnen Geheimschryver, welk ampt eenigen tyd waargenomen hebbende, werd hy beschuldigt over te groote stoutheid van spreken, aangaande de Regeering van Holland, en is daarom na den Haage gevangen gevoert. Daar heeft hy lang gezeten, en in de gevangenis, zonder behulp van eenige Boeken, verscheidene Werken geschreven. Zyne Verantwoording vry wel gedaan hebbende, is hem den Haage tot een gevangenis gegeven; maar alzo kort daar na eenige nieuwe bezwaarnissen tegen hem van Brussel wierden overgeschreven, en hy vreesde andermaal opgesloten te worden, week hy uit den Haage, en verder ten lande uit. De zaken naderhand veranderende, quam hy niet alleen weder in het Land, maar werd ook aangesteld tot Geheimschryver der Staaten van Holland; hebbende, na het zeggen van zommigen, kort te voren het bekende Liedje, *Wilhelmus van Nassouwe*, gemaakt; het welk van andere met meerder recht aan *Marnix* word toegeschreven. Hy moest evenwel eerlang wederom ten lande uitwyken, om dat hy, daar het te pas quam, toonde den Roomsgezinden ook wel te willen verdraagen, en zomtyds wat stout voot hen spreekende. Doe schreef hy van de toelatinge en Decreten Gods, in drie Boeken, waar in hy tegen *Calvinus* en *Beza* ernstig over dat stuk uitvaart. Ook schreef hy tegen het Ketterdooden; en tegen *Lipsius*, die op verscheidne plaatsen geschreven had, dat in ieder Land maar een eenige Godsdienst moest geduld worden, en de Ketters vervolgt. *Koornhart* hield het tegendeel staande; maar *Lipsius* antwoorde hem, dat hy te vroeg op was geweest in zyn schryven, alzo zyn gevoelen was, niet dat men de Ketters, als Ketters, moest vervolgen, maar als oproermaakers; zo zy het waren, doch dat men andere, die vreedzaam waren, wel mocht verdraagen. Hoe gehaat hy by den Spanjaarden geweest is, blykt daar uit, dat, doe de Koning van Spanje een algemeene vergiffenis den Nederlander liet aanbieden, *Koornhart* wel duidelyk daar buiten werd geslooten. Naderhand de verwydering nu te groot geworden om te kunnen geheelt worden, quam *Koornhart* weder in Holland, en hield zich eenigen tyd stil, tot dat, hy weder eenige zaken tegen de Leere van *Calvinus* gezegt hebbende, hem toegelaaten werd in eene openbaare zamenkomst zyn gevoelen te verdedigen. Die zamenpraak gescheurd zynde, raasden de Predikanten geweldig op hem, zeggende dat hy een Vrygeest was; maar aan de andere kant beloofden de Staaren hem hunne bescherminge, mids dat hy zich stil hield. Doe ging hy weder te Haarlem woonen, en werd daar Beampt-schryver, (*Notaris*) doch hield zich niet volkomen stil, zo als hy beloofd had. Des wegen Haarlem hebbende moeten ruimen, is hy te Delft gaan woonen; maar niet lang daar geweest zynde, werd hem ook daar die Stad ontzegt, en geen andere reden gegeven, dan dat hy geen Burger was. Des wegens wilde hy zich verdedigen, trok na Gouda, en schreef daar een Naamscherm. Dat woelen was van dit gevolg, dat zommige hem in eene eeuwige gevangenis wilden doen opsluiten; maar de Staaren, noch de Prins van Oranje begeerden hunne toekenningen daar toe te geeven. Zedert hield *Koornhart* zich te Gouda op, schryvende daar noch al verscheidene Boekjes, en wel inzonderheit zyn schryven tegen *Lipsius* op nieuw verdedigende.

boven zyn Meester, en met groot verschil; dat ook geen wonder waar, dewyl de eene de Kunst, die hy met eere aangevangen had, liet vaaren, daar de andere dagelyks toenam in de Kunst, als in wasdom: deze heeft verscheide Afbeeldzels gesneden: dat *Douza* ook erkent, wiens Afbeeldinge van *Philips Gallus*, in koper gesneden, d'onsterfelykheid dus toegeheiligt heeft:

*De Graaven van het Land, die zo beroemde Man,
Gebroeit uit Rotterdam, en Juni treffen kan;
Deez' heeft my ook gesneen, 't is Gallus die 't my deedt,
Die Douza heeft gebeeld: ik wil dat gy het weet.*

Ontelbaare Werken zyn 'er van hem noch in wezen, over allerhande materien; die een Discipel van *Koornhart* is gewceft, welks gelyke *Batavia* niet gehad heeft.

Omtrent deze tyd was ook *Hendrik Goltzius*, van welke ik een weinig zal spreek: deze is gebooren van eerlyke en vroomme Ouders, te *Mulbracht*, een Dorp gelegen in 't Hertogdom van *Gulik*, in *February 1558*; een welgefattoencerde Jonge en aanvallig, die, na hy een jaar oud was, niemand schein van nooden te hebben om hem te leiden, en vast op zyne voeten stond; derhalven sloeg men op hem geene naauwe acht; waar door hy by ongeluk eens in het vuur viel, zyn Hoofd stootende tegen een Plateel, die schuimde van ziedende Oly: zyne Moeder daar omtrent zynde, rukte hem aanstonds uit het vuur: hy aan beide zyne Handen gebrand zynde, heeft zy ter verkoelinge en remedie gebruikt *Plaatjes*, en zyne Handen daar in gespalkt; waar over het Kind zeer lamenteerde: dit heeft een Vrouw van kennis niet kunnen zien, die de eene gespalkte Hand heeft ontbonden, en alleen met de doek bewonden: waar door terstond de Zenuwen, los gelaaten zynde, zyn met de Hand opgekrompen, die hy daar na niet heeft kunnen uitsprekken. Des niet tegenstaande, als hy nu een Kind van acht jaaren was, zo is 't dat zyn geest, die tot de Schilderkunst hem aangebooren was, niet langer konde verborgen blyven, nadien hy binnens huis en buitens huis *Tafels* en *Wanden*, na zyn begrip, met *Tekeningen* gevuld heeft. Alzo heeft hy zich van zyne kindsheid af in de Kunst geoeffent. En dit vuurig

G G G

ver-

Eindelyk is hy te *Gouda* overleden, en aldaar begraven. Zyne Werken zyn by *mafkander verzamelt*, en in drie folio stukken gedrukt. Zie *G. Smit*, in zyn *Geleerde Mannen*.

verstand heeft niet kunnen rusten, als hy in 's Vaders Winkel Glazen maakte, en daar na schreef uit zyn eigen geest. Alzo bestond hy 't een en 't ander met hooger en vlytiger concepten; want eerst heeft hy zich begeven tot het Etzen, daar na tot het Plaatsnyden, niet tegenstaande zyn mismaakte Hand. Alzo eindelyk Figuren beginnen te snyden, met zo een vlugheid en geluk, dat hy *Koornbart* (die zich in die Plaats daar toe onthiel) tot groote verwondering was; welks dienst en hulpe hy ook gebruikte. En hebbende nu verscheidene Zinnebeelden gemaakt, heeft hy *Goltzius* geraaden, dat hy zich geheel tot het Plaatsnyden zoude begeven, met toezegging, dat hem niets zoude ontbreken. Verlof van zyne Ouderen verworven hebbende, heeft hy zich na Holland begeven, en is zynen Meeester gevolgt. *Hendrik Goltzius* heeft zich te Haarlem neêrgezet, kort na de verschrikkelyke Brand, omtrent het Feest van *St. Jan.* *Koornbart* zyn vermaak neemende uit de conversatie van zyn Discipel, die zo leerzaam en vernuftig was, heeft niets voor hem verborgen gehouden, dat eenigzints mogt dienen om zyne oeffening in de Kunst te avanceeren of bevorderen. Eindelyk, *Hendrik Goltzius* uitgeleert, zyn eigen Meeester, en nu een vry Man zynde, zo heeft hy voor *Koornbart* en *Philips Gallus* Platen gesneden, na hun Voorschrift. Ondertusschen, als zyne Ouders na Duitschland getrokken waren, by alleen te Haarlem was, en hem zo een eenzaam leven niet aanschond, heeft hy zyne zinnen tot huwen gestelt, zynde een Jongkman van 20 jaaren, krygende tot zyn Echtgenoor eene Weduwe, *Griet Jansdochter*, zeer wel bekend; die een eenige Zoon had, *Jacob Matham* genaamt: van welke wy hier na ook zullen spreken. Staande Huwelyk was hy altyd zieckelyk; 't geleet dat hy de teering had, en ging kwynen; ook schein 'er geen hoop van betering; derhalven is hy, op 't goedvinden van Doctoren, na Italiën getrokken, om de aangenaamheid van de lucht aldaar, en na Rome, dat Vaderland der allervermaardste Schilders. Op de reis heeft hy zich aangeene van de Kunst bekend gemaakt, op dat hy het oordeel van hen zoude verneemen en duidelyk verstaan, wat gevoelen zy van *Hendrik Goltzius* hadden; die nu al vermaard was door zyne Werken en Plaatsnyden. Op de weerom reis maakte hy zich alomme bekend, en insinueerde zich in de gunst van ieder die van de Kunst waren, veinzende niet meer met zynen naam. 't Is niet benoodigt, en het komt hier ook niet te pas, van alle zyne Werken verhaal te doen, die

die ontelbaar zyn in handen van ieder een; als alle zyne gesnedenen Platen, de Inventie van zo een gelukkig Verstand, en Schilderyen. Alle de Werken die in koper gesneden zyn, betuigen van zyn kloekgeest in de Schilderkunst. En dit is ook een tak aan zyn Eerekroon, dat, behalven hy van jongs op 't cicraad van de Natuur, en de verscheidenheid van schoone Aangezichten deun waargenomen, heeft hy zich ook gewend de hand van de allerbeste Schilders en Kunstenaars te volgen, en na te bootzen; waar over die geene, die 't zagen, ten hoogsten verwondert waren, en verdwaalden in de gelykheid der Beelden. Als hy de eene tyd *Heemskerk* en *Frans Floris*; op een andere tyd *Blokland*, *Frederik*, en *Spranger*, als een Aapnavolgde; welkers Kunst, zo edel als bevallig, hy levendig uitgedrukt heeft, dat hy hen niet nader konde komen. Ook heeft hy *Lucas van Leyden*, en *Albert Durer* zo na 't leven gevolgt, dat hy de Beschouwers een schrik aan bragt; also zy dwaalden die 't zagen; zo dat 'er dikwerf stryd ontstaan is onder de Liefhebbers, wat het Principaal was, of het Werk van *Goltzius*, of van *Lucas van Leyden*, of van *Albert Durer*. En dat ik eindelyk ga besluiten, onze *Goltzius* is geweest een *Protheus* in zyne Kunst, die zich wende in allerlei gedaantens, door een wonderbaarlyke verandering. Wat nu bovengemelde *Goltzius* al vermogt met het Graveer-zyser, en Pen, daar van laat ik hen oordeelen die zich op de Kunst verstaan: dat is zeker, dat de latere eeuwe haar zal verwonderen over dien Kunstenaar. Dit is 't gemeene gevoelen byna van alle Schilders, dat zy zyns gelyke nooit gezien hebben, noch ook zullen komen te zien. Want hoe meenig is 'er doch van zo een gezwind oordeel, die op staande voet, zonder eenige meditatie of voorbedenken, die of een enkeld Beeld, of een geheele Historie met de Pen zoude trekken, zonder eenige mistroek of faut, met zo een perfectie of zuiverheid, dat 'er niet eene linie afweek van de grond? Alle deze dingen heeft hy meest in 't Vaderland gedaan. Als *Goltzius* uit Italiën gekomen is, heeft hy in 't licht gegeven eenige oude Statuen en Beelden, in 't koper gesneden, als van Keizer *Commodus*, *Apollo Phytius* en *Hercules*, de Overwinnaar; nevens de Afbeeldingen der 12 eerste Keizers, in Keizerlyk Gewaad; die hy uit Italiën mede gebragt heeft: want hy de allerschoonste Schilderyen der Italiaanen in zyne gedachten had geprent, dat ze geduurig als voor zyne oogen quamen, gelyk in eene spiegel: de eene tyd vermaakte hy zich met de gratieuse en bevalli-

ge Beelden van *Raphaël d'Urbyn*; op een andere tyd met de incarnatie van *Coregius*; en dan weer met de verdwynende en verschietende Schaduwe van *Titiaan*: zomtyds kon hy zich niet genoeg verwonderen over de Zywerken en vlocijende Behangzelen van *Vero-nesius*: insgelyks de Werken van anderen, die hy te Venetien gezien had, om te verwonderen. Als hy deze dingen verhaalden by onze Schilders, zo namen zy dit qualyk, en waren daar niet wel over geficht. Naderhand, als hy iets met de Pen tekende, dat wat te beduiden had, voornamentlyk als het naakte Beelden waren, deze Coloreerde hy met rood Kryt, of Houtskool. Eindelyk heeft hy zich begeven tot het Schilderen met Couleuren, en heeft het Pencil in de hand genomen, als hy 42 jaaren oud was geworden. Daar zyn veele Tafereelen, met Olyverwe gefchildert, noch van hem in wezen, van diverse inhoud; onder welke uitsteekt, de Afbeelding van de Historie, die hy gefchildert heeft ter liefde van *Pieter Bor*, Historieschryver onzer eeuw. Als mede noch een ander, namentlyk, de Fabel van *Danaë*. Daar en boven heeft hy my ten gevalle een Schildery gemaakt, waar in hy een stuk Werks gebragt heeft, Mevrouw de *Schilderkunff*, in een Kleed van verscheide couleuren; en de *Poëzy*, tot zingen genegen; daar tusschen beide komt de *Phantafie*, die met haare gedachten, zo 't schynt, na den Hemel stygt, haare oogen geduurig slaande na de lucht, en na God, die de Hemel doet beweegen. En op dat hy niets onbeproeft zoude laaten, op de zelve tyd brande hy door iever na de Aichimie, als eene Onderzoeker van de Natuur. Waar door hy veele benyders kreeg; die hy niet meer achte als jonge keffers; also hy al over lang geleerd had, dat het zeer zwaar is om alle menschen te behaagen; dat ook God niet kan doen: die nu gewoon was 't oordeel van andere niet te achten, om dat hy zichzelve nooit heeft kunnen behaagen; een hard berisper van zichzelve; dat hy altyd iets in zichzelve erlangde, en hem liet voorstaan, dat hy van de volmaakte regel der Kunst af week. De *Pigmaliions*, die hunne eigen werken pryzen, kon hy niet verdraagen. Gelyk hy een nedrig Man was, zo was hy ook geen wraakgierig Mensch; die voor een Spreuk had: *Eer voor Goud*, zinspeelende op zyn Naam: een Liefhebber van zyne vryheid; een Onderzoeker der Oudheid, en niet onervaaren in de weetenschappen der Natuur. Deze heb ik byna van alle Weetenschappen hooren redeneeren, behalven van de Muzyk; daar in hy zelve moest be-

bekennen onbedreven te wezen. En dit moet ons niet vreemd dunken, dewyl wy alle niet alles vermogen. Dit zyn byna die dingen, die tot lof van *Goltzius* behooren, wiens goede naam en faam in eeuwige gedachtenis moet blyven. Hy is overleden in January 1617, in den ouderdom van 59 jaaren: op wien ik dit Graf dicht hebbe gemaakt:

*Een smaader van het Goud, een vraat van Lof en Eer,
Lyfippus in zyn aart, maar Goltzius noch meer;
Is hier in rust gelegd, dat 't koper u vermeld,
In 't leven en de dood, dat zulks ook klaar verteld.*

Onder de Discipelen van *Goltzius*, zal ik met verlosf vooraan stellen zyn Stiefzoon *Jacob Matham*; die hy opgevoed en geleert heeft, na de plichten van een Vader; deze, als hy in de Kunst wel toegenomen had, heeft hem gezonden na Italien, tot nieuwe handeling van de Kunst: al waar hy, door recommandatie van zynen Stiefvader, tot alle Werken van Antiquiteiten toegelaaten zynde, zeer veel notable dingen uitgetekent heeft. 't Huis gekomen zynde, heeft hy veel proeven van Kunst gegeven en uitgegeven; dat hy onder de vermaarde Plaatsfnyders wel meriteert gesteld te worden: hy heeft ook in 't licht gegeven, *Cebes Tafereel*, en de Bruilofft te Cana, in Galilea, waar in te zien is een emulatie tusschen de Stiefzoon en Stiefvader, en andere ontelbaare dingen; daar hy goede aanwinft by gedaan heeft. Naderhand heeft hy, na 't exempel van zynen Stiefvader, Stukken met de pen gedaan.

Na de Vader, zyn gevolgt *Adriaan* en *Dirk Matham*: dat zy de Vader zeer na gekomen zyn, geven hunne Werken genoeg te kennen; en geen ander gevoelen hebben die geene, die van 't Plaatsfnyden hun werk maaken.

Maar, op dat ik verder ga, *Jacob de Geyn*, heeft het hoofd opgestooken onder alle de Discipelen van *Goltzius*; een Jongkman van een genereus gemoed en vuurige geeft; die niet wel iemand konde dulden dewelken hem in kunst te boven ging: hy heeft veel dingen gesneden en uitgegeven door eigen vernuft en boven zyne jaaren, zo dat 'er altyd tusschen Discipel en Meester eene emulatie is geweest.

Maar die zediger is geweest, was *Johan van Zaanredam*; deze heeft geduurig gesneden, Stukken by *Goltzius* geinventcert en op

't Papier gebragt; die hy zeer aartig wist te volgen. Dit strekt ook tot eere van *Zaanredam*, dat *Goltzius* hem 't meeste gebruikte in Beelden te snyden, die by hem gepraktizeert waren; alhoewel hy veele Stukken heeft in 't licht gegeven door zyn eigen vernuft, voornamentlyk de Stukken van de Dwaaze en Wyze Maagden, *Matth.* 25. Hy zou wel meerder Stukken in 't licht gegeven hebben, ten waare hy zo vroeg niet overleden waare geweest: men geeft hem na, dat hy de teeringe gehad heeft, uit al te grooten iever voor de Kunst: hy is gerufft den 6den van April 1607, oud zynde 40 jaaren.

Deze heeft eenen Zoon nagelaaten, genaamt *Pieter van Zaanredam*, gebooren te Assendelft, in den jaare 1597, die in de Schilderkunst van de Perspectieven hier zyns gelyken niet heeft; dat zyne Werken, die veele zyn, genoeg te kennen geven.

Johan van de Velden, Zoon van dien grooten Schryver, heeft naauwlyks iemand van zyns gelyke geweeken, die meer de Kunst van Etsen, dan van 't Snyden oeffende; evenwel heeft hy veele Stukken uitgegeven, waar by hy wel verdient heeft om geroemd te worden. Daar zyn 'er ook noch meer andere geweest, uitsteekende in de Kunst, die 't Graveer-zyser verlaaten hebbende, hebben getracht na hoogere dingen.

Ik koom weder tot de Schilders onzer eeuw, die ook onderscheiden zyn, na de verscheidenheid van Subjecten daar zy mede omgaan. Want zommige schilderen allerley Beelden; andere Schepen, dryvende op Zee, met de Schuim daar om heen; andere wederom Landschappen; andere de Circulen des Hemels, nevens 't Firmament, daar de Sterren staan; andere Boffchen en Strueelen; andere Luffthoven, Stammen en Planten, 't Wild in de Boffchagien, en 't Gevogelte in Boomen; verscheidene uitbeeldingen van Wandelaars te land, van het eene Dorp na het ander, met Ezels en Karren; daar zommige gaan Visschen of Vogelen vangen, of 't Wild jaagen; en andere die in de Wyngaard werken: wederom zyn 'er Kunstenaars, die Banquet, Fruiten, of Bloemen schilderen: eindelyk, zyn 'er ook die Glazen beschilderen, en met Verwe opciereren; en verder, daar ieder zyne genegentheid toe strekt. Van alle deze zalik van ieder in 't byzonder iets spreken, aanvangende van dien, die veeler Schilders Vaders zyn, als, *Frans de Grebber*, en *Cornelis Engelsz. Sprong*, die omtrent van een jaaren zyn; doch 't Penceel niet meer gebruiken, en zich tot rust hebben begeven. Deze beiden zyn

zyn gelukkig geweest in 't Conterfeiten na 't leeven, beide hebben ze daar van proeffstukken gedaan, alsze, in de kracht van hun leven zynde, verscheide Corporaalschappen van de Schuttery, loffelyk en met eere in te leggen, geschildert hebben; en die noch in de Doelens ten toon hangen.

Maar *Pieter de Grebber* heeft zynen Vader verre overtroffen: dit heeft den Vader niet schaamrood gemaakt, maar verheugd, om dat hy *Goltzius* ook tot eenen Meester gehad heeft: want deze *Pieter de Grebber* is zo gelukkig in inventie als zuiver in 't schilderen, dat hy by de beste Schilders onzer eeuw verdient gesteld te worden. Veele Stukken heeft hy gemaakt, zo hier als elders, eensdeels in Denemarken, anderdeels in ons Nederland getrokken. Te Haarlem zyn 'er noch eenige te zien; van welke 't voornaamste is dat van *Jabalcaïn*, tot lof van de Muziek gemaakt, ten huize van de Heer Burgemeester *Guldewagen*, die zelve een goed Muziekant is.

De Zoon van *Cornelis Engelsz.*, die nu de naam van *Gerard Sprong* heeft aangenomen, is met een luchtige sprong, die hy in de Kunst gedaan heeft, zynen Vader voorby gepasseert; die 'er uitgescheiden is, en nu in rust leeft.

Alle deze noch overtreft *Jacob van Kampen*, zo edel Schilder, als gezwinde Mathematicus, en Architek van de *Prins van Oranje*, zyne Hoogheid; zelve een Man van groote Middelen, en die uit de Kunst geen winst gezogt heeft, maar eene naam.

Hier kan ik ook met stilzwygen niet voorby gaan *Frans en Dirk Hals*, Gebroeders; van de welke d'eene, die door een ongemeene manier van schilderen, die hem eigen is, byna alle overtreft; want daar is in zyne Schilderkunst zo een force en leven, dat hy de Natuur schynt te braveeren met het Penceel; dat spreken alle zyne Conterfeitzels, die hy gemaakt heeft, en ongelooftlyk veele, die zo gecoloreert zyn, datze schynen adem van zich te geven, en te leven. Daar zyn noch verscheide Stukken in de Oude Schutters Doelen, in de welke hy na 't leven geschildert heeft Collonels, Kapiteins, Fiskaals, Vendrighs, en Sergeanten, in hunne volle Wapenen. En wederom in een ander Tafereel Schutbroeders, zittende aan Tafel, malkanders gezondheid toedrinkende. De andere *Hals*, is ook een goede hals, die in kleine Stukken en Beelden te maaken, zeer aartig en zuiver is; vertoont ook in deze zyne Kunst.

Hendrik Pat, is ook een voornaam Schilder; een zoet Man om by te

te wezen; die het geluk gehad heeft, dat hy de Doorluchtige Koningk van Groot Brittanje, nevens zyne Gemaalinne, geconterfeit heeft, als mede andere Vorsten en Heeren van 't Ryk. Te Haarlem zyn noch in wezen eenige uitneemende Stukken, als een in 't Prinzenhof, welks inhoud is, een triomphante Wagen van de groote *Willem, Prins van Oranje*, met alle de Staatse en Gevolg. Noch een Tafereel, hangende op de Schutters Doele, daar in hy een geheel Corporaalschap geschildert heeft; als *Zoutman*, en andere meer. En noch heeft hy geschildert de Historie van *Judith* en *Holophernus*, een Juweel van de Kunst; dat te zien is in 't Huis van de Heer *Hofman*; in welk Stuk de Meester hooger schynt te gaan dan hy vermag, en waar in hy zo een scherp Penceel gebruikt heeft, dat het gezicht 't naauwlyks kan naspeuren.

Petrus Zoutman, daar van moet ook verhaalt worden, dat hy een Schilder geweest is van de Koningk van Poolen; dat eene tak aan zyn Eerkroon is. En als hy wederom in het Vaderland t'huisgekomen was, en eene Huisvrouw getrouwt had, waren veele Burgers, zo mannen als vrouwen, begeerig om van hem geschildert te worden: hy had het te dier tyd zo volhandig, dat hy ze alle niet konde geryven. Alzo heeft hy zich ingewikkelt in de gunst van de Schuttery, dat hy een geheel Corporaalschap ook heeft geschildert, tot een eeuwige gedachtenis.

Jacob Pynas, is wel te Haarlem niet gebooren, maar heeft zyne fundamenten van de Kunst hier gelegd; gantsch geen gemeen Schilder, en daar hy ook voor vermaard is geweest.

Maar *Petrus à Laar*, en zynen Broeder *Roeland*, hebben niemand van de voornoemde Kunstenaars geweken in handeling en wetenschap; dit zyn van een bedde Broeders geweest, te Haarlem gebooren, en van kindsbeen af in de Schilderkunst wel geoeffent; die in Italien eenige jaaren geleest hebben: van welke de oudste te Genua, in Italien, en in de fleur van zyn leven, overleden is. De jongste, *Pieter à Laar*, t'huis gekomen zynde, heeft zich eenige tyd te Haarlem onthouden; doch kon Italien niet vergeeren, dat altyd een Voedster is geweest van de doorluchtige Schilders, derhalven is hy wederom te rade geworden op nieuwste reizen: des heeft hy van de Vrienden zyn afscheid genomen: zo dat men niet weet waar hy is. Deze beide waren gewoon te schilderen Boffchen, Bergen en Dalen, Ossen en Schapen, Wagens en Paarden, uitgespannen voor de Herber-

ge, die gevoert wierden met Hooy en Haver: in welke de voornaamste Schilders betuigen, dat zo een kunst en fraaiheid te zien is, dat alle die het zien, door verwondering als opgetrokken zyn, en branden van liefde tot die Kunst. Veele hunner Werken zyn noch in wezen, zo te Haarlem, Amsterdam, als elders; die altyd in hoo-ge waarde gehouden zyn, tot dezen huidigen dag toe.

Philip Wouwerman, ook te Haarlem gebooren, heeft in zyne jonge tyd uitgestoken in de Schilderkunst, dat hy naauwlyks zyns gelyke had. Alzo zyn 'er meer geweest, als *Jacob de Wit*, van Haarlem, en eenen *Verbeek*. Nu sla ik noch veele voorby, zynde gemeene Schilders.

Daar zyn ook verscheide Vrouwen geweest in de Schilderkunst wel ervaaren, die voornamentlyk in onze tyd noch vermaard zyn, en die men zou kunnen stellen met de Mannen egaal in kunst: van welke eene inzonderheid uitmunt, *Judith Leyster*, wel eer genaamt; de regte Leyster in de kunst, en daar zy ook de naam van draagt, zynde de Huisvrouw van *Molenaar*; die ook een vermaard Schilder is, van Haarlem gebooren, en t'Amsterdam wel bekend.

Noch is 'er een ander Vrouwsperzoon, die *Timareta*, de Dochter van den Schilder *Mycon*; of *Irena*, de Dochter van *Cratinus*, zeer na komt, ik meene *Maria de Grebber*; die niet alleen geestig geschildert heeft, maar was ook in de Perspectieve zeer vast en bedreven.

Johannes Torrentius, is ook onder de Schilders de minste niet geweest, maar infaam: hy was een tweede *Apelles*, als hy naakte Vrouwen mogt schilderen, die haar ten toon stelden als Hooren; dat men hem na geeft. Dat *Johannes Torrentius* van Amsterdam te Haarlem gekomen is, denke ik, dat het zoete Haarlems dal hem gelokt heeft; en dat hy aldaar in de Huizing van de oude *Koltermans* gewoon heeft; wist zichzelve te insinueeren in de gunst van voornaame Burgers, die veel van hem hielden, alle mans Vriend, en het Vrouwvolk wonderbaarlyk te believe en liefkoozen, die dagelyks zyn Huis frequenteerden, en konden daar niet van daan blyven, ten spyt hunner Mannen. Deze *Torrentius* hield zich heel staatelyk, als hy op straat quam, was altyd Gelaarft en Gespoort, en in Fluweel gekleed; als hy wandelde op de Markt, hadden alle de oogen op hem geslagen, groetende ieder een, met een minnelyke aanspraak, en mêwaard wezen. Binnens Huis maakte hy dagelyks goede chier. Hy zwoer

onder 't drinken en zwelgen by de naam van *Epicurus*, en had geen geloof in Hemel of Hel: dit wierd hem nagegeven; en was een gevaarlyk Mensch, een Verleider van den Burger, Bedrieger van het Volk, een Pest voor de Jeugd, Schoffeerder van Vrouwen, Verquister van zyn eigen en eens anders Geld, en dat 't meest te verwonderen was, het manqueerde hem nooit aan Geld, alle tyd had hy de overvloed van Penningen; gelyk ten tyde van *Danaë*, doe het Goud uit den Hemel regende. Eindelyk is zyne stoutheid uitgeborsten tot alle godloosheid; zyne onkuischheid in naakte Vrouwen te schilderen, nam dagelyks toe, hy leide een *Epicureus* leven; waar in veele Burgers geërgert waren, daar de vreeze Gods by was: men riep hem uit voor een godloos Mensch, dat hy onwaardig was dat hem de aarde droeg, en behoorde uit de Stad gebannen te worden. Eindelyk, de Magistraat op 't geroep van 't Volk gelet hebbende, en de zaak ter harte genomen, hebben Amptshalven niet kunnen stil zyn, te meer om dat het hen toc quam zorge te draagen, dat het Gemeenebest geen schade leed: zo is 'er eindelyk geresolveert en besloten, boven gemelde *Torrentius* in verzekering te neemen, en in 't Gevangenhuis te zetten, hem ter scherpe examen te stellen, en de Republiek van zo een onsfreus Mensch te zuiveren. Hier op heeft de Magistraat, zo Burgemeesteren als Schepenen, die deze zorge bevolen is, met groote vlyt, naarstigheid, en naauw onderzoek zich wel geïnformeert op zyne omgangen, conversacion in de Kroegen, daar hy dagelyks quam, op zyn woorden, werken, zamenpraaken; en dat meer is, hebben zeer naauw onderzocht zyne geheimen, daar zy achter konden komen. Daar na is hy te recht gesteld, en ter scherpe examen gebracht. Doch heeft niets willen bekennen, schoon zy 't examen herhaalden: als noch bidden, noch smeeken by hem iets vermogt, is hy aan de Pynbank gebracht; alwaar hy met zwaare tormenten is gepynigt. Maar hy, als onbeweeglyk, heeft de torture uitgestaan, en als eenen anderen *Socrates*, zich gehouden onverwinnelyk van gemoed: zo dat zyn Rechters 'er niets hebben kunnen uitpersen, van 't geene daar zy hem mede berichten. Zyne Rechters, die over hem zaten, moede zynde van zo eene strenge torture, hebben hem op den 25sten van July 1630 gecondemneert, in het Tuchthuis te zitten voor 20 jaaren. Als hy daar een geruime tyd gezeten had, is hy eindelyk weer uit het Tuchthuis verlost, door tusschensprecken van groote Liederen, onder welke ook geweest is de

Am-

Ambassadeur van Engeland; derhalven is hy na den Haag gereist, en te sloop over gevaaren na Engeland; als hem zyne Vrienden en Borgen geluk wenschte: daar hy zich eenige tyd onthouden heeft. Eindelyk, uit Engeland is hy te Amsterdam wederom t'huis gekomen: alwaar hy gestorven en begraven is.

Hendrik Vroom, komt hier ook in 't spel; maar met een andere tytel, gelyk wy zullen verhaalen. Deze *Hendrik Vroom* is te Haarlem gebooren, in den jaare 1566; zyn Vaders naam was *Cornelis Hendriksz.*, die zyn werk maakte in Potaarde, was zeer voornuftig van die aarde Vaten en Drinkbekers te maaken, in ongemeen fatsoen. Zyn Oom was eenen *Frederik Hendriksz.*, een kunstig Beeldhouwer, Landmeeter, en Stads Architek binnen Danzig. En zyn Grootvader, daar hy na genoemd was, een Beeldsnyder en Bootsceerder in Potaarde, meer als gemeen. Alzo dat *Hendrik Vroom*, een Zoons Zoon van *Hendrik*, zyn afkomst heeft van kloeke Geesten en Kunstenaars, die alle zyn Voorouders van de Kunst waren, en zelve een Kunstenaar. Deze heeft vreemd avontuur gehad; want zyne Moeder, na haar tweede Huwelyk, heeft haar Zoon gelegentheid gegeven, om zyn Vaderland te verlaaten, en zyn fortuin te zoeken. Alzo heeft hy buiten 's Lands veele jaaren gezworven, en om de kost te winnen, heeft hy zich begeven in een Pottebakkers Winkel. Deze heeft, zo hoog als laag, veel avontuurs in de Nederlanden eerst gehad: daar na is hy na Spanje gevaaren, en niet lang daar na op Italiën, om na Romen te gaan; daar hy eenige tyd gewoont heeft by een Spaansche Kanonik, alwaar hy schilderde en de Buson speelde, tot vermaak van 't Heerschap. Hier van daan is hy verhuist, en gaan wonen by de Kardinaal de *Medicis*; twee jaaren woonden hy hier, doch heeft niet ledig zyne tyd doorgebracht: hier was *Paulus Bril*, die hem vermaande, dat hy zich begeven zoude tot de Schilderkunst. Daar van daan vertrok *Vroom* na Venetien. Dus heeft hy zich verder noch van de eene na de andere Plaats begeven, zo te water als te land, alleen vertrouwend op zyne Kunst. Eindelyk, te Parys geraakt zynde, is hy daar eenige tyd geweest by een Schilder van Leyden: maar daar ook niet lang gebleven, om de dieren tyd; en is alzo te Rouane gekomen, alwaar hy in een zwaare ziekte gevallen is, ja doodelyk; doch evenwel door de hulpe van Doctoren, door gekomen, God dankende voor zyne genade: en begon nu weder na 't Vaderland te verlangen; wind en

weder waargenomen hebbende, trok weer te rug na Holland, daar hy geboren was, en arriveerende eindelyk te Haarlem. Hy vernam dat zyne Ouders overleden waren, en misten ook eenige zyner Bloedvrienden. Hier huuwde hy ook eene Huisvrouw, *Joosje Cornelisse*, een Burger Dochter: doe begon hy eerst Beeldjes, in 't koper gesneden, met het Penceel na te bootzen, en verder Scheepjes, Bootjes, en Jachten, daar na ook groote Schepen, na 't exempel van *Protogenes*. Na een jaar tyds, is hy met zyn nieuw getrouwde Vrouw na zynen Oom zyn Vaders Broeder, getrokken, die te Danfig woonde. Daar zynde, heeft hy voor de Paters Jezuiten van Poolen een Tafereel geschildert. Ondertusschen onderwees hem zyn Oom in de Perspectief, en andere weetenschappen, die tot de Schilderkunst behoorden. Deze alzo wyzer t'huis komende met zyne Huisvrouw van Danfig, heeft eenige Stukjes beginnen te Schilderen van devotie, als Heilige Maagden en Martelaaren, die hy na Spanje om te verkopen zond. Maar als deze Koopmanschap niet naar wensch gelukken wilde, zo heeft hy stil by zich zelve, op allerhande Maakzels van Schepen, als Vracht-schepen, Vrybuiters-schepen, Galeyen, Buizen, Oorlogschepen, en wat dies meer is, gepraktizeert: hier en boven gedeeltens van Schepen, als Kiel, Scheepsbodem, het Ruim, de Gang, Voorsteyen, 't Achterkasteel, de Compagne, Snuit, Mast, Spriet, 't Blad, de Riemen en 't Roer, Touw en Takels, Kabels, Ankers, Zeilen, en wyders alle Scheepstuig en Gereedschap. Derhalven, als hy nu wederom kloek en gezond t'huis gekomen was, heeft alle zyne speculatie op Schepen en Scheepstuig geloopt, en zich gezeert om Schepen te schilderen; waar in hy zich gedurig oeffende, en dat gelukkig. Alzo hebben 'er eenige van zyne Vrinden, dat Schilders waren, hem geraden, dat hy al zyn werk wilde maaken, om Scheepjes af te beelden op Doek of Paneel; dat hy ook gedaan heeft: en dagelyks toeneemende in deze Kunst, zo begon hy eindelyk in achtinge te komen, en men hield zyn Schilderyen op geld. De winst gaf hem moed, en was vaardig in zyne Kunst, want hy schilderde meest alle de Schepen over een Horizon, en heeft zeer veele Stukjes geschildert, dag aan dag kunstiger. Daar en boven schilderde hy Zeen, Stranden, Visschers, Visschen, Bootsgezellen en Schippers, om de verandering en de Kunst een luister te geven, met een net en vaardig Penceel. Dus is hy schielyk ryk geworden. Allengskens door zyne Kunst berucht zynde geworden, heeft hy zich ingedrongen in de

de gunst en vriendschap der Grooten; gelyk 't blykt, dat hy in Brabant van de Aarts-Hertog vereerd is met een Goude Keten. Hy was ook by onze *Prins* wel gezien; en alle die van de Admiraliteit waren, hielden mede veel van hem, om zyne Kunst: heeft ook Tafereelen gepresenteert, die op hunne Kamer wel pasten. Eindelyk, op dat ik het kort maak, deze *Vroom*, heeft alle de Schilders van zyne eeuw in Scheeps-schilderkunst te boven gegaan. Want hy schilderde niet alleen alle zoorten van Schepen, Touwen en Takel, maar ook de wind in 't Zeyl, en wyders alle Scheepstuig, dienende tot de vaart. Hy schilderde ook Hoeven op 't Water, Klippen in Zee, en Landschappen in 't verschiet; als mede Schepen die op de Reede leggen, hooge Baaren in Zee, Zee-vijfchen, Scheeps-Beeldjes, en meer andere dingen, die de Schepen versieren; alle deze Afbeeldzels begon hy aartig en levendig te schilderen. Daar is van hem te Aikmaar in wezen, ten huize van de Heer *Bardesius*, in de groote Zaal, een Scheepsflag, verschrikkelyk om te zien, en voor groot geld betaalt. Te Haarlem is ook een Tafereel op doek in 't Prinsenhof, verbeeldende een Onweêr, dat na 't oordeel van Kunstschilders gehouden word voor het alleruitnemende dat hy ooit gemaakt heeft.

Cornelis Wieringen, quam naaft aan *Vroom*, die de Zee verlaaten hebbende, en 't schuimen der zelve, heeft allengskens begonnen, door ingeven van de natuur, uit te beelden Schepen en Scheepstuig, Touwen, Kabels, Masten, Sprietten, en 't ophaalen van Zeilen; waar in hy Meester *Vroom* niet geweeken heeft. Daar zyn noch veele van zyne Werken in wezen, voornamentlyk het Schip van Damiate, dat in 't Hof van de Schutters opgehangen is, ter eeuwige gedachtenis.

Naderhand is 'er eenen *Johannes Polcellus* geweest, die de voorgemelde de loef afgestoken heeft, na 't oordeel van alle ervaaren Schilders. Noch zyn 'er andere geweest, die ook niet vreemd waren van dezelve Kunst, als *Cornelis Verbeek*, en *Johan Goderis*. Onder de Landschap-Schilders is noch in 't leven *Cornelis Vroom*, die zyn Vader niet wykt in zyne Kunst; men houd het daar voor, dat hy alto uitsteekt, en naauwlyks zyns gelyke heeft van die noch leven: hoewel *Pieter de Moullyn*, na 't oordeel van veele, hem zeer na komt, ja in gelyke graad. Na deze volgen *Johan Jacobz.*, die Italien gezien heeft; en andere Landschap-Schilders meer, als *Reyer*, *Nicolaas Suyker*, *Gerard Bleyker*, *Salomon Rustendaal*, en meer andere.

Onder de banier van de Schilders komen ook de Glaschryvers, die 't Penceel gebruiken, en de Glazen met Verwe bestryken. Onder deze is wel hier de voornaamste geweest *Willem Tybout*; die weder onze Buurman is geweest, wiens Werken blinken op 't Glas zonder einde; onder deze munten uit de Afbeeldingen van de Graaven van Holland, die noch te Leyden op den Doele in wezen zyn. Noch andere diergelyke Werken, als de Historie van *St. Jan* de Dooper, in de Gallery van de Heer van *St. Jan*: in de Grootte Kerk, op het hoogste Glas, na her oosten, de Afbeeldzels van de Hertog van Beyeren en zyne Huisvrouw: en in dezelve Kerk, in 't zuiden, de Afbeeldzels van *Sebastiaan Craanbals*, met zyne Vrouw, leggende op hun knien in devotie. Hy overleed den 24sten van May 1618, in den ouderdom van 73 jaaren.

Aan deze komt het allernaast *Cornelis Ysbrandsz. Ruffens*, die Glazen beschreven heeft met een geestig Penceel, een groot Kunstenaar; die voor de andere de banier opgestoken heeft, om de Kunst van Glaschryven een luister by te zerten: hy is overleden den 24sten van May 1618.

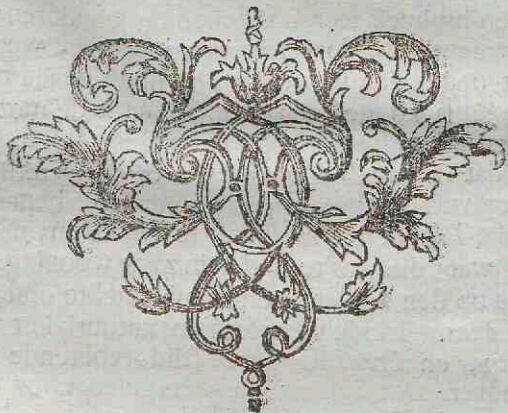
Na deze is gevolgt *Johan Boekborst*; die in 't Zalet van de Heer Burgemeester van *Loo*, op de Glazen aldaar, na 't leven geschildert heeft, de timmeragie, sichten en gebouw van den Hertog van Beyeren, die hy daar mede byvoegt, als Stichter en Fondateur van de Kerk van *St. Bavo*; om dat hy van Paus *Bonifacius* eerst de Afsaaten verworven had.

In deze ordre moet ook gestelt worden *Petrus Holstein*, en andere diergelyke meer, niet vreemd in de Kunst van Glaschryven; die tigt om te leeren is.

Alzo is 'er nauwlyks eenige Kunst, die by de Ouden in eere en waarde gehouden zyn, die te Haarlem niet is geoessend en gehandhaaft. Zo gy een Schilder zoekt van Vrugten, of allerhande snuisterij, dan is 'er *Floris van Dyk*, die met zyn Penceel de beluste Vrouwen, ja 't Gevogelte zou kunnen lokken en verschalken: gelyk 'er ook geweest is van dezelve Kunst *Willem Heda*. Zo gy Bloemschilders zoekt, dan hebt gy *Johan Bolangier*. Of zo gy Architekken of Opper-Bouwmeesters zoekt, dan hebt gy *Frederik Vroom*, *Jacob van Kampen*, *Salomon de Bray*, en niet van de minste, *Lieve de Kaay*, Fabryk van de Stad; en die op heden 't meest vermaard en wel gezien is by de Prins, *Pieter Post*. Zo gy vraagt na Beeldsnijders of

Steen-

Steenhouwers, dan hebt gy *Hendrik Vroom*, *Andries Klaasz.*, en die noch in leven is, *Johan de Vos*, Bode; die, behalven andere Stukken, noch onlangs gemaakt heeft twee Beelden, uit steen gehouwen, verbeeldende de Heer van *Somerdyk* en zyne Huisvrouw in devotie, met een Tafel tusschen beide; daar ieder zich over verwondert. En *Jacob Teunis.* *Ram* moet ook niet uitgesloten worden uit het gezelschap van Kunstenaaren, die in de Smeekunst ervaren, en boven alle uitsteekt, dat hy alle in verwondering brengt, als wanneer hy een Yzer Hek opregt, zeer kunstig geboogen, voor het Huis van *Sr. Offpée*, die een treffelyk Koopman is, en andere meer.

B Y V O E G Z E L.

Alzo onze Schryver van de Haarlemsche Kunstschilders, tot zynen tyd, zo van hunne Kunst als Levens, heeft aangetekent; zo vonden we niet ongeraaden, een vervolg op die Stoffe en van laater Haarlemsche Kunsthelden, uit zekere Levensbeschryver, daar op te laten volgen, tot hunne dood toe. En beginnen met den reeds gemelden

Frans Hals, die groote Kunstschilder, was een gebooren Mecheelaar, alwaar hy het eerste daglicht zag op het jaar 1584. Wy wcezen niet by wien hy heeft leeren tekenen en schilderen; doch dat hy een van de verdienstigste Conterfytters is geweest, weet de gantsche waereld. Het ongemeen voorval dat hy heeft gehad met den grooten *A. van Dyk*, is zo gemeen niet, of het is de moeite waard om het alhier te verhaalen.

Op die tyd dat *A. van Dyk* gezint was om over te steeken na Engeland, op het verzoek van *Karel* den eersten, begaf hy zich eerst na Haarlem, om *Frans* en zyne Kunst te bezoeken; maar *Frans* vond hy niet t'huis; want die was te vinden in zyne wooning, als een Snoek op te loopen is op den zolder, een Familieziekte onder veele Beleders van *St. Lukas*. Eindelyk wierd hy natuurlyker wyze ontdekt in een Herberg, en *Frans* slenderde schoorvoetende na zyn Logement, na alvoorens zyn Pintje te hebben gelegd. *A. van Dyk* stond hem inmiddels te wagten met een Officiers gedult, tot dat hy *Frans Hals* ten laatsten zag komen oplaveeren; voor wien hy zich bedekt hield, voorgevende een Vreemdeling te zyn, die zich gaarne wilde doen Conterfytten, en maar een paar uuren tyd kon uitspaaren om te zitten: waar in *Frans* aanstonds bewilligde. Hy nam dan den eersten doek die hem voor den boeg quam, en na dat hy omtrent zo veel tyd had besteed in het toestellen van zyn Palet, als een Gaskon verspiit om zyn snuifdoos te openen, viel hy aan 't werk, onderwyl dat *A. van Dyk* zich zo stil hield als een muis, om niet bekend te worden. Het Conterfytstel groeide al immers zo schielyk onder de hand, als een Procees uitdeit onder de pen van een Advocaat, en na een

kor-

korte tyd verzocht *Frans Hals*, of *A. van Dyk* wilde opstaan en eens kyken. *A. van Dyk* betuigde voldaan te zyn wegens 't Conterfytzel, en ontgon doe een vriendelyk praatje met *Frans*, doch zonder zich te bedienen van eenige Kunststermen, zo dat die niet wist wie hy voor had, of had geconterfyt. Doch dewyl den aap altoos uit de mouw moet springen by de Schilders, zei *Van Dyk* al lachende: „ Wel „ gaat het Schilderen zo toe, dan moet ik eens beproeven of ik 'er „ ook iets van zou kunnen maaken. Dat gezegt hebbende, greep hy een Doek aan, zette die op den Ezel, en verzocht aan *Frans*, om op zyn beurt te gaan zitten; die wel haast aan het grypen van het Palet kon zien, hoe laat het was op *Pisura's* Zonnewyzer, zonder dat hy echter eenig bedenken nam op *A. van Dyk*. Die Fenix speelde meê voor geen dagdief, zo min als *Frans Hals* had gedaan; maar hy beval hem eens op te reizen, en te zien hoe hy dat had behandelt: die zo dra dat meesterlyk Conterfytzel niet had beschouwt, of hy gilte uit: „ Gy zyt *Van Dyk*, myn Heer! want geen sterfelyk „ mensch kan zulks nadoen, ik laat sraan verbeteren. Dat gezegt, of liever uitgeschreeuwt hebbende, greep hy *Van Dyk* by 't hoofd, en kuste hem met een dronkaarts gemeenzaamheid, dat het klapte.

A. van Dyk liet het Conterfytzel na zyn Logement brengen, en vergulde de handen van *F. Hals* kinders met eenige Guines; die *Frans* wederom van die knaapen opwiffelde tegen eenige Zoetekoek en Haarlemmer Halletjes, en fluks na de Herberg snorde, om aldaar op de goede reis van dien Weldoender te gaan zitten drinken.

Daar is gezegt geworden, dat *Van Dyk* veele beweegredenen gebruikte, om hem over te troonen na Engeland; maar dat *Frans* daar niet na wilde luisteren, zynde die reeds zodanig op die slegte levenswyze verslingert, dat hem de weelde tot een last zou hebben verstrekt; zo wel, als die naderhand tot een last verstrekte aan zyn Leerling *A. Brouwer*. Ook zegt men, dat *A. van Dyk* dikmaals zou gezegt hebben: „ Dat *Hals* een van de aldereerste Conterfytters zou „ zyn geweest, by aldien zyn Coloriet wat teerder was geweest, de „ wyl hy niemand kende, die het Penceel zo meester was als hy. En dat was waar, want als hy een Tronie had aangelegt, kon hy daar op de vaste gelykenis toetsen, de hoogfels en de diepsfels geven met het Penceel, zonder zich te bedienen van Vissch-penceelen of Dassenhaire borstfels. Gemeenlyk lei hy Conterfytzels zagt en mals aan, en naderhand brogt hy daar op de meesterlyke toetsen, zeg-

gende: „ Nu moet 'er iets gedaan worden om de meester te doen spreken.

Hoe krachtig, hoe natuurlijk, en hoe stout het Penceel van dien braaven Kunstschilder is geweest, kan de Stad Haarlem bewyzen met honderde weergalooze Conterfytzels. Ook ziet men een Stuk van *F. Hals* in de Kolveniers Doelen te Delf, waar op eenige Bevelhebbers staan geconterfyt, levensgrootte, alle zo krachtiglyk en natuurlijk geschildert, dat zy schynen de Kykers te willen aanspreken.

F. Hals had ook een Broeder, genaamt *Dirk Hals*, een fraai Schilder in kleene Gezelschapjes van Menschen en Dieren. *Samuel Ampzing*, in zyne Lof-Beschryving van Haarlem, gedenkt die beide Broeders met deze Vaersjes:

*Hoe wakker schildert Frans de Luiden naar het leven?
Wat zuivre Beeldkens weet Dirk ons niet te geven?*

Frans Hals was een losse knaap, die liever een volgeschonken Fluit in de rechterhand, als een ledig hafvat op de linker schouder voerde; doch in de achting, die zyne Leerlingen voor hem beruigden, was hy gelyk met den dronken gryzaart *Frans Floris*. De oudste Leerlingen namen *F. Hals* by beurten waar, haalden hem uit de herberg, geleiden hem na huis, trokken zyne kouffen en schoenen uit, dekten hem behoorlyk te bed, en vertrokken dan ieder zyns weegs, met een groote eerbiedigheid.

Als *Frans*, nu te bed leggende, docht dat hy alleen op de kamer was, dreef de dronke godvruchtigheid boven; want hoe beschonken hy ook mogt wezen, echter besloot hy meestentyds zyn flame-rend Gebed met deze wensch: „ Lieven Heer, haal my doch vroeg in den hoogen Hemel! Zommige Leerlingen, die hem dien laatsten wensch dag voor dag, of liever nacht aan nacht hoorden herhaalen, beslooten om eens te beproeven, of het hun Meester ook ernst was, en *A. Brouwer*, dien Aap des Menschdoms, ondernam om die klucht uit te voeren. *A. Brouwer*, verzelt met een tweede Leerling, genaamt *D. van Delen*, boorden vier gaten in de Zolder, vlak boven de bedstede van *Frans*, waar door zy sterke koorden lieten daalen, die zy aan de vier hoeken van de slaapstede vast knoopten, en gingen toen op de t'huiskomst van hun Meester met verlangen zitten loeren. *F. Hals* reyerteerde tegens de nacht vol en zoet, en de Leer-

lingen hielpen hem te bed, na ouder gewoonte, namen het licht weg, en sloopen doe stil na boven, om hun rol te gaan ontginnen, zo dra als *Frans* zou gekomen zyn ter gemelder wensch van: „ô Heer! „haal my doch vroeg in uwen hoogen Hemel. Zo dra had hy die woorden niet geüit, of zy haalden hem gelykerhand na boven: waar op *Hals*, half in de maaling en tot over de grootste helft beschonken, zich verbeelde dat zyn gebed was verhoort, des veranderde hy van toon, en ontgon een luider gebed, als het voorgaande, roepende: „Noch „zo schielyk niet, ô Heer! noch zo schielyk niet, enz. Waar op zy hem zagties lieren daalen, zonder dat hy eens merkte, dat het maar een klucht en geen ernst was, en ging gerust leggen ronken. Daar op ont-knoopten de Leerlingen de touwen behendiglyk, en *Frans* ontdekten die pots niet dan veele jaaren daar na, alhoewel hy zedert dat spel, zyn wyze van bidden veranderde. Zo weinig moeite kost het, om een Schilder den Hemel te doen vergeeten.

Die groote *Frans* stierf op zyn 80ste jaar, en wierd begraven in het Koor van de Groote Kerk te Haarlem, op den 29sten van Augustus des jaars 1666; na dat alvorens zyn Broeder *Dirk* hem den weg had gewezen, in het jaar 1656. Op de lyst van *Sint Lucas* Gildeboek staan verscheide Zoonen geboekt van *Frans Hals*, die alle de Schilderkunst hebben geoessent, en meest alle vrolyke Baazen zyn geweest; volgens de authentieke getuigenis van *J. Wieland*, een Oud Kunstbeminnaar, die meest alle de Zoonen van *Frans* gemeenzaamlyk heeft gekent en behandelt.

Adriaan Brouwer, dien Democriet der Schilders, was een voor-naam Discipel van *Frans Hals*, is te Haarlem (doch andere zeggen te Oudenaarden) geboren op het jaar 1608. Die knaap was een kind van zeer arme en gemeene Ouders, als blykt uit zyn opvoeding en beroep, zynde dat laatste het trekken van een Tulp, of van een Vogelkje mer inkt op een lapje Lynwaad, dat zyn Moeder dan met de naald overstikte, en daar uit borstflappen en mutsen naaide voor de Boerinnen. Het gebeurde eens dat *Frans Hals* gevalliglyk daar voor-by ging, en den jongen *Adriaan* zag zitten tekenen, die dat zo losjes en bevalliglyk behandelde, dat *Frans* 'er zin in kreeg, en hem vroeg: „Of hy ook wel zin had om een Schilder te worden? Waar op die fluks antwoorde: „Ja, indien zyn Moeder hem daar toe ver- „lof wilde geven. Den Schilder vroeg het aan de Moeder, die zulks roestond, mits dat hy den Jongen de kost zou geven; welk artykel hy armelyk voldeed, alhoewel rykelyk beloofde. lli 2 *Adri.*

Adriaan Brouwer nam zo wonderlyk toe, onder het opzicht van *Frans Hals*, dat het nauwelyks was te gelooven, des den Meester hem alleen op een zoldertje plaatste, afgescheiden van de andere Leerlingen. De Leerlingen wierden nieuwsgierig om den waarom te weeten van die afzondering, derhalven klommen zy zomtyds steelswyze na boven, om te zien wat dat hy daar toverde, als wanneer zy met de titterste verwondering zagen, dat dien ongeächte Jongen een aartig Schilder was geworden, die zo geeftryk alles schilderde, dat zy nauwlyks hunne oogen durfden betrouwen. Een van de Leerlingen bestede hem ter sluik de Vyf Zinnen, a 2 stuivers per stuk, die hy zo kluchtig ordonneerde en uitvoerde, dat een tweede Discipel hem de twaalf Maanden aanbestede voor de zelve zomme, dewelke zo gelukkig uitvielen, dat zy hem porden om 'er wat langer over te zitten, met een belofte van het loon te zullen verbeteren.

Doch den armen *Brouwer* wierd zo onophoudelyk op de hakken gezeten van *Frans Hals*, dat hy niet veel tyd kon uirvinden om te schilderen voor zyne andere Heeren en Meesters; en daar by voerde zyn Meesters Huisvrouw hem zo schraal, dat men de ribben van den verhongerden Leerling kon tellen dwars door zyn greine vacht, des begon hem het hoofd om te loopen, en aangezet door zyne Mode-discipelen, waar onder dat *Adriaan van Ostade* wel de voornaamste aanraader was, om den honger te ontvluchten, en elders zyn fortuin te gaan zoeken, ging hy aan 't rekken. Hy doorkruiste in den beginne de Stad Haarlem, zonder zich veel te bekreunen wat weg hy nam. Na dat *Brouwer* nu een tyd lang had gevagebondeerd, en niet wist wat hy zou aanvangen, ging hy in een Soetekoeks winkel, daar hy zich Victualiëerde, en met dien voorraat na de Grootte Kerk marcheerde, daar hy zich zeer devotelyk posteerde onder den Orgel, om onder 't faueur van deszelfs Muziek te Avondmaalen, en zich dan verder te beraaden. Aldaar wierd hy by een Perzoon bekend, die dikmaals quam aan het huis van zynen Meester *Frans*, die, ziende dat den radeloozen *Adriaan* aldaar zat te kyken, als of hy de kaart had vergeven, hem vroeg: „Wat'er aan scheelde? *Brouwer* sprak daar op een ongeblankette biegr, beklagde zich over de mishandeling van zynen Meester, en over de Spaansche Keuken van's Meesters Huisvrouw, toonde dat hy zo naakt was als een Liedjeszangers Poeët, dat hy omtrent zo veele Hemden als hy lichaamen, en zo veele Dassen als halzen bezat, enz. Maar inzonderheid doleerde hy over zyn mishandelde

Maag,

Maag, die meerder kreuken en plooyen had als de Goudbeurs eens Muziekmeesters van een Kastiliaansche Kapel; en hy voegde 'er by, by wyze van een reden en zedekundig sieraad, dat al immers zo slim is met een ledige Maag te zitten schilderen, als met een ylen buik te vegten of te lieven. Die Bemiddelaar wierd met den Jongen bewogen, bood zich aan om hem te introduceeren onder zyn Meesters Huisdak, zonder dat hy zou behoeven te gaan door het pynlyk onderzoek van stokslagen; met welk examen *Frans* vry openhartig was; en dat hy daar op een vaste pyl kon trekken, en 'er sluks een proef van neemen. Ook liet hy 'er noch invloeyen, dat zyn Meester hem in alle de Herbergen liep opzoeken; een artykel die makelyk was om aan te neemen, dewyl zulks dagelyks geschiede; en hy gebruikte zo veele krachtige beweegredenen, dat den bedrukten *Adriaan* zich liet overreden, en met dien Leidsman, als den verlooren Zoon, na huis slenderde.

Hy trad dan met hangende wleken in het huis van *Frans Hals*, die den kreupelen Duivel speelde, en zich gansch ongalyk aanstelde, met belofte van hem een arm of been af te zetten, by aldien hy zich op nieuws door de vlucht quam te bezondigen. Den Leidsman liet *Frans* eerst uitbulderen, en vermaande hem doe op zyn beurt, na dat *Brouwer* na boven was vertrokken; waar op die beloofde: „Dat hy den „Jongen in het toekomende zou spyzen, als een Prins, en kleeden „trots een rifs met Uyen. Ook quam hy die beloften na ten deelen, want daags daar aan trok hy met *A. Brouwer* na de Voddemarkt, kocht hem aldaar een Rok, Broek en Kamisool, een pakje zo nieuwmodesch, als den grooten *Rembrant van Ryn* gebruikte, om 'er een Pagic van *Haman* meê op te schikken, en alhoewel dat Kleed den Jongen paste, als een stormmuts zou sluiten op het hoofd van een Winterkoningkje, echter zwoer *Frans Hals*: „Dat het Pak hem „zo wel stond, als of het aan zyn lyf was geschildert: en met die beëdigde Certificatie moest zich de Jongen vergenoegen.

Dat heerlyk Pak was een spoorflag die onzen Meester *Adriaan* roopte om naarstiglyk te schilderen; van welke naarstigheid den Meester zich meesterlyk bediende, zynde alle Kunstkenneren even graag om een Stukje van dien onbekenden Kunstenaar te mogen erlangen. Doch dat mooi weêr duurde niet lang, alzo zommige Medeleerlingen, die achter het geheim der Misse van dien geheimen handel waren geraakt, *Adriaan Brouwer* opstookten, met hem gestadiglyk

te zeggen: „Dat hy een al te grooten Meester was, om zich aldus „ te laaten ringeloren als een Bengel, en dat hy zyn Meester al te „ veel bevoordeelde, om op zo eene verachtelyke wyze behandelt „ te worden. Zy raaden hem alle gezamentlyk, van op nieuws die Haarlemietische slaaverny te ontvluchten, en zich te begeven na de groote Waereldstad Amsterdam, alwaar hy Eer, Geld en Vrinden overvloediglyk zou oploopen. Den jongen Schilder liet zich overreden voor de tweden maal, en voer op Amsterdam, alwaar hy zich vervoegde by een Waard, genaamt *van Someren*, op die tyd Kaffelein in het Schild van Vrankryk, die zelfs een Schilder was geweest in zyn eerste jeugd, en ook een Zoon had die een goed Schilder was in Historien, Bloemen en Landschappen. By dien Kunstkooper vond Meester *Brouwer* een vetter Keuken, als hy by zyn voorgaanden Meester had aangetroffen, en daar by begon hy de waarde van zyn Penneel beter te kennen; dat niet quaad is om te weeten, want een Schilder behoort te weeten, wat dat hy aan zich zelve zo wel als aan anderen is verschuldigt.

By dien Waard schilderde hy eenige kleine geestryke Stukjes; die, ziende dat zulks zo maklyk toeging, daar uit een besluit opstelde, dat hy bequaamheid genoeg bezat om een Kapitaal Stuk te onderneemen, en ook te volvoeren. Hy gaf hem dan een kopere Plaat, en zei tegen *Adriaan*: „Dat hy daar op eens zou doen zien, wat dat „ hy vermogt in de Schilderkunst. Die zulks met blydschap ondernam en met kunst uitvoerde. Hy ordonneerde daar op een Gevegt tusschen eenige Boeren en Soldaaten, ontstaan, na 't scheen, uit het speelen met de Kaart, waar van de bladen zo overvloedig, als de dorre bladen in den Herfst, verspreid lagen over de vloer. Daar kreeg 'er een een klap op de kop met de kan, gins lei 'er een tweede op de grond te spartelen, die reeds de doodverf had gezet, en zich echter noch scheen te willen wreeken door zyn half ontschede degen, onderwyl dat 'er een ouden Boer met de bloote knyf in de vuist opsprong, die zo hartiglyk van een Ruiters met een uitgetogen fabel wierd onderschept, dat hy met de pooten in de lucht moest buitelen. In het verschiep quam een Boer, die op zyn tanden scheen te byten, met een tang in de hand, van de trap neerwaards springen, en om zyn Natie te verdedigen, en om den Soldaat, dien erfvyand van den Landman, te beledigen; kortom, de Hartstochten dier krakkeelers waren 'er kunstiglyk in waar genomen, de Beelden wonderlyk vast
ge-

getekent, en alles vrolyk gecoloreert en uitvoeriglyk geschildert.

Ondertuffchen begon het ruchtbaar te worden, wie dien nieuwen Kunstfchilder was, die zo lang had geroeit op de galei des hongersnoods by *Frans Hals*, des begonnen de Kunstbeminnaars 'er jagt op te maaken, en na een lang en verdrietig zoeken, wierd *Adriaan Brouwer* ontdekt en gevonden in het Schild van Vrankryk, by den Kastelein van *Someren*. De Heer *du Vermandois*, een groot Liefhebber, quam hem aldaar opzoeken, om een Stuk van hem te bedingen, en dat voornoemd Tafereel geschildert op de kopere Plaat ziende, vroeg hy daar van den naasten prys. Nu had den Waard reeds onzen Schilder onderrecht, dat 'er zo een Heer zou komen om zyn Kunst te zien, en dat hy, na de prys van die kopere Plaat gevraagd wordende, 'er geen speld minder zou voor eiffchen als 100 Zilver Ducatons, en dat hy 'er waarschynelyk die geeiffchte zomme voor zou krygen. Zo dra had nu dien Heer den prys van dat Stuk niet gevraagd, of *Brouwer* begon zyn knevels op te ftryken, en te zeggen: „ Dat hy 'er veele tyd en een grooten arbeid aan had te koste „ gehangen; eer hy 'er het hooge woord van 100 Ducatons durfde laten uit komen; maar eindelyk noemde hy die zom: die hem den Heer *du Vermandois* aanstonds inwilligde, en hem benevens het Stuk mee nam na zyn huis, om aldaar die Penningen te ontvangen. *A. Brouwer* stond verftelt te kyken, doe hy zich zo verzilvert zag, vloog met die Zilverlingen na zyn Logement, ftopte den zak uit op zyn bed, en ging zich in die geliefde Medailles leggen wentelen.

Maar nu komt den flegstten artykel te voorschyn, en dat is, dat hy die Ducatons weer opzamelde, in de zak ftak, en 'er mee ten huis uit ging ftryken, zonder dat iemand wift waar dat *Adriaan Brouwer* was verftoven. Na verloop van negen dagen quam hy zingende en fluitende na zyn Logement aanzetten, op den laaten avond, en gevraagd zynde: „ Hoe hy zo vrolyk en luchtig van harte was, en „ of zyn Penningen noch in behouden haven waren? Gaf hy tot antwoord: „ Neen, den Hemel zy gedankt, ik heb my van dien balst „ laft ontlagen. Op die wyze gedroeg zich dien grooten Kunstenaar; een voorbeeld dat veele Navolgers heeft gehad, en noch heeft.

Den beruchten Ridder *Karel de Moor* heeft gelieven te verhaalen, dat dien *Adriaan Brouwer* eens een Historieftukje fchilderde, bestaande in de Conterfytzels van *Jan David de Heem*, *Jan Koeffiers*, en in zyn eigen Pourtrait, zittende die Heeren te rooken en een glaas-

glaasje te drinken. Den voornoemden Ridder, die *J. D. de Heere* heeft gezien te Antwerpen, zegt, dat deszelfs Conterfytzel wonderlyk wel was getroffen. Het lust ons ook om alhier het geval, dat *P. P. Rubbens* met dien oubolligen Kunstenaar heeft gehad, den Lezer te verhaalen.

Adriaan Brouwer woonde te Amsterdam, gelyk als wy hier voor hebben gezegt, doch hoe groot die Wacrelfstad ook was, echter wierd hem die te benaauwt door de vervolging van zyne Schuld-eijsschers, des nam hy de gang op, en verloor tot zyn wyk de Stad Antwerpen, alwaar het geen schande voor een Schilder was en noch is van maar een hemd te hebben, dewyl 'er de meeste Penceelisten zonder Lynwaad in de zomer, en zonder Mantel in de winter liepen lanterfant. Dewyl nu den Heere *Brouwer* min staatkunde bezat als *Machiavel*, en min de Courant bestudeerde als een Koffyhuis-Nouvellist, wist hy niet dat de Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden ingewikkelt waren in een oorlog met Spanje, zo dat hy zich niet eens had gewapent met een Paspoort; waar door het gebeurde, dat hy aan de Roodde Poort te Antwerpen wierd aangehouden by den Spaanschen Officier, die aldaar de wacht had; en na dat hy behoorlyk was ondervraagt, en waarschyntlyk onbehoorlyk zal hebben geantwoord, logeerde hem den Gouverneur in het Kasteel, op 's Koningks kosten. Den roekeloozen Schilder protesteerden in der minne tegens die Spaansche beleeftheden, en betuigde die eere onwaardig te weezen, hy verklaarde van niet gewoon te zyn te huisvesten in diergelyke Kastelenyen, en betuigde van liever een gebraden Kapoen te willen eeten met een Bedelaar, dan op een halve Duif te avondmaalen met drie Spaansche Officieren, enz. Doch den Gouverneur van die Vesting des hongersnoods sloeg die betuigingen in de wind, en luisterde al immers zo min na de klachten des Schilders, als na de Verzoekschriften van zyne gediskarteerde Maitressen.

Op die zelve tyd viel dat eige lot te beurt aan den Hertog van *Arenberg*, die insgelyks gelogeert wierd, door de order des Koningks, in dat Kasteel, maar die echter een beter appartement kreeg als *Adr. Brouwer*; ook stond het dien Prins vry, van, door een paar Soldaaten verzelt, te mogen gaan wandelen binnen den omtrek van de Werken des Kasteels. Het gebeurde nu dat dien Hertog op een namiddag eens wandelde naby de gevangenis des Schilders; die dien Vorst aan zag voor den Gouverneur, en hem d'emoedig smeekte om ont-
sta-

flagen te mogen worden, zeggende: „ Een Schilder en geen Spion
 „ te zyn, van welke waarheid hy bewys kon geven ten allen tyden,
 „ mids voorzien wordende van Doek, Verf en Penceelen. Den
 „ Hertog van *Artemberg*, die op die tyd een goede luim had, antwoor-
 „ de hem aartiglyk: „ Dat hy van het eerste de proef zou neemen, de-
 „ wyl het tweden artykel niet hem maar den Gouverneur raakten, en
 „ dat hy hem Doek, Verf en Penceelen, en inzonderheid Olie voor
 „ de lamp des levens zou verzorgen, en dat hy dan, zo zulks hem
 „ beviel, aan het schilderen kon tyen.

Den Hertog zond noch dien zelven dag een Soldaat na de Woo-
 ning van den Kunstschilder *P. P. Rubbens*, met een verzoek: „ Van
 „ alles dat 'er onder het Gereedschap van de Schilderkunst forteerde
 „ te laten brengen in het Kasteel, dewyl zich aldaar een boetvaar-
 „ dig Kunstenaar uit het gewoel des waerelds had vertrokken, en
 „ van zins was om het overige deel zyns levens in een gestrengge-
 „ vangenis en boete te zien afloopen, indien 'er geen kans voor
 „ hem was om 'er uit te geraaken, en zich op den Nederlandschen
 „ bodem te retireeren. Den grooten *Rubbens* begon hartiglyk te
 „ lachen over dat compliment, doch hy dacht niet eens op *Adr. Brou-
 wer*, wiens Kunst hy had gezien en hooglyk geprezen; maar hy liet
 „ zonder verder nabedenken de verzogte Gereedschappen na het Ka-
 „ steel vervoeren; dewelke den Hertog aanstonds aan den Schilder
 „ deed behandigen.

Den vroomen *Adr. Brouwer* was niet traag om zich te begeven
 tot het schilderen, ook niet lui om te drinken; want den Hertog had
 hem links en rechts geproviandeert, en het geval was hem daar by
 zo gunstig, dat hy de behoorlyke Perzoonagien kreeg om te con-
 terlyten. Eenige Spanjaarden kipten de plaats uit, vlak tegens over
 zyn tralien, tot een Pasbaan, en begonnen louter te tuiffchen en te
 dobbelen met Kaart en Steenen; van welke gelegenheid *Brouwer*
 zich wonderlyk bediende in de Ordonnantie van zyn Tafereel. Hy
 drukte aartiglyk de winzuchtigen iever uit van de geldelooze Spee-
 lers, die de Teerlingen scheenen na te vliegen met hunne holle blik-
 ken, wier misvaale kuikendiefs klaauwen besturven waren om de
 bemorste Kaarten, en die van tyd tot tyd die Bedelaars Insecten van
 plaats en gestalte deden veranderen, die zo wel op hunne ontylee-
 ste spieren en bonken aasden als de Armoede. Maar onder andere
 aartige Beeldjes, had hy op dat Stukje eenen ouden schraalen Span-
 jaard

jaard geconterfyt na het leven, die, neêrgedooken op zyn hurken, gezeten was achter de Speelers, en op de stompen van drie a vier overgeblevene groene tanden scheen te knarffen, om de Natuur, die de Hongerbasten zo stiefmoederlyk spyst, te baat te komen. Dat laatste postuur behaagde den Hertog zo wonderlyk wel, dat hy 'er meer dan een groot half uur om ging zitten lachen, (dat al iets ongemeens is in een Staatsgevangen) en hy liet aanstonds den beruchten *Rubbens* by hem komen, om zyn vonnis over dat Tafereel te hooren.

Die Kunstschilder vloog na het Kasteel, nieuwsgierig wat *St. Lucas* Gezel had gepenceelt, en hy vroeg aan den Hertog: „Wat dat dien „gevangen Schilder doch had uitgevoert, en of 'er de Matrialen „van de Schilderkunst niet op waaren verspilt? Doch hy stond als opgetogeh te kyken, doe die Prins hem dat Stukje liet zien, dat waarlyk alles overtrof wat 'er ooit van dat soort van schilderwyze was gezien; en na het door en door te hebben bestudeert, riep hy eensklaps uit: „Zo waarachtig als ik *P. P. Rubbens* ben, zo waarachtig „is dat geschildert by *Adriaan Brouwer!* Den Hertog begon op nieuws te lachen, en vroeg aan *Rubbens*, na de waarde van dat Stuk: die 'er hem aanstonds 300 Ryxdaalders voor bood: waar op die Prins hem repliceerde: „Dat 't hem niet veil was voor 1000 Ryxdaalders; „maar het in zyn Kunstkabinet zou bewaaren, tot een gedachtenis „van die wonderbaare avontuur. Ook is dat Stukje noch te zien onder de Kunst-schilderyen van die overoude Prinselyke Familie.

Rubbens ging daar op na den Gouverneur van het Kasteel, en befoliffiteerde de ontslaging van *Brouwer*; wiens karakter hy met zulke natuurlyke verwen krayonneerde, dat 'er die Gouverneur om begon te grimlachen op zyn Spaansch, dat is, door het opschorten van de bovenste lip, en den Schilder deed voor zich komen, om hem noch eens ten overvloede te examineeren. Die losse Knaap quam voor het licht, beleed openhartiglyk schuld van binnen Antwerpen gekomen te zyn zonder Paspoort, beloofde beterschap, verzogt vergiffenis, en bood zyn Religie aan tot een onderpand van zyn roekomend gedrag en goede intentie. Na dat 'er noch wat gepraat en gelachen was over dien kluchtigen Baas, bleef *Rubbens* borg voor *Brouwer*, en daar op wierd hy op vrye voeten gestelt, en ging na *Rubbens* woning, hoewel eenigzints schoorvoetende, dewyl hy onderwegen eenige kroegen wilde aandoen, om zich aldaar eenige uren

te verledigen, ter eere van onze lieve Vrouwe van de goede Verlossinge.

De welmeenende *Rubbens* docht den ligtvaardigen *Brouwer* op den goeden weg te brengen, doch met een beter voorneemen als gevolg; zynde de Natuur een Vogel, die zich zo min wil laten bedwingen, als een vrygevogren Nederlander. Den voornoemde Kunstschilder bestelde aansonds een paar pakken Kleders voor den naakten Kunstenaar, voorzag hem van Lynwaad en vordere toebehoortens, zette hem aan zyn Tafel, en gaf hem een Slaapkamer als aan een Prins; doch hy kon dat quikzilver door geene weldaaden fixeren. Hy was en bleef *Brouwer*, hy moest Brandewyn drinken en Tabak rooken, van den ochtend tot den avondsfond, en dewyl *Rubbens* hem zo zeer als 't doenlyk was speende van Zakgeld, bragt hy zyn Fluweele Zondagspak in den Berg van Barmhartigheid, en vierde daar op een dubbelden Jonas van tweemaal drie dagen en nachten, en quam niet eer na huis om zien, voor dat alles was verdronken en verklonken. Dat beestachtig gedrag verveelde aan *Rubbens* en zyne zedige Huisvrouw, die zich zo lang over dien Lichtnis beklaagde tegens haar Man, dat hy hem buiten de deur stiet: waar mede hy wel in zyn schik scheen te zyn, zeggende: „ Dat de gereguleerde „ Wooning van *Rubbens* hem een flimmer Gevangenis verstrekte, „ als het Kasteel van Antwerpen.

Hy kroop in by een Bakker, genaamt *Jooft van Kraasbeek*, die een hups Antwerpsch Bazinneke tot wyf had, een knaap van zyn humeur, en vogels van eener veders, die hy in zyn Kunst onderwees, en met 'er haast 'er een braaf Schilder van maakte. De Antwerpsche Chronyk zegt, dat *A. Brouwer*, die niet vies was op een handje vol doodzonde, nu en dan wel een overspeelig broodje schoot in *J. van Kraasbeeks* Huwelyks-oventje; doch dat die, in navolging van veele Antwerpsche Hannekes, zich 'er niet veel aan stoorde.

Cornelis de Bie verhaalt, dat *A. Brouwer* eens naakt en bloot uit Zee belande te Amsterdam, en fluks zyn toevlugt nam tot de Schilderkunst; die haar Beleiders vry beter kleed en voed, als cenige Regenten der Schatryke Hospitaal. Om zich een naam te maaken, bestelde hy een Kleed en Mantel, t'zamen gestelt uit grof Linnen, beschilderde die met vreemde Bloemen en Parterres, en na die Gevernist te hebben, om 'er een schoone glans op te brengen, marcheerde hy na het Amsterdams Schouwburg, en ging in een Logie

zitten pryken. Dat ongemeen Kleed trok fluks alle de oogen der Kykers na zich, en inzonderheid staroogden de fchoone blikken der Juffers op die ongemeene Stof, wiens gelyk zy beleeden nooit te hebben gezien, en waar na zy zo eenpaariglyk begonnen te watertanden, als na de Liefdens-declaratien der veelspreekende Saletjonkers en Poppen-pronkers. Ondertuffchen draaide en keerde zich den opgefmuikte Schilder om en om, als een Paauwstaarts Doffer, en na dat hy oordeelde dat de Heeren en Dames hem volkomentlyk hadden bekeeken, fprong hy op het Toneel, met een natte Spons in de hand, en liet zich aldus hooren: „ Heeren en Dames! het fchynt dat
 „ alle oogen vallen op myn Kleed en Mantel, en dewyl ik voorzie
 „ dat de Juffers de Winkels van deze Waereldftad zullen laaten door-
 „ zoeken, om dit zoort van Stof te bekomen, zal ik die uit den
 „ droom helpen, met te zeggen, dat ik 'er den Fabrikeur van ben,
 „ doch dat 'er geen lapje van te bekomen is groot genoeg om 'er een
 „ Speldekuffentje mee te bekleeden. Ook is het niet dat het fchynt
 „ te zyn, en als gy het kende, zoud gy 'er niet eens na taalen. Dat
 „ gezegt hebbende, veegde hy alle die fchoone Bloemen en Parterres
 „ uit met zyn natte Spons; en dat gedaan hebbende, vervolgde hy zyn
 „ vertoog op deze wyze: „ De pracht der Begraffeniffen voldoet meer
 „ de Ydelheid der Levenden, als de Eere der Dooden; en de Kleed-
 „ ders worden thans niet gemaakt om de Lichaamen te dekken voor
 „ de ongemakken der vier Getyden, maar om die te fieren en om
 „ die te belaften. Het uitterlyk baard doorgaans een grooter ach-
 „ ting, als een innerlyke wezendlykheid. Het gevraag, wat is dat?
 „ maakt het befte deel aller zaaken op, en een zekere zwier, die
 „ men daar aan weet te geven, verguld, helpt en verzagt de nutte-
 „ loofte voorwerpen. Het Heelal beftaat uit een ftuk ruw Lynwaat,
 „ geblanket, gefchildert en gevernift door het Bedrog en de Ydel-
 „ heid, doch afgewafchen door de Spons des Tyds, walgt zich een
 „ iegelyk van zyne eerfte Begeerte, en verfhoopt het geen hy wel-
 „ eer plagt te lieven, te eeren en te aanbidden.

*Des Waerelds fchoonheid is maar fchyn,
 Uitwendig is 't al goud, inwendig fnoed fenyn.*

Noch verhaalt dien Liersche Rymchronyk-fchryver, dat *A. Brower*, traag in het fchilderen, en mild is geweest in het verteeren,
 en

en dewyl wy daar dagelyks noch veele voorbeelden van zien in andere Kunstschilders, kan men dat gemakkelyk gelooven. Doch het ander Sprookje, dat dien zelve Kunstenaar opgedrongen word, kunnen wy zo gemaklyk niet aannemen, hier in bestaande, dat als *A. Brouwer* hier of daar in een Kroegje by den Waard gearresteert was over een schuld van 50 Ponden Vlaams, hy maar een Tekening maakte, en daar voor 100 Ryxdaalders vorderde. Gebeurde het nu dat men iets poogde af te dingen op die Zom, dan, zegt hy, wierd die Tekening op 't vuur gesmakt, en dat spel duurde tot hy zynen volen eisch kreeg, waar mede dan dien Kroegenier wierd bevyredigt en den Schilder ontslagen.

A. Brouwer maakte het zo bont te Antwerpen, gelyk weleer te Amsterdam, zo dat hy van daar moest verkaffen, bevreesst dat het Gerecht een voorbeeld aan hem mogt komen te statueeren op het Straffoneel, des stoof hy na Parys, met een goudbeurs vol Tabak, en op de postpaarden van zyne hoeven. Aldaar ontfak hy de kaars des levens, volgens gewoonte, aan beide de enden te gelyk, en hy diende de God des Wyns en de Moeder der Liefde zo getrouwlyk, en zonder de minste tusschenpozing van rust, dat hy het spel ten laatsten moest opgeven. Hy keerde dan wederom met een yle beurs en een krank lichaam na Antwerpen, en aldaar nam hy uit een schilderlyke oortmoed zyn logement in een Gasthuis; waar in hy, na een verblyf van een paar dagen, stierf, en by de van de pest gestorven Armen in een put geworpen, en met kalk en stroo wierd ondergedekt, in het jaar 1640. De Historie zegt, dat een Leerling van *Rubbens* de dood van *A. Brouwer* aan zyn Meester verhaalde: die aanstonds dat Lyk liet opgraven, en op een eerlyke wyze ter aarde bestellen by de Paters Carmelieten. Ook word 'er by verhaalt, dat dien edelmoedigen *Rubbens* hem een deffige Tombe zou hebben doen opregten, waar van hy reeds zelfs het Model had opgestelt; doch dat de Dood, die korts daar aan hem ook mee fleurde, zulks verhinderde.

Adriaan van Ofsade, in den jaare 1610 te Lubek gebooren, was ook een Discipel van *Frans Hals*, en woonden meesttyds te Haarlem. Hy en *A. Brouwer* waren op eenen en dezelve tyd Leerlingen, en ook beiden niet zeer verschillig in schilderwyze.

A. van Ofsade schilderde meestentyds Boerenhutten, Stallen, en voornamentlyk Binnenhuizen, benevens alle derzelve nietwaar-

dige, doch aartiglyk verbeelde Potten, Pannen, Kruiken, Manden, en al zulke meubilaire Goederen en Huiscieraaden. Ook ordonneerde hy veeltyds Kroegen met alle derzelve toefstel van Pinten en Kannen, Driestalletjes, Banken, en Stoelen, alles zo geestryk en natuurlyk uitgevoerd, dat weinige Schilders het zullen verbeteren. Daar by zyn de Beeldjes wonderlyk fiks getekent, zeldzaam toegetakelt, en zo natuurlyk boers van bewegingen, dat men zich moet verwonderen, hoe hy die zo wel gelykende Karakters heeft weeten te bedenken. Het heugt ons, dat wy over eenige jaaren een Kerkje zagen hangen te Rotterdam, geschildert door *A. van Ofsade*, waar in een Boeren-Schoolmeester over 6 a 7 kleene Jongens heerschte, in welke Ordonnantie de Karakters zo wonderlyk waren waargenomen, dat geen Nederlands *Herakliet* het kon beschouwen zonder te lachen. Daar by was het Kerkje zo natuurlyk verbeeld, dat het scheen als of men de kalk tegens de muuren en pylaaren zag blinken. Uit zyn Conterfytzel is wel af te neemen, dat hy mede een kluchtige Snaak is geweest. Hy overleed in den jaare 1685.

Cornelis Bega, een Haarlemiet, was een Zoon van den Beeldsnyder *Pieter Jansz. Begen* en *Maria Cornelisse van Haarlem*, eene Dochter van den vermaarden Kunstschilder *Cornelis Cornelisz. van Haarlem*. Hy was een braaf Schilder, en ter zelve tyd een grooten Lichtmis, die het zo bont maakte, dat zyn Vader hem niet langer voor zyn Kind wilde erkennen; daar hy zich weinig aan stoorde. Daar word van dien *Cornelis* verhaalt, dat hy doodelyk verlief was op een aartig Meisje, welk Schaapje de Pest kreeg, doch dat *Bega* zich daarom niet liet zeggen van zyn Beminde te laten, maar in spyt van de Doctoren en Chirurgyns haar onophoudelyk vergezelschapte. Doe zy verlaaten was van de Doctoren, en lei te zieltoogen, begeerde *Bega*, die zich als een dol en wanhoopend Mensch gedroeg, haar noch den laatsten kus des afscheids te geven; dat de Vrinden echter niet wilden dulden. Daar op greep hy een Raagbol, en stak haar die toe, wiens eene end zy en hy het ander driemaal kuste, en daar mede was 't: „ Vaar wel in alle eeuwigheid! Korts daar aan wierd hy door dezelve quaal besmet, en door de Pestdood weggerukt in 't prilste van zyn levensloop, op den 27sten van Augustus 1664.

Thomas Wyk, een braaf Kunstschilder van zynen tyd, was gebooren te Haarlem, in den jaare 1616. Men ziet veele van zyne Penceelwerken, verbeeldende geestige Italiaansche Zeehayens, vol ge-
woel

woel van Beeldjes, Koopmanschappen, Schepen, enz. ook Roomsche Markten, waar op zich een potzig Zalfverkooper met al zyne aangaapers, Italiaansche Postuurmakers, Kunstspeelers of Guichelaars, Fruit- en Groenstallen, en achter dezelve grootfche Gebouwen en Paleizen deden zien, door hem zelve in Italicn na 't leven afgetekent. Geestig wist hy ook Zeestrandjes, en daar by Vrouwen, die de Visch in Korven op haar hoofd, of anderzints na de markt torffen, te verbeelden; ook Laboratorien of Goudmaakeryen, met hunne Fornuizen, Kroezen, Pannen, Glazen, en eene onbedenkelyke meenigte van Gereedschappen, tot de stookery behoorende, en diergelyke voorwerpen, die alle zo geestig van hem bedacht, en kunstig geschikt, vast getekent, vet, toetzende, en gloeiende geschildert zyn, dat dezelve Kunst een hooger prys verdient, dan zy thans mag gelden. Zyne Kunstlust heeft den Prentlievenden eenige kleene staalen van zyn vernuft, door eige wyze van Etzen in 't koper, nagelaaten. Deze *Thomas* liet een Zoon na, met naame *Jan van Wyk*, die een braaf Batavijfchilder was, wiens bloeityd zyn Vader met verheuging heeft gezien, aangezien hy 70 jaaren bereikt heeft, voor dat hy quam te sterven, in den jaare 1686. *Jan van Wyk*, die wel zyn besten levenstyd in Engeland heeft doorgebracht, schilderde ook Jachteryen te paard, inzonderheid Hartejachten. Men weet, dat hy het levensgrootte Paard, waar op het Beeld van *Fredrik*, Hertog van Schomberg, zit, en het plan van de Batavijfche in 't verschiep, ('t welk door *J. Smit* kunstig geschraapt in prent uitgaat) ten dienste van *Godfr. Kneller*, (die alleen 't Portrait van gemelden Hertog gemaakt heeft) met veel roem heeft geschildert. Hy was te Londen gehuwt, en is daar ook gestorven.

Leendert van der Koogen, die stil gehumeurde Schilder, was ook een Haarllemier. Hy was een Leerling van *Jacob Jordaans*, die een fraaije vlakke handeling van tekenen had, en daar by welgestelde en gecouleurde Beelden schilderde, meestentyds levensgrootte. Ook zyn 'er eenige Prenten by hem geënt, redelyk kloek en fraay, maar wat ruw behandelt.

Dewyl hy nu tamelyk met het slyk en modder des waerelds, Goud en Zilver, was gezegent, en niet om den broode behoefde te schilderen, zyn 'er niet veele Schilderyen van *L. van der Koogen* bekend buiten de Stads muuren van Haarlem, gevolglyk kunnen wy 'er niet van belang over schryven. Echter moeten wy een kluchtig voorval

van deze Kunstschilder verhaalen, hem met eene trouwzieke Juffer bejagent.

Hy was al een tamelyk ryp oud Jongkman, en woonde te Haarlem in de Schaggelstraat by een Bloedverwant, daar hy zyn Kost kocht, en wierd gemeenlyk by de Huisgenooten met de naam van *Leendert Oom* begroet; zynde den naam van Oom zo toepasselyk op bedaaude Vryers, als den eertytel van Tante applicabel is op vryerlooze bedaaude Juffers; derhalven zal het ons ook lusten van hem *Leendert Oom* te noemen.

Het gebeurde op een zekeren avondstond dat een welbekende Juffrouw, gebooren en woonachtig binnen Haarlem, aanschelde, en vroeg: „Of den Heer *Leonard van der Koogen* t'huis was, en te spreken? Waar op de Meid antwoorde, na altoorens de Juffer in het Zysalet te hebben laaten gaan: „Dat zy het aan dien Heer zou gaan vragen. Zo dra had de Meid haar boodschap niet overgelevert, of het oog van de geheele Familie viel op den vroomen *Leendert*, en het eenpaarig besluit was: „Dat die Juffrouw haar hart had gezet op *Leendert Oom*, en zekerlyk quam om hem het Aalsfukje des Huwelyks aan te bieden. Den vroomen Schilder stond wat verzet, en hoorende dat de Juffrouw zo netjes was opgetraliet als een Pinxterbloem, wilde hy ook niet ongehavent te voorschyn komen, maar kamde zyne lokken zo wat by den rous uit de war, haalde zyne gefronste Kouffen op, streek met zyn duim en voorste vinger de kreuken uit zyn breede Bef, en trad doe na vooren, om de Juffrouw op zyn oud Vryers te begroeten. De Juffer ontstelde ook op haar beurt; want het Voorneemen en de Uitvoering zyn twee onderscheide zaken; doch na hem altoorens een belofte van geheimhouding afgevordert, en haar perzoon over de toekomstige Boodschap verontschuldigt te hebben, (welke Komplimenten *Leendert Oom*, met onderscheide lichaamsbuigingen, dewelke niet na de danschool rooken, beantwoorde) begon zy te oreeren op deze of diergelyke wyze:

„Myn Heer zal vreemd ophooren, dewyl myn Boodschap zo onge-
 „meen is, als u waarschyndlyk ooit is te vooren gekomen. Veelligt
 „ook zult gy, die geen groot Hoveling zyt, die Boodschap beschou-
 „wen als een ongerymde aanbieding, alhoewel ik 'er niet in kan
 „zien, tegenstrydig tegens de aldergestrengste Betaamlykheid; te
 „meer, daar het spreekwoord zegt: *Het is aleens wie dat het vraagt,*
 „als het maar slaagt. Gy zyt een Jongkman, die over jaaren en da-

„ gen

„ gen wel berucht by het Gemeen, en wel gezien zyt geweest by
 „ myne Bloedverwanten. Wie dat ik ben, is u ook niet onbekent,
 „ en ik vertrouts de quaadaardigste Nyd, van myn Gedrag te kunnen
 „ bekladden met de aldergeringste schyn van Quaad, dat is vry wat
 „ anders als met eenig quaad zelve. Wy leven beide gerufft en ver-
 „ genoegt van die Middelen, dewelke onze Ouders ons hebben na-
 „ gelaaten; wy trachten niet om die te zien uitdyen, noch gy
 „ door het Kunstpenceel, noch ik door de Koopmanschap; en ik stel
 „ vast, dat de doordringenste Heerschezucht onze algemeene maat-
 „ regels niet zou kunnen verwrikken.

„ Maar, myn Heer *Leonard*, onze dagen glyden echter heenen
 „ als vlugge Schaatsryders, en wy verouderen jaarlyks, zonder dat
 „ wy verbeteren. Ondertuffchen is het leven een groot Goed in
 „ zichzelve, ja het grootste Goed des Waerelds; want den Mensch
 „ vermag zich niet te beklagen over het leven, maar wel over de
 „ ongerymtheden van het Levensgedrag, en over de quaade Bestie-
 „ ring van onze Hartstochten. Doch onder alle de Levensbewyzen
 „ keur ik voor de alderbeste de Levenswyze der Getrouwdten. Niet
 „ dat ik een Huwelyk goedkeur, waar in dat den Man scheep komt
 „ met een Normandys kapitaal, een half hondert Processen, en den
 „ Vloek zyner Gebuuren, en waar in de Vrouw den Man verschalkt
 „ met een Abderietsche bruidschat, een trommel vol wind, en een
 „ Goudbeurs vol Suikerpeeren. Een Paar, dat zich zonder Geld
 „ waagt op den Huwelyks Oceaan, is gelyk aan een Jager, die een
 „ Hert poogt te vangen zonder Honden, en die vergelykenis kan
 „ altoos op ons niet toegepast worden. Doch, myn Heer, het meeste
 „ dat my aanzet tot het Huwelyk, bestaat in deze punten: onze
 „ Vrienden sluipen uit deze Waereld, den een voor en den ander
 „ na, en wy kunnen het gezelschap der Overledenen niet genieten;
 „ ook verlaaten de besten ons het allereerst, onderwyl dat de slim-
 „ sten overblyven, om ons te plaagen. Onder die overgebleven
 „ Vrinden zyn de zommige te grootfch om met ons te verkeerem,
 „ onderwyl dat wy andere al te lang leven, die dag en nacht rekhal-
 „ zen om te roefemoefen onder onze Goude en Zilveren Munten.
 „ Dewyl ik dit zo klaar zie, als ik de Zon op den hellen middag zie
 „ schynen, trek ik myn hart van hun af hoe langs hoe meer, en al-
 „ zo ik voor my zelve poog te leven, word myn leven hoe langer
 „ hoe eenzaam. Dus zou ik wel kunnen besluiten, om een ge-
 „

L L L

„ zel-

„ zelliger levenswyze aan te vangen, en indien gy daar toe mogt
 „ overhellen, zoud gy my niet ongenegen bevinden voor uw Per-
 „ zoon; en meer heb ik niet te zeggen.

Leendert Oom stond te kyken, als of hy mal was geworden; want hy nooit een diergelyke Predikatie gehooft, of een Declaratie van die natuur had ontvangen; doch hy rukte alle de hulp troepen van zyne verwarde zinnen by een, en liet zich doe uit in deze welsprekende termen: „ Wel, Juffrouw! wel, Juffrouw! dat klinkt my te
 „ byster vreemd in de ooren.

„ Dat heb ik vooraf wel gedacht, myn Heer, (repliceerde die
 „ Juffer al lachende) dat u dat voorstel onverwagt zou voorkomen,
 „ en daarom gaf ik u zulks te verstaan in het begin van myne reden-
 „ voering. Maar neem uw beraad; de zaaken behoeven zo schiel-
 „ lyk niet afgedaan te worden; ik zal daar omtrent uw besluit, als
 „ het u gelegen komt, afgagten. Ik erinner u nochmaals, dat uw
 „ en myn fatsoen op een hoogte zyn, en, na ik geloof, zal ons on-
 „ derling Kapitaal ook geen half Millioen verscheelen. Ik heb u nu
 „ myne meening geopenbaart; gaa nu eens te raade met u zelve,
 „ en hoe het by u ook opgenomen word; wy zullen echter als voo-
 „ ren goede Vrinden blyven.

Zo dra als *Leendert* achter quam, ging de klucht aan; want zy hadden die t'zamenpraak beluistert, en lachten dan eens met den aanstaanden Bruidegom, en dan eens met de voorbaarige Bruid, zonder dat zich den Schilder verklaarde, wat hy zou doen of laten. Hy zat dien gantschen avond te kyken als het steene Beeld van *Harpo- crates*, den God der Stilzwygtheit, en kon, hoe hy ook tobde of woelde, den geheelen nacht niet een oog toe doen; des nam hy voor, om 'er geen eyers in te slaan, en het echter kort en goed te maaken.

Daags daar aan stond hy op voor dag en voor dauw, en ging zich wat vertreden op de Grootte Markt, daar hy gevaltig, na een uur twee a drie wandelens, die zelve Juffer zag komen aanstryken. Hy nam fluks een korte resolutie, en hemde haar dus: „ Hem! hem,
 „ Juffrouw! een woordje met u believen! Daar op bleef de Juffer stil staan: en den onthutselden *Leendert Oom* gaf aan de Juffer haar afscheid met deze woorden: „ Juffrouw, Juffrouw, daar wy gisteren
 „ van hebben gepraat, zal niet in gedaan worden. De Juffer groete *Leendert Oom* met een bevallige zwier, en antwoorde: „ Zeer wel,
 „ myn Heer, ik ben wel te vreden. Daar mede wierd dit Klucht-
 spel

spel beflooten, en 't zedert is het in een Spreekwoord veraart onder die Familie: „ Daar wy gisteren avond van hebben gepraat, zal niet „ in gedaan worden.

Philip Wouwerman, die blinkende Diamant aan de Kroon der adelyke Schilderkunst, is gebooren te Haarlem, in den jaare 1627. Zyn Vader was een gemeen Historieschilder, en het algemeen zeggen is, dat hy de eerste beginzelen van die Kunst by zyn Vader heeft geleert, en naderhand zyn eigen Meester is geworden; waarschynlyk door geen minder Oordeel als Naarstigheit.

Het komt ons onbegrypelyk voor, die zo veele honderde Kunststafereelen hebbe gezien van dien *Philip Wouwerman*, hoe dat eene regterhand zo veele Kunststafereelen, en die alle zo verscheiden van Ordonnantien, heeft kunnen uitvoeren. Dan zien wy Jachten, Pleisterplaazen, Pikeurbaanen, Bataljes, Strooperyen, Struikrooveryen, Paardenmarkten, het vliegen met de Valk, enz., en het zelfde Voorwerp, hondertmaal mogen wy zeggen, gestadiglyk op een andere trant of wyze geordonneert en gepenceelt. Het eene Kunststuk gelykt nooit aan het andere, ja zelye verscheelen de Voorgronden, de Boomen, de Luchten, met een woord alles verscheelt, en echter is het alles schoon en heerlyk. Die Man moet een byzondere Geest hebben gehad, wiens model thans zo min is bekend, als *Krabets* Coleuren in het Glaschryven; en hy wist gewislyker meerder voorwerpen op het panneel te brengen, als een zeker Engelsch Schilder, die altoos de Luiden raade, om een witte Britsche Roos te laten schilderen op hunne Uithangborden, dewyl hy niets anders had leeren maaken.

Daar en boven wist dien grooten *Philip Wouwerman* alle zyne voorwerpen zo verstandig, en in dien natuurlyken aart te verbeelden, dat men met den eersten opslag kon zien en tasten, wat dat die Beelden wilden zeggen. Ja in het ordonneeren van byzondere gevallen, wist hy de zeldzaamste hartstochten zo kunstiglyk uit te drukken, als of hy een dagelyksche Ooggetuigen was van diergelyke ontmoetingen; als by voorbeeld: op zyne Tafereelen van Strooperyen, en in het plonderen van Boeren Dorpen en Gehuchten, conterfyt hy zo krachtig den moordzuchtigen moedwil der Soldaaten, en de doodelyke vreeze der overrompelde Buitenluiden, dat de zielen der Beschouwers, aangedaan door die zo natuurlyk uitgebeelde rampen dier ongelukkigen, fluks party koozen, als of zy tegenwoordig waren in het midden van die treurspelen. Lil 2 Ook

Ook gaf dien *Philip* geen geringe blyken van een goed oordeel in de verstandige schikking zyner Werken; in een kunstige verdeeling van bruine tegens lichte, en wederom lichte voorwerpen tegens bruine gronden, niet hier en ginds verspreid met dobbelsteene vlakken, gelyk als *Mosaïsche Schilderyen*, maar in breede partyen, die het oog vast hegten op de voornaamste voorwerpen. Zyn Penceel was mals en aartiglyk als met de punt getoetst. Met een woord, hy bezat een zeker iets, dat wy by niemand van zyn styl hebben zien opdaagen, 't zedert zyn overlyden.

Wy zullen ons niet begeeven, om omstandiglyk alle die heerlyke Tafereelen te beschryven, dewelke het ons heeft mogen gebeuren te beschouwen, zo hier in de Nederlanden, als in Duitschland, Engeland, Vrankryk, Brabant, Vlaanderen, Zeeland en elders. Wy zullen die welsprekende Tafereelen de verdiensten des Kunstryken Maakers laten bepleiten, om een zekere byzonderheid, die veel speculatie heeft gegeven aan de Kunstbeminnaars, ter loops aan te raaken.

Daar word eenpaariglyk getuigt, dat hy, op zyn doodbed leggende te zieltogen, beval, om alle zync Schetzen, Tekeningen en Krabbelingen te verbranden; dat ook noch by zyn leven wierd achtervolgt; en over den daarom van dat vernielend bevel redeneeren de Kunstlievenden op verscheide wyzen. De zommigen zeggen, dat die Kunstschilder een Zoon naliet, die hy vreesde dat in de luiheid zou vervallen, by aldien hy hem meester maakte over die schoone Modellen: doch dat bewys komt ons zo onbewyslyk voor, dat wy 'er niet eens na kunnen luisteren. Andere Beterwerers onderstellen, dat hy in onmin leefde met zynen Broeder *Pieter Wouwerman*, en dat hy hem die schoone Vrugten van zyn Iever- en Kunstboom niet gunde: maar dat argument is ook te lam. En een derde soort beweerd, dat het geen koekjes van zyn eigen deeg waren, die hy deed verbranden; en die geheim beduidende Noot dient wel ontbolstert te worden, zal den Lezer de kern smaaken, en daarom zullen wy ons daar over wat omstandiger uitlaaten.

Doe de Gelukzon van *Philip Wouwerman* het hoofd boven de kimmen begon te stecken, moest de Schildermaan van *Bamboots* haare hoorns intrekken, niet wegens de minderheid van Kunst in den laatsten, maar, na het ons toeschynt, wegens de meerderheid van gunst in den eersten Kunstschilder. De manier van *Bamboots*, viel wat droef

droefgeestig, en de schilderwyze van *Wouwerman* was in tegendeel vrolyk, alhoewel de Kunst van *Philip* op die tyd de Kunst niet kon overkraaijen van *Bamboots*. Doch het ongeluk van *Bamboots* bestond hier in, dat hy zyn Kunst tegens-geen appel of ei wilde verruilen; dat hy niet veel Vrienden had om hem door de schulpzee der behoefte te rollen; en dat hy dat soort van Kunstkoopers, die de Antwerpenaars Keelbeulen hebben gedoopt, zo min voordeel als zy hem gunden; dewelke hem gevolglyk lieten dryven. De Historie zegt, dat *Bamboots* zich in zyn wisselvalligheden gedroeg als een Dichter, dat hy vloekte, stampte, schold, en zyne nagels beschroeiide, doch dat hy 'er niet een onze Gouds by overwon, en dat is het natuurlyk karakter der tegens de Lukgodes wrokkende Poëeten. Maar ecne spyt, die hem wierd aangedaan by den Kunstkooper *Jan de Wet*, konden mismaakten *Pieter van Laar*, alias *Bamboots*, niet verkroppen; hier in bestaande, *Jan de Wet* had aan *Bamboots* geboden een zomme van 200 Guldens voor een Stuk van zyn maakzel, en den Schilder had hem voor dat Bod bedankt, en hem afgewezen.

*Een Mans hart krypt van spyt, die uitbarst by die Beulen,
By die verstoorders van 't Kunstschilderachtig luk;
Des Jan de Wet, toen Piet by hem om 't geld quam beulen,
Den Schilder roeften liet, en wars keek van het Stuk.*

Die *Jan de Wet* wette zyn brein om *Bamboots* die weigering betaalt te zetten; en om daar toe te geraaken, gebruikte hy tot een instrument de aankomende Kunst van *Philip Wouwerman*. Hy bestelde aan dien *Wouwerman* een diergelyk voorwerp, als het Stuk van *Bamboots*, en dat gedaan zynde, fleurde *J. de Wet* alle de Liefhebbers die hy kon grypen en vangen na het huis van *Wouwerman*, hebbers die hy kon grypen en vangen na het huis van *Wouwerman*, pryzende zyn Tafereel boven dat van *Bamboots*; waar toe hy zich meestentyds, als die niet veel verschet van spreekwyzen had, bediende van deze woorden: „ Zie daar, Heeren, dat is een Stuk! „ men behoef na geen Roomsche Schilders te loopen, als men zulke „ Kunst kan bekomen by de Nederlandsche Kunstschilders. Kortom, die *J. de Wet* speelde zo Kunstkooperlyk zyn rol, dat *Bamboots* van enkel hartzeer quam te hemelen.

Zo dra als dien wraakgierigen Kunstkooper hoorde, dat *Bamboots* overleden was, vloog hy na zyn Sterfhuis, en bemachtigde voor een

gering zommetje alle de Schetzen, Tekeningen, en Prenten van dien Kunstschilder, die hy wederom overzette aan *Philip Wouwerman*: die zich wonderlyk wist te bedienen van dien Schat der Kunsten. Deze waren nu de Modellen, zeggen de Onderzoekers dier Oudheden, die hy beval te verbranden by zyn leven, op dat hem niemand met dievery zou kunnen betichten, na zyn overlyden.

Op die wyze heeft den Schilder *N. Roestraaten*, die *Bamboots*, *Wouwerman*, en *J. de Wet* gemeenzaamlyk heeft gekent, dat geval in Londen verhaalt aan *Michiel Caree*; en dewyl wy niets trachten te profiteeren by diergelyke vertellingen, geven wy het den Lczer over voor die zelve prys, die het kan aanneemen of laten blyven.

Philip Wouwerman had noch twee Broeders, beide Kunstschilders, die benevens hem de Schilderkunst oeffenden, doch met min geluk, en ook met minder verdiensten. *Pieter Wouwerman* schilderde Stalletjes, Pleisterplaatzen, Valkenjachten, met aartige kleene Beeldjes van wel getekende Heeren, Juffers en Knegten. De Paarden zyn niet quaad van omtrek, en kragtiglyk geschildert, doch niet zo vrolyk getoetst en behandelt, als de Kunststukken van zynen Broeder *Philip*. Den jongsten Broeder, *Jan Wouwerman*, was een Landschapshilder, die te Haarlem woonde; doch van wiens Kunst'er niet veele Stukken worden gezien, dewyl hy in zyn groene jeugd verdorde, en zyne levensbladers liet afvallen. *A. Houbraken* zegt, een Stukje van hem, by *L. van der Vinne*, te Haarlem, gezien te hebben, zynde een bergachtig Landschap: den voorgrond was vry bruin, begroeit met ruigte en onbesnoeide Boomen, waar tegen zich het verschiet, klaar en helder gedaagt, in een Valei verroonde: den voorgrond inzonderheid was aartiglyk brokkelig in die zelve couleur gepenceelt; op welke trant *Philip Wouwerman* in zyn vroege tyd ook schilderde. *Philip* overleed in den jaare 1668.

Nicolaas van Berghem is gebooren te Haarlem, in den jaare 1624; zyn Vader was genaamt *Pieter Klaasz.*, van Haarlem, die in den beginne Visschen, en naderhand Stukjes schilderde, waar op hy meestentys een Tafeltje te pas bragt, voorzien met allerlei soort van Banquetzuiker, en verzelt met een Zilverre Schaak, of met een Porcelyne Schotel, Kom, en zuik soort van snorrepypen. Die Vader onderwees hem in de eerste beginzels der Schilderkunst; doch naderhand kreeg hy verscheide Kunstschilders tot zyne Leermeesters, als *Jan van Goyen*, *Nicolaas Moojaart*, *P. F. de Grebber*, *Jan Wil-*
lis,

is, en ook onder meer andere den Kunstschilder *J. B. Weeninx*, zyn Neef; dewelke alle zich hebben beroemt, dien Fenix te hebben voortgebragt; daar hy aan den anderen kant zich heeft kunnen beroemen over een groot getal Leerlingen, die wakkere Kunstschilders onder zyn opzicht en bestier zyn geworden.

Aangaande den Bynaam van *Bergbem*, die, zegt men, heeft hy gekregen, van dat hy 't by zynen Vader eens grof verkorven had, die hem na liep tot in het huis van *Jan van Goyen*, en hem dreigde den hals om te draaijen; dien voornoemde Meester tegens de andere Leerlingen riep: „Berg hem! onderwyl dat hy den Vader tegen hielt; die 'er anders misfelyk mee zou hebben omgesprongen.

Hy is een heerlyk Landschapschilder geweest, en een Man die daar by genoegzaam alle de andere deelen van de Schilderkunst bezat, en zich zeer zelden van een ander Ponceel bediende, als van zyn eigen; een bekent Kunstafereel uitgezondert, zynde het geval van den Apostel *Mattheus*, daar hy voor zyn Tollenaars ampt vereert word met die heilige Waardigheid, op welk Stuk hy zich van *J. B. Weeninx* heeft bedient in het schilderen van 't dood Wild, en van eenige doode Vogels.

Maar het is ten hoogste verwonderlyk, dat dien *Nicolaas Bergbem* zo veele Stukken geschildert, en daar op zo veele onderscheide en verschillige Schikkingen heeft weeten te brengen, waar door zyne Kunstafereelen malkanderen niets gelyken in Ordonnantien; een Kunst waar toe geen gemeene kennis, en een ongemeene vrugtbaarheid van Vindingen word vereischt. Een van zyn beste Stukken schatten de Kunstkenners een zeker Tafereel te zyn, dat den Heere *N. van der Hulk*, Burgemeester te Dordrecht, hem aanbestelde te schilderen, welk Stuk een bergachtig Landschap verbeeld, gestoffeert met Beelden, Ossen, Koeien, Schaapen, Kruiden, enz., alle om het heerlykft geschildert, en wonderlyk schoon van tegenstelling van Lichten en Schaduwen. Die zelve Burgemeester bestelde ter zelve tyd een Stuk van de eige groote aan *Jan Both*, waar voor elk voor zyn hoofd, te weeten, *N. Bergbem* en *J. Both*, zou hebben een zomme van 800 Guldens, benevens een Geschenk voor die zich het best daar in quam te kwyten. Het is gemaklyk te begrypen, dat elk om 't zeerst zich beyverde om met dat Geschenk te gaan stryken; doch doe zy hunne Kunstschilderyen den Heere Burgemeester voorstelden, prees die hunnen wederzydschen yver, en gaf aan ieder het

voorgefteld Gefchenk, met deze woorden: „Daar, Heeren, is een
„ Gefchenk voor elk; want ieder in het byzonder heeft zyn beft ge-
„ daan. Waarlyk, dat is het regte middel om het Kunstvuur te doen
vlammen; maar dat middel is zo r'eenemaal buiten de mode geraakt,
als het Glaschryven.

Daar word getuigt, dat hy by uitneementheid liefstalig was tegens
zyne Leerlingen, wier yver hy door onderscheide Vaersjes en Zin-
spreuken wift op te wekken; onder welk soort dit onderftaande wel
de grootste neering had by dien vricndelyken Leermeeftcr:

*Nimmer moette u zelf, Gezellen,
Schoon in 't leeren moeite steekt,
En ge 'er veeltyds 't hoofd weê breekt,
Wyl een ander leegloopt, quellen,
Of het yveren laten staan.
Denk, ik zal weêr loon ontfangen,
Voor myn moeite, en roem erlangen,
Als, die lui zyn, bed'len gaan.*

Doch hoe naarftig dien groote Schilder ook was, echter kon Me-
juffrouw zyne Gemalin, die de Dochter was van *Jan Wils*, dien
braaven Landschapfchilder, wel eens met de ftok van een Raagbol
van onder tegens de zoldering ftooten, wanneer zy geen geritsel
hoorde, om hem daar door op te wekken, indien hy een uiltje mogt
zitten te vangen voor den Schilder-ezel. Daar by hield zy hem zo
kort van penningen, dat hy zomtyds, eenige fraaije Prenten ziende,
het Geld, om die te bekostigen, moest gaan leenen by zyne Leer-
lingen; waar door hy ook meestentyds in het verkoopen van een
Schildery van zyn maakzel, wanneer 'er die zuinige Dame niet te-
genwoordig was, 'er altoos zo veel Zilverlingen wift achterbaks af
te knypen, om die verschooten Penningen te refitueeren, en om
een Prentje, daar hy zeer op gestelt was, te kunnen fnoepen. Zo
groot eene zucht bezat hy voor alle kunstige Tekeningen en Pren-
ten, beide van Italiaanfche als Inlandsche Kunstfchilders, dat hy niet
kon rusten noch duuren, voor dat hy die papiere Kunst meeftcr was,
waar op hy het oog had laten vallen. Tot een ftaaltje daar van,
plagt den Kunst maaklaar *Jan Pieterfz. Somer* te verhaalen: dat hy
eenmaal voor de Kindermoord met den Sparreboom, van *Rafaël*
d'Ur.

d'Urbyn, gesneden by *Mark Antonio*, 60 Guildens dorst besteden; geen geringe zom voor een Kunstprent: alhoewel die ziekte zedert eenige jaaren weder is verreezen in Grootbrittanje, daar wy 4 Guines voor eene Prent van dien *Rafaël*, en 30 Ponden Sterlings voor eene niet zeer groote Tekening van dien zelve Kunstschilder hebben zien besteden. *Nicolaas Berghem* overleed te Haarlem op den 18den van February 1683.

N. RoeStraaten, wierd mede te Haarlem gebooren, in den jaare 1627, en is een Leerling geweest by den grooten Conterfytshilder *Frans Hals*, wiens Dochter hy ook trouwde, met een Schilders Uitzet of Bruidschat, een houten Schilder-ezel, een blikken Oliebak, en een dozyn sakerdaane Penceelen. Die *RoeStraaten* was een braaf Kunstschilder in Conterfytzels en Stille Levens, byzonderlyk conterfytte hy natuurlyk goude en zilvere Schotels, Drinkvaten, Vaazen, en Schaalen, die met naauwlyks uit de verbeelde Metaalen kon onderscheiden. Hy schilderde meer Stille Levens als Conterfytzels, dewyl den Conterfytter *Pieter Lely*, die niets anders kon schilderen als Pourtretten, en daar door zyn fortuin zocht te bejaagen, gelyk als't ook gebeurde, hem het conterfytten afsraade, op dat zy malkanderen niet mogten komen te dwarsboomien, onder belofte, van hem in alle voorvallende gelegentheden te zullen verpligten; gelyk als ook geschiede; want *RoeStraaten* kreeg zomtyds 40 a 50 Ponden Sterlings voor een Stuk Stil Leven, en dat langs de recommendatie van *Sir Pieter Lely*.

Na het overlyden van zyne eerste Vrouw, trouwde hy met een jong Meisje; dat den ouden *RoeStraaten*, die reeds het stil leven gewoon geworden was by zyne oude Vrouw, zodanig afmatte, dat hy het spel moest opgeeven, zo dra als zy maar begon te roepen: „Ik schut! en daar op verhuisde hy uit dit woelig leven na het stil grafleven, in den jaare 1698, en wierd te Londen begraven.

Job en *Gerard Berkbeyden*, Broeders, en beide te Haarlem gebooren: den oudsten, *Job*, wierd bestelt op het Boekbinden; maar dat duurde niet lang. den Jongen kreeg een weerzin in het boekwurmen, en hy wou en zou een Schilder worden; zo dat zyne Ouders gedwongen wierden om hem by een *St. Lucanist* te bestellen, om de grondbeginzels van die Kunst te leeren. *Job* gedroeg zich zo vlytig, dat hy binnen korte jaaren een fraai Stuk kon maaken; waar door hy zyn Broeder *Gerard* bekoorde, om insgelyks de hand

aan de ploeg te slaan en die Kunst te leeren. En nu was hy de roede ontwasschen, derhalven nam hy zyn afscheid van zyn Meester, om eens te beproeven of hy kon flodderen op zyne eige wicken. Hy zette zich neder aan den Rynkant, en maakte zich bekend by de Dorpelingen tusschen Leyden en Utrecht, alwaar hy veele Boeren conterfytte voor een geringe prys; doch volgens 't spreekwoord: „Ko-
 „ per geld, een kopere Zielmis. Na dat alles daar om streeks was afgegraast, begaf zich *Job Berkbeyden* op nieuws tot het schilderen van moderne Gezelschapjes, Boertjes en alzulke voorwerpen; doch zyn Broeder *Gerard Berkbeyden* schilderde aangenaamer Kunstafereelen, als grootse Gebouwen, Kerken, en onder andere eenige doorzigten van de Amsterdamsche Heeren en Keizers Graffen, aan weerskanten beplant met Boomen, en gestoffeert met allerhande welgetekende en uitvoeriglyk geschilderde kleene Beeldjes, alles na het leven gemodelt of getekent.

Ondertusschen kreeg *Job* de reislust in het hoofd, en hy wist zyn Broeder *Gerard* zo wel te bepraaten, dat die zyn woord gaf van mee te zullen slenderen, en daar op stoven zy na Duitschland, en belanden te Keulen; een Stad, die zo vermaard is wegens haar heilige doodbeenders, als Bologne berucht is wegens haare lekkere Saucysen. Aldaar vervuilden zy eenige Stukjes tegens gereede Penningen, en kreegen ter zelve tyd kennis aan een Geestelyke Dochter, wiens Broeder, die een Priester was geweest, onlangs was gestorven en begraven. Die Geestelyke Dochter beklagde zich tegens de Schilders, dat zy geen Conterfytzel had van haaren afgestorven Broeder, en zy vroeg aan de twee *Berkbeydens*: „Of zy deszelfs Pourtrait niet
 „ zouden kunnen maalen, op het berigt van het wezen en gestalte
 „ des overleden Priesters, die zy hun naauwkeuriglyk zou geven?
Job en *Gerard* beraadslaagden met malkanderen, hoe zy zich zouden gedraagen in dat wonderlyk voorstel, en na eenige woorden wisselingen voor en tegen, antwoorden zy ja, en bedongen een brave prys voor dat Conterfytzel. Het goelyk Klopje gaf hun een hemd van haar vergoden Broeder; waar van zy een paar doeken bereiden, op raamen spannen en aan het conterfytten vielen; en portretteerden den dooden Priester tot volkomen genoegen van deszelfs Zuster op de voorflip van het hemd, en het Klopje wierd geconterfyt op de achterflip.

Zy vertrokken van Keulen op Heidelberg, op die tyd de Hofhouding

ding van den Keurvorst van de Palts; alwaar zy dagelyks dien Vorst, verzelt met zyne Hovelingen, ter jacht zagen ryden. Dien Hoogduitschen swier bestudeerden die Kunstschilders, en zy maakten daar van twee Schilderyen, waar op zy het Conterfytzel van den Keurvorst, van de voornaamste Hovelingen, en van den Opperjager te pas bragten; welke Conterfytzels, of noch zo kleen, zeer kennelyk en wel getroffen waren. Die Stukken bonden zy op malkander, en stelden die in een Gallery, die den Vorst, van de Jacht komende, moest doorgaan, en gaven last aan een perzoon, dat, als 'er gevraagd wierd: „Wie dat die Stukken daar had neergezet? hy dan zou antwoorden: „Dat het twee Maalers waren, die t'huis lagen in zodanige Herberg. Daar op trokken zy af, en redenkavelde onder het gaan na hun Logies wat zy te wagten hadden, geld of strokragen. Den Vorst zag die twee Stukken daar staan, liet die losmaaken en stond verwondert te kyken, ziende daar op zyn Conterfytzel zo natuurlyk verbeeld, benevens de Conterfytzels van zyne voornaamste Hovelingen. Den Keurvorst ontbood aanstonds die Maalers, prees hun Kunst, betaalde die rykelyk, beschonk ieder daar en boven met een Goude Medaille, en deed hun in het Hof een paar Kamers geven, om voor hem te schilderen.

Doch *Job* noch *Gerard Berkheyden* konden geen smaak krygen in het Hofleven; dat al immers zo gevaarlyk is als de Zee; en zy voorzagen veel ligt in hun verheffing te gemoet, dat geen, waar op den Puikdichter *Jacob Zeeuws* doelt, daar hy zingt:

*'t Geval, dat in verwisselingen
 Nooit is getemt,
 En dat in staatsverwisselingen
 Te dartel zwemt;
 En ryken, landen, steden, volken,
 Door Vorsten goust,
 Verheft aan 't toppunt van de wolken,
 Of nederbonst.*

Job dan, zei op een zekere ochtenstond tegens zyn Broeder: „Ja
 „ wel, Broeder *Gerard*, het verdrietme van langer de Hoogduitschen
 „ na de oogen te zien, en 's Vorsten luimen waar te neemen. Laat
 „ ons hoe eerder hoe liever wederkeeren na Holland; aldaar kunnen

„ wy ons vervrolyken met onze Kunstgenooten onder een praatje
 „ van de Kunst, en onder het rooken van een pypje. Zo gezegt
 zo gedaan, zy verzogten hunne ontflaging, en daalden weder af na
 de Nederlanden; alwaar zy te zamen by eene Zuster, die te Haar-
 lem woonde, huishielden, en als zy eenige Stukjes hadden opgemaakt,
 reisden zy na Amsterdam om die te verkoopen, om met de Kunste-
 naars een vrolyken avond te houden. Den vroomen *Job* had een
Jobs sterflot, alhoewel hy geen *Jobs* leven had gevoert, want tot
 den ouderdom van 70 jaaren gekomen zynde, liep hy in den jaare
 1698, na het Gezelschap goede nacht te hebben gewenscht, in de
 Brouwersvaart en verdronk, na dat hy vyf jaaren te vooren de oogen
 had geloooken van zyn Broeder *Gerard*.

Den Dichter *J. Snellinx* heeft de Conterfytzels dier kunstryke Broe-
 ders met de volgende Vaersjes vereert, als eerst op *Job Berkheyden*:

*Dit 's Job Berkheyden, wiens gelyk men in Gebouwen
 En Tempelschildren niet zal vinden noch aanschouwen.
 Hy maald ook wat by wil op 't kunstigste van alls:
 Dat tuize Heidelberg, en Manheim in de Pals.
 Hoe eert men best dien Geest, om na waardy te pronken?
 Aan wien den Keurvorst heeft zyn Beeld uit Goud geschonken.*

En op dat van *Gerard Berkheyden*:

*Dit is Berkheyden, die de Bouwkunst na het leven
 In kragt kan zetten, en haar regten welstand geven:
 En door d'Inbeeldingkunde elks weezen zo verbeeld,
 Dat aan het werk in 't minst van 't leven niet verscheeld.
 Den Paltsgraaf gaf hem, in de plaats der Schilderkroon,
 Een Gouden Borstfierraad, het Beeld van zynen Zoon.*

En *Vondel* zingt, op het Gezicht van de Heeren Gracht t'Amster-
 dam, door *Gerard Berkheyden* geschildert in dat bedroefde jaar 1672:

*Berkheyden maalt de Heeregragt
 Na 't leven, waardig om t'aanschouwen.
 Koop Schilderkunst! vermy het bouwen.
 Waarom? 't is Fransche middernacht:*

Dus

*Dus wacht op eenen heldren morgen.
In huisbouw seeken moeite en zorgen.*

Vincent van der Vinne, een Haarlemiet, is gebooren in den jaare 1629; hy was al van kindsbeen af geneigt tot het tekenen na Tekeningen of Prenten, en dat geestryk en losjes, dat men wel kon zien, dat de Natuur hem gunstig, en 'er wat goeds te hoopen was van onzen jongen *Vincent van der Vinne*. Die lust groeide met hem op, en zo veel te meer, doe hy met de Zoonen van den Kunstschilder *Frans Hals*, die in zyn Buurt was komen woonen, begon te verkeerem; het welk zyne Ouders beweegden om hem te bestellen aan 't Huis van *Frans Hals*; by wien hy binnen een korten tyd zodaanig vorderde, en zich deszelfs stoute en meesterachtige handeling zo eigen maakte, dat hy oordeelde vlug genoeg te zyn om het nest te verlaten, en eene tocht te onderneemen op zyne eigen wicken. Hy bezogt Duitschland, de Zwitsersehe Kantons, en Vrankryk, vindinge allezints gelegenheid om zyn Kunst voort te zetten, en om vermaaklyk te leven; en die luchtstrecken bezigtigt hebbende, keerde hy te rug na het Vaderland, en belande in zyn Geboortestad, op het jaar 1655; alwaar hy by alle de Liefhebbers der Schilderkunst wierd verwelkomt; zynde hy aangenaam by Grooten en Kleenen, wegens zyn vrolyk humeur, en aartige Dichtkunde.

Hy was een Kunstenaar, die alles wat men hem vergde schilderde, en geen onderscheid maakte tusschen het schilderen van Kamers, Plafons, Schoorsteenstukken, Uithangborden, en Deuren of Vensters; alhoewel hy echter de Natuur navolgde in het verbeelden van Landschappen, Gebouwen, Boeren, Menschen, Vogels, Dieren, en Stil Leven, alle welke voorwerpen hy kunstiglyk in het groot of klein nabootste. Daar en boven was hy een goed Conterfyttschilder, gelukkig in goede Gelykenissen te maaken, en zyne Tronien meesterlyk, na het voorbeeld van zyn Meester *Frans Hals*, aantafte en behandelde; spelende tegens zyne Leerlingen voor een Echo van zyn Meester; die gewoonlyk zei tegens zyne Discipelen: „Gy moet „ maar stout toe sineeren, als je de Kunst fix hebt, zal de netheid „ wel uit haar zelve komen.

Door die stoute manier kon hy alles, wat uit de hand moest worden gezien, welstandiglyk vertoonen, en tot zyn profyt vaardiglyk schilderen. Dewyl hy nu den meesten penning beoogde, quamen

de Uithangborden hem langs alle kanten toevliegen, waar door de Stad Haarlem op die tyd zo wezentlyk kon roemen op haare zinryke Uithangborden van *Vincent van der Vinne*, als de Stad Antwerpen noch hedendaags kan brommen op haare kunstryke Altaarstukken van *Pieter Paulus Rubbens*; waar door den kluchtigen Kunstschilder *Job Berckheyden* gewoon was te schertzen, zeggende: „*Vincent van der Vinne*, is den Haarlemsche *Rafaël*, in het schilderen van Uithangborden.

Hy was een zedekundig Kunstschilder, en een goed Poëet na die eeuw en in zyn soort, die in navolging van *Ostasio van Veen*, *Goltzius*, *Ketel*, *Heemskerk*, en andere fraaije Geesten, zinryke Zinnebeelden heeft gedicht, en ook getekent en geschildert; voor dereft had hy de Natuur te baat, en was een kloek en welgesteld Man van leest, die noch zo rad als een vogel was tot omtrent 7 a 8 jaaren voor zyn overlyden, dewyl hy door een beroerte wierd overvallen, die hem de middelen benam van langer te kunnen schryven of schilderen. Hy stierf aan een slaapziekte in den jaare 1702, oud 73 jaaren, en liet drie Zoonen na, *Laurens*, *Jan* en *Izaäk van der Vinne*, alle drie Kunstschilders.

Jan de Baan, een beroemd Schilder, gebooren te Haarlem den zoften van February 1633: hy verloor zyne Ouders pas drie jaaren oud zynde, van welken tyd af zyn Oom *Piemans*, Hopman en Veertig te Leyden, die ook de Schilderkunst oeffende, op de wyze van *Jan Breugel*, gebynaamd de Fluweele, hem in zyn Huis nam, en in de beginzelen der Kunst onderwees. Dezen Oom verloor hy in den jaare 1645. Des hy te Amsterdam besteld wierd, om de Kunst verder te leeren, onder 't opzicht van *Bakker*; daar hy zich naarstig queet. Hier nam hy zo sterk in 't schilderen toe, dat zyne Mede-leerlingen het niet geduldig konden opneemen: waarom zy hem allen smaad deden, dien hy enkel uit hoop van meerder vordering opkropte. Zyn Meester, dit ongelyk niet willende dulden, hield hem de hand boven 't hoofd, en zette hem op alle wyzen voort, pryzende zyn Kunst waar hy quam, en hem zelf met zich neemende in Gezelschappen, om hem verder bekend te maaken.

In dien tyd was de Kunst van *Anthony van Dyk* in hooge achting, en die van *Rembrant* vond niet min veele aanhangers. Dit hield hem op dezen tweesprong, niet weerende wat weg hy best zou inslaan, tot dat hy na lang beraad den weg des eersten verkoos, als zynde van veel duurzaamer aart.

In den jaare 1660, wierd hy door een kunstlievend Heer van Amsterdam na 's Gravenhaage gelokt; daar hy ten eerste veel te doen kreeg onder Lieden van den eersten rang; waar onder waren de Prins van Tarente, de Graaf van Hoorn, en andere Grooten, waar door de roem zyner Kunst zich verspreide tot in het naburig Engeland; zo dat de Koning hem met een Jacht liet afhaalen, om van hem geschildert te worden. Hy schilderde dien Vorst, nevens de Koningin, en andere Grooten van 't Hof; het geen nyd verwekte in het hart van *Pieter Lely*, die doe daar in aanzien was. Uit Engeland keerde hy weder na 's Gravenhaage; daar hy welkom was, en straks gelegenheid kreeg van de Beeldtenis des Hertogen van Zel, en van eenige schoone Vrouwen van zyn Hof te schilderen. Hy maakte ook op den zelve tyd de Beeldtenis des Groothertogs van Toskaanen; waar voor de Hertog hem 100 Ducaaten gaf. Op den zelve tyd maakte hy ook de Beeldtenis der Heeren *Cornelis* en *Jan de Wit*, twee voornaame Staatsheeren in Nederland. Die van *Cornelis*, doe Ruwaart van den Lande van Putten, schilderde hy noch in 't byzonder levensgroot ten voeten uit in een groot Stuk, hebbende ten zetel een opgestapelde hoop van Krygsgereedschappen, en rustende met zyn eenen arm op de tromp van een zwaar Geschut. In de bovenlucht van 't Stuk zag men eenige vliegende Kindjes, die zyn Hoofd lauwierden. Daar nevens vloog de Faam, bazuinende zynen lof. Nevens hem was een Vrouwenbeeld, aan de slinke zyde met eenige Kindertjes, stortende eenen Hoorn van Overvloed aan zyne voeten uit. Aan den anderen kant in 't verschieft vertoonde zich de verovering van Chattam, nevens het verbranden der Oorlogschepen. Andere Schepen vertoonden zich ook, waar van de Hollandsche Vlag waayde. Dit Stuk wierd geplaatst op het Raadhuis te Dordrecht, ten gedenkteken zyner dapperheid. Doch dat Stuk was (zo men voorgeeft) een doorn in de oogen der Engelschen, dewyl die voorgaven, dat de Britsche Kroon daar op was afgemaald onder de voeten van den Ruwaart van Putten; waar door dat ook tot een artykel verstrekte in de regens de vrygevochte Nederlanden aangehaalde grieven. Ook wierd gezegt, dat het aldus in den beginne was geschildert; maar dat zeker Heer van aanzien zulke gewigtige redenen bybragt, dat den Schilder order kreeg, om het uit te veegen.

Maar in den jaare 1672, dat noodlottige jaar, vergaderde het
Graauw

Graauw van 's Gravenhaage voor het huis van *de Baan*, om de Schilderyen van *de Witten* machtig te worden, (want een der Leerlingen, mischien uit eenigen toegedreven hoon op zyn Meester gebeeten, had verspreid, dat de Stukken daar in huis waren) dreigende, zo men ze niet over gaf, die met geweld daar uit te zullen haalen. Des móest *de Baan*, die de Stukken tydig uit den huize gezonden had, gedogen dat men zyn huis, van boven tot onder, en alle kisten en kisten doorzocht.

Deze drift van Beeldefchennis sloeg voort tot Dordrecht, daar het Graauw het Kunststuk, boven gemeld, aan stukken scheurde, tot verdriet van alle Kunstkenners. Het eerste Model is noch te zien by de Erfgenaamen des Heeren *Muys van Holy*, Raad der Stad Dordrecht, die de Dochter des Ruwaarts in huwelyk had.

In dit jaar ontmoete *de Baan* noch een merkelyk voorval. Wanneer de Koningk van Vrankryk met zyne Krygsmacht te Utrecht gekomen was, ontving *de Baan* een Brief, getekend door den Hertog van Luxemburg, doe tot Voogd dier Stad aangesteld, benevens een vryen Geleibrief, door den Kommandant *Stoupa* onderschreven. Hier in wierd hy te Zeist, buiten Utrecht, ontbóoden, om 's Koningks Beeldtenis te maaken, met belofte van rykelyke belooninge. De aanbieding geviel hem, maar de vrees van in quaad vermoeden te zullen vallen wederhield hem; want de bevinding had hem al doen zien, dat een quaade naam of achterdogt genoeg is om iemand van kant te helpen, laat staan te benadeelen. Hy pleegde raad met den Vorst van Waldek, die hem wel verzekerde van een goed onthaal en betaaling, maar hem in bedenking gaf, of hy daar door niet in eenig quaad vermoeden zou vallen by 't onbezonne Graauw, in aanmerking van den tyd, te meer dewyl hy zelf een der Hopluiden van 's Gravenhaage was. Hier op liet hy den Hertog bedanken, en bleef r'huis. Evenwel wierd hy in Vrankryk geacht als de voornaamste Beeldschilder van Nederland: zo dat de Koningk, den Graave d'Ayvaux, zynen Gezant in Nederland, dien hy bevel gegeven had, van Kunststukken voor hem te koopen, gelaaste zich in dien handel van *de Baans* raad te bedienen.

Veel eer en voordeel genoot hy ook van *Frederik Willem*, Keurvorst van Brandenburg, wiens Beeldtenis hy verscheiden maalen schilderde, en nevens hem veele Vorstelyke Grooten. De Keurvorst eindelyk verloor hem tot zynen Opper-Hofschilder en Opzicner zy-
ner

ner Kunstkamer en Kunst-Academie, op een Jaargeld van 6000 Guldens. Doch zyne Vrouw, burgerlyk en ingetooogen van aardt, had geene genegenheid tot het Hof en hoffelyk leven; waarom hy gedwongen was den Keurvorst te bedanken, en in zyne plaats een anderen bestelde.

Hy schilderde 4 a 5 maalen den *Prins van Oranje*, nevens de *Prinses*, naderhand Koningk en Koningin van Engeland; ook den Hertog van Jork, hier te lande zynde, met veele andere aanzienlyke Heeren.

Onder zyne groote Penceelwerken word geteld, het Stuk gemaakt voor de Regenten van het Tuchthuis te Amsterdam: ook de Afbeelding der vier Staalmeesteren in het Stuk op de Lakenhal te Leyden, gemaakt in den jaare 1675: gelyk ook een Stuk voor de Overigheid van 's Gravenhaage; waar voor men hem 1000 Ducatons betaalde. Te Hoorn maakte hy ook twee groote Stukken, 't een voor de Bewindhebberen der Oostindiesche Maatschappye, en het andere voor den Burgerlyken Krygsraad. Maar daar zyn grootste kunst in uitstak, was de Beeldtenis van den Prins van Nassau Ziegen, die zo meenigmaal daar voor zat, als de Schilder begeerde, die hier door de ruimte van tyd had om het Stuk op zyn volmaaktste te voltooien. Doe het afgedaan was, behaagde het aan alle de waereld, inzonderheid aan den Vorst, die, verwondert over des Maakers vernuft, zedert veel werks van hem maakte, ja de Schildery voor zyn overlyden by Uitterste Wille weder aan hem schikte: gelyk hy na 's Vorsten dood het zelve ook weder machtig wierd, en dus de gedachtenisse des Overleden niet alleen vernieuwde, maar met vermaak de edele volmaaktheid beschouwde, die in het Stuk te bespeuren was. Hy belaste zyne Kinderen ook op zyn doodbedde met nadruk het Stuk niet te vervremden of te verkoopen, dan alleen aan 't Hof van Brandenburg: gelyk zyne Dochter dan ook het zelve in den jaare 1702 aan den Keurvorst, doe Koningk van Pruiffen, als hy in 's Gravenhaage was, aanbood, en voor 400 Ryxdaalers verkogt.

Zyne Geldwinning, doe hy in bloei was, ging de maat te buiten; maar hy leefde 'er te rykelyk van, zynde al wie hem bezogt welkom: „ Een nieuwen Hoed, (was zyn zeggen) en een Oxhoofd Wyn te „ meer op een jaar, daar maak ik veele goede Vrienden mede. Hy „ kreeg 'er ook veele, daar onder ook veele Tafelschuimers, en onder hen den Landschapshilder *B. Appelman*, die weeken lang voor ge-

woonte had zyne voeten onder een ander mans tafel te stecken. Dus had hy veele maagen te voeden, zynde daar by bezwaard met zes Kinderen, waar by quamen drie van zyne Zuster, en vyf van de Zuster zyner Vrouwe, die hem zo binnen als buiten zyn huis tot een last waren; want de star zyns geluks was al eenige jaaren voor zyn sterven ondergegaan.

Hoe grooter Kunstenaar, hoe meerder afgunst onderworpen. *De Baan*, wiens roem overal opging, en in de Vorstelyke Hoven klonk, wierd ontboden aan dat van Vriesland, om de Prins van Nassau en zyne Gemaalinne te schilderen. Zekere Hoffchilder, vatte hier over een grooten haat op tegen onzen Kunstenaar, dien hy echter een rydlang bedekte, tot dat hy zich niet langer kon inhouden. Doe begreep hy by zich zelve een schendig stuk, door een voorneemen, om *de Baan* van kant te helpen. Tot dien einde reisde hy na 's Gravenhaage; maar vond geen gelegenheid tot aantasten van zyn Perzoon, dewyl *de Baan* verzeeld ging van zynen Hond, waar op hy zich verlaaten mogt. Des nam deze Booswigt voor, onder schyn van vriendschap, den moord in zyn huis te pleegen. Hy gaat daar op *de Baan* bezoeken, onder schyn van zyne Kunst te willen zien. Hy word beleeft ontvangen, en op de ruime Schilderzaal, die volstukken stond, gebragt. *De Baan* zette het eene Stuk voor en 't andere na op zynen Ezel; als de ander, haalende het scherp van uit zyn rok, gereed stond om hem van achteren te priemen; wanneer schielyk de Heer *Bruininks*, een der beste Vrinden van *de Baan*, onverwagt, zonder zich te vooren aan te geven, gelyk hy gewoon was, ter Kamer intrad, en een onbekent Man met ontbloot geweer verneemende, een grooten sehreeuw gaf; waar op al het gezin toefhoot. De Moorder, vindende zich verzet van zyn toeleg, neemt hier op schielyk de vlucht, zonder dat men hem kon achterhaalen.

Uit zulk een zelve oorzaak van nyd heeft hy noch eenen aanval geleden, waar door hy den middelsten vinger van zyne rechterhand verloor.

Die tot zulken gruwel niet durfden overstappen, speelden echter hun rol met lastren en liegen, strooijende aan verscheide buitenlandsche Hoven de maare, dat *de Baan*, uit blindheid, hem overgekomen, niet meer schilderen kon. 't Gerucht ging zelve in 's Gravenhaage op: maar de Prins van Anspach Brandenburg, daar aan geen geloof slaande, wilde de waarheid daar van onderstaan; want hy had
zich

zich voorheen van *de Baan* laten schilderen. Hy reed na zyn huis, vond hem in gezonden lyve, en liet zich andermaal van hem schilderen.

De Baan had een Zoon, genaamt *Jacobus*, die zich mede in de Schilderkunst oeffende; doch die maar 27 jaaren oud zynde, door de dood weggerukt wierd, tot groote droefheid zyns Vaders, en die hem maar twee jaaren overleefde.

N. Bleekers, was mede een Haarlems Kind; een kunstig Beeldenschilder. Den grooten *J. van Vondel*, gedenkt een paar Stukken van dien Kunstenaar; een triumpheerende *Venus*, die hy had geschildert voor zyn Hoogheid den *Prins van Oranje*; en eene *Danaë*, gepenceelt voor den Heere van *Halteren*, Bailjuw van Kennemerland; over welke laatste Schildery hy zich aldus liet hooren:

*Dees naakte kan een God bekooren,
 En 't godlyk goud haar hart en oog.
 Hoe vlamtze op 't goud, dat van om hoog
 Door 't koopren dak van 's Vaders tooren
 Gedroopen komt in haaren schoot!
 Wat mogen doch de blinde menschen
 Zo blind om schoone kinders wenschen!
 De schoonheid is in last en nood.
 Wat sluit geen goude sleutel open?
 De snoeplust vreeft geen scherpe wacht,
 Metaale poort, noch diepe gracht.
 Hy komt van boven ingestloopen,
 Maar vind 'er niets dan verf en doek;
 En zy een schyn van roode schyven:
 Zo laat de Maagd den handel dryven;
 Zo valt de Kunst een God te kloek.*

Frans Post, is ook een Haarlemmer geweest, een fraai Landschap-schilder; die bekend wierd by den Graaf *Maurits*, die dat schoone Huis in 's Gravenhage heeft doen bouwen. Die Vorst, de bequaamheid van *F. Post* ziende, nam hem mede na de Westindien; daar hy zich verscheide achtereen volgende jaaren ophield, om een onnoemelyk getal Landgezichten na het leven te tekenen en te schilderen. Hy quam met dien Vorst te rug in 't Vaderland, en bediende zich

doe van die Schetzen en Tekeningen, waar door hy toenam in naam en middelen. Hy overleed in zyn Geboortestad Haarlem, in den jaare 1680.

Jacob Ruysdaal, was mede een Haarlemmer van geboorte; doch die het grootste gedeelte van zyne levensjaaren doorbragt te Amsterdam. Zyn Vader, een Ebbenhoute Lyfemaaker, had hem opgetrokken in de Geneeskunde; en *A. Houbraken* schryft, dat hy verscheide Manuaale Operatien heeft gedaan te Amsterdam; dat wy zo gemaklyk kunnen gelooven, als onderzoeken. Zyn voornaamste Kunst was overeenkomstig met zyn naam, want hy schilderde meestentys in zyne Landschappen Watervallen, en ruiffichende Beeken, en wist de sprenkelingen en het schuimend water zo natuurlyk na te bootsen, dat 't geen verf, maar natuurlyk water scheen te wezen. Ook had hy het kunstje fix, om alzo natuurlyk een onstuimige Zee te verbeelden, die tegens de klippen of banken breekt; zo dat hy geen der minste St. *Lucas* Broeder is geweest in die styl van schilderen. Hy bleef tot het einde zyns levens ongehuwt, zo men zegt, om zyn ouden Vader te onderhouden; en overleed in zyne Geboortestad 1681.

Pieter Molyn, gebendnaamt *Tempeest*, was mede een Haarlemmer, gebooren omtrent den jaare 1640; wiens Kunstpenceel allerhande voorwerpen kon verbeelden, alhoewel zyn voornaamste beroep bestond in het schilderen van wilde Zwynejachten. Hy vertrok, gelyk alle zyns gelyken, na Italien, en sloeg, na eenige tyd omzwerfens, zyn schildertent noer te Genua; in welke Zeestad hy min vermaak, als wel verdriet heeft geleden. Hy had aldaar een Vrouw getrouwt, als zommige voorgeven; doch andere zeggen, dat hy aldaar zich ophield met een Byzit, gelyk als een Laplander, welke *Donia* hy door drie omgekogte moordenaars liet omhals brengen; waar op hy gevangen, verhoord en veroordeelt wierd in een eeuwige gevangenis; zynde de proeven niet voldoende genoeg, om hem ter dood te brengen. Aldaar had hy reeds 16 jaaren zitten roesten, doe Koningk *Lodewyk* de veertiende die Stad liet bombardeeren; in welke algemeene verwarring den Doge en den Senaat van die Republiek ordonneerden, van de Gevangens op vrye voeten te stellen. Maar hy vertoefde niet lang in die Stad, na zyne ontslaging, bevreesd dat de Duivel een schelm mogt worden, of dat de Rechters hun woord mogten komen te herroepen, en vertrok na Placenze, onder het gebied van den Hertog van Parma; in welke Stad hy de overige dagen zyns

zyns levens doorbragt. De Schilderkunst verliet hem niet op zyn gryze jaaren, want hy schilderde zo lang, tot dat de oogen hem begonnen te begeven; maar daarom gaf hy de levensklucht niet op; want doe hy niet langer zien kon langs cene Bril, zette hy 'er een tweede Vergrootglas boven op.

Jan van Hugtenburg, die beruchte Kunstschilder, is ook geboren te Haarlem; hy kreeg by tyds kennis aan den Kunstschilder *Jan Wyk*, die pas drie jaaren ouder was als hy, en reeds vry verre was gevordert in de Kunst, zo dat hy hem dagelyks ziende schilderen, hy eerst de Tekeningen en naderhand het Penceel aangreep, waar in hy zo een groote sprong deed, dat hy zich sterk genoeg bevoelde om eene Italiaansche kunstvaart te onderneemen op zyn Penceel, te meer, dewyl zyn Broeder *Jacob van Hugtenburg* zich ophield te Romem, die de Schilderkunst had geleerd by den beruchten *Nicolaas Bergben*. Maar die Broeder was door een ontydig sterflot weggerukt op zyn 30ste jaar; derhalven trok *Jan van Hugtenburg* na Parys, daar hy geraakte by den beroemden Batailjeschilder *van der Meulen*, onder wiens opzicht hy wonderlyk vorderde; doch de Fransche lucht wars zynde, zakte hy wederom af na de Nederlanden, in welk Gemeenebest hy zich heeft opgehouden t'zedert het jaar 1670. In den jaare 1708, maakte hy een verding met den Prins *Eugenius* van Savoyen, om voor dien Vorst te schilderen; een waardigen *Homeer* voor dien grooten *Achilles*; in wiens dienst hy die 10 beroemde Batailjes heeft geschildert, die den Held en den Schilder eeuwiglyk zullen doen leven by de Nakomelingen.

Het eerste Tafereel verthoont de Batailje by Zenta, tusschen de Keizerschen en Ottomannen, op den 11den van September 1697. Op het tweede ziet men den Veldslag van Chiari, tusschen de Fransche en Keizersche Heyrlegers, op den eerste September 1701. Het derde Kunststuk verbeeldt de Batailje van Luzara, tusschen de Keizerlyken en de Franschen, op den 15den van Augustus 1702. Op het vierde Tafereel heeft den Kunstschilder den Veldslag van Hogstedt gemaakt, die loffelyke Overwinning behaalt op de Fransche en Beyersehe Troepen, op den 13den van Augustus 1704. Het vyfde Stuk verthoont de Batailje en Overwinning van Cassano, behaalt by den Prins *Eugenius* van Savoyen, op Monsieur de *Vendome*, op den 16den van Augustus 1705. Den Kunstschilder heeft voor zyn zesde voorwerp genomen den Veldslag van Turin, op den 16den van Sep-

tember 1706. Op het zevende Kunstfereel ziet men de glorieryke Overwinning, die de Troepen der Geallieerden behaalden op de Franschen by Oudenaarde, onder het gebied van den Prins *Eugenius*, op den 11den van July 1708. Het achtste voorwerp is de Batalije van Mons of Malplaquet, gewonnen op de Franschen den 11den van September 1709. Het negende Kunststuk vertoont de heerlyke Overwinning, bevochten by het Keizerlyk Heirleger, onder 't gebied van den Vorst *Eugenius* van Savoyen, by Peterwaradyn, op den 5den van Augustus 1716. En op het tiende Tafereel heeft den Bataljefchilder afgemaakt de Batalije van Belgrado, welke groote Victorie de Keizerlyke Troepen op den Erfvyand behaalden, onder het bevel van den voornoemden Prins, op den 16den van Augustus 1717.

Die beroemde Kunstfereelen schilderde *Jan van Huchtenbug* voor den Prins *Eugenius* van Savoyen, en naderhand schilderde hy die noch eens in een kleender formaat, doch niet minder in kunst als de voorige 10 Kunststukken; gelyk als de Kunstkenners eenpaarig getuigen. Die laatste 10 Bataljes waren in den jaare 1729 in de bezitting van *Johannes Staats*, Maakelaar te Amsterdam, alwaar zy t'allen tyden konden gezien worden by luiden van fatzoen en echte Kunstkenners, wezende derzelve Bezitter een openhartig en vriendelyk Perzoon, die zich vereert achte door diergelyke Bezocken, en wel wist dat men de Kunst niet moest opsluiten, gelyk als de Gierigaarts leven met hunne Goude en Zilveren Munten; maar dat een galant Man die behoord te laten zien aan die geenen, die bevoegt zyn om te kunnen oordeelen over derzelve wezendlyke waarde.

Wy zullen ons niet inlaaten in de beschryving van die 10 alom beruchte Kunstschilderyen, maar alleenlyk ter loops zeggen, dat het Kunstwonderen zyn, waar in alle de tot de Bataljes vereischte eigenschap kunstiglyk en natuurlyk zyn waargenomen. Inzonderheid zyn de Paarden zo wonderlyk fix getekent in honderde onderscheide gestaltens, dat de Kykers niet weeten wat dat zy eerst zullen onderneemen om te pryzen; en men kan met waarheid zeggen, dat die oorlogshastige dieren vry vaster in hun schoenen staan, als zommige Schilders, wiens beelden men wel gelyk als bouwvallige huizen diende te ondersteunen met balken en krukken voor het vallen. Ook heeft dien vermaarde *Jan van Huchtenbug* niet alleen de Hartstochten nauwkeurig geobserveert, maar zelfs de Gelaatstrekken der Bevelhebbers en Krygsluiden zo kunstiglyk waargenomen, dat men met

een opslag van 't oog Keizerlyken uit de Franschen en uit de Turken kan bekennen.

De 10 Kunstafereelen, benevens noch eenige andere Ordonnantien, verzelt met een naauwkeurig relaas van die Batailjos, gaan uit in prent, en zyn zo heerlyk nagevolgt, dat het een vermaak is die te beschouwen.

Die Kunstschilder wierd in den jaare 1711, van *Frederik Willem*, Keurvorst van de Palts, met een Gouden Ketten en Medaille van het eigen Meraal, beschonken.

Romein de Hooge, die Kunstenaar is een Man geweest, gelyk als zekere Romein, van wien de Schryvers getuigen: dat hy zo veele goede als quaade eigenschappen bezat. En het zelve kunnen en mogen wy zeggen van dien *Romein*, die zo verstandig was als godloos, derhalven zullen wy zyn Geboortestad verzwynen; zynde het een zoort van verwyt voor die Stad, een diergelyk Monster uit haaren schoot te hebben zien voortkomen, doch alleenlyk verhaalen, dat hy als Kunstenaar, binnen Haarlem heeft gewoont. Zyn gedrag was zo voorbeeldelyk in zyn lentejaaren, dat zyne Voogden hem deze drie propositien voorstelden: Of hy zich wilde zien handen en voeten aan malkanderen binden, en op een Schip gooijen na het Oosten of na het Westen? Of dat hy zich voor altoos wilde zien transporteeren in een streng Bererhuis? Dan of hy zich wilde stellen om een Beroep te leeren? Waar op hy de laatste verkoos van die drie voorstellingen, en besloot om het schilderen te leeren.

Dat hy zich in die keuze niet heeft vergift, maar een kunstryk Schilder en een uitmuntend Plaatetzer is geworden, getuigen zyne Schilderyen en Prenten; en dat hy also geeftryk geweest is in zyne Ordonnantien, als vrugtbaar in allerhande godloosheden, kan niemand ontkennen. De by hem beschilderde Zaal op het Raadhuis der Stad Enkhuizen, en de Krygskamer in de Doelen te Rotterdam, waar op hy verscheide volgeestige halfronde Beelden heeft geschildert, zyn niet te mispryzen. Ook teld men onder zyn voornaamste Kunst het Lusthuis van den Heere *Mattheus van Brock*, buiten Dordrecht, dat hy bemaalde met de Historie van den beruchten *Claudius Civilis*, eender eerste Hollandsche Edelen, die, na dat de Romeinen zynen Broeder onrechtvaardiglyk hadden gedood, de voornaamste Edelluiden en machtige Burgerheeren by nacht onthaalde in het Schaakerwoud, en welk feest hy hun overhaalde, om de wapens op te neemen en de

de Romeinen onvoorziens op den hals te vallen, enz., zynde dien bitteren Oorlog wyd en breed beschreven by den beroemden en staatkundigen Geschiedtschryver *Cornelius Tacitus*. Zo in Haarlem, als elders, vind men noch verscheide van zyne Kunstafereelen en beschilderde Kamers; maar het getal zyner geëtste Prenten overtreft zyne Schilderyen, waar van de oneindige drukken, zo in Boeken, Pasquillen, Tytels, vuile bedryven, en meer anderen, overtuigende blyken geeven.

Maar zo geestryk als hy was in de Etskunst, zo eerloos was hy in zyn gedrag; dat al vry aanstootelyk moet zyn geweest, dewyl de Overigheid van Amsterdam hem die Stad ontzei, om dat hy de Jeugd vergiftigde door zyne verfoeijelyke *Aretynsche* Prenten, als blykt uit zeker Gomoraas Boekje, getyelt de *D....H....*, en meer andere Plaatens van dat soort; die beter het dwarshout of gloeiend zwaard verdienen, als een krans van onverwelkbaare lauwerieren. Daar by slachte hy den Wolf, die hoe ouder hoe boozer word; want hy wierd hoe gryzer hoe goddelooser; zo dat men met recht het elfde Gezang van *Anacreon* kon toepassen op dien welluftigen *Sardanapaal*, zingende:

De Juffers gillen dat het klinkt:
Laat af, ó Theos Zoon! ons blanke borst te streelen,
Dione kan geen yschots veelen;
De Liefde ontsteekt geen toorts aan hem wiens hoofdbair blinkt
Door witte kerkhofs bloemen.
Zal men het zilver hair dan tot de knipschaar doemen
Der Schikgodinnen? Vraagt Anacreon. De kruin
Van Katwyks hooge duin,
Hoe zeer bedekt met wintervlokken,
Met sneeuw en ys betrokken,
Groent die niet onder 't kille vogt?
Ha! 'k zal de Juffers nooit verzaaken,
Maar 't bed en ledékant doen kraaken,
Als ik myn Roosemond verzel op Venus tocht.
De wellust is het puik der Deugden;
Des wil ik, schoon de schyndeugd bromt,
My daaglyks des te meer verwreugden,
Hoe nader dat de dood my komt.

Zulk soort van valsche paarden zet de Schilderkroon weinig luister by; ook moct dien Kunstfryken *R. de Hooge* het al vry bont hebben aangestelt en meer als gemeen den beest gespeelt, dewyl een zeker Heerschap hem met geen voordeelige coleuren afschildert in een bekent Boekje, getyelt 't *Boulonees Hondje*. Doch boven al schreeuwde zyn godslasterlyk bedryf door de beide Nederlanden, doe hy op een Delfsche Kermis zo een vervloekte taal uitsloeg, staande op een Quakzalvers Theater, dat de alderbepaamste Godverzaakers nooit be-ticht zyn geworden, van zich diergelyke uitdrukkingen te hebben laten ontvallen. Maar wy zullen ons papier niet verder bekladden met de snoode byzonderheden van dat Ondier aan te haalen; alleenlyk zullen wy noch een aartig zegswoord pennen van dien *Romein*, en hem dan laten dryven. Eenmaal wierd hy gesteeert, om te compareeren voor de Overigheid van zekere Stad, daar hy op die tyd woonde; en aldaar verschenen zynde, wierden hem eenige *Arctynsche* Prentverbeeldingen voorgehouden, en gevraagd: „ Of hy die „ goddelooze Plaaten niet had geëst, en onder den duim liep uit-venten? Hy bedacht zich een poos, en antwoorde doe vrymoedig: „ Ja, Achtbaare Heeren, die Plaaten heb ik, veele jaaren geleden, „ geëst, doch ik verkoop die Prenten niet; die koopmanschap gaat „ myn Vrouw aan, en ik laat haar daar mede omspringen. Hy is overleden in den beginne van de achtiende eeuw.

Jan van Nikkelen, is een Haarlemmer geweest, wiens Vader een braaf Kerk schilder was, op de wyze van *van Vliet*; welke Vader hem in den beginne de Fransche en Latynsche Taalen liet leeren; waar in hy dan, gedreven door een natuurlyke zucht, grootelyks vorderde. Die Taalen hielpen hem merkelyk in het doorgronden der aloude en hedendaagsche Geschichtboeken, in de Natuurkunde en Bybelsche Schriften; waar door hy gelegentheid kreeg om dagelyks te verkeeren met dat soort van syne Disputanten, genaamt *Sociniaanen*, die zyn verstand scherpten; doch die de gronden van zyn Godsdienst bedorven. Naderhand onderwees hem de Vader in de Bouw- en Doorzichtkunde, en eindelyk in de handeling van het Penceel; waar in hy een grooten opgang zou hebben gemaakt, by aldien hy zich niet had bemoeit om alles te willen weeten.

Eerst vond hy een harde Vernis uit, met dewelke hy Kabinetten, Gerridons en Doozen zo keurlyk verlakte, als of die uit de Indiën waren overgekomen. Naderhand ontdekte hy een voordeelig ge-heim

heim in de Fabryk van het weeven, en hy bewoog hemel en aarde om schatryke Partisipanten op te zoeken, als wanneer men Oefroy zou verzoeken aan den Staat; doch dewyl hy geene Nederlanders kon oploopen, die zulke aanmerkelyke zommen wilden verschieten, wierd de uitvoering van dat geheim opgeschorft tot aan de Grieksche Kalenden, dat is, tot op den feestdag van sint nimmermeer. Doe begaf hy zich tot het schilderen van Landschappen, Bloemen, Vogels en andere Sieraaden op dunne zyde Gaas tot Chassenetten, en moede zynde, begaf hy zich na het een of ander Wynhuis, daar hy dan het Gezelschap wist te vermaaken met voor Quaker te spreken, en diergelyke snaakeryen. Daar en boven had hy het geluk van zich zo diep te wikkelen in de gunst van den Kunstschilder *van der Meyn*, op die tyd woonachtig te Amsterdam, dat die hem naderhand op fortuin of voor ballast mee nam na Dusseldorp, daar hy opontboden was door den Keurvorst van de Palts; alwaar hy aanstonds kennis maakte met den Hofschilder en Kunstbewaarder *Jan François Douven*, en zyn Weldoener liet dryven. Op de aldereerste maal dat hy met dien Hofschilder sprak, wist hy zyné belangens zo wel voor te stellen, dat die hem eenige Chassenetten beval te schilderen, dewelke geplaatst wierden in een Gallery, die den Keurvorst noodzaakelyk moest door gaan; dewelke dien Prins zodanig bevielen, dat hy *Jan van Nikkelen* beval, om eenige van zyne Buitenpaleizen, benevens derzelver groene Dreeven, Fonteynen en andere Sieraaden af te tekenen, en dan op die wyze tot Chassenetten te schilderen met coleuren.

Die Kunstenaar betoonde korts daar aan, dat hy niet minder conterfyt was in de Staatkunde, als in de Schilderkunst, en hy beewees meerder dankbaarheid door een staatkundig antwoord, dat hy ten voordeele van den Conterfytter *Douven* gaf aan den Keurvorst van de Palts, dan hy ooit had bewezen aan zyn Overvoerder na Dusseldorp, den Historieschilder *van der Meyn*. 't Gebeurde dat den voorgemelde Vorst hem een uitvoerig Kabinetstukje liet zien van den Ridder *Adriaan van der Werf*, benevens een Conterfytzel van *Douven*, om daar over zyn oordeel te hooren. Hy prees het Kabinettafereeltje volgens deszelfs zuivere waarde; doch hy voegde 'er staatkundiglyk by, dat men dat Kunstjuweel des Ridders verongelykte, met 'er het heerlyke Conterfytzel van *van Douven* neven te stellen, het welk zo krachtiglyk was geschildert, dat het alle de Kunst daar het omtrent quam overknaide. Na de dood van dien Keurvorst, geraakte hy

hy aan het Hof van den Landgraaf van Hessenkassel; alwaar wy hem zullen laten blyven, 't zy dat hy loefd of reeds dood is.

Barend Gaal, was mede een Haarlemiet van geboorte, en een Leerling van den alom beroemden Kunstschilder *Philip Wouwerman*; wiens manier hy al vry wist na te bootsen; ook bestaan meest alle zyne Schilderyen in Bataljes, en in Pleisterplaatzen. Voor de rest was hy zo eigenzinning als een Schoolmeester; en dat ezels gebrek koesterde hy tot zyn nadeel; als uit het volgende geval zal blyken: het gebeurde eens dat een Heer, voor wien hy een Tafereel schilderde, hem ging bezoeken, om te zien of hy 'er wat mee vorderde; doch den Schilder stond de mujs niet wel, om dat bezoek af te wagten. Hy beval dan te zeggen tegens dat Heerschap, dat hy niet t'huis was, en hy gaf die ordre in zulke luide termen, dat dien Heer die gemaklyk kon hooren; die daar op vertrok, doch met een vast voorneemen, om hem die onbeleeftheid betaald te zetten. Zo dra als het Stuk opgeschildert was, ging hy daar mee na het huis van dien beledigden Heer; die, hoorende dat 'er wierd aangefchelt, het hoofd uit de venster stak, en den Schilder, nevens zyn Jongen, die de Schildery droeg, ziende, riep hy hem toe: „Ik ben niet t'huis. *Barend Gaal* begon eens te lachen, denkende dat dien Heer dat zei om te spotten; en antwoorde op een vrolyke toon: „Ja, ja, myn Heer, ik zie „wel dat je t'huis zyt, laat de deur maar openen, ik kom je herbe- „wuste stuk Schildery brengen. Doch den Heer beet dien eigenzinnigen Schilder toe: „Dat ik t'huis ben is waar; doch doe ik de „laatste maal aan uw huis quam, was ik genoodzaakt heen te gaan, „zonder u te mogen zien; nu kanje insgelyks met uw Schildery, „want de wraak is zoet, gaan aftrekken. Dat gezegt hebbende, sloot hy het venster, en *Barend Eigenzinnig* moest troosteloos met zyn opgemaakte Schildery verkaffen.

Cornelis Holsteyn, quam voor den dag springen te Haarlem in den jaare 1653. Wy kunnen voor de waarheid niet zeggen, of hy de Schilderkunst leerde by zyn Vader, die een goed Glaschryver was en veel met waterverf tekende, dan of hy zyn eigen onderwyzer is geweest. Altoos het is zeker, dat hy geboekt staat voor een wakker Kunstschilder; als blykt uit dat Kunststuk by hem geschildert tot een Schoorsteenstuk op de Weeskamer te Amsterdam, op welk Tafereel *Lycurgus* staat verbeeld, daar hy zyn Neef verklaart tot Erfgenaam. Dat Schoorsteenstuk is door den verglaasden Poëet *Jan Vos* betrouken met het volgende:

*Lycurgus houd zyn Neef voor wettige Erf van 't land.
De hulp der Voogden strekt den Wees een mond en hand.
Hier leert men de Eigenbaat den Wees zyn Erfrecht geven.
Zo blyft des Vaders zorg, als 't lichaam sterft in 't leven.*

Dirk Maas, is gebooren te Haarlem op den 11 den van Herfstmaand 1656. Zyn eerste Leermeeester in de Schilderkunst was *Hendrik Mommers*, die gemeenelyk Italiaansche Groenmarkten schilderden; doch naderhand geraakte hy by *Nicolaas Berghem*, wiens Landschappen hem beter bevielen, als alle de Italiaansche Groenkraameryen van zyn eerste Meester. Eindelyk wierd hy bekend by den grooten Kunstschilder *J. van Huchtenburg*, onder wiens opzicht hy een braaf Schilder is geworden van Batailjes en Paarden. Ten huize van zyn Zoon, *Jacob Maas*, een geacht Liefhebber van 's Vaders Penceelwerken, zyn gantsch niet van zyne minste Stukken in deszelfs Kunstkabinet te zien, en wel van zyn besten tyd geschildert. Hy is in zyn Geboorteplaats overleden en begraven.

Laurens van der Vinne, *Vincentzoon*, die zyn Vader slachte, en alles schilderde wat hem voor quam, doch het meeste uitsak in Bloemstukken, is gebooren te Haarlem, den 24sten van Maart 1658, en heeft geen ander onderwys gehad als van dien Vader. Zyn meeste bezigheid bestond in het uitschilderen van de geachtste Tulpen, Hyachinten, Auriculaas, en andere Bloemen voor de Heeren Floristen. Inzonderheid heeft den Heere *Philip de Flines* hem de raarste en zeldzaamste Gewasschen laten conterfyt. In zyn afgaanden tyd hield hy zich op met Parroonen voor de Fabrikeurs te tekenen. Hy is mede in zyn Geboortestad overleden en ter aarde ondergdompelt. Deze *L. van der Vinne* heeft nagelaaten, behalven andere Kinderen, een Zoon, *Jan van der Vinne*, heden een geacht Kunstschilder.

Jacob van Kampen, Heer van Ramsbroek, was mede een Haarlemmer van geboorte, wiens schilderwyze grootseh was en breed, zo in zyne Historiestukken als byzondere Beelden, sterk en trots, op de manier van de kunstryke Schilders *Jan Bylaart*, en den beruchten *Bronkhorst*. Te Breda, in een Koffyhuis, hongen eertyds twee Kunstafereelen, die wy dikmaals hebben bestudeert, onder het drinken van een kopje Koffy; beide deze Conterfytzels verbeelden eene Dame, rykelyk gejuweelt, en eene Harderinne, zedigjes opgeschikt, zynde het eene geschildert by *Rembrant van Ryn*, en het ander by

Jacob van Kampen; waar van dat den Koffyhuishouder het volgende relaas gaf aan de Gasten: „*Rembrants* grooten naam stak van *Kampen* in de oogen, (vertelde hy) en daarom heeft hy die *Harderin* geschildert, die zo stemmig is toegetakelt met een strooije Hoed op 't hoofd, waar op een Roos, het zinnebeeld van schaamte, is vastgehegt, gekleed in een styf keurslyf, bloedrood geoleurt, en een geele bovenrok, beide forsse coleuren. Zo dra had dien beruchten Bouwheer en Kunstschilder die schoone *Veldnimf* niet gemaakt, of hy noode alle de beste Kunstkeners, en verzogt aan die Heeren, van hun oordeel te geven over dat *Tafereel*, die het eenpaariglyk preezen, en tot den Hemel toe verhieven, zeggende, nooit schooner Stuk van zyn hand gezien te hebben. Daar op verzogt hy hun, van de oogen voor het grootste gedeelte toe te nypen, en het dan in het geheel te beschouwen; het geen zy deden; en daar op vroeg hy: En wat speelt nu de Meester of is het krachtigste op dat Stuk? Waar op zy zo dra niet hadden gerepliciert, het *Aangezicht* en de *Handen*: of hy sprak, daar in bestaat de kunst, Heeren, maar niet in alles te overtaanen of zwart te maaken, om een *Tronie* of *Halsjuweel* te doen afsteeken, gelyk als den beroemden *Rembrant* doet. Ik heb de twee Coleuren uitgekapt, die alle andere coleuren overkraaijen, en des niet tegenstaande triomfeert het Hoofd van myne *Harderin*, en haare *Handen*; ook is 'er bloed in de wangen en handen; daar de *Beelden* van *R. van Ryn* 'er meestendeels uit zien als bloedeloze schimmen.

Wy willen wel bekennen dat hy ten deele gelyk had, en ten deele ongelyk; want het was waar dat men het bloed zag spelen door de wangen van zyne bevallige *Herderin*, en dat alles aanvallyk was behandelt; maar het *Conterfytzel* van *Rembrant van Ryn* was zo krachtig en verstandig van lichten en schaduwen, en de houding had hy zo zonderling in acht genomen, dat men fluks in het intreden van de *Koffyzaal* het Stuk van *Rembrant* zag, en naderhand de *Schildery* van den Kunstschilder *J. van Kampen* moest gaan opzoeken.

Daar word verhaald, dat hy in zyn tocht, die hy deed naar *Italien*, voorneemens was zich in die luchtstreck te oefnen na de *Schilderkunst* der alderberuchtste Kunstschilders. Doch, zeggen de *Chronyfschryvers*, hy ontmoete by de weg een *Waarzegster*, die hem om een aalmoes vroeg, en zich aanbood om hem goedergeluk en zyn toekomend fortuin te voorzeggen. *Jacob van Kampen* gaf haar eenig

Geld, en liet haar zyn hand kyken; waar op zy hem aanstonds zei:
 „ Dat hy een Schilder was, die na Italien trok, om aldaar zyne Kunst
 „ voort te zetten. Doch, vervolgde zy, gy gaat als Schilder daar na
 „ toe, maar zult voor Bouwmeester wederkeeren, en in uw Vader-
 „ land worden gebruikt tot heerlyke Werken. Ook voorzeg ik u,
 „ dat het oud Raadhuis van Amsterdam zal afbranden; maar gy zult
 „ uit deszelfs asfche een heerlyker Gebouw doen opreizen, waar
 „ door uw naam tot aan het gestarnte zal steigeren, en eeuwiglyk
 „ gelyk als een Ceder van Libanon groenen by de nanceven. Den
 „ jongen Kunstenaar lachte eens met die Voorzegging; die echter in
 „ alle deelen op tyd en wylen is vervult geworden, wyl hy te Rome
 „ belande, en aldaar zich inwikkelde in de gunst van een Kardinaal,
 „ die hem aanleiding gaf om de Bouwkunde te leeren; waar in hy zo
 „ een Overvlieger wierd, dat die zelve Prins van de H. Kerk hem na-
 „ derhand gebruikte in het opregten van onderscheide heerlyke Ge-
 „ bouwen.

Hy was de voornaamste Bouwheer die gebruikt is geworden in het
 stichten van het Stadhuis van Amsterdam, geschat, en by de gantsche
 waereld goedgekeurt voor het achtste Waerelds wonder. Ook heeft
 hy dat overheerlyk Gebouw gesticht in 's Gravenhaage genaamt het
 Huis van Prins *Maurits*, zo ongelukkig eens afgebrand, uit wiens
 asfche wel een jonge Fenix, doch min schoon als den oude, is her-
 booren. Daar by heeft hy dat kunstig Gebouw geordonneert 't Am-
 sterdamsche Schouwburg, dat voor geen Schouwburg in Bouwkunst
 (wy spreken van geen groote) behoeft te wyken. Noch is dien be-
 roemden *Jacob van Kampen* den Bouwmeester van het Huis van den
 Heer *van Zulichem*, te Voorburg, naby 's Gravenhaage; als van 's
 gelyken van den Heer *Dedel*, te Lis; en van een groot geralandere
 weergalooze Gebouwen. Hy is overleden op zyne Heerlykheid van
 Ramsbroek, en te Amersfoort begraven. Zyn Grafftede pronkt met
 het volgende Vaersje:

*d' Aartsbouwheer, uit den stam
 Van Kampen, rust hier onder;
 Die 't Raadhuis i' Amsterdam
 Gesticht heeft, 't achtste wonder.*

Eindelyk, *Frans Dekker*, een kunstig Conterfytter, heeft zich me-
 de

de te Haarlem opgehouden, en Meesterlyke Stukken voor verscheidene Liefhebbers geschildert; doch aan een slepende ziekte zukkelende, heeft de Dood hem ten laatsten onlangs zyn Kunstpenceel ontweldigt, en overleden, is mede alhier ten grave gedaalt. Zyne Discipel, den kunstryken *Taco Jelgersma*, die veele jaaren by hem gewoont heeft, om van zyn Onderwys te profiteeren, toont noch dagelyks door zyne Kunstwonderen, hoe hy van zynen overledene Meester is onderwezen, en geeft nu zelve alomme zyne Kunstleffen zo aan leergierige jonge Justers, als naarstige Jongelingen.

(Dus verre Byvoegzel, zo uit *Weyerman*, als andere.)

Tot hier toe heb ik breedvoerig verhaalt van de voornaame en uitmuntende Lieden, die of in Geleertheit vermaard zyn geweest, of uitstekende in Kunst, van alle soorten. De naaste eer komt nu de Kooplieden toe, die den handel dryven van allerlei Waaren, die des menschen behoefte niet kan missen. In ordre van de Kooplieden zyn de eerste en voornaamste wel de Groffiers, die allerhande Waaren in 't gros verkoopen; die geen wet van prys gezet is, die alle byna van een gezinte en vlyt zyn, te weeten, om goedkoop in te koopen, en duur uit te verkoopen; en die wel de machtigste zyn. Hier aan volgen, die Webben, Lynwaat, en allerhande Dundoek inkoopen en verkoopen; die gewoon zyn dat te verzenden na Vrankryk, Engeland, en andere Gewesten der Waereld.

Daar aan volgen de Wisselaars, Tafelhouders, ook die Panden neemen van alle Waaren, Wolle, Lynwaat, Zilverwerk, Verguld Werk, en Juweelen, en hun profyt doen met een gereguleerde woeker, tot dienst van armen en ryken, die benaauwd om Geld zyn; deze meest alle, op dat zy de maat niet zouden te buiten gaan van onbehoorlyke woeker, plachten met de Magistraaten van de Steden te accordeeren, op billyke conditien.

Behalven deze zyn 'er Kooplieden van Garen en Lynwaat, voornamentlyk in deze onze Stad, die sterk handelen op Silestien, Vriesland, en andere quartieren; waar van daan komt een groote quantiteit Garen, gepakt in groote Vaten, van daar over gezonden in meenigte; die verkogt en gevent worden aan andere mindere Kooplieden, die Garenmolens houden, Twynders genaamt; die door Molens 't Garen rwynen, in Vaten pakken, en verzenden in allerhande buitenlandsche quartieren, maar meest na Engeland.

Trape-
niets.

De naaste aan de Kooplieden van 't Garen, komen die handelen in Wol; die altyd van ouds meest in eere gehouden zyn, ook voor andere Koopmanschap wel geacht waren by onze Voorouders, want de handeling van Wol hier binnen Haarlem al van een oude herkomst is. Hier uit ontstonden groote Conquesten voor de Burgers en Ingezetenen; 't spinnen van de Vrouwen, van Mans, die de Wol kamden, de Wevers boomen en op 't getouw zetten, en tot Laken maakten. Noch komen 'er aan te vat, Volders, Droogscheerders en Verwers; na 't oordeel van de Waardyns, die 't Verfwerk opneemen. Alzo is de naam van 't Haarlems Laken tot in Spanje gekomen. In hoe groote achting de Wolle Neering by onze Voorzaaten gehouden is geweest, geeft ons het Waardynschap noch heden te kennen; hier nevens noch den ouden Eed, waar by Burgemeesteren en Schepenen geboden word te zweeren: „ Dat zy de „ Statuten en Ordonnantien van dien, die voor deze gemaakt of noch „ te maaken waren, zouden maintineeren en handhaven; hier en „ boven, dat zy die zouden onderhouden en versterken met dit be- „ sluit, dat alle die geene, die zoude weigerig of onwillig zyn, dat „ die in de boete zou vervallen van 60 onzer Ponden, een derde „ voor de Fiscaal, en twee derde deelen aan de Thesaurie. De Handel en Koopmanschap van Wolle-neering heeft hier in haar meeste kragt geweest voor omtrent 145 jaaren; want in den jaare 1501 is deze Wet gestelt: „ Dat alle Verkoopers de Laken-neering moesten „ doen in 't reden van Lakenen. En in 't jaar daar aan: „ Dat niemand vermogt andere Lakenen te verkoopen of by de elle uit te „ snyden, dan die te Haarlem geweven, gevuurt en bereid waren. En dat noch meer, alle uitheemsche Lakenen, die van buiten quamen, wierden op den 10den van October by publyk Edict verboden. Wederom, in den jaare 1522, op dat de Magistraat de Handel der Laken-neering zoude bevorderen, en de naarligheid van de Kooplieden opwekken, zo hebben zy op 't Lakenbereiden pryzen gestelt; om die Handel in eere te houden, en te doen vermeerderen. Op dit zelve jaar heeft ook 't gebruik van 't Persien eerst begonnen. Hier en boven, op den 10den van December 1524, is 'er een Compagnie opgerecht onder de geene die in Lakenen handelde; daar de Voorstander van geweest is *Joris Ajala*. Hier door is 'er nieuwe en vermaarde handel gekomen van Haarlemsche Lakenen, tot in Spanje toe, en elders.

Maar

Maar de voorspoed en eere van Laken-neering is niet 'er tyd verloopen; * daar ondertusschen de Brouw-neeringe dagelyks toenam. Hier moeten ook de Brouwers onder de Kooplieden gerekend worden, die mede hun Handel dryven, als in Tarwe, Garst, en Boekwyt, om het Bier te kookken, en in groote meenigte koopen, om hun profyt daar mede te doen, wel lettende op winst. Maar, gelykerwys van ouds de Lakenkoopers hunne Waardyns hadden, die de Wol, en Wolle Garen na zagen en de gewevenc Stukken over de rol haalden: zo zyn ook van oude tyden Opzienders gestelt op de Brouw-neering en Brouwers; die 't vry sronde aan 't Geil te gaan, en de Drank te proeven, van Garst en Meel gemaakt. Voortyds is de Brouwers ook vergunt, dat ieder 112 maalen in 't jaar mogte brouwen. 't Vertieren en de consumptie van de Bieren hebben zo toegenomen in korten tyd, dat 'er meer als 50 Brouwers zyn. Want de Bieren van onze Brouwers zyn overal wel gewild, om datze wel gezoden zyn, en goede reuk en smaak hebben; ja zo begeert, dat geheel Noordholland, Vriesland, Groningerland, Overysfel, Twent en Drent, van de Haarlemsche Bieren meer houden, dan van eenige anderen. 't Is niet te zeggen wat de Stad al voor profyt uit de Brouw-neering en Consumptie van de Bieren heeft. En dit is de reden, waarom de Magistraat dezer Stad, na vermogen, zo veele zorge draagt, dat de Brouweryen en Brouw-neeringe gehandhaaft word, dat zy haare Rechten bevordert, zo veel de billykheid kan lyden, tegen de Biersteekers, Pachtters en Verklikkers. Daar is een Stad aan gelegen, dat 'er veele Brouwers zyn, die genoodzaakt zyn tot hulp te gebruiken veele Menschen, en geringe Lieden, om hun kost te winnen, als Molenaars, Kuipers en Koperilagers; nevens Knechts die waaken by de Brouwketels, andere die Bier vaten, en uitzetten: noch Zakkedraagers, Turfdraagers, Sleepers, en Waterhaaldors; tot troost van die geene, die geen ambacht geleerd hebben. Hier en boven dienen ook tot de Brouw-neering Moutmaakers, dat eerlyke en welgestelde Lieden zyn, welks hulpe de Brouwers niet kun-

P P P

nen

* Wat de Fabrieken der Haarlemsche Wolle Lakenen en Lyuwaaten aangaan, die schynen heden geheel alhier verstorven, also ons niet is bekend, dat 'er eenige Fabriekens of Negotianten meer van zyn; en ook al voor veele jaaren de Waradyns der zelve vernietigt. Maar in tegendeel, de Fabriekens in Zyde en Wolle Stoffen, Twynners in Gaten, Lintiers, Reders in Kantens, Tafelgoed en Bonte Lyuwaaten, enz. zyn hun aantal alhier zedert vermeerdert, en geven aan veele gemeene Stads Inwoonders voor arbeid de Kost.

nen missen; die hoopen maaken van geweekte Garst, ten dienste der Brouwers. *

De Verwers moeten ook niet gesteld worden op de laatste plaats, vermaard zelve by uitheemsche, die de Wolle en Wolle-lakenen met kostelyke Colouren verwen, op alle Verwen asgericht, en zeer vernuftig. De ruige Lakenen zyn by de Spaansche en Italiaansche zeer begeert, zo om de lightheid, als om de glans van 't zwart.

Men moet ook niet van Kooplieden uitfluiten Korenkoopers, en Wynkoopers; die hun profyt doen uit het zaizoen van 't Gewas.

Ambachtslieden.

Nu kooome ik tot de Ambachtslieden, en vernuftige Werkbaazen; onder welke de prys wel verdienen de Wevers, die uitmunten in de Weefkunst; die door de subtielheid van hun geweeft de Spinnekoppen wel zouden uirtarten; welks Lynwaad de geheele Waereld door bekend is. Dit is 't vermaak van Koningen en Prinsen, Koninginnen en Vorstinnen. De witte glans van 't Laken is gelyk als de Sneeuw, de fynte als Dundoek, en de zagtheid als Zyde in waarde. Als nu de pryzen van Webbens en Lynwaat meer en meer toenam, zo zyn 'er in May 1586 Imposten op de Stukken gestelt. Italien roemt, dat zy de Zyde Damasten gevonden heeft: Haarlem heeft die kunst gevolgt in Lynwaat; dat Italien zelve meer acht. De kunstige Wevery heeft Koningen en Prinsen, Hertogen en Hertoginnen in verwondering gebragt; ook zo verre, dat 'er geen Hof is, of geen Doorluchtige Familie, daar niet is Lynwaat van Damastwerk of in Zaletten, op Tafels, of Banquetten. Des heeft de prys van Lynwaatwebbens dagelyks beginnen toe te neemen, alzo de zinnelykheid der Grooten meerder en meerder wierd: het heeft my ongelooffelyk geschenen, dat eenen *Jacob Viverius* verhaalt, dat een Webbe van 75 Hollandsche ellen, van drie ponden in gewigt, ieder Elle verkogt is voor 14 Guldens, in den jaare 1598.

Tien jaaren daar na heeft de Handel van Lynwaat en fyne Lakenen alzo toegenomen, dat *Reinier Gysbertsz. Breecht*, een Stuk heeft geweven, staande in een 32 Kam, de eerste in Haarlem; dat de Heeren van de Magistraat hem aanbesteed hadden, en gezonden wierd aan den Grooten Heer, in Turkyen.

Maar

* Onze Schryver heeft in zyn tyd het gegal der Brouweryen binnen Haarlem begroot op 50 stuks; wat zyn 'er tot heden dan hier al gesloopt! denkelyk door vermindering van Brouw-nering: alzo 'er nu maar vyf zyn, namentlyk, de Brouwery van 't *Scheepje*, de *Oranjesboom*, de *Passer*, het *Anker*, en 't *Hoefstee*, die noch brouwen, derhalven vermindert tot op een tiende gedeelte,

Maar 't gaat alle geloof en verstand te boven, dat *Ampzing* verhaalt, van een eerlyk Burger, genaamt *Jacob Smuizer*, die diertyd op de hoek van de Warmoesstraat woonde, by de Hal; deze, op den 16den van Augustus 1610, vermangelde in handeling een Webbe van 50 ellen, dat ongemeen fyn was, en diergelyke nooit voorheen gezien, voor 45 Vaten *Bordeeuwische Wyn*. Dit wierd voor een mirakel gehouden; de naam van de Werkmeester word ook niet verzwegen, zynde eenen *Govert Willemsz.*, die te diertyd woonde in de *Barrevoeteszuster*-straat; dat ter eeuwige gedachtenisse van hem is aangetekent. Noch heb ik het uitterste niet gezegt in deze materie, een Webbe *Damaftwerk*, drie ellen breed, verfiert aan weerzyden met gelyke glans en kunstig Werk, dat men aan Koningen of groote Potentaaten zoude vereeren, zyn van de Heeren Staaten gekogt ieder Elle voor 50 Guldens, contant geld. In de *Twyn*-dery is dit ook wat vreemds, dat een *Loot* van *Twyn* of *Garen* verkogt is voor een *Pond* *Vlaams*, draaden van een ongemeene fynte, en daar de *Spinsters* van een *Pond* 80 Guldens *Arbeidsloon* gehad hebben. Daar zyn ook andere *Wevers*, die met gecouleurde Webbens de *Schilders* zouden kunnen tarten. Andere ook die *Smallen* en *Noppen* werken met zonderting vernuft, en weeten die uit te venten in alle Landen. In deze *Clasie* komen ook de *Cassa*-werkers, die uit *Zyde* en *Fluweel* *Strukken* maaken van allerhande *Bloemwerk*. Maar *Ambachtslieden*, die zittend werk doen, zyn 'er veele, als *Goudsmeden*, *Tapytwerkers*, *Borduurders*, *Bontwerkers*, *Kleermakers*, *Schoenmakers*, en diergelyke meer. Hier en boven zyn 'er ook van de *Ingezetenen* die *Winkels* houden, als *Apothecars*, die *Confituuren* verkoopen, *Pasteibakkers*, en *Braderyhouders*. Van *Ambagtslieden* en *Werkbaazen* zyn 'er een meenigte; want daar zyn 'er die in 't *Koper* werken, *Ketelboeters*, en *Smits*, *Timmerlieden*, *Schrynwerkers* en *Metzelaars*; also zyn 'er veele naamen van *Ambachtslieden*: het waare te lang om van die alle te verhaalen: deze alle hebben hunne *Gildens* en *Statuten*, daar zy na moeten leven, aanstellen en hunne zaaken verrichten. Also zyn voor ieder in zyn *Beroep* *Wetten* gestelt, tot behoudenis van de *Burgerlyke* handel. Noch heb ik 't niet al gezegt, want in dezelve *Stad* is ook gering *Volk*, als *Oudekleerkoopers*, *Schoenlappers*, *Lykdraagers*, *Cellebroers*, *Vullislieden*, *Schoorsteenveegers*, *Stilleveegers*, die *Prevaaten* ledigen, vuile *Gooten* schoon maaken, en baggeren; welkers hulp en dienst

dienst de gemeenschap en societeit van de Burgerschap niet kan missen: uit deze dan bestaat het geheele Corpus van de Republiek, als uit regtsrydige Elementen; dat nochtans om haare srydige qualiteiten en werkinge niet ligt ontbonden of losgemaakt kan worden; God dat zo beschikkende.

Derhalven word het lichaam van een Stad de Republiek een Corpus genaamt, bestaande en te zamen gevoegt uit veele ongelyke leden en deelen, dat levendig gemaakt word door de kracht van God, en word gedreven als met een wenk van billykheid, en geregeert door een hooger Licht van verstand en redelykheid. En gelyk onze Lichaamen, zonder verstand, niets ordentelyks kunnen doen; also eene Stad zonder Wet, kan haare deelen, leden, zenuwen, en bloed niet gebruiken; let hier wel op, dat dit Corpus of Lichaam een Ziele heeft, zyn bewegen van God, en dat het zelve geschikt word, na een wenk van de meeste billykheid, en geregeert word door 't licht van redelykheid.

God zy lof, prys, eer en dankbaarheid! die Eenige, Eeuwige en Drievuldige! die alles regeert in Hemel en op Aarde! dat hy ons die genade gedaan heeft, dat ik in deze myne hoogen Ouderdom de Historie en Beschryving van Haarlem ten einde hebbe gebragt, van den jaare 506, dat de Stad gebouwt is, tot den jaare 1646! die ik byeen gebragt heb in 6 Boeken; waar by ik het nu zal laten berusten.

Eenige gedenkwaardige en vreemde Geschiedenissen, binnen of omtrent HAARLEM gebeurt.

Tot vermaak der Lezer, heb ik goed gedacht achter deze Beschryving te voegen eenige gedenkwaardige, monstrouse en vreemde Geschiedenissen, die gebeurt zyn omtrent Haarlem. Waar van dit de eerste is: omtrent den jaare 1268, is 'er een Zoone *Enakims* geweest, een Reus, te Spaarwoude gebooren, zyn naam was *Klaas van Kieten*, zynde zo groot en grof, dat als hy zyn wasdom had, alle Mannen van zyn eeuwē in zwaarte van lyf en leden

den verre te boven ging, en overtrof, als de zwaarste van geheel Nederland; de grootste van 't Land ging onder zyne armen door, zonder te raaken. Zyne Schoenen waren een vierde grooter, dan ordinaire. Om zyne zwaarte en ruig Hoofd, was hy een schrik voor Kinderen, die voor hem heen vlooden, of zy den Droes gezien hadden; echter was hy goedaartig, en gantsch niet straf.

In den jaare 1347, op St. *Olofsdag*, is 'er zulken Brand ontstaan, dat 'er byna geen quartier van de Stad ongeschonden bleef van het vuur. En vier jaaren daar na, in de maand July, op den dag van de Zendinge der Apostelen, was 'er ook een verschrikkelijke en gevaarlyke Brand; zo dat 'er een groot gedeelte van de Stad afbrande; en de Burgers in groot gevaar waren, die dezelve wilden blusschen.

In den jaare 1402, is te Zandvoort een groote Walvisch van 50 voeten lang gestrand, met een verschrikkelijk gebalk.

In den jaare 1403, is 'er op eene nacht, door tempeest, te Zandvoort, nochmaals een groote Walvisch gestrand, met een verschrikkelijk gebalk, tot schrik van alle die daar omtrent woonden.

In dat zelve jaar, een weinig voor de dood van *Aalbrecht*, Hertog van Beyeren, als 'er een zwaar tempeest in Zee ontstaan was, waar door veel Schepen bleven, de Boomen met wortels en aarde omfloegen, de Huizen omvielen, en door de hooge vloed Dammen en Dyken doorbraken; daar de eeuw van *Pyrrha* ons scheen te drygen; als alle Meeren en wateren verholgen waren; in dit onweer is op de Zuiderzee eene Meerminne gezien, die daar in 't ruime zop zwom; maar wat verre gezwommen zynde, is ze eindelyk in de Purmer geraakt, daar gebleven, en heeft 'er voor eenige tyd onthouden. Middelertyd de Dyken aangevult en geboet zynde, heeft zy niet kunnen in de ruime Zee komen; en als zy aldaar zich in demoerastige plaatsen in 't water onthield, als een Beest dat schubben had, met het hoofd om hoog buiten 't water, hadden alle oogen van de Huislieden op haar gewend. De Boere Meisjes, die daar alle dagen te melken gingen, nu aan dit Monster gewend zynde, neemen couragie, om dit van naby te zien; en de vrymoedigheid, om met hulpe der Visschers, dit Monster gevangen te neemen; dat een groot gebaar en vrouwegebalk maakte; bragten haar op 't land, en daar na in een Schuitje gezet hebbende, voerdeze na Edam, mismaakt van de groene Mofch. Als zy aldaar gezuivert was van slyk en slym, is het gebleken, dat zy een Vrouw gelek tot over haar navel; dus zatte

Een Zee-
monster,
Meer-
minne.

naakt, als een wild schepzel en stomme Visch: zy, om datze in 't water geteelt en opgevoed was, poogden ettelyke maalen na haar element te keeren; maar te vergeefs. Hier door is ontstaan groote verwondering by de menschen, die in meenigte quamen om haar te zien. Deze Meerminne is eindelyk in de kleeren gestooken, en door den tyd gewend Brood met Melk te eeten. Eindelyk, die van Edam, op het verzoek van die van Haarlem, (want het word voor een mirakel gehouden) hebben die van Haarlem deze monstereuse Vrouw, die van boven een Vrouw en onder een Visch was, r'huis gezonden: te Haarlem gebragt zynde, en verslagen door 't geloop van de Lieden, doch verheugd door 't aanzien van Vrouwen, heeft ze beginnen te bedaaren en tammer te worden, en haar te vermaaken door de conversatie van menschen. Als zy nu tammer geworden was, alhoewel stom, heeft ze geleert, na de manier van 't vrouwvolk, Garn te spinnen van Vlas, en 't Rokken te handelen. Alzo heeft zy een geruime tyd te Haarlem geleest, en is aldaar overleden. Deze, om dat zy 't Beeld van 't Kruis reverentie bewezen had, zegten men, dat op 't Kerkhof, als een geweide plaats, is begraven.

Triton.

En die moet niet vreemd gehouden worden, dewyl 'er groote en geleerde Lieden zyn geweest, die voor zeker verhaalen, dat omtrent voor 40 jaaren geleden, in de Vriessche Zee gevangen is een Triton of Meerman, ons gelyk van de geheele gestaltenis des lichaams; behalven dat hy ruiger van baart en hair was op het hoofd en borst, zo digt als borstelen. Deze was ook al gewent Brood en andere spys te eeten. Hy leefde veele jaaren onder de menschen; maar de wildheid kon hy niet afleggen, dan met de dood.

Factie.

Onze Stad is ook niet vry geweest van Factie of Oproer; want in den jaare 1404, is *Simon van Sanen*, en noch vyf andere met hem, overvallen en vermoord: en op die zelve tyd 300 en meer uit de Stad gedreven.

In den jaare 1444, is 'er een oploop geweest, en beroerte van moedwillige Burgers, om de zwaare lasten hen opgelegd: op welke tyd *Nicolaas van Adrichem*, Burgemeester, is in zyn eigen huis gevangen gezet; als die vervloekte Factie van Kabeljauwsgezinde de hand aan hem hadden geslagen. De Hertoginne *Isabella* dit verstaan hebbende, is tegen den avond, op *St. Willebrordsdag*, schielyk te Haarlem gekomen; alwaar zy de muitineerende eerst gestild heeft, en *Mr. Gooswyn de Wilde*, Groot-Président van Holland en Zeeland, tot Gouverneur aanstelde.

In

In den jaare 1445, als de Beroerte noch niet ophield, en de haat, nyd, en verbittertheid noch dagelyks toenam, is 'er wederom een nieuwe Factie uitgebarsten; als *Philip*, Hertog van Bourgondien, de zaak nochmaals in stilte gebragt heeft; waar tusschen quamen *Johan van Nassau*, en *Johan Hensberge*, Bisschop van Luik.

Oproer.

Maar de bloedige en vervloekte aanslag van den jaare 1457 is niet te verschoonen: want als de Magistraat van Haarlem eenige Imposten zocht in te voeren met ongemeene manier van doen over de Cleresie; hier uit zyn ontstaan klachten aan Burgemeesteren, onwaardigheid van de Burgers, heimelyke raadslagen, en stil morren. Burgemeesteren, op dat zy de razerny van het Volk zouden te gemoet komen, hebben tot een Bezending geordonneert *Nicolaas van Tperen*, Burgemeester, *Gerard van Noordwyk*, Schepen, en *Willem Paats*, Secretaris, aan *David*, dier tyd Bisschop van Utrecht, om te verzoeken Mandament van verbod. Als *Walraven*, een natuurlyke Zoon van de Heer van *Brederode*, dit euvel genomen had, en ten quaadsten geduid, een laage gelegte hebbende by de Bilt, heeft hy met de zyne de Burgemeester, Schepen en Secretaris, als moordenaars overvallen en gemassacreert. Dit moorddaadig stuk heeft zynen Vader, en de Heeren Staaten, als Vaderen des Vaderlands, zodanig verbittert, dat deze verfoeljelyke moord in geen 10 jaaren konde verzoent worden.

Aanslag van Walraven.

In den jaare 1482, is te Haarlem wederom nieuwe zwaarigheid ontstaan, als de Heer *Joost Laleyn*, dier tyd Gouverneur van Holland, den Eed van getrouwigheid in de wind slaande, de Stad Hoorn door een looze aanslag verraste; daar op na Haarlem trok, op hoop van groote Buit: maar, als die van Haarlem met dappere moed zich te weer stelden, hebben ze wel 50 Mannen van zyn Soldaaten ter neer geslagen, zouden ook de Kapiteinen en Bevelhebbers niet gespaart hebben, indien zy dezelve hadden kunnen bekomen. Maar als deze Beroerte cesserde, en de Hooge Machten zulks qualyk namen, dat zy geene moedwil meer zouden doen, zo zyn de rebellige Burgers een zwaare boete opgelegd, namentlyk van 12000 Guld.

De aanslagen van Laleyn.

Men heeft nu en dan vernomen, dat 'er Zeemonsters en groote Walvisschen aangespoelt zyn, die, zo men zegt, gemeenlyk plaagen en onheil beduiden, als zwaare Oorlogen, Plonderingen, dieren tyd, en wat des meer is. In den jaare 1500, in July, is 'er wederom een groote Zeevisch aangekomen, ruim 24 Voeten lang. En in het naaste

Aa. 1500.

ste jaar daar aan, ook in July, noch eene Walvisch, 50 voeten lang.

Ag, 1500.

't Is ook wat vreemds, dat in het zelve Jubeljaar, te Wyk op Zee gebeurd is, dat een Vrugt in 's Moeders Lichaam-geweent en gesteeent heeft; want in dat Dorp was een gemeen Vrouwje, die verklaarde, als zy op het uitterste ging, dat haare Vrugt, in 't Lichaam beslooten, wel 14 dagen lang gezugt en gekerm had gemaakt.

Dit is ook gedenkwaardig, dat in den jaare 1503, in Maart, gebeurd is, dat op de komst van de Prins van Spanje, die al op weg was, gezonden zyn, om hem welkom te heeten, *Gerard van Berckenrode*, Oud-burgemeester, te paard, met noch twee Ridderlyke Perzoonen; uit eenvoudigheid, en zonder pracht. Insgelyks 't jaar daar aan, andere Burgers, die gecommandeert waren, die Prins, die verwagt wierd, te gemoed te ryden, in te haalen, en welkom te heeten: als hy te Haarlem gekomen is, en eerlyk onthaald, word 'er gezegt, verced te wezen met een vetten Os, en een Aam Rynsche Wyn, uit een Hollandsche eenvoudigheid.

Pestty-
gen.

In den jaare 1509 zyn 'er verscheide Pesttyden geweest, na de bestiering van God; want in dit jaar zyn 'er duizende Menschen weggerukt, byna tot ondergang der geheele Stad.

In den jaare 1512, gelyk de Stad Haarlem veeltyds Brand onderhevig is geweest, alzo is zy ook berucht van inbreuk van water, om de naby gelegene Meeren ter wederzyden; want in dit jaar, in September, op *St. Jeroensdag*, was 'er een algemeene Watervloed door geheel Holland; doch voornamentlyk te Spaarendam, daar ons scheen te dreigen eene generaale overstroming, alzo 'er veele Huizen en Hofsteden verzonken, en de geheele Dyk in groot gevaar was.

In den jaare 1520, en volgende jaaren, zyn 'er ook eenige Zee-monsters gestrant; want in dit jaar, in April, is 'er een gruwelyk Monster gestrant, zynde 80 voeten lang, ter verwondering van veele Menschen: en twee jaaren daar na noch een, omtrent de Beverwyk, mede zeer groot.

In den jaare 1522, dat ook vreemd is, zyn 'er twee Dieven geweest, die vyf Schellingen gestolen hadden; waar over zy gevangen en gecondemneert wierden om te moeten sterven, en de kop afgehouden: maar den Scherp rechter, geen goed recht doende, haalde den haat en vloek der Burgery op zynen hals, en wierd met steenen te keer gegaan: waar op den Officier daar en boven noch bevolen wierd, dat hy de moedwilligen, als Oproermaakers, in een gat zou smyten.

Om-

Omtrent deze tyden, heb ik mynen Vader wel hooren verhaalen, dat 'er een Burger, die beschonken was, aan een Wyn-herberg gekomen, wat laat in den avond, begeerde dat men hem een Kan Wyn zoude tappen; en als de Waardinne zulks weigerde; dat hy met geweld in huis is gekomen, en in de kelder gekomen zynde, daar een pints Roemer Wyn getapt en uitgedronken heeft, en 't Geld daar voor op 't Vat gelaaten hebbende, na huis is gegaan. De klachte hier van is aan den Schout gekomen; en als hy beklaagt wierd van geweld, heeft hem den Schout doen vatten; en niet lang daar na is hy van de Rechters ter dood verwezen.

In den jaare 1529, waren 'er Engelsche zweetende Ziektens, die regeerde in deze Stad, en naauwlyks was 'er een huishoudinge vry, meest alle die 'er ziek aan waren stierven binnen 24 uren; geen remedie of hulpe van menschen kon hen uit die nood helpen; ook moest men 'er in de maand Maart veele tusschen twee Beddens smooeren. Daar na is 'er ontzet gekomen, als 'er aan den Hemel een heilzaamte Sterre is verschenen, en eenen *Æsculapius* of Geneesmeester van God gezonden, die van huis tot huis de Zieken bezogt en genas, door een zonderlinge Remedie, die niet manqueerde, en daar God zynen zegen toe verleende, tot verquikkinge der Ingezerenen.

In den jaare 1549, was op 't Heilige-land een zwaare Brand, by nacht; maar wierd noch gelukkig en spoedig gebluft.

In den jaare 1555, is 'er eene zwaare sterfte geweest, zo van Menschen als Vee, als Ossen, Kocyen, en heele kudden Schaapen, door de ongetemperedde lucht. In dit jaar is 'er ook eene groote dierre en benaauwtheid geweest, door de gestadige regen; het Aardryk wierd onbequaam om te teelen, de Boomen droegen geen vrugten, en daar was van Eetbaare Waaren maar van alles gebrek. Maar in het volgende jaar, als den Hemel door hitte schein te gloeijen, is 'er noch meer kommer en benaauwtheid geweest. Doch de Heere wierd ons genadig, en veranderde het weder ten goede, dat het een vrugtbaar jaar wierd, en alle Spyzcn goede koop.

In den jaare 1556, heeft de Koningk van Spanje in Ambassade na Nederland gezonden de Heer van *Brederode*, met Brieven van credentie, dat hy de Heeren Staaten zoude bewilligen tot zyn petitie.

Is den jaare 1558, is Keizer *Karel* de vyfde, hoogloffelyker memorie, overleden.

In den jaare 1564, was 'er een strenge koude, dezelve begon den

17den van December, en duurde 11 weken en drie dagen. Op die tyd was 'er zo een scherpe lucht, dat de Schelde, bevrooren zynde, Paarden kon draagen, ja Kraamen en Tenten op 't ys geslagen waren, daar alle dingen te koop was; dat voor die tyd nooit gebeurt is.

In den jaare 1566, den 11den van Maart, is 'er gefrant, tusschen Zandvoort en 't Huis te Brederode, eene Zeevisch, 41 voeten lang en 45 voeten dik, die 't zeewater noch uit de neusgaten blies.

In den jaare 1568, den 23sten van April, 't is verhaalens waard, zyn 'er twee vette Offen door onze Stad geleid na Brussel, met dewelke de Heeren Staaten den Hertog van *Alva* zouden vereeren; de eene was 10 Voeten lang en 11 dik, wegende meer als 3000 Ponden, en de andere 2000 Ponden; die dien tyd gefchat wierden waardig te zyn 500 Guldens.

In den jaare 1570, in Juny, twee dagen lang, was 'er een geduurige tempeest uit het noorden, met uittermaate groote schade van Dammen en Dyken, Huizen en Boere Wooningen; als wel af te neemen was uit het gebalk van Offen en Koeyen, Schaapen en Bokken, die met haar geblaas als om hulp van Menschen riepen: 't scheen dat de Stad Haarlem een eiland was, daar men niet konde aankomen, als te scheep.

In dat zelve jaar en die maand, is *Mr. Jan van Zuyren*, gedeputeert van de Vroedschap, om na Romem te reizen; alwaar hy den Paus zoude salueeren: de reden van zyn bezending was deze: dat hy aan de Pausselyke Heiligheid zou verzoeken, Copy van 't Accord, gemaakt tusschen een bekende Abt, en de Vaders van *St. Elizabeths* Gasthuis, over de Domeinen van de Witte Heeren; welks Goederen geconfisceert waren van gemelde Paus, om hun ongebondene leven.

In den jaare 1574, in January, is 'er te Haarlem een verschriklyk Monster gebooren, ten huize van *Laurens Jansz.*, Factor van de Kamer Liefde boven al: Een Soldaate Vrouw verloste hier van, en was nooit van een Vrouw zo gezien.

In het zelve jaar, na de Stad overgegaan was, is 'er ook een gruwelyke Pesttyd geweest. Op welke tyd de Pater van de Cellebroers, alzo de besmettelyke Ziekte dagelyks toenam, (dar ik zo mag spreken) is als banqueroet gespeelt, en heeft zyn Klooster verlaaten. Men zegt, dat 'er door die Pest 3335 Menschen stierven, en dat 'er naauwlyks zo veele gezonde waren, die de Lyken ter aarde konden brengen.

In

In den jaare 1577, in Juny, was 'er drie dagen lang tempeest uit het noorden, met groote schade van Dammen en Dyken, Hoven, Huizen, en allerlei Vee, die in nood waren, als Haarlem nochmaals een Eiland geleck te wezen.

In dit zelve jaar was 'er ook hongersnood; maar 't duurde niet lang: dat my noch gedenkt, als den Burger zich moest behelpen met een weinig Garstebrood; en duurde zo lang, tot dat de Spaansche Garnisoenen de Stad uittrokken; om dat het Prinse Volk Spaarendam in hadden, die alle het Koren, dat na Haaalem gevoert wierd, gestroopt hadden.

In den jaare 1580, waren 'er tekenen van Aardbeving, die schielyk en onverbolgen was, zonder wind en 't water troebel; alzozyn 'er eindelyk onder de aarde windige buiten-perffingen geweest, die eindelyk uitbarsten; waar uit ontstaan is door geheel Holland Aardbevinge, tegen den avond, omtrent 6 a 7 uren.

In den jaare 1588, heb ik voor Katwyk op Zee een Zeemonster gezien, dat daar gestrant was, en in het zand gesmoort.

In den jaare 1601, in January, is 'er noch eene monsterouse Visch aan onze Stranden angespoelt, verschrikkelyk om te zien; en ik, staande op Strand, had my niet genoeg te verwonderen over de zwaarte van 't Monster, zyn verschrikkelyke Schaft, lelyk fatzoen, diepe Balk, en Kaaken, die droopen van bloed en etter. In dit zelve jaar waren 'er ook veele inbreuken van water, daar ter wecrzyden 't hooge water uit de Meer in de Stad door een hooge stroom tot aan de Huizen stond; doch zonder ongeluk. Deze overvloed van water heeft niet lang geduurt; want kortz daar aan hebben de Dykgraaf en Heemraaden daar in voorzien, die door een bredden en afgaanden Dyk de kracht van 't water gestuit hebben.

In den jaare 1611, als de Ambassadeur *Spinola* met zyne Suite in den Haag was, is 'er ook eene langduurige en scherpe koude geweest.

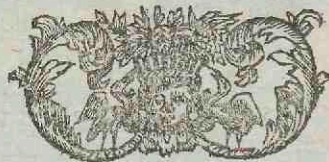
In den jaare 1614, den 18den van December, is wederom aan Strand gespoelt een verschriklyke Walvisch: die men zeide dat iets vreemds beduide.

In den jaare 1618, den 29sten van November, heeft 'er aan den Hemel een groote Comeet geschenen, met een verschriklyke Staart, welks Roede zich uitspreide tot 64 Graaden: dat (zo men vermoede) oorlog beduiden of andere onheilen en zwaarigheden. Hier op zyn

gevolgt in Nederland, scheuringe in de Kerke, haat onder de Broederen, en factie in de Politie; als mede oorlog in Duitſchland, moorden en plunderen, verwoefing van Steden en Dorpen, Ballingschappen, en verjaagen van Menſchen.

Maar, alzo door het eene en 't ander dagelyks wat vremds en wat nieuws gebeurd, die ik nu wil voorby gaan, als geringe dingen; zo is nochtans gedenkwaardig de koude van voorgaande jaar, dat ons noch heugt, een koude hoedanig onze Ouders niet beleeft hebben; een felle koude, die door vel en vlees paffeerde; deze koude begon met den 8ſten van December, en duurde omtrent 14 weeken, tot den 18den van Maart, als de Rivieren en Wateren met Ys beflooten waren: men liep over de Zuiderzee met Paarden en Sleën: alzo was 'er eene groote benaauwtheid, dat 'er geene Graanen, noch Garſt, noch Hop, noch Boekwyt waren; ja dat meer is, Turf, Hout, en Koolen waren 'er ook gebrek, om 't Bier te kooken: zo dat in het Noorder-quartier, in Steden en Vlekken op 't platte Land, door gebrek van Bier, de Lieden genoodzaakt waren water te drinken.

En tot beſluit van dit Werk, 't is ook wat wonders, dat de Auteurs, die gebooren is een weinig tyds voor 't Beleg, 't welk geſchied is in den jaare 1572, onder 't beleid van Don *Frederico van Toledo*, Zoon van den *Hertog van Alva*, niet lang na de eerſte beginzelen van den Oorlog, onder welke ik door Gods genade in goede gezondheid en voorſpoed geleeft en beleeft hebbe, dat de lang gewenſchte Vrede op den 5den van Juny alhier en elders met alle ſolemniteiten gepubliceert is. Waar by de Koningk van Spanje op de Conqueſte by de Hoog Mogende Heeren Staaten dezer Vereenigde Nederlanden gedaan, renuncieerende alle pretenſie op de voornoemde Landen, voor hem en zyne Erfgenaamen: God geve, dat 't zelve mag onverbroken blyven, gedyen tot grootmakinge van zyn Heilige Naam, en tot zaligheid van alle vredelievende Chriſtenen! Amen, 't zy zo.

Historiefche Aantekeningen,

ter aanvullinge van de

BESCHRYVING

der STAD

HAARLEM,

loopende tot den jaare 1750.

In den jaare 1436, is *St. Jacobs* Gasthuis gesticht, staande in de Hagestraat; alwaar de arme Passagiers hier een Rustplaats hadden, kreegen ook goed eeten en drinken, en mogten des winters eene nacht vertoeven. Zie *Leeuwaters* korte Beschryving der Stad Haarlem. Doch gemelde Gasthuis is nu verandert in een Roomsch Weeshuis,

enz., genaamt *St. Jacob*.

Omtrent deze tyd, meent men, dat de Haarlemmers den dag van vry jaagen, die zy Hartjesdag noemen, zouden verkregen hebben; die zy noch heden op den eersten Maandag na Maria Hemelvaart, in Augustus, jaarlyks vieren: also men acht dat doemaals de Graaven gewoon waren te jaagen, die ook ongetwyffelt een groot getal van Burgers volgden; en die uit goede gunst als dan vryheid van jaagen wierden vergunt. Zie als boven.

In den jaare 1479, is het Klokhuis volbouwd, staande achter de Grootte Kerk. Zie als boven.

In den jaare 1515, wierd Keizer *Karel* den vyfden binnen Haarlem, op 't Stadhuis, voor Heere van den Lande gehuld, 's middags ten 12 uren. Zie als boven.

In den jaare 1566, is 'er te Haarlem een eerlyk Burger geweest, genaamt *Heynsoon Adriaansz.*, alhier gebooren, en een Schoenmaker van zyn Ambagt, ook afkomstig van een eerlyk Geslacht, en Factor van de oude Kamer der Pellikaanisten: deze heeft zich begeven de Heilige Schrift naarstig te onderzoeken, waar uit hy verstond, hoe verre die van 't Pausdom afgeweken waren van de rechte en waarachtige kennisse van *Jesus Christus*, die ter zaligheid is benodigt, en heeft daar uit oorzaake genomen om het wangeloove der Roomschegezinde te verlaaten, en te luisteren na de stemme van de Heere *Jesus Christus*: hy ging zeer naarstig ter Predicatie, die doe ter tyd gedaan wierd in de Duinen, daar na by het Sieken en in het Haarlemmer Bosch: maar weinig tyd daar na heeft de verdrukte Gemeente zo veel vryheid verkreegen, dat zy een Huis hebben mogen bouwen buiten de Stads Poort, op een Veld, genaamt de Baan. Dit Huis wierd van de Papisten het Geuzen-huis genaamt. Daar wierd Gods Woord zuiver geleerd; en de Sacramenten na de instellinge van *Christus* bedient: en daar heeft deze *Heynsoon* meer en meer in de Goddelyke kennisse toegenomen; invocgen dat hy eindelyk verworpen heeft alle des Paus Brieven en Bullen, alle Decreeten en Ordonnantien die van de Roomsche Kerk verdicht en versiert zyn, als de Beeldendienst, de aanroepinge van verstorfene Heiligen, en Afgodische Paapsche Misse, het Vagevuur, de Bedevaarden, enz. Heeft veele Referynen en Liedereren gemaakt tegen de dwaalingen des Pausdoms. Onder anderen ook eenen Echo, bestaande in vraagen en antwoorden; die wel waardig is geweeten te worden, luidende als volgt:

Wat zyn nu de Paapen en Monniken, die zongen als een Lyster? Byster.
Wat zullen zy nu moeten doen, die geleerde Klerken? Werken.
Hoe zouden zy werken, zy kunnen niet, deze Heeren? Zy mogen 't leeren.
Is hunne leeringe van God dan iet? Gansch niet.
Komt hunne leeringe wel met Gods Woord overeen? Neen.
Wat zal men dan doen met hunne geboden? Uitroden.
De Zielmissen, wat doen zy de zielen profyt? Niet een myt.
Waarom zyn dan de Zielmissen van de Paapen bereid? Uit gierigheid.
Waarom doen zy de Zielmissen, my dit verteld? Om Geld.
Wat zullen de Zielmissen doen in 't Oordeel? Geen voordeel.
Wat zyn Paapen, Monniken, en ook Jezuwyten? Hypocryten.

Hoe is 't met hun Vagevuur, ik woude dat ik 't wist? Uitgepist.
Die hun boevely uitbragt, wat was 't voor een Ruitor? Martinus Luither.
Waar mee bewees hy hun boevely, zegt my dat puur? Met de Schriftuur.
Waar was 't laatste Confilie, wil my dat in 't harte prenten? Te Trenten.
Wat beslooten zy daar, zeg 't my geringe? Veel beuzelingen.
Wat was 't prinsipaalse, zeg my de conditie? De Inquisitie.
Wie will 'd Inquisitie tegenslaan, als vroomme Reuzen? De Geuzen.
Wie wil deze voorstaan, Hertog Frederik?* Neen, Ederik.
Wat brengen de Predikanten, die daar buiten prediken, voort? GodsWoord.
Van wien zyn ze gezonden, zeg het zonder spot? Van Godt.
Dit is ter eere van God en de Geuzen gedaan:
Maar ik zal 'er van de Paapen weinig dank af omfaan.

* Hertog van
Bruns-
wyk.

Dezen Echo deelde hy een iegelyk mede, om de Menschen het bedrog der Paapen en Monniken bekent te maaken. Zyn jongste Zoon, die hy meest altyd by zich had, vraagde hy altoos den eersten regel van dezen Echo: die hem dan daar op den weerklank antwoorde. Dit heeft de Geestelykheid niet langer kunnen verdraagen, maar hebben gestadig na de Overigheid gelooopen; tot dat zy *Heynsoon* door hunne Onderschout, *Puist* genaamt, hebben doen vangen; 't welk geschiede in de maand November, weinig dagen na Alderheiligen. Deze gemelde Onderschout had verscheidene maalen tegen *Heynsoon* gezegt, en ter goeder trouwe beloofst: „Als het daar „ toe zoude komen, dat hy last kreeg om hem te vangen, dat hy „ hem dan eerst zou waarschuwen, voor hy hem quam haalen. Hier in was *Heynsoon* geruust, dat hy zich daar op verlaaten heeft, en noch te meer, overmids hy met gemelde Onderschout heel familiaar was: maar hy heeft op zyn voorige woorden en beloften, die hy *Heynsoon* gedaan had, niet veel acht genomen, en die in den wind geslagen: want als hy last ontvangen had, om *Heynsoon* te vangen, zo heeft hy 't hem niet laten weeten, maar is heimlyk en stilzwygende by hem gekomen; en, om noch eenigzints zyn belofte te houden, zeyde hy tot hem: „*Heynsoon Adriaansz.*, gy moet u voorzien, myn „ goede Vriend. Wel, zeyde *Heynsoon*, en lei haastig zyn Werk neer, om uit de Stad te gaan: maar op straat gekomen zynde, heeft hy hem gegreepen, zeggende: „Geest u gevangen. *Heynsoon* zeyde, dat hy van hem bedrogen was, heeft zich ootmoedig gevangen gegeven, zonder iets daar tegen te zeggen. Zie, beminde Lezer, hoe

hoe dit arme Schaaap den vetten luipenden Wolf in den muil is gelopen. ô Verraader! ô Judas! had gy dit den Man beloofd? Was dit uwe manlyke trouwe? Ja, na den aart en gewoonte der Jezuwytische Secte. *Heynsoon*, nu gevangen zynde, wierd van den Onderfchout op het Stadhuis gebragt, en daar van de Magiftraaten ondervraagt van zyne Religie: die hy vrymoedig voor hen bekent heeft: en als het onderzoek gedaan was, hebben zy hem op de *St Jans-poort* gevangen gezet, by eenen *Barend van Utrecht*, zynde een Jongkman; de oorzaak van zyne gevangenis was, om dat hy een houte Beeld afgeworpen en verbroken had.

Korts hier na wierd noch een Burger van Haarlem gevangen, genaamt *Jan Heyman*, zynde een Lynwaat-wever; d'oorzaak was, om dat hy de Heer van *Brederode* voor Soldaat gedient had: hy wierd ook gebragt by de twee andere op de *St. Jans-poort*. Daar zaten zy den geheelen kouden winter, lydende groot gebrek en ongemak. Een ding verwonderde *Heynsoon* zeer, den Jongkman zag hy nooit droevig, maar altyd blyde; en als hy zag dat zyne Medegevangenen bedroeft waren, en inzonderheid *Heynsoon*, die acht levendige Kinderen had, zonder Moeder, zo heeft hy hen getroost en gesterkt uit Gods Woord.

Rusje Jans, Moeder van *Heynsoon*, eene Vrouw van omtrent de 80 jaaren oud, wezende Stads Vroedvrouw, is verscheidene maalen by den Burgemeester *Mr. Quiryndirkszoon* gegaan, en heeft hem zeer vriendelyk gebeden: „ Dat hy doch wat medelyden met haaren „ Zoon wilde hebben, en zo hy het niet om zyn Perzoon wilde „ doen, dat hy 't dan om zyne acht kleene moederlooze Kinderen, „ en om haaren zwakken ouderdom doen wilde: want, zeide zy, „ veele dingen zyn geschied in den vryen tyd. Hier op antwoorde hy haar zeer spytig, als een Vyand der Waarheid ooit gedaan heeft, zeggende: „ In den vryen tyd? doe was 't eene tyd om door de vingeren te zien: maar nu is 't een tyd van Justitie. Alzo is zy troosteloos van hem gescheiden, niets goeds verwagende van de langduurige Gevangenis haarer Zoone.

Ten laastten zyn zy alle drie veroordeelt, om gehangen te worden, dat 'er de dood na volgt: eerst hebben zy voortgebragt *Jan Heyman*, en daar na *Barend van Utrecht*; en deze gedood zynde, bragten zy ook voort *Heynsoon Adriaansz.*, en gekomen zynde, daar hy zyn offerhande zoude doen, heeft hy vrymoedig tot de Omstaanders

ders gesproken, en hen vermaand: „ Dat zy de Afgodery verlaaten, „ en zich tot den oprechten en waaren Godsdienst begeben zouden. Als hy nu zyn Gebed gedaan had, heeft hy zich ter dood bereid. Den Beul wilde dat hy van achteren ter Galge opklimmen zoude: maar hier tegen heeft hy geprotesteert, zeggende: „ Ik sterve niet „ als een Doodflager, of Dief, of Quaaddoender, of als eene die na „ andere Liederen dingen ziet, 1 *Petr.* 4: 15. maar ik sterve als een „ Christen. Als hu nu in zyn uiterste nood was, zeide hy: „ Hec- „ re! doet nu uwen Knecht, gelyk gy hem belooft hebt: want gy „ hebt gesproken in uw Heilig Evangelium: wie volstandig blyft tot „ den einde, die zal zalig wezen!

Als hy deze woorden uitgesproken had, heeft de Almachtige God een teken laten geschieden: want daar wierd in de Lucht een groot geruchte gehoord, zo dat de aarde schudde en beefde; waar door de Omstaanders overhoop liepen, niet wetende wat 'er te doen was: want die in het oosten stonden, meenden dat het uit den westen quam, en die in het westen stonden, meenden dat het uit den oosten quam: waar door de Burgers alzo verschrikt wierden, dat zy deuren en vensters toeflooten. Om kort te zyn, dit Wonderteken was zodanig, dat zy daar door verhindert wierden, hunne tyrannye op die plaats aan den Patient te volbrengen; want de Beul liep door verbaasheid van de Galg, en liet *Heynzoon* daar alleen op de Ladder staan: *Heynzoon* ziende dat hy daar alleen stond, is ook afgekomen: maar als nu het onweder en beroerte onder het Volk wat gestild was, zo hebben zy hem zeer nydig van 't Schavot in Burgemeesters Kamer getrokken, even als of hy een Beest ware, waar door hy zyn Hoofd ergens tegen een post zeer gequetst heeft. Als hy nu in Burgemeesters Kamer was, hebben zy hem aan een Ladder doen verwurgen, tegen recht en Justitie: 't welk gedaan zynde, hebben zy het doode Lichaam by de twee andere voorgenoemde Lyken op 't Schavot gebragt, en daar nevens mede opgehangen; terstond daar na alle drie afgedaan, en buiten Stads Poorte gevoert, en aan de Galg, die daar opgeregt was, opgehangen.

Dus hebben deze vroomen Martelaaren hun leven volstandig in den Heere geëindigt: *Heynzoon* was 50 jaaren oud; en 't is geschied in den jaare 1568, den 29sten van Juny, onder den Schout *Gerrit Pieterfsz. Berkhout* en de Burgemeesteren *Mr. Quiryn Dirkszoon*, *Mr. Dirk Ramp*, *Mr. Jan van Zuyren*, en *Arent Jansz. van Dordrecht*.

En deze Historie is opgetekent uit de mond van *Heynzoons* eigen Dochters Zoons Zoonen, en andere oude Burgers der Stad Haarlem, die 't zelve gezien en gheoord hebben. Zie *J. Gyffus*, Martelaarsboek.

In den jaare 1571, wierd de Kleine Hout-poort geficht, zynde een fraai Gebouw. Zie *Leegwater*, als boven.

In den jaare 1590, is de St. Jans-poort, Groote Hout-poort, en Fransche Kerk gebouwd. Als mede in den jaare 1594 de Kruis-poort. Zie, als boven.

Omtrent deze tyd heeft *Jan Huigensz. van Linschoten*, Haarlemmer, en voornaam Reiziger, aan de Stad vereert, een groot Kakebeen, van zekere Visch, zynde 26 Voeten lang, door hem by de *Waygats* gevonden; het welk noch heden op het Stadhuis ten toon hangt. *S. Ampzing*, in zyne Beschryving dezer Stad, feld hem onder de vermaarde Inboorlingen, en zingt tot zyn lof:

*Linschoten, zo zal ook dyn naam in zegen rusten,
Zo lang het stoute Schip de wydvermaarde kusten
Van Indiën bezeilt. . . . .
Het Kakebeen, dat gy by Waygats hebt gevonden,
En dyne Vaderstad vereerd, en toegezonden,
Hangt hier noch in de Zaal van 't Koninglyk Paleis,
Ter eeuwigen getuige en lof van dyne reis.*

Hy is overleden te Enkhuizen, zynde aldaar Thefaurier geweest, in den jaare 1611.

In den jaare 1613, is de *Zeyl-tooren* opgemaakt; maar aangaande de Kerk, is my onbewust, die ontwyffelbaar heel oud is, en voor lang der *Zielen Klooster* genaamt wierd. In gemelde Tooren zou een Klok hangen, die noch in wezen is, welke in den jaare 605 zou gegooten zyn. Zie *Leegwater*, als boven.

In dit zelve jaar is den Tooren van de *St. Anna kerk* mede opgemaakt: alwaar nu de Nieuwe Kerk tegen aan staat. Zie, als boven.

In den jaare 1618, den 25sten van September, plukte men te Haarlem noch rype Kerffen van de Boomen. Zie, als boven.

In den jaare 1620, is de *Bakenesser Kerk* vernieuwd, en tot den *Godsdienst* bequaam gemaakt. Zie, als boven.

In den jaare 1622, als de *Marquis Spinola* Bergen op Zoom belegerd had, trokken de Burgers van Haarlem uit, om *Hallelt* te bewaaren.

ren, terwyl Prins *Maurits* met de Soldaaten te velde trok, en Bergen op Zoom ontzette. Zie, als boven.

In het zelve jaar is het nieuwe Gevangenhuis gebouwd. Zie, als boven.

In den jaare 1624, als *Spinola* Breda belegerde en innam, trok de Burgery van Haarlem na Heusden, om 't zelve te bewaaren. Zie, als boven.

In den jaare 1628, is de Zeyl-poort gebouwd, die een uitsteek is van alle de Poorten der Stad Haarlem, door het vast en sterk Bolwerk. Zie, als boven.

In den jaare 1631, wierd de Trekvaart na Amsterdam gemaakt; en 't jaar daar aan begon men met Trekschuiten te vaaren. Zie, als boven.

In den jaare 1633, is het nieuwe of tegenwoordig staande Schavot gebouwd, ondersteunt met 10 witte Arduinsteene Pilaaren. Zie, als boven. Door de Justitekamer opgaande, verтоond boven in de Gevel, in een Nis, mede uit witte Arduinsteen gehouwen, het Beeld der Gerechtigheid, geblind, in de eene hand een Zwaard en in de ander een Weegschaal houdende. Ook is voor eenige jaaren aan 't Stadhuis eenie nieuwe blaauwe Arduinsteene Opgang gemaakt, met Yzere Leeningen.

In den jaare 1641, den 12den van January, is eenen *Jacob van Aalsmeer* binnen Haarlem levendig gerabraakt, om dat hy zyne Vrouw uit zyn Schuit over boord had geworpen, en een Hoer had, daar hy mede boeleerde. Zie, als boven.

In den jaare 1642, den 19den van May, is de Koningin van Engeland, den Prins van Oranje, Prins *Willem* en zyne getrouwde Prinsesse Royale, nevens veele andere Edele Heeren en Mevrouwen, binnen Haarlem heerlyk ingehaald. Zie, als boven.

In den jaare 1645, den 6den van April, is binnen Haarlem een drie jaarigen Os geslagen, wegende schoon 1734 Ponden, waar van het Smeer alleen op Stads Waage zwaar was 165 Ponden. Zie, als boven.

In den jaare 1648, is de eerste Predicatie in de Nieuwe Kerk gedaan; en in den jaare 1649 is dezelve volbouwt; deze is fraai en luchtig. De oude Kerk, voorheen hier staande, had de naam van *Sz. Anna*. Zie, als boven.

In den jaare 1650, den 24sten van Juny, 's avonds ten 7 uuren,

quam Prins *Willem* de tweede, met zyn byhebbend Gezelschap, in bezending, van Amsterdam, binnen Haarlem, na dat de Amsterdamsche Ruitery hem langs den laagen Dyk een stuk weegs geconvojeert had: binnen Haarlem was de Burgery op zes plaatzen verdeelt, en passeerde zyne Hoogheid met saluatie dezelve: hy logeerde in 't Prinsenhof; alwaar door de Magistraat Prinsfelyk opgediſcht zynde, heeft het echter zyne Hoogheid niet behaagt als van zyne eigene Tafel te spyzigen, gelyk hy te Amsterdam mede gedaan had; en vertrok daags daar aan na Leyden, 's morgens ten 8 uuren. Zie *A. Casteleyns* Hollandſche Mercurius.

Als gemelde Prins Amsterdam met Staaten Volk belegert had, quamen eenige Soldaaten hunne Vivres binnen Haarlem koopen, en vermids zy by groote en kleene troepen binnen quamen, zo wierd geordonneert de Schalkwyker-poorts Brugge af te werpen, en alleen door de Spaarwouder-poort uit- en in te laaten. De Boeren van over 't Y quamen met Schuitjes aan 't Huis ter Hart, brengende aldaar alkerhande Eetwaaren te koop, en van Haarlem quam het Bier. De Soldaaten, by de Boeren hier en daar verdeelt, convojeerden t'elkens dezelve als die met Melk ter markt na Haarlem voeren; ja, 't geen belachlyk was, gingen met de Boeren langs de huizen der Burgers, daar ze hun Melk bragten; bevreesst zynde, dat gemelde Huislieden niet zouden willen wederkeeren en in de Stad blyven, dat de Soldaaten by deze gelegentheid niet zouden hebben aangestaan. Verscheide Haarlemſche Burgers, nieuwsgierig zynde, quamen ook te paard en te voet in hunne Quartieren, daar ze, zonder eenige tegenstand, door de Schildwachten uit- en ingelaaten wierden; doch niemand vermogt na Amsterdam. Zie, als boven.

In het zelve jaar, den 21sten van Augusty, quamen van 't Huis Loevestein binnen Haarlem weder den Heere Burgemeester *Johan de Waal*, en Pensionaris *Ruil*. En wierden gemelde Heeren, na 't overlyden van Prins *Willem* de tweede, den 15den van November, weder in hunne voorige digniteiten hersteld. Zie, als boven.

In het zelve jaar, den 14den van November, zynde acht dagen na 's Prinsfen overlyden aan de Kinderziekte, beviel zyne Weduwe, de Prinsesse Douariere van Oranje, in 's Hage van een Zoon, zynde *Willem* de derde, naderhand Koningk van Engeland. Zie *L. Smids* Oorlogend Europa. Van wien *J. de Dekker* dus zingt:

*Indien men in 't gemeen van Vorstelyke Looten
 iets Vorstelyks, iets hoogs, iets ongemeens verwacht,
 Wat mag men dan van u, die, Willem, zyt gesprooten
 Uit Keizerlyken Stam en Koningklyk geslagt?
 Waar zal, Nassausche Telg, uw saam niet heene streeven?
 Wien zal uw lofgerucht niet vliegen te gemoet,
 Indien hier namaals eens uw hoog bedryf en leven,
 U zo doorluchtig maakt, als uw doorluchtig bloed?*

In den jaare 1651, den 5den van Maart, was 'er een zwaare Water-
 vloed in Holland, met een Noordweste wind, en Springvloed by volle
 Maan, ruim zo hoog als in den jaare 1570, waar door veele schade
 geschiede. Zie, als boven.

Dit jaar, van den 18den van January af tot den 31sten van Augus-
 tus, namen de Staaten der Vereenigde Provintien, zonder Stadhou-
 der zynde, een algemeene Zitting; en wierd de amnestie over het
 gepasseerde van verleden jaar geconfirmeert, door een nieuwe Unie
 der zeven Provintien. Zie, als boven. Hier van zingt Dekker:

*Nu heeft de Leeuw weêr klem in zyne klaauw gekreegen,
 Nu voelt hy weêr zyn kracht in haaren stand hersteld,
 En zyne bundel weêr van styver band gekneld:
 Zo, wry vereenigd Land, blyf eeuwig eens genegen!
 Zo zal uw vryheid u tot heil gedye en zegen!
 Zo zult gy en ter zee staêg bloeijen en te veld!
 Zo zal nooit blinde list, nooit openbaar geweld,
 U scheiden door bedrog, u schenden door den degen!
 Gy hebt weleer, om winst op vyanden gebaald,
 (Den Hemel dank gezegt) gevierd, gezegepraald:
 Op, op! bedankt hem nu met harte, ziel en zinnen!
 Toon, dat u de Eendragt is een duur en waardig goed,
 En dat gy nooit gewin geücht en hebt zo zoet,
 Als, om 't genot van haar u zelven te overwinnen.*

In den jaate 1655, was 'er een hevige sterfte te Haarlem, Ley-
 den en Amsterdam, zynde Augustus, September, October en No-
 vember wel de zwaarste maanden. Zie, als boven.

In den jaare 1656, is het Kinderhuis gesticht; en in den jaare 1662
 veel

veel vergroot; waar in omtrent de 300 Kinderen zyn. Zie *Leegwater*, als boven.

In dat zelve jaar, den 22ften van May, wierden de eerste Bakens gestelt tot de nieuwe Trekvaart tusschen de Steden Haarlem en Leyden, van welke de eene lienieregt op Leyden aanliep, en de andere tot den Aardenhout, door de Oude Delft loopende, wierd, om verscheidene redenen, (gelyk ook aan de laage zyde, door Heemstede, eerst voorgedraagen) insgelyks verworpen. Na de goedkeuringe, geschiede de Aanbesteeding op de Nieuwe Doelen. En op Dingsdag, den 26sten van September, 's morgens omtrent acht uren, hebben *Hugo* en *Johan Steyn*, beide Zoonen van den Heere en *Mr. Mattheus Steyn*, Ontvanger van de Gemeene Middelen te Haarlem, mitsgaders Mede-Commiffaris van de gemelde Trekvaart tusschen de Stad Haarlem en Leyden, in presentie van de andere Heeren Commiffarissen; het eerste Spit gestookt van de gemelde voorgenomene Trekvaart, omtrent het Quaade Laantje, in de Duinen; zynde de voorschreve twee Zoonen voorzien ieder met een nieuw Spaadje, en te zamen met een nieuw Kruiwagentje, daar toe verordineert; het gemelde Gereedschap en zy zelve gestrikt en versiert met verscheidene Roode en Witte Zyde Banden en Snoeren, als het Couleur of Liverye van beide de respectieve Steden: en zyn also by hun de twee eerste Wagentjes zelve gevuld, en buiten de Bakens gekroon: waar na de verdere Arbeidsluiden, zo van Spitters, Kruijers, als Karreluiden, het gemelde Werk aanstonds hebben vervolgt. En voltrokken zynde, heeft men met Trekschuiten voor Passagiers op den eerste November 1657 beginnen te vaaren; dat tot heden op gezette uren, zo by dag als nacht, noch achtervolgt word. Zie *Castelyns Mercurius*, en *Leegwater*, als boven.

Ter gedachtenisse van dit nutte Werk, hebben de Heeren Burgemeesteren der Stad Haarlem een sierlyke Gedenkpennig laten muntten, welkers Opschrift, vertaald zynde, dus luid: *Ter gedachtenis van den gebaanden weg en de gegraave Vaart voor de Trekschuiten, tot 't gebruik van 't Gemeen en gemak van de Reizigers, Huig en Johan Steyn het werk aanvoerende, en de vier Heeren, Cornelis Guldewagen, Gaaf Fabritius, Mattheus Steyn, en Frans Woutersz. het van Stads wegen bestierende, hebben Burgemeesters des jaars 1659 dezen Penning laten muntten. Zie dezelve kunstig afgebeeld by G. van Loon, in zyn Penningwerk. En C. Gravesteijn dit volgende opgezongen:*

Op de nieuwe Trekvaart tusschen Haarlem en Leyden,
by de Ed. Gr. Achtb. Heeren Burgemeesteren en Commissa-
rissen der beider Steden op den eerste November
des jaars 1657 bevaaren en ingeweid.

Veniunt spectacula manè,
Divisum imperium cum Jove Casar habet.

*Men roem nu Hannibal, noch zyne daaden niet,
Die 't onberweeglyk steil* kon zagt en murruw maaken.*

*Noch Bellisarius, die Napels Steenrots † liet
Beschuuren door en door, om zo in Stad te raaken:
Dien Helden Lauwerkrans, haar luister, en haar lof,
Is nu genoeg verbreed, verbeerlykt, en gepreezen.*

*Men geef de Zangkunst nu op nieuws weêr nieuwe stof,
Die voor de Nazaat zal als onbegryplyk wezen.*

*Men neemt de Bergen weg, dat eer onmooglyk sbeeen;
Men sloopt de Duinen af, en doet daar Schepen vaaren;*

*Men doet, 't geen water was, bereiken en betreên,
En laat den Reiziger veel koste en moeite spaaren.*

ô Burgemeesteren, en Meesters van dit Werk!

*Gy doet den Vreemdeling staroogend zinnespeelen,
Op 't schrander overleg, op 't kunstig oogmerk,
Van zulk een machtig stuk uit zo veel kleine deelen.*

*Hy, die van 't Stargewelf deez' wonderen beziet,
En u de kragten gaf om zo een last te schraagen,*

*Die meerder uwe macht, die zegen uw gebod,
En laat uw Onderdaan uw lof ten Hemel draagen!*

In den jaare 1660, den 20sten van Juny, wierd de Prinsesse Ro-
jaale, Weduwe van *Willem* de tweede, nevens haaren Zoon *Willem*
de derde, Prins van Oranje, enz., op 't verzoek van de Magistraat
van Haarlem, genodigt: zy quamen twee dagen daar na, 's avonds
ten half zeven uren in de Stad, zynde opgetreden aan den Aarden-
houts

* *Hannibal*, met zyn Leger de Alpes naderende, welkers steil gebergte een nooit be-
treden en onmogelyke weg vertoonde, liet de Spitzen derzelver gestadig met Azyn be-
gieten; waar door die harde Rotzen zodanig veranderden, dat hy met het geheele Heir
daar over getrokken, en in Italien gevallen is.

† *Bellisarius*, wegens Keizer *Justiniaan* Napels belegerende, gebood het Hol van een
Klip, welkers einde de Stads Vesten geraakte, om geen geluid te maaken, in 't ronde
nit te schuuren, tot dat 400 van de zyne daar door binnē quamen, en hy die Ko-
ninglyke Wallen veroverde.

houts Brugge in een Koets, rydende langzaam, wordende door 24 Burger-Sergeanten, met ontdekten hoofde, en 21 Koetzen geleid door 8 Vendelen Burgers, tot op het oude Graaffelyk Stadhuis, oudtyds de woonplaats van Heer *Willem*, Koningk der Romeinen: van hier op een Theater van Damiate met Festonnen van Oranje, Klimop, Laurier, en aangenaam riekende Bloemen gebragt zynde, deed de geheele Burgery, als een klein Veldleger in batailje, driemaal Salvo voor haare Hoogheid, in goede order op het Marktveld: den Prins van Oranje op het gemelde Stadhuis, en zyne Moeder in het Prinzenhof gelogeert zynde, nevens 266 Perzoonen van hun Gevolg, waren by de vermogenste Burgers gebiljetteert: op de Vroedschapskamer wierden hunne Hoogheden met Maaltyden, op de Zaal met een Comedie, en in het Pantheum, alwaar onder de Prinseboom een Bottelary was opgerigt, en van waar men van achteren met gemaakte Trappen op 't gemelde Stadhuis quam, Prinselyk met allerhande Rarieteiten en Lieflykheden onthaalt. Des Dingsdags, met 13 Koetzen, op het nooden van den Heere *Gabriel Marcelis*, te Overveen, zyn ongemeene Residentieplaats bezoekkende, wierdenze op het vriendelykste onthaalt met een heerlyk Collation, bestaande in kostbaar Servies van raare Confituuren, een Schotel Meloenen, raar Banquet, deffige Fruiten, en alles wat nieuw, delicaat en aangenaam was: beneden aan de Fontein wierd de Prins door 't lieflyk springen van het natuurlyk Duinwater verrast; deswegen was in de besloten Warande een Jacht angeffelt, en een jonge Haas los gelaaften; die met iever aanstonds door den Prins wierd vervolgt en gevangen: en schoon deze Lustplaats wel verffiert en curieus was, den gemelden Heer *Marcelis* gaf echter alles ten besten, onaangezien het gerit der Jagers en Honden; doch het was voor de Prins. Op den eerste July wierden hunne Hoogheden ongemeen deffig te Haarlem op het Stadhuis gerracteert; rydende 's namiddags met veele Koetzen en Gevolg na Hertog *Aalbrecht* van Beyerens Jurictie, op de plazante Lynwaat-bleekerye van de Heer President-Burgemeester *Mr. Mattheus Steyn*: hier manqueerde ook geen schoon Onthaal: de Waterlandsche Boerinnorjes, op 't Muzyk, haar geleert, danften hier vermaaklyk voor de Prins, en bedreven veele klugtigheden. Des avonds ten 9 uren quamen hunne Hoogheden weder in de Stad, hunne Koetzen geleid wordende door Flambouwen, en rydende tot voor de Groote Kerk; daar was een kostelyke Geülimineerde Kroon be-

bereid; wanneer hunne Hoogheden aldaar, zynde de grootste Kerk van Nederland, waren gezeten, hoorde men de beste Stukken van *Madrigal*, *Orpheus* en *van Dyk*, enz. speelen. Dien nacht wierd doorgebracht met fraaije Vuurwerken uit drie Schuiten, met water op de Markt in een Tuin geplaatst; de Ordre van den H. Geest ver- toonden zich uittermaaten kragtig, nevens veele andere fraaiheden. Daags daar aan, 's morgens ten 9 uuren, wierden hunne Hooghe- den door de Burgery weder uitgeleid, met het Jagt der Stad Haar- lem, en zyn, na veele bedankingen, en hun Hoogheden een goede Reis toegewenscht te hebben, na Leyden vertrokken. Wanneer de Haarlemsche Kermis half ten einde, ieder deed wenschen zich tot slaapen en rusten, mids de gelede nevelery, te begeeven. Zie *A. Casteleins Mercurius*.

In het zelve jaar, den roden van December, des nachts, woey het een vreeslyke sterken Stormwind; waar door groote schade ge- geschiede zo aan Kerken, Toorens als Huizen; ja, dat meer is, groo- te zwaare Boomen wierden door gemelde Storm uit de aarde gerukt, en weinige Huizen waren 'er of wierden beschadigt: zo dat byni niemand van zo een wind geheugenis had. Zie *Leegwater*, als bo- ven.

In den jaare 1661, wierd de Weg van de Paardemarkt, tot de Blaauwe Steen aan den Hout, weder nieuw met Boomen beplant. Zie, als boven.

Dit jaar was alomme zeer vrugtbaar; buiten Haarlem, in Heem- stede, zag men uit een Korenakker tweemaal Garst wasschen, te weeten, dat het Zaad van 't eerste Gewas nedergevallen, weder nieuwe Garst voortbragt; waar van wy de Vrugten gezien hebben, zegt *A. Casteleyn*, in zyne Hollandische Mercurius.

In den jaare 1662, wierd in den Tooren van de Grootte Kerk een Accoord van Speelklokken gebragt, weegende omtrent 20000 Pon- den. Zie *Leegwater*, als boven.

In den jaare 1664, wierd in den Tooren van de Bakenesser Kerk, mede een Accoord van Speelklokken gebragt, weegende omtrent 10000 Ponden. Zie, als boven.

In dit zelve jaar is de nieuwe Wandelweg aan 't grootte Kolfveld met Boomen beplant. Zie, als boven.

En den zoften van December regende en vroom het te gelyk, met een stillen Oostenwind, waar door op de takken der Boomen zeer

zwaar Ys groeiden, dat dezelve door de zwaarte afscheurden: den Haarlemmer Hout was zeer befchadigt: de Zon 's namiddags fchynende, zo vertoonde deze zwaar met Ys beladene Boomen zich of alles blinkend Kriftal was: het groote Kerkkruis en den Haan op den Tooren te Haarlem waren zo geestig van dit Ys omzet, en nevens alle de andere Tooren-haanen omvlochten, dat wanneer als de Zon 's middags daar op fcheen, geen Schilder op zyn Panneel zo zou kunnen verbeelden. *Zie Casteleyns Mercurius.*

Ook zag men te Haarlem veel Vuur aan de Lucht, verfcheidene Staartfterren, doch de eerfte zeer lang en vreeffelyk; waar op den Engelfchen Oorlog volgde. *Zie Leegwater*, als boven.

In den jaare 1667, den 16den van Maart, voeren de Schepen noch door 't water; maar den 20ften had het zo hard gevrooren, dat men met Paard en Slede over het Ys reed: het Ys lag tot den 28ften in 't water; ook liepen noch verfcheide Perzoonen voor de middag op het Ys over 't Binnen-fpaaren, maar 's namiddags dooide het zo fchielyk, dat het meeste Ys weg was. *Zie*, als boven.

In 't zelve jaar, wierd, ter verwondering van honderde Menschen, de Molen, buiten de Groote Hourpoort ftaande, aan de Baan, verkroon, en buiten de Raampoort gezet. *Zie*, als boven.

Als de Almachtige God de Vrede met Engeland, ten vreugde van byna geheel Europa, had ten effecte laaten komen, zag men byna overal de volgende Vreugdetekenen, zynde het verhaal daar van aldus: Op den 7den van September, is in de Vereenigde Provintien over de gewenfte Vrede te Breda 's morgens God gedankt, om dat God de Heere zo genadelyk dien wreedten en bloedigen Oorlog had verbannon, en beide Natien hersteld in onderlinge Vrede en Eendragt: en vervolgens gebeden, dat gemelde Vrede mogt gedycen ten beffe van beide, en Gods Kerke, enz. 's Middags heeft men, gelyk te Haarlem, de Publicatie meest eenerlei gedaan, te weten, op een overdekt Theater, van Tapyten en gevlochte Feftonnen, onder 't geluid van Trompetten, loffinge van 't Gefchut, enz. De Publicatie was van dezen inhoud:

Men laat een iegelyk mits dezen weten, dat tot lof en eere van God de Heere Almachtig, welstand en vordering van 't Gemeenebest van deze Vereenigde Nederlanden in 't generaal, en van de goede Ingezeten van dien in 't byzonder, den 31sten van July dezès loopende jaars

1667 binnen de Stad Breda gemaakt en geslooten is een goede, vaste, getrouwe, en onverbreekelyke Vrede, tusschen den hoogst-gemelden Koning van Groot-brittanniën ter eenre, en de hoogst-gemelde Heeren Staaten Generaal ter andere zyde, daar op wederzyds Ratificatien in beoorlyke forme den 24sten dezer loopende maand Augusty binnen Breda voorn. zyn uitgewisselt: en dat zo ter Zee, versche Wateren, als te Lande, in alle de Landen, Landschappen en Steden onder wederzyds ressort, zonder onderscheid van Plaatzten, gelegen, mitsgaders tusschen haare Volkeren en Ingezetenen, van wat staat of conditie die ook zouden mogen wezen, zulks dat alle Actien van hostiliteit en Vyandschap moeten cesseeren en ophouden na expiratie van de respectieve termynen, hier onder geëxpressert, te weten: na den 5den van September in 't Canaal en de Noordzee; na den 5den van October van de mond van 't voorsz. Canaal af tot aan de Caap van St. Vincent; na den 2den van November aan geene zyde van de voorsz. Caap en aan deze zyde van de Linie Æquinoctiaal of den Æquateur, zo in den Oceaan en in de Middellandsche Zee, als elders, alle dezès loopende jaars 1667, nieuwwe styl; en eindelyk na den 24sten van April des toekomenden jaars 1668, aan geene zyde van de voorsz. Linie door de geheele Waereld, zonder eenige exceptie of andere distinctie van ryd of plaatze. Derhalven last en beveelt men diensvolgens expresselyk mids dezen allen en een iegelyk, zo Onderdaanen en Ingezeten van de respectieve Vereenigde Nederlandsche Provintien, als die geene die onder haar Hoog Mogende onderdaanigheid en gehoorzaamheid zyn gezeten, den voorsz. Vrede in conformité van den voorsz. Tractaate onverbreekelyk te onderhouden, zonder daar tegens iets te doen, op pœne van gestraft te worden als Perturbateurs van de gemeene ruste, zonder eenige genade, faveur, verdrag, of dissimulatie.

Aldus gearresteert en beslooten ter Vergaderinge van de hoog-gemelde Heeren Staaten Generaal, in den Haage, op den 25sten van Augusty 1667. Was gearapheert, Jacob van Coeverden. Onderstond, Ter Ordonnantie van dezelve. Getekent, N. Ruysch. Zynde op het spatium gedrukt het Cachet van haar Hoog Mogende, op een Rooden Ouwel, overdekt met een Papiere Ruite.

's Avonds wierd alomme heerlyk gevuurt, de Klokken geluid, alerhande Muzyk gehoord, op Trompetten geblaazen, enz. Te Haarlem, op 't ruime Marktveld, was tusschen 70 Piktonnen, een Piramide opgericht, waar aan men zag gehegt de verslerene Wapen

nen van den Krygsgod Mars, nevens gefcheurde Vendelen en Trommels: den Tooren der Groote Kerk, als den Haan, 't Kruis, den Appel, Stylen, de drie Omgangen, enz. tot beneden, stond tot 's morgens toe heerlyk geillumineert. Op het Spaaren, aan de Graavefteene Brug, zag men aan twee Schuiten admirable Actien, en de Arteficiers daar lang over 't vuur gedommineert hebbende, ridders in 't gezicht van een meenigte Menschen uit hunne Schuit in 't Spaaren. Elders zag men een Schip aansteeken: op een andere plaats een papiere Mars: en zelf de Wevers branden Vreugdevtuuren met hun oud Gereetschap, vergaan door den Oorlog, om nieuw te koo- pen en te gebruiken in de aanstaande tyd van Vrede. Zie *Casteleyns Mercurius*.

In den jaare 1669, den 28sten van Juny, wierd den Ridder *Temple*, Ambassadeur van den Koningk van Groot-Brittannien, ter gelegentheid der Kermis als anders, binnen Haarlem beleefdelyk gerespieert: de Markt en de Straaten waren afgeschut met Baliën, de Burgery stond in de Wapenen, zo binnen als buiten de Stad, en wierd zyn Excelentie door de Heeren Burgemeesteren buiten aan de Poort met 14 a 16 Koetzen een goed einde ontvangen, en alzo op het Stadhuis geleid; van waar zyn Excelentie de generaale Exerctie van 8 sterke Vendels Burgery zag, en wierd op het Prinsenhof getraecteert: des avonds deed hy een keertje na het Vorstelyke Landhuis van den Deenschen Minister de Heer *Gabriël Marcellis*, in Brederode: en vertrok des daags daar aan, 's morgens ten 6 uuren, door de Trekvaart, met het Jagt der Stad Haarlem, op Leyden; werdende, gelyk als ingehaald was, weder door den Hout met 18 a 20 Koetzen uitgeleide gedaan. Zie, als boven.

In den jaare 1671, in May, vertrok uit den Haag, als Envoje, den Heere *Ascanius van Sypesteyn*, Bailjuw van Brederode, na Keulen, om aldaar de Mediatie wegens dezen Staat, over de differenten tuschen die Stad en den Bisschop, aan te bieden. Zie, als boven.

In dit zelve jaar 1671, wierd door de Heeren van de Vroedschap beslooten, het laatste uitleggen der Stad Haarlem; luidende hunne Notificatie van den 6den van April 1671, doch eerst den 18den gepubliceert, aldus:

De Heeren van de Vroedschap der Stad Haarlem, aandagtelyk hebbende overwogen, dat een groot gedeelte van de Burgeren en In-
woon-

woonderen der zelver Stad, tegenwoordig buiten de Poorten en Muuren van dien is woonende, dat over zulks de zelve buiten woonende Burgeren en Inwoonderen, zo wanneer eenige ongelegenheid komt voor te vallen, niet kunnende genieten zodanige bescherminge, hulpe en assistentie, als wel geschieden zoude, indien zy-luiden binnen de voorsz. Muuren en Poorten woonachtig waren: dat ook daar en boven niet alleen tot groot ongemak van de goede buiten woonende Burgeren en Ingezetenen, maar ook tot nadeel en schade van 't gemeene beste, de licentie en ongebondenheid der quaden, van dag tot dag aldaar meer en meer komt toe te nemen, om dat de meesten tyd de gelegenheid ontbreekt, van daar tegens, by autoriteit van de Magistraat, promptelyk te kunnen voorzien: dat boven dien by veele en verscheide Resolutien (al van over veele jaaren by de Heeren van de Vroedschap genomen, en van tyd tot tyd vernieuwd) geordonneert zynde, dat niet alleen geene nieuwe Getimmertens buiten de voorsz. Stad zouden mogen gemaakt, maar dat ook de oude Gebouwen, aldaar by gedegen staande, geenzints zouden mogen geropareert worden: en dat niet te min de Heeren Burgemeesteren en Regeerders der voorsz. Stad dagelyks moeijelyk gevallen en geimportuneert wierden van de Burgeren en Ingezetenen, zo binnen de Muiren van de voorsz. Stad als daar buiten woonende, om haar daar toe permissie en consent te willen vergunnen: en dat mits dien de voorsz. buiten woonende Burgeren en Ingezetenen moesten worden onthloot van alle Wooninge en Huisvestinge buiten de voorsz. Stad, en insgelyks ook de voorsz. inwoonende Burgeren van de Gelegenbeden, noodig tot haare Koopmanschap en Handeling: of dat anderzints de Muuren en Vesten van de voorsz. Stad moesten vergroot en verder uitgelegt worden: hebben derhalven de gemelde Heeren van de Vroedschap, om de voorsz. en andere redenen, tot gerief, commoditeit en ook ten besten, zo van de voorsz. buiten als binnen woonende Burgers en Ingezetenen, zonder ook te ontzien de groote en excessieve Kosten, die de gemelde Stad ter oorzaak van dien zal moeten draagen en supporteeren, by nye deliberatie van Rade eenpaariglyk goed gevonden en geresolveert, de Muuren, Vesten en Poorten der voorsz. Stad uit te leggen en te vergrooten van het Garenkokers Sluisje, Noord-oostwaards aan na het Leproos-huis, en zo Oostwaards op tot aan het Spaaren, en van daar tot aan de Paapen-tooren, volgens de Afbaaking dienshalven alrede gedaan: en om aan den geenem, die genegen of gezint zouden mogen zyn binnen de voorsz. Muuren, Omtrek en Vergrootinge eenige Huizen, Pakhuizen of andere Gebouwen, t'zynen nutte en gerieve te timmeren, daar toe bequaame oc-

casie en gelegentheid te geeven: ZO IS 'T, dat myne E. E. Heeren van de Vroedschap voornoemt, geordineert en bevolen hebben, als haer E. E. ordonneeren en beveelen by dezen, dat alle en een iegelyk (van wat staat of conditie hy ook zoude mogen zyn) die omtrent de voorsz. Bakens, 't zy als Eigenaar of Huurder, gebuist of geland is, alle de voorsz. Gronden te demolieeren, slegten en op te ruimen voor Pinxter aanstaande, wezende den 17den van May 1671, ter breete en wyte, als een iegelyk noch nader door de Landmeeters distinctelyk zal worden aangewezen: als mede omtrent de tweede Gragt, zynde alrede ook afgebakent, en beginnende in 't Warmoes-land, toebehoorende het Weeshuis dezer Stad, Oostwaards aangaande tot in 't Spaaren, en zulks ter breete van vyf Roeden buiten de wederzydsche Bakens: welke opruiming zal moeten geschieden voor den laatsten Juny aanstaande, op pæne, dat de voorsz. tyd (zo ten re-guarde van de voorverhaalde uitterste Bakens, dienende tot de Circum-valatie, als de gemelde tweede Gragt, respectivelyk) overstreken zynde, de Heeren van de Vroedschap voornoemt de demolitie en ontruiming van de overgeblevene en ongeslegte Timmeragies, Opstallen en verdere beletze-len, evenwel terstond, tot kosten van de nalaatige en wederboorige, zul-len besteden.

Deze Notificatie gedaan zynde, zo is op den 2den van Juny in de nieuwe Doele de Aanbestedinge van het Aardewerk geschied, be-staande in het uitschieten en graaven van de Buiten-gragten, mitsga-ders het maaken van de Wallen, buiten en om de voorschreve Ver-grootinge: de Conditien hier toe waren publyk in de gemelde nieu-we Doele te zien, als ook de Kaart, begrypende vier Nommers, als No. 1, zynde aan de Pinkmolen, by het Garenkookers Sluisje, heeft twee Bolwerken. No. 2, is over 't Spaaren, begint aan de Paapentooren, en omtrekt daar de nieuwe Scheepmakers Dyk, loopt West op na 't Spaaren, heeft twee Bolwerken. No. 3, van het Spaaren ten Westen op na de St. Jansweg, heeft twee Bolwerken. En No. 4, strekt van den Hoek Noordwest voorby het Lazarus-huis, tot na de St. Jansweg, met twee Bolwerken.

De Stads Gragten moesten 132 Voeten breed en 6 Voeten diep zyn; de Wallen 3 Voeten ingestampt, en met groene Zooden op den kruin gedekt, waar toe de Spyze te haalen was uit de naaste Weiden.

Daar op zyn veele Brabanders en andere overgekomen, en aan het

het graaven beginnende, waren eenige op hunne Baazen om kleen Loon wat onvergenoegt; echter 't ging noch wel, alzo de Burgery met geheele Corporaalschappen, en een Compagnie van de Heeren Staaten van Holland quamen waaken, die alles in godde ordre hielden.

Daar op is tot voortzettinge van de nieuwe Getimmertens, welke in den nieuwen Uitleg en Vergrootinge van de Circumvalatie omtrent het Noorder gedeelte van de Stad daar ter plaatze zouden mogen worden gebouwt en aangesteld, ieder bekend gemaakt: „ Dat „ een ieder die eenige genegentheid mogte hebben op de ontruim- „ de Erven eenige Huizen of Wooningen te bouwen, waar van vol- „ gens gedaane Afbaakingen, eerstdaags een gedeelte van de achterste Erven publykelyk uitgegeven en verkogt zullen worden, „ hun volkomen vryheid en permisfie gegeven word, om hunne Timmeragies en Gebouwen aan zodanige vreemde en buiten woonende Metzelaars en Timmerlieden te besteden of doen maaken, als zy daar toe zullen willen verkiesen of gebruiken, zonder aan eenige Meester-baazen of Knegts binnen deze Stad gehouden of gebonden te zyn, zulks dat daar in allenthalven de vrye hand gegeven wordende, ook alle Werklieden, zo uit andere Steden als ten platten Lande woonende, gelyke vryheid zullen hebben, om al zulk Timmer- of Metzelwerk aan te neemen, maaken, of voor hunne eigen rekeninge te bouwen, als 't hun goeddunken zal: wordende provisioneel toegestaan alle Materiaalen tot den Aanbouw van Huizen vereischt, speciaal het Yzerwerk en Spykers, enz. zo wel elders als binnen deze Stad publykelyk zullen mogen gekogt, en alhier verkogt en verbezigt worden, zonder onderscheid waar of op wat Plaatze de zelve gemaakt zouden mogen zyn. Geresolveert den 12den van Augusty 1671. En by Resolutie van den 3den van September 1671 daar aan, is gevolgt de onderstaande Resolutie en Waarschouwinge, om voor den jaare 1675 hunne Huizingen rondom de Stad te moeten afbrecken, luidende als volgt:

*A*lso de Heeren van de Vroedschap der Stad Haarlem, op het continuuel aanhouden van verscheide Burgeren en Ingesetenen deser Stad, klagende dat slylieden niet en konden geaccomodeert of gerieft worden, om tot haar commoditeit binnen de Mauren deser Stad te mogen timmeren;

ren, verzoekende derhalven permissie, om buiten deselve eenige Timmeragies te mogen setten) mitsgaders tot weeringe van alle disorders en ongeregeltheden, die buiten deses Stads Muuren van dag tot dag meer en meer worden gepleegt, eindelijk hebben geresolveert de Muuren of Vesten van de voorsz. Stad tot seer groote en excessieve Kosten, te vergrooten en verder uit te breiden: en dat haar Ed. Achth. van 't voorsz. so salutairen oogmerk soude zyn en blyven verstekten, indien de Getimmertens, tegenwoordig buiten de voorsz. Stad staande, noch langer wierden getolereert, also deselve aldaar maar by gedoogen of precario syn gebouwt, met speciale intentie en aansegginge, van 't allen tyden gedemolieert en geslegt te moeten worden, so haast eenige gelegenheid om te timmeren binnen dese Stad soude mogen voorkomen, volgens de formeele Resolutien dienshalven van tyd tot tyd, en voornamentlyk in den jaare 1665 genomen, expreselyk dicteerende, dat sodanige Getimmertens binnen sekeren tyd, nu al lange geëxpireert en verstréken, reëlyk en metter daad souden moeten gemoveert en weggenomen wesen. **SO IS 'T**, dat myne E. E. Heeren van de Vroedschappe voornocmt, by desen willen notificceeren en bekent maaken, dat alle en een iegelyk, die buiten de Muuren van dese Stad en in de vrydom van dien, (te rekenen van de Paapen-tooren af, en vandaar draaijende ten Zuiden, Westen en Noordwesten tot het Garenkookers Sluisje toe, en sulks buiten de Spaarwouder-, Schalkwyker-, Leydsche Water-, Kleine Hout-, Grootte Hout-, Raam- en Zyl-poorten, mitsgaders de Districten van dien) eenige Huisen of Wooningen syn besittende, gehouden sullen zyn de selve Huisingen en Wooningen metter daad te ontruimen, demolieren en slegten voor den eerste May 1675 toekomende, opwe ne dat na expiratie van de voorsz. tyd alle de voorsz. Huisen aanstonds de plano sullen worden gedemolieert en geslegt, tot kosten van de Eigenaars of Possesseurs van de selve, uitgesondert alleen dat de Huisen of Wooningen, dienende tot de Huishoudinge van Blekers, Pannebakkers, Zoutsteders, Enters, Tuiniers, Warmoesiers, en Kochhouders, sullen mogen blyven staan, voor so veel de voorsz. Huisen of Wooningen waarlyk en effectivelyk sullen syn gemaakt of gesticneert voor of ten dienste van Luiden, hun daar mede alleen geneerende, en sonder dat iemand van de voorsz. Persoonen, sich met een der voorsz. Hanteeringe geneerende, eenige andere Neringe sal mogen doen of exercceren, directelyk of indirectelyk in eenigerlei manieren. En hebben de gemelde Heeren van de Vroetschap alle en een iegelyk by desen wel willen waarschouwen, dat na het verloop van de voorsz. tyd, omtrent 't geene voorsz. staat, geene oogluik-

kinge, conniventie, of dispensatie sal mogen worden gebruikt, om wat redenen en allegatien het ook soude mogen zyn, op dat een ieder op syn boede wesen, en sich voor schade soude mogen wagten.

Hier op volgde een Advertentie van den 8sten September 1671, van inhoud als volgt:

De Heeren Commissarissen tot het uitleggen en vergrooten van het Noorderste gedeelte der Stad Haarlem, willende (ingevolge van de Resolutie van de Heeren Raaden en Vroetschappen der zelve Stad, op den 8sten dezer maand September in haare E. E. Vergaderinge genomen) in tyds en minsten kosten van de Geintresseerden, preparatie doen maaken tot het antruimen der Plaatzten, die tot het schieten van de twee eerste Gragten zullen worden geappliciert, aan een iegelyk, die 't aan gaan mag, nochmaals willen notificereen en bekend maaken, dat wie gehuist, getuint of geland is, tusschen dezor Stad Singel, beginnende van het Garenkokers Shuisje ten Oosten na het Spaaren; en Zo ten wederzyde Noordwaards opgaande, ter distantie van 125 Voeten buiten de Noorderste Bakens van de zelve tweede Gragt, by dezen word gewaarschouwt, op zyn boede en verdragt te wezen, geene reparatie ter voorsz. Plaatzte te laten doen, of ook met het verplanten van Bloemen, Kruiden en andere Gewassen eenige onkosten te maaken, also dezelve Gronden, tot het schieten van de voorsz. twee Gragten, in 't begin van het aanstaande jaar 1672 zullen opgeruimt, en alle Opstallen, tusschen de voorsz. spatie begrepen, als dan gedemoliceert en geslegt moeten worden, zonder onderscheid van wat natuure zodanige Opstallen en verdere beletzelen zouden mogen zyn: tot welken einde ter Plaatzte voorsz. een nadere Afbaakinge zal worden gedaan, tot ieders naricbtinge.

Daar op zyn den 15den van September, volgens Resolutie van hun Ed. Achtbaare, een party Erven aan de meestbiedende te koop gezet, en was van dezen inhoud:

De Heeren Commissarissen tot het uitleggen en vergrooten van het Noorderste gedeelte der Stad Haarlem, zyn van meeninge (in conformité van de Resolutie van de Heeren Raaden en Vroetschappen, op heden in haare E. E. Vergaderinge genomen) publykelyk aan de meestbiedende by provisie te verkoopen, een party Erven, tot aanbouw van gemeene Huizen, gelegen buiten de St. Jans-poort dezer Stad, tusschen de St. Jans-weg en het Spaaren, volgens de gedaane afpaalinge met Nommers gedistingueert, midsgaders de Kaarte daar van gemaakt: welke Kaarte, nevens de Voorwaarden, aan een iegelyk zo tot het koopen van de voorsz. Erven als aanneemen van de Timmerarjes, twee dagen te vooren in de Herberg

van den Ouden Haan zullen worden vertoont, om zich daar na te kunnen reguleeren.

En eindelyk is ook voortgekomen een Waarfchouwing, by veele niet onverwagt, van den 2den van December, luidende aldus:

De Heeren Commiffariffen tot het uitleggen en vergrooten van het Noorderſte gedeelte der Stad Haarlem, willen (in conformité van de Reſolutie van de Heeren Raaden en Vroetſchappen der zelve Stad, op den 8ſten van September laatſleden in haare E. E. Vergaderinge genomen, mitgaders de Publicatie en affictie van Biljetten daar op gevolgt) een iegelyk by dezen nochmaals en voor het laaſte bekend maken, dat wie eenige Thui- nen, onbewoonde Thuin en andere Huiſjes, mitgaders Heiningen en Opſtallen van diergelyke natuure, tuſſchen dezès Stads Singel (beginnende van het Garenkokers Sluiſje ten Ooſten na het Spaaren, en zo ten weder- zyden Noordwaards opgaande ter diſtantie van 125 Voeten buiten de Noor- derſte Bakens van de zelve tweede Gragt) alle de voorſz. Opſtallen en Belet- zelen tuſſchen dit en den laaſten dezer maand December 1671 incluis, zal hebben te demolieren, ſlegten en te ontruimen, op poene by de voorſz. Publicatie geſtatuert, en dat daar en boven al 't geene buiten vermoeden, na de voorſz. tyd, noch overig en ongeſlept bevonden zouden mogen wor- den, tot koſte van de Eigenaars beſteed, en 't zelve haar in betaalinge van de reſpective Gronden ook afgekort zal worden. Zie, als boven.

Met deze laaſte Vergrootinge, waar van de betimmering tot he- den, met twee Gragten doorſneden, en de eerſte met prachtige Ge- bouwen, van tyd tot tyd is aangegroeit, heeft de Stad nu in haaren omtrek tegenwoordig acht Poorten, voor 't meerendeel doſtig ge- bouwd, namentlyk, de Spaarwouder-poort, Schalkwyker-poort, Kleine Hout-poort, Grootte Hout-poort, Raam-poort, Zeil-poort, Deymans-poort, en Kennemer-poort; nevens twee Water-poorten, als de Eendjes of Leydſche Water-poort, en de Amſterdamsche Wa- ter-poort. Zie de Poorten zelve, van welke wy 'er zes der voort- naamſte door den Kunſtenaar *T. Felgersma* hebben laaten aftekenen, en op de Tytelprint geplaatſt.

In den jaare 1672, in May, wierden eenige Haarlemſche Burgers, onder hunne Kapiteinen *Mr. Cornelis van Graveſteyn* en *Geldof van Kladeracque*, na Heuſden gezonden, om gemelde Plaats voor Fran- ſche overvallen te bewaaren. Ook trokken door de Stad Haarlem 14 Schepen met 1500 Hoogduiſche Soldaaten, die na Antwerpen voeren, ten dienſte der Catholyke Koningk. Zie *A. Caſteleyns Mer- curius*. Haar-

Haarlem had in dit troebeljaar nu, en al eenigen tyd te vooren, met een deel Wyven en ander Gespuis het spel op den wagen gehad, niet kunnende dit Volk veelen, dat 'er van buiten zo veele Wagens met gevluichte Goederen door quamen, van de welke zyn niet te goed zouden zyn geweest eenige aan te tasten: doch dit redderde zich by tyds. Maar op den 30sten van Juny raakte men weder op de been, onder anderen, als *E. van der Hoeven* zegt, het Graauw malkander wys maakende, dat den Heer Raadpensionaris *Jan de Wit*, ten huize van den Heer *Cornelis Ascanius van Sypesteyn*, Bailjuw van Brederode, op de Krayenhorster-gragt, zich verborgen hield; dat met een grouzaam getier daar na toe trok, 'en hem willende daar uit haalen, schoon genoegzaame verzekering gegeven wierd aldaar niet te wizen, plunderende ondertusschen het Huis, dat overvloedig met kostelyk Huisieraad en Meubilen voorzien was: waar op de Burgers in het Geweer quamen, en zonden eenige Perzoonen aan de Vroedschap, die aanbragten, dat de geheele Burgery genegen was, zyn Hoogheid, *Willem de derde*, tot Stadhouder, en in zynere Voorvaderen waardigheden gevordert te zien; wenschende dat de Achtbaare Overigheid daar mede toe geliefde te neigen. Dewelke daar op, met het ontfloeken van Trompetten, van het Raadhuis te kennen gaven, dat het zelve besluit al by hun Achtbaare was genomen, volgens onderstaande

Extract uit de Resolutien van de Heeren Raaden en Vroedschappen der Stad Haarlem, in haar E. E. Vergaderinge genomen op Donderdag den 30sten van Juny 1672, na de middag de klok vier uren.

Is, na voorgaande deliberatie, met eenparigheid van Stemmen, goedgevonden en geresolveert, dat zyn Hoogheid den Heere Prinsse van Oranje, by of van wegen deze Stad is aangestelt en verkoren tot Kapitein en Admiraal Generaal, mitsgaders Stadhouder van de Provintie van Holland en West-Friesland: lastende allen en een iegelyk Ingezeten der Stad zyn gemelde Hoogheid in de voorsz. qualiteit te respectieeren en erkennen.

Is mede, inwoegen als vooren, goedgevonden en verstaan, dat zyn Hoogheid den Heere Prinsse van Oranje, van dese resolutie aanstonds notificatie gegeven, en daar over, in serieuze en beleefde termen, begroet zal werden, door de Heeren Dr. Willem van Tesselen, regeerende, Mr. Mattheus Steyn, Oud-Burgemeester, Mr. Cornelis Gravesteyn, regeerende Schepen, en Mr. Willem Fabritius, Raad en Vroedschap, met assumpctie van de Heeren Balthazar Coyman, en Abraham Loreyn, beide

Burgeren dezer Stad, ten einde, zyn meergedagte Hoogheid de voorsz. Promotie voor aangenaam zoude gelieven te houden, dezelve ook te accepteren, en een keer na deze Stad te komen doen, als naar wiens presentie en tegenwoordigheid alle goede Ingezetenen, met een ongemeene zugt en opene armen verlangen.

Aldus gedaan, verstaan en geresolveert, ter Kamere van de Heeren Raaden en Froedschappen der Stad Haarlem voornoemt, ten dage, jaare, maand en ure als boven. My present,

DAMMAS GULDEWAGEN.

Zie, *A. Castoleyns Mercurius.*

Waar op aanstonds een Oranje-vlagge, zo van het Stadhuis als des Grooten Kerks tooren afwoei. Men zond ook met den eersten bovengemelde Heeren uit de Regeering en Burgery na zyn Hoogheid in het Leger te Bodegrave, om denzelve hun besluit bekend te maken; met verzoek van zyne tegenwoordigheid binnen Haarlem. Maar als deze tegen den avond zouden uitryden, vondenze de Poorten geslooten, en een van de driftige Burgers wel zo stout, hen toeroepende: „Gyliden gaat nu heen, maar ik zou u raaden, zonder „zyn Hoogheid niet weder te komen, of het zal u qualyk vergaan, enz. Zy eindelyk buiten geraakt, en by zyn Hoogheid gekomen, deden hun berigt en verzoek. Maar dewyl zyn Hoogheid, ter oorzaake van het vereisch zyner Perzoon in het Leger, zulks van de hand sloeg, zyn zy maar door een Trompetter, met een Rok van Sauvegarde bekleed, weder te rugge gekomen. Deze Trompetter silde de op nieuws ryzende toorn van de Burgers, wanneer hy, na Trompetten-geklank, van het Stadhuis af riep: „Dat zyn Hoogheid „de Burgers voor hunne genegenheid bedankte, doch konde, mits „den dringende nood, in Perzoon niet verschynen, maar zulks zou- „de ter bequaamer tyd geschieden: ondertusschen zoudenze stil en „eendragtig zyn. En dus wierd d'eene meer en d'ander min te vrede gestelt. Zie *L. Sylvius*, Historien onzes Tyds.

De Stad vond zich in deze tyd niet weinig verlegen, alzo men (als boven reeds is gezegt) met een merkelyke nieuwe Uitlegging bezig was, aldaar onbeslooten, en aan de andere zyde alleen maar met ouwerwetsche Wallen voorzien, die, noch tot bescherminge, noch tot verhinderinge van eenigen Vyand bequaam waren: ook kon de hooge grond aan den Duinkant niet onder water worden gezet: dus moest het op Gods genade alleen berusten: en noodzaakte de

Burgers, hoe oneenig, echter wel op hun hoede te zyn. Zie, als boven.

In navolging van alle stemmende Steden in Holland, wierd hier mede de volgende Acte, ter mortificeering van 't Eeuwige Edict, raakende de *Prins van Oranje*, om hem in zyn Vaderlyke Waardig. heden te verheffen, geaccordeert:

Extract uit de Resolutien van de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, in haar Ed. Gr. Mog. Vergaderinge, genomen op Zondag den 3den van July 1672.

Op 't gemoveerde van de Heeren Gedeputeerden der Steden Haarlem, Rotterdam en andere Leden van haar Ed. Gr. Mog. Vergaderinge: hebben de Heeren van de Ridderfchap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de Steden, uit den naame en van wegen de Heeren baare Prinsipaalen, goed gevonden en geresolveert, gelyk by haar Ed. Gr. Mog. goed gevonden en geresolveert word by dezen, dat om by deze bekommerlyke constitutie van tyden en zaaken, de Leden van deze Vergaderinge te bequamen tot het aanstellen van een Stadhouder, de zelve Leden malkander zullen dispensseeren, gelyk zy malkander, en alle die 't zelve Eeuwige Edict succesfveelyk hebben bezwooren, dispensseeren mits dezen van den Eed by henluiden gedaan op 't Eeuwige Edict, by Resolutie van haar Ed. Gr. Mog. in dato den 5den van Augusty 1667 gearresteert: stellende malkander in de zelve vryheid en faculteit, die haar tot het aanstellen en eligeeren van een Stadhouder voor dato van het voorsz. Eeuwige Edict heeft gecompeteert. Accordeert met de voorsz. Resolutien. Zie, als boven.

Noch wierd dien zelve dag zyn Hoogheid, *Willem de derde*, Prins van Oranje, in Holland alomme tot Stadhouder gemaakt, als de volgende Acte meld:

Extract uit de Resolutien van de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, in haar Ed. Gr. Mog. Vergaderinge, genomen op Zondag den 3den van July 1672.

By de Leden generaak en eenpaarige inclinatie getoont zynde, om den Heer Prins van Oranje, nademaal by Resolutie van den eerste dezer loopende maand July, op huden by resuntie ter Vergaderinge van haar Ed. Gr. Mog. gearresteert, goed gevonden en verstaan was, dat om by deze bekommerlyke constitutie van tyden en zaaken de Leden van deze Provintie te bequamen tot het aanstellen van een Stadhouder, de zelve malkanderen, en alle de geenen die den Eed op 't Eeuwige Edict gedaan hadden, volgens Resolutie van den 3den van Augusty 1667, van den zelve

Eed gedifpenfeert, en malkanderen geſtelt hadden in de zelve vryheid en faculteit, als haar tot het aanſtellen en eligeeren van een Stadhouder, voor dato van 't voorſz. Eeuwige Edict hadde gecompeteert, aan te ſtellen en te eligeeren tot Stadhouder dezer Provincie; hebben de Heeren van de Ridderſchap en Edelen, mitgaders de Gedeputeerden van de Steden uit den naam en van wegen de Heeren haare Prinſipaalen, goed gevonden en geſoluceert, den hooggem. Prinſe van Oranje aan te ſtellen en te eligeeren, gelyk zyn Hoogheid by haar Ed. Gr. Mog. aangefteelt en geëligeert word by dezen, tot Stadhouder, Kapitein Generaal en Admiraal over de Militie van deze Provincie te Water en te Land, met alle zodanige digniteiten en waardigheden, als de zelve voor dezen by de Prinſen zyne Voorouderen, hoogloffel. gedachtens, bekleed zyn geweest: dat mede van wegen deze Vergaderinge aanzoonds een aanzienlyke Staatsgewyze Deputatie aan zyn hooggem. Hoogheid zal afgaan, om aan den zelve de voorſz. digniteiten en waardigheden op te offeren; ten welken einde verzogt en gecommiteert zyn, gelyk verzogt en gecommiteert worden by dezen, uit de ordre van de Ridderſchap de Heer van Duivenvoorde; de Heeren Halling, Deyman, Onderwater, van Zanen, de Graaf, van der Tocht, Peffer, van der Lyn, de Groot, en Admiraal, Burgemeesteren van de Steden Dordrecht, Haarlem, Delf, Leyden, Amſterdam, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen: en werden mede de voorſz. Heeren Gedeputeerden geauthorifeert, om uit den naam en van wegen haar Ed. Gr. Mog. zyn hooggem. Hoogheid te difpenſeren en te ontfiaan, gelyk den zelve gedifpenfeert en ontflagen word by dezen van den Eed, die den zelve tot het niet ontfangen en aannemen van 't Stadhouderſchap gedaan heeft. Is laaſtelyk mede goed gevonden en verſtaan, dat van wegen haar Ed. Gr. Mog. ter Generaaliteit de zaake daar heenen zal worden gedirigeert, ten einde hooggemelde Heer Prinſe van Oranje tot Kapitein Generaal en Admiraal over de Militie te Water en te Land van de Vereenigde Nederlanden aangefteelt en geëligeert mag worden; en dat by ampliatie van des zelfs Inſtructie moge worden geconfereert op zyn hooggemelde Hoogheid (tot kennelyk wederzeggen toe) zodanigen vryen macht en authoriteit over de Patenten, en andere zaaken tot de voorſz. Militie ſpecteerende, als de voorgaande Prinſen van Oranje, zyn loffel. Voorouderen, als Stadhouders en Kapiteinen Generaals, ten reſpecte van de voorſz. Militie hebben geëxerceert: dat mede zyn Hoogheid van den Eed, die den zelve ter Generaaliteit gedaan heeft tot het niet ontfangen en aannemen van 't voorſz. Stadhouderſchap, by haar Hoog Mog. mag werden gedifpenfeert en ontflagen. Accordeert met de voorſz. Reſolutien. Zie, als boven,

Daar op wierd den 4den, zynde daags daar aan, door gedagte Heeren, zyn Hoogheid de zelve Digniteiten en Waardigheden geoffereert: die het zelve met dankbaarheid aannam, en eene uitnemende genegentheid toonde om het Vaderland met goed en bloed

re

te beschermen. En, na zyn Hoogheids hooge Character ter Genera-
liteit den 8sten was afgedaan, quam hy den 10den vroegtyds in den
Haag, wordende opgehaalt door Gedeputeerden van haar Hoog
Mog., ontving aldaar zyn Commissie, en leide den Eed af: 't welk
ter Vergaderinge der Staaten van Holland mede geschiede, zittende
ten zelven dage als Stadhouder ter Rolle. Zie *A. Castoleyns Merc.*

Gemelde Prins weder na het Leger te Bodegrave vertrokken zyn-
de, schreef van daar, ter geruffstelling van de Gemeente, aan die
van Haarlem, als andere Hollandsche Steden, deze volgende Brief:

Erentfeste, eerzaame, wyze, zeer discrete, by-
zondere goede Vrienden.

*Na dat de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland ons door een
aanzienlyke Staatsgewyze Deputatie hebben doen bekend maaken,
dat haar Ed. Gr. Mog. ons hadden believen aan te stellen en te eligeeren
tot Stadhouder van de Provincie van Holland en West-Friesland, mitsga-
ders tot Kapitein Generaal en Admiraal Generaal over de Militie van de
zelve Provincie te Water en te Land, met alle zodanige digniteiten en
waardigheden, als de zelve voor dezen by de Prinzen onze Voorouderen
bekleed zyn geweest, hebben wy gemeint van onze eerste en voornaamste
voorzorge te zyn onze gedachten te laten gaan hoe en in wat voegen het
respect van de Regeeringe, en de rust van de goede Ingezetenen van het
Land, door bequaame middelen herstelt, en voortaan beoorlyk gemain-
tineert zal kommen worden; en als wy die zaake in den grond wel hebben
ingezien, en bevonden, dat de ongelukken, dewelke het God de Heere be-
lieft heeft aan den Staat van het lieve Vaderland te doen overkomen, door
de progressen, de welke den Koning van Frankryk met zyne Wapenen on-
verwagt gedaan heeft tot in het harte van 't Land, voor een groot gedeel-
te veroorzaakt door de trouweloosheid en de lachetsit van zodanige Bevel-
hebberen, Officieren en Soldaaten, de welke de eerste en prinsipaalste Po-
sten op de Frontieren van 't Land waren aanbevoolen, daar door eerst een
grootte ontfeltnis en vervolgens een generaale impressie in de gemoederen
van de Menschen hebben veroorzaakt, als of de goede Regenten van de
Provincie van Holland, en van de Steden van dien, de zaake van het Ge-
meen niet en hadden doen handhaven, met zo veel ernst en trouwe als het
behoorde; en dat die verkeerde impressien aanleidinge hebben gegeven tot
verscheide commotien en bewegingen van het Volk in eenige Steden van
Holland, daar door het respect en de gehoorzaamheid, de welke de Onder-
daanen aan haare hooge en wettige Overbeden schuldig zyn, verwallen en
gewilpendeert is; zo hebben wy tot bereikinge van onze voorsz. salutaire
intentie, geoordeelt zeer dienstig en ook noodzaakelyk te zullen zyn, dat
wy voor eerst die zorge op ons neemen, om na verdiensten en met rigour te
doen*

doen straffen alle die geenen, dewelke schuldig zullen bevonden worden aan de voorsz. lachbeteit en trouwloosheid, om aan een ander te dienen tot exempel voor het toekomende.

Dat wy ook aan alle de Waereld betuigen, dat wy geene kennisse ter waereld, ook zelfs geen opinie en hebben, dat er eenige Regenten van de Provincie van Holland, of van de Steden der zelve, zouden zyn, de welke tegens Eer of Eed haar zouden hebben vergeeten, om door verraad, correspondentie met de Vyanden van den Staat, of met eenige andere ongehoorlyke middelen, iets te hebben gedaan of ondernomen, 't welk tegen de pligt zoude zyn van een eerlyk en getrouw Regent, en dat wy by gevolge moeten verklaaren, dat wy niet alleen niet en kunnen toestaan, maar absoluutlyk disavoueren alle de licentieuze menees, dewelke in verscheide Steden noch tegenwoordig ondernoomen worden, en dat wy de aanleiders en fauteurs van de zelve strafbaar houden in den hoogsten graad, als Perturbateurs van de gemeene ruste: maar evenwel, gelyk ons oogmerk is, de autoriteit en de macht, dewelke UEd. competeert, aan de eene zyde, zo veel in ons is, te herstellen en te maintinceren; en aan de andere zyde de ruste en welstand van de Gemeente te bevorderen, 't welk beide in deze perplexe constitutie van tyden en zaaken ten uittersten schynt gerequireert te zyn, zo zouden wy wel meenen, dat met vigoureuse Placcaaten voor het toekomende, tegens alle zodanige moedwilligheden, ongehoorzaamheden en tumulten, op nieuws zoude behooren voorzien te worden met zwaare pecunieele en corporeele straffen, tegen de Contraventeurs, en mogen UE. zich verzekeren, dat wy de hand daar aan zullen houden, dat de zelve met alle ernst en promptitude worden gemaintineert en ter Executie gestelt; en dat wy in der daad daar toe zullen gebruiken de autoriteit en macht, de welke de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland op ons in de voorsz. qualiteit hebben believen te confereeren, daar door dan onder Gods genadigen zegen de Troublen geweert en geboorzaamheid herstelt, en de Onderdaanen weder gebragt tot het betaalen van ordinaire en extraordinaire Lasten, de welke tot verval van de excessieve onkosten van den Oorlog albereits uitgeschreven zyn, en noch van tyd tot tyd uitgeschreven zullen moeten worden, met een volkomen eendragt, en met een mannelijke couragie, de verdere gedreigde Invasien van den Vyand geweert, en het lieve Vaderland, onder Godes genadigen zegen, tot zynen voorigen florissanten staat herstelt moge worden, daar toe wy alles zullen toebrenghen wat in onze macht of vermogen is. Wy beveelen hier mede, U Erentfeste, eerzaame, wyze en discrete bezondere goede Vrienden, in de bescherminge van God Almachtig. In 't Leger by Bodegrave, den 8sten van July 1672. UE. goedwillige Vriend,

G. H. Prince d'Orange.

Behalven de reeds voorheen gemelde oneenigheid in deze Stad, rees weder een yonkje van murmureering onder de Burgery over haa.

haare Regeering, het welk door zekere aanzienlyke Perzoonen (zegt de Heer *Valkenier*) aangeblazen wierd, zo dat het tot een lichte vlam uitbarfte; want de Burgers daar op zo gaande wierden, dat zy 7 Articulen op 't papier bragten, die zy met een Requeest (zo als dezelve hier volgende te lezen zyn) op den 31sten van Augusty 1672, aan de Heeren Burgemeesteren en Regeerders van haare Stad presenteerde, verzoekende daar op favorable apostilla, in forma.

Requeest of Verzoek, op de naam van de algemeene Schuttery der Stad Haarlem.

Aan de Edele Groot-Achthaaire Heeren Burgemeesteren en Regeerders der Stad Haarlem.

Geven met behoortlyke Eerbiedigheid te kennen, d'algemeene Schuttery der opgemelde Stad, hoe dat zy Supplianten by deze Conjuncturen van tyden, en gevolglyk gaarne zoude zien, dat de wanordres van haare Compagnien, wierden geredresseert en herstelt, in een goede en ordentlyke Regeeringe van de zelve haare respectieve Compagnien, en dat haar Supplianten onder Reverentie dunkt, dat daar toe om de confusie en wanordre ontstaande uit de al te grootheid van haare Compagnien voor te komen, wel gerequireert zoude werden, dat de zelve van het getal van acht Vendels zoude gebragt werden tot het getal van twaalf. Als mede dat der zelve Collonellen, Fiscaalen, Kapiteinen, Luitenants en Vendrighs, wierden verkoren uit en by Stemminge der zelve Burgery, ieder in zyn Vendel, mitgaders dat de zelve Kapiteinen, Luitenants en Vendrighs, als ook andere hooge Officieren, boven gemeld, niet zoude werden geëligeert, uit eenige van de Heeren Politicque Regenten, om dezelve Heeren Regenten te ontlasten van een dubbelde Bedieninge, en geen Empechement te contribueren in haar Politicque affairen: en dat ook van de zelve Militaire Officieren zoude zyn geëxcuseert alle de geene, die, of Zoonen, Schoonzoonen, Broeders, Swagers en Oomen van iemand der booggemelde Regeeringe zoude mogen wezen, op dat een ieder zyn Ampt, met volle liberteit zonder Empechement, tot contentement van de Burgery zoude konnen bedienen: waarom zy Supplianten dan te rade zyn geworden, haar te keeren tot Ue. Groot-achtbaarheden, reverentelyk verzoekende dat Ue. Groot-achtbaarheden, ter oorzaake, en om redenen voorsz. haar Supplianten gelieven te consenteeeren, dat in conformité als hier vooren, hare respectieve acht Vendels werden gebragt tot het getal van twaalf. De Heeren Vroedschappen reeds in de Krygsraad dezer Stad zynde, mitgaders der zelve Geparenteerden, ter Namaagschap, als hier vooren genoemt, nu en gevolglyk van alle Bedieninge, in de opgemelde Krygsraad, met alle reverentie werden geëxcuseert; en de Supplianten geadmitteert, om voor nu, en gevolglyk uit hare respectieve Vendels, haare eigene Collonellen, Fiscaals, Kapiteins.

teins, Luitenants en Vredrijcs te verkiezen: het welk doende, zo zyn de respectieve Supplicanten geresolveert, door Gods Zegen, onder het beleid van zyn Hoogheid den Heere Prinse van Oranje, haar Goed en Bloed ten dienste en voor de Vryheid, en Algemeene Rust van deze Staat en Stad, ten nuttersten by te zetten, of &c.

Volgen noch eenige Artykelen, waar op de algemeene Schuttery der Stad Haarlem, onder behooryke reverentie verzoekt, dat de Edele Groot Achtbaare Heeren Burgemeesteren en Regeerders der zelyer Stad, zodanig gelieven te disponceren als haar Ed. Groot Achtbaarheden ten meesten Vrede, Ruste en Benefitie van de Gemeene Zaake en Burgery der opgemelde Stad zullen verstaan te behooren:

1. Dat alle de Ontfangers van de Geestelyke en Waereldlyke Goederen deze Stad concernerende, zoude mogen zyn en blyven buiten de Vroedschappen dezer Stad, en jaarlyks van haar Omsfang en Uitgift, aan de Magistrature publyque Rekening doen.

2. Dat geene Bewindhebberen van d'Oost- en West-Indische Compagnie zoude mogen werden geëligeert, uit de Vroedschap dezer Stad, maar uit de voornaamste Koopluiden.

3. Dat geen Hoofdofficier dezer Stad, mitgaders geen Bailhuw van Kennemerland of Brederode, mede zou mogen zyn of blyven in de hooggemelde Vroedschap.

4. Dat niemand tot eenige Officien, profitable Ampten, of Beneficien dezer Stad, zoude mogen werden gepromoveert, als een Ingeboorne van deze Stad, of van de Provintie van Holland en West-Vriesland.

5. Dat niemand, wie het ook zoude mogen wezen, meer als een Ampt of Officie dezer Stad concernerende, zoude mogen bedienen, ten ware hy van 't zelve Ampt of Officie 's jaarlyks geen 400 Caroli Guildens zoude konnen profiteeren.

6. Dat niemand in de hooggemelde Vroedschap dezer Stad zoude mogen zyn, of daar toe zoude mogen werden geëligeert, als die geene, dewelke is van de Aanzienlykste, Vermogenste en Wyfste dezer Stads Burgery, en een oprecht Lidmaat van de waare Gereformeerde Religie; mitgaders een getrouw Voorstander van deze Staat en Stad, als mede een oprecht en van lange tyd getrouwe Liefhebber van zyn Hoogheid den Prinse van Oranje, genegen zynde de Privilegien te helpen maintineeren.

7. Dat overmits de Burger-schuttery dezer Stad, onder solemneelen Eede moet belooven, de Handvesten en Privilegien dezer Stad te helpen maintineeren, ook aan dezelve Burger-schuttery, door den Druk zoude mogen worden gecommunicceert, en uitgegeven, alle de Privilegien, Handvesten en Voorrechten die haar zyn verleent, door de Graaven en Regenten van Holland en West-Vriesland, t'zedert de eerste Grondvest van deze Stad

Stad en Burgery, tot op den tegenwoordigen dag toe, behoudens (onder 't Beleid van zyn Hoogheid den Prins van Oranje) haar Vryheid, haarlieders uit het Recht der Natuure en 't Recht der Volkeren, mitsgaders het Recht des Oorlogs competente.

Additien en nadere Consideratien, dienende tot het Request by de algemeene Burger-schuttery der Stad Haarlem, noopende de Electie van henlieden eigen Hoofden, aan de Ed. Groot Achtbaare Heeren Burgemeesteren der zelve Stad geprefenteert. Te kennen gevende,

1. **D**at de Burger-schuttery, tot het pareeren van Militaire Ordres, gevoeglyker zoude werden gebragt, door de gunst en het beleid van Hoofden, tot hun genoegen by henlieden uit henlieden geëligeert; als door het quasi Respect en Commando van Hoofden, die hen door de Magistrature zomtyds tot henlieden ongenoegen zoude mogen werden geobtrudeert.

2. Als mede, dat de meening en intentie van de Burger-schuttery niet is, om, hun eigen Hoofden geëligeert hebbende, door dezelve de Heeren Politieque Regenten, met seditieuse voorlagen uit den naame van de Burgery te doen, zomtyds te incommoderen, of haar E. Respect en Authoriteit eenigzints te besnoeijen; maar om dezelve Heeren Regenten in haar E. volle Respect en Authoriteit tegens alle quadaawilligen te beter en veiliger te helpen maintineeren.

Waarom dan dezelve Burger-schuttery met alle rewerentie zich keeren de tot zyne Hoogheid den Heere Prins van Oranje, (alsoo aan zyne Hoogheid de dispositie van het bovengemelde Request is geoffereert) ootmoediglyk als noch verzoekt, dat zyne Hoogheid hen Supplianten gelieve te admitteren tot het nomineeren van een dubbeld getal van hunlieden Hoofden, conform het voorsz. Request, om by zyne Hoogheid als Stadbonder, Gouverneur en Kapitein Generaal, mitsgaders Hoofd van de Militie der zelve Landen, daar uit dan een enkel getal te werden geëligeert, op dat zyn Hoogheid en de welgemelde Heeren Regenten, best verzekert zouden mogen zyn, dat de gemelde Hoofden waren bequaam tot haarlieder respectieve Chargien, en getrouwe Patriotten van dit Vaderland, mitsgaders ware Liefhebbers en geen Flatteurs van zyne hooggedachte Hoogheid: 't welk doende, &c. ut in Principali.

De Heeren Burgemeesteren het Request en Articulen gelezen hebbende, bevonden dezelve van zulken gewigt en consequentie, dat zy begeerden de zaak in advys te houden tot den volgenden dag, als wanneer zy, na veel tumults, de Supplianten contenteerden met een mondelinge Publicatie van de puye, en met aanplakken van Biljetten op alle publyke plaatzen: „Dat zy gezint waren de goede Bur-

„ gery by haare Privilegien te maintineeren, en voorts de geheele
 „ zaak aan zyn Hoogheid op te draagen, op dat dezelve daar in zou
 „ disponeeren na zyn welgevallen, nomincerende eenige Heeren,
 „ om deze zaak aan hooggedachte zyn Hoogheid op te draagen, en
 „ gevende aan de Burgery licentie, dat zy mede eenige uit den haa-
 „ ren ten zelve einde wilden deputeeren. Gelyk gefchiede.

Zyn Hoogheid inmiddels van deze Burgerlyke commotie kond-
 fchap krygende, zond derwaards een Compagnie Paarden onder den
 Collonel *Amelo*, en een Compagnie te Voet. Voor de welke de
 Burgers de Poorten toeflooten, en hun ophielden, om niet binnen
 te mogen komen.

De Stads- en Burger-Gecommitteerdens de Commissie van hunne
 respectieve Principaalen by zyn Hoogheid afgelegd hebbende, vond
 hooggemelde zyn Hoogheid goed, om op de aangeboden Articulen
 en Request, het Advys van de Vroedschap der Stad Haarlem te hoo-
 ren, en gaf een ernstig bevel aan de Burgeren: „ Dat zy hunne O-
 „ verigheid alle gehoorzaamheid zouden bewyzen, en zyne Paten-
 „ ten op de twee voorsz. Compagnien beter respecteeren.

Hier op ontbood de Burger-krygsraad, op den 8sten van Septem-
 ber, 's voormiddags, de Burgers na hunne respectieve Doelens, hen
 afvraagende: „ Of zy de voornoemde Patenten van zyn Hoogheid
 „ wilden pareeren, of niet? Zommige stonden toe, dat men de
 twee voorsz. Compagnien zouden laten binnen komen; doch ande-
 re, die wat heeter gebakert waren, wilden daar toe geenzints ver-
 ftaan, maar vermaanden zich onder malkanderen, dat de geheele
 Burgery behoorden in de Wapenen te komen; waar van de meest
 Oproerige na den middag een begin maakten, die de andere Burgers
 met derzelve Officieren met veele bedreigingen dwongen, om in
 hun volle monture op de Doelens te compareeren; alwaar zy in die
 confusie verkooren 24 Perzoonen, of uit ieder van de 8 Compagnien
 3 Burgers, dewelke terstond den oude Krygsraad excuseerden; waar
 op zy alle onder hunne Vendels, omtrent 6 uren, na de Markt trok-
 ken, daar zy confuselyk onder malkanderen zworven, tot omtrent
 11 uren 's nachts, wanneer zy hun met troepen van 8 a 10 begaven
 na de huizen van alle de Regenten, die zy, tegen alle protestatien,
 met dreigementen en bespottingen dwongen, om en corps op 't Stad-
 huis te vergaderen; alwaar de voorsz. 24 Burger-mannen, uit naame
 van de geheele Burgery, van de Regenten begeerden: „ Dat zy hun-

„ ne respective Employen van Regeeringe zouden quitecren, de
 „ Stads Sleutels aan de Burgers overgeven, en bekennen, dat zy
 „ niet meer te zeggen hadden, als de minste onder de Burgeren.
 „ Welk zy ook alle deden, zeggende in het afgaan van het Stad-
 „ huis aan de meenigte der Burgers: „ Mannen, nu zyn wy altemaal
 „ gelyk, en wy hebben nu niet meer te zeggen als gy.

Hier mede nam deze commotie in de nacht om twee uren een
 einde, en met den aankomenden dag weder een aanvang; want als
 de Burgers doe hunne bedryven overdachten, oordeelden zy noch
 een groote mislag begaan te hebben, door dien zy de Secretariffen
 noch in hunne Bedieningen, en de Secretarye onverzegt hadden
 gelaaten, waarom zy hen in een goed getal weder begaven na het
 Stadhuis, deden de Secretariffen de Secretarye quitecren, met in-
 tentie om dezelve te sluiten, en van buiten met een Stads Zegel te
 verzekeren tegen allen acces van iemand, die daar van een Sleutel
 mogt hebben, behalven ordinaire Sleutels, die zy op de Hoofdwagt
 in bewaaringe bragten. Maar dewyl de Stads Zegels niet voor de
 hand waren, en de Burgers geen kennis hadden om die te vinden,
 wierden zy te rade het Stads Wapen op de Deur van de Secretary
 te zetten met het Yzer, daar mede men de Dieven brandmerkt.

Kort daar na quam de Burgery weder in de Wapenen, met voor-
 neemen, om de twee Patenten van zyn Hoogheid na te komen, en
 de twee voorz. Compagnien in te laten, ten welken einde zy hen
 van de Grootte Houtpoort af, tot op de Markt, in twee reijen stel-
 den, tusschen dewelke zy de voorschreve twee Compagnien deden
 door marcheeren tot op de Markt: maar dewyl inmiddels eenige der
 Burgers een valsche argwaan opvattede, als of die twee Compagnien
 wel Fransche of Sauvegardens van dien Koningk mogten zyn, leiden
 zy dezelve eens de Markt rondom, en dezelve weg en Poort weder
 uit, die zy ingekomen waren, werdende hun door de 24 Burger-
 mannen buiten de Poort aangewezen siallinge en voeder, daar mede
 zy hen konden vrolyk maaken, en moesten aanzien, dat de Poor-
 ten weder voor hen geslooten wierden: trekkende de Burgers weder
 na de Doelens, alwaar de voorschreve 24 Mannen eenen nieuwen
 Krygsraad aanstelden, en een Nominatie maakten tot een nieuwe
 Vroedschap, stellende boven aan alle de 32 oude Heeren, en tot een
 dubbeld getal noch 32 nieuwe uit het midden van hen, waar mede
 zy 8 Perzoonen uit de voorschreve 24 deputeerden aan zyn Hoog-
 heid.

heid: dewelke antwoorde, daar op Commissariffen na Haarlem te willen zenden. Onderwylen was 'er in de Stad een volkomene Anarchie, of eene Gemeente zonder Regeering, ten zy men de overige 16 Burger-mannen voor de Regeering wilde neemen. Zie *Sylvius, Casteleyn*, enz.

De meeste der 24 Mannen, zo niet alle, maakten staat, om zelve tot de Regeeringe door zyn Hoogheid geavanceert te worden, dat hun geheel mislukte: want als op den 12den van September de Heeren *Albrecht Nierop*, oudste Raad in den Hove van Holland, en *Johan Wierts*, Raad en Rekenmeester van zyn Hoogheid den Heere Prinse van Oranje, in de Stad waren gekomen, hebben dezelve, na examinatie van zaaken, op den 16den, van 't Stadhuis doen publicceeren, niet alleen de volgende Generaale Amnestie, maar ook een Acte van zyn Hoogheid, daar by den nieuwen Krygsraad wierd vastgesteld, en de geheele oude Regeering gecontinueert, uitgenomen alleen een eenig Heer, namentlyk, Mr. *Johan Everfwyn*, President-Schepen, in welks plaats gesteld wierd *Balthasar Coymans*, Ridder, Heer van Sreefkerke; luidende gemelde Acte dus:

WILLEM HENRIK, by de gratie Gods, Prinse van Oranje en Nassau, Grave van Catzenellebogen, Vianden, Dietz, Lingen, Meurs, Buren, Leerdam, enz. Marquis van Ter Vere en Vliffingen, Heere en Baron van Breda, enz. Gouverneur en Stadhouders van Holland, Zeeland en West-Vriesland, Kapitein Generaal en Admiraal der Vereenigde Nederlanden:

Doen te wecten: Dat wy in deze bekommerlyke tyden niet meer ter harte neemende, als dat de respectieve Steden en Provincien, onder ons Stadhouderfchap reftereende, mozten werden gebract in zodanige ordre en Regeeringe, waar door der zelve ruste en voorfpoed werde gestabileert, en ons door eenige Afgezondene voorgedragen zynde, dat in de Stad van Haarlem, tuffchen de Regenten en Ingezetenen, zodanige diffidentie was ontstaan, waar door ons goed oogmerk niet kan werden bereikt: en vorders uit het rapport van Commissariffen Aalbrecht Nierop, oudste Raad in den Hove van Holland en West-Vriesland, en Johan Wierts, onzen Raad en Rekenmeester, die wy (door pressante affaires ons Perzoonelyk in de voorfz. Stad niet kunnende laaten vinden) aldaar tot wegneeminge van de voorzeide diffidentie hadden gezonden, dat verscheide onordentelykheden van wegen de Ingezetenen tegens de Regenten aldaar waren gepleegt, hebben wy, naar ingenomen rapport van gemelde Commissariffen,

die haar binnen de voorsz. Stad op alles hadden laten informeeren, op de Requeste, mitsgaders de zeven Artykelen; uit den naame van de algemeene Schutterij aan ons overgelevert, gedisponeert in maniere als volgt: Eerstelyk, raakende de Officieren in den Krygsraad, hebben wy tot Collonel van den Ouden Doelen gesteld, gelyk wy stellen mids dezen, Dirk Deyman, Raad en Vroedschap der voorsz. Stad. Tot Kapitein van het Oranje Vendel, Gillis van Hoornbeek: en tot Luitenant, Frederik Koussband. Tot Kapitein van het Witte Vendel, Mattheus Everzwyn: en tot Luitenant, Christoffel van Beek. Tot Kapitein van het Blaauwe Vendel, Mr. Jacobus Wallis: en tot Luitenant, Mr. Christoffel van Valkenburg. Tot Kapitein van het Gecouleurde Vendel, Doctor Godin: en tot Luitenant, Cornelis Cloribus. Vorder tot Collonel van de Nieuwe Doelen, Floris Swan, Raad en Vroedschap der voorsz. Stad. Tot Kapitein van het Oranje Vendel, Pieter Kluyskens: en tot Luitenant, Hans Baelli. Tot Kapitein van het Witte Vendel, Dirk Damius: en tot Luitenant, Abraham van Gelder. Tot Kapitein van het Blaauwe Vendel, Cornelis van Loon: en tot Luitenant, Francois Palm. Tot Kapitein van het Gecouleurde Vendel, Eduard van Cralen: en tot Luitenant, Arnout Gudde. En eindelyk tot Fiscaal van de voorsz. acht Compagnien, Geldof van Vladrakke.

Welverstaande, dat deze Keuze alleenlyk zal wezen voor deze reize, zonder te trekken in consequentie: maar dat in toekomende by den Krygsraad zullen werden genomineert vier Perzoonen uit de Vroedschap, om daar uit by de Heeren Burgemeesteren twee tot Collonels te werden verkozen.

Van gelyken zullen by den zelve Krygsraad uit ieder Compagnie werden genomineert twee Kapiteinen en twee Luitenants, om daar uit by Burgemeesters een Kapitein en Luitenant voor ieder Compagnie gekozen te werden.

Zullen ook twee Fiscaalen by den Krygsraad werden genomineert, om by gemelde Burgemeesteren daar uit een gekozen te werden, en dat alles van drie tot drie jaaren.

Komende wyders tot de boven-gementioneerde Articulen, verstaan wy, dat op de drie eerste, meldende, dat de Ampten van Ontvangers, Bewinthebberen, den Hoofd-Officier en den Bailjuw van Kennemerland behoorden te werden gesepareert van de Vroedschappen, voor als noch niet en kan werden gedisponeert.

Het vierde Artikel, als srydig tegen de Privilegien van den Lande, en prejudiciabel zynde zo wel aan den Staat in 't gemeen, als aan de Stad in 't particulier, kan niet toegestaan werden: des niet te min zullen alle de gene, die tot eenige Officien, profitable Ampten of Beneficien der voorsz. Stad zyn, of noch zouden mogen werden gepromoveert, gehouden zullen wezen aanstonds, of by de aanvaardinge van dien, Poorteren der voorsz. Stad te worden, en te woldoen de rechten tot het voorsz. Poorterschap staande, of zullen by faute van dien genoodzaakt wezen haar voorsz. Officien, Ampten of Beneficien te verlaten. Op

Op het vyfde Arttykel verftaan wy, dat niemand, wie het zoude mogen wezen, meer als een Ampt of Officie, de Stad Haarlem concerneerende, zal mogen bedienen, ten ware hy van het zelve Ampt of Officie geen 600 Guldens 's jaars Tractement zoude proffiteeren: en iemand bevonden werdende meer als een Ampt of Officie te bedienen, waar toe een vast Tractement van 600 Guldens of daar boven is fttaande, zal gehouden wezen dezelve andere of meerdere Ampten te verlaaten tot zyn keure en optie.

Het zesde Arttykel, namentlyk, dat die geene, die tot Vroetschap zullen werden geëligeert, zullen moeten wezen de Aanzienlykfte, Vermogenfte en Wyfte van de Burgery, Lidmaaten der Gereformeerde Religie, getrouwe Voorftanders van den Staat en Stad, onzen Perzoon oprecht geaffectioneert, en genegen de Privilegien te maintineeren, word absolute-lyk toegeftaan.

Eindelyk, ordonneeren wy, dat aan de Burgerfchuttery door den Druk zullen werden gecommuniceert alle, zo oude als nieuwe, Privilegien, Handveften en Voorrechten, de voorsz. Stad competeerende, voor zo veel dezelve dienftig en nut zullen bevonden worden.

Verders wat belangt de Nominatie van 32 Perzoonen, die de 24 Gecommitteerden van de Burgery der Stad Haarlem, zo by haar Schriftelyke Request, als bygevoegde Memorie, beide by dezelve 24 ondertekent, verzogten dat mochte dienen benevens de Nominatie der oude Regenten, als een dubbeld getal, om daar uit by ons een nieuwe Vroetschap geformeert te werden, en zekerlyk bericht zynde, dat aan de eene zyde deze nieuwe Nominatie zeer informeel was, ja zo verre, dat de Vertoonders in prefentie van onze Commiffariffen, meer als de helft van de nieuw genomineerde Perzoonen hadden gerecuseert; en aan de andere zyde, dat tegen de oude Regenten niets reprochabels en wierde ingebracht, de Religie, Politie of eenige Factie rakende; maar ter contrarie, dat dezelve Regenten van ouds bekend waren als finguliere Yveraars tot voordeel van den Staat, Stad en onzen Perzoon, zo hebben wy goed gevonden, zo uit de Nominatie van de voorsz. oude Regenten, als uit die geene, die van nieuws opgeftelt en genomineert zyn, tot Vroetschap te ftellen, gelyk wy ftellen mits dezen deze navolgende Perzoonen:

Andries van der Horn,
Jacob Steyn, Auguftynsz.
Mr. Jacob Druyvesteyn,
Mr. Mattheus Steyn,
Cornelis Duyvens, de jonge,
Mr. Johan van Thilt,
Dr. Willem van Tefelen,
Mattheus Schatter,
Dr. Mahu le Febure,
Jonas de Jong,
Jacob Pieterfz. de Ram,

Dirk Cornelisz. Deyman,
Gillis Bouchellion,
Mr. Adriaan Bakker,
Floris Swan,
Mr. Adriaan van Bosvelt,
Jan Bartholomeusz. Veer,
Mr. Cornelis Gravefteyn,
Mr. Cornelis Loo,
Cornelis Sylvius,
Ysbrant Schatter,
Willem Turk,

Mr. Johan Ruyl,
Gillis van Clarenbeek,
Paulus Vermeulen,
Mr. Meynard Vianen,
Mr. Salomon van Echten,

Mathys Haaswindius,
Mr. Willem Fabricius,
Ysbrant Diks,
Anthony Koning,
Balthasar Coymans, Heer van
Streefkerke.

Lastende onze Commissarissen de zelve in onze Naam den behoorlyken Eed af te neemen.

Gedaan in 's Gravenhage den 14den van September 1672.

G. H. Princè d'Orange.

Ter Ordonnantie van zyn Hoogheid, C. HUYGENS.

En de Amnestie-Publicatie, mede als volgt:

Aan ons Aalbrecht Nierop, Oudste Raad in den Hove van Holland, en Johan Wierts, Raad en Rekenmeester van zyn Hoogheid den Heere Prins van Oranje, als specialyk van dezelve zyne Hoogheid gecommiteert, om de Regeeringe der Stad Haarlem wederom in goede Ordre te brengen, by de Heeren Regenten derzelver Stad openhartelyk verklaart zynde, gelyk zy als noch verklaarden, dat zy lieden alle in 't gemeen en ieder in 't particulier, niet meer wilden gedachtig wezen de Ongerogeltbeden, sedert weinige dagen herwaarts by eenige Ingezetenen binnen deze Stad gepleegt: maar al het zelve meer toeschryvende aan een verkeerden Drift, als aan eenen gepremediteerde Malitie, geerne wilden vergeven en vergeeten; zonder daar over eenige recherche of onderzoek te laten doen, of gedoogen gedaan te werden: Zo hebben wy, uit de Naame van hoog gedachte zyn Hoogheid den Heere Prins van Oranje, pryzende voor eerst in de gemelde Heeren Regenten haare Vaderlyke genegtheit en affectie tegen haare Burgers en Ingezetenen, goedgevonden dezelve Ingezetenen te vermaanen en belasten mits dezen, schuldige weder-liefde en geboorzaamheid aan haare respectieve Overbeden te bewyzen, dezelve met alle behoorlyke eerbiedigheid en respect te bejegenen, d'een Burger den anderen over het gepasseerde niet te injurieren, en verder alles te doen, dat de plicht van een goed Burger en Onderdaan is medebrenghende.

Verstaan wyders, dat alsoo mids de verandering der generaaale Regeering, ook eenige veranderinge is gevallen in den Eed, die de Burger-Schutterij gewoon is te doen in handen van de Krygsraad, den zelven Eed met den eersten by de Schutters zal werden vernieuwt, ordonneerende de gemelde Krygsraad de voorsz. Schutters den inhoud van den zelven Eed wel te doen begrypen.

Ordonneeren verders, dat van nu af aan de Dagwachten, als tot noch toe onnoodig, ja ondienstig aan de Stad, en al te lastig voor de goede Burgers, in toekomstende en tot nader ordre zullen cesseren en ophouden.

W W W

Met

Met alle het welke voorschreven wy vastelyk vertrouwen, dat de Heeren Regenten in haer Eer en Reputatie, de Burgers in haer Ruste en Vrede, en de Stad in haaren ouden Luister, zal wezen en blyven gesteld.

Aldus gedaan, ten overstaan van ons Commissarissen hier onder geschreven, binnen de Stad Haarlem, den 16den van September 1672.
En was getekent,

A. NIEROP en J. WIERTS.

Zie *Sylvius*, als boven.

In den jaare 1674, den 14den van Maart, na dat de Vrede tuschen hun Hoog Mogende en den Koningk van Grootbrittannien weder geslooten was, wierd te Haarlem, als mede alom in de Nederlandische Steden, volgens hooge order, eene Dankdag over dezelve gehouden, en veele Vreugdtekenen aangeregt, zo met het lossen van Kanon, luiden der Klokken, 't branden van Piktonnen, enz. Zie *A. Casteleyns Mercurius*.

In den jaare 1675, tuschen den 4den 5den van November, stormden 't uit den noordwesten in Holland zo hevig, dat de Ydyk tuschen Haarlem en Amsterdam, tegen alle aangewende arbeid, door een hevige perszing van 't Water doorgespoelt, en aan de 18den Paal aan geene zyde halfwegen na Amsterdam, tuschen de 30 en 40 Roeden in de breedte, en 33 Voeten in de diepte, doorbrak: en vermids de Slaaperdyk, by Spaarendam, door 't hooge Water overgespoelt was, en vervolgens mede op verscheide plaatzen doorbrak, wierd het omleggende Land tot Duin toe onder water gezet. Daar geschiede zeer veele schade zo aan Menschen, Huizen, Beesten, en Schepen. Ook zeide men, dat het Water eenige Duimen hooger had gestaan, als weleer in die vreeslyke Alderheiligen Vloed. Zie, als boven.

In den jaare 1678, wierd by hun Ed. Groot Mogende de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland gerezolveert, om de Maat van de Turf door de geheele Provincie op eene voet te brengen, alzo daar omtrent groote ongelijkheid in zwang ging; zommige en wel de meeste maaten met Tonnen, maar van ongelyke groote, en andere met Manden, mede zeer verschillende, en alzo niet billyker is, als dat de eene Ingezeren van een Land word getraecteert en gehandelt als de andere, zo hadden hunne Ed. Groot Mogende nu goedgevonden, alle de Turf geheel Holland door met de Turfion, op de groote van de Leydsche Maat, te doen meeten; op welke con-

conditie dan de Verpachtinge van de Turf tegen April alomme was geschied: maar omtrent het invoeren van dien heeft het overal niet eveneens voort gewilt, en wel inzonderheid te Zaardam, alwaar men voorheene met Manden had gemeeten, en de Inwoonders hun verbeelden, dat twee van dezelve tegen eene Ton gerekent, veel meer konden uitleveren als de nieuwe Tonnen; eenen *Jan van der Steng* was Secretaris te Oost-Zaardam en Oostzaanen, als mede Collecteur van de Turf-impost, gelyk dat ordinair van meer Impositien by de Secretarissen van de Dorpen wierd waargenomen; en men had daarna Haarlem eenige Tonnen, op de Leydsche Maat te Zaardam gemaakt, gezonden, om die aldaar te Yken; maar zulks, als frydig tegen het Kuipers Gild, om dat elders als binnen Haarlem gemaakt waren, geweigert zynde, zo waren voorschreve Tonnen ongeëikt wederom gekomen, 't welk by het gemeene Volk veel gezeg heeft gegeven, even als of men een Turfmaat had willen invoeren tegen of buiten de intentie van de hooge Regeering, 't geen in effecte onwaarheid was; maar wanneer nu andere en Geykte Tonnen vaardig waren, heeft men die volgens de Ordonnantie willen gebruiken. Het was den 18den van May, als de gemelde Secretaris *van der Steng* na Haarlem vertrok, om eenige zaaken aldaar te verrigten, als onderwylen door zyne Klerken Ceelen geweigert wierden, om als voorheen met Manden Turf te meeten; 't geen by de Turfjonsters, Turfboeren en Gemeente qualyk wierd opgenomen, en over gemurmureert, voornamentlyk, zo zy zeiden, om dat Burgemeester *Meindert Jochensz. Kat* uit het zelve Schip, daar nu Ceelen toe geweigert wierden, eenige dagen te vooren met Manden Turf opgedaan had, rottede daar over op de Zuidyck te zamen, en malkanderen ophitzende, kreegen zy een Trommel by de hand, die zy eene *Anna* de Turfvolster om den hals hongen, en wierd doe door eene van de Wyven, die t'zamen gerot waren, de Trommel roerende, geroepen: „ Die Kapitein Rondhemd om Kaas en Brood wilden dienen, „ dat die zouden voor den dag komen. Waar op meer Jongens en Wyven als andere vergaderende, zyn zy lieden al trommelende na de meergemelde Burgemeester *Kat* in de Noord gegaan, om de gemelde Tonnen af te vorderen en te verbranden, of aan stukken te smyten; waar toe een van de Wyven, *Bregt Zegers* genaamt, gaande voorby een Schrynwerker, een Byl op haar schouder had medegenomen, spreekende de Wyven in 't voorby gaan van des Secretaris

ris Huis zyn Klerk toe met deze woorden: „Dat gaat 'er na toe; „wy zullen jou straks by komen. Zy ontmoeten den Burgemeester omtrent het Weeshuis, waar binnen de voorz. Tonnen waren, en die om dezelve aanspreekende; zo weigerde hy zulks, en berispte hen over dit doen, zeggende: „Dat zy 't huis zouden gaan spinnen, „en dat men zulk Volk wel zouden kennen, als zy om Brood van „de Schaal quamen. Waarom zy verstoord zynde, zyn met grooten toeloop gekomen voor 't Huis van den Secretaris, (hebbende nu eene *Lys Kattenvangers* en dan een Jongen den Trommel om den hals, alzo *Anna* de Turfvolster, ziende dat het werk zo hoog ging, die van de haare had afgedaan) en hebben tegen eenen Waaghals, Dienaar van den Secretaris, die met deszelfs Huisvrouw over de deur lag, dus uitgeborsten: „Jou Duivelze Verklikker! koom beschaart „ons de Tonnen! Waar op denzelven Waaghals, als ook de Huisvrouw antwoorden: „Dat zy na Burgemeesteren moesten gaan. Maar zy zeiden: „Dat die dezelve niet wilden geeven. Waar op zylieden begonden te schelden en te raazen, en de Jongens met steenen op en door de Glazen te gooijen; zo dat het zo hard aanging, dat Waaghals tegen des Secretaris Huisvrouw zeide: „Koom, laat „ons in huis gaan, wy zyn ons lyf nu niet zeker. Waar op zy te zamen zyn na binnen gegaan, sluitende de Deur toe: maar de Jongens volharden met gooijen tot omtrent 12 uren, als wanneer het ophield.

Ondertusschen murmureerende en rottende, zyn zy des avonds omtrent 8 uren weder gekomen, namen de Brandladder van de Kerk, welke voor de deur stond, en ramden, zo Jongens als Wyven, de Deur open en op de vloer, breekende de Ladder in drie stukken; en daar op in huis trekkende, begonden te rooven en te plonderen, en voornamentlyk in de Kelder, daar zy Wyn en Bier tappende en scheppende, dronken, vol en raazende wierden.

De Vrouw van den Secretaris had, met behulp van haar goede Vrinden en Buuren, in de stillstand veel van haare Inboel en van het Comptoir geborgen, en een Expresse na Haarlem gezonden, om van 't gepasseerde voor 's middags aan haar Man berigt te geeven: die 't zelve aanstonds aan den Heer *Mr. Jacob Druivesteyn*, Bailjuw van Kennemerland, als onder wiens District dit geschied was, te kennen gaf: dewelke zyn Stedehouder, *Dr. Johannes Angils*, nevens twee Heeren Leenmannen, *Francois Palm* en *Dr. Nicolaas le Febu-*

re, een Klerk van den Secretaris van Kennemerland, de Bode en 4 Dienaars van de Justitie, om hun te informeeren, heen heeft gezonden; dewelke, reizende over Halfwegen, door stilte als anderzints, niet voor 's avonds over 10 uren te Zaardam eerst aanquamen.

De Secretaris *van der Steng*, na huis trekkende en komende op den Hoogen Dyk, aan de Westzyde omtrent den Overtoom, quamen hem aldaar eenige Vrouwen tegen, van goede wille, hem waarschowende: „ Dat hy niet verder wilde komen, of dat hy een dood Man „ zoude zyn, en dat zy (de Plonderaars) hem levendig zouden ver- „ scheuren. Waar op den Secretaris resolveerde, (mede verstaan hebbende, dat het met zyne Huisvrouw en 9 levendige Kinderen noch wel was) tot eenen *Pieter Vink*, Apothecar aan de Westzyde, in te gaan, en aldaar tot de nanacht te verblyven; van waar hy weder na Haarlem is vertrokken, en zo voort na den Haag, om van het gepasseerde aldaar kennisse aan de Hooge Overigheid te geven.

Onderwylen waren de Stedehouder, Leenmannen, enz. gekomen by eenen *Jan Adriaansz. Boter*, Kastelein in het Moriaanshoofd, aldaar verstondenze de regte geschapentheid van de zaak, en dat het geheele Huis door duizende Menschen geplondert, overal gerafeert, en noch vol dronken en vol gezopene Menschen was, die als dolle Lieden aangingen; en wierd den Stedehouder mede gewaarschouwt, dat hy zich met zo weinige Assistenten in 't Huis van den Secretaris by de donkere nacht niet zoude begeven, onder die dolle en razende Menschen, of dat hy een Man des doods was.

Ondertusschen was het gerucht in 't Huis gekomen, alwaar zy plonderden en roofden, dat den Bailjuw met zyn Dienaars gekomen waren, om hun te weeren, en 't plonderen te beletten; dan zy gingen daar op te sterker aan, en riepen: „ Waar is hy? Laat hem komen, zo is hy op zyn laatste gras, en een dood Man. Houdende voorts hunne Messen gereed, om hun voornocmen uit te voeren.

Den Stedehouder begaf hem echter, nevens de Heer *Palm*, en zyn Dienaars, in Huis, vonden een groote meenigte Plonderaars, meest Turfboeren, hun Knechts en vreemde Jongens, dewelke voor 't meeste gedeelte van de goede Lieden met Aalmoessen onderhouden wierden, en waar by ook eenige Ingezerenen hunne Kinderen gevoegt hadden, veele noch bezig zynde met 't spoelieren en plonderen, en andere hun vullende met Wynen en Bieren, die in de Kelder van den Secretaris in goede quantiteit lagen, en schandelyk

misbruikt wierden, waar van veele zo veel al hadden ingenomen, dat zy door dronkenschap naauwlyks wisten wat zy deeden: 't welk de Stedehouder, (wordende, zo dra in huis quam, van zyne Dienaars afgesneden) nevens den Heere *Palm* hebben moeten aanzien; en was het voorfz. Volk zodanig aan 't hollen, dat als doe geen middel by der hand konde genomen worden, om het zelve te beletten.

Den Stedehouder begaf hem weder na *Jan Adriaansz. Boter*, alwaar verzogt wierd van eenige Buuren en goedwilligen tot den Secretaris *van der Steng*, dat hy hun wilde aflifteeren, om eenige Papieren van belang te bergen, die in een Kastje, staande in het Comptoir, beslooten waren: 't geen wierd uitgevoerd. En 't was aanmerkelyk, dat terwyl de raazende Menschen plonderden en zich vol zoopen, door de Goedwilligen een Kist met Geld, nevens een Zak met Geld, uit de Kolk van den Haart gehaalt, uit het Huis droegen, en in 't Veld verborgen; dat daar na voor den dag quam. Veele Moedwilligen, afgeslooft en dronken zynde, vertrokken ondertuschen, en de verdere overblyvende wierden door den Stedehouder en zyn Dienaars uitgedreven. Terwyl brak den dag aan, als wanneer de Dienaars van den Bailjuw in huis wierden gelaaten; die met behulp der Goedwilligen de Deur en Vensters met Planken hebben toegespykert.

Des Donderdags quamen noch twee Leenmannen, als de Heeren *Willem van Wisselt* en *Cornelis van Loon*, met *Pieter Baas*, Secretaris van Kennemerland, van Haarlem, welke met den anderen, na dat den Stedehouder aan hun rapport had gedaan, goedvonden, by hun te ontbieden de Heeren van de Regeeringe van de Oostzyde van Zaardam, om met malkanderen te delibereeren op de middelen, tot stuitinge van de verdere spoeleringe en plonderinge: maar quamen alleen de Burgemeester *Hals*, en *Frederik Fransz. Jonker*, Schepen en Kapitein, aan welke wierd voorgehouden: „Of de gemelde plondering en spoelering niet had kunnen gestuit worden? Immers dat „ het als doe noch tyd was om het voor 't roekomende te doen. Maar „ wierd geantwoord: „ Dat zy het niet konden helpen, dat het hun „ leed was, en dat de Burgery niet wel in 't Geweer konde worden „ gebragt; dan, dat zy hoopten, dat het nu wel zoude gaan. En „ zyn zo gescheiden, aanneemende den Burgemeester *Kat* te spreken: dewelke al gerucht gehoort hebbende, dat het hem wel mede „ mogt getden, op middelen dagt, om 't zyne te salveeren.

Kort daar na, zynde de klok omtrent half 12 uuren, en de Gemeente uit de Kerk, alzo het Hemelvaarts-dag was, zo wierd de Klok getrokken, en na dezelve wat geluid had, het volgende uit een der Vensters van de Kerk gepubliceert, op den naam van Burgemeesteren, Schepenen en Vroedschappen, hoewel het niet door alle was beftelt:

Burgemeesteren, Schepenen en Vroedschappen aan de Oostzyde van Zaardam hebben geresolveert en vast gestelt, zo gedaan word by dezen, dat de Volsters van de voornoemde Oostzyde de Turf met Manden weder zullen meeten, als van alle tyden gebruikelyk is geweest, zonder eenige Tonnen te gebruiken. Actum in 't Dorps Weeshuis tot Zaardam voorz. den 19 van May 1678.

't Goen van een groote meenigte Menschen, oud en jong, op 't kleppen van de Klok toegevloeit, wierd gehoord; die daar op begonden te roepen: „Victorie! Victorie! nu zyn zy (meenende daar „mede de Regeering) de klem al kwyt; nu schytenze 'er voor; nu „moeten meer Pachten af. En wierd aanstonds het gepubliceerde aan de Kerkdeur geplakt.

Alle het welke by de Heeren Leenmannen qualyk wierd opgenomen, niet alleen om dat het zonder hunne kennisse was gedaan, maar ook om dat zy oordeelden, dat daar mede de Seditie wierd gevoed, en dat in allen gevalle Burgemeesteren, Schepenen en Vroedschappen daar toe niet waren gequalificeert, als zynde een zaak, die de Hooge Overigheid conferneerde; zo dat daar op den Stedehouder en Heeren Leenmannen de Regenten van de Oostzyde by hun hebben ontboden; doch quamen niemand als Burgemeester *Hals*, en een Schepen; welke voorgehouden wierden: „Het groot abus, dat „'er begaan was met de gedaane Publicatie, en de quaade consequentien, die men daar uit had te vreezen. Toonende een groot misnoegen en ressentiment, en protesteerende daar tegen wel sichepelyk. Waar op den voornoemden Burgemeester *Hals* antwoorde: „Dat zy het om best wille hadden gedaan, meenende daar door het „Volk te stillen. En wierd dien dag voort door gebragt, om de Regenten te beweegen tot de Burgery in de Wapenen te brengen, om alle verdere ongemakken daar door voor te komen: en zyn de Heeren Leenmannen met de Secretaris wederom na Haarlem gekeert, blyvende den Stedehouder met vier Dienaars te Zaardam.

't Graauw of de Oproermaakers nu de voorſz. Publicatie gehoort hebbende, liepen na 't Weeshuis, en eifchten de Tonnen: welke hen door den Weesvader toegelaaten wierden te krygen ofgegeven; waar van zy eenige op Mookenburg bragten, die zy al juichende verbranden, en ſmeeten de andere aan ſtukken; daar van eenigeter memorie een ſtuk na huis droegen. Onderruffchen groeide het zeggen, dat het den Burgemeester *Kat* zoude gelden, die zy voorgaven, dat mede aan de Pacht of Pachtſers vaſt was, en noch met Manden had geturft, enz. gelyk ook daar na geſchiede.

Het geruchte nu al in de naaſte Dorpen verſpreid zynde, zo waren 'er veele daar van daan gekomen, welke hun by die van Zaardam voegende, in den laaten avond trokken na het Huis van den voorſz. Burgemeester *Kat*, met voorneemen, zo het ſcheen, om daar mede te rooven en te plonderen: maar wierden door den Burgemeester en de zyne met goede woorden, en belofte van Bier en Tabak, ook dat zy in zyn Huis niet of weinig zouden vinden, (alzo meeft alles weg gedaan was) verhindert en afgewezen; hun aanwyzende een Bierſteeker, daar zy genoegzaam Bier konden haalen, en een open Veld van *Meyndert Arentſz. Meyn*, in de Noord, daar zy het zouden drinken. Waar mede zy voor die tyd gediverteert zynde, daar na toe trokken, haalden Bier en Tabak, dronken en joelden op het Veld tot in den laaten nacht, als wanneer zy lieden weder by den Burgemeester quamen, klaagende over het Bier, 't geen zy hadden: die hun, onder 't verzoek, van dat zy hem wilden helpen voor ſpoeleringe bevryden, ander Bier toefond: onder welke Verzoekers van Bier een Weſtzaander was, welke vry veel gezach onder hun ſcheen te hebben, en voor Kapitein of Luitenant ſpeelde: nu dronken en vol wordende op het Veld, begeerden zy Wyn te hebben, en zonden eenen *Boonzak* (die daar na is opgehangen) tot zekere *Dirk Jan Tymeſz. Schotvanger*, op de welke zy het mede gemunt hadden, om een Oxhooft Wyn, met voorgeeven, dat zy dan zyn Huis niet zouden beſchadigen, en dat gemelde *Boonzak* zorg zoude draagen, dat hem niets quaads geſchiede. *Schotvanger* ſtond hun het Oxhooft Wyn met een pond Tabak toe, en zond hun tot *Daniel Leyts*, Wynkooper aan de Ooſtzyde; daar zy het al mede op gemunt hadden; dewelke hun een Oxhooft leverde: zy bragten 't zelve op het Veld, ſmeeten het den bodem in, en roerden (of door dronkenschap, of met voorneemen, om het Volk dol en ra-

zende te maaken) de Tabak onder de Wyn: onder welke hoop hun verscheide Ingezetenen vermengden, die (indien men ze noemden) zichzelf zoudten moeten schaamen, en niet zo zeer om te plonderen, als wel om te drinken en zuipen gekomen waren. De morgenstond gekomen zynde, zag men het Volk, zo oude als jonge, als verflagene op 't Veld leggen, den eenen hier en den anderen op een andere plaats, en was die nacht zo veele ongebondenheid geschied, dat het te schandelyk is om te verhaalen.

De Secretaris van Kennemerland te Haarlem gekomen zynde, deed aan den Heer Bailjuw van Kennemerland rapport: welken Heer de Secretaris met de Nachtschuit na den Haag zond, om daar van, daar het behoorde, kennis te geven; gelyk geschiede, en 't verdere door den Staat daar op gevolgt is.

Ondertusschen de Oproermaakers en Plonderaars van alle kanten vermeerderende, vlociden zy na het Huis van *Simon Oosterboorn*, Onder-Secretaris van de Westzyde, en mede Collecteur van verscheide Imposten, woonende aan den Overtoom; dewelke alvorens, door het quaad geruchte, een goed getal Mannen van de Burgerwacht gehuurt had, om het te beletten: maar de Oproermaakers aankomende, gingen gemelde Wachters door.

Den Bailjuw van Bloys, kennisse van dit werk gekregen hebbende, was daar mede gekomen, om met zyn presentie, zo veel doenlyk was, de verdere oproeren te hinderen, en had zich, nevens *Simon Oosterboorn* en andere, in en omtrent het Huis begeven, en deden met woorden, dreigen en beloften alle devoir, om het te stuiten; maar konden omtrent het woedende Volk geen stilstand krygen; 't Huis moest mede onder de voer; 't was mede een Pachter; zo datze het Huis moesten verlaaten, en aan de moedwil van dit oploopende en toomeloze Graauw overgeven: de Jongens begonnen eerst met Steentjes in de Glazen te gooijen, en allengskens met wat grooter, tot dat, de furie nu hooger wordende, de groote, welke al meer en meer van andere Plaarzen toevloeiden, een Plank namen, waar mede men 't Water op den Overtoom schut, (daar onder mede de gemelde *Boonzak* was) en ramden de Deur open, vloeiden in de huis, spoelcerden wat zy vinden konden, en braken de Voormuur van het Huis af, met verwondering, dat 'er geen ongelukken geschieden met het neêrvallen van de Ruinen. *Simon Oosterboorn* had mede alvorens, vreezende voor 't geene daar na geschiede, zyn meeste Goed geborgen en weggedaan. XXX In

In alle deze plonderingen fcheenen zy ordre te houden, en na een Leidsman of Kapitein om te zien; den eenen deze, en den anderen een ander voor een Kapitein aanzierende, daar het te gelooven is, dat die de meefte drift en voortgang maakte, voor Kapitein gehouden wierd, zonder eenige ordentelyke beftellinge: daar was 'er onder anderen een, die met een Stokje aanwees, waar beft en geraadzaamft moest gebroken worden; zy gaven voor, dat zy van hooger hand quamen, en dat de geene, die zy dienden, (op het presentereeren van Geld en Bier, dat zy het plonderen zouden nalaaten) hun beter konden betaalen en houden als zylieden; zy hadden ook een oude bezegelde Brief, na alle waarfchynlykheid uit des Secretaris van der Stengs Comptoir verkreegen, maar van anderen inhoud, de welke zy vertoonden, daar by valfchelyk voegende: „Dat het de „ laft van zyn Hoogheid was, om de Pacht en Pachtters uit te roei- „ jen. 't Geen wel aan de man wilde, en van ieder, ja zelve van Lieden, anders goed van oordeel en wille, gelooft wierd; zo dat zeker Regent van een ander Dorp, dat anders een eerlyk Man was, aangesproken zynde, om dit woeden te helpen weeren, zeide: „Wel „ hoe! wat zullen wy doen? Zy zeggen, dat het van zyn Hoog- „ heid komt. Zo raakten deze nacht door.

Ondertuffchen hadden die van de Westzyde, meeft Vrouwluiden, een kring geflagen, en geteld wie voor aan zoude gaan, om de Tonnen mede uit het Weeshuis te haalen, en aan flukken te slaan of te verbranden; 't lot viel dan op een Vrouwmenfch, die daar na geeffelt is, de Trommel te slaan; een ander de Byl te draagen; en een derde 't Vendel van een Schortekleed te voeren; en trokken zo alle heen, haalden de Tonnen uit het Weeshuis, bragten die op een Erf aan de Westzyde, braken dezelve aan flukken, en verbrandenze; de yzere Hoepen verkogtenze, en gingen 'er mede te werk even of zy een grooten Buit bekomen hadden: maar veele brak het daar na zuur op.

Den Bailjuw van Blois en Stedehouder van Kennemerland fpraken des Vrydags morgens malkanderen, ontbooden die van de Regeeringe van de Ooft- en Westzyde in het Weeshuis aan de Ooftzyde by malkanderen, en wierd door den Stedehouder hun te vooren gehouden: „ In wat zwaarigheid dat zy ftaken; dat het tyd was, om „ de plonderingen te weeren: dat het onverantwoordelyk voor de „ geheele Waereld was: dat de Ingezetenen in de Wapenen moe- „ sten

„ sten komen, of dat zylieden by nalaatigheid hun en hunne Nako-
 „ melingen in byzondere smerten zouden inwikkelen. 't Welk van
 den Bailjuw van Blois geadvoueert wezende, en 't zyne daar by voe-
 gende, presenteerden zylieden beide na Amsterdam te gaan, en al-
 daar van de Heeren Burgemeesteren eenige Militie te verzoeken,
 mer dewelke zylieden het meenden te zullen kunnen stuiten; of zo
 zylieden Ingezetenen wilden werven, dat zylieden vooraan zouden
 gaan, en daar eerst onder schieten. 't Welk aanmerking in de Re-
 genten verwekten; want zylieden nu begonden te zien, dat het de
 Oproermaakers niet alleen om de Pachtters te doen was, maar dat het
 ook daar na hunlieden, de Ryke en Meestgegoede zoude gelden.
 Daar wierd dan met gemeene stemmen geresolveert, (niet dervende
 om de Gemeente Militie in brengen) dat ieder zoude aan zyn zyde,
 't zy Vrywillige, of om 10 Stuivers daags, met of zonder Trom, 150
 Mannen werven, gedeelt onder vier Compagnien, den Bailjuw en
 Stedehouder zouden als Collonellen (zo noemde men hun) voortrek-
 ken. Het geresolveerde in 't werk gestelt zynde, quamen die geene
 die geworven waren in beider zyds Wceshuizen te zamen, wierden
 Geweer, Kruit en Lood gegeven aan die het niet hadden, en het
 zelve begeerden, hunne Naamen opgeschreven, en quasie gemon-
 stert. Den Stedehouder vorderde van zyn kant van de Officieren
 belofte, dat zy hem en malkanderen trouw zouden bystaan; dat ge-
 schiede: maar willende het zelve mede van de Aangetekende heb-
 ben, begeerden veele het zelve niet te doen, zeggende: „ Wy zyn
 „ wel voor de Burgers, maar niet voor de Pachtters en Verklikkers.
 't Welk ook geschiede aan de Westzyde, alwaar zy niet wilden op-
 trekken, als onder belofte, dat men de Pachtters noch Verklikkers
 niet zoude beschermen: gelyk daar na in 't plonderen van de Huizen
 van *Jan Jochemsz. Leenen, Cornelis Emaus, Dirk Schaap* en *Klaas
 van Wormer* gebleeken is. Zy zyn dan opgetrokken, en elk na zyn
 gedesigneerde rendezvous geschikt: in 't marcheeren de Gemeente
 vermaanende: „ Dat zy hen stil zouden houden, dat het ter bescher-
 „ minge van de Goeden was; en dat zy in de nacht een Lantaarn met
 „ een brandende Kaars zouden hangen. Voorts wierd ordre gesteld,
 zo door Patrouljes als andere voorzorgen, dat 'er geen meer onheil
 mogt geschieden.

Inmiddels was 'er meer en meer Volk van alle kanten toegeyloeit,
 welke veele alleen (na 't scheen) maar op den roof zagen, en daar

zy niet te plonderen vonden, dan het aan de Ingezetenen ten beften te geven. Dien Vrydag avond vergaderden allengskens die geene, zo Vreemde als Ingezetenen, oude als jonge, Mannen als Vrouwen, die 't plonderen in den zin hadden, nevens de Tockykers, door de Wacht doordringende, op 't Zilverpad, voor de Huizing van *Jan Jochemfsz. Leenen*: welke wel vreezende voor 't geen hem over quam, zocht dezelve met het geven van Bier en Geld, 't welk zy naast de deur in een Herberg verdronken, en daar na met Wyn en goede woorden, te stuiten; maar te vergeefs, hoe zy meerder ingevolgt wierden, hoe zy meerder begeerden: zy verkreegen van *Jan Jochemfsz. Leenen*, dat zy een Oxhooft Wyn mogten haalen tot *Daniel Leyts*, aan de Ooftzyde, (daar zy het al mede op gemunt hadden, om dat hy, Notaris zynde, zomtyds de Pachtters dienden;) maar vonden, daar na toe gaande, de Sluis door de Compagnie van Kapitein *Frederik Franz. Jonker* (een Man van goede wille, en die zich overal yverig ten beste toonde) bezet, en de overgang toegesloten; zo dat zy met bedreiging zonder Wyn te rugge moesten keeren: waarom zy, nu vertoornt zynde, en weder op het Zilverpad voor 't voorfsz. Huis komende, begonnen de Glazen in te gooijen, in Huis te loopen en te plonderen.

Cornelis Emaus, aan die zyde woonende, en geen gedachten hebbende dat het zyn Huis en Meubilen mede zoude gelden, alzo men hem, als nu geen Pachten hebbende, wys maakte, dat hy geen nood had, moest 'er ook aan; en quamen daar toe mede helpen plonderen *Cornelis Kip*, die eenige jaaren in zyn huis verkeert en door hem de meeste Koft genooten had, nevens zyn Stiefvader *Kees Buys*, die beide hun Geweer (dat zy om te beschermen hadden aangenomen, en loon daar voor trokken) neder smeeten; maar wierden ook beide daar na opgehangen. Deze Huizen, voornamentlyk dat van *Emaus*, tot de grond toe nedergeworpen en geplondert zynde, gingen zy voort op het einde van 't Pad, na *Dirk Schaap* en *Klaas van Wormer*, daar zy de Deuren opbonsden, de Glazen uitsmeeten, 't Huisraad plonderde, en alles met 'er haast omverre haalden. Na dit gedaane werk, trokkenze na eenen *Kardinaal*, Collecteur op de Zaandyk, alwaar zy met een stuk van een Balk het Huis open ramden: maar ziende dat daar niet veel te plonderen was, alzo gemelde *Kardinaal* zyn Goed geborgen had, zo gavenze het Huis ter ruineeringe aan die van Zaandyk ten beften, dewelke het ook tot de grond toe rafteerden.

den, en veel van t'huis bragten, meenende dat het hun geoorloft was: en keerden de Belhamels, met een Schelle voor hun, door iemand, die men al mede Kapitein noemde, gedraagen, na den Dam en groote Sluis, met voorneemen, om het Huis van *Daniel Leyts*, Wynkooper aan de Oostzyde, te plonderen: maar wierden daar wederhouden, gestuit, en te rugge gedreven. Ondertuffchen hadden zy al 's morgens de Thuin van den Secretaris *van der Steng* aan de Oostzyde aangetaft, en die zodanig gespoelieert en gerafeert in korten tyd, dat het byna ongelooffelyk scheen, ieder daar van het zyne als een roof t'huis draagende: en deden ook zo met een Schuithuis, dat daar omtrent stond. Dit moesten 'de Bailjuw en Hoofd-officieren met goede oogen aan zien, alzo de aangenomene Soldaaten daar behaagen in hadden, en zelve tegens de Plonderaars riepen: „Zo, Mannen! dat gaat wel: deed gy het niet, zo zouden wy het doen. Gelyk gezegt word, ook geschiede.

Byzonder was het, dat de meeste en grootste Oproermaakers hun des daags verschoolen, om een speelreijse reden of voeren, en des avonds vermomd, den eene met een Paruik, den ander met een aangezette Baard, en divers toegemaakt, voor den dag quamen. Ondertuffchen wierd aan de Oostzyde goede wacht gehouden.

Den Stedehouder reisde Vrydag-nacht met de Vrouw van de Secretaris na Haarlem, (alwaar zy haaren Man vond) om rapport van de geschapentheid der zaake aan den Heer Bailjuw van Kennemerland te doen; en vernamen aldaar, dat 'er drie Heeren Gecommitteerde Raaden van de Heeren Staaten van Holland, nevens den Comities-Fiscaal *du Boys*, te Haarlem gekomen waren, als den Heer *Schat-ter* van Haarlem, den Heer *Maas* van Leyden, en den Heer *Woering* van Gouda, expresselyk op de klagten afgezonden van haar Ed. Gr. Mog. en den Heere Prins van Oranje, om alle noodige ordre te stellen tot voorkominge van gezeide Beroerte, dewelke het Noorder-quartier, en dat daar aan gelegen was, bedreigde: van dien dag na Amsterdam gereist zynde, hadden daar bezorgt 't geen hun Ed. Mog. van nooden hadden tot medewerking van hun voorneemen; gelyk ook prinsipaalyk in den Haag ordre was gestelt tot het voortpressen van twee Compagnien Militie uit den Briel, een van den Major *Ruytenburg*, en de andere van den Kapitein *le Fevre*: en was te verwonderen en met genoeg en aan te merken, dat deze expeditie zo schie-lyk voort ging, dat, daar de tyding op Donderdag eerst in den Haag

gekomen was, de Militie in 'de Schepen op Saturdag al te Haarlem waren, vaarende zo voort door Spaarendam na Zaardam, daar zy op Zondag omtrent de namiddag aanquamen.

Op Saturdag, den 21ste van May, was den Stedehouder met den Commies-Fiscaal *du Boys* te Zaardam gekomen, (daar zy al gerucht van de Militie hadden) en onderfonden hoe de gemoederen waren; bevonden wel, dat 'er, voornamentlyk aan de Ooftzyde, goede wacht wierd gehouden, maar dat 'er by de gemeene Man en Oproerigen noch stoute woorden omgingen, en dat het deze en geene noch zoude gelden. Hier van door den Commies-Fiscaal *du Boys* rapport aan hun Ed. Mog. gedaan wordende, zyn de Heeren Ge-committeerde Raaden, nevens den Heer Bailjuw van Kennemerland, twee Heeren Leenmannen, *Palm* en *van Wisselt*, de Secretaris en Bode, op Sondag den 22sten van May, in een Jagt na Zaardam gekomen, alwaar zy op den middag arriveerden.

Ondertuffchen verspreiden zich het vuur van dit Oproer in de naastgelegene Plaatzten, als Wormer, Wormerveer, Westzaanen, Asfendelft en Crommenie, en zoude noch verder gegaan hebben, ten waare het geruchte, dat 'er Militie op handen en het te Zaardam gefluit was, 't zelve verhindert had. Te Wormer spoelieerden en beroofden zy het Huis van de Secretaris *van Zanten*, dewelke, Collecteur van verscheide Imposten, met zyn Broeder (die getrouwt en Schout van dezelve Plaats was) in een Huis te zamen woonden; deze hadden, tot voorkominge van het ongeval, 't geen hun dreigden, een a twee Lasten Bier uitgeloofd; daar deze wel, maar geene niet na luisterden, en gingen niet alleen met de plonderinge voort, maar waren zeer onbarmhartig omtrent de Vrouw van den Schout, welke, op 't uitterste zwanger zynde, met een Schuit, waar in haare Meubile goederen waren, vluchtende, smaadelyk en verfoeijelyk bejegent wierd: in het plonderen was wel een van de voornaamste eenen *Pieter Dirksz.* Gravemaaker, (alias *David* de Gravemaaker) met zyn Zoon *Jan Klink*; welke *David* voorheen van den Schout over een zekere zaak bekeurt zynde, en een Ducaton hebbende moeten geeven, nu op het Huis van de Secretaris zittende, de Pannen van boven werpende, t'elkens riep: „Dat is voor de Ducaton. Ook wierd in die zelve furie aangetast 't Huis van eenen Collecteur *Cornelis Ykels*, 't welk mede, onder de indruk dat het Pachtters waren, en voort moesten, meest onder de voet wierd gehaalt. Van daar

daar gingenze na 't Huis van eenen *Klaas Jasperfz. Viffcher*, Zoon van een Pachter, die zy mede dreigden; alwaar een van de Oproermaakers, namentlyk *Jan Dirksfz. Kneepje*, een Beitel en Hamer in de handen hebbende, zeide: „ Die dien Man wilde beschermen, „ zoude hy met die Beitel de teenen van de voeten kappen. Maar 't ging niet voort. Ondertuffchen was 'er een Man (die 't in 't hoofd fchorte, en zich inbeelde dat hy groote koopmanschappen en zaaken te verrichten had) van Crommeniedyk mede onder deze Oproerigen gekomen, dewelke te Wormer komende, fcheen tot het plonderen ordre te willen fteilen, en de Lieden, die genoegzaam in ftilte waren, weder op te wekken: hy was afzonderlyk met een Star op de borft, en ander zot gewaad toegemaakt; hem wierd veel toegefchreven, eer men genoegzaame informatie kreeg: maar werd daar na als niets bevonden, zynde enkel een uitzinnig Mensch.

De Regenten van Wormer, na 't gepasseerde, ftelde mede goede ordre, merkende, dat op die opgeraapte naam van Pachters, het hun niet anders als aan plonderen fchorte, en deden hunne Ingezetenen in de Wapenen komen; waar mede zy de Oproerigen fluitende. Die van Jijp, zo na aan 't vuur, zouden mede in brand hebben geraakt; maar 't wierd mede aldaar voorzichtig belet. Te Wormerveer dreigden zy mede een Pachter of Collecteur *Cornelis Jasperfz.*; maar deden daar niet veel fchade: zo ook tot noch eenen anderen, *Jan Alewynfz. Zeylemaaker*, die met het opneemen van zyn vloer als anders, uit vreeze van ruïne, zichzelve byna van binnen zo veel fchade had aangedaan, als van buiten gefchiede. Het vuur ging ook op te Weftzaanen, alwaar de Ingezetenen van die Plaats trachten te plonderen eenen ..... Collecteur en Notaris, en zouden ook 't Huis gefpolieert hebben, ten waare den Predikant aldaar, *Do. Hafius*, 't zelve, zo door zyne woorden, hun op een Chriftelyke wyze aanspreekende, als door dreigementen, dat by aldien zyne woorden niet helpen mogten, hy het zelve met alle zyne macht mede zoude weeren, had gefluit: waar door zy van 't verdere affaatende, weder na huis gingen; hebbende echter gemelde Huis vry wat befchadigt. Te Affendelft hadden de Ingezetenen mede doende geweest, meer met bedreigen als met 'er daad, waar door meer fchade tot *Jochem Jacobsfz. Leenen*, *Wildeboer*, als *Jan Peet*, alle Pachters, door het afbreeken en afneemen in hun eigen Huizen was gefchied, als wel door de Quaadwilligen. Te Crommenie

nie had eenen *Willim Gavefz.*, mede Pachter, vreezende voor onheil, dat hem mogt over komen, alles wat hy floopen konde in zyn Huis ordentelyk geloopt; waar door die geene, welke quamen om hem te befchadigen, bewoogen wierden hem niets aan te doen, als niets kunnende uitvoeren.

Zo als het vuur opgegaan was, zich alom verfpreadende, zo verfpreade ook het gerucht, dat 'er Soldaaten op de been quamen, en dat de Oproermaakers niet van hooger hand, maar alleen uit een booze moedwil om te plonderen quamen. Dit is eigentlyk 't berigt van de Huizen die geplondert of befchadigt zyn: wat belangt de Meubilen, Geld en Goederen, had meer geroeps als 't wel in der daad was, (evenwel genoeg voor die het kwyt waren) 't welk often meesten deele weder quam, zynde geborgen door de Eigenaars en Vrienden, of ftond daar na, nevens de Huizen (door hun Ed. Mog. ten byzyn van de Regenten getaxeert) vergoed te worden.

Op Zondag na de middag dan arriveerden de Schepen met Soldaaten, geleid door den Major *Ruytenburg*, waar onder een was met 40 Soldaaten van Amsterdam, geleid door Kapitein *Outsboorn*, na dat altoorens de Heeren hun Ed. Mog., den Bailjuw van Kennemerland, enz. als boven gezegt is, waren aangekomen; welke uit hun Jagt de klok halfwaalve aan land komende, al vrcemde en harde bejegeningen ontmoetede, als, dat de Inwoonders niet begeerden dat de Soldaaten aan land zouden komen; dat zy dezelve daar uit zouden houden, en diergelyke; niet door de befcheidene, maar door eenige qualyk opgevoede en loffe Mefchen; zo dat, by aldien door hun Ed. Mog. niet alles, wat tot behoud en voorftand van de Ingezetenen was, ware aangewend, het met verfcheide flegt zoude afgeloopen hebben: de Heeren traden gezamentlyk aan land, en gingen tot *Jan Adriaanz. Boter*, Kastelein in 't Moriaanshoofd; alwaar zy door de Regenten van de Ooft- en Westzyde wierden verwelkomt. Wat 'er om ging tuffchen hun Ed. Mog. Gedeputeerden en de Regenten, de eene in het berifpen, beftaffen en overtuigen van qualyk toegezien te hebben, en 't verdere daar aan dependeerende; de andere met hun te verontfchuldigen, en in de goedertierentheid van den Staat en dezelfs Gecommitteerden te recommandeeren, weeten wy niet naauwkeurig: althans de zaak wierd door wederzydfche overleggingen daar heenen gedirigeert, gelyk daar gebleken is, dat de Soldaaten des Maandags 's morgens de klok 3 uren zouden aan land

land stappen, wanneer de Burgerwacht al schietende moest afrekken, dat het zein of teken zoude zyn; gelyk ook met alle goede ordre en in stilte geschiede, en op ordre van hooger hand door den Stedehouder van Kennemerland ontvangen wierden, geleid worden door den Major *Ruytenburg* en de onderhebbende Kapiteinen *Ouisboorn* en *le Febre*, tot op den Dam aan de Westzyde. Veele waren over deze stille opkomst ontzet, en vreesden voor srafse; en andere waren verblyd. Onder de Ingezetenen, die de Wacht hadden, waren 'er, die meenden, men had het hun behooren bekend te maaken, 't was niet wel gedaan, de Regenten hadden 't verkoren, ja wierden eenige, dat anders goede Ingezetenen waren, en maar eens gedronken hadden, zo onvergenoeft en uitvaarende, dat zy zichzelf (ten waare dat zy door die geene, die hun morren hoorden, verschoont hadden geworden) in ongelegentheid zouden hebben gebragt.

De Soldaaten, op den Dam staande, wierd ordre gegeven, om Barakken te maaken, tot hunne inlogeeringe, als eenige op den Dam, en een by de Kerk aan de Ooftzyde; ook wierd 'er ordre gestelt, zo voor den Major *Ruytenburg*, Kapiteinen en andere Officieren, als 't behoorde: waar mede wy hun laten geworden, met die geene, die daar toe gestelt waren. De Heeren hun Ed. Mog., nevens den Heer Bailjuw van Kennemerland, en die 'er verder aan dependeerde, wierden mede plaatzen ter verblyf verzorgt.

Dingsdag den 24sten van May, op alles voor de Militie ordre gestelt zynde, wierden, na voorgaande onderzoeking en ondervraging, door hun Ed. Mog. ordre gegeven aan de Bailjuw van Blois en de Stedehouder van Kennemerland, om de meesfchuldige en handdaadige die nacht by de kop te vatten in beide de Jurisdic tien, zonder onderscheid te maaken; ten welken einde, tot behulp van de voorschreve Officieren, te Zaardam mede gekomen waren de Landdroffen van Haarlem en Gouda, met hunne Dienaars, welkers getal van den Drost van Gouda al vry groot was. Deze last aangenomen zynde, om uit te voeren, hebben de maniere daar van te zamen, in presentie van den Major *Ruytenburg*, overlegt, en elk zyn gedesigneerde Perzoonen, om te vangen, aangewezen; 't geen ook wel gelukte; hoewel 't wonderlyk was, dat de Delinquanten niet waren gevlucht, daar zy zo veele uitvoeringen zagen, 't geen hun nabedenken had behooren te geven: maar in plaats van dit, qua

men ze de Soldaaten mede bezien, wandelende op den Dam; waarom men hun by den dag wel zoude kunnen gevangen gekregen hebben, had men niet bevreest geweest andere daar door wakker te maaken. Hun Ed. Gr. Mog. lieten verscheide Publicatien, met het kleppen van de Klok, door de Secretaris van Kennemerland, ten overstaan van derzelver Stedehouder en der Heeren Leenmannen *Palm* en *van Wissel*, publicieren: als van alle geplonderde Goederen, of die ergens geborgen en ter bewaaringe gebragt waren, te brengen in het Weeshuis aan de Oost- en Westzyde van Zaardam respecti-
ve. Maar quamen weinig (of door vreeze van daar door bekend te worden, of de Buit niet te willen missen) wederom. Ook wierd mede gepubliceert, in maniere als boven: dat de Waarden na 10 uren aan de Soldaaten niet mogten tappen; waarom de Trom alle avonden Tap-toe sloeg. Ook dat men, buiten de Soldaaten, met geen Geweer na 10 uren langs de straaten mogt gaan. Voorts, dat geen Schippers eenige Soldaaten (zonder daar toe Paspooort te hebben) van Zaardam na Amsterdam mogten voeren. Als mede, dat men weder met de Tonnen zoude moeten Turf opdoen, luidende aldus:

De Ed. Mog. Heeren Gedeputeerdens van haar Ed. Gr. Mog. de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, in den naame en van wegen hooggem. Heeren Staaten, mitsgaders van zyn Hoogheid der Heere Prinse van Oranje, lasten en beveelen alle en een iegelyk, die eenige Turf zal willen laaten vullen, en op doen, dezelve Turf niet anders te laaten vullen en op te doen dan in Tonnen, volgens het Plakkaat dien aangaande by haar Ed. Gr. Mog. jongst geëmaneert, op poene en boete als in 't zelve Plakkaat: gelyk mede haar Ed. Mog. in den naame en van wegen als vooren, noch lasten en beveelen, aan allen en een iegelyk, die zedert Woensdag lefleden, zynde geweest den 18den der loopende maand May, in haare Huizen, Kelders, of Pakhuizen, eenige Koopmanschappen of Waaren hebben opgedaan, of ingeslagen, den Impost subjeët zynde, alle dezelve Waaren en Koopmanschappen, binnen den tyd van 24 uren, aan te geeven, en bekend te maaken, ten Comptoire van de respecti-
ve Impostmeesters of Collecteurs van den Impost, die de voorsz. Waaren en Koopmanschappen subjeët zyn, en dat met de oprechte quantiteit en qualiteit van dien, alles op poene, dat de voorsz. tyd van 24 uren versche-
nen, de voorsz. aangevinge of bekendmakinge niet gedaan zynde, den zodanigen gebonden zal worden de voorsz. opgedaan en ingeslagen Waaren

ren en Koopmanschappen te hebben gefraudeert, en mits dien vervallen in alle de straffen en boetens, zo in de particuliere Ordonnantie op ieder Specie, als in het generaal Plakkaat, gestatueert.

't Geen ook zeer noodig was, zo ten reguarde van de Publicatie, die door de Regenten was geschied, van niet met de Ton te turven, als voor die geene, die hun inbeelden, dat alle Pachten een einde hadden, en ook niet behoefden aan te geeven. 't Gevangen neemen wierd dan, als gezegt is, in 't werk gesteld, en wierden 'er zeven, met hulpe der Soldaaten, van hunne bedden geligt, namentlyk vier Mans- en drie Vrouwspersonen, alle van de Westzyde, om dat daar de grootste en bekendste Delinquanten woonden: de Gevangenen waren *Cornelis Kip*, en zyn Stiefvader *Cornelis Buys*, (die een dag a twee daar na gekregen wierd,) *Boonzak*, *Cornelis Blaauw*, alias *Cornelis wyte Jaspers*, *Hillegond Tryn Sybes*, alias *Admiraal*, *Poepse Mary*, en *Dikke Jaapje*; waar by daar na noch quamen *Anna de Turfvolster* en *Jan Dirksz. Kneepje* van Wormer; welke Gevangenen in de Corteguarde wierden gebragt, gebonden; en opgehouden tot den dag aanbrak, als wanneer den Stedehouder van Kennemerland hun vervoerde en na Haarlem bragt.

Op Woensdag, zynde den 25sten, zyn de Heeren Gedeputeerden met de Stedehouder, Leenmannen en Secretaris van Kennemerland na Wormer vertrokken, alwaar waarschylyk met de Regenten is gesproken, gelyk te Zaardam, en wierd ook aldaar gelyke Publicatie, als te Zaardam, gedaan, uitgenomen 't geen de Soldaaten aanging; en vorder op alles ordre gestelt hebbende, zyn weder na Zaardam gekeert; en aldaar mede alle het geene geordonneert hebbende, dat noodig was, zyn hun Ed. Mog. wederom vertrokken.

Inmiddels waren noch gekregen *Kees Buys* en *Anna de Turfvolster*, die den voorn. Stedehouder mede na Haarlem bragt; alwaar die, nevens de andere, op den 28sten van May, des nachts, aan den Heere Fiscaal *Ruyssch* zyn overgelevert, en met het openen van de Poort op drie Wagens na den Haag gevoert en op de Voorpoort gebragt: alwaar over de Wyk, langs Strand, den hier voorgemelden Koopman, door den Landdrost van Haarlem, gevangen mede aangekomen was, alzo men niet zeker wist, of zyne uitspoorigheid zyne zwakke hersenen of moedwilligheid moest toegeschreven worden: en zyn daar op alle deze Gevangenen te Recht gevordert voor hun

Ed. Mog. de Heeren Gecommitteerde Raaden van Holland, en hebbende den Heer Fiscaal de Informatie by den Stedchouder en Leenmannen van Kennemerland beleid, overgenomen, is daar na op den 5den van Juny, zynde Zondag daar aan volgende, met de Secretaris *Boot*, en een Deurwaarder, zelve te Zaardam gekomen, om zich noch nader te informeeren tegen deze en andere Delinquanten zo te Zaardam aan de Oost- als Westzyde, Zaandyk en Wormer, waar mede drie dagen met den Bailjuw van Blois en Stedehouder van Kennemerland wierden doorgebracht.

Den Heer Fiscaal weder in den Haag gekeert zynde, is ordre aan den Heer Bailjuw van Kennemerland en den Heer Bailjuw van Blois gekomen, om noch eenige gedesigneerde Perzoonen, zo te Wormer als op de Zaandyk, te apprehenderen, en gevangkelyk na den Haag te voeren: 't geen door dezelve wierd in het werk gesteld, voorzien zynde, boven hunne Dienaars, met eenige Soldaaten: doch te Wormer in de nacht, zynde den 10den van Juny, verscheidene Huizen opslaande, vondenze maar alleen *Jan Dirksz. Kneepje*, een oud Man, welke, na het gebleken is, al vry schuldig bevonden wierd. Voorts wierden op de Zaandyk verscheidene Huizen bezogt; maar bequamen niemand, alzo de Schuldigen op 't gerucht zich alle op de vlucht hadden begeeven; zo dat alleen de voorn. *Jan Dirksz. Kneepje* na Zaardam wierd gevoert, en van daar na den Haag, alwaar dezelve noch dien avond aan den Heer Fiscaal wierd overgegeeven: waar op Vrydag daar na, zynde den 24sten van Juny, de Justitie volgde, en wierden vier Mansperzoonen, namentlyk, *Evert Pietersz. Boonzak*, *Cornelis Pietersz. Kip*, *Cornelis Buys* van Sardam en *Jan Dirksz. Kneepje* van Wormer opgehangen; en daags daar na een Mansperzoon, *Cornelis Blaauw*, alias *Uyte Jaspers*, en drie Vrouwsperszoonen, namentlyk, *Tryn Sybes*, alias *Admiraal*, *Dikke Jaapje*, en *Anna Pieters*, welke beide de eene aan de Oost- en de andere aan de Westzyde de Trommel geroert hadden, gegeeffelt, *Poepse Mary* het aan ziende; en wierden t'zamen uit Holland en West-Vriesland gebannen: den krankzinnigen Koopman wierd om zyn gebrek van verstand alleen verschoont en vry gelaaten. De Lyken van de Opgehangene waren geordonneert voor aan de Zaan weder opgehangen te worden, gelyk op den 26sten geschiede, tot een excuipel voor alle oproertigen, aan een nieuwe Galg, en met Ketenen wel vast gemaakt, met verbod, dat niemand zich zoude onderstaan, die

daar

daar van af te haalen, of dat men de handdaadige in de plaats zoude ophangen.

Dit zagen de Zaardammers heel ongaarne: maar het verhuizen der Militie, die hun tot groote last was, hebben zy in het kort daarna verkreegen: en, niet regensstaande het gemelde verbod, is na maals de Galg by nacht, tusfchen den 19den en 20sten van Augusty, zo verre aan de stylen doorgezaagt, zonder dat men weet van wie, dat den wind die voort heeft omgeworpen, en de Lyken zyn ook by nacht door onbekende Lieden begraven. Dit is 't voornaamste van dit oproerig voorval, blykende daar uit, dat de Secretaris *van der Steng* aldaar zeer in haat was, anders een Man zynde, by veele Lieden bemind en welgezien; maar de quaaden voerden 't uit, en de goeden zagen 't aan: en 't was wonder, dat 'er geene ongelukken in alle deze plonderingen geschieden, als alleen was een Vader en Zoon in het Huis van *Cornelis Emaus*, door het vallen van een Schoorsteen of Zolder, gequetst.

Na dit alles, zyn op zekeren tyd eenige Heeren Gedeputeerden van hun Ed. Mog. te Zaardam gekomen, en hebben overal oculaire inspectie van het beschadigde genomen, de schade, in presentie van den Bailjuw van Kennemerland, met communicatie van de Regenten, getaxcert, en ordre gestelt tot vergoedinge van de zelve, als ook van de onkosten, zo van de Militie als Justitie, daar door gevallen. Zie, als boven.

In dit zelve jaar, de Vrede tusfchen hun Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal en den Koningk van Vrankryk geslooten zynde, wierd hier over, op hoog bevel, mede eene plechtige Dankdag gehouden; en 's avonds, na afkondiging van dezelve, veele Vreugde bedreven, als de Klokken geluid, 't Geschut geloft, Vreugdevuuren aangestoken, enz. Zie, als boven.

In den jaare 1680, ter verwondering en verschrikking van geheel Europa, vertoonde zich mede hier in 't laast van 't jaar een geweldige Comeet-star: wy zullen nu niet bedisputeeren of dezelve uit natuurlyke oorzaaken voortkomen, gelyk zommige willen, of dat het byzondere Roeden van God de Heere zyn, gelyk het algemeen gevoelen is; zo veel is 'er af, dat men den meesten tyd heeft gezien, wanneer zich zulke Tekenen vertoonden, dat daar op of Water-nood, Duuren Tyd, Pest, Oorlog, Brand, Aardbeving, verandering van Regeering, of ailsterven van groote Heeren is gevolgt. Gemef-

melde Staart-sterre vertoonde zich eerst den 26sten van November, en wierd doe te Straatsburg het allergrootst gezien, staande 4 Graaden van de Spica Virginis en 2 Graaden van de Ecliptica, tegen 't Zuiden. Den 28sten zag men die ook te Dresden, tusschen de Corvus en de Spica Virginis, doch de Staart, door de meenigte van Wolken, was niet wel te onderscheiden. Den 29sten verliep hy wat, zo dat men doe zyn Staart op 36 Graaden kon oordeelen. Den 30sten vertoonde hy zich 's morgens ten 5 uuren, in 't Zuidooften ten Oosten, ook in Holland, staande 6 Graaden over den Horifont, in 21 Graaden van de Waag, en 3 en een halve van de Spica Virginis; zyn strek als doe houdende na 't Zuidelyk America, na de Eilanden tusschen Oostindien en Africa, en na de stille Zee tusschen Asia en America. Na dien tyd was hy voor 14 a 16 dagen weg, en het is gelooffelyk, dat hy dat gedeelte heeft omgeloopen, wyl men den 21sten van December, 's avonds ten 5 uuren, eerst in het Westen een helder Licht als een Staart zag; 't welk allengskens hooger komende, zo vertoonde zich den 26sten van December, wyl het als doe zeer bequaam weder daar toe was, een zo lange Staart, dat men na de observatien, die daar van gedaan zyn, oordeelde, dat hy het vyfde deel van het Firmament in had, want hy was 68 Graaden lang, en elke Graad word op 1000 Mylen gerekent: de Sterre, onder aan, was niet grooter als een gemeene vaste Sterre, zo dat men dezelve in 't eerst naauwlyks konde zien: zyn Staart, welks begin van de Sterre omtrent den Horifont stond, strekte zich van 't Zuidwesten na 't Noordwesten, en besloeg byna de hoogste top van de Lucht: de Staart was klaar, doch bleek, zo dat men de vaste Sterren, die daar onder waren, wel konde beschouwen; hoewel de Astrologisten oordeelden, dat dezelve als een oven stond, die vlammen uitgaf: omtrent 's avonds ten 6 uuren quam hy gemeenlyk op, en verdween 's nachts ten 10 a 11 uuren: de Sterre stond als doe van de heldere Sterre in de Lier 46 Graaden, van de Staart der Zwaan 50 Graaden, en van den Hals van 't Paard Pegafus 55 Graaden, doch de Staart zich opwaards na Cassiopeja, nevens 't Hart van den Adelaar, en de zuidelyke Vleugel van de Zwaan; hy roerde de zyde van den Dolfyn, en zyn hoogste spits of uiterste einde quam tot aan de hoek van Andromeda. Drie dagen gingen 'er doe weder voorby, zonder dat men iets van dezelve konde zien; maar den eerste January 1681 vertoonde hy zich weder 11 Graaden 15 Minuten van 't Hart des Adelaars,

39 Graaden van de Lier, en ook zo veel van den Hals van Pegafus, zo dat hy doemaals wel 11 Graaden verloopen was; zyn Staart was echter weinig vermindert, maar bestond noch wel uit 67 en een halve graad, omtrent Cassiopeja. 's Anderen daags vertoonde hy zich wel weder, maar was doe 5 Graaden meer verloopen. Om de donkere Lucht kon men hem in geen drie dagen zien; maar den 7den was hy weder 24 Graaden van zyn voorige plaats geweeken, en bevond zich doe tusschen den Hals en de linker Voet van Pegafus, in de achtste Graad van den Dolfyn, zynde 50 Graaden 40 Minuten van de Lier, 32 en een halve Graad van de Staart van de Zwaan, en 27 Graaden 15 Minuten van 't Hoofd van Andromeda: de Staart was veel helderder als van te vooren, doch die was doe alleen op 56 Graaden, omtrent de linker Voet van Andromeda, en de middelste Ster van Cassiopeja, tot aan 't Hoofd van Perseus: en vervolgens is hy hoe langer hoe meer vermindert, zo dat men ten einde van January denzelve in Holland niet meer konde zien, hoewel hy noch tot in het laatst van February in zommige Plaatzten van Duitsehland, Denemarken, Zweden, Polen en Moscovien zich heeft vertoont: en is remarkabel, dat 'er byna niet een Plaats in Europa heeft geweest, of gemelde Comeetsterre is aldaar gezien, en wel inzonderheid in Italiën, Spanje, Portugaal, Engeland, Vrankryk, Nederland, Duitsehland, Denemarken, Zweden, Poolen en Moscovien. Zie zyne Afbeeldinge by *A. Casteleyn*, in zyne *Hollandsche Mercurius*, enz.

In den jaare 1684, gebeurden alhier 't volgende geval: eenen *Izaak Hendriksz.*, een Korendraager, woonende te Haarlem, wierd krankzinnig, en op ordre van de Ed. Groot Achtbaare Heeren Burgemeesteren gebragt zynde in het Dolhuis der Stad, heeft aldaar in zyn krankzinnigheid 40 dagen gevasst; en alhoewel dit schynt de natuur te boven te gaan, en een onmogelyke zaak te wezen, (gelyk wy gaarne mede willen oordeelen) dat een Mensch van een gezond Lichaam, zonder ziekte en wel gedisponeert wezende, zoude kunnen vasten en buiten ecten wezen eenen tyd van 40 dagen en nachten, gelyk uit alle omstandigheden vermeind word by gemelde *Izaak Hendriksz.*, omtrent 40 jaaren oud, leggende als krankzinnig in bovengemelde Huize, gedaan te wezen; zo hebben wy om het remarkable gepasseerde, ter verwonderinge van duizende Menschen en variable Discoersen daar over vallende, niet kunnen nalaten het waare gepasseerde alhier te noteeren, namentlyk: Dat den zelve

Izaäk Hendriksz., zich verbeeldende niet alleen, na 't exempel van onzen Zaligmaaker, 40 dagen te moeten vaffen; maar zeide in deze zyne Dolheid, den Zaligmaaker zelve te wezen, en zulks hem door een gezicht geopenbaart te zyn; daar van op den 7den van December 1684 een begin gemaakt, en voor den 16den van January 1685, 's middags ten 11 uren, geen Eeten van iemand begeert heeft; maar geduurende dien tyd, voor zo veel wy niet anders hebben kunnen befpeuren, zich maar alleen met rooken van Tabak, en drinken van fchoon Water heeft geneert, niet tegenftaande de Regenten en Bedienden van dezen Huize alle devoten hebben aangewend, om hem van deze fantafie te diverteeren, en ware het mogelyk tot eeten van eenige Spyze te brengen, uit vreeze van zich zo obftinatelyk te zullen dood hongeren; maar niet hebben kunnen optineeren; daar toe eerft gepractifeert om hem te bedriegen, dewyl hy zeide, hem zulks by nacht aangezegt te wezen, ook by nacht op het onverwagtste, een Perzoon met een wit Hemd over zyne Kleederen aan, in de gedaante van een Engel, in zyn Huisje (ftil open gedaan) te laaten zeggen en roepen met een groote ftemme: „*Izaäk*, myn Zoone, gy „ moet eeten! Van 't welke hy, zo het daags daar aan fcheen, wel eenige alteratie had gehad, zonder nochtans in 't minfte te weeten gekomen te zyn, dat dit maar gemaakte figuren waren, doch echter niet begeerde te eeten.

Dat daar na, als ook voorheen, verſcheidene maalen, ja continueel, hem niet alleen allerhande aangenaame Spyzen zyn geprefenteert, maar ook buiten zyn kenniffe, het een en 't ander met behendigheit in zyn Huisje gezet, en zo nu en dan wel eenige stukjes Koek geftrooid zyn, om te zien of hy dezelve mogt eeten; doch nooit vernomen dat hy van dezelve iets genuttigt had; maar t'elkens het zelve zo goed en groot uit zyn Huisje gehaalt, als 't daar in geftrooit was.

Dat ook verſcheidene Perzoonen, van buiten inkomende, alle praktyk hebben aangewend, om hem het een of ander te doen nuttigen, en onder anderen vier Mannen van zyne Confraters, Korendragers, welke hem zogten tot het drinken van eenig goed Bier, of Brandewyn met Befchuit, te difponeeren; maar al mede te vergeefs, hebbende niets kunnen uitwerken, op wat zagte manieren zy zulks hem voorftelden. Gelyk mede een van de Moeders van dezen Huize, geheel buiten zyn kenniffe of eenige de minfte gege-

vene suspitie, hem bezogt heeft, om onder zyn drinkend Water een weinig Weerenat te doen drinken; als mede op een andere tyd, en wel verscheidene maalen is in 't werk gesteld, om wat Brandewyn 'er onder te mengen: maar by hem daar aan gerooken of getwyffelt, dat 'er iets onder zyn Water mogt wezen, t'eikens met een groote vchementie van hem gesmeeten heeft, en met schelden en vloeken geroepen: „ Gy zoekt my te bedriegen; en al quamen alle de Dui-
 „ velen uit de Helle, zo zal ik noch eeten noch drinken voor myn
 „ tyd, die my myn Hemelsche Vader geordonneert heeft.

En om te weten, of dezen Krankzinnige ook wel iets by hem of in zyn Huisje mogte verborgen hebben, zo hebben de Bedienden van dezen Huize denzelve niet alleen tot verscheiden maalen in alle zyne Kleederen, tot op het Hemd toe, onderzogt en gevistceert, (dat hy gewillig liet doen) maar ook zyne Huisjes, waar in hy t'elkens onverwagt omtrent de 14 dagen verplaatst wierd, op het allernaauwste, zo onder 't Stroo van zyne Slaapplaats, als zelve tot onder de Vloer doorzogt, maar nooit iets ter waereld gevonden; zyn-
 de ook geen gelegenheid buiten dien in de voorfz. Huisjes om iets te kunnen veriteeken, alzo dezelve boven overwulft en onder digt gevloert zyn.

Dat de Knegt van dezen Huize, om te weten, of hy niet eeten-
 de wel eenige Afgang maakte, in 't Secret van een Huisje daar hy stond in te komen, in alle stilheid en zo bedektelyk dat hy zelve daar van geene de minste suspitie konde hebben, een bos Stroo laag en buiten 't gezicht gestopt heeft, en daar in den tyd van 40 dagen laaten steeken, tot dat hy daar weder uitgegaan ware, en 't zelve als doe daar uit gehaakt hebbende, wel eenig Water, maar geene de minste Afgang daar aan vernomen heeft; schynende daar uit klaar te bewyzen, dat hy in dien tyd niet afgegaan had; gelyk buiten dien, in dien tyd, en ook daar na 't zelve van hem niet vernomen is: als de Bedienden hebben verklaart.

Dat de Regenten, ziende dat men met geene devoiren ter waereld hem tot het minste eeten konde brengen, alsroepende gestadig:
 „ Myn tyd is niet vervuld; en voor dien tyd zal ik het doch niet
 „ doen! en ondertusschen zeer mager en afgemat wierd, hebben geresolveert, om tot soulaas van zyn leeven zo veel mogelyk ware te contribueeren, hem gedurende deze dagen van de beste Tabak te beschikken om te rooken, om dat geoordeelt wierd, daar in de
 mee-

meeſte ſubſtantie tot voedzel te ſteeken; gelyk hy genoeg gedaan, en ſchoon Putwater daar toe gedronken heeft, tot den voornoemde dag de klok 11 uren toe, als wanneer hy zeide: „Begeerig te wezen om te eeten gekookte Waterenbry in de Pan gebakken. Waar van hy geduurende deze dagen geſproken had, dat hy als dan zoude eeten, en door zyne Vrouw geprepareert moeft worden; gelyk gedaan en hem gegeven is: doch alvoorens, met veele woorden geperſuadeert, om een kopje Weere- of Schaapenat, met een Ey ge-roert, te drinken: 't geen hy, na veel ſtribbelings, deed, en eenige Gebakken Bry gegeten heeft, in preſentie van veele Menſchen, die als het Huis overpropten, op 't gerucht, van dat hy op dat uur zoude eeten, aldaar gekomen waren; waar onder mede waren Doctor *Galenus* en *Ruyſch* van Amſterdam, welke deze zaake examineerende, en het gepaſſeerde als met verwonderinge ſcheenen aan te hooren, zo antwoorde Dr. *Galenus*: „Dat voor zo veel hy zo geſta- dig Tabak gerookt, en ſchoon Water gedronken had, dit waar was, dat de Tabak den honger verſtompte en het Water voede.

Is ook omtrent twee dagen na dit gepaſſeerde met opmerkinge gemarkqueert, dat deze Krankzinnige, na verſcheiden gedaane eetinge van Spyzen, door de natuur tot afgang gedrongen of geperſt wordende, byna tot geen afgaan heeft kunnen geraaken; en daar toe gekomen zynde, met zeer groote pyn, na het uitterlyk kormen, ſteenen en ſchreuwen, dat van hem gehoord wierd, een zeer zwaa-re, harde, zwarte en als verbrande Drek geloft heeft.

Dit is het waare gepaſſeerde van den gemelde Krankzinnige, voor zo veel de Regenten daar van bekend was; waar uit zou ſchynen afgenomen en beſloten te kunnen worden, dat den zelve geduurende de voorſz. tyd van 40 dagen niets gegeten heeft, gelyk zy aan geen ding ter waereld, of uit eenige de minſte raporten, na alle gedaane onderzoeking, hebben kunnen bemerken; nochtans dat hy niets gegeten zoude hebben, zy alhier voor geen vaſte waarheid wilden aſſirmeeren, maar zulks aan den Alweetenden moeſten overlaaten. Eindelyk, in den jaare 1693, den 26ſten van Maart, is dezen wonderlyken *Izaäk Hendrikſz.* in dezen Huize overleden; en den 28ſten op het Kerkhof van 't Peſthuis begraven, in preſentie van zyne Vrouw, Kinderen en eene meenigte Menſchen. Zie *Leegwater*, als boven.

In den jaare 1689, na dat de Prins en Prinſeſſe van Oranje, *Willem de*

de derde, en *Maria*; onder 's Hemels bestieringe, tot Koningk en Koninginne van Grootbrittanje verheven en gekroont waren, wierd alomme, zo in 't gemelde Koningkryk als Nederland veele vreugde bedreven. Hunne Hoog Mog. schreven tegen den 30sten van Maart eene algemeene Dank-, Vast- en Bededag over hun geheele Gebied uit, en hielden onder de Krooning van den 21sten van April eene Vierdag. Te Haarlem, op de Markt, rees een Zegen-Standaart, Pirimidaal ter hoogte van 75 Voeten opgeregt, met twee Circulen Piktonnen, van onderen opgetooit met Festonnen van allerhande Levendige en Kunst-bloemen. Van boven, waar uit een Oranjeboom sproot, woei een Koningklyke Engelsche Vlag, met zyne Majesteits Devis, *Je maintiendrai*: dat is, *Ik zal beschermen*. De Religie en Vryheid pronkten in Oranjetakken, met dit Opschrift, *Reddebat A-vita*: dat is, *Hy gaf ons de Goederen van onze Voorvaderen wederom*. Hier onder stond de Keizerlyke Kroon van Grootbrittanniën, op het Cyffer van hunne Majesteiten, boven de Waereld verheven. Daar beneden een groote Inscriptie met sierlyke Festonnen, *Donec vertantur in unam*: dat is, *Tot dat alle vier de Kroonen tot een worden*. Wat laager, de vier Scepters van zyn Majesteit, met het Byschrift, *Juncta quis enervet?* dat is, *Wie kan deze, t'zaam verknogt, verkrachten?* Rondom de Standaart vertoonden zich vier afhangende Standaarts: de eerste voor Engeland, met roode en witte Roosen, en de woorden, *Intumescere Rosæ Hujus ab Intuitu*: dat is, *Met een Opslag van zyn Majesteits Oog berstelden haer de Roosen*. De tweede voor Vrankryk, met de drie doode Padden, het oude Wapen, drie verstenste Lelien, en daar by, *Nec Vires nec Virus habent*: dat is, *Haar Kragten en Gift zynze kwyt*. De derde voor Schotland, met een Distelbloem, en, *Si quis me forte lacestat, non impune feret*: dat is, *Wee, die my tornt*. En de vierde voor Ierland, met een byna ontstelde Harp, nevens de woorden, *Dissona concordet!* dat is, *Och of zyn Majesteit de quaaide Snaaren verstelde!* Rondom ontdekten zich vier andere Vreugde-standaarts, elk met een Kroon van de vier Ryken opgetooit, en mede Pirimidaals wyze met Piktonnen opgesiert. Boven ieder dezer Kroonen woei een Vlag, geschikt na de groote der Victorie-staaken: de eerste van Engeland, met dit Byschrift aan het Wapen, *Focos servabat & Aras*: dat is, *Zyn Majesteit bewaard onze Godsdienst en Have*. Aan die van Vrankryk, *Sic nostrum pelle Tyrannum*: dat is, *Dryft ook zo onzen Tyran uit*. Aan die van Schotland,

land, *Causa Populi & Dei est*: dat is, *Hier staan fchrap de Zaake Gods en het welzyn van het Volk*. En boven diè van Ierland, *Frustra, fi Numina tentant*: dat is, *Het is al vergeefs, wat zy tegen God onderneemen*. Daar by waren twee groote halve Circuls Piktonnen, in 't midden en einde met zeer hooge en rykelyke Pikton-piramiden opgeregt. Ook wierden, na het verbranden dezer Piktonnen, veele kunftige en fierlyke Vuurwerken afgeftooken. En hier onder hoorde men het loffen van 't Gefchut, en Musquetten, 't fteeken der Trompetten, 't ftaan der Keteltrommen, 't luiden der Klokken, enz. Den Tooren van de Groote Kerk was met ontelbaare Lantaarns van buiten, en van binnen met het aanfteeken van alle de Kaarften in gemelde Kerk, onder een lieflyk Orgel- en verder Muzyk-geluid, opgefiert, en de geheele Stad met allerhande uitmuntende Kunst- en Luitvuuren vervult. *Zie Casteleyns Mercurius*.

In den jaare 1691, ontftond 'er te Haarlem een onverwagt Oproer op, wegens invordering van zekere Boete, gefield op het rooken van Tabak langs de ftraaten; doch was van weinig gevolg. Daar wierden wel cenige Glazen uitgefmeten en moedwil gepleegt; maar de Stad geraakte haast weder in rust, alzo 'er omtrent 700 Soldaaten en een goed getal Ruiters uit den Haag waren binnen gekomen. Volgens 't verhaal van *Ooggetuigen*.

In den jaare 1695, den 28ften van September, zynde eene Dankdag over de verovering der Stad Namen, wierd hier weder veele vreugde bedreven: op de Markt ftond een Piramide, van ruim 80 Voeten hoog, als van rood Marmer gehouwen, aan de eene zyde het attaqueeren en veroveren der Stad Namen vertoonende; aan de andere zyde de Aproches, Batteryen en 't Stormen op het Duivelshuis, en andere Voorwerken van het Kasteel; de derde zyde vertoonde de Linien met alle haare Strykweeren, langs de Mehaigne tegen *Villeroy*, en zyn Leger van 100000 Mannen, gemaakt, en hoe hy gedwongen wierd te retireeren; en de vierde zyde vertoonde de overgaaf van 't Kasteel, 't uittrekken van 't Garnifoen, en het arreftceeren van *Boufflers*: op de vier voorgronden zag men, de *Sambre*, biddende Koningk *William* haar verder te bevryden: de *Maas* met de Stad, den Koningk als haar Verlosser dankende: de *Mehaigne*, het Franfch geweld afkeerende: en de *Armee*, bezig om *Villeroy* in zyn vlugt te belemmeren. Digt aan deze Voorgrond-beelden, zag men de Batteryen van *van Kessels* Bomben, Mortieren, en

alles wat in de Veldschans en Aproches gedaan word, pronkende met de volgende Vaerzen:

*Met hondertduizend Man moest Villeroy getuigen,
Dat Namen, trots en grootfch, voor William moest buigen.
Bouffers gevat; het Slot, onwinlyk, overmand;
Dwingt Frankryk, dat het bukt voor Nassaus Oorlogsband.
Oranje zegeviert. Wie wederstaat de zynen?
Noch dondren van 't Geschut, noch Staal, noch 't Vuur der Mynen.
Moord, Brand, Verwoefling, vlugt, vlugt Monsters, vlugt, verhuift.
Hier geld verraad noch list, maar vegten voor de vuisf.*

Op de vier hoeken van dit Vierkant zag men de Wakkerheid met een Haan en een Gans, en daar onder, *Vigilanter*: dat is, *Wakker*. De Dapperheid met *Perseus*, en daar onder, *Fortiter*: dat is, *Dapper*. De onvermoeide Arbeid met *Hercules*, en daar onder, *Indefesso*: dat is, *Onvermoeit*. En de Voorzichtigheid te veld, en daar onder, *Prudenter*: dat is, *Voorzichtig*. Alle met Palmen en Lauwrieten op Standaarden gehegt. Boven dit Werk reezen het verquikt Batavien, de eersdeling van zyn Majesteits arbeid, met de Oproer en Lafheid gebocit; en beneden in een Guirlande van Palmen, *Restaurata Batavia*: dat is, *Batavien herstelt*. De weder zamen verknogte Landen met de Schrik en Jalousy geketent, en daar by, *Reunita Belgica*: dat is, *Nederland vereenigt*. Engeland bevryd, met uitgeworpen Harpyen en Jacobieten, en voor toeschrift, *Liberata Britannia*: dat is, *Engeland verlost*. En Europa's algemeene Vreugde, met, *Respirante Europa*: dat is, *Europa adem fcheppende*. Nevens dansende Satyrs en Najaaden, enz. Hier boven een vier-dubbelde Zegen-trophé van allerlei Wapenen, zo te voet als te paard, als Vaanen, Standaarden, enz.; als mede vier Hoofd-standaarden, de eerste, met een *Hercules* in de wieg, tot Byfchrift hebbende, *Eliam ipfa infantia vicit*: dat is, *In zyn Kindsheid heeft hy zelve overwonnen*. Te Oranje gebeurt. De tweede, met drie Kroonen in de Lucht, tot Byfchrift hebbende, *Tanta superat praesagia*: dat is, *Hy gaat zo groote Voorbeduidzelen te boven*. De derde, zeven Pylen in een gewapende Hand gehouden, en de andere Gekroont, tot Byfchrift hebbende, *Tennit decoratque revinctas*: dat is, *Hy houd en fiert de weder verknogte*. En de vierde, een Balans met Schaalen, waar in versten-

fte Lelien tegens een Oranjetak te ligt bevonden worden, met dit Byfchrift, *Periit pondusque vigorque*: dat is, *Haar gewigt en kragt zyn weg*. Voorts de Monarchaale Kroon van Grootbrittanje, het Cyffer van zyn Majesteit boven dezelfs vier Scepters en Stadhouders-ftaf; en hooger den triumfantent Koningk *William* de derde, met een Sterren-hemel, die hy als eenen *Atlas* onderfchraagde, boven 't Hoofd; nevens de Bazuinen en Vleugelen der Faam, waar boven deze alle ftond, *Vicit Namurcum, vim Galli, Aurasia virtus*: dat is, *De Deugd van Oranje heeft Namen, de Kragt van Vrankryk, overwonnen*. Dit was omzet met de vier Hoofd-ftandaarden van zyn Majesteits Ryken en Kroonen; op de eerfte ftond, *Optimo Principi*: dat is, *Den beften Prins*. op de tweede, *Regi Augusto*: dat is, *Den doorluchtigen Koningk*. Op de derde, *Semper Victori*: dat is, *Altyd Verwinnaar*. En op de vierde, *Patriæ Patri*: dat is, *Vader des Vaderlands*.

Alle deze Werken waren zodanig toegesteld, dat dezelve by den dag een zeer kragtig en prachtig Werk vertoonden, en dat de Verven by den avond niet minder praalden by de ontftookene Toortzen en 't flikkeren der brandende Piktonnen, welke met een groot half-rond, als een Amphitheater, de refterende opening van de Groote Markt besloeg; gefladig met Trompetten en Keteltrommen op het Stadhuis melodieus en martiaal vervrolykt; alwaar de Ed. Gr. Achtb. Heeren Burgemeesteren, nevens de Ed. Achtb. Heeren van de Vroetfchap, met hunne Vrouwen heerlyk onthaald wierden, onder het donderen van Stads Kanon, en luiden der Klokken. De Groote Kerk van binnen was met veele brandende Kaarfen verlicht, en dezelfs Tooren met een meenigte Lantaarnen behangen. Maar wanneer alle de Vuurwerken, in de Illuminatieën verborgen, haare praal tot aan de Sterren hadden doen zien, en de Vreugdevuuren nu uitbrand waren, wierd de duifterheid van die aangenaame nacht wonderlyk opgeheldert, door de zeldzaame manier, op welke men alle de boven verhaalde Fraaiheden had bereid; want fchoonder, als op den helderen dag, fchitterden alle de Beelden voor des Aanfchouwers ooggen, dewylze als Chaffenetten gefchildert, op gefirnifte Doeken, van binnen door veele Lampen verlicht, die groot Gevaarte als een Vuurtooren deden flikkeren. Dit geheele Werk was door den kunstryke *Mr. Romein de Hooge* toegesteld en uitgevoerd. Zie *Leegwater*, als boven.

In den jaare 1696, wierd door hun Ed. Groot Achtb. de Heeren
 Bur-

Burgemeesteren, in de nieuwe Vergrootinge, de *Hortus Medicus* of Kruidhof aangelegt, en beplant met allerhande voornaame Gewaszen. Zie, als boven. Doch dezelve is aldaar naderhand weder gesloopt, en nu verplaatst in de Thuin van het Prinsenhof.

In den jaare 1697, den 6den van November, wierd alhier weder over de generaale Vrede, te Ryswyk geslooten, eene ongemeene Vreugde bedreven: op de groote Markt waren geplaatst 24 hooge Pikton-staaken, viermaalen met verscheidene omgangen bezet, en alle naaldswyze sluitende; doch met dit onderscheid, dat 6 grootere Hoofdstaaken van 6 dubbelde Marsen na boven allenks inkrimpende, deze wederzydtsche Vuurbakens slooten, met Kranen en Vendelen, waar in veelerhande Zinschriften, op de rampen des Oorlogs slaande, geleezen wierden; welke sloegen op die Gruwelen, die onder de grootste Tonmarsen, als Thermen, geboeit waren: hier zag men de Roofery, Kapery, Moorden, Brandstichting, Vrouwenfchending, Dorpverdelging, Raseering, Rantsfoeneering, Gevangenis, Honger, Kindermoord, Kerkfchending, Armoede, Banqueroet, Bedelary, Boerenplaag, en andere rampzalige nasleep der alverderwenden Oorlog, die te pronk stonden, met hunne allerkragtigst verbeeldende Eigenschappen sterk geschildert; en dewyl de Beelden grooter als het leeven waren, zo staaken zy, zo wel by den dag, als by de vuuring, met een allerkragtigste voldoening voor der Toezienders oogen af; die ook by duizenden, zo uit den Haag, Leyden, als Amsterdam, met allerlei Ry- en Vaaruigen, hier na toe waren gevloeit. Uit deze twee reijen van Beeld- en Pikton-staaken was een Toog getrokken na de Kerkzyde, welks middenpunt een groot Achtkant besloeg, waar in men zag opreizen een overprachtigen Tempel, heerlyk Gemarmerd met allerlei Egyptische, Phenische, Italiaansche en Griekische zoorten geschakeert; de Sottobasé was van blaauwe Steenen, en daar op een hooge achtkante Voet, op welke men, tusschen aange-naame Compartementen, acht plaatzen van Ryswyk, welke tot de Negotiatie en de Byeenkomsten der srydende Ryken, zo wel als tot de Uniekamer en 't Congres der Geallieerden, in wit Marmere gewerkt, zeer net te zien waren, met onderschryvingen ter stoffe gepast; dit Onderwerk wierd geslooten met een Trans van Pilasters, welke de zoetheid der Vrede deden zien; acht hooge Poorren, en zo veele trotsche Kolommen van Porphyristeen, na de Corintische Bouwordre, slooten het lichaam van den Tempel; op welke men zag

hangen acht kostelyke Vergulde Wapenen, van zo veele Heeren, als aan wederzyden groot deel in het sluiten der Vrede gehad hebben; als van de zyde van hun Hoog Mogende, de Wapenen van den Heer Graave van *Portland*, tegen die van den Marschal van *Boufflers*, als de geheime Vredehandelaars; en verder aan onze zyde, die van den Ed. Gestr. Heer Raadpensionaris *Heinsius*, en de Hoog Ed. Heeren *Weede van Dykvelt* en *van Haren*, tegen deze drie Fransche Gevolmachtigden, de Heeren *Harlay*, *Crocqverjus* en *Calliere*. Een zeer groot Beeld van de generaale *Vrede*, met alle haare Eigenschappen en wezentlyke Sieraadien, stond in het middenpunt van den Tempel; boven welke uit den Hemel daalde de Gerechtigheid, aan alle Vorsten ieder het hunne weder geevende, met de oude en vernieuwde Vriendschap, mengelende de Belangens en het Welvaaren der wederzydsche Onderzaaten met gelyke liefde, zo te water als te land, en zo hier als in de nieuwe Waerelddeelen. De hooggeachte Vorstelyke en Christelyke Deugden van den onvergelykelyken Koningk *William* den derden bestraalden alle deze Zegeningen uit den Hemel, die het Binnen- en Buitenlands Welvaaren aan de Ingezetenen liet toevloeyen: en alles door Latynsche en Duitsche Vaerzen verklaart. De Koepel, die de Tempel dekte, deed op haar Middennaald zien de Gulde Vryheid, met de verzekering van 's Lands Hoofdbestier, de vaste stand van de Godsdienst, de achting en roem van het Vaderland, het bloeyen der Zeehandel, en andere Zegeningen: deze alle schuilden onder het Beschermschild en Kroon van den grooten *Willem*: waar tegen over men zag een Gruwelkot van den alverdervenden *Mars*; dien yzeren God lag geboeit en ten vuure gedoemd, met alle zyne menschmoordende en heillooze Gereedschappen, vuurbraakende Bomben, Carcassen, Houbitsen, Sabels, Moordhamers, Pooken en Dolken: zyne Musquetten, Karabynen en Pistoolen sprongen in weinig oogenblikken door een Vuurwerk alle weg, welke eerst Hemel en Aarde dreigde: en kort daarna, alle zyne Razernyen uitgebraakt hebbende, op een wondere behaaglyke manier, met duizende veranderingen, sloopte men dien Alverderyer met alle zynen aanhang en toefsel. Waar op aan wederzyden van de Vredetempel zeer bekoorlyk opquamen *Vesta*, *Amphitrite*, *Flora*, *Pomona* en *Pales*, danssende met Boxvoetjes door malkanderen heen, den Landman en Burger verquikkende. Dit alles wierd zonder eenige verhandeling van het begin tot het einde

uitgezien, en zo zorgvuldig behandelt, dat 'er zelfs niet het geringste geschonden was van alle de Beelden of andere Werken; die alle te heerlyker werking deeden; zynde geholpen van een heerlyk Muzyk en Festyn, met veele Ornamenten aan het Raadhuis, en den Tooren der Groote Kerk, die de geheele nacht met 200 Lantaarns eenige mylen verre slikkerden. Alle deze Vredesraaden waren nochmaals door *Mr. Romein de Hooge* byeen gesteld en in ordre gebracht; die ook voor zyne genomene moeite wierd bedankt. En dus eindigde deze Vredevreugd, ten genoegen van Burgeren en Vreemdelingen. Zie, als boven.

In den jaare 1698, den Oogst mislukkende, door een slegt Gewas, zo dat allerhande Eetwaaren en Graanen door geheel Europa zeer hoog in prys reezen; wordende niet alleen andere Landen, maar ook Nederland door een zwaaren hongersnood gedrukt; zynde de prys der Graanen na den Oogst in dit jaar, en tot na den Oogst van den jaare 1699, op de Amsterdamsche Beurs,

Een Last Pruißische Rogge,	- - -	f 392 0 0
Een Last witte Zeeuwfche Tarwe,	- - -	560 0 0
Een Last Bockwyt,	- - -	250 0 0
Een Last Garst,	- - -	176 0 0
Een Last Haver,	- - -	120 0 0
Bedragende deze 5 Lasten,	- - -	f 1498 0 0

Tot vermindering van die elendige quaal wierden door de wyze en zorgdraagende Overheden verscheide heilzame besluiten genomen; verbiedende de algemeene Heeren Staaten, niet alleen allen uitvoer buiten het Land van Tarwe, Garst, Rogge, Boekwyt, Haver, Spelt, Erreten, Boonen, Hop en Ryst, maar ook het opvullen van 's Lands Voorraadhuizen, in den Lande van Overmaas, de Meyery van 's Hertogenbosch, het Land van Kuik, het Markgraafschap van Bergen op Zoom; en voorts in alle Landen van de Generaliteit. Het stookken van allerhande Moutwyn, door dien zulks een groote meenigte Koren verflind, wierd zo wel als het Styzel maken, opgeschort, en moesten de Helmen der oude Ketels onder de bewaaring van de Burgemeesters en Wethouders der Steden gesteld worden. En dewyl door de onverwagte stygering der Graanen, veelvuldige Rechtsgedingen en schadelyke banqueroeten uit kracht

582 Historiefche Aantekeningen, ter aanvullinge

van de geflootene verkoopen alomme voorvielen, gaven zy op den voorflag der Gemachtigden van Holland ook een Plakkaat in 't licht, waar by de betaaling der voorheen waarlyk gedaane voorverkoopingen wierd geregelt, en voorts icder gelaft, geen Graan, dan 't geen hy wezentlyk bezat, het zy voor zich of voor zyn Meester te verkoopen. Maar, door de goedheid des Hemels, veranderde de duurte met den Oogft zodanig in een goedkoop tyd, dat men in den jaare 1700, voor de boven gemelde Zomma van 1498 Guldens, dat van te vooren, gelyk wy zagen, 5 Laften Graan bedroeg, nu konde koopen,

Een Laft Rogge,	- - - -	f 126	0 0
Een Laft Tarwe,	- - - -	240	0 0
Een Laft Bockwyt,	- - - -	60	0 0
Een Laft Garft,	- - - -	42	0 0
Duizend Ponden Zoetemelks Kaas,	- - - -	60	0 0
Duizend Ponden Komynde Kaas,	- - - -	25	0 0
Een Ton Leydsche Boter,	- - - -	80	0 0
Een Oxhooft Fransche Wyn,	- - - -	30	0 0
Een Anker Brandewyn,	- - - -	12	0 0
Een Anker Genever,	- - - -	8	0 0
Een Anker Sek,	- - - -	12	0 0
Een Pak nieuwe Kleederen,	- - - -	20	0 0
Een vette Os of Koe,	- - - -	70	0 0
Een vet Varken a 200 Ponden,	- - - -	20	0 0
Een paar vette Schaapen,	- - - -	14	0 0
Twaalf Hoenders,	- - - -	6	0 0
Twaalf Kalkoenen,	- - - -	9	0 0
Twaalf Ganzen,	- - - -	6	0 0
Vier Haazen,	- - - -	6	0 0
Vier Speenvarkens,	- - - -	5	0 0
Twaalf Conynen,	- - - -	4	4 0
Hondert Ponden Baars,	- - - -	15	0 0
Hondert Ponden Voorn,	- - - -	3	0 0
Hondert Els Snoeken,	- - - -	3	0 0
Tien Zakken Graauwe Erreten,	- - - -	22	10 0
Tien Zakken dito, beter zoort,	- - - -	27	10 0
Duizent Koolen,	- - - -	5	0 0

Honderduizent Groene Turfke Boonen,	-	18	15	0
Vyfhondert Boffen Wortelen,	-	2	10	0
Tien Kabeljauwen,	-	3	0	0
Twintig Snees Scheep-viffchen, of 400 ftuks,	-	5	0	0
Tien Schepels Peeren,	-	7	10	0
Tien Schepels Appelen,	-	4	0	0
Tien Schepels Winter-Appelen,	-	9	0	0
Tien Manden Pruimen,	-	1	0	0
Duizent ponden Kerffen,	-	10	0	0
Een Bok van 50 Ponden,	-	3	3	0
Een Laft Haring,	-	60	0	0
Een Laft Gezoure Vifch,	-	60	0	0
Een Paard,	-	50	0	0
Een Chaife,	-	30	0	0
Vyfhondert Ponden Paling,	-	43	15	0
Duizent Ponden Aal,	-	50	0	0
Dan voor 48 Menschen ieder vier Guldens				
te verteeren,	-	192	0	0
Schiet over voor de Bedienden,	-	17	3	0

Maakende de zelve Zomma van *f* 1498 0 0

Dus betoonde de barmhartige God, dat zyn Vaderlyke hand ons zo wel kan zegenen, als kastyden. Zie Duure Tyden.

In den jaare 1701, den eerfte Auguffus, trok zyne Majesteit *Willem* de derde, Koningk van Grootbrittanje, door deze Stad, gevolgt van zyne Zwitzers, enz. na de Kruitberg. Zie de Postryder.

In den jaare 1702, heeft men den Haarlemmer-Hout beginnen te vergrooten, waar toe diende een welgelegen Struk Land, by de naam van het Hobbelig Bobbelig Veld bekend, (waar van men voorgeeft, de Hoogduitschers ten tyde der Spaansche Belegering gelegen te hebben) dat eerst gelyk gemaakt, omgespit, en in drieven verdeelt is, en wierd, na het eerst met Willigen, Garst en Haver beplant waare geweest, den 10den van November 1703, door den Heere *Cornelis Sylvius*, Zoon van den Burgemeester, met de eerfte Boom beplant, en met den tweden door den Landmeeter *A. Velzen*. Zie Aantekening.

In 't zelve jaar, den 13den van December, zynde Dankdag, over de groote Zee-victorie van Vigos, wierden hier mede wederom

Vreugdevuuren aangestoken, 't Geschut geloft, Piktonnen verbrand, Klokken geluid, enz. Op de Markt had men een groot Werk gemaakt, als eene Vesting, verbeeldende een Vyfhoek, met zyne Bolwerken, bezet in zyne Flanken, Facen en Gordynen, welke alle rondom met Fonteynen, Zwempotten, Moordslagcn, enz. bezet stonden. Boven op ieder Bolwerk was een Kas, welke met zwaare Vuurpylen opgevuld waren; in 't midden stond een groote Pedestal met een sierlyke verheven Piramide; onder aan de Pedestal zag men 't ruïneeren der Fransche en Spaansche Vloot te Vigos afgebeeld, en hooger op de Piramide de veroveringe der overwonne Vestingen. Van binnen was de Piramide met kunstige Vuurwerken gevuld, door welke zy op 't laatste geheel verslonden wierd; rondom de Fortificate was een Buitenwerk, waar van het Hek kunstige en zwaare Vuurpylen waren; die onder 't Klokgespeel, lossen van 't Kanon, enz. gesladig na de lucht wierden opgeschooten. Zie de Postryder.

In den jaare 1707, wierd binnen de Stad Haarlem de hoe veelheid der Huisgezinnen opgenomen, en men bevond 5256 Gereformeerden, 41 Remonstranten, 242 Lutherschen, 917 Mennoniten, 2175 Roomschen, en 31 Onverschilligen, maakende zamen 8662 Huisgezinnen in 't geheel. Zie Aantekeningen.

Omtrent deze tyd, is de St. *Joris* Doele, staande in de Grootte Houtstraat, niet verre van de Poort, volbouwd tot een Proveniershuis, hebbende veele vermaakelyke Wooningen, waar in, onder de Regeering van vyf Regenten en vier Regentessen, allerhande bejaarde Liederen voor hun Geld wel onthaalt worden; en werd dit Huis, ook om de vermaakelyke Woning en Plaaziertuin, door de toevloed van Proveniers, zedert eenige jaaren noch meer en meer vergroot. Zie, als boven. Dit Huis is ook noch opgeschikt met eenige fraaije Strukken geschilderde Corporaalschappen van de loffelyke Burgery, door braave Meesters geschildert, ten bewyze dat dit gewezen St. *Michiels* Klooster, daar na een Schutters Doele is geweest. De alom beruchte Heer *Daniel Cajanus* heeft hier mede als Provenier gewoont, welkers wonderbaare lengte in Schildery hier ook vertoond word. Hy is den 28sten van February 1749 overleden, in den ouderdom van ruim 46 jaaren: gezond zynde, was zyne lengte acht Voeten en vier Duimen; en konde negen Voeten en twee Duimen wyd vademmen, en een Knop boven op een Kaarskroon, ruim elf Voeten
hoog,

hoog, met zyne Hand omvatten; de Leeft, waar op zyne Schoenen gemaakt wierden, waren veertien en een halve Duim lang; de lengte van zyne Doodkist was 9 Voeten en zeven Duimen, en de breete twee Voeten en negen Duimen: den 3den van Maart, in de Groote Kerk begraven wordende, was de Ceremonie van zyne Begraafenis (voor zo verre het gebruik hier aangaat) ongemeen; de zwaarte van de Kist en 't Lyk deed de Verzorgers van zyne Begraafenis resolveeren, dat men niet de ordinaire Dubbelde Doodbaar gebruikte; werdende de Kist gezet op eene daar toe geappropieerde Wagen met vier Wielen (de Rouwkoets te klein zynde) en dus met twee Paarden, met Rouwkleeden behangen, bespannen, na de Kerk gereden: de Heeren Kerkmeesteren hadden alvoorens ten dien einde een Roef op de Kist laten maaken, die, gelyk de Kist, negen Voeten en zeven Duimen lang was: boven op het Roefen-kleed was aan de eene zyde geplaatst deszelfs groote Zwaard of Houwer met een zwaar Zilver Geveft in de Schede, en aan wederzyden de Porte Epée en zyne groote Ledere Handschoenen. Hy was in zyn leven Kornet geweest in dienst van den Koningk van Poolen, *Augustus* de tweede; en daar na by de meeste Hoven in Europa, als mede in de Nederlanden, om zyne ongemeene lengte, te zien geweest. Eindelyk is zyn Lyk in het Choor bygezet; de Lykstatie was deftig, en bestond in 65 Paaren Volk; duizende Aanschouwers waren op de been, om die ongemeene Lykstatie te zien. Zie Aantekeningen. Ook heeft zekere Dichter hem dit Grafschrift toegepast:

*Hier rust Kajaan, een Reus; weleer Kornet in Poolen;
Te zien voor Geld: en na hy lang had om gaan doelen,
Besloot, als Provenier te leeven: tot den Doodt
Hem velde, en 't grove Lyk in 't Choorgraf eindlyk sloot.*

In December van den jaare 1708, kreeg men hier al nypende Vorst, die door den tyd strenger wierd, verzeld met veele Sneeuw, welke tot Maart 1709 duurde, zo dat 'er, volgens *N. Duins* Strengte Winters, 61 Vriezende Dagen waren; ja dat de Vorst in eenige Etmaalen zo fel was, dat het binnen 24 uren tyds wel vier Duimen dik vroom. Alhier te Haarlem, op de Groote Markt, enz. moest, volgens Publicatie, de meenigvuldig gevallen Sneeuw gebragt worden, die de passagie alomme belemmerde; en die men aldaar ook

aan Straaten afdeelden, op dat ieder zynen weg kon gebruiken. Deze harde Winter veroorzaakte mede alomme een groote duurte in byna alle Eetbaare Waaren. Zie Aantekeningen.

In den jaare 1713, na dat het brandende Oorlogsvuur, tuffchen den Koningk van Frankryk en de Heeren Staaten Generaal, op den 11den van April te Utrecht, uitgebluft was, door een Vrede-trac-taat, en den 12den van May bekrachtigt, zo wierd dezelve Vrede alomme en ook hier te Haarlem dus afgekondigt:

De Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, allen den geene, die dezen zullen zien of hooren leezen, salut, doen te weetē: dat tot lof en eere van God de Heere almachtig, welstand en bevorderinge van het gemeene beste van deze Vereenigde Nederlanden in het generaal, en van de goede Ingezetenē van dien in het byzonder, den 11den van April dezēs loopendē jaars 1713 te Utrecht gemaakt en geslooten is een goede, vaste, getrouwe en onverbreekyke Vrede, tuffchen den Koningk van Frankryk ter eenre, en Ons ter andere zyde: daar op wederzyds Ratiificatiē in behooryke forma den 12den des loopende maands May tot Utrecht voornoemt zyn uitgewisselt, en daar by op den zelven dag een Acte gepassert tot verkortinge van de termynen in de derde Articulen zo van het Tractaat van Vrede als van de Commercie uitgedrukt; dat dien volgende, zo ter Zee, versche Wateren, als te Lande, in alle de Landschapper en Steden, onder wederzyds reffort, zonder onderscheid van plaatsen, waar die gelegen zyn, mitsgaders tuffchen de wederzydsche Volkeren en Ingezetenē, van wat staat of conditie die zoude mogen wezen, alle acten van hostiliteit en vyandschap moeten cesseeren en ophouden, na expiratie van de respectieve termynen, hier onder uitgedrukt: te weetē, na expiratie van vier weeken, te rekenen van den 11den van April 1713, zynde den dag van de ondertekeninge der Tractaaten, en zulks na den 9den van de loopende maand May, in de Oost- en Noordzee, van Terneuse in Noorwegen af tot het einde van het Canaal; en na den tyd van zes weeken, en zulks na den 23sten van dezelve maand May, van het einde van het Canaal tot aan de Kaap van St Vincent; en na den tyd van 10 weeken, en zulks na den 20sten van Juny eerstkomende, van Kaap St. Vincent, in de Middelandfche Zee en tot aan de Linie; en eindelyk na den tyd van 8 Maanden, en zulks na den 11den van December dezēs jaars, van en over de Linie in alle plaatsen van de Waereld.

Derhalven lasfen en beveelen Wy expreffelyk mits dezen allen en een iegelyk, zo Onderdaanen en Ingezetenen van de geuniceerde Nederlandsche Provintien, als die geene, die onder Onze onderdaanigheid en geboorzaamheid zyn gezeten, de voorschrewe Vrede in conformité van de voorschrewe Tractaaten onverbreekelyk te onderhouden, zonder daar tegeniets te doen, op pene van geftraft te werden als Perturbateurs van de gemecne ruste, zonder eenige genade, favour, verdrag of diffimulatie.

Aldus gedaan en beslooten ter Vergaderinge van de hoog stemelde Heeren Staaten Generaal, den 13den van May 1713. Was gepapheert, J. v. Welderen, vt. Onder ftond, Ter Ordonnantie van dezelve. Getekent, F. Fagel. Zynde op het spatium gedrukt het Cachet van haar Hoog Mog. op een rooden Ouwel, overdekt met een papiere Ruite.

Hier op volgde de algemeene plechtige Dank en Bededag den 14den van Juny, die alomme geviert wierd door de Vereenigde Provintien, en in deszelfs Steden, met veele vreugde; doch om dat de Kunst-Vuurwerken, op ordre der Heeren Staaten Generaal, en der Heeren Staaten van Holland en Westvriesland, in den Haag, als voor de geheele Republiek, wierden afgestooken, zynde de luiterrykste, zullen wy die alleen beschryven: De Kunstwerken, en andere Kunststukken van deze twee Vuuren, waren op twee grootc in 't water van den Vyver gepaalde Theaters, het eene tegen over de Kamers, alwaar gemeenlyk de Heeren Gedeputeerdens van de Staaten Generaal en Raad van Saaten vergaderen, en het andere tegen over de groote Zaal gedestineert tot de Generaale Vergadering van de Staaten van Holland en West Vriesland, alwaar ook de Vertrekken zyn voor de Gecommitteerde Raaden, en andere Vergaderingen, die aan het Hof gehouden worden. 't Eerste, opgericht door ordre van hun Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal, had 160 Voeten in de lengte, en 90 in de breete, draagende verscheide schoone Kunstwerken; den top van het allerhoogste, zynde 50 Voeten hoog, was op de midden van dit Theater. Het voornaamste Sieraad, zo men ter zyde van 't Hof en aan de overzyde zag, was een dubbeld Amphitheater, het geene in 't midden een heerlyke Arke Triumphaal omsingelde, zo wel door de vier grootc Poorten, waar door dezelve geformceert was, als door de schoone verlichtende Schilderyen, die daar van het Sieraad maakten in de geheele wyte van de vierzyden.

den. De zyde, die haar groote Schildery gekeert had na de kant der Kamers van hun Hoog Mog., vertoonde de *Vrede*, de *Overvloed* aan de hand houdende, en onder zich hebbende *Cybele*, Godinne der Aarde, met *Minnegoodjes*, die haar Vruchten van diverse Jaarge-tyden toereikten. De groote Schildery van de tweede zyde der Arke Triumphaal, ter zyde de voorgaande, vertoonde de Godinne *Ceres* op Wolken, gevolgt van kleene *Cupidootjes*, dewelke op gewiede Landen Zaad strooiden; daar Werklieden waren, die dezelve bearbeiden met Offen, aan Ploegen gespannen. In de derde Schildery der Arke, na het oosten, zag men de *Triumph der Vrede*, ver-
toont door de negen *Zanggodinnen*, in eenen kring geslooten staande, met alle haare verscheidene Eigenschappen, en *Apollo* boven aan, ontvangende de Aanspraaken van *Polehymnia* over deze zaak. De Schildery van de vierde zyde der Arke, na het westen, pronkte met eenen *Neptuin*, getrokken door zyne vier Zeepaarden, belastende aan mindere *Zeegoden*, welke voor op deze Schildery verschenen, de Rykdommen der Zee aan strand te zetten: welke Rykdommen, onder verscheide Zinnebeelden, ook aldaar vertoont wierden. Daar waren Nissen of Holligheden ter zyden van deze groote Schilderyen, alwaar de vier gedeeltens der Waereld door Beelden van wit Marm-
er, op rood Marmere Pedestallen, op een geestige wyze vertoont wierden. De Architectuur van deze Arke Triumphaal was een zamengestelde Bouworder, met Kornissen, en alle de Kolommen hadden boven op verlichtende Pronkvaten. De vier groote Schilderyen, die mede verlicht waren, stonden rond in 't verschiep, en hadden op den top van haare Kornissen eene Band van acht hoeken, daar de particuliere Wapens van de zeven Vereenigde Provintien, en die van de Staaten Generaal in 't gemeen vertoont wierden, met hunne Blazoenen en Kroonen op Wapenschilden; tegen over dewelke hunne Vendels tot om laag van de verlichtende zyden van deze achthoe-
kige Band los waaijende hongen, daar alle de Wapenen met ryke Campaanen overdekt waren. Het groot Kunstwerk, met deze Ver-
sierfelen opgepronkt zynde, had tot zyne voltoojing een stompe Kap, waar op de *Vrede* verbeeld stond, met den Hoorn des Over-
vloeds, en andere Eigenschappen. Het Amphitheater, was met God-
heden, over de Landpaalen waakende, vervult, met Manden op hunne Hoofden, en fraai geschildert; onder de welke verlichte Boog-
gen waren en Latwerk, met geschilderde Prieelen, vertoonende
Ho-

Hoveniers of Thuinmans Werk. Daar was in 't midden der Voorgevel van 't Theater, na de Kamers van hun Hoog Mog. toe, een Waterval, maakende een driedubbelde Cascade van 20 Voeten breedens, verzeld van twee Stroomen, welks Wateren door een verborgen kunst uit de Vyver getrokken, en vooraan de Arke Triumphaal verheven wierden, en daar van daan wederom in de groote Vyver zagtes nederdaalden. Men zag een grooten *Zeegod* beneden deze Waterval, welke geduurig als goojender wyze 't Water perste in de hoogte van 40 Voeten, terwyl een andere Straal voortquam, welke even hoog sprong uit het midden van een Kom, gezet boven op dezelve Waterval; dewelke zo veel te aangenaamer om te zien was, als deszelfs klare Wateren doorschynende wierden gemaakt, door de groote Lichten, die achter dit Kunstwerk gedurende de duistere nacht waren. De twee Hoeken of Uitssteekzels aan de zyde van het Theater, hadden twee schoon geschilderde Marmere Beelden, van negen Voeten hoog, dewelke gekeert waren na de Kamers van hun Hoog Mog., verbeeldende *Pallas* en *Mercurius*. Het geheele Theater schein geplaatst te zyn op een Rots, midden in de Vyver, waar rondom van 't vuur doorschynende Viifchen schenen te zwemen; dewelke door Zeemonsters vervolgt wierden, ook van vuur komende, tot de Groente toe, waar mede de andere zyden van het Theater tot op het Water bekleed waren; en men zag te gelyk ook een meenigte andere Vuuren in 't zelve Water zweeven, welke verscheidene uitwerkzelen deden. Daar waren van alle kanten op het Theater een groot getal van schoone Pronkvaten, doorschynende en aartig verlicht; en alle het overige van het zelve Theater was voorzien van verscheide Kokers met veele Vuurpylen, alle beschildert met diverse Couleuren, gelyk ook derzelver Kokers, onder welke 'er waren van 16 tot 50, ja 6 van 100 Vuurpylen, dewelke verscheidemaal verdubbeld wierden, terwyl men de andere van de drie Tralie-hekken afschoot, zynde geformeert met hunne Pylstokken rondom het Theater, welks Uitssteekzelen zy aan alle zyden bepaalden, even als zo veele geverwde Tralie-hekken, en net gerangeert even wyd van den anderen. Zy deden alle zo wel schoone als verscheidene Uitwerkzelen, dewelke de beste Vuurwerkers, of allergaauwste Kunstenaars in deze ongemeene occasien kunnen doen zien, wanneer de lucht vervult moet worden met veele zo verscheidene als aangename Vuuren, en daar men moet doen opgaan tot buiten het

het gezicht ontstokene Kunstwerken, van welke zommige voortbrengen beeken van Lichten, als die van de Komeetsterren, of een zo glinsterend Vuur, als Blixemstraalen, gevolgt van een geraas als van alle de Snaphaanschooten van eene groote Armee, door hunne losbranding, zou kunnen maaken, en verscheidene maalen herhaalende.

Het tweede Vuurwerk, dat mede dien nacht wierd afgeschooten, door ordre van hun Ed. Groot Mog. de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, was mede in de Vyver, 200 Schreden van het eerste geplaatst, op een Theater van 150 Voeten lang en 109 breed, en in 't midden zag men een prachtig Gebouw van 185 Voeten hoog opgericht. Het zelve representeerde de Tempel van *Janus*, welks vier Poorten de oude Romeinen geslooten hielden, zo lang de Vrede in hun Gebied regeerde; gelyk dezelve doe in de Staaten hunner Hoog Mog. en Ed. Groot Mog. heerste. De Tempel was gebouwd boven op een vierkanten Opgang van ettelyke Trappen, Blauw geschildert, en geplaatst op een gelyke wyze van 't middenpunt van het Theater. Het geheele lichaam van dit Gebouw was wit Gemarmert, en deszels vier evenwyde zyden wierden bepaalt door vier kleendere, op de hoeken schuins gedraait, van welke ieder twee Kolommen had, na de Dorische Bouworder, versiert met schoone Festonnen. Men had ook op de Kornissen van deze vier Kolommen gezet een groote Kap met veele Leuningen, welke op eene plaats vierkantiger wyze uitquam, representeerende eene Thuin, daar in de midden van dezelve geplaatst was een Vrouwebeeld, verbeeldende de *Vryheid*, met eene Lans, en op de punt een Hoed, die zy verheven in haare regterhand vasthoudende voerde, en in de linkerhand eenen Hoorn van Overvloed. Deze Thuin had eene Haag, dewelke een soort van een Kroon formeerde op het uitwendig eind des tops van de Kap, omstrengelt van 19 Wapenschilden, afbeeldende de Wapens van 18 Steden, waar van de Gedeputeerden zitplaats hebben in de Vergadering der Staaten van Holland, daar de Edelen ook hunnen rang hebben: waarom deze Kroon geformeert was van 19 Wapenschilden, onder welke Devizen waren, passende op de Wapens in de Wapenschilden van iedere Stad, dewelke ook alle hunne byzondere Kroonen hadden. De vier groote zyden van deze Kap en de vier kleendere van de afgebrookene hoeken, waren bekleed met acht verlichte Schilderyen, gelyk de vier Poorten des Tempels, alwaar

waar 'er heel groote waren, die dezelve geheel beslooten; maar de eene en andere waren zeer doorschynende, en alle verlicht door 2000 Lampen, die in de Tempel gezet waren, van de Trappen dezert Poorten af tot aan de top van haare Kap; alles voorzien met Festons en andere Sieraaden, met Goud verheven, gelyk die van het lichaam van het zelve Gebouw. De Wapens der Republiek van Holland, ondersteunt door Vergulde Leeuwen, waren geschildert in vier groote Wapenschilden, geplaatst met hunne Kroonen op het gebind van de vier zyden des Tempels, boven ieder van haare Poorten, in dier voegen, dat de Kroonen dezer Wapenschilden uitquamen met het onderste gedeelte der vier grootste zyden van de achthoekige Kap. Het Cyffer van hun Edele en Groot Mog. schein geheel verlicht voor een grooten Rooden Leeuw, regt op zyn achterpooten zittende, om laag op de Trappen van eene der Poorten des Tempels, dewelke tegen over de Kamers van hun Edele en Groot Mog. was, waar van daan men een geduurig vuur uit den yszelyken muil dezest Leeuws zag komen, dat hy in 't water van de Vyver uitbraakte; waar in het gelyk als van brandende Serpenten wierd uitgebluft, en elders komende mede gesnoort. Veele andere Vuurwerken quamen met geweld uit twee Wapen-tropheen, geplaatst ter regter en linkerzyde van dezen verschrikkelyken Leeuw. Het Theater had zyne Vierhoeken, uitsteekende in 't water, op de manier van Bolwerken, van uitgehouwen Steen, op dewelke men van verre vier groote uitgeholde Bekkens zag, ondersteunt met Pedestallen, driehoekig, van 30 Voeten hoog, en wit Gemarmert, eveneens als de Bekkens, welkers randen in ieder van haare holligheden Buizen hadden, die een geduurig vuur uitwierpen, representeerende schoone Fonteynen, waar uit schitterende straalen verheven wierden, die de geheele Lucht verlichtede, terwyl dat de Katrollen van de Bekkens donkere vlammen, met eenen zwarten rook vermengt, onophoudelyk na beneden uitbraakten. De opgaande schuinte der Gordynen van het Theater, uitkomende met de vlakke zyde van deze Bolwerken, waren met doorschynende Schilderwerken overdekt, die door een onderaards vuur wierden verlicht, onder welkers voordeel men veele Devisen ontdekte, die op deze Schilderyen toepasselyk waren. Boven dien, zag men onder de overgeblevene Verbeeldingen, vier groote Beelden op de vier hoeken van de Trappen des Tempels zitten, representeerende de *Religie*, de *Vryheid*, den *Koophandel*, en de

Weetenschappen en Kunsten; verfcheidene Zinnebeelden waren tegen over ieder van deze Beelden in driehoekige en verlichte Schilderyen, dewelke de vier Pedestallen van de Bekkens, die op de vier hoeken van het Theater stonden, verfierden. De Gerechtigheid wierd aldaar verbeeld door eene Hand, houdende een Weegfchaal in den Evenaar, met dit Devis, *Æqui Servantiffima*: dat is, *Godvruchtige Nakomsters van de Bilykheid*. Op de tweede plaats door een Spiegel, met dit Devis, *Cuique suum reddit*: dat is, *Hy geeft ieder het zyne*. En in de derde Schildery, door een Winkelhaak, met deze woorden, *Arguit obliquum*: dat is, *Zy maatigt alle fchuinsheid*. De Liefde had drie Zinnebeelden, in de zyde van 't Pedestal van de tweede Bekken, waar op gefchildert stond een volle Beurs, met dit Devis, *Non sibi dives*: dat is, *Zy is voor haar niet ryk*. Een Fontein, hebbende verfcheide Buizen, en het Devis, *Languentes refocillat*: dat is, *Zy verquikt de kwynende*. En een Stok, dienende tot een steunfel voor een oude Vrouw, met deze twee woorden, *Futura ruentis*: dat is, *De fut der zwakke*. De Wysheid had in het derde Pedestal tot Zinnebeeld, een Slinger van een Uurwerk, en tot Devis, *Ponderibus, modulisque suis*: dat is, *Alles door gewigt en maat*. Een Hand, die het Compas draait, en tot Devis, *Nil molitur inepte*: dat is, *Zy doet niets met onbedachttheid*. En een Mieren Nest, daar Mieren uitkomen, en andere belaauden wederkeeren, met dit Devis, *Non incauta futuri*: dat is, *Zy draagt zorg voor het toekomstende*. De Dapperheid in den Oorlog, had in 't Schildery van den Driehoek, dewelke het vierde Bekken droeg, een Leeuw, en tot Devis, *Ad nullius pavet Occursum*: dat is, *Hy vreesft niemands ontmoetinge*. Een Battery, met Geschut tegen Geschut, en tot Devis, *Fatis contraria fata rependit*: dat is, *Zy keert geweld met geweld*. En een Man, gewapent met alle Stukken, met een Sabel in de hand, met dit Devis, *Adutrumque paratus*: dat is, *Gereed om zich te verweeren, en aan te vallen*. Daar waren ook vier andere Beelden, op de vier hoeken van de hoogte der Kolommen des Tempels, verbeeldende de *Religie*, de *Vryheid*, den *Koophandel*, en de *Weetenschappen*, met de *Kunsten*; deze waren mede heel fierlyk verbeeld in 't Schilderwerk van deze vier groote verlichte Schilderyen aan de Poorten des Tempels, en noeh bizonderlyker in 16 Wapenschilden van vier andere geillumineerde Schilderyen, op de voornaamste zyde van de reijen der Kap. De algemeene Devifen van dit alles,

waren met groote Letteren geschreven boven op de vier hoogste Trappen van de Poorten des Tempels, onder de groote Schilderyen van de vier zyden dezes Gebouws, daar ieder eindigde tusschen twee Kolommen. Het Devis van de Religie, was uitgedrukt door deze kortbondige stelling van de Heilige Schrift, *Omnia prospere eveniunt Deum timentibus*: dat is, *God doet der geener voorneemens voorspoedig zyn, die hem vreezen*. Het Devis van de Vryheid, was vervat in deze woorden, *Libertas artium genetrix, divitia nutrice*: dat is, *De Vryheid is de moeder van de Kunsten, de Rykdom voedster zynde*. Het Devis van den Koophandel van de Provintie van Holland, zinspeelde op het geene het Gemeenebest van al haare Inwoonders meest raakt, uitgedrukt in deze politique Zetregel, *Mortalia cuncta vint at Amor Patriae*: dat is, *De Liefde tot het Vaderland moet die tot alle andere dingen ter waereld te boven gaan*. Het Devis van de Weeten-schappen en Kunsten, beoogde de Macht van de Behendigheid der geenen, die verstandig genoeg zyn, om de Waereld te doen zien, het geene zich 't doortraalenste aan den Hemel vertoont, waar van dit Vuurwerk de Sterren en Schoonheid schein ontleent te hebben, na den Allegorischen zin dezer woorden, *Terram in Caelum hæc lumina vertunt*: dat is, *Deze verlichtingen veranderen de Aarde in den Hemel*. De andere voornaame Zinnebeelden der vier Schilderyen van de verlichte reijen der Kap, zynde verdeelt in 16 gedeeltens, representeerde ieder in 't bizonder een van deze voornaamste Onderdaanen, door vier onderscheiden Figuren, te weten, de Religie door de Pool-Star, stralende op een Schip, op de Baaren der Zee zynde, met dit Devis, *Fax in mundo fluctuantis*: dat is, *De fakkel des geenen, die in de waereld dobberd*. *Pax*: dat is, *De Vrede*, zynde een Vrouw, haare hand op de Bybel houdende, met dit Devis, *Illius in verba*: dat is, *Ik boude my aan dit Boek*. Door een Zee-compass, en tot Devis, *Sine haccæc a freta*: dat is, *Buiten dezelve is men blind in de Navigatie*. Door een Anker, geworpen op een plaats daar ze vast haakt, met dit Devis, *Mereligat solido*: dat is, *Zy maakt my vast aan 't onbeweeglyke*. De Vryheid had tot Zinnebeelden, een Merri-paard, in de weide van blydschap opspringende, en tot Devis, *Potens sui læta degit*: dat is, *Vry zynde, verbcugt zy zich*. Een Arent, uit een kooy wegvliegende, met dit Devis, *Non erit liberæ redivit*: dat is, *Die eens in vryheid is, keert niet wederom na de gevangenis*. Een Lans, met de Hoed der Vryheid daar op, en dit

Devis, *Potior Corronis*: dat is, *Dit gaat boven Kroonen*. Een Leeuw, met de Sabel in de regter poot, en een Hoed 'er op, met dit Devis, *Hic Tuebitur*: dat is, *Deze zal ze befchermen*. Den Koophandel, was verbeeld door een groote Rivier, vol Scheepen, met dit Devis, *Divitiis as pelagiae impertit terris*: dat is, *Hy maakt de landen deelachtig van de goederen der zee*. Door een ander Schip, alleen op de hoogte der Zee zynde, met dit Devis, *Quas Sol habitabiles illustrat oras, illustro*: dat is, *Ik doorkruize alle bewoonbaare froomen, die de Son befchynt*. Door een Retour-vloot uit Indiën, met dit Devis, *Hic plus quam vellus aureum*: dat is, *Hier is meer als een Goude Vlies*. En door een Hoorn van Overvloed, met dit Devis, *Apparet que beata pleno copia cornu*: dat is, *Zy verfchynt gelukkig met haar Hoorn vol van Overvloed*. De Weetenfchappen en Kunften hadden tot haare zinverbeeldende Figuur den berg Parnaffus, met dit Devis, *Hec doctarum fororum fedes*: dat is, *Dit is de Throon der Geleerde Zangnimphen, of Befcherm-Godinnen der Kunften*. Pallas, met den Helm op 't hoofd, en het Wapenfchild in de hand, met dit Devis, *Arte & Marte potens*: dat is, *Zy is machtig door haare Kunften en Krygswapenen*. Eene Bibliothek, opgevuld met Gereedschappen tot de Wiskunft, met dit Devis, *Omni scibili & arte instructa*: dat is, *Voorzien met alle Kunften en Weetenfchappen*. En ledige Beurzen, met dit Devis, *Nummi nobis animæ*: dat is, *Gemunt Geld is ons leven*. De Republiek van Holland wierd vertoont in een byzondere Schildery, waar in men op een kunftige wyze gefchildert had een Byenkorf vol met Byen, maakende haaren Honingraat, en daar onder dit Devis, *Tibi laborant & orbi*: dat is, *Zy werken voor haar en ieder een*. De vier kleene zyden der ftompe hoeken van de Kap hadden andere verlichtende Schilderyen, waar in men zag onderscheidene Zinnebeelden van de Vrede. De eerfte had vier Kroonen, waar van de eerfte was van Klimopbladeren, de tweede van Mirthe, de derde van Lauwrier, en de vierde van Olyfbladeren, met nieuwe Olyven, en dit Devis, *Frugifera praestat in anibus*: dat is, *Die nieuwe vrugten heeft, is beter als alle de andere*. De tweede drukte uit de Voortreffelykheid van de Vrede, vertoont wordende door een groote Olyfboom, vrugtbaar wordende in het midden van veele onvrugtbaare Lauwrierboomen, en men las deze woorden boven op dezen fchoonen Boom, *Pax una triumphis innumeris potior*: dat is, *Eene Vrede overtreft oneindige Overwinningen*. De derde had eenen anderen Boom van dezelve fpecie, die

ook belaadten was van zyne eigene Vruchten, met deze Spreukwoorden, getrokken uit de H. Schrift, *Fructus ejus faciem exhilarant*: dat is, *Zyn vruchten verheugen des menschen aangezicht*. De vierde begreep verscheide Wapens, aan een Haak hangende, met Kanonnen en Mortieren, zonder Affuiten van onderen, alwaar deze woorden geschreven waren, *Nunc composita Quiescunt*: dat is, *Zy rusten tegenwoordig alle te zamen*. Alle deze Schilderyen, die verlicht waren, hadden noch andere Versierzelen, onder dewelke men om hoog zag van de Forme der Kap vier Vendelen met Goude Franjes buiten hunne zoomen hangende, op welke de *Religie* en *Vryheid*, te zamen vereenigt, geprezeenteert wierden, onder het Zinnebeeld van een Roer van een Schip, hebbende tot een Devis, *Alterius altera poscit opem*: dat is, *De een heeft de hulpe van d'andere van doen*. Het Zinnebeeld van het tweede Vendel, op dezelve zaak, was gemaakt van de Hoed der Vryheid, een Beurs vol Goud, een Boek en Winkelhaak, met dit Vaers, *Tantum Religio potuit conferre bonorum*: dat is, *Alle deze Goederen zyn van de Religie voort gekomen*. Het derde Vendel had een Byekorf, natuurlyk geschildert, door Byen bewoont, en met deze woorden, zinspeelende op de Zindelykheid der Hollandsche Vrouwen in haare Huizen, *Degunt inter residentes lares*: dat is, *De Haarden haarer Huizen, en hare Gebedenbuisjes zyn blinkend*. En de vierde had een schoone Tempel, welks Poorten open stonden voor de Aanbidders van den alleen waarachtigen God: hier van door deze drie woorden gewaarschouwt zynde, *Patet Deum quaerentibus*: dat is, *Hy staat open voor de geene die God zoeken*. Alle de andere tusschenspaatsien van het Theater, die met dergelyke Versierfelen niet versiert waren, stonden met schoone Kokers gevuld, voorzien van veele honderden vliegende Vuurpylen, welkers uitwerkingen verscheide waren van de geene die op een schoon Traliek gerangeert stonden, geformeert rondom het Theater, en door haare geschilderde Pylstokken en Kruittokers onderscheiden; welkers verscheidenheid van Couleuren, met het Verguldzel vermengt zynde, maakte den omrek van dit Theater zeer aangenaam om te zien. Een groote quantiteit Vuurdoozen, en nieuwe inventien van Vuurwerk, vermengt met de andere Kunstwerken van dit Vuur, maakten deze Versierfelen voltooit, en de uitwerkzelen verwonderlyk; zo wel door de aangename, vreemde, en vervaarlyke Hemelverschynzelen, die dezelve voort bragten in de stilte der wateren, als in de

ruimte der heldere Lucht, daar men gefladig een oneindig Vuurzag opgaan met differente Sterren, die fcheenen aan 't Firmament flag te willen leveren, en na beneden te werpen, gelyk als stormende daar na toe klimmende, van 's avonds ten 10 tot 11 uren, met verſcheidene Compagnien Granadiers, nevens Batailjons Musquetiers, welkers ſchermuffelingen de Lucht deed weërgalmen; terwyl dat Esquadronnen door kunſt gemaakte Curasiers, zittende op differente Machinen, in de Retrenchementen van 't Theater vuur gaven; waar achter men het gedonder hoorde van de verdubbelde Salvo van 24 Stukken Kanon, zynde geplant tuſſchen dit Theater, en dat van 't bovengemelde der Heeren Staaten Generaal, dat de helft van deze Artillery had.

Dat van de Staaten van Holland en Weſt-Vriesland was onder het opzicht van *P. Roman* en *P. Loofs* opgericht; maar de Opſchriften en Devifen byna alle door de Heer *de Urigini*, Kleinzoon van den beroemden *Duploſſis Mornay*, opgeſtelt. En dat van de Staaten Generaal was geordonneert door den Heer *Daniel Marot*, Architek van wyle zyn Majesteit *Willem* de derde, Koningk van Grootbrittanje. Zie, Aantekeningen, enz.

In dit zelve jaar, terwyl ons Land met een zwaare ſmertende Veeplaag geſtraft wierd, en men alomme na heilzaame Geneesmiddelen omkeek, zo deed zich voor de Roomsche een Mirakel op, en wel op of omtrent haare groote Heiligedag *Maria's* Ontfangkenis, dat dus word verhaalt: In deze dagen is in Holland een geval geſchied, dat onder die van de Roomsche Godsdienſt veel gerucht maakt, en by hen als een zeldzaam Mirakel word te boek geſteld: zy verbreiden dit zelve dus, (en van hunne domſte zouden dit met eeden wel willen beveſtigen:) dat op zekere nacht, omtrent 12 uren, op eene by hen heilig genaamde Grond, ter plaatze daar voor veele jaaren een oude vervalle Kapel geſtaan heeft, en men voorgeeft verſcheidene Mirakelen zyn geſchied, als onder andere ook eene verſcheining van de H. Maagd *Maria*, welke tuſſchen de muurbrokken zich vertoonde, en waar zedert jaarlyks en dagelyks noch veele Menſchen na toe gaan om hunne devotie te pleegen; dat op dezen grond, zeer onverwagt een Fontein is ontsprongen, vergezelt van eenig buitengewoon gerucht, en gelyk veele willen, als van verſcheidene Stemmen, even of 'er eene aanwyzing van deze nieuwe Springbron gedaan wierd. De Grond van deze Kapel is gelegen tuſſchen Limmen
en

en Heilo, beide bekende Dorpen naby Alkmaar, waar by alleen 3 a 4 Huizen staan, dat Herbergen zyn, en meerendeels van de Menschen die hier komen om hunne devotie te doen, hunne kostwinning hebben. Deze Waarden des nachts in donker die nieuwe Waterfontyn vindende, waar van men voorgaf, dat met verscheide Straalen verre boven den grond uitsprong, riepen dit uit, en verbreiden het aan de Devotarissen als een Mirakel! voegende daar voort by, dat dit een gebenedyt Water was, en voortreffelyk goed ter geneezing van de thans heerschende Ziekte der Koeijen: en de meerdere waarfchyntlykheid van 't Mirakel wierd hier uit by de Roomschegezinde Boeren bevestigd, om dat het zich zou geopenbaart hebben op de nacht van de ontfangenisfe der H. Maagd *Maria*, namentlyk tusschen den 8sten en 9den van December.

Eene dezer Waarden, mogelyk van zyne Buuren geholpen, als een en 't zelve belang daar in hebbende, dit Mirakel met stoutte kaken en krachtige bevestigingen van dit ontspringen 's morgens voort vertellende, vond aanstonds zo veel geloof, dat het gerucht overal verspreid wierd, en voornamentlyk, dat dit Water, van een Heilige plaats komende, iets Goddelyks en eene verborgene kracht in zich had, en volstrekt heilzaam was ter geneezing voor de Koeijen. Vermits nu bekend was, dat deze ziekte onder 't Hoornvee algemeen ware, en ieder gaarne eenig Middel tot herstelling en bewaaring zynner Beesten zouden trachten te verkrygen, zo vond dit gerucht by de Roomsche Boeren aanstonds ingang, en men zag van dezelve in een groote toevloed met Kruiken, Kannen, Vaatjes, enz. derwaarts vloeijen, om van dit heilig Water, ter herstelling van hunne Beesten, te haalen. 't Is onbeschryffelyk, met wat yver die Menschen derwaarts trokken, en derzelve getal in de eerste dagen was ongemeen groot; maar om het weinige effect veel verminderde. Behalven nu dat dit Water goed was voor de Beesten, zo gaf men mede voor, dat het ook goed ware voor de Menschen; ja men roemde, dat 'er lamme, stomme, gebrekkelyke, en zelve die zwaare accidenten hadden, alleentlyk door 't drinken van dit Water, en 't pleegen van de gewoone devotie en bedevaart aan de grond van deze gewezene Kapel, genezen zyn.

Doch vermits dit voorgewend Mirakel meest uit een domme bygeloovigheid door kleinverftandige Menschen staande gehouden wierd, en niet als een streck was, door de bovengemelde Waarden bedacht,

om hunne neering, die in deze tyd weinig is, op te wakkeren; zo wierd door een zekere Ontdekker de moeite gedaan, om na de waarheid van dit voorgewend Mirakel te zoeken: en eindelyk bevonden, dat het een Put ware, die door Menschen gegraven was.

Ten bewyze hier van strekte niet alleen dat men zulks klaarablyklyk met het oog heeft kunnen zien, en uit de verschynzelen afneemen, dat het met voordacht gegraven was; want men 's morgens de gegravene spetie rondom verspreid zag; maar ook uit het gespitte Gat zelve, dat met de Spade schuins nederwaards gestoken, en ter diepte van ruim twee Voeten, en omtrent een en een halve Voet wyd was uitgegraven. Ten anderen strekt tot bewys, dat zekere Paardenkooper, mede van de Roomfche Kerk, die zelve nacht met twee Paarden omtrent 12 uren voorby dit zogenaamde Kapelletje rydende, ter plaatze daar de Devotariffen kruipen en bidden, eenig gerucht van Menschen verneemende, uit nieuwsgierigheid derwaarts reed, om te zien wat daar zo laat in de nacht te verrichten was; doch wat nader by komende, wierd hem een schop met Zand op het lyf geworpen, ten teken dat zyn Perzoon daar onnoodig was; en vermits de Paarden ook iets van dit Zand kreegen, en daar door schigtig wierden, zo benam hem dit de gelegenheid, om verder iets te kunnen ontdekken.

Doch wanneer daags daar na het gerucht van dit Mirakel te Alkmaar quam, zo deed dezen Paardenkooper aanstonds van 't voorgvallene een verhaal, en vertelden zyn wedervaaren aan veele Menschen, gevende klare blyken, dat de Verbreiders van dit Mirakel als doe doende geweest zyn, om dat Mirakel te bewerken.

Na dat nu de toevloed der Menschen vermeerderden, zo hebben deze Boeren het Gat verwydert, en in 't zelve een bodemloos Vat, ter groote van een Wynanker, gestelt, zynde als doe omtrent twee en een halve voet diep. Op dat nu dit Mirakel te meer zou bevestigd worden, zo gaven de Roomschgezinde voor, dat de Regeering van Haarlem en Alkmaar deze zaak zouden onderzocht hebben, en getuigenis gegeven, dat het iets Goddelyks was: doch dat dit een uitgestrooit verdichtzel was, is by onderzoek gebleeken, vermits niemand van deze Heeren, uit bevel van hunne Regeeringen, ter onderzoek derwaarts zyn geweest; als blyvende by hen een verdichtzel.

Zeker bekent Roomsch Priester te Alkmaar, heeft ook met ernst de

de driftigheid van die van zyne Kerk berispt, en zelve geklaagt, dat zy zo onvoorzichtig en zwakgeloovig waren, om aan een uitstrooizel van zo een geringe zaak dus veel geloof te geven; betuigende zelve, dat dit Mirakel uit zichzelf wel zoude verdwynen.

Wat nu het toevloeyen van dit Water in dat Gat betrof, dit wierd echter voor een Wonderwerk gehouden, alshoon toegestaan werd dat het eerst was opgedolven: en men gaf hier deze rede van, om dat het omgelegene Land geen Watergragten, Meeren, of staande Wateren naby had. Doch hier tegen was bekend, dat het omgelegene Land veel hooger legt, als ter plaatze daar deze Put is; nu is ook bekend, dat de grond oneindige Waterstralen en Spruiten in zich heeft, en dezelve zomtyds hoog naby de bovengrond, zomtyds dieper in de aarde verborgen leggen, en wanneer nu met een Schop gegraven en zo eene Ader getroffen werd, zo is 't zeker dat het zoet en helder Water zal voortbrengen; voornamentlyk in zandige Gronden, welke niet verre van Duinen gelegen zyn, en voor een gedeelte daar voormaals uit bestaan hebben, gelyk deze Grond. Behalven dit, zo bevond men, dat dit Water niet by opborling, maar by syperring te voorschyn quam: een onwederस्पreeklyk bewys, dat het zyn oorsprongk uit de toevloeyingen van de naby gelegene Landen heeft, die wat hooger leggen. Volgens een oud Kaartje, voor veele jaaren te Amsterdam by *F. de Wit* gedrukt, waar in de de platte Grond van deze vervalle Kapel vertoon word, ziet men ook een Put aangewezen, die als doe bekend en als andere Putten gebruikt wierd; doch deze door den tyd vervallen en eindelyk geheel digt geraakt, zo is 't niet onwaarschynlyk, dat dit Gat in deze Put gegraven is, of wel naby dezelve, en daar als nu het Water uit trekt. Doch alshoon het nu een natuurlyke Wel was, zo is zulks echter geen Wonderwerk; want dusdanige Wellen vind men op hondert en meer plaatzen, zelf in broekige en moerasfige Landen, gelyk by voorbeeld in de Diemermeer, dat een uitgemaalen laagte is, daar men meer dan eene van die Wellen heeft, die helder en zoet Water opgeeven. Maar het bleef echter een Mirakel; om dat het juist op die nacht van *Maria's* ontfangkenisse geopenbaart was; en schoen het gegraven, of een natuurlyke Wel was, of by uitsyperring uit de grond quam, zo was het en bleef 't by de domme meenigte evenwel een Mirakel.

Maar nu bleef de proef noch over, of het de zieke Beesten herstel-

ftelden: dit betuigden eenige van ja, andere van neen: maar de meeste hebben het tegendeel bevonden, indien niet alle; want men bevond (dat in opzicht van de verarming van veele Menfchen te beklaagen is) dat de meeste Stallen ledig waren, en dat zo wel die Beesten ftierven die van dit Water gedronken hadden, als die 't niet hadden geproeft: en wanneer men een Boer ernftig afvroeg, of hy 'er hulpe by gevonden had? zo betuigden veele tot hun leedwezen het tegendeel. Zie Nieuwspapieren.

Onder alle de Landfchappen die in Europa opgeteld worden, is 'er geene dat van onheugelyke tyden af de overftrooming der Zee- golven meer onderhevig is geweest, dan Neder-Duitfchland; en onder dit gedeelte voornamentlyk Zeeland, Holland, Vriesland, Groningerland, en de Landftrceken langs de Eems-, Wezer- en Elveftroomcn. De Gefchiedboeken zyn hier vol van, en men leeft van zo veele gevallen, dat men met verwondering als verrukt word, als men ziet dat deze Landftrceken, niet tegenftaande zo dikwyls met haaren ondergang gedreigt, noch in wezen zyn: hoewel de vreeze, dat zulks noch t'eeniger tyd zal gefchieden, ons niet als met ontzettinge aan dat gevaar doet denken. Eenige der voornaame Vloeden, door de Historiefchryvers aangetekent, zyn zo oud, als de geheugenis van ons Land: onder welke inzonderheid de zo genaamde Cimberfche Vloed gedagt werd; die eenige 3 a 400 jaaren voor de geboorte van onzen Zaligmaaker ftellen; door welke de zwaare Zand-Duinen, die wy heden noch rondom ons Land zien, zoude veroorzaakt, de uitftrooming der Ryn in de Noordzee gefremt, en de zwaare Boomen, die noch dagelyks uit de diepste gronden worden opgedolven, ter neêr geworpen zyn. Onder de gedenkwaardigste Vloeden van laarer tyd, vind men als de fchadelykfte aangemerkt die welke *St. Marcellus* Vloed genaamt werd, en in den jaare 1219 geheel Vriesland deed beeven. Omtrent 50 jaaren daar na, in den jaare 1277, flokten een geweldige overftrooming in Ooftvriesland 33 Dorpen weg, en maakten plaats voor die groote Waterptas den Dollaart, die tusfchen Delfziel en Emden nu zwaare Schepen op haaren rug voert, en by felle stormwinden noch dol genoeg woed. Een andere Vloed op *St. Pontiaans*-dag, in den jaare 1497, dreigden nochmaals geheel Vriesland te overftroomen; van welke ook het nabuurig Vlaanderen en Zeeland in die tyd haar ruime rampdeel mede kreegen. Echter vind men de zo genaamde Allerheiligen Vloed by de Gefchiedenfchry-

schryvers van Vriesland byzonder opmerkelyk: en geheel Vriesland scheen als doe geen ander uiteinde te verwagten: deze viel voor in den jaare 1570, en veroorzaakten de dood aan duizende Menschen en allerlei Vee. Zo ziet Enkhuizen noch die groote Zee haaren Muur bespoelen, welke door een vreesfelyken Storm, in den jaare 1395, de Zeegaten tusschen 't Vlie en Tessel veroorzaakten, 't vaste Land van Vriesland afscheurden, en de groote Wildernissen en Boschadien tot een vaarbaare Zee maakten. Zeeland trof een zwaaren ramp in den jaare 1304, welkers overstroming bekend blyft met de naam van *St. Cataryne* Vloed: en geen minder ongeval trof haar in den jaare 1530, op *St. Michiels*-dag, wanneer de Stad Romerswale ten gronde ging: en het jaar 1597 dreigden nochmaals haaren ondergang. En deze laatste spreide zich ook uit over een gedeelte van Noordholland; alwaarze den nieuwen Dyk, die rondom de Zyp gelegd was, sloopten. In 't bovengemelde jaar 1530, op *St. Felix*-dag, telde men 404 Parochien, die in Braband, Vlaanderen, Zeeland en Holland door 't water overstroomt wierden; van welke verscheide nooit weer gezien zyn. Zuidholland schrikte noch, als het die groote waterstromen ziet, die dien afgryfsfelyken Vloed in den jaare 1421 veroorzaakten, bekend met de naam van *St. Elizabeths* Vloed; waar door op eenen tyd, omtrent Dordrecht, Geertruidenberg, enz. 72 Dorpen wierden ondergedompelt, en byna 100000 Menschen, behalven eene ontelbaare meeningte van allerlei Vee, deerlyk omquamen. Alle deze rampgevallen zyn voor onzen tyd geschied: doch veele heugt noch hoe deerlyk dit Land in den jaare 1682 met dit woedende Element moest worstelen, waar van Holland, Zeeland, Braband, Vriesland, doch inzonderheid Groningerland, deze smerte te deerlyk overquam. Men ontzet zich noch, als men de Lyften der ondergelopen Polders, afgesleetene Dyken, verwoeste Dorpen, en verdrinkene Lyken van Menschen en Vee na ziet. Zo dat uit deze korte herhaalinge blykt, dat deze Landschappen, zo lang 'er Menschen gewoont hebben, met deze straffe zyn gekastyd: en die de Geschiedenischryvers nagaat, inzonderheid het beknopt Traktat van den Historischryver *Gabbema*, met Aantekeningen van den Heere *Gutherleth* opgeheldert, daar genoegzaam alle de Nederlandische Watervloeden worden opgetelt, zal bevinden, dat 'er weinig jaaren verlopen zyn, in welk niet het een of ander gedeelte van ons Vaderland deze ramp is geskied geworden.

En och of het hier noch by gebleven waar; maar, helaas! deze ftraffe fcheen noch niet hoog genoeg, en de Kersdag van 'tjaar 1717 heeft weer nieuwe blyken van Gods flaande hand doen gevoelen: en dezen dag, die door veele ter heugelyker gedachteniffe van de geboorte des Heilands wierd geviert, was voor duizende doodelyk, die dezelve met een geheiligde vreugde zagen aanlichten, was hunne avondfiond en nacht fmertelyk; en die 's morgens uit zyn bedde opfiond, en meester van Huis en Hof was, zag zich eer het Zonlicht weder op quam berooit van alles. Deerlyk ja al te deerlyke toefland van duizende elendige; die fchoon het leven wel geborgen, berooft zyn van middelen, om het leven te behouden. Andere, op hoop van 't leven te redden, raakten 't kwyt, daar ze 't zogten te ontvlieden: alle hoogtens waren 't voorwerp der vluchtelingen, en men troofte zich zo men een Boom of 't Dak van een Huis kon beklimmen, daar men eerlang van koude verfyfden, door gebrek verfmagten, of 't riete Dak door de golven opgebeurt, hen onder 't lyf weg dreef. 't Geloei der Beeften, 't gekerm der Vrouwen en Kinderen, 't geruifch van 't Water, de Stormhuijen, 't kleppen der Noodklokken en de flaauwe vlammen der Noodvuuren, hebben de yffelykheid der noodlydende noch vermeerdert; de manmoedigheid der Mannen weekhartig gemaakt; en veele die Vrouw noch Kinderen kon verlaaten, het leven in 't zoute water zien afleggen. Dus zyn 'er veele heerlyke Dorpen, ryke Stallen met het overfchot der afgeftorvene, of nieuw aangewonne Beeften, de hoope der Landman, weggespoelt; de Huizen gefloopt, en 't vrugtbaare Weiland tot een zoute pool geffelt: en deze overftrooming is niet gevallen op een eenig Landschap alleen, maar heeft haar woede wyd en verre uitgebreid, en geheele Landfreetken, nooit met deze plaag bezogt, aangeraft.

Het laafte gedeelte van de maand December veel storm en zwaare winden uitgelevert hebbende, en den 23ften de geheele Spaanfche Kufft deerlyk bezogt, joeg het Water uit den grooren Oceaani met zo veel kragt in de Noordzee, dat deze boven haare gewoone pyl was opgevult. De fterke Zuidwefte Winden dreeven in diertyd het Water zodanig van deze Landen af, en vulde de Noordzee noch meerder op, dat het Y, Zuiderzee en alle de groote Rivieren van ons Land als van Water ontbloom waren; ja de beruchte Rivier de Theems, in Engeland, was voor Londen zo laag van Water, dat men

men genoegzaam door dezelve, zonder nat te worden, gaan kon, en geen Schuit of Boot kon in dezelve vloten. Maar een schielijke verandering van Wind, die eerst Westelyk en Noordwest wierd, veroorzaakten in veele geen geringe vrecze; wyl de omkeering der Wind 't weggedrevene Water weerom joeg, en plaats maakten voor dat den grooten Oceaan voortstuwden, en tot een buitengewoone hoogte opzette, waar mede deze Wind voornamentlyk den 25sten en 26sten aanhield. Wat de droevige uitwerkzelen van deze naare Watervloed aangaan, daar van vinden we deze Aantekeningen: de Stad Amsterdam heeft voor haar geen schade van belang gehad: alleenlyk bevond men, dat den Dyk aan de oude Teertuinen, by het zo genaamde Kamperhooft, in gevaar was, doch alzo dit binnen de Stad was, wierd daar haast goede zorg voor gedraagen. Den Dyk buiten de Haarlemmer-poort was in meer gevaar, werwaards de Heeren van de Regeering zich begeven hadden, en veel Volk aan 't werk bragten, om de gevreesde deurbraak te beletten, wyl dezelve alrede was uitgeweeken, en dus met veele moeite noch wierd behouden. Deze Poort bleef de geheele nacht open, loopende ieder uit en in, en aanbrenghende het geene tot hulpe benodigt was. Op verscheidene plaatzen vloeiden het Zeewater over den Dyk heen, waar tegen ook de noodige voorzorge met Paalen, Planken, Klei en andere Stoffen gedraagen wierd; zo dat dezen Dyk, door de goede voorzorge der Regeering, bleef behouden. In de Stad stond het Water ook heel hoog, en alle de Buitendykse plaatzen waren met het zelve bedekt: namentlyk, geheel Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg, enz; aan de andere zyde het Bikkers-, Reaalen- en Prinsen eiland, daar veele Pakhuizen zyn, welkers benedenste verdiepingen vol liepen, en geene geringe schade moesten lyden. Uit de Ooster Kerk moest men de Menschen met Schuiten afhaalen, of door 't Water draagen, alzo het zelve geduurende de Kerktijd zeer hoog opliep. Alle de Woningen, van de Spaarendammer-brug tot aan de Haarlemmer-poort, waren vol, en aan de eene zyde van 't Haarlemmer-plein voer men met Schuiten.

Ter ontlasting van 't hooge Water in 't Y, legt 'er een zwaaren Dyk tusschen Spaarendam en de Zantpoort, de Slaaper genaamt, deze vloeiden zo sterk over, dat het Water alle omleggende Landen overstromden, en plaatzen die voormaals vry zyn geweest, nu met zout Water bedekten. Zelf heeft men 't op verscheide plaatzen op de

de Straaten en in de Huizen hier binnen Haarlem gehad. Deze zwaare aanperszing heeft de lange Lie-brugge, welke op de Amsterdamer Trekweg legt, omtrent een halfuur van de Stad Haarlem, voor een groot gedeelte gesloopt, en de Trekvaart daar eenige tyd door belemmert. Veele Hofsteden, Plantagien en Blekeryen wierden overstroomt; wyl het Water zich van Haarlem, tot aan Bloemendaal, Velzen en de Beverwyk uitstrekten: doch deze wierden hier spoedig van ontlast, alzo de verandering van Wind dit opgelopen Water weder weg joeg.

Dus gelukkig was het in Noordholland niet gestelt, alwaar de nood vry zwaarder is geweest, welke honderde van Huisgezinnen noch deerlyk drukt. Het gevaar waar in de omleggende Dyken van deze Landstreek zich bevonden, deed des morgens ten 4 uuren op den 26sten de Noodklokken der nabuurige Dorpen hooren; en deze bedroefde waarschuwing bragt ieder op de been, om zichzelve of zyne Gebuuren te hulp te komen. Dit geklep der Klokken wierd veroorzaakt door het doorbreeken van den Assendelver-dyk, waar in, op verscheidene gedeeltens, zes openingen raakten, behalven noch overstromingen en afkabbelingen in den *St. Aagten*-dyk. Hier door stooft het Water met zodanig een geweld het Land in, dat het veele Menschen op hunne bedden verrasten, die in 't duister, ongekleed, en met het uitterste gevaar, 't leven moesten redden. In weinige uren zag men Assendelft, Krommenie, Krommenie-dyk, Westzaanen, Westzaan-dam, de Koog, Zaandyk, Wormerveer, Akerflood en Uitgeest, voor de woede van de Zee bloot gestelt. Hier bleef het niet by, maar het Zeewater de Zaan en andere Stroomen opgevuld hebbende, borste uit in de Schaalsmeer, een droog gemaakte legte, en overstroomde Knollendam, drong verder door na Jisp, Wormer, Nek, Purmerland, zelf de Stad Purmerent, Ipendam, Watergang, Lansmeer en Holyflood. Alle de Dorpen langs den Dyk van 't Y gelegen, bevonden zich van achteren door dezelve overstroming benaauwd, en verscheide van derzelve Kerken, die in de laagte staan, onbruikbaar tot den Godsdienst: en eenige dezer Kerken moesten plaats maaken tot huisvesting der Beesten, die met het uitterste gevaar in dezelve geborgen wierden. Noch bleef het hier niet by: maar de sterke aanperszing van 't ingelooene Water overstroomde of verbrak de Dyken van de Broeker-, Buikflooder- en Belle-meeren; alle uitgemaale en droog gemaakte laagstens, met schoo-
ne

ne Huismans Woningen voorzien, en bequaame Dyken omringt. Dus kon men, deze Landfreek overziende, niet als een volkomen Zee bekennen: en alles van Zaandam af Noordwaarts aan, tot aan Avenhorn, was met de Zee gemeen. Echter is van deze overstroming die Landfreek, welke men het Eiland noemt, en waar op de schoone Dorpen de Ryp, Graft, Schermer en Schermerhorn gelegen zyn, bevryd gebleven; zo door de yver van de Magistraat, als de gerouweheid der Burgers, die ten getale van 4 a 500 Mannen handen aan 't werk sloegen, en door versterking der Dyk, het Zee-water, dat hunne Nabuuren reeds overstroomt had, afkeerden: alleen heeft een Bedykte Meer, de Noorder-meer genaamt, de overstroming niet kunnen wederstaan. De zwaaren Dyk by Edam en Monnikendam stroomden over, en omtrent Durgerdam was dezelve mede in geen kleen gevaar. Het Water verspreide zich noch al verder uit, en stroomden tot in Alkmaar, daar het op verscheide plaatsen tot op de Straaten stond, waar door alle daar omtrent gelegene Buitenplaatsen met zout water bedekt wierden. De beroemde droog gemaakte Meeren, als de Bcemster, Schermer, Purnier en Wormerveer zyn droog gebleven, en daar door eene groote schade verhoed.

Andere Provincien, en inzonderheid Vriesland, leeden mede veel Schadens: en alle verdere Landfreetken, aan de Noordzee gelegen, hadden elendige en ten uitterste beklagenswaardige rampen. Zie Aantekeningen, enz.

In den jaare 1720, zyn de Plantgewassen, enz. uit de *Hortus Medicus*, in de Tuin van 't Prinsenhof overgebracht: en daar na, in den jaare 1722, hebben de Leden van 't *Collegium Medicum* een zwaar steenen Standbeeld van *Laurens Jansz. Koster*, eerste Vinder der Boekdrukkunst, kunstig uitgehouwen, hem ter eeren opgericht, staande in 't midden der Tuin; waar op aan de Zuidzyde der Pedestal te leezen is:

*Æ. M. S. Laurentio Costero Harlemensi viro Consulari, Typographiæ Inventori vero, monumentum hoc erigi curavit
Collegium Medicum Anno MDCCXXII.*

Aan de Noordzyde leeft men:

*Costerus claria redimitus tempora lauro
D D D D*

Quis

*Quisquis ades quare conspiciatur, habe:
 Hæc propria heroum fuit olim gloria, quorum
 Vel gestis celebris vita vel arte fuit.
 Inventa qui gesta suo seruatit & artes,
 Quis neget hunc tantum bis meruisse decus?*

J. van ZANTEN, M. D.

Aan de Oostzyde, in Basrelief, ziet men uitgehouwen een Boek-drukkery, alwaar een Pers aan de gang, en de Uitvinder bezig is met Letteren te zetten. En aan de Westzyde, *Koster* in den Haarlemmer Hout wandelende, snydende Letteren in een Beukeschors. Zie het uitgehouwene Kunstbeeld zelve. Van deze Goddelyke uitvinding zingt men noch tot 's Mans lof:

*Wie ooit op Kunsten roemt, ó Koster! gy streeft boven;
 Terwyl uw edle Kunst het al te boven gaat;
 Want 't geen gewonden werd, en in veel Kunst bestaat,
 Brengt uwe Kunst in 't licht, om 't nimmer uit te dooven.
 Wel wie moet Laurens Kunst dan niet voor eeuwig looven!
 's Mans Lof dient nooit gefnuikt, schoon Ments vol nyt en haat,
 Betoverd door den Dief van Koster, daar na staat,
 En zoekt zyn Laurwerkrans schanddaadig hem t'ontrooven.
 Neen, Koster is dien Held! Oud-Haarlems eeuwige Eer!
 Die de eerste Lett'ren vond, en Inkt, en 't geen hy meer
 Benoodigt was; en lag zo 't fundament van 't Drukken.
 Bazuint zyn roemb're Lof, ó snelgevlerte Faam!
 Hy praalt aan 't Stergewelf met zyn vergoden Naam,
 Tot spyt van 't nydig Ments, dat voor hem neêr moest bukken.*

Achter deze Tuin houd nu ook gemelde Collegie hunne Vergaderingen.

In den jaare 1728, wanneer *George* de tweede, Koningk van Groot-brittanje, en Vader van thans onze Koningklyke Gouvernante *Anna*, bezit van zyne overledene Vaders Troon genomen had, en wegens hun Hoog Mogende een buitengewoon Gezantschap na dien Vorst ter felicitatie zoude afzenden, zo had onze Stad de eere om een waardig Lid uit haare Vroedschap daar toe mede te zien benoemen, namentlyk de Heer *Mr. Cornelis Sylvius*, Oud-Burgemeester; die, nevens

vens den *Graaf van Welderen*, den 15den van Maart, te Londen prachtig hunne intrede deden. De uitrusting van hunne Excelentien en derzelve Gevolg was zindelyk en tegelyk prachtig, en wierd dezen March met de uitterste ordre en zonder eenige verwerringe uitgevoerd. De dag voor de Intrede begaven zich de Heeren Gezanten met hun Gevolg na Greenwich, daar ze overnachtte: des morgens wanneer alles gereed was, quam de Graave van *Radnor*, nevens de Ceremoniemeester *Cotterel*, ter gemelde plaats, om hunne Excelentien met des Koningks Barken af te haalen, brengende hen tot aan den Tour, daar vyf Koetzen van den Koningk, ieder met zes Paarden bespannen, hen opwagteden. De Bezetting van den Tour stond in de Wapenen, de Ambassadeurs wierden met de Vendels gesalueert, en het Kanon op het afryden van de laatste Koets gelost. Eenig Volk vooruit gaande, om den weg op te ruimen, volgde daar op de Koets van den Graave van *Radnor*. Deze wierd gevolgt van 46 Lakyen der Ambassadeurs, gaande twee aan twee. Daar na 2 Stalmeesters te Paard, gekleed in zwart Fluweel, met zwarte Pluimen op de Hoeden, en hunne Paarden met zwarte Fluweele Chabrakken. 8 Pagies te Paard, mede in zwart Fluweel, doch met Zilverlakense Vesten, en witte Pluimen op de Hoeden; zynde de Montteering der Paarden mede zwart Fluweel, doch met Zilverse Galonnen belegt. Vervolgens quamen de boven gemelde vyf Koetzen des Koningks, ieder met 6 Paarden bespannen: en daar achter 5 Koetzen van de Ambassadeurs, ieder met 8 Paarden bespannen, rykelyk met Zilver bedekt, in welke hunne Excelentien, de Edellieden, Secretarissen, en Officieren van hun Gevolg zaten. Deze wierden gevolgt van 26 Koetzen van den Adel, ieder met 6 Paarden bespannen. De toeloop van het Volk was ongemeen: en in deze order wierden ze geleid na het Paleis van Sommerfeth, daar ze drie dagen lang op de heerlykste wyze Vorstelyk wierden onthaald. Kort na hunne aankomst in 't gemelde Paleis, zond zyn Koningklyke Hoogheid den Hertog van *Cumberland* de Heer *Charles Fielding* derwaarts, om hunne Excelentien van zynentwegen te verwelkomen. Den 18den, nademiddag ten 2 uuren, den geheelen train weder in die order gebracht, als by de Intrede, zo begaven hunne Excelentien zich uit het Paleis van Sommerfeth na dat van St. James, om hun openbaar gehoor by den Koningk, de Koninginne, en verdere Koningklyke Familie te genieten. De Graaf van *Denbich*, en de Inleider der Am-

bassadeurs, quamen hen aan de Trappen te gemoet, en geleide hui in 't Vertrek, daar den Koningk gereed stond om hen te ontvangen. Hunne Aanspraaken wierden in 't Fransch gedaan, en vertolkt zynde, van deze bewoordingen :

Aan den KONINGK.

SIRE,

Indien hun Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal, onze Meesters, over de dood van George den eersten, hooglofhyker memorie, gevoelig zyn geraakt geweest, indien zy betreurt hebben deszelfs standvastige en dierbaare Vriendschap voor haaren Staat, hebben zy, in zynen doorluchtigen Opvolger de allergunstigste gevoelens voor hun en voor de Republic vindende, de krachtigste en de oprechtste Vreugde gevoelt.

Hun genoege is verdubbeld geworden, wanneer zy in Uwe Majesteit gezien hebben een oplettend Vorst, alleenlyk overgegeven tot het welzyn zynrer Volkeren, en vergolden door rechtmatige toejuichingen, die dagelyks met het duuren zynrer Regeering vermeerderen; een Vorst, die voor Overwinningen behooren, maar een Vriend van de Vrede, aantoon, dat hem de waare plichten en de waare glorie der Souverainen bekend zyn: in een woord, een Vorst, die door een zeldzaame kragt van Geest, de eenige Leidsman van zyn gedrag in een hoogverlichte deugd gevonden heeft.

Onze Heeren en Meesters feliciteeren Uwe Majesteit en deszelfs Onderdaanen daar mede, en zy feliciteeren zich zelfs; van alle tyden hebben zy voor zich het heiliglyk onderhouden der Traaaten een standvastige Eer geacht: maar in de groote en schoone Inborst van George de tweden ontdekken zy nieuwe beweegredenen, om alle hunne Verbintenissen met deze Kroon te vervullen, en met eene achterdenkende naauwkeurigheid te voldoen aan die Alliantien, die voor het geluk der twee Natien en voor de Rust van Europa den grondslag leggen.

Uwe Majesteit is buiten twyffel in de zelve gesteldheid; hun Hoog Mogende zyn daar ten wolle van overtuigt, en zo hunne geloften verhoort zyn, zal Uwe Majesteits Regeeringe al zo lange als heerlyk zyn, en deszelfs geluk evenmaatig met zyne hooge Wysheid en heerlyke Verdiensten.

Dit is, Sire, dat wy gelast zyn in den Naame van hun Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal, onze Meesters, die onverbreekelyk aan het belangen van Uwe Majesteit en deszelfs doorluchtig Huis verbonden zyn, aan Uwe Majesteit voor te draagen.

Wat

Wat glorie, wat verrukking voor ons, indien Uwe Majesteit zich verwaardigt de verkiesinge, die zy van onze Perzoonen gedaan hebben, om by deze gelegenheid de plechtige Uitleggers van hunne gevoelens te zyn, goed te keuren!

De Aanspraak aan de Koninginne, luide dus:

MEVROUWE,

Het geene krachtig contribueert tot verlichtinge der rechtmaatige smarte, dewelke de dood van George den eerste, hoogloffelyker memorie, aan hun Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal, onze Meesters, veroorzaakt heeft, is Uwe Majesteit te zien alleen waardig, om nevens haaren grooten Gemaal den Troon te beklimmen.

Zy feliciteeren U, Mevrouw, dat die edele verachtinge, dewelke Uwe Majesteit voor een apparente Kroon gebad heeft, met die van Grootbrittanniën is vergolden, en dat Uwe Godvruchtige Grootmoedigheid niets verloren heeft door een zo zeldzaame Offerhande.

Zy kennen, Mevrouw, de geheele uitgestrektheid van Uw verlicht Oordeel en hooge Hoedanigheden, en zy betwisten aan het geheel Al die Eer, dewelke hun na recht en reden, door het respect en eerbied toekomt: in de Hoedanigheden van Uwe Majesteit zien zy met verwondering die Edels Hoogverhewentheid aan; daar in beminnen zy die zoete zagtmoedigheid, en daar van belooven zy zich een sterk steunsel en een zekere bescherminge.

Wy hebben een klare Last, om daar van Uwe Majesteit de krachtigste Verzekeringen te doen. Gelukkig wy, indien wy deze zo glorieuse Commissie waardiglyk uitvoeren. Gelukkig, zo wy niet vergeefs betragten dit dierbaar Voordeel, van eenig deel te hebben in de goedwilligheid van de ontzachbelykste aller Koninginnen.

En die aan den Hertog van Cumberland, de Prinsesse Rojaal, en de verdere Koninglyk Familie, dus:

Myn HEER, MEVROUWEN,

De Heeren Staaten Generaal, onze Meesters, die zeer gevoelig over de dood van George den eerste, hoogloffelyker memorie, zyn geweest, verblyden zich met U, over de komste van Uwen doorluchtigen

Vader tot den Troon van Grootbrittanniën: hun Hoog Mogende belooven zich van Uwe Koningklyke Hoogbeden op een welgegrond vertrouwen, dezelve Deugden die dezen Troon bekleeden, en dezelve gunftige gevoelens voor dezen Staat.

De Koningk had by de Audientie een Kleed aan van zwart Fluweel met Diamante Knoopen. Het Onthaal en de Eer, die men aan gemelde Ambassadeurs gedurende drie dagen in het Paleis van Sommerfeth gedaan heeft, is zo heerlyk gewceft, als ooit in diergelyke occafie gezien is: hunne Excelentien wierden aan Tafel geplaatft op twee groote Stoelen met karmozyn Damaft bekleed, onder twee Verhemeltens van gelyke Stof, wierden in Goud gediend, en het verdere Gezelschap in Zilver. Daar wierden tweemaal 25 Schotelen opgedifcht, behalven een keurlyk Nageregt. Men zag 'er noch drie andere Tafels voor hun Gevolg: doch de Lakynen wierden daags ieder 20 Schellingen Kofgeld gegeven, enz. Zie de Poftryder.

In den jaare 1730, heeft men uit de nagelaatene Goederen van den Heere *Ysbrand Staats*, in deszelfs leven voornaam Koopman in Garrens alhier, in de Nieuwe Vergrooting, op de Jansweg, een aanzienlyk Hofje geficht; het zelve heeft 30 Wooningen, voor zo veele bejaarde Weduwen of Vryfters, Ledemaaten der Gereformeerde Kerke zynde; dezelve hebben voor haar geheele Leeftyd vrye Wooning, een Gulden 's weeks, en 's jaarlyks eenige Boter en Turf; en kunnen over haare na te laatene Goederen difponeeren, als mede vrye Graven in de *Jans Kerk*: 't zelve Liefdegebouw voert den naam van 't *Hofje van Staats*, en pronkt met een Koepel-tooren, Uurwyzer en Slagklok, nevens twee Vleugels aan weêrzyden van het Middengebouw. Op dit Hofje, een Sieraad der Nieuwe Vergrootinge, heeft men deze Regelen toegepaf:

*Dit 's 't Hofje van Heer STAATS, dat by beflout te bouwen;
En maakte een Onderhoud voor dertig Weduwvrouwen
Of Vryfters, ruim bejaart, en van Gods waare Kerk:
d'Uitdeelters zyner Wil van dit groot Liefdewerk,
Zyn noch gereed om haar die Erffenis te fchenken,
Na 's Stichters Testament. O STAATS! dat zy gedenken
Uw Daad! Dat elke tong uw waare Lof verbreed,
Zo lang het Haarlems hart toont waare dankbaarheid!*

van de Beschryving der Stad HAARLEM. 611

In den jaare 1734, heeft het zekere Liefhebber geluft eene Lyft op te maaken van het getal der Huizen en Gebouwen in de Steden van Holland en West-Vriesland, met de vermeerdering en vermindering zedert 100 jaaren, beginnende 1632 tot 1732, zynde in het

ZUIDER QUARTIER,

Te Dordrecht	3386	Huizen, vermeert	568,	nu 3954
Haarlem	6490		1473,	7963
Delft en Delfshav.	4842		28,	4870
Amsterdam	16051		9984,	26035
Leyden	8374		2517,	10891
Gouda	2452		1522,	3974
Rotterdam	5048		1573,	6621
Gornichem	1609	vermindert	211,	1398
Schiedam	1383	vermeert	121,	1504
Schoonhoven	661	vermindert	73,	588
Briel	1082		140,	942
's Gravenhage	3160	vermeert	3004,	6164
Woerden	675	vermindert	278,	397
Oudewater	618		56,	562
Geertruydenberg	433	vermeert	23,	456
Heusden	652	vermindert	79,	573
Naarden	474	vermeert	273,	747
Weesp	347		147,	494
Muyden	163		27,	190
Vianen				483
Asperen	180	vermindert	33,	147
Heukelom	107	vermeert	6,	113
Woudrichem	166	vermindert	8,	158
Goere	206		44,	162
Nieuwpoort	154		12,	142
Vlaardingen	548	vermeert	143,	691
's Gravesande	107	vermindert	4,	103
Geervliet	169		73,	96
Heenvliet	113		1,	112
Beverwyk	333	vermeert	107,	440

Dus te zamen 59983,

maar nu vermeerderd tot 80970

En:

En in het NOORDER QUARTIER,

Te Alkmaar	2795	Huizen, vermindert	214,	nu 2581
Hoorn	2715	vermeert	102,	2817
Enkhuizen	3895	vermindert	1290,	2605
Edam	1267		211,	1056
Monnikendam	828		149,	679
Medenblik	815		104,	711
Purmerent	457	vermeert	173,	630

Dus mede te zamen 12772, maar nu vermindert tot 11079.

Noch zegt hy, dat Zuid-Holland doe bedroeg *f* 949658-12-0, en Noord-Holland *f* 140372-7-6, monteerende zamen *f* 1090030-19-6; maar nu van Zuid-Holland vermeerderd tot *f* 1224845-17-6, en Noord-Holland vermindert tot *f* 94535-0-3, monteerende te zamen een zomma van *f* 1319380-17-9; zo dat Zuid-Holland heeft aangewonnen in gemelde 100 jaaren *f* 275187-5-6, en Noord-Holland *f* 45837-7-3 verlooren. Zie de Postryder.

Omtrent deze tyd herrees in Holland, en wel inzonderheid te Haarlem, *Flora's* Bloemnegotie weer zeer hoog by haare Naloopers; haar Bloemgewas, bestaande nu in geen Tulpen, maar Hiacinthen, daar de minste aangenaame reuk aan is, wierden byna onschatbaar geacht; men kogt nu weer Afzetzels of Jongen dier Bloembollen tot een prys veel duurder dan 't Goud, tot een Zilvere Ducaton, ja een Goude Pistolet het Aas: een zekere Blaauwe Hiacinth, gebentnaamt *Passé Non plus Ultra*, met 8 Jongen, mogt in Veilinge gelden 1850 Guldens, behalven 't Rantsoen, doch wierd noch 150 Guldens daar boven opgehouden, om dat die Zomme daar voór te min was; een Jong van de *Gloria Mundi* 650 Guldens; de *Tempel Salomons* 430 Gl; *Praalsieraad* 300 Gl. enz.: zo dat het alomme weér dolheid scheen te worden: waarom zeker Dichter, als ter waarschuwinge, voor Onnozele Bloem- of Goudzoekers, hun toezong:

*Dus word die Afgodes, de geile Flora, weér
Verheft, ten koste van veel Goude en Zilvre Schyven:
Weg Rouwband, hang het Lint, men zal hier handel dryven!
Roept eene Bloemnar, en noch veele andere meer.
Zy gaan ter feest, op 't zien dier broosche Kostlykbeden;*

*En kruipen met de Bril by 't Bloembed, om te ontleden
De Nagels, Netheid, 't Pluis, en andre fraaijigheên;
Die niemand zien kan, als een Flora's. Nar alleen.
Waar wil 't noch been, Bloemist? denk, denk om uwe Schyven:
Denk op dat Zotkaps jaar: denk op uw Huisgezin.
Maar, is 't wel om 't vermaak? Neen, om het groot gewin
Van barffenlooze, daar zy handel mede dryven.
Keert, keert, Onnooslen! want het is alleen te doen,
Ik zeg het rond uit, om uw Goude en Zilvre Poên.*

Zie Waarmond en Gaargood, laatste druk.

In den jaare 1736, heeft men in het Westen van de alom beroemde Groote Kerk beginnen te bouwen een fraai, grootfch en kostbaar Orgel, dat in geheel Nederland byna geen weërگا heeft: het zelve is voorzien met 60 Registers. Den kunstryken Beeldhouwer *J. B. Xavery* heeft het Beeldwerk onder het zelve gemaakt: men ziet, nevens een Altaar, eene Vrouw in deftig gewaad, in een gebiedende gestalte, met een Offerfchaal in de hand, verbeeldende de Godsvrucht der Haarlemsche Regenten; twee andere Vrouwen, afbeeldende de Heilige Dicht- en Zangkunde, toonen aan haar haare dankbaarheid voor het bouwen van dat heerlyk Kunststuk: de Eeuwigheid, zweevende boven gemelde drie Beelden, houd een Kleed, waar in men deze woorden leest: *Consulares viri quique iis a Consiliis & ab actis poni iusserunt, & sacris publicis consecrarunt, ex S. C. pridie idus Martias MDCCLXXXV.* Dat is: *Burgemeesteren, Pensionarissen en Secretaris hebben dit doen oprichten, en toegeheiligt den openbaaren Godsdienst, volgens Raadsbesluit van den 14den van Maart MDCCLXXXV.* Op het Voetstuk ziet men afgebeeld de Wapens en Naamen der Heeren Oude Wethouders, zynde regeerende en Oud-Burgemeesteren, dien tyd in leven, nevens twee Pensionarissen en Secretaris van Burgemeesteren, als de Heeren *P. van der Kamer, Mr. C. Sylvius, Mr. J. van Dyk, Mr. J. van Schuylenburg, W. Gerlings, Mr. G. de Glariges, P. Akerflood, Mr. A. van Styrum, Mr. J. Gillis, Mr. C. Gerlings,* en *Mr. D. Gulderwagen.* Dit Kunststuk is door een yzer Hek afgeslooten, om dat geen vernielende handen het zou beschadigen. Op bovenstaande Orgel, nu volbouwd zynde, en dat van onder den Tooren ongemeen fraai verthoont, heeft *A. van Beaumont* deze Dichtkundige Uitlegginge zyne Stadgenooten toegezongen:

E E E

Lau-

*Lauwerkrans, gevlochten voor het ongemeen kunftig
ORGELWERK, gebouwt in de wydvermaarde Grootte Kerk
binnen Haarlem, en voltooit in den jaare 1741.*

*Wie roemt in Nederland op trotsche Kerkgewelven,
Of kunftig Orgelwerk?*

*Stryk hier uw vlag en zeil, uw roem vervalt van zelve
Voor Haarlems Bavo's Kerk.*

*Komt, Kunstbeminnaars, die, verliest op Praalgebouwen,
Door Land en Steden reift,*

*Hier zal uw keurig oog een Wonderftuk aanschouwen,
Dat zelfs Minerva pryft.*

*Dit roemryk Kruisgebouw verlokt veel duizend oogen,
Wie toont my haar 's gehyk?*

*Doch, daar myn Zangnimf thans byzonder op wil boogen,
Is 't proeffftuk der Muzyk;*

*Wiens lof de blyde Faam uitgalmt door alle Staaten
Op haaren Lofbazuin.*

*'t Stads Wapenschild, weleer gebaalt van Damiaten,
Staat boven op den kruin,*

*Wiens Sterren, Kruis en Zwaard, omringt van fiere Leeuwen,
Roemruchtig toonen aan,*

*Hoe Haarlems Burgery, door 't Zaagfchip, voor weele eeuwen,
Met Krygstropheën belaeën,*

*Weerkeerden van de Nyl, met lauwwren overlaaden.
Hier nevens word vertoont*

*Dien Vorst in Israël; die, na veel heldendaaden,
Tot Koning wierd gekroont,*

*Held David, die Gods lof zo geestryk wift te galmen
Door Harp- en Snaarensfel:*

*Verzelt aan d'andre zy van Afaph, door zyn Psalmen
Berugt in Israël;*

*In wiens ontrolde Rol een proeffftuk van zyn Dichten
Word voor 't gezicht vertoont.*

*Hoe is de Poëzy door deze Hemellichten
Met lof en heil bekroont!*

*Wat laager word zeer fraai verbeeld ter wederzyden,
Hoe God van Sions kruin*

Het Evangeliewoord zeer lieflyk uit kan breiden,
Door Lof- en Vreëbazuin.
Men ziet dit sierlyk Stuk zeer net in al zyn deelen
Versiert met Bas en Fluit,
Met Hobois, Harp, Viool, ja wat het oog kan streelen,
Blinkt hier volgeestig uit.
Men ziet dit Kunststuk op vier blaauwe Zuilen pronken,
Wier Capiteelen, met
Haar Basementen, uit wit Marmer zyn geklonken.
Nu steekt myn Loftrumpet
Een hooger toon, hier doet de Kunst het oog verwondren:
Een geestryk Tafereel
Van kunstig Marmerwerk versiert dit Stuk van ondren;
Waar van ons ieder deel
Toont, hoe de Christenkerk, de vrugt der Poëzye,
Door Orgel, Snaar en Keel,
In Gods geweide Choor de Godsdiensst toe gaat weijen,
Met lieflyk gequeel:
Men ziet de Godsvrugt van de Poëzy begroeten,
Met Musica, die daar
Het pit van haare Kunst opossren aan haar voeten;
Die zy op 't Brandaltaar,
Door 't vuur des Geestes, haar Verbondsgod op gaat offren
Met een verrukt gemoed,
Terwyl den Hemel haar ontsluit zyn milde koffren.
Den Hoorn vol Overvloed
Vertoont zinbeeldig hier de Geestelyke gaaven,
Waar door de Godsvrugt bloeit;
Waar door des Hemels gunst zyn Erfdeel komt te laaven
En mildelyk besproeit.
Doch, om Gods goedheid noch veel klaarder af te maalen,
Ziet men van 's Hemels trans
Een Engel Gods, als een Beschermmer, nederdaalen,
Die met veel Hemeiglans,
Ja met Gods Liefde kleet, tot in alle eeuwigheden,
Het welk de Slang verbeeld,
Zyn Kerk, als met een Schild, zeer beibryk komt bekleeden,
En vol vertroosting streelt.

*Wie doet dit Kunſtſtuk niet en hart en oog verrukken,
 Wanneer men Zingt en Speelt?
 Als men den Scheppers lof zeer heerlyk uit hoort drukken,
 Wiens ziel word niet geſtreelt?
 Als men de Godsdienſt ſluit of opent door het zingen
 Van Lof- of Boetpſalm?
 Als men zyn Zugten doet door Sterrenkretzen dringen,
 Met een verbeven galm?
 Dan komt een ziel vol vreugd tot zyn Verbondsgod nadren,
 Ver boven lucht en zwerk.
 Men ziet de Wapens van onz' Stads- en Burgerzadren,
 Als Stichters van dit Werk,
 Zeer kunſtig uitgewrogt, hier aan de Voorgrond pronken.
 Looft Gods Voorzienigheid,
 Die uw Regeerders door zyn Geest zo doet ontſonken,
 Dat zy hun heerlykheid
 Opoſſen in den ſchoot van Gods getweide Kerke,
 In weêrwil van de Nyd!
 Wilt hun, Heer, door uw Geest geleiden en verſterken
 Tot in de eeuwigheid!*

In den jaare 1739, in November, begon men hier al vriezend
 Weder te krygen, dat ſtrenger en ſtrenger wierd, maar allerſtrengſt
 in January 1740; zo dat men, volgens *N. Duyns* ſtrengte Winters,
 77 dagen Vorſt had: ieder ſchrikte voor de ſcherpbytende wind en
 koude; men zag geene Menſchen op het Ys, ſchoon dat het zelve
 zo vaſt was als 't bevroore Land. Maar, na den wind wat bedaar-
 de, en door dat het Ys met geen Sneeuw bedekt was, zo geleek
 het in 't laaſt alle dagen daar op wel kermis, door de meenigte Men-
 ſchen die 'er op quamen; by geen geheugen hebben de Narrenſle-
 den en Schaatsryders zo veel vermaak gehad, als deze Winter. De
 reêrſte Sexe, ja zelve de Predikanten, die anders gewoon zyn hun-
 ne Toehoorders van alle gevaar af te maanen, volgens hunne plicht,
 die ſchroomden zich niet, om met Koets en Paarden, even als op
 't vaſte Land, over het Ys in het Spaaren, onder de Bruggen door,
 uit wandelen te ryden, om het gemelde vermaak met genoeg te
 aanschouwen. Men quam met geladene Sleden over de Zuider Zee,
 in 't gezicht van duizende Menſchen. Maar die ſtrange Winter ver-
 wekte ook eene hooge ſtygering in de Ectwaaren. In

In den jaare 1740, wierd alhier te Haarlem eene derde Eeuw-gedachtenis geviert ter eere van *Laurens Janfz. Koster*, Uitvinder der Boekdrukkunft: ook Gedenkpenningen gemunt. Behalven verscheidene andere Medailles, ter dier gelegenheid, zo zal men de uitlegging van die, welke te Haarlem uitgekomen is, laten volgen: deze vertoont op de voorzyde *Laurens Janfz. Koster*s Beeldtenis in profiel, met de linker wang na buiten, en dit omschrift: *Laurentius Costerus, Jani Filius, Senator Harlemensis, Typographiae Inventor*: dat is, *Laurens Janfz. Koster, Raad der Stad Haarlem, Uitvinder der Boekdrukkunft*. En onder het zelve, *Gerardus Marsboorn, Harlemensis, Fecit*. Op de tegenzyde ziet men een Drukpers, boven aan versiert met het Wapen der Stad Haarlem, als mede dat van gemelde Uitvinder, zynde een Duifje (zo gedacht word;) aan de voet van dezelve legt een geopend Boek, met deze Tytel: *Speculum Humanae Salvationes*, zynde het eerste Boek, dat zo wel in 't Latyn als Nederduitsch, onder den Tytel van *Spiegel onzer Behoudenis*, te Haarlem gedrukt is; alwaar van beide Drukken een Exemplaar op het Stadhuis bewaart word. Onder om den rand leeft men: *Typographia Harlemi Inventa 1428. Pervulgata 1440. III. Jub. 1740*. Dat is, *De Boekdrukkunft te Haarlem uitgevonden 1428, gemeengemaakt 1440, en het Jubeljaar voor de derdemaal geviert 1740*. Op welke Medailjeden Dichter *P. Langendyk* zich dus heeft uitgedrukt:

Ziet *Koster*s beeld na 't leven,
 Zo kunstig en verbeven
 Gestempeld op deez' plaat,
 Dat elk verwondert staat,
 Hoe dat het edel Spaaren
 Een Kunstenaar kan baaren,
 Die buiten onderwys
 In kunst, streeft na den prys
 Met de eerste Stempelsnyders.
 Maar zwygt nu, kunstbenyders!
 Klopt *Koster* door zyn wond
 U zelf niet op den mond?
 Laat *Mentz*, laat *Straatsburg* schreeuwen.
 Hier ziet de volgende eeuw
 Den Letterheld vergood,

E e e e 3

Door

*Door zynen Stadgenoot;
 Hy ciert Minerva's tempel
 Door zynen eerften Stempel,
 Daar Kofters febild op staat,
 De Drukpers tot cieraad.
 Drie Eeuwten zyn verloopent,
 Het Spiegelboek legt open,
 Dat Haarlem noch bewaard.
 De Pers heeft geen laurierent.
 Marshoren wil haar cieren
 Met Sterren, Kruis en Zwaard.*

Zie Staatsfecretaris.

In den jaare 1742, van den 6den tot den 26ften van Maart, zag men hier weder eenen Comeet of Staartfierre, volgens Observatien der Liefhebbers, op differente uuren. Als mede noch een in de maand December 1743, zich vertoonende tot in February 1744; waar van de Sterre veel grooter geoordeelt wierd, dan die van den jaare 1680, zynde deszelfs loop heel zeldzaam. Zie, als boven.

In den jaare 1747, na den Koningk van Vrankryk zyn Oorlogsvuur op den Staaten bodem had aangeftooken, en zyne overmáchtige Wapenen tot in het harte van 't Vaderland trachte door te booren, dat alomme een groote verflagentheid zo onder Grooten als Kleenen veroorzaakte, te meer, wyl men van Veldtocht tot Veldtocht had moeten zien, dat alles voor zyn overwinnende Wapenen bukte: als mede dat, door eene Hemelfche fchikkinge, zyne Vorftelyke Doorluchtigheit *Willem Karel Hendrik Frifo*, Prins van Oranje, enz. enz. eenigfte Mannelyke Nazaat van dat Doorluchtige Huis, zich zelve, als Leenman van Zeeland, met Goed en Bloed had aangeprefenteert, op 't zelve moment des tyds als hy te Ter Veere aldaar voor Stadhouder wierd verkooren; dat als eenen blixem voort liep door alle Zeeuwfche Steden, tot ongemeene vreugde van alle waare Patriotten; ja zelve tot alle Steden van Holland.

Deze groote omwenteling, als mede de naare toefland van 't Vaderland, door de Heeren Regenten der Stad Haarlem overwogen zynde, deed hun op den laafsten van April in hunne Vroedfchapsvergadering befluiten, ten blyke van eene Patriottifche zugt voor de bewaaring van alles wat dierbaar is en 't Vaderland, ook gemelde

zyne Doorluchtige Hoogheid daags daar aan, zynde den eerste van May, tot Stadhouder, enz. aan te stellen, voor zo verre hunne Stad betreft, volgens deze Publicatie:

De Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem, overwogen hebbende de Resolutie, by de Heeren Raaden en Vroedschappen dezer Stad, op gisteren genomen, waar by met eenpaarigheid van alle de presente Leden is goedgevonden en verstaan, zyne Hoogheid Willem Karel Hendrik Friso, Prins van Orange en Nassau, enz. enz. enz. voor zo verre deze Stad aanbelangt, te verklaaren tot Stadhouder, Admiraal en Kapitein Generaal van deze Provintie, hebben noodig geoordeelt, de Burgeren en Inwoonderen dezer Stad daar van kennisse te geven, om zich daar na te kunnen reguleeren, enz.

Aanstonds wierd het Oranje Vendel van de Stadhuis- en Grootkerks-tooren uitgestooken, en de geheele Stad met vreugde vervult, de Klokken speelden, 't Geschut wierd geloft, Vreugdevuuren aangestooken, en veele toepasselyke Decoratien en Illuminatien vertoont, onder een algemeen genoegen.

Den 2den dezer, namiddags omtrent 6 uren, arriveerden de Heeren Gedeputeerden der Stad Haarlem in twee hunner Stads Jachten in den Haag, ieder een Oranje Vendel voerende, en de Heeren, als mede derzelve Bode en Bedienden waren alle met Oranje Cocardes versiert. Op derzelve aankomst ontstond een groot gejuich; en den Heer Burgemeester *P. van der Kamer* het eerste uit het Jacht stapende, wierd door een ieder, die zyn Grootachtbaarheid maar naderen kon, met vreugde verwelkomt: waar op zyn Wel-Ed. zich tot de omstaanders keerende, hen op een deffige, beweeglyke en zielroerende wyze, met de volgende of dergelyke woorden aansprak:

„ Vrienden! ik ben een Man van 81 jaaren; ik hebbe eens beleeft,
 „ dat een Stadhouder van Holland wierd gemaakt, en gelyk zulks
 „ eerstdaags weder staat te geschieden, in hoope en verwachtinge,
 „ dat God Almachtig zulks tot heil van 't Vaderland zal laten ge-
 „ dyen, zo hebbe ik niet kunnen nalaaten, of schoon ik in veele ja-
 „ ren niet in den Haag ben geweest, my hier te laten vinden als
 „ oudste Regent van de Stad Haarlem, tot het bywoonen van die
 „ plechtigheid; alleenlyk biddende, dat de goede Gemeente zich
 „ stil en zedig gelieve te houden.

Dit wierd met algemeene Huzza's en het opgooijen der hoeden door het Volk beantwoord, die zyn Wel-Ed., te voet gaande, tot aan het Logement der Stad convojeerde, gevolgt wordende door de verdere Heeren Gedeputeerden en Koetzen, staande de Knechts met de Oranje Vendels achterop, die zy fierlyk wiften te zwaaijen, en dewelke vervolgens op het Balcon van het Logement wierden geplamt; dat veel genoeg en aan 't Volk veroorzaakte.

Den 3den, 's morgens voor drie uren, quam het geheele Haagfe Garnifoen, als ook eenige Compagnien van de Schuttery in de Wapenen, en wierd ingevolgt de genomene Resolutie van de Heeren Gecommitteerde Raaden, om het Binnenhof voor allen toeloop van volk vry te houden, de volgende fchikkingen gemaakt: op het Buitenhof ftonden op verfcheidene hoogtens vier byzondere Detachementen Kavallerie, en een vyfde omtrent hondert paffen van de Poort van het Binnenhof; achter welk laafte Detachement gepofteert ftond een gedeelte van de Compagnie Schutters van 't Oranje Vendel onder den Kapitein *Heemskerk*, aan het hoofd hebbende den Heer Burgemeefter en Colloanel *Jan ten Howe*; aan Prins Maurits-poort ftonden twee reijen Kavallerie, en meer voorwaarts na het Hof een gedeelte van de Compagnie Schutters van het Witte Vendel, onder Kapitein *Roepel*, zynde ter halver wege een Barriere gemaakt, om den doorgang te moeiljeker te maaken; en in de Hofftraat, als de derde avenuë tot 't Hof, ftond infgelyks een fterk Detachement Kavallerie, en achter het zelve de Compagnie Schutters van het Blaauwe Vendel onder Kapitein *Peers*, wordende de binnen-posten van het Hof door fterke Wachten van de Switzers bezet. Op deze wyze wierd verhinderd, dat niemand anders op het Binnenhof mogte komen, als alleen de Heeren van de Collegien en verdere Officianten, waar van de kennisneeming alleen was gedemandeert aan de Kapiteins van de Schutterye, aan dewelke tot derzelve inftructie dienaangaande waren toegevoegt de Bodens van de hooge Collegien. Het overige van het Garnifoen was verdeelt; namentlyk, omtrent 500 Mannen met de Bajonet op de Snaphaan op het Plein, een Esquadron Kavallerie op het Leydsche Wagenveer, en eenige Pikets op andere plaatzen.

Omtrent 9 uren quamen alle de Leden van de hooge Collegien (na dat alvoorens de Oranje-vendels voor alle de Hotels van de Stemmende Steden waren uitgefteken) op het Hof, en om van die ryd af het

het Gemeen wat divertiffement te geven, wierden voor de Vensters boven de groote Poort van het Buitenhofde Trompetters en Paukers van den Staat geplaatst, die weêrgaloos bliezen het bekende Airtje, *Wilhelmus van Nassouwe, enz.*; 't welk telkens van beneden beantwoord wierd door de Trompetters en Paukers van de daar geposteert staande Kavallerie. Dit vermaak eenige tyd tot groot genoegen van het Gemeen geduurd hebbende, wierd omtrent ten elf uuren uit een der Vertrekken (voor deze gediend hebbende tot het verblyf van de Stadhouders van Holland) een sierlyk Oranje vendel uitgestoken, en immediaan daar na vervoegden zich in de Vensters van de benedenste verdieping der voorsz. Stadhouderlyke Appartementen alle de Leden van de Ridderfchap en Edelen van Holland, mitsgaders de Gedeputeerdens van alle de Stemmende Steden, zo als in de Vensters van de hoogste verdieping deden alle de Leden van hun Hoog Mogende, de Raad van Staaten, en andere Hollandfche en Generaaliteits Collegien; waar na zich in het middenste Venster van de beneden verdieping vertoonde den Hoog Edel Gebooren Heere *Karel Lodewyk*, Baron van Waffenaar, Heere van Doveren, en Lid van de voorsz. Ridderfchap, doende aan de t'zamen gevloei-
 „ luk had, door hun Ed. Groot Mogende verkozen te zyn, om pu-
 „ blyk uit te roepen, dat in gevolge van zyn Ridderlyk woord, (de
 „ hand op de borst staande) door hem en andere Heeren voorleden
 „ Saturdag aan de Gemeente gegeeven, de Edelen en Steden van
 „ deze Provintie met één hart en mond beslooten hadden, den Door-
 „ luchtigen Vorst **WILLEM KAREL HENDRIK FRISO**, *Prince*
 „ *van Oranje en Nassau, enz. enz. enz.* te eligeren tot Stadhouder,
 „ Admiraal en Kapitein-Generaal van Holland en Westvriesland; dat,
 „ gelyk hun Ed. Groot Mogende zagen, dit importante werk alleen
 „ door Gods Hand was bestiert, zy niet alleen hoopten, maar ook
 „ verzekert waren, dat die zelve God zulks ook door zynen Zegen
 „ zoude bekroonen; dat van hunne kant niets zoude worden nage-
 „ laaten, Goed en Bloed tot het uiterste toe op te zetten, om de
 „ dierbaare panden van Godsdienst en Vryheid, die de Voorvade-
 „ ren zo duur hadden gekogt, te conserveeren, de dezelve onze
 „ Nakomelingschap na te laten; verwagtede van hunne Ingezete-
 „ nen hen daar in te ondersteunen, en dat hy zich verder was refe-
 „ reerende aan de Acte van Aanstellinge, die zo aanstonds zoude

F F F F

„ wor-

„ worden voorgelezen. Waar op de Heer *Willem Buys*, Secretaris van hun Ed. Groot Mogende, de volgende Publicatie las:

De *Staat*en van *Holland en Westvriesland*: alle de geenen die deze zullen zien of booren leezen, salut: doen te weeten, dat wy, uit confideratie van de bekommerlyke constitutie van tyden en zaaken, en om, onder Gods zegen, den staat dezer Landen des te beter te redden uit den zorgelyken en gevaarlyken toestand, waar in die zich bevind, op hui- den in onze Vergaderinge, met eenpaarige bewilliging van alle de Leden dezelve composeerende, hebben geëligeert en aangesteld zyne Hoogheid den Heere **WILLEM KAREL HENDRIK FRISO**, Prince van Oranje en Nassau, enz. enz. enz. tot Stadhouder, Admiraal, en Kapitein-Generaal, over de Militie van deze Provintie te Water en te Land: lassende onzen eerste Secretaris, om het zelve van ons Hof alhier in den Hage, als mede aan de Magistraat van 's Gravenhage, om het zelve van de Puye van het Stadhuis aan den Volke te verkondigen. Gedaan in den Hage den 3 May 1747.

Die Afleezinge wierd door dien Heer beslooten met een fierlyke aanspraak ter materie dienende: 't welk geëindigt zynde, en den Baron van *Wassenaar* het Oranje Vendel daar op zwaaijende, is met geen pen uit te drukken, op wat wyze zulks door de Gemeente wierd beantwoord, weërgalmende de lucht van de toejuichingen en huzzas, ja men moet zeggen, dat duizenden van menschen elkander met traanen in de oogen kusteden, in een oprechte betuiging, om in navolging van hunne Overigheid, en onder de bestieringe van hunnen nieuwen Stadhouder, Goed en Bloed voor het Vaderland te zullen opzetten.

Immediaat daar na wierd dezelve Proclamatie van het Raadhuis gedaan, ten overstaan van alle de Leden van de Magistraat, de Vendels van de Schuttery boven het Baluster uitgestoken, zo als te voren van den Tooren der Grootte Kerk was geschied. Hier op begon de vreugde zich den geheelen Haag door te verspreiden. De Baron van *Wassenaar* had voor zyn Huis op de Vyverberg veele Moordslagen doen stellen, die na het afleezen van de eerst boven gemelde Proclamatie wierden afgestookken, en die beantwoord wierden door veele andere, die hier en daar geplaatst stonden, inzonderheid voor den Nieuwen Doele; alwaar een Compagnie Schutters mede de wacht had-

hadden, al het welke verzelt was door allerlei soort van Krygs- en andere Muziek, 't speelen op de Klokken, enz.

Omtrent 12 uren (wannecr reeds een Expreffe na Leeuwaarden was afgezonden, om aan zyne Doorluchtige Hoogheid van zyne Aanstellinge kennisse te geven) wierd op de Rolle van den Hove van Holland afgelezen:

De Præsident en Raaden over Holland, Zeeland en Vriesland, alle de geene die deze zullen zien of booren leezen, salut: also op bedem de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland zyne Doorluchtige Hoogheid den Heere Prince van Oranje en Nassau hebben aangeseld tot Stadhouder, mitsgaders Kapitein en Admiraal-Generaal van deze Provintie: Zo is 't, dat het Hof van Holland heeft goedgevonden, alle de Edelen en Suppoosten te advertteeren en waarschowwen by dezen, bunne Huizen over deze zo hoogst aangenaame en heugelyke Aanstellinge van hooggemelden Heere Prince van Oranje en Nassau dezen avond te Illumineeren.

En op dat niemand hier van ignorantie zoude pretendeeren, lasten wy dat deze in de Audientie van de Rolle zal worden gepubliceert, en voorts ter plaatze daar zulks gewoon is te geschieden geassigeert. Gedaan in den Raade den 3 May 1747.

Daar op was die namiddag alles in beweeging tot het maaken van de noodige preparatien, om aan dat verzoek te voldoen. Op wat een heerlyke, deftige en briljante wyze den geheelen Haag zich tegen den avond opdeed, is niet mogelyk te beschryven; men kan niet zeggen, wat wyken van deze vermaakelyke Stede zich in deze het meeste distingueerde; maar de vrolyke situatie van de Lange en Korte Vyverberg, Kneuterdyk, het Plein, Lange Voorhout, en inzonderheid de Nieuwe-, zo ook de Prinse-, Prinsesse- en Heeregragten, verrukten de oogen der menschen, zynde niet alleen, behalven de prachtige Illuminatien, ook een groot gedeelte van de aldaar staande aanzienlyke Gebouwen met veelerhande Decoratien en Zinnebeelden versiert, in zulker voegen, dat alle Vreemdelingen, die diergelyke Vreugdebedryven in andere Landen hadden bygewoont, eenpaarig moesten betuigen, nooit iets zo uitmuntende gezien te hebben. Behalven de Logementen van de Stemmende Steden, daar dat van de Stad Haarlem niet van de minste onder was, en

andere publyque Gebouwen, waren alle de Hotels van de Ambassadeurs en verdere buitenlandsche Ministers mede ieder op een differente wyze van binnen, en met een groot getal Flambouwen van buiten geillumineert; dat van Vrankryk was ook aanzienlyk, doch gelyk het zelve staat naby het prachtige Gebouw van den Keur-Hanoverschen Extraordinaris Envoyé, Baron van Sporke, dat zeer briljant was, vermeende de Patriottische Aanschouwers, dat zulks de oorzaak was dat het Fransche Licht niet half zo sterk afstraalde. Om kort te zyn, in alle de Straaten en op opene Pleinen zag men het afsteeken van Vuurwerken, branden van Piktonnen, enz. ja de vrolykheid was onder alle rang van Menschen zo uittermaten, als mogelyk nooit gehoord of gezien is geweest; die 's morgens eerst ten deele een einde nam: en 't was als iets zonderlings aan te merken, dat in zo eene omstandigheid geene de minste ongelukken gebeurde, noch eenige buitenspoorigheden wierden gepleegt.

Onder de Decoratien, die voor het Huis van Jonkheer *Willem van Haren* gevonden wierden, zag men onder anderen het volgende Vaersje:

*De siere Leeuw ontwaakt en brult,
De Franschman is met schrik vervult,
En zal nu bevend' rugwaarts ylen,
Nu FRISO pronkt met zeven Pylen.*

Ten zelven dage wierd ook ter vergadering van de Heeren Staaten Generaal in voorslag gebragt en gepasseert, om den Doorluchtigen Prins van *Oranje en Nassau*, onzen Stadhouder, aan te stellen tot Admiraal en Kapitein-Generaal van de Unie. De Heeren Leden, wegens hun Hoog Mogende benoemt, om hoogstgemelde zyne Doorluchtige Hoogheid over zyn Aanstelling tot Stadhouder, enz. van deze Provintie te feliciteeren, waren wegens de Ridderfchap, de hoog Edele Heer van der *Duyn*, Heere van 's Gravemoer; en de Heeren Burgemeesteren uit de volgende Steden, als van *Dordrecht*, de Heer *Johan Gevaarts*; *Haarlem*, de Heer *Mr. Pieter van den Broek*; *Delft*, de Heer *Mr. Arent van der Dussen*; *Leyden*, de Heer *Mr. Dirk de Raat*; *Amsterdam*, de Heer *Mr. Nicolaas Geelwink*, Heere van *Kastricum*; *Gouda*, de Heer *Mr. Govert Suys*; *Rotterdam*, de Heer *Mr. Theodore Francois de May*; *Alkmaar*, de Heer
Mr.

Mr. *Christoffel van Akerlaken*; Enkhuizen, de Heer Mr. *Jacob van Ramborst*; en den Heer Raadpensionaris Mr. *Jacob Gilles*.

Ook hadden hun Hoog Mogende, zo tot het afleggen van het Compliment aan zyne Hoogheid, wegens deszelfs aanstelling tot Kapitein-Generaal en Admiraal van de Unie, als om die aanzienlyke Commissie, beslooten in een superbe Goude Doos, ter waarde van 1800 Guldens, in handen van zyne Hoogheid over te leveren, gecommiteert uit het illustre Collegie zeven Heeren Gedeputeerdens der respectieve Provincien, namentlyk, den Graave van *Randwyk*, wegens Gelderland; den Graave van *Bentink*, Heere van Rhoon en Pendregt, wegens Holland; den Heer *Buteux*, wegens Zeeland; den Heer van *Bottesteijn*, wegens Utrecht; Jonkheer *Willem van Haren*, wegens Vriesland; den Graave van *Bentink tot Neybuys*, wegens Overijssel; en den Heer *Tanninga*, Heere van Maasbergen, wegens Stad en Lande; mitsgaders den Heer *Gilles*, Raadpensionaris van Holland, en den Heer Griffier *Fagel*: zynde hooggemelde hun Hoog Mogende Gedeputeerdens wyders insgelyks gecommiteert, om de Complimenten van Felicitatie af te leggen by haare Koninglyke Hoogheid de Kroonprincesse van Groot-Brittannien, Gemalinne van zyne Doorluchtige Hoogheid; gelyk ook by de Prinsesse Douariere van Oranje Vriesland, zyne Hoogheids Vrouw Moeder. Wyders was by speciaale Resolutie geresolveert, alle Gouverneurs, Commandeurs en Commandeerende Officieren in zo verre van hunne gedaane Eeden te ontheffen in het obedieeren der Patenten, en uit dien hoofde gelast, zyne Doorluchtige Hoogheid in deszelfs bovengemelde Waardigheid te erkennen, en zyne te gevene Ordres te respectieeren en gehoorzaamen. Zie, Nieuwspapieren.

De ongemeene vreugde eenige dagen van alle Welmeenende achtervolgt zynde, als mede het draagen van Oranje Cocarden, en roepen van *Vivat Oranje!* zo waren 'er evenwel noch eenige Nydige, die het anders meenden, en mogelyk liever verdere Fransche Triumfen zagen: want 's nachts tusschen den 6den en 7den van May ontstond alhier te Haarlem eene geweldige confusie, veroorzaakt door de Vrouw van zekere welbekende Hofpis, woonende op den hoek van de Groote en Kleene Krogt, die met de Knecht zich schandelyk had uitgelaaten, in schimpende woorden tegen de Protestanten, enz. De geest der Vervolging, zo eigen aan domme Roomsgezinden, had deze twee tot vermeetele taal aangezet, dat 'er ieder evenzeer

over gemocit was. Men vergaderde dan 's avonds omtrent ten 11 uren voor het voornoemde Huis, en door eene niet pryswaardige yver gedreven, begon men de Steenen uit de Straat te graaven, en dezelve in de Glazen te werpen, voorneemens om het geheele Huis van onder tot boven te plonderen en te vernielen: maar de Burgers, op ordre der Ed: Magiftraat, fchielyk in de Wapenen gekomen, noodzaakten de Vergaderde half verrigter zaake te moeten fcheiden.

's Morgens ten 6 uren, poogde de Knegt, zyn lyf niet zeker oordeelende voor het verbitterde Volk, zich door eene vlucht te falveeren: maar op ftraat komende, en door eenige gezien, wierd hy voor de Damftraat door een woedende meenigte aangevallen, en voortgedreven tot aan het Spaaren, daar hy zonder eenige genade wierd ingefmeeten, en niemand hem daar weder begeerde uit te haalen, voor en aleer hy had geroepen, *Vivat Oranje!* Maar hy in zyn dwaazen yver tegen zyne Doorluchtige Hoogheid door 't water noch niet verkoelt zynde, weigerde zulks hardnekkig: 't welk de raazende meenigte zodanig deed vergrammen, dat zy hem tot drie-maalen toe geheel onder dompelde: dit hem evenwel te benaauwd wordende, riep hy eindelyk met een flauwe ftem het begeerde, *Vivat Oranje!* doch denkelyk met een Franschgezind harte: waar op hy by 't Hair doe weder uit het water wierd opgehaalt, en door een meenigte Volks na de Spaarwouder-poort uitgeleid; daar hy verder met het compliment van fchoppen tegen zyn achterfte, als Verftoor-der der rust, de Stad wierd uitgejaagt.

Men hoopte nu, dat alles weder in ftilland zoude geraakt hebben; doch 't was 'er verre van daan: dien zelve dag, zynde Zondag, 's namiddags onder 't aangaan der Kerk, begon men nochmaals voor bovengemelde Huis te vergaderen, de Glazen, by den eerften aanval geheel gebleven, wierden nu mede met Steenen verbryzelt: het woedende Volk begeerde noch na raad of reden te luiften, ten zy de Bewoonders uit de Stad wierden gezet: doch hunne verdere moedwil, door 't fpoedig opkomen der Burgery met hunne Wapenen, wierd nochmaals verhindert: en de Ed: Magiftraat ziende dat 'er geene ftilland te hoopen was, dan het begeerde voor ditmaal toe te ftaan, deed, op hooge order, tuffchen 4 en 5 uren, dit paar Volks, de Hopfis en zyn Wyf, de Stad mede ruimen; wordende uitgeleid door den Onderfchout *Kleyenberg* en zyne Dienaars, tuffchen twee Vendelen Burgers, mede na de Spaarwouder-poort; van waar zy op een Wagen na Amfterdam vertrokken. Na

Na dat mede door de Ed. Groot Mog. Heeren Staaten van Holland alomme was bekend gemaakt, de Aanstelling van zyne Doorluchtige Hoogheid tot Stadhouder van Holland, enz. zo wierd den 9den van May 1747 bepaalt, om over die gelukkige Gebeurtenis Vreugde door 't gheele Land te bedryven, en gelast alle de Huizen 's avonds te Illumineeren: 't welk door de Ingezetenen van Haarlem, na dat dien dag het Kanon geloft, spelen en luiden der Klokken, en gepermitteerde vreugde bedreven was, luisterryk is verrigt, zo dat men de geheele Stad des avonds, als mede de Grootte Kerks Tooren met Lantaarnen, geillumineert zag; dat een fraaije vertooning was; de Decoratien, Zinnebeelden, enz. die men alomme vertoonden, waren superbe; de duizenden brandende Lichten verdreven de duistere nacht; zo dat de verheugde Haarlemsche Patriotten, zo groot als kleen, alles wandelende, als by den dag, met vermaak konden beschouwen, gedurende tot den dag aanbrak. Zie, als boven.

Den 12den van May, 's morgens omtrent 9 uuren, vertrok zyne Doorluchtige Hoogheid, Koningklyke Gemalinne en Dochter *Carolina*, met hun Gevolg, in verscheide Koetzen, van Amsterdam na Haarlem: deze Stad omtrent ten elf uuren genadert zynde, wierden eenige Stukken Kanon, op de Wal naby de Spaarwouder-poort staande, geloft; de gheele Burgery, bestaande in 8 Vendelen, met Oranje Escharpen, Cocarden en Strikken pronkende, stond in de Wapenen gerangcort van buiten de Spaarwouder- tot buiten de Grootte Hout-poort, door welke hunne Hoogheden passeerden: voor het Huis van den Heer President-Burgemeester van *Stryen* gekomen zynde, wierd zyne Hoogheid (na verkregen permisfie) aldaar eene weinige tyd opgehouden: zyne Hoogheid uit de Koets getreden, en geleid zynde in het Huis van gemelde President Burgemeester, deed den Wel-Ed. Gestrengen Heer Hoofd-Officier Mr. *Justis Witte*, uit naam der Heeren van de Magistraat, (die aldaar vergadert waren) de volgende Aanspraak:

Doorluchtigste Hooggeboore Vorst en Heer!

Het is niet als met de uitterste Hoogachting en de nedrigste Eerbiedigheid, dat ik de vryheid neeme, om tot Uw Hoogheid toe te treden, en Uwe Hoogheid over derzelver arrivement alhier te complimenteren. Ik hebbe dan by deze als Hoofd-Officier d'eere en het geluk, om-

me uit naame van de Regeering, en goede Burgery dezzer Stad Uwe Hoogheid hertsgrondig als onze Stadhouder, Admiraal en Kapitein-Generaal van de Zee- en Landmacht van deze Provintie te feliciteeren; zo dra deze heuglyke en niet min hoogst aangenaame tyding alhier bekend is geworden, heeft een ieder zo groot als klein burme waare vergenoeging en oprechte blydschap daar over doen blyken; het is waar, dat deze Uwe Hoogheids Eleetie is geschied in een tyd, dat een van onze nabuurige Provintien reeds vyandlyk was aangevallen, en wy ook niet minder daar voor bekommert zyn; Uwe Hoogheids Voorvaderen hebben deze Republyk menigmaalen met de hulpe van den Almachtigen uit groote gevaaren en benaauwdheden gered; ons vertrouwen is derhalven naast God alleen op Uwe Hoogheid gevestigd, als uit dat Doorluchtige Bloed gesprooten, waar door ons lieve Vaderland uit deze bekommerlyke en gevaarlyke omstandigheden kan worden gered, en onze dierbaare, doch thans zeer pericliteerende Panden van Godsdienst en Vryheid behouden konnen blyven: wy bidden en smeeken dierhalven vuuriglyk, dat het den Almachtigen en Allenguegzaame God behagen mag, Uwe Hoogheids Regeering in 't begin gelukkig en in het vervolg voorspoedig te maaken; de Goddelyke Voorzienigheid zy Uwe Hoogheid tot Leidsman, en verstrekke Uwe Hoogheid tot een Voormuur tegens den Vyand van dezen Staat; de Jehova onze God storte rykelyk en in eene dubbeldte maate over Uwe Hoogheid, haare Koninglyke Hoogheid Mevrouw de Princesse, Uwe Hoogheids Gemalinne, en de jonge Princesse zyne dierbaarste Zegeningen van den Hemel boven en de Aarde hier beneden, uit; Hy conserveere Uwe Hoogheden een geruime reeks van Jaaren in zyne Gunste; Hy doe uit Uwe Hoogheids Huize voortspruiten een jonge Prince, die de Voetstappen van Uwe Hoogheid en deszelfs Doorluchtige Voorvaderen kome na te volgen, op dat onze Republyk haar Behoud en Welvaaren aan Uw Hoogheids Huis verschuldigt blyve! Wy beveelen onze Stad, Regeering en Burgery, en ik myn Perzoon in 't particulier in Uwe Hoogheids Protectie en Gunste ootmoedig aan; en dewyl Uwe Hoogheid van voorneemen is, om deszelfs Reize te vervolgen, hebben wy d'eer Uwe Hoogheid een voorspoedige en gelukkige Reize toe te wenschen, waar na toe Uwe Hoogheid staat te vertrekken!

Zyne Hoogheid beantwoorde dezelve zeer vriendelyk; en uitgeleid zynde, complimenteerde toen ook de Heer Hoofd Officier haare Koninglyke Hoogheid de Princesse Rojaal, die in de Koets was gebleven, met een fierlyke doch korter Aanspraak: dewelke van haare

Koningklyke Hoogheid mede op een vriendelyke wyze beantwoord wierd. De Lucht weërgalmd van het gejuich der Burgery; „*Lang* „*leeven de Prins en Princes van Oranje!* enz. De Klokken speelden, en de geheele Stad was vol vreugde. Hunne Hoogheden de Groote Houtpoort naderende, wierd door een zekere Burger-Sergeant, mede aldaar in de Wapenen, met eene nederige Eerbiedigheid, haare Koningklyke Hoogheid geprezenert, en vriendelyk van die Prinsesse aangenomen, deze

Ter Inbaalinge van zyne Doorluchtige Hoogheid,

den HEERE

WILLEM KAREL HENDRIK FRISO,

door Gods genade, Prins van Oranje en Nassau, enz. enz. enz.
als eenpaarig verkoorene Stadhouder, Kapitein-Generaal
en Admiraal over alle de Vereenigde Nederlanden.

W*ie nadert niet met Lofgezangen,
Nu Neêrlands Blydschap is vervuld,
Oranjes Prins word Ingebuld,
Voor lang gewenscht met groot verlangen?
Dat 's Vorsten komst gezegent zy!
ô Wonderzoon* van 't Huis Oranje!
En wakkren Nancef, van die Spanje
Beteugelde in haar tyranny!
Zyt driemaal welkom hier gekomen,
Als Stedehouder van het Land,
Nu ieder offert harte en hand!
Geen tweespalt hebt gy meer te schroomen.
Wy roemen 's Helds geboorzaamheid,
Die, door Gods Stem, zich laat verbinden
Met dit zyn Volk, zyne Eensgezinden,
En tot Heldhaftigheid bereid!
Bespiegel, groote Prins, de Daaden
Van Vader Willem, en die geen',
Uit zyn Geslachte U voor getreên:*

G G G G

Wat

* Wonderzoon: Om dat zyne Hoogheid eenige wecken na het verongelukken van zyn Heer Vader is gebooren,

Wat wind Gy daar al Lauwerbladen! *

Wy twyfflen nimmer uw Beleid; †

Gy hebt 't Oranje-zog gezogen;

Der Vorſten Daaden overwogen,

En, op hun ſpoor, u toebereid.

Zwaay, zwaay nu 't Zwaard met Neêrlands Helden,

Wyl Vrankryk looze wonden zoekt,

Haar woord verbreekt, Gods Kerke vloekt,

Op dat men uwe Daên moog' melden;

In navolg van die groote Daên

Der Vaderen, u voorgetreden;

Voor lang geboekt by Neêrlands Leden,

Op veelerlei Historieblaên! ‡

Bewaakt de Vryheid, Eendragtſbanden,

Dat waare Godsdienſt zegepraal,

En Welvaart van den Heere afdaal,

Als onaffcheidbre Hemelpanden!

Wat Patriot, wat Neêrlands Bloed,

Zal u, ô Prins! nu Eerbied weigren?

Men ziet de Vreugd§ ten toppunt ſteigren,

Met Bengezinden Heldenmoed.

Stryd, Vorſt, in 's Hemels mogentheden,

Omringt van Englen, als een ſchild,

Daar 's Vyands macht door word verſpild,

En ruſt niet als in wensbre ¶ Vrede!

Vervolgens deed de geheele Burgery hunne Hoogheden uitgeleide tot buiten de Groote Houtpoort, als wanneer het Geſchut daar mede wierd geloſt, enz.

In den Haag met veele ongemeene Toejuichingen gearriveert zynde, en zyne Doorſuchtige Hoogheid in de Vergadering van hunne Hoog Mogende gekomen, deed hy aldaar deze zyne wyze en welgepaſte Vaderlyke Aanſpraak: HOOG

* Lauwerbladen: Dewelke bovengemelde Prinſen, door hunne Daaden, ten dienſte dezer Landen gedaan, hebben verdient en verkreegen.

† Beleid: Als wel geoeffent zynde in de Wiſ- en Oorlogskunde, enz.

‡ Historieblaên: Als te zien is by Bor, Hoofd, van Meteren, en veele anderen.

§ Vreugd: Als men heden alomme door allerlei welmeenende Inwoonderen van Neerland hoord en ziet uitvoeren.

¶ Vrede: Dat is, tot dat een eerlyke Vrede voort ¶ van ouds gezegende Vaderland word geſloten of verkreegen.

HOOG MOGENDE HEEREN!

Eergisteren heb ik de Eer gehad door Gedeputeerden uit uw Hoog Mogende illustre Collegie te verstaan, dat uw Hoog Mogende my tot Kapitein en Admiraal-Generaal van de Unie had benoemd, welke gewichtige Post my voor quam zwaar te zyn voor myne zwakke Schouderen om te draagen, doch schoon het waar is, dat ik my noch niet veel in Krygsdienst gevonden heb, om die waar te neemen, alzo tot hier toe de occasie ontbrooken heeft, weest echter verzekert, Hoog Mogende Heeren, dat ik my al voor lang in de Theorie van dezelve wel heb geoeffent, welke oeffening ik nu zal verdubbelen.

Terwyl uw Hoog Mogende in myn Perzoon zo veel vertrouwen gelieven te stellen, zal ik my altoos trachten te bevluytigen, om aan uw Hoog Mogende verwagting te beantwoorden: Ik zoude die Bediening niet hebben durven accepteeren, indien ik niet vertrouwd op den bystand van God Almachtig, en teffens gezien had, dat de albestierende Voorzienigheid in deze Post en in die van het Stadhouderfchap al te doorstraalende werkzaam geweest was, dan dat ik my zoude hebben willen onttrekken, en ook om dat de eenpaarige aanstelling van uw Hoog Mogende my die te aanneemlyker maakt, schoon het gevaar, waar in de Republyk zich bevind, als wordende aangevallen door een machtigen en listigen Vyand: Terwyl verslapping van Negocie, en eenigzints bedorve Discipline onder de Krygsbenden, benevens verval in de Godsdienst, in deze dagen, my de aanvaarding van deze hoogwichtige Charge noch zwaarder deed voorkomen; maar my herinnerende, dat dezelve God noch leeft, die het onwrikbaar steunzel myner Loffelyke en Roemruchte Voorouderen is geweest, zo geeft my zulks vrymoedigheid, om ook te hoopen op den bystand van den God myner Voorvaderen, welker woetspoor ik zal trachten te houden.

Biedende dan myn Perzoon, Goed en Bloed aan, gelyk myn Voorvaderen, die zich meer dan eens hebben aangegord, om in de Mogentheden des Heeren heen te gaan, en dit Gemeenebest uit de gevaaren, waar in het zich bevond, te verlossen.

Ik had wel gewenscht eerder gelegenheid gehad te hebben, om nevens uw Hoog Mogende een Werktuig in de Hand des Heeren der Heirschaa- ren te zyn, ten beste van dezen Volke, waar toe ik myn Perzoon nu verbonden heb, om onder Jehovas zegen, tot een Redder te mogen bevonden worden, ten einde deze Republyk weder gebragt mogt worden in een staat van haar aloude tuister en aankien by alle Volkeren van Europa; maar waar in dezelve nu tot myn innig leetwezen zich niet bevind, schoon meer dan dertig Jaaren Frede te hebben genooten; wenschende vuuriglyk, dat het den goeden God bebaagen zal, ons te verlossen van den overlast onzer Vyanden, en deze Republyk te bewaaren by haare dierbaare Panden van Vryheid en Hervormde Religie, zo lange Koningkryken en Gemeenebesten op deze Aarde zullen gevonden worden! Zie, als boven,

In navolging van de Steden Amſterdam en Rotterdam, wierd hier mede door verſcheidene Vaderlandſche Patriotten een geheele Scheeps-lading met allerhande Ververſchingen, op den 29ſten van Auguſty, na 't belegerde Bergen op Zoom afgezonden, om dezelfs Garniſoen aan te moedigen tot een dapperen weêrſtand, en, zo 'r de God der Heiſchaaren behaagen mogt, deze Veſting voor de woede der Vyand te bewaaren.

Maar weinige tyd hier na moeft die ſterke Voormuur in 's Vyands handen vallen; dat alomme een naare verſlagentheid baarde; ook ontſtonden hier weder cenige Oproerigheden, en wel, dat het gevaarlykſt ſcheen, in de Grootte Houtſtraat, zo men zeide, over vermeetele taal, enz. voor de Huizen van eenen Bakker, Kaasverkooper en Diſtclateur; doch men had het voornamentlyk op den laaſtgenoemden gemunt, en gooyden aldaar ook eenige Glazen uit: den Bakker, vreezende dat het mede zyne beurt zoude worden, deelde alle zyn in voorraad hebbende Brood aan het raazende Gemeen uit: dat uit erkentenis, en na hy mede een Oranje Vlag had uitgeſtooken, hem beleefder handelde. Doch de vigilantie der Burgers, die ſchielyk in de Wapenen quamen, en dwars door het plonderziek Gepeupel heen trokken, en alomme de toegangen bezetten, deden hun ſpoedig vertrekken.

Volgens Publicatie van de Heeren Staaten van Holland en Weſt-Vrieſland, en Advys van zyne Doorluchtige Hoogheid, wierd alhier mede de Burgery geordonneert zich in den Wapenhandel te oeffenen, waar toe expres een Adjudant en twee Aſſiſtenten wierden aangenomen; en ieder der Schutters moeft zich voorzien van een Snaphaan, Bajonet, Patroontas en Degen. En daar na, op den 24ſten van October, wierd op de Cluveniers Doele begonnen eene Wapenſchouwing, en dat by Corporaalfchappen: by welke gelegenheid, door de Wel Ed. Geſtrenghe Heeren van de Krygsraad, aan ieder Onder-Officier en Schutter eene Zilverre Medaille wierd geſchonken, ter gedachteniſſe, datze zyne Doorluchtige Hoogheid, als Stadhouder hadden ingehaalt: dezelve Medaille heeft omtrent de groote van een Vroedſchaps penning, op de voorzyde leeft men rondom het Borſtbeeld van zyn Hoogheid, *W. C. H. F. Pr. van Oranje en Naſſau*; en onderaan des Meesters Naam, *G. Marſhoorn*: op de tegenzyde ſtaat het Haarlemſche Wapen, wordende door twee Leeuwen vaſtgehouden, en daar onder leeft men:

Voor Haarlems Burgery,
Die Friso, vry en bly,
Stadhouder van ons Land,
Ontfing met hart en hand.

P. M.

1747.

G. M.

Na 't voorbeeld van andere Steden, nam men hier mede voor dit volgende in te leveren:

*Request aan de Edele Achtbaare Heeren van de
Vroedschap der Stad Haarlem.*

Geveen met alle schuldige eerbied te kennen de ondergetekende getrouwe en welmeenende Burgers van deze Stad, dat de Supplianten, weetende dat volgens bevel van haar Ed: Groot Mog: de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, een iegelyk van zyne Goederen en Bezitting moet geven een Vyftigste Penning, zylieden in geenen deele daar van zich willen onttrekken, maar zommigen van hun met alle bereidwilligheid noch wel tot meerder zouden willen resolveren, indien van de eene kant de Burgery dezer Stad mede tot hun welzyn eenigzints konde werden gebeneficeert, en aan de andere zyde het ook eenigzints konde werden gericht, dat het lieve Vaderland niet verder in gelyke beklagelyke toestand geraakte, dat het dien Geldheffing mogte noodig hebben.

En derhalven zo keeren de Supplianten hun gezamentlyk tot U Edele Achtbaare met alle eerbiedigheid, verzoekende dat U Edele Achtbaare gelieven goed te vinden, om de Stads Excynsen op de Ronde Maat en op de Waag, dewelke voor de Burgery dezer Stad zo drukkende zyn, te vernietigen, of ten minsten denzelven zodanig te verligten, dat die alzins conform mogten wezen aan het gunt in andere Steden daar antrent bepaalt is.

En dat U Edele Achtbaare mede gelieven goed te vinden, dat alle Ampten, Officien en Beneficien, dewelke in deze Stad en Jurisdictie van dien na dezen zullen komen te vacceeren, onder de Burgers dezer Stad publyk aan de meest daar voor biedende zullen werden verkogt; mits het den Kooper zal vrystaan om zyne Bediening zelve waar te neemen, of ten zynen keuze door een ander te laaten bedienen; doch alvoorens die Bediening werde aanvaardt, de daar voor uitgelofde Penningen werden gefourneert ten Comptoire van de Gemeene Lands Middelen dezer Stad, om ten nutte van den Lande te werden besteed, volgens het loffelyk Voorbeeld van zyne Doorluchtige Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau, on-

G G G G 1

zen

zen zeer geliefden Stadhouder, die de aan hem opgedraagen Posteryen ten nutte van den Lande heeft overgegeven.

En laatslelyk, dat U Edele Achtbaare mede zal gelieven goed te vinden om hier, tot welzyn van de Stad en der Inwoonderen, te stellen en te favorifeeren diverse gereguleerde Vrye Markten, als Kaasmarkt, Botermarkt, Leernaarkt, Beestenmarkt, Zaadmarkt, en verders zo als het U Edele Achtbaare ten welzyn mogte goedvinden.

t Welk doende, blyven wy ondergetekende, in verwagting van een korte en gunstige Resolutie, U Edele Achtbaare getrouwe en geboorzaame Burgers en Ingezetenen dezer Stad. Haarlem den . . November 1747.

En was ondertekent door by na al hondert Burgers, in rang volgens het Alfabet. Maar in de Courant van den 11den van November door de Ondertekenaars gezien zynde, hoe slecht het die van Rotterdam was afgenomen, door hunne brutale en dwingende uitdrukkingen, zo quam dit bovenstaande Request niet te voorschyn, en de Ondertekenaars wierden zeer ieverig om zelve hunne Naamen weder uit te schrabben.

Den 22sten van November, wierd in den Haag, door eene plechtige Deputatie aan hunne Hoogheden, uit de Ridderfchap, Edelen en der Provintie van Holland en West-Vriesland, als den Heere *Adam Adriaan van der Duyn*, Vryheer van Gravemoer, wegens de Ordre van de Ridderfchap en Edelen dezer Provintie; de Heeren *de Wit*, Heer van Jaarsveld; *van der Kamer*; *van Berkbout*; *de Raai*; *Rendorp*, Heer van Marquette; *van den Kerkhoven*; *Meerman*; *van den Hemert*, Heer van Eeten en Meeuwen; *van der Heym*, Heer van Goudswaart; *van Beekefley*; *de la Bassécour*; *van Veen*; *Velius*; *Moffel van Straalen*; *Kroon*; *Houtting*; *van der Wolf en Pet*, Burgemeesteren, Pensionaris en Secretaris van de Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Gornichem, Schiedam, Schoonhoven, Briele, Alkmaar, Hoorn, Enkhuysen, Edam, Monnikendam, Medenblik en Purmerend, met en benevens den Heer Raadpensionaris *Mr. Jacob Gilles*, (die een fierlyke Redenvoering aan hunne Hoogheden deed) bekend gemaakt hunne onderstaande Resolutie van den 16den dito, raakende het Erfstadhouderfchap:

By Resumtie gedelibereert zynde op de Propositie door de Heeren van de Ridderfchap en Edelen den 7 October laatsleden ter Vergadering gedaan,

daan, om op den voet daarby breeder gemeld, het Erf-Stadhouderschap en Kapitein- en Admiraalschap Generaal van deze Provintie, mitsgaders het Kapitein- en Admiraalschap Generaal der Vereenigde Nederlanden, te deferreeren aan zyn Hoogheid den Heere Prins van Oranje en Nassau, den jegenswoordigen Heere Stadhouder, Kapitein en Admiraal Generaal, en aan dezelfs zo Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten, in wettige Huwelyken geprocreeert.

Hebben de Heeren van de Ridderfchap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de respectie Steden, uit den naam en van wegens Burgemeesteren en Vroedschappen van dezelve Steden, eendragtelyk verklaard, zo als by haar Ed. Gr. Mog. verklaard word mits dezen, dat dezelve in ernstige overweeginge genomen hebbende de constitutie en staat van de Regeering dezer Landen, begreepen hebben, dat de ondervinding van vroeger en laater tyden klaarlyk heeft doen zien, dat de Republyk onmogelyk kan bestaan en behouden blyven, zonder te wezen voorzien van een eminent Hoofd, zodanig, dat dezelve daar van ontbloot geweest zynde, tot op den oever van haaren totalen ondergang meer als eens gebragt is geweest, waar uit dezelve door geen andere middelen heeft konnen worden gered, als door de Verkiezing van een Stadhouder, Kapitein en Admiraal Generaal.

Dat onder die gelukkige Regeeringsform de Republyk van haare primitive oprechting af aan, zodanig in macht en welvaart is toegenomen, dat dezelve door haare Nabuuren aangezocht en ontzachelyk is geworden, en zulks onder het loffelyk Beseid en Bestuur van de Heeren Prinsen uit den Huize van Oranje en Nassau, aan welkers Afstammeling nu wederom, uit dezelve consideratie, het Stadhouder-, Kapitein- en Admiraalschap Generaal zynde opgedraagen, de goede uitwerkzelen daar van reeds zich oogenschynelyk openbaaren.

Dat alle goede, yverige en welgeïntentioneerde Regenten en generaalyk alle Ingezetenen van den Staat, niet als met schrik konnen gedenken en overwegen de perplexiteit, waar in de Republyk by manquement van zodanig een eminent Hoofd zoude komen te vervallen: en boven al, wanneer in deze tyds omstandigheden aan zyn Hoogheid den jegenswoordigen Heere Stadhouder, Kapitein en Admiraal Generaal het wes Menschelyks mogte overkomen, het geen God genadiglyk verhoede; byzonderlyk regard genomen zynde, dat hooggemelde zyn Hoogheid door God Almachtig wel gezegend is met een Vrouwelyk Oir, maar tot noch toe met geen Mannelyk Oir, en dat het Vrouwelyk Oir zich tot noch toe alleen bepaald in eene Prinsesse, welke noch jong van jaaren is: en dat derhalven ten alleruiterste noodzaakelyk is, dat alle de bequaame middelen met vooruitzicht by der hand genomen worden, om zo groote onheilen, zo veel als Menschelyker wys bedacht kan worden, voor te komen; waar toe niet anders uit te denken is, als de Stadhouderlyke Waardigheid van zyn Hoogheid voor dezelfs zo Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten te doen continueeren, onder zodanige praecautien, als met den dienst van
der

den Lande meest overeenkomstig kunnen worden te wezen; waar door de jegenswoordige Regeering-form, zo veel na den Menschelyke geschieden kan, vastgesteld zynde, ook teffens het vertrouwen tusschen zyn Hoogheid en de Regenten, en tusschen de Regenten onderlinge, meer en meer gevoed, aangequeekt, en op een vaster voet dan ooit gebragt zal worden, zo noodzaakelyk om de zaaken van de Republyk tot een goeden uitkomst te brengen, en deszelfs altoos geduurzaam welzyn te bevorderen.

En hebben vervolgens hooggemelde Heeren van de Ridderfchap en Edelen, mitsgaders Gedeputeerden van de respectieve Steden, uit den naam en van wegens Burgemeesteren en Vroedschappen van dezelve Steden, eendragtelyk aan hooggemelde zyn Hoogheid gedefereert, gelyk haar Ed. Groot Mogende defereeren by dezen, het Erf-Stadhouderfchap en Kapitein- en Admiraalfchap Generaal van de Provintie van Holland en West-Friesland: Ten dien effekte, dat de Chargies, Digniteiten, en Waardigheden van Stadhouder, Gouverneur, Kapitein en Admiraal Generaal van hooggemelde Provintie, na het overlyden van hooggemelde zyn Hoogheid, die haar Ed. Groot Mogende wenschen en bidden, dat God Almachtig zeer veele Jaaren voorspoedelyk wil bewaaren en zegenen, zullen erven, succedeeeren en devolveeren op de Mannelyke Descendenten van hooggemelde zyn Hoogheid, in wettige Huwelyken geprocreëert: Dat wyders, in gevalle hooggemelde zyn Hoogheid mogte komen te overlyden, nalaatende een Zoon, in wettig Huwelyk geprocreëert, op welke de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden waren gedevolveert, en dezelve mogte komen te sterven zonder wettig Mannelyk Oir na te laten, en zonder dat eenig verder Mannelyk Oir van hooggemelde zyn Hoogheid, in wettig Huwelyk geprocreëert, mogte exteeren, doch nalaatende eene Erf-Dochter, insgelyk in wettig Huwelyk geprocreëert, als dan de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, zullen erven, succedeeeren en devolveeren op dezelve Erf-Dochter, en by haar overlyden op derzelver Mannelyk Oir, en verdere Mannelyke Descendenten, mede in wettige Huwelyken geprocreëert; en dat by gebreeke van dien, als mede in gevalle hooggemelde zyn Hoogheid mogte komen te overlyden zoudes eenig Mannelyk Oir, in wettig Huwelyk geprocreëert, na te laten, als dan de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden zullen erven, succedeeeren en devolveeren op de Prinsesse Carolina, Dochter van hooggemelde zyn Hoogheid, althans in leven zynde, en by haar overlyden op deszelfs Mannelyke Oir en verdere Mannelyke Descendenten, insgelyk in wettige Huwelyken geprocreëert: Dat voorts in gevalle hooggemelde zyn Hoogheid mogte komen te verwekken en na te laten noch een of meer Prinsessen Dochteren, en de Prinsesse Carolina mogte komen te overlyden, zonder eenig Mannelyk Oir na te laten, als dan de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, zullen erven, succedeeeren en devolveeren op die geene van de Prinsessen Zusters van de Prinsesse Carolina, die by haar overlyden noch in leven zal of zullen zyn, en op derzelver Mannelyk Oir, en verdere Mannelyke Descendenten, mede

in wettige Huwelyken geprocreëert: De oudere Zuster en derzelver Mannelyke Descendenten altoos geprefereert wordende voor de jongere Zuster en derzelver Mannelyke Descendenten: Alles nochtans met dien verstande, dat de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, niet zullen mogen devolveeren, noch bekleed worden, op noch by iemand van de voorschreve zo Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyne Hoogheid, die met de Koninglyke of Keurvorstelyke Waardigheid bekleed zoude mogen worden; dat mede de voorschreve zo Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyne Hoogheid zullen moeten professie doen van de waare Christelyke Gereformeerde Religie, zodanig als die in de publyke Kerken dezer Landen geleerd word: Dat insgelyks die geene van de voorschreve zo Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyne Hoogheid, op welke de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, zouden mogen zyn gedevolveert, of op welke dezelve zouden staan te devolveeren, gedurende derzelver minderjaarigheid, zullen moeten worden opgevoed binnen deze Provincie: Dat wyders de Successie en devolutie van de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, op het Mannelyk Oir van de voorschreve Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyn Hoogheid, geen plaats zal hebben, dan alleen in gevalle dezelve Vrouwelyke Descendenten met speciaal consent en goedvinden van haar Edele Groot Mogende, zullen komen te trouwen met een Prins, professie doende van de waare Christelyke Gereformeerde Religie, zodanig als die in de publyke Kerken dezer Landen geleerd word, en niet bekleed zynde met de voorschreve Chargies, Digniteiten en Waardigheden, mogten komen te devolveeren op een van de voorschreve Vrouwelyke Descendenten van hooggemelde zyn Hoogheid, dezelve die Chargies, Digniteiten en Waardigheden, zelfs zal waarneemen, en bekleeden onder den Tytel van Gouvernante, en uit dien hoofde ook sessie zal hebben in de respectieve Collegien, waar in de Stadhouders dezer Provincie gewoon zyn sessie te hebben, en vervolgens mede in den Raad van Staate; en dat dezelve mede Kapitein en Admiraal Generaal van de vereenigde Nederlanden zynde, die Chargies, Digniteiten en Waardigheden, zo ten aanzien van de sessie in den Raad van Staate, als ten opzichte van de sessie in de respectieve Admiraaliteits Collegien, insgelyks zelfs zal waarneemen en bekleeden, en voorts, in cas van Oorlog, en by het uittrekken van de Troupen van den Staat te Velde, de Faculteit hebben, om te benoemen en voor te draagen een geëxperimenteert Hoofd over de Militie, mits mede professie doende van de waare Christelyke Gereformeerde Religie als boven, en niet bekleed zynde met de Koninglyke en Keurvorstelyke Waardigheid, en daar benevens aangenaam zynde aan haar Edele Groot Mogende, om het Commandement en Chef over de gemelde Troupen, in haar plaats te voeren: behoudens echter, dat dezelve alvorens den Eed van getrouwigheid aan dezen Staat zal moeten afleggen, en zich reguleeren na zodanige Instructie als hem zal worden medegegeven, en daar toe door haar Hoog Mogende, met overleg en Advys,

zo van de *Vrouw*e Gouvernante, als van den Raad van Staate, zal worden beraamt en vastgesteld; en dat in gevalle de voorschrewe *Chargies*, *Digniteiten* en *Waardigheden* mogten komen te devolveeren op een van de voorschrewe *Mannelyke* of *Vrouwelyke* *Descendenten* van hooggemelde zyne Hoogheid, noch minderjaarg zynde, dezelve *Chargies*, *Digniteiten* en *Waardigheden*, geduurende de voorschrewe *minderjaargheid*, zullen worden waargenomen en bekleed, door de *Vrouw*e Moeder van dezelve *minderjaarg*, zo dezelve noch in leven is, en zulks zo lange dezelve geduurende de voorschrewe *minderjaargheid* *Weduwe* zal zyn, en in de *Vereenigde* *Provincien* zal resideeren, als *Voogdesse*, en onder den *Tytel* van *Gouvernante*, alles op zodanigen voet en wyze, en met gelyke *Faculteit*, ten reguarde van het benoemen en voordraagen van een geëxperimenteert *Hoofd* over de *Militie*, in cas van *Oorlog*, en by het uitrekken van de *Troupen* van den Staat te *Velde*, en onder gelyke *Restrictien*, als hier boven, ten aanzien van de voorschrewe *Vrouwelyke* *Descendenten* van hooggemelde zyn Hoogheid, op welke de voorschrewe *Chargies*, *Digniteiten* en *Waardigheden*, mogten komen te devolveeren, zelve is gezegt; en dat by gebreeke van de *Vrouw*e Moeder van zodanige *minderjaarg*, of in gevalle derszels *administratie* uit hoofde van een van de voorschrewe oorzaaken mogte komen te cesseeren, haar *Edele* *Groot* *Mogende* in opzichte van de *Voogdye* van dezelve *minderjaarg*, zodanige *voorzieninge* zullen doen, als zy ten meesten dienste van den Lande zullen oordeelen te behooren.

En is voorts by de gemelde *Heeren* van de *Ridderschap* en *Edelen*, *mitsgaders* *Gedeputeerden* van de respectieve *Steden*, uit den naam en van wegens *Burgemeesteren* en *Vroedschappen* van dezelve *Steden*, goedgevonden en verstaan, gelyk haar *Edele* *Groot* *Mogende* goetvinden en verstaan mits dezen, dat hier van *Brieven* in behooryke forme, onder het *Groot* *Zegel* van den Lande, ten behoeve van hooggemelde zyn Hoogheid, en zyn Hoogheids voorschrewe zo *Mannelyke* als *Vrouwelyke* *Descendenten*, in wettige *Huwelyken* geprocreëert, zullen uitgegeven en gedepecheert worden, en *Copie* *authentica* van dien gezonden aan de *Gecommitteerde* *Raaden*, den *Hoogen* *Raad* en aan het *Hof* *Provinciaal*, om aldaar geregistreert te worden.

Dat wyders van wegens haar *Edele* *Groot* *Mogende* de zaake ter *Generaliteit* daar heen op het kragtigste zal worden gedirigeert, ten einde by haar *Hoog* *Mogende* de *succesie* en *devolutie* van het *Kapitein*- en *Admiraalschap* *Generaal* der *Vereenigde* *Nederlanden*, op de voorschrewe zo *Mannelyke* als *Vrouwelyke* *Descendenten* van hooggemelde zyn Hoogheid mede vastgesteld moge worden, *mutatis* *mutandis*, in gelyker *voorgen*, en onder dezelve *praecautien* en *restrictien*, als hier boven zo ten aanzien van het *Stadhoud*er, *Kapitein*- en *Admiraalschap* *Generaal* van deze *Provincie*, als ook reeds ten opzichte van het *Kapitein*- en *Admiraalschap* *Generaal* der *Vereenigde* *Nederlanden*, ter nedergesteld is; en daar van mede ten behoeve van zyn Hoogheid, en zyne Hoogheids voorschrewe zo
Man-

Mannelyke als Vrouwelyke Descendenten, in wettige Huwelyken geprocreëert, gelyke Brieven in behoorlyke forme, onder het Groot Zegel van de Generaaliteit moze worden gedepecheert en uitgegeven.

Accordeert met de voorschreve Resolutien.

Daar op volgde de andere Provincien, als Zeeland, Overyffel, Utrecht en Gelderland, die zyne Doorluchtige Hoogheid tot het Erf-Stadhouderschap, enz. en in de Mannelyke en Vrouwelyke wettige Descendenten, mede verklaarden; zo dat de gezamentlyke zeven Vereenigde Provincien, onder 't bestier van één Erf-Stadhouder, nu als zamengebonden en verknogt zyn; en het jaar 1748, als een nieuwe Tydstip dezer Republyk begon; zynde dat het eerste Jubeljaar, waar in, voor een Eeuw geleden, de verkreegenc Vryheid, door een geslootene Vrede met den Koningk van Spanje, quam aanlichten.

Ter bewaaringe voor het Diploma van 't Erf-Stadhouderschap der Unie, is ook eene kunstig gewerkte Goude Doos aan zyne Doorluchtige Hoogheid gepresenteert, van drie Ponden zwaar: vertoonende op het midden van het Dekzel, in een Banderol, de woorden, *Concordia res parvæ crescunt*. Boven aan, ter regter zyde, ziet men de Godsdienst, met den Bybel in de regter- en een brandende Lamp in de linker hand; en aan de andere zyde de Gerechtigheid, met de Weegschaal in de linker- en het Zwaard in de regter hand: beneden, ter linker zyde, word vertoond, 's Lands Welvaaren, met de Hoorn des Overvloeds in de eene en de Slangestaf in de andere hand; en ter regter zyde de Vrede, met de Bondelstokken in de regter- en een Palm- en Olyfstak dooreen geslingert in de linker hand; alles zeer fraai gewrocht, ter waarde met het Fatzoen van 3000 Guldens. Zie, als boven.

Den 12den van December dezes jaars, had men over deze Stad zwaar Weder, eerst eene Donderbui, en daar op een zwaaren Storm uit den Zuidwesten, als in veele jaaren niet was gehoord of gezien, en die alomme aan Huizen, Daken, Schurtingen, enz. veele schade heeft gedaan.

In den jaare 1748, den 8sten van Maart, behaagde het de Almachtige God, gelyk te meermaalen, doch wel inzonderheid als het den Vaderlande bange was, en het water (om zo te spreken) op de lippen stond, den vinger zynere mogentheid door handtafelyke wonderen op de kenbaarste wyze tot heil en redding van de Republyk te openbaaren; 't behaagde hem, schoon weinig maanden geleden,

de Hulk van Staat als weder in gevaar van stranden gebragt fcheen, op eene zo wonderbaare als onvermoede wyze een Palinuur te fchenken, door wiens wys beleid en beftier onder zyne krachtdaadige byftand 's Lands Inwoonderen by vooruitzicht gegronde hoop konnen hebben, de dierbaare Panden van Godsdienft en Vryheid weder gelyk voortyds van het dreigend gevaar gered te zien; ja het behaagde hem ook in deze dagen, de vuurige wenschingen van alle Welmeenende, de reikhalzende verlangens van hen alle, die 's Lands heil ter harte gaat, en de yverige zuchtingen en gebeden van geheel Nederland goedgunftig te verhooren, door het doen gebooren worden van een PRINS uit den Doorluchtigen Stam van *Oranje en Nassau*; uit dien Stam, wiens Telgen de Republyk gevestigd en geveelligt, en ten kosten van hun goed en bloed ons Gemeenebest in dien luifterryken ftaat gefteeld hebben, waar in het zich zedert bevonden heeft en tot op heden dezen dag noch bevind. Den 8ften dezer, zegge ik, 's morgens ten 4 uren, verfcheen, voor 't opgaan der Zon, dat heugelyke tydftep, en oogenblik, waar in haare Koningklyke Hoogheid, Mevrouw de Prinftes van *Oranje en Nassau*, dat gewenfchte Voorwerp onzer hoop en van het gantfche Proftantendom, gelukkig, en na flegts een quartier uurs in arbeid gezeten te hebben, ter waereld bragt: een oogenblik te merkwaardiger, als het ten eeuwigen dage de Epocha zal zyn der jaartekening van het ErfStadhoudersfchap van het Vereenigd Nederiand, en in de Gedenkboeken praalen als het aanbegin van de totale vernieling en deffruftie der beweeg-oorzaaken van alle 's Lands rampen en ongevallen.

Onmiddelyk na die groote Gebeurtenis, en zo dra de Doorluchtige Vader van dien Doorluchtigen Zoon bekend geworden was, begaf zich zyne Hoogheid na dezelfs Cabinet, dankte den Hemel voor dien Zegen en dat zo kenbaare blyk zynet onwaardeerbre goedgunftigheid; en vervolgens naar de Kraam kamer van de Prinftes, zyne dierbaare Gemaalin, die hy teder en met vreugde-traanen omheilde en feliciteerde: 't geen door haare Koningklyke Hoogheid op eene niet min tedere en aandoenende wyze beantwoord wierd. Naauwlyks was die blymaare ruchtbaar geworden, 't geen in weinig oogenblikken gefchiede, of de floop verliet een ieder, de zorgelooze nacht verkeerde in een onbezorgde en vreugddryke dag, en het aanbreeken van het Zonnelicht ging met een gefladig en herhaalt *Vivat* geroep

roep en gejuich verzelt; waar op wel haast het gelui van alle de Klokken volgde, 't geen by tusschenpoozen door het bekende Air, *Wilhelmus van Nassouwe*, op het Klokkenspel vervangen wierd. Aanstonds zag men Couriers zo na de respectieve Provintien der Unie als elders vertrekken, om van dat heuchelyk geval alomme tyding te brengen; waar van de Heeren Gecommitteerde Raaden niet zo dra kennisse bequamen, of vergaderden terstond, ten einde, de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland tegen den 12den te beschryven, voorts het noodige in dat tydgewrigt te beraamen, en tot het een en ander vereischte ordres te geven, als onder anderen, om eenige Stukken grof Geschut van Delft te doen haalen, die 's avonds gelost wierden, gelyk weleer op publyke Dankdagen over groote Overwinningen en by het eindigen van glorieryke Campagnes in voorige Oorlogen pleeg te geschieden.

Deze aangenaame Blymaarc, die zelve voormiddag alhier in de Stad komende, ordonneerde de Ed. Groot Achtbaare Heeren Burgemeesteren aanstonds, dat over deze gelukkige Gebeurtenis noch dien zelve dag het Geschut van Stads Wallen zoude worden gelost: 't welk 's namiddags drie maalen wierd herhaald; terwyl onderusschen de Trompetters van de Groote Kerks Tooren, als mede de Klokkenist braaf *Wilhelmus van Nassouwe* speelden, en veele vreugde wierd bedreven.

De dag daar aan, volgens eene Publicatie van hun Edele Groot Achtbaare, wierd bepaalt, om alle de Huizen der Burgers en Inwoonderen te Illumineeren, en wierd daar mede begonnen ten half zeven uren, met de eerste Decharche van het Geschut, dat drie maal gelost wierd. Op den middag en 's namiddags wierden alle de Klokken van de Kerken en Toorens geluid, en de Klokkenspeeler liet de Nassouwsche Melody nochmaals wakker hooren: zynde de Groote Kerks Tooren op eene fraaije wyze met een groot getal Lantaarnen tot aan den Weerhaan-behangen; welke Illuminatie eene superbe en overheerlyke vertoonng gaf: het Stadhuis was mede Geillumineert, en op de groote Markt brande vyf Stellingen van étages Piktonnen, wordende eene meenigte Vuurwerken afgeschooten, enz. Ook zag men alomme veele zinryke Decoratien en Devisen: en dewyl alomme goede wacht en toezicht wierd gehouden, kon men alles al wandelende in vreugde en geschiktheid beschouwen, en deze Vreugdedag en Nacht eindigde eerst met de aannaderende morgenstond.

Den 11den van April, dien plechtigen Doopdag van de Graaf van *Buren*, of *Ersprins van Oranje*, wierd nochmaals mede alhier geviert, volgens Publicatie, met het afschieten van Stads Geschut, luiden en speelen der Klokkén, Illumineeren der Huizen, en 't branden van Piktonnen, Vuurwerken, enz. met ongemeene vreugde. Maar het verhaal van deze Plechtigheid in den Haag, is te merkwaardig, onze Leezer die niet mede te deelen: 's morgens omtrent 10 uren vergaderde de Haagfche Burgery, treffelyk uitgedoft, in het Voorhout op de paradeplaats in de Wapenen, daar de Quartier-vendels der 6 Compagnien geplant stonden; na de Compagnien geformeert waren, trokken de drie eerste Gelederen der Vendel divisien van ieder Compagnie uit, met hunne Vendrighs aan 't hoofd, om Vendels te haalen van het huis van hunnen Collonel, de Heer Burgemeester *Dierkens*; en wanneer de gemelde Manschap zich weder by hunne respectieve Compagnien gevoegt had, begon de marsch, gaande 7 spelende Muziekanten vooraf, uit het Voorhout langs de lange Houtstraat, het Plein, de korte en lange Vyverberg, de Plaats, de Hoogstraat en Groenmarkt, tot aan de Grootte Kerk, posteerende zich daar by het Witte Vendel, het Oranje Vendel op de Markt, en een gedeelte in de Hoogstraat; waar achter het Blaauwe Oranje *Blanche Bleu*, het Groene en Columbine Vendel volgde, zich uitstreckende tot op de korte Vyverberg, staande de geheele Burgery in twee reijen over malkanderen geschaart, waar door de Cavalcade zoude passeeren. Het Garnisoen stond mede in de Wapenen, zo op het Binnenhof, het Plein, als andere wyken en loopplaaizen, en een gedeelte der Garde du Corps, in magnifique nieuwe Monture uitgedoft, op het Buitenhof. Tusschen 12 en een uur begaven zich de gezamentlyke respectieve Heeren Gedeputeerden van de hooge Collegien, dewelke by deze plechtige Ceremonie zouden assisteeren, ten Hove, zynde wegens hunne Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal daar toe gecommitteert wegens de Provintie van Gelderland, den Burggraave *Adriaan, Graave van Lynden*; wegens Holland, den Heer *Schellinger*; wegens Zeeland, den Heer *Petrus Beuteux*; wegens Utrecht, den Heer *Jan Daniel d'Abbling*, Heere van Giefenburg; wegens Vriesland, den Heer *Jan Sirtema van Grovestins*; wegens Overyssel, den Heer *Hendrik van Yffelmuyden*; en wegens Groningen en Ommelanden, den Heer *Eger Tamminga*, met en benevens den Heer Griffier *Fagel*: wegens hunne Edele
Groot

Groot Mogende de Heeren Staaten van Holland, als mede der Ridderſchap, de hoog Edele Heeren *Adam Adriaan van der Duyn*, Vryheer van 's Gravemoer, enz.; *Karel Lodewyk*, Baron van Waffeenaar, Heer van Doveren, enz.; wegens de Stad Dordrecht, den Heer Burgemeester Mr. *Paulus Gevaarts*; wegens Haarlem, den Heer Burgemeester Mr. *Iſaak Laurens van Dielen*; wegens Delft, den Heer Burgemeester *Willem van Schuylenburg*; wegens Leyden, den Heer Burgemeester Mr. *Dirk de Raat*; wegens Amſterdam, den Heer Burgemeester *Sautyn*; wegens Alkmaar, den Heer Burgemeester Mr. *Theodorus Sakerus*; wegens Hoorn, den Heer Burgemeester Mr. *Herman Berkbout*; wegens Enkhuuſen, den Heer Burgemeester Mr. *Jacob van der Ramborſt*, en den Heer Raad penſionaris Mr. *Jacob Gilles*: noch wegens de Steden in 't byzonder, als van Dordrecht, de Heeren Burgemeesteren Mr. *Johan Diederik Pompe van Meerdervoort*, Heere van Meerdervoort, enz. *Mattheus Rees* en Mr. *Jeronimus Kerſſeboom*, Oud Raaden; wegens Haarlem, de Heeren Burgemeesteren *Hendrik Crommelin* en Mr. *Pieter Steyn*, nevens den Heer Penſionaris Mr. *Paulus Abraham Gilles*; wegens Delft, de Heeren Burgemeesteren *Dirk Ingelby* en Mr. *Arent van der Duſſen*, nevens den Heer Penſionaris Mr. *Johannes van der Gragt*; wegens Leyden, de Heeren Burgemeesteren Mr. *Johan van den Berg* en Mr. *Johan van Groeneveld*, nevens den Heer Penſionaris Mr. *Adriaan van der Straaten*; wegens Amſterdam, de Heeren Burgemeesteren Mr. *Pieter Rendorp*, Heer van Marquette, enz. en *Willem Gidion Deutz*, nevens den Heer Penſionaris Mr. *Joannes Staal*; wegens Gouda, de Heeren Burgemeesteren Mr. *Willem van Stryen* en Mr. *Tieleman van Zeeberg*, nevens den Heer Penſionaris Mr. *Jacob Snels*; wegens Rotterdam, de Heeren Burgemeesteren *Theodore François de Mey*, Mr. *Pieter Schoonhoven* en Mr. *Herman Vingerhoet*; wegens Schiedam, de Heeren Burgemeesteren Mr. *Johan van der Heym*, Heer van Goudswaart, enz. en *Adriaan Doom*, nevens den Heer Penſionaris Mr. *Karel Boſſchaart*; wegens Nymwegen, de Heeren Burgemeesteren Mr. *Jan Swaan* en Mr. *Jacob Vos*, de Heeren Schepenen Mr. *Jan Chriſtiaan Swaan*, Heer van Pouderoyen, en Mr. *Johan Michiel Roukens*, benevens den Heer Raad-Secretaris *Vos*, enz. De Deputatie van de Staaten van Zeeland wierd bekleed, wegens de Edelen, door Jongkheer *Jan van Borſſelen van der Hooge*; wegens Middelburg, den Heer Burgemeester Mr. *Jacob van Citters*; wegens

gens Zierikzee, den Heer Burgemeester *de Jonge*; wegens de Stad Goes, den Heer Schepen en Raad Mr. *Pieter Parker*; wegens Tholen, den Heer Burgemeester Mr. *Michiel Karel van Lichtenberg*; en wegens Ter Veere, den Heer Burgemeester *van Hoorn*: en de Deputatie van de Staaten van Vriesland bestond in den Jongkheer *Willem van Haren*, Jongkheer *Jan Syrtema van Grovestins*, de Heeren *Hermanus Ulricus Hamerster*, *Onno Zwier van Haren*, *Adrianus Bergsma* en *Jan Jacob de Blok van Knuffelaar*.

Na dat alle de bovengemelde Heeren aan het Hof gekomen waren, begon ten twee uren de Cavalcade, en zo dra zyne Doorluchtige Hoogheid den Prins Erf-Stadhouder zich vertoonde, om in de Koets te treden, deden duizenden Menschen de lucht weêrgalmen van het geroep, Vivat de Prins van Oranje! terwijl de Straaten-Trompetters en Paukers het bekende Airtje, *Wilhelmus van Nassouwe*, enz. speelden. De Cavalcade geschiede daar op van het Binnenhof, voorby het Huis van Prins *Maurits*, door de paradeerende Burgery, over de korte en lange Vyverberg, enz. in de volgende orde: Vooraf reed den Heer Stalmeeester *Bartoldi* te paard, waar achter volgde een Officier met 16 Zwitzers of Trawanten van de Compagnie van de Heer *la Sarras*, dewelke zich in het inkomen van de Kerk regts en links langs de Banken rangeerden. Hier op volgde een Koets, bespannen met 6 Paarden, waar in zaten de Heeren *Wulknitz*, *Voigt* en *Bentink*, Edellieden van zyne Doorluchtige Hoogheid; in de tweede Koets, bespannen als de vorige, zaten de Heeren *Ramboillet*, *Dakwig* en *Unger*, insgelyks Edellieden van zyn Hoogheid; hier op volgde de Koets van zyn Hoogheids Opper-Stalmeeester de Baron van *Grovestins*, mede als vooren bespannen, en daar in de Heeren *Bigot* en *Harinsma*; daar na wederom een Koets met 6 Paarden, en daar in den Heer Opper-Jagermeester Baron van *Hamersteyn* en den Kamer-heer Baron van *Heyden*; daar by een Onder-officier van de Garde du Corps, met vier Mannen en vier Loopers; hier op volgde zyne Doorluchtige Hoogheid, in een magnifique Koets, bespannen met acht Moorkoppe Hengsten, staande voor op dezelve twee Pages, uitmuntend gekleed; over zyne Hoogheid zaten in deszelfs Koets zyne Opper-Stalmeeesters, de Baronnen van *Barmania* en *Grovestins*, gaande aan ieder zyde van dezelve twee Hydukken, en achter zes Lakeijen; daar na volgde een Trompetter van de Garde du Corps, een Officier en 16 Mannen van dezelve: hier

hier op volgde de Heeren Gedeputeerden van de Heeren Staaten Generaal van iedere Provintie, in vier Koetzen, gaande vooraf derzelver Bodens, en omringt door hunne Levery-bediendens; in zeven Koetzen de Heeren Gedeputeerden van de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland; een Koets, waar in gezeten was den Hoog Ed. Heer *van Borsselen*, Premier Noble van Zeeland; vier Koetzen met Heeren Gedeputeerden van de Provintie Vriesland; ontrent 20 Koetzen met Heeren Gedeputeerden van byzondere Steden, gaande derzelver Bodens voor ieder eerste Koetzen; en eindelyk wierd den geheelen train door een Detachement van de Garde te paard geslooten.

Na dat de geheele train aan de Kerk gekomen, en zyn Doorluchtige Hoogheid, deszelfs Edellieden, en Heeren Gedeputeerden, aan den Ingang, die achter den Predikstoel is, uit de Koets getreden, en in de Kerk, die met een Fluweel en Goud Tapyt was belegd, gekomen was, plaatste zich zyne Doorluchtige Hoogheid in de aldaar gebragte Stadhouderyke Stoel, zettende zich de Heeren Gedeputeerden ter regter en linkerzyde van dien Vorst in voor hen geappropriëerde bekleede Gestoeltens, zynde het Doophekje opgegruimt: waar op de oudste Predikant, *Do. van Utrecht*, vooraf een Psalm hebbende laaten zingen, zyne Leerrede begon over *1 Sam. 1: 27, 28. Ik bad om dit Kind, en de HEERE heeft my myne bede gegeven, die ik van hem gebeden hebbe: daarom hebbe ik hem ook den HEERE overgegeven alle de dagen die hy wezen zal; hy is van den HEERE gebeden.* Kort na den aanvang van deze Leerrede, begaven zich de Heeren *Bigot* en *Harinxma* uit de Kerk, en stapten in de Koets van den Heer Opper-Stalmeeester, met zes Paarden bespannen, voor hen hebbende den Heer Onder-Stalmeeester *Groos* te paard, en reden na 't Hof, om den jongen *Ersprins* af te haalen; dat in volgende ordre geschiede: vooraf reed de gemelde Heer Onder-Stalmeeester te paard; daar op volgden die Heeren in hunne Koets; daar op de Koets van de Prinsesse *Carolina*, bespannen met zes Paarden, waar in zaten *Mylady Heyndfort*, en de Zusters *Cottrel* en *Gry*; in een tweede Koets, mede met zes Paarden bespannen, zaten *Jongkvrouwe van Wassenaar*, *Mevrouwe Saumaise* en de Juffer *Jennings*; daar na een Officier van de Garde du Corps te voet, vier Mannen van dat Corps en twee Pages; en eindelyk de Koningklyke Draagkoets, waar in zat een voornaame Dame, hebbende den *Ersprins*

op haare fchoot, waar nevens gingen twee Garde du Corps, twee Hydukken, en achteraan zes Lakeijen.

Zo dra Mylady *Heyndfort* met den Erfprins op de handen in de Kerk gekomen was, befloot Do. *van Utrecht* zyne Leccrede, en las het Formulier van den H. Doop: waar op gemelde Dame den Erfprins aan den Prins Erf-ftadhouder, zynen Vader, over gaf; die daar op in perzoon den Erfprins ten Doop prefenteerde; wanneer het H. Bondzegel door Do. *Ludovicus Timon Pielat* met den naam van WILLEM aan den jongen Prins wierd toegedient; na 't verrichten van deze plechtigheid Do. *van Utrecht* een kort en zaaklyk Gebed deed, en vervolgens den Zegen uitsprak.

De Cavalcade gefchiede daar op wederom op dezelve wyze na het Hof, terwyl het Kanon geloft en de Klokken geluid wierden, defileerende de Burgery door de Stadhouderlyke Poort over het Binnenhof; 't welk haar Koningklyke Hoogheid en de Prinseffe *Carolina* uit 's Prinzen Geheimvertrek bezigtigen.

Op deze Plechtigheid heeft het de Dichter *J. Houtman* geluft dus zyne vreugde uit te drukken:

NEERLANDS LUISTER,
uitgeblonken in den plechtigen
VORSTELYKEN DOOP
zyner DOORLUCHTIGE HOOGHEID
W I L L E M,
GRAAVE van BUREN, enz. enz. enz.

*Zo juicht 's Lands Lusthof der Stadhoudren, 's Gravenbaag'
Op nieuw van vreugde, en vreesft geen ramp der Oorlogspiaagen,
Nu deez' een wieg verftrekt des Helds, die d'onbeillaagen
Van 't Vyandyk Bourbon (op dat 't van hem gewaag')
Op Nassaus Heldenbaen dwarsboomen zal geflaeg,
En Vryheids Staatzuil als 's Lands Atlas onderfchraagen.
Dus werd die purpre vrugt als van om hoog gedraagen
In Neerlands Schoot, van deez' gekoesterd als haag Maag.
Wat blydschap ftreelt nu 't hart der yvrig Onderzaaten?*

*Nu zy Vorst FRISO, van 't Gewaderschap der Staaten
Verzeld, vol staatzi zien ter Haagfche Kerk in treên,
Langs 't prachtig Koortapeet: daar men den Prins komt Doopen,
Met Nassaus WILLEMS Naam, des Vyands schrik, 's Lands Hoop,
Dien 's Naam, welke aan 't Gebouw van Staat lag d'eerste Steen.*

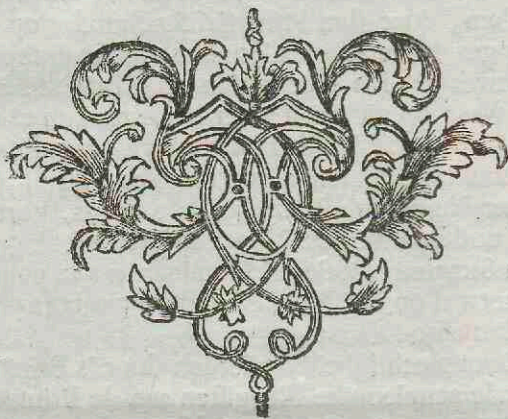
Men kan niet genoeg uitspreken den grooten toevloed van Vreemdelingen, die herwaarts gelokt waren, om de plechtigheden van dien dag te aanschouwen, en ook niet genoeg verwonderen over de magnificentie en pracht, zo van klederen, als goede order, die in alles geobsERVEERT is. 's Avonds zyn de Heeren, die by den Doop geassisteert hebben, door den Prins Erf-Stadhouder op Prins Maurits-Huis prachtig geregaleert, en alles aldaar op eene superbe wyze geillumineert geweest. De Decoratien en Zinnebeelden te melden, en de wyze waar op zich een ieder heeft zoeken te distingueren, is mede ondoenlyk, hebbende zulks verre overtroffen alles wat by de voorige Illuminatie gezien is, vertoonende zich aan het Stadhuis, als mede op het Binnen- en Buitenhof, de Plaats, korte en lange Vyverberg, het oude en nieuwe Voorhout, Prinsesse-gragt, en andere Gragten en Straaten, veelerlei Illuminatien van eene gansch nieuwe vinding, terwyl op het Plein en andere plaatzen prachtige Vuurwerken wierden afgestooken.

Na deze Doopplechtigheid, wierden door 's Prinzen hooge Peeters de volgende aanzienlyke Pillegiften aan de Prinsesse Rojaale behandigt: als van wegens hun Hoog Mogende, een Lyfrente-brief van 10000 Guldens jaarlyks, leggende in een Goude Doos, waardig 2000 Guldens. Van hun Edele Groot Mogende, een Lyfrente-brief van 7000 Guldens jaarlyks, leggende in een Goude Doos, waardig 1800 Guldens. Van de Stad Nymwegen, een Lyfrente-brief van 1000 Guldens jaarlyks. Van de Stad Dordrecht, een Lyfrente brief van 800 Guldens jaarlyks, leggende in een fraaije Zilverre Doos. Van de Stad Haarlem, een Lyfrente-brief van 1200 Guldens jaarlyks, leggende in een Doos, als boven. Van de Stad Delft, een Lyfrente-brief van 1000 Guldens jaarlyks, leggende in een Doos, als boven. Van de Stad Leyden, een Lyfrente-brief van 1200 Guldens jaarlyks, leggende in een Doos, als boven. Van de Stad Amsterdam, een Lyfrente-brief van 2500 Guldens jaarlyks, leggende in een Goude Doos, waardig 1800 Guldens. Van de Stad Gouda, een Lyfrente-

648 Historiefche Aantekeningen, ter aanvullinge

brief van 800 Guldens jaarlyks, leggende in een fraaije Zilveren Doos. Van de Stad Rotterdam, een Lyfrente-brief van 1500 Guldens jaarlyks, leggende in een Doos, als boven. Van de Stad Schiedam, een Lyfrente-brief van 800 Guldens jaarlyks, leggende in een Doos, als boven. enz. Zie Nieuwspapieren.

Maar deze vreugd wierd alhier, door een kort daar op volgende Tumult-orkaan, gestoort, volgens dit

Het evengemelde Plakaat van den 10den van Juny, dat in de Haag-
sche Courant stond, en alhier zo veele ongerustheid veroorzaakte,
was de volgende

P U B L I C A T I E.

De Staaten van Holland en West-Vriesland: Allen den geene die dezen
zullen zien of hooren leezen, Salut: Doen te weten: Alzo tot onze
kennisse gekomen is, dat veele van onze Ingezetenen in begrip gevallen
zyn, als of het nuttig en tot welwezen van den Lande wezen zoude, dat
de Verpakte Gemeene Middelen afgeschast wierden, dat dezelve Ingeze-
tenen, in plaats van de redenen van bezwaar, die zy vermeinen over de
continuatie van den ophef van de voorsz. Middelen te hebben, en waarom
de afschaffing van dezelve Middelen dienstig zyn zoude, op eene betaa-
melyke en respectueuse wyze, gelyk het behoord hadde, aan ons, of aan
zyne Hoogheid den Heere Prins van Oranje en Nassau, onzen Erf-Stad-
houder, en onze Gecommitteerde Raaden, by Requeste voor te draagen,
op dat zoude kunnen werden onderzocht, of en in hoe verre de redenen ge-
grond of niet gegrond waren, en dezelve gegrond bevonden werdende,
verder zoude kunnen worden overwogen, welk ander bequaam Middel in
de plaats van de voorsz. Verpakte Gemeene Middelen zoude kunnen wer-
den ingevoerd, om daar door het gemis van het inkomen van de voorsz.
Verpakte Gemeene Middelen te vervullen, een zaak altoos en vooral in
deze bekommerlyke tyden volstrekt nodig, om niet buiten staat gestelt te
worden, van te komen goedmaaken de Lasten die nodig zyn, tot onder-
stand van de gemeene zaak, tot betaalinge van de Militie, die tot bescher-
ming van het Vaderland, en al wat daar in dierbaar is, dienen moet,
en tot voldoeninge van de Interessen der Obligatien en andere Effecten, op
het Gemeene Land, waar in alle de Ingezetenen, en onder die zelfs veele
Weduwen en Weezen, belang hebben, door dien de Renteniery, en ande-
re gequalificeerde Ingezetenen, geen Intressen van des Gemeene Lands
Comptoiern ontfangende, buiten staat zouden zyn den Koopman, Lever-
ancier en Ambagsman, bunne geleverde Koopmanschappen, Winkel-
waaren en Arbeidsloonen te voldoen, in tegendeel hebben komen goed-
vinden verregaande beweegingen en feitelikheden te maaken en te pleegen,
om den ophef van de voorsz. Verpakte Gemeene Middelen te verhinderen,
te stremmen en te beletten, en zelfs zonder onze bewilliging en autori-
teit, te vernietigen of te doen ophouden, en zulks van de plicht van ge-
schikte en gehoorzaame Ingezetenen af te wyken, het welk niet betamelyk
is, en niet anders als de uitterste confusie en verwarring in 's Lands Fi-
nantie kan veroorzaaken, waar van een ieder de schadelijke gevolgen,
vooral in een zo bachelijke tyds omstandigheid als deze ligtelyk kan opmaa-
ken.

ZO IS 'T, dat wy, na serieuze deliberatie met zyne Hoogheid den Heere
M M M M Prin-

Prinfe van Oranje en Nassau hier over gehouden te hebben, en conform het hoogwys Advys van hooggemelde zyne Hoogheid, goedgevonden hebben alle en een iegelyk van onze Ingezetenen op het allerernstigste en trouwhartigste te vermaanen en waarscbouwen, zo als wy dezelve vermaanen en waarscbouwen mits dezen, van zich zorgvuldiglyk van alle geweld en feitelykbeden te onthouden, gelyk als getrouwe en gehoorzaame Onderdaanen en Ingezetenen betaamt, den behoorlyken weg, die aan hen open staat, in te slaan, met zodanige bezwaarnissen als zy over de voorschrevene Verpagte Gemeene Middelen zouden mogen hebben, by Requeste te brengen aan ons, of aan hooggemelde zyne Hoogheid en onze Gecommitteerde Raaden, en daar by zodanige verzoeken, of ook voorlagen van andere æquivalente Middelen, die tot remplacement van de voorsz. Verpagte Gemeene Middelen zouden kunnen dienen, te voegen, als zy te rade zullen werden, om daar op by ons, met overleg en Advys van hooggemelde zyne Hoogheid, na vereisch en bevinding van zaaken gedisponeert te werden, als ten meesten dienste van den Lande, en de goede Ingezetenen van dien, zal werden bevonden te behooren; doch onderwyl en zo lange daar op niet geresolveert is, of geene andere bequaame en æquivalente Middelen uitgevonden zyn, den ophes van de voorsz. Verpagte Gemeene Middelen, zonder eenige verbanderinge zyn gang te laten gaan, dewyl dezelve, zonder dat, geen moment stil kan staan, zonder het uitterste verderf van 's Lands Finantie, en de allergrootste confusie te veroorzaken: zullende by onverhoopte weigering of belet van dien, tegen de zulke geprocedeert werden, na de Wetten en Placaaten van den Lande: Begeerende wyders wel ernstelyk, dat de Magistraaten van de respectieve Steden en Plaatzten hier aan de hand zullen houden, en dat mede de respectieve goede Burgeren en derzelver Hoofden, volgens haar eet en plicht, de Magistraaten daar in behulpzaam zullen wezen, en in het byzonder tot afweeringe van alle foute, overlaf, en geweld, die by iemand tot fiooring van de gemeene ruste zoude mogen werden ondernomen.

En op dat niemand hier van eenige ignorantie zoude kunnen pretenddeeren, zo begeeren wy, dat deze alomme zal worden gepubliceert en geafficheert ter plaatze daar zulks te geschieden gebruikelijk is.

Gedaan in den Hage onder het klein Zegel van den Lande op den 19 Juny 1748. (Onder stond)

Ter ordonnantie van de Staaten.
(Was getekend)

WILLEM BUYS.

Waar op myn Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem, dien zelve morgen lieten publicceeren:

Myne Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem, verneemende de ongerustheid van de Burgers en Ingezetenen dezer Stad, ter zake

ke van zeker Placaat, 't welk by haar Ed. Groot Mogende zoude zyn gearresteert, en 't welke in de Haagfche Courant van beden word gevonden, waar by de invordering van des Gemeene Lands Middelen op den ouden voet zoude wezen vastgesteld; en dat daarenboven eenige bekommering schynt te werden gemaakt, als of de meening zoude zyn, Militie binnen deze Stad te doen komen, hebben na serieuze deliberatie goedgevonden en verstaan, de goede Burgeren en Ingezetenen by dezen op het krachtigste te verzekeren: eerstelyk, dat zodanig Placaat, als bevorens is gemeld, alhier niet zal worden gepubliceert, maar ook in geen train gebragt, en daar van geen gebruik zal worden gemaakt, dat daarentegen alle devoirs by de Regeering dezer Stad zullen worden aangewend, om voor altoos en ten eeuwigen dage alle invordering van des Gemeene Lands Middelen, door de Pachtters, te doen blyven afgeschast, en om de Burgery by continuatie te doen genieten alle de voordeelen, dewelke dezelve tegenwoordig geniet, en verder om, in plaats van dien, zodanig ander Middel, by forme van Hoofdgeld of diergelyke, te doen invoeren, als het besten tot minste bezwaaring der Burgery zal kunnen worden uitgedacht: ten anderen, dat de goede Burgery in Ingezetenen zich ten vollen gerust en verzekert kunnen houden, dat het nooit de intentie van de Regeering is geweest, om Militie alhier te doen komen, en dat ook alle geruchten, daar omtrent loopende, tegen de waarheid zyn, vertrouwen de de Regeering veel liever op de assistentie, ingevalle van noodzaakelykheid, van hunne Mede-burgeren, dan op gewapende Militie, en te gelyk ook verwagende, door dezelve hunne Mede-burgeren in hunne autoriteit en gezach te worden gehandhaaft, en dat de Burgery ook zal medewerken, om de rust en eenigheid in deze Stad by continuatie te helpen herstellen. Adverteeren laatstelyk de goede Burgery, dat eerstdaags Heeren Commissarissen van zyn Doorluchtigsten Hoogheid, onzen Erfstadhouder en Gouverneur, alhier worden verwacht, om op de grieven en bezwaarnissen, by de Burgery, vervat in de Requesten, aan zyne Excellentie den Heere Generaal van Grovestins, als Afgezondene van hoogstgemelde zyne Hoogheid, overgegeven, te disponeeren, als bevonden zal worden te behooren; niet twyffelende, of dezelve zullen tot genoegen van de Burgery worden gereguleert en afgedaan; waar toe de Regeering van deze Stad alles zal contribueeren, wat in hun vermogen is.

Waar tegen men in de Haagfche Courant van den 24sten van Juny las, (behalven die in de Stad Haarlem gezonden waren) deze volgende

P U B L I C A T I E.

De Staaten van Holland en West-Friesland: allen den geenen die dezen zullen zien of hooren leezen, Salut: Doen te weeten, Alzo ons voorgekomen is, dat in de Haarlemsche Courant van voorleden Saturdag den 22. dezzer loopende Maand is geïnserceert eene zo genaamde Publicatie, die op den naam van die van den Gerechte der Stad Haarlem binnen dezelve Stad zoude wezen gedaan, waar by onder anderen aan de Burgeren en Ingezetenen der zelve Stad op het kragtigste verzekering zoude wezen gegeven, dat het Plakaat by ons gearresteert den 19den dezzer, op het subjeet van den Ophef van des Gemeenelands Middelen binnen Haarlem niet alleen niet zoude worden gepubliceert, maar ook in geen train gebragt, en dat daar van geen gebruik zoude worden gemaakt, dat daarentegen alle devoiren by de Regeering der gemelde Stad zouden worden aangewend om voor altoos en ten eeuwigen dage alle invordering van des Gemeenelands Middelen, door de Pagters, te doen blyven afgeschafft, en om de Burgery by continuatie te doen genieten alle de voordeelen, dewelke dezelve tegenwoordig zoude genieten, en verder, om in plaats van dien, zodanig ander Middel, by forme van Hoofdgeld of diergelyke te doen invoeren, als het best en tot minste bezwaaring der Burgerye zoude kunnen werden uitgedagt: En wy eene zodanige Publicatie, zo zeer strydig en aanlopende met en tegen ons gem: Plakaat, of eigentlyk onze Publicatie, en denoteerende eene zo verre gaande Ongehoorzaamheid aan onze Beveelen, niet anders kunnen aanmerken, dan als een onecht, versiert en gefingeert Stuk, of wel, indien waarlyk eene zodanige Publicatie binnen Haarlem zoude mogen wezen gedaan, als een Stuk, het geen op een onwettige wyze, en met geweld aan de Regeering der gem: Stad is afgeperst en afgedwongen, en derhalven nut, nietig, en van onwaarde, nadien wy van ons zelve niet kunnen verkrygen, om te gelooven of te vertrouwen, dat de Regeering der Stad Haarlem, of die van den Gerechte aldaar, vrywillig in zo verre zouden hebben vergeeten den dieren Eed, waar mede zy aan God en aan ons verbonden zyn, om alle Ordonnantien en Resolutien by ons Staatsgewyze gearresteert en genomen, naar hun vermoogen en weetenschap getrouwelyk te volkomen en doen volkomen: ZO IS 'T, dat wy, met Voorkennisse, Advis en Goedvinden van zyne Hoogheid den Heere Prins van Oranje en Nassau, onzen Erf-Stadhouder, tot wegneeming van alle verkeerde Impresse en tot geruststelling van onze goede en getrouwe Ingezetenen goedgevonden hebben te verklaaren, zo als wy verklaaren mits dezen, dat wy de voorsz. zo genaamde Publicatie, zo als die in de Haarlemsche Courant van voorlede Saturdag is geïnserceert, houden voor een onecht, versiert en gefingeert Stuk, of wel indien onverhoopentlyk eene zodanige Publicatie binnen Haarlem in der daad zoude mogen wezen gedaan, voor een Stuk, het welk op een onwettige wyze en door geweld aan de Regeering, of die van den Gerechte der gem: Stad tegens derzelve

Eed

Eed en Pligt is afgeperst en afgedrongen, en het geen wy derhalven in dat geval verklaaren voor nietig, en van onwaarde, choqueerende daarenboven ons Hoog en Souverain Gezach en Autoriteit, en nooit zullende gedoogen, dat het zelve sorteere eenig effect: Maar dat in tegendeel een iegelyk van onze goede en getrouwe Ingezetenen kan wezen verzekert, dat wy met overleg van hooggemelde zyne Hoogheid, alle onze dyt en zorge zullen aanwenden, om by zo verre eene zodanige Publicatie waarlyk mogt wezen gedaan, en dezelve reets eenig Effect mogte hebben gesorteert, het zelve in zyn voorrige staat conform aan onze Beveelen te doen herstellen: En dat wy mede in dat geval die voorziening zullen doen, dat by zo verre die van Haarlem uit hoofde van de voorsz. nulle Publicatie of anderzints, en tegens en in wilpendie van onze Beveelen, door het niet heffen van des Gemeene Lands Middelen, bereids eenige voordeelen boven andere van onze goede en getrouwe Ingezetenen, en tot nadeel van het Gemeene Land mogten genooten hebben, of noch zouden mogen komen te genieten, het zelve door haar op eene andere wyze aan het Gemeene Land zal moeten werden vergoed, op dat het Gemeene Land daar van schadeloos gestelt, en den eene Ingezeten boven den ander niet bezwaart moge werden.

En op dat niemand hier van eenige ignorantie zoude kunnen pretendieren, zo begeeren wy, dat deze alomme zal worden gepubliceert en geafficheert ter plaatze daar zulks te geschieden gebruikelijk is.

Gedaan in den Hage onder het klein Zegel van den Lande op den 22 Juny 1748. (Onderstond)

De Staaten van Holland en West-Vriesland,

Ter ordonnantie van dezelve.

(Was getekend)

WILLEM BUYS.

Hier op volgde den 25sten van Juny de Propositie van zyne Doorluchtige Hoogheid, als Stadhouder gedaan aan hun Ed. Groot Mog. de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, luidende dus:

Propositie van zyne Doorluchtige HOOGHEID,
aan de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland.

EDELE GROOTMOGENDE HEEREN,

Het is niet nieuw dat'er onder de Ingezetenen dezzer Landen eene geringheid bespeurd is tot afschaffing van de Pachten der Gemeene Middelen van Consumptie, en dat Luiden van Verstand van begrip geweest zyn, en hun arbeid hebben te koste gelegd, om te toonen dat'er beter en bequaamer Middelen waren uit te vinden, om met minder omslag en bezwaar van de Ingezetenen dezelfde zo geen meerder Somme als de Pach-

ten rendeerden, in 's Lands Kasse te doen komen, maar nooit heeft zich die geneigtheid, en dat begrip zo algemeen doen zien, als in deze dagen, in welke dezelve zijn uitgebarsten tot een zo ongemeentige drift, dat de aller overtuigendste reden, waar van in de Publicatie van Uw Ed. Groot Mog. in dato den 19 dezex gebruik gemaakt is, om namentlyk in zo bagchelyke tyds-omstandigheden als deze de zaake niet buiten zyn geheel te brengen, voor dat men andere Middelen gevonden en vastgesteld had, geen de minste indruk op de gemoderen hebben kunnen maaken, en weelen niet hebben kunnen wederhouden om tot Feitelykbeden over te gaan, die zich verder uitbreidende, de allerdroevigste gevolgen zouden na zich slepen.

In het midden van alle deze bewegingen en omstandigheden, en hoe zeer die ook te condemneeren zyn, is het echter merkwaardig dat deze groote drift en geneigtheid om de Pachten te hebben afgeschafft, in zo verre uit geen quaad grondbeginsel zyn oorsprongk heeft genomen, dat ze tot een doelwit zouden hebben eenige wil of begeerte om zich aan de lasten tot onderstand van de gemeene zaak te willen onttrekken, maar dat in tegendeel die in regtschappen Nederlanders van alle oude tyden heeft doorgestraalt, en waar in zy zich boven alle andere Natien hebben onderscheiden van het haare tot behoud van den Lande gewillig op te zetten in de gemoederen niet is uitgedooft, ja zo zeer als ooit is levendig gebleven, waar van geen krachtiger bewys kan worden bygebragt als de ongemeene en doorsteekende blymoedigheid waar mede een zo importanten last, als is de Liberale Gift, reeds is en noch word opgebragt.

Het voorwerp zelfs van alle deze bewegingen zo wel als de gesteltheid van zaaken met dat oog beschouwende, heb ik, hoe weinig het myne krachten en zwakke Lichaams gestaltewisse ook toelaaten, als kortelings uit een zwaare Ziekte gerezen zynde, echter ziende aan de eene kant de gevaaren en onheilen die den Lande by verdere aanbouding en voortgang van de onstaane onlusten zouden over het hoofd hangen, en aan de andere kant het niet minder als ondoenlyk oordeelende, om zonder nadeel van den Lande door het introduceeren van andere Middelen tot remplacement van de Pachten aan de Ingezetenen genoeg te geven, niet langer konnen uitstellen om in de Vergadering van Uw Ed. Groot Mog. te verschynen en aan dezelve op het aller nadrukkelykste voor oogen te stellen de zwaare gevolgen en onheilen die uit een verder retardement, om die Middelen by de hand te nemen, zouden konnen voortspruiten, gelyk ik dan U Ed. Groot Mog. op het ernstigste wil verzogt hebben, om van stonden aan de Pachten te willen afschaffen en haare deliberatien ten spoedigsten te laten gaan over het uitvinden en in het werk stellen van zodanige andere Middelen, als zonder meerder bezwaar van de Ingezetenen in de plaatze van de Pachten zouden konnen worden ingevoerd, waar toe onder anderen myns bedenkens het formeeren van eenig Hoofdgeld zoude konnen in Consideratie komen; ook kan ik by deze gelegenheid niet langer voorby gaan van U Ed. Groot Mog. op het allerernstigste te verzoeken, dat doch eenmaal aan de Ingezetenen alle

wet-

wettige redenen van bezwaar over de *Abuizen* op het stuk van de bejeging der Ampten ingekroopen mag worden weggenomen, door het spoedig introduceeren van de Middelen van Redrès, die daar toe by U Ed. Groot Mog. Resolutie van den . . . . zyn vastgesteld, en dat zonder eenig verder uitstel de *Deliberatien* om de *Posteryen* ten behoeven van het Gemeene Land te doen komen mogen worden gereëntameert en ten spoedigsten tot een gelukkig einde gebracht.

Overgegeeven den 25 Juny 1748.

Waar op hun Ed. Groot Mogende resolveerden, de Gemeene Middelen van Consumptie, voorheen aan Pachters betaalt, af te schaffen; en alomme, als hier mede wicrd afgekondigt de volgende

P U B L I C A T I E.

De Staaten van Holland en West-Vriesland: Allen den geenen die dezen zullen zien of hooren leezen, Salut: Doen te weten: *At* zo wy ondervonden hebben, dat onder de Ingezetenen dezer Provincie eene ongemeene geneigtheid bespeurt word, tot affschaffing van de *Pagten* der Gemeene Middelen, en zo verre dat die zelfs uitgebarsten is tot eene zo onmaatigde drift, dat de allerovertuigendste redenen, waar van wy in onze Publicatie van den 19 dezer gebruik hebben gemaakt, om, namentlyk in zo hachelyke tyds-omstandigheden als deze, de zaaken niet buiten zyn geheel te brengen, voor dat andere Middelen gevonden en vastgesteld waren, geen de minste indruk op de Gemoederen hebben kunnen maaken, en veele niet hebben kunnen wederhouden werden om tot feitelikheden over te gaan, die zich verder uitbreidende, de allerdroevigste gevolgen zouden kunnen na zich sleepen: En wy nochtans vertrouwen, dat deze groote drift en geneigtheid, om de *Pachten* te hebben afgeschafft, in zo verre uit geen quaad grondbeginzel zyn oorspronk heeft genomen, datze tot een doekwit zoude hebben, eenige wil of begeerte, om zich aan de *Schattingen* en *Lasten* tot onderstand van het Gemeene Best en van de gemeene zaak ten allerhoogsten noodig, te willen onttrekken, maar dat in tegendeel die zelfde zugt en iever, die in regtschape *Hollanders* van alle oude tyden heeft doorgestraalt, en waar in zy zich boven alle andere *Natien* hebben onderscheiden, van het haare tot behoud van den Lande gewillig op te zetten, in de Gemoederen niet is uitgedooft, ja zo zeer als ooit is levendig gebleven, waar van geen kräftiger bewys kan worden gevonden, als de ongemeene en doorsteekende blymoedigheid, waar mede eene

zo importante last, als is de Liberale Gifte, reeds is, en noch word opgebragt.

ZO IS 'T, dat wy, hoe bekommerlyk het ook is, byzonderlyk in deze tyds-omstandigheden, eene zo importante Tak van 's Lands Finantie te missen, zonder noch andere Middelen gevonden en vastgesteld te hebben, die dat gemis kunnen goedmaaken, nochtans om voor te komen de gevaa- ren en onbeilen, die den Lande, by verdere aanbouding en voortgang van de ontstaane onlusten en beweegingen, zouden kunnen over het hoofd han- gen, conform het geproponeerde van zyne Hoogheid den Heer Prinsfe van Oranje en Nassau, onzen Erf-Stadhouder, hebben goedgevonden, dat de Pachten zullen afgeschafst werden, zo als wy dezelve afschaffen anits dezen, zulks dat de invordering van dezelve Pachten van nu af aan alomme zal ophouden en cesseeren: waar toe wy onze Gecommitteerde Raaden in de beide Quartieren gelast en geauthoriseert hebben, de noodi- ge ordres te stellen, daar het behoort: in dat vast vertrouwen, dat alle onze Ingezetenen met volkomen bereidwilligheid zullen draagen en opbren- gen de andere Middelen, die wy met overleg en advis van hoog gemelde zyne Hoogheid genoodzaakt zullen wezen, tot remplacement van de Pachten, en om goed te maaken het important gemis, dat 's Lands Fi- nantie daar door zal lyden, in te voeren en te introduceeren.

En op dat niemand hier van eenige ignorantie zoude hebben, begeeren wy, dat deze alomme zal werden gepubliceert en geaffigeert ter plaatze daar zulks te geschieden gebruikelijk is.

Gedaan in den Hage onder het klein Zegel van den Lande den 26 Juny 1748.

(Onder stond)

Ter ordonnantie van de Staaten.

(Was getekend)

WILLEM BUYS.

Waar door de gemoederen van tyd tot tyd begonnen te bedaaen, en de Eet- en Drinkwaaren merkelyk affloegen, zo dat Groot en Kleen dagelyks de vrugten daar van plukten. Maar!

Men dagt doe om geen Last; en die niets had te geeven,
Verceerden echter al hun Winning, als voorheen:

Wat

*Wat baate goedkoop Brood en Drank aan 't wuft Gemeen?
 Het slempeest zonder zorg was al hun lust en leeven.
 's Lands Geld wierd dus verquist, en 't Volk verwildert, dat
 Als ongevoelig dus vertoert een grooten Schat.
 Maar als 's Lands Tax opdaagt, en wordert d' Achterstallen,
 Dan, vreeft men, zal die Last op 's Burgers Good 't meest vallen.*

De Burgery ondertusschen in verlangen levende, na de wederkomst van zyne Excellentie de Luitenant-Generaal Baron *van Grovesins*, om op hunne overgegevene Requesten, als gemeld is, een gunstig fiat te erlangen, zagen dien Heer weder binnen de Stad komen den 10den van Augustus, 's namiddags omtrent 6 uren, om eene Commissie van wegens zyne Hoogheid, onzen Erf-Stadhouder, alhier af te leggen.

Daar op wierd aanstonds aan de geheele Burgery aangezegt, om den volgenden dag, zynde Dingsdag, in de Wapenen te verschynen: dezelve in 8 Vendelen bestaande, op hunne Vergaderplaatzen zich rangeerende in order, marcheerden na de Groote Markt; het Oranje Vendel van den St. Joris Doele had den voorrang, om 't eerste op de Zaal van 't Stadhuis te trekken; aan 't boveinde der Trappen van de Zaal stond zyn Excellentie den Heer Baron van *Grovesins*, benevens den Heer Hoofd-Officier, regeerende Burgemeesteren, Pensionarissen en Secretaris: zyn Excellentie deed aan ieder Vendel, uit drie Corporaalschappen bestaande, een fraaije Aanspraak: de Burgery salucerende en het Geweer presenteerende, wierd door een der Heeren Pensionarissen, of by beurte door den Heer Secretaris, het volgende van wegens zyn Doorluchtige Hoogheid, onzen Erf-Stadhouder, aan alle de Vendels voorgelezen:

Wy WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, *by der Gratie Gods, Prinsje van Oranje en Nassau; Graaf van Oatzenellebogen, Vlanden, Dietz, Spiegelberg, Buuren en Leerdam; Marquis van Veere en Vlislingen; Heer en Baron van Breda, Beilsteyn, der Stad Grave en Lande van Kuyk, Liesveld, Dieft, Grimbergen, Herstal, Cranendonk, Warleton, Arlay, Noseroy, St. Vith, Daasburg, Polaanen, Willemstad, Niervaard, Yffelsteyn, Bredervoort, Steenberg, St. Maartensdyk, Geertuydenberg, Turnhout, Zevenbergen, de Hooge en Laage Zwaluwe, Naaldwyk; Heer van Ameland; Erf-Burgeraaf van Antwerpen en Besançon; Erf-Marschalk van Holland; Erf-Stadhouder, Kapitein Generaal en Admiraal van de zeven Vereenigde Nederlanden; als mede Ka-*

N N N N

pi.

pitein Generaal en Admiraal van de zeven Vereenigde Nederlanden, als mede Kapitein Generaal en Admiraal van de Unie; mitsgaders Ridder van de Koussband, enz. enz. enz.

Doen te weeten, dat wy niets meer ter herte neemende als de conservatie van de goede ordre, de rust en tranquilliteit, mitsgaders de bevordering van den welvaart van de respectieve Provincien en Steden van dien, waar over wy tot Erf-Stadhouder zyn aangesteld, en derhalven vernomen hebbende, dat binnen de Stad Haarlem eenige onlusten en beweegingen ontstaan waren, derwaarts hebben afgezonden den Baron van Grovestins, onzen Opper-Stalmeeſter, mitsgaders Luitenant-Generaal van de Cavalerie, om van onzentwegen zo veel doenlyk by minnelijke wegen van overreding en persuasie de gemoederen tot rust te brengen, en teffens te vernemen, of en welke redenen van beklag of bezwaar de goede Burgery zoude mogen hebben, die wy genegen waren te hooren, en haarlieden daar in te bezorgen behoorlyk redres, en dat ter bereiking van dat ons oogmerk, de voornoemde onze Gecommitteerde alle acht de Compagnien Burgers, die zich binnen Haarlem bevinden, successivelyk op de Zaal van het Stadhuys voor zich hebbende doen verschynen, en zich aldaar geacquieert van het geene wy hem hadden bevolen en opgelegd, by die occasie aan den zelve van wegens ieder der gemelde acht Compagnien Burgers zyn ter hand gesteld verscheid Requesten, inhoudende punten, waar in zy vermeenden te zyn bezwaard, en waar omtrent dezelve van ons verzogten een behoorlyk redres en decisie, zodanig wy zulks zouden vermeenen te behooren, en alle welke Verzoeken by ons geëxamineert zynde, wy daar uit hebben bevonden, dat de voornaame zaaken daar in voorkomende, zodanig die by alle de Compagnien te zamen, of alleen by sommige in het byzonder zyn gedaan, ten meerendele, en voornamentlyk zich bepaalen en uitkomen op de navolgende punten en Artykelen.

Art. 1. Dat de Krygsraad binnen de Stad van Haarlem zodanig zoude mogen worden veranderd, dat dezelve geheel gesepareert zoude zyn van de Regeeringe en van de Leden van de Vroedschap, vraagende zulks de meeste van de Compagnien, doch waar van sommige Compagnien hebben uitgezonderd de twee Collonellen, als acquiesceerende, dat dezelve in het vervolg ook uit Leden van de Vroedschap zouden behooren te zyn.

2. Een afschaffinge van alle Pachten van de Gemeene Middelen, en in plaatze van dien een Hoofdgeld, of ander Fournissement te introduceeren; het geen mede door alle de Compagnien is verzogt geworden.

3. De Burgery in het generaal en de Gildens die zich binnen de Stad bevinden in het particulier, te doen verblyven en maintineeren by haare Rechten en Priviliegiën, mitsgaders alle de Vinders van de Gildens te doen zyn geboore Burgers van de Stad of het Land, als mede van de Gereformeerde Religie; het geen mede genoegzaam door alle de Compagnien is gevraagd.

4. Dat alle Ampten, Officien en Beneficien, binnen Haarlem openvallende, zullen worden gegeven aan geboore Burgers van dezelve Stad, of

of die aldaar 8 Jaaren gewoond hebben, of aan Burgers van eenige andere Stad in deze Provintie, en dat alle dezelve die Officien zelfs zouden moeten waarneemen, zonder eenige uitkeeringe daar van te doen, dan alleen aan het Gemeene Land; het welk ook genoegzaam door alle de Compagnien is gevraagd geworden.

5. Dat voortaan geene Bewinthebbers van de Oost- en West-Indische Compagnien zouden mogen geëligeert worden uit de Leden van de Vroodschap, maar alleen uit de voornaamste Koopluiden van de Stad.

Zynde gevraagd by drie a vier Compagnien.

6. De Privilezien en Keuren van de Stad te doen drukken en gemeen te maaken, en dat aan de Burgers gegeven zoude mogen worden Copie van haare gedaane Burger-Ed.

By alle de Compagnien gevraagd.

7. Dat tot Geauthoriseerdens tot de Manufacturen, en zulks ook tot reguleeringe der Leonen, voortaan niet meerder zouden worden aangeveld de Koopluiden en Fabriqueurs, maar alleen die geene, derwelke zelfs Werkbaazen zyn.

Gevraagd by twee a drie Compagnien.

8. Alle Fabriquen, die in de Provintie konnen gemaakt worden, niet daar buiten, en die in de Stad gemaakt worden, niet buiten de Stad te laaten maaken, of van daan te doen komen, mitsgaders de Inboorlingen boven Vreemden in Handwerken te prefereren.

Gevraagd by twee a drie Compagnien.

9. Dat geen Stads Lasten zouden worden geheven, ten lasten van de Burgers, als met consent van de respectie Gilden.

Alleen gevraagd by het Oranje Vendel van de Cluveniers Doele.

10. Permissie tot stabileeringe van allerhande Neeringen en Handteeringen binnen de Stad van Haarlem, mitsgaders voorzieninge van alle vrye Jaarmarkten.

En dat de Ingezetenen niet meerder zullen worden belast, dan in eenige andere Steden.

Alleen gevraagd by het Oranje Vendel van de St. Joris Doele.

11. Alle het geene uit de geplunderde Huizen der Pachters geborgen is, publicq te doen verkoopen, en aan de Diaconie te geeven.

Alleen gevraagd by het Witte Vendel van de St. Joris Doele.

12. Aan de Burgers van Haarlem te vergunnen vryheid van de Vischeryen.

Uf supra.

13. De Officien, by overlyden van die geene op welkers naam zyn staande, te geeven aan die geenen, die dezelve voor zodanige hebben waargenomen.

Alleen gevraagd by het Gecouleurde Vendel van de Cluveniers Doele.

14. Dat alle Officien van Burgemeesteren en Kerkmeesteren dependeerende, buiten die tot het Stadhuis specteren, publyk zouden mogen wor-

den verkogt, mits de Koopers zouden moeten zyn van goed gedrag, Burgers van Haarlem, of acht Jaaren aldaar gewoont hebbende.

Alleen gevraagd by het Oranje Vendel van de Cluveniers Doele.

NB. 't Witte Vendel van de Cluveniers Doele het contrarie verzogt, maar belaften, zo noodig is, met Amptgeld of Annatis ten behoeve van het Land.

15. *Cornelis de Groot weder in zyn functie te herstellen by de eerste Vacature.*

16. *Dat aan de Burgery zoude mogen worden vergunt een ordentelyke en bequaame plaats tot verblyf van hunne ordinaris Hoofdwaagt.*

Alleen gevraagd by het Witte Vendel van de Cluveniers Doele.

Op alle welke verzoeken en Articulen, wy, na ingenomen rapport van gemelde onze Gecommitteerde, die zich binnen de voorz. Stad op alles heeft laten informeeren, goedgevonden hebben te disponeeren in maniere hier na volgende:

1. *Op het eerste Arttykel hebben wy goedgevonden aan ons voor de eerste maal te referveeren de aanstelling van een nieuwe Krygsraad, te weeten van twee Collonels uit de Vroedschap, en van de overige Officieren uit de fafsoenelykfte Burgers, welke aanstelling wy doen zullen, zo haast als wy ons omtrent de daar toe bequaame en gequalificeerde Perzoonen zullen hebben geïnformceert, en dat voor het toekomende zal worden geobserveert en nagekomen, het geene by wylen onzen Prædeceffeur Koning Willem de III, hoogloffelyker gedachtenisse, op den 14 September 1672 dien aangaande is gedisponeert.*

2. *Op het tweede Arttykel, raakende de verzogte affchaffing der Pachten der Gemeene Middelen, verklaaren wy, dat by Placaat van haare Ed. Groot Mog. in dato den 26 Juny laastleden, op onze Propositie gearresteert, daar aan zynde voldaan, geen dispositie daar op noodig is.*

3. *Op het derde Arttykel verklaaren wy onze ernstige wille en begeerte te zyn, dat de Burgery by haare gefundeerde Rechten en Privilegien zullen worden gemaintineert; gelyk mede de respectieve Gildens, dewelke zich binnen Haarlem bevinden, en dat mitsdien de Abuzen, dewelke daar ingesloopen zyn, mits op eene beboorlyke en eerbiedige wyze aan de Heeren Burgemeesteren aldaar worden voorgedraagen, na bevind van zaaken zullen worden geredresseert en hersteld; gelyk mede, dat de noodige attentie zal worden gegeven, dat omtrent de aanstellinge van de Vinders der respectieve Gildens, de geboore Burgers en die van de Gereformeerde Religie zyn, zo veel zulk gevoegelyk geschieden kan, boven alle anderen zullen worden gepraesereert.*

4. *Op het vierde Arttykel vinden wy goed te persifsteeren by de Dispositie van wylen zyne Majesteit van Groot-Brittannien, glorieuser memorie, van den 14 September 1672. Zie boven bl, 546.*

En

En word omtrent de zelfswaarneeminge van de Ampten, en daar van geen uitkeering te doen als aan den Lande, gerefereert tot de Resolutien by haar Edele Groot Mog. met ons advies die wegens genomen, op den 11 November 1747 en 23 January 1748, mitsgaders tot de ordres daar by ten dien opzichte gesteld.

5. Op den inhoud van Arttykel 5, raakende het verkiezen van Bewindhebers van de Oost- en West-indische Compagnien, buiten de Leden van de Vroedschap, verstaan wy, dat voor als noch niet kan worden gedisponeert.

6. Op het zesde Arttykel ordonneeren wy, in conformiteit van de meergemelde Dispositie van Koning Willem de III., glorieuser gedachtenisse, dat aan de Burger-Schutterye door den druk zullen worden gecommuniceert, alle zo oude als nieuwe Privilegien, Handvesten en Voorrechten, de voorsz. Stad van Haarlem competeerende, voor zo veel dezelve dienstig en nut zullen bevonden worden; en dat voorts ten spoedigsten aan dezelve Burger-Schutterye zal worden gegeven Copye van haare gedaane Burger-Eed, en telkens by het aanneemen van nieuwe Schutters aan dezelve by het doen van haaren Eed daar van een Exemplaar zal worden ter handen gesteld.

7. Dat ten aanzien van het zevende Arttykel, de aanstellinge van de Geauthoriseerdens van de Manufactuuren zal zyn en blyven op den ouden voet, en gelyk tot hier toe is geëseert.

8. Dat in het verzoek by het achtste Arttykel gedaan, als strydig met de vryheid van Commercie, en niet strekkende tot het meeste nut van de Stad in verscheiden opzigten, zo als het legt, niet kan worden getreden; verstaande wy niet te min, dat alle mogelyke attentie zal worden gemaakt, om Inboorlingen boven Vreemdelingen in Handwerken te prefereren.

9. Dat in het negende Arttykel niet kan worden geteeden, als strydig met de Regeeringsform van den Lande.

10. En aanbelangende het tiende Arttykel, verstaan wy, dat alle Fabriquen, Neeringen en Handteeringen, gelyk van ouds binnen de Stad van Haarlem vry en onverhinderd zullen mogen worden gestabileert; mitsgaders, dat by aldien de Burgerye der Stad Haarlem zoude vermeinen meerder vrye Jaarmarkten noodig te hebben, en zulks met haare Privilegien en Rechten te kunnen bestaan, daar toe verzoek zullen mogen doen, daar zulks behoort; gelyk mede ingevalle dezelve Burgerye tegens alle verwagtinge zich met fondament meerder bezwaart zoude oordeelen, dan in andere Steden.

11. Dat, geconsidereert, dat op de geborgene Goederen in dit Arttykel vermeld, door het Gemeene Land praetensie zoude kunnen worden gemaakt, en daar onder ook zodanige Goederen zich bevinden, die Minderjarige en andere Particulieren justineeren aan hun toe te komen, vervolgens in het verzoek, hier by gedaan, voor als noch niet kan worden getreden; en worden derhalven Burgemeesteren der Stad Haarlem gelast, om van dezelve Goederen eene behoorlyke Inventaris te doen maken, en dezelve aar ons over te leveren.

12. Noopende den inhoud van het twaalfde *Articul* verstaan wy, dat de *Pisscheryen* met eenige *Netten* in des *Stads Wateren*, niet kan worden toegestaan, maar dat alle dezelve *Wateren*, gelyk van ouds, ten profyete van des *Stads Kasse* zullen blyven verhuurt.

13. Omtrent het verzoek by het dertiende *Articul* geëxprimeert vinden wy goed, dat by vacature van zodanige *Ampten* of *Officien*, als by het zelve *Articul* gemeld, op die geene, dewelke dezelve hebben waargenomen, zal worden genomen behoorlyk regard, zonder dat echter *Burgemeesteren* geneceffteert zullen zyn de zodanige *Waarneemers* absolute-lyk daar mede te beneficeeren.

14. Aangaande het veertiende *Articul* wegens het publyk verkoopen der *Ampten*, alleen door een van de *Compagnien* *Burgers* gedaan, en waar tegens een andere *Compagnie* zelfs een contrarie verzoek heeft gedaan, refereeren wy ons tot het gunt op het vierde *Articul* is vermeld, en zulks op de voorzieningen, dewelke by haar *Ed. Groot Mog.* met ons advies omtrent de *Ampten* bereids zyn gemaakt, en noch verder gemaakt zullen worden.

15. Den inhoud van dit *Articul* hebben wy goedgevonden te laten ter dispositie van de *Regeeringe*, aan wien den *Suppliant* vrygelaaten word zich te adresseeren.

16. Op *Articul* zestien vinden wy goed, dat aan de *Burgerye* zal worden vergunt en gegeven een ordentelyke en bequaame plaats tot haar verblyf op de *Hoofdwart*, en daar toe by de *Heeren Burgemeesteren* de noodige schikkinge en voorzieninge zal worden gemaakt.

En worden voorts alle andere of meerdere verzoeken, die in de voorschreve *Reguesten* vervat, en van eenig aanbelang zyn, gehouden in advies, en de overige die van geen importantie zyn, gehouden als geweezen van de hand.

En hebben wy voorts goedgevonden, ten einde de *Burgerye* der *Stad Haarlem* voornoemt, van deze onze intentie en *Decisie* mogen zyn geïnformeeert, deze te stellen in handen van den bovengemelden *Baron van Grovestins*, onze *Opper-Statmeester* en *Luitenant-Generaal* van de *Cuwallerie*, met last, zich te begeeven na de voorschreve *Stad*, en aldaar deze voor ieder der *Compagnien* te doen afkondigen, en voorts deze onze *Decisie* te doen drukken, en aan ieder der voorsz. *Compagnien* een goed aantal *Exemplaaren* daar van ter handen te doen stellen tot haare narichtinge, en omme voorts zich daar na met alle getrouwigheit te reguleeren, gelyk zulks behoort. *Actum* in 's *Gravenhage* den 10 *Augustij* 1748.

(Was getekend,)

PRINCE d'ORANGE en NASSAU.

(Onder stond,)

Ter Ordonnantie van zyne Hoogheid.

(L.S.)

(Gecontrasigneert,)

J. de BACK. Na

Na dat zulks gefchied was, deed gemelde zyn Excellentie de Baron van *Grovestins* weder aan ieder Vendel een Aanspraak, waar in hy betuigde: „ Dat aan zyn Hoogheid, onzen Erf-Stadhouder, niets „ aangenaamer was, dan alles te willen contribueeren tot eenigheid, „ bloei en welvaart dezer Landen, hy niet anders van de goede Bur- „ gery verwagte, en datze een volkomen genoegen zouden nee- „ men in de schikking en Antwoord van zyn Hoogheid op hunne „ Requesten gedaan, enz. Zie, als boven.

Den eerste September, de Verjaardag van zyne Hoogheid, onzen Erf-Stadhouder, arriveerden denzelyven 's namiddags omtrent ten 6 uuren alhier te Haarlem, en onder 't losbranden van 't Geschut deed hy deszelfs intrede. Vooruit reden eenige Heeren te Paard; daar op volgde den Onder Schout *Jan van Kleynenberg*, als Majoor van de Stad: doe volgde zyn Hoogheid met deszelfs hooge Gevolg, in twee Koetzen met 6 Paarden bespannen, (wordende deszelfs Koets door den Heer Kapitein *Ravens*, en eenige oudste Burger-Sergeanten aan weêrzyden gevolgt) rydende aldus door de Burgery, die aan de Grootte Hout-poort geschaard stond, door de Grootte Houtstraat tot aan de groote Markt, alwaar een Compagnie Burgers onder den Heer Kapitein *Valkenburg* geposteert stond aan het Stadhuis, en waar door zyn Hoogheid passeerden.

Aan de Trappen van het Stadhuis stonden de Ed. Groot Achtb. Heeren Burgemeesteren, om dien Vorst te complimenteeren, wordende het woord gedaan door den Heer Mr. *Paulus Abraham Gilles*, oudste Pensionaris der Stad. Waar na zyn Hoogheid en Gevolg kort daar op vertrok, onder het losbranden van het Geschut, na halfwegen Amsterdam, ten einde om aldaar op het Rynlands huis Zwaanenburg te vernachten. Zyn Hoogheid aldaar ter Tafel zittende, wierd verzogt, zich te willen onderwerpen aan de algemeene en oude Wet, ten aanzien dier Heeren, die nooit voorheen op dit Huis gegeeten hebben, ingevoerd? Zyn Hoogheid dit verzoek met een vriendelyk wezen geaccordeert hebbende, zo quam de Kastelein, die zyn Hoogheid een Servet voorspelde; waar na in een Zilveren Kom wat Rystenbry met Zuiker en Caneel aan zyn Hoogheid wierd aangeboden; waar van dien Vorst proefde, en vervolgens uit de Hensbeker dronk; en de andere Heeren, die aldaar nooit gespyzigt hadden, hebben op die zelve wyze mede gehensf.

Deze Geboortedag van zyn Hoogheid wierd alhier te Haarlem met

met vreugde gevierd: de Compagnie Vrywillige Liefhebbers van den Wapenhandel, (opgericht door den Heer *Daniël de Burler*, thans Adjutant der Burgery) by deze gelegenheid, des voormiddags na Kerktid, hebben op een plechtige wyze, met vliegend Vendel, Veld-muziek en fltaande Trom, op de Grootte Markt voor de Ed. Groot Achtbaare Heeren Burgemeesteren geparadeert, en hun nieuw Vendel, met het Vorstelyk Wapen van zyn Doorluchtige Hoogheid verciert, vertoond; wordende hun Ed. Groot Achtbaare, door derzelve Kapitein, Luitenant en Vendrig, de Heeren Mr. *Caspar Jacob Ravens*, *Jan Merkman* en *Everhard de Burler*, *J. Z.*, wegens dezen blyde Geboorte-Verjaardagsdag, gefeliciteert: ook hebben die Liefhebbers des avonds in de Cluveniers Doele, onder een fraai Concert, door het afsteecken van Vuurwerken, en andere tekenen van Vreugde, die tot den morgenfond duurden, gevierd; en den Heer *Pieter Merkman* maakte by deze gelegenheid *ex tempore* het volgende Drinkvaersje:

*Dit Glaasje zal ik U ter eere, ó FRISO, leegen,
 En vieren met deez' dronk uw heuglyk Jaargety:
 De Hemel kroon deez' dag, den Batavier tot zegen,
 En rekke uw leven 't perk der menslykheid voorby;
 Leef eeuwig in ons hart! zo moet, na lang verjaaren,
 Uw sterfelyk deel ter aarde, uw ziel ten Hemel vaaren.*

Na eenige dagen verlopen, ontstond 'er nochmals ongenoegen onder de Burgery, die door heet-gebakerde wierd aangehitst, voor reden gevende, dat hunne Requesten of niet direct voor zyne Doorluchtige Hoogheid waren gekomen, of in haar waare zin niet wel waren opgenomen, en dus niet na genoegen beantwoord: noch quam 'er een debat by onder eenige Heeren over zekere Propositie met haare Voor- en Tegenschriften: ja dit ging alhier zo verre, dat eenige Opgeworpene (door wat Authoriteit, is onbekent) de geheele Burgery verzogt, by Vendels te gelyk, op de Cluveniers Doele te komen, om het onderstaande Request te hooren leezen, goed te keuren, en te ondertekenen: dat dóor veele, als door den stroom gedrongen, gedaan zynde, aldus door Gecommitteerde aan zyne Doorluchtige Hoogheid in den Haag wierd behandigt:

Aan zyne Doorluchtigste Hoogheid den Heere
Prince van Orange en Nassau, Erf-Stadhouder, Ka-
pitein en Admiraal Generaal der Vereenigde Neder-
landen, enz. enz. enz.

Geeven met de diepste nedrigheid te kennen de Burgeren en Ingezete-
nen der Stad Haarlem, dat wel verre dat de Onlusten en Oneenig-
heden binnen de voorsz. Stad door den tyd zouden zyn geceffeert, dezelve
in tegendeel zodanig zyn toegenomen, en tot zo hoogen top geklommen,
dat niet anders dan een gansche Burgerlyke Opstand, die tot de uitterste
rampen en onbeilen zouden kunnen uitloopen, te wagten is, zo daar in
niet ten spoedigste door uwe Doorluchtige Hoogheid met hulpe van God
Almachtig worde voorzien, dat de voorsz. Onlusten en Oneenigheden wel
voornamentlyk tot oorsprongk hebben, het mistrouwen tusschen de Regeer-
ring, zo als die tegenwoordig is geconstitueert, en de gezamentlyke Bur-
gerye, en dat deze laatste zich verbeelden dat hunne redenen van Bez-
waar en Klagte, of niet direct tot uwe Doorluchtigste Hoogheid
werden gebragt, ofte, indien zulks al mogte geschieden, dat dan echter
dezelve geheel anders worden uitgeduid als der Suppl. waare meening is,
of ook wel dat de Dispositien daar op door directien zo lange werden uit-
gerekt, dat de goede Burgeren het zelve als voor een weigering komen
aan te zien, gelyk onder anderen de Supplianten daar van een blyk mee-
nen te hebben daar inne, dat tot hier toe noch geen de minste verandering
in de Krygsraad bunner Stad is gemaakt.

Waaromme de Supplianten als nu de vryheid neemen door hunne Ge-
committeerden, met byvoeginge van drie Heeren uit hunne Vroedschap,
hier toe specialyk verzogt, zich by dezen direct te adresseeren aan uwe
Doorluchtige Hoogheid met alle onderdanigheid, en te gelyk op het al-
lerernstigste smeekende, dat uwe Doorluchtige Hoogheid op de onder-
staande Articulen gunstig en met alle mogelyke spoed gelieve te Disponee-
ren.

Art. 1. Dat het zyn Doorluchtige Hoogheid Vaderlyk gelieve goed
te vinden, dat het aan de Ingezetenen dezer Stad, (ingevolge het aller-
ernstigste verzoek, door zyne Doorluchtige Hoogheid in deszelfs Lands-
Vaderlyke Propositie, den 25 Juny jong sleden aan haar Ed. Groot Mog.
in den Hage gedaan) met alle mogelyke spoed moge werden weggenomen,
alle wettige redenen van Bezwaar over de Abuzen op 't stuk van de be-
geevinge der Ampten ingekropen, door het spoedig introducereen van de

○ ○ ○ ○

Mid.

Middelen van Redres, die daar toe by haar Ed. Groot Mog. in derzelver Resolutien van den 11 November 1747, en 23 January 1748, zyn vastgesteld, en dat de Ampten voortaan mogen begeben worden aan Ingeboornen en aan Genaturaliseerde, en hier vastgezeten zynde Burgeren en Inwoonderen dezer Stede.

2. *Smeecken wy uwe Allerdoorluchtigste Hoogheid, dat de Burgerye, naar luid der Stede Handvesten, in hunne door den tyd vervallen Privilegien en Prerogativen, zo rakende het stuk der Gildens als anderzints, mogen werden hersteld, en door den Druk worden gecommuniceert alle zo oude als nieuwe Privilegien, Handvesten en Voorrechten dezer Stad, en dat wel op de aller spoedigste en getrouwste wyze, op dat het niet wederom komt achter te blyven, als het in 't jaar 1672 heeft gedaan, niet alleen die de Burger-schutterye als een Krygsraads-recht betreffen, maar ook die de Burgers als Ingezetenen van de Stad aangaan en toekomen: als mede dat uw Doorluchtige Hoogheid ter voorkominge van alle verdere morringe en verwyderinge gelieve goed te vinden, dat voortaan der Burgeren Colonellen en overige Officieren uit het Lichaam der goede Burgerye mogen verkooren werden, en dat de Burgerye een Nominatie van een dubbeld getal mag maaken, en aan zyne Doorluchtige Hoogheid presenteeren, om 'er een nieuwe Krygsraad uit aan te stellen, ende dat dezelve nooit nochte ten geenem dagen Liedens van Regeeringe zullen vermogen te worden, zonder zich alvorens van hunne Ampten te hebben ontdaan, en verder als 't door zyne Hoogheid aan de Burgeren en Ingezetenen van Amsterdam is vergunt geworden.*

3. *Dat het Collegie van de Geauthoriseerden voortaan niet meer mag bestaan alleen uit de Fabrikeurs, want dan komen de Werklieden, als 'er geschil is, by hunne Meesters, by hunne Rechters, en by hunne Partzen te gelyk, waar door zeer veele en groote Abuizen zyn begaan, als uit het Geschrift van Lieve van Oudrieven en Compagnons blykende is, die de noodzaakelykheid van Redres, waar van dit Articul meld, de Ed. Groot Achth. zeer klaar getoond heeft, aan 't welk wy ons volkomen gedraagen in dit Articul.*

4. *Dat zyn Hoogvorstelyke Doorluchtigheid verzogt en bevordert mag worden ten spoedigste te komen in deze Stad, met zodanige Macht voorzien als noodig zy, ten dien einde ook alhier op het stuk van de Regeeringe, zo om dezelve te stellen op een getal van 32 Leden in de Vroedschap, als ook om over de gantsche Regeeringe, mitsgaders Pensionarissen, en Secretarissen te disponeeren, als zyn Hoogheid tot de meeste mit.*

nutte en ruste van de goede Burgerye dezer Stad, en ten dienste van den Lande zal bevinden te behooren.

't Welk doende, enz.

Dit volgende was het eerste Hoofd van 't Requeest, zo als het de Burgery op den Doele is voorgelezen:

*Aan de Wel-Ed. Groot Achtbaare Heeren Burge-
meesteren en Vroedschappen der Stad Haarlem.*

Geeven wy ondergetekende Burgeren en Ingezetenen van gemelde Stad met Reverentie en schuldige Eerbied te kennen, hoe wy in overweginge genomen hebbende, aan de eene zyde, hoe min gunstig Fiat wy op de meeste en voornaamste Articulen van onze Requeste gekregen hebben, het welk de Burgeren en Ingezetenen tot groote droefheid en verslagenheid, maar de Vreemdelingen en Bywoonders tot groote vreugde is verstrekkende geweest, van welke waarheid u, Wel-Ed. Groot Achtb. benevens zyn Excellentie de Heer Baron van Grovestins, zekerlyk ten vollen zyn overtuigt geweest; een stuk waarlyk niet wel te begrypen, daar uw Wel-Ed. Groot Achtb. zegt in de Publicatie, die myne Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem gepubliceert hebben den 21ste Juny 1748, niet te twyffelen of zyne Hoogheid zoude disponeeren tot genoegen van de Burgerye op hunne Requesten, waar toe ook de gantsche Regeering dezer Stad zich vrywillig verbind en belooft in de doornoemde Publicatie alles te zullen contribueeren wat in hunne vermogen is; en aan de andere zyde, hoe het de Burgeren van Amsterdam cordaat gelukt is, volkomen en geheel Fiat te krygen op hunne Requeste zonder eenige Reserve, daar nochtans hunne Articulen niet accordeeren met de onze, except de Posteryen: waarom wy ons met recht verplicht gevonden hebben ter redres voor ons te moeten gaan mede werken, op dat wy cordaat in 't zelve geluk met de Amsterdamsche Burgerye mogen gesteld worden, waar over uw Wel-Ed. Groot Achtb. hooglyk geroemd en geprezen zult worden, als gy de Burgerye en Ingezetenen dezer Stad zo gelukkig maakt, (want wy zullen nooit gelooven dat het aan onze geliefden Erfstadhouder zal manqueeren) als uw Wel-Ed. Groot Achtb. gelieft te doen, gelyk uw Wel-Ed. Groot Achtb. belooft in de voorn. Publicatie van 21 Juny 1748: in dit vertrouwen dan, hebben wy lieden eenpaarig goedgevonden de volgende heilzaame Articulen u, Wel-Ed. Groot Achtb., onder 't oog te brengen, gelyk wy de eere hebben te doen by dezen, niet twyffelende of uw Wel-Ed. Groot Achtb. zult niet minder liefde en achting voor uwe Burgerye en Ingezetenen hebben, als de Heeren van Amsterdam voor de hunne: wy beroepen ons dienaangaande nochmaals op uw Wel-Ed. Groot Achtb. betuiging in de meermaalen genoemde Publicatie gedaan, alwaaromme wy schuldplytig verzoekende deze onderstaande Articulen te willen billyken, gelyk dezelve

O o o o 2

zeer

zeer billyk zyn, en ons een gunftig Fiat daar op te willen verleenen: als; enz.

Hier op resolveerde zyne Doorluchtige Hoogheid, den 27ften van September, als Commissariffen na deze Stad af te vaardigen, de Hoog-Ed. Heer *Fredrik Hendrik*, Baron van Waffenaar, enz. en Raadsheer Mr. *Willem Pauw*, om eene Commiffie uit zyn Naam af te leggen: die op de Cluveniers Doele, daar toe gereed gemaakt, logeerden, ten kofte der Stad; alwaar by toerbeurten een Corporaalfchap Burgers de Dagwacht moeften houden. Deze Heeren Commissariffen wierden aldaar door de Heeren van de Regeering gecomplimenteert, verleende Audientie aan de Leden van de Magiftraat, en andere Heeren, als mede, volgens gedaane Waarfchouwing, aan alle uit de Burgery en Gemeente. En hier konden nu, die oordeelden eenige klagten in te moeten brengen, zich voor deze Heeren Commissariffen adreffeeeren: dat ook door verfehiedene gefchieden. Gemelde Heeren Commissariffen hier eenige dagen vertoeft hebbende, zo vertrok de Raadsheer *Pauw* den 4den van October na den Haag, om aan zyne Doorluchtige Hoogheid de Erf-Stadhouder raport te doen van den toefland der zaaken alhier. Den zelfen Heer weder gekeert zynde, met de Resolutie van zyne Doorluchtige Hoogheid, zo wierden 's Maandags, den 7den van October, 's morgens omtrent 9 uren, alle de 24 Raaden door de Ed. Mog. Heeren Commissariffen in de Cluveniers Doele geconvoceert, en de gemelde Regenten aldaar ontfagen en ontfaft van hunne functien, hunlieden bedankende voor den dienft aan deze Stad tot nu toe geprefteert: vervolgens reden de Ed. Mog. Heeren Commissariffen na het Stadhuis, en de 32 gedifpiceerde Raaden in de Vroedfchaps-Kamer geconvoceert zynde, wierden dezelve aldaar tot Vroedfchappen aangefield. Daar na namen hun-Ed. Mog. fefsie in Burgemeefters Kamer, en lieten door de Bode 4 Heeren uit de Vroedfchap ontbieden, die tot Burgemeefteren wierden aangefield: dit verricht hebbende, zo wierden 'er noch 7 Heeren uit de Vroedfchap binnen geroepen, en tot Schepenen genomineert. En daar op wierden, na het luiden der Stadhuis-klok, de volgende 3 Publicatien afgekondigt, ten aanhooren van duizenden Inwoonderen:

W^y WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, by de Gratie Gods Prince van Orange en Nassau, Graaf van Catzenellebogen, Vian-den, Dietz, Spiegelberg, Buuren en Leerdam; Marquis van Veere en
Pliis.

Vlissingen; Heer en Baron van Breda, Beilstein, der Stad Grave en Lande van Kuyk, Liesveld, Diest, Grimbergen, Herstal, Cranendonk, Warneton, Arlay, Noferoy, St. Vith, Daasburg, Polanen, Willemstad, Niervaard, Yffelstein, Bredepoort, Steenberg, St. Maartensdyk, Geertruidenberg, Turnhout, Zevenbergen, de Hooge en Laage Zwaluwe, Naaldwyk, Heer van Ameland; Erf-Burggraaf van Antwerpen en Besançon; Erf-Marschalk van Holland; Erf-Stadhouder, Capitein Generaal en Admiraal van de zeven Vereenigde Nederlanden, als mede Kapitein Generaal en Admiraal van de Unie; mitsgaders Ridder van de Kousband, enz. enz.

Doen te weten, dat wy in deze bekommerlyke tyden niets meer ter hand te neemende, als dat de respectieve Steden dezer Provincie, onder ons Stadhouderschap resorteerende, mogten worden gebragt in zodanige ordre en Regeeringe, waar door derzelver rust en voorspoed werde gestabileert, en ons door Gedeputeerden der Stad Haarlem voorgedragen zynde, dat in dezelve Stad tusschen de Regenten en Ingezetenen zodanige dissidentie was ontstaan, waar door ons goed oogmerk niet kan worden bereikt, en waar door Burgemeesteren, Schepenen en verdere Regenten der voornoemde Stad Haarlem waren bewogen geworden, om liever vrywilliglyk hunne respectieve Bedieningen neder te leggen, dan door het continueeren in dezelve verdere onlust onder de Ingezetenen te occasioneren: en verders uit het rapport van de Commissarissen, de Heeren Fredrik Hendrik, Baron van Wassenaar, Heere van beide de Katwyken en 't Zandt, beschreven in de Ridderchap van Holland en West-Friesland, Minister-Plenipotentiaris op het Congres te Aaken, mitsgaders Mr. Willem Pauw, Raad in den Hoogen Raade in Holland, die wy door pressante affaires ons perzoonelyk in de voorsz. Stad niet kunnende laaten vinden, derwaarts badden gezonden, van al het voorschrevene nader zynde geïnformeert; hebben wy goedgevonden de voorsz. meeninge en intentie der gemelde Regenten met onze Approbatic te secunderen: dienvolgende houden wy mits dezen de meergemelde Regenten voor ontlast van hunne Functien, henluiden bedankende voor den dienst aan de Stad Haarlem tot nu toe gepresteert; interdicceerende wel stricteelyk een iegelyk, wie het zoude mogen wezen, de meergemelde Regemen daar over te argueren, veel meer hunne Perzoonen of Goederen eenigzins te molesteren, beschadigen of incommoderen, dezelve Regenten, mitsgaders hunne Familien en Goederen tot dien einde neemende in onze speciale Protectie en Sauvegarde, alles in gevolge van de Resolutie ter Vergaderinge van de Edele Groot Mog. Heeren Staaten van Holland en West-Friesland genomen op den 21 September laatstleden. En vermits wy het tot welwezen van de voorsz. Stad nut en dienstig oordeelen, dat het getal der Leden van de Kroedschap worde geaugmenteert tot 32, waar toe de goede Burgerye ook haare genegenheid heeft te kennen gegeven, en welk getal in voorrige tyden ook heeft gesubsisteert; hebben wy goedgevonden te stellen, gelyk wy stellen by dezen:

Tot VROEDSCHAPPEN,

Mr. Jacob Deutz,	Mr. Mattheus Willem van Val-
Mr. Pieter van den Broeck,	kenburg,
Mr. Iſaac Laurens van Dielen,	Mr. Remees Floris van Zanen,
Mr. Pieter Steyn,	Salomon van Echten,
Mr. Willem Fabricius, <i>Heer van</i>	Mr. François Benjamin Fagel,
<i>Almkerk en Santhorſt.</i>	Mr. Daniël Jan Camerling,
Mr. Juſtus Witte,	Mr. Chriſtoffel Jan van Dam,
Mr. François Aernoud Druyve-	Antoni Kuits,
ſteyn,	Jean Salomon la Clé,
Pieter Samuël Crommelin,	Iſaac Cliffort,
Jan Heshuyſen,	Mr. Cornelis Aſcanius van Sype-
Elbert Teſtart,	ſteyn,
Mr. Arent de Raet,	Mr. Antonis Slicher,
Mr. Carel van Dyk,	Mr. Abraham de Pape,
Mr. Coenraad van Schuylen-	Mr. Caſpar Jacob Ravens,
burch,	Mr. Jan van Styrum,
Mr. Gysbert Jan de Bruyn,	Mr. David van Lennep,
Mr. Pieter van Schuylenburch,	Mr. Jan van den Bergen,
<i>Heer van Moermont.</i>	Mr. Jooſt Huyghens.

BURGEMEESTEREN,

Mr. Pieter Steyn,	Pieter Samuël Crommelin,
Mr. Juſtus Witte,	Jan Heshuyſen.

en SCHEPENEN,

Mr. Willem Fabricius, <i>Heer van</i>	<i>Heer van Moermont.</i>
<i>Almkerk en Santhorſt.</i>	Mr. Remees Floris van Zanen,
Mr. Coenraad van Schuylen-	Mr. Zacharias Stenis,
burch,	Mr. Abraham de Pape,
Mr. Pieter van Schuylenburch,	Mr. Jan van den Bergen.

Laſtende onze Commiſſariſſen dezelve in onzen Naam den beoorlyken Eed af te neemen.

Verklaaren wy verders onze Intentie te wezen, dat het verkiezen der voorzeide Regenten in maniere als vooren gedaan, alleenlyk is geſchied tot meerder ruſt en dienſt der voorz. Stad Haarlem, en tot wegneeming van de diſſidentie en murmuratie onder de Ingezeten en aldaar ontſtaan.

en

en zulks zonder eenige prejudicie of consequentie voor het toekomende, ten aanzien van de Privilegiën, Vryheden, of Gerechtigheden der voorzeide Stad en de goede Burgers of Ingezetenen der zelve competeerende, die wy verstaan, dat in haar oude kragt en vigeur zullen blyven.

Gedaan in's Gravenhage, den 5 October 1748.

PRINCE D'ORANGE & NASSAU.

(L. S.)

Ter Ordonnantie van zyne Hoogheid.

J. de BACK.

Op hyden, den 7 October 1748, na voorgaande Klokkenegslag van de Puye van den Raadhuys gepubliceert en den Volke voorgelezen, ten overstaan en in praesentie van de Edele Mog. Heeren Commissarissen boven gemeld.

By my,

D. GULDEWAGEN.

Wy WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, by de Gratie Gods Prince van Orange en Nassau, Graaf van Catzenellebogen, Vian-den, Dietz, Spiegelberg, Buuren en Leerdam, Marquis van Veere en Vlissingen; Heer en Baron van Breda, Beilstein, der Stad Grave en Lande van Kuyk, Liesveld, Dieft, Grimbergen, Herstal, Cranendonk, Warneton, Arlay, Noseroy, St. Vith, Daasburg, Polanen, Willensstad, Niervaart, Yffelsein, Bredevoord, Steenberg, St. Maartensdyk, Geertruidenberg, Turnhout, Zevenbergen, de Hooge en Laage Zwaluwe, Naaldwyk; Heer van Ameland; Erf-Burggraaf van Antwerpen en Besançon; Erf-Marschalk van Holland; Erf-Stadhouder, Capitein Generaal en Admiraal van de zeven Vereenigde Nederlanden; als mede Capitein Generaal en Admiraal van de Unie; mitsgaders Ridder van de Kousseband, enz. enz. enz.

Doen te weeten, dat wy, verstaan hebbende, dat door ons Reglement en Dispositie in dato den 10 Augusti 1748 op verscheide Articulen door de Burgerye en Ingezetenen der Stad Haarlem tot onze kennis gebragt, niet ten eenemaal waren weggenomen de onlusten en bewegingen, die binnen de voorschrewe Stad waren ontstaan, en aan ons op den naam van de gantsche Burgerye aldaar zynde gepresenteert eene nadere Requeste, hebben wy goedgevonden derwaarts af te zenden de Heeren Fredrik Hendrik, Baron van Wassenaar, Heere van beide de Katwyken en 't Zand, beschreven in de Ridderchap van Holland en West-Vriesland, Heemraad van Rynland, en tegenwoordig Minister-Plenipotentiaris op het Congres te Aaken, mitsgaders Mr. Willem Pauw, Raad in den Hoogen Raade in Holland, om uit onze Naam nochmaals zo veel mogelyk by minnelyke

Wee.

Weegen van Overreding en Persuasie de Gemoederen tot rust en tranquilliteit te brengen, en te gelyk te verneemen, of en welke nadere redenen van beklag of bezwaar de goede Burgerye zoude mogen hebben, die wy genezen waren te hooren en haarlieden daar in te bezorgen behoorlyke Redres; en dewyl wy bevonden hebben, dat alle de wezentlyke redenen van bezwaar zyn vervat in de voorzeide nader aan ons gepresenteerde Requeste, zo hebben wy na ingenomen Rapport van gemelde onze Gecommitteerden, die zich binnen de voorschreve Stad op alles hebben laten informeeren, goedgevonden te disponeeren in maniere hier na volgende.

Ten opzichte van het eerste Articul houdende, dat met alle mogelyke spoed mogen worden weggenomen alle wettige redenen van bezwaar over de abuzen op 't stuk van de begeevinge der Ampten ingekroopen, door het spoedig introduceeren van de Middelen van redres, die daar toe by haar Ed. Groot Mog. in derzelver Resolutien van den 11 November 1747 en 23 January 1748 zyn vastgesteld, en dat de Ampten voortaan mogen begeeven worden aan ingeboorne en aan genaturaliseerde, en hier vastgezeten zynde Burgers en Inwoonders dezer Stad; verklaaren wy ons te refereren tot onze voorgemelde eerdere Dispositie Art. 4, begeerende nochtans wel serieuuslyk, dat in het begeeven der Ampten de noodige reflectie op de Burgers en Ingezetenen werde gemaakt, en dat dezelve daarinne, zo veel doenlyk is, werden geprefereert voor alle de geene, die geen Burgers of Ingeboorne der Stad Haarlem zyn.

Wat betreft het tweede Articul, voor zo ver het zelve relatief is tot de handhaving en herstelling der Burgerye by haare Privilegien en Prerogatiiven zo raakende het stuk der Gildens als anderzints, naar luid der Stede Handvesten en het door den Druk gemeen maaken van alle, zo oude als nieuwe Privilegien, Handvesten en Voorrechten der voorschreve Stad, refereren wy ons tot het geene by onze voorschreve eerdere Dispositie en Decisie van den 10 Augusti 1748, Art. 6 deswegens is vastgesteld, zynde tot het door den Druk gemeen maken der voorschreve Privilegien, Handvesten en Voorrechten, niet alleen der zulke, die de Burger-Schutterye als een Krygsraad betreffen, maar ook die de Burgers als Ingezetenen van de Stad aangaan, in conformiteit van het gemelde zesde Articul, reets de noodige Ordre gesteld, en zullende daar mede alle mogelyke spoed worden gemaakt. En wat aangaat het verdere verzoek mede in het voorschreve tweede Articul der Requeste vermeld, raakende de Officierien in den Krygsraad, waar van wy by het eerste Art. van onze voorgemelde eerdere Dispositie aan ons hebben gereserveert de aanstelling, te weten van 2 Colonellen uit de Vroedschap, en van de overige Officierien uit de fatsoenlykste Burgers, welke aanstelling wy doen zouden, zo haast als wy ons omtrent de daar toe bequaame en gequalificeerde Perzoonen zouden hebben geïnformiert, en dat voor het toekomende zoude worden geobserveert en naargekomen het geene by wylen onzen Prædecesseur Koning Willem de III., Hoogloffelyker Gedaytenisse, op den 14 September 1672 dien aangaande is gedisponeert; hebben wy na de noodige Informatien deswegens bekomen te hebben, gestelt, gelyk wy stellen mits dezen: Tot

Tot Collonel van de St. Joris Doele,

Mr. Gysbert Jan de Bruyn.

Tot Kapitein van het Orange Vaandel, Salomon Fokké; *en tot Luitenant,* Adriaan van Eeten:

Tot Kapitein van het Witte Vaandel, Salomon Krul; *en tot Luitenant,* Simon van Heereveen:

Tot Kapitein van 't Blaauwe Vaandel, Albertus Hodson; *en tot Luitenant,* Laurens de Beer:

Tot Kapitein van 't Gecouleerde Vaandel, Jan van Mater Godefroy; *en tot Luitenant,* Cornelis Hoofd.

Tot Collonel van de Cluveniers Doele,

Mr. Mattheus Willem van Valkenburg.

Tot Kapitein van 't Orange Vaandel, Pieter van der Windt; *en tot Luitenant,* Jan van Echten:

Tot Kapitein van 't Witte Vaandel, Jan Adriaan Bogaart; *en tot Luitenant,* Gerrit Langedyk:

Tot Kapitein van 't Blaauwe Vaandel, Jacobus Vermeulen; *en tot Luitenant,* Pieter Merkman:

Tot Kapitein van 't Gecouleerde Vaandel, Pieter van Woensel; *en tot Luitenant,* Jan de Haan.

En eindelijk tot Fiscaal van de woorsz. 8 Compagnien,

Mr. Joannes Dierkens.

Wel verstaande, dat deze Keuse alleenlyk zal wezen voor deze reize, zonder te trekken in consequentie, maar in 't toekomende by den Krygsraad zullen worden genomineert vier Perzoonen uit de Proedschap, om daar uit by de Heeren Burgemeesteren twee Collonels te worden verkooren.

Van gelyken zullen by denzelven Krygsraad uit ieder Compagnie worden genomineert twee Kapiteinen en twee Luitenants, om daar uit by Burgemeesteren een Kapitein en een Luitenant gekoozen te worden.

Zullen ook twee Fiscaalen by den Krygsraad worden genomineert, om by gemelde Burgemeesteren daar uit een gekoozen te worden, en dat alles van drie tot drie Jaaren.

Aanbelangende het verzoek vervat in het derde Articul der gemelde Requeste, dat namentlyk het Collegie van de Geauthoriseerdens om redenen daar by gemeld, voortaan niet meer zoude mogen bestaan alleen uit de Fabriqueurs, verklaaren wy onze ernstige meening en intentie te zyn, dat alle abnizen en inconvenienten op het stuk der Fabriquen van tyd tot tyd ingesloopen, zullen worden geredresseert, en dat de middelen daar toe dienstig, zo by de Werkhaazen als by de Fabriqueurs terstond zullen worden te werk gesteld, ten einde die zaak, en particulierlyk het bezwaar in

P P P P

het

het voorschreve derde *Articul* vermeld, ten meesten genooge van beide, zo spoedig als doenlyk zal zyn, mag werden geschikt en getermineert, beveelende wel expreffelyk *Burgemeesters* en *Regeerders* daar aan de hand te houden, ten einde de *Fabriquen* weder mogen komen in haaren voorigen bloey, waar aan wy ons ten uittersten laten gelegen leggen.

En wat eindelyk betreft het vierde *Articul* van de gemelde *Requeste*, nopens de voorzieninge op het *Stuk* van de *Regeeringe*, refereeren wy ons tot het geen by onze *Acte* op dat point op heden mede geëmanceert, hebben geresolveert en vastgesteld.

Gedaan in 's *Gravenhage* den 5 *October* 1748.

PRINCE D'ORANGE & NASSAU.

(L. S.)

Ter *Ordonnantie* van zyne *Hoogheid*.

J. de BACK.

Op *huiden*, den 7 *October*, na voorgaande *Klokkengeslag* van de *Puy* van den *Raadhuize* gepubliceert en den *Volke* voorgelezen, ten overstaan en in *presentie* van de *Edele Mog. Heeren Commissarissen* boven gemeld.

By my,

D. GULDEWAGEN.

Aan ons *Frederik Hendrik*, *Baron* van *Wassenaar*, *Heer* van beide *de Catwyken* en 't *Zand*, beschreven in de *Ordre* van de *Ridderschap* van *Holland*, *Heemraad* van *Rynland*, en *Willem Pauw*, *Raad* in den *Hoogen Raade* in *Holland*, als *specialyk* gecommitteert by zyne *Doorlichtigste Hoogheid* den *Heere Prince* van *Orange* en *Nassau*, om de *Rust* en *Tranquilliteit* binnen de *Stad Haarlem*, zo veel doenlyk, te herstellen, by de *Heeren Regenten* derzelver *Stad* openhertelyk verklaard zynde, gelyk zy als noch verklaarden, dat zy lieden alle in het gemeen en ieder in het byzonder niet meer wilden gedachtig wezen de ongeregeltheden, zedert eenigen tyd by eenige *Ingezetenen* binnen deze *Stad* gepleegt; maar al het zelve meer toeschryvende aan een verkeerde drift, als aan een gepremediteerde *Malitie*, gaarne wilde vergeeven en vergeeten, zonder daar over eenige *recherche* of *onderzoek* te laten doen, of gedoogen gedaan te worden; Zo hebben wy uit den *Naam* van hooggedachte zyne *Hoogheid*, prykende voor eerst in de gemelde *Heeren Regenten* hunne *affectie* en *genegenheid* jegens hunne *Burgers* en *Ingezetenen*, goedgevonden, dezelve *Burgers* en *Ingezetenen* te vermaanen en op het allerferieuste te belasten, gelyk wy mitsdezen vermaanen en belasten, schuldige wederliefde en gehoorzaamheid aan hunne respectieve *Overheden* te bewyzen, dezelve met alle behoorlyke eerbiedigheid en respect te bejegenen, de een *Burger* den

anderen over het gepasseerde niet te injurieeren, en verders alles te doen, dat de plicht van een goed Burger en Onderdaan medebrengt.

Aldus gedaan ten overstaan van ons Commissarissen hier ondergeschreven binnen de Stad Haarlem, den 7 October 1748.

F. H. v. WASSENAAR. W. PAUW.

Op luiden, den 7 October 1748, na voorgaande Klokkenslag van de Puy van den Raadhuize gepubliceert en den Volke voorgelezen, ten overstaan en in praesentie van de Edele Mog. Heeren Commissarissen boven gemeld.

By my,

D. GULDEWAGEN.

Waar op alles in een volkomen rust, zo 't schein, hersteld wierd: en hun Ed. Mogende vertrokken 's anderen daags.

Zyne Doorluchtige Hoogheid, den 16den van December, 'smorgens omtrent half 7 uren van 't Huis de Oranjezaal na Vriesland de reize hebbende aangenomen, arriveerden omtrent ten 10 uren aan de Herberg de Dorstige Kuil, omtrent Haarlem, alwaar de tweede verwisseling van Paarden moest geschieden: en vermits hun Ed. Groot Achtb. de Heeren Burgemeesteren dezer Stad verwittigt waren, dat zyne Hoogheid, om de meeste spoed, niet door de Stad zoude passeeren, zo wierd denzelven van wegens welgemelde Heeren Burgemeesteren door een Deputatie van hun Ed. Groot Achtbaare opgewagt, bestaande uit de Heeren regeerende Burgemeesteren *Steyn* en *Witte*, en den Heer Pensionaris *Gilles*, welke uit naam van deze Stad zyne Hoogheid Complimenteerden, en verder eene gelukkige en voorspoedige Reize toewenschten; verders waren van meergemelde Heeren Burgemeesteren aldaar in gereedheid gebragt eenige Ververschingen, om zyn Hoogheid daar mede te defrojeeren; die daar toe binnen getreden zynde, daar van zich liet bedienen: en vervolgens, na de Paarden verwisselt waren, in goede welstand zyn Reize voortzette, terwyl in 't passeeren van de Wallen der Stad, zo in 't aannaderen als afwyken, door 't Kanon wierd gesalueert.

Na dat den 18den van October, te Aken, de lang gewenschte Vrede geslooten was, zo wierd in het volgende jaar, den 13den van Juny, na een voorgaande Dankdag, mede alhier over die geslootene Vrede veel vreugde bedreven, als met het luiden en speelen

der Klokken, lossen van 't Geschut, 't branden van Piktonnen, en Illumineeren der Huizen: de Burgery en Ingezetenen hadden op verscheidene plaatzen Eerepoorten en een groot getal van Praalboogen opgericht, en veele schoone Decoratien vervaardigt: onder andere zag men aan 't Huis van de Stads Drukkers *Enschedés* 4 vierkante doorschynende Schilderyen, fraai en uitvoerig geschildert door den Kunstenaar *T. Felgersma*. Aan de regterzyde van de Deur zag men de *Vryheid*, onder de gedaante van *Pallas*: in de linkerhand houdende de antique Hoed der Vryheid, zynde een Muts, die de Romeinsche Slaaven by het verkrygen hunner Vryheid gewoon waren te draagen, ten teken van ontworstelde slaaverny: met de regterhand hield zy de Speer, en rustende met de regter arm op het Hoofd van *Janus*, met twee Aangezichten, het eene oud en gebaar, en het ander jongk en baardeloos, als zynde een Zinnebeeld van de oude en nieuwe Regeering; van de oude en geëindigde Oorlog en de nieuw aangevangene Vrede; van het gepasseerde en van het tegenwoordige: het oude Aangezicht zag zydelings in een Spiegel, die door de wederom-kaatzende Lichtstraal deszelfs Beeldtenis vertoonde, zinspeelende op de verbreiding van de voorvallen door de weekelykche Couranten, en de Erinnerung der voornaamste gebeurtenissen door den Maandelykche Europische Staats Secretaris: onder dit Hoofd zag men de bekende Tafelen der Roomsche Wetten, draagende het Opschrift: *Lex XII. Tabularum*. Ter regterhand na omhoog zag men een *Duif*, rustende op een Wolk, met een Olyftak in haar bek; vertoonende hoe de liefdenryke Zagtzinnigheid de Vrede ons toegebracht heeft. Aan de Voeten der *Vryheid* lag de *Hollandfche Leeuw* in een vreedzaame gestalte. Bovenaan, in een ontwondene Rolle, las men deze Latynsche Zinspreuk: *Libertas Pacis soboles prudentia alumna*; dat onderaan in het Nederduitsch dus was nagevolgt:

*Door Vryheid en door Vrede,
Zo bloeijen Land en Steden.*

De tweede Schildery vertoonde het Borstbeeld van zyne Doorluchtige Hoogheid *Willem Karel Hendrik Friso*, Prins van Oranje en Nassau, Erf-Stadhouder, Erf-Kapitein en Admiraal Generaal der Vereenigde Nederlanden, Herstelder onzer Vrede en Vryheid: het
vrien-

vriendelyk Aangezicht, gekeerd na de *Hollandsche Vrede-Maagd*, steroogde op die Schoone, bereid met een wakker oog voor onze Welvaart te waaken, de Vryheid te beschermen, en door de Vrede het Vaderland te doen bloeijen. De *Vrede-Maagd*, op een Wolk nederdaalende van den Hemel, met de Hoorn des Overvloeds in haar linker arm, beteekende de Vruchten, die dezelve zoude voortbrengen; en met de regter hand bekroonde zy het Hoofd van dezen Godvruchtigen, Wyzen en Vredelievenden *Vorst*, met een Kroon van versche ontlooke Olyfloop, ten teken, dat wy de Vrede en derzelve lieffelyke Vruchten aan dien beminden Prins, naast God, te danken hadden: daarom zag men boven zyn Hoofd een Zon verbeeld, met dit Omschrift: *Unus instar omnium*, dat is, *Een gelyk aan allen*. De Pedestal, waar op het Bostbeeld was geplaatst, was behangen met de Wapenen van zyne Doorluchtige Hoogheid, en der Generaaliteit. En onderaan las men deze woorden:

*De Rust bersteld
Door dezen Held.*

Aan de linkerzyde van de Deur zag men de gewapende *Haarlemse Maagd*, in navolging der Zinspreuk van het Stads Wapenschild, *Vicit vim Virtus*, dat is, *De Deugd overwind de Macht*, praalende, ten teken van haare zucht voor Waarheid en Godsdienst, met de Zon op de Borst: haar Hoofd was bedekt met den Helm der Dapperheid, versierd met een Sphynx, het Zinnebeeld der diepzinnige Wysheid, en een Bos van Pluimen, ten teken van Overwinning: voor haare Voeten zag men de *Macht* of het *Geweld*, gewapend met een Stormhoed op het Hoofd, en een Knods in beide de Handen, leggende in een dreigende gestalte, en poogingen doende om op te staan; doch die fiere *Maagd*, houdende in haar regterhand een geveldde Speer, trad haar met de regter Voet ter neder, en drukte *Geweld* het Staal in de Borst; betekenende hoe de Waarheid, Godsdienst, Deugd, Vryheid en Moed onzer Vaderlanderden thans ontwaakte, de woedenden Oorlog, Geweld, Tiranny, Miltzucht, enz. verdelgt, en door de *Vrede* eindelyk triumpheert, en waarom haar Hoofd met Lauwerbladen omvlochten was. Met de linker arm rustte zy op het *Haarlemmer Wapenschild*, in de Overwinning der Haarlemmers op de Ongeloovigen te Damiate zo loffelyk verkreegen.

Aan die zelve zyde zag men ook een Colom, versierd met Gedenkenningen, vertoonende de Borstbeelden van de Grondleggers, Herstellers en Voedsferbeeren onzer Vryheid, als, *Willem den eersten, Maurits, Frederik Hendrik, Willem den tweden, Willem den derden,* en *Willem den vierden*, Prinsen van Oranje en Nassau. Boven aan de andere zyde praalde het Borstbeeld van *Kenau Simons Hasselaar*, zo berucht wegens haar meer dan mannelyke Dapperheid, beroond in het Beleg van Haarlem, tegen den Spanjaard; eene der aloude Stammoederen van den Ed. Groot Achtb. Heer Mr. *Gerard Aarnoud Hasselaar*, Burgemeester en Raad der Stad Amsterdam, enz. In 't verschiet zag men de Groote Kerk en Haarlemmer Hout. En bovenaan vond men in een ontwondene Rolle deze Zinspreuk: *Pro A-vis & Focis*; dat onderaan in 't Nederduitsch dus verrolkt is:

*Voor Haardsteen en Altaaren,
Nooit Goed of Bloed te spaaren.*

De tweede Schildery, aan die zyde, vertoonde een aloude *Gedenksnaald* of *Eerezuil*, pronkende met de Wapenschilden der oorlogende Mogendheden. Bovenaan, van vooren, hong het Wapen des *Keizers*; daar onder dat van *Vrankryk, Groot-Brittannien*, en van de *Unie der zeven Vereenigde Nederlanden*. Aan beide de zyden de Wapenen van *Spanje, Poolen, Pruisfen, Sardinien, Beieren, Genua* en *Modena*; doch welke Wapenschilden maar van ter zyden gezien en als uitpuilende vertoond wierden. *Mercurius*, als een Bode der Goden en Brenger van nieuwe Tydingen, met zyne Vleugelen het Zwerk klievende, en nu dit vrye Nederland, die Bakermat des Koophandels bereikt hebbende, stutte uit genegenheid, als zynde de Patroon der Kooplieden, zynen vlucht, en in eene rustende gestalte zweevende, ontwond hy de Rolle, die hy in zyn linker hand droeg, waar op geschreven stond: *Regna Pacata*; ons daar door bekend maakende, *Dat de Koningen bevredigd zyn*. In de regter hand voerde hy den Staf met Slangen omvlochten, berekenende, dat deze Vrede een Geschenk des Hemels is. In 't verschiet verroonde zich een Bosch van *Olyfboomen*, en daar in twee *Genii* of goede *Geloi-Geeften*, als Cupidootjes afgemaald, bezig zynde met Loof en Vrughten te plukken; verbeeldende dat de Hemel, door middel der Vrede, den nyvren Handelaar, aldus genadig wederom

ge-

gelegenheid zal verleenen, om wandelende op den goeden Weg, de lieffelyke Vruchten der Vrede in te zamelen: en onderaan las men deze woorden:

*God wil ons niet verdrukken;
Maar laat Olyven plukken.*

Ons Kinderhuis munte boven alles uit, hebbende de Kinderen op eigen kosten en uit eigen beweging de Binnen-plaatzten met Praalboogen, enz. versierd, en op de groote Plaats een schoone Berceau gemaakt, waar in de Prins en Prinsesse van Oranje, nevens de Vorstelyke Kinderen, en veele Zinnebeelden op de Vrede, vertoond wierden. Het Diacony- en voornamentlyk de Zaal van 't Werkhuis was op een ongemeen fraaije wyze versierd; om aldus aller Liefde voor het Doorluchtig Huis van Oranje, en de algemeene blydschap over de beveiliging der Godsdienst en Vryheid des Vaderlands, die wy naast God aan het wys beleid van zyne Doorluchtige Hoogheid, onzen Erf-Stadhouder, te danken hebben, op het prachtigste te vieren.

De Uitschryving dezer algemeene Dank- en Bededag van hunne Hoog Mogende, en de Brief van hun Ed. Groot Mogende de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, na de respectieve Steden gezonden, is te aanmerkelyk, om voorby te gaan, dus luidende:

*Erentfeste, Wyze, Voorzienige, zeer Discreete
Heeren,*

Wy gedenken niet zonder aandoening de gevaarlyke toestand, waar in de Republiek zedert de Troubles, dewelke ontstaan zyn na de dood van wylen Keizer Karel de zesde, haar bevonden heeft, en dewelke van tyd tot tyd zo verre is toegenomen, dat naauwlyks iets anders te wagten is geweest, als dat een machtig Vyandelyk Heirleger tot in het hert van dezen Staat zoude zyn ingedrongen, in welke regtmaatige vrees wy des te meer geconfirmeert zyn geworden, als wy by het openen van de laatste Campagne, na dat den Staat een zo machtige Fortres, als was de Stad van Bergen op den Zoom, verlooren hadde, de Stad Maastricht belegerd hebben gezien, by welkers overgaan met reden heeft kunnen worden te gemoet gezien het Onheil, dat daar uit noodwendig voor den Staat moest proflueren; maar gelyk God Almachtig in het midden

van

van de voorschreve Rampen en Tegenspoeden zyner voorige ontferminge gedenkende, aan het lieve Vaderland de Genade bewezen heeft, van aan het zelve te schenken een Illuster en Eminent Hoofd, derwelke door deszelfs Wysheid, Oplettendheid en Voorzichtigheid een nieuwe hoop heeft verschafst, om, als een Middel in Gods hand, 's Lands vervallene Zaaken te redden, heeft zulks wettige aanleiding gegeven, om den moed niet te laten vallen, maar in Gods Mogentheden alles aan te wenden, wat tot verdere afkeeringe van de Onbeilen, derwelke over het Land hingen, dienen konde; en wy kunnen dien volgende niet nalaaten het als een byzondere Blyk van Gods nooit volpreeze Goedertierentheid aan te merken, dat onder de Vruchten van die heilzaame Verandering is geweest, dat op zo spoedige en de verwagting te boven gaande wyze de Vredes-Præliminairen getekend, en een Stilstand van Wapenen getroffen zyn geworden, waar door de Vredehandel begonnen, en eindelyk zo verre gevorderd is, dat het finaale Vredens-Tractaat op den 18 October laatstleden geslooten, en binnen den geselden tyd geratificeerd is geworden.

Wy vinden in het voorschreve zo gelukkig Evenement regtmaatige Stoffen, om God den Heere daar voor te looven en te pryzen, en te gelyk te smeeken, dat de voorschreve getroffen Vrede moge zyn in Gods gunst en bestendig voor de Republiek; doch wy zyn echter niet zonder bekommering, dat de heugelyke Vruchten daar van niet volkomen gesmaakt zullen worden, zo lange de aanboudende ziekte en sterfte onder het Rundvee by continuatie blyft grassceeren, en andere Zwaarigheden noch niet geheel uit den weg zyn geruimd; waaromme de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, na dat daar inne van wegen de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland was bewilligd, in deze toestand van Tyden en Zaaken goedgevonden hebben mits dezen uit te schryven een algemeene Dank- en Bededag over alle de geunieerde Provintien, geassocieerde Landschappen, Steden en Leden van dien, tegens Woensdag, die wezen zal den elfde van de maand Juny eerstkomende, om ten zelve dage in alle de Kerken dezer Landen God Almachtig van ganscher Herten te looven en te danken voor zyne onverdiende en nooit volpreeze Goedertierentheid, waar door den Staat in Vrede gesteld, en tot dus verre by haare dierbaare Godsdienst en Vryheid geconserveerd gebleven is, met Bede, dat de voorschreve Vrede moge zyn een Vrede in Gods Gunst, dat het aan den Staat in de Vrede niet bitter gemaakt moge worden, dat de Vrede moge bestendig zyn, en dat de Ingezetenen van dezen Staat de daar van gewenschte Vruchten genieten mogen, en om voorts met eene oprechte verne-

dering en belydenisse van alle 's Lands hooggaande Zonden en Ongerechtigheden, die ons de minste van Gods Zegeningen onwaardig maaken, met een waare Boetvaardigheid en Bekeeringe ons voor God te verootmoedigen, en den zelven vieriglyk te bidden en te smeecken om zynen verdercken Zegen en Bescherminge over ons lieve Vaderland, en dat de ziekte en sterfte onder het Rundvee eindelyk eens mogen ophouden, en alle andere wel verdiende plaagen en oordeelen genadelyk mogen worden afgewend: Alles tot grootmaaking van des Heeren Allerheiligsten Naam, voortplanting en aanwasch van de waare Gereformeerde Religie, conservatie van onze diergekogte Vryheid en onzer aller Zielen Zaligheid.

Wy verzoeken derhalven, dat U.E. dezen Dank- en Bededag tegens den voorschreeven elfden Juny eerstkomende tydelyk willen doen publiceeren, ter plaatze daar men gewoon is zodanige Publicatie te doen, en daar benevens strictelyk te doen verbieden, ook met 'er daad te doen ophouden allerlei Handwerk en Neering, mitsgaders het Tappen, Kaatzen, Balslaan en diergelyke Exercitien meerder, op zekere groote penen, daar tegens te statueeren, op dat dit goede en heilzaame Voorneemen door geene onbehoorlykheden geturbeerd of verbindert moge werden; doende hier van advertentie aan de Walsche en Engelsche Kerken, die binnen de Stad Haarlem zouden mogen zyn.

Wyders verzoeken wy mede, dat U.E. in den haaren ordres gelieven te stellen, en de noodige voorzieninge te doen, ten einde op Vrydag daar aan volgende, en zulks op den dertienden van de voorz. maand Juny eerstkomende, des avonds alomme Tekenen van blydschap over de Vrede moge worden getoont, met het luiden van Klokken, lossen van Kanon, en het branden van Vreugdevuuren, ter plaatze daar men gewoon is zulks te doen.

Op dat nu de voorz. Dankzeggingen en Gebeden aan God des te aangenaamer mogen zyn, en des te eerder werden verhoort, hebben de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden geoordeelt, dat dezelve behooren gepaart te gaan met Werken van Liefde en van Barmhertigheid omtrent den desolatiën toestand en genoegzaame ruïne van de Kerk binnen de Stad Bergen op Zoom, gelyk ook van de Kerk van Zas van Gent, terwijl die Plaatzten in geen staat zyn, om haare Kerken weder op te bouwen, hoe menageus, cenvoudig en beknopt dezelve zouden worden gemaakt, en verder tot het doen van charitable Uitreikingen, dewelke aan deze en geene door den Oorlog geruïneerde Ingezetenen tot haar onderstand, en om haar weder tot nutte van het Land op de been te be-

QQQQ

ppp.

pen, zouden behooren gedaan te worden, waarom meergemelde Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, met bewilliging van haare Edele Groot Mogende de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland voornoemt, goedgevonden hebben vast te stellen het doen van een generaal- le Collette binnen de respectieve Provincien, en het Ressort van de Generaaliteit, en dat vervolgens (na voorgaande Publicatie op de gewoonlyke Plaatzten, mitsgaders op de Predikstoelen in alle Kerken dezzer Landen) deze Collette gedaan zal worden in een goede en exatte ordre van Huis tot Huis, zonder eenige exceptie, op Maandag na den voorschreven Dank- en Bededag, en zulks op den 16 Juny eerstkomende, dat de gecolletteerde Penningen zonder de minste detractie van de Dorpen in de Steden, waar onder die ressorteeren, van de Steden in de Provinciaale Comptoiren, en van daar ten Comptoire Generaal van de Unie zullen worden gebracht, zo als in gelyke Gevallen voor dezen te meermaalen is gedaan; dat ook niemand, het zy Ontwanger of anderen, voor die Collette, Ontvang of Uitgave, eenig salaris zullen mogen pretendeeren, en dat de Penningen, op die wyze gecolletteert, zonder eenige de minste diversie, met goed overleg van Zaaken, ten sine voorschreve zullen worden geëmployeert.

Wy verzoeken vervolgens U.E. zodanige ordres te willen stellen, dat de voorsz. Collette 's Maandags na den voorsz. Dank- en Bededag, te wooten den 16 Juny eerstkomende, mogte werden gedaan, na voorgaande Publicatie, op de gewoonlyke plaatzten in de Steden en Dorpen, mitsgaders op de Predikstoelen in alle de Kerken dezzer Landen, als mede om, zo op den voorsz. Dank en Bededag, als op den eersten Zondag daar aan volgende, de voorsz. Collette en het oogmerk van dien, door de respectieve Predikanten in alle de Kerken dezzer Landen te laten voordraagen, en de Gemcente te laten opwekken en aanmaanen tot het oeffenen van milddaadigheid in de voorschreve Collette.

Waar mede, Erentfeste, Wyze, Voorzienige, zeer Discreete Heeren, beveelen wy U.E. de bescherminge Gods. Geschreven in den Hage den 14 May 1749.

Ter Ordonnantie van de Gecommitteerde Raaden.

P. S. U.E. Gelieven verdragt te zyn, de noodige ordere ordre te stellen, dat van nu af aan en zonder den Dank- en Bededag zelve af te wagten, de weekelyk- sche Bedestonden komen te cessereren en op te houden.

En, om dat in 's Gravenhage, als de Zetel van 't Hof, op deze Vrede het algemeen prachtige Kunstvuurwerk, tot 's Lands kosten wierd opgericht, daar duizende Nederlanders hunne nieuwsgierige oogen aan verzadigden, en is afgeftooken, zullen wy het volgende daar van ter eeuwige geheugenis ter nederstellen:

Het Theater, in de Vyver opgericht, waar op dit prachtig Vrede-Gebouw stond, rustte op 3840 Paalen, ieder 16 a 18 Voeten lang, Bevloerd met 2 Duims Planken. De breedte van de eene tot de andere Vleugel was 330 Voeten, de diepte van vooren tot achteren 311 Voeten. Rondom de Vloer was een Leuning van 5 en 1 halve Voeten hoog, hebbende van vooren en achter een opening. Het Gebouw stond 6 Voeten boven het Theater verheven, en de breete van het regter tot het linker Paviljoen, buitens werks, was 268 Voeten.

De middelste Tempel was 98 Voeten breed en 53 Voeten diep, rustende op 10 zwaare Colommen, draagende eene Kroonlyst met eene Verdieping; en daar boven op noch een tweede Verdieping trapsgewyze, dienende voor een Voetstuk van het daar op zittende Beeld. Dit Gebouw van het Theater tot deszelfs Top was meer dan 100 Rynlandsche Voeten hoog.

Dit Hoofd-Gebouw verbeelde den Tempel des Vredes, zynde versierd met Colommen, Beelden, Schilderyen, Inscriptien, Basreliëven, enz.; zynde zelfs alle de Ornamenten met allerlei Vuurwerken rykelyk voorzien. Boven op den Top van dezen Tempel zat als op een Wolk een groot Beeld, betekenende de *Room*, houdende in de Regterhand een Zwaard, en in de Linker de zeven Pylonen, welkers Hoofd met een Zon van Vuurwerk omringd was.

Wanneer de Cachenetten niet waren ingezet, kon men van achteren en vooren door het geheele Gebouw en tusschen de Pilaaren en Poorten heen zien; maar in de groote Poort van vooren, na de zyde van het Hof, zag men een Stuk Schildery, 32 Voeten hoog en 16 breed, verbeeldende de *Vrede*, onder de gedaante van eene Koninginne in haar Plechtgewaad, daalende op Wolken neder, wordende haar Mantel door gevleugelde Kindertjes opgehouden; en in 't verschiet zag men den Tempel van *Janus*, die door diergelyke Kindertjes wierd geslooten. De *Vrede* hield een Olyftak in de eene en Korenaren in de andere hand. Bovenaan zag men *Apollo* in de Wolken, omringd met een helder schynend Zonnelicht, verjaagen-

de met zyne Pylen de Tweedragt en andere Wangedrochten. Het Byschrift, geplaatst in het Fries van het Gebouw, regt boven ieder Tafereel, behelsde deze woorden:

*Sanguinis effusi satis est. Pax reddita Terris
Longa fores Jani patulas in Secula claudo,
Et Victrix, domito statuo de marte Trophæum.*

Dat is,

Daar is reeds Bloed genoeg vergooten. Vermits ik, de Vrède, wederom op de Aarde ben gekomen, zo sluite ik de Deuren van den openstaanden Tempel van Janus voor lange toe, en de overhand bekomen hebbende over den getemden Krygs-god, regte ik een Zegelteken op van deszelfs Wapenen.

Boven dit Stuk zag men, Basreliefs-gewyze in 't graauw geschilderd, de Wapenschilden van de Staaten Generaal, van zyne Hoogheid den Prinse en van haare Koniagklyke Hoogheid de Prinsesse van Oranje.

Aan de regter zyde van deze groote Poort, byna op den uithoek van het halfronde van vooren, zag men een Beeld, 12 Voeten hoog, verbeeldende de *Stilzwygentheid* of het *Geheim*, leggende de voorste Vinger van haar regter hand op den mond, en houdende in haar linker hand een half geopende Rolle, daar twee Zegels aanhongen; en op het Voetsuk stond:

Merces tuta: dat is, Haer Vergelding is zeker.

Aan de andere zyde stond een Beeld van dezelve groote, verbeeldende de *Godsdienst*: zy hield in haar regter hand een Offerschaaltje, leggende de linkerhand op de Borst, en haare oogen na den Hemel geflagen: naast haar stond een brandend Autaar; en op het Voetsuk las men deze woorden:

Hac Nitimur: dat is, Op deze steunen wy.

Aan de regter zyde, aan het einde van het halfronde binnenwaarts, stond een Stuk Schildery, 22 Voeten hoog en 7 breed, verbeeldende eene Naalde, behangen met allerlei Musicale Instrumenten.

Aan de linker zyde, of na de zyde van de korte Vyverberg, mede aan het einde van het halfronde binnenwaarts, stond noch zo een Stuk, zynde insgelyks eene Naalde, met allerlei Krygstuig behangen.

In 't midden van de regter Vleugel van vooren na het Hof, zag men een Stuk Schildery, 22 Voeten hoog en 11 breed, verbeeldende haar Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal der zeven Vereenigde Provintien, onder het Zinnebeeld der *zeven Wyzen van Griekenland*, zittende aan een ronde Tafel, nevens zyne Hoogheid, onder de gedaante van een jongk Krygsheld, in Romeinsch Gewaad, en met malkander raadpleegende, zinspeelende op de Eensgezindheid, waar door men eindelyk de herstelling der Vrede en Rust verkreegen heeft: het Byfschrift luidt dus:

*Pacis in optatas cœamus fœdera Leges,
Et Patriæ unanimi tueamur mente salutem.*

Dat is:

Laat ons een gewenscht Vredes-Verbond sluiten, en eenpaarig het Welzyn van 't Vaderland behertigen.

Boven deze Schildery stond Basreliefsgewyze geschilderd de *Erfprins*, Graaf van Buuren, onder de Verbeelding van den jongen *Hercules*, bekeed met een Leeuwenhuid, leunende met zyn linker hand op een Knots, en drukkende met de regter hand twee Slangen dood, zynde voorts omringd met gevleugelde Kindertjes, die met allerhande Krygswapenen speelden.

In 't midden van de linker Vleugel van vooren, zag men een Stuk Schildery, 22 Voeten hoog en 11 breed, verbeeldende *Nephtunus*, die by helder Weder geruft met zyn Wagen op de stille oppervlakte der Zee speelen ryd, zynde verzeld van Nymphen, Tritons en andere Watergoden, benevens eenige Schepen in 't verschiet, zinspeelende op de herstelling van den Koophandel en Zeevaart; en bovenaan dit Byfschrift:

*Dum mihi compositas pelago licet ire per undas,
Currite jam Batawæ pacata per œquora Classis.*

Dat is:

Nademaal ik op de stille Wateren wederom kan gints en herwaarts vaaren, doorzeild dan ook, Nederlandsche Koopvaardy-Vlootten, de beverdigde Golven.

Boven deze Schildery stond Basreliefsgewyze mede in 't graauw geschilderd de Prinsesse *Carolina*, onder het Zinnebeeld van een jonge *Pallas*, met Helm, Speer en Schild, en aan wederzyden gevleugelde Kindertjes, verbeeldende allerlei Kunsten. Qqqq 3 Aan

Aan de regter zyde, byna op de hoek van de regter Vleugel van den Tempel van vooren, ftond een Beeld, 12 Voeten hoog, verbeeldende de *Wysheid*, houdende in haar regter hand een Schaaltje met Vuur daar op, en in de linker hand een open Boek; en op het Voetftuk ftond:

Dominabitur Afris: dat is, Zy zal over het Gesternte heerschen.

Aan de linker zyde, daar tegen over, zag men een Beeld van de zelve groote, verbeeldende de *Vryheid*, houdende in haare regter hand een Scepter, en in de linker een Speer, met den Hoed daar op; en onderaan las men:

Hanc tuemur: dat is, Deze beschermen wy.

In de groote Poort, van achteren na de lange Vyverberg, zag men een Stuk Schildery, 32 Voeten hoog en 16 breed, verbeeldende de Verheffing van zyne *Hoogheid*, door een jongk Krygsheld, in Romeinfeh Gewaad, wordende, volgens de gewoonte der oude Batavieren, wanneer men een Legerhoofd verkoos, op een Schild staande, gedraagen: in het verschiet zag men eenige Schepen, die, ten Anker leggende, hunne Wimpels en Vlaggen laaten waaijen, om daar door het Kapitein- en Admiraal Generaalfchap te betekenen; en bovenaan las men:

*Omnis Arausiaco Duce gaudet & Auspice Miles,
Cunctaque Latitia resonant; nunc Nubila Terris
Diffugiunt nostris, & blanda Aurora refurgit.*

Dat is:

*De Krygslieden zyn verheugd over de Verheffing van den Oranje-
Vorft tot hunnen Leidsman en Aanvoerder, en alles weergalmd
van Vreugde; thans verdwynen de donkere Wolken van boven
ons hoofd, en maaken wederom plaats voor een aangenaame
Zonneschyn.*

Boven deze Schildery, mede in 't graauw gefchilderd, zag men Basreliefsgewyze, het Borftbeeld van zyne *Hoogheid*, staande op een Voet, met Feftonnen omhangen, en wordende door de Faam met een Krans bekroond: noch zag men tien gevleugelde Kindertjes, vyf aan iedere zyde, verbeeldende de veelvuldige Deugden en Roemwaardige Hoedanigheden van onzen Doorluchtigen Erf-Stadhouder.

In 't midden van de regter Vleugel van achteren, na de zyde van de

de korte Vyverberg, zag men een Stuk Schildery, verbeeldende de Stad *Theben*, welkers vervallene Muuren zich van zelve herstelden, op het zoet geluid en Snaarspel van *Amphion*; betekenende, dat door de zagtzinnigheid en gemaatigdheid van zyne Hoogheid alles wederom in ordre gebragt word; volgens dit daar bovenstaande Op-schrift:

*Alter ut Amphion, floctens dulcedine mentes,
Collapsu instaurat Batavorum moenia Friso.*

Dat is:

Vorst Friso, even als een tweden Amphion, buigt de Gemoederen door zyne Zagtzinnigheid, en hersteld Nederlands vervallene Muuren.

Boven deze Schildery, zag men in Basreliefs-gewyze in 't graauw geschilderd, eenige gevlerkte Kindertjes, torsfende een groote Straf van Commando, als het teken van het Kapitein Generaalschap.

In 't midden van de linker Vleugel van achteren, zag men in Schildery een groot Gekroond Wapenschild, met de Wapens der Huizen van *Brunswyk-Lunenbourg* en *Oranje-Nassau*, in quartier, worden de door vliegende Kindertjes opgehouden: omlaag zag men twee vereenigde Harten op een Autaar, waar uit een groote meenigte van allerlei Bloemen voortquamen, staande de Huwelyks God ter zyde van 't Autaar; alles zinspeelende op den Echtenband en tedere Huwelyks-Liefde tusschen haare Doorluchtige en Koningklyke Hoogheden; met dit By-schrift daar boven:

*Non nisi sera dies tam sanctos rumpat amores,
Lataque Fosteritas in Laudes crescat avitas!*

Dat is:

Dat deze heilige Huwelyks-Banden niet dan spade mogen verbroomen worden; en dat een heuchelyke Nakomelingschap der Voorvaderen prysfelyke Voetstappen navolge!

Daar boven was mede Basreliefs-gewyze geschilderd eenige gevleugelde Kindertjes, waar van 'er een als een kleene *Mercurius*, benevens een ander, den *Drietand* van *Nephtunus* droeg, betekenende het *Admiraal-Generaalschap*.

Achter iedere Schildery in de groote Voor- en Achter-Poort van den Tempel, stond een groote fraaije verlichte *Piramide*, om die twee

twee Schilderyen, als mede die in de hoeken van 't half rond van vooren geplaatst waren, te verlichten; achter iedere Piramide stonden Kokers met 200 Vuurpylen, en tusschen beiden in 't midden van den Tempel een groote Koker met 600 Vuurpylen.

Achter de Schilderyen, die in de regter en linker Vleugels, zo van vooren als van achteren, geplaatst waren, als mede in de Paviljoenen, stonden mede groote Piramiden, om die Schilderyen te verlichten, nevens Kokers met Vuurpylen.

Van beide de Vleugels dezer Tempel liep een half ronde overdekte Gaandery, na de zyde van het Hof uitspringende, zynde de twee Vleugels; ieder van deze Gaandery ruste op 20 Colommen, 10 van vooren en 10 van achteren, en aan beide de zyden open, zo dat men daar door konde zien: deze Colommen waren omslingert met Festonnen, die allerlei Vuurwerken uitgaven: de Ornamenten van deze Colommen waren Verguld, en derzelve Kapiteelen en Basementen, zo wel als de Colommen en het geheele Gebouw, waren met veel-erhande Couleuren kunstig Gemarmerd.

In 't midden van deze Gaandery hongen 10 groote Vergulde Licht-Kroonen, ieder van 48 Lichten; dat is, in iedere Gaandery 5 van die Kroonen, voor de openingen tusschen de Pilaaren, zo dat men dezelve van vooren en achteren konde zien.

Boven deze overdekte Gaanderyen of Vleugels was noch een Gang, omringt met een hooge Balustrade of Leuning, en op dezelve, op een evenredige afstand, Vaazen, Kokers met Vuurpylen en ander Vuurwerk geplaatst.

Aan de beide einden van deze Vleugels of Gaanderyen zag men twee Paviljoenen, mede versierd met fraaije Schilderyen en Beelden, zynde alle derzelve Ornamenten en Colommen insgelyks vol Vuurwerk, als mede de Naalden, staande boven op de Paviljoenen, waar uit een oneindig getal Luchtballen voortquamen.

Beide deze Paviljoenen waren achtkantig, en hadden 20 Voeten Diameter, rustende ieder op 8 Pilasters en 2 Colommen, welke de Soldering droegen, als mede de Kroonlyst, loopende in eene lyn, zo wel om de Paviljoenen als de bedekte Gaanderyen: op iedere Paviljoen stond een Pedestal, en op dezelve eene Naalde ter hoogte van 46 Voeten, draagende een Vaas van 8 Voeten, zo dat de Paviljoenen van het Theater af, de hoogte hadden van 85 Voeten.

Aan de voorzyde van iedere Naald was een Uurwyzer, mede be-
staan

staande in Kunstvuurwerk, waar van eerst derzelve Wyzers, en naderhand de Platen rond liepen; en aan de drie andere zyden zag men brandende Zonnen, ieder van omtrent 15 Voeten Diameter; staande op iedere Naald een groote vierkante Vergulde Vaas, vol allerhande Vuurwerk.

In het Paviljoen op de hoek van de regter Vleugel, van vooren na het Hof, zag men een Stuk Schildery, hoog 22 Voeten en 11 breed, verbeeldende de Russise Armee, haaren marsch staakende, wordende ontmoet door *Mercurius*, die in de eene hand zyn Slangen-staf, en in de andere een Banderol of Vendel hield, met de daar op geschreven Woorden: *Pacem fero*: dat is, *Ik breng de Vrede*: komende hy uit de Lucht nederdaalen: bovenaan las men dit Byschrift:

*Extremis dum Moschus opem submittit ab oris,
Ejus ad adventum Pacem Cyllenius adfert.*

Dat is:

Terwyl Rusland haare Hulpbenden van de uitterste eindens van Europa zend, brengt de Hemelbode dezen de Vredens-tyding op haaren marsch te gemoet.

Aan de regter zyde van dit Stuk Schildery stond een Beeld, verbeeldende de *Sterkte*, draagende met beide de handen een Pilaartje; en op het Voetsuk las men:

Pressa resurgit: dat is, *Zy hersteld zich weder, al word zy gedrukt.*

Aan de linker zyde van dit Stuk Schildery zag men een Beeld, verbeeldende de *Billykheid* of goede Zaak, houdende in de regter hand een Maatsok, en in de linker een Schietloot, met deze Woorden op het Voetsuk:

Triumphat: dat is, *Zy Zegenpraald.*

Aan de buitenste zyde van dit Paviljoen, na de Gevangen-poort gekeert, zag men Stuk Schildery van dezelve groote, verbeeldende het *Gulde Vlies*, zinspeelende op de dierbaare Panden van Godsdiens en Vryheid, hangende in 't midden van een fraaije *Tuin*, beplant met *Oranjeboomen*, waar van men 'er vier konde zien, verliezende de overige zich aan wederzyden. Twee van deze Oranjeboomen droegen Vrugten, de derde Bloeisem, en de vierde Bladeren; dezelve waren te zamen gehegt door een breed Oranje-Lint, datze alle vier omvatte, en waar aan zeven vliegende Kindertjes de

R R R R

Wa-

Wapen-Schilden der Vereenigde Provintien hegten; en waar boven men las dit Byfchrift:

*Ipse licet veniat sociis comitatus Jason
Non feret Auriaco custode ak vindice Vellus.*

Dat is,

Al quam Jason zelve met zyne Argonauten, by zoude het Vlies niet weghaalen, zo lang de Oranje-Vorst het zelve bewaard en verdedigt.

Aan de regter zyde van dit Stuk Schildery zag men een Beeld, verbeeldende de *Deugd*, houdende in de regter hand verscheidene Takken van Palm-, Laurier- en Eike-boomen, en Kroonen in de linker hand: en op het Voetstuk las men dit Opschrift:

Ipsa pretium: dat is, Zy beloond haar zelve.

Aan de binnenzjde, in 't midden van dit Paviljoen, na den Tempel gekeert, zag men een Stuk Schildery, mede van 22 Voeten hoog en 11 breed, vertoonende zyne *Hoogheid den Heere Prinsse Erf-Stadhouder van Nederland*, onder het Zinnebeeld der Vrugbaarheid, staande tusschen een Nymph en een kleine Genii of Cupidoetje, ontvangende het Diploma van 't Erf-Stadhouderschap der zeven Vereenigde Provintien, in een Doos, uit handen der Gedeputeerden, verbeeld door zo veele Gekroonde Maagden; hebbende tot Byfchrift:

*Auriaca nunquam desint de gente Nepotes,
Qui placido unitis praesint moderamine Belgis,*

Dat is:

Dat 'er nimmer Afstammelingen van 't Huis van Oranje mogen ontbrecken, om de Vereenigde Nederlanders met zagtheid voor te staan.

Aan de linker zyde van deze Schildery zag men een Beeld, verbeeldende de *Hooge Geboorte*, met een Sterre op haar Voorhoofd, houdende in haar beide handen een Snoer, waar aan verscheidene Wapen-Schilden hongen; onderaan las men dit Opschrift:

Vix ea nostra puto: dat is, Dit telle ik naauwlyks als myn eigen.

Voor, in het midden van het Paviljoen, aan de hoek van de linker Vleugel, na het Hof gekeerd, zag men een Stuk Schildery, mede 22 Voeten hoog en 11 breed, verbeeldende de *Fabriquen*, zittende

de haare *Koningklyke Hoogheid*, de *Prinsesse van Oranje en Nassau*, onder de gedaante van *Minerva*, te borduuren, onder de schaduwe van een *Oranjeboom*, die *Bloisem en Vrugten* draagt. *Verscheide Kindertjes* op de *Voorgrond* spreiden allerhande *Stoffen* uit; en bo-
venaan las men dit *Byschrift*:

*Pace vigent artes, operique intenta Minerva
Ipsa prœit, meritis & præmia digna rependit.*

Dat is,

De Vrede weekt de *Kunsten* aan, de *arbeidzame Minerva* zelve geeft een *treffelyk Voorbeeld*, en deelt de *Pryzen* uit na *Verdien-
sten*.

Aan de linker zyde van deze *Schildery*, op de hoek na het *Huis* van *Prins Maurits* gekeerd, stond een *Beeld*, of de *Kunsten*, ver-
beeld door eene *Vrouw*, leunende met de regter hand op een *Borst-
beeld*, gesteld op een *Voetstuk*, waar op rondom allerlei *Beeldhou-
wers Gereedschap* gelegd was, houdende in de linker hand ver-
scheidene *Penceelen*; en op deszels *Voetstuk* las men:

Pacis alumnae: dat is, Voedsterlingen des Vredes.

In het midden van de linker zyde van dit *Paviljoen*, na de kant van de korte *Vyverberg* gekeerd, zag men een *Stuk Schildery*, van dezelve groote als het voorgaande, vertoonende een *danssend Gezel-
schap*, ter verbeelding van de *Gulde Eeuw*, waarom den *Hoorn des Overvloed*s, enz. daar by geplaatst was: in 't vershiet zag men den *Berg Etna*, en aan deszels *Voet* de *Ciclopen* lustig drinkende, dewyl 'er nu geen *Blixem-schigten*, door de herstelde rust, meer noodig zyn; zinspeelende op de heugchelyke gevolgen van het *Erf Stad-
houderschap* en den *Vrede*; en bovenaan las men dit *Byschrift*:

*Aurea Saturni redeunt nunc Secula Belgis
Gaudiagne & risus & pleno copia cornu.*

Dat is,

De Gulde Eeuw van *Saturnus* gaat thans voor de *Nederlanders* weder berleeven, verzeld met *Blydschap, Gejuich* en *Overvloed*.

Aan de linker zyde van dit *Stuk Schildery* zag men een *Beeld*, vertoonende de *onsferffelyke Dankbaarheid*, houdende, met om hoog geslagene *Oogen*, in de regter hand een *Zon*, en de linker hand

opgeheven, hebbende een Oyevaar naaft haar staan; en op het Voetstuk stonden deze woorden:

Haud aboleſcet: dat is, Zy zal nimmer ophouden.

In het midden van de binnenzijde van dit Paviljoen, zag men een Stuk Schildery, mede 22 Voeten hoog en 11 breed, vertoonende de *Lucht door zwarte Wolken verdonkert*, waar uit verscheidene Blixemstraalen nederschieten, zo dat de Rivier-Goden en Nymphen daar voor schrikten en beefden. Een groote *Eikeboom*, staande op den top van een Rots, wierd door de Stormwinden hevig aangevallen, zonder te bezwyken; zinspeelende op de zwaare Rampen, die den Staat hadden getroffen; en bovenaan las men dit Byſchrift:

*Publica Res Batarum sic inconcuſſa manebit,
Annosæ ut Boreæ rabiem quæ despicit ilex.*

Dat is,

*Dus zal het Nederlandſch Gemeenebest onverzettelyk stand houden,
even als een zwaare Eikeboom, die zich weinig kreunt aan het
onſtuimig blaazen van den Noorder Wind.*

Aan de linker zijde van dit Stuk Schildery, na de Hofkant, zag men een Beeld, verbeeldende de *Weetenschap*, houdende in de rechter hand een Spiegel, en in de linker een ronde Kloot, met een omgekeerde Driehoek daar op, staande op de punt; en op het Voetstuk stonden deze woorden:

Vim inſitam promovet: dat is, Zy versterkt het natuurlyk Vermogen.

Aan de rechter hand van dit zelve Stuk Schildery, na den Tempel des Vredes gekeert, zag men een Beeld, verbeeldende 's Lands *Welvaaren*, zynde een Vrouw met een Bloemen-krans op het hoofd, houdende den Hoorn van Overvloed en den Slangen-staf van *Mercurius* vast; op het Voetstuk las men:

Felicitas Sæculi: dat is, De Gelukzaligheid der Eeuw.

De buitenkant van het geheele Theater, behalven van vooren ter breedte van de voorste bovenste Trappen, en van achteren ter breedte van den Tempel des Vredes, was bezet met Moordslagen, Vuur, en Zwermotten, werpende hun Vuur in de Vyver uit.

Even binnen deze Moordslagen was een Balustrade, die evenge-lyk met die Moordslagen, enz. en ook niet verder, rondom het

Thea-

Theater liep, behalven ter breedte van de voorste Trappen en van de breedte des Tempels van achteren.

Aan wederzyden van de Trappen, waar door men uit de Vyver op het Theater kon komen, stond aan de Stoep een Hoek-Pedestal met leggende Leeuwen, die Vuur uitspogen; en daar achter een zwaare Koker met Vuurpylen.

Aan weerskanten, in een regte linie na de beiden Paviljoenen gestrekt, 28 Voeten van deze Hoek-Pedestallen af was wederom een Pedestal, en daar achter een Koker met Vuurpylen; noch 24 Voeten van daar een diergelyke Pedestal met Vuurpylen; en wederom 24 Voeten van daar een Hoek-Pedestal in deze Balustrade: hier op zag men een Groep Kinderen, die groote Kandelaars hielden; boven op dezelve waren brandende Lampjes van diverse Couleuren: en achter deze Hoek-Pedestallen waren zeer groote Kokers met Vuurpylen.

Vierentwintig Voeten van deze Pedestal af, in een Winkelhaak na buiten uitloopende, was wederom een Pedestal, waar achter een Koker met Vuurpylen; hier kreeg men een half ronde Boog, 48 Voeten lang, eindigende aan een groote Hoek-Pedestal, waar achter een Koker met 600 Vuurpylen stond.

Op ieder van deze groote Hoek-Pedestallen stonden mede een Groep Kinderen, die groote Kandelaars vasthielden, en verlicht zyn geweest met brandende Lampjes van verscheide Couleuren.

Vierentwintig Voeten van deze groote Hoek Pedestallen, in een regte linie voorby de Paviljoenen heen loopende, stond wederom een Pedestal, en daar achter een Koker met Vuurpylen; 24 Voeten daar van daan wederom een diergelyke Pedestal en Koker; en 24 Voeten daar van daan een groote Hoek-Pedestal, gelyk de voorige; daar op een diergelyke Groep Kinderen, die groote Kandelaars vasthielden, en met Lampjes van verscheide Couleuren verlicht wierden.

Van deze groote Hoek-Pedestallen, waar achter Kokers met 600 Vuurpylen stonden, liep wederom en half rond van 48 Voeten, eindigende aan een Pedestal met een Koker met Vuurpylen daar achter, wordende in een regte lyn gevolgt door noch drie diergelyke Pedestallen en Kokers, ieder 24 Voeten van malkander staande; waar na wederom een half rond van 48 Voeten volgde; daar na een Pedestal en Koker met Vuurpylen; 28 Voeten van daar een Hoek-Pedestal en Groep Kinderen, houdende groote Kandelaaren, die mede ver-

licht wierden met Lampjes van verfcheide Couleuren; en achter deze Hoek-Pedestallen Kokers met Vuurpylen: alle deze Pedestallen waren verfierd met fraaije Vaazen, waar uit een meenigte van Vuurwerken en groote Zwermen voortquamen: ook waren alle de Pedestallen, geene uitgezonderd, van buiten voorzien met Vuur-Raderen, draaijende of omloopende op drie verfcheidene en tegenftrydige wyzen.

Van deze Hoek-Pedestallen af maakte de Balustrade een half rond, evenredig met de beide Vleugels, tot aan de laaste Pilaar van iedere Vleugel, bezet met drie Pedestallen, en Kokers met Vuurpylen daar achter, en eindelyk een Hoek-Pedestal met een diergelyke Koker; en tuffchen de Pedestallen in was Hekwerk, bestaande uit 600 Pilaartjes, die alle te gelyk een fchoon rood Vuur, nevens een groote meenigte Vuurballen uitwierpen.

Op de vlakke van het Theater, achter den Tempel des Vredes, na de kant van de Paliffaden, waar door men van de lange Vyver op het Theater ging, ftonden verfcheiden Kokers, waar in omtrent 1600 Vuurpylen waren.

Ter lengte van de Balustrade, tuffchen dezelve en de Vleugels, ftonden drie reijen groote Vuurpylen rondom het Theater, gaande door een loopend Vuur d'een na de ander op, zonder dat ieder apart aangeftoken wierd: als mede op dezelve lengte rondom het Theater ftonden 400 Mortiertjes, werpende van 16 tot 18 Ponds groote Lucht-kogels uit, die van allerhande Vuurwerken te zamen gefteeld waren, en in de Lucht zich verdeelende, een aangenaame uitwerking deden: deze Mortiertjes ftonden rondom in een enkele reije, maar van vooren ftonden vyf reijen achter den anderen; en op de Solde-ring van het Theater, zo voor als achter den Tempel, waren noch veelerhande Vuurwerken geplaatst.

De Trappen van vooren van het Theater tot in de Vyver, was eigentlyk een Cascade van Vuur, dat van boven tot in het Water nederdaalde.

Regt voor het Theater zag men drie groote Fonteinen van Kunst-vuur, fttaande in de Vyver, een in het midden, en voor iedere Paviljoen een; dezelve waren van drie Kommen of Verdiepingen, pyramiedsgewyze, behalven de groote Sprong boven op in het midden, waar van al het Vuur, even als Water, uit de eene Kom in den andere en ten laaften in de Vyver viel.

Tuffchen beide ftonden op een gelyken afstand in een regte linie noch twee andere Fonteynen van een zonderlinge Figuur, werpende gefladig Luchtballen uit. En om te eindigen, behalven dit alles, dat voor alle aanfchouwende oogen kunftryk vertoonde, zag men noch een groote meenigte van allerhande Water-Vuurwerken, die uit verfcheidene Schuitjes geworpen wierden.

Dien plechtigen Vreugdedag dan geëindigt wezende, en na 's avonds ten 10 uren het Gefchut driemaal van de Wal in 's Hage geloft was, lieten aanfonds de Staaten Trompetters van het Hof zich hooren, blaazende het bekende Airtje, *Wilhelmus van Nassouwe*, enz.: deze naauwlyks gedaan hebbende, zo begon het gemelde groot Kunst-Vuurwerk te fpeelen, wordende het begin gemaakt door 't afsteeken van een Koker met 600 Vuurpylen, die midden op het Theater voor den grooten Tempel geplaatst was. Deze wierd aanfonds gevolgt door een verbaazende meenigte Vuurpylen, Luchtkogels, Luchtballen, Zwerpotten, enz. van het Theater, als ook om laag, uit verfcheide Schuitjes, die in de Vyver geplaatst waren, overvloedig Waterwerken wierden geworpen. Vervolgens begon het Werk aan de twee Paviljoenen en de bovenfte Gaanderyen, door het afsteeken van een onnoemelyke meenigte van Luchtballen en ander Vuurwerk, doende de drie Zonnen, achter het groote Beeld, dat boven op den Tempel geplaatst was, als mede die aan de beide Paviljoenen, eene zeer fraaije uitwerking. Daar na ging men de Vuur-Fonteynen in het Water aanfteeken, als mede de Vuur-Cascade; en de twee Leeuwen, die op de Pedestallen ter zyde van gemelde Cascade geplaatst waren, blyvende ondertuffchen de Lucht altoos vervuld met Vuurpylen, enz. eindelyk deden de Wyzers aan de Paviljoenen hun effect, en tot besluit wierd de achttiende en laaste Koker met Vuurpylen afgestoken, waar mede dit groot Kunst-Vuurwerk, zonder eenig het allerminste ongeluk, eindigde. Kunnende de goede ordres, door den Generaal Major *van Creuznach*, Directeur van het gemelde Kunstwerk, die zich altoos voor den Tempel midden op het Theater bevond, om op alles te letten, daar by gegeven, als mede de iever en oplettendheid, waar mede dezelve door de Heeren Officieren en Gemeenen zyn uitgevoerd; niet genoeg geroemd worden. Tot een blyk daar van dient onder anderen, dat haare Koninklyke Hoogheid Mevrouw de Prinfesse van Oranje, voor het afsteeken van 't Vuurwerk, aan hem Generaal gevraagt hebbende:

„ Hoe

„ Hoe lang het zelve wel zoude duuren? Die Heer daar op antwoorde: „ Dat indien alles na zyn genoegen uitgevoerd wierd, het „ niet veel langer als een uur moest aanloopen. Het geen ook werkelijk zo is bevonden, hebbende haare Koningklyke Hoogheid, op 't Horologie ziende wanneer de eerste en laafte Koker opgingen, gezegt: „ De Generaal heeft zyn woord wel gehouden, want het „ Vuurwerk heeft niet langer als een uur en vier minuten geduurt.

Zyne Doorluchtige Hoogheid, benevens haare Koningklyke Hoogheid, als mede de Leden van hun Hoog Mogende Vergadering, bevonden zich op de Treves Kamer, van waar het nu afgestokene Kunst-Vuurwerk zich het prachtigste vertoonde; de Leden van den Raad van Staate, van de Staaten van Holland, en van de verdere Collegien waren in derzelve respectieve Vertrekken, daar zy het gemelde Kunst-Vuurwerk hadden zien afsteeken: en na het zelve nu geëindigt was, bevonden zich alles in gereedheid om aan Tafel te gaan; zynde op de Vergaderkamer van hun Hoog Mogende een Tafel van 24 Couverts geplaatst, waar aan hunne Hoogheden, benevens den jongen Prins van *Anspach*, en de ordinaris Gedeputeerden van hun Hoog Mogende plaats namen; hebbende de Generaal van *Creuznach* de eere gehad, door een Biljet van den Heere Prins Erf-Stadhouder, hem door een Vorstelyke Kamer-Dienaar behandigt, mede aan dezelve genodigt te worden; aldaar gekomen zynde, wierd dezelve door hunne Doorl. en Koningkl. Hoogheden, als mede door alle de Leden, aldaar prezent zynde, op het minnelykste verwelkomt, en gefeliciteert over de gelukkige en voldoende uitvoering van het groot Kunst-Vuurwerk; betuigende zyne Hoogvorstelyke Doorluchtigheid opentlyk aan gemelde Generaal, niet alleen zyn volkomen genoegen, maar gelafte hem te gelyk, uit deszelfs Naam, aan alle de Officieren en Gemeenen, die by deze gelegenheid waren geëmployeert geweest, te zeggen: „ Dat zyne Hoogheid volkomen „ voldaan was over hun gedrag, in dezen gehouden, enz.

Het boven gemelde hooge Gezelschap zich aan Tafel begeevende, en de overige Leden van de Regeering, in verscheide andere Vertrekken van het Hof, zo wel als de meeste buitenlandsche Gezanten op het Huis van Prins *Maurits*, het zelve gedaan hebbende, wierden de voornaamste Gezondheden, onder een aangenaam Muziek, gedronken; en het behaagde den Heere Prins Erf-Stadhouder, die van den Generaal van *Creuznach* met een Bokaaltje in te stellen; heb-

bende dit hooge Gezelschap tot laat in den morgenstond te zamen geweest.

Om van de overheerlyke en zinryke Differten, toegericht op de Tafels dezer hooge Gezelschappen, by deze Vreugde, mede iets te melden, zo beginnen wy met die geplaatst was in de Besoigne-Kamer van hun Hoog Mogende, naast de Treves-Kamer, op een Buffet, door ordre van gemelde Heeren vervaardigt, waar op mede of te vooren eenig koud Eeten was gesteld, tot ververszing en refranchiffement van de Heeren ordinaris Gedeputeerden. Het Dessert alhier was geformeerd en aangericht op Planken met Spiegelglazen en Vergulde Randen, waar op aan het einde, voor een begin, zich vertoonde, het eerste Hoofdstuk, daar in geplaatst was het Beeld *Raadsbesluit*; hebbende aan deszelfs linker hand staan het Beeld *Re-de van Staat*, en aan de regter zyde het Beeld van *Manhaftigheid*, met elkanderen zeer bedagtzaam overleggende, en eindelyk besluit neemende, ter ondersteuninge van derzelve Geallieerdens, een Leger te Velde te brengen, enz. Deze Beelden of Vergadering vertoonden zich in het verschiet te zien, staande om den ingang te maken, ten wederzyden antique Poorten, tusschen welkers twee voorste Colommen, aan een Oranje-band hangende of te zamen gevlochten, de *Wapens der zeven Vereenigde Nederlandsche Provintien*, na derzelve order en rang, hongen; boven op de Capiteelen van deze Colommen, stond op ieder van dezelve een *Tyd-Beeld*, met de eene hand de voorsz. Oranje-Band vasthoudende, onder met de andere de zeven Pylen bewaarende; en boven op de Poort stond het *Generaaliteits Wapen*: verder zag men door de Poort, perspectiefs-gewyze, achter de voorsz. Beelden opgericht een Zuil, waar op was gesteld het *Drieëenig Oog*, tot een teken, dat alle derzelve Besluiten onder het Alweetend Oog geschieden: de buitenkant was omringt van groene Heggens, en op de voorgrond zaten twee Cupidoorjes, in haare handen vasthoudende een Lint, waar op te leezen stond het volgende Vaers:

*'t Voorzichtig Raadsbesluit, verzeld met Reën van Staat,
Houd met Manhaftigheid hier Vorstelyken Raad,
Om onder opzien na 't Drieëenig Oog, 's Lands Benden,
Tot staving des Verbonds, na 't Oorlogsveld te zenden.*

Het gemelde Struk volgende, zag men een Leger van Kavallery en Infantery, met hunne benoodigde Veld-Equipagien, Wagens, Train-

Artillerye, en wat daar toe vereifcht word, dat op marcheert, en vervolgens komt in een Landftreek die bergachtig is, en aan de eene kant een open en groen Veld heeft; op dezelve vertoonde zich, als nedergelaaten, het Zinnebeeld de *Godheid*, ftande op de Wolken; onder de voeten, aan de Wolken, waaren gekluiftered de Zinnebeelden *Hoogmoed*, *Bedrog*, *Nyd* en *Vervolging*, zinspeelende op de getekende Præliminairen, waar door de uitwerkzelen van de gemelde gekluiftered Zinnebeelden komen op te houden, en de voortekenen van de aangenaame *Vrede* voor den dag beginnen te komen. In den ingang van deze *Valeije* was te leezen het volgende *Vaers*:

*De Godheid daalt om laag, tot Heil van Neêrlands Volken,
Op Hemellichte Wolken,
En kluiftered hier 't Bedrog, Nyd, Hoogmoed, en 't Geweld.
Zo word 's Lands Macht berfteld.*

Aan de andere zyde van dit Zinnebeeld, zag men een *Zee met verfcheidene zeilende Schepen*, dewelke op die heuchelyke tyding hunne te rugreize na het *Vaderland* voortzetten, om daar door te vertoonen, dat den Staat zo wel ter *Zee*, als te *Land* hunne ondersteuninge en byftand aan derzelve Geallieerdens heeft gegeven: het zelve voorby komende, zag men een derde Hoofdstuk, (wezende het zelve, in alles overeenkomftig, en gemaakt op dezelve wyze als het eerstgemelde Stuk, behalven het Zinnebeeldige daar in gemeld) waar in geplaatft stond, het Beeld *Liefde tot het Vaderland*, het oog gefteadig geveft houdende op 't Beeld der *Vrede*, dat by het zelve was nedergezeten, hoopende met elkanderen alle voorfpoed daar by te erlangen; zo als dan ook het Beeld *Voorfpoed des Levens* by haar inkomt, met elkanderen een befluit neemende, om onder inwagtinge van Goddelyke hulpe en byftand, die voorgemelde voordeelen te bevorderen, en te handhaven, na vereifch van tyden en omftandigheden: en voor op de grond zaten mede twee *Cupidootjes*, in hunne handen houdende het volgende *Vaers*:

*De Liefde tot het Vaderland
Aanfchouwd de Vreê met vriendlyke Oogen,
En Voorfpoed aan haar regter hand.
God fchenkt den Staat weêr 't oud vermoogen t*

Verders zag men ten wederzyden van het *Deffert*, aangenaame *Landen* met *Luffthoven*, en fraaije *Tuin-Prieelen*, en tuffchen dezel-

zelve de vier Beelden der *Hoofd-Deugden*. Achter deze waren geplant Allées van Oranje- en vrolyk Bloeiende Boomen, omheint met groene Heggens. Voor in de Parterres waren gesteld de *God der Koopmanschap*, en der *Zèen*. Zynde het Dessert verder versierd met Parterres, tusschen dezelve Tuin-Beelden, Bloemperken, Taxisboomen, en 't geen verder tot Sieraad konde bygebragt worden. Eindelyk was de Voorgrond Gegarneert, en gedresseert met de Beste Confituuren, Compottes à la Glace, Gebakken, Gelyen, enz. mitsgaders met de allerfynste en beste Vrugten, en 't geen verder tot rafraichissement konde aangedient worden.

Het tweede Dessert was geplaatst in de Raad-Kamer van de Edele Mogende Heeren Raaden van Staate der Vereenigde Nederlanden, insgelyk op een Buffet, en mede met koude Spyzen aangericht. Dit Dessert was geserveerd op breede Spiegelglazen-Planken, als het vorige, en met Spiegelglaze Randen versierd. Waar op het eerste Hoofdstuk zich vertoonde, onder een Triumf- of Eerboog, Perspectiefsgewyze, zynde een fleurige en frisse *Oranjeboom*, die door het Beeld *Voorzienigheid* in den Nederlandschen Tuin wierd geplant, blyvende haare een hand daar aan vasthouden, terwyl zy in de andere de Waereld-Globe houd, en staande op een Wolk: het Beeld van de *Tyd*, dat met de eene voet op de Bybel ruste, opende de Deur van de gemelde Tuin, om met het Beeld *Vrede*, die by haar was, daar in te gaan; zinspeelende op het begin der Vrede; achter de voorschreve Boom was de Zon opgerezen, schietende zyne Straalen op dezelve; en rondom buiten de Tuin stonden verscheidene Oranjeboomen, verbeeldende het daar om vrolyk bloeijen van dezelve. En in de Triumf Boog was Festonsgewyze te leezen dit volgende Vaers:

*Voorzienigheid, die 't gantsch Heelal bestierd,
Heeft Neêrland met de Oranjestam versierd.
De Tyd, die alles na het Bybell oek moet schikken,
Brengt Vrede mee, die 't Land verblyd en doet verquikken.*

Het zelve Stuk vervolgende, ging men door Allées, ter zyde hebbende Parterres, met Oranje- en Rooseboomen beplant; aan het tweede of middelste Hoofdstuk, opgericht van vier Colommen en Eere-poorten, wordende tusschen beiden bewaard door twee Leeuwen, op welkers Hoofden twee volwassene Oranje-Appelen rustede; boven op dezelve Colommen stonden de *Wapentuigen van het Gene-*

raat- en Admiraalschap van zyne Doorluchtige Hoogheid, met derzelver Inſcriptien, onder aan dezelve geplaatſt, als, *Maximus ille Armis*, en *Maximus ille Toga*. In het midden van dit Stuk ſtond het Beeld *Hoogheid van Eer*, ſtaande op een Pedestal, waar aan het Wapen van hooggemelde zyne Doorluchtige Hoogheid in het midden was geſteld, en rondom het zelve zag men de Wapens van de zeven Vereenigde Nederlandſche Provintien: zittende aan dezelfs regter hand het Beeld de *Hoop*, houdende in de eene hand het Anker, en in de andere een Oranjetak met Bloeſems en Appelen, haare oogen met ootmoedigheid na boven ſtaande: aan de andere zyde ſtond het Beeld *Verbetering der Tyden*: en in de Poort hong Feſtons gewyze het volgende Vaers te leezen:

*Zyn Hoogheid, die, vol Eer, den Lauwer waardig is,
Betragt geen ander wit, dan 's Lands behoudenis;
De Goddelyke Hoop ſlaat beilbegeerige oogen
Ten Hemel, en verwacht Gods Zegen uit den hoogen;
Terwyl Verbetering den Vryen Staat herſteld,
Die overvallen was van Buitenlandſch geweld.*

Zynde het voorchreve Stuk verder verſierd met fraaije Ornamenten, tot dezelfs Hiſtorie relatief. Van daar wederom gaande door Aleés, als gemeld is, en als aan de andere zyde geplaatſt was, quam men aan het derde Hoofdstuk, opgericht op het zelve formaat, en in alles overeenkomſtig met het eerſtgemelde Stuk van dit Diſſert, waar in vertoond wierd, een bloeiende en vrugtdraagende *Oranjeboom*, mede in de Nederlandſche Tuin geplaatſt, dewelke door *zeven Beelden* omringt wierd, verſiert met de Wapens der zeven Provintien; komende daar op mede in de Tuin het Beeld der *Voorzienigheid*, raad geevende, hoe men gezamentlyk met den anderen deze Tuin in dezelfs voorige bloeiende ſtaat kan herſtellen, en de aangenaame *Vrede* beſtendig en duurzaamer maaken, om alle Oorlogs Rampen te doen verdwynen; zo als daar toe dan ook aan den wortel van de zelve Boom nederlag het Beeld van *Mars*, ruſtende op Oorlogs wapenen en Banieren, willende daar mede verbeelden, dat alle tweedragt en twiſt is verdwenen, en hy van zynen arbeid uitruſtede: ook ſtond by dezelve Boom een *Leeuw*, opletten waakende, dat geen Onheil of Rampen aan gemelde Tuin wierd veroorzaakt. En boven in de Triumf was mede Feſtongewyze opgericht en te leezen het volgende Vaers:

Ruſt,

*Rust, rust vry, Mavors, op de Wapens en Banieren!
Terwyl d'Oranjeboom vast Bloem en Vruchten draagt
In Neêrlands vryen Tuin. De Leeuw staat onverifaagd
En waakt voor WILLEM, die d'Olyf kiest voor Laurieren.*

Verder was dit Buffet versierd, en in alles aangericht, als het eerste gemelde Dessert.

Vervolgens was 'er een Tafel van 24 Couverts, voor hunne Doorluchtige en Koningklyke Hoogheden, geplaatst in de ordinaris Vergader-Kamer van hooggemelde hun Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal, toebereid met kostelyke en keurlyke Spyzen, en met een Dessert versierd, gemaakt op een modern Servies van Spiegelglas met Zilveren Randen: waar op in het midden zich vertoonde de kunstige en prachtige *Tempel der Vrede*, zo als dezelve in de Vyver opgerigt was, van Zuiker nageemaakt, met alle deszelfs Illuminatie, Decoratie, Inscriptie, Zinnebeelden, enz. als boven omstandig reeds beschreven is.

Verder zag men aan het einde, door Eerepoorten en Berceaux, zo wel op den voorsz. Tempel, als op zinnebeeldige Vertooningen van Terrassen en andere fraaije Tuinsieraaden; wordende op de vier hoeken door Saxische Beelden vertoond de vier gedeeltens des Waerelds. En op de middelste Cordon-plank voor deze Tempel, wierd door twee Liefde-beeldjes het volgende Vaers vastgehouden:

*De Vrede-Tempel, voor 't Vereenigd Nederland
Op Staats bevel gesticht, ryst midden uit het water;
De Haagse Vyver-Nimf duikt onder voor 't geklater
Van Lucht, Puur, Waterwerk; de Vyver blaakt en brand!
Men juicht, men zingt, men drinkt Oranje bly ter Eeren!
Hy moet, als Salomon, den Staat in vree regeeren!
Den Staat, vereenigd met dat wys Doorluchtig Hoofd,
Groot aan in luister, die de ryd noch tyd verdoofd!*

Op de overige Cordon-planken waren opgerigt acht van Zuiker gemaakte Perspectief-Poorten, ziende op het geheele Werk; waar van op de voorste Colommen waren geplaatst de Wapens van de drie Geallieerde Mogendheden, als van den Keizer, van zyn Koningklyke Majesteit van Grootbrittannien, en van de Republiek der Vereenigde Nederlanden; en op de Toog, tusschen de twee Colommen in de midden, het Wapen van zyne Doorluchtige Hoogheid, omhangen met de Wapens der Zeven Provintien, en ter wederzyden, op de eene

Colom het *Drieëinig Oog*, en op de andere een *Slang*, met de Staart in de Bek; daar mede te kennen willende geven, dat het Doorluchtig Huis van Oranje, tot aan het einde des Waerelds, onder des Heeren gunstryken Zegen bevestigd moog blyven.

Wyders was noch op gelyke Cardon-planken te zien, acht versierde Eere-Toogen, boven op dezelve geplaatst een ronde geslingerde Vrede tak, met het woord *Vivat* daar in gesneden; tusschen deze Poorten waren geplaatst de *Vier Getyden des Jaars*, en alle de Kunsten en Weetenschappen, van Saxische Beelden; zynde zo wel het gemelde Hoofdwerk, als de Cordons versierd met allerhande fraaije Ornamenten, en gedresseerd met de fynste Vruchten, beste Confituuren, enz.

En laatstelyk was 'er noch, op ordere van hooggemelde Heeren, op een der Kamers van het Huis van Prins *Maurits* geplaatst, een Buffet met allerhande Refraichissementen van Spyzen, als mede eenige Piramides met Confituuren, zo voor de Heeren Ambassadeurs, Ministers, als verdere Heeren van Distinctie. Zie, diverse Nieuwspapieren.

Maar, zedert de voorige onlusten, heeft men alhier byna geene bedaartheit van geest, noch behoorlyke onderwerping aan de Heeren van de Regeering onder het Gemeen gezien. Het twistvuur was tusschen beiden wel een weinig gedoofd, doch zo niet, of het minste voorval blies 'er de vlam straks weder in. Het geval, waar in wy waren, had zekerlyk invloed op de Zamenleving, en men houde het ons ten goede, dat wy kortelyk deze aanmerkingen maken, die wy denken dat ons den waaren staat onzer Stad zullen kunnen vertoonen.

Het verval onzer Handwerken heeft, buiten twyffel, de vermerging en verarming onzer Ambagtslieden verhaast. De Lasten des Oorlogs hebben Lieden van wat meerder Middelen, zo wel in uitgaaf als inkomen gedrukt, en die beide soorten hadden van tyd tot tyd meer Vermoogenden, in hunne kostbaare Verteeringen, en gemakkelyk leeven zo verre op zyde gehaalt, en 't zeil zo hoog in top getrokken, als mast en kiel, om zo te spreken, konden draagen. En deze manier van leeven is zeker zo nadeelig, dat, op dien trant voortgaande, eene Maatschappy met voorspoed met almoet te gronde gaan, om dat men gewoon zynde alles te verteeren, op den minsten

sten tegenspoed op zyn achterdeel gezet word, zodanig dat 'er dikwyls geen oprigten aan is. Boven dat, uit zulke omstandigheden word natuurlyk nydigheid gebooren omtrent anderen, die het noch vol houden. Men word ligtelyk uit nood tot onrechtvaardigheid verlokt. Met één woord, daar komt een sloop van ongelukken uir voort, die op bederf van eene geheele Maatschappy uitloopt. Byzonderlyk is het gevolg ook hier van, dat alle vreugde en vergenoeving den mensch ontvalt, en hy in de plaats daar van gecmelyk word; altoos denkt hy door machtiger verdrukt te worden, en al had hy zelve alle aanleiding gegeven, door de minste hardigheid, welke hem treft, word hy zeer in zyne opvatting gestyft.

Wie kon het dan verre gezogt of vreemd houden, dat in dien tyd, daar men nu 18 Maanden was vry geweest van Impositien, en met dat voordeel met al was achteruit gegaan, 'er nu merkelyk zwaar tegen aangezien wierd, om die Belastingen weder te betaalen, en dat niet alleen, maar zelve ook noch voor het reeds verteerde? Te meer, daar veelen door de Taxatie inderdaad bezwaard waren, en voor deze Stad te zwaarder, om dat zy voor dezen in haare proportie meer dan andere Steden had opgebracht, en zedert noch van tyd tot tyd veelen aan Schaal en Gemeente geraakt waren, die, niets in dezen, te vooren ongevoelig betaalden.

Wat wonder derhalven, dat in deze geschapenheid der zaaken de Subordinatie vervalt, en ligtelyk het vuur van oneenigheid en verwarring blyft smeulen, en weder ontbrande?

Deze natuurlyke gevolgen hebben wy gezien. Het hef des Volks had noch de smaak van 't plunderen; de anderen, die by die gelegenheid en de gevolgen daar van de Regeering den Toom uit de handen trachten te wringen, meenden zich meester der zelve te zyn. Zy wisten (quasi) de wil van zyne Hoogheid, en hoe die gedwardsboomd wierd. Zy kenden den staat der Landen, en wisten 't beste Middel van Finantie; 't welk in allen deelen daar op uitquam, dat zy zelve vry bleven, en Vermoogende bezwaard wierden.

De involging, die zy in de voorige Onlusten gezien hadden, maakten hen te meer stout en onverdraaglyk; men liep daar men Genever en Bier verkogt, en hield 'er Conferentien, ten koste van hun bestaan, en verderf van Vrouwen en Kinderen: men styfde zich in allerlei uitzichten, en dreigde die tegenstond. Dit fleurde dus heen, tot endeling nu de tyd aanquam, dat men sprak van Executeeren;
van

van de Collecte te doen stand grypen, enz. Doe verzamelde zich weêr de oude krachten.

In 't midden der Stad wierd 's morgens op den 31ften van December 1749 een vuilaartig Pasquil aangeplakt; en op ordre der Heeren van de Regeering weder afgefcheurd: zo men zyde, was het een nagebootft Biljet van Verkoopng, tegen Donderdag den 2den van January 1750, van roode en witte Wynen, aan de Huizen van zekere Heeren. 't Was eenigzints aanmerkelyk, dat zy onder de Verkoop-conditien gemeld hadden, *alles zonder Pacht*: men wilde waarfchylyk de Gemeente daar mede te binnen brengen: „ In January „ zal ieder de Pacht, hoe gehaat, weder moeten betaalen.

Men befchuldigde die Heeren, dat zy te veel Voorraads hadden ingeflagen, enz. Doch de quaadaartigheid was hier mede noch niet verzaadigt. Men zag noch een ander vuilaartig Pasquil aan de Damftraat aangeplakt, dat dubbel onwaardig is om 'er een woord van te melden.

Maar vermids deze dingen nochtans, hoe onwaardig, dikwyls invloed hebben by veele laaghartige 'mefchen, en ook inderdaad in een Land van Justitie niet kunnen geduld worden, deden die van den Gerechte den volgenden dag deze

P U B L I C A T I E.

Dewyl myne Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem, tot groot ongenoegen en met verwondering, ter kennis is gekomen, dat eenige quaadwillige en baatzoekende menfchen zich niet hebben ontzien aan te plakken, of te doen aanplakken, zekere Pasquillen, quetzende de eer en digniteit van de Heeren van de Magiftraat, en daarenboven zoeken tegen te gaan het goede oogmerk van de Collecte, in plaats van de afgefchafte Pachten zullende worden geïntroduceerd, de goede Ingezetenen dezzer Stad inducerende, als of de gemelde Collecte zoude zyn tegen het oogmerk van den Heere Prinfe Erf-Stadhouder. **ZO IS 'T**, dat myne Heeren van den Gerechte voornoemd, daar inne willende voorzien, en daarenboven de Heeren Schout, Burgemeesteren, en Schepenen daar toe op huiden ordre en recommandatie van hoogftgemelde zyne Hoogheid ontfangen hebbende; by welke ordre hoogftgemelde zyne Hoogheid op het nadrukkelykft aanbeveelt, om volgens eed en pligt de hand te houden, dat de Taxatien, in plaats van de afgefchafte Pachten, richtig geint, en de
vafst.

vastgestelde Middelen van Collecte naar behooren werden geïntroduceerd, en de noodige zorg gedraagen werde, dat tegen de Auteurs van zodanige oproerige handelingen en discoursen ten naauwkeurigste geïnquireerd, en tegen dezelve op 't rigourenste geprocedeert werde; beloovende een premie van 500 Guldens, die den zodanigen weet aan te wyzen, dat in handen van de Justitie geraake, en van het fait overtuigd werde, zullende des aanbrengrers naam, des begeerende, worden gesecreteerd.

Aldus gedaan en gearresteert den 27 December 1749, by de Heeren Mr. Zacharias Steenis, Hoofd-Officier; Pieter Samuël Crommelin, Jan Heshuizen, en Mr. Jacob Deutz, Burgemeesteren; Mr. Abraham de Pape, Mr. Jan van den Bergen, Salomon van Echten, Mr. François Benjamin Fagel, Antoni Kuits, en Mr. Jan van Styrum, Schepenen der Stad Haarlem: en tenzelven dage, ten overstaan van de Heeren, Mr. Zacharias Steenis, Hoofd-Officier; Antoni Kuits, en Mr. Jan van Styrum, Schepenen der zelve Stad, gepubliceerd,

By my,

J. H. van DAM.

Ook ten zelve dage afgekondigt en aangeplakt deze

P U B L I C A T I E.

Myne Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem doen te weten: dat hunne Ed. Achtt. de Heeren Raaden en Vroedschappen dezer Stad, niet alleen hadden overwogen den slechten toestand in het generaal, waar in zich bevindt de Stads Finantie, maar specialyk ook de deplorabele Situatie, waar in zich bevinden de Diaconie, en de verdere Godshuizen binnen deze Stad, alles veroccaseert door de vermindering van derzelver Inkomsten, zedert dat de Stads Exchynssen, mitsgaders de verdere Recognitien, die ten behooven en tot onderstand alleen van dezelve Diaconie en andere Godshuizen geboven wierden, niet geïnnct zyn geworden: terwyl ondertusschen de Lasten van dezelve noch altoos zyn aangewasschen: dat ten anderen ook reflectie hadden gemaakt op de allerbeklaagelykste gevolgen en confusien, derwelke uit eene dusdanige gesteldheid van zaaken notoirlyk te wagten zyn, als wanneer men de noodlydende en behoefte Luiden zoude moeten zien gebrek lyden, mitsgaders de Onder-

T T T T

log.

looze Weezen ontbloot van de noodige behoefkens en onderftand, en zulks zonder dat van wegens dezelve Diaconie en Godshuizen daar in zal kunnen worden voorzien, of van wegens de Stad, ter zaake van haar uitgeputte Finantie, eenige verdere Subfidien, die zedert eene geruimen tyd van Jaaren al zeer confiderabel zyn geweest, zouden kunnen gegeeven worden.

Dat ten derde insgelyks wel hadden geconfidereerd, dat omme aan het gunt voorsz. is te remedieeren, en daar in zo veel mogelyk te voorzien, by het ophouden van het innen en ontfangen der gemelde Stads Exchynsen en Recognitien, die de Diaconie en andere Godshuizen tot hunnen onderftand waren genietende, was geïntroduceerd geworden een Omflag of Tax over alle de Burgers en Ingezetenen van deze Stad, ten einde daar door het voorsz. Gemis goed te maaken, dan dat by de uitkomst is bevonden, aan de eene zyde, dat dezelve Tax was drukkende voor weelen, gelyk zulks met veele andere zwaarigheden en inconvenienten in alle Perfoneele Omflagen, vermits de onzekerheid waar mede dezelve gefchied, altoos te verwagten is, en aan de andere kant, dat het zelve middel ook geenzints heeft beantwoord de verwagting, die men daar van heeft gehad, alzo tot dus verre dieswegens niet dan een gedeelte van 't geen behoorde is ingekomen, en over zulks des Stads Finantie daar van maar weinig heeft geprofiteerd, in dier woegen dat de Diaconie en Godshuizen daar uit geenzints na behooren hebben kunnen worden voorzien en gefubfideerd; terwyl het daar benevens geenzints buiten verwagting is, dat, vermits het abfoluut onvermogen van veele Getaxeerdens, de Stad de omgeflagen Quote nooit in verre na ten vollen zal kunnen bekomen, en alzo in allen gevallen daar omtrent merkelyke fchade zal moeten ondergaan.

Dat het dienvolgende noch raadzaam, noch voordeelig voor de Burgery en Ingezetenen van deze Stad zynde, omme op den voorsz. voet voort te gaan, en daarenboven in maniere voorsz. ook ten uitterften ruineus voor des Stads Finantie, mitsgaders tot een totaal verval van de Diaconie en verdere Godshuizen, hunne Ed. Achtb. de Heeren Raaden en Vroedschappen dezer Stad, door dat alles genoodzaak waren geworden te denken op andere Middelen, tot herftelling en redres van de zo zeer vervalten Finantie, en dat welgemelde hunne Ed. Achtb. op het exempel van het geen hunne Ed. Groot Mog. de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, op het geproponeerde van zyne Doorluchtige Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau, Erf-Stadhouder, omtrent de Gemeene Lands Middelen hebben geresolveerd, ook niets beter hadden weeten

ten uit te denken, dan de gewezene Stads Exchynsen, als mede de verdere Recognitien, die ten behoeven van de Diaconie en andere Godshuizen zyn geheven geweest, met primo January 1750 wederom te doen innen en ontfangen, doch niet anders, dan door daar toe gestelde Collecteurs of Gaarders, die alle dezelve Rechten direct van Stads wegen ontfangen, en onder een modicq Salaris voor hunne moeitens zullen verantwoorden, als waar door zal zyn geïntroduceerd eene volkomen equaliteit, in dierwoegen, dat niemand meerder zal behoeven te betaalen, dan hy waarlyk zal verschuldigd zyn, en deszels meerdere of mindere Consumptie en Inslag volgens de Ordonnantien komt mede te brengen, alles nochtans met deze expresse uitzondering, omme de goede Burgery zo veel mogelyk is toegemoed te komen in haare bezwaaren, hoe zeer zulks echter niet dan met nadeel voor de Finantie gemist kan worden, dat de gewezene Exchynsen van de Stads Waag en van de Stads Ronde Maat geheel zullen zyn en blyven vernietigd, en met de introductie van de verdere Stads Exchynsen en Recognitien dezelve nochtans in het geheel niet zullen worden geheven, of dieswegens ietwes zal behoeven te worden betaald.

En dat ten voorsz. einde hunne Ed. Achtbare de Heeren Raaden en Vroedschappen dezer Stad ook hadden doen nazien en examineeren de respectieve Ordonnantien, die voor deze omtrent de Stads Middelen, die geheven staan te worden, hebben gevigeerd gebad, en daar in ook hadden gemaakt en vastgesteld alle zodanige veranderingen, als tot het verminderen en vernietigen der Vrydommen, waar van veelen jouiffeerden, dienstig en verder met de tyds omstandigheden, en met het doen collecteeven van dezelve, overeenkomende en absoluut van nooden waaren, zonder echter die Exchynsen en Recognitien zelve ten laste van de Burgery en Ingezetenen van deze Stad eenigzints te hebben bezwaard.

En nademaal hunne Ed. Achtb. de Heeren Raaden en Vroedschappen dezer Stad, om alle voorgemelde redenen, tot het doen innen en ontfangen met primo January 1750 van de gewezene Stads Exchynsen en verdere Recognitien, door de daar toe gestelde Collecteurs en Gaarders in maniere voorsz., hebben geresolveerd, en daar toe hebben gedraagen derzelve volkomen Consent: ZO IS 'T, dat myne Heeren van den Gerechte voornemt, conform en met Advis van welgemelde Heeren Raaden en Vroedschappen, niet hebben willen nalaaaten van dit alles door deze kennis te geeven aan de goede Burgery en Ingezetenen van deze Stad, met ernstige recommandatie niet alleen, dat een iegelyk, omme voor geallegueerde redenen, en ter zaaken van den dringende nood zo van de Diaconie

nie en verdere Godshuizen dezer Stád, als van derzelver verdere Finantie, zich met primo January aanstaande in het betaalen van de bovengemelde Stads Exchynffen en Recognitien kwyten naar behooren, maar ook moet last en bevel aan allen en een iegelyk, ten einde zich met den voorsz. eerften January, en vervolgens daar omtrent zullen hebben te gedraagen naar de respectieve Ordonnantien, welke van de voorsz. Stads Middelen zyn gearresteerd, en die binnen korten tot kennis van een ieder zullen worden publyk gemaakt, als op de Pænen en Boetens, daar by tegen de Contraventeurs en Fraudateurs gestatueert.

Aldus gedaan en gearresteert den 27 December 1749, present de Heeren, Mr. Zacharias Steenis, Hoofd-Officier; Pieter Samuël Crommelin, Jan Heshuizen en Mr. Jacob Deutz, Burgemeesteren; Mr. Abraham de Pape, Mr. Jan van den Bergen, Salomon van Echten, Mr. François Benjamin Fagel, Antoni Kuits, en Mr. Jan van Styrum, Schepenen der Stád Haarlem; en den 29 derzelver Maand, ten overstaan van de Heeren, Mr. Zacharias Steenis, Hoofd-Officier; Antoni Kuits, en Mr. Jan van Styrum, Schepenen der voorsz. Stád, gepubliceert;

By my,

J. H. van DAM.

Na dat de Publicatie tegen de Pasquillen was aangeslagen, scheen die stoutheid gestuit; immers men vernam 'er geene in 't openbaar; doch de uitwerkzels van eene ongelukkige geemelykheid, verval van alle Subordinatie, en tegenkanting om 's Lands Lasten te helpen draagen, bleeken tusschenbeiden zo klaar, dat 'er niemand aan twyffelen kon, of men gaf de tong eenen vryen loop in 't oneerbiedig spreken van de Regeering. Het goed vertrouwen was ten deele weg, en daarom niet wel mogelyk om den smaak van 't Volk te treffen: men was vooringenomen tegen de Collecte, die was, zo zy dachten, niet na zyn Hoogheids verkiezing; dat zommige op openbaare Plaatzten met verzekering verhaalden. Veele wierden 'er gestyfd door 't leezen van een Maandelyks uitkomend Nieuwsboekje, genaamt de *Groninger Nouvellist*; dat van 't begin der opschudding veel heeft toegebracht om het Gemeen tegen hunne Regeering door het geheele Land te verbitteren. Deze Schryver scheen in zyn Stukje van November na de smaak te schryven van zulke Lieden: althans de

de kleine Gemeente hield het voor een Orakel, en beleide daar op, zo men zeide, terstond Comparitie, om het hunne Broederschap voor te leezen, en verder te delibereeren.

Om alles toe te brengen, wat men meende te kunnen doen, en het Volk in rust te houden, verleende Burgemeesteren aan de Stads Drukkers, op hun verzoek, vryheid, om een origineele Missive van zyne Hoogheid na te drukken: 't welk noch dien namiddag gedaan zynde, zonden zy 'er ettelyke na publyke Plaatzen, enz. om die onder Liederen van allerlei stand te doen bekend worden. Ook wierden 'er eenige van wegen de Heeren Burgemeesteren den Krygsraaden toegezonden. Doch het was al verkeerd: men had echter de stoutheid om te zeggen: „Dat de Brief valsch was; of, zo die al echt „ waar, zyne Hoogheid 'er toe gedwongen was geweest, die te „ schryven.

Gemelde echte Brief was dus luidende:

Erentfeste, Wyze, Voorzienige, onze Lieve Byzondere, den Schout, Burgemeesteren en Schepenen der Stad Haarlem.

Dewyl wy tot ons overgroot ongenoegen geïnformeerd worden, dat 'er zommige qualyk geïntentioneerde Ingezetenen binnen U.E. Stad zouden onwillig zyn om de provisienele Taxatie, in plaats van de afgeschafte Pachten, te betaalen, ja zelfs zouden trachten tegen te gaan; en dat 'er wyders onbetaamelyke discoursen zouden gevoerd worden, om de vastgestelde Collecte haatelyk te maaken, met bygevoegde bedreigingen, om de Perzoonen, die tot de Collecte gedespicieert en aangesteld zyn, af te schrikken, niettegenstaande de Collecte onder andere door ons aan haar Edele Groot Mogende is geproponeerd, om op die wyze af te snyden de Vexatien, dewelke onder de Pachten veel plaats hebben gehad; zo hebben wy gemeend niet te moeten stille staan van U.E. op het allernadrukke-lykst by dezen te recommandeeren en aan te beveelen, om volgens Eed en Pligt de hand te houden, dat de Taxatie richtig geïnt en de vastgestelde Middelen van Collecte naar behooren geïntroduceert worden, en wyders de noodige zorg te draagen, dat tegen de Autheurs van zodanige oproeri-ge discoursen, als hier vooren is gemeld, ten naauwkeurigste worde ge-quireerd, en ten rigoureuze geprocedeert.

Waar mede, Erentfeste, Wyze, Voorzienige, onze Lieve Byzondere

dere, wy UE. beveelen in Gods Heilige Protectie, UE. Goedwillige Vriend,

(Was getekend,)

PRINCE D'ORANGE en NASSAU.

's Gravenhage den 26
Decembris 1749.

Ter Ordonnantie van zyne Hoogheid.

(Was getekend,)

J. de BACK.

Tegen den Nieuwjaars nacht zou men Tenten op de Grootte Markt opflaan, en den geheelen avond Sterke Drank, zonder Pacht, uitventen, als zynde noch in het jaar 1749; en dan zou de Muitzugt, even na het slaan van 12 uren, fchielyk de prys verhoogen: als, zeidenze: „Nu is 'er de Pacht weder op. Dus zou men de dronke meenigte aan 't woelen helpen. Men zou nochmaals Huizen plunderen, enz. Deze voorgewende bedreigingen deden de Heeren van de Regeering alle voorzorg gebruiken. Ter beveiliging der ruste zyn 24 Mannen, zo Onder-Officieren als Gemeenen, met 2 hunner Commandeerende Officiers, tegen dien tyd, in onbekend gewaad, in de Stad gekomen; welke zich vervoegden ter plaatze daar zy des noods hunne orders te verwagten hadden. Dit scheen een yffelyk Toneel te voorfpellen.

Men had de Trommels van de Burger-Tamboers aan de Huizen der Kapiteinen gebragt. Men gebood aan alle Godshuizen: dat elk de zynen in huis zou houden: ook wierd de Nachtwacht van Klapluiden verdubbeld, en den Onderschout *Kleinenberg*, en Dienaars van den Gerechte Pistoolen gegeven: terwyl men andere middelen by de hand nam, ter beveiliging der Huizen, die meest gedreigt wierden. De Burger-Officieren hadden ondertuffchen alle hunne mindere Officieren en eenige Schutbroeders afgevraagd: „Wat men „ in tyd van nood van hen te wagten had? Eenige scheenen hunnen Eed onder eenige conditien gedaan te hebben; doch het antwoord der Onder-Officieren was doorgaans voldoende; behalven die van één Vendel. Het een en ander had die uitwerking, dat veele eenigzints vreesde tegen dien nacht; en wierd dien anders geldverschietende en woeligen nacht met zo veel stilte gesleeten, als men niet weet immer gezien of gehoord te hebben. 't Scheen

't Scheen dat men in den Haag, door 't gerucht van alle deze verrassingen, bedreigingen, enz. zelve was aangedaan, en niet zonder reden bedugt, dat men de Collecte zoude kunnen in train brengen, en het derhalven noodzaakelyk waare, dat 'er tegen den tyd, dat men aanvang maaken zoude met de Peiling, eenige Militie in de Stad was: zelfs verhaalde men elkander daar, dat reeds 3 Collecteurs, eenige Militairen en etteleyke Burgers gesneuveld, en een Burgemeesters Huis onder den voet gehaald was. Om verdere gevolgen te fluiten, vermoed men, dat eenig Voetvolk ter sceepe geschikt was, om de Haarlemmer-Meer door te vaaren, en Vrydag, den 2den van January 's morgens voor de Boom der Stad te zyn, terwyl ter zelve tyd een Corps Ruitery by het opengaan der Groote Houtpoort zoude inrukken. Die ter sceepe gingen, wierden door het Vriezend weder belet; waar van de Ruitery onkundig, dien morgen quartier over 7 uren, op hunnen bepaalden tyd, zynde ruim 50 Dragonders, de Groote Houtpoort inrukten: Vernomen hebbende na het Huis van den Wel-Ed. Groot Achtb. Heer Mr. *Jacob Deutz*, eene der regeerende Burgemeesteren, reden zy derwaarts. Zyn Wel-Ed. Groot Achtb. schein hen met aandöening te zien, en, uit vreeze voor de gevolgen, raade hy hen terstond weder ter Stad uit te trekken; zo dat naauwlyks een half uur verliep dat zy in en weder uitrukten.

Dit maakte onderwyle een merkelyke confusie onder de Burgers, welke dien nacht wacht gehouden hadden, en noch niet waren afgetrokken. Een gedeelte van die gewaakt hebbende Schutters, nevens eenige andere, quamen aan 't Huis van den Heer Collonel Mr. *Mattheus Willem van Valkenburg*; welke zy verzogten te spreken. Zyn Wel-Ed. Gestrenge lag met de Koorts te bedde, doch liet 'er 2 by zich komen. Hun verzoek was: „ Dat hy order zou geven, om „ de Poorten te sluiten. Doch hy wees hen na den Heer President-Burgemeester Mr. *Justus Witte*; aan wien het stond deze order te geven. Niets was te sluiten; zo dat zyn Wel-Ed. Groot Achtb. dit zyn gang moest laten gaan: Het ty liep van stonden aan in de ongestuime hersenen van dit Volk zo sterk, dat zy reeds omtrent 9 uren de Poorten slooten, en Wacht zetten by de Groote Hout-, Zyl-, Kennemer- en Spaarwouder-poort. Door de overige kon men in 't geheel niet, door deze bezwaarlyk nu en dan iemand door gaan. Zelfs Passagiers met de Postwagen van Amsterdam na den Haag, met

Sauve Garde voorzien, wierden niet dan met moeilykheid doorgelaten. Aan de Grootte Hout-poort had men de Schel losgemaakt, op dat van buiten geen gerucht kon gemaakt worden. Dus hield men, den geheelen dag door, Hekken en Poorten belemmert, terwyl in de Stad de beweging van uur tot uur vermeerderde.

Men begon des morgens de Peiling; om dus de Collecte te doen doorgaan. Na dat men reeds by eenige Tappers daar medeaanvang gemaakt had, zonder eenige tegenkantsing, en nu daar mede bezig was in de Herberg de Goude Leeuw, (daar men de Peilders bescheiden ontfing) staande in de Zylftraat, vergaderde voor dit Huis een grootte hoop Volks, welke het zeer geladen hadden tegen deze Peilders. Zy eifchten hen ten Huize uit, en dreigdenze met stokken en bitze woorden; zelve, zegt men, dat eenige doen aan dreigen hegten; welke indrukbaare vermaaningcn zo veel invloed hadden, dat heel spoedig de Collecteurs, Deurwaarders, en hunne Medestanders de vlucht namen. Waar van dien dag met de Postwagen, die van Amsterdam na den Haag doorryd, kennis wierd gegeven aan hunne Ed. Mogende, de Heeren Gecommitteerde Raaden.

De Burgers, die de wacht hadden, en anderen die zich by dezelve voegden, waren op het Stadhuis verzameld, en verwagten daar de komst der Heeren Burgemeesteren; wien zy 's morgens reeds aan hunne Huizen hadden lastig gevallen, en verscheidene onbetaamlyke woorden toegebracht; inzonderheid den gemelden Heer Burgemeester *Deutz*; die plechtig had moeten verklaren, dat hy van de komst der Militie niets wist. Doe de Heeren vergaderd waren, riep men om gehoord te worden.

Burgemeesteren dedden hen verklaren: „ Dat zy van de komst „ der Militie niet wisten, en zy allen raaden zouden in stilte te ver- „ trekken, en na hunne huizen te gaan. Dat hun Wel-Ed. Groot „ Achtb. dit met waarheid konden zeggen, houden wy zeker, alzo door een geloofwaardig Perzoon verhaald is, dat eenige dagen te vooren, uit voorzorge, buiten kennisse van hun Ed. Groot Achtb., door de Hooge Regeering in den Haag, in alle stilte, eenige Militaire zo Opper- als Onder-Officieren, alhier waren afgezonden, en in zekere Herberg logeerende, om een waakend oog op het gedrag der Muitzicke te houden; en per *Misive* daar van kennishebbende gegeven; en mogelyk dreigende woorden voor daadelykheden gebriefte hebbende, heeft de gemelde Hooge Regeering geoordeeld het

het noodzaakelyk te zyn Militie herwaards te moeten afvaardigen.

Maar een uit den hoop gaf spoedig zyne begeerte voor allen te kennen: „ Men moest de Vendels laten opslaan, en ieder gelegentheid geeven, dat hy zyn bezwaar konde inleveren. 't Welk een ander toestemmende; en verder de Gemeente voorgesteld, wierd ja, ja! geroepen. Eenige gewapende Burgers, doch van een Vendel dat de wacht niet had, quamen van 't Stadhuis, en zo by den Heer Colonel Mr. *Mattheus Willem van Valkenburg*, begeerden dat zyn Wel-Ed. Gestrenge order zou geeven, om alle de 8 Vendels op te slaan. Doch dien Heer weigerde dit in den beginnc: waar op zy zeiden: „ De Heeren Burgemeesteren hadden reeds daar toe verlofgegeeven. De Heer Colonel begeerde dit van hun Wel-Ed. Groot Achtb. zelve te hooren; gelyk hy ook verneemende, dat Burgemeesteren niet langer den sroom hadden kunnen tegen houden, order gaven, om alle de 8 Vendelen in de Wapenen te brengen.

Hier op deed men den Trom roeren, en ieder Vendel op zyn Vergaderplaats brengen. Waar na ieder Officier met den zynen na 't Stadhuis trok, en telkens een Vendel, 't een het ander volgende, zich op de Zaal gesteld hebbende, wierd door den Heer Pensionaris *Gillis*, ten bywezen der Heeren Burgemeesteren, die uit hunne Kamer gekomen waren, voor de Baluster die aan de Trappen is, waar langs men van de Zaal opgaat na de Kamer der Heeren, aan hen in 't zaakelyke gezegt: „ Dat hy uit naam en van wegen de Heeren Burgemeesteren hen zeide, dat hun Wel-Ed. Groot Achtb. „ verklaarden, dat zy altoos hadden vertrouwd, en noch vertrouwden op de Assistentie hunner Goede Burgery; dat zy volstrekt en „ plechtig verklaarden op den Eed, die zy aan den Lande hadden „ gedaan, en al wat dierbaar was, geene Militie te hebben ver- „ zocht, en van derzelver komst niet te weeten: hadden zy bezwaar, „ men kon na den Doele trekken, en Gedeputeerden zelve na zyne „ Hoogheid schikken; vermits zy toch meenden, dat de maatregelen van dien Vorst met de hunne verschilden. Wat hen Bur- „ gemeesteren betrof, zy zouden ook den volgenden morgen eene „ Deputatie zenden, om verslag dezer gebeurtenis te doen. Deze Aanspraak wierd van eenige, die zich stoutelyk vooraan gesteld hadden, gansch oncerbiedig en onheus beantwoord.

Hier op zyn alle de Vendels, een voor een, na den Doele getrokken. Daar zynde, hebben eenige uit ieder Vendel 6, dat is 48

Perzoonen, benoemd, uit welke men daar na 8 zouden verkiezen of opwerpen, om als Gedeputeerden den volgenden morgen, als de Heeren, na den Haag te vertrekken.

Op den Doele zynde, waren de Heethoofden met allen yver bezig om Propofitionen te ontwerpen, Requesten op te ftellen, enz. Uit alle verwarringen fchoot 'er eene uit den hoop, welke alle Officiers en Burgers verzogt, op de Zaal te komen. Hy, als Spreeker, zou zyne wel opgeftele Bezwaarniffen voorlezen, zette zich ten dien einde in poftuur, verhefte zyn ftom, en deelde de Gemeente dus het Project mede van zyn Request. „ Wat dunken, vroeg hy, de „ Burgers hier van? en voegde 'er by: „ Voor my, ik zeg 'er van „ harte ja op! kloppende op zyn borft. Verscheidene van zyn aanhang riepen met hem: „ Ja, ja: Vivat Oranje! Deze toejuiching fcheen een ander Patriot, die van een beproefden yver tot Redres was, wat te na te komen; verzogt mede ftelte, en las met betaamelijke deftigheid zyn ftuk Werks mede voor: het was met alle de termen eens Praktizyns opgeftele: doch kon geen tegenspreken of oplofzingen veelen. Men kon uit hoofde van zo veele drukten, als 'er waren, niet al te wel over de zaak oordeelen: zo datze beide eenige aanhang kreegen; en endeling vielen de meefte voor het eerfte Stuk, om dat het kort en duidelyk was, voor die niet verre konden zien, en min oordeel bezaten.

Dit zo genaamde Request is dan door alle de Vendels, welke in vervolg op den Doele verzamelden, telkens voorgelezen, en met weinig verandering, van die zulks toefstemden, *goedgekeurt: maar vermits het veele oogen paffereen moest, waar van verscheidene gaarne blyken van hunne fcherpziendheid gaven, en 'er juist de befte ordere niet kon gehouden worden, was het 's nachts omtrent een uur eer men klaar raakte, en het Stuk in order getekend was. De benoemde 8 Gedeputeerden gingen eindelyk na huis. Veele van die Lieden maakten zich een verbeelding van die Commiffie, dat dezelve maar weinig verfehilde met die der Heeren: zy beloofden zich
niet

* *Goedgekeurt.* Den Schryver vergift zich hier grootelyk: deze Goedkeuringe moet hier alleen verftaan worden van de zulke, of die niet gaarne 's Lands Laften begeerden te helpen draagen; of die niet verftonden wat het zogenaamde Request al behelste; te meer, alzo den Leezer op den Doele, die geen tegenspreken kon veelen, het zelve gelezen hebbende, daar mondeling byvoegde: „ En dat 'er noch aan manqueerde, „ zoude hy 'er wel by voegen! Zo dat geen Eedbetrachter Burger, die omtrent weet wat hy doen of laaten moet, portie of deel heeft begeeren te neemen in dit Miltzike Request, veel min heeft helpen goedkeuren.

niet minder, dan het Logement van de Heeren van Haarlem in den Haag te zullen betrekken, dus in fatzoen zyne Hoogheid hunne Stukken over te geeven, en zyn Perzoon van naby te zien; waar toe zekere Boodschap, door deze Lieden verkeert verstaan, gelegenheid kan gegeven hebben.

's Nachts ten half 2 uuren wierden eenige van die gewapende Requestmaakers, of uit eigen autoriteit, of door noodzaaking van andere, gezonden na het Huis van de Stads Drukkers: deze bragten zy de Copy van hun Request, en gaven order: „ Dat het aanstonds „ moest gedrukt worden, en 's morgens voor 8 uuren gereed zyn, „ also de Heeren Gedeputeerde Burgers het zelve als dan mede na „ den Haag moesten neemen. De *Enschede's* maakte eenige voorwendzels, om van dat werk ontslagen te zyn: „ 't Quam wat ontydig; zy hadden geen Letterzeters by de hand, enz. Doch die zwaarigheid namen zy aanstonds weg: „ Zeg ons, zeidenze, waar „ zy woonen, dan zullen wy hen wel ten bedde uithaalen, enz. Het Request noemdenze, met permisfie der Heeren Burgemeesteren, en uit naame der gantsche Burgery: welk laatste onwaarachtig was.

Men zag, zo 't ons voorquam, 't een en ander aan, om dat men het voor een minder quaad hield, dan de gevolgen, die 'er te wachten waren, als men het trachten te beletten. Hoe 't zy, ons dunkt, 't was zo verre gekomen, dat dit Volk moest in beweging gehouden worden, tot dat men gelegenheid over liet tot herhaalde Ordres, om de Militie te laten aanrukken. Ondertusschen waren zommige dier woelachtige Burgers met hun spoorloos Request zo wel in hunnen schik, datze opentlyk uitriepen: „ Het zal nu wel gaan; het is „ 'er nu al door! enz. Hun Request was van dezen inhoud:

Aan zyne Doorluchtige Hoogheid den Heere PRINSE
van ORANJE en NASSAU, onze zeer geliefde Erf-Stadhouder,
enz. enz. enz.

Geeven (met permisfie van de Edele Groot Achtb. Heeren Burgemeesteren der Stad Haarlem) de ondergeschrewe Gedeputeerden, uit alle de Vendels en in naame der gantsche Burgery, op het allerrootmoedigste te kennen: Ten eersten, verzoeken en smeeken de Supplianten, dat zyne Doorluchtige Hoogheid zo goed gelieft te zyn, om te wezen Opper- en Generaal-Financier, voor zo verre deze Stad aangaat.

Ten tweden, dat de Collette over de Middelen van Consumptie, enz. geheel mag worden vernietigd, en in dezelfs plaats mag worden gesteld een ander draaglyk Middel; zynde dit ingevolge de beloften van haar Ed. Groot Achtb. de Heeren Burgemeesteren en van zyne Excelentie den Heere Baron van Grovestins, in den Naame van UE. Doorluchtige Hoogheid aan ons gedaan.

Ten derden, dat de Executie geheel en al mag achter blyven, en een generaale Doleantie mag worden toegestaan, op dat een iegelyk als dan na zyn vermogen, en in consientie, zoude kunnen betaalen; het geen wy als getrouwe Onderdaanen en Burgeren zullen nakomen.

Ten vierden, dat de Officien mogten worden verkogt, of met zodanige lasten, ten behoeven van deze Stad, bezwaard worden, als UE. Doorluchtige Hoogheid tot deze Stads nutte en voordeel zoude gelieven goed te vinden.

Eindelyk verzoeken de Supplianten UE. Hoogheid zo goed gelieft te zyn, om ons het Antwoord hier op in Geschrifte tot hunne verantwoording over te leveren.

Haarlem den 2 January 1750.

En was ondertekend door 8 Gedeputeerden, uit iedere Compagnie of Vendel een.

Terwyl het dus op den Doele in geduurig woelen was, en het ieder stil Burger te benaauwd gemaakt wierd, was het hier onder de wacht houdende ook in geduurige verwarring. Dan hoorde men deze, dan geene tydingen. Dan waren 'er partyen Ruiters voor de Zylpoort, dan by de Groote Houtpoort gezien; dan hoorde men, dat 'er Ammunitionie wierd aangevoerd, en in de Stads Stal, even buiten de Groote Houtpoort, als een Magazyn aangebragt, enz. Omtrent 7 uren trök eenige Manschap uit, die de Wacht hield, en hunne Officier te vergeefs om order tot dergelyke expeditie had gedrongen; zy rukten in 't wilde aan, en eifchten de Stal open; daar onder en boven, en in en onder 't Hooi gezogt hebbende, zy, zonder iets te ontdekken, weder na binnen trokken.

Van gelyken verhaald men, dat 3 a 4 van die gewapende Heerhoofden, dezen zelfden avond, in zekere Herberg instooven; daar zy eenige Officiers vonden, onder welke was de Heer Generaal-Major Cornabé, doch voor hen onbekend: hier vondenze nu die 't hen doen zouden, en hunne zotte drift bragt hen derhalven tot verscheidene onbetaamlykheden.

De

De meeste tyd der nacht wierd met arbeiden hier en gints aan de affaires der Stad doorgebracht: op Zaturdag, 's morgens omtrent 9 of half 10 uren, kort na dat de Heeren waren uitgereden, reden ook deze 8 Gedeputeerden uit, met blymoedigheid en toejuiching hunner Medestanders. Hunne Naamen zullen wy, als niets ter zaa- ke doende, om dat 'er noch verscheidene van in leeven zyn, en an- dere redenen, voorby gaan. Een oud Patriotje, toegeschooten zyn- de, zo als de Wagens afreden, riep met een ontroerden geest: „Daar „ gaan onze Vaders, onze Vaders! Hy zwaaide het Hoedje over 't hoofd, en riep: „ Vivat Oranje! Dit Hoed over 't hoofd draaijen en geroep van Vivat Oranje, wierd ook gedaan door de Schutters van 't Blaauwe Vendel van de Cluveniers Doele, welke doe voor 't Stad- huis de Wacht hadden, en aldaar de Parade maakten.

Dezen Zaturdag voormiddag hield men de Poorten geslooten en bezet, doch men liet een ieder door, na hem behoorlyk of onbe- hoorlyk onderzocht te hebben. Tegen den middag quam een Lui- tenant van de Militie, genaamt *Roepel*, te paard voor de Groote Hout-poort, (die naderhand voor deze en andere ontmoetingen, een Acte als Kapitein heeft gekregen,) welke binnen het yzere Hek wierd gelaaten, doch daar, tusschen Hek en Poortdeur zynde, on- dervraagt wierd. Deze verantwoorde zich met Brieven te vertoo- nen van zyne Doorluchtige Hoogheid aan de Regeering, en begeer- de dus niet opgehouden te weezen. Maar, neen, men geloofden, dat hy een Spion was: men deed hem van 't Paard klimmen, wierd binnen gelaaten, en zyn Paard buiten 't Hek geleid. Deze Officier wierd door een Kapitein d'Armes en 4 a 6 Schutters geëscorteert, eerst na den Heer Burgemeester *P. S. Crommelin*, en van daar na den Heer President-Burgemeester *Mr. J. Witte*, met een geschreeuw van Jongens achter hem: ieder was nieuwsgierig wat tyding hy bren- gen zoude; waar van zy het nette niet kundig wierden: niettegen- staande zy volstrekt begeerden, dat hen de boodschap der Luitenant bekend wierd gemaakt. Deze bragt mede het Patent zyners Door- luchtige Hoogheid, waar by de Magistraat wierd verwittigt van de aankomst der Militie. Deze Heer, zyne Brieven hebbende over- gegeven, wierd door 't voorschreve Commando geleid na het Stad- huis. Hier raakte hy op de Justitie kamer, daar de wachthoudende Officieren van 't Blaauwe Vendel zich bevonden, daar hy van hen minnelyk behandelt, en eenige Ververschingen gegeven wierd. Zy
be.

beklaagden hem; wegens de hoon die hy had ondergaan; en nadien deze wachthebbende Officieren ten uitterfte voor zyn Perzoon bekommert waren, bedachten zy alle wegen om hem te beschutten; na overleg vonden zy goed, eene der Stadhuisveegsters op te zoeken, en gevonden zynde, verzogtenze haar om de Deur van Burgemeesters Kamer te openen, en deze Luitenant te brengen op een Vertrek in zekerheid; welke dan door haar, over de Kamer van Burgemeesteren, geleid wierd by de Cipier van 't Gevangenhuis: alwaar hy zich zo lang heeft verborgen, tot dat de Militie in Ordre de Bataille op de Grootte Markf stond, wanneer hy zich van daar by hen vervoegde.

Kort na dezen tyd vermeerderde het gerucht, en vervolgens kreeg men vaste tyding, dat het Krygsvolk naby was; welke voornaamfte gebeurtenis quartier over 2 uren met de daad bevestigd wierd.

Eenige Officiers quamen van den Heeren Weg af vooruit, en alereerst in 't gezicht dier stoute Burgers, die tuffchen Hek en Poort hunne Wacht hielden. Welke doe bestonden in een Corporaal en 4 a 6 Schutters; dewyl de wachthebbende Officieren zorg droegen, dat de Posten weinig bezet en zonder ordre waren, om aan de Militie gelegenheid te geeven des te beter en zonder zwaarigheid binnen te komen; want men luisterde doe na geene goede ordres; de geringste Schutters waren doe Bevelhebbers, en niemand was machtig hen tot reden te brengen: deze Corporaal dan met zyne Schutters retireerden na binnen, liepen na het Stadhuis, en lieten de Poort voor hen; die ze wilden bewaaken of openen.

Deze Militie stond onder bevel van den Heer Generaal-Major *Cornabé*. De Officiers eenige weinige minuten over 't Plein voor de Grootte Hout-poort wandelende, trok het Voetvolk van den Heere Weg regts af, langs de Baan, in de breedte van het Plein, en de Dragonders (die daags te vooren waren in en weder uitgetrokken) zetten zich achter het Voetvolk: terwyl de Officiers de gelegenheid der Stad van daar waarnamen.

In deze order trok, na weinige oogenblikken, de Major *du Peron*, en 20 Mannen, met sterke schreeden tot voor de Poort. Tot aan het Hek genaderd zynde, riep hy driemaal met een sterke Krygsmans Stem: „ Dat men de Poort zou openen! Op welk roepen, het Klinker of kleine Deur van de Poort geöpent wierd, en met eenen Snaphaanschoot op den Officier en zyn Volk losgebrand.

De

De Heer *du Perron* beval terstond dat men vuuren, en dus met 20 keelen prompt zou antwoorden. By deze 20 Mannen, waren 'er 4 met Bylen en Koevoeten voorzien, welke te werk gingen, met zo veel bedaartheid, als of 'er Vuur noch Volk meer te vreezen was. Zy forceerden met den Koevoet het Slot, 't welk aan het yzer Hek was, en kreegen 't spoedig open.

Ondertusschen was een der hooge Officieren, met eenige Gemee-
nen, gegaan in den Houttuin van *P. Voorhelm Simonsz.*, welke by de Poort is; zo verre men vernam, zagen zy rond wat Gereedschap daar was te vinden, en namen met zich eene Byl en 3 Dissels. Terwyl zy daar noch waren, scheen 't in overleg, als het met de Poort te openen niet schieelyk lukken wilde, of men dan ook eene Brug over het Water slaan kon, om door behulp van eenige Molenroeden, die daar lagen, met Planken, die mede gevoerd wierden, gemaklyker het kleine of Waterpoortje te kunnen openhakken. Doch het gemelde Pelotton, 't welk het Hek had geöpend en voortgerukt was, kreeg ook in de Deur of Klinket eene opening; 't welk losgemaakt zynde by het Slot, men 'er door ging; dewyl 'er geen Ordres tor tegenstand was gegeven.

Terwyl men bezig was van buiten deze Poort te forceeren, quam eenig verschrikt Volk, allerlei gering zoort, die zulke vreezelyke wezens vertoonden, als of 't gevleeste D..... waren, na het Stadhuis, tot de wachthoudende Burgers loopen, schreeuwende: „Waar „ blyfje nu met Kruit en Loodt! Komt af, jou Verraders! enz. trekkende, als Verwoeden, het Hair uit hunne hoofden, smeeten de Hoeden en Mutzen op de grond, en stampren die met voeten, enz. Maar niet verhoort wordende van de Welmeenede, verdweenen zy allengskens voor 't aannaderende Krygsvolk, als Raazende, met een verward geroep: „Gooit met Pannen van je daken op die „ D.....!

Een naauwkeurig Ooggetuigen van dit alles, berigte, dat 'er, voor noch de kleine Deur der Poort was open gehakt, tusschen de opening, welke 'er was tusschen de groote Deuren, nu en dan een Schot van buiten na binnen gedaan is, om daar ruim baan te maaken. Een stoute en aankomende Jongen, die reeds by de Plundering zynen ongeschikten aard getoond had, en verscheidene maalen met Steenen by de Poort was geweest, was door dit schieten eenigzints verzet, en aan 't wyken: maar by de korte Houtstraat zynde, om-
trent

trent 40 Roeden van de Poort, wierd door een Kogel getroffen, dat hy zyn linker Oog verloor; welke Kogel, na verloop van 3 a 4 maanden uit zyn Neus viel. Een ander, omtrent ter zelve plaats staande, wierd door eenen Kogel van vooren een stuk van den Schoen gefchooten, zonder iets verder van den Voet te befchadigen. 't Welk de eenige Schooten zyn, die 'er by ons weeten, te dier plaatze iemand querften.

Geen tegenftand ter waereld is 'er voorgevallen, ten zy men daat voor wilde rekenen, dat eenige Vrouwlui en Jongens, doe de Poort noch toe was, nu en dan met Steenen van binnen tegen de Deuren aangooyden, en men 3 ledige Genever-ftukken van voor het Huis van eenen Distillateur nam, en roldeze voor de Deuren van de Poort. Uit welk gedrag veel eer kan opgemaakt worden, dat geen Lieden van eenige doorzicht zich met dien tegenftand bemoeid hebben. Het was voor alle ordentelyke Burgers gevaarlyk eenige raad te geeven, om dat de Burger-Compagnien vol flegt Volk waren, die de naam van Schutter onwaardig zynde, alle die onbehoorlykheden bedreven, hebbende zy het Schuim des Volks tot een rugfteun, en alle wie hen tegenfprak, wierd by hun Verraader genoemt. Elk begaf zich in huis, en ontweek de gevaaren.

Zo dra de Militie de kleine Deur van de Poort inquam, zagen de voorfte voorzichtiglyk na alle kanten, of 'er ook Gewapend Volk ftond; doch geene verneemende, werd Vivat Oranje geroepen! Men ging terftond te werk, om door houte Wiggen, en ander Gereedfchap de Slagboomen, die de groote Deuren geflooten hielden, los te wrikken; zo dat men omtrent quartier voor 3 uren de Poort geheel open had, en dit Corps vooruit, en het ander Voetvolk vervolgens, de Stad inrukten. De Ruitery hield zich eenigen tyd achter, naby een quartier uren.

Een Vrouwenfch, die ook met yver nu en dan eenen Steen tegen de Poort geworpen had, fchoof, doe zy merkte dat het ernft begon te worden, achter eene der Vleugels van de Poort, by de Veff. Zo dra de Militie inquam, veranderde zy van toon, haalde de Muts van 't hoofd, draaide dezelve op de hand, riep: „Vivat Oranje! en pakte zich daar op aan eene zyde.

Byna alle Burgers hadden uit vreeze hunne Huizen geflooten; 't gerucht en die vreeze was terftond door alle ftraaten. De Burgers, die in confufie waren in de Wapenen gekomen, liepen gints en herwaards,

waards, doch meest na huis; zelve onder die, welke van hunne dapperheid braaf hadden opgesneden. De Stad was in alarm, de Tamboers wierden gedwongen de Trom te roeren, 't welk de een kort, den ander langer deed, na hunne vreeze was voor de giftende gemoederen, welke hun aandrongen. Een van hen riep: „Heb ik „'er niet de D... van, ik slaa Alarm, en daar komt geen Mensch! Althans ieder hing weder de Trommel op den schouder, en liep na huis. Alles was buiten ordre, en als onder elks Commando. Daar waren 'er die met geweld zyn doorgedrongen in de Groote Kerk, en de Brandklok klepten, terwyl zy vervolgens in het Klokhuis de Doodklokken en alle andere Klokken luiden; als het ureinde van allen tegenstand.

Ondertusschen was de Postwagen of wel twee aan, welke op den zelfden tyd van Amsterdam na den Haag waren afgereden, en na weinig tegenstands, in de Stad gekomen. Genadert zynde tot in de Anegang, naby de Houtstraat, wierd den Passagiers gezegt: „Dat „zy de Groote Hout-poort niet zouden kunnen uitkomen, vermits „de Militie reeds voor de Stad genadert was, en bezig met op de „Poort te vuuren: wilden zy de Stad uit, best ware het om na de „Zylpoort te ryden. Daar toe spoedig beslooten hebbende, quamen zy op de Groote Markt, tot voor het Stadhuis. 't Scheen dat het Gezelschap op de Wagens in kleedy iets gemeens had met Militaire Officiers, en wat nieuwsgierig uitzag; althans het oog der ontfelde Burgers viel 'er op; en een klein Detachement derzelve van 10 a 12 deed hen stil houden. Zy hadden de Bajonet op de Snaphaan, en hielden 't, dat deze Officiers waren; zy moesten in arrest; zelf een van hen dreigde den Heer Professor *Rukker*, die vooraan zat, zyn Bajonet in 't lyf te stooten. Dien Heer zeide: „Gy zult „het niet doen; wy zullen vrywillig van de Wagens gaan. Dit stonden zy zonder tegenspraak toe, en geleiden die Heeren na 't Stadhuis; alwaar zy eenigen tyd, geduurende de confusie, zich moesten ophouden. De Wagens wierden met eenig Geleide weder na de Spaarwouder-poort gebragt, van waar zy gekomen waren.

Onder alle deze verwarringen avanceerde de meergemelde Major *du Perron* met zyn kleene Pelotton vooruit. Komende aan het Verwulft, stond een onbezuift karel, welke hem toeduwde: „Zo als „je 'er ingekomen zyt, zal je 'er weder uit raaken! „Links om, „zeide de Heer *du Perron*, pakt hem. Hy, trachtende op een stoep

te wyken, raakte eer hy het dacht, in hunnen kring geslooten, en moest tusschen de Gelederen mede voort; doch verder de Groote Houtstraat door marcheerende, joegen zy hem aan de Anegang weg, onder bedreiging, zo hy weder quam.

Desgelyks zag men 2 a 3 Burgers, welke met hun Geweer na huis stapten over het zelve Verwulft, op de Stem: „Met uw Geweer na huis toe! den draf opneemen.

Van meer belang was de nadering van dit Corps, doe zy aan 't einde van de Houtstraat naby de Groote Markt quamen. Weinige, 4 a 6 meent men, van de dolste en onverzettelykste, die zich als raazende Menschen gedroegen, verzetten zich tegen deze aannadering; zy vertoonden zich, telkens gaande en komende, voor 't Gat van de Groote Houtstraat, scheldende en raazende op de Militie, enz. 't Aannaderend Pelotton onder hun bereik komende, loste een van hun zynen Snaphaan, zonder nochtans iemand te quetzen. De Heer *du Perron* riep, met den Degen in de vuist, en herhaalde het verscheidene maalen: „Mannen, legt het Geweer neer, of je bent Mannen des doods! Dit niet helpende, gaf hy order om te vuuren; 't welk het eerste Gelid deed; zynde zyn Pelotton in 3 Gelederen geschaart. Niemand der Burgers wierd door deze schoot getroffen; zo dat men giste, dat dezelve met los Kruit, om schrik te maaken, geweest is. Niettegenstaande dit alles, bleven 2 a 3 in deze verschrikkelyke woede, en vertoonden zich weder voor de opening der Straat, gereed om los te branden. *Du Perron* zich in de noodzaaklykheid ziende, gaf order, om onder den voet te schieten die tegenstond; 't welk terstond met de daad beantwoord wierd. Eenen *Cornelis de Nys*, welke weder avancoerde, om den hoek op de Markt, na de zyde der Groote Kerk, tot voor de Houtstraat; doch zo als hy zich vertoonde, trof hem een Kogel in 't hoofd, dat hy dood ter aarde viel.

Verschrikkelyk zyn de gevolgen, wanneer men zich aan zyne driften over geeft. Deze *C. de Nys* was van een goede Familie. Hy zelve had te vooren een Zadelmakers Winkel gehad, doch was 'er uitgeraakt, en werkte thans als knecht. Hy was veelmaalen vermaand, zich minder driftig te toonen; maar vrugteloo; byzonderlyk was hy dezen geheelen dag als een raazend Mensch, zyn leeven versprekende, zo 'er Militie inquam. Men verhaald, dat zyne Vrouw hem op de Groote Markt, korts voor zyn ongelukkig einde, noch aan-

aansprak, en bad, dat hy doch met haar wilde gaan, en om haar en zyn Kind denken: doch alles te vergeefs. De Onderfchout *Kleynenberg* riep hen toe, die zich hier te weer stelden, in gevaar van zyn leeven: „Dat zy doch hun Geweer zouden nederleggen! Maar hunne driften werkten sterker, dan dit alles.

Doch, om 't verhaal te vervolgen, zo als de gemelde *C. de Nys* doodgeschooten was, avanceerden 2 zynet Spitsbroeders; een derzelve leide aan, doch zyn Snaphaan weigerde, en retireerden zonder getroffen te worden; doch den ander, genaamt *Frans Koenonk*, wierd door een Kogel in de buik gequetst; waar op hy neêrviel, en vervolgens op handen en voeten kroop op de stoep van her Ooster Hoekhuis, alwaar hy met zyn hoofd op zyn regter arm en op de bank rustende bleef zitten. De Heer *du Perron* geen tegenstanders meer ziende, gaf order aan zyne Sergeanten van de Markt te recognosseeren; waar op zy schoorvoetende om de Hoekhuizen der Markt quamen zien, en daar niemand vindende, rukte voorschreve *du Perron* met zyn Pelotton, dat de Duim op den Haan had, op de Markt; zyn 4 a 5 Sergeanten volgden achter 't Pelotton, en komende op de hoogte der Goot, wierd op 't Pelotton regts en links van de hoeken der straten gevuurd; *du Perron* liet ook regts en links vuuren, doch man voor man, zo dat als hy op zyn regter zyde beschooten wierd, dan wees hy met zyn Degen daar heen; waar op dan een der Soldaaten uit de Gelit-linie 2 a 3 passen rukte, en schoot na hem die geschooten had; dit vuuren geschieden al avanceerende, tot aan de overzeide der Markt, doe wierd halte gehouden, in welk marcheeren na giszing 8 a 10 Schooten zyn gedaan: onder dit vuuren is 'er een Man, genaamt *Michiel van Beyeren*, by zyn Huis zynde, ongelukkiglyk doodgeschooten, welke in de Schoolsteeg woonde, en met zyn Geweer na huis moende te gaan. Ondertusschen dat de Heer *du Perron* met zyn Pelotton over de Markt marcheerde, wierd een zynet Sergeanten, achter het Pelotton en op de hoogte van de Goot der Markt zynde, van de zyde der Koningkstraat, met een Kogel door en door geschooten; doe hem die door de borst vloog, viel hy met beide de beenen op de grond, doch zyne regter hand gebrukende, sprong hy byna zo schielyk op als hy gevallen was, kuisse- rende noch 4 a 6 minuten, maar doe ging hy tusschen 2 Sergeanten na de Stads Chirurgy *Jan Ledegang*, en liet zich verbinden. Doch voor dit geschieden, gingen de Sergeanten na de Dooden en Gequet-

fte; den een raapten een Snaphaan op, die by 't Lyk van *C. de Nys* lag, welke hy met twee flagen de Kolf aflloeg, en vervolgens de twee flukken weg wierp: doc na *Frans Koenronk*, die in de voorige staat noch op de floep ruste, welke hy de Degen van de zyde rukte en verbrak.

Een weinige tyd daar na, wierd gemelde *F. Koenronk*, door Lieden met holsblokken gefchoeit, mede na de Stads Chirurgyn gedraagen; verbonden zynde, na zyn huis gebragt: maar quam den volgenden dag te fterven.

Dit zyn, behalven een der Soldaaten, die ligt in zyn been gequetst wierd, alle de dooden en gequetsten die in deze rencontre opgeteld zyn, en hier mede raakte de troubles ten einde.

De Heer *du Perron* met zyn Peloton aan de Noordzyde der Markt halte gehouden hebbende, avanceerde de overige Infantery, zo Hollandfche als Zwitferfe Gardes, en pofterde hen naaft het Peloton van de Heer *du Perron* in Ordere de Bataille in een regte linie; daar na pofterde de Garde Dragonders zich voor het Koffyhuis van de Weduwe *Jacob van Vaarle*, alle met 't front tegen 't Noorden; vervolgens wierd door een Detachement Voetvolk 't Gat van de Groote Houtftraat geflopt. Na dat nu 't Voetvolk zich op een linie gepoftert had, ging de Heer Luitenant *Jan Merkman* by derzelve Officieren, een weinig daar na den Heer Kapitein *Jacobus Vermeulen*, en kort daar na zyn Ed. Zoon, als Vendrig, de Officieren verwelkomen: waar op de Militaire Luitenant, de Heer *Braackman*, met hen ter Hoofdwatch op de Juftitiekamer quamen; in 't paffeeren over de Zaal van 't Stadhuis verzekerde hy de aldaar waakende Schutters, van de vreedzaame meening der Militie: doch hy wierd 'er maar paffelyk vriendelyk ontvangen.

Vervolgens verzogt de Burger-Adjutant, de Heer *Daniël de Burzet*, aan de Heeren, die met de Postwagens aangehouden waren, hunne reis te vervolgen: dat zy op de eerfte noodiging weigerden: doch hy hen verzekert hebbende, hen buiten zwaarigheid te zullen geleiden voor 't front der Militie, zynze hem gevolgt, en hebben zonder kommernis hunne reize voortgezet.

Men moet tot lof van deze Expeditie zeggen, dat dezelve met alle omzichtigheid en befcheidenheid is uitgevoerd. De Heer Commandant *Willemsdorf*, (die 't Jaar te vooren zyn Volk ook in Zaandam bragt) had allen den zynen gelast het Kruit van de Pan te blaazen,

zen, om zo veel doenlyk was, behoudens de voorzichtigheid, alle ongelukken voor te komen.

Ondertusschen week elk op het gezicht dezer akelige, en voor ons ongewoone dingen. Het Corps nam het Geweer, dat door confusie als anderzints op de Markt wierd gevonden, en sloeg het aan stukken.

Om ons verhaal niet af te breeken, hebben wy tot noch toe on-aangerord gelaaten de moeiijkheden en onverdraagelyke uitwerkzels dier ontstelde hersenen, welke hier en elders hunne Officieren moesten verduwen, byzonderlyk op het Stadhuis: dat ons noch overig is.

Omtrent of even na den middag, gaven de Heeren Burgemeesteren berigt van het bewuste Patent aan de Wel-Ed. Gestrenghe Heeren Colonellen Mr. *M. W. van Valkenburg* en *A. Kuits*, en tevens den last om na het Stadhuis onder de wachthoudende Burgers hier van berigt te doen, als ook om verder order te geeven, dat de Poorten voor de Militie geopend wierden, en zorg te draagen, dat de Luitenant *Roepel* op een bequaame wyze de Stad uittraakte. Het een en ander was den Colonellen ondoenlyk. Zo als hun Wel-Ed. Gestr. uit het huis van den Heer President-Burgemeester *Witte* quamen, waren 'er reeds twee Schutters, welke, hen te gemoet komende, verzogten, dat zy op het Stadhuis op de Wacht wilden komen, en Kruit en Lood aan elk doen uitdeelen. Op het Stadhuis komende, wierd dit verzoek met zo veel onbezuiftheid herhaald, dat 'er geen tegenpraaten aan schein. De Colonellen toonden hen de order van zyn Hoogheid, eigenhandig ondertekend, om de Poorten voor de Militie te openen, en gebruikten alle redenen die zy konden: maar vrugteloos; zelfs wanneer reeds de Militie op de Markt verscheen, vroegen 'er: „Of het dan nu noch geen tyd was om Kruit en Lood „ te geeven?”

De Heeren Colonellen ziende, dat het nu niet noodig was om bevel te geeven, dat men de Poorten zou openen, en vernoomen hebbende dat de Luitenant *Roepel* in veiligheid was, vonden goed om weder na het huis van den Heer President-Burgemeester *Witte* te gaan, en berigt te doen van de tegenwoordige omstandigheden. Een goed gedeelte der Burgers volgden hen, en toonden als noch hun misnoegen over het weigeren van Kruit en Lood.

De Heer Colonel *van Valkenburg* aan de Heeren Burgemeesteren

rapport gedaan hebbende, kreeg last, om de Wacht van het Stad-
huis te doen afrekken: waar op zyn Wel-Ed. Gestrenge zich aan-
sionds derwaarts begaf, en de noch daar zynde Officiers allereerst
hier van berigt deed. By dezelve vond hy de Overste *Kretschmar*;
welke geen order tot afrekken had gegeven. De Heer van *Val-*
kenburg zeide aan allen: „Dat zy voor ditmaal van de Wacht ontfla-
„ gen wierden, en elk na zyn huis konde gaan: recommandeerende
„ allen om zich stil en ordentelyk te gedraagen, als wanneer zy van
„ de Militie niets te vreezen hadden; zelf indien iemand derzelve
„ eenig het minste leed aan een der Burgeren bestond te doen, die
„ zou strengelyk gestraft worden. Hier op trad elk, min of meer
schoorvoetende, af, en raakte het Stadhuis ontleidg. *

Daar

* Na de oude bedante Burgery ruim 2 jaaren buiten functie had geweest, en de
Nacht- en Brandwacht door de Militie was waargenomen, zo wierd op den 29sten van
Maart 1752 by de Ed. Achtbaare Heeren van de Vroedschap der Stad Haarlem (mer
goedkeuringe van haare Koninklyke Hoogheid de Vrouwe Gouvernante) een Regle-
ment gemaakt voor een nieuwe Schuttery, doch nu uit veel minder Manschap bestaan-
de, en waar van de Opper-Officiere in April en May, en de Onder-Officiere en Schut-
ters kort daar aan verkooren wierden, en hunne Nachtwacht begonnen den 30sten van
November van dat zelve jaar. Het hoofdzakelyke van dit Reglement (waar van ieder
Schutter by zyne aanstelling een Exemplaar ontvangt) behelst: Art. 1. Dat dezelve
Schuttery bepaalt word, als van ouds, in 2 Doelens en 8 Vendels of Compagnien, ier-
der in Wyken verdeelt, waar van de Cluveniers de voorrang zullen hebben voor 3 ja-
ren. 2. Worden de Vergaderplaatsen der Vendels bepaalt; doch kunnen door de Ka-
piteinen veranderd worden. 3. Word ieder Vendel verdeelt in 4 Divisien, 't 1ste onder
den Kapitein, 't 2de onder de Luitenant, 't 3de onder de Sous-Luitenant, en 't 4de
onder de Vendrig, ieder evenveel Manschap; doch alles onder de Opper-Commando
van den Kapitein.

Raakende de Krygsraad en verdere Officiere: Art. 1. Dezelve zal bestaan uit 2 Co-
lonellen, 1 Fiscaal, 8 Kapiteinen en 8 Luitenanten, om de 3 jaaren veranderen, en
uit een Nominatie van dubbeld geral door Burgemeesteren op nieuw verkooren worden.
2. Behelst den nieuwen Eed der Krygsraad, voor Burgemeesteren af te leggen. 3. Wan-
neer ordinaire Krygsraad zal gehouden worden, namentlyk de laatste Donderdag van
iedere Maand. 4. Buiten gemelde Krygsraad zullen noch aangesteld worden een Sous-
Luitenant en een Vendrig, door de gemelde Krygsraad, op propositie van ieder Ka-
pitein, zonder regard te neemen of die gehuwd of ongehuwd zyn. 5. De Adjutant
zal de rang hebben als jongste Vendrig, op order der Krygsraad de Burgery in den
Wapenhandel oefenen, na 't Reglement van de Exercitie, enz.; zal alle avonden,
als de Wacht optrekt, op de Vergaderplaats zich moeten laaren vinden, en zynen dienst
aan den Opper-Officier aanbieden: insgelyk by staatelyke Inhaalingen, Brand of Be-
roertens de Officiere moeten assisteren, en opzicht houden, dat alles in goede ordre
toegaat; ja zelve, als de Burgers, mede moeten uittrekken; en verder deszelfs Eed.
6, 7, en 8. By ieder Vendel zullen wezen 4 Sergeanten, 4 Kapiteins d'Armes, en 16
Corporaals, welke aangestelt zullen worden by A&E, getekent door Colonel, Kapi-
tein en Luitenant: die verhuizen verliezen hunne Bediening, doch zyn in andere Ven-
dels weder verkiesbaar.

Raakende wie vry zyn van de Schuttery: Art. 1, 2 en 3. De Heeren van de Magi-
straat, Vroedschappen, Oud-Schepenen, Pensionarissen, Secretarissen, Bailjuwen van
Kennemerland en Brederode, de Raad en Rentmeester Generaal van Kennemerland,
de Ontvanger der Gemeenlands Comptoiren, Commissarissen van de Kleine Bank van

Daar op trok de Militie, omtrent 300 Mannen Zwitfersche en Holland-

Justitie en derzelver Secretaris; voorts de Predikanten van de Gereformeerde Nederduitsche en Walsche, Lutheriche en Remonstrantsche Gemeentens: als mede de Onder-schout, Bodens van Rymland, Kennemerland en Brederode, de Dienaars van den Hoofd-Officier, Bailjuwen van Kennemerland en Brederode, de Cipier van 't Gevangenhuys, Krankebezoekers en Voorzangers van bovengemelde Gemeentens: alle Levery-bediendens en verdere Knechts by Meesters of Vrouwen in huis woonende: en eindelijk alle die als Armen gealimenteert worden. 4. De Brandmeesters en Assistenten zullen mede bevryd blyven, die reeds in dienst zyn; maar zal geen plaats hebben, die in 't vervolg worden aangesteld, welke zullen in de Schutterry blyven, of op nieuws kunnen verkooren worden; behoudens dezelve ten tyde van Brand als Brandmeesters en niet als Officiers zullen fungeren; dat ook plaats zal hebben omtrent de Bediendens aan de Brandputten, mits zy zelve in Perzoon by de Brand dienst doen, enz. 5. Aan de Diaconen der Gereformeerde Nederduitsche Gemeente, staande hunne lastige 4 jaarige Dienst, is mede vyfdom vergunt; doch na die expiratie wederom gehouden als Officier of Schutter te fungeren. 6. Als mede alle Vreemdelingen, hier komende woonen, zyn mede vry voor 2 jaaren.

Wie betrekkelijk tot de Schutterry zyn: Art. 1. Alle Poorteren en Inwoonderen boven de 18 en beneden de 60 jaaren, uitgezondert de hier boven geëximceerde, enz. 2. Om nieuwe Schutters te verkiesen, zullen de gezamenlyke Onder-Officiers 's jaarlyks een Lyft formeeren van Perzoonen daar toe verkiesbaar, ieder in zyn Vendel woonende, en die aan den Kapitein leverende, zullende hunne Verteering, niet boven de 25 Gl. loopende, door de Krygsraad worden goedgeaan. 3. Den Kapitein, de gemelde Lyft ontvangende, zal de Perzoonen daar op gesteld, ten minsten 24 uren te vooren doen verwittigen door den Tamboer van zyn Vendel, om te compareeren vooreen Commissie uit de Krygsraad; welke altoos zal bestaan uit den Kapitein en Luitenant van 't Vendel, waar by ten minsten 4 andere Heeren moeten assisteren. 4. Dezelve Perzoonen niet compareerende, zullen door den Gastelein worden gedagvaard voor de naaste ordinaire Krygsraad, op Boete; en noch niet compareerende, of wettige redenen kunnende geven waarom niet gekomen is, zal de Krygsraad daar van kennisse geven aan Burgemeesteren. 5. Uit de compareerende tot Schutters te verkiesen en te beëedigen, die gemelde Heeren de nuttigste en dienstligste zullen oordeelen, zonder gehouden te zyn iemand reden van hunne verkiesing te geeven, enz. 6. Eed der nieuwe Schutters, by derzelver aanstelling te doen; en na het afleggen van dezelve ontvangen hun Schutters-Biljet, nevens een genummerde Schutters-Penning, enz.

Raakende het Uitkoojen: Art. 1. Eenige Schutters, goedvindend uitkoop te willen doen van ordinaire Wachten, Exercitien en Brandwachten, zullen zich kunnen adresseren aan die Heeren door welke zy zyn aangenomen; welke hen in zodanig een Classe van Uitkoop-geld zullen stellen als meenen te behooren, waar van de laagste 8 en de hoogste niet boven de 30 Gl. zal zyn, enz. 2. doch zullen de Schutters, die tot hunne 60 jaaren gewaakt hebben, zonder voorheen uitkoop te hebben gemaakt, tot het maaken van eenige Uitkoop niet gehouden zyn, en echter van de ordinaire Wachten bevryd zyn. 2. 't Gemelde Uitkoop-geld zal mede strekken ten behoeve van de Krygsraad, en door Corporaals, ieder in zyne Divisie, ingevordert worden; waar voor gemelde Schutters zullen bevryd zyn, als boven; maar by extraordinaire voorvallen van Zwaartigheden of Tumulten, gehouden mede op te komen. 3. Zullen de Vendels van alle Uitgaven bevryd zyn; en in tegendeel van Stadswegen op ordinaire en extraordinaire Wachten verzorgt worden van Vuur en Lichte; door de Krygsraad op ordinaire Wachten, aan iedere Divisie een vierde Vat 4 Gl. Bier, en op extraordinaire 20 veel als de Commandeerende Officier zal oordeelen genoeg te zyn.

Omtrent de Nachtwacht: Art. 1. Alle nachten zal op het Raadhuis dezer Stad door een Divisie van de Burgery by tourenten de Wacht gehouden worden, dat is om de 22ste nacht; 't welk door de Tamboers by Tromslag voormiddags te vooren, zo aan den Officier als Schutters zal bekend gemaakt worden; eerst na malkanderen de 3 Divisien der Kapiteinen, dan die der Luitenants, Sous-Luitenants, en eindelijk die der Vendigs. 2. De Opper- en Onder-Officiers, als mede de Schutters, zullen gehouden zyn

landsche Guardes, gedeeltelyk op en voor het Stadhuis, bezetten
hun-

zyn des avonds voor 't slaan der laatste slag van 10 uren te verschynen op hunne Wachtplaats op het Stadhuis, ten welken einde, na 't slaan van 10 uren, de Deur zal worden geslooten, en aansonds de Rol gelezen, en de te laat komende worden genoteert: ook gemelde Wacht niet mogen aftrekken, als na het openen der Poorten; nitgenomen van den eerste October tot den eerste Maart, wanneer 't genoeg zal zyn, op de Wacht by loting te blyven een Onder-Officier, 6 Schutters en een Tamboer; en de overige Manschap mogen aftrekken. 3. Behelzende de Boetens voor de te laat komende Officiëren en Schutters. 4. De Corporaals zullen om de 6sten nacht waaken, behoeven maar op de ordinaire Nachtwacht te komen met hun Zydgeweer en Rottings, ten waare anders geordonneert: maar in andere extra gevallen als Brand, enz. met hunne volle Toerusting. 5. Behelzende de Boetens voor die in 't geheel niet te Wacht komen, zo voor Officiërs als Schutters, en hoe die verdubbelen. 6. Doch die ziek, of om gewichtige redenen buiten de Stad geweest zyn, en binnen 8 dagen den Kapitein duidelyk na herstelling of 'thuiskomst kennis geeft, zal bevryd zyn; maar laater komende, zal niet aangenomen, en gehouden zyn de Boeten te betaalen: gelyk ook vry zullen zyn, die door den Commandeërenden Officier, om redenen of omstandigheden, worden geëxcuseert; die zuiks echter nooit zal mogen doen als om gewichtige redenen, onpartydig, zonder eenig voorrecht den eenen Schutter boven den anderen te geeven. 7. De Opper-Officiëren, Sergeanten en Kapiteins d'Armes van een Vendei zullen pennisic hebben om voor malkanderen te waaken, als ook de Corporaals; doch, raakende de Onder-Officiëren, mer kennisgeving aan den Opper-Officier; en de Corporaals niet als voor die van hunne Diville: moeten alle op de Wacht blyven; doch de Opper-Officier, als alles geunst is, kan ten een uur voor 30 St. na huis gaan. 8. Onder-Officiëren en Schutters mogen niet van de Wacht gaan, op Boete als niet ter Wacht gekomen; doch de Commandeërende Officier is gepermitteert om gewichtige redenen iemand van dezelve te dimitteeren. 9. Wat voor Toerusting zo Opper- als Onder-Officiëren en Schutters moeten gebruiken. 10. De nieuw Schutters kunnen uit de Stads Artillery-kamer goede Snaphaanen koopen. 11. De Vendels niet te gebruiken als by Inhaalingen, Paradeeringen, enz. 12. De Kapitein d'Armes, moet aansonds na 't leezen der Rol toezicht neemen, of Officiëren en Schutters wel mer behooryke Toerusting zyn te wacht gekomen; en Boete op ieder manqueerend Stuk. 13. Waar de Schutters hunne Snaphaanen moeten plaatzen; niemand mag een anders Geweer neemen of bederven, op Boete. 14. De Commandeërende Officier moet tegen 11 uren, by loting, ten minste 2 Schutters na iedere Hoofd-poort detachereen, om toe te zien dat dezelve behooryk gesloten worden, die ook de Baster-Schutters zullen verzellen, om de Sleutels der Poorten op de Wacht te brengen: moeten deze last ten spoedigste verrigten, en voor half 12 uren weder op het Stadhuis zyn, op Boete; ten waare door Burgemeesteren wierd gelast de ene of andere Poort laater open te houden, enz. 15. De Commandeërende Officier moet altoos zorg draagen om de helft van zyn Manschap op het Stadhuis te houden. 16. De Corporaals, na 't leezen der Rol, aansonds Schildwacht uit te zerten, en by tourbeurten om 't half uur af te lossen. 17. De Schildwacht moet zyn eigen Geweer gebruiken, op Boete. 18. Geen Schildwacht op zyn Post te slaapen, of dezelve te verzuimen, op Boete. 19. Niemand mag met geweld door een Bezetting passeeren, of een Schildwacht te na komen, op Poene van na de Hoofd-wacht gebragt en den Fiscaal overgelevert te worden, enz. 20. Het Woord, door Burgemeesteren gegeven, zal 's avonds voor 10 uren door den Majoor in een beslooten Biljet op de Hoofd-wacht worden gebragt, en aan de present zynde hoogste Officier behandigt. 21. Niemand der Officiëren vermag het Woord aan een Schutter te geeven, op Boete. 22. Niemand, buiten de Wacht zynde, het Woord bekent te maaken, op Boete. 23. Zo de Commandeërende Officier goed vind te laaten parouilleeren, zullen de gecommandeert wordende dat moeten verrigten, en precies na deszelfs Onders zich reguleeren, en onthouden van Tabak en Sterke Drank, op Boete. 24. Niemand vermag beschonken op de Wacht te komen, op Boete, enz. 25. Geen Wijn of Sterke Drank op de Wacht te gebruiken, op hooge Boete. 26. Geen Welkomst, of Geld te schenken, op hooge Boete: behalven op een eerstvolgende Wacht na publyque Vreugdebedryven, dan

hunne Wachten aan de Poorten, en maakten, zo wel Ruitery als Voetvolk, aanstonds Patrouilles. XXX Men

dan een maatige Verquikking mogen genieten. 27. Niemand een Snaphaan te lossen, of geluid op de Trom te maken, op Boete: behalven, als boven. 28. De Schutters moeten hunne Officieren alle betaamykzaamheid bewyzen, op Boete. 29. Moeten met malkanderen beraamyk omgaan, zonder vloeken of beledigen, op Boete. 30. Moeten, na de Sleutels der Poorten binnen zyn, op de Zaal van 't Raadhuis voor hunne Officier Exerceeren; daar onder geen Tabak rooken, op Boete. 31. De Sleutels der Poorten en Boomen moeten onder de bewaaring der Commandeerende Officier zyn. 32. 's Morgens, de Poorten noch geslooten zynde, en de Jaagschuiten aankomende of afvaarende, moeten de Schutters gewapend by die Poorten asfiteeren, en zo lang blyven als de Poorten open zyn, (waar toe zy 's avonds by loting moeten gekozen worden) en na derzelver sluiting immediaat de Sleutels weder na de Wacht brengen, op Boete. 33. 's Nachts een Poort moerende geopent worden, zal zulks ten spoedigste door een Commando Schutters, die 's avonds dezelve geslooten hebben, moeten geschieden, en daar voor genieten 24 Stuivers; moeten aanstonds weder op de Wacht komen: doch Heeren, van Stadswegen in Commissie, en hun Gevolg, zullen vry zyn. 34. 's Morgens de Schutters weder te loten, om de Poorten te openen. 35. De Commandeerende Officier vermag 's morgens geen Sleutels te geeven om Poorten te openen, voor de Roorklok begint te luyten, op Boete: de Schutters die ontvangen hebbende, zyn gehouden in een half uur dezelve weder op de Wacht te brengen, op Boete: en alle binnen zynde, zal de Commandeerende Officier de Wacht aanstonds laaten afflaan. 36. Tot het doen der Bekenningen zyn gequalificeert alle Officieren op de Wacht zynde, enz. 37. De Boetens aanstonds te voldoen, of binnen 8 dagen, en by weigering dubbeld. 38. De Boetens zullen zyn ten profyte van de Schutters, ieder onder zyn Vendel; mogen niet verteert worden; maar met het Geld van de Poorten in een Bos werden bewaart onder de oudste Sergeant van ieder Vendel, en ten einde van 't jaar onder de gewaakt hebbende Schutters verdeeld, enz. 39. De Capitein d'Armes, die de Wacht waarneemt, zal acht geeven, dat de Ordres sijn worden geobserveert, volgens zyne Instructie, als, zorg draagen op het Geweer der Schutters, dat niets defect zy: in tyd van nood, op de uitdeeling van Patroonen en Kogels, en die niet gebruikt zyn weder in te zamelen: op de Wacht ordentelyk Wachtboek te houden, als daar in aantekenen de Naamen der Officieren en Schutters, alle voorvallen noteeren, en speciaal van de Bekeuringen; welk Wachtboek door de Officieren, ter wacht zynde, moet worden ondertekent, en verzegelt door de Tamboer aan den Fiscaal behandigt. Ten allen tyden zullen het de Colonelien en Fiscaal van de Schuttery vry staan de Wachten te mogen komen examinceeren, om te zien of de Officieren en Schutters zich van hunne behoorlyke pligten komen te kwyten. En verder van de Exerctie, Brand, Oproer en Tumulten, en eindelyk van de Invordering der Boetens.

En wierden als eerste Officieren van deze nieuwe Schuttery aangesteld, tot Colonel van de Cluveniers Doele, *Mr. Daniël Jan Camerling*: tot Colonel van de St. Joris Doele, *Jean Salomon la Clé*: en tot Fiscaal, *Mr. Jan Theodorus Kgek*.

Van de Cluveniers Doele, Oranje Vendel, eerste Divisie, tot Kapitein, *Willem Baart*; Sergeant, *George Wilhelm Metz*; Capitein d'Armes, *Cornelis van Ecken*; Corporaals, *Hendrik de Leeuw*, *Johannes Wilhelmus Brands*, *Gerrit Moesbergen*, en *Willem Nole*. Tweede Divisie, tot Luitenant, *Jacques de Graat*; Sergeant, *Wynand Brands*; Capitein d'Armes, *Jan Bombaart*; Corporaals, *Cornelis van Brussel*, *Nicolaas van Hemmel*, *Jacob Schut*, en *Anthony van der Zeyl*. Derde Divisie, tot Sous-Luitenant, *Mr. Cornelis Oem*; Sergeant, *Jan Jongeling*; Capitein d'Armes, *Lodewyk van der Kyeek*; Corporaals, *Jan van Kempen*, *Egbert van den Brest*, *Johannes van den Bos*, en *Jan Cornelisz. Kam*. En vierde Divisie, tot Vendrig, *Willem van Vredenburg Baart*; Sergeant, *Jan van Kerkhoven*; Capitein d'Armes, *Jan van Varel Pietersz.*; Corporaals, *Bernardus van den Quinkelenberg*, *Hendrik de Lange*, *Johannes Ovinck*, en *Hendrik Brestly*. Witte Vendel, eerste Divisie, tot Kapitein, *Pieter Deryssen*; Sergeant, *Hermannus Koltbaf*; Capitein d'Armes, *Pieter Baggelaar*; Corporaals, *Pieter van der West*, *Karel Kgektakker*, *François Jaeb Molenboek*, en *Gerrit Ifermans*. Tweede Divisie, tot Luitenant, *Pieter Pels*; Sergeant, *Antony Reuwens*; Capitein d'Armes, *Cornelis Blankert*; Corporaals, *Willem van Montfoort*, *Wynand van der Ten*, *Albertus Hofhamer*, en *Abraham van Aaken*. Derde Divisie,

Men maakte met alle ſpoed gelegenheid, om de Militie behoortyk ver-

ſie, tot Sous-Luitenant, *Cornelis Haant Laurensz.*; Sergeant, *Jan van Aalten*; Capitein d'Armes, *Arent aan den Berg*; Corporaals, *Hendrik Dame*, *Wessel Duyts*, *Cornelis van den Helm*, en *Willem den Hengſt*. En vierde Diviſie, tot Vendrig, *Arnoldus a Roy*; Sergeant, *Adrianus Weldyk*; Capitein d'Armes, *Nicolaas Groen*; Corporaals, *Juriaan Sitterman*, *Hendrik Vryling*, *Jan van Aalſt*, en *Paulus Groenewegen*. Blaauwe Vendel, eerste Diviſie, tot Kapitein, *Hendrik Kroon*; Sergeant, *Pieter Tromp*; Capitein d'Armes, *Ibrand Weldyk*; Corporaals, *Martinus van Erkel*, *Hendrik Mooie*, *Adrianus Bueding*, en *Benjamin Foffe*. Tweede Diviſie, tot Luitenant, *Nicolaas Gallé*; Sergeant, *Egbert Vos*; Capitein d'Armes, *Stephanus van Leeuwen*; Corporaals, *Cornelis du Tooy*, *Arent Hoogland*, *Jan Wooriman*, en *Jacobus Smet*. Derde Diviſie, tot Sous-Luitenant, *Jan Marchant Nicolaasz.*; Sergeant, *Hendrik van Mehen*; Capitein d'Armes, *Bernardus Cleybens*; Corporaals, *Samuël van der Waarde*, *Jan de Gent*, *Hendrik Wyſenburg*, en *Pieter de Buis*. En vierde Diviſie, tot Vendrig, *Hendrik Radeker*; Sergeant, *Hendrik van den Hof*; Capitein d'Armes, *Simon Vrydag*; Corporaals, *Jan van Eysen*, *Jan van der Poel*, *Juriaan Brandhof*, en *Nicolaas Teyſerman*. Gecouleurde Vendel, eerste Diviſie, tot Kapitein, *Dr. Johannes Engelman*; Sergeant, *Pieter Kok*; Capitein d'Armes, *Jacobus Chevaal*; Corporaals, *Leendert Goeres*, *Wouter Doeble*, *Johannes van der Lichten*, en *Daniël le Fevre*. Tweede Diviſie, tot Luitenant, *Petrus Smeding*; Sergeant, *Abraham de Lauvier*; Capitein d'Armes, *Albert Steendyk*; Corporaals, *Willem Lotman*, *Jan van Itterſon*, *Hendrik Sibras*, en *Laurens van Blankenburg*. Derde Diviſie, tot Sous-Luitenant, *Pieter Bôll Noppen*; Sergeant, *Jan Hofſeman*; Capitein d'Armes, *Frans Arentsz.*; Corporaals, *Jan Wagner van Giefen*, *Dirk Duyndam*, *Jan Schermer*, en *Samuël Bol*. En vierde Diviſie, tot Vendrig, *Dr. Adrianus Diften*; Sergeant, *Daniël Langendyk*; Capitein d'Armes, *Hendrik Lippinkhof*; Corporaals, *Willem van Mehen*, *Hermanus Schuurman*, *Olivier de Wolf*, en *Leendert van der Elſt*.

Van de St. Joris Doele, Oranje Vendel, eerste Diviſie, tot Kapitein, *Mr. Gerrit Willem van Ooſten de Bruyn*; Sergeant, *Mattheus Swart*; Capitein d'Armes, *Johannes Snyders*; Corporaals, *Hendrik Kroonenburg*, *Jacob Pauquet*, *Gerrit van der Meulen*, en *Juriaan Kroonenburg*. Tweede Diviſie, tot Luitenant, *Hermanus Klaavenbeek*; Sergeant, *Maarten de Swart*; Capitein d'Armes, *Pieter van Weggels*; Corporaals, *Jan Voorn*, *Rygnier Huytink*, *Daniël Bender*, en *Hendrik Bruyns Klaavenbeek*. Derde Diviſie, tot Sous-Luitenant, *Adolf Heshuſen*; Sergeant, *Augustus Sterk*; Capitein d'Armes, *Jan van Dyk*; Corporaals, *Jan Groeneweg*, *Jan de Vries*, *Jacobus Vervaaren*, en *Daniël Kerkhof*. En vierde Diviſie, tot Vendrig, *Johannes Enſchedé Izaaksz.*; Sergeant, *Chriſtiaan Bender*; Capitein d'Armes, *Jan Hofſeman*; Corporaals, *Jacobus Elderbeek*, *Albert Caillard*, *Jacobus Roozeboom*, en *Jan Huytink*. Witte Vendel, tot Kapitein, *Herman Draeveman*; Sergeant, *Dirk Keun*; Capitein d'Armes, *Lucas Overvoen*; Corporaals, *Godſfried Gebhard*, *Willem Boſch*, *Pieter van der Vaart*, en *Jan Bruynings*. Tweede Diviſie, tot Luitenant, *Pieter Pleymejoen*; Sergeant, *Cornelis Blankert*; Capitein d'Armes, *Pieter van Eysen*; Corporaals, *Hendrik Wytkamp*, *Abraham Paré*, *Hermanus van der Laan*, en *Daniël Renaud*. Derde Diviſie, tot Sous-Luitenant, *Dr. Mauritus van Reeverhoſt*; Sergeant, *Rykus van Noorde*; Capitein d'Armes, *Adriaans Blankert*; Corporaals, *Gerrit Tydgant*, *Gerrit van Dyk*, *Jacobus de Vos*, en *Willem Reul*. En vierde Diviſie, tot Vendrig, *Pieter Eysenbroek*; Sergeant, *Jan van de Putte*; Capitein d'Armes, *Jesaias van Cettum*; Corporaals, *Mattheus Voogt*, *Paulus Vermeulen*, *Lambertus Bourwhuſen*, en *Fredrik van Zee*. Blaauwe Vendel, eerste Diviſie, tot Kapitein, *Cornelis de Beer*; Sergeant, *Cornelis van de Caſtele*; Capitein d'Armes, *Eduard van Gſen*; Corporaals, *Adolf ter Wenel*, *Hendrik Sadelaar*, *Jacobus van Gelder*, en *Dirk van de Velde*. Tweede Diviſie, tot Luitenant, *Adriaan du Val*; Sergeant, *Jonas Gaillard*; Capitein d'Armes, *Wynand Weeken*; Corporaals, *Frank Vermeer*, *Klaas de Koning*, *Pieter van den Burg*, en *Willem Vermeulen*. Derde Diviſie, tot Sous-Luitenant, *Dr. Arnoldus Penning*; Sergeant, *Cornelis van de Caſtele*, *Andrieſz.*; Capitein d'Armes, *Jan Haykenbos*; Corporaals, *Jacobus van Hulle*, *Jan Struyvenburg*, *Izaak van der Sluys*, en *Jan van Groeningen*. En vierde Diviſie, tot Vendrig, *Jacob van Vaarle*; Sergeant, *Hermanus de Groot*; Capitein d'Armes, *Jan Vermeulen*; Corporaals, *Willem van Eyndhoven*, *Dirk Houniet*, *Jan Savendonk*, en *Jan de Koning*. Gecouleurde Vendel, eerste Diviſie, tot Kapitein, *Dr. Nanning Berkhout*; Sergeant, *Jacobus Verwy*; Capitein d'Armes, *Pieter Santvoert*; Corporaals, *Affuerus Ravetjes*, *Johannes van Veem*, *Pieter Diepenbeek*, en

verblyf te bezorgen. Een gedeelte van 't Voetvolk wierd het Stadhuis aangewezen, tot plaatze van hunne Hoofdwacht; een ander gedeelte betrok de Jans-, en een ander de Wees-kerk. Eenige van de Ruitery raakten in het Pand, achteraan 't Stadhuis, en de rest namen quartier by Stalmeefters. De overige, die men in de Stad vooreerst niet gevoegelyk plaatzen kon, wierden even buiten dezelve, en verder in de Diftricten van de naby gelegene Dorpen, by de Burgers ingequartiert.

Naauwlyks verliep 'er een quartier uurs, of een voorname Belhamel, *Jan Huurton*, zo als hy bezig was met de Vensters van zyn huis te sluiten, wierd door het Gerecht gehaald en in hegtenis gebracht; desgelyks de doodgeschootene *C. de Nys*, welks lyk wierd opgenomen en in het Gevangenhuis gebracht. Deze aldaar bewaard zynde, tot zyne Sententie opgemaakt wierd, is met zynen ongelukkigen Medestander, *F. Koenronk*, den volgenden Woensdag, by uitdrukkelyke Sententie, op Sleden na de Galg gesleept, onder 't geleide van een Commando Ruiters en Voetvolk, en aldaar aan de Beenen opgehangen.

Dus week alle onrust, en was het Volk als van de Straaten gevaagd. 's Avonds by den weg gaande, vond men alles stil, en elk schikte zich tot onderwerping. Ook noch dien zelve avond wierd door den Stads Omroeper uitgeroepen: „Dat niemand zich Gewapend op de „Straat zou vertoonen, of by malkander vergaderen, enz. Dit wierd des Zondags van het Stadhuis afgeleezen by volgende

W A A R S C H O U W I N G.

Myne Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem advertteeren en waarschowwen by deze alle Burgeren en Ingezetenen dezer Stad, zich niet Gewapend, het zy met Schiet- of ander Geweer, op de Straat te begeeven, op pene van als quaade geintentioneerden en Verstoorders van de gemeene rust te zullen worden aangezien, geapprehendeerd, en

X x x x 2

ver-

en *Cornells Vereeken*. Tweede Divisie, tot Luitenant, *Barend van Nooy*: Sergeant, *Hermanus van Nooy*: Capitein d'Armes, *Abraham van Bynthoven*: Corporaals, *Abraham Schuurman*, *Jan Hoefman*, *Arie Smit*, en *Jacobus Schot*. Derde Divisie, tot Sous-Luitenant, *Jan Trioen*: Sergeant, *Johannes Marshoorn*: Capitein d'Armes, *Hendricus Vyf-Eeken*: Corporaals, *Bartel van Dommelen*, *Christiaan van Cutsem*, *Aldert Wely*, en *Gerrit Stadman*. En vierde Divisie, tot Vendrig, *Johannes Westervout*: Sergeant, *Johannes Marshoorn Gerritsz.*: Capitein d'Armes, *Jan de Borst*: Corporaals, *Jan Schoonaart*, *Abraham Nicuwenbuisen*, *Willems Schepeling*, en *Jacobus van Aken*. En tot Adjudant en Duilmeeftcr, *Danil de Burtel*.

vervolgens naar exigentie van zaaken geftraft; als mede, op poene van Levensftraf, geene zamenrottingen, byeenkomsten, of vergaderingen te houden.

Een ieder zy gewaarfchouwd en hoede zich voor fchade.

Aldus gedaan en gearreftoord den 27 December 1749, present de Heeren, Mr. Zacharias Steenis, Hoofd-Officier; Mr. Justus Witte, Pieter Samuël Crommelin, en Jan Heshuizen, Burgemeefteren; Mr. Jan van den Bergen, Mr. Chriftoffel Jan van Dam, Salomon van Echten, Mr. François Benjamin Fagel, en Antoni Kuits, Schepenen der Stad Haarlem. En den 4 January 1750, ten overfchaan van de Heeren, Mr. Zacharias Steenis, Hoofd-Officier; Mr. François Benjamin Fagel, en Mr. Jan van Styrum, Schepenen der voorsz. Stad, gepubliceerd,

By my,

J. H. van DAM.

Op deze gemuillbände Heethoofden, en inrukken der Militie onder den Generaal-Major Cornabé, heeft het den Heere P. M. geluft dus zyne gedachten te uitten:

*Daer ligt nu 't hoogst' gezag van Haarlems laagste Zielen!
Daer ligt nu 't hoogste Woord der vuilftgetongde Fielen!
Daer stort met eenen smak het woest geweld ter neer!
Daer heeft onze Overheid heure Achtbaerheid eens weér,
Het miitend Rot ten spyt, den besten Ingezeten
Ter ruste en veiligheid: Zoo duikt het woest vermeen
Voor luttel Krygsvolk, dat van FRISOOS oog en hand
Gewloogen, fchrik aanjaagt den Pesten van ons Land.
Zoo kuilt die groste Ziel heur' naam van 't vuil verdenken,
Als of zy, door 't ontzicht van 's Lands Gezag te krenken,
Haar eigen Hoogheid zocht ter bedel by het Graauw,
Dat, door dien waan verblind, tans machteloos, in 't naauw,
Vast knarsetant van spyt en doller raazernye.
Dat dan elk Patriot met my zich nu verblye
In dit gewenst ontzet van binnens-muurs geweld,
En roepe, ORANJE leev', die 't monfter heeft geweld!*

En

En laat Haarlems Burger-Vaderen dus spreken:

*Den hoogsten Regter komt het hoogste Regterschap
Alleen; dat 's Regter in zyn eigen zaak te weezen.*

*Wie onzer zich, naast hem, vermeetel op dien trap
Dar zetten, had zyn val met Lucifer te vreezen.*

*In koelen bloede dan, ter weil'ging van 't Gemeen,
Gebruiken wy het zwaard, dat we in zyn naame draagen.*

*En laaten we ook de wraak hem dien ze komt alleen,
Die, wie zich zelven regt, voor zyn Gerigt zal dagen.*

*Maar was weérbarstig kroost ooit vader tot verdriet;
Onlyd'lyk is het leed, by ons geleeden, te achten:*

*Kastyden wy dan streng, het is uit weérwraak niet.
Geen Burgervader laat den toorn by zich vernachten.*

Een tweede, mede doorhaalender wyze, zegt:

*Vicit vim Virtus, vindex ustura rebelles.
I nunc & verbis Lugduno illude superbis.*

Dat is:

*Zo bukt Geweld voor Deugd, wier wraak de Muitzigt stuit.
Ga heen, en lach nu vry 't nabuurig Leiden uit.*

En een derde, zingt:

*Triumf! ORANJE zegenpraalt!
Het muitziek Volk, geheel verslagen,
Doet by nu voor zyn Vierschaar dagen;
Daar ieder Loon na Werken haalt.
Den Patriot ziet dus weér heden,
Dat FRISO haant den weg tot vrede.
Gedant, geprezen, zyt g', ó Godt,
Die onzen Vyand sield ten spot!*

Den volgenden Maandag morgen vernam men met zekerheid het ongelukkig lot van de 8 zogenaamde Burger-Gedeputeerden. Hurre Commissie was vreemd, de manier van aanstellen ongewoon, en zo ook de uitslag. Derhalven zullen wy den Leczer, als met één

X x x x 3

woord,

woord, noch eenige omftandigheden mededeelen, raakende het geene hen betreft; en dat verder betrekkinge heeft tot deze gebeurteniffen.

Zy zyn, gelyk wy gemeld hebben, Zaterdag 's morgens, even na dat de Heeren waren uitgereden, op 2 Rytuigen gevolgd. Nauwlyks een half uur buiten de Stad, zagen zy eenige Militaire Officiers, 't welk al eenig nabedenken by zommigen verwekte. Te Liffe komende, zou men eens verversfen. Daar waaren ook de Heeren, uit de Vroedschap gecommiteert. Zy plaatften zich aan 't vuur, dronken een Kopje Koffy, enz.: maar terwyl zy daar noch waren, overviel hen geen kleene ontfteltenis, op het gezicht van de aanmarcheerende Zwitsers, welke na Haarlem trokken. Een van hun vroeg aan een der Heeren: „ Myn Heer! zou 't niet beter zyn dat „ wy wederom keerden? enz. Doch het fcheen, dat 't de Heeren al zo veilig rekenden voor de rust der Stad, dat zy maar mede voortreiden. Althans hun antwoord, zegt men, was wat dubbelzinnig, en zo, dat zy (hoewel by allen niet zonder vreeze, en overleg om de reize te ftaaken) verder na den Haag voort reden.

Des avonds gingen zy, ten zelven tyde als de Heeren, na 't Hof van zyne Doorluchtige Hoogheid: maar, na den tyd van een uur daar gewagt te hebben, kreegen zy berigt, van des Zondags voormiddags ten 11 uuren, na den Kerktijd, weder om audientie te komen. In deze hoop vertrokken zy na hun Logement de Goude Leeuw, op de Singel. Zy hadden op nieuw wederom eenige vreeze gevat: want doe zy in eene der Apartementen van zyne Hoogheid wagten, kreegenze een zeer verontwaardigend compliment van een der Heeren, die, hen over zyde aanziende, als Hoofden der Haarlemsche Rebellen groette. Zy vreesden derhalven, dat zyne Hoogheid met gantsch geene gunstige gedachten voor hen zoude ingenomen raaken; doch dan weder op de rechtvaardigheid van de zaak ziende, na hun verdwaald begrip, greepen zy, de een min, de ander meer, weder moed. Schikten zich om te spyzen, en dronken de vreeze van 't hart. En verzadigd zynde, leiden zy zich ter ruste. Maar 's nachts, omtrent ten half twee uuren, quam de Drost van 's Hage met zyne Gerechts-dienaars hen opwekken, en na hunne naamen vernomen hebbende, declareerde hy hen voor zyne Gevangenen; dat zy zich hadden aan te kleeden, en met hem te gaan.

Dit maakte een algemeene verflagenheid onder deze nu verschrik-

te Reisbroeders; zy verzogten om Brandewyn en een Fles rooden Wyn; dat gegeven wierd. Daar op greep elk der Dicnaars zynen Man, knevelde dezelve, en bragtenze dus allen na de Gevangenpoort. Elk van hun wierd afzonderlyk geplaatst. Een derzelve vond in zyn verblyf den beruchten *Jaap Flippen* tot gezelschap, wien hy door goede woorden, en portie in zyne verfriszingen, te vriend trachte te houden. Den volgenden dag wierden zy voor den Heer President, twee Gecommitteerde Raaden, en een Secretaris verhoord; daar elk, zo goed hy konde, zyne eenvoudigheid en onschuld voordroeg. 't Gevolg was, dat 6 derzelve den 10den van January weder wierden ontlagen. Hen wierd gezegt, dat zyne Hoogheid niet weinig had toegebracht, uit zonderlinge gratie, om hunne vryheid te bevorderen; en zy kregen gelegenheid, om den zelve avond Audientie by den Vorst te hebben; daar eenen van de twee Tabakverkoopers, uit aller naam, plechtig voor 't genadig Recht bedanke. Zyne Hoogheid behaagde het, hun meerder blyken van zyne Vaderlyke gunst, dan van zyne gestrengheid te doen gevoelen. En, zo men hen gelooven mogte, heeft de Erf-Stadhouder meer dan een half uur op de inneemelykste wyze tegen hen gesproken; hen zeer minnelyk voordraagende, den staat der Landen van den tyd zyner verheffinge, en zyne ernstige zugt en yver om het Vaderland in rust en welvaart te brengen: dat het hem zeer mishaaagde, dat men elkander, tegen zyne uitdrukkelyke wil, van tyd tot tyd inboezemde, dat de Collecte te introducceren tegen zyne meening was. Zyne Doorluchtigheid verklaarde, na alle onderzoek van Luiden, des kundig, niets beters te weten. Wel waren 'er merkelyke inconveniënten in; maar dit was de zaak, dat men deze trachte uit den weg te ruimen. Voor 't overige wierden zy vermaand, altoos den plicht en betrekking, die 'er was tusschen Burgers en Overheden, voor oogten te houden; en te bedenken, dat dit volstrekt noodig was, om den staat der Landen geregeld en gelukkig te doen zyn. En het behaagde den Vorst daar by te voegen, dat hy te meer hunnen misflag van de zagtste zyde had beschouwd, om dat hy onderrigt was, dat verscheidene onder hen voornamelyk dien last hadden op zich genomen, om zyn Perzoon te zien, waar toe hy hen dan by dezen gelegenheid gegeven had.

Dus quamen zy des Dingsdags avonds t'huis, den Hemel dankende, dat zy van deze gewigtige Commissie gezond waren weder geko-

komen. En fchoon hun treurfpel conigzints bly-eindend was, na hunne gedachten, fchynen zy echter voldaan te zyn, om nimmer weder met zodanige Requeften na den Haag te gaan.

De zevende dier Gedeputeerden heeft zyn ontfslag eerft 14 dagen daar na gekreegen, zynde niet voor den 3den van February t'huis gekomen. Zo als hem in zyne detentie zyn ontfslag berigt was, zegt men, dat hy zich noch een oogenblik verzogt op te fluiten, om in zyne eenzaamheid het ontroerd en verwyderd gemoed ruimte te geeven, en eenen Psalm aan te heffen, tot dank voor zyne verloszing. Hy vertrok noch den zelve avond, om, met behulp van een Rytuig, voor den nacht t'huis te zyn.

Dus verre 't geen de Historie der 7 Gedeputeerden betreft; wat den 8ften aangaat, die heeft op den 20ften van Maart 1750 zyne Sententie van hun Ed. Mogende de Gecommitteerde Raaden ontvangen, om voor den tyd van 10 Jaaren gebannen te worden uit den Lande van Holland, Zeeland en West-Vriesland. Vermits hy zich in de een en andere omftandigheden vry wat vuurig had gedraagen, vermoed men, dat dit veel meer daar uit, dan uit hoofde van zyne Commiffie zal gefproten zyn.

Onderruffchen verliepen 'er eenige dagen, eer de Heeren Gecommitteerden uit de Vroedschap audientie by zyne Doorluchtige Hoogheid verkreegen. Men zegt, dat de Vorft den 8ften van January des middags in de Vergadering van de Ed. Groot Mogende verfcheen, en tot 's avonds ten 5 uuren zyn verblyf hield; waar op dien zelve avond noch audientie aan de genoemde Heeren wierd verleend.

Des Zondags, na dat 's Saturdags de Militie hier was ingekomen, quamen de Heeren Fifcaal *Wybo*, en twee der Heeren *Gecommitteerde Raaden*, enz. alhier. Dit aanzienlyk Collegie nam zynen intrek in de Herberg het Vergulde Vlies, aan de Noordzyde der Groote Kerk, en fchikte zich terftond om elk te dagvaarden en te hooren, welke zich in woorden of daaden met de omftandigheden bemoeid hadden. Zelfs alle de zodanigen, welke men dacht by deze of gene gefprekken geweest te zyn, wierden gedrongen, om getuigenis der waarheid te geeven, en om, als 't nood deed, zulks met eede te sterken, dat men 'er niet meer van wift. Een Schilder, welke zich niet heeft kunnen verantwoorden, wierd in de Gevangenis gebragt, na den Haag gevoert, en heeft op den 20ften van Maart 1750 mede zyn Sententie gekregen, om voor den tyd van 20 Jaaren uit-
ge-

gebannen te worden. Eenige weinigen maakten zich t'zoek. On-
deze was 'er een, welke na zich eenigen tyd schuil gehouden te heb-
ben, weder in de Stad quam. Deze wierd den 14den van Maart,
des Saturdag avonds laat, gehaald, en in de Gevangenis gebragt,
en daags voor hy zyne Sententie ontving, mede van hier na den Haag
gevoert; en aldaar, als de voorige, den Lande uitgebannen, doch
voor al zyn leeven, enz.

Ondertusschen heeft de Regeering wederom de klem gekreegen:
men heeft terstond de Collecte in den gang geholpen, en die hunne
Taxatie noch niet betaald hadden, vervolgd. Dit maakte zo veele
indruk op anderen, dat het werk zich spoedig tot rust en onderwer-
ping boog. Om alle misverstanden weg te neemen, in opzicht der
zulken, welke meenden dat de Doleantie hen bevryde van de invor-
dering, deden myne Heeren van den Gerechte op den 26sten van
January publiceeren de volgende

WAARSCHOUWING.

De Heeren Burgemeesteren en Regeerders der Stad Haarlem, in er-
vaaring zynde gekomen, dat veele Luiden en Ingezetenen binnen
deze Stad, welke omirent den aanslag van den Tax van het provisioneele
Middel, in plaats van de afgeschafte Pachten, waar op zy zyn gesteld
gewees, hunne Doleantien hebben ingebragt, conform de Permissie daar
toe by het Plakaat van hunne Ed. Groot Mog. van den 29 July verleend,
ondertusschen en hangende de Deliberatien over dezelve gedaane Dolean-
tien, met het surneeren van de twee Derde Parten in de verdere Termyn-
nen van dien Tax, die zy albereids verschuldigd zyn, blyven supersedeer-
ren, en daar van in 't geheel geene betaaling komen te doen; het welk
nochtans niet behoort, en direct srydende is met het gunt in het voorsz.
Plakaat van hunne Ed. Groot Mog. is vermeld en gestatueerd, als waar
by den zodanigen Persoonen absolutelyk word geïnjungeerd en opgelegd,
om in de betaaling van de twee Derde Parten van alle de Termynen te
continueeren: ZO IS 'T, dat hunne Ed. Groot Achtb. ten overvloede
hier mede alle de geenen, die in voegen voorsz. zouden mogen hebben ge-
doleerd, en vervolgens de twee Derde Parten van hunne verdere verschul-
digde Termynen niet hebben voldaan en betaald, als noch willengewaar-
schouwd hebben, dezelve twee Derde Parten van hunne verschuldigde
Termynen ten spoedigste te komen voldoen en betaalen, op pene, dat zy
YYY
an

underzints mede, even als ten refpecte van die geenen, welke in't gebeel een of meer Termynen verfchuldigd zyn, dagelyks gefchied, by paraate Executie daar toe zullen worden geconstringeerd.

*Aldus gedaan den 26 January 1750, present alle de Heeren Burge-
meesteren,*

In kennis van my,

J. J. van BERGUM van NIEUWENHUYSEN.

*En den 27 daar op volgende, ten overstaan van de Heeren, Mr. Za-
charias Steenis, Hoofd-Officier; Mr. Abraham de Pape, en
Mr. Jan van Styrum, Schepenen der Stad Haarlem, gepubliceerd,*

By my,

J. H. van DAM.

En om te verhoeden, dat geene der Burgers merkelyke fchade
mogt lyden aan Ruiters of Soldaaten, welke hunne Waaren kogten
op Crediet, quam den volgenden dag deze

WAARSCHOUWING.

Mijne Heeren van den Gerechte der Stad Haarlem, te gemoet zien-
de, dat mogelyk wel eenige Burgers en Ingezetenen dezer Stad,
indien dezelve aan de Ruiters of Soldaaten, hier in Guarnifoen leggende,
eenige Goederen of Waaren verkoopende, dezelve te veel mogten creditee-
ren, daar door in fchade zouden kunnen vervallen; en het zelve, zo veel
mogelyk is, willende prevenieeren, en dus ook voorkomen de moeiljkhe-
den, welke daar uit anderzints zouden mogen ontftaan; hebben, na de-
liberatie, goedgevonden en verftaan, alle Burgers en Ingezetenen dezer
Stad by dezen te waarschowwen, zo als hun Ed. Achth. doen by deze,
om aan geen Ruiters of Soldaat by het verkoopen van eenige Levensmidde-
len, of wat het ook zoude mogen weezen, meer crediet te geeven, als tot
zes Stuivers, zonder meer; op pene dat, zo wanneer iemand, tegen
deze Waarschouwing aan, eenige meerder Penningen aan de voorsz. Rui-
ters en Soldaaten mogten komen te crediteeren, daar op en op zodanige
handelingen geen Recht zal worden gedaan.

Een ieder zy gewaarschouwd en hoede zich voor fchade.

Aldus gedaan den 27 January 1750, present de Heeren, Mr. Zacharias Steenis, Hoofd-Officier; Mr. Justus Witte, Pieter Samuel Crommelin, en Mr. Jacob Deutz, Burgemeesteren; Mr. Abraham de Pape, Mr. Jan van den Bergen, Mr. Christoffel Jan van Dam, Salomon van Echten, Mr. Francois Benjamin Fagel, Antoni Kuits, en Mr. Jan van Styrum, Schepenen der Stad Haarlem: en ten zelven dage, ten overstaan van de Heeren, Mr. Zacharias Steenis, Hoofd-Officier; Mr. Abraham de Pape, en Mr. Jan van Styrum, Schepenen der zelver Stad, gepubliceerd,

By my,

J. H. van DAM.

Betreffende het Guarnisoen; de Detachementen Hollandsche Guardes en Guardes Suisse, welke Saturdags den 3den van January zyn ingerukt, bleven tot den 17den derzelver maand; en dus na een verblyf van 14 dagen, weder uitgetrokken: voor derzelver uittrekking, rukten binnen 6 Compagnien van het Zwitsers Regiment van *Hirsel*, komende van Breda en Bergen op den Zoom. Aan deze Manschap wierd ook tot intrck gegeven de *Jans-* en *Wees-Kerken*, als ook zeker Huis in de Appelaar-steeg; voorheen geschikt voor een Societeit van Dames, welke, na de herroeping van het Edikt van Nantes, om de Religie, uit Vrankryk hier gekomen waren, en ook hier een Kostschool van jonge Juffers plegen te houden. Den overigen gaf men de Zolder boven de Vleeshal, op de Grootte Markt, tot verblyf.

Uit de schikkingen, konde men opmaaken, dat deze Manschap hier eenigen tyd Guarnisoen zoude houden, met de 6 Compagnien Cavallery, uit het vereenigd Regiment van Graaf *Maurits van Nassau* en *Rechteren*; welke hier daags na de Expeditie waren ingekomen. De Magistraat bezorgde hen Matrassen en Dekens: maar bevindende, dat de *Jans-* en *Wees-Kerken* slegte en ongezone verblyfsplaatzen voor de Militie waren, (doordien de warmte der Kaggels de dampen der Lyken na boven haalden en groote stank veroorzaakte) heeft men alle schikkingen verhaast, om betere Logementen in gercedheid te brengen. In de Kruisstraat was een Gebouw, het Vlaamsche Blok genaamd, 't welk voor dezen gediend had tot een Kerk voor Doopsgezinden, die daar vergaderden en hunnen openbaaren Dienst deden; doch zeder 3 jaaren reeds buiten gebruik was,

ter oorzaake dat die Gemeente zich met andere hunner Broederen vereenigde, en dit Gebouw reeds verkogt hadden. De Regeering, genegen zynde dit te huuren, is het hen door de Eigenaars ten gebruike aangeboden; en alles, dat tot de Godsdienst-oeffeningen geschikt waare, 'er uitgenomen, Kribben gemaakt, en verders bequaame Stookplaatzen vervaardigd. Ook wierd 'er gereed gemaakt een zeer uitgestrekte Huizing op den Koudenhorn, welke te vooren gediend had voor eene Kerk der Jesuiten.

Voor de Cavallery, die ten deele in, doch ten grootften deele buiten de Stad, en op de naby gelegene Dorpen geïnquartierd was, heeft men in het Pand, achter het Stadhuis, eene Hoofdwacht en Stalling voor 12 a 15 Paarden gebouwd: als mede eene aanzienlyke Stalling op de Ossenmarkt, by de Nieuwe Graff, voor ruim 100 Paarden.

En aan de Zwitfers wierd des Zondags namiddags de Bakeneffer-Kerk verleend, tot hunne openbaare Stichting, en aldaar door hunnen Predikant in 't Hoogduits gepredikt.

Dus brengen wy in 't kort eene aanmerkelyke Historie ten einde, vol ongevals: daar armoeëde, onvergenoeëghed, en wanhoop de gevaarlyke Raadslieden waren. Gods zegen, hoopen wy, bringe onze Stad- en Landgenooten tot beter staat en bedenkingen! 't Is niet vreemd in 's waerelds geduurige verwisselingen, dat een Staat, tot zyne grootste hoogheid verheven zynde, daalt; maar ook, dat uit haare diepste vernedering 't beginzel haarer verheffing gebooren word. Men hoope ook, dat zy, die van een eerlyk gemoed zyn, en zien dat zuinigheid en naarstigheid geduurig hun geleide zyn moer, uit dat beginzel wederom tot nutte Leden van de Zamenleving worden mogen, en elk onzer in zynen byzonderen stand, 't zy die in Regeering gesteld zyn, vermogende Kooplieden, als alle anderen, met nieuwe kragten het gemeene nut zullen trachten te bevorderen!

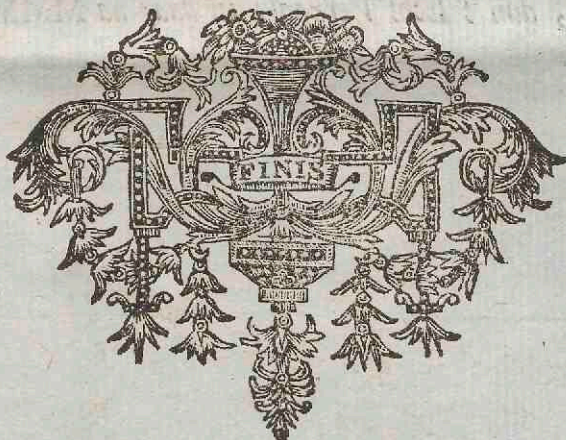
De Kleine Gemeente zal, hoopen wy, begrypen, dat achting voor de geenen die hen te werk stellen, en trouw- en naarstigheid te toonen, de beste beweegredenen zyn, om vermogende Fabrikeurs aan hunnen Handel te houden, en de meeste gunst en vriendelykheid, de meeste hulp voor zich en hun huishouden, te verkrygen. Dus, wenschen wy, dat Vermogende zich dikwyls het ongelyke lot hunner Werklieden met het hunne mogen voor oogen stellen, en ze

derhalven met ontferming en medelyden behandelen; niet altoos hun eigen afzonderlyk belang, maar zo veel doenlyk is, hunner beider bevorderen!

De betrekking, die wy tot onze Regeering hebben, is zekerlyk zeer onderscheiden van die eenes Werkmans omtrent zynen Meester: maar ontegenspreeklyk is het, dat 'er ecne onderwerping aan de Regeering altyd moet plaats hebben. Dit is de onderscheiden rang, dien de Voorzienigheid, om dus te spreken, zelve heeft ingesteld, op dat de rust en goede order in een Burgerstaat zou bewaard worden. De Vergaderplaatzen der Regeerders van Land en Steden zyn gewisselyk geschikt, om 't bezwaar hunner Medeburgers en Landgenooten te hooren: maar echter moet elk eerlyk en stil Burger zich aan de uitspraak zyner Wettige Overheid met stilheid en onderwerping gedraagen.

Eindelyk, niemand onzer Landgenooten logge den blaam der wederspannigheid op een groot deel der Burgery. 't Is zeker, dat een groot gedeelte over hunne Taxatie is onvergenoegd geweest; maar het getal der geenen, die direct oproeren hebben willen aanstooten, is weinig, en van de geringste soort geweest. Weinige Moeite-maakers zyn bequaam, om veele beweging te maken. „Ziet, „ een klein Vuur, hoe grooten hoop Houts het aansteekt.

Echt en Naauwkeurig Verhaal

Van 't geene binnen de Stad

HAARLEM,

aangaande de

BEROERTENS

over het afschaffen der

PACHTERS,

is voorgevallen;

Begonnen den 13de van Juny 1748.

Gedrukt na de Copy van Ooggetuigen, 1748.

Aan den LEEZER.

WAARDE LEEZER,

Het is myne gewoonte niet een Verhaal op het papier te stellen, (vermits myne onbequaamheid) of om in eene goede styl en welgeschikte ordre iets te kunnen voortbrengen; dat ook eene wezentlyke Rede is, waarom ik in dit geval my daar van behoorde te onthouden: maar, dewyl zekere Boekverkooper of Drukker een diergelyke Verhaal van 't gepasseerde in het licht gegeven heeft, dat met veele onwaarheden beklad is, dat den Opsteller daar van zich schaamen moet, en dat den Leezer, zo hier als in andere Plaatzten, die de Gevallen onbekent zyn, niet zoude misleid worden, en valsche denkbeelden formeeren, hebbe ik evenwel daarom (onder verbetering) dit volgende Verhaal U, waarde Leezer, moeten mededeelen, en Gevallen op te geven, die waarlyk alsoo gebeurt zyn: hoewel 'er echter noch veele omstandigheden zouden kunnen bygevoegt worden, die tot myne kennisse niet gekomen zyn; want alle omstandigheden begeerende na te gaan, dan moest men zich onder het Plonderziek Volk hebben begeeven, dat geen eerlyk Man ooit paste. Vaar wel.

Per Amitié.

*Haarlem, den 25ste
van July 1748.*

Echt en Naauwkeurig Verhaal

van 't geene binnen de Stad

H A A R L E M ,

aangaande de Beroertens der PACHTERS,
is voorgevallen.

Wanneer door de Goddelyke goedheid de Voor-Artikelen, na een wreede en al verflindende Oorlog, van de meest oorlogvoerende Mogentheden getekent waren, en daar op de Stilstand van Wapenen was afgekondigt, waar over de Heere der Heerschaaren zo aanhoudend waare aangeroepen, en van hem nu genadiglyk verleent, en een zekere hoope opdoet, dat een bestendige Vrede binnen korten tyd zoude getroffen worden; heeft het Gemeene Volk alhier te HAARLEM, na dat de geruchten van de afschaffinge der Pachten in Groninger- en Vriesland ingekomen waren, en door eenige Vriessche Schippers de Verhaalen verspreid, als mede door dezelve en anderen het Gemeen in Herbergen of Kroegen en andere plaatzen alomme opgerooit hebbende, is het zelve aan het muiten geraakt; neemende eerst gelegenheid, uit oorzaak dat den Impostmeester W. van Stammen, iemand van buiten komende met een Zak op 't lyf (met Groente geladen, tot spyze zynre Konynen, dat hy in de Haarlemmer-hour geplukt had) aanhield, om te onderzoeken wat 'er in was, dat morrende en byna vechtende affiep. Waar na (alzo de Aangerande dit alomme verspreide) het Gemeene Volk, als spottende, verscheide maalen na zyn Comptoir liepen, om een Ceeltje van Fluitekruid, enz. die van gemelde Impostmeester of de zyne dan daar over met qualyk spreken wierden afgewezen.

Maar, den 13de van Juny, 's avonds de klok omtrent halftien uuren, geraakte het alhier in volle vlam: eerst quamen 'er een klein getal van Jongens, die by den Impostmeester en Collecteur Jan Verwey, woonende op het Spaarne, by de Graavesteene-brug, eenige Glazen ingooyden; zy, geassisteert met eenige Grooten of Karels, riepen: Pachters en Verklikkers zullen wy doen rollen als knikkers. De gemelde Verwey voor de deur komende, zeide: Mannen! wat wilt gy hebben?

Is het om my te doen, zo zal ik op morgen myne Demiffie verzoeken, en u alle genoeg en geeven, enz. Waar op een uit de woedende hoop zeide: Nu gy ziet dat het u gelden zal, spreekt gy zo: maar die D.... heeft een arm Karel om een half Aam Drank in het Rasphuis laten zetten! Ondertuffchen, den Onderfchout met zyne Apoffelen daar by geroepen zynde, verdreefze, na eenige Rottingflagen uitgedeelt te hebben aan die van daar niet wilden wyken: zo dat daar door deze Pachter voor twee a drie uuren noch vry geraakten.

Daar na, de woedende meenigte gegaan zynde na het Huis van de Weduwe L. Meffchaart, Collectrice, woonende mede op het Spaarne, op de hoek van de Turfsteeg, quamen eerst twee Jongens, die zeiden tegens de Zuster van gemelde Weduwe: (die in haare Onderklederen op de Stoep zat met de Buuren te praaten, vermits het dien dag heel warm weder was geweest, en zy ook gantsch zo eene ontmoeting niet was afwagende) Juffrouw, gy moet wat op uw Huis passen; want de Jongens willen uw Glazen uitgooijen! Waar op zy terftond in huis vluchte. Die zelve Jongens gingen daar op aanstonds na de Steenstapel van Opmeer, die naast de deur woond, en een Steenverkooper is, en zeiden tegen malkander: Jongens, hier hebben wy Steenen! en gooyden de ecrte in de Glazen: waar op een groote meenigte aan quam, en vervolgde dat verfoejelyk werk; zo dat in 't kort alle de Glazen vernielt waren. Den Onderfchout met zyn Dienwaars mede alhier gekomen, maar zag wel dat hy zulks niet konde te keer gaan, derhalven resolveerde met haast hier van aan den President-Burgemeester kennis te geeven, en om door de Burgery geaffistecrt te worden.

Dit verrigt hebbende, ging de Woedende Hoop na het Huis van den Impostmeester W. van Stammen, woonende op het Sleepershoofd, naast de Waag, en beformde het zelve mede zo vreesfelyk met zwaare Steenen, dat ieder, die het hoorden, en van een trouw gemoed was, de hairen te berge reezen, en het hart in de schoenen zonk; daar ondertuffchen andere, die het gaarne zagen, als van vreugde opsprongen: in 't kort was dit Huis mede van alle haare Glazen en 't middelste Paneel der Deur beroofd; dat deerlyk om te zien was.

Daar op gingenze na het Huis van den Impostmeester G. Verfluis, woonende in de Lange Begynestraat, en volbragten daar mede haar voorige verfoejelyk werk; zy vielen op dit Huis aan als briefende Leeuwen; alwaar zy ook in 't kort alle de Glazen en Deur hebben aan stukken gegooyt: de Steenhoop, die zo in als voor het Huis lag, en die zy uit de Straat gebroken hadden, geleck wel een berg van Keijen.

Dit dus verrigt hebbende, verlieten zy 't Huis voor eenige uren.

Daar op trok de hollende meenigte met veele verwoedheid weder na het Huis van de reeds genoemde Verwey; eerst wierden de Glazen verder uitgegooyt, en daar na het Huis geforceert, dat zy met geweld open, en alles wat 'er in was aan stukken braken, en in het water smeten: uitgenomen dat van de Dienstmaagd, alzo die bemerkte, datze ook aan haar Goedje het zelfde wilden doen, verzogt aan de alvernietende Plonderaars om het haare te mogen behouden: dat haar toegestaan wierd. Men gebood haar 'er Goed aan te wyzen: maar bevonden zynde, dat haar Linnengoed voor 't grootste gedeelte reeds verscheurt was, gaven zy aan haar drie Japonnen van haare Juffrouw, om haar verlies goed te maaken: nevens deze bedreiginge: Dat, zo zy bevonden dat zy iets van 't geen zy haar gaven, aan haar Juffrouw weder gaf, zy haar de D..... slaat zouden vernielen, daar zy haar maar vonden.

Ondertuffchen wierden de Trommels geroert, en eenige Vendels verzogt in de Wapenen te komen, om het noch aangroeiende geweld te stuiten; daar wel eenige van de Welmeenende, die weinig in getal waren, op quamen, doch te zwak van manschap, om iets te kunnen uitvoeren, of 't woeden te keeren: andere bleven t'huis, en begeerde niet op te komen, zeggende: Niet te willen opkomen, om de Pachters te beschermen: vergeetende en verachtende alzo den plechtigen en dieren Eed, die zy in het voorgaande jaar noch aan zyn Hoogheid den Prinse van Oranje en Nassau, onze Eerstadhouder, en de Regeeringe dezer Stad hadden gedaan, waar over zy, tot zich zelve komende, moeten beschaamt, ja schaamrood worden: God vergeve hen deze ongehoorzaamheid!

Onder al dit woelen vergaderde den Raad ten huize van de Heer Vice-president-Burgemeester, om middelen te beraamen ter stillinge van 't steeds noch aanwassende Oproer; en wierd zeker Heer uit de haare afgedepecheert na zyn Hoogheid, om denzelve kennis van 't voorgevallene te geven.

Ondertuffchen wierd het Blaauwe Vendel van de Sint Joris Doele noch op de been gebracht, onder de Heer Kapitein Schuilenburg, en van hem tot in de Koningsstraat geleid zynde, deed aldaar de Heer Burgemeester Stein aan het zelve een treffelyke en recht vaderlyke Aanpraak, hen vermaanende tot hunne plicht en volbrengen van den Eed, die zy als getrouwe Burgers verschuldigt waren na te komen; verder hen beloovende, dat zy voortaan zouden gehandelt worden, als de minst bezwaarde Steden in Holland, enz. Waar op zy beloofden,

hunne plicht te volbrengen. Hier op trok dit Vendel Burgers van daar, en marcheerden na het Huis van bovengemelde Impostmeester Verwey: maar, daar gekomen zynde, alwaar men wakker aan 't plonderen was, wierden zy door de woedende Hoop zodaanig met Steenen begroet, dat zy de vlucht over hals en kop genoodzaakt waren te neemen. Hier op wierden de woedende Plonderaars moedig en stout in hun voorgenomene plonderwerk, daar zy als dolle in voortgingen. Na dat zy de Goederen van gemelde Verwey nu geheel en al, benevens Deuren, Vensters en Cofynen van het door hem maar gehuurde Huis vernielt en in 't Spaarne geworpen hadden, vertrokken zy van daar weêr na het Huis van de reeds gemelde Weduwe Messchaart, handelende op die zelve wyze als by de voorige, gooijende en vernielende alles aan stukken, en alzo in 't Spaarne, benevens alle het Geld, dat zy 'er vonden. De Heer Ravens, Kapitein van het Witte Vendel van de Sint Joris Doele, aldaar met zyne onderhoorige Burgers zynde, waagde het om met de woedende in een mondgelisprek te komen, (vermits hier doch zeemanschap moest gebruikt worden) en vroeg aan hun: Of het niet beter was, dat het Goed, het geene noch overgebleven was, aan den Armen geëven werd, dan zo vernielt te worden? Dat door de Heeren Plonderaars werd toegeestaan, doch onder conditie, dat hy dan zorg moest draagen dat het vastelyk aan den Armen quam; of zy zouden 't aan hem vergelden. (Gemelde Kapitein, doe zyn Vendel voor de Heer Baron van Grovestein, de Heeren Burmania en Thieri, en Haar Ed. Groot Achtb. de Heeren Burgemeestren verscheen, heeft ook op een nadrukkelyke wyze zyn belofte bekend gemaakt, die hy aan 't bovengemelde Volk genoodzaakt was geweest te doen, en daar omtrent gedaan dat in zyn macht was.)

Na de Plonderaars hier gedaan hadden, vertrokken zy weder na het Huis van de reeds bovengemelde Impostmeester van Stammen: men begon met een Slede de reeds gefchondene Deur op te rammen, en die open zynde, het Goed, alles wat in huis was, te vernielen, en dan in 't water weg te werpen, benevens mede veel Geld; ja zelve tot de Pannen van 't Dak wierden mede afgebroken, en neêrgefmeten. De gebrokene en vernielde kostelyke Meubilen, die hier in overvloed waren uitgehaald, en niet konden zinken, dreven in een groote meenigte in het Spaarne. Iemand hier by staande, (dat wel een Molenaars Knecht geleek, en die by de Plonderaars verkeerdelyk voor een Verklikker werd aangezien) zeide: 't Is immers jammer van dat fraaije Goed! Waar op de Plonderaars hem, om zyne jammerende uitdrukking, op een jammerhartige wyze in het Spaarne wierpen; daar hy ter
naau.

naauwernood weër uit quam. Onder 't vernielen, spottede zy zelve met ieder; onder andere met de laatstgenoemde Kapitein, alzo 'er een uit den hoop tot hem zeide: Myn Heer, ik zie dat uwe Paruik noch niet gepoeijert is; koom, ik moet dezelve eens poeijeren! en wierp gemelde Heer zo onvoorziens een opgesnede Kussen vol vederen om 't Hoofd, die alomme verspreiden, als of 't sneeuwde: dat op een andere plaats niet lachende zoude hebben afgeloopen. Maar, een zekere Serjant hier in huis geraakende, verlaaten zynde van die hem moesten gevolgt hebben, had met de in huis zynde Plonderaars, eene verbaazende ontmoeting, als gedwongen met hún te drinken, voortgestruwt van de eene plaats na een andere, als een ontitelde Beschouwer van alle die yffelykheden, enz. tot hy eindelyk by geluk weder op de Stoep geraakte, en door eenige Burgers van daar wierd getrokken, niet buiten gevaar van deszelfs leven.

Terwyl men dus alhier aan 't plonderen bezig was, ja zelve voor een gedeelte het Huis van 't Dak berooft had, quamen onder dit gewoel, 's morgens ontrent 4 uren, voor het grootste gedeelte de Schutters van het Oranje Vendel van de Kolveniers Doele, met hunne Trommelslager vooruit, (de meeste 'er uitzierende als verwoede of dolle menschen, in welkers aangezichten als de Helfche Furien te lezen waren) aan het Huis van den President-Burgemeester, om in het geheel de Pachten te hebben afgeschafft, en datze daar van terstond verzekering moesten hebben. Dezen Heer, nu eerst uit den Raad gekomen zynde, antwoorde: Dat hy zulks alleen niet konde doen: maar dat hy hien alle zoude trachten genoeg te geven: verder hun vermaanende, dat zy hunne plicht zouden betrachten, om de opgestaane Oproer te helpen dempen. Waar tegen zy zeiden: Datze ten eersten de Pachten wilden afgeschafft hebben, en voortaan geen Imposten meer begeerden te betaalen. Waar op de Burgemeester weder antwoorde: dat hy, voor zo veel hem aanging, hien dat toestond. Waar op aanstonds een als raazend gejuich opging, roepende als met eene stemme: Vivat Oranje! Vivat Oranje! Even of in dat uitterlyke roepen de getrouwheid van een Burger van Haarlem bestond.

Onderwyl dat de Plonderaars noch aan 't bovengemelde Huis van Van Stammen werkelyk bezig waren, trokken een Troep zo Wyven als Jongens van daar nochmaals na het Huis van den Impostmeester Verfluis; daar zy 't mede, als de drie voorige, alles op een erbarmelyke wyze verwoesten; alles, wat 'er in huis wierd gevonden, hoe kostelyk of dierbaar, zo van Kasten, Kisten, Porcelynen; Schilderyen, Spiegels, Klederen; enz. wierden vernield; de Beddens met haar Toe-

behooren wierden opgesneden, en de Vederen in de lucht gestrooyt, zo dat die van verre onder de wind stonden door dezelve als bedekt, ja zelve over de gantsche Stad verstrooyt wierden; dat waarlyk een naare vertooning gaf! Men moet hier by aanmerken, dat het vernielde Goed hier niet in het water gegooyt, maar op de straat geworpen wierd, om dat dit Huis te verre van het water stond, en de Edcle Heeren zo oude als jonge Plonderaars, nevens derzelve Mevrouw Plondereffen of Rovers en Rovereffen het gemelde vernielde Goed zo verre niet begeerden te draagen, om het in 't water te smyten. Hier komt noch by, dat gemelde Plonderaars zelve het Goud, Zilver, en zo v: na het Stadhuis bragten, mede voor de Diakeny-armen, als beloofft was, en leverde het aan de Officieren van de Burgerwacht: die alles gewillig aannamen, om dat het aldaar in goede bewaaring was. Dus eindigde die rampzaalige nacht, na dat 'er zedert 's avonds de klok halftien uren tot 's morgens 7 a 8 uren vier Huizen geheel waren uitgeplundert.

Den 14de, 's morgens ten 7 uren, wierden de Trommels weder geroerd, en verscheide Compagnien van de Burgers in de Wapenen gebragt. Onderwyle wierd de Klok van 't Raadhuys getrokken, en een Placcaat van de Gecommitteerde Raaden, enz. gepubliceert, dat den 12de dezer al gearresteert was geweest, behelzende dat de Pachten moesten in stand blyven, en het Land in deze gevaarlyke tydsomstandigheden niet bestaan kon, indien het zo een voornaame Tak van deszelfs Inkomste, als die van de Pachteryen, moest missen, enz.

Dit Placcaat afgelezen zynde, wierd het Gemeen zo brandende en verwoed, (als of men pik in 't vuur smeet) dat het aanstonds op nieuw weder aan 't muiten en vernielen ging, (en deze Afkondiging had een gansch andere uitwerking als Haar Ed. Groot Achtb. daar van verwagte) want de Heeren Plonderaars, nevens hunne helpsters de Mevrouw Plondereffen, die met hunne roofzieke Arentsklaauwen als wilde Dieren aanvielen, trokken aan op het Huis van den Impostmeester N. de Nooi, staande op de Oude Gragt, by de Koningstraat, (toebehoorende zekere Wynverkooper) daar zy mede eerst alle de Glazen ingooyden; daar na zich meester van het Huis maakten, vernielende alles wat zy 'er vonden, snydende de Beddens open, en lieten de Vederen in de lucht vliegen, en gooyden alles, na zy 't verbroken en vernield hadden, in de gemelde Oude Gragt: wat het Huis zelve betreft, schoon 't hem niet toekomt, wierd mede van binnen tot zelve aan het Dak ongelooffelyk geschonden en gedemoljeert: maar alzo gemelde Pachter in tyds veele Goederen elders geborgen had, die zekerlyk

tyk de beste en meest van waarde zyn geweest, zo was de schade hier zo zwaar niet; alhoewel het verschrikkelyk genoeg om te zien was.

Ondertuffchen liep men na de Bakkers en Brouwers om Brood en Bier zonder Impost te haalen: ja 't ging zelve zo verre dat verscheide van de Winkeldoende Luiden hunne Eet- en Drinkbaare Waaren voor zeer geringe pryzen wierden afgeknevelt. Ook wierden op dezen dag de Poorten en Boomen geslooten; eenige wierden door de Grootte Hout- en Kennemer-poort maar uit en in de Stad gelaaten: onder anderen een aanzienlyke Vreemdeling, (zo gezegt word de alombekende Admiraal Anson) geleid door Burgers, enz. trachtende door de Spaarwouder-poort zyne reize te vervorderen, maar wierd aldaar door de wachthoudende Burgers voor eenige tyd opgehouden.

Hier van daan gingen de Plonderaars na den Impostmeester W. Schouten, woonende mede op de Oude Gragt, het vyfde Huis van het voorgaande; een Man, van wien elk, die Waarheid en Godsdienst bemind, en zonder vooroordeel ingenomen zynde, moct zeggen, dat denzelve godvruchtig van leven was, en waarheid en deugd beminde. Deze Man, die zulks niet konde gelooven, dat het plonderziek Volk hem berooven zoude, en zich op God betrouwende, borg niets van zyne Goederen; had zich tot op het laatste moment in zyn Huis opgehouden, maar wierd genoodzaakt nu daar uit te vluchten, nevens zyne Huisvrouw en Kinderen, (waar van een ziek lag) die van goede Vrinden, byna naakt uit het bed opgenomen, en na elders gebragt wierden; dat droevig om te zien was. Hier op ging de muitende meenigte aan het gooijen in de Glazen, vernielende die in een kortentyd; de eerste die wierp was een Vrouwensch, die de Steen niet gaauw genoeg na haare drift uit de grond kon krygen, dezelve met haare Tanden en Handen te gelyk daar uit trok. De Glazen alle vernielt zynde, ging men aan 't plunderen, verscheurende en breckende alles wat in het Huis was, zelfs tot de yzere Platen toe, en smeeten alles in de gemelde Oude Gragt; die zodanig met gebroken Meubilen vervuld was, dat men 'er met geen Schuit konde door vaaren: zy braken alles wat maar konde gebroken worden, tot zelve Vensters, Deuren en Cofynen: zy verscheurden de Behangzels; en de Beddens, opengesneden zynde, wierden mede aan het water opgeoffert. Hier alies te beschryven in zyne algemeene woede, is my onmogelyk, myne veder te zwak, en zou ook te veele bladen papier beslaan. Ons staat noch aan te tekenen, dat, na zy in dit Huis met plonderen gedaan hadden, in een vertrek, waar boven de Turf lag, een Pot met Vuur zetten, daar zy allerhande Brandstoffen oplagen: en byaldien de Buuren, na zy 'er

uit waren, op het rieken van dat 'er in 't geplunderde Huis iets brande of smeulde, en daar op toegeschooten en 't zelve gebluscht hadden, zoude het zelve Huis zekerlyk aan de vlamme opgcoffert geweest zyn. Dus verre ging deze raazende wreedheid.

Ondertusschen meer Vendelen Burgers in de Wapenen gekomen zynde, wierd 'er wel een van dezelve na de Oude Gragt gecommandeert, om 't verdere quaad voor te komen: maar daar omtrent gekomen zynde, trokken weder een andere weg af, en gaven alzo die reeds ten deele geplunderde Huizen als ten prooije over aan de alles vernielende Plonderaars, en die ook in hunne woede onverhindert voortgingen.

Ja de haat der meeste Burgeren was zo groot op de Impostmeesters en hunne Goederen, dat 'er veele in de Wapenen niet begeerden te komen. 't Ging zo verre, dat de Heer G. J. de Bruin, Kapitein van het Gecouleurde Vendel van de Sint Joris Doele, op de Groote Markt staande, om zyne Manschap te vergaderen, een Kapitein d'Armes van zyn tweede Corporaalschap, dat vergaderen moest by de Sint Joris Doele, (of nu Proveniershuis) over gemelde Markt zag gaan, dus aansprak: Hoe, zyt gy noch niet in de Wapenen? Waar op de gemelde Kapitein d'Armes antwoorde: Myn Heer, ik zal komen zo dra als ik myne affaïren verrigt heb. Waar op gemelde Heer Kapitein hem ordinerde: Dat hy 't spoedig moest doen. Daar gemelde Onder-Officier op antwoorde: Dat doe ik gantsch niet ten behoeve van de Pachters! Een zeker Serjant, van het zelve Corporaalschap, zich willende van zyn Eed en plicht kwyten, stond meer als een half uur alleen op zyn Verzamelplaats, (schoon last of order van gemelde Heer Kapitein hebbende om ten spoedigste met Manschap na de Markt by hem af te trekken, al was 't maar met 25 a 30 Mannen) voor dat 'er iemand van zyne mede Officieren of Schutters geliefden by hem te komen; ja de Buuren, daar omtrent woonende, hadden hem al diverse reizen aangeraaden, alleen te rug te gaan; doch, hy noch wagtende, quamen 'er evenwel noch eenige eindelyk schoorvoetende aan; waar van de meeste ronduit beleden, dat zy geen Eed voor Pachters hadden gedaan, en het Geweld niet begeerde te keeren. Zo dat alles in verwarring was, en de Welgeintentioneerde, die weinig in getal waren, byna niets konden uitvoeren.

Ondertusschen vond de Magistraat goed eene Publicatie noch die zelve morgen te doen, daar toe strekkende, om de ontsfelde Gemeeden tot bedaaren te brengen; waar in zy beloofde, het daar toe te schikken, om zo veel in haare macht was, de Pachten in het geheel voor

altoos af te schaffen, en een soort van Hoofdgeld in te voeren. Dat wel veele tot bedaaren bragt; maar niet het Gemeene Volk, dat van de Plonderziekte noch in geenen deele geneezen was.

Hier zag men de uitwerking van by den laatste Imposimceester, zynde Jelle de Vries, woonende aan de oostzyde van het Spaarne, tusschen de Graavesteene- en Melkbrug: hier trokken de Plonderaars met haaren nasleep na toe, en gooyden aldaar eenige Steenen in de Glazen; meenende hun voorgenomen woede mede alhier te verrichten, dat zy in de gepasseerde nacht niet volbragt hadden, uit barmhertigheid, (zo zommige voorgaven) om dat deszelfs Dochter, gehuwt aan eenen H. Keerwolf, aldaar tegenwoordig in 't Kraambedde lag; doch nu, als onredelyk oordeelende, eenen Pachter, en die zelve in geen goed gerucht was, verschoont te laten. Straks wierd hier een Vendel Burgers na toe gezonden, die de Heeren Plonderaars voor die tyd hunne woede belette; alhoewel niet zonder tegenkantinge van die raazende meenigte, die nochmaals met Steenen op de aankomende Burgers wierpen: waar van 'er zelfs een getroffen wierd op de Borst, die achterover viel, en als dood leggen bleef, doch weder bequam. Hier op gaf de Kapitein order, de Bajonet op de Snaphaan te steeken, en zo 'er op in te loopen. Waar door de raazende Plonderzieken wierden verdreven: hier wierd een der Muitelingen met een Bajonet getroffen door een der Burgers, (die zich als een yverende voor het welzyn vertoonde, maar die, zo word voorgegeven, 's nachts te voeren zich by de Plonderaars gevoegt had) die, weggebragt zynde, kort daar na is gestorven. De Plonderzieke verdreven zynde, zo wierd by verwisseling voor dit Huis de wacht gehouden; waar door het zelve noch eenige tyd bevryd bleef: echter noch met tegenkating van de Plonderzieken, die met Steenen op de Burgers wierpen, schoon dezelve aan de Melkbrug post hadden gevat: doch eindelyk wierden de Muitelingen nochmaals verdreven.

De Burgers omtrent 's avonds ten 7 uren afgetrokken zynde, zo begon het muitend Volk het zelve Huis nochmaals aan te vallen, en te vermeesteren. Men begon met op een Biervat te slaan, om de Plonderaars te werven en aan te voeren: 't eerste beginzel was, dat zeker Vrouwmensch aanschelde, kwanfuis of ze iets zoude aangeeven: een ander rukte als een Verwoede het Kloppertje (zynde een Kenteken van Kant aan de Deur dat 'er een Kraamvrouw is) van de Deur af, en smect het in 't Spaarne: in huis gedrongen zynde, wierd alles weër geplundert, geroofd of vernield, en in 't gemelde Spaarne geworpen: zy verlichten ook de Voorgevel, om dat het duister was geworden; ja aaten

en dronken hier, even of het een Festyn was. Onder dit woeden en vernielen wierd ook een Plonderaar zelve in 't gemelde Spaarne geworpen, (om reden, zo word voorgegeven, dat hy iets van 't geplonderde wilde steelen) daar na weder uitgehaalt, nochmals 'er ingesmeeten en uitgehaald, en daar op braaf afgeteifert en weggejaagt.

Dus zyn hier 7 Huizen in de tyd van ruim 24 uren uitgeplondert geworden: en hier mede hadden zy nu met de Pachtters gedaan, neemende een einde met plonderen, vernielen en steelen, wyl 'er geen meerder te vinden waren.

Hier na wierden, door ordre van Haar Ed. Groot Achtb., alle de geplunderde Huizen door Stads Timmerluiden toegespykert en met Stads Sloten voorzien; doch door 't gemeen evenwel, by nacht, het Huis van Van Stammen weder opengebroken, om de Turf, die 'er noch in was, of te steelen, of te verbranden: maar wierd tydig geweert. Hier na wierd ook order gegeven, om het in 't water geworpen Goed weder op te visschen, ten behoeve der bovengemelde Armen; en 't Opgevischte, door Burgers geleid wordende, alle na het Stadhuis gebragt, ter veilige bewaaring: dat eindelyk alle op verscheidene Sleden, afgehaalt door Diakenen der Gereformeerde Kerke, en geleid door Burgers gewapend met hunne Pieken op Partisaanen, na de Jans Kerk is gebragt geworden. Verder word verhaalt, dat uit zeker Huis aan de Paapen-toorn een zomme van 1100 Guldens aan Geld zoude gehaalt zyn, dat door nydige verknoeft was geworden; en dat by Menschen die voorheen naauwlyks een stuk Brood om te eeten hadden. Noch andere, daar vreeze voor sraffe op quam, wagten niet af tot het geroofde of gestoolene gehaald wierd, maar lagen die Goederen op Stoepens of Straaten by nacht of te ontyde neêr, ja zelve van noch andere in het water geworpen, om 't maar kwyt te wezen; dat dan quansuis gevonden wierd, en ter bewaaringe als boven gehaalt.

Den 14de, des avonds quartier over 9 uren, arriveerden hier de Heer Baron van Grovestein, nevens de Heeren Burmania en Thiery (de eerste in een Koets met 6, en de twee laatste zamen in een met 4 Paarden bespannen) in deze Stad; eerst traden zy af aan 't Huis van de Vice-President-Burgemeester Crommelin; doch na een weinig tyd hier hebbende geweest, reeden zy na 't Huis van de Heer Burgemeester Stein, alwaar gemelde Heeren hunne intrek namen. Dus eindigde hier mede dien fataalen dag, houdende een Vendel Burgers op het Stadhuis de Nachtwacht; die t'elkens de geheele nacht door met de Bajonet op de Snaphaan alomme door de Stad patroljeerden, om op alles een waakend oog te houden.

Den 15de, 's morgens vroeg, floegen de Trommels, en wierden alle de 8 Vendelen Burgers op geroepen, om op het Stadhuis te verschynen: gelyk ook geschiede: eerst quam het Gecouleurde Vendel van de Sint Joris Doele op het Stadhuis, dat ook op dien dag en de volgende nacht de wagt had, (maar niet het Oranje Vendel, als in zeker valsch Verhaal van dit Oproer word gemeld) Het eerste Corporaalschap op het Stadhuis getrokken zynde, en het tweede en derde in twee dubbele reyen geschaart staande, wierd zyn Exelentie den Heer Baron van Grovestein, nevens de Heeren Burmania en Thiery en Corps opgehaalt door de Heer Hoofd-Officier, de Heeren Burgemeesteren, nevens derzelver Pensionariissen, en Secretaris, (passeerende door de bovengenoemde geschaarde Reyen, wordende door de voor 't Front staande Officieren gegroet, en de Burgers presenteerden het Geweer; dat door de passeerende Heeren minnelyk wierd beantwoord) en tot in haar Vertrek of Kamer ingeleid. Na dat zyn gemelde Exelentie hier eenige tyd vertoefd had, quam dat illustre Gezelschap te voorschyn, en bleven staan op de hoogte achter de Baluster van voor Haar Ed. Groot Achtb. Vertrek, waar op zyne gemelde Exelentie eenigzints heunde: hier van daan wende hy zyne Aanspraak aan de loffelyke Burgery dezer Stad, en tot ieder Compagnie in het byzonder. Doch ik zal, waarde Lezer, u maar eene beschryven; waar uit zal konnen gezien worden, hoe wys en voorzichtig dien Heer te Haarlem de Burgery heeft aangesproken. Het eerste Corporaalschap van het Gecouleurde Vendel van de Sint Joris Doele had de wagt (als reeds boven gezegt is) op het Stadhuis, en wierd diensvolgens ook het eerste geroepen, en door dien Vriendelyken Heer Baron dus aangesproken: Mannen, Burgers van de loffelyke Stad Haarlem! ik ben van zyn Hoogheid den Heere Prins van Oranje en Nassau, Erftadhouder van deze en de andere Provintien, hier gezonden, die, behoort hebbende de Onlusten, die in deze Stad zyn ontstaan, ben ik gekomen om te verneemen, wat de begerte der Burgery dezer Stad is; en U.E. kan verzekert wezen, dat ik met alle getrouwheid het zelve zyn Hoogheid zal voordragen: verzoekende dat U.E. het zelve my in Geschrifte gelieft ter hand te stellen. Ik zal hier tot morgen na de middag blyven, en U.E. Verzoeken ontvangen. Voorts hun vermaanende, tot standvastige getrouwheid aan de Wetten; aantoonende, datze dan staat konden maaken op de bescherminge en toegenegentheid van zyn gemelde Hoogheid. Waar op (na de Heer Pensionaris Gilles een zeker reeds ingekomen Request voorgesezen had, en gevraagt of 'er noch iets by te voegen was?) van alle Getrouwheid beloofd wierd. Eindelyk, beloofde zyn meergemel-

de Exelentie, uit naame van zyn gemelde Hoogheid, dat de oude Privilegien aan hen zouden bevestigt, en de Gildens volgens de Wetten gemaintineert worden.

Dus quamen voor de middag 3 Vendelen Burgers voor zyne Exelentie, en wierden alle op dezelve wyze behandelt en aangesprooken. Ondertusschen gebeurden het, dat twee Perzoonen, die om het sluiken gevangen gezet waren, wierden losgelaaten; die, op het Stadhuis gekomen zynde, na dezelve voor den gemelde Heer Baron van Grovestein en Haar Ed. Gr. Achtb. enz. verschenen waren, (denkelyk om belofte te doen van voortaan zich eerlyk te gedraagen, en dankbaarheid te bewyzen) van daar afgekomen zynde, door den Vendrig het Vendel over hunne hoofden gezwaayt wierd, en alsoo voor eerlyk verklaart. Daar op, zyne gemelde Exelentie dus verre de last van zyne Hoogheid verrigt hebbende, wierd op gelyke wyze, als opgehaalt was, weder van het Stadhuis door boven gemelde Heeren en Corps tot aan het Portier van zyne Koets uitgeleide gedaan, nevens de twee andere Heeren, om hun Middagmaal ten huize van de Heer Burgemeester Stein te houden.

's Namiddags, de Maaltyd gedaan zynde, quam zyn meergemelde Exelentie en de andere Heeren weder op het Stadhuis, opgeleid als boven. Daar op verschenen de 5 restreerende Vendelen Burgers, een teffens, op de Burgerzaal van 't Stadhuis, alle op dezelve wyze als voor de middag: ook wierdenze met dezelve woorden door gemelde Heer Baron mede aangesprooken, enz.: en hy door hun alle op gelyke wyze beantwoord. 't Was een lust om te zien (dat ook duizende Aanschouwers op de Markt lokte om deze groote Parade te zien, die geen Haatlemmer, hoe oud ook, ooit hier meer geziën had) en eene eere voor onze Stad, zo veele Vendelen Burgers, alle wel uitgedost, met Oranje Cocardes, enz. en nu ten deele bedrevene om het Geweer wel te behandelen, te zien, onder een geduurig roepen van Vivat Oranje! Den Heer Baron, zyn last verrigt hebbende, wierd, als boven, op een minzaame wyze, gelyk dien Heer wel verdiende, nevens de twee andere gemelde Heeren, van het Stadhuis tot aan het Portier van zyne Koets weder afgeleid: en dus scheidte die illustre Vergadering.

Dit verrigt zynde, en de Vendelen Burgers mede gescheiden, wierden daadelyk van verscheidene Vergaderingen beleid, om hunne Requesten of Verzoeken op te stellen; die zy daags daar aan des morgens overleverden; en alle op het vrindelykste door bovengemelde Baron ontvangen wierden.

Hier op volgde, dat de Ed. Gestrenge Krygsraad ordineerde of verzogt,

zegt, dat de Burgers dag en nacht by tourbeurten zouden waaken, om alle Zamenrottingen door patrouljeeren met de Bajonet op de Snaphaan te beletten; want het woedende en morrende Gemeen hield noch niet op hunne dreigementen uit te srooijen van deze en geene Huizen te plonderen of te berooven.

's Maandags, doe het Blaauwe Vendel van de Kolveniers Doele in de zelve de wagt had, ontstond 'er een gerucht als of 'er Ruiters in de Stad zouden komen, om de Burgery te dwingen: dat groot gemor onder dezelve veroorzaakte. Dit valsch gerucht ter gehoor van de Heer Kapitein Valkenburg gekomen zynde, communiceerden dit aanstonds aan Haar Ed. Groot Achtb. de Heeren Burgemeesteren: welke een van de haare, benevens den Heer Hoofdofficier, na gemelde Doele afzonden, die uit naam van gemelde Haar Ed. Groot Achtb. de Burgers aldaar verzekerden, dat zy nooit zouden gedoogen, dat 'er Militie of Ruiters in de Stad zouden komen, en waar op zy hunne levens te pande sfelden! Dit geschiede ook op de Hoofdwagt door dezelve Heeren, voor het Front van 't Vendel, dat doe de wagt had op 't Stadhuis. Zo dat dien dag (behalven dat 'er op de Botermarkt noch eenige geringe opschuddingen over de prys der Boter ontstond, doch door de patrouljeerende Burgers gestild) daar door de rust weder ten deele hersteld wierd.

Edoch, men voer voort met dag en nacht te waaken; en doe het Witte Vendel van de Sint Joris Doele de Dagwagt had, wierd weder een Man, die om sluiken gevangen gezet, en daar na voor eenige tyd uitgebannen was, na een Aanspraak van den Heer Kapitein Ravens, door de Vindrig het Vendel driemaal over het hoofd gezwaaft, en voor eerlyk verklaart.

Maar, des Vrydags, den 21ste, wierd 's morgens in de Haagse Courant een Placcaat gelezen van haar Ed. Mog. de Gecommitteerde Raaden, enz. gearresteert den 19de dezer, waar in geordineert wierd, dat de Pachten moesten blyven, de goede Ingezetenen vermaand zich daar na te schikken, en de quaade gedreigt. Hier over ontstond weder geen kleine ontsfeltenisse onder de Haarlemsse Ingezetenen; goede en getrouwe Burgeren waren vol schrik en vreeze wegens het gevaar dat hun hier door over 't hoofd hing, by aldien Haar Ed. Groot Achtb. hadden goedgevonden het gemelde Placcaat te laten afkondigen: de Qualykgezinde wierden als verwoed, ja schenen zelve als van de Helle aangestookt te zyn: zy vergaderden met groote Troepen, en trokken na het Stadhuis, zelve met Steenen in de schoot; ja, zo my bericht is, zelfs was 'er een onder, die, voorzien zynde met een met scherp ge-

laaden Pistool, om den geenen, die het afleezen zoude, daar mede te doorschieten. De Burgers, die op het Stadhuis de wagt hadden, wilden hunne post aldaar verlaaten, om het Gemeene Volk te helpen, en van het Stadhuis geen eenen Steen op den anderen te laten; ja, alles wat'er op was om het leeven te brengen. Helaas! een naare benaauwtheid! Zo dat dezen dag voor Haarlem en haar Regeerders fataal zoude geweest zyn, en veele jaaren de gedachtenis daar van by alle Vroome Lieden zal blyven! Maar, Haar Ed. Groot Achtb. (dit zwaar gemorin tyds verstaande, en door een Hemelsche Bestieringe geleid zynde, waren gantsch niet genegen om de Pachten tegens hunne belofte, weder in te voeren) beslooten wyzelyk en zeer voorzichtig, het gemelde Placcaat niet te laten publiceeren; maar, hebbende een andere Publicatie spoedig laten vervaardigen, om die te doen afkondigen, welkers inhoud recht het tegendeel behelsde, als, dat de Pachteryen voor altoos in deze Stad zouden afgeschafft blyven, en voortaan een soort van Hoofdgeld betaald worden, als boven reeds is gemeld; als mede dat zy niet zouden gedoogen eenige Ruiters of Zoldaaten in de Stad te laten komen, enz. Een gedrag van de Haarlemse Overigheid, volovertuigende Wysheid en Voorzichtigheid, die nooit genoeg van de Welmeenende Burgers kan geprezen worden. Derhalven, alzo wy hier zullen eindigen, besluiten wy, dat zy, onze Heeren Regenten, gantsch niet als meenedigen, om hunne Burgery in slaap te wiegen, maar in tegendeel, als getrouwe Overheden, die alle eer en lof waardig zyn, hebben gehandelt. Verblyve UEd.

Per Amitié.

